ئۇيغۇر خەلق ئېغىزىدە بىياتى قاموسى

ئۇيغۇر خەلق ئېغىزىدە بىياتى قاموسى

4

مىللەتلەر نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

بۀ اقوامو سلمی خلق بیغتر لویغور

4

مسلله تله رنه شه بیاتی
شنجاڭ خه لق نه شه بیاتی

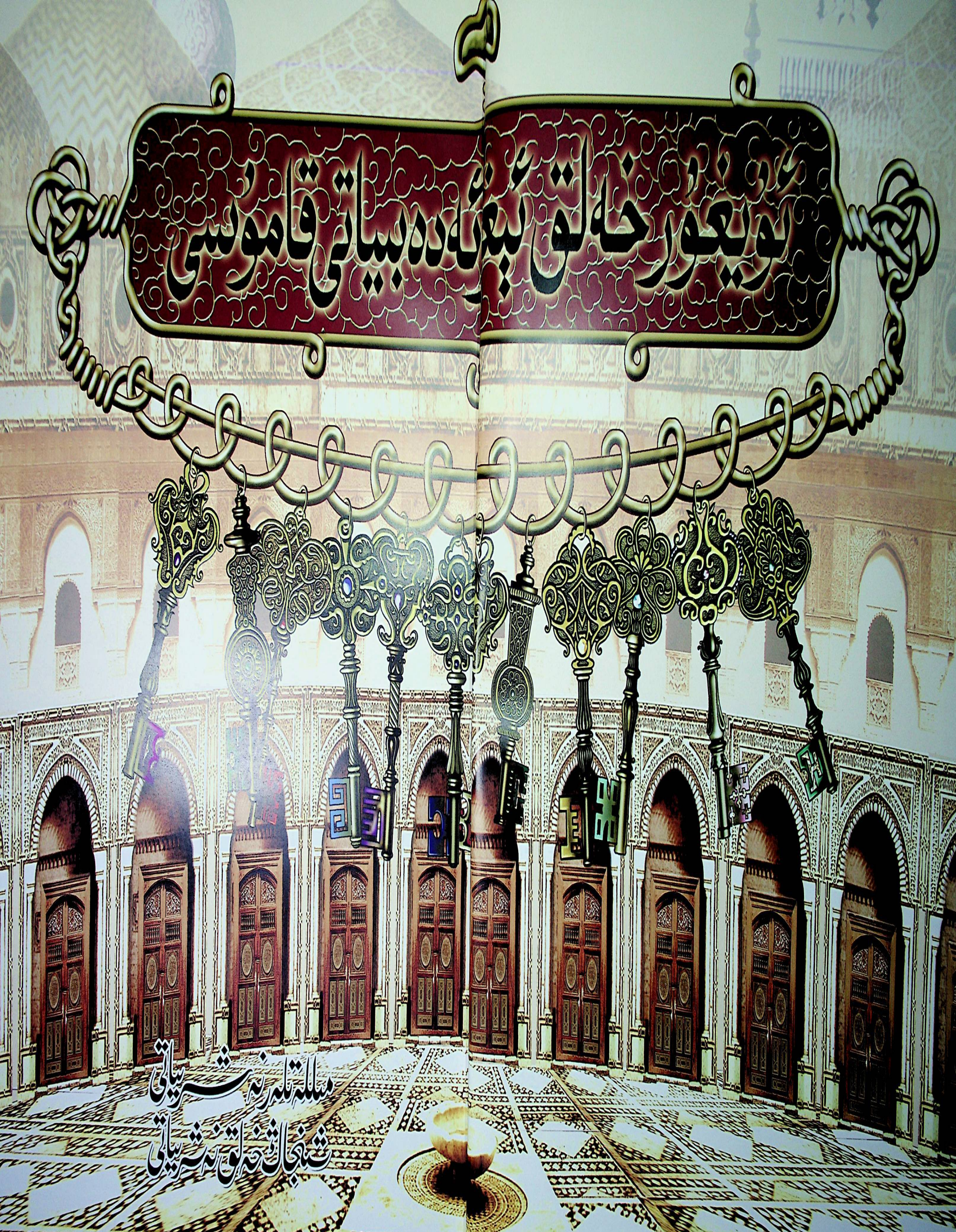
بۆیعۇرخەلق ئیبۆلەدە بیاتی قاموسی
مىللەتلەرنە شەریاتی
شىنجاڭ خەلقنە شەریاتی

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، غازى ئەمەت، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇبەسىر شۇكۇر، ئابدۇراخمان ئەبەي، ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئايشەم ئەخمەت، ئەخەت ھاشىم، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، ئەكبەر غۇلام، تۇرسۇن زېرىدىن، تۇرسۇن غازى، تۇنىياز مەتنىياز، راھىلە داۋۇت، رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا، ساۋۇت سالاھىدىن، شېرىپ خۇشتار، غازى ئەمەت، غەيرەتجان ئوسمان، ماخمۇت مۇھەممەت، مۇھەممەت ئابلىز بۆرىيار، مۇھەممەت رېھىم، مۇھەممەت شاھنىياز، مۇھەمەتئېلى لېتىپ، مۇراددىل ئابىد، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ئۇچقۇنجان ئۆمەر، ئېزىز خۇدابەردى، ئېلى ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى، يۇسۇپ ئىسھاق

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» غا ئىشلىگۈچىلەر:

«قامۇس»نى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار:

ئابلىمىت سادىق (نەسرىي قىسمى)، ئابدۇكېرىم راخمان (داستانلار قىسمى)، ياسىن زىلال (چۆچەك ۋە قوشاقلار قىسمى)، ئارسلان ئابدۇللا (ماقال ـ تەمسىللەر قىسمى)، ئوسمان ئىسمائىل، ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن، ئابىدە، ئادالەت ئىمىن، (تۆھپىكارلار قىسمى)، نىياز كېرىم شەرقى (گۈزەل سەنئەت قىسمى)

ردىساملار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئالىمجان مەتقاسىم، ئەسقەر تۇردى، ئەنۋەر ئوسمان، باھىر ياسىن، پەرھات ئەخمەت، پەرھات ئىبراھىم، مەۋلان نىياز، مۇختار مۇزەپپەر، مۇساجان ۋاھاپ، مۇھەممەت ئابدۇرېھىم، مۇھەممەت نەۋبەت، نىجات ھوشۇر، نىياز كېرىم شەرقى، يۇسۇپجان قادىر

«قامۇس» قا گۈزەل سەنئەت ئەسىرىنى تەقدىم قىلغۇچىلار(ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئابدۇشۇكۇر كېرىم كۆك، ئابدۇقادىر ئىبراھىم، ئابدۇكېرىم نەسىردىن، ئابلىكىم باست، ئايتىللا، ئابدۇغېنى مەتروزى، ئەنۋەر، بەي كۇنتىك، بەي گاك، تالىپجان، تەلئەت، تەي جەنشىك، تەي يىك، تۇردى ئىمىن، جاك لېيجىك، جاك ۋېنپىك، جاك ۋېي، جاك يۇفېك، جۇمە يۇسۇپ، چىك لىكشىك، چىك ۋېنجىك، خەن جىكجۇن، خۇاك جيەنشىك، خۇاك دالەي، خۇرشىدە ئابدۇكېرىم، دىلشات سابىت، دىلمۇرات تۇردى، رۇستەم، زورەم ياسىن، زۇمرەت ماخمۇت، سالام ئابدۇراخمان، سەي شىكچۇن، سۇپاخۇن، سۇلتان قۇربان، شۇي شۆجى، شۇيىكۆۋ، شى دېۋىن، غازى ئەمەت، غېنى، فەن دىكدىك، قەيسەر ئەنۋەر، قەيسەر ھېسامىدىن، كاك شۇزىك، كامىل، گۇەن ۋېيلىك، گوياۋجۇن، گۇك جەنشىك، لو لىشىك، لۇك چىكلىيەن، لېي جۇكشۇن، لېي خۇا، لى شياۋ، لى ياۋتيەن، لىۇجەنگو، لىۇشىكجۇ، ماشىيىك، مۇتەللىپ، مۇزەپپەر، مۇھەممەت ھېيت، مۇيەسسەر، مېك ئەرخۇ، نۇرمۇھەممەت ئابلىز، ئوسمانجان ئابلا، ۋاك جىكخۇا، ۋاك جىككەي، ۋاك گۇاكشىك، ۋاك گۇدې، ۋاك يۇكشىك، ۋۇچىفىك، ۋىك فاكې، ئېلشات تۇردى، ئىمىنجان ئابدۇرەھىم، ئىمىن ھاسىل، يارمۇھەممەت، ياك شىك، يالقۇن غازى، يالقۇن ھابىل، يۇسۇپجان، يۇۋېنيا

كومپيۇتېر تېخنىك خادىملىرى:

ئەكرەم ئايىت، گۈلىستان قۇربانئېلى، مۇھەممەت نەۋبەت

«ئۇيغۇر خەلق پېغىزىنە دەبياتى قامۇسى»

تو ملار ئايرىمىسى

1 ـ توم	ئەپسانە ـ رىۋايەتلەر
2 ـ توم	چۆچەكلەر
3 ـ توم	چۆچەكلەر
4 ـ توم	چۆچەكلەر
5 ـ توم	چۆچەكلەر
6 ـ توم	لەتىپە ـ چاقچاقلار
7 ـ توم	ماقال ـ تەمسىللەر، مەسەللەر
8 ـ توم	داستانلار
9 ـ توم	داستانلار
10 ـ توم	قوشاقلار
11 ـ توم	قوشاقلار، خەلق ئويۇنلىرى، مەشرەپ ئويۇنلىرى، تېپىشماقلار، لاپلار
12 ـ توم	ئۇيغۇر ئۆرپ ـ ئادەتلىرى، تۆھپىكارلار

چوچہ کلہ

مۇندەرىجە

سېھرىي چۆچەكلەر — I ..... (2 ـ تۇم) III

سېھرىي چۆچەكلەر — II ..... (3 ـ تۇم) III

سېھرىي چۆچەكلەر — III ..... (4 ـ تۇم) III

تۇرمۇش چۆچەكلىرى..... ..... (4 ـ تۇم) 289

چېچەنلەر ھەققىدىكى چۆچەكلەر ..... (5 ـ تۇم) III

ھەجۋىي چۆچەكلەر ..... (5 ـ تۇم) 183

تېپىشماقلىق چۆچەكلەر..... (5 ـ تۇم) 343

ھايۋانلار ھەققىدىكى چۆچەكلەر..... (5 ـ تۇم) 391

سېهرىي چۆچەكلەر

III

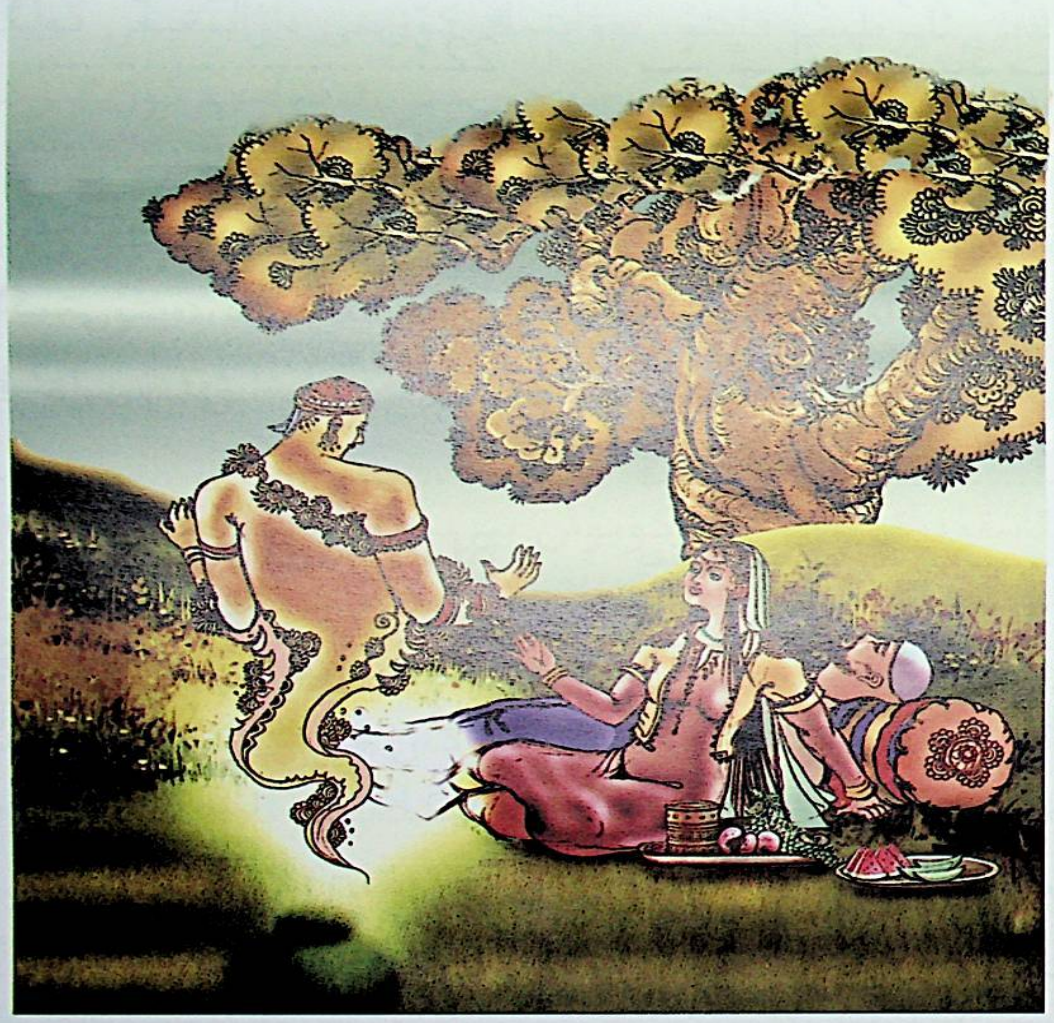

سېهرىي چۆچەكلەر — III

مۇندەرىجە

باتۇر قىز 1
كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەرھەييار 6
تادان بىلەن گول 13
شاھزادە بىلەن ئالتۇنبېلىقنىڭ
دوستلۇقى 22
شاھزادە نەۋجاھان 29
ئارزۇگۇل 43
قانخور شاھنىڭ ھالاكىتى 60
ئىلىم ـ ھېكمەتنىڭ خاسىيىتى 63
بەگژىشى بىناري 69
مېھرى بىلەن ژاپا 81
پادىچى بوۋاي ۋە ئۇنىڭ ئوغلى 97
دىۋىنى قورقۇتقان باتۇر 103
زېرەك 106
ئەينەك تاغ 116
خىزىر نىياز 127
قۇدرەتنىڭ كەچۈرمىشلىرى 138
شەيتاننى ئالدىغان تاز 147
مېھرى نىقاب 150
مەنشىرە بانۇ 164
تۇردىقارىي بىلەن پادىشاھ 175
خوجا سېلىم 183
ئادەمىي شەيتان 191
ئەل قىلغانىنى قىل، بالام 193
ھەسەنەم ۋە گۈلپەرى 197
بىر شاھزادىنىڭ مۇھەببەت
كەچۈرمىشى 209
ھاياتلىق سۇيى 224
غايىب شەھەر 231
ئېيىق ئىسلان 233
قىسمەت 238
يەتتە كېنىزەك 242
ھېكمەتلىك سۆز 245
يانتاقچى بوۋاي ۋە ئۇنىڭ ئوغلى 255
كېسەلنىڭ سىرى 259
ئۇسكەك پادىشاھ 263
ئەتىرگۈل پەرى 268
بۆزچى يىگىتنىڭ باتۇر ئاتلىپ
قېلىشى 270
سودىگەرنىڭ ئوغلى 273
ژاپادار قۇش 283
چوكان 285

باتۇرقىز

ئۇرۇنقى زاماندا قول ـ ئىلكىدە يېتىپ ئاشقۇدەك دۇنياسى بار بىر بوۋاي ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئالتە ئوغلى، بىر قىزى بار ئىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە كەنجى ئوغلى تىجارەت قىلىش ئۈچۈن سەپەرگە چىقىپ كېتىپتۇ. ئارىدىن ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، قايتىپ كەلمەپتۇ. ئاتىسى ئۇنىڭ دەردىدە كۆيۈپ ـ پىشىپ يىغلاپ، ئاخىر ئىككى كۆزىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ. بوۋاينىڭ كۆزىنى داۋالىغىلى كەلگەن تېۋىپ:

ــ يىراق رىم شەھىرىدە بۇنىڭ دوستى بار، شۇ دوستىدىن ئەكېلىپ كۆزىڭىزگە سۈرتسە كۆزىڭىز روشەنلىشىدۇ، ــ دەپتۇ. بوۋاي ئوغۇللىرىنى چاقىرىپ:

ــ بالىلىرىم، كىم ماڭا مېھرىبان بولسا، رىم شەھىرىدىن كۆز دوستىنى ئەكېلىدۇ. قېنى ئېيتىڭلار، يول راسخوتى ئۈچۈن نېمە تەلەپ قىلساڭلار شۇنى بېرىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ ئەي دادا، «پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا» دەپتىكەن، پۇللا بولسا دورىنى ئەكېلىمىز، ــ دەيىشىپتۇ ئوغۇللار.

بوۋاي ئۇلارغا يېتىپ ئاشقۇدەك ئالتۇن ـ كۈمۈش بېرىپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

بەش ئوغۇل رىم شەھىرىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار شۇ ماڭغانچە داپ داراڭلىغان، ئېشەك ھاڭرىغان يەرلەردە يۇرۇپ، پۇل ـ پۇچەكلىرىنى بۇزۇپ ـ چېچىپتۇ، ئاخىر بىر پۇلسىز ئۆيگە قايتىشىپتۇ.

ئاكىلىرىنىڭ قۇرۇق قول قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن قىز دادىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ــ جېنىم دادا، رىم شەھىرىگە ئۆزۈم باراي، ئاق يول تىلەپ دۇئا قىلىڭ! ــ دەپتۇ. بوۋاي قىزىنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

ــ قىزىم، شۇ دوستى ئەكېلىپ كۆزۈمنى ئاچساڭ، سەندىن مىڭ مەرتە رازى ئىدىم! ــ دەپتۇ.

قىز قىرىق قېچىرغا يول لازىمەتلىكلىرىنى ئارتىپ، ئۆزى يورغا ئاتقا مىنىپ رىم شەھىرىگە قاراپ مېڭىپتۇ. دادىسى شۇ يۇرتتىكى نامرات ئائىلىلەردىن ئون قىزنى تاللاپ، ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىنى رازى قىلىپ، قىزىغا قوشۇپ قويۇپتۇ.

ئۇلار ئۇزۇن يول يۇرۇپ، دەم ئېلىش ئۈچۈن بىر مەنزىلدە توختاپتۇ. قىز ھەمراھلىرىغا:

ــ دوستلىرىم، سىلەرنى ئاتام قوشۇپ قويغان بولسىمۇ، مەن ھەممىڭلارنى ئازاد قىلدىم، ئاتا ـ ئاناڭلارنىڭ ئالدىغا قايتىپ بېرىپ ئەركىن ئويناپ ـ كۈلۈپ يۇرۈڭلار، ــ دەپتۇ.

قىز ھەمراھلىرىغا نۇرغۇن مال ـ مۈلۈك ئۇلاشتۇرۇپ بېرىپتۇ ـ دە، ئۆزى يالغۇز كېتىۋېرىپتۇ.

ئۇ يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. بىر چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدىن بەھەيۋەت بىر ئەجدىھا چىقىپ كەپتۇ ـ دە، قىزنىڭ ھەممە قېچىرلىرىنى بىر ـ بىرلەپ دەم تارتىپتۇ، لېكىن قىز پەرۋا قىلماي كېتىۋېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئەجدىھا قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ سوراپتۇ:

ــ ئەي ئادەمزات، ھەممە قېچىرلىرىڭنى يېدىم، قاراپمۇ قويمىدىڭ، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟

قىز پىسەنت قىلماي:

ــ سەن ئاچ ئىكەنسەن، رەھىم قىلدىم، ئۇنداق بولمىغاندا سەن بىلەن ئېلىشاتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، دادام ئەما بولۇپ قالغان. رېم پادىشاھىنىڭ خەزىنىسىدە بىر دورا بار ئىكەن، شۇنى ئەكېلىپ، دادامنىڭ كۆزىنى ئېچىشقا ئالدىراۋاتىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ ئەي ياخشى ئاتىنىڭ ياخشى بالىسى، ئۇنداق بولسا ئۇستۇمگە مىن! ــ دەپتۇ ئەجدىھا، ــ ياخشى نىيەت بىلەن يولغا چىققانلىقىڭ ئۈچۈن رېم شەھىرىگە ئۆزۈم ئاپىرىپ قويىمەن.

قىز ئەجدىھانىڭ ئۈستىگە مىنىپتۇ ۋە بىردەمدىلا رېم شەھىرىگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئەجدىھا قىزغا:

ــ ھازىر قاراۋۇللار ئۇخلاۋاتىدۇ، خەزىنىگە قورقماستىن كىرىۋەرگىن. خەزىنىنىڭ دورىخانىسىدا قۇتىدىمۇ، قەغەزدىمۇ دورا بار. قۇتىدىكى دورىنى ئالساڭ، قەغەزدىكى دورىغا قول تەگكۈزمە، قەغەزدىكىنى ئالساڭ، قۇتىدىكى دورىغا قول تەگكۈزمە! ــ دەپتۇ.

قىز ئەجدىھانىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ خەزىنىگە كىرىپتۇ، خەزىنىدىن دورىخانىغا ئۆتۈپتۇ. قۇتىدىكى ۋە قەغەزدىكى دورىلار بىر ـ بىرىدىن خۇش پۇراق ئىكەن، قىز قايسىسىنى ئېلىشنى بىلەلمەي، تەۋەككۈل قىلىپ ئىككىلا دورىنى قولىغا ئاپتۇ.

بىردىنلا ئاجايىپ ـ غارايىپ گۈلدۈرلىگەن ئاۋازلار ئاڭلىنىپ، قىز بەند بولۇپ قاپتۇ. قاراۋۇللار ئۇنى تۇتۇۋېلىپ، شاھ ئوردىسىغا ئەكىرىپتۇ.

— نېمىشقا خەزىنىگە ئوغرىلىققا چۈشتۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ شاھ.

— دادام كۆرمەس بولۇپ قېلىۋىدى، دورىغا كەلگەنىدىم. ئىجازىتىڭىزنى ئالمايلا كىرىپ قاپتىمەن، كەچۈرۈڭ! — دەپتۇ قىز.

— مۇغەمبەرلىك قىلىۋاتسەن. مەيلى، ساڭا ئىشىنەي، لېكىن ماڭا ئەنەدىرخانىنىڭ قىزىنى ئەكېلىپ بەرسەڭ دورىنى بېرىمەن ۋە سېنىمۇ ئازاد قىلىمەن، بولمىسا، بېشىڭنى توڭ سويمىنى ئۈزگەندەك ئۈزۈپ تاشلايمەن! — دەپتۇ پادىشاھ.

— بولىدۇ، — دەپتۇ قىز تەزىم قىلىپ، — قىرىق كۈن مۆھلەت بېرىڭ.

قىز قىرىق كۈن مۆھلەت بىلەن ئەجدىھانىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

— ئەي ئادەمزات، نېمە قىلىپ قويدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ ئەجدىھا. قىز:

— ھەر ئىككىلا دورىنى ئالمەن دەپ قولىغا چۈشۈپ قالدىم، قۇتۇلار تىلسىم قىلىنغانىكەن، — دەپتۇ ۋە پادىشاھنىڭ شەرتىنى ئېيتىپتۇ.

— بولغۇلۇق بوپتۇ، يۈر، كەتتۇق، — دەپتۇ ئەجدىھا ۋە قىزنى ئەنەدىرخانىنىڭ شەھىرىگە بىرپەسۇتىلا ئاپىرىپ قويۇپتۇ. ئەجدىھا قىزغا:

— خان قىزى بىر ئۇخلىغاندا قىرىق كۈن ئۇخلايدۇ. ئۇ ئوتتۇز توققۇز كۈندىن بۇيان ئۇيقۇدا، ئەتە تاڭ ئاتسا ئويغىنىدۇ. قىزنىڭ ئالدىغا كىرگىنىڭدە، ئۆزىگە تەگسەڭ، رومىلىغا تەگمە، رومىلىغا تەگسەڭ، ئۆزىگە تەگمە. قىزنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىشتە ئىككى ئۆي بار، ئۆيلەرگە لىقمۇلىق پاختا بېسىلغان، قويۇن ۋە يانچۇقلىرىڭغا پاختىنى تولدۇرۇۋالغاندىن كېيىن مەلىكە ياتقان ئۆيگە كىرگىن. پەلەمپەينىڭ ئىككى يېنىغا قوڭغۇراقلار ئېسىلغان، قوڭغۇراقلارنىڭ ئىچىگە پاختا تىقىۋەت، جىرىڭلىمايدۇ، — دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ.

قىز يانچۇقلىرىغا پاختا تولدۇرۇپ، قوڭغۇراقلارغا پاختا تىقىپتۇ ـ دە، مەلىكە ياتقان ئۆيگە كىرىپ-
تۇ. مەلىكە تاتلىق ئۇخلاۋاتقانىكەن، قىرىق كېنىزەك ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئۇنى قوغداپ ياتقانىكەن. مەلىكە-
نىڭ بېشىدا چوڭ رومال بولۇپ، رومال مەلىكىدىن چىرايلىق، مەلىكە رومالدىن چىرايلىق ئىكەن. قىز مە-
لىكىنىمۇ، رومالنىمۇ بىرلىكتە كۆتۈرۈپتۇ، دەل شۇ چاغدا ھەيۋەتلىك گۈلدۇرلەش سادالىرى كۆتۈرۈلۈپ،
ھەممە ئەتراپ تەۋرەپ كېتىپتۇ، ئىشىكلەر يېپىلىپ، قىز بەند بولۇپ قېلىپ تۇتۇلۇپتۇ. بۇ يەرمۇ تىـ-
سىم قىلىنغانىكەن. قوللىرى قايرىلىپ باغلانغان قىز خان ھۇزۇرىغا كەلتۈرۈلۈپتۇ. غەزەپلەنگەن خان:

— نېمە سەۋەبتىن قىزىمنى ئوغرىلىماقچى بولدۇڭ؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— ئاتام كۆزىدىن ئايرىلىپ قالغانىدى، دورا ئىزدەپ ريىم شەھىرىگە بېرىپ قولغا چۈشۈپ قالدىم.
ريىم پادىشاھى: «ئەنەدىرخانىڭ مەلىكىسىنى ئەكېلىپ بەرسەڭ دورا بېرىمەن، بولمىسا بېشىڭنى سويىمـ-
نى ئۇزگەندەك ئۇزۇپ تاشلايمەن» دېدى. شۇنىڭ ئۈچۈن كەلگەنىدىم، — دەپتۇ قىز.

— سۆزۈڭگە قارىسام راستچىل كۆرۈنمىسەن. كۈنپېتىش تەرەپتە كۈھىقاپ دېگەن جاي بار، ئۇ يەردە
بىر جادۇگەر ياشايدۇ. ئۇنىڭ بىر قارا تۈلپار ئېتى بار، شۇنى ئەكەلسەڭ قىزىمنى بېرىمەن، بولمىسا
تېرەڭنى شىلىمەن! — دەپتۇ ئەنەدىرخان.

— بولىدۇ، — دەپتۇ قىز، — تۆت كۈنلۈك مۆھلەت بېرىڭ.

— بارغىن، تۆت كۈنلۈك مۆھلەت بەردىم، — دەپتۇ خان.

قىز ئەجدىھانىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ۋە بولغان ئەھۋالنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ئەجدىھا قىزنى ئۈستىگە مىندۈرۈپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار بىر كېچە ـ كۈندۈزدە كۈھىقاپقا يېتىپ
بېرىپتۇ ۋە جادۇگەرنىڭ ئاتخانىسىغا يېقىن كەپتۇ.

— جادۇگەر ئۇخلىماقچى، — دەپتۇ ئەجدىھا، — مۇشۇ يەردىن لەخمە كولاپ، ئوقۇر تېگىدىن بې-
شىڭنى چىقار. تۈلپار سېنى كۆرۈپ كىشنەيدۇ. جادۇگەر: «ئادەم پۇرىقى كېلىۋاتىدۇغۇ» دەپ تۆت تەرەپكە
يۈگۈرىدۇ، تاپالمايى كېلىپ يەنە جايىدا ياتقاندا بېشىڭنى چىقار، تۈلپار تېخىمۇ قاتتىق كىشنەيدۇ. جادۇ-
گەر تۈلپارغا غەزەپلىنىپ: «ھەي نائىنساپ ھايۋان، مېنى ئىككى قېتىم تەشۋىشكە سالدىڭ، يەنە شۇنداق
قىلساڭ سېنى يەيمەن!» دەيدۇ ـ دە، ياتقىلى چىقىپ كېتىدۇ. سەن ئەنە شۇ چاغدىلا بېشىڭنى چىقىرىپ:
«ئەي زاتى ئۇلۇغ تۈلپار، سۇ ئورنىغا سۈت، يەم ئورنىغا كۆك كىشمىش بېرىپ باقمەن. بۇ زالىمنىڭ
قولىدا ئازاب چېكىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق. مەن سېنى ئەكېتەي» دەيسەن. تۈلپار بېشىنى ئېگىپ جىم
تۇرىدۇ. ئوقۇرنىڭ يېنىدا ئالتۇندىن ئىشلەنگەن ئېگەر ـ جابدۇق بار، تۈلپارنى دەرھال ئېگەرلە، ئاندىن
يېتىلەپ مېنىڭ ئالدىمغا كەل.

قىز ئەجدىھانىڭ ئېيتقانلىرىنى تولۇق بېجىرىپ، ئاخىر تۈلپارنى ئەجدىھانىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ.
ئەجدىھا قىز بىلەن تۈلپارنى كۆتۈرۈپ ئۇچۇپ، ئەنەدىرخانىڭ شەھىرىگە ئەكەپتۇ ۋە قىزغا:

— ئەي قىز، بۇ تۈلپارنى ئۆزۈڭ ئال، مەن بىر دومىلاپلا خۇددى مۇشۇنداق تۈلپارغا ئايلىنىمەن.
سەن مېنى خانغا بەر، خان قىزىنى ساڭا بېرىدۇ. مەلىكىنى ئېلىپ كېتىۋەرگىن، مەن ئارقاڭدىن بارىـ-
مەن، — دەپتۇ ئەجدىھا.

قىز ماقۇل بوپتۇ. ئەجدىھا بىر دومىلاپلا تۈلپارغا ئايلىنىپتۇ. قىز ئۇنى خانغا تەقدىم قىپتۇ. خان
قىزىنى بېرىپتۇ. قىز بىلەن مەلىكە تۈلپارغا مىنىپ ريىم شەھىرىگە راۋان بوپتۇ.

ئەمدى گەپنى خاندىن ئاڭلايلى:

خان ئاتنى ئېگەرلەپ، ئالتۇن ئۇزەڭگىگە سول پۇتىنى قويۇپ، ئوڭ پۇتىنى ئەمدىلا كۆتۈرۈپتىكەن، تۇلپار چۈننغا ئايلىنىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ...

ئەجدىها هايال بولماي قىزلارغا يېتىشۋاپتۇ. ئۇلار رەم شەھىرىگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئەجدىها بىر دوملىغانىكەن، ئەنەدىرخاننىڭ مەلىكىسىدىنمۇ چىرايلىق بىر قىزغا ئايلىنىپ قاپتۇ.

— مېنى شاھقا تەقدىم قىلىپ، دوستلارنى ئەكېتىۋېرىڭلار، — دەپتۇ ئەجدىها.

قىز ئۇنى رەم شاھىغا بېرىپ، دوستنى ئېلىپ ئۆز يۇرتىغا راۋان بوپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن شاھ ئەلگە چوڭ توي بېرىپتۇ. توي تۇگىشى بىلەنلا قىز بىر دوملاپ كۈمۈتىغا ئايلىنىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ...

ئەجدىها قىزلارغا يېتىشۋېلىپ، ئىككىلا قىزنى ۋە تۇلپارنى ئۇستىگە مىندۈرۈپ قىزنىڭ يۇرتىغا يېتىپ كەپتۇ. قىز دادىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ، دوستنى دادىسىنىڭ كۆزىگە سۈرتكەنىكەن، كۆزى ئېچىلىپ، يورۇق دۇنيانى يېڭىۋاشتىن كۆرۈپتۇ.

— جېنىم قىزىم، كۆزۈمنىڭ نۇرى ! — دەپ قىزنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپتۇ دادىسى. دەل شۇ چاغدا ئەجدىها بىر سىلكىنگەنىكەن، ئۇستىدىكى تېرىلىرى سىيرىلىپ چۈشۈپتۇ ـ دە، چىرايلىق ۋە قاۋۇل بىر يىگىت پەيدا بولۇپ قاپتۇ. قارىسا، بۇ يىگىت قىزنىڭ ئاكىسى، بوۋاينىڭ كەنجى ئوغلى ئىكەن. بوۋاي كەنجى ئوغلىنى كۆرۈپ:

— ئاھ... ئوغلۇم ! كۆز نۇرۇم ! — دەپ ئۇنى باغرىغا بېسىپتۇ. ھەممەيلەن خۇشال ـ خۇرام كۆرۈشۈپتۇ. ئەلگە چوڭ توي بېرىلىپتۇ. تويدا ئوغلىدىن:

— قېنى ئوغلۇم، نېمە بولدى؟ سۆزلەپ بەر ! — دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

ئوغۇل دەپتۇ:

— مەن ئەنەدىرخاننىڭ قىزىغا ئاشىق بولۇپ، خانغا ئەسىرگە چۈشۈپ قالدىم. ئۇ مېنى كۈھىقاپقا ئەۋەتتى. جادۇگەرنىڭ تۇلپارىنى ئەكېلىمەن دەپ، جادۇگەرنىڭ قولىغا چۈشتۈم. ئۇ مېنى ئەجدىھاغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئاتا ـ ئانىسىغا مېھىر ـ مۇھەببىتى چەكسىز بولغان، ئۇلارنى دەپ جېنىنى ئايىمىغان ئوغۇل ياكى قىز مېنى بۇ سېھىردىن قۇتۇلدۇرۇۋالالايتتى. جېنىم دادا، سىزنى دەپ سىكىلىم كۆپ جاپالارنى چەكتى، ۋەدىسىنى ئورۇندىدى، مېنى سېھىردىن خالاس قىلدى.

— باركاللا ! — دەپتۇ دادىسى.

يىگىت ئاخىر ئەنەدىرخاننىڭ قىزىغا ئۆيلىنىپتۇ، ھەممەيلەن مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يېتىپتۇ.

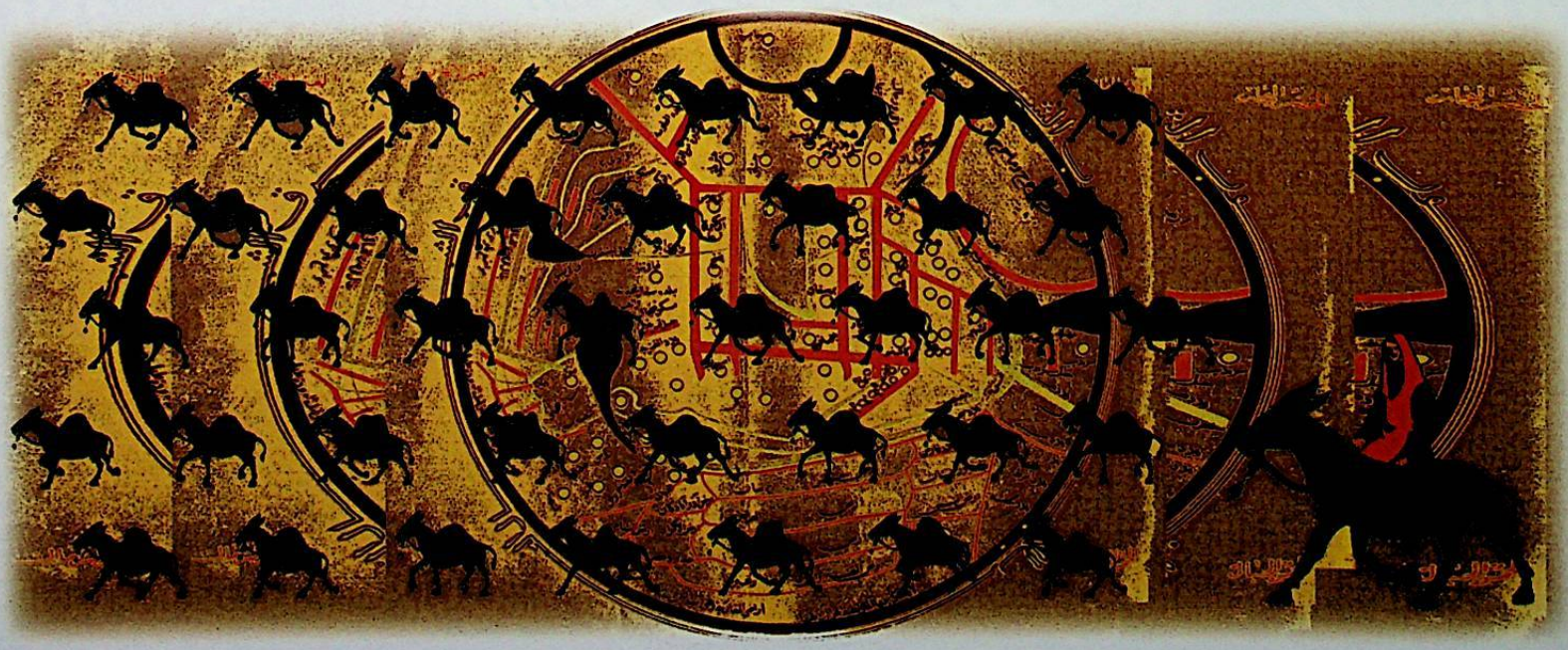

كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەرھەييار

ۇرۇنقى زاماندا، ئىران پادىشاھلىقى تەۋەسىدە كەمەك دېگەن بىر ھەييار ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئۆزىنى ھەييارلىقتا كامالەتكە يەتكەن ھېسابلاپ، بۇ دۇنيادا ماڭا ھېچقانداق ھەييار تەڭ كېلەلمەيدۇ، دەپ يۈرىدىكەن. قەدىمكى تەكلىماكاندىمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش مۇختەر دېگەن بىر ھەييار بولۇپ، ئۇمۇ دۇنيادىكى ھەرقانداق ھەييارنى ئۆزىگە تەڭ كۆرمەيدىكەن، شۇڭلاشقا ئۇلار ھەييارلىقتا بىرى يەنە بىرىنى يېڭىپ، ئۇستۇنلۇكنى ئىلىش كويىدا يۈرىدىكەن. كەمەك ھەييار قارا كۆڭۇل، مۇختەر ھەييار ئاق كۆڭۇل ئىكەن.

كۇنلەردىن كۇنلەر ئۆتۇپ، كەمەك ھەييار مۇختەر ھەييارنى ئۆلتۇرۇپ ئۇستۇنلۇك ئالماقچى بوپتۇ.

كەمەك ھەييار مۇختەر ھەييارنى يوقىتىشنى ئويلاپ يۈرگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە، مۇختەر ھەييار «كىتابى جادۇ»نى ئېچىپ قاراپ، كەمەك ھەييارنىڭ ئۆزىگە قەست قىلىشنىڭ كويىغا چۈشكەنلىكىنى بىلىپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مۇختەر ھەييار سالپاڭ قۇلاق، ئالا ئاياغ ئېشىكىگە: «رەببىم» دەپ مىنىپ، كەمەك ھەييارنىڭ يۈرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ، مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ھېرىپتۇ، بىر قوغۇنلۇقنىڭ يېنىغا كېلىپ، قارىياغاچ سايىسىدە ئۇخلاپتۇ، ئۇخلاش ئالدىدا ئۆزىگە ئەپسۇن ئوقۇپ، بېشىنى قوغۇنغا، بەدىنىنى پېلەككە ئايلاندۇرۇپ قويۇپتۇ.

دەل شۇ چاغدا كەمەك ھەييار «كىتابى جادۇ»غا قارىسا، مۇختەر ھەييارنىڭ ئۆزىگە قارشى يولغا چىقىپ، يول ئۇستىدە قوغۇن بولۇپ ياتقانلىقىنى كۆرۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، كەمەك ھەييار ھاسسىغا تايىنىپ، چاپىنىنىڭ پېشىنى قىستۇرۇپ، مۇختەر ھەييارنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ مۇختەر ھەييارنىڭ ئويغىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي مېڭىپتۇ، يولدا ئولتۇرۇپ دەم ئالغۇسىمۇ، بىرەر يۇتۇم سۇ ئىچكۇسىمۇ كەلمەپتۇ. ئاخىر ئۇ ھېلىقى يەرگە يېتىپ كەپتۇ. قارىسا، بېشى قوغۇن، بەدىنى پېلەك، بوينى ساپاققا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر مەخلۇق پۇشۇلداپ ئۇخلاپ ياتقۇدەك. كەمەك ھەييار، سېنىڭ ئەدىپىڭنى بىر بېرەي، تازا ۋاقتىدا كەپتىمەن، دەپ ئويلاپ، بىر ئەپسۇن ئوقۇپ مۇختەر ھەييارنى قاتتىق ئۇيقۇغا بەند قىلىپ، قوغۇن، پېلەك، ساپاقلارنى يىغىشتۇرۇپ جەمشىتىنىڭ يېنىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئالدىراشچىلىقتا مۇختەرنىڭ سالپاڭ قۇلاق، ئالا ئاياغ ئېشىكىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ.

كەمەك ھەييار مۇختەرنى كۆتۇرۇپ كەلگۈچە ھېرىپ - ئېچىپ، تەرلەپ - پىشىپ، بەك كۆپ جەبىر - جاپا چېكىپتۇ. كەمەك يۈرتىغا كەلگەندىن كېيىن ئاۋۋال ئۆز ئۆيىگە كىرىپ، مۇختەرنى سەلىسى بىلەن پىشاۋاننىڭ تۈۋرۈكىگە قاتتۇرۇپ باغلاپتۇ، ئاندىن قورسىقىنى توقلاپ، دۇنياغا داڭلىق

مۇختەر ھەييارنى تۇتۇپ كەلگەنلىكىنى جەمشىت پادىشاھقا مەلۇم قىلىپ، ئۇنىڭدىن ئىنئام ئېلىش ئۈچۈن ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

كەمەك ھەييار قورۇسىدىن چىقىشىغا مۇختەر ھەييار ئويغىنىپتۇ، قارىسا، تۆۋرۈكتە باغلاقلىق تۇرغان. ھە، قولغا چۈشۈپتىمەن ـ دە، دەپ ئويلاپتۇ مۇختەر. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بېشى قېتىپ، كۆزدىگە دۇنيا قاپقاراڭغۇ بولۇپ كۆرۈنۈپتۇ. ئېسىنى يىغىپ قارىسا، ھويلىدا كەمەك ھەييارنىڭ خوتۇنى يۇرگۈدەك. مۇختەر ھەييار ئىش ئوڭغا تارتتى، دەپ ئويلاپ:

ــ يەڭگە، ــ دەپتۇ مۇلايىملىق بىلەن، ــ ئېرىڭىز تولىمۇ يامان ئادەم ئىكەن.

ــ ھەي كاززاپ، قايسى يۈزۈڭ بىلەن مېنىڭ ئېرىمنى يامانلاشقا پېتىنىدىڭ؟! ــ دەپتۇ كەمەك ھەييارنىڭ ئايالى.

ــ ئېرىڭىز قۇرۇسۇن، سىزدەك ئاي يۈزلۈك خوتۇنى تۇرۇپ، يەنە بىزنىڭ يۈرتتا بىرىنىڭ قىزىنى ئالماق بوپتۇ. مەن ئۇنىمىۋىدىم، مېنى ئەكېلىپ باغلاپ قويدى، ــ دەپتۇ مۇختەر ھەييار. خوتۇن:

ــ شۇ يۈرتتىكى قىزنى بېرىشكە قوشۇلمىغان بولسا، مەن سېنى ئازاد قىلاي، مۇنۇ بىر تەشتەك ئالتۇننىمۇ ئال، ــ دەپ مۇختەر ھەييارنى قويۇۋېتىپتۇ. مۇختەر ئۆگزىدىكى شاخ ـ پاخالارنىڭ ئارد-

سىغا مۆكۈۋاپتۇ. كەمەك ھەييار پادىشاھ جەمشىتنىڭ چوڭ ئىنئامىنى ئېلىپ، مۇختەرنى ئوردىغا تاپشۇ-
رۇش ئۈچۈن ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ، قارىسا مۇختەر يوق. كەمەك ھەييار مۇختەر ھەييارنى سۈرۈشتە قـ-
لىپ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپتۇ. كەمەك ھەييارنىڭ خوتۇنى ئۆزىنىڭ قىرىق چىلتىنى بىلەن بىرلە-
شىپ، كەمەككە ھەردەك يېپىشىپ تاياق ـ توقماق ئاستىغا ئاپتۇ. تاياق زەربىسىگە چىدىمىغان كەمەك
ھەييار خوتۇنىنىڭ ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ پادىشاھ جەمشىتنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

ئۇنىڭ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن مۇختەر ئاستا ئۆگزىدىن چۈشۈپ، سېھىرلىك ياغاچ چۆچكىنى ئې-
رىقتىكى سۇغا پاتۇرۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا بىر ئەپسۇن ئوقۇپ ئۆزىنىڭ ئۈستىگە قۇيۇپتىكەن، كەمەكنىڭ
شەكلىگە كەپتۇ. ئۆيگە كىرىپ كەمەكنىڭ خوتۇنىغا:

ــ مېنى چىلتەنلىرىڭ بىلەن ئۇرغانلىقىڭ ئۈچۈن، سېنى ئۇچ تالاق-
قا بائىن قىلدىم ! ــ دەپتۇ. كەمەكنىڭ خوتۇنى كەمەك قىياپىتىدىكى مۇختەر ھەييارنى تونۇماي، ئۇنى كە-
مەك دەپ ئويلاپ، پۈتۈن ئۆيۈڭ، مال ـ مۈلۈكنى ھارۋا ـ ھارۋىلارغا بېسىپ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كېتىپتۇ.

كەمەك قىياپىتىدىكى مۇختەر قوشنا ـ قولۇم، ئۆلىما، قازىلارنى چاقىرىپ كاتتا داستىخان
ساپتۇ ـ دە، داستىخان ئۈستىدە كۆپچىلىككە خوتۇنىنى قويۇۋەتكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ سەپەرگە چىقماقچى
بولغانلىقىنى، قورۇ ـ جايىنى سېتىپ پۇل قىلىپ كەتمەكچى بولغانلىقىنى ئېيتىپ، شۇ جايدىلا قورۇ ـ جا-
يىنى سودىگەرگە سېتىپ، پۇلىنى ئېلىپ كېتىپ قاپتۇ.

مۇختەر ھەييار كېتىشى بىلەنلا كەمەك ھەييار قورۇغا كىرىپ:

ــ ھەي خوتۇن، بۇياققا چىق، ساڭا پادىشاھ جەمشىت جازا بۇيرۇدى، ــ دەپ ۋارقىرىغانىكەن، ئۆيـ-
دىكى قورۇنى سېتىۋالغان سودىگەر چىقىپ:

ــ خوتۇنىڭنى تالاق قىلىپ قويۇۋېتىپ، قورۇنى ماڭا سېتىۋېتىپ، پۇلنى يانچۇقىڭغا سېلىۋې-
لىپ، ئەمدى يەنە: «ھەي خوتۇن، بۇياققا چىق !» دەيسىزا، ئېسىڭىزنى يوقىتىپ قويدىڭىزمۇ؟ ــ دەپتۇ.

كەمەك ھەييار بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مۇختەرنىڭ ھىيلىسى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، ئۇنـ-
چىقماي قورۇدىن چىقىپ كېتىپتۇ، ئۇنداق ئويلاپ ـ مۇنداق ئويلاپ،ئاخىر مۇختەردىن ئۆچىنى ئالماق
بوپتۇ ۋە چىلتەنلىرىنىڭ قولىغا قىلىچ، نەيزە بېرىپ مۇختەرنى قوغلاپتۇ.

مۇختەر ھەييار «كىتابى جادۇ»غا قاراپ كەمەك ھەييارنىڭ قىرىق چىلتىنى بىلەن قوغلاپ كې-
لىۋاتقانلىقىنى بىلىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بىر چايخانا ئالدىدا تىلەمچى قىياپىتىدە، كۈلاھ كە-
يىپ ئولتۇرۇۋاپتۇ. كەمەك ھەييار چايخانىغا كېلىپ بىر قاراپلا، مۇختەر ھەييارنىڭ تىلەمچى قىياپىتىدە
ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

ــ ئەمدى قولۇمغا چۈشتۇڭ، ــ دەپتۇ كەمەك ھەييار ۋە چىلتەنلىرىگە، ــ ئاۋۇ تىلەمچىنى تۇـ-
تۇڭلار ! ــ دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. مۇختەر ھەييارمۇ بوش كەلمەي، بىر سەكرەپ قىرىق چىلتەننىڭ ئۈستـ-
ىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ كەمەك ھەييارنى كېلىشتۇرۇپ بىرنى تېپىپ يىقىتىۋېتىپ چايخانىنىڭ ئۆگزىسىگە چـ-
قىۋاپتۇ. ئۇلار قوغلاپتۇ، مۇختەر ھەييار بولسا، ئۆچكىدەك بالداقمۇبالداق سەكرەپ بىر ئېگىز مۇنارغا چـ-
قىۋېلىپ:

ــ كەل كەمەك، مەن پۈت ـ قولۇمنى ساڭا باغلاپ بېرىمەن، ــ دەپ ئۇنى زاڭلىق قىلىپ كۈلـ-
تۇ. بۇنىڭ ئەلىمىگە چىدىمىغان كەمەك ھەييار ئۆزىنى ئۆزى كاچاتلاپ، ساقىلىنى يۇلۇپ، تېپىچەكلەپ
يۇقىرى ئۆرلىگەنىكەن، مۇنارنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارمايلا پالاققىدە يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. ئاندىن كەمەك ھەيـ-

يار چىلتەنلىرىنى يىغىپ: «مۇختەر ئادەم ئەمەس، شەيتان ئىكەن، ئۇنى تۇتقىلى بولمايدىكەن، ئۇنىڭدىن كۆرە پادىشاھنىڭ ئالدىغا مۇختەر قورقۇپ قېچىپ كەتتى دەپ بارايلى» دەپتۇ ـ دە، چىلتەنلىرىنى باشلاپ قايتىپ كېتىپتۇ. كەمەكنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قالغان مۇختەر ھەييار دەرھال مۇنارىدىن چۈشۈپ باشقا بىر كوچا بىلەن كېتىۋاتسا، پادىشاھنىڭ بىر ۋەزىرى يولۇقۇپ قاپتۇ. ئۇنى سېھىرگەرلىك بىلەن ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئۆزى ۋەزىر قىياپىتىگە كىرىپتۇ ـ دە، ۋەزىرنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ ئوردىغا كەپتۇ. كەمەك ھەييار دەل شۇ چاغدا ئوردىغا كېلىپ:

ـــ پادىشاھىم، مەن چىلتەنلىرىم بىلەن دۇئانە قىياپىتىگە كىرىۋالغان مۇختەر ھەييارنى تۇتقانىدىم، يولدا كېلىۋېتىپ قورقۇپ قېچىپ كەتتى، ـــ دەپ مەلۇم قىپتۇ.

ـــ ئۇنىڭ قورقۇپ قېچىپ كەتكەنلىكىگە ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ، ـــ دەپتۇ پادىشاھ، ـــ سەن يالغان ئېيتىۋاتسەن. ئەگەر مۇختەر مۇشۇ يەردە بولغان بولسىدى، ئىككىڭنى قىلىچۋازلىق قىلدۇراتتىم، شۇ چاغدا قايسىڭلارنىڭ يامان ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولاتتىم.

پادىشاھ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇشىغا، ۋەزىر قىياپىتىگە كىرىۋالغان مۇختەر ھەييار پادىشاھقا دەپتۇ:

ـــ سىلى ماڭا مىڭ تىللا بەرسىلە، مەن مۇختەرنى ئايىغ ئاستىلىرىدىن ئۇندۇرۇپ بېرىمەن.

ـــ ئەجەب ئىش، ـــ دەپتۇ پادىشاھ تەئەججۇپلىنىپ.

ـــ شۇنداق، تەقسىر، ـــ دەپتۇ ۋەزىر قىياپىتىدىكى مۇختەر ھەييار. پادىشاھ خەزىنىچىگە ۋەزىرگە مىڭ تىللا بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر قىياپىتىدىكى مۇختەر ھەييار مىڭ تىللانى بېلىگە تۇگۈۋېتىپ:

ـــ مانا قارىسىلا، مەن مۇختەر ھەييار ! ـــ دەپتۇ پادىشاھقا. پادىشاھنىڭ ئالدىدا راست مۇختەر ھەييار پەيدا بوپتۇ.

پادىشاھ سىرتقا بىر چوڭ سەينا ياستىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىلىچۋازلىق باشلىنىپتۇ. مۇختەر ھەييار قىلىچىنى ئوينىتىپ بېرىپ كەمەككە بىرنى ئۇرۇپتۇ، ئاندىن قىلىچنىڭ ئۇچى بىلەن كەمەك ھەييارنى ئىلىپ يىراققا تاشلىۋېتىپتۇ. كەمەك ھەييار جان ئاچچىقىدا چىلتەنلىرىنى يارەمگە چاقىرىپتۇ. ئۇلار بىرلىشىپ مۇختەر ھەييارغا ھۇجۇم قىپتۇ. سورۇندا قىلىچۋازلىق راسا ئەۋجىگە چىقىپتۇ. مۇختەر ھەييار چىلتەنلەرنى بىر ـ بىرلەپ يىقىتىپ كېتىۋېتىپ، ئۇشتۇمتۇت بىر چوڭقۇر ئورىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. كەمەك ھەييار خۇش بولۇپ، چىلتەنلىرىگە ئورىنى تىندۇرۇشنى بۇيرۇپتۇ. چىلتەنلەر ھەش ـ پەش دېگۈچە ئورىنى قۇم بىلەن تىندۇرۇۋېتىپتۇ. مۇختەرنى ئۇجۇقتۇردۇم، دەپ ئويلىغان كەمەك ھەييار مۇغەمبەرلىك بىلەن پادىشاھقا:

ـــ بۇ ئادەمنى شەيتان مۇختەرنى ھالاك قىلدىم، ـــ دەپتۇ.

مۇختەر ھەييار ئورنىڭ ئاستىنى يان تەرىپىگە قارىتىپ تېشىپ، تۆشۈكنى پادىشاھ تۇرغان ئۆينىڭ ئاستىغا يەتكۈزۈپ، قىلىچنىڭ ئۇچىنى پادىشاھنىڭ تاپىنىغا تىقىپتۇ.

ـــ ۋاي داد، مېنى يىلانمۇ، چايانمۇ، ئىشقىلىپ بىرنەرسە چېقىۋالدى، مېنى قۇتقۇزۇڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ پادىشاھ. مۇلازىملار كېلىپ ئىزدەپ ھېچنېمە تاپالماپتۇ.

پادىشاھ كېچىدە تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەندە مۇختەر تۆشۈكتىن چىقىپ، تامغا تارتىپ قويۇلغان گىلەمنىڭ ئار ـ قىسىغا ئۆتۈۋاپتۇ، ئاندىن پادىشاھنى قىلىچنىڭ ئۇچى بىلەن نوقۇپ ئويغىتىپ، غەلىتە ئاۋاز بىلەن:

ـــ مەن جان ئالغۇچى ئەزرائىل، بۇگۈن سېنىڭ رىزقىڭ پۈتۈپ، ۋاقتى ـ سائىتىڭ توشتى، ئۆ ـ

لۇمگە تەييار بولۇپ، ئامانەتنى تاپشۇر ! — دەپتۇ. ئۆلۈم خەۋپىدىن قورقۇپ گاڭگىراپ قالغان پادىشاھ:

— ماڭا رەھىم قىل، يەنە بىرئاز ياشىۋالاي، نېمە خالىساڭ شۇنى ئال، جېنىمدىن باشقىنى تىلە، — دەپتۇ. مۇختەر ھەييار:

— مۇشۇ كىچىككىنە داخىر كالۋارىمنى ئالتۇنغا تولدۇرۇپ بەرسەڭ، ساڭا ھاياتلىق بېرىمەن، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئالتۇن بېرىشكە ماقۇل بولۇپ، پۇتۇن خەزىنىسىدىكى ئالتۇننى ئېلىپ چىقىپ داخىر كالۋارنى تولدۇرالماپتۇ، قالغان قىسمىنى مۇختەر ھەييار ئۆزى بىرلا «سۇف» لەپ تولدۇرۇپتۇ.

— داخىر كالۋارنى تولدۇرالمىدىڭ، ئەمدى سەن قىرىق كۈنلا ياشىيالايسەن، — دەپ، ئەزرائىل قەيىپىتىدىكى مۇختەر ھەييار غايىب بوپتۇ.

پادىشاھ جىمىكى ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىنى ئالدىغا چاقىرىپ، كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ:

— تەقدىر ـ پېشانە. ئەزرائىل جېنىمنى ئالغىلى كەلگەنىكەن، خەزىنىدىكى ھەممە ئالتۇننى بېرىپ، مىڭ بىر يالۋۇرۇپ ـ يېلىنىپ يۇرۇپ جېنىمنى قىرىق كۈندىن كېيىن ئېلىشقا مۆھلەت ئالدىم، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇرغان كەمەك ھەييار ئۆتكەنكى كەچمىشلەرنى بىرمۇبىر يادىغا ئېلىپ:

— ئەي زاتى ئۇلۇغ پادىشاھىم، ئۇ ئەزرائىل ئەمەس، مۇختەر ھەييار‌دۇر، — دەپتۇ.

— ۋۇي، ئۇنى ئورىغا كۆمۈپ ئۆلتۈرمىگەنمۇ؟ — دەپتۇ پادىشاھ. كەمەك ھەييار:

— تەقسىر، ئۇنىڭ ھىيلىسى، پەم ـ پاراسىتى بىر خىسلەت، مېنىڭ ئەپسۇنلىرىمۇ كارغا كەلمىدى، — دەپ، ئۆزىنىڭ يېگىلىپ قالغانلىقىنى ئېقرار قىپتۇ. پادىشاھنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەپ:

— سەن بۇگۈن مۇختەرنى تۇتۇپ كەلمەيدىغان بولساڭ، تېرەڭنى تەتۇر سويىمەن ! — دەپتۇ پادىشاھ كەمەك ھەييارغا ئەمر قىلىپ. كەمەك ھەييار يەنە ئۆزىنىڭ قىرىق چىلتىنىنى ئەگەشتۈرۈپ مۇختەر

ھەييارنى قوغلاپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار چۆل دېمەي، تاغ دېمەي، سۇ ۋە جاڭگال دېمەي ئات چاپتۇرۇپ مېڭىپ، مۇختەرنى نەق تەكلىماكانغا يېقىن بىر جايدىكى سايىدە ئۇخلاپ ياتقاندا قوغلاپ يېتىپتۇ. كەمەك ھەييار دەرھال چىلتەنلىرىگە:

ــ ئورا كولاپ، ئۆزۈڭلار ئورىنىڭ ئىچىگە مۆكۈڭلار، مەن مۇختەرنى ئويغىتىپ، ئۆزۈم ئورا تەرەپ-كە قاچىمەن، مەن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى پۇتىغا سىرتماق سېلىپ تۇتۇڭلار، ــ دەپ ئۆگىتىپتۇ.

كەمەك ھەييار ئۇخلاۋاتقان مۇختەر ھەييارنى قىلىچىنىڭ دەستىسى بىلەن ئۇرۇپتۇ. مۇختەر ھەييار ئويغىنىپتۇ، كەمەك ھەييار قېچىپتۇ. ئۇ سەكرەپ قوپۇپلا كەمەك ھەييارنى قوغلاپ ئوردىدىن ئاتلاپ ئۆتۈ-مەكچى بولغاندا، سىرتماققا چۈشۈپ قېلىپ تۇتۇلۇپ قاپتۇ. كەمەك ھەييار مۇختەر ھەييارنى قىرىق بىر يەردىن باغلاپ، چىلتەنلىرى بىلەن قورشاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ. پادىشاھ مۇختەرنى كۆرۈپ قورقۇپ كېتىپتۇ:

ــ جاللات! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ ـ دە، ئۆزى تەختىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋاپتۇ. پۇتۇن تېنى قاپقارا، قارا ساقال قىرىق جاللات كىرىپ كەپتۇ ـ دە، پادىشاھقا:

ــ كىمنىڭ ئەجىلى يەتتىكىن، پادىشاھىم؟ ــ دەپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ.

ــ مۇختەرنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلىڭلار! ــ دەپتۇ پادىشاھ. مۇختەر ھەييار كۈلۈپ قو-يۇپتۇ. پادىشاھ، بۇنىڭ كۈلگىنىگە قارىغاندا قىلىچ بىلەن چاپقانغا ئۆلمەيدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ:

ــ چاپماي، ئېسىپ ئۆلتۈرۈڭلار! ــ دەپ ھۆكۈم قىپتۇ.

ــ ئەي پادىشاھ، ــ دەپتۇ مۇختەر، ــ مەن ساڭا يامانلىقنى راۋا كۆرمەي، قەست قىلمىغانىدىم. مەن خالىسام كۆزۈڭنى قارىغۇ، پۇتۇڭنى توكۇر، تىلىڭنى كېكەچ قىلىۋېتەتتىم ياكى جېنىڭنى ئالغان بولاتتىم. سەن نامەردلىك قىلدىڭ.

— دەرھال ئاچىقىپ دارغا ئېسىڭلار! — دەپ ۋارقىراپتۇ پادىشاھ.

قىرىق جاللات مۇختەرنى دار ئاستىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

— مەن قەسەم ئىچىمەنكى، قاچمايمەن، ماڭا ئۆلۈم ئالدىدا بىر يۇتۇم سۇ بېرىڭلار، — دەپتۇ مۇختەر. جاللاتلار مۇختەرنىڭ قەسىمىگە ئىشىنىپ، ئۇنىڭغا سۇ بېرىپتۇ. مۇختەر سۇنى ئۆزىنىڭ سېھىرلىك چۆچىكىگە قۇيۇپ:

— مەن قاچمايمەن دەپ قەسەم ئىچتىم، ئەمما ئۇچمايمەن دېمىدىم، — دەپتۇ - دە، چۆچەكتىكى سۇنى بېشىغا چېچىپ كەپتەرگە ئايلىنىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

مۇختەرنىڭ دارغا ئېسىلىشىنى كۆرۈش ئۈچۈن پادىشاھ ۋەزىرلىرى ۋە كەمەك ھەييار بىلەن ئوردا پەشتىقىغا چىقىپ قاراپ تۇرغانكەن، كەپتەر ئۇلارنىڭ بېشىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ غايىب بوپتۇ. جاللاتلار ھاڭ - تاڭ بولۇپ قاپتۇ. كەمەك ھەييار بىلەن پادىشاھمۇ ئاسمانغا قاراپتۇ، ئەمما كەپتەرنى كۆرەلمەپتۇ. مۇختەر ھەييار شەھەرگە چۈشۈپ، بىر مەدىكار قىياپىتىگە كىرىۋاپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن كەمەك ھەييار خوتۇنى بىلەن ياراشماقچى بوپتۇ. قازىلار: «ئۇچ تالاققا يول يوق» دەپ ئۇنىماپتۇ.

— يول تېپىڭلار، — دەپتۇ پادىشاھ.

— يولى تەلى[1]، — دەپتۇ قازىلار.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار كەمەك ھەييارنىڭ ئايالىنى تەلى قىلىش ئۈچۈن مەدىكار ئىزدەپ، ئۇنى مەدىكار قىياپىتىگە كىرىۋالغان مۇختەر ھەييارغا نىكاھلاپتۇ. ئەتىسى قازى باشلىق بىرقانچە كىشى خوتۇننى مەدىكاردىن ئاجرىتىپ كەمەك ھەييارغا نىكاھلاپ قويماقچى بولۇپ ئۆيگە كىرسە، كەمەك ھەييارنىڭ خوتۇنى بىلەن مۇختەر ھەييار ياتقان. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان پادىشاھ ھەيران بولۇپ، مۇختەر ھەييارغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ۋە ئۇنى يەنە ئالتۇن - كۈمۈشلەر بىلەن مۇكاپاتلاپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن مۇختەر ھەممە ئالتۇنلارنى ئېلىپ ئۆز يۇرتى تەكلىماكانغا قايتىپ كەپتۇ.

تادان بىلەن گول

امانى ئاۋۋالدا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن، ئۇنىڭ بىرلا ئوغلى بولۇپ، شىكارنى ياخشى كۆرەدىكەن. شاھزادە بىر كۈنى قىرىق قاۋۇل مۇلازىم ۋە كېنىزەكنىڭ ھەمراھلىقىدا شىكارغا چىقىپتۇ. ئۇلار قەيەردە قارىغايلىق تاغ، مېۋىلىك باغ يولۇقسا، شۇ يەرگە چۈشۈپ سەيلە قىپتۇ، ئوۋ ئوۋلاپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، شاھزادە ئوۋ مىلتىقىنى ئېلىپ، باش مۇلازىمنى ئارقىسىغا سېلىپ، بىر قارىغايزارلىقنى ئارىلاپ كېتىۋاتسا، يىراقتىن بىر توشقان كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە مىلتىقىنى بەتلەپ، توشقاننى چەنلەپ ئېتىپتىكەن، ئوق توشقانىنىڭ سۆڭگىچىنى سىيپاپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. كۆڭلى يېرىم بولغان شاھزادە بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ شۇ تەرەپكە بېرىپ قارىسا، ئاتقىنى توشقان ئەمەس، زىلچىدەك رەڭدار بىر مۇشۇك ئىكەن. مۇشۇك دىڭگۈسلاپ شاھزادىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپتۇ، پۇتىغا ئۆزىنى سۈركەپ مىياۋلاپتۇ. شاھزادە پۇشايمان قىلىپ، مۇشۇكنىڭ يانپىشىنى سىلاپتۇ، بىراق ئوق ئىزى ئەسلىگە كەلمەپتۇ.

ـــ ھەي مۇلازىم، ـــ دەپتۇ شاھزادە، ـــ يېقىن ئەتراپتا ئۆي بارەدەك قىلمىدۇ، مۇشۇككە ئۇۋال بوپتۇ، مۇشۇكنىڭ ئىگىسىنى تېپىپ بوسۇغىسىدا يېتىپ ئەپۇ سورايلى.

ـــ خوپ، تەقسىر ! ـــ دەپتۇ باش مۇلازىم توققۇز تەزىم قىلىپ.

ئىككىيلەن قونالغۇغا قايتىپ، يەنە بىر مۇلازىمنى ئېلىپ، ئۇچەيلەن دېھقانچە ياسىنىپ، ئۇچ كۈنلۈك ئوزۇق ـ تۇلۇك ئېلىپ، مۇشۇككە ئەگىشىپ دەشتكە قاراپ قەدەم بېسىپتۇ، قۇم بارخانلىرىنى ئېشىپتۇ. مۇشۇك تاملىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان، ۋەيرانە بىر ئۆينىڭ ئالدىدا توختاپتۇ. شاھزادە سەپسېلىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۆينىڭ ئىشىكى ھەم بارەدەك، ھەم يوقتەك. شاھزادە ھەيران بولۇپ، مۇلازىملىرىغا:

ـــ تەخىر قىلايلى، كۈتۈپ تۇرساق ئۆي ئىگىسى چىقىپ قالار، ـــ دەۋاتسا، مۇشۇك بىر شوخلىق چىتنىڭ ئارىسىدىن ھويلىغا كىرىپ كېتىپتۇ، ھويلىنى بىر ئايلىنىپ مىياۋلاپتۇ. شاھزادە، ئىشەك مۇشۇ بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، چىتنى قايرىپ ھويلىغا كىرسە، ئۆيئىچىدە ئىككى قىز بالا گەپ تالىشىۋاتقۇدەك، ئۇلار پاتمە ـ زۆھرە ئىسىملىك قوشكېزەك ئاچا ـ سىڭىل ئىكەن.

ـــ ئەگەر ئەرگە تەگسەم، ـــ دەپتۇ پاتمە جاۋىلداپ، ـــ ناۋايغا تېگمەن. شۇ چاغدا سېنىمۇ ئېلىپ كېتىپ، كۆزۈڭنى نانغا تويغۇزۇپ قويمىسام ھېساب ئەمەس.

ـــ بەرىكەت تاپقىن، ماڭىمۇ خۇدايىم بېرەر، ـــ دەپتۇ زۆھرە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ.

ـــ مەن تېخى ناۋايغا تەگسەم سەن پىتىلىق ئارقامدىن بارمىغىيدىڭ ! خەپ توختا، ياي ناۋايدىن

بىرنى تېپىپ، پەشخۇننى كەڭرى ئېچىپ، كۆزۈڭدىن ئوت چىقىرىۋەتمىسەم، — دەپتۇ پاتىمە كايىپ.

— سەنمۇ قاراپ تۇر، — دەپتۇ زۆھرە ئاچچىقىغا پايلىماي، — مەنمۇ پادىشاھنىڭ شاھزادىسىگە تېگىپ، كۆز - كۆز قىلمىسام.

پاتىمە زادىلىق قىلىپ، تىزىغا شاپىلاقلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپتۇ ۋە:

— ھەي نەپسى بالا يېتىمەك، تۇرقۇڭ خۇددى يېلىم چۆچەك، ئەگەر سالساڭ بازارغا ئۆزۈڭنى، بىر-رەرمۇ بىراۋ ھەققىڭ ئۈچۈن نىمشەك كېپەك؟ ! ھالىڭغا بېقىپ ھال تارت، خالتاڭغا بېقىپ ئۇن تارت جۇمۇ ! — دەپتۇ.

زۆھرە ئەلەمدىن بوغۇلۇپ كۆز يېشىنى تۆكۈپتۇ. پاتىمە ئەزۈيلىگىلى تۇرۇپتۇ. شۇ ئەسنادا شاھزادە مۇلازىملىرىنى باشلاپ ئۆيگە كىرىپ كەپتۇ.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، — دەپ تەزىم قىپتۇ شاھزادە بېشىنى ئېگىپ ۋە ئەھۋالنى بايان قىلىپ ئۇ-پۇ سوراپتۇ.

پاتىمە مۇشۇكنى كۆرۈپ ئالالا - چۇقان كۆتۈرۈپتۇ. زۆھرە شاھزادىلەرنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىۋېتىپ:

— ئاچا، ئاتا - ئانىمىزدىن ئايرىلىپ، قانات - قۇيرۇقىمىز قايرىلىپ، ئۆيىمىزگە كەلگەن مېھمان ئاران مۇشۇ. بۇلارمۇ مۇساپىرلاردەك قىلىدۇ. بىر مۇشۇك ئۈچۈن مۇنچە كايىپ، نامىمىزنى بۇلغىمايلى، — دەپتۇ.

پاتىمە جىمىپتۇ. مۇشۇك ئۇنىڭ قولىنى تاتىلاپ بوشىتىپ، زۆھرەنىڭ ئاياغلىرىغا ئۆزىنى سۈركەپ-تۇ، ئاندىن شاھزادىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپتۇ. شاھزادىنىڭ زۆھرە بىلەن مۇشۇك-كە ئىچى ئاغرىپتۇ، پاتىمەگە شەپقەت قىلغۇسى كەپتۇ - دە:

— ھالىڭلار خاراب، باغرىڭلار كاۋاپ ئىكەن، ئىككىڭلارنىڭ ھەۋىسى ھەم بۆلەكچە ئىكەن. بىز بە-لەن بىرگە كەتسەڭلار قانداق؟ — دەپتۇ. پاتىمە بوينىنى تولغاپ:

— بىللە كېتىمىشىمىز تېخى ! مال تۇرى بىلەن، ئادەم خىلى بىلەن. سىلەر بىزنىڭ، بىز سىلەرنىڭ خىلىڭلار ئەمەس، مەرھەمەت، يول بولسۇن، كېتىشىۋالاملا كايىماي ! — دەپتۇ.

— ئاكا، بىز نامرات سەھرا قىزلىرى، سىلەرگە ئارتۇق يۈك بولۇشنى راۋا كۆرمەيمىز، رەھمەت،

بىزگەمۇ خۇدايىم بار. كېتىشىۋەرسىلە، ــ دەپتۇ زۆھرە ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ.

شاھزادە زۆھرەگە ئىچىكىپ قالغاندەك بوپتۇ ـ دە، ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋېتىۋ. مۇلازىملار سالا قىپتۇ. ئاچا ـ سىڭىل نائىلاج بىللە كېتىشكە كۆنۈپتۇ ۋە ئۆيدىكى بارى ـ يوق بىساتى ــ مۇشۇكىنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، شاھزادىلەر چۈشكەن يېرىگە قايتىپ كەپتۇ ۋە كىيىمىنى يەڭ-گۈشلەپ ھەمراھلىرى ئارىسىغا بېرىپتۇ.

ــ ھەزرەت ئالىيلىرى، ــ دەپتۇ كېنىزەكلەر بىلەن مۇلازىملار گۈلتاجلىرىنى قولىغا ئېلىپ، باشلىرىنى ئېگىپ، ــ ئېلىپ كەپلا ئىككى گۈل ـ غۇنچە، مۇبارەك بولسۇن دەيلىمۇ ياكى غەلىرىنى يەيلىمۇ؟ جاۋاب بەرسىلە، شاھزادە، بولسۇن كۆڭلىمىز ئازادە.

ــ تونۇمايمىز دېمەڭلار، غېمىمنىمۇ يېمەڭلار. مىسكىن ئىكەن تۇرمۇشى، ساقايسۇن دېدىم بېشى، پاتمە كىيسۇن دېدەكلىك كىيىمى، زۆھرە تاقىسۇن كېنىزەكلىك گۈلتاجى، ــ دەپتۇ شاھزادە.

ئاچا ـ سىڭىل ئىككىيلەن بولۇۋاتقان ئىشلاردىن، بولۇنۇۋاتقان گەپلەردىن ھەم ھەيران قېلىپ، ھەم ئۆيىدە شاھزادىگە قىلغان ـ ئەتكەنلىرىدىن ئۇيلىپ تۇرغىنىدا، كېنىزەكلەر ئېلىپ مېڭىپتۇ، يۇ-يۇندۇرۇپ، چاچلىرىنى تاراپ، شاھزادىنىڭ ئەمرى بويىچە كىيىندۈرۈپتۇ. زۆھرە كېنىزەكلەر قاتارىغا قىرىق بىرىنچى بولۇپ قېتىلىپتۇ.

شاھزادە ئەتىسى تاڭ سەھەردە يەنە شىكارغا ماڭماقچى بولۇپ، كېنىزەكلەرنى كۆزدىن كەچۈرگەنـ-كەن، زۆھرە پەرىزاتتەك كۆزگە تاشلىنىپتۇ. شاھزادىنىڭ يۈرىكىگە ئىشق ئوتى تۇتىشىپ، ئۇنى ئەمرىگە ئېلىشنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ ۋە شىكار قىلىش نىيىتىدىن يېنىپ، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى يىغىشـ-تۇرۇۋېتىۋ ـ دە، دەرھال ئوردىغا قايتىپتۇ. ئوغلىنىڭ مۇددىئاسىدىن خەۋەر تاپقان شاھ قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ، شاھزادىنى زۆھرەگە ئۆيلەپ قويۇپتۇ. پاتمەنى ناۋايغا ياتلىق قىپتۇ.

زۆھرە شاھزادە بىلەن ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولغاندىن كېيىن مەرتىۋىسى چەندان ئۆسۈپ، دۆلىتىنى زىيادە بوپتۇ. سىڭلىسىنىڭ مەئىشەتلىرىنى كۆرگەن پاتمە تۇرالماي قاپتۇ. «توۋا، ــ دەپتۇ ئۇ ياقىسـ-نى تۇتۇپ، ــ مەن ئاچا، ئۇ سىڭىل تۇرۇپ، مەن ناۋايغا، ئۇ شاھزادىگە تەككەن نەدە بار؟ بالدۇرراق پا-دىشاھنىڭ ئوغلىغا تېگىمەن دەۋالسام بوپتىكەن، ھەي شۇم ئاغزىم! ھېلىمۇ كېچىكمەسمەن...» ئۇ ئەنە شۇنداق ئىچىنى ئۇۋاپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، زۆھرە ھامىلدار بوپتۇ. شاھزادە خۇش بولۇپ، يېمەي يېدۇرۇپ، كىيمەي كىيدۈرۈپ خوتۇنىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئاپتۇ. زۆھرەنىڭ ئاي ـ كۈنى يېقىنلاشقانسىـ-رى پاتمەنىڭ ئايىغى قويۇقلىشىپ، كۈندە دېگۈدەك سىڭلىسىنى يوقلاپ تۇرىدىغان بوپتۇ، شاھزادىنىڭ بۇرنىدىن كىرىپ ـ ئاغزىدىن چىقىپ، شەپقەتلىك قېينېگىچە بولۇۋاپتۇ. بىر كۈنى ئۇ شاھزادىنىڭ ھۇ-زۇرىغا كىرىپ:

ــ مەلىكە كېيىك گۆشىگە سېزىك بوپتۇ. يەنە كېلىپ، شاھزادە ئۆز قولى بىلەن ئۇۋلاپ، سويۇپ بەرمىسە يېمەيمەن، دەيدۇ. خوتۇن كىشى سېزىككە قانمىسا، بالا كەمتۈك تۇغۇلۇپ قالىدۇ ياكى ھايۋانغا ئايلىنىپ كېتىدۇ، ــ دەپتۇ.

شاھزادە ۋەھىمگە چۈشۈپ، شىكار تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ. يولغا چىقىدىغان چاغدا، مۇشۈك مـ-ياۋلاپ ئوردىنى بېشىغا كىيىپتۇ، شاھزادىنىڭ ئاياغلىرىغا ئۆزىنى سۈركەپ، ئۆتۈكىنىڭ پۇپۇكىنى چىشلەپ ئۆي تەرەپكە تارتىپتۇ. شاھزادە مۇشۈكنىڭ قىلىقىدىن ئەنسىزلىككە پېتىپ، چارباغ تەرەپكە مېڭىپتۇيۇ، پاتمەنىڭ: «شىكارغا چىقىدىغانلىقلىرىنى ھېچكىم ئۇقمىسۇن، مەلىكىمۇ بىلمىسۇن، بۇل-

مسا ئىش چاتاق» دېگىنىنى ئەسلەپ، زۆھرە تۇرۇشلۇق چارباغدىن چەتلەپ مېڭىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە يولغا چىقىپ ئەتىسى كېچىدە زۆھرە پاقلاندەك بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. پاتىمە بالىنى يۆگەپ، سېۋەتكە سېلىپ، ئوردىنىڭ ئوتتۇرىسىنى كېسىپ ئۆتىدىغان دەريانىڭ تاشلۇۋېتىپتۇ - دە، ئالدىن يوشۇرۇپ قويغان مايمۇنىڭ بالىسىنى ئەپلىك زاكىلاپ، سىڭلىسىنىڭ بېقىندا بىر چىرايلىق يانقۇزۇپ قويۇپتۇ. زۆھرە هوشىغا كېلىپ قارىسا، تۇغقىنى بىر تۇكلۇك مايمۇن بالىسى! ئۇ ئاھ - پەر. ياد ئۇرۇپتۇ، يېشى قار - يامغۇردەك تۆكۈلۈپتۇ. پاتىمە يالغاندىن تەسەللى بېرىپ:

— يىغلىما سىڭلىم، خۇدانىڭ بەرگىنى شۇ، هېلىھەم جېنىڭ ئامان قالدى، شۈكۈر قىل! ئېرىڭ تاشلۇۋەتسە، مەن خەۋەر ئالىمەن، غەم يېمە، ئۇنى - بۇنى ئويلاپ يۈرمە، ئېرىڭدىن شىكارغا چىقىشنىڭ سەۋەبىنى سورايمەن دېمە، — دەپتۇ.

— ماقۇل، جېنىم ئاچا، نېمە دېسەڭ ماقۇل، — دەپتۇ زۆھرە ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، كۆز يېشى بىلەن سەۋر قاچىسىنى تولدۇرۇپ.

شاھزادىنى ئىشق - مۇھەببەتتىن قايدۇرۇپ، مەلىكە زۆھرەدىن تاندۇرۇپ، ئۆزى مەلىكە بولۇشنى قەستلەپ يۈرگەن پاتىمە، ئىش جايىدىن چىقتى، شاھزادە ئالىقىنىمغا چۈشتى، دەپ ئويلاپتۇ. يۈزىگە ئۇپا - ئەڭلىك سۈرتۈپ، قېشىغا ئوسما قويۇپ، كىرپىكلىرىگە سۈرمە تارتىپ، سەكسەن ياشقا كىرىپ، شاھزادىنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇشنىڭ ئامالىنى ئىزدەپتۇ.

پاتىمەنىڭ كۈتكەن چاغلىرى يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە ئوۋ كېيىكلىرىنى ئېتىغا غاجۇغلاپ شىكار. دىن قايتىپتۇ. پاتىمە ئوردا ئالدىغا چىقىپ خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ:

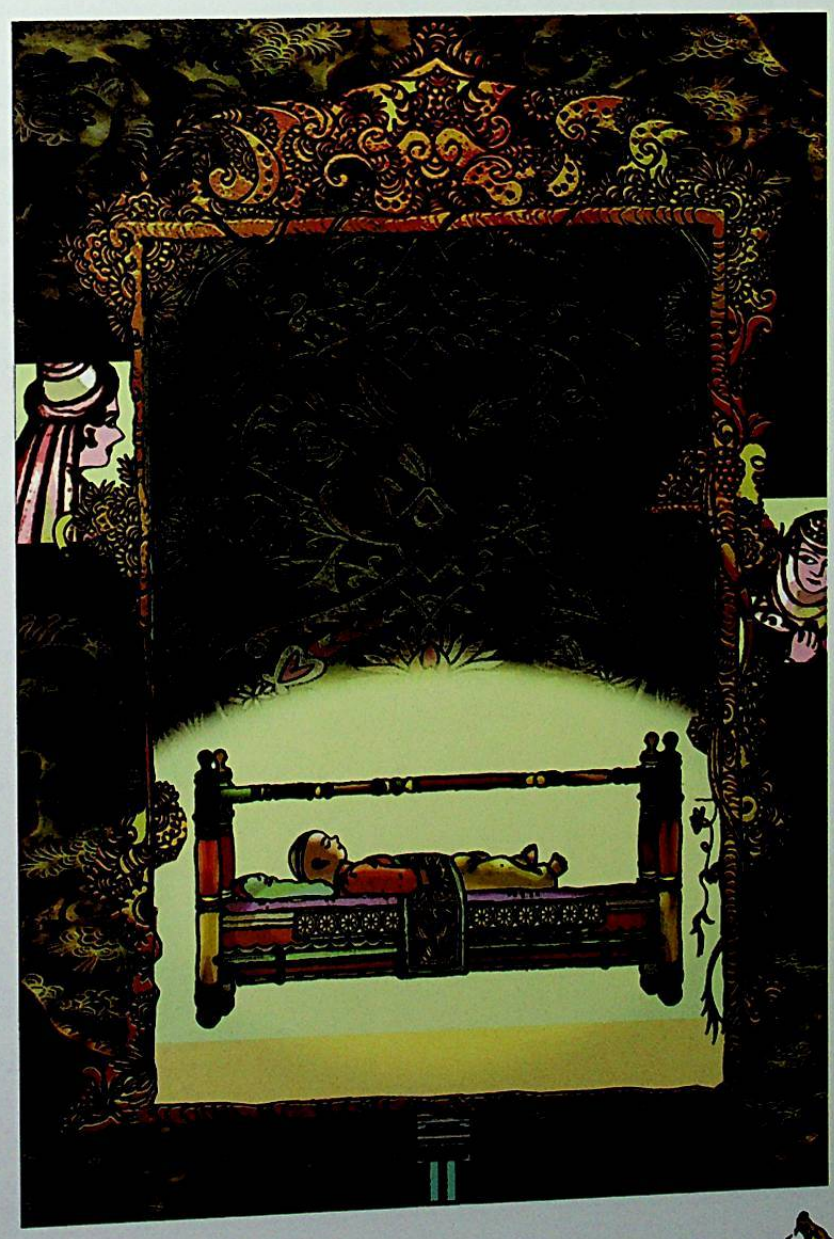

— مەلىكە ئالىيلىرىنىڭ كۆزى يورۇدى، مۇبارەك بولسۇن، شاھزادەم!

— مۇبارەك بولسۇن! پەرزەنت قاشقىرمۇ، تۇلكىمۇ؟

— سىلى سورىمىسىلا، مەن ئېيتمايمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پاتىمە.

شاھزادە گۇمانسىراپ ئوردىغا كىرىپتۇ. قارىسا، مەلىكە زۆھرە چىرايى سۇنۇق، قاپاقلىرى تۇتۇق، چاچلىرى چۈۋۈق ئولتۇرغۇدەك. مۇشۇك مەلىكىنىڭ ئەتراپىنى پەرۋانىدەك ئايلىنىپ يۈرگۈدەك. شاھزادە تەزىم قىلىپ، مەلىكىدىن ھال سوراي دەۋاتسا، پاتىمە يوتقاننى شاپپىدە قايرىپ، تەتىللا - كىمخابتا زاكىلاقلىق «بوۋاق»نى ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. شاھزادە «بوۋاق»نىڭ يۈزىدىكى پەرەڭ ياغلىقنى قايرىپلا ۋارقىراپ تاشلاپتۇ.

پاتىمە ئوت ئۈستىگە ياغ چېچىپتۇ:

— سۆيۈملۈكۈم شاھزادەم، كۆيۈملۈكۈم شاھزادەم، — دەپتۇ ئۇ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ،

قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، ــ سىڭلىمنىڭ رەڭگى تازا، ئىچى قارا ئىكەن، مانا تۇغۇپ بىر مايمۇن كۆچۈكى، كەلتۇردى ئالەمچە بالا ـ قازا.

ئاچىسىنىڭ ئېيتقانلىرىدىن ئىچى كۆيۈپ، يۈرەك ـ باغرى پارە ـ پارە بولۇۋاتقان مەلىكە شاھزادە ـ گە ئۆزىنى ئېتىپ يالۋۇرۇپتۇ:

ــ ھېچ بىلمىدىم، شاھزادەم، نەدىن پەيدا بولدى بۇ مايمۇن بالا، يۈرەك باغرىم بولدى يارا. ئەمدى مەن قانداق قىلاي؟ نەگە بېرىپ، نەدە تۇراي؟ رەھىم قىلسىلا، شاھزادەم!

شاھزادىنىڭ دىلى يۇمشاپتۇ. «بۇمۇ ئۆزلۈكىدىن ئەمەستۇ، خەير، بوپتۇ» دەپتۇ ـ دە، مەلىكىنى باغرىغا ئاپتۇ، تەسەللى بېرىپ، كۆڭلىنى ياساپتۇ. پاتمە بولسا قولىنى چىشلەپ، يېڭى تاپانتۇزاقىنا ئىشلەپ يۈرۈپتۇ. شاھزادە بىلەن سىڭلىسىنىڭ پوستىغا كىرىپ، ئامراق بىر تۇغقان ـ قېرىنداشلاردىن بولۇۋاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. ئۇچ يаз، ئۇچ قىش ئۆزاپ كېتىپتۇ. مەلىكە زۆھرەنىڭ بويىدا يەنە قاپتۇ. شاھزادە شىكارغا چىقماي بېقىپ يېتىپتۇ. پاتمە بىر چارە تېپىپتۇ.

ــ كۆز نۇرۇم سىڭلىم، ۋاپادارىم سىڭلىم، شاھزادە ئالدىدا قالمىدى ئىككى ئىلىك تىلىم، بۇ قېتىم ئادەم بالىسى تۇغساڭكەن جېنىم، ــ دەپتۇ گەپ تېشىپ پاتمە.

زۆھرەمۇ ئاي ـ كۈنى يېقىنلاشقانسېرى بېشى قېتىپ، غەمگە پېتىپ يۈرگەنكەن، ئاچىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ سوراپتۇ:

ــ جېنىم ئاچا، قانداق قىلسام ئادەم بالىسى تۇغىمەن؟

ــ بۇنىڭ چارىسى ئاسان. ئاۋۇنلەم باشتا بۇيرۇغان دورامنى رەت قىلماي يېيىش ھەققىدە ۋەدە بېرىسەن، ئاندىن يەنە دورا بۇيرۇيمەن. بولمىسا، نېمە تۇغساڭ تۇغ، ــ دەپتۇ پاتمە. زۆھرە تىزلىنىپ، يالۋۇرۇپ ۋەدە بېرىپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دەپتۇ پاتمە مەلىكىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ، ــ مۇشۇك ئادەم مەسىلىسىنى نەرسە، ئۇنىڭ گۆشىنى يېسەڭ، جەزمەن ئادەم بالىسى تۇغسەن. ئەمما، مۇشۇكنى ئېرىڭ ئۆز قولى بىلەن ئۆلتۈرۈپ بېرىشى شەرت. قالغىنىنى ئۆزۈم توغرىلايمەن.

ــ رەھمەت، جان ئاچا، دېگىنىڭنى قىلاي. بىر قىز تۇغۇپ باغرىمغا باساي، شاھزادىنىڭ قالغان كۆڭلىنى ئالاي، ــ دەپتۇ مەلىكە زۆھرە ۋە شاھزادىگە مۇشۇكنى ئۆلتۈرۈپ بېرىشنى ئىلتىجا قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. شاھزادە نائىلاج ماقۇلغا كەپتۇ.

پاتمە مۇشۇكنى ئۇرۇپ ئۆلدىن تەزدۇرۇۋەتكەن، مۇشۇك ئۆزىنى ياقمىغا ئالغانكەن. شاھزادە مۇشۇكنى تاپالماي جىلە بوپتۇ، باشقىلارغا ئېيتىشتىن ئۇيلىپتۇ، ئاخىر پاتمەنىڭ مەسلىھىتىنى ئاپتۇ.

ــ مۇشۇكنىڭ جېنى تۇيغان ئوخشايدۇ. بىلمىسەم ـ بىلمىسەم قەدىم جايىمزغا بېرىۋالدى، كاتىكاڭ ئاستىغا مۆكۈۋالدى. تۇتۇپ كەلمىسىلە، مەلىكىنىڭ ئىشى چاتاق. خەلقئالەم ئىچىدە تۇگەيدۇ نامۇ ئاتاق، ــ دەپ ئەقىل كۆرسىتىپتۇ پاتمە.

شاھزادە پاتمەگە رەھمەت ئېيتىپ، مەلىكىسى بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يولغا چىققان كېچىسى مەلىكە زۆھرەمۇ كۆزى يورۇپ، تولۇن ئايدەك بىر قىز تۇغۇپتۇ. پاتمە بۇ بالىنىمۇ جاڭگالغا تاشلىۋېتىپتۇ ـ دە، ئالدىن تەييارلاپ قويغان ياۋا توڭگۇزنىڭ بالىسىنى چىرايلىق زاكىلاپ، سىڭلىسىنىڭ بېقىنىدا ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ. زۆھرە ھوشىغا كېلىپ قارىسا، ئىچىدە ياتقىنى سالپاڭ قۇلاق توڭگۇز

كۇچۇكى ! زۆھرە ئاھ ئۇرۇپ، نالە قىلىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. پاتىمە ئەل ئىچىگە سۈز - چۈچەك تار. قىتىپ، ھەر قەدەمدە قىچا ئۇرۇقى چېچىپتۇ. بويىنى كالا سۇتىدە يۇيۇپ، ئىشىك يوچۇقىدىن ماراپ. كۇندە يۇز ۋاخ ئەينەككە قاراپ، ئۆزىنى تۇزەپتۇ، مىڭ ياڭزا ياسىنىپ، شاھزادىنىڭ كېلىشىنى كۇتۇپتۇ. شاھزادە قۇرۇق قول قايتىپ كەپتۇ. كېنىزەكلەر، مۇلازىملار ئوردا ئالدىدا ئۇنى كۇتۇۋاپتۇ. پاتىمە ئوردا ئىشىكىدىن ناياقلاپ چىقىپ، شاھزادىنىڭ ئالدىدا پەيدا بوپتۇ.

— شاھزادەم، — دەپتۇ ئۇ قولىدىكى زاكىلاقلىق «بوۋاق»نى تەڭلەپ، — پەرزەنتلىرىنى كۆرۈۋال. سىلا، ئارزۇلۇق مەلىكەمنىڭ كارامىتىنى بىلىۋالسىلا.

شاھزادە بوۋاقنى كۆرۈپلا نومۇستىن ئېسىنى يوقىتىپتۇ. كېنىزەكلەر يەردە غىڭشىپ تېپىرلاۋاتقان توڭگۇز كۇچۇكىگە قاراپ كۇلۇپ زاڭلىق قىلىشىپتۇ. مۇلازىملار ياقىلىرىنى چىشلەپ، توۋا - ئىستىغپار ئېيتىشىپتۇ. شاھ توپان بالاسى كەلسە ئوشۇقىغا ئالمايدىغان، ئاسمان ئۆرۈلۇپ چۈشسە تېگىدە يېتىپ مانتا يەيدىغان ئادەم ئىكەن. پاتىمە بۇ ئاھانەت ئۇچۇن شاھ زۆھرەنى دارغا ئاسماي قالمايدۇ، ئەمدى غۇ شاھزادە مېنىڭ بولار، دەپ ئاغزىنى تاتلىق، كۆڭلىنى خۇش قىلىپ يۇرگىنىدە، شاھ شەھەردىكى ئۆلىما، ھۆكۇما، دانىشمەن، قۇرئەندازلارنى مەسلىھەتكە چاقىرتىپتۇ. تالاش - تارتىش قىزىپ كېتىپتۇ.

— مەلىكە زۆھرەنى دارغا ئاسقۇلۇق، — دەپتۇ بەزىلەر.

— ھايۋان تۇغقان مەزلۇمنى ئاتىنىڭ قۇيرۇقىغا سۆرىتىپ ئۆلتۈرگۈلۈك، — دەپتۇ يەنە بەزىلەر.

— دەشت - باياۋان، چۆل - جەزىرىلەرگە پالاپ، نەسلىنى تۇگەتكۈلۈك، — دەپتۇ بەزىلەر.

— يالىڭاچلاپ كوچىدا سازايى قىلىپ، خالايىقنى ئىبرەت ئالدۇرغۇلۇق، — دەپتۇ يەنە بەزىلەر.

ئۇ دېمەك، بۇ دېمەك، كۆپچىلىك بىر كۇن تالىشىپتۇ، ئىككى كۇن تالىشىپتۇ، بىر توختامغا كېلەلمەپتۇ. شۇ ئەسنادا سورۇنغا يېڭىلا كىرىپ كەلگەن بىر دانىشمەن:

— ئۇلۇغ شاھىئالەم، مەلىكە زۆھرەنىڭ ئۇدا ھايۋان تۇغۇشى شاھزادىدىنمۇ ياكى ئۆزىدىنمۇ ۋە ياكى باشقا بىرىنىڭ شەيتانلىقىدىنمۇ بىلىپ بولمايدۇ. مەلىكىنى زىندانغا تاشلاپ ئوبدان بايقاپ باقـ-

ساق بولارمىكىن، ــ دەپتىكەن، ئۇنىڭ مەسلىھىتى ھەممىگە يېقىپتۇ. شاھ مەلىكە زۆھرەنى زىندانغا تاشلاشقا بۇيرۇپتۇ. زىندان ئىشىكىدە پايلاقچى قويۇپتۇ.

ئاردىدىن بەش يىل ئۆتۈپتۇ، مەلىكە ئۆلمەپتۇ، پاتمەمۇ شاھزادىگە تېگەلمەپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە شاھزادە چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە ئىككى ھايۋان بالىسىنىڭ تۇرۇپلا بىر جۈپ ئوغۇل ـ قىزغا ئايلىنىپ، ئەركىلەپ مەلىكە زۆھرەنىڭ قۇچىقىغا چىقىۋاتقانلىقى، ئۆزىنىڭ قولىنى سوزۇپ بالىلارنى قېشىغا چاقىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئويغانسا، يۇرىكىگە بىر پارچە ئوت تۇتاشقاندەك بولۇپ، زىندانغا يېتىپ بېرىپتۇ ۋە شام يېقىپ قاراپ، يەتتە قات يەر ئاستىغا كولانغان زىندانداۋ بىلىنىڭ تۆۋىنى قان ـ زەردابقا چىلىنىپ تۇرغان زۆھرە ۋە ئۇنىڭ قېشىدىكى تەكچىدە دۆۋىلىنىپ كەتكەن سۆڭەك ۋە نازۇنېمەتلەرنى كۆرۈپتۇ. مەلىكە بولسا، كۈنىگە يېرىم ھېجىر ئۇماچ بېرىلگىنىگە قارىماي ئايدەك جامالىدىن قالماپتۇ. شاھزادە ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

ــ ئەي مەلىكە، ئېيتە، ساڭا گۆش بىلەن نازۇنېمەتنى كىم بەردى؟

مەلىكە زۆھرە يۇزىنى ئۆرۈپ جىم تۇرۇۋاپتۇ. شاھزادە گۇندىپايغا كايىپتۇ.

ــ ھاڭۋاقتى ! سەن نېمىنى باقتىڭ؟ نېمىگە قارىدىڭ؟ مەلىكىنىڭ شېرىكىنى تۇتۇپ كۆزۈمگە كۆرسەتمەيدىكەنسەن، كاللاڭنى قولتۇقۇڭغا قىسىپ قويىمەن !

ــ خوپ، تەقسىر ! ــ دەپ تىك تۇرۇپتۇ گۇندىپاي ۋە كېچىسى بىر بۇلۇڭغا پۇختا جايلىشىپ، كۆزىنى ئۇزمەي پايلاپ ئولتۇرۇپتۇ. يېرىم كېچىدىن ئۆتكەندە بىر مۇشۇك مىسسىدە كېلىپ، مەلىكە زۆھرە ياتقان زىندان ئىشىكى زەگۈندىسىنىڭ تېگىدىكى كامارغا بېشىنى تىقىپتۇ. مۇشۇكنىڭ ئاغزىدا بىر خالتا چىشلەكلىك ئىكەن. گۇندىپاي مۇشۇكنى كاپىدە تۇتۇپتۇ ـ دە، خالتىدىكى گۆش، نازۇنېمەتلەر بىلەن قوشۇپ شاھزادىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. شاھزادە بىر قاراپلا مۇشۇكنىڭ بەش يىل ئىلگىرى يوقاپ كەتكەن ئۆز مۇشۇكى ئىكەنلىكىنى تونۇپتۇ ـ دە:

ــ سەن ھارامزادىگە يولۇقمىغان بولسام، بېشىمغا مۇنچە دىشۋارچىلىقمۇ كەلمەس ئىدى. ھەممە بالانى ئۆزۈڭ تېرىپ، يەنە مەلىكىگە ئوغرىلىقچە تاماق توشۇپ بەرگىنىڭ نېمىسى؟ ! سېنىڭ بارىڭدىن يوقالغىنىڭ خوپ ! ــ دەپلا مۇشۇكنى گۇندىپاينىڭ قولىدىن ئېلىپ يەرگە ئۇرۇپتۇ. مۇشۇك ئېچىنىشلىق مىياۋلاپتۇ. گۇلدۇر ـ غالاپنى ئىشتىكەن پادىشاھ يېتىپ كېلىپ ئەھۋالنى سۇرۇشتە قىپتۇ.

ــ بۇ مۇشۇكتە بىر خىسلەت بارەك قىلىدۇ، قويۇپ بېرىڭلار ! ــ دەپتۇ شاھ شاھزادە بىلەن گۇندىپاينىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ.

مۇشۇك ئۇچ يۇمىلىنىپ، يانپىشىنى سۆرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، شاھزادىنىڭ ئاياغلىرىغا ئۆزىنى سۇركەپتۇ. شاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ، زوڭ ئولتۇرۇپ بېشىنى ئۇچ قېتىم ئېگىپتۇ. شاھ ھەيران بولۇپ:

ــ ھەي مۇشۇك، قورسىقىڭدا بارەك قىلىدۇ لەكمىڭ سۆزۈڭ، تىلىڭ بولسىمۇ ئېيتار ئىدىڭ، ــ دەپتۇ. مۇشۇك بىر تولغىنىپلا تىك تۇرۇپ زۇۋانغا كەپتۇ:

ــ ھەي ئۇلۇغ شاھىنشاھىم، ئېيتاي مەن دەردۇ ھالىم، ساقىت بولسۇن بوينۇمدىن يۈكلىۋالغان ئۇ قەرزىم، ــ دەپ ئادەمگە ئوخشاش نەزم ئوقۇپتۇ ۋە شاھزادە بىلەن پاتمە ـ زۆھرەلەر تېپىشقاندىن بۇياقى ئۆيىنچىدە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلىپ كېلىپ:

ــ مەلىكەم تۇغقان ئوغۇل دەريانىڭ ئايىغىدىكى بېلىقچى بوۋاينىڭكىدە، قىز جاڭگالدا ئولتۇرۇشلۇق مومايىنىڭكىدە. ئوغۇل سەككىز ياشقا، قىز بەش ياشقا كىردى، ــ دەپتۇ ۋە گېپىنى مۇنۇ نەزم بىلەن

ئاياغلاشتۇرۇپتۇ:

— بولمىغاچقا ئۇ چاغ زۇۋان، ئەيلەلمىدىم ئەرزىم بايان. پەرق ئەتكەي دېدىم، كۆتتۈم، كىم ياخشى دۇر ۋە كىم يامان.

شاھزادە مۇشۇكنىڭ باش - كۆزىنى سىلاپ ئەپۇ سوراپتۇ. شاھ تۆت ياساۋۇلنى بېلىقچى بوۋاي بىلەن ئوتۇنچى مومايىنى چاقىرىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. ياساۋۇللار بوۋايغا ئوغلىنى، مومايغا قىزىنى يېتىلىتىپ، پۇتىنى يەرگە تەگكۈزمەي، زەررە ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي شاھنىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، پادىشاھ ئالىيلىرى، — دەپتۇ بوۋاي بىلەن مومای شاھ ئالدىدا تىزلىنىپ، بېشىنى ئېگىپ، — گۇناھىمىزنى بىلمىدۇق، چاقىرتىپتىكەنلا خوپ دېدۇق. نېمە پەرمانلىرى بارکىن، ئاڭلاپ كەتسەك ئىدۇق.

شاھ ئۇلارنى كورپىدە بەھۇزۇر ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىۋېتىپ، ئوغۇل بىلەن قىزغا سىنچىلاپ قاراپتىكەن، ئوغۇل شاھزادىگە، قىز مەلىكە زۆھرەگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشاپ تۇرغۇدەك. شاھ ئىچىدە خۇش بولۇپ، تېشىدا دەرگۇمانغا تولۇپ سوراپتۇ:

— بالىلار ئۆزۈڭلارنىكىمۇ؟

بوۋاي بىلەن مومای:

— يوقسۇ، ھەزرەتلىرى، بالىلارنى تېپىۋالغان، — دەپ جاۋاب بېرىشىپتۇ.

— قېنى، قانداق تېپىۋالغان؟ سۆزلەڭلار ! — دەپتۇ پادىشاھ.

بوۋاي سۆز ئاپتۇ:

— پېقىر، — دەپتۇ ئۇ ئوغلىنىڭ قولىنى تۇتۇپ، — ئەتىگەنلىكىم چۈشكە، چۈشلۈكۈم كەچكە يەتمەيدىغان، دەريانىڭ تور سېلىپ جان باقىدىغان بويتاق ئادەم ئىدىم. بۇنىڭدىن سەككىز يىل بۇرۇن تازا مۇشۇ كۈنلەردە بېلىق تۇتقىلى دەريا بويىغا بارسام، سۇدا بىرنېمە بىر چۆكۈپ - بىر لەيلەپ ئېقىپ كېلىۋاتىدۇ. سۈزۈپ قارىسام، سېۋەتكە قاچىلانغان ئوغۇل بالا ئىكەن. ئوغۇل بولغاندىمۇ تولۇن ئايدەك چىرايلىق، پاقلاندەك سېمىز، تىمەن بوۋاق ئىكەن. بالىنى سۇغا تاشلىۋەتكەن تاش يۈرەك ئانىغا يۈزمىڭ لەنەت ئوقۇپ، بالىنى قوينۇمغا سولاپ ئۆيۈمگە قايتۇرۇپ كەلدىم. ئۆيۈمدە تۆت بۇلۇڭ، بىر كۈلۈڭدىن باشقا بىسات يوق ئىدى. ئوقتىم ئاققان كۆنلىرى بىرەر توغرام نان تاپسام بالا بىلەن بىرگە روزانە قە-

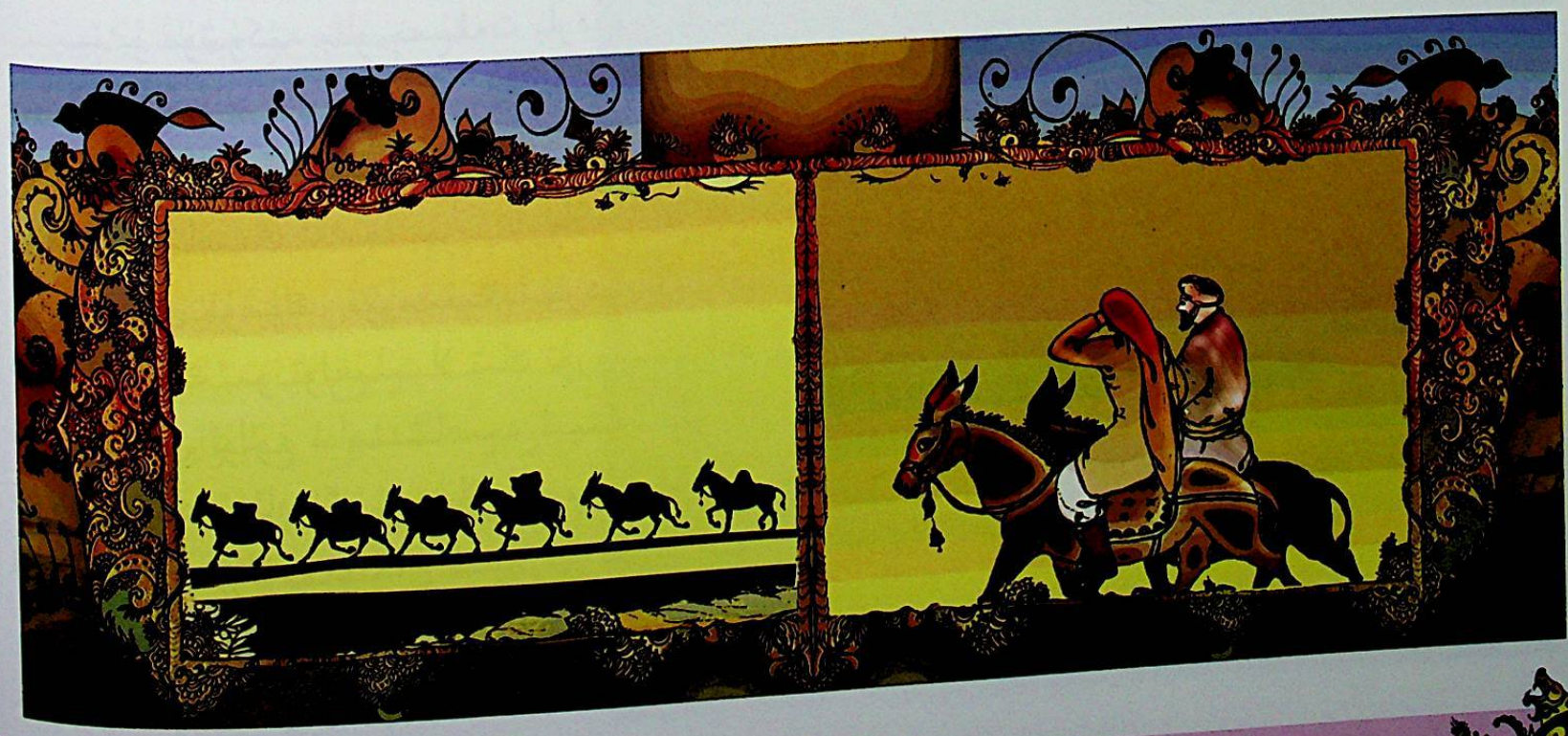

لىپ، تاپالمىغان كۈنلىرى شۇكۇر ـ قانائەت قىلىپ، ئۇنى مۇشۇنچىلىك چوڭ قىلدىم. قازارا، جان ئۈ-
زۈپ كەتسەم، بىچارە بالا نەلەردە تېنەپ، كىملەرنىڭ ئىشىكىدە دوقۇرۇپ يۈرەر، دەيتتىم. ھەزرەتلىرىنى
خۇدا يەتكۈزدى، خۇش بولاي، بالىنىڭ ئىگىسىنى تاپتۇرۇپ بەرسىلە، جېنىم تېنىمدا ئامانەت چېغىدا
ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇۋېتەي.

بوۋاي دەيدىغىنىنى دەپ بولۇپ، نۆۋەت مومايغا كەپتۇ.

ـــ مەن، ـــ دەپتۇ موماي قىزنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ـــ جاڭگالدىن ئوتۇن تېرىپ سېتىپ جان
باقىدىغان تۇل خوتۇن ئىدىم. بۇنىڭدىن بەش يىل بۇرۇن تازا مۇشۇ كۈنلەردە ئوتۇن تەرگىلى جاڭگالغا
بارسام، ئالەمگە يېڭىلا كۆز ئاچقان مۇشۇ بالا داق يەردە يىغلاپ ياتىدۇ. بالا بولغاندىمۇ تولۇن ئايدەك
چىرايلىق، پاقلاندەك سېمىز، تىمەن بوۋاق ئىكەن. بالىنى جاڭگالغا تاشلىۋەتكەن تاش يۈرەك ئانىغا يۇز-
مىڭ لەنەت ئوقۇپ، بالىنى ئېتىكىمگە يۆگەپ، ئۆيۈمگە قايتۇرۇپ كەلدىم. ئۆيۈمدە تۆت بۇلۇڭ، بىر كۈ-
لۈكىدىن باشقا بىسات يوق ئىدى. ئوقتىتىم ئاققان كۈنلىرى بىرەر توغرام نان تاپسام بالا بىلەن بىرگە
روزانە قىلىپ، تاپالمىغان كۈنلىرى شۇكۇر ـ قانائەت قىلىپ، مۇشۇنچىلىك چوڭ قىلدىم. قازارا، جان ئۈ-
زۈپ كەتسەم، بىچارە بالا نەلەردە تېنەپ، كىمنىڭ ئىشىكىدە دوقۇرۇپ يۈرەر، دەيتتىم. ھەزرەتلىرىنى
خۇدا يەتكۈزدى، خۇش بولاي، بالىنىڭ ئىگىسىنى تاپتۇرۇپ بەرسىلە، جېنىم تېنىمدا ئامانەت چېغىدا
ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇۋېتەي.

مومانىڭ دەيدىغىنى تۈگەپتۇ. شۇ ئاردا مەلىكە زۆھرە زىنداندىن ئازاد قىلىنىپ، ھامىمدا
يۈيۈندۇرۇلۇپ، مەلىكە كىيىمى كىيدۈرۈلۈپ ياساندۇرۇپ قويۇلغانىكەن. شاھ ئۇنى چاقىرىپ كە-
رىپ، بوۋاي بىلەن مومايغا:

ـــ بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى شاھزادە بىلەن مەلىكە زۆھرە، ـــ دەپتۇ.

بوۋاي بىلەن موماي ھاڭ ـ تاڭ قېلىپ، شاھقا رەھمەت ئېيتىۋاتقاندا، شاھزادە بىلەن مەلىكە زۆھ-
رە ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۆزىنى ئېتىپ يۈزمىڭ رەھمەت ئېيتىپتۇ، بالىلىرىنى باغرىغا بېسىپ، كۆز ياش-
لىرىنى تۆكۈپتۇ. مۇشۇك باركاللا ئەيلەپ، چاۋاك چېلىپ ئالقىشلاپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان پاتىمەگە
ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق كەپتۇ.

سىر ئېچىلغاندىن كېيىن، شاھ شەھەر خەلقىنى يىغىپ، ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز مەلىكىنىڭ تۇغۇت
تويىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. بوۋاي بىلەن مومانىنى چارباغدىكى مەخسۇس قورۇغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇلار
ئالەمدىن ئۆتكۈچە ھالىدىن خەۋەر ئالماق بوپتۇ. موللا ـ ئۆلىمالارنىڭ پەتىۋاسىغا ئاساسەن، پاتىمەنى
دارغا ئېسىپ، كاللىسىنى شەھەر دەرۋازىسىغا مىخلاش يارلىقى چۈشۈرۈپتۇ. ئىككى جاللات ئۇنى دارقە-
رىتىپ سۆرىگىنىچە دار ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. پاتىمە تىزلىنىپ، بىر ئاغزىدا مىڭ قېتىم توۋا قىلـ-
غانلىقىنى ئېيتىپ، پادىشاھتىن بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپتۇ.

ـــ بوپتۇ، ئاچام قىلغانىنى مەن قىلماي، ئۇنى قويۇۋەتسىلە، ئادەم بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ـــ
دەپتۇ مەلىكە شاھقا مۇراجىئەت قىلىپ.

ـــ خەير، بوپتۇ، ئۇنى قويۇۋېتىڭلار، لېكىن پاتىمە ھۇزۇرۇمدىن كەتسۇن، باشقا شەھەرگە بېرىپ
كۈننىنى كۆن ئەتسۇن ! ـــ دەپتۇ شاھ.

شاھزادە بىلەن مەلىكە زۆھرە پاتىمەگە ئون قېچىر دەپئى ـ دۇنيا، مال ـ مۇلۇك، ئوزۇق ـ تۇلۇك
جابدۇپ، ناۋاي ئېرىنى قوشۇپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

شاهزادە بىلەن ئالتۇنبېلىقنىڭ دوستلۇقى

ئۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ ھەر دائىم: «يەر يۈزىدە مەندەك ئادىل پادىشاھ يوق» دەپ ماختىنىدىكەن. بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ئوغلى ئىمىر ئاتىسىنى پۈقرالارنىڭ ماختىنايتتى، نەسىل قالدۇراتتى. ئەمدى جۈپتىدىن ئايرىلىپ دەردىمەن بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئوقچۇپ سۇ ئۈستىگە چىقىشى — جۈپتىنى ئىزدىگەنلىكى، سۇ ئاستىغا شۇڭغۇشى — داد - پەريات چەككەنلىكى، — دەپتۇ.

— موما، بۇ بېلىقنىڭ جۈپتى نەگە كەتكەن؟ — دەپ قىستاپ سوراپتۇ شاھزادە قىزىقىپ.

— جېنىم بالام، بۇنى پادىشاھتىن سورىغىن، — دەپلا كېتىپ قاپتۇ موماي.

شاھزادە ئىمىر دۇكانداردىن گېپىنىڭ مەنىسىگە يەتكەندەك قىپتۇ ۋە ئالدىراپ - سالدىراپ ئوردىغا قايتىپتۇ. قايتىۋېتىپ، خاسلا پادىشاھ سەيلە قىلىدىغان چارباغدىكى چۆرىسى رەڭگارەڭ گۈللۈك كۆل-چەك يېنىدىن ئۆتۈپتۇ. كۆلچەكتىمۇ بىر ئالتۇنبېلىق خۇددى دەريادىكى بېلىققا ئوخشاش گاھ سۇ ئۈستىگە ئوقچۇپ چىقىپ، گاھ سۇ ئاستىغا شۇڭغۇپ كىرىپ تىنىم تاپمايۋاتقانىكەن. شاھزادە گۈمانسىراپ باغۋەندىن سوراپتۇ:

— بوۋا، بۇ بېلىق نېمىشقا سۇ ئۈستىگە سەكرەپ چىقىدۇ؟

— غوجام، — دەپتۇ بوۋاي قول باغلاپ، — پانىي ئالەمدە جېنى بارلىكى نەرسىنىڭ جۈپتى بولىدۇ، ئەمما بۇ بىچارە بېلىق جۈپتىدىن ئايرىۋېتىلگەن. ئۇنىڭ ئوقچۇپ سۇ ئۈستىگە چىقىشى — جۈپتىنى ئىزدىگەنلىكى، سۇ ئاستىغا شۇڭغۇشى — داد ـ پەريات چەككەنلىكى.

— بوۋا، بۇ بېلىقنىڭ جۈپتى نەدە؟ — دەپ سوراپ تۇرۇۋاپتۇ شاھزادە. بوۋاي ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ:

— غوجام، بۇنى سىلى سورىمىسىلا، مەن ئېيتمىسام بولاتتى، سوراپ قالالا، خەير، بوپتۇ، نامەردلىك قىلماي ئېيتىپ بېرەي، — دەپتۇ سۆز باشلاپ، — بىر زامانلاردا بۇ بېلىق بىر جۈپ ئىدى، ئۇ چاغدا جۈپتى بىلەن ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ ئوينايتتى، نەسىل قالدۇراتتى. ئاتىلىرى شەھرىمىزگە پادىشاھ بولغان كۈندىن باشلاپ بېلىققىمۇ ئامانلىق نېسىپ بولمىدى. مانا بۇ بىچارە بېلىقنى تۇتقۇزۇپ كېلىپ كۆلچەككە سولاپ قويدى. ھەر كۈنى پەقەت بىر ۋاخ كېلىپ بېلىق تاماشىسىنى كۆرۈپ كېتىدۇ. «مۇ-شۇككە ئويۇن، چاشقانغا قىيىن» دېگەن شۇدۇر، بەلكىم.

شاھزادە ئىمىر بۇ بېلىقنىڭ دەريادىكى جۈپتى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپتۇ ۋە بېلىقنى تۇ-تۇپ كوزىغا سېلىپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. بوۋاي شاھزادىنىڭ ئالدىنى توسۇپ يالۋۇرۇپتۇ:

— جېنىم غوجام، — دەپتۇ بوۋاي تىزلىنىپ، — تۇرمۇشۇم مۇشۇ باغقا، بېلىققا قاراش بىلەن ئۆ-تىدۇ، بېلىقنى ئېلىپ كەتسىلە شاھ كاللامنى ئېلىشتىن يانمايدۇ. خۇش بولاي، ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەي، ئالتە بالامنى باققىلى قويسىلا.

بوۋاينىڭ ئېيتقانلىرى شاھزادە ئىمىرنىڭ يۈرەك تارلىرىنى چېكىپ ئۆتۈپتۇ. ئۇ خەزىنىدىن بوۋاي-غا ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا يەتكۈدەك دەپئى ـ دۇنيا بېرىپ ئائىلىسىگە قايتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، دەريا بو-يىغا قاراپ كېتىپتۇ ۋە بېلىقنى دەريىغا قويۇۋېتىپتۇ. شاھزادە قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئانىسى بىر بۇ-لۇڭدا يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك. شاھزادە ھەيران بولۇپ، يىغلاشنىڭ سەۋەبىنى سورىغانىكەن، ئانا ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ:

— بالام، كۆلچەكتىكى بېلىقنى دەريىغا قويۇۋېتىپ يامان قىپسەن. ئاتاڭ ئاچچىقلاپ: «بەتبەخت شۇمۇڭنى بۇگۈنلا كۆزۈمدىن يوقات، بولمىسا ئالدىڭدا كاللىسىنى ئېلىپ، گۆشىنى چەيلەپ، سۆڭىكىنى سەيلەيمەن» دېدى. جېنىڭنى چەتكە ئالمىساڭ ئەپلەشمىگۈدەك، جېنىم قوزام، — دەپتۇ.

— بوپتۇ، ئانا، ئاتام مېنى بىر بېلىقچىلىق كۆرمىگەن بولسا، كېتەي! — دەپتۇ شاھزادە. ئانا ئوغلىنى توختىتىپ:

— بالام، يالغۇز كېتىۋاتسەن، كۆرگەنلىكى ئادەمنى دوست تۇتما. ئاۋۋال ئۇنى سىناپ باق: دوست بولغۇچىنى ئۆزۈڭ خالىغان يەردە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، باشقا يەرگە بېرىپ ئۇزۇندىراق كەل، ساقلاپ

تۇرالمغنى ۋاپالىق دوست چىقىدۇ، كېتىپ قالغىنى ئەسقاتمايدۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟ — دەپتۇ.

— ئۇقتۇم، جان ئانا، نەسىھەتلىرىڭنى قۇلىقىمدا تۇتىمەن، — دەپتۇ شاھزادە ۋە بىر خۇرجۇنغا نان، بىر قاپاققا سۇ قاچىلاپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. بىر كۈنى دەشت - باياۋان ئىچىدە ساڭ بىر جاپادا كېتىۋاتسا، ئارقىسىدىن ئىككى يىگىت يېتىپ كەپتۇ ۋە ئىسىردىن نەگە بېرىپ، نەدە تۇرىدىغانلىرىنى سوراپتۇ. ئىسىر سەپەرنىڭ مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. يىگىتلەر ئىچ ئاغرىتىپ، دوست بولۇشنى تەلەپ قىپتۇ. ئىسىر ئانىسىنىڭ نەسىھىتىنى ئېسىگە ئېلىپ:

— ئىككىڭلار مۇشۇ يەردە بىرەم تۇرۇڭلار، مەن تەرەت قىلىۋېلىپ كېلەي، — دەپتۇ.

يىگىتلەر قوشۇلۇپتۇ. ئىسىر تامبىلىنىڭ بېغىنى تۇتقان ھالدا ئۇلاردىن يىراقلىشىپتۇ ۋە بىر ئازگالغا چۈشۈپ بىرپەس ئولتۇرۇپتۇ. يىگىتلەر بولسا ئىسىرنىڭ خۇرجۇنىدىكى نانىنى راسا يەپ قورسىقىنى تويغۇزۇپ كېتىپ قاپتۇ. ئىسىر قايتىپ كېلىپ، قۇرۇق خۇرجۇننى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، بوينى ئۇزۇۋېتىلگەن قاپقىنى قالدۇرۇپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.ئۇ يەنە بەش كۈن مېڭىپتۇ، دەشتتىن چىقىپ بولالماپتۇ، ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇق، پىژ - پىژ ئاپتاپ، بوران ئازابىدىن جېنى ئاز قاپتۇ، لېكىن ئارقىسىغا يېنىشنى راۋا كۆرمەپتۇ. ئۇ شۇ تەرىقىدە كېتىۋاتسا، يانىدىكى چىغىر يولدىن ياش قۇرامى، بوي - تۇرقى ئۆزىدىن سەل چوڭراق، كېلىشكەن بىر يىگىت چىقىپ ئۇنىڭغا سەپەرداش بوپتۇ. يىگىت ئىسىرنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ ئۇنى تائام يېيىشكە، سۇ ئىچىشكە تەكلىپ قىپتۇ. ئىسىر خۇش بولۇپ غىزالىنىپتۇ ۋە يىگىتنىڭ دوست بولۇش تەلىپىنى سىناپ كۆرمەك بولۇپ: «ۋاي قورسىقىم!» دەپ قورسىقىنى چاڭگاللاپ يەردە يۇمىلاپتۇ. يىگىت ئۇنى يۇدۇپ ئون پوتەي يول يۈرۈپتۇ، لېكىن «غىڭ» دېمەپتۇ. بىر چاغدا ئىسىر تەرەت قىلغۇسى بارلىقىنى ئېيتىپ، يىگىتنى بىر قاقاس تۆپىلىكتە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، تەرەتكە مېڭىپتۇ. بىر ئازگالنى تېپىپ خېلى ئۇزاق ئولتۇرۇپتۇ. قايتىپ كەلسە، ھېلىقى يىگىت جايىدىن مىدىرلىماپتۇ. ئىسىر ئىچىدە، ئانام ئېيتقان ۋاپادار دوستنى تېپىپتىمەن، دەپ ئويلاپ چەندان خۇش بوپتۇ - دە، دوست بولۇشقا قول بېرىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ يىگىت شەرت قويۇپ، — بىرىنچىدىن، مەن ئاكا، سەن ئۇكا بولىسەن؛ ئىككىنچىدىن، مەن نېمە دېسەم ياق دېمەيسەن؛ ئۇچىنچىدىن، تاپقاننى تەڭ ئۇلىشىمىز؛ تۆتىنچىدىن، بىزنىڭ دوستلۇقىمىز چايان بىلەن پاقىنىڭ دوستلۇقىدەك بولۇپ قالمىسۇن.

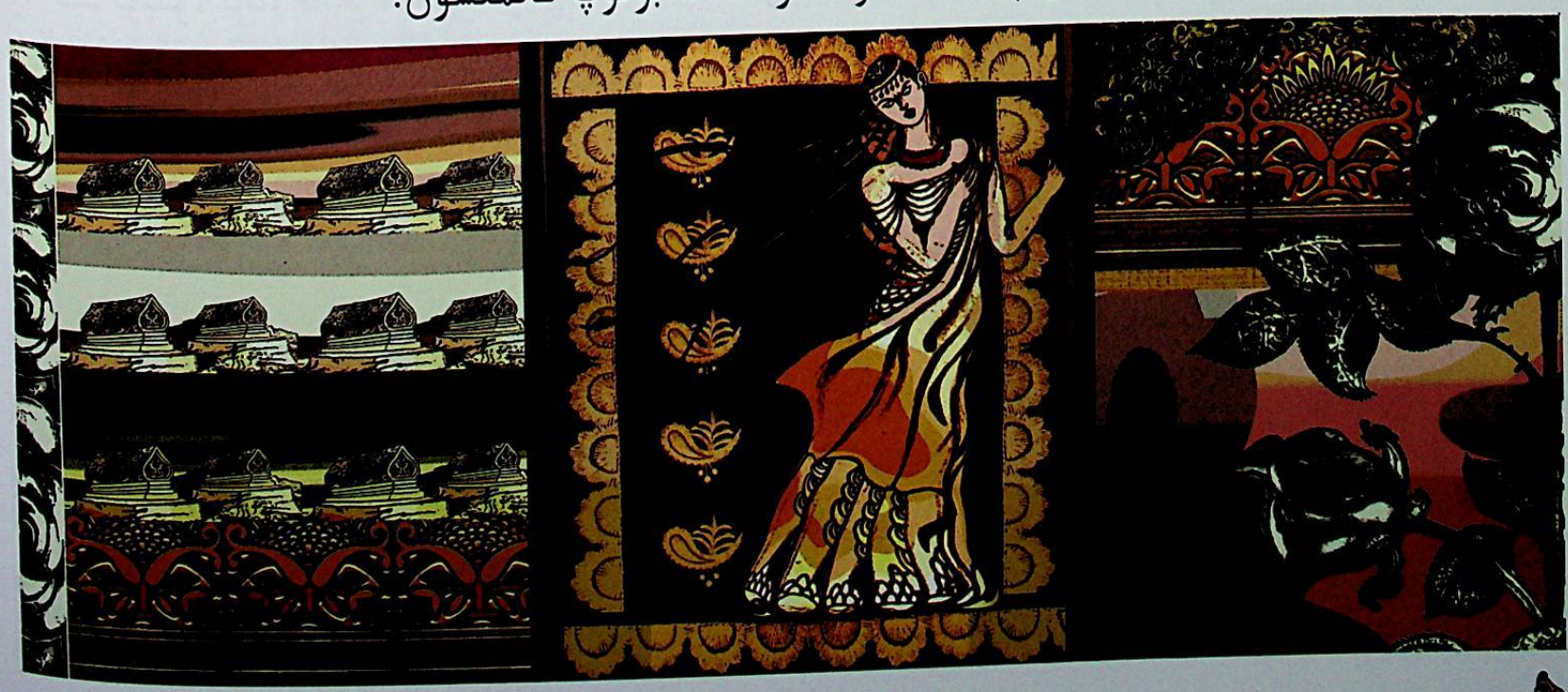

— خوش ئاكا، ئۆزلىرى نېمە دېسلە شۇ، — دەپتۇ ئىمىرمۇ بېشىنى ئېگىپ.

ئۇلار يولغا چۈشۈپ، مۇڭدىشا ـ مۇڭدىشا بىر شەھەرگە بېرىپ قاپتۇ. بۇ شەھەردىكى چوڭ ـ كىچىك ئەركەكلەرنىڭ ھەممىسى بېلىگە ئاق باغلاپ، ئاياللار ئاق رومال ئارتىپ يۈرۈشىدىكەن، ئويۇن ـ تاماشا، نەغمە ـ ناۋادىن ئەسەر يوقكەن. شاھزادە ئىمىر بىلەن يىگىت ھەيران بولۇپ كوچا ئارىلاپ كېتىۋاتسا، ساۋۇت ـ دۇبۇلغىلىق تۆت لەشكەر ئات ئوينىتىپ، قىلىچلىرىنى يالتىڭلاپ يېتىپ كەپتۇ ـ دە، ئۇلارنىڭ ئالدىدا توختاپ سوراپتۇ:

— ھەي ھاڭۋاقتى يىگىتلەر، پادىشاھ ھەزرەتلىرى مۇسىبەتتە، پۇتۇن شەھەر ئەھلى ھەسرەت ـ نادامەتتە، سىلەر نېمە ئۈچۈن ئاق باغلىمىدىڭلار؟ يۈرۈڭلار، ئوردىغا بارىمىز!

ئىمىر تىزلىنىپ يالۋۇرۇپ گۇناھىنى تىلەپتۇ. يىگىت ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەرگە يېڭىلا كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ، تۆت تىللا تەڭلەپتۇ. لەشكەرلەر تىللانى ئېلىپ، ئاتلىرىنى قامچىلاپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئەمىر بىلەن يىگىت كىيىملىرىنى يەڭگۇشلەپ، بەللىرىگە ئاق باغلاپ شەھەردە مەدىكارلىق قىلىپ تۇرۇپ قاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، كىشىلەر قارىلىقلىرىنى يېشۈەتمەپتۇ. بىر كۈنى ئۇلار مەدىكار بازىرىدىن قايتىپ كېلىۋېتىپ، قېشىدىكى بىرىدىن:

— پادىشاھ كۈنىگە بىر ئۆلۈم ئۈزىتامدۇ؟ — دەپ سورىغانىكەن، ئۇ كىشى:

— ھەي ئۇكىلار، ئېيتىپ كەلسەم گەپ تولا، — دەپ گېپىنى باشلاپتۇ، — پادىشاھنىڭ ئايىغى شۇم بىر قىزى بار. ئۇنى ھەر قېتىمدا قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ئۆتكۈزۈپ ياتلىق قىلىدۇ. قىرىقىنچى كۈنى ئاخشامدا قىزنىڭ قېشىدا ساپمۇساق قالغان يىگىت قىرىق بىرىنچى كۈنى سەھەردە يەرلىكىدە ياتىدۇ. پۇتۇن شەھەر خەلقى يىگىتنىڭ ھازىسىنى تۇتۇپ كۈننى ھەپتىگە، ھەپتىنى ئايغا، يىلنى يىلغا ئۇلايدۇ، ھازا تۇتمىغانلار قىلىچ ئالدىدا: «ۋاي داد!» دەپ توۋلايدۇ.

يىگىت بۇ گەپتىن كېيىن شاھزادە ئىمىرگە:

— ئىنىم، سەن بولساڭ داڭقى چىققان، ھەددى ـ ھېسابسىز دۇنيا يىغقان شاھ ئوغلى، كىشىنىڭ شەھىرىدە بوينۇڭنى قىسىپ، مۇساپىرلار كوچىسىغا كىرىپ يۈرسەڭ ئۆزۈڭگىمۇ نومۇس، شاھقىمۇ ئاھانەت. شۇڭا، مۇشۇ شەھەر پادىشاھىنىڭ قىزىغا ئۆيلىنىپ ئوردىدا بولساڭ دەيمەن، — دەپ مەسلىھەت سالىتۇ.

يىگىتنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان ئىمىرنىڭ پۈت ـ قولىدا جان قالماپتۇ. ئاكام مەندىن زېرىككەن ئوخشايدۇ، بولمىسا بىلىپ تۇرۇپ قاتىل قىزنى ماڭا سايە قىلاتتىمۇ؟ بولدى، ئۇنداق دوستۇم يوق، ئاستا كېتىۋالاي، دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ يۇ، ئاكا ـ ئۇكا بولۇشقان چاغدا پۇتۇشكەن شەرتلىرى ئېسىگە كېلىپ، بوينىنى قىسىپ جىم تۇرۇپتۇ. يىگىت ئىمىرگە ئەڭ ئېسىل شاھزادىلەر كىيىمىنى كىيدۈرۈپ، ئۆزىمۇ قېلىشمىغۇدەك ياسىنىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

— كەمىنىلىرى، — دەپتۇ يىگىت بېشىنى ئېگىپ، — كۈنگەي شەھەر پادىشاھىنىڭ شاھزادىلىرى بولىمىز. بۇ مېنىڭ ئىنىم، ئاتامنىڭ ئەركە بالىسى. ئۇ چۈشىدە ئالىيلىرىنىڭ قىزىغا كۆيۈپ قاپتىكەن، ئاتىمىز ئۆزى ئالدىلىرىغا كەلمەكچى بولۇپ سەپەر تەييارلىقىغا كىرىشۈندى، ئىنىم تاقەت قىلالماي بالدۇرراق يولغا چىقىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. ئاتام ئىنىمنىڭ تەقەززاسىغا چىدىماي بىزنى ئالدىن ھۇزۇرلىرىغا ئەۋەتتى، نېمە دەرلىكىن؟

— ئىككى قولۇم كۆكسۈمدە، بىراق قىزىمنىڭ بىر چوڭ ئەيىبى بار: ئۇنىڭغا ئۆيلەنگەن يىگىت تىرىك كىرىپ، ئۆلۈك چىقىدۇ. شاھزادە قاۋۇل ـ كېلىشكەن يىگىت ئىكەن، ئۆلۈپ كەتسە، پادىشاھ

هەزرەتلىرىگە جاۋاب بەرمىكىم بەسى مۇشكۇل، — دەپتۇ شاھ ئۆزرە ئېيتىپ.

يىگىت: «ھەرنېمە بولسا مەيلى» دەپ تەلىپىدىن يانماي، لەۋزىدىن تانماي تۇرۇۋاپتۇ. ئىلاجسىز قالغان پادىشاھ قىزىنى شاھزادە ئىمىرگە بەرمەك بوپتۇ. خەزىنىدىن پۇل چىقىرىپ، قىرىق كېچە - كۈندۈز توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ، ئىككىسىنىڭ بەختىنى قوشۇپ قويۇپتۇ. شاھزادە بىلەن مەلىكە ئۆز ھۇجرىسىغا كىرىپ كېتىدىغان چاغدا، يىگىت شاھزادە ئىمىرنى توختىتىپ، بىر خۇمرا شارابنى تەڭلەپ تۇرۇپ قۇلىقىغا پىچىرلاپتۇ:

— ئىنىم، ھەر كۈنى ياتار ۋاقتىدا مەلىكىگە بۇنىڭدىن بىر ئوتلام ئىچۈرسەڭ، ئۇ بىخۇد بولۇپ بىر كېچە ئۇخلايدۇ، ئۆزۈڭ ئىچمەي باشقا ئورۇندا يات. مەن ئىجازەت بەرمىگۈچە ئۇنىڭ بىلەن بىر ئورۇندا ياتقۇچى بولما، بىقارار قوشۇلۇپ قالساڭ جېنىڭدىن ئايرىلغىنىڭ شۇ. ئەمىسە خۇداغا تاپشۇردۇم، ماڭ!

ئىمىر ۋەدە بېرىپ شەرتلەرنى ئورۇنداپتۇ. لېكىن، پادىشاھ ئەنسىرەپ ئۇخلىيالماپتۇ، كېچىچە ۋەزىر، ئوردا مۇلازىملىرىنى خەزىنىگە چاپتۇرۇپ، كۈيئوغلىنىڭ ئۆلۈمىگە تەييارلىق قىلدۇرۇپتۇ. ئۆزى ھازا كىيىملىرىنى كىيىپ تەخ بوپتۇ. شەھەر قازىكالانلىرى، ئىمام - مەزىنلەر سۇبھى دەم بىلەن تەڭ جامەگە يىغىلىپ شاھزادە ئىمىرنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈشكە ھازىرلىنىپتۇ. ئاخۇنۇملار پۇقرالارغا ئالتۇن جازىلىق، كىمخاب يوپۇقلۇق جىنازىنى كۆتۈرگۈزۈپ ئوردا ئالدىدا كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. گۆركارلار پادىشاھ قەبرىستانلىقىدىن تاش گۇمبەزلىك شام گۆر كولاپتۇ. ئاياللار، بالىلار پەرمانغا ئىتائەت قىلىپ، مورىلەر بىدىن تۇتۇن چىقارماي ئوردىغا بېقىپ غەمكىن ئولتۇرۇپتۇ. ئاڭغىچە تاڭمۇ ئېتىپتۇ، ھېچ گەپ بولماپتۇ؛ كۈن چىقىپتۇ، ھېچ گەپ بولماپتۇ؛ چاي ۋاقتى بوپتۇ، ھېچ خەۋەر تارالماپتۇ، قوزا چۈش بىلەن خالايىق دېلىغۇل بولۇشۇپ ماكانلىرىغا قايتىشىپتۇ. پادىشاھ ھازا كىيىمىنى ئالماشتۇرۇپ، مەلىكە بىلەن شاھزادە ئىمىر ياتقان ھۇجرىغا دەرگۇماندا كىرىپ قاراپتىكەن، ئىككىسى بىر ئوبدان، قەدىناس ئەر - خوتۇنلاردەك مۇڭدىشىپ ئولتۇرغۇدەك. پادىشاھ بۇ ئوڭۇمۇ، چۈشۈمۇ؟ دەپ ھەيران بولۇپ ئارقىسىغا يېنىپتۇ. ئۇ كۈنى ئۆتۈپ كەچ بوپتۇ، پادىشاھ يەنە غەم - غۇسسىگە پېتىپ، تورۇسقا قاراپ يېتىپ كېچىنى تاڭغا ئۇلاپتۇ، پۇقرالارمۇ شۇ تەرىقىدە تاڭ ئاتقۇزۇپتۇ. ئەمما، ئۇ كېچىمۇ تىنچ - ئامان ئۆتۈپ كېتىپتۇ. شاھزادە بىلەن مەلىكە سەھەر تۇرۇپ، چارباغنى سەيلە قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئەنە شۇ تەرىقىدە خېلى كۈنلەر ئۆتۈپ كېتىپتۇ، ئىمىر ئۆلمەپتۇ. ئوردىدىكىلەردىن تارتىپ پۇقرالارغىچە قانغۇدەك ئۇخلاپ ھاردۇقىنى چىقىرىپتۇ، نەغمە - ناۋا قىلىپ، دىشۋار كۆڭۈللىرىنى راسا ئېچىپتۇ. پادىشاھ خۇش بولۇپ، شاھزادە ئىمىرنى بېشىدا كۆتۈرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭ نېمە خىسلىتى بارلىقىنى بىلىشكە قىزىقىپ، كېنىزەكلەردىن پايلاقچى قويۇپتۇ. ۋەزىرلەر قىزغىنىپ، ئىمىرنىڭ پېيىگە چۈشۈپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە يىگىت پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، ئۆيىمىزدىن ئايرىلغىلى يەتتە - سەككىز ئاي بوپتۇ، ئاتىمىز شۇ چاغقىچە يېتىپ كېلەلمىدى. بىرەر پېشكەللىك بولدىمىكىن، دەپ كۆڭلىمىز ئەنسىرەپ تۇرالماي قالدۇق، بىرىپ يوقلاپ كەلسەك دەۋاتىمىز. ئىشەنسىلە مەلىكەمنى بىزگە قېتىپ قويسىلا، ئىشەنمىسىلە ئەپقالسىلىمۇ ئاغرىنمايمىز، — دەپتىكەن، پادىشاھ:

— قىز بالا ئەردە ياخشى، ئەردە بولمىسا يەردە ياخشى. ئۇنى ئالغاچ كېتىڭلار، قۇدامۇ كۆرسۇن، — دەپتۇ - دە، خەزىنىچىگە ئېيتىپ قىرىق ئاتلىق دۇنيا دەپىنە، مال - مۇلۇك جابدۇتۇپ، كېنىزەكلەردىن قىرىقنى ھەمراھ قىلىپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

يىگىت بىلەن شاھزادە ئىمىر مەلىكىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، كېنىزەكلەرنى ئارقىسىغا سېلىپ شەھەر-دىن ئايرىلىپتۇ، مېڭىپتۇ، يەتتە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرگەندىن كېيىن، كېنىزەكلەرنى قايتۇ-رۇۋېتىپ، بىر دەريا بويىدىكى بوستانلىقتا توختاپتۇ. يىگىت يۈك ـ تاقلارنى يەشمەي تۇرۇپ، ئىمىردىن:

ــ مېنىڭمۇ شەھرى دەريادا ماكانىم، بالا ـ چاقلىرىم بار، مەن مۇشۇ يەردە سەندىن ئايرىلىمەن. ئىنىم، ئات ـ ئۇلاغ، مال ـ مۈلۈكنى قانداق ئۇلۇشىمىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ باشتا شەرتلەشكەنمىز، تەڭ ئۇلۇشەرمىز، ــ دەپتۇ شاھزادە.

ــ ئۇنداق بولسا مەن تەقسىم قىلاي، مەلىكە شاھىت بولسۇن، سەن قاراپ تۇرغىن، ــ دەپتۇ يىگىت ۋە قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ، ئاتلارنى قۇلىقىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن چەنلەپ، قۇيرۇقىنىمۇ پەملەپ چېپىپ تاشلاپتۇ. يىگىت ھەربىر ئاتنىڭ بىر يوتىسىنى ئوڭ تەرەپكە، بىر يوتىسىنى سول تەرەپ-كە ئايرىپ: «ماۋۇ سېنىڭ، ماۋۇ مېنىڭ» دەپ ئۇلەشتۇرۇپتۇ. يىگىتنىڭ قىلىقىدىن ھەيران قالغان شاھزادە رەنجىپ سوراپتۇ:

ــ ئاكا، ئاتلارنى نېمىشقا ئۆلتۈرۈۋېتىلا؟ نەرسىلەرنى ئەمدى قانداق ئېلىپ كېتىمىز؟

ــ بىلسەڭ ئىنىم، ئاتلارنىڭ ئورۇق ـ سېمىزلىكى، چوڭ ـ كىچىكلىكى، ئۇ ئات بىلەن بۇ ئاتقا ئارتىلغان مال ـ مۈلۈك ئوخشىمايدۇ، ئۇنى مۇشۇنداق تەقسىملىۋالساق، «نېمە تاپساق تەڭ» دېگەن شەرت ئادا بولىدۇ، شۇڭا ئاشۇ چارىنى قوللاندىم، ــ دەپتۇ يىگىت.

قورقۇپ كەتكەن مەلىكە بىللە كەلگىنىگە پۇشايمان ئەيلەپ، يىگىتنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ،

ئۆز - ئۆزىچە: «بۇ ئادەم ئەجەبمۇ پىت ئۈچەي» ئىكەن دەپ قاپتۇ. شاھزادە ئىمىر، ئات تۈگەشتى، ئەمدى مەلىكىنى تەڭ ئالىمىز دېسە قانداق قىلارمەن؟ دەپ غەمگە پېتىپ تۇرسا، دېگەندەك يىگىت:

— ئىنىم، مەلىكىنى قانداق ئۈلۈشىمىز؟ — دەپ سوراپ قاپتۇ.

شاھزادە ئىمىرنىڭ تىرىك تۇرۇپ جېنى چىقىپتۇ، چىرايلىرى سارغىيىپ، لەۋلىرى كۆكىرىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ چاندۇرماي دەپتۇ:

— ئىلتىپات ئۆزلىرىدە، ئاكا.

— خوش، شۇ گېپىڭ راست بولسا، مەلىكىنىمۇ ئىككى كاسا قىلىپ، يېرىمدىن ئۈلىشىمىز. — دەپتۇ يىگىت ۋە مەلىكىنىڭ پۇت - قولىنى چەمبەرچاس باغلاپ، ئوڭ قولى بىلەن ئوڭ پۇتىنى بىر تۈپ دەرەخكە، سول قولى بىلەن سول پۇتىنى يەنە بىر تۈپ دەرەخكە ئېسىپتۇ. مەلىكە ئاھ ئۇرۇپ سىلكىنىپ باقسىمۇ قىمىرلىيالماپتۇ.

شاھزادە يىگىتنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئېتىپ، مەلىكىنىڭ بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپتۇ. «تېگىشلىكىمدىن كېچەي، مەلىكىنى ئۆزلىرى ئېلىپ كەتسىلە، ئاكا» دەپ يالۋۇرۇپتۇ. يىگىت ئۇنىماي، قىلىچىنىڭ سېپىنى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ مەلىكىگە قاراپ ئېتىلىپتۇ. شاھزادە ئىمىر قورققىنىدىن جان - پېنى چىقىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. مەلىكە كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، بار كۈچى بىلەن چىرقىراپ سىلكىنىپتىكەن، ئىچىدىن بىر ئاق يىلان ئېتىلىپ چىقىپ يەرگە چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ. يىگىت مەلىكىنى دەرەختىن چۈشۈرۈپ، يېشىپ دەسسىتىپتۇ ۋە كەۋسەر سۈيى ئىچۈرۈپ ماغدۇرىغا كەلتۈرۈپتۇ. شاھزادە ئىمىرنىمۇ شۇ ئۇسۇلدا ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. شاھزادە كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، مەلىكە كۈلۈمسىرەپ، باغرىنى ئېچىپ تۇرغۇدەك. شاھزادە نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي سوراي دەۋاتسا، يىگىت يىلاننى كۆرسىتىپ دەپتۇ:

— ئىنىم، بۇ زەھەرلىك يىلان مەلىكەم تۆرەلگەندە بىللە تۆرەلگەن، تۇغۇلغاندا مەلىكەمنىڭ قورسىقىغا كىرىۋالغان. مەلىكەم ياتلىق بولسىلا ئېرىنىڭ زەكىرىنى چېقىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. بىلسەڭ ئىنىم، مېنىڭ سېنى مەلىكەم بىلەن بىر ئورۇنغا قوشۇلغىلى قويمىغانلىقىمنىڭ سەۋەبى شۇ ئىدى. ئەمدى ئۇنى ئۆزۈڭ ئېلىپ كەت. ئامراق، ئۆمۈرلۈك ئەر - خوتۇن بولۇڭلار!

شاھزادە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلاردىن يىگىتنىڭ ئاق نىيەتلىكىگە قايىل بولۇپ، ئويلىغانلىرىغا پۇشايمان قىپتۇ ۋە تىزلىنىپ رەھمەت ئېيتىپتۇ. يىگىت ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ:

— گېپىمگە قۇلاق سال ئىنىم، بۇنىڭدىن ئون يىل بۇرۇن ئاتاڭ مېنى دەرياغا قارماق تاشلاپ تۇتۇپ، جۈپتۈمدىن ئايرىپ، چارباغدىكى كۆلچەككە قاماپ قويغانىدى، سەن قۇتقۇزۇپ جۈپتۈمگە قوشۇپ قويدۇڭ. شۇ سەۋەبتىن ئاتاڭ سېنى ھەيدەپ چىقاردى. مەن ساڭا بىر ئۆمۈر ياخشىلىق قىلساممۇ قىلغان ياخشىلىقىڭنى ياندۇرۇپ بولالمايمەن. بېشىڭغا كۈن كەلسە مېنى دەريا بويىدىن تاپقىن: «بېلىقىم - بېلىقىم، شاھزادە كەلدى» دەپ چاقىرساڭ قېشىڭدا ھازىر بولىمەن. خەير! — دەپتۇ - دە، ئالتۇنبېلىققا ئايلىنىپ دەرياغا چۈشۈپ سۇ ئاستىغا شۇڭغۇپتۇ.

شاھزادە ئىمىر بىلەن مەلىكە دەرياغا قاراپ بىرھازا خۇشاللىق يېشى تۆككەندىن كېيىن دالىغا قارىغانىكەن، ئاتلار ئەسلىگە كېلىپ كىشنەپ تۇرغۇدەك، يۈك - تاقلارمۇ ئارتىقلىق پېتى تۇرۇپتۇ. شاھزادە بىلەن مەلىكە ئۆز ئارغىماقلىرىغا مىنىپ، قىرىق ئاتنى ئالدىغا سېلىپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ، شاھزادىنىڭ شەھىرىگە كەپتۇ. پادىشاھ خۇشاللىقىدا پۈتۈن يۇرتقا كاتتا توي ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ.

شاھزادە نەۋجاھان

امانى ئاۋۋالدا بىر شەھەر بار ئىكەن، ئۇ شەھەرنىڭ بايلىقىنى سىغدۇرۇشقا جاھان تار ئىكەن. پادىشاھنىڭ ئىسمى بەختىيار ئىكەن. پادىشاھ بەختىيار قىرىق يىل سەلتەنەت سۈرۈپ ئون ئىككى خوتۇن ئاپتۇ، ئەمما ھېچبىرىدىن پەرزەنت كۆرمەي، تامام خوتۇنلىرىدىن كۆڭلى قاپتۇ. شۇ ۋەجىدىن شاھنىڭ كۆڭلى تولا غەش بولۇپ، ئىشتىھاسى سۇسلاپ، ئەتلىرى بوشاپ، تەرسالىشىپ، بارغانسېرى جۇدۇنلۇق بولۇپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى ۋەزىر - ۋۇزرالار باش قوشۇپ مەجلىس قۇرۇپتۇ، شاھقا يەنە بىر خوتۇن ئېلىپ بېرىمەك كېرەك، دەپ گەپنى ئۇزۇپتۇ. مەسلىھەت بويىچە بەختىيار شاھ ئۆيلىنىپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي بۇ خوتۇنى ھامىلىدار بوپتۇ. توققۇز ئاي، توققۇز كۈن، توققۇز سائەت ۋە توققۇز دەقىقە قورساق كۆتۈرۈپ بىر ئوغۇل تەۋەللۇت قىپتۇ. بۇ خۇشاللىقتىن بېشى كۆككە يەتكەن پادىشاھ بەختىيار پۈتۈن ئەلگە قىرىق كۈن ئاش بېرىپ ئات تويى قىپتۇ ۋە: «بۇ جاھاندىكى ھەقىقىي كۈنلىرىم مۇشۇ ئوغلۇمنىڭ تۇغۇلۇشى بىلەن باشلاندى» دەپ شادىمان بولۇپ، توي - تاماشانىڭ قىرىق بىرىنچى كۈنى ئوغلىنىڭ ئېتىنى نەۋجاھان قويۇپتۇ. شاھزادە نەۋجاھان ئوقۇش يېشىغا توشقاندا مەكتەپكە بېرىپتۇ.

بىر كۈنى شاھزادە نەۋجاھان مەكتەپتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ، يول ئۈستىدە تەڭتۇش بايۋەچچە - بەگزادىلەرنىڭ ئالتۇن ساقا ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئوردىغا يانغاندىن كېيىن: «ئاتا، مەن بىلەن تەڭ بالىلار ئالتۇن ساقا ئويناىدىكەن، مەنمۇ ئالتۇن ساقا ئويناىمەن» دەپتۇ. شاھ نەۋجاھانغىمۇ ئالتۇن ساقا سوقتۇرۇپ بېرىپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ شاھزادە نەۋجاھان مەكتەپتىن يېنىپ مەيداندا ئالتۇن ساقا ئويناىدىغان بوپتۇ. شۇ تەرىقىدە نەچچە يىل ئۆتۈپ، نەۋجاھاننىڭ بۇرۇتلىرى خەت تارتىپ چوپچوڭلا يىگىت بوپتۇ.

بىر كۈنى شاھزادە نەۋجاھان تەڭتۇشلىرى بىلەن ئويناۋاتسا، كوچىنىڭ بىر تەرىپىدىن چېپىپ كېلىۋاتقان ئات تۇياقلىرىنىڭ دۈپۈرلىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. نەۋجاھان ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراپ، تۇرلۇك ئۇۋچىلىق قوراللىرى ئاسقان، ئېتىنىڭ كەينىگە ئۇۋ قىلغان كېيىك، توشقانلارنى غانجۇغىلاپ تاڭغان ئۇۋچىلارنى كۆرۈپتۇ - دە، مەن مۇشۇ شەھەردىن چىقماي چوڭ بوپتىمەن، مانا ئەمدى كۈچ - قۇۋۋەتكىمۇ تولۇپتىمەن، ئاشۇ ئۇۋچىلار بىلەن شەھەر سىرتىنى كۆرۈپ كەلمەيمەنمۇ، دەپ خىيال قىلىپ، ئوردىغا كېلىپلا دادىسىدىن ئۆزىنى ئاشۇ ئۇۋچىلارغا قوشۇپ قويۇشنى تەلەپ قىپتۇ. ئەتىسى پادىشاھ ئوغلىنى ئۇۋچىلارغا قوشۇپ قويۇپتۇ. شاھزادە نەۋجاھان ئۇۋچىلارغا قوشۇلۇپ شەھەردىن چىقىپ، بىر ئاچالغا يېتىپ كەپتۇ.

— ئەي شاھزادە، — دەپتۇ ئۇۋچىلار، — ئادەتتىمىز بويىچە ھەربىر-سىمىز بىردىن يولغا ئات سالىمىز، كۈن پېتىشتىن بۇرۇن يانمىز. ئەما، سىز بۇ جايلارنىڭ ئۇيى - چوڭقۇرىنى بىلمەيسىز، شۇڭا خالىغان بىرىمىزگە قوشۇلۇپ ئۇۋ قىلىڭ.

— ئەي ئۇۋچىلار، — دەپتۇ شاھزادە نەۋجاھان، — مەن بالىغ بولغان يىگىتمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ يوللار ھەربىرىمىزگە بىردىن توغرا كېلىدىكەن، شۇڭا مەنمۇ يالغۇز ئۇۋ قىلىمەن.

— بۇ گېپىڭىزگە ماقۇل دېيىش ھەددىمىز ئەمەس. سىزنىڭ ئامان - ئېسەنلىكىڭىز بىزنىڭ گەدىنىمىزدە، شۇڭا خالىغان بىرى-مىزنى تاللاڭ، — دەپ ئۇۋچىلارمۇ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇپتۇ. ئەما، يىگىتنىڭ غۇرۇرى غالىب كېلىپ، ئۇۋچىلارنىڭ يېلىنىش-يالۋۇرۇشلىرىغا پەرۋا قىلماي، ئۈدۈل كەلگەن بىر يولغا ئات سېلىپ بورانداك چېپىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە شاھانە ئارغىماقنى چاپتۇرۇپ، بورانلارنى ئارقىدا قالدۇرۇپ مېڭىۋېرىپتۇ، ئەما ئۇۋ قىلىغۇدەك ھېچ نەرسە ئۇچرىماپتۇ. قۇرۇق قول يېنىشقا نومۇس قىلغان نەۋجاھان يولنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ، بىر چاغدا ئالدى تەرەپتە بىر قارا چېكىت كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە نەۋجاھان ئوقيانى بەتلەپ، كىرپىچىنى راسا تارتقان پېتى ئات چاپتۇرۇپ ھېلىقى قارا چېكىتكە يېقىنلاپتۇ. قارىسا، ھاردۇق يەتكەنلىكتىن كۆزلىرىنىڭ نۇرى قېچىپ، چىرايى تاتارغان، ساقىلى ئۇچتەك ئاقارغان، ئېگىلگەن بەللىرى تالدا چىگىلگەن بىر ئادەم ئىكەن. شاھزادە نەۋجاھان: «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەپ سالام بېرىپتۇ. ھېلىقى ئادەممۇ: «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» دەپ توختاپتۇ. نەۋجاھان سوراپتۇ:

— ئەي ئاتا، سەپەرلىرىنىڭ مەنزىلى قايان؟ تېز مېڭىشلىرىنىڭ سەۋەبى نېمە؟

— ئەي ئوغلۇم، — دەپتۇ بوۋاي نەۋجاھانغا، — بۇنى سورىمىساڭ ياخشى بولاتتى، سوراپ قالدىڭ، جاۋاب بەرمىسەم ئەدەپسىزلىك بولىدۇ. خەير، جاۋاب بېرەي. تۈنۈگۈن كېچە بىر چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە ئاسماندىن بىر ئاي چۈشۈپ، چەپ يېنىمدىن كىرىپ، ئوڭ يېنىمدىن چىقىپ كەتتى. بۈگۈن كېچە يەنە چۈشۈمدە كۈن ئوڭ يېنىمدىن كىرىپ، چەپ يېنىمدىن چىقىپ كەتتى. كۆرگەن چۈشۈمنى قۇرئەندازلارغا ئېيتسام، ئۇلار قۇرئە كۆرۈپ: «ئەي چۈش ئىگىسى، سىز بۇ يەردىن ئۈچ ئايلىق يىراقتىكى بىر جايغا بارسىڭىز، كۆرگەن چۈشىڭىزنىڭ پايدا - زىيىنىنى كۆرىسىز» دېدى، شۇڭا مەن بۈگۈن ئەتىگەن يولغا چىققانىدىم.

ئىككى پۇتىنىڭ بىرى گۆرگە ساڭگىلىغان، بىر چۈشىنىڭ تەبىرى ئۈچۈن ئۈچ ئايلىق مەنزىلگە بارىدىغان بوۋاينىڭ غەيرىتى - شىجائىتىگە ھەيران قالغان نەۋجاھان، بىر بوۋاي جېنىدا شۇنچىۋالا ئېغىر مۇشەققەتنى ئۈستىگە ئاپتۇ، نېمە ئۈچۈن مەن ئۇنىڭ ئىشىغا ھەمدەم بولمايمەن، دەپ ئويلاپ:

— ئى ئاتا، مەنزىللىرى بەك يىراقكەن، ئۆزلىرى مۇشۇ جايدا مېنى ساقلاپ تۇرسىلا، سىلى ئۇچۇن مەن بېرىپ، چۈشلىرىنىڭ پايدا - زىيىنىنى ئېلىپ كېلىپ ئۆزلىرىگە تاپشۇراي، — دەپتۇ.

— ئەي ئوغلۇم، — دەپتۇ بوۋاي، — ھەممىتىڭگە كۆپ رەھمەت، ئەمما مەن ئۇنداق قىلالمايمەن، چۈنكى ھەرىكەتسىز ئىشتا بەرىكەت يوق!

بوۋاينىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ تەسىرلەنگەن شاھزادە نەۋجاھان بوۋاينى بۇ مۇشەققەتتىن بىر يولى خالاس قىلماق بولۇپ:

— ئى ئاتا، ئۇنداق بولسا، چۈشلىرىنى ماڭا سېتىپ بەرسىلە، — دەپتۇ.

— ئەي ئوغلۇم، — دەپتۇ بوۋاي بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن، — ئۆزۈڭ خېلى تۇزۇك يىگىتتەك قىلىسەن، ماقۇل، چۈشۈمنى ساڭا سېتىپ بەرسەم بېرەي، ئەمما باھاسى ناھايىتى قىممەت، ئىككى دانە گۆھەر بەرسەڭ بېرىمەن.

— بولدى، ئالدىم، — دەپتۇ شاھزادە نەۋجاھان ۋە يېنىدىن ئىككى دانە گۆھەرنى ئېلىپ بوۋايغا بېرىپ، ئۇچ ئايلىق مەنزىلنى كۆزلەپ ئات ساپتۇ.

شاھزادە نەۋجاھان ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ ئۇچ ئايلىق مۇساپىنى بېسىپ، بىر جاڭگىلى مازاندىرانغا يېتىپ بېرىپتىكەن، كۆزلىرىگە بىر تېمى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن بىر ئەسكى ئۆي كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە نەۋجاھان، ئۇچ كۈن توختىماي يول يۈرۈپ ھېرىپ - ئېچىپتىمەن، ئېتىممۇ ھېرىپتۇ، بۇگۈن كېچە مۇشۇ يەردە ئارام ئېلىپ، ئەتە يولۇمنى داۋاملاشتۇراي، دەپ ئەسكى ئۆينى چۈشكۈن قىپتۇ - دە، ئاتنىڭ بوغۇز يېگەن ئاۋازىنى تىڭشاپ يېتىپ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بىر چاغدا ئات تۇياقلىرىنىڭ «دۇپۇر - دۇپۇر» ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كېتىپ، بۇ چۆلدە ئۇچ كۈن تەنھا يول يۈرۈپتىمەن، ھېچ نەرسە ئۇچرىمىغانىدى، ئەمدى بۇ نېمە سىر - ئەسرادۇر، دەپ ئويلىنىپ تۇرغانكەن، ئىككى ئاتنى يېتىلىۋالغان نىقابلىق بىر كىشى ئەسكى ئۆيگە كىرىپ:

— يىگىت، ماۋۇ ئاتقا مىنىپ، كەينىمدىن مېڭىڭ! — دەپتۇ. تەئەججۇپ ئىچىدە قالغان شاھزادە نەۋجاھان، نېمە بولسا بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي، دەپ گەپ - سۆز قىلماي نىقابلانغان كىشىنىڭ ئەمرىگە ئىتائەت قىپتۇ. ھېلىقى كىشى يەنە:

— ئېتىكىزنى مېنىڭ ئېتىمنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاڭ، ئارىلىقنى ئۆزىڭىز چاغلاڭ. — دەپتۇ. شاھزادە نەۋجاھان ئىككى ئاتنىڭ ئارىلىقىنى چاغلاپ، ھېلىقى كىشىنىڭ ئېتىنىڭ قۇيرۇقىغا ئۆز ئېتىنىڭ باغلاپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار شۇ تەرىقىدە بىر كېچە يول يۈرۈپلا بىر ئايلىق يولنى تۇگىتىپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن شاھزادە نەۋجاھان، ماڭا دېدى، ماڭدىم، ئەمما بۇ كىشى كىم، بىلمەيمەن. ئالدىغا ئۆتۈپ بىر قاراپ باقاي، ئۆزىدىن گەپ سوراپ باقاي، دەپ نىقابلىق كىشىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ئاتنى توختىتىپتۇ ۋە:

— ئەي نىقابلىق كىشى، كىم بولىسىز؟ مېنى قەيەرگە ئاپىرىسىز؟ — دەپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ نىقابلىق كىشى نىقابىنى كۆتۈرگەچ، — سىزنى مۇشۇ جايغا ئەكەلگەن ئادەم بولىمەن.

شاھزادە نەۋجاھان كۆرۈپتۇكى، كۆز ئالدىدا بىر ئاي، بەلكى ئايدىنمۇ گۈزەل بىر پەرى تۇرغۇدەك. نەۋجاھان ھېلىقى بوۋاينىڭ چۈشىدە ئاسماندىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ چەپ يېنىدىن كىرىپ ئوڭ يېنىدىن چىقىپ كەتكەن ئاي مۇشۇ جانان ئىكەن، دەپ ئويلاپ شۇ ھامان قىزغا ئاشىق بوپتۇ. قىزنىڭ ئاپتاپتەك چىرايى بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ:

— ئەي يىگىت، ئاتام بىلەن ئانام كۈھىقاپ شەھىرىدە تۇرىدۇ. ئۇلار مېنى تاغامنىڭ ئوغلىغا بەر. مەكچى بولغانىدى، بىراق تاغام بىلەن ئاتام ئۇرۇشۇپ قېلىپ مېنى ئۇنىڭغا بەرمەيدىغان بولدى. تاغامنىڭ ئوغلى بىلەن ئىككىمىز ۋەدىلەشكەنىدۇق. ئاتا ـ ئانامنىڭ مېنى ئۇنىڭغا بەرمەيدىغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، مەن تاغامنىڭ ئوغلىنى سىز بىلەن ئۇچراشقان جايدا ساقلاپ تۇرۇشقا بۇيرۇغانىدىم. مەن سىزنى تاغامنىڭ ئوغلى دەپ بىلىپ بۇ جايغا باشلاپ كەپتىمەن. ئەمدى مېنى ئەپۇ قىلىڭ ـ دە، بۇ يەردىن دەر. ھال كېتىڭ، — دەپتۇ.

— ئەي تەڭدىشى يوق پەرى، — دەپتۇ شاھزادە نەۋجاھان، — مەن بىر مۇساپىرمەن، مېنىڭ خەجلەيدىغان پۇلۇم، يېمەك ـ ئىچمىكىم ئەسكى تاملىقتا قالدى. مانا ئەمدى سىزنىڭ ئىشقى پىراقىڭىز يۈرىكىمگە بۇركۇتتەك چاڭگال سالدى، كېتەلمەيمەن.

— ئەي يىگىت، — دەپتۇ پەرى خىجىللىق ئىلكىدە، — بۇ ئەيىب مەندە، بىراق مېنىڭ جۇپتىكار ئىم بار، سىزنى ئېلىپ قالالمايمەن.

— ئەي پەرى، ئىشق ئەھلىنىڭ دىلبىرى، سىزنىڭ ئاي يەڭلىغ رۇخسارىڭىزنى كۆرۈپ تۇرۇش، سۆھبىتىڭىزگە ھەر دائىم داخىل بولۇپ تۇرۇش ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمنىڭ قىبلىسىدۇر. ئەگەرچەندە جۇپتىكارىڭىز پەيدا بولسا، مەن سىزگە سادىق خىزمەتكار بولاي، پەيدا بولمىسا، مەن سىزگە جۇپتىكار بولاي. مېنى ئېلىپ قالسىڭىز، ھالىمغا بىر باقسىڭىز، — دەپ تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ يالۋۇرۇپتۇ نەۋجاھان.

شاھزادە نەۋجاھاننىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ ئىچى ئاغرىغان پەرى:

— بوپتۇ، مەن سىزنى ئېپقالاي، بىراق مۇنداق بىر شەرتنى سەمىڭىزگە سالاي، شەرت شۇكى، ئەگەر بىر ئاي ئىچىدە تاغامنىڭ ئوغلى پەيدا بولسا، بىزگە خىزمەتكار بولۇڭ، بىر ئاي ئىچىدە پەيدا بولمىسا، ئىككىمىز ئەر ـ خوتۇن بولايلى، — دەپتۇ.

شاھزادە نەۋجاھان بۇ شەرتنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ. ئۇلار شۇنداق ۋەدىلەر بىلەن چۆل ـ باياۋانلارنى كېزىپتۇ، بىر ـ بىرىگە ھەمدەم بولۇپ يول يۈرۈپ، يول يۈرگەندىمۇ ئىنتايىن مول يۈرۈپ، ساق بىر ئاي ئۆتكەندە بىر شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ ـ دە، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر تۇپ چىنارغا ئاتلىرىنى باغلاپتۇ.

— ئەي نەۋجاھان، — دەپتۇ پەرى، — بىز يول يۈرگىلى ساق بىر ئاي بولدى، تاغامنىڭ ئوغلى پەيدا بولمىدى، ئەمدى لەۋزىمگە ئەمەل قىلىپ سىزگە خوتۇن بولۇشۇم كېرەك. سىز شەھەرگە كىرىپ ئاز - تولا يېمەكلىك سېتىۋېلىپ، بىر موللا تەكلىپ قىلغاچ چىقىڭ، نىكاھىمىزنى ئوقۇتايلى.

شاھزادە نەۋجاھان ئۇنىڭ تاپشۇرۇقىنى دەرھال ئورۇنداپتۇ. موللا نىكاھنى ئوقۇپ، يېڭى ئەر - خوتۇنلارنى مۇبارەكلەپ بولۇپ قايتماقچى بولغاندا، پەرى:

— ئى موللام، ئۆزلىرىگە يەنە بىر ھاجىتىمىز بار. بىز بۇ شەھەرگە مۇساپىر، ئولتۇرغۇدەك ئۆيىمىزمۇ يوق. مالال كۆرمەي ئوبدانراق بىر يۇرۇش ئۆي تېپىپ بەرگەن بولسىلا، ئۆزلىرىنى ئوبدان رازى قىلاتتۇق، — دەپتۇ.

موللىنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئۇلار شەھەر ئوتتۇرىسىدىكى كاتتا ياسالغان بىر ئىمارەتنى سېتىۋېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. مەلۇم كۈنلەر ئۆتكەندىن كېيىن، شاھزادە نەۋجاھانىنىڭ خوتۇنى:

— ئى نەۋجاھان، بىز بۇ شەھەردە ماكانلىشىپ قالدۇق. كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ: «سىلەر نېمە

ئادەم؟» دەپ سوراشتۇرۇپ قالسا، بىرنەرسە دېيەلمەي قالمىز، شۇڭا سىز ئوردىغا بېرىپ بۇ شەھەرنىڭ پۇقرالىقىغا تىزىملىتىپ قويۇڭ، — دەپ ئېرىگە ئىككى گۆھەر بېرىپتۇ.

شاھزادە نەۋجاھان دەرھال ئوردىغا بېرىپ، ئەدەپ ـ قائىدىلەرنى بەجا كەلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، قويىنىدىكى ئىككى دانە گۆھەرنى چىقىرىپ پادىشاھقا سۇنۇپ، ئۆزىنىڭ كېلىش مەقسىتىنى ئىزھار قىپتۇ. پادىشاھ رىۋايەتلەردىن ئاڭلىغان، ئەمما كۆرۈپ باقمىغان گۆھەرنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇرسەن بوپتۇ ۋە شاھزادە نەۋجاھانىنى ئوڭ قول ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ. نەۋجاھان: «دۆلەت ئىشلىرىنى باشقۇرالمايمەن» دەپ ئۆزرە ئېيتىپ تۇرۇۋاپتۇ. پادىشاھ:

— سىز ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئوردىغا كېلىپ مەن بىلەن بىر پىيالە چاي ئىچىپ تۇرسىڭىزلا بولىدى، باشقا ۋەزىپە تاپشۇرمايمەن، — دەپ ئۆز ئەمرىدە چىڭ تۇرۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، شاھزادە نەۋجاھان ئەتىسىدىن باشلاپ ھەر ئەتىگىنى پادىشاھ بىلەن بىر پىيالە چاي ئىچىپ، قالغان ۋاقتىنى خوتۇنى بىلەن خۇشال ئۆتكۈزۈپتۇ. نەۋجاھاننىڭ خوتۇنىمۇ تاغىسىنىڭ ئوغلىنى ئۇنتۇپ، نەۋجاھاننى بەكمۇ ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. بىر كۈنى خوتۇنى نەۋجاھاننى بازارغا ئەۋەتىپ بىر پارچە يىپەك رەخت ۋە ھەر خىل مەشۇتلەرنى ئەكەلدۈرۈپتۇ. بىر كېچە ئۇخلىماي بىر چاسا تىكىپتۇ. نەۋجاھان ئەتىگىنى ئويغانسا، ئۆيدە ئاجايىپ چىرايلىق كەشتىلەنگەن بىر چاسا تۇرغۇدەك. بۇنداق چىرايلىق چاسىنى نەۋجاھان ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغانىكەن. خوتۇنى چاسىنى ئۇنىڭ بېلىگە باغلاپ قويۇپتۇ. نەۋجاھان شۇ ئەتىگىنى ئوردىغا چايغا بارغاندا، پادىشاھ چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ نەۋجاھاننىڭ بېلىدىكى چاسىنى كۆرۈپتۇ ۋە:

— ئى ۋەزىر، بۇ چاسىنى كىم تىكتى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— پادىشاھقا مەلۇم بولغايكى، بۇ چاسىنى خوتۇنۇم تىكتى، — دەپتۇ نەۋجاھان.

— بۇ چاسا ئەجەب چىرايلىق ئىكەن، — دەپتۇ پادىشاھ.

پادىشاھنىڭ چاسىغا كۆزى چۈشكەنلىكىنى بىلگەن نەۋجاھان دەرھال بېلىدىن يېشىپ شاھقا تەقدىم قىپتۇ، پادىشاھمۇ شۇ ھامان بېلىگە باغلاپ رەھمەت ئېيتىپتۇ.

شاھزادە نەۋجاھان چاينى ئىچىپ بولۇپ، پادىشاھ بىلەن خوشلىشىپ ئۆيگە ماڭغاندىن كېيىن، پادىشاھ تۆت يۈز خوتۇنى ۋە تۆت يۈز كېنىزەكنى ھەرەمگە يىغىپ چاسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— قايسىڭلار مۇشۇنداق چاسا تىكەلەيسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ.

پادىشاھنىڭ تۆت يۈز خوتۇنى بىلەن تۆت يۈز كېنىزىكى جەمجەت تۇرۇپتۇ. پادىشاھ بۇ سوئالنى ئىككىنچى قېتىم يەنە تەكرارلىغاندا، تۆت يۈز خوتۇنى ئىچىدىن بىرى:

— ئەي شاھىنشاھ، بۇنداق چاسىنى ئادەمزات تىكەلمەيدۇ، بۇ ئىش پەقەت پەرىزاتلارنىڭلا قولىدىن كېلىدۇ، — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان پادىشاھ قولىدىكى چاسىغا سىنچىلاپ قاراپ، تىككەن چاسىسى بۇنداق چىرايلىق، ئۆزى قانچە چىرايلىقتۇ؟ دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، نەۋجاھاننىڭ خوتۇنىغا غايىبانە ئاشىقى بىقارار بوپتۇ، پىشانىسىدىن كىرگەن ئوت تاپىنىدىن چىقىپ بىھوش بولۇپ يىقىلىپتۇ. پادىشاھنىڭ نەۋجاھاننىڭ خوتۇنىغا ئاشىقى بىقارار بولغانلىقىنى پەملىگەن بىر ۋەزىر:

— ئەي شاھى جاھان، بۇ ئىش ئاسان، نەۋجاھان قوللىرىدىكى بىر ۋەزىر. سىلى ئۇنىڭغا يەنە ئىككى دانە گۆھەر سوۋغات قىلىشنى ئەمىر قىلسىلا، ناۋادا ئۇ ئىككى دانە گۆھەر ئېلىپ كەلسە:

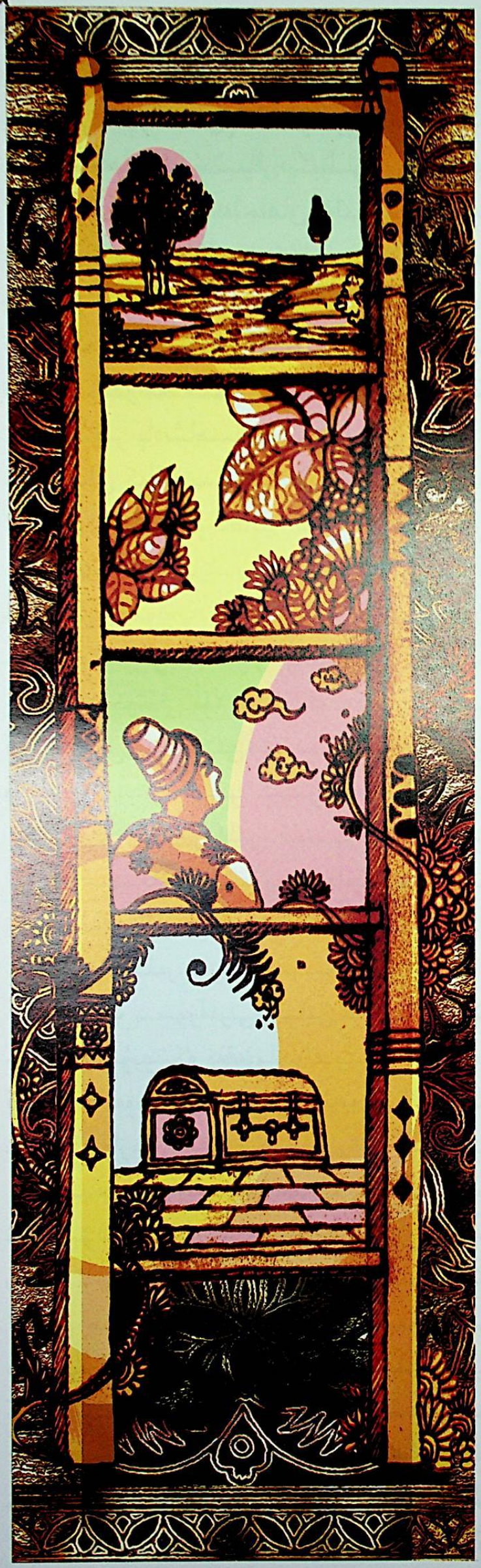

«خەزىنىدە تۆت دانە گۆھەر بار ئىدى، سەن ئۇنى ئوغرىلاپ شاھقا سوۋغات قىپسەن» دەپ زىندانغا تاشلايمىز، خوتۇنى سىلىگە قالدۇ. ئەگەر ئېلىپ كېلەلمىسە: «شاھنىڭ پەرمانىنى بەجا كەلتۈرمىدىڭ» دەپ گۇناھ قويۇپ زىندانغا تاشلايمىز، خوتۇنى يەنە ئوخشاشلا ئۆزلىرىگە قالدۇ، — دەپتۇ.

ۋەزىرنىڭ بۇ تەكلىپىنى خوپ كۆرگەن پادىشاھ ئەتىسى ناشتا ۋاقتىدا، نەۋجاھاننىڭ يەنە ئىككى دانە گۆھەر تەقدىم قىلىشىنى تەلەپ قىپتۇ. شاھنىڭ ئەمرىگە نائىلاج ماقۇل بولغان نەۋجاھان، ئۆيدە يەنە ئىككى دانە گۆھەر بولسىغۇ ئەكېلىپ بېرەرمەن، بولمىسا قانداق قىلارمەن؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ ئۆيگە غەمكىن يېنىپتۇ. نەۋجاھانىڭ شۇنچە غەمكىن، پەرىشان ھالىتىنى كۆرگەن خوتۇنى:

— ئەي نەۋجاھان، بۇگۈن نېمانچە غەمكىن بولۇپ قالدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ. نەۋجاھان پادىشاھنىڭ تەلىپىنى ئېيتىپتۇ.

— ئەي ئامرىقىم، گۆھەردىن غەم قىلماڭ، بۇنىڭ چارىسىنى ئۆزۈم قىلىمەن، — دەپتۇ خوتۇنى ۋە دەرھال دۇۋەت ـ قەلەم ئېلىپ چىقىپ بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ نەۋجاھانغا تۇتقۇزۇپتۇ ـ دە:

— ئەي نەۋجاھان، سىز بۇگۈنلا يولغا چىقىپ، بىز كەلگەن دەريانى بويلاپ ماڭسىڭىز دېڭىز بويىغا بارىسىز، ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن كۈنپېتىش تەرەپكە ئازراق ماڭسىڭىز، سۇنىڭ ئىچىدىن چوڭلۇقى تۆگىدەك كېلىدىغان بىر ئاق تاش كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئېتىڭىزنى شۇ يەردە قويۇپ، ئاق تاشقا دەسسەپ تاشنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئاتلىسىڭىز، پۇتىڭىزغا ئۇستىنى سۇ بېسىپ كەتكەن بىر كۆۋرۈك ئۇرۇنىدۇ. شۇ كۆۋرۈكنى پۇتىڭىز ئارقىلىق سىيپاپ مېڭىۋەرسىڭىز، بىر قاپقاقا بارىسىز، قاپقاقنى كۆتۈرسىڭىز يول كۆرۈنىدۇ، شۇ يول ئارقىلىق بىر يەرگە كىرىپ كېتىسىز ـ دە، ئاخىر نامازشام غېرىبانىسىدەك بىر يولغا چىقىسىز. شۇ يول بىلەن مېڭىپ بەش ئاۋاز يېتىم يەرگە بارسىڭىز بىر گۇمبەز ئۇچرايدۇ، گۇمبەز ئىچىدە بىر ساراي بار،

سارايغا كىرسىڭىز بىر ئالتۇن تەخت بار، تەخت ئۈستىدە بىر مەلىكە ياتىدۇ، مەلىكىنىڭ باش تەرىپىدە بىر شېشە دورا بار، دورىنى ئېلىپ يۈزىگە تېمىتسىڭىز، مەلىكە ھوشىغا كېلىدۇ. ئۇنىڭغا بۇ مەكتۇپنى بەرسىڭىز، سىزگە قانچىلىك گۆھەر لازىم بولسا شۇنچىلىك بېرىدۇ، — دەپتۇ.

نەۋجاھان خوتۇنىنىڭ دېگەنلىرىنى ئېسىدە چىڭ تۇتۇپ، خەتنى قوينىغا سېلىپ يولغا چىقىپتۇ.

ئەمدى شاھزادە نەۋجاھان يولغا كېتىۋەرسۇن، گەپنى پادىشاھتىن ئىشىتىمىز:

پادىشاھ نەۋجاھاندىن گۆھەر تەلەپ قىلىپ ئوچ كۈن ئۆتۈپتۇ، نەۋجاھانىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. پادىشاھ نەۋجاھانىڭ بار - يوقلۇقىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن ئىككى چاپارمەننى نەۋجاھانىڭ ئۆيىگە ئەۋەتىپتۇ. چاپارمەنلەر نەۋجاھانىڭ ئۆيىگە يېتىپ كېلىپ دەرۋازىنى قاقسا، نەۋجاھانىڭ خوتۇنى ئۈيدە تۇرۇپلا، ئۇلارنىڭ كىملىكىنى، نېمە گېپى بارلىقىنى سوراپتۇ. چاپارمەنلەر:

— بىز پادىشاھنىڭ چاپارمەنلىرى، ۋەزىر نەۋجاھان ئوچ كۈن بولدى ئوردىغا بارمىدى، شۇڭا ئۇنى چاقىرغىلى كەلگەنىدۇق، — دېيىشىپتۇ.

— پادىشاھ نەۋجاھاننى بىر خىزمەتكە بۇيرۇغان، كەلگەندە بارىدۇ، — دەپتۇ نەۋجاھانىڭ خوتۇنى.

چاپارمەنلەر قايتىپ كېلىپ، بولغان ئەھۋالنى شاھقا مەلۇم قىپتۇ. شاھ دەرھال قىرىق نەپەر كىنىزەكنى جابدۇتۇپ، نەۋجاھانىڭ خوتۇنىنى تەكلىپ قىلىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. كىنىزەكلەر نەۋجاھانىڭ ئۆيىگە بېرىپ دەرۋازىنى قېقىپتۇ ۋە ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئادەم ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلىشىپتۇ. نەۋجاھانىڭ خوتۇنى ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ مېھمان قىپتۇ. ئۇلار بۇ خوتۇنىنىڭ ھۆسن - جامالىنى كۆرۈپ ئەس - ھوشىنى يوقىتىپتۇ، تەييارلىغان غىزالىرىنى كۆرۈپ ھەيرانۇ ھەس بوپتۇ. داستىخان يەغىشتۇرۇلغاندىن كېيىن كىنىزەكلەر كېلىش مەقسىتىنى ئىزھار قىپتۇ. نەۋجاھانىڭ خوتۇنى:

— ئەي كىنىزەكلەر، قايتىپ بېرىپ ئۇلۇغ شاھىمىزغا ئېيتىپ قويۇڭلار، نەۋجاھانىم ئۆيدە يوق، ئوردىغا مېھماندارچىلىققا بېرىشقا بىئىلاجمەن، — دەپتۇ - دە، كىنىزەكلەرنى ئۇزىتىپ قويۇپ دەرۋازىنى چىڭ تاقاپتۇ.

كىنىزەكلەر ئوردىغا بېرىپ، نەۋجاھانىڭ خوتۇنىنىڭ ھۆسن - جامالىنى، غىزا - تائاملىرىنى ۋە بولغان گەپ - سۆزلەرنى بىرىنى ئون قىلىپ شاھقا مەلۇم قىپتۇ. نەۋجاھانىڭ خوتۇنىنىڭ ھۆسن - جامالىنى كۆرۈشكە تەقەززا بولغان شاھ قىرىق جاللاتنى ھازىر قىلىپ، نەۋجاھانىڭ خوتۇنىنى ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. بۇ قىرىق نەپەر جاللات قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ، نەۋجاھانىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە دەرۋازىنى قېقىپ:

— ھەي نەۋجاھانىڭ خوتۇنى، ئاڭلىمىدىم - ئىشتىمىدىم دېمە، كېيىن پۇشايمان يېمە، ئۇلۇغ شاھىمىزدىن پەرمان شۇكى، سەن دەرھال ئالدىمىزغا چۈشۈپ ئوردىغا بارىسەن، شاھ ئالىيلىرىنىڭ نەزەرىدىن ئۆتۈپ يانسەن، — دېيىشىپتۇ. دەرۋازا ئېچىلمىغاندىن كېيىن، جاللاتلار، — ئەي خوتۇن، دەرھال ئۆيدىن چىق ! چىقساڭ چىقتىڭ، چىقمىساڭ دەرۋازاڭنى چېقىپ، كاللاڭنى كېسىپ، قېنىڭنى قۇتىغا سېلىپ، بېشىڭنى نەيزىنىڭ ئۇچىغا ئىلىپ ئوردىغا يانىمىز ! — دەپ سۆرەن سېلىپ، جاھاننى بېشىغا كىيىشىپتۇ. نەۋجاھانىڭ خوتۇنى ھويلىغا چىقىپ:

— ئەي جاللاتلار، ئارقاڭلارغا يېنىڭلار، بېرىپ پادىشاھىڭلارغا ئېيتىڭلار، مەن سىلەرنى ھەم پادىشاھىڭلارنى كەچۈردۇم. بىرىنچىدىن، مەن شەھرىڭلارغا پۇقرا بولۇپ تۇزۇڭلارنى يېدىم؛ ئىككىنچىدىن، ئېرىم شاھ خىزمىتى ئۈچۈن سەپەرگە چىقىپ كەتكەن، قايتىپ كېلىپ ئېزىپ قالمىسۇن، دېدىم. بول-

مىسا ئورداڭلارنى خارابىستانغا، شەھىرىڭلارنى مازارىستانغا ئايلاندۇرۇۋېتەر ئىدىم، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان جاللاتلار:

— ئەي سارالڭ خوتۇن، پەلىپەتىش گەپلىرىڭنى قوي، يوغانچىلىق قىلغانغا توي! — دېيىشىپ، دەرۋازىنى چاققىلى تۇرۇپتۇ. ئەمما، جاللاتلارنىڭ قوللىرى قۇرۇپ، قىلىچلىرى يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. قورقۇپ كەتكەن جاللاتلار ئالدى ـ كەينىگە قارىماي قېچىپ، بىردەمدىلا ئوردىغا يېتىپتۇ.

پادىشاھ جاللاتلارنىڭ ئەرز ـ شىكايەتلىرىنى ئاڭلاپ، بۇ سىر ـ ئەسرالارنىڭ تېگىگە يەتمەك بولۇپ، قۇرئەنداز ئالىملارنى يىغىپ قۇرئە ئاچقۇزۇپتۇ. ئالىملار ئېيتىپتۇكى:

— ئەي شاھى جاھان، دۆلەتلىرى بولسۇن دائىم ئامان. جانابىي ئالىيلىرى كۈھىقاپ پەرىزاتلىرى بىلەن تۈتىشىپ قاپلا، ئۇلارغا يامان كۆزلىرىنى ساپلا. ئەگەر ئۇلارنى ئارامخۇدا قويمىسىلا، شەھىرىمىز گە ئاپەت يىغىپ پۈتۈنلەي خاراب بولىدىكەن.

ئالىملارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتكەن پادىشاھ:

— ھېچكىم نەۋجاھانىنىڭ ئۆيىگە چېقىلمىسۇن! — دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.

ئەمدى ئۇلار ئۆز جايىدا تۇرۇپ تۇرسۇن، شاھزادە نەۋجاھانىنى ئىزدەپ تاپايلى، ئۇنىڭ كېيىنكى ئىشلىرىدىن گەپ ئاچايلى:

شاھزادە نەۋجاھان خوتۇنى دېگەن يول بىلەن مېڭىپ گۈمبەزنى تېپىپتۇ. گۈمبەز ئىچىگە كىرىپ ئاجايىپ كاتتا بىر سارايىنى، سارايىنىڭ تۆرىدە تۇرغان نەقىشدار ئالتۇن تەختنى ۋە تەخت ئۈستىدە بىھوش ياتقان كۈن مەسەللىك، ئاپتاپ تەبىئەتلىك ساھىبجامال مەلىكىنى كۆرۈپتۇ. نەۋجاھان، ھېلىقى بۇۋاي چۈشىدە كۆرگەن كۈن شۇمىدۇ؟ دەپ ئويلاپ قاپتۇ ۋە شېشىدىكى دورىدىن بىر تېمىم تېمىتىپتۇ. بىھوش ياتقان مەلىكە چۆچۈپ ئويغىنىپ، يېنىدا تۇرغان نەۋجاھانىنى كۆرۈپ:

— ئەي يىگىت، سىز كىم؟ بۇ يەرگە نېمە دەپ كەلدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

نەۋجاھان خوتۇنى يېزىپ بەرگەن مەكتۇپنى مەلىكىگە ئۇزىتىپتۇ. مەلىكە مەكتۇپنى كۆرۈپ، يىگىتنىڭ كېلىش مەقسىتىنى چۈشىنىپتۇ ـ دە:

— ئەي يىگىت، ئاۋۇ ئۆيدە لىققىدە گۆھەر بار، ئۆزىڭىز خالىغانچە ئېلىڭ، — دەپ بىر ئىشىكنى كۆرسىتىپتۇ. نەۋجاھان بىر خۇرجۇن گۆھەر ئېلىپ، مەلىكىگە رەھمەت ـ تەشەككۇر ئېيتىپ كەينىگە يېنىپتۇ. شاھزادە نەۋجاھان سارايىنىڭ ئىشىكىگە يەتكەندە، مەلىكە:

— ئەي يىگىت، مەندىن نېمىشقا گەپ سورىمايسىز؟ — دەپتۇ.

— كەچۈرۈڭ، مەلىكەم، — دەپتۇ نەۋجاھان كەينىگە يېنىپ، — بىرىنچىدىن، مەن پادىشاھىمنى تەقەززا قىلىشنى خالىمىدىم؛ ئىككىنچىدىن، كەچۈرمىشلىرىڭىزنى سوراپ يارىڭىزغا تۇز سېپىشنى خالىمىدىم. ئەگەر سىز سۆزلەپ بېرىشنى خالىسىڭىز، جېنىم بىلەن ئاڭلايمەن.

شاھزادە نەۋجاھان خۇرجۇننى قويۇپ مەلىكىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ مەلىكە سۆزىنى باشلاپ، — كۆھىقاپ پادىشاھىنىڭ قىزى ئىدىم. بىر كۈنى جەمار ئىسىملىك بىر جادۇگەر ئېلىپ قېچىپ مۇشۇ سۇنىڭ تېگىگە سېھرىي بەند قىلدى. شاھ ئاتام نۇرغۇن لەشكەر بىلەن كېلىپ جەڭ قىلىپ يېڭىلدى، شۇنىڭدىن باشلاپ مەن بۇ كۈلپەتكە مۇپتىلا بولدۇم. ئون يىلدىن بۇيان جادۇگەر مېنى قولىغا ئېلىپ خۇددى ئالتۇن ـ تىللانى ئوينىغاندەك ئوينايدۇ، ئالما پۇرىغاندەك پۇرايدۇ، چىقىپ كېتىدىغان چاغدا بىھوش قىلىپ قويىدۇ، ئۆزى كەلگەندىن كېيىن ھوشۇمغا

كەلتۇرىدۇ، ئاتا ـ ئانامنى بىر كۆرۈپ ئۆلۈپ كەتسەم، دەيمەن، بىراق بۇ ئازرۇيۇمغا يېتەلمەيمەن ـ يې-
تەلمەيمەن بىلمەيمەن.

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، مەلىكە خۇددى دەمدەر ئۇنلىگەندەك بۇقۇلداپ يىغلاپ كېتىپتۇ. مەلىكە-
نىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپ ئىچى ئاغرىپ، يۈرەك ـ باغرى پارە ـ پارە بولغان نەۋجاھان:

ـــ ئەي مەلىكەم، يىغلىماڭ، مەن سىزنى قۇتۇلدۇرىمەن، ـــ دەپ دەس ئورنىدىن قوپۇپتۇ.

ـــ ھەممىتىڭىزگە رەھمەت، ـــ دەپتۇ مەلىكە، ـــ بىراق سىزنىڭ جادۇگەرگە كۈچىڭىز يەتمەيدۇ،
ياش جېنىڭىزغا زامىن بولۇشنى خالىمايمەن، ئەمدى قايتىپ كېتىڭ، دوستۇمغا سالام دەڭ.

ـــ ئەي كۇن مەسەللىك، ئاپتاپ تەبىئەتلىك مەلىكەم، ـــ دەپتۇ نەۋجاھان، ـــ كەچۈرمىشلىرىڭىزنى
ئاڭلىمىغان بولسام مەيلى ئىدى، ئەمما ئاڭلىدىم، سىزنى بۇ ھالدا تاشلاپ قويۇپ كېتىش ئەرلىك غۇرۇ-
رۇمغا نۇقساندۇر، سىزنى قۇتۇلدۇرماي تۇرۇپ بۇ جايدىن كەتمەيمەن.

نەۋجاھان گۆھەر قاچىلانغان خۇرجۇننى ھېلىقى ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇپ، ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇپ
كەتكىلى ئۇنماپتۇ.

ـــ ئەي يىگىت، ماقۇل، مېنى قۇتۇلدۇرۇڭ، ـــ دەپتۇ مەلىكە، ـــ ئەمما جادۇگەرنىڭ جېنى
ئۆز تېنىدە بولمايدۇ، بۇ سىرنى بىلمەي قول سالالمايسىز، ھازىرچە بىر دالدىدا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇڭ،
ئاۋۋال مەن سىر ئالاي.

شۇ ئەسنادا بىر ئاسماندا، بىر يەردە «پال ـ پۇل» ئوتلار چاقنىتىپ، بەتبەشىرە جادۇگەر يېتىپ
كەپتۇ ۋە بىھوش بولۇپ يېتىۋالغان مەلىكىنى دورا تېمىتىپ ھوشىغا كەلتۇرۇپ، ئالىقىنىغا ئېلىپ ئۇ-
ناشقا باشلاپتۇ. مەلىكە:

ـــ ئەي جىمار، مەن سېنىڭ قولۇڭغا چۈشكىلى ئون يىل بولدى. بۇگۇن كۆڭلۈم بۆلەكچە خۇشال
تۇرىدۇ، ئەگەر شاراب بولغان بولسا تېخىمۇ ياخشى بولغان بولاتتى، ـــ دەپتۇ.

ئون يىلدىن بېرى مەلىكىنىڭ ئاران بىر قېتىم چىش يېرىپ گەپ قىلغىنىغا خۇشال بولغان جە-
مار: «بۇ ئاسان گەپ» دەپ قولىنى بىر شىلتىغانىكەن، دەرھال ئون ئىدىش شاراب ھازىر بوپتۇ. مەلىكە
خۇشال بولۇپ، يوغان بىر جامنى ئېلىپ جىمارغا شاراب قۇيۇشقا باشلاپتۇ. مەلىكىنىڭ بۇ ئىلتىپاتىدىن
مەمنۇن بولغان جادۇگەر ھەش ـ پەش دېگۈچە ئون ئىدىش شارابنى ئىچىپ بولۇپ دەلدەڭشىپ قاپتۇ. مە-
لىكە ئەڭ ئاخىرقى بىر جام شارابنى ناز ـ كەرەشمە بىلەن جىمارغا تۇتۇپ:

ـــ ئەي ئامرىقىم، سەن بىلەن بىللە تۇرغىلى ئون يىل بولدى، ئەمما مېنى ياخشى كۆرمىگەنلىكىڭ
ئۈچۈن يۈرەك ـ باغرىم قانغا تولدى، ـــ دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان جىمار دەرھال:

ـــ ئەي مەلىكەم، مەن سېنى بەك ياخشى كۆرىمەن، پەقەت سېنىڭ ئوتۇڭدىلا كۆيىمەن، ـــ دەپتۇ.

ـــ بۇ گېپىڭگە ئىشەنمەيمەن، ـــ دەپتۇ مەلىكە.

ـــ قەسەم قىلىپ بېرەي، ـــ دەپتۇ جادۇگەر.

ـــ قەسىمىڭگىمۇ ئىشەنمەيمەن، ـــ دەپتۇ مەلىكە.

ـــ ئۇنداق بولسا، ـــ دەپتۇ جادۇگەر دەلدەڭشىپ تۇرۇپ، ـــ قانداق قىلسام ئىشىنىسەن، ئەي مە-
لىكەم؟ مېنىڭ ساڭا ئاشقىلىقىمغا ئىشەنمەسلىكىڭگە نېمە ئاساسىڭ بار؟

ـــ ئاساسىم شۇكى، ـــ دەپتۇ مەلىكە، ـــ ئاشىق ھەرقانداق چاغدا مەشۇقىدىن سىر يوشۇرمايدۇ.

ـــ ئەي مەلىكە، ـــ دەپتۇ جادۇگەر، ـــ گېپىڭ شۇ بولسا، سىر يوشۇرماسلىققا قەسەم قىلاي، ھەر-

قانداق سىرىم بولسا ئېيتىپ بېرەي، سورىغىن.

— ئۇنداق بولسا، جېنىڭ قەيەردە، ئەي جىمار؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان جادۇگەر بەشىنى بىر سىلكىۋېتىپ، ئۆزۈ ـ ئۆزىگە سۆزلىگەندەك قىلىپ:

— مېنىڭ جېنىم بۇ يەردىن ئۇچ ئايلىق يىراقلىقتىكى بىر جايغا سېھرىي بەند قىلىقلىق. ئۇ يەردە بىر چىنار بار، چىنارنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە بىر قۇرۇق شاخ بار، قۇرۇق شاختا بىر قارا كەپتەر كۈندە ئۇچ قېتىم قونىدۇ، قالغان چاغدا ئۆزىنى ئاشكارا قىلمايدۇ، شۇ كەپتەرنى ئاتسا، ئەگەر كەپتەر ئۆلسە ۋە يەرگە چۈشسە، كەپتەر چۈشكەن جايىنى كولىسا بىر ساندۇق چىقىدۇ، ساندۇقنى ئاچسا قىرىق ۋاخىنىلىق بىر شوتا چىقىدۇ، شۇ شوتىدىن چۈشسە نامازشام غېربىبانىسىدەك بىر يولغا چىقىدۇ، شۇ يول بىلەن مېڭىپ بىر يەرگە بارغاندا بىر دەرەخ بار، دەرەخنىڭ ياپراقلىرى بەكمۇ كەڭ، شۇ ياپراقلارنىڭ ئىچىدە بىر تۆمۈر قەپەس بار، قەپەس ئىچىدە قەزۇى دەيدىغان بىر جانىۋار بار، شۇ جانىۋارنىڭ يۈرىكى مېنىڭ جېنىمدۇر. ئەگەر جانىۋارنى قەپەستىن ئالماي، قولىنى تىقىپ تۇتۇپ بېشىنى ئۇزۇپ تاشلىيالىسا مەن تۇغىشىمەن، ئەگەر قەزۇى ئۇچۇپ چىقىپ كەتسە پۈتۈن جاھان سۇغا غەرق بولىدۇ.

جادۇگەر جىمارنىڭ پۈتۈن سىرىنى بىلىۋالغان مەلىكە:

— ئەي ئاشىق جىمار، مانا ئەمدى ئوبدان بولدى، بىز ھەقىقەتەن ئاشىق ـ مەشۇقلارغا ئوخشىدۇق، — دەپ ناز قىلىپ، يەنە مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي پالۋانىم، سەن دۇنيادا تەڭداشسىز پالۋان ئىكەنسەن، شۇنداق تۇرۇپ يەنە بىر يەرگە كەتسەڭ، مېنى بىھوش قىلىپ قويىسەن، سەن يوق چاغدا سېنى پۈراپ ياتالمايدىكەنمەن. مەن سېنى پۈراپ ياتسام دەيمەن. شۇڭا، بۇ يەردىن ئالتە ئايلىق يىراق يولدا رەيھانگۈل دەيدىغان بىر خۇش پۈراق گىياھ بارمىش، شۇ گۈلنى ئېلىپ كېلىپ، ئۆزۈڭ چىقىپ كېتىدىغان چاغدا كۆكسۈمدە قويۇپ قويساڭ، مەن شۇ گۈلنى خۇددى سېنى پۈرىغاندەك پۈراپ ياتسام.

مەلىكىنىڭ بۇ گەپلىرىدىن سۆيۈنۈپ كەتكەن جادۇگەر مەلىكىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ خۇددى ئالمىنى ئوينىغاندەك بىرپەس ئويناپ، ئاندىن بىھوش قىلىۋېتىپ، رەيھانگۈلنى ئەكېلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. جادۇگەر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن شاھزادە نەۋجاھان مەلىكىنى دەرھال ھوشىغا كەلتۈرۈپ، جادۇگەرنىڭ سىرىنى سوراپتۇ.

— ئەي يىگىت، — دەپتۇ مەلىكە كۆزىگە ياش ئېلىپ، — بۇ ئىنتايىن مۇشكۈل ئىش ئىكەن، مەن سىزنىڭ ۋە دوستۇمنىڭ بەختىگە زامىن بولۇشنى خالىمايمەن. سىز دەرھال قايتىپ كېتىپ رەپىقىڭىزنى تېپىڭ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھزادە نەۋجاھان: «كەتسەم كېتەي، لېكىن جادۇگەرنىڭ سىرىنى بىلىپ كېتەي» دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. مەلىكە ئاخىر جادۇگەردىن ئاڭلىغانلىرىنى قويماي دەپ بېرىپتۇ.

شاھزادە نەۋجاھان مەلىكە بىلەن خوشلىشىپ كەينىگە يېنىپ، سۇنىڭ ئىچىدىكى ئاق تاشتىن سەكرەپ ئۆتۈپ ئېتىغا مىنىپتۇ. ئات بىر ئايلىق يولنى بىر كۈندە باسىدىغان ئات ئىكەن، نەۋجاھان ئاتقا مىنىپ ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ، ئۇچ ئايلىق مۇساپىنى بېسىپ چىنارنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ، ئاتنى چىنارغا باغلاپ، ئوقيانى بەتلەپ، قۇرۇق شاخنى نىشانغا ئېلىپ، ئۆزى بىر جايغا يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ. بۇ چاغدا قاپقارا بىر كەپتەر كېلىپ قۇرۇق شاخقا قونۇپ قانات قېقىپ: «ئەي يامان جادۇگەر» دەپ توۋلاپتۇ. ئەسلىدە بۇ كەپتەر ئۇچ قېتىم توۋلىسا، جادۇگەر چىنارنىڭ يېنىغا ھازىر بولىدىكەن. كەپتەر نەۋجاھاننىڭ

جادۇگەرنىڭ جېنىنى قەستلەپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ قالغانكەن. كەپتەر يەنە پەي قېقىپ ئىككىنچى قېتىم توۋلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا نەۋجاھاننىڭ ئوقى كېلىپ كەپتەرنىڭ مېڭىسىنى چۈۋۈۋېتىپتۇ. جان تا. لىشىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي ئۆلگەن كەپتەر پوككىدە يەرگە چۈشۈپتۇ. نەۋجاھان دەرھال ئورنىدىن قوپۇپ، كەپتەر چۈشكەن يەرنى كولىغانكەن، يەردىن بىر ساندۇق چىقىپتۇ، ساندۇقنى ئاچسا ئىچىدىن قىرىق ۋاخنىلىق بىر شوتا چىقىپتۇ، نەۋجاھان شوتا بىلەن پەسكە چۈشۈپ نامازشام غېربىلانسىدەك بىر يولغا چىقىپتۇ ۋە بۇ يولنى بويلاپ مېڭىپ، بىر تۇپ كەك ياپراقلىق دەرەخنى تېپىپتۇ. نەۋجاھان كۆرۈپتۇكى، ياپراقلار ئارىسىدا بىر تۆمۇر قەپەس، قەپەس ئىچىدە قەزۋى دېگەن جانىۋار پەستىن قونداققا، قونداقتىن پەسكە توختىماي سەكرەپ تۇرغۇدەك. نەۋجاھان قەپەسكە قولىنى تىقىپ چەبدەسلىك بىلەن قەزۋىنى تۇ. تۇپلا بېشىنى ئۇزۇپ تاشلاپتۇ. قەزۋىنىڭ بېشى ئۇزۇلۇشى بىلەن جاھاننى قاپقارا سىياھتەك قارائغۇلۇق بېسىپتۇ ۋە بىرپەستىن كېيىن دەھشەتلىك بوران چىقىپ، جاھاننى چاڭ ـ توزان ئىچىدە قالدۇرۇپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي بوران توختاپ، پاللىدە كۈن چىقىپتۇ. نەۋجاھان شۇنداق كۆزىنى ئاچسا، ئۆزىنى بىر يار. نىڭ ئۈستىدە كۆرۈپتۇ. مەن كۈنچىقىش تەرەپتىن كەلگەنىدىم، يەنە شۇياققا ماڭاي، دەپ ئۇزۇن يول مې. ڭىپتۇ، ئەمما دېڭىزنى زادىلا تاپالماي، بىر قومۇشلۇققا كىرىپ قاپتۇ. ھېلىقى گۈمبەزدىن ئەسەرمۇ يوق. نەۋجاھان قومۇشلۇق ئىچىدە يولنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ. بىر يەرگە بارغاندا بىر خانىقانى كۆرۈپ، ھەرنېمە بولسا بىر ئادەمزات بار يەرگە كېلىپ قاپتىمەن، دەپ خانىقاغا كىرىپتۇ. خانىقانىڭ ئىچىدىن: «مەرھابا، باتۇر يىگىت» دېگىنىچە كۈھىقاپ پادىشاھىنىڭ قىزى چىقىپتۇ ۋە:

— ئەي باتۇر، سىزنىڭ هېممىتىڭىز بىلەن جادۇگەرنىڭ تىلىسماتى غەرق بولدى، مەنمۇ سېھرىي بەندىتىن ئازاد بولدۇم. سىزگە كۆپ رەھمەت. قېنى، ئىچكىرى كىرىپ بىردەم ئولتۇرۇڭ، مەن ئاتا ـ ئا. نامنى چاقىراي، — دەپ، بىر تال چېچىنى يۇلۇپ ئېلىپ ئوچاقتىكى ئوتقا ساپتۇ، ھايال ئۆتمەي بىر شامال بىلەن تەڭ نۇرغۇن كۆك كەپتەر ئۇچۇپ كېلىپ خانىقا ئالدىغا چۈشۈپ دەرھال پەرىزاتلارغا ئايلىنىپتۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە شاھزادە نەۋجاھاننىڭ خوتۇنىمۇ بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ كەينىدىن تۆتتىن سەككىز پەرىزات كۆتۈرگەن ئىككى ئالتۇن تەخت، تەخت ئۈستىدە مەلىكىنىڭ ئاتىسى ۋە ئانىسى يېتىپ كەپتۇ. مەلىكە ئاتا ـ ئانىسى ۋە پەرىزاتلار بىلەن قۇچاقلىشىپ، يىغلاپ كۆرۈشۈپ تۇرۇپ:

— ئەي شاھ ئاتا، بۇ يىگىت مېنى ئازاد قىلغان شەپقەتچىم بولىدۇ، سالام بېرىڭلار، — دەپتۇ ۋە بولغان ئەھۋالنىڭ هەممىسىنى بايان قىپتۇ.

مەلىكىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى شاھزادە نەۋجاھانغا سالام بېرىپ، ئەدەپ ـ قائىدىلەرنى ئادا قىلغاندىن كېيىن:

— ئەي ئادەمزات بالىسى، قىزىمىزنى ئازاد قىلىپ يورۇق جاھانغا ئېلىپ چىقىپسىز، بۇ ياخشىلىقىڭىز ئۈچۈن قىزىمىزنى سىزگە تۇتتۇق، نىكاھىڭىزغا ئېلىڭ، — دەپتۇ.

— ئەي كۈھىقاپ پادىشاھى، ئالىيجاناب كۆڭلىڭىزگە رەھمەت، مېنىڭ رەپىقەم بار، مەلىكىنى ئەمرىمگە ئالالمايمەن، — دەپتۇ شاھزادە نەۋجاھان.

شۇ چاغقىچە پەرىزاتلار توپىدا شاھزادىگە سالام بېرەلمەي تۇرغان خوتۇنى ئوتتۇرىغا چىقىپ:

— ئەي ۋاپادار جۈپتىكارىم، مەن مەلىكەم بىلەن بىر دەقىقىدە تۇغۇلغان، بىللە ئويناپ چوڭ بولغان. كىچىكىمىزدە: «ئەگەر ئەرگە تەگسەك، ئىككىمىز بىر ئەرگە تېگىمىز» دەپ ئەھدىلەشكەنىدۇق. بىراق، مەلىكەمنى جادۇگەر جىمار ئېلىپ قېچىپ سېھرىي بەند قىلىپ قويدى. سىزنىڭ پادىشاھىڭىزغا

گۆھەر لازىم بولغاندا ئۆيدىمۇ بار ئىدى، ئەمما مەن سىزنى ئەتەي مەلىكەم سېھرىي بەند قىلىنغان تىلسىماتقا ئەۋەتتىم، مەقسىتىم، سىز ئارقىلىق مەلىكىنى ئازاد قىلىپ، كېچىك ۋاقتىمىزدىكى ئەھدىمىزنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئىدى. مانا بۇگۈن مەقسىتىمىزگە يېتىدىغان پەيت كەلدى. مەن مىڭلارچە رازىكى، مەلىكىنى ئەمرىڭىزگە ئېلىڭ، ــ دەپ مەلىكە بىلەن قۇچاقلىشىپ، يىغلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن شاھزادە نەۋجاھان مەلىكىنى ئەمرىگە ئاپتۇ، ھەممەيلەن ئۇلارنى مۇبارەكلىشىپتۇ. ئاتا ـ بالىلار قانغۇدەك ھال ـ مۇڭ بولۇشقاندىن كېيىن، كۈھىقاپ پادىشاھى شاھزادە نەۋجاھاننى كۈھىقاپ شەھىرىگە بېرىپ ماكانلىشىشقا تەكلىپ قىپتۇ. بۇ تەكلىپكە نەۋجاھان:

ــ ئى شاھ ئاتا، خان ئانا، مەن بىر پادىشاھنىڭ تىكەندەك يالغۇز ئوغلى ئىدىم. بىر كۈنى شىكارغا چىقتىم، بىر بۇۋاي بىلەن ئۇچراشتىم، بۇۋايدىن چۈش سېتىۋېلىپ سەپەر قىلدىم، شۇنىڭدىن كېيىنكى كەچۈرمىشلىرىم ھەربىرلىرىگە مەلۇم بولدى. مەن ئاۋۋال ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك چېيىنىى مەن بىلەن بىللە ئىچكەن شۇ پادىشاھنىڭ بىر پىيالە چېيىنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن شۇ شەھەرگە قايتسام، شاھ تەلەپ قىلغان گۆھەرلەرنى ئالدىدا قويۇپ رازى قىلسام، ئاندىن كۆرۈشمىگىلى ئىككى يىل بولغان، ئىز ـ دېرىكىمنى ئالالماي كۆزلىرىنىڭ گۆھىرى ئاققان شاھ ئاتام، خان ئانامنى تاپسام، باغرىغا ئۆزۈمنى ئاتسام، ئۇلارمۇ رەپىقىلىرىمنى كۆرسە، قىزىم دەپ ماڭلىيىغا سۆيسە دەيمەن، ــ دەپتۇ.

شاھزادە نەۋجاھاننىڭ گېپىنى ئورۇنلۇق دەپ قارىغان كۈھىقاپ پادىشاھى ئىجازەت بېرىپتۇ ۋە نەۋجاھان بىلەن بىللە ئاۋۋال ھېلىقى شەھەرگە بېرىپ پادىشاھنى رازى قىلىپ، ئاندىن نەۋجاھان بىلەن خوتۇنلىرىنى شۇ شەھەردىن ئۈزىتىپ قويۇپ، ئۆزلىرى كۈھىقاپ شەھىرىگە يانماقچى بوپتۇ.

ئۇلار نەۋجاھانلارنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپتۇ. نەۋجاھان ئىككى دانە گۆھەرنى شايى ياغلىققا ئوراپ، قويىنىنى گۆھەر بىلەن تولدۇرۇپ ئوردىغا مېڭىپتۇ. كۈھىقاپ پادىشاھى ئون نەپەر پەرىزاتنى قوشۇپ:

ــ ئەي پۇقرالىرىم، سىلەر ھېچكىمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەي، شاھزادە نەۋجاھاننى قوغداپ ئوردىغا كىرىڭلار. ئەگەر ئۇلار شاھزادىگە چېقىلمىسا، سىلەرمۇ ھېچكىمگە چېقىلماڭلار، ئەگەر كىمدە كىم شاھزادىگە چېقىلسا، سىلەرمۇ شۇ كىشىنىڭ ئەدەپ ـ جازاسىنى بېرىڭلار، ــ دەپ يولغا ساپتۇ.

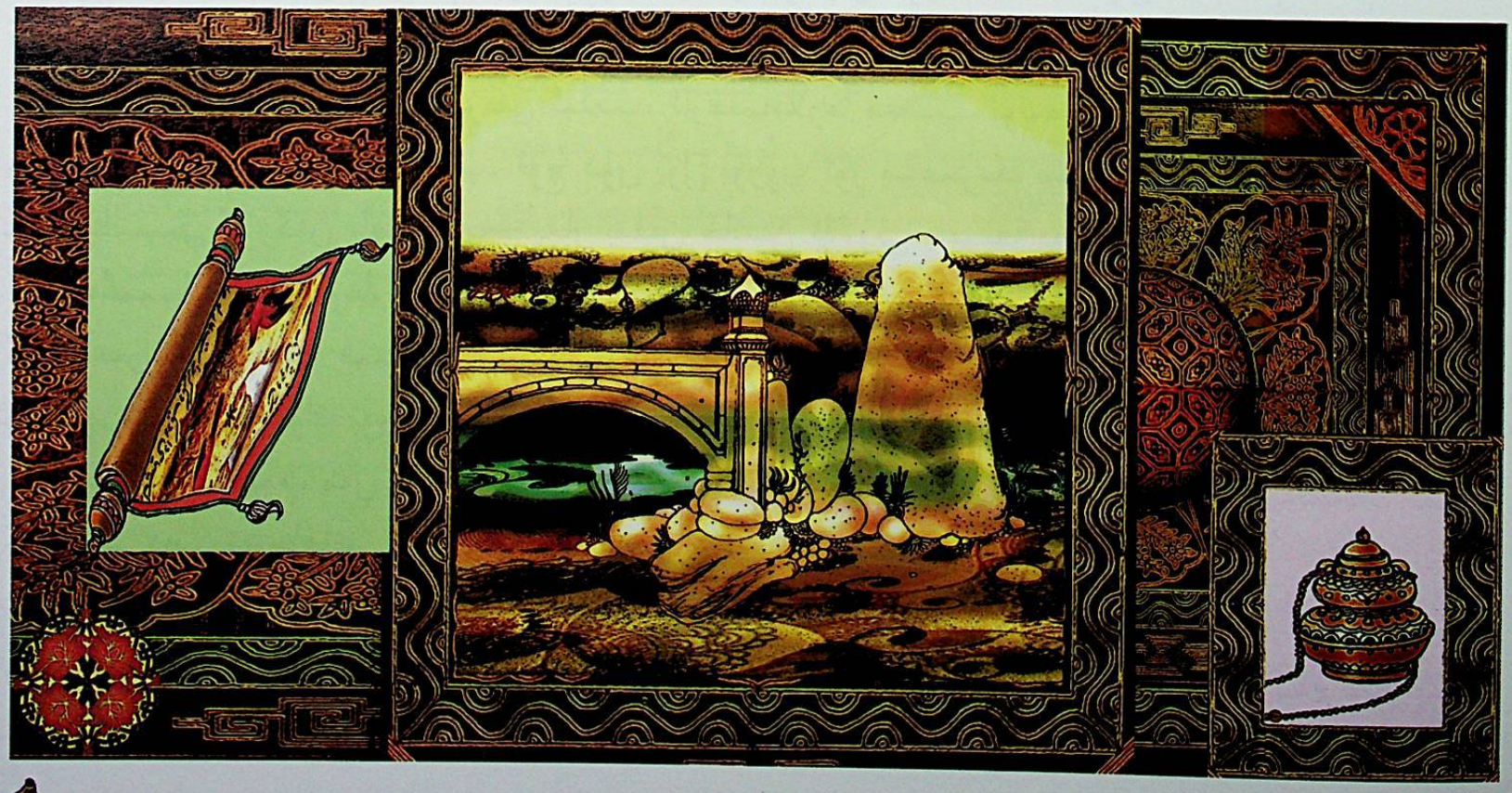

شاهزاده نەۋجاهان ئوردىغا كىرىپ پادىشاھقا سالام، ئەدەپ ـ قائىدىلەرنى بەجا كەلتۈرۈپ بولۇپ، شايى ياغلىقتىكى ئىككى دانە گۆھەرنى ئالدىغا قويۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا پادىشاھقا ئەقىل ئۆگەتكەن ھېلە-قى ۋەزىر ئوتتۇرىغا چىقىپ:

— ئى تۈزكور ئوغرى، ئەمدى تۇتۇلدۇڭمۇ؟ پادىشاھنىڭ خەزىنىسىدىكى تۆت گۆھەرنى ئوغرىلاپ، يەنە ئۈنى شاھقا تەقدىم قىلىشقا بېتىڭ قانداق چىدىدى؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.

ۋەزىرنىڭ بۇ قەدەر تۆھمەتخورلۇقىنى كۆرگەن پەرىزاتلار چىداپ تۇرالماي، كۆڭلىدە، تۆھمەتلىرىڭ ئۇچۇن بىر ئىنئام بېرەيلى، دېيىشىپ، ۋەزىرنى گەپ قىلسا كەكلىكتەك كاكاكلايدىغان قىلۇپتىپتۇ.

— ئەي ۋەزىر، — دەپتۇ نەۋجاھان، — ئەگەر يەنە گۆھەر لازىم بولسا مانا گۆھەر.

شاھزاده نەۋجاھان بېلىنى شۇنداق يېشىپتىكەن، بىر قويۇن گۆھەر يەرگە تۆكۈلۈپتۇ.

ۋەزىرنىڭ كەينىگە كىرىپ تۆھمەتكە بېرىلگەن پادىشاھ ئوردا ئەھلىدىن قاتتىق ئۈيلىپتۇ، ئەما نومۇسنى قان بىلەن يۇماقچى بولۇپ: «جاللات!» دەپ ۋارقىراپتۇ. شۇ ھامان تەخت كەينىدىكى دەرپەردە ئارقىسىدىن تۆت جاللات چىقىپ نەۋجاھانغا ئېتىلىپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۈلارنىڭ كاللىسى تېنىدىن جۇدا بولۇپ يەرگە چۈشۈپتۇ. پادىشاھ يەنە: «جاللات!» دەپ ۋارقىرىغانىكەن، يەنە تۆت جاللات چىقىپ نەۋجا-ھانغا يولۋاستەك ئېتىلىپتۇ. ئۈلارنىڭمۇ كاللىسى يەرگە چۈشۈپتۇ. شۇ چاغدا، قۇرئەنداز ئالىملارنىڭ ئۆتكەن قېتىم ئېيتقان گېپىنىڭ راستلىقىغا ئىشەنگەن پادىشاھ دەرھال تەختتىن چۈشۈپ، ئۆزىنى نەۋجاھانىنىڭ ئايىغىغا ئېتىپ، بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپتۇ. شاھزاده نەۋجاھان ئاچ كۆز پادىشاھنىڭ گۈناھىنى كەچۈرۈم قىلىپ، ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ، ۋەزىرلەر ئىچىدىكى دىيانەتلىك، تەدبىرلىك بىر ۋەزىرنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇپتۇ.

شاھزاده نەۋجاھان بۇ شەھەردىكى ئىشلارنى تۈگىتىپ، ئۆز شەھرىگە يانماقچى بوپتۇ. كۈھىقاپ پادىشاھى:

— ئەي باللىرىم، بۇنىڭدىن كېيىن بىزنى يادلاپ تۇرۇڭلار ۋە پات ـ پات يوقلاپ تۇرۇڭلار. بېشىڭلارغا كۈن چۈشكەندە چېچىڭلارنى كۆيدۈرسەڭلار، بىز شۇ ھامان يېنىڭلارغا ھازىر بولىمىز، سىلەرگە ھەمدەم بولۇشقا قادىر بولىمىز، — دەپ ئۇلارنى ئۇزىتىپ، ئالتۇن تەختلىرىگە چىقىپ كۈھىقاپ شەھرىگە يېنىپتۇ.

شاھزاده نەۋجاھان خوتۇنلىرىنى ئېلىپ، ئارغىماقلارغا مىنىپ، يولنىڭ تاناۋىنى تارتىپ، بىر ئايلىق يولنى بىر كۈنگە قىسقارتىپ، ئۈچ كۈن يول يۈرۈپ ئۆز شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئوغلىنى ۋە ئىككى كېلىنىنى كۆرگەن پادىشاھ بەختىيار بىلەن خانىش ئۇلارنى باغرىغا بېسىپتۇ، ماڭلىيىغا سۆيۈپ، كۆز تەگمىسۇن، دەپ تۇمار پۈتۈپ بوينىغا ئېسىپتۇ. قىرىق كۈن كاتتا توي ـ تاماشا ئۆتكۈزۈپ، ھەر كۈنى خەزىنىنى نەچچە قېتىم ئېچىپتۇ، ئۇلارنىڭ بېشىدىن پەتنۇس ـ پەتنۇس ئالتۇن چاچقۇلارنى چېچىپتۇ. قىرىق كۈنلۈك توي ـ تاماشا ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، پادىشاھ نەۋجاھانىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— ئەي ئوغلۇم، مەن ئەمدى ياشىنىپ قالدىم ھەم ئىشلەپ تالدىم. ئەمدى بۇ چوڭ سەلتەنەت ساڭا خاس، — دەپ، نەۋجاھانىنى ئۇنىمىغىنىغا ئۇنماي تەختكە ئولتۇرغۇزۇپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ شاھزاده نەۋجاھان ئوردىدا ئالتۇن تەختتە، ئۆيده ئاي بىلەن كۈن ئوتتۇرىسىدا بەختتە ياشاۋاتقانمىش، تۆھمەتخور ۋەزىر كەكلىكتەك كاكاكلاپ نەۋجاھانىنى قاساۋاتقانمىش، ئاچ كۆز پادىشاھ چۆل كېزىپ پۈشايمان يەۋاتقانمىش، كۈھىقاپ پادىشاھى نەۋرەمنىڭ تويىنى بىر كۆرسەم دەۋاتقانمىش.

ئارزۇگۈل

ئۇرۇنقى زامانلارنىڭ زامانىسىدا كەڭلىكى ئالتۇن تاغدىن كۆمۈش تاغقىچە، ئۇزۇنلۇقى ئۇ-زۇك كۆلدىن سۈزۈك كۆلگىچە بولغان كەڭ زېمىنغا ئىگە قاراخان دېگەن قۇدرەتلىك بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ مال ـ چارۋىلىرى تاغلارغا يامراپ، شەھەر ـ شەھەرلىرى ئا-دەمگە تولغان بولۇپ، بايلىقى ھەددى ـ ھېسابسىز ئىكەن.

قاراخان پادىشاھنىڭ ئۈچ خوتۇنى بولۇپ، ئۈچىلا خوتۇنى دائىم قىز تۇغىدىكەن. بۇنى كۆرگەن پا-دىشاھ تەخت ۋارىسىدىن ئەنسىرەپ كىيگىنى كېپەن، يېگىنى زەھەر بولۇپ ھەسرەت چېكىدىكەن. پادە-شاھنىڭ كۆزىدىن ئۇيقۇ قېچىپ، ئاللاغا سېغىنىپ: «ئەي قۇدرىتى ئۇلۇغ ئىگەم، ماڭا بىر ئوغۇل ئاتا قىلساڭ نېمە بولار؟ » دەپ، كېچە ـ كۈندۈز كۆزىدىن ياش تۆكۈپ ناله قىلىدىكەن.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنى ھامىلدار بولۇپ، ئاي ـ كۈنى يېقىنلىشىپ قاپتۇ. پادىشاھ ئايالىغا: «ھەي خوتۇن، ئاي ـ كۈنۈڭ يېقىنلىشىپ قالدى. مەن قىرىق كۈنلۈك شىكارغا چىقىمەن. ئەگەر سەن يەنىلا قىز تۇغىدىغان بولساڭ، ئۆزۈڭنىڭ قانداق ئۆلىدىغانلىقىڭنى ئويلاپ قوي، ماڭا ئوغۇل كېرەك، ئوغۇل ! » دەپتۇ ـ دە، ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىنى ئېلىپ شىكارغا چىقىپ كېتىپتۇ.

پادىشاھ شىكار قىلىپ تۇرسۇن، گەپنى پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنىدىن ئاڭلايلى:

پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنىنىڭ ۋاقتى ـ سائىتى توشۇپ كۆزى يورۇپتۇ، ئۇ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا يەنىلا قىز تۇغۇپتۇدەك. ئۇنىڭ بېشى پىررىدە قېيىپ، كۆز ئالدىدا جاللاتنىڭ قىلىچى كۆرۈنۈپتۇ. ئەمدى قانداق قىلارمەن، دەپ، ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر تۇغۇت ئانىسىغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي ئانىجان، ھازىر بۇ ئۆيدە ئىككىمىزدىن باشقا ھېچكىم يوق، پادىشاھ شىكارغا مېڭىش ئالـ-دىدا: «ئەگەر قىز تۇغساڭ كاللاڭنى ئالىمەن» دېگەنىدى. مېنىڭ تەقدىرىمنى سىز ئوڭۇشسىزلىق، باشقا ئامالىم يوق. مەن سىزنىڭ قانداق تەلىپىڭىز بولسا ئورۇندىسام.

تۇغۇت ئانا پادىشاھنىڭ خوتۇنىنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ:

ــ ئۇنداق بولسا مەن ئىلاجىنى قىلاي، مەن كەلگۈچە يېنىڭىزغا ھېچكىم كىرمىسۇن، ــ دەپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

مۇشۇ شەھەردە ئېرىنەزەر ئىسىملىك بىر باغۋەن بار ئىكەن، ئۇنىڭ شەھەرنىڭ سىرتىدىكى چوڭ يول يېقىسىدا ناھايىتى گۈزەل بېغى بولۇپ، ئۇ شۇ باغنىڭ گۈل ـ گىياھلىرىنى، مېۋە ـ چېۋىلىرىنى سې-تىش بىلەن كۈن ئالىدىكەن. ئېرىنەزەر باغۋەننىڭ ئايالى ئۇزۇن يىللارغىچە تۇغمىغاچقا، ئەر ـ ئايال

ئىككىسى بالا دىدارىغا زار بولۇپ يىغلايدىكەن. بۇ جەھەتتە قىلمىغان ئامالى، بارمىغان موللىسى قالمىغان. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە باغۋەننىڭ ئايالى ھامىلدار بوپتۇ، ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماي قاپتۇ. باغۋەننىڭ ئايالىنىڭ ۋاقتى - سائىتى توشۇپ كۆزى يورۇپتۇ. باغۋەن بوۋاقنىڭ يىغىسىدىن ئايالىنىڭ ئوغۇل تۇغقانلىقىنى بىلىپ خۇشاللىقىدىن ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپتۇ. تۇغۇت ئانىسىغا نۇرغۇن سوۋغاتلارنى بېرىپتۇ، ئىززەت - ھۆرمەت كۆرسىتىپتۇ. تۇغۇت ئانىسى باغۋەننىڭ بالىسىنى تۇغدۇرۇپ، ئۆيىگە قايتىپ: «ئوھ» دېيىشىگە، پادىشاھنىڭ ئايالىنىڭ خەۋىرى كېلىپ شۇ ياقتا يول ئالغانىكەن.

ئېرنەزەر باغۋەن ھېلى قويغان نەرسىنى ھېلى تاپالماي، ئۆيگە كىرىپ، تالاغا چىقىپ يۇرگەنىدە ئوستىگە تۇغۇت ئانىسى كىرىپ كەپتۇ. تۇغۇت ئانا تۆرگە چىقىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن گەپ باشلاپتۇ:

— مەن سىلەرنىڭ ئالدىڭلارغا بىر مۇھىم ئىش بىلەن كەلدىم. پادىشاھىئالەمنىڭ ئايالى بۈگۈن بوشاندى، لېكىن قىز تۇغدى. مەن سىزنىڭ ئوغۇل تۇغقانلىقىڭىزنى ئېيتىپ قويۇپتىمەن، شۇنىڭ بىلەن خانىش: « شۇ ئوغۇلنى بىر ئىلاج قىلىپ قىزىمغا تېگىشىپ بەرسىڭىز» دەپ مېنى ئالدىڭلارغا ئەۋەتتى، — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئېرنەزەر باغۋەن بىلەن ئايالى غەزەپلىنىپتۇ، تېرىكىپتۇ. لېكىن كىمگە ئاچچىقلىنىۋاتقانلىقىنى ئويلاپ بوشاپتۇ. تۇغۇت ئانىسىمۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ:

— پادىشاھنىڭ ئەمرى ۋاجىپ. چىرايلىق بەرسەڭلار چىرايلىق ئېلىشى مۇمكىن، چىرايلىقچە بولمىسا يامانلىقچە ئېلىشى مۇمكىن، — دەپ ئەر - خوتۇن ئىككىيلەننى ئاگاھلاندۇرۇپتۇ.

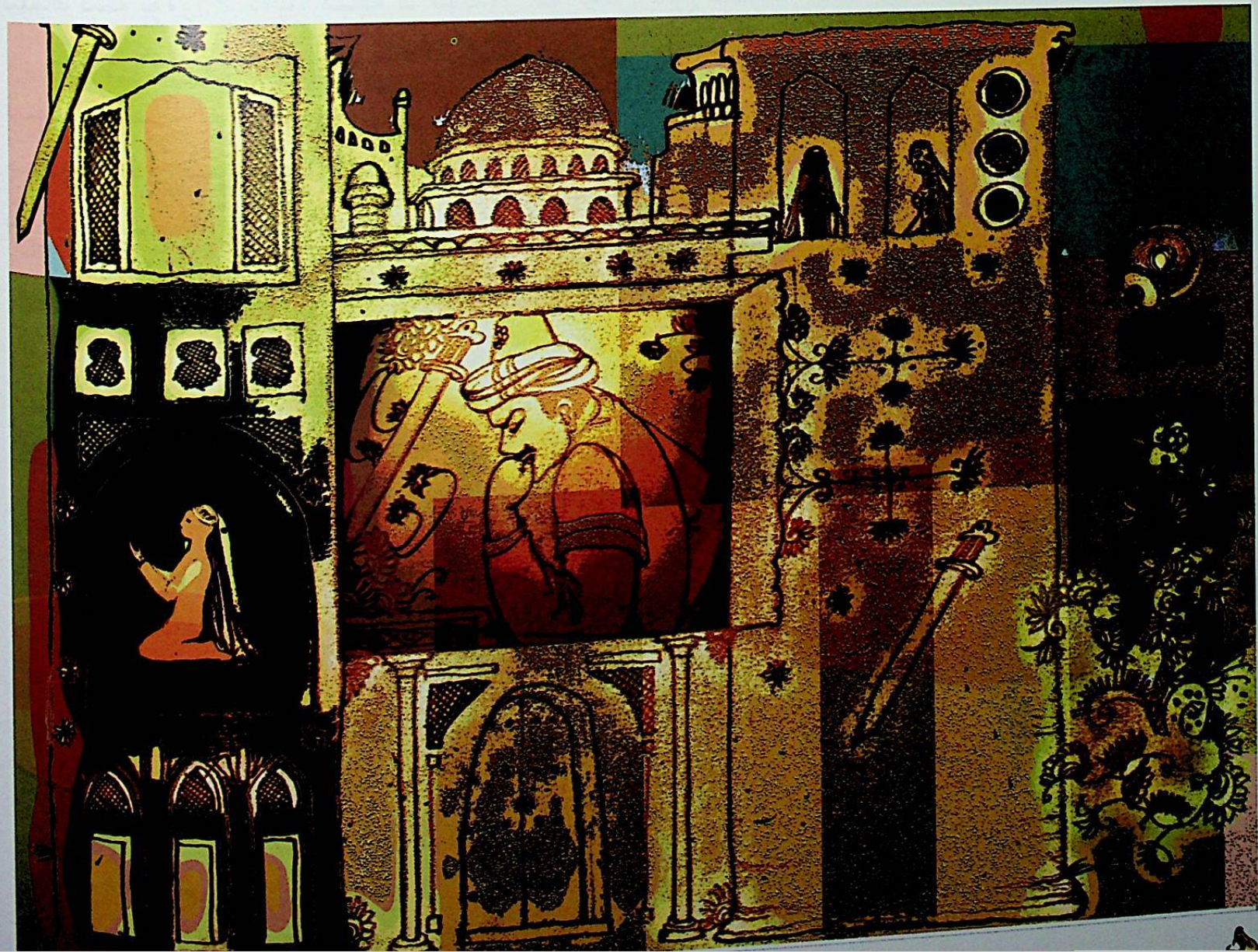

ئەر ـ ئايال ئىككىسى بەكمۇ تەڭقىسلىقتا قاپتۇ. تۇغۇت ئانىسى دەررۇ قايتىپ كېتىپ پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنىنىڭ يېڭى تۇغۇلغان قىزىنى زاكىلاپ ۋە نەچچە لەگەن ئالتۇن ـ كۈمۈش، كىمخاب تونلارنى ئېلىپ باغۋەننىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئەر ـ خوتۇنىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. ئەھۋالنىڭ شۇ دەرىجىگە يەتكەنلىكىنى كۆرگەن ئەر ـ خوتۇن ئىلاجسىز ئۆزلىرىنىڭ پۈشتىدىن تامغان ئوغلىنى يىغلاپ ـ قاقشاپ تۇغۇت ئانىسىغا بېرىپتۇ. تۇغۇت ئانىسى: «بۇ سىرنى ھېچكىمگە ئېيتماڭلار، بولمىسا باش كېتىدۇ» دەپ قايتا ـ قايتا جېكىلەپتۇ.

ئەمدى گەپنى پادىشاھ ھۇزۇرىدىن ئاڭلايلى:

قاراخان پادىشاھ قىرىق كۈنلۈك سەپىرىنى ئاياغلاشتۇرۇپ ئۆز ئوردىسىغا قايتىپ كېلىپ، كىچىك خوتۇنىنىڭ ئوغۇل تۇغقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. سۆيۈنچىگە تون كىيگۈزۈپ، خۇشاللىقىدا شەھەر خەلقىگە ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز توي بېرىپتۇ.

ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە ئون يەتتە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرى بىلەن شىكارغا ئاتلىنىپتۇ. پادىشاھ ھەر نۆۋەتلىك شىكار سەپىرىگە ئوخشىمىغان يوللار بىلەن بېرىشنى ياخشى كۆرەتتىكەن، بۇ نۆۋەت پادىشاھ ئۆز شەھىرىنىڭ كونا يولى بىلەن مېڭىپتۇ. شەھەردىن ئانچە يىراق بارمايلا، ئېگىز تاملار بىلەن قورشالغان كاتتا بىر باغنىڭ يېنىغا كەپتۇ. باغ ئىچىدىن گۈللەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى تارقىلىپ، بۇلبۇللارنىڭ سايرىشى ئادەمگە زوق بېرىپ تۇرغانلىقىنى سەزگەن پادىشاھ باغ ئىچىنى بىر كۆرگۈسى كەپتۇ ـ دە، ئات ئۈستىدە ئۆرە تۇرۇپ باغ ئىچىگە نەزەر تاشلاپتۇ. ئەيىۋەھەننا‌س، پادىشاھ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، باغ ئىچى گۈللەرنىڭ گۈلى بىلەن تولغان، ھەرتۈرلۈك مېۋە ـ چېۋىلەر ئۆز رېتى بويىچە تۇرغان، پادىشاھنىڭ چارباغلىرى بۇ باغنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمىگۈدەك. پادىشاھ باغقا تېخىمۇ زوقلىنىپ قاراپتۇ. پادىشاھ كۆزىنى گۈللەر ئىـ

رىسىغا سىنچىلاپ تىكىپ قاراپتىكەن، گۈلگە قونغان كېپىنەكلەرنى تۇتۇپ، گۈل ئىچىدىن گۈللەرنى ئۈزۈپ يۈرگەن بىر گۈزەل پەرىزاتنى كۆرۈپتۇ ـ دە، «ئاھ» دەپلا ئاتتىن ئۇچۇپ يەرگە چۈشۈپتۇ. شىكار بىكار قىلىنىپ، ئوردا ئەھلى دەررۇ سارايغا قايتىپتۇ. قاراخان پادىشاھ شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆزى باغ ئىچىدە كۆرگەن پەرىزاتنىڭ ئىشقى ئوتىدا كۆيۈپ، كۈندىن ـ كۈنگە ئىشقى كۈچىيىپ، دۆلەت ئىشلىرىغا ئارىلاشقۇدەك ماجالى قالماپتۇ. پادىشاھنىڭ رەڭگىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە ئوسالللىشىپ كېتىپ بارغانلىقىنى سەزگەن ئوك قول ۋەزىر ئاخىر پادىشاھقا ئېغىز ئېچىپتۇ:

ـــ ئەي ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، سىزگە نېمە بولدى؟ رەڭگى ـ رۇخسارىڭىز كۈندىن ـ كۈنگە سامانـ دەك سارغايماقتا، دۆلەت ئىشلىرىغىمۇ قول سالمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز. بۇنىڭ ۋەجىنى پېقىر قۇلـ ڭىز ئۇقۇپ باقسا دەيمەن، ـــ دەپتۇ.

پادىشاھ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، ئاخىر ئۆزىنىڭ ھېلىقى باغدا كۆرگەن پەرىزاتقا ئاشىقى بىقارار بولغانلىقىنى بايان قىپتۇ. ئوك قول ۋەزىر:

ـــ پادىشاھىئالەم، بۇ ئىشنى ماڭا تاپشۇرۇڭ. مەن سىزنىڭ دەردىڭىزگە دەرمان بولۇپ، ئۇ گۈلنى ئۈزۈپ قولىڭىزغا تۇتقۇزاي، ـــ دەپ پادىشاھقا ۋەدە بېرىپتۇ.

ئوك قول ۋەزىر شۇنىڭ بىلەن شەھەر سىرتىدىكى ھېلىقى باغقا بېرىپتۇ. باغ شۇنداق گۈزەل ئىكەنكى، ۋەزىر ئۆزىنى خۇددى بېھىشقا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىپتۇ. ئۇ ھەيرانۇ ھەس بولۇپ تۇرغىنىدا، باغۋەن ئالدىغا چىقىپتۇ. باغۋەن مېھمانىنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ ئادەتتىكى كىشى ئەمەس، بەلكى كاتتا

ئەمەلدار ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ ـ دە، تېنى شۇركۈنۈپتۇ. مېھمانغا ھۆرمەت بىلەن سالام قىلىپ، ئۆيگە باشلاپتۇ. ۋەزىر ئۆيگە كىرىپ ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن گەپ باشلاپ، ئاخىردا ئۆزىنىڭ باغۋەنلىك قىزىغا ئەلچى بولۇپ كەلگەنلىكىنى بايان قىپتۇ. باغۋەن بېشىدىن بىر چېلەك سۇ قۇيغاندەك ئەندىكىپ كېتىپ، ئۆزىنىڭ ئايالى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بېقىش ئۈچۈن ۋەزىردىن مۆھلەت سوراپتۇ. ۋەزىر باغۋەنگە ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بېرىپ ئوردىغا قايتىپتۇ.

قىزىغا پادىشاھتىن ئەلچى كېلىشىنى ئويلىمىغان باغۋەن ھوشىنى يوقىتىشقا تاسلا قاپتۇ. ئايالى بىلەن بىللە ھەسرەت ـ نادامەت چېكىپتۇ. بۇ باغۋەن ئەسلىي پادىشاھنىڭ ئايالى بىلەن بالا تېگىشكەن ئېرنەزەر باغۋەن بولۇپ، پادىشاھنىڭ كۆيۈپ قالغىنى ئۆزىنىڭ قىزى ئىكەن.

ئېرنەزەر باغۋەن ئايالى بىلەن ھەسرەت چېكىپ تۇرسۇن، گەپنى باغۋەننىڭ قىزىدىن ئاڭلايلى:

ئېرنەزەر باغۋەن ئۆز پۇشتىدىن بولغان ئوغلىنى قاراخان پادىشاھنىڭ قىزىغا تېگىشكەندىن كېيىن بىر مەزگىل كۆڭلى غەش بولۇپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئاخىر ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى قىزغا ئىجىل بولۇپ مېھرى چۈشۈپ قالغان ۋە قىزغا «ئارزۇگۈل» دەپ ئىسىم قويغانىكەن.

ئايلار، يىللار ئۆتۈپ، ئارزۇگۈل ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق، ئوقۇمۇشلۇق، خۇشخۇي، چىرايلىق، بىر كۆرگەن ئادەم يەنە كۆرگۈسى كەلگۈدەك بىر ساھىبجامال قىز بولۇپ ئۆسكەنىكەن. ئارزۇگۈل ئۆزىنىڭ باغ ئارا سەيلىسىدىن، بۇلبۇل، تۇتىيالار بەزمىسىدىن قايتىپ ئۆيگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، دادىسى بىلەن ئانىسى ھەسرەت ـ نادامەت دېڭىزىغا پېتىپ كۆزلىرىدىن ياشلىرىنى تۆككەن ھالەتتە ئولتۇرغان. ئاتا ـ ئانا قىزىنى كۆرۈپ دەررۇ كۆز ياشلىرىنى يوشۇرغان بولسىمۇ، سولغۇن چىرايلىرىنى يوشۇرالماپ. تۇ. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھالىنى كۆرگەن ئارزۇگۈل بىردە دادىسىغا، بىردە ئانىسىغا ئېسىلىپ يىغلاپ تۇ. رۇپ: «سىلەرنى قانداق ئىش بۇنداق دەرد ـ ئەلەمگە سالدى؟» دەپ سوراپتۇ. ئېرنەزەر باغۋەن ۋە ئۇنىڭ ئايالى ئىشىنىڭ ئۆتمۈشىنى ئارزۇگۈلگە ئېيتىپ، ئۆز قىزىنىڭ نازۇك كۆڭلىنى ئازابلاشنى خالىماپتۇ ـ دە:

— قىزىم، بىز سېنىڭ كېيىنكى بەختلىك كۈنلىرىڭنى كۆرەلەرمىزمۇ دەپ يىغلاۋاتىمىز، — دەپ ئەر ـ ئايال ئىككىسى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ئۆز ئىشلىرىغا مېڭىپتۇ. ئارزۇگۈلنىڭمۇ كۆڭلى ئورنىغا چۈشۈپ، كىتاب ئوقۇش ئۈچۈن ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كېتىپتۇ.

ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت توشۇپ، ۋەزىر ئېرنەزەر باغۋەننىڭ ھۇزۇرىغا ئۇنۇپتۇ. ئېرنەزەر باغۋەن ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ رازى بولغانلىقىنى، لېكىن قىزىغا ئېيتمىغانلىقىنى، يەنە ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بەرسە، قىزىغا ئېيتىپ ئاندىن تويغا تۇتۇش قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ۋەزىر:

— بۇ نۆۋەتمۇ ماقۇل بولاي، ئەگەر بۇداقى قېتىمدا يەنە ئېنىق جاۋاب بولمايدىكەن، مەندىن ئاغرىنمىڭلار، — دەپتۇ.

ئېرنەزەر باغۋەن بىلەن ئايالى يا تىرىك، يا ئۆلۈك ئەمەس بولۇپ، قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قاپتۇ. ئارزۇگۈلنى پادىشاھنىڭ قىزى دەي دېسە تېخى، ئۆزىمىزنىڭ قىزى دەي دېسە تېخى، قانداق قىلغۇلۇق؟ ئاتا ـ ئانىنىڭ ئاھى تاغلارنى، كۆزىدىن ئاققان ياشلىرى زېمىننى بېسىپ، رۇخسارى سامانداك سارغىيىپ، بەللىرى يادەك ئېگىلىپتۇ.

ئارزۇگۈل ئۆزىنىڭ كۈندىلىك ئادىتى بويىچە باغ ئارىلاپ قۇشلار بىلەن ئويناپ، ئۆيگە كىرىپ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ چىرايىنى يەنە سولغۇن كۆرۈپتۇ.

— ئەي ئاتا ـ ئانا، نېمە بولدۇڭلار؟ بىرقانچە كۈندىن بېرى رۇخسارىڭلار كۈندىن ـ كۈنگە سولى-

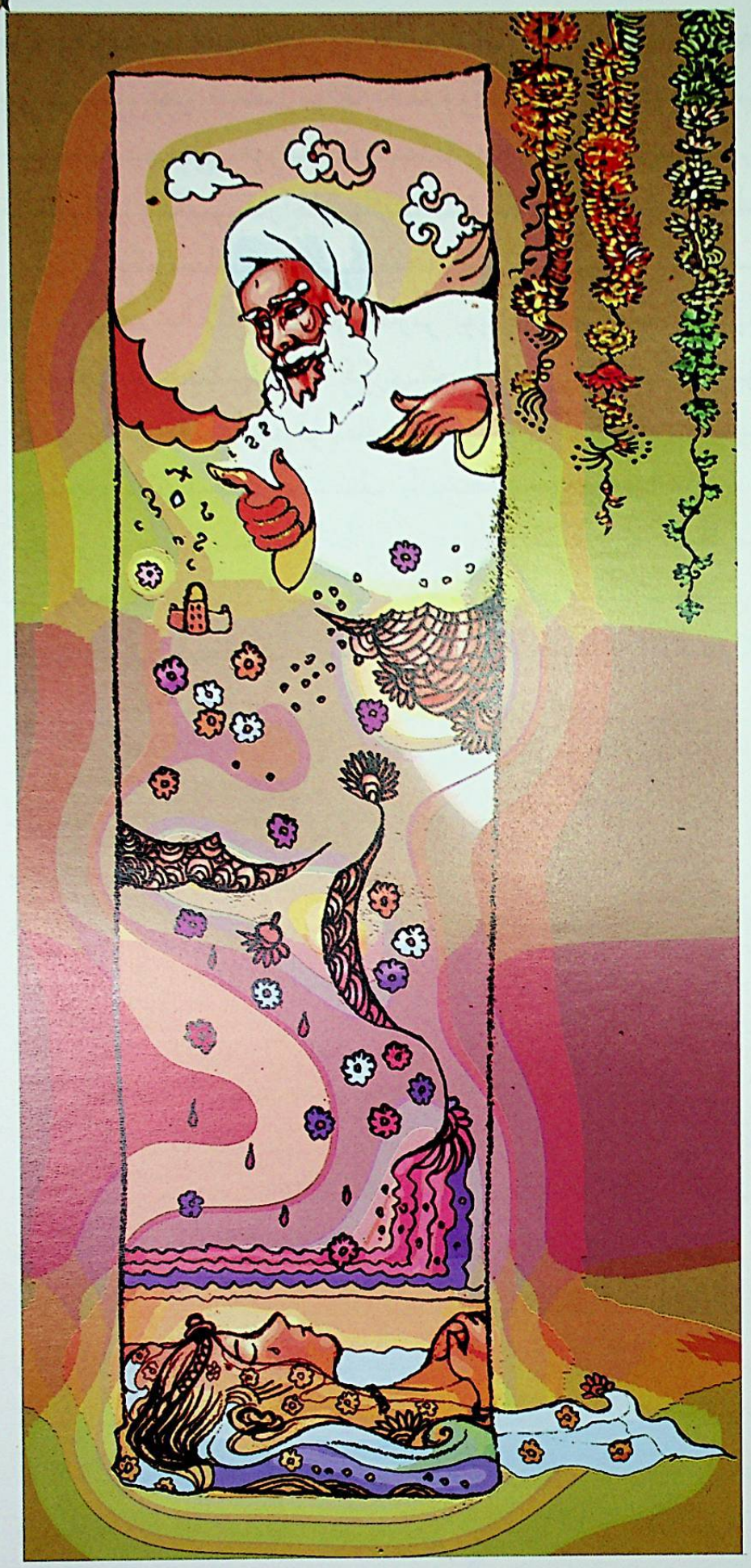

شىپ، كۆزۈڭلاردىن ياش قۇرۇمايدىغۇ؟ زادى بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ ماڭا ئېيتىپ بېرىڭلار، — دەپ يىغلاپ تۇرۇۋاپتۇ. ئېرنەزەر باغۋەن ئاخىر ئېغىز ئېچىپتۇ:

— قىزىم، سەندىن يوشۇرغان ئىشنى ئەمدى ئېيتمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ. پادىشاھىمىز قاراخاندىن ساڭا ئەلچى كەلدى. شۇ ۋەجدىن يىغلايمىز. قاراخان پادىشاھ ئەسلىي سېنىڭ ئۆز دادىڭ بولىدۇ، — دەپ، بولغان ۋەقەنى باشتىن - ئاياغ بايان قىپتۇ. بۇ ۋەقەلەرنى ئاڭلىغان ئارزۇگۈلنىڭ بەدەنلىرى تىكەنلىشىپتۇ، كۆز ياشلىرى يامغۇردەك تۆكۈلۈپتۇ. ئاتا - ئانا ۋە ئارزۇ-گۈل كۆپ ئويلانغان بولسىمۇ، مۇڭاپىق بىر يول تاپالماپتۇ. مۆھلەت كۈنى توشاي دەپ، ئازاب قىلىچى بوغۇزغا تاقىلىپتۇ.

ئارزۇگۈل باغ ئارىلاپ كۆل بويىغا كېلىپ كۆز ياشلىرىنى كۆلگە تۆكۈپتۇ، ئاللادىن ئۆزىگە ياردەم تىلەپتۇ، بارا - بارا جىسمى بوشىشىپ، ئاستا - ئاستا ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ئاق سەللە ئورىغان، ئاپئاق ساقال، ئاق كۆڭلەك، ئاق ئىشتان كىيگەن، هاسا تۇتقان بىر بوۋاينى كۆرۈپتۇ. ئارزۇگۈل بوۋايغا سالام بېرىپتۇ. بوۋاي سالامنى ئېلىك ئېلىپ، ئارزۇگۈلگە قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— قىزىم، بېشىڭغا كەلگەن كۈلپەتلەرنى ئاڭلىدىم. مەن سېنى ئاقتاش ئېلىنىڭ پادىشاھى سۇلتان خانىنىڭ ئوغلى سۇۋانخانغا ئاتا قىلدىم. هازىر سەن ئويغىنىسەن، ئالدىڭغا بىر ئۇچار تۇلپار جابدۇقلىرى بىلەن هازىر بولىدۇ. ئەرەنچە كىيىنىپ، بۇگۈن كېچە يولغا چىق. كۈنپېتىشقا قاراپ ئون بەش كۈن يول يۈرسەڭ بىر چۆلگە كېلىسەن. چۆلدە بىر كاتتا قورغان كۆرۈنىدۇ. بۇنى چۆل قورغان دەيدۇ، قورغاننى بىر ئەجدىها ساقلايدۇ. سەن قورقماي بارغىن، ئەجدىها سېنى دەرۋازىدىن كىرگۈزۈۋېتىدۇ. سەن باغ ئىچىدە ئۇيناپ يۈرگىن، قالغان ئىشنى كېيىن بىلىسەن، — دەپتۇ - دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

ئارزۇگۈل چۆچۈپ ئويغىنىپ قارىغۇدەك بولسا، كۆز ئالدىدا بىر تۇلپار جابدۇقلىرى بىلەن تەييار

بولۇپ تۇرغان. قىز ئاتىنى يېتىلەپ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە بولغان ۋەقەنى بىر ـ بىرلەپ با-
يان قىپتۇ. تۇن نىسبى بولغاندا ئارزۇگۇل ئەرەنچە كىيىنىپ، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن زار ـ زار يىغلاپ
خوشلىشىپ، چۆل قورغان نەدىسەن، دەپ يولغا راۋان بوپتۇ. كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا
تۇلپار ئارزۇگۇلنى قاراخان پادىشاھلىقىنىڭ زېمىنىدىن ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ئارزۇگۇلنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغان پادىشاھنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ: «جاللات!» دەپ
ۋارقىراپتۇ. جاللاتلار دەرھال ھازىر بوپتۇ. پادىشاھ جاللاتلارغا: «باغۋەننى ئايالى بىلەن ھازىرلا تۇتۇپ
كېلىڭلار. ئىككىلىسىنىڭ كۆزى ئويۇلۇپ، زىندانغا تاشلانسۇن!» دەپ پەرمان قىپتۇ. جاللاتلار باغۋەننى
ئايالى بىلەن تۇتۇپ كەپتۇ. باغۋەن ئۆزىگە ياخشى كۆن يوقلۇقىنى سېزىپ، پادىشاھ ئالدىدا ئەسلىي ۋەقە-
نى ئېچىپ تاشلىغان بولسىمۇ، پادىشاھ ئىشق ئوتىدا مەست بولۇپ، ئېرىنەزەر باغۋەن بىلەن ئايالىنىڭ
كۆزىنى ئويۇپ زىندانغا تاشلاپتۇ، باغۋارانلىرىنى ئۆزىنىڭ مۇلكى قىلىۋاپتۇ. قاراخان پادىشاھ ئارزۇگۇل-
نى ئاسمانغا چىقسا تاپىنىدىن، يەرگە كىرسە كوكۇلىسىدىن تارتىپ ئالىمەن دەپ قەسەم قىپتۇ. جەڭ
تەييارلىقىنى قىلىپ، لەشكەر ـ سانجاق ـ سانجاق لەشكەر بىلەن يولغا چىقىپتۇ.

قاراخان پادىشاھ يول يۈرۈپ تۇرسۇن، گەپنى ئارزۇگۇلدىن ئاڭلايلى:

ئارزۇگۇل ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ، بىر كۆزى قان، بىر كۆزى ياش ھالدا قاراخان پادىشاھلىقى-
دىن بارغانسىرى يىراقلاپ كېتىپتۇ. ئۇ تاغلار ئېشىپتۇ، سۇلار كېچىپتۇ، كۈندۈزنى كەچكە ئۇلاپ يول
يۈرۈپ، كېچىسى ئاينى ھەمراھ قىلىپ، بىر تاغقا يېتىپ كەپتۇ. تاغ ئىچىدە ئەۋلادتىن ئەۋلادقىچە قوي
بېقىپ كېلىۋاتقان چېچەن ۋە باتۇر بىر قويچى بار ئىكەن. قويچى قويلىرىنى ئوتلاتقا قويۇۋېتىپ، ئۆزى
ئېگىز بىر دۆڭنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ قويلىرىغا قاراۋاتقانىكەن، قويلار ئوتلاۋاتقان تەرەپتىن كېلىشكەن
بىر يىگىت چىقىپ كەپتۇ.

ـ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ـ دەپتۇ يىگىت قويچىغا.

ـ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ـ دەپ قويچىمۇ يىگىتكە سالام قايتۇرۇپتۇ.

ـ مەن يولدىن ئادىشقان بىر يولۇچىمەن. قۇم چۆلىدە چۆل قورغان بار دەپ ئاڭلىدىم. مەن شۇ
قورغانغا بارماقچىمەن، يولنى كۆرسىتىپ قويالارسىزمۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ يولۇچى يىگىت.

قويچى يىگىت يولۇچىغا سەپسېلىپ، ئۇنىڭ كېلىشكەن تەقى ـ تۇرقىغا، قىزلارغا خاس گۈزەل جا-
مالىغا تاڭ قاپتۇ ۋە گەپ ـ سۆزلىرىنىڭ جايىدىلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. قويچى يىراقنى قولى بىلەن
ئىشارەت قىلىپ:

ـ مۇشۇ تاغدىن ھالقىپ ئۆتسىڭىز ئاق قۇم دېگەن چۆلگە بارىسىز، ئاندىن يەنە بىر كۈن يول
يۈرسىڭىز چۆل ئىچىدە بىر ئېگىز قورغان كۆرۈنىدۇ، سىز ئىزدىگەن قورغان شۇ. لېكىن، سەپرىڭىز
خەتەرلىك، قورغاننى يوغان بىر ئەجدىھا قوغدايدۇ، ئېھتىيات قىلىڭ، ـ دەپتۇ.

يولۇچى يىگىت قويچىغا رەھمەت ئېيتىپ، سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. بۇ يولۇچى يىگىت ئارزۇگۇل ئىكەن.
ئارزۇگۇل قويچىنىڭ ئېيتقىنى بويىچە ئۈزاق يول يۈرۈپ ئاخىر چۆل قورغانغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ
قورغاننىڭ يېنىغا كېلىپ شۇنداق قارىسا، قورغان ئالدىدا غايەت يوغان بىر ئەجدىھا ياتقان، ئەجدىھانىڭ
ھەيۋىسىدىن ھەرقانداق ئادەمنىڭ يۈرىكى تىترەيدىكەن، ئۇ ئازراقلا قىمىرلاپ قويسا، يەرلەر تەۋرەپ كې-
تىدىكەن. ئارزۇگۇل دەسلەپ قورققان بولسىمۇ، لېكىن چۈشىدە كۆرۈنگەن خىزىرنىڭ سۆزى بويىچە ئۆ-
زىنى چىڭ تۇتۇپ چۆل قورغان دەرۋازىسىغا يېقىنلىشىپتۇ. ئارزۇگۇل يېقىنلاشقانسېرى ئەجدىھا ياۋاش-

لىشىپ، ئارزۇگۈلگە يول بوشىتىپتۇ. ئارزۇگۈل دەرۋازىنى بىر ئىتتىرىپ قورغان ئىچىگە كىرىپتۇ. ئەييۇھەنناس ! بۇ قانداق قورغان؟ قورغاننىڭ ئىچى جەننەتى فىردەۋسىنىڭ ئۆزى ئىكەن. تۈۋرۈكلىرى ئالتۇندىن، دېرىزىلىرى كۈمۈشتىن، يوللىرى مەرمەردىن، ئۆيئىچى گىلەم، كىمخاب، ئۇنچە ـ مەرۋا-يىت، گۈھەرلەر بىلەن بېزەلگەن، باغلىرى رەت ـ رەت، ھەر دوقمۇشتا بىر قەسىر ـ شىپاڭ، تۈرلۈك ـ تۈمەن مېۋىلەر پىشىپ كەتكەن، ياڭزىمۇياڭزا گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن، بۇلبۇللار سايراپ تۇرغان، كۆل-لىرىدە كۈمۈشتەك سۇلار چايقىلىپ، ئالتۇنبېلىقلار ئۇيناپ تۇرغان.

ئارزۇگۈل تۇلپارىنى باغلاپ، ئۇيان ـ بۇيان بىرپەس كۆز تاشلاپ، شېرىن سۇلارنى ئىچىپ، ئېسىل غىزالارنى يەپ، زىلال كۆللەرگە چۆمۈلۈپ چىقىپ بىر قەسىرگە كىرىپ، ساندۇقتىن ئۆزىگە يېڭى كە-يىملەرنى ئېلىپ كىيىپ، سۈمبۈل چېچىنى تاراپ، ئەينەك ئالدىغا كەپتۇ. مانا ئەمدى ئارزۇگۈل بۇ گۈ-زەل باغقا لايىق ھەقىقىي پەرىزاتقا ئايلىنىپتۇ.

ئارزۇگۈل باغ ئارىلاپ ئۆزىنى خۇش قىلىپ تۇرسۇن، گەپنى ئاقتاش ئېلىدىن ئاڭلايلى:

ئاقتاش ئېلىمۇ خۇددى قاراخان پادىشاھلىقىغا ئوخشاش ئۇ چەت ـ بۇ چەتلىرىگە ئات بىلەن يېتىپ بولماس، نەچچە تاغ، نەچچە دەريا، نەچ-چە شەھىرى، ھېسابسىز بايلىقى، نۇر-غۇن پۇقراسى بار قۇدرەتلىك بىر پادى-شاھلىق ئىكەن. ئاقتاش ئېلىنىڭ پا-دىشاھى سۇلتانخانغا ئۆمرىنىڭ ئاخىر-قى يىللىرىدا خۇدا بىر ئوغۇل ئاتا قىپتۇ. پادىشاھ سۇلتانخان شەھەر خەل-قىنى ئوتتۇز كۈن ئوينىتىپ، قىرىق كۈن تويلىتىپ، ئوغلىغا «سۇۋانخان» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. سۇۋانخان چاق-قان، زېرەك، قاۋۇل بولۇپ ئۆسۈپ مەكتەپ يېشىغا توشقاندا، پادىشاھ ئۇنى مەكتەپكە بېرىپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا يەنە ئۆزى بىلەن تەڭ قۇراملىق قىرىق نۆ-كىرىمۇ بىللە يۈرىدىكەن. سۇۋانخان بۇ نۆكەرلىرى بىلەن دائىم لەشكىرىي مەشىقلەرنى ئېلىپ بارىدىكەن. ئۇ يە-گىرمە ياشقا توشقان چاغلىرىدا ئەلەمدە ھەم قەلەمدە ئۆز زامانىسىدىكى ئالىم ۋە لەشكەر باشلىرىدىن ئېشىپ كېتىپ-تۇ. پادىشاھ سۇلتانخان ئۆز بالىسىدىن پەخىرلىنىدىكەن.

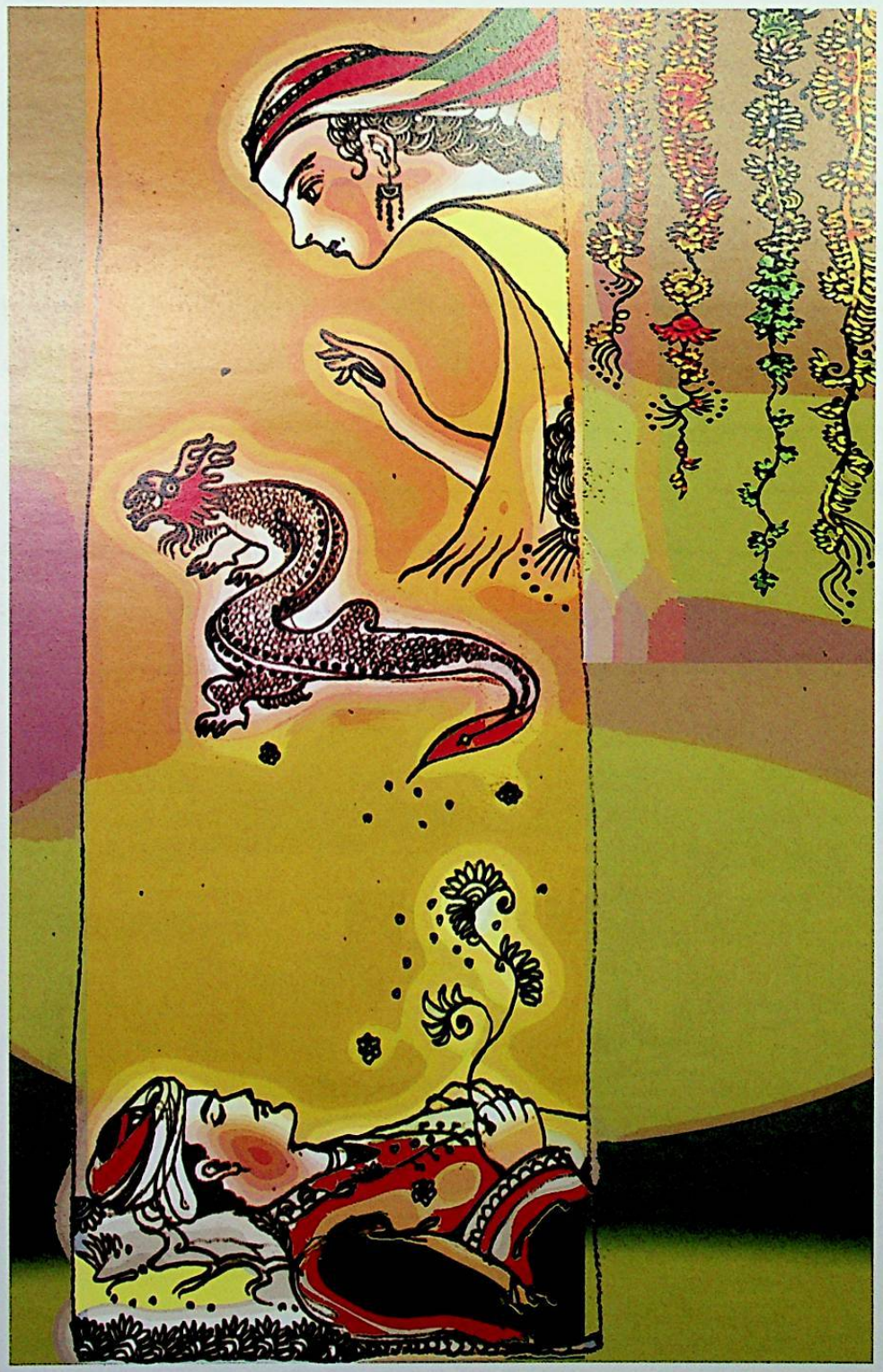

سۇۋانخاننىڭ بەختىيار ئىسىملىك

بىر جانجىگەر دوستى بار ئىكەن. بۇ ئىككىسى بىر - بىرىگە شۇنچىلىك ئوخشىشىپ كېتىدىكەنكى، بە-
زىدە پادىشاھ ئۆز بالىسى سۇۋانخان بىلەن بەختىيارنى ئاجرىتالماي قالىدىكەن.

بىر كۈنى سۇۋانخان لەشكىرىي مەشىقنى تۈگىتىپ تاماقنى يەپلا ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. چۈشىدە ئاق ساقال، خۇش چىراي بىر بوۋاينى كۆرۈپتۇ. سۇۋانخان بوۋايغا سالام قىپتۇ. بوۋاي سۇۋانخانغا دەپتۇ: «ئەي بالام، ئورنۇڭدىن تۇر، مەن ساڭا چۆل قورغان دېگەن يەردە ئارزۇگۈل ئىسىملىك بىر پەرنى ئاتا قىلـ دىم، بېرىپ ھالىدىن خەۋەر ئال. ئامىن، يول بولسۇن». سۇۋانخان يولغا چىقىپتۇ، يول يۈرۈپ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ، ئاخىر كاتتا بىر قورغانغا يېتىپ كەپتۇ. قورغان ئالدىنى بىر ئەجدىھا ساقلاپ ياتقانكەن، ئەجدىھا سۇۋانخاننى كۆرۈپ يول بېرىپتۇ. سۇۋانخان: «يا رەببىم» دېگىنىچە قورغان ئىچىگە كىرىپتۇ. ئەييۇھەننا‌س! قورغان ئىچى شۇنداق گۈزەل باغ ئىكەنكى، بۇنداق باغنى ئېرەمنى ئۇ ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغانكەن. سۇۋانخان تاڭ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا ساراي ئىشىكى ئېچىلىپ، ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار بىر نازىنىن قىزىلگۈلدەك ئېچىلىپ چىقىپ كەپتۇ. ئۇ بىر بېسىپ - ئىككى بې-
سىپ، ھەر باسقاندا يۈرەكلەرگە ئوت سېلىپ، بىر چىنە مۇزدەك سۈنى كۆتۈرۈپ سۇۋانخاننىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— خۇش كېلىپسىز مېھمان يىگىت، ئۇسسۇزلۇق ئىچىڭ، — دېگىنىچە تال چۈنقتەك بەللىرىنى ئېگىپ سالام بەجا كەلتۈرۈپتۇ.

سۇۋانخان قىزنىڭ سۈيىنى ئىچىپ، قىزنىڭ نام - شەرىپىنى سوراپتۇ. قىزمۇ يىگىتنىڭ نام - شەرىپىنى سوراپتۇ. ئىككىلا تەرەپ ئۆزلىرىنىڭ بىر - بىرىگە ئاشىق - مەشۇقلار ئىكەنلىكىنى بىلىپ: «ئاھ، ئارزۇگۈل!»، «ئاھ، سۇۋانخان!» دېگىنىچە بىرى - بىرىگە ئېتىلىپتۇ. دەل شۇ چاغدا سۇۋانخان ئويغىنىپ كېتىپتۇ، يۈرىكىگە ئوت تۇتىشىپتۇ، پۈت - قولىدا دەرمان قالماپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ چۈشىدە كۆرگەن ئارزۇگۈلىنىڭ رەڭگى - رۇخسارى كۆز ئالدىدىن كەتمەپتۇ، بىر غايىۋى كېسەل ئۇنىڭ پۈتۈن جىسمىنى چىرماپتۇ. سۇلتانخان ئۆز ئوغلىنىڭ كۈندىن - كۈنگە چىرايى ساماندەك سا-
غىيىپ، بەللىرى يادەك ئېگىلىپ، ئەقىل - ھوشىنى يوقىتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كۆرسەتمىگەن تېۋە-
پى، ئوقۇتمىغان موللىسى قالماپتۇ، لېكىن سۇۋانخان شىپالىق تاپالماپتۇ.

سۇۋانخاننىڭ جانجىگەر ئاغىنىسى بەختىيارمۇ سۇۋانخاننىڭ بېشىدا پەرۋانە بوپتۇ. سۇۋانخان ئاخىر

ئۆزىنىڭ ئىچكى سىرىنى بەختىيارغا ئېيتىپتۇ. بەختىيارمۇ چوڭقۇر ئويغا چۆمۈپتۇ. ئىككى دوست ئويلا ـ ئويلا ئاخىر سۇۋانخان چۈشىدە كۆرگەن چۆل قورغاننى ئىزدەپ، ئارزۇگۈلنى تېپىشنى نىيەت قىلىپ قەسەم قىلىشىپتۇ. بەختىيار پادىشاھ ھۇزۇرىغا بېرىپ سۇۋانخاننىڭ شىكارغا چىقىپ كۆڭلىنى ئېچىش نىيىتى بارلىقىنى خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ ئوغلىنىڭ كۆڭۈل ئاچىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ خۇرسەن بوپتۇ ۋە رۇخسەت قىپتۇ.

سۇۋانخان شىكار تەييارلىقىنى پۇختا قىلىپ، بەختىيار بىلەن بىللە قىرىق يىگىتنى ئېلىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار تاغلارنى ئېشىپ، سۇلارنى كېچىپ بىر چۆلگە يېتىپ كەپتۇ. شۇ ئەسنادا بىر چىرايلىق كېيىك بۇلارنىڭ ئالدىدا پەيدا بوپتۇ. سۇۋانخاننىڭ شىكار ھەۋىسى قوزغىلىپ: «بۇ كېيىكنى قورشاڭلار، تىرىك تۇتىمىز، ئەگەر كىم قاچۇرۇپ قويسا كاللىسى ئېلىنىدۇ» دېگىنىچە كېيىككە ئات ساپتۇ. كىم بىلسۇن، كېيىك بىر سەكرەپلا سۇۋانخاننىڭ بېشىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ چۆلگە قېچىپتۇ. ئەلەمگە چىدىمىغان سۇۋانخان كېيىكنى جان ـ جەھلى بىلەن قوغلاپ چۆل ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. قىرىق يىگىتمۇ سۇۋانخاننىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ قوغلاپتۇ. ھاۋا بىردىن ئۆزگىرىپ، شامال چىقىپتۇ، شامال بارا ـ بارا بورانغا ئايلىنىپ، چۆل قۇيۇنلىرى ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، ئاسمان ـ زېمىننى قاراڭغۇلۇق بېسىپتۇ. قىرىق يىگىت سۇۋانخاننى كۆزدىن يىتتۈرۈپ قويۇپتۇ.

سۇۋانخان كېيىكنى تاپ بېسىپ قوغلاپ ئاخىر بىر قورغانغا يېتىپ كەپتۇ. كېيىك قورغان دەرۋازىسىدىن كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سۇۋانخانمۇ كېيىكنىڭ كەينىدىن قورغانغا كىرىپتۇ. ئەييۇھەنناس! قارىغۇدەك بولسا، بۇ قورغان ئۆزى چۈشىدە كۆرگەن باغى ئېرەمنىڭ دەل ئۆزى. ئۇ ئاتتىن چۈشۈشىگە، چۈشىدە كۆرگەن پەرىزات قەسىردىن چىقىپ كەپتۇ. سۇۋانخان چۈشۈممۇ، ئوڭۇممۇ دېگىنىچە قىزغا قاراپ قەدەم تاشلاپتۇ. ئارزۇگۈلمۇ: «سىز سۇۋانخان بولامسىز؟» دېگىنىچە يىگىتكە ئۆزىنى ئېتىپتۇ. ئىككى ئاشىق ـ مەشۇق قۇچاقلىشىپتۇ، گويا سۇغا سۇ قېتىلغاندەك بوپتۇ.

سۇۋانخان بىلەن ئارزۇگۈل قورغان ئىچىدە مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى سۇۋانخاننىڭ دادىسى سۇلتانخاندىن ئاڭلايلى:

سۇۋانخاننىڭ قىرىق يىگىتى سۇۋانخاننى چۆل ئىچىدە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئىزدەپ تاپالماي، ئاخىر ئىلاجسىز ئۆز شەھىرىگە قايتىپتۇ. قىرىق يىگىت شاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ، ئۆز بويۇنلىرىغا قىلىچ تەڭلەپ، سۇۋانخاننى يىتتۈرۈپ قويغانلىقى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ئۆلۈمگە لايىق ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ يىغلىشىپتۇ. سۇلتانخان بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىھوش بولۇپ تەخت ئۈستىگە يىقىلىپتۇ. سۇلتانخان ھوشىغا كېلىپ قىرىق يىگىتنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈپتۇ. پۈتۈن شەھەر خەلقىگە سۇۋانخان ئۈچۈن قارىلىق تۇتۇشقا پەرمان چۈشۈرۈپتۇ، ئۆزىمۇ شەھەر سىرتىغا چېدىر ـ بارگاھلارنى قۇرۇپ، ماتەم تۇتۇپتۇ. بەختىيارمۇ دوستىنىڭ پىراقىدا ئاھۇ پىغان چېكىپ، دەرۋىشلىك يولىنى تاللاپ، بىر ئېگىز تاغنىڭ ئۆڭكۈرىنى ماكان قىپتۇ.

بىز ئەمدى چۆل قورغانغا تاشلاپ قويغان ئارزۇگۈل بىلەن سۇۋانخانغا كەلسەك، ئىككى ئاشىق ـ مەشۇق قورغان ئىچىدە ئۆز مۇرادىغا يېتىپ، بىر ـ بىرىگە شېرىن ـ شېكەر سۆزلىرىنى قىلىشىپ، ئويناپ ـ كۈلۈپ خېلى كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈپتۇ. بىر كۈنى سۇۋانخان ئارزۇگۈلگە:

ـــ ئارزۇگۈل، مەن دادامدىن شىكار ئۈچۈن رۇخسەت ئېلىپ چىققان. بۈگۈن مەن مەقسەت ـ مۇرادىمغا يەتتىم. دادام ۋە ئانام بەلكىم مۇشۇ مىنۇتلاردا مېنىڭ ھەسرەت ئوتۇمدا كۆيۈۋاتقان بولۇشى مۇم-

كىن. ماڭا رۇخسەت قىلسىڭىز، مەن قايتىپ دادام بىلەن ئانامنى خۇش قىلاي، قائىدە - يوسۇن بىلەن سىزنى ئۆز ئېلىمگە — ئاتا - ئانامنىڭ قېشىغا ئېلىپ باراي، — دەپتۇ. ئارزۇگۈلمۇ سۇۋانچىنىڭ گېپىنى ماقۇللاپ:

— بولىدۇ، مەن سىزنى كۈتىمەن، ئاتا - ئانىنى رازى قىلىش بىز بالىلارنىڭ قەرزى، — دەپتۇ.

ئىككى ئاشىق - مەشۇق ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي مىڭ تەسلىكتە خوشلىشىپتۇ. سۇۋانچان چۆل قورغاندىن ئايرىلىپ ئۆز يۇرتىغا يول ئاپتۇ.

بەختىيار تاغ ئۈستىدە دوستى سۇۋانچانىڭ يولىغا قاراپ كۆزلىرى تېشىلىپتۇ. ئۇنىڭ سالا-مەت كېلىشىنى بىر ئاللادىن سوراپ، قاقشاپ - يىغلاپ تۇرۇشىغا يىراقتىن بىر ئاتلىق ئادەم كۆ-رۈنۈپتۇ، ئاتلىق ئادەم بارا - بارا يېقىنلىشىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۇ سۇۋانچانىكەن. بەختىيار: «ئوكۇمۇ، چۈشۈمۇ بۇ؟ سۇۋانچان دوستۇم، سەن ھايات ئىكەنسەن» دېگىنىچە تاغ ئۈستىدىن دو-مىلاپ دېگۈدەك يەرگە چۈشۈپ، دوستى سۇۋانچانىنى باغرىغا بېسىپتۇ. سۇۋانچان بارلىق ۋەقەنى دوستىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. بەختىيار:

— سەن توختاپتۇر، مەن بېرىپ داداڭغا خەۋەر قىلىپ سۆيۈنچە ئالاي، — دېگىنىچە شەھەرگە ئات ساپتۇ. ئۇ: «سۆيۈنچە ! سۆيۈنچە !» دەپ ۋارقىرىغىنىچە پادىشاھنىڭ چېدىر - بارگاھىغا يېتىپ كېلىپ، ئېھتىياتسىزلىقتىن پادىشاھ چېدىرىنىڭ تارتما ئارقىنىغا ئېتى بىلەن كېلىپ ئۇرۇلۇپ ئارقانىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، پادىشاھنىڭ خاس چېدىرىنى ئۆرۈۋېتىپتۇ. پادىشاھ ماتەم تۇتۇپ ئولتۇرغىنى ئۈچۈن بۇنى ئۆزە-گە ھاقارەت بىلىپتۇ - دە: «جاللات، بۇ مەلئۇننى ئۆلتۈرۈڭلار !» دەپ ئەمر قىپتۇ. جاللاتلار بەختىيارنى بىر دەمدە جادۇ كۆتىكىنىڭ ئۈستىگە ياتقۇزۇپ، بېشىنى كېسىشكە تەييارلىنىپتۇ. شۇ ئارىلىقتا سۇۋا-خانمۇ ئات چاپتۇرۇپ ئاتىسى بار چېدىرغا يېقىنلىشىپ: «ھەي دادا، مەن كەلدىم» دەپ ۋارقىراپتۇ. سۇ-تانخان چېدىردىن چىقىپ قارىسا، ئۆزىنىڭ ئوغلى سۇۋانچان تۇرغۇدەك. سۇلتانخان: «ۋاي بالام» دېگە-نىچە ئوغلىغا تاشلىنىپتۇ. ئاتا - بالا بىرجان - بىرتەن بولۇپ كېتىپتۇ. پۈتۈن شەھەر خەلقى داقا-دۇمباق چېلىپ، ماتەم لىباسلىرىنى تاشلاپ، شاد - خۇراملىققا چۆمۈپتۇ. سۇۋانچان دادىسىدىن دوستى بەختىيارنى سورىغانىكەن، پادىشاھ دەررۇ بەختىيارنى ئۆلۈمدىن ئازاد قىلىپ، ئۇنىڭغا سۆيۈنچە بېرىپتۇ.

پادىشاھ بالىسىنىڭ ھايات قايتىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، شەھەر خەلقىگە ئۈچ كۈن توي - تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ.

سۇۋانچان شەھەر خەلقى بىلەن بىللە ئۈچ كۈن ئويناپ - كۈلۈپتۇ، لېكىن كۆڭلى يەنىلا چۆل قور-غاندىكى ئارزۇگۈلدە ئىكەن. ئاخىر سۇۋانچان دوستى ئارقىلىق دادىسىغا ئۆز مۇراد - مەقسىتىنى ئېز-ھار قىپتۇ، دادىسى ماقۇل بولۇپ، ئون بەش كۈنلۈك مۆھلەت بېرىپتۇ، ئۆزى بولسا، ئوغلى ئارزۇگۈلنى ئېلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پۈتۈن شەھەر خەلقىگە چوڭ توي - تاماشىلارنى قىلىپ بېرىش نىيە-تىدە تەييارگەرلىككە چۈشۈپتۇ.

سۇۋانچان سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ، قايىدىسەن چۆل قورغان، دەپ ئات سېلىپ ئارزۇگۈلنىڭ يە-نىغا ئاتلىنىپتۇ. ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ ئادەم ئېلىپ مېڭىشنى لايىق كۆرمەي، تەنھا يولغا چىقىپتۇ، يول يۈرۈپ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ، ئاخىر چۆل قورغان دەرۋازىسىدىن كىرىپ مەشۇقى ئارزۇگۈل بىلەن دىدارلىشىپتۇ.

ئەمدى گەپنى قاراخان پادىشاھىدىن ئاڭلاڭ:

قاراخان پادىشاھى لەكمىك ـ لەكمىك، سانجاق ـ سانجاق لەشكىرىنى باشلاپ تاغ ئارىسىدىكى ھېـ
لىقى قويچىنىك يېنىغا يېتىپ كەپتۇ ۋە مۇشۇ يول بىلەن بىر قىزنىك ئۆتكەن ـ ئۆتمىگەنلىكىنى سوراپتۇ. قويچى: «قىز بالىنى كۆرمىدىم، لېكىن قىز بالىغا بەرگۈسىز بىر يىگىتنى كۆردۈم. ئۇ يىگىت چۆل قورغان دېگەن بىر تىلسىمات قورغان تەرەپكە كەتتى» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قاراخان پادىشاھ قويـ
چىنىك: «قىز بالىغا بەرگۈسىز يىگىت» دېگىنىنى ئاڭلاپ، بەلكى ئارزۇگۈل ئەرەنچە ياسىنىپ ماڭغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ چۆل قورغانغا ئاتلىنىپتۇ.

سۇۋانخان بىلەن ئارزۇگۈل سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ ئەمدى قورغاننىڭ سىرتىغا چىقىشىغا، تۆت ئەتراپىنى قورشىۋالغان گىرە ـ گىرە، ئايماق ـ ئايماق، سانجاق ـ سانجاق لەشكەرلەر ۋە تۇغ ـ ئەلەمـ
نى كۆرۈپتۇ. ئۇلار قورغان ئىچىگە قايتىپ كىرىپ، دەرۋازىنى مەھكەم تاقاپتۇ. ئارزۇگۈل: «تۇغ ـ ئەلەمـ
لەرگە قارىغاندا، بۇ لەشكەرلەر قاراخان پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى» دەپتۇ ـ دە، بېشىدىن ئۆتكەن سەرـ
گۈزەشتلىرىنى بايان قىپتۇ. سۇۋانخاننىڭ چىشلىرى كىرىشىپ، غەزەپ ـ نەپرەتلىرى تېشىپ، بەدەن مويلىرى كۆڭلەكلىرىنى تېشىپ چىقىپتۇ. «توختا، مەن سەنلەرگە تېتىمسام سۇۋانخان بولماي كېـ
تەي ! » دېگىنىچە قىلىچ ـ نەيزىسىنى ئېلىپ، نەرە تارتقىنىچە جەڭگە چىقىپتۇ.

ئۇ كۈنى شۇنداق بىر جەڭ بوپتۇكى، گويا قىيامەت قايىم بولغاندەك بوپتۇ، ئۆلۈكلەر ساينىڭ تېـ
شىدەك يېتىپ كېتىپتۇ، قانلار دەريا بولۇپ ئېقىپتۇ. كەچ كىرىپ دۇمباق چېلىنىپتۇ، لەشكەرلەر ئۆز بارگاھلىرىغا قايتىپتۇ. سۇۋانخانمۇ قورغانغا كىرىپ كېتىپتۇ. تاڭ ئېتىپ كۈن چىقىپتۇ. قاراخاننىڭ لەشكەرلىرى دۇمباق چېلىپ جەڭگە سەپراس بوپتۇ. سۇۋانخان خۇددى شىرەڭ دەرۋازىدىن ئېتىلىپ چىقىپتۇ. قىلىچ ـ نەيزىلەر بىر ـ بىرىگە ئۇرۇلغاندا خۇددى چاقماق چاققاندەك ئوتلار چاچرايدىكەن. سۇۋانخان دۇشمەن ئىچىدە بىردە سولغا، بىردە ئوڭغا نەرە تارتىپ، قىلىچ ئۇرۇپ، دۇشمەن كۆزىنى ئالا چەكمەن قىلىپ، بىر ئۇرۇشدا نەچچە ئون ئادەمنىڭ بېشىنى كېسىپ، لەشكەرلەرنىڭ يۈرەكلىرىنى تىترىتىۋېتىپتۇ. كۈن يېنىپ، چۆل قىزىرىپتۇ. قاراخان تەرەپ دۇمباق چېلىپ لەشكەرلىرىنى بارگاھقا يىغىپتۇ، سۇۋانخانمۇ قورغانغا قايتىپتۇ.

قاراخان پادىشاھ جەڭ بىلەن سۇۋانخاننى يېڭىشكە كۆزى يەتمەي، رەڭۋازلىق قىلىشقا ئۆتۈپتۇ. ئۇ چوڭقۇر بىر ئورا كولاپ، ئىككى مىڭ مەرگەننى ئورىغا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. جەڭ باشلانغاندا، لەشكەرلەر يېڭىلگەن بولۇپ چېكىنىپ، سۇۋانخان ئورىغا يېقىنلاشقاندا ئىككى مىڭ مەرگەن تەڭلا ئوق ئۇزمەكچى بوپتۇ.

ئەتىسى جەڭ يەنە باشلىنىپتۇ. سۇۋانخاننىڭ ئەسلىي ئۆزى بىلەن بىر ياشلىق ئالما كۆز دېگەن ئۇچار ئېتى بار ئىكەن. سۇۋانخان ئۆمرىدە ئاتتىن بىر كۈنمۇ ئايرىلمىغان ۋە ئاتقا بىر قامچىمۇ سېلىپ باقمىغانىكەن. ئۇ ئالما كۆزنى مىنىپ، دۇشمىنىگە شىرەڭ ئېتىلىپتۇ. دۇشمەن چېكىنىپتۇ. سۇۋانخان دۇشمەننى قوغلاپ بىر جايغا كەلگەندە، ئالما كۆز چىپچىدە توختاپتۇ. بۇ ھالەت سۇۋانخانغا ھاقارەت بەـ
لىنىپتۇ ـ دە، ئاتقا بىر قامچا ساپتۇ. ئات كىشنىگىنىچە ئېگىزگە سەكرەپتۇ. شۇ ئارىلىقتا ئىككى مىڭ مەرگەن سۇۋانخانغا تەڭلا ئوق ئېتىپتۇ، نەچچە يۈز تال ئوق سۇۋانخانغا كېلىپ سانجىلىپتۇ، ئۇ ئېغىر يارىلىنىپتۇ. ئالما كۆز ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە ئۆزىنىڭ سادىق ئىگىسىنى قورغان ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ كېتىپتۇ. دۇشمەن قورغانغا چۈمۈلىدەك بېسىپ كېلىشكە باشلاپتۇ. ئارزۇگۈل ئاتنىڭ كىشنىشىدىن ئەنسىرەپ قورۇغا چىقىپ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، سۇۋانخان ھوشىدىن كەتكەن، ئۇنىڭ بەدىنىدە نەچچە

يۈز ئوق سانجىقلىق تۇرغان. ئارزۇگۈل: «سۇۋانخان !» دېگىنىچە ئۇنى ئاتتىن يۆلەپ يەرگە ياتقۇزۇپتۇ، ئۇنىڭ تېنىدىن ئوقلارنى ئېلىپ مەلھەم سۈركەپتۇ، قورغاننىڭ سىرتىدىكى لەشكەرلەرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆزى سۇۋانخانغا ئوخشاش ياسىنىپ، قولىغا قىلىچ - نەيزە ئېلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى غەزەپكە تولۇپ، دەرۋازىنى ئېچىپ دۈشمەن ئىچىگە باستۇرۇپ كىرىپتۇ. ئارزۇگۈل شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، ئاق ئات مىنگەن پالۋان سۈپەت بىر يىگىت دۈشمەنلەر بىلەن ئېلىشىۋاتقان، بۇ ھال ئارزۇگۈلگە چوڭ مەدەت بوپتۇ. ئارزۇگۈل دۈشمەنلەرنى قىرغىن قىلىشقا باشلاپتۇ. دۈشمەنلەرنىڭ بېشى ساينىڭ تېشىدەك يېتىپ، قانلار دەريا بولۇپ ئېقىپ: «ۋايجان، ۋايەي ! » دېگەن ئاۋازلار چۆلنى بىر ئاپتۇ. دۈشمەن ھالسىراپ چېكىنىشكە يۈزلىنىپتۇ. ئارزۇگۈل بىلەن ھېلىقى پالۋان يىگىت قاچقانلارنى سۈر - توقاي قىلىپ، قۇم - تۇپراقتەك چۆلگە چېچىۋېتىپتۇ. قاراخان پادىشاھ ھېچ ئىلاج قىلالماي، كەلگەن يولى بىلەن ئۆز شەھىرىگە چېكىنىپتۇ.

ئارزۇگۈل بىلەن ھېلىقى يىگىت قورغانغا قايتىپ كەپتۇ، ئاڭغىچە سۇۋانخانمۇ ھوشىغا كەپتۇ. ھېلىقى يىگىت سۇۋانخان بىلەن سالاملىشىپ، ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ دەپتۇ:

— مەن ئەسلىي ئاشۇ ئېگىز تاغدا قوي باقىدىغان قويچى بولىمەن. تاغ ئۈستىدە تۇرۇپ سىزنىڭ يەككە - يېگانە جەڭ قىلىۋاتقىنىڭىزغا قاراپ ئاپىرىن ئوقۇۋاتسام، دۈشمەن تەرەپ نامەردلىك قىلدى، ئاخىر چىداپ تۇرالماي جەڭگە چۈشتۈم.

سۇۋانخان بىلەن ئارزۇگۈل قويچىغا كۆپتىن - كۆپ رەھمەت ئېيتىپ، ئۆزلىرىنىڭ بۇ قورغاندىن كېتىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ كېلىپ:

— سىزنىڭ مەردلىكىڭىز ئۈچۈن بۇ قورغان بىزدىن سىزگە خاتىرە بولۇپ قالسۇن، — دەپتۇ.

سۇۋانخان ئارزۇگۈلنىڭ ياخشى كۈتۈشى بىلەن تېزلا ساقىيىپ ئاتقا مىنگۈدەك بوپتۇ. ئارزۇگۈل بىلەن سۇۋانخان سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ يولغا چىقىپتۇ. قويچى يىگىت چۆل قورغان دەرۋازىسى ئال-

ددا ئۇلارنى ئۇزىتىپ قاپتۇ. ئارزۇگۇل بىلەن سۇۋانخان ئۇزاق يوللارنى بېسىپ سۇلتانخانىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. سۇلتانخان ئوغلى بىلەن ئارزۇگۇلنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇرسەن بوپتۇ. بۇ بىر جۈپ ئاشىق ـ مەشۇقلار پاياندا ئۇستىدە مېڭىپ، ئاتا ـ ئانىسىغا سالام بەجا كەلتۈرۈپتۇ. سۇلتانخان پۈتۈن شەھەر خەلقىگە قىرىق بىر كۈن توي قىلىپ بېرىپ، ئوغلى بىلەن ئارزۇگۇلنى مۇرادىغا يەتكۈزۈپتۇ. ئاشىقلار بىر تەكىيىگە باش قويۇپتۇ. ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ ئارزۇگۇل بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ، سۇلتانخان ۋە سۇۋانخان چەكسىز خۇشال بوپتۇ. بالىنىڭ ئىسمىنى دىلمۇراد قويۇپتۇ.

ئەمدى چۆل قورغاندىن قېچىپ كەتكەن قاراخان پادىشاھتىن ئاز ـ تولا گەپ ئاڭلايلى:

قاراخان پادىشاھ جەڭ ئارقىلىق مەقسىتىگە يېتەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ. شۇ ئارىلىقتا كارۋانلار ئاقتاش ئېلىنىڭ پادىشاھى سۇلتانخانىنىڭ ئوغلى سۇۋانخانىنىڭ ئارزۇگۇل ئىسىملىك بىر قىز بىلەن توي قىلغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ تويغا داخىل بولغانلىقىنى ئېيتىپ كەپتۇ. قاراخان پادىشاھ ھەسەت ۋە كۈنداشلىق ئوتىدا كۆيۈپ، تېخىمۇ يامان خىياللارغا چۆكۈپتۇ، ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، پادىشاھلىقىنى ئۆزىنىڭ ئارزۇگۇل بىلەن تېگىشىلگەن ئوغلىغا تاشلاپ، قىرىق قېچىرغا ئالتۇن ـ كۈمۈش ئارتىپ، ئىسمىنى «ئاللايار»غا ئۆزگەرتىپ، رەببىم، دېگىنىچە ئاقتاش ئېلىگە يول ئاپتۇ، قاراخان پادىشاھ تاغۇتاشلاردىن، چۆل ـ باياۋانلاردىن ئۆتۈپ، ئاقتاش ئېلىنىڭ پادىشاھى تۇرغان شەھەرگە يېتىپ كېلىپ بىر كارۋانسارايغا چۈشۈپتۇ. ساراي خوجايىنى ئۆز ساريىغا چۈشكەن كارۋانچىلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئېلىپ كەلگەن نەرسىلىرىنى كۆرۈپ، بۇلارنىڭ ئاددىي بىر كارۋانچى ئەمەسلىكىنى سېزىپ، پادىشاھ سۇلتانخانغا خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ سۇلتانخان دەررۇ پەرمان چۈشۈرۈپ، ئاللا يارنى خان ئوردىسىغا چاقىرىپ، ئۇنى سوراق ئاستىغا ئاپتۇ:

— نېمە ئادەمسەن؟ سەپىرىڭ قايان؟

قاراخان پادىشاھ:

— مەن قارىياغاچ ئېلىنىڭ پادىشاھى ئاللايار بولىمەن. دۆلىتىمگە يات بىر ئەل لەشكەر تارتىپ كەلدى. مەن ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەي يېڭىلىپ، دۆلەت ۋە ئائىلەمنى تاشلاپ ئۆزلىرىدىن پاناھلىق تىلەپ كېلىشىم، — دەپتۇ ـ دە، پادىشاھ سۇلتانخانغا ئېگىلىپ تەزىم قىپتۇ. سۇلتانخان مەرد پادىشاھ بولغاچقا، ئاللايارنىڭ يالغاندىن تۆككەن ياشلىرىغا ئىشىنىپ، ئوغلى سۇۋانخان باشچىلىقىدا قارىياغاچ ئېلىگە لەشكەر تارتماقچى بوپتۇ. ئۇلار لەشكىرىي تەييارلىقلىرىنى تۈگىتىپ مېڭىش ئالدىدا، ئارزۇگۇل بىلەن سۇۋانخان خوشلىشىپتۇ. ئاجايىپ مۆجىزات!

سۇۋانخانىنىڭ بۆشۈكتە ياتقان بوۋاق ئوغلى دىلمۇراد يىغلاپ تۇرۇپ شۇنداق دەپتۇ:

— دادا، سىز جەڭگە بارماڭ، سىز جەڭگە بارسىڭىز، مەن يېتىم قالىمەن، بېشىمغا دەرد ـ ئەلەم چۈشىدۇ.

بۇ غەلىتە ئەھۋال سۇۋانخانىنى ئويلاندۇرۇپ قويۇپتۇ. ئارزۇگۇلنىڭمۇ يۈرىكى ئاغىنىدەك بولۇپ، سۇۋانخانىنىڭ جەڭگە بارماسلىقىنى ئېيتىپتۇ. سۇۋانخان دادىسى سۇلتانخانغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ سۇلتانخانمۇ ئويغا چۆمۈپتۇ، لېكىن ئۆزى بۇنىڭغا بىرنېمە دېيەلمەي ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىدىن ئەقىل سوراپتۇ. پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن ئاللايار دەررۇ سەپ ئالدىغا چىقىپ، پادىشاھقا تەزىم قىلىپ تۇرۇپ دەپتۇ:

— ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، پېقىر ئاللايار ئۆزلىرىگە مالالىق يەتكۈزۈپ، ئاتىنى بالىدىن، بالىنى ئاتىدىن ئايرىپ قويغان ئاسىي بولسىمۇ، ئەمما ئۆزىنى ئاتىسىغا ئوخشاش سادىق قۇل دەپ بىلىدۇ. ئاتىسى ئۆزىگە ئوخشاش ئۆزىنىڭ ئوغلىنىمۇ سادىق قۇل بولۇشىنى ئۈمىد ق

تىدىن ئايرىپ قويىدىغان ئوخشايمەن. ئەگەر رۇخسەت قىلسىلا، مەن باشقا بىر پادىشاھلىقتىن يارىدىم سورىسام، — دەپتۇ.

شۇ ئارىلىقتا ئاللايار دىن نەچچە قېچىر ئالتۇن - كۈمۈش سوۋغات ئالغان بىر ۋەزىر پادىشاھقا:

— بىر ياشقا توشمىغان بالىنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ جەڭ پەرماندىن ۋاز كەچسىلە، خەلقىمىز ئالدىدا يۈزىمىز چۈشمەمدۇ؟ — دەپتۇ.

سۇلتانخانمۇ ئۆزىنىڭ مەردانىلىكىگە داغ تەگكۈزمەسلىك ئۈچۈن نەۋرىسى دىلمۇرادنىڭ سۆزىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، جەڭگە ئاتلىنىشقا پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. سۇۋانخان ئىلاجسىز سانسىزلىغان لەشكەر بىلەن سەپ تارتىپ قارىياغاچ ئېلىگە ئاتلىنىپتۇ. ئاللايار سۇۋانخاننى يولغا سېلىپ ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بوپتۇ ۋە ئارزۇگۈلنىڭ دېرىكىنى قىپتۇ، ئاخىر ئارزۇگۈلنىڭ شەھەر سىرتىدىكى سۇۋاق خانىنىڭ خاس چارىبىغىدا ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپتۇ.

سۇلتانخانمۇ ئاللايارنىڭ شېرىن - شېكەر سۆزلىرىگە ئالدىنىپ، ئۇنى ئوردا ئىچىدە ئەتىۋارلاپتۇ، دۆلەت ئىشلىرىدا مەسلىھەتلىشىپتۇ. سۇۋانخان كېتىپ ئاز كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئاللايار سۇلتانخانغا:

— پادىشاھىئالەم، كۆڭلۈمدە تېخىچە نەۋرىڭىز دىلمۇرادنىڭ قىلغان سۆزلىرى تۇرىدۇ. ھەر ئېھتىمالغا قارشى مەن سىزنىڭ يالغۇز ئوغلىڭىز سۇۋانخاندىن بەك ئەنسىرەيمەن. مۇمكىن بولسا، مەن ئوغلىڭىزنىڭ كەينىدىن بېرىپ، ئۇنىڭغا مەسلىھەتچى بولاي، — دەپتۇ - دە، سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ، ئايالىنى ۋاقتىنچە پادىشاھ، ئاللايارنى ۋەزىر قىلىپ قويۇپ، ئۆزى سۇۋانخانىنىڭ كەينىدىن يولغا چىقىپتۇ. ئاتا ۋە بالىدىن قۇتۇلغان ئاللايار بىر كۈنى كېچىسى ئوغرى مۇشۇكتەك شەھەر سىرتىدىكى سۇۋانخانىنىڭ خاس چارىبىغىغا كىرىپ كەپتۇ، يىلاندەك تولغىنىپ مېڭىپ، مۇشۇكتەك پۇراپ يۇرۇپ، ئاخىر ئارزۇگۈلنىڭ خاس ھۇجرىسىنىڭ ئۆگزىسى ئۈستىگە چىقىپ تۆشۈكتىن ئۆيىگىچىگە سەپسالىپتۇ، قارىغۇدەك بولسا، ئارزۇگۈل بۆشۈككە يۆلىنىپ ئوغلى دىلمۇرادنى ئېمىتىپ يېرىم ئۇيقۇ، يېرىم ئويغاق ھالەتتە ئولتۇرغان. ئاللايار ئالدىن تەييارلاپ قويغان خۇش پۇراقلىق بىھوش قىلىدىغان كۈمىلاچ دورىنى تۆشۈكتىن ئارزىگۈلنىڭ يېنىغا تاشلاپتۇ. ئارزۇگۈل دىلمۇرادنى ئېمىتىپ بولۇپ بېشىنى كۆتۈرۈشىگە، بۇرنىغا بىر خۇش پۇراق ئۇرۇلۇپتۇ، ئەتراپنى سىلاپ، ھېلىقى كۈمىلاچ دورىنى تېپىۋاپتۇ، ئۇ كۆزىگە بىر خىل مېۋىدەك كۆرۈنۈپتۇ، چىشلەپ باقسا شۇنداق شېرىن - شېكەر. شۇنداق قىلىپ، ئۇ دورىنى يەپتۇ - دە، بىھوش بولۇپ يىقىلىپتۇ. بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن ئاللايار تۆشۈكتىن ئارقان ئارقىلىق سىيرىلىپ ئۆيگە چۈشۈپتۇ - دە، بۆشۈكتە ياتقان دىلمۇرادقا ئۆچلۈكى كېلىپ خەنجەر ئۇرۇپتۇ، بالىدىن قىپقىزىل قان ئۇرغۇپ چىقىپتۇ. ئۇ ئارزۇگۈلنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئالدى پېشىنى يىرتىۋېتىپتۇ، دىلمۇرادنىڭ قېنىنى بىلەن قولىنى بويىپ، ئارزۇگۈلنىڭ كۆكسىگە بېسىپ بەش قولىنىڭ ئىزىنى چىقىرىپ، ئۆزى يەنە ئارقان بىلەن تۆشۈكتىن چىقىپ كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپ چارباغ ئىچىدىكى مۇلازىمەتچى ياساۋۇللار ئويغىنىپ قارىغۇدەك بولسا، ئارزۇگۈلنىڭ كۈندە ھەممىدىن بۇرۇن ئېچىلىدىغان ئىشكى ئېچىلمىغان، ياساۋۇللار قانچە ۋارقىرىغان بولسىمۇ،

ئۆيئىچىدىن سادا چىقماپتۇ. بۇ ئەھۋالنى دەررۇ ئايال پادىشاھقا خەۋەر قىلىشىپتۇ. خانىش ئوردا ئە-
مەلدارلىرىنى ئېلىپ چارباغقا يېتىپ كېلىپ، ئارزۇگۈلنى بىھوش، چاچلىرى چۈۋۈلغان ھالدا، دىل-
مۇرادىنى بۆشۈكتە قان ئىچىدە، ئۆلەر ھالەتتە ياتقان ھالدا كۆرۈپتۇ. خانىش دەرھال ئوردا تېۋىپىنى چا-
قىرىپ كېلىپ ئارزۇگۈلنى ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ، دىلمۇرادنىڭ جاراھەتلىرىنى تېڭىپ داۋالاشقا تۇتۇش
قىپتۇ. ئارزۇگۈلدىن گەپ سورىغانكەن، ئارزۇگۈل ھېچبىر ئىشنى يادىغا ئالالماپتۇ. خانىش ئوردىغا
قايتىپ، ۋەزىر - ۋۇزرالىرىدىن بۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى سوراپتۇ. ھېچكىم بىرنېمە دېيەلمە-
تۇ. خانىش غەزەپكە كەپتۇ. شۇ ئارىلىقتا ئاللايار ئورنىدىن تۇرۇپ:

— خانىش ئالىيلىرى، ئىجازەت بەرسىلە، مەن كىتاب ئېچىپ باقسام، — دەپتۇ. خانىش ئىجازەت
بېرىپتۇ. ئاللايار كىتاب كۆرۈپ شۇنداق دەپتۇ:

— ئارزۇگۈلنىڭ ئەسلىي تېگى - تەكتى نامەلۇم ئىكەن. ئۇنىڭ قىرىق ئوينىشى بولۇپ، ئۇ قىرىق
ئوينىشى بىلەن ئايرىم - ئايرىم كۆرۈشىدىكەن. لېكىن، شۇ كۈنى كېچە قىرىق ئوينىشى بىر ۋاقىتتا
كېلىپ قاپتۇ - دە، ئارزۇگۈلنى تالىشىپ، دىلمۇرادقا پىچاق سېلىپ، ئارزۇگۈلنىڭ نومۇسىغا تېگىپ،
قان قولىنى ئارزۇگۈلنىڭ كۆكسىگە بېسىپ قويۇپ ئۆزلىرى قېچىپ كېتىپتۇ.

خانىش بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلىنىپ: «جاللات!» دەپ ۋارقىراپتۇ، جاللاتلار ھازىر بوپتۇ.
خانىش ئارزۇگۈلنى كۆرسىتىپ:

— بۇ مەلئۇننى قەپەسكە سولاپ، تۆت كوچا ئاغزىغا ئاپىرىپ سازايى قىلىڭلار ھەم كۈندە ئۈچ ۋاخ
ئۇرۇڭلار! — دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.

بۇ خەۋەر شۇنچە مەخپىي تۇتۇلغان بولسىمۇ، لېكىن جەڭ مەيدانىدىكى سۇۋانخاننىڭ قۇلىقىغا يې-
تىپتۇ. سۇۋانخان جەڭ مەيدانىدىن چېكىنىپتۇ، ھەسرەت - نادامەت ئوتى يۈرىكىنى كۆيدۈرۈپ، بىر ئۆ-
لۈپ - بىر تىرىلىپتۇ، نومۇس كۈچى پالۋانلىقىنى بېسىپ كېتىپتۇ، دادىسى سۇلتانخاندىن رۇخسەت
ئېلىپ ئۆز ئېلىگە قايتىپتۇ. سۇۋانخان ئۆز ئېلىگە كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، تۆت كوچا ئېغىزىدا ئار-
زۇگۈلنى ئۇرۇۋاتقان. ئۇ غەزەپ بىلەن:

— ئۇرۇڭلار! بۇ مۇناپىقنى تېخىمۇ قاتتىق ئۇرۇڭلار! — دېگىنىچە خاس چارباغقا كىرىپ ئۆ-

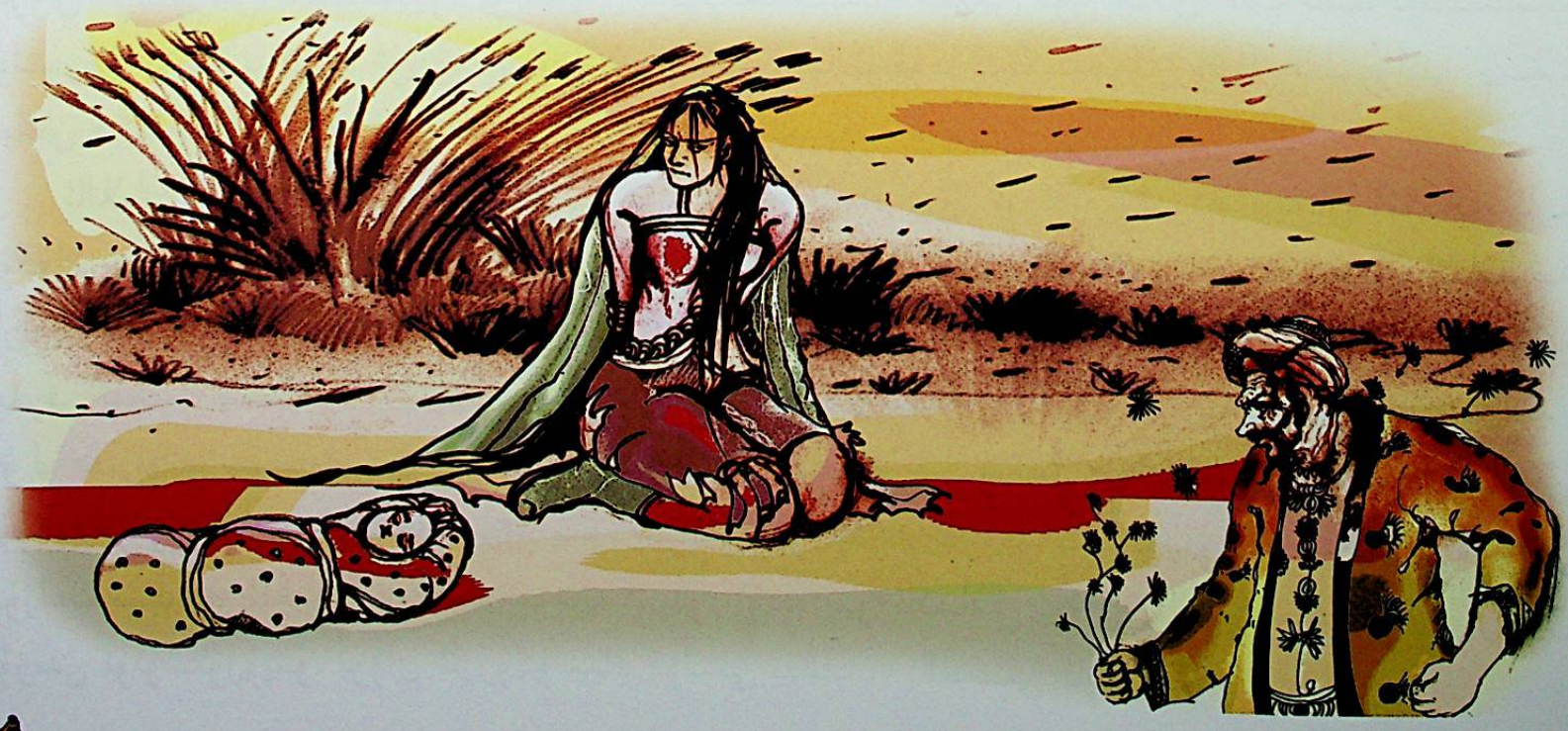

زىنى پىنھانغا ئاپتۇ، پىنھان ئەمەس، ئىشق - مۇھەببەت كىشىلىگە مۇپتىلا بولۇپ، ئاھلىرى يالـ
قۇن، جىسمى ئوت بوپتۇ.

ئاللايار قىلمىغان شۇملۇقنى قىلىپ بولۇپ، قانداق قىلىپ ئارزۇگۈلنى پۇتۇنلەي ئىلكىگە ئېلىش-
نى ئويلاپ، كۆزلىرىدىن ئۇيقۇ قېچىپتۇ. بىر كۈنى ئوردىغا كېلىپ، خانىش ئالدىدا تىزلىنىپ دەپتۇ:

— خانىش ئالىيلىرى، رۇخسەت قىلسىلا، بىز ئارزۇگۈلنى تۆت كوچا ئېغىزىدىن يۆتكەپ، يىراق
بىر جايغا ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈۋەتسەك، بولمىسا سۇۋانخان ھەر قېتىم ئارزۇگۈلنى كۆرگەندە ياكى ئاھلىرـ
نى ئاڭلىغاندا، ئۆزىنى تېخىمۇ يوقتىپ قويۇشى، ئاقىۋەتتە كېسەلگە گىرىپتار بولۇشى مۇمكىن.
ئۇنداقتا سىلى سۇۋانخاندىن ئايرىلىپ قالىلا.

خانىش ئويلاپ باقسا توغرا، ئارزۇگۈلنى كۆزدىن يوقاتقاندىلا سۇۋانخاننىڭ ھەسرىت ئوتىنى باسقىلى
ۋە ئۇنى يەنە ئۆيلەپ قويغىلى بولىدىكەن.

يەنە ئاللايار گەپ تېشىپ:

— مۇمكىن بولسا، مەن ئۆزۈم مەخپىي ھالدا ئارزۇگۈلنى چەتكە ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈۋەتسەم، — دەپـ
تۇ. خانىش ماقۇل بوپتۇ. دىلمۇراد تېخىچە بىھوش بولۇپ، تىرىلىشىدىن ئۈمىد يوق ئىكەن. ئارزۇگۈلـ
نىڭ قولى باغلىنىپتۇ. ئۇنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ قىلغان ئىلتىجاسىغا ئاساسەن، دىلمۇرادنى زاكىلاپ ئاغزـ
غا چىشلىتىپ قويۇپتۇ. ئارزۇگۈلنىڭ بىر كۆزى قان، بىر كۆزى ياش ھالدا ئاللايارنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ
مېڭىپتۇ. ئۇلار نامازشام بىلەن چۆلدىكى بىر پىنھان جايغا يېتىپ كەپتۇ. ئاللايار دەپتۇ:

— ھە، ئارزۇگۈل، ئاخىر قولۇمغا چۈشتۇڭ، مېنى تونۇمسەن؟ مەن ئەسلىدە قاراخان پادىشاھ بولـ
مەن. سېنى قولغا چۈشۈرىمەن دەپ نى ئازابلارنى تارتتىم، پادىشاھلىق سۆلىتىمنى تاشلاپ سەرسانـ
سەرگەردان بولدۇم. ئاقىۋەتتە بۇگۈن قولۇمغا چۈشتۇڭ، رازى بولساڭ، سېنى ئۆز ئېلىمگە ئاپىرىپ قەـ
رىق كۈن توي قىلىپ ئەمرىمگە ئالسام، — دەپتۇ. ئارزۇگۈل غەزەپ بىلەن شۇنداق دەپتۇ:

— مەن كىم، سەن كىم؟ مەن ئەسلىدە سېنىڭ قىزىڭ بولمەن، سەن مېنىڭ دادام بولىسەن.
شۇنداق تۇرۇقلۇق مېنىڭ بېشىمغا ئېغىر كۈلپەتلەرنى سالدىڭ. مەن ھەرگىز ساڭا خوتۇن بولمايمەن،
قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل!

ئاللايار: «خەپ، مەن سېنى ئۆلتۈرۈۋەتمىسەم» دەپ قىلىچىنى غىلاپتىن سۇغۇرۇشىغا، يىراقتىن
كارۋان قوڭغۇرىقى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ كارۋان ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن قول سالاي، دەپ تاشقا يۆلىنىپ
ئولتۇرۇپ ئاستا - ئاستا ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئاللايار راسا ئۇيقۇغا كەتكەندە، ئارزۇگۈل دىلمۇرادنى چىشـ
لىگەن ھالدا قېلىن توغراقلىق ئارىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ئاللايار ئويغىنىپ قارىسا ئارزۇگۈل يوق، كارۋانلار ھەم يوق. ئۇ ئۇيان ئىزدەپ، بۇيان ئىزدەپ، ئارـ
زۇگۈلنى تاپالماي ئاقتاش ئېلىگە ۋە ياكى قاراخان ئېلىگە قايتالماي كۆپ ئويلىنىپتۇ. ئاقتاش ئېلىگە
باراي دېسە، كارۋانلار شۇ ياققا كەتكەن، ئەگەر ئارزۇگۈلنى كارۋانلار ئېلىپ كەتكەن بولسا، ئۇ ھەمـە
سىرنى ئېچىپ تاشلايدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆزىنىڭ قاراخان ئېلىگە قايتىشىنى لايىق كۆرۈپ ئاتقا مىنىپـ
تۇ - دە، يولغا چۈشۈپتۇ. ئارزۇگۈل قولى باغلانغان، ئاغزىدا دىلمۇرادنى چىشلىگەن ھالدا توغراقلىق
ئېچىدە ئۇدۇل كەلگەن ياققا مېڭىۋېرىپتۇ. يىراقتا بىر چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ چىراغ يورۇقىنى
كۆزلەپ مېڭىپ، ئاخىر بىر ئۆيگە يېتىپ كەپتۇ. ئۆيدە بىر ئاقساقال بوۋاي ئولتۇرغانكەن. ئارزۇگۈل
ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپتۇ. بوۋاي ئارزۇگۈلنىڭ قولىنى يېشىپ، بالىسىنى ئاپتۇ.

— قىزىم، — دەپتۇ بوۋاي، — مېنىڭ ھېچنېمەم يوق، ماڭا قىز بولۇڭ، ئوغلىڭىز دىلمۇراد ماڭا نەۋرە بولسۇن.

ئارزۇگۈل رازى بوپتۇ. بوۋاي ئارزۇگۈلنى ئۆزىنىڭ قىزىدىن چارە كۆرۈپ كۈتۈپتۇ، دىلمۇرادنى تاغ گىياھلىرىدا دورا ياساپ ساقايتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى ئىشقى ئازاب كېسىلىگە يولۇققان سۇۋانخاندىن ئاڭلايلى:

سۇۋانخان جەڭدىن قايتىپ كېلىپ خاس چاربېغىدا ئۆزىنى پىنھانغا ئالغان بولسىمۇ، ئەرلىك ۋۇجدانى جىسمىنى قىينىپتۇ، بەللىرى يادەك ئېگىلىپتۇ، يۈرىكى لەخته ـ لەخته قانغا تولۇپتۇ، بىر مەجنۇن سىياقىغا كىرىپتۇ. بۇ ھال ئوردا ۋە يۇرت ئەھلىنى قايغۇغا ساپتۇ. سۇۋانخانىنىڭ دوستى بەخ-تىيارمۇ دوستىنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ، ئۆلسە ئۆلۈپتۇ، تىرىلسە تىرىلىپتۇ. سۇۋانخانىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە سولىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بەختىيار بىر كۈنى سۇۋانخانىنى شىكار قىلىپ كېلىشكە كۆندۈرۈپتۇ. بەختىيار شىكار تەييارلىقىنى قىلىپ، سۇۋانخانىنى ئېلىپ، قىرىق مۇلازىم بىلەن ئاتلىنىپ-تۇ. شۇنچە يول يۈرسىمۇ، شىكار قىلغۇدەك بىرەر ئالۇ ئۇچرىتالماپتۇ. ئۇسساپ، ھېرىپ، ئاخىر چەك-سىز بىر توغراقلىق ئىچىگە كىرىپ قاپتۇ. توغراق ئىچىدە ئۇيان مېڭىپ، بۇيان مېڭىپ بىر كونا ئۆيۈ-نىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىپ ئۆي ئىگىسىنى چاقىرىپتۇ. ئۆيئىچىدىن بىر بوۋاي چىقىپ كەپتۇ. سالام ـ سەھەتتىن كېيىن بوۋاي سۇۋانخان، بەختىيارلارنى تال بارالۇ ئاستىغا باشلاپتۇ. سۇۋانخان بىلەن بەخته-يار ئەمدىلا ئولتۇرۇشىغا، ئىككى ياشلاردىكى بىر بالا: «دادا» دېگىنىچە سۇۋانخانغا ئېسىلىپتۇ. سۇۋانخان ھەيران بوپتۇ. شۇ ئارىلىقتا، ئۆيئىچىدىن:

— بالام دىلمۇراد، ئۇ قارا يۇز سېنىڭ دادالۇ ئەمەس، — دېگەن بىر ئايال كىشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

بەختىيار بىلەن سۇۋانخان: «بۇ نېمە ئىش؟» دەپ بوۋايغا قاراپتۇ. بوۋاي بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بې-رىپتۇ. ئارزۇگۈلمۇ ئۆيئىچىدە يىغلاپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئېچىنىشلىق كۈنلىرىنى ۋە ئاللايارنىڭ قۇۋۇ-لۇق ـ شۇملۇقلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىپتۇ. سۇۋانخان ئۆز خاتالىقىنى بوينىغا ئاپتۇ ۋە ئارزۇ-گۈلنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ كەچۈرۈم سوراپتۇ. ئارزۇگۈل:

— ئەگەر راستتىنلا مەن بىلەن يارىشىشنى خالىسىڭىز، باشقىدىن توي قىلمىز، بۇ بوۋاينى بىللە ئەكېتىمىز، بۇ بوۋاي مېنىڭ دادام بولسۇن.

سۇۋانخانىنىڭ كېسىلىمۇ تېزدىن ساقىيىپتۇ. يۈرتى ئاقتاش ئېلىگە قايتىپ قىرىق كۈن توي قىلىپ ئارزۇگۈلنى قايتىدىن ئۆز نىكاھىغا ئاپتۇ، ئاتا ـ ئانا ۋە بالا جەم بوپتۇ.

ئاللايارنىڭ جازاسىنى بېرىش ۋە ئارزۇگۈلنى بېقىۋالغان ئاتا ـ ئانىسى بىلەن كۆرۈشتۇرۇش ئۈ-چۈن، سۇۋانخان قاراخان پادىشاھلىقىغا لەشكەر تارتىپتۇ.

قاراخان پادىشاھ ۋە سۇۋانخان ئوتتۇرىسىدا نەچچە كېچە ـ كۈندۈز جەڭ بوپتۇ. ئاخىر قاراخان پا-دىشاھ جەڭدە يېڭىلىپ، لەشكەرلىرى تەرەپكە قېچىپتۇ. قاراخان پادىشاھ ئەسىرگە چۈشۈپتۇ. پادىشاھ سۇۋانخان ئاللايارنى، يەنى قاراخان پادىشاھنى تۆت كوچا ئېغىزىغا باغلاپ، چالما ـ كېسەك قە-لىپ ئۆلتۈرگۈزۈپتۇ. زىندانىدىن ئېرىنەرەر باغۋەن ۋە ئۇنىڭ ئايالىنى بوشتىپتۇ. ئارزۇگۈل ئاتا ـ ئانىسى بىلەن دىدارلىشىپ، شاد ـ خۇراملىققا چۆمۈپتۇ. سۇۋانخان دادىسىدىن رۇخسەت ئېلىپ، قاراخان ئېلىگە پادىشاھ بولۇپ يۇرتنى ئادىل سوراپ، ئارزۇگۈل بىلەن مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتىپتۇ.

قاخور شاهنىڭ هالاكتى

ئۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. پادىشاھ ئۇچىغا چىققان زالىم بولغاچقا، پۇقرالىرىنىڭ كۆزىدىن ياش ئورنىغا قان ـ يىرىڭ ئاقىدىكەن. پۇقرالار ھەددىدىن ئاشقان ئالۋان ـ سېلىقلارنى تۆلىيەلمىسە، زالىم پادىشاھ ھەر خىل قەبىھ جازالاش ئۇسۇللىرى ئارقىلىق ئۇلارنى قاتتىق جازالايدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھ ئۇخلاۋېتىپ چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە كەچتە ئۆزى سالدۇرغان يوغان چاربېغىنى ئايلىنىپ سەيلە قىلىپ يۈرگۈدەكمىش. شۇ ئەسنادا پادىشاھ تىنىق زەڭگەر ئاسماندىكى ئون بەش كۈنلۈك تولۇن ئايغا قاراپتۇدەك. تولۇن ئاي پادىشاھنىڭ بىر قاراپ قويۇشى بىلەن تەڭ ئاستا ـ ئاستا يەر يۈزىگە چۈشۈشكە باشلاپتۇدەك. پادىشاھ بۇ ئىشتىن ھەيران قېلىپ، ئۆز جايىدا تۇرۇپلا قاپتۇمىش. تولۇن ئاي بىردىنلا سۈرئىتىنى تېزلىتىپ، ئوقتەك ئۇدۇل پادىشاھنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ ئوتتۇرىدىن ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇدەك. پادىشاھ بۇ ئىشتىن قورقۇپ كېتىپتۇ ـ دە، شۇئان ئويغىنىپتۇ.

ئۇ ئەتىسى قۇرئەنداز ۋە پالچىلارنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ، ئۆزىنىڭ كۆرگەن چۈشىگە تەبىر بېرىشىنى بۇيرۇپتۇ. پالچى، قۇرئەندازلار پادىشاھنىڭ چۈشىنى ئاڭلاپ بىر قۇر كىتاب كۆرۈشۈپتۇ ۋە پال ئېچىپ بېقىپتۇ، ئاندىن ھەممىسى باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن پادىشاھ غەزەپ بىلەن:

— سىلەر نېمىشقا چۈشۈمگە تەبىر بېرىشنى خالىمايسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشاھنىڭ غەزەپلىك سوئالىدىن پالچى، قۇرئەندازلارنىڭ تەنلىرى ياپراقتەك تىترەپ كېتىپتۇ. ئۇلار غالىلداپ تۇرۇپ:

— ئەي ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن، تەختلىرى تېخىمۇ مۇستەھكەم بولسۇن. سىلەرنىڭ چۈشلىرىگە تەبىر بېرەيلى دېسەك، بەكمۇ بىمەنە تۇيۇلۇۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىشىپتۇ. پادىشاھ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، چۈشىگە تەبىر بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. پالچى، قۇرئەندازلار پادىشاھنىڭ چۈشىگە مۇناسىق تەبىر بېرىشىپتۇ:

— ئەي ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، تەنلىرى ساغلام، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن بولسۇن. كۆرگەن چۈشلىرىدىن ئايان بولدىكى، سىلىنىڭ مەملىكەتلىرىدە شۇنداق بىر پالۋان ئوغۇل تۇغۇلىدىكەن، ئۇ سەككىز ياشقا كىرگەندە سىلىنىڭ باشلىرىنى كېسىپ، تەنلىرىنى ئىككى پارچە قىلغۇدەك. شۇڭا، سىلى بۇنىڭدىن ھەزەر ئەيلەپ يۈرۈشلىرى لازىمدۇر.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

— جاللات ! تىغىڭنى قان بىلەن سۇغار ! — دەپ ۋارقىراپتۇ ۋە پالچى، قۇرئەندازلارنىڭ كاللىسىنى ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ، ئۆزى ھۇجرىسىغا كىرىپ يېتىۋاپتۇ. جاللات پالچى، قۇرئەندازلارنىڭ يىغلاپ ـ يالـ ۋۇرۇشلىرىغا قارىماي، كاللىسىنى ئېلىپ جەھەننەمگە يوللاپتۇ.

پادىشاھ شۇ كۈنىلا ئۆزى باشقۇرۇۋاتقان ئەلدىكى پۈتۈن ئايال زاتىنى قەتلىئام قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئايال زاتىنىڭ ھەممىسى پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى تەرىپىدىن ۋەھـ شىيلەرچە ئۆلتۈرۈلۈپتۇ، ۋەزىرلىرىنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىمۇ بۇ پالاكەتتىن خالىي بولالماپتۇ.

بۇ زالىم پادىشاھ ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان مەملىكەتنىڭ ئەڭ يىراق چېتىدە بىر ئەر ـ خوتۇن دېھـ قان ياشايدىكەن. پادىشاھ قاباھەتلىك چۈش كۆرۈشتىن ئۈچ ئاي ئىلگىرى ئۇ دېھقانىنىڭ ئايالى بىر ئوغۇل تۇغقانىكەن. ئۇلار پادىشاھنىڭ ئايال زاتىنى قەتلىئام قىلىش توغرۇلۇق چۈشۈرگەن پەرمانىنى ئاڭلاپ قاتتىق قايغۇرۇپتۇ. ئۇلار ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئويلاپ، ئاخىر دېھقانىنىڭ ئايالى بالىسىنى ئېلىپ ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلماقچى بوپتۇ. ئايال جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتقاندا، پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى كېلىپ قاپتۇ. ئايال دەرھال ئۆيگە يېقىن يەردىكى دەريادا بالىسىنى تەڭنىگە سېلىپ تاشلاپتۇ. تەڭنە سۇ ئۈستىدە ئاستا ـ ئاستا ئېقىپ مېڭىپتۇ. ئايال دەريادىن يىراقلىشىپ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، پادىشاھ لەشكەرلىرىنىڭ قانلىق قىلىچى ئۇنىڭ كاللىسىنى ئاپتۇ. ئۇنىڭ ئېرىمۇ بۇ پاجىئەگە بەرداشلىق بېرەلمەي يۈرىكى يېرىلىپ ئۆلۈپتۇ.

لەشكەرلەر مەملىكەتنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىنى قويماي ئارىلاپ ئايال زاتىنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تۈگىتىپتۇ، قارشىلىق كۆرسەتكەن ئەرلەرنىمۇ تىرىك قويماپتۇ. پادىشاھ ئۈچ ياشتىن تۆۋەن ئوغۇللارنىمۇ ئۆلتۈرۈش پەرمانىنى چۈشۈرۈپتۇ. بۇ ئىشمۇ تولۇق ئورۇندىلىپ بوپتۇ. پادىشاھ باشقا مەملىكەتلەردىن كەلگەنلەرنى ئۆز جايىغا ھەيدىۋېتىپتۇ، قوشنا ئەللەردىن ئۆز مەملىكىتىگە ھەرقانداق ئادەمنى كىرگۈزمەپتۇ، ئۆزى بولسا ھۇجرىسىدىن ھېچ يەرگە چىقماي قورقۇنچ ئىچىدە كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ سەككىز يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئاياللارنىڭ يوقلۇقىدىن ئەرلەر بەكمۇ زېرىكىشلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. بالىلار ئانىلارنىڭ ئىللىق مېھرىگە قانالماي، قۇرۇغان دەرەختەك تەشنالىق ئىلكىدە زار ـ زار قاقشاپتۇ. پادىشاھ جان قايغۇسى بىلەن قالغاچقا، ھېچقانداق ئىشنى ئويلىماي، ئۆزىنىڭ بالدۇر چۈشۈرگەن پەرمانىنى تېخىمۇ قاتتىق ئىجرا قىلدۇرۇپتۇ.

ئەمدى تەڭنىگە سېلىپ دەريادا تاشلىۋېتىلگەن بالىغا كېلەيلى:

بالا دەريادا ئېقىپ كېتىۋاتقاندا، بىر چوڭ بېلىق كىچىك بېلىقلار بىلەن بىللە ئۇنى دەم تارتىپ يۇتۇۋاپتۇ. بۇ چوڭ بېلىق بالىنى قورسىقىدا ئىككى كۈن كۆتۈرۈپ يۈرۈپ، ئاخىر قورسىقىنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالماي قىرغاققا چىقىپ، بالىنى تەڭنە بىلەن بىللىلا قۇسۇپ

تاشلاپتۇ ـ ده، ئاغرىق ئازابىدىن قۇتۇلغىنىغا خۇشال بولۇپ دەريانىڭ چۈشۈپ يىراقلاپ كېتىپتۇ. بۇ يەر قويۇق ئورمان بىلەن قاپلىنىپ تۇرغان جاي ئىكەن. ئورماندا ئوۋ ئوۋلاپ يۈرگەن ئوۋچى قىرغاقتا ياتقان بالىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ بالىنى كونا، ئاددىي كەپسىگە ئېلىپ كەپتۇ. ئەسلىدە بۇ ئوۋچىنىڭمۇ ئايالىنى ياۋۇز پادىشاھ ئۆلتۈرۈۋەتكەچكە، دۇنيادىن قول ئۈزۈپ، يەككە ـ يېگانە، هېلىم دېۋانە تۇرمۇش كەچۈرۈپ يۈرگەن، ئۆزى ناھايىتى باتۇر، بەستلىك كەلگەن كىشى ئىكەن. ئوۋچى شۇنداق چىرايلىق بىر ئوغۇل بالا. لىنى تېپىۋالغانلىقىغا چەكسىز خۇشال بولۇپ، بالىغا پۈتۈن مېھىر ـ مۇھەببىتىنى بېغىشلاپ، ئۇنى كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلەشكە باشلاپتۇ. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بالا هەم ئەقىللىق، هەم كۆچتۇڭ. گۈر بولۇپ ئۆسۈشكە باشلاپتۇ. ئۇ زېرىكمەي قالسا، ئورمانلىقتىكى يىلپىز، شىر، يولۋاسلار بىلەن چېلىشىپ ئويناىدىكەن.

بىر كۈنى بالا ئوۋچىدىن:

— سىز مېنىڭ نېمەم بولىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوۋچى ئويلانماستىنلا:

— داداڭ بولىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— ئەمىسە، ئاپام كىم بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوۋچى گەپ ـ سۆز قىلماپتۇ. بالا قايتا ـ قايتا سوراپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئوۋچى ئۆزىنىڭ ئۇنى دەريا قىرغىقىدىن تېپىۋالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كىملىكىنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشكە مەجبۇر بوپتۇ. بالا بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تېپىش مەقسىتىدە يىراقلارغا سەپەر قىپتۇ. ئۇ نۇرغۇن يېزا، مەھەللىلەرنى ئارىلاپ بىرمۇ ئايال زاتىنى ئۇچرىتالماي، كىشىلەردىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. كىشىلەر بۇنىڭ ياۋۇز پادىشاھنىڭ ئىشى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ ھەم يەنە: «بالام، سەنمۇ جېنىڭنى ياقىغا ئالغىن، ئەگەر پادىشاھنىڭ ئادەملىرى كۆرۈپ قالسا سېنىمۇ تىرىك قويمايدۇ» دەپتۇ. بالا شۇنداىلا بۇ ئىشلارنىڭ تەكتىگە يېتىپتۇ ـ ده، ئۇدۇل شەھەرگە قاراپ يول ئاپتۇ.

پادىشاھ هۇجرىسىدا قورقۇنچ ئىچىدە ئولتۇرسا، بىر ياساۋۇل ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— شاھ ئالىيلىرى، چاتاق بولدى. سەككىز ياشلىق بىر ئوغۇل بالا شەھەر سىپىلىنى بۇزۇپ، تېغ ئوينىتىپ، ئات چاپتۇرۇپ ئوردىغا كەلمەكتە، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇ پۈتۈن لەشكەرلىرىگە هېلىقى سەككىز ياشلىق ئوغۇل پالۋاننى يوقىتىش بۇيرۇقى بېرىپتۇ. پادىشاھنىڭ هەممە لەشكەرلىرى، هەتتا ۋەزىرلىرىمۇ قاتتىق جەڭ قىلىش داۋامىدا سەككىز ياشلىق ئوغۇل پالۋاننىڭ قىلىچى ئاستىدا جان بېرىپتۇ. پەقەت پادىشاھ ئۆزى يالغۇز قاپتۇ. كېچىك پالۋان پادىشاھقا نەپرەت بىلەن:

— ئەي غالجىر ئىت نەسلى، كىشىلەرنىڭ ئېيتىپ بېرىشچە، سەن نۇرغۇنلىغان ئانىلارنى ۋەشىيلەرچە ئۆلتۈرۈپسەن، بىگۇناھ نارەسىدە بالىلارنى قانلىق قىلىچىڭغا يەم قىپسەن. مەن سەن ئۆلتۈرگەن ئاشۇ بىگۇناھ ئانىلار ئىچىدىكى بىر ئانىنىڭ بالىسى، — دەپ ئۆزىنىڭ ئاڭلىغان ـ بىلگەن سەرگۈزەشتىلىرىنى باشتىن ـ ئاياغ سۆزلەپتۇ ـ ده، پادىشاھنىڭ سۆزلىشىگىمۇ يول قويماي، قىلىچ بىلەن چېپىپ تاشلاپتۇ. زالىم پادىشاھ ئۆلگەندىن كېيىن، شۇ يەردىكى خەلق سەككىز ياشلىق بۇ پالۋاننى ئۆزلىرىگە پادىشاھ قىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي شاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆز مەملىكىتىنى ئادىللىق بىلەن سوراپ ئۆتۈپتۇ.

ئىلىم - ھېكمەتنىڭ خاسىيىتى

ئۇ تكەن زاماندا مەلۇم بىر شەھەردە بىر كەمبەغەل كىشى ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئانىسىدىن كىچىك يېتىم قالغان شەمشىدىن ئىسىملىك ئارزۇلۇق بىرلا ئوغلى بار ئىكەن. بۇ كىشى شەمشىدىننى بىلىملىك، ئەقىللىق ئادەم قىلىپ يېتىشتۈرۈش مەقسىتىدە بايلارغا كېچە - كۈندۈز چاكار ئىشلەپ پۇل توپلايدىكەن. شەمشىدىن يەتتە ياشقا كىرگەندە دادىسى ئۇنى مەكتەپكە بېرىپ- تۇ. شەمشىدىن زېرەك، ئەقىللىق بالا بولغاچقا، مەكتەپكە كىرگەن كۈندىن باشلاپ ئۇستازلىرى ۋە ساۋاقداشلىرىنىڭ غەمخورلۇقىغا ئېرىشىپتۇ، باشقا ساۋاقداشلىرىغا قارىغاندا بەكمۇ تىرىشىپ ئوقۇپتۇ.

شەمشىدىن بىر كۈنى ئەزىز، ئىبراھىم ئىسىملىك ساۋاقداشلىرى بىلەن بازارغا چىقىپتۇ. قارىغۇ- دەك بولسا، كوچىنىڭ دوقمۇشىدا نۇرغۇن ئادەم تامغا چاپلانغان بىر ئېلاننى ئوقۇۋاتقۇدەك. بۇلارمۇ ئا- دەملەر ئارىسىدا قىستىلىپ كىرىپ ئېلاننى ئوقۇپتۇ. ئېلاندا: «كىم بەش يۈز تىللا تاپشۇرسا، ھېساباتچى- لىق ئۆگىتىپ قويۇلىدۇ» دېيىلگەنىكەن. شەمشىدىن ئىككى ساۋاقدىشىغا:

— بىز ھېساباتچىلىقنى ئۆگەنسەك قانداق؟ — دەپ مەسلىھەت ساپتۇ.

— تۆلەيدىغان پۇلىمىز يوق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئەزىز، ئىبراھىممۇ شۇنداق دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ شەمشىدىن، — مەن ئوقۇي، سىلەر مەكتىپىڭلارغا كېتىۋېرىڭلار، — دەپ قويۇپ ئۆيىگە كېتىپتۇ.

شەمشىدىن ئۆيىگە بېرىپ، كوچىدا كۆرگەن ئېلاننىڭ مەزمۇنىنى دادىسىغا دەپ بېرىپتۇ ۋە ھېسا- باتچىلىقنى ئۆگىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. دادىسى شەمشىدىننىڭ ئۆگىنىش ئارزۇسىنى قاندۇرۇش ئۈ- چۈن، ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان تىرىشىپ - تىرمىشىپ تاپقان پۇلىدىن بەش يۈز تىللا بېرىپتۇ. شەمشى- دىن بەش يۈز تىللانى ئاپىرىپ تاپشۇرۇپتۇ. ئۆگىنىش بىر يىل داۋام قىپتۇ، بىر يىل ئىچىدە شەمشىدىن تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئەلا نەتىجە بىلەن ئوقۇشىنى تۈگىتىپتۇ، ئوقۇشىنى تۈگىتىپ ئۆيىگە كەلگەندىن كېيىن، دادىسىغا ھەمكارلىشىپ كىشىلەرنىڭ ئۆيىدە چاكار ئىشلەپتۇ.

بىر كۈنى شەمشىدىن كوچا ئايلىنىش ئۈچۈن بازارغا چىقىپتۇ، قارىغۇدەك بولسا، بازار دوقمۇشىدا نۇرغۇن ئادەم بىر ئېلاننى ئوقۇۋاتقۇدەك. شەمشىدىنمۇ بېرىپ ئېلاننى ئوقۇپتۇ. ئېلاندا: «ھېكمەتلىك ئەينەكنىڭ سىرى ئۆگىتىلىدۇ، ئۆگىنىشنى خالىغۇچىلار بەش يۈز تىللا تاپشۇرىدۇ» دېيىلگەنىكەن. شەمشىدىن، بىچارە دادام مېنى بېقىش ئۈچۈن جاپا چېكىپ بايلارغا ئىشلەۋاتىدۇ، ھېساباتچىلىقنى ئۆگى- نىش ئۈچۈن بەش يۈز تىللا تۆلىدى، بۇ ھېكمەتنى ئۆگىنەي دېسەم نەدىمۇ پۇل بولسۇن دەپ، كۆڭلى يېـ- رىم بولۇپ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. دادىسى شەمشىدىننىڭ روھىي ھالىتىنى كۆرۈپ، نېمە ئىش بولغانلى-

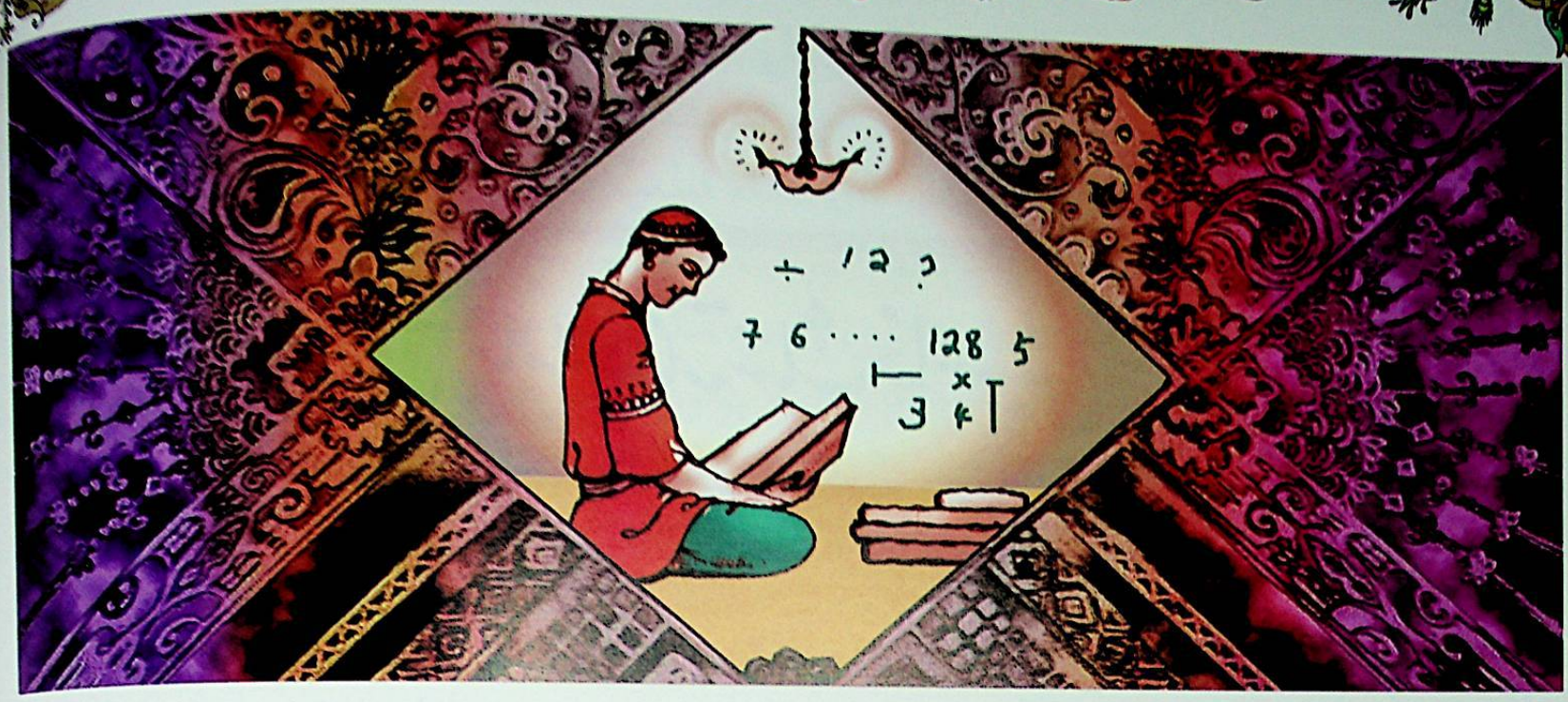

قىنى سوراپتۇ. شەمشىدىن شەھەرگە چاپلانغان ئېلاننىڭ مەزمۇنىنى دادىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. دادىسى قاتتىق ئويلىنىشتىن كېيىن:

— خەير، بوپتۇ، ئۆگەنگىن، مەن كىشىلەردىن پۇل سوراپ باقاي، — دەپ شەمشىدىنىڭ خاتىرجەم قىپتۇ.

ئەتىسى دادىسى بەش يۈز تىللانى شەمشىدىنگە تۇتقۇزۇپ ماڭغۇزۇپتۇ. شەمشىدىن مەكتەپكە بېرىپ پۇلنى تاپشۇرۇپ ئۆگىنىشكە كىرىشىپتۇ. ئوقۇغاندىمۇ شۇنداق تىرىشىپ ئوقۇپتۇكى، ئۇستازلىرى، ساۋاقداشلىرىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. بىر يىلدىن كېيىن ياخشى نەتىجە بىلەن ئوقۇشىنى پۈتتۈرۈپ، بىر دانە ھېكمەتلىك ئەينەكنى ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى شەمشىدىن بازارغا چىقىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، بازار دوقمۇشىدا يەنە نۇرغۇن ئادەم ئېلان ئوقۇۋاتقۇدەك. بېرىپ ئېلاننى ئوقۇغۇدەك بولسا، ئېلاندا: «ھەر خىل سازلارنى چېلىشنى ئۆگىتىمىز، ئىختىيار قىلغانلار ئۆزىنى مەلۇم قىلسۇن، ھەققى بەش يۈز تىللا» دەپ يېلگەنكەن. بۇ ئېلاننى كۆرگەن شەمشىدىننىڭ روھى تېخىمۇ چۈشۈپ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. دادىسى تاماق بەرسىمۇ يېمەپتۇ، گەپ قىلسا، گەپكە جاۋاب بەرمەپتۇ ھەم بىر كېچە كۆز يۇمماپتۇ. بۇنىڭدىن ئەنسىرىگەن دادىسى شەمشىدىندىن نېمە ئەھۋال بولغانلىقىنى سوراپتۇ. شەمشىدىن ئىلاجسىز كوچىدا كۆرگەن ئېلاننىڭ مەزمۇنىنى دادىسىغا سۆزلەپ بېرىپ، ئۆزىنىڭ ھەر خىل سازلارنى چېلىشنى ئۆگىنىپ باققۇسى بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. دادىسى:

— ئەي جېنىم ئوغلۇم، سېنىڭ مېنىڭدىن كېيىن قېلىپ بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە لازىم بولىدۇ دەپ، سېنىڭدىن سىر ساقلاپ، يېرىم ئۆمۈر ئىشلەپ تاپقان بىر مىڭ بەش يۈز تىللا پۇلنى يەرگە كۆمۈپ ساقلىغانىدىم، ئىككى قېتىملىق ئۇچۇن مىڭ تىللا كەتتى. بوپتۇ، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، جاپا تارتسامۇ بۇ كۈنلەر ئۆتۈپ كېتەر، — دەپ ئەڭ ئاخىردا قېپقالغان بەش يۈز تىللانى شەمشىدىنگە تۇتقۇزۇپ ماڭغۇزۇپتۇ.

شەمشىدىن تىرىشىپ ئوقۇغانلىقى ئۇچۇن بىر يىل ئىچىدە ھەر خىل سازلارنى كامالەتكە يەتكۈزۈپ چالالايدىغان، ئۇنىڭ چالغان سازلىرىنى ئاڭلىغان ئادەم، ھەتتا ئۇچار قۇشلارمۇ بىھوش بولۇپ كېتىدىغان ماھىر سازەندە بولۇپ يېتىشىپ چىقىپتۇ.

بىر كۈنى شەمشىدىن روھى چۈشكۈن ھالدا بازار ئايلىنىپ كېتىۋاتسا، بىر توپ ئادەم تامغا چاپلانغان بىر ئېلاننى ئوقۇۋاتقۇدەك. شەمشىدىن كۆڭلىدە، ئۇچ قېتىم دادامنىڭ ئاران تەستە يىغىپ توپلىغان

پۇللىرىنى سەرپ قىلىپ ئوقۇپتىمەن، ئوقۇغىنىم ئەسقاتمىدى، بۇ ئېلاننى كۆرۈپ نېمىمۇ قىلارمەن، بولدى، ئوقۇمايلا قوياي، دەپ كەينىگە يېنىپ بولۇپ، يەنە، بوپتۇ، كۆرۈپ باقسام باقاي، دەپ قايتىپ كېلىپ ئېلاننى ئوقۇپتۇ. ئېلانغا قارىغۇدەك بولسا، بۇ شەھەرگە مىسىردىن كەلگەن بىر كارۋان بېشىنىڭ ھېسابقا ئۇستا بىر ئادەم ئالىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئېلان ئىكەن. ئېلاننى كۆرگەن شەمشىدىن ئىنتايىن خۇش بوپتۇ ـ دە، دەرھال مىسىردىن كەلگەن كارۋان بېشىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. كارۋان بېشى:

ـــ سەن نېمە ئىش قىلالايسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. شەمشىدىن:

ـــ مەن ھەرقانداق ھېسابات ئىشلىرىنى قىلالايمەن، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. كارۋان بېشى:

ـــ ئۇنداق بولسا، بىزنىڭ تۆت مىڭ سەككىز يۈز تۆگىلىك يۈكىمىز بار، بۇنى ساتساق قانچە پۇل بولىدۇ؟ پايدىسى قانچىلىك بولىدۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ۋە ماللارنىڭ تۈر ـ خىلىنى، ئېلىش ـ سېتىش باھالىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. شەمشىدىن بىردەمنىڭ ئىچىدە تۆت مىڭ سەككىز يۈز تۆگىلىك يۈكنىڭ ھېساباتىنى ۋە پايدىسىنى چىقىرىپ بېرىپتۇ. بۇنى كۆرگەن كارۋان بېشى كۆڭلىدە ئاپىرىن ئوقۇپ، شەمشىدىننى ھېساباتچىلىققا ئېلىپ قاپتۇ ھەم بىر يىللىق ئىش ھەققى ئۈچۈن بىر مىڭ بەش يۈز تىللا پۇلنى شەمشىدىنگە تۇتقۇزۇپ، ئەتىسى يولغا چىقماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. شەمشىدىن:

ـــ قېرىپ قالغان دادام بار، مېنىڭدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق، دادامنىڭ قېشىغا بېرىپ رازىلىق ئېلىپ كېلەي، ـــ دەپتۇ كارۋان بېشىغا. كارۋان بېشى رۇخسەت قىپتۇ.

شەمشىدىن ئۆيىگە بېرىپ، ئەھۋالنى دادىسىغا ئېيتىپتۇ. دادىسىنىڭ ئوغلىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەپتۇ. شەمشىدىن:

ـــ ئەي مېھرىبان دادا، ئۈچ يىلدىن بېرى ئوقۇيمەن دەپ سىزگە نۇرغۇن چىقىم قىلدۇردۇم، ئەمدى ئوقۇغاننىڭ راھىتىنى كۆرىدىغان ۋاقىت كەپتۇ، راھەت كۆرىدىغان چاغدا نېمىشقا ئۇنىمايسىز؟ بېرىشىمغا رۇخسەت قىلىڭ، خۇدا ئامان قىلسا پات يېقىندا كۆرۈشىمىز، ـــ دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ ھەم كارۋان بېشى بەرگەن بىر مىڭ بەش يۈز تىللانى دادىسىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. دادىسى ئىلاجسىز شەمشىدىنگە رۇخسەت قىپتۇ.

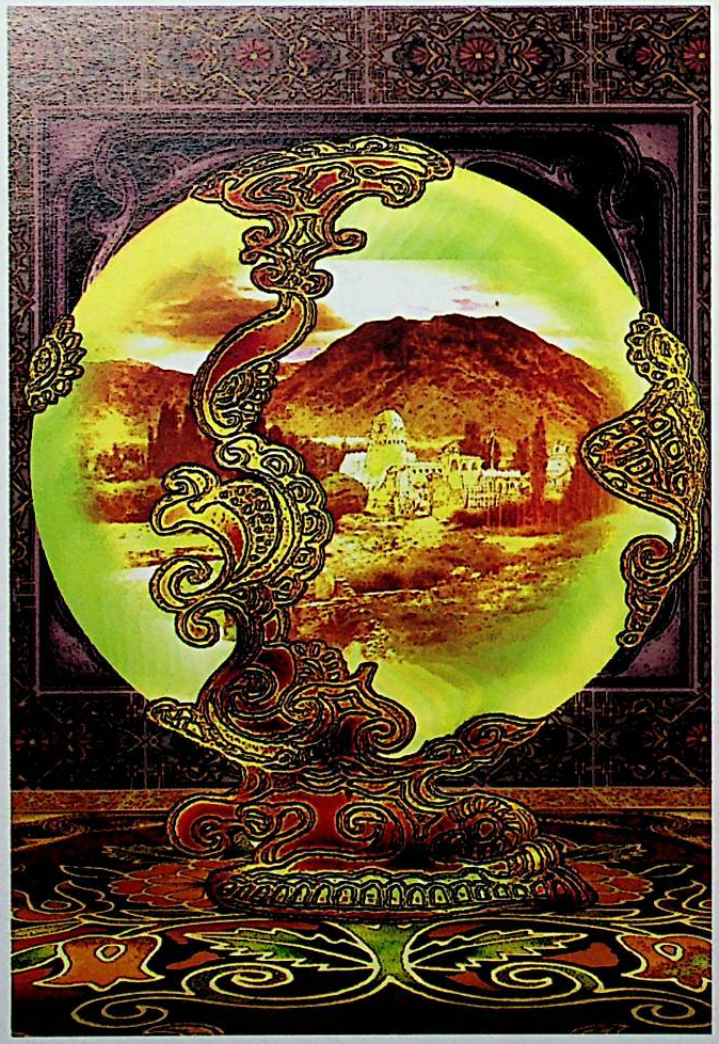

كارۋانلار ئەتىسى يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار بىرنەچچە كېچە ـ كۈندۈز يول مېڭىپ، ماڭغاندىمۇ مول مېڭىپ، بىر قۇملۇق باياۋانغا يېتىپ كەپتۇ، ئىچىدىغان سۇلىرى تۈگەپتۇ، ئادەم ۋە تۆگىلىرى ئۇسسۇزلۇقتىن چاڭقاشقا باشلاپتۇ، شەمشىدىنمۇ ئۇسسۇزلۇقتىن قاتتىق بىئارام بوپتۇ، ئەتراپقا قارىسا، ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلگەن ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ ئۇستىخانلىرى ساينىڭ تېشىدەك ياتقۇدەك. كاۋان بېشىمۇ بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ قاتتىق ئەنسىرەشكە باشلاپتۇ ۋە ئىككى ئادەمنى سۇ تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ، لېكىن ئۇلار بىر كەتكىنىچە قايتىپ كەلمەپتۇ. مۇشۇنداق خەتەرلىك ئەھۋالدا، شەمشىدىن ئېلىۋالغان ھېكمەتلىك ئەينەك بىلەن ئەتراپقا قارىغانىكەن، بىر

يەردە بىر قۇدۇقنى كۆرۈپتۇ.

ــ مۇشۇ يەردىن ئازراق ماڭساق قۇدۇق بار يەرگە بارغۇدەكمىز، ــ دەپتۇ شەمشىدىن كارۋان بېشىغا.

ئۇلار بۇ يەردىن قوزغىلىپ، ئۇزۇنغا قالماي قۇدۇق بار يەرگە كەپتۇ. قۇدۇققا قارىسا، ئاغزى تاش بىلەن مەھكەم ئېتىلگەنكەن. كارۋانلار قۇدۇقنىڭ ئاغزىدىكى تاشنى ئېلىۋېتىپ قارىسا، قۇدۇق چوڭقۇر بولۇپ، سۇنىڭ بار - يوقلۇقىنى بىلگىلى بولماپتۇ. كارۋان بېشى:

ــ قۇدۇققا قايسىڭلار چۈشۈپ قاراپ باقسىلەر؟ ــ دەپتۇ ئەتراپتا تۇرغانلارغا. قۇدۇققا چۈشۈشتىن قورقۇپ، بۇ گەپكە ھېچقايسىسى جاۋاب بەرمەپتۇ. شەمشىدىن:

ــ قۇدۇققا مەن چۈشۈپ باقاي، ــ دەپتۇ.

شەمشىدىن ئارغامچا بىلەن بېلىنى باغلاپ قۇدۇق ئىچىگە چۈشۈپ، سۇنىڭ بارلىقىنى خەۋەر قىپتۇ.

كارۋانچىلار ئارغامچىغا چېلەكنى باغلاپ قۇدۇق ئىچىگە چۈشۈرۈپتۇ. شەمشىدىن سۇ ئالاي دەپ چېلەكنى شۇنداق سۇغا سالغانكەن، سۇ ئاستىدا ھەددى - ھېسابسىز ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مارجانلار تۇرغۇدەك. ئۇ چېلەككە سۇنى توشقۇزۇپ قۇدۇق بېشىغا چىقىرىپ بېرىپتۇ. ئادەملەر، تۆگىلەر تەشنالىققا قېنىپتۇ ۋە قاپاق - قاچىلىرىغا سۇ قاچىلاپتۇ. كارۋان بېشى شەمشىدىننى قۇدۇقتىن تارتىۋېلىش ئۈچۈن چېلەكنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم چۈشۈرۈپتۇ. شەمشىدىن چېلەككە ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مارجانلارنى ساپتۇ. كارۋان بېشى چېلەكنى تارتىپ قارىغۇدەك بولسا، چېلەكتە ئالتۇن - كۈمۈش تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن كارۋان بېشى ھەيران قېلىپ، خۇشاللىقىدىن ھوشىدىن كەتكىلى تاس قاپتۇ ۋە ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى قويماي چىقىرىشنى بۇيرۇپتۇ. شەمشىدىن كارۋان بېشىنىڭ دېگىنى بويىچە ئالتۇن - كۈمۈشلەرنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ بېرىپتۇ. قۇدۇقتا ئالتۇن - كۈمۈشلەرنىڭ تۈگىگەنلىكىنى بىلگەن كارۋان بېشىنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپ، شەمشىدىننى قۇدۇق ئىچىدە قالدۇرۇپ، قۇدۇقنىڭ ئاغزىنى مەھكەم ئېتىۋېتىپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

بۇلار ئۆز يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ تۇرسۇن، گەپنى شەمشىدىندىن ئاڭلايلى:

شەمشىدىن ئۆزىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئۆلۈم خەۋپىنى، كارۋان بېشىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى، دادىسىنىڭ قايسى كۈنلەرنى كۆرۈۋاتقانلىقىنى ئويلاپ، خۇدادىن مەدەت تىلەپ ئۈچ كېچە - كۈندۈز قۇدۇق ئىچىدە تۇرۇپتۇ. تۆتىنچى كۈنى قۇدۇق ئىچىگە سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، قۇدۇقنىڭ بىر بۇلۇڭىدىن ئۆڭكۈر كۆرۈنۈپتۇ. ئۆڭكۈرنى كۆرگەن شەمشىدىن، يېتىپ ئۆلگۈچە ئېتىپ ئۆلگەن ياخشى، ئۆڭكۈرگە كىرىپ باقاي، خۇدا ئامان قىلسا بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتەرمەن، دەپ ئۆڭكۈر ئىچىگە كىرىپ خېلى ئۇزۇن مېڭىپتۇ. بىر چاغدا بىر دەرۋازا كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ دەرۋازىدىن شۇنداق ئاتلاپتىكەن، بىر چارباغقا كىرىپ قاپتۇ. باغدا رەڭگارەڭ گۈللەر ئېچىلغان، بۇلبۇللار سايراۋاتقان، ھەر خىل مېۋىلەر پىشىپ كەتكەن، گۈللەر ئىچىدە ئالتۇندىن سېلىنغان ئۆي، ئۆينىڭ ئالدىدىكى سۇپىدا ئالتۇن تەخت تۇرغان، لېكىن بىرمۇ ئادەم يوق. شەمشىدىن بۇ مۆجىزاتلارنى كۆرۈپ، بىر تەرەپتىن ھەيران بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن سەل قورقۇپتۇ. ئۇ، ئادەمگە بىر ياشتىمۇ بىر ئۆلۈم، يۈز ياشتىمۇ بىر ئۆلۈم، خۇدا ئۆمرۈمنى بەرسە ھايات قالارمەن، بولمىسا مۇشۇ يەردە ئۆلۈپ تۈگەرمەن، دەپ ئويلاپ ھېلىقى ئالتۇن ئۆيگە كىرسە، تامغا ئېسىقلىق، ئادەمنىڭ كۆزلىرىنى چاقنىتىپ نۇر چېچىپ تۇرغان بىر راۋابقا كۆزى چۈشۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن شەمشىدىننىڭ كۆڭلى سۆيۈنۈپ، راۋابنى قولىغا ئېلىپ شۇنداق بىر چالغانكەن، راۋابنىڭ ئۇنىنى ئاڭلىغان بۇلبۇللار سايراشتىن توختاپ راۋابنىڭ قۇلىقىغا قونۇشۇپتۇ.

ئەسلىدە بۇ يەر دۆنلەر شەھىرى ئىكەن. سىرتقا چىقىپ كەتكەن دۆھە ـ پەرىلەرمۇ راۋابنىڭ ئۇنىنى ئاڭلاپ يېتىپ كېلىپ بەھوش بولۇشۇپتۇ. شەھىشدىن پۇتۇن ئەس ـ يادى بىلەن راۋاب چالغانلىقى ئۈچۈن، ئەتراپتىكى دۆنلەرنى كۆرمەپتۇ. بىر چاغدىن كېيىن راۋاب چېلىشنى توختىتىپ يېنىغا قارىسا، بەھوش بولۇپ يېتىپ كەتكەن دۆھە ـ پەرىلەر تۇرغۇدەك، شەھىشدىن ئىنتايىن قورقۇپ كېتىپتۇ. بىرھازادىن كېيىن دۆنلەر پادىشاھى ھوشىغا كېلىپ:

ـــ سەن ئادەمزاتمۇ ياكى دۆھە ـ پەرىمۇ؟ ئادەم بولساڭ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. شەھىشدىن دۆنلەر پادىشاھىغا بېشىدىن ئۆتكەن بارلىق كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئاڭغىچە بەھوش ياتقان دۆھە ـ پەرىلەرمۇ ھوشىغا كېلىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، شەھىشدىنىڭ سۆزىنى تىڭشاپتۇ. دۆنلەر پادىشاھى شەھىشدىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپ رەھىم كەپتۇ، ئۇنى ئېسىل تاماقلار بىلەن مېھمان قىپتۇ ھەم بۇ يەرنىڭ دۆنلەر ماكانى ئىكەنلىكىنى، باغ ئىچىدىكى خالىغان يەرلەردە سەيلە ـ ساياھەت قىلىشىنى، مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قېلىشىنى ئۆتۈنۈپتۇ. بۇنىڭ بىلەن شەھىشدىنىڭ كۆڭلى ئارام تېپىپتۇ. شەھىشدىن دۆنلەر پادىشاھى دېگەندەك، باغلارنى ئەركىن ـ ئازادە سەيلە قىپتۇ، ھەر كۈنى دۆنلەر پادىشاھىغا ساز چېلىپ بېرىپتۇ. دۆنلەر پادىشاھى شەھىشدىنگە ئۆز ئادەمدەك ئىشەنچ بىلەن قاراپتۇ. كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈۋېرىپتۇ.

بىر كۈنى شەھىشدىن دادىسىدىن ئايرىلغىلى ئۇزۇن بولغانلىقى، دادىسىنىڭ نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتقانلىقىنى خىيال قىلىپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆز يېشى قىلىپ، بۇ يەردىن كېتىش قارارىغا كەپتۇ ـ دە، دۆنلەر پادىشاھىغا بۇ يەردىن كېتىشكە رۇخسەت قىلىشىنى ئىزھار قىپتۇ. دۆنلەر پادىشاھىمۇ بۇ يەگىتنىڭ ئەقىللىق، زېرەك، ۋاپادارلىقىغا قايىل بولۇپ، كېتىشىگە رۇخسەت قىپتۇ. ئۇ شەھىشدىندىن:

ـــ سېنى قەيەرگە ئاپىرىپ قويىمىز؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. شەھىشدىن:

ـــ مېنى يەر ئۈستىگە چىقىرىپ قويساڭلارلا بولىدۇ، ـــ دەپتۇ. دۆنلەر پادىشاھى:

ـــ بىزدىن نېمە تەلەپ قىلىسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. شەھىشدىن:

ـــ مەن سىلەردىن ھېچقانداق نەرسە تەلەپ قىلمايمەن. دادامنىڭ قېشىغا كېتىش جەريانىدا خېيىم-خەتەرگە يولۇقۇپ قالمىساملا بولىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. دۆنلەر پادىشاھى بۇ تەلەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يىگىتنىڭ سەممىي ـ ساداقىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپ:

ـــ ئۇنداق بولسا، بىر ئات، بىر دانە ئەڭگۈشتەر بېرىمەن، بۇنى ئېلىپ يولغا چىقساڭ، نەگىلا بار-

ساڭا خېيىمخەتەرگە يولۇقمايسەن، بېشىڭغا كۈن چۈشكەن چاغلاردا ئەڭگۈشتەرگە قاراپ مېنى ياد ئەتسەڭ ساڭا يارەمدە بولىمەن، — دەپ بىر ئات، بىر دانە ئەڭگۈشتەرنى بېرىپ، شەمشىدىننى يەر ئۈستىگە ئا-چىقىپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

شەمشىدىن دۈە پادىشاھى بىلەن خوشلىشىپ، ئاتنىڭ بېشىنى يۈرتى تەرەپكە قارىتىپ يۈرۈپ كې-تىپتۇ. يولدا ھېچقانداق خېيىمخەتەرگە يولۇقماي، بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. شەمشىدىن ئاتنىڭ بې-شىنى سلاپ تۇرۇپ:

— ئەي جانۋار، مېنى بۇ يەرگە ساق - سالامەت يەتكۈزۈپ قويدۇڭ، ساڭا رەھمەت، ئەمدى ئۆز ما-كانىڭغا كەتكەيسەن، — دەپ ئاتنى قويۇپ بېرىپتۇ. ئات بىر كىشنەپتۇ - دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

شەمشىدىن كەلگەن شەھەر شۇنداق بىر ئاۋات شەھەر ئىكەنكى، بۇ شەھەرنىڭ گۈزەللىكىنى تىل بىلەن تەسۋىرلەش قىيىن ئىكەن. ئۇ شەھەرنىڭ گۈزەللىكىنى تاماشا قىلىپ يۈرۈپ بىر سارايغا چۈ-شۈپ، ئەتىسى كوچا ئايلانغىلى چىقسا، شەھەر خەلقى كەلكۈن سۈدەك شەھەرنىڭ سىرتىغا قاراپ يۈگۈ-رۈشۈپ كېتىۋاتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن شەمشىدىن بىر بوۋايدىن:

— بوۋا، بۇ ئادەملەر نېمىگە شۇنچە يۈگۈرۈشۈپ كېتىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي:

— ئوغلۇم، سەن باشقا بىر جايدىن كېلىپ قالغان ئوخشايسەن. شەھىرىمىزنىڭ پادىشاھى دۇنيادىن ۋىدالاشقىلى بۇگۈن ئۈچ كۈن بولدى. شەھىرىمىزدە بىر دۆلەت قۇشى بولۇپ، پادىشاھ ۋاپات بولغان كۈنى قۇشنى قويۇپ بېرىدۇ، بۇ قۇش كىمنىڭ بېشىغا قونسا، شۇ كىشى پادىشاھ بولىدۇ. بۇ قۇش ئۈچۈۋاتقىلى ئۈچ كۈن بولدى، تېخىچە ھېچكىمنىڭ بېشىغا قونمىدى. بۇلار شۇ قۇشنىڭ كىمنىڭ بېشىغا قونىدىغا-لىقىنى كۆرگىلى كېتىپ بارغان ئادەملەر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

شەمشىدىنمۇ ئادەملەر توپىغا قوشۇلۇپ، تاماشا كۆرۈش ئۈچۈن شەھەر سىرتىغا چىقىپتۇ. قارىسا، بوۋاي دېگەندەك بىر قۇش ئاسماندا پەرۋاز قىلىپ ئايلىنىپ يۈرگۈدەك. خالايىق قولىغا بىر پارچە-دىن گۆش ئېلىپ، قۇشنى «كە - كە» دەۋاتقۇدەك. بىر چاغدا قۇش ئاسماندىن شۇڭغۇپ چۈشۈپ شەمشى-دىنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ، شەمشىدىن قۇشنى ئۈچۈرۈۋېتىپتۇ، قۇش يەنە كېلىپ ئۈنىڭ بېشىغا قونۇۋاپتۇ. بۇ ئىش ئۈچ قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن، پۈتۈن شەھەر خەلقى شەمشىدىنىنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈ-رۈپ، پادىشاھلىققا تەينىلەپتۇ. يېڭى پادىشاھنىڭ شەرىپى ئۈچۈن قىرىق كېچە - كۈندۈز زىياپەت ئۆتكۈ-زۈپتۇ. قىرىق بىرىنچى كۈنى شەمشىدىن شاھانە كىيىملەرنى كىيىپ، تەختتە ئولتۇرۇپ شاھلىق يۈر-گۈزۈشكە كىرىشىپتۇ. دەل شۇ كۈنى ھېلىقى كارۋانلارمۇ بۇ شەھەرگە سودىگەرچىلىك قىلغىلى كېلىپ قاپتۇ. ئادەت بويىچە سىرتتىن كەلگەن سودىگەرلەر پادىشاھ ھۇزۇرىغا بېرىپ، پادىشاھتىن سودا قىلىش ئۈچۈن رۇخسەت ئېلىشى كېرەك ئىكەن. كارۋان بېشى پادىشاھتىن رۇخسەت ئېلىش ئۈچۈن ئوردىغا بې-رىپتۇ، قارىغۇدەك بولسا، ھېلىقى ئۆزى يالىلۇپلىپ قۇدۇق ئىچىدە قالدۇرۇپ كەتكەن شەمشىدىن. شەمشىدىنمۇ كارۋان بېشىنى تونۇپتۇ - دە، شۇئان كارۋان بېشىنى زىندانغا تاشلاشقا بۇيرۇق قې-تۇ. ئۈچ كۈندىن كېيىن شەھەر ئوتتۇرىسىغا دار ياستىپ، پۈتۈن شەھەر خەلقىنى يىغىپ، كارۋان بېشىنى دار ئالدىدا توختىتىپ قويۇپ، ئۈنىڭ پۈتۈن قىلمىشىنى ئېلان قىلىپ دارغا ئېسىپ ئۆل-تۈرۈپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن شەمشىدىن ئۈچ يىل ئوقۇغان ئىلىم - ھېكمەتنىڭ خاسىيىتى بىلەن پادىشاھ بو-لۇپ، دادىسىنى يېنىغا ئەكېلىپ، شەھەرنى ئادىللىق بىلەن سوراپ ئۆمرىنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

بەختىشى بىناري

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئادىل پادىشاھ بولغانىكەن. پادىشاھنىڭ شاپائىتىدىن خەلقى بايىاشات، يۇرتى ئاۋات، ئامان ئىكەن. پادىشاھنىڭ ئارزۇلاپ باققان بىرلا ئوغلى بولغانىكەن، ئۇنىڭ ئىسمى بەختىشى بىناري ئىكەن.

بەختىشى بىناري توققۇز ياشقا كىرگەن يىلى پادىشاھ ئوغلى ئۈچۈن يەتتە ئىقلىمنىڭ ھۈنەرۋەن ـ ئۇستىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، بىر گۈزەل باغ بىنا قىلدۇرغانىكەن. باغقا دۇنيادىكى بارلىق گۈل ـ گىياھ پەرۋىشچىلىرىنى يىغىپ، رەختكارەك گۈللەرنى ئۆستۈرۈپ، باغنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا شۇنداق كارامەت بىر راۋاق سالدۇرۇپتۇكى، تاملىرى مەرمەردىن، تۈۋرۈكلىرى ئالتۇندىن، نەقىشلىرى لەئەل ـ ياقۇتتىن ئىكەن. بۇ راۋاقنى بىر كۆرگەن كىشى ھەيرانۇ ھەس بولۇپ، ئەقىل ـ ھوشىنى يوقىتىپ قويىدىكەن.

پادىشاھ ئوغلىنىڭ دانا، ئەقىللىق دۆلەت ئەربابى بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىنى كۆزلەپ، بۇ باغقا نۇرغۇنلىغان ئىلىم ئەھلىنى يىغىپتۇ.

بەختىشى بىناري نەسىھەتكە قۇلاق سالماي، كۈنلەپ، ئايلاپ ئويناپ، كۈنلەرنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ. پادىشاھنىڭ بۇنىڭغا بېشى بەكمۇ قېتىپتۇ، ئوغلىنىڭ كېيىنلىكى ھەققىدە كېچە ـ كۈندۈز خىيال قىلىپ، غەم يەپ، كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ پادىشاھنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ، ھېچقانداق داۋا ئۇنۇم بەرمەي ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

بەختىشى بىناري ئانىسى گۈلى شەمشە بىلەن بىرلىكتە دۆلەتنى باشقۇرۇپ تۇرۇپتۇ. دادىسىنىڭ يەتتە نەزىرىنى بېرىپ بولغان بەختىشى بىناري قىرىق ئاغىنە تۇتۇپ، غەم ـ قايغۇلىرىنى ئۇنتۇپ، ئاغىنىلىرى بىلەن ئەيش ـ ئىشرەتلىك تۇرمۇشقا بېرىلىپ كېتىپتۇ، كۈنلەپ، ئايلاپ ئوردىغا كىرمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئانىسى گۈلى شەمشىنىڭ بېشى قېتىپ، ئوغلىدىن قايغۇرۇپ كۆزىدىن ياش قۇرۇماپتۇ.

بەختىشى بىناري جاھاندىن بىخەۋەر ھالدا خەزىنىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى قىرىق دوستى بىلەن يەپ ـ ئىچىپ تۈگىتىۋېتىپتۇ. ئاقىۋەتتە ئانىسى گۈلى شەمشە بىلەن ئىككىسى تىكەندەك يالغۇز قاپتۇ. ۋەزىر، ئەمىر ـ لەشكەرلەر بىر ـ بىرلەپ ياقا يۇرتلارغا كېتىپ قاپتۇ. بەختىشى بىناري بىلەن ئانىسى ئىككىيلەن بىر لوقما تائام يېمەي يەتتە كېچە ـ كۈندۈزنى ئۆتكۈزۈپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بەختىشى بىناري قىلغان ـ ئەتكەن ئىشلىرىغا پۇشايمان قىلىپ، ئانىسىغا:

ـــ ئى مېھرىبان ـ شەپقەتلىك ئانا، بۇگۈن يەتتە كۈن بولدى، ئاغزىمىزغا بىر لوقما تائام سالمىدۇق. مەن دوستلىرىمدىن بىرەرىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئازراق يەيدىغان نەرسە تېپىپ كېلەي، ـــ دەپتۇ. ئانىسى

رازىمەنلىك بىلدۇرۇپتۇ. بەڭگۈشى بىناڭى بىر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىگە بارسا، ئاغىنىسى پولۇنى ئۇسۇپ يۈرگەن ئىشكە تەييارلىنىپ ئولتۇرغانىكەن، بەڭگۈشى بىناڭىنىڭ ئىشىكىنى كىرگىنىنى كۆرۈپ دوستىنىڭ ئالدىغا يالىڭ ئاشنى قازانغا ئالدىراپ تۆكۈۋېتىپتۇ. دوستى كەچ كىرگۈچە بەڭگۈشى بىناڭىنى گەپكە سېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. خۇپتەن بولغاندا بىر لوقما تائامغا ئېرىشەلمىگەن بەڭگۈشى بىناڭى ئانىسىنىڭ قېشىغا قايتىپ كەپتۇ، ئاخىر ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، مال - بىساتىم كۆپ چاغدا قىرىق ئاغىنىمۇ تەڭ خەجلىشىپ بەرگەنىدى، ئۇلارنىڭ بىرەرىنىڭ ئۆيىدىن بىر ۋاخلىق تاماق يەپ كەلسەم ئەجەب ئەمەس، دەپ يەنە بىر ئاغىنىسىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. ئاغىنىسى ئۇنى كۆرۈپ تونۇماسقا سېلىپ، ئىشىك - تۆشۈكلىرىنى تاقاپ كېتىپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، يەتتە كۈن ئىچىدە قىرىق ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەي ئانىسىنىڭ قېشىغا قايتىپ كەپتۇ.

بەڭگۈشى بىناڭى ئۆزىنىڭ ئەقىلسىزلىقىدىن قاتتىق پۇشايمان يەپ، كېچە - كۈندۈز ئۇخلىماي خىيال قىلىپ، ئانىسى گۇلى شەمشەگە:

— ئى ئۇلۇغ ئانا، مېنى قانچە جازاغا تارتسىڭىز. مۇ ئازلىق قىلدى. مېنىڭ سەۋەبىمدىن بىز مۇشۇ ھالغا قالدۇق. ئەمدى سىز قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ بىرئاز پۇل ئۆتنە ئېلىپ كەلسىڭىز، كېرەملىك شاھ ئاتامنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ بېرەر، — دەپ قازىنىڭ ئۆيىگە بۇيرۇپتۇ.

ئانىسى گۇلى شەمشە ماقۇل بولۇپ، قازىنىڭ ئۆيىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. بىر ئاش پىشىم يول ماڭغاندىن كېيىن قا-

زىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەپتۇ. قازى ئۆيدىن چىقىپ، پادىشاھنىڭ ئىززەتلىك خانىشى گۈلى شەمشىنى كۆرۈپتۇ. قازى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن سالام بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپ قىپتۇ. مۇلازىملىرى گۈلى شەمشىنىڭ ئالدىغا داستىخان ھازىرلاپ، تۈرلۈك نازۇنېمەتلەرنى كەلتۈرۈپ، چاي قۇيۇپتۇ. خانىش گۈلى شەمشە تائاملارنى ھۇزۇرلىنىپ يەۋېتىپ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش قۇيۇلۇپ-تۇ. قازى ھەيران بولۇپ ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ سىلىنى بۇنچىلىك يىغلاتقۇدەك قايسى بىئەدەپنىڭ يامان كۆزى تەگدىكىن؟ تېز ئېيتسىلا، كېـ-رەملىك شاھىمنىڭ روھى قورۇنۇپ قالىدۇ. نېمە مەقسەتلىرى بولسا تارتىنماي ئېيتسىلا، ــ دەپتۇ قازى قول باغلاپ تۇرۇپ.

ــ ئى قازىم، ئوغلۇم شىكارغا چىققان يېرىدە خەزىنىنىڭ ئاچقۇچىنى يىتتۈرۈپ قويغانىكەن. ئانا ـ بالا ناشتىسىز ئولتۇرغىلى بۇگۈن نەچچە كۈن بولدى. بۇ كۈنگىچە ئاچقۇچ تېپىلمىدى. ئوغلۇم: «قازىنىڭ ئۆيىگە بېرىڭ، مىڭ تىللا ئۆتنە بەرسۇن، شۇ پۇلغا ئاچقۇچ ياسىتىپ خەزىنىنى ئاچايلى» دې-ۋىدى، شۇ ۋەجدىن ئۆزلىرىنىڭ قېشىغا كېلىۋىدىم، ــ دەپتۇ. قازى مىڭ تىللا بېرىپتۇ. گۈلى شەمشە مىڭ تىللانى ئەكېلىپ ئوغلىغا بېرىپتۇ. بەڭۈشى بىنارى مىڭ تىللاغا قىرىق قېچىرغا لىقمۇ لىق مال ئارتىپ، ئۇچ غۇلامنى ئېلىپ كەپتۇ. ئانىسى گۈلى شەمشە بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئازراق پۇل بىلەن ئا-نىسىنى قالدۇرۇپ، كېچىلەپ بۇ شەھەردىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۇلار ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز يول مېڭىپ، ئۇچ ئاچماق يولىنىڭ ئاغزىغا كېلىپ قاپتۇ. ھەربىر يولىنىڭ دوقمۇشىدا: «بارسا كېلۇر»، «بارسا كەلمەس»، «بارسا كېلەر ياكى كەلمەس» دېگەن خەتلەر يېزىقلىق ئىكەن.

بەڭۈشى بىنارى قېچىرلارنى قامچىلاپ، «بارسا كەلمەس» يولغا قاراپ راۋان بوپتۇ. بەڭۈشى بىنارى بىر كۆزى ئارقىسىدا، بىر كۆزى ئالدىدا، قازى بىلىپ قالسا، مىڭ تىللانى دەپ قوغلاپ كېلىپ مېنى شەرمەندە قىلارمۇ، دېگەن غەم ـ ئەندىشە بىلەن كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، قوي ـ كالىلار ئوتلاپ تۇر-غان يايلاقتىكى بىر بۇلاق بېشىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇچ غۇلام، مۇشۇ يەردە چۈشىدىغان ئوخشايمىز، دەپ ئويلىغانىكەن، بەڭۈشى بىنارى ئىلگىرىكىدەك بىر كۆزى ئالدىدا، بىر كۆزى ئارقىدا توختىماي مېڭىۋې-رىپتۇ. غۇلاملار بۇنىڭدىن ھەيران بولۇشۇپتۇ. ئۇچ غۇلام بەڭۈشى بىنارىغا:

ــ ئى بەڭۈشى بىنارى، مۇشۇ يەرگە چۈشۈپ ئارام ئېلىپ، قېچىرلارنى تويغۇزۇپ ئاندىن ماڭغان بولساق، ــ دەپتۇ. بەڭۈشى بىنارى ھېچ نەرسە دېمەي مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇچ غۇلام:

ــ ئەي بەڭۈشى بىنارى، سىز ماڭغاچ تۇرۇڭ، بىز قېچىرلارنى تويغۇزۇپ، ئارقىڭىزدىن بارايلى. قېچىرلار بىر چاينام ئوت يېمىگىلى ئون بەش كېچە ـ كۈندۈز بولدى، ئاچلىقتىن يىقىلىپ يېتىۋالغىلى تۇردى، بىز قوپۇرالماي ھاردۇق. مۇشۇنداق يەنە بىرنەچچە كۈن ماڭساق قېچىرلار ئۆلۈپ تۈگەيدۇ، ــ دەپ ماڭغىلى ئۇنماپتۇ. بەڭۈشى بىنارى ئامالسىز ماقۇل بولۇپ، شۇ بۇلاق بېشىغا چۈشۈپتۇ. ئۇچ غۇلام چېدىرلارنى تىكىپ، چاي قاينىتىپ بەڭۈشى بىنارىنىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ. ئۇلار ئىشتىھا بىلەن غىزالىنىپتۇ. ئېغىر ھاردۇق يەتكەن ئۇچ غۇلام ئولتۇرغان يېرىدە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بەڭۈشى بىنارى شۇ ئولتۇرغانچە ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز ۋاقتىنى كۆزىنى يولدىن ئۇزمەي ئۆتكۈزۈپتۇ. تۆتىنچى كۈنى بەڭ-ۋىشى بىنارى يۈكلەرنى ئارتىپ يولغا راۋان بولاي دەپ تۇرغاندا، ئارقا تاغ تەرەپتىن يەر ـ ئاسمانىنى لەر-زىگە سېلىپ، ھەيۋەت بىلەن بىر ئاتلىق قىلىچ ئوينىتىپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقۇ-دەك، قارىغۇدەك بولسا، ھېلىقى ئاتلىقنىڭ ئېتى قىرىق ئۇزەڭگىلىك، يالى يەتمىش ئىككى خىل رەڭدە،

ئېگەر ـ جابدۇقلىرى ئۇنچە ـ مەرۋايىت، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر بىلەن بېزەلگەن بولۇپ، كۆزنى قاماشتۇ-
رىدىكەن. ئېگەرنىڭ چىرايلىقلىقىدىن ھەم چەۋەندازنىڭ ئۆزلۈقىدىن ئەمدىلا كۆتۈرۈلۈپ زېمىنگە تال-
تال نۇرلىرىنى سېپىپ تۇرغان كۈنمۇ خىجىل بولۇپ چىمىلدىقىغا كىرىپ كېتىدىكەن. ھېلىقى ئاتلىق-
نىڭ ئېتىنىڭ تۇيىقى يەرنى قىرىق گەز ئويۇپ تاشلايدىكەن، ئېتىنىڭ كىشنەشلىرىدىن ئۇنداق-
مۇنداق ئۆيلەر ئۆرۈلۈپ كېتىدىكەن. ئەمما، بۇ ئات قاتتىق غەزەپلەنمىسە كىشنىمەيدىكەن. ھېلىقى ئات-
لىق يىگىت دەرۋازىنىڭ قانىتىدەك چوڭلۇقتىكى بىر مىسران قىلىچنى گاھ ئوڭ قولىدا ئاسمانغا ئې-
تىپ، سول قولىدا تۇتۇپ، گاھ سول قولىدا ئاسمانغا ئېتىپ، ئوڭ قولىدا تۇتۇپ كېلىۋاتقۇدەك. ئۇنىڭ
كىيگەن كىيىملىرىمۇ يەتمىش ئىككى تۇستە بولۇپ، بەڭۈشى بىناری ئەقىل ـ ھوشىنى يوقىتىپ،
تۇرغان يېرىدە قېتىپلا قاپتۇ. ئۇچ غۇلام ئۇنى يۆلەپ ھوشىغا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

ـــ ئى بەڭۈشى بىناری، سىز ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشمىگۈنىز ۋاجىپتۇر، ـــ دەپتۇ. بەڭۈشى بى-
نارىنىڭ تەنلىرى ياپراقتەك تىترەپ تۇرسىمۇ، ئۇچ غۇلامنىڭ ياردىمىدە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېگىلىپ
سالام بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

ـــ ئى چەۋەنداز، قاياقتا كېتىۋاتىسىز؟ ئىسىم ـ شەرىپىڭىز نېمە بولىدىكەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ ئىسمىم ۋادەرىخ، قاياقتا مېڭىشىمنى بىلەلمەي، كەلسە ـ كەلمەس ئات چاپتۇرۇپ يۈرگەن-
مەن. سىلەر قاياقتا كېتىۋاتىسىلەر؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ھېلىقى ئاتلىق كىشى. بەڭۈشى بىناری
ئەس ـ ھوشىنى يىغىپ:

ـــ ئىسمىم بەڭۈشى بىناری. بۇ ساينىڭ ئۇ تەرىپىدىكى شەھەرگە سودىگەرچىلىك قىلغىلى كې-
تىۋاتىمەن، ـــ دەپتۇ. ۋادەرىخ بەڭۈشى بىناریغا:

ـــ ئى ئاكا، مېنىمۇ قوشۇۋالامسىلەر؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. بەڭۈشى بىناری لام ـ جىم دېمەي تۇرۇپ-
تۇ. ۋادەرىخ:

ـــ ئاكا، دەسمايەڭ مىڭ تىللا ئىكەن، ئىككىيلەن بىرلىشىپ سودىگەرچىلىك قىلىپ، تاپقان پايدە-
نى تەڭ ئۇلىشەيلى، ـــ دەپتۇ. بەڭۈشى بىناری ئۆزىدىكى دەسمايىنىڭ مىڭ تىللا ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭ
نەدىن بىلىۋالغانلىقىغا ئەقلى يەتمەي، بۇنىڭدا بىرەر كارامەت بار ئوخشايدۇ، قوشىمامۇ قوشۇۋالاي، دەپ
ئويلاپتۇ ـ دە، ماقۇل بوپتۇ. ئاندىن بەڭۈشى بىناری:

ـــ بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرساق بولمايدۇ، يولغا چىقايلى، ـــ دەپتۇ.

ـــ ئاكا، يولغا چىقساق چىقايلى، يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال سېنى بىر ئىشقا بۇيرۇسام بېجىرىپ
كەلسەڭ، ـــ دەپتۇ ۋادەرىخ، ـــ بىز تۇرۇۋاتقان بۇلاق بېشىنىڭ غەرب تەرىپىدە بىر چىغىر يول بار. مۇ-
شۇ يول بىلەن ئۇچ كۈن ماڭساڭ ئاسمانغا تاقاشقان بىر تاغنى كۆرىسەن، يەنە بىر كۈن ماڭغاندىن كې-
يىن تاغقا يېتىپ بارىسەن. ئۇ تاغدا ھېچقانداق ئادەمزات يوق. تاغنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە بىر گۈمبەز بار،
گۈمبەزنىڭ كىچىككىنە تۆشۈكىدىن ئىچىگە قارايدىغان بولساڭ، ئىشكى قۇلۇپلانغان بىر ئوردا بار.
ئوردىنىڭ ئىشكى ئالدىغا ھەرگىز بارما، تاملىرىنى تۇتما، ئەگەر تاملىرى كىيىمىڭگە سۈركىلىپ كە-
سە، دۈشلەر ئۇخلاۋاتقان يېرىدىن ئويغىنىپ كېتىپ جېنىڭدىن ئايرىلىپ قالىسەن. گۈمبەزنىڭ ئىچىگە
كىرمە. تاغنىڭ تۇۋىدە ئۇچ تۇپ چىنار بار، ئوتتۇرىدىكى چىنارىدا بىر ئالتۇن قەپەس ئېسىقلىق، ئالتۇن
قەپەس ئىچىدە ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس ناھايىتى چىرايلىق بىر مەلىكە بار. شۇ مە-
لىكىنى ئېلىپ كەلگىن. ئۇ مەلىكە بىز سودىگەرچىلىك قىلغىلى باردىغان شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ

قىزى ماھىتابان بولىدۇ. ئۇ قىزنى دىۋىلەر ئۇخلاۋاتقان يېرىدىن ئېلىپ قېچىپ ئۇ يەرگە قامىۋەتكەن. مەلىكىنىڭ شۇنداق ئېسىقلىق تۇرغىنىغا يىگىرمە يەتتە يىل بولدى. دىۋىلەر پادىشاھى مەلىكىنى ھەر كۈنى كەچتە كۆرگىلى چىقىدۇ. ھازىر دىۋىلەرنىڭ ئۇخلاش مەزگىلى، دىۋىلەر بىر ئۇخلىغانچە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز ئۇخلايدۇ. ھازىر ئوتتۇز تۆتىنچى كۈنى بولدى، يەنە ئالتە كۈندىن كېيىن دىۋىلەر ئويغىنىدۇ. ئۇلار ئويغىنىشتىن بۇرۇن يېتىپ بارالمىساڭ قىزنى قۇتقۇزالمايسەن، قۇتقۇزۇش ئۈچۈن يەنە بىر يىل ساقلاشقا توغرا كېلىدۇ. پادىشاھ قىزى ماھىتاباننىڭ دەردىدە كۆپ يىغلاپ كۆزى كور بولاي دەپ قالدى. بىز ماھىتاباننى پادىشاھنىڭ قولىغا تاپشۇرساق، پادىشاھ كۆپ ئالتۇن ـ كۈمۈش ئىنئام قىلىدۇ. ئەمما، سەن ئۇدۇل بېرىپ قەپەسنى تۇتساڭ دىۋىلەر ئويغىنىپ كېتىپ، سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. سەن ئاۋۋال چىنار تۈۋىگە بارماي، تاغنىڭ جەنۇب تەرىپىگە ماڭساڭ بىر ئۆڭكۈر كۆرۈنىدۇ. بۇ ئۆڭكۈر ناھايىتى ھەيۋەتلىك بولۇپ، قارىساڭ، قورقۇپ توۋلاپ سالىسەن، ھەرگىز توۋلىماي، ئاغزىڭنى چىڭ ئېتىۋېلىپ ئۆڭكۈرنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ مېڭىۋەرگىن. ئۆڭكۈردە خىلمۇخىل نەغمە ـ ناۋالار ئاڭلىنىدۇ، ھايۋانلارنىڭ بەتبەشىرە قىياپەتلىرى كۆزۈڭگە كۆرۈنىدۇ. ئەگەر سەن توۋلاپ سالساڭ، شۇ ھامان ياۋا توڭگۇزغا ئايلىنىپ كېتىسەن، دىۋىلەر سېنى مىنىپ ئېشەك ئورنىدا ئىشلىتىدۇ. تاغدا ئاشۇنداق ياۋا توڭگۇزلارنى كۆپ كۆرىسەن. ئۇلارمۇ شۇ مەلىكىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن كەلگەن ئەزىمەتلەردۇر. شۇنداق كىرسەڭ، ئۆڭكۈرنىڭ ئىچكىرىسىدە قەپەستە ئۈنلەپ تۇرىدىغان بىر دەمدەر بار. دەمدەر شۇنداق يېقىملىق سايرايدۇكى، ئۇنىڭ سايرىشىدىن گۈل ـ گىياھ، دەل ـ دەرەخ، يەرۇ ئاسماندىكى كۈللى مەخلۇق ئۇنىڭ ئۆمرىگە بەرىكەت تىلەپ، ھەمدۇ سانا ئوقۇپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ پەيلىرى شۇنداق چىرايلىقكى، يەتمىش ئىككى خىل رەڭدە يېنىپ، كىشىنىڭ ئەقىل ـ ھوشىنى لال قىلىدۇ. سەن بېرىپلا دەمدەرنىڭ بوينىنى ئۈزۈۋەت. ئەگەر ئۇنىڭ بوينىنى ئۈزمىسەڭ، سېنىڭ بۇ يەرگە تىرىك قايتىپ كېلىشىڭ مۇمكىن ئەمەس، ـــ دەپ بەڭۋىشى بىنارىنى ئۆزىنىڭ مىنگەن ئېتىغا مىنگۈزۈپ، مىسران قىلىچىنى قولىغا تۇتقۇزۇپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. بەڭۋىشى بىنارى مىسران قىلىچنى ئوينىتىپ يولىغا راۋان بوپتۇ. بەڭۋىشى بىنارى بىر كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر يەرگە كەلگەندە، بىر تۈپ ھاشار چۈمۈلىسىنىڭ مەشرەپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ بۇ يەردە بىر كۈن تۇرۇپ قاپتۇ. كەچ بولغاندا چۈمۈلە پادىشاھى:

ـــ ئى ئادەمزات، ئىشىڭ يوق بىكار ئادەممۇسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. بەڭۋىشى بىنارى چۈمۈلە پادىشاھغا:

ـــ تەقسىر، مېنىڭ ئىشىم بەكمۇ زۆرۈر ئىدى. سېنىڭ پۇقرالىرىڭ بەك ئۇششاق ئىكەن، ئېتىمنىڭ تۇيىقىدا بىگۇناھ ئۆلۈپ كەتمىسۇن، سىلەر مەشرەپ ئويناپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن يولۇمغا راۋان بولاي دېگەنىدىم، ـــ دەپتۇ.

چۈمۈلە پادىشاھى:

ـــ ئى ئادەمزات، سېنىڭدەك رەھىمدىل ئىنساننى كۆرۈپ باقمىغانىدۇق. بۇ ھىممىتىڭ ئۈچۈن تەڭرى سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزگەي. ئەگەر بېشىڭغا كۈن چۈشسە مۇشۇ قېرىندىشىمنىڭ ئۇستىخىنىنى كۆيدۈرسەڭ، بىز شۇ يەرگە ھازىر بولۇپ، مۇشكۈلۈڭنى ئاسان قىلغايمىز، ـــ دەپتۇ ۋە چۈمۈلىنىڭ بىر پارچە قۇرۇق ئۇستىخىنىنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. بەڭۋىشى بىنارى چۈمۈلىنىڭ ئۇستىخىنىنى پوتىسىغا تۈگۈپ يولغا راۋان بوپتۇ. بىر كېچە يول مېڭىپ ئەتىسى كۈن چېچىلغاندا بىر جايغا يېتىپ كەپتۇ، قارىسا بىر توپ چاشقان مەشرەپ ئويناۋاتقۇدەك. بەڭۋىشى بىنارى يەنە بىر كۈن تۇرۇپ قاپتۇ. كەچ بولغاندا چاشقانلار پادىشاھى ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

— ئى ئادەمزات، ئىشىڭ يوق ئادەممۇسەن؟

— مېنىڭ ئىشىم زۆرۈر ئىدى. سېنىڭ قوۋمىڭ بەك ئۇششاق ئىكەن، ئېتىمنىڭ تۇيىقىدا ئۆلۈپ كەتمىسۇن، مەشرەپ ئويناپ بولغاندا ئاندىن ماڭاي دەپ قاراپ تۇردۇم، — دەپتۇ بەڭۈشى بىناري.

چاشقانلار پادىشاھى بۇنى ئاڭلاپ:

— سەن ئالىيجاناب ئىنسان ئىكەنسەن. بىز تا ھازىرغىچە بىرەر ئىنسانىنىڭ سەندەك رەھىمدىللىكىنى كۆرۈپ باقمىغانىدۇق. تالاي ئادەملەرنىڭ ئېتىنىڭ تۇيىقى ئاستىدا نۇرغۇنلىغان قوۋۇم - قېرىنداشلىرىمىز ئۆلۈپ كەتكەنىدى. بۇ ھېممىتىڭ ئۈچۈن سېنى تەڭرى مۇرادىڭغا يەتكۈزگەي. ئەگەر بىر مۇشكۈلاتقا يولۇقساڭ، بۇ قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئۈستىخىنىنى كۆيدۈرسەڭ، بىز شۇئان يېنىڭغا ھازىر بولۇپ مۇشكۈلاتىڭنى ئاسان قىلغايمىز، — دەپ، بىر چاشقانىنىڭ ئۈستىخىنىنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ، يەنە بىرنەچچە نۆكىرىنى ئۇنىڭغا قوشۇپ قويۇپتۇ. بەڭۈشى بىناري كۆپ سۆيۈنۈپ، ئۈستىخاننى پوتىسىغا تۇگۈپ يولغا راۋان بوپتۇ. چاشقان نۆكەرلەر بەڭۈشى بىنارىنىڭ ئالدىدا يول باشلاپ مېڭىپ، دۈشمەنلەر شەھىرىگە يېقىن بىر جايغا ئەكېلىپ قويۇپ خوشلىشىپ قايتىپ كېتىپتۇ.

بەڭۈشى بىناري ئۈچ كۈن بولغاندا بىر تاغنىڭ يېنىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ. تاغقا سىنچىلاپ قارىغاندىكەن، ئاسمان - پەلەك ئۆسۈپ كەتكەن ئۈچ تۈپ چىنارنى، ئۇتتۇرىسىدىكى بىر تۈپ چىنارنىڭ شېخىدا بىر ئالتۇن قەپەس ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئالتۇن قەپەستە كۆزلىرى بۇلاقتەك، قاشلىرى قىياقتەك، لەۋلىرى جىنەستىدەك، چېھرىدىن نۇر چاقناپ تۇرغان بىر مەلىكە سولاقلىق تۇرغۇدەك. بەڭۈشى بىناري مەلىكىنى كۆرۈپ يۈرىكىگە ئىشق ئوتى تۇتىشىپ، ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ يېتىپ قاپتۇ، ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا ھوشىغا كېلىپ ۋادەرىخ ئېيتقان غارغا قاراپ راۋان بوپتۇ، چىگقى چۈش بولغاندا غار ئاغزىغا كەپتۇ. غارنىڭ ئىشكى بەڭۈشى بىنارىنىڭ ھىدىنىڭ تەسىرىدە ئېچىلىپ كېتىپتۇ. بەڭۈشى بىناري ئىچكىرىسىگە قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا شۇنداق گۈزەل قىزلار ئۇسسۇل ئويناپ ئۇنىڭ قوللىرىنى تارتىپتۇ، ئەما بەڭۈشى بىناري بەخرامان مېڭىۋېرىپتۇ. شۇنداق مېڭىپ بىر جايغا بارغاندا، قىرىق كۆزلۈك، توققۇز مۇڭگۈزلۈك، بەتبەشىرە بىر مەخلۇق ئاندىن تۇغما ھالەتتە قاتتىق ۋارقىراپ بەڭۈشى بىنارىغا قاراپ ئېتىلىپتۇ، ئۇنىڭ چىرقىرىشىدىن ئۆڭكۈرنىڭ تاملىرى قاتتىق سىلكىنىپ تىترەپ كېتىپتۇ. بەڭۈشى بىناري قورقۇپ ئۆلەيلا دەپ قاپتۇ، ئەما چىشىنى چىشلەپ، ۋارقىرىماي، مىسران قىلىچىنى مەھكەم تۇتۇپ ئۆڭكۈرنىڭ ئىچكىرىسىگە كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، شىر، يولۋاسلار ئۆزىگە خىرىس قىلىپ تۇرغۇدەك. بەڭۈشى بىناري ئۇلار بىلەن بىر ئاش پىشىم قالتتىق ئېلىشىپ، ئۇلارنى جېنىدىن جۇدا قىپتۇ. يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن قەپەسكە سولاقلىق تۇرغان دەدەرىنىڭ قېشىغا كەپتۇ. دەدەرىنىڭ چىرايلىقلىقىدىن سۆيۈنۈپ، ئۇنىڭ بوينىنى ئۇزۇشكە كۆڭلى ئۇنىماي دەدەرنى قوينىغا سېلىپ مېڭىۋېرىپتۇ. بەڭۈشى بىناري غاردىن چىقىپ ئۇدۇل چىنارنىڭ تۇۋىگە كەپتۇ ۋە چىنارنى ئۈچ قېتىم ئايلىنىپ، قىلىچ بىلەن چىنارغا قارىتىپ: «بۇ مېنىڭ قولۇم ئەمەس، ۋادەرىخنىڭ قولى!» دەپ قىلىچنى چىنارغا قارىتىپ ئۇرغانىكەن، قىلىچ سۇنى كەسكەندەك چىنارنى كېسىپ تاشلاپتۇ. چىنارنىڭ شېخى گۈلدۈرلەپ ئالەمنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ يەرگە چۈشۈپتۇ. ئۇ ئالتۇن قەپەسنى چىنارىدىن ئاجرىتىپ، قەپەسنى چېقىپ مەلىكىنى ئازاد قىپتۇ. بەڭۈشى بىناري مەلىكىنى ئېتىنىڭ

ئالدىغا ئېلىپ، بىر قولىدا قىلىچنى تۇتۇپ، بىر كۈنلۈك يولنى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە بېسىپ شا-
مالدەك كېتىۋاتسا، ئارقا تەرەپتىن بىر شەپە پەيدا بوپتۇ. ئارقىسىغا شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، گۈلدۇر -
گۈلدۇر، قاراس - قۇرۇس ئاۋازلار ئالەمنى تىترىتىپ بىرنەرسىلەر كېلىۋاتقۇدەك. ئەسلىدە دۈشمەن ئۈي-
قۇسىدىن ئويغىنىپ، مەلىكىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانىكەن. مەلىكە بۇنى سېزىپ قاپتۇ - دە،
بەڭۈشى بىناردىن:

— ئى يىگىت، سىز قەيەردىن كەلگەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن سىزنىڭ دادىڭىزنىڭ شەھىرىگە سودىگەرچىلىك قىلغىلى كېتىۋاتاتتىم. مېنىڭ بىر ئىنىم
بار ئىدى، ئۇ سىزنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇغانىدى، شۇڭا بۇ يەرگە سىزنى قۇتقۇزغىلى كەلگەنمەن، —
دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بەڭۈشى بىناري.

— ئۇنداق بولسا دەمدەرىنىڭ بوينىنى دەرھال ئۈزۈڭ، دەمدەرىنىڭ بوينىنى ئۈزمىسىڭىز دۈشمەر بىز-
نى ساق قويمايدۇ. دۈشمىنىڭ جېنى مۇشۇ دەمدەردە، دەمدەرىنىڭ بوينىنى ئۈزسىڭىز شۇ ھامان دۈشمەر ئۆ-
لىدۇ، بىز شەھىرىمىزگە ئامان - ئېسەن يېتىپ بارالايمىز، — دەپتۇ. بەڭۈشى بىناري دەمدەرىنىڭ بوي-
نىنى ئۈزۈشكە كۆزى قىيماي، ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماپتۇ. ئارقا تەرەپتىن تۇمەنمىڭ دۈشمە قوغلاپ
يېتەيلا دەپ قاپتۇ.

— ئى يىگىت، دەمدەرىنىڭ بوينىنى دەرھال ئۈزۈڭ، بىز دۈشمەرىنىڭ قولىغا چۈشەي دەپ قالدۇق، —
دەپ يېلىنىپتۇ مەلىكە. بەڭۈشى بىناري يەنە قۇلاق سالماپتۇ. شۇ زامات دۈشمەر ئارقىسىدىن يېتىپ
كېلىپ ئۇلارنىڭ بېشىغا قىلىچ ئۇرغىلى تەييارلانغاندا، مەلىكە:

— ئى يىگىت، دەمدەرنى قولىڭىزغا ئېلىڭ، مەن كۆرۈپ باقاي، — دەپتۇ. بەڭۈشى بىناري ئامالسىز
دەمدەرنى قوينىدىن ئېلىشى بىلەن، مەلىكە ئۇنىڭدىن دەمدەرنى تالىشىپتۇ. دۈشمەر شۇ ۋاقىتتا ئۇ ئىككىي-
لەننىڭ بېشىغا قىلىچ ئۇرغانىكەن، قىلىچ ئۇلارنىڭ بېشىنى كېسىپ بولغۇچە بەڭۈشى بىناري چەبدەسلىك
بىلەن دەمدەرنىڭ بېشىنى ئېگەرنىڭ قۇشبېشىدا قويۇپ بوينىنى كېسىۋېتىپتۇ. دەمدەرنىڭ بوينى كېسىلگەن
ھامان دۈشمەرنىڭ ھەممىسى تۇرغان يېرىدە جان ئۈزۈپتۇ. ئاندىن ئۇلار يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇلار
شۇنداق مېڭىپ ھېلىقى بۇلاق بېشىغا كېلىپ ۋادەرىخ ۋە ئۇچ غۇلام بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ، بېشىدىن
ئۆتكەن كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلىشىپ بىرنەچچە كۈن شۇ جايدا تۇرۇپ قاپتۇ. ۋادەرىخ:

— ئى ئاكا، سەن دەمدەرنىڭ بوينىنى ئۈزمەي جېنىڭدىن ئايرىلىپ قالغىلى تاس قاپسەن، نېمىشقا دەم-
دەرنىڭ بوينىنى دەسلەپتىلا ئۈزۈۋەتمىدىڭ؟ — دەپتۇ.

— ئۇ دەمدەر بەكمۇ چىرايلىق ئىكەن، بوينىنى ئۈزگىلى كۆڭلۈم قىيمىغانىدى، — دەپتۇ بەڭۈشى
بىناري.

— ئى ئاكا، ئەگەر قېرىنداش بولساق مېنىڭ دېگىنىم بويىچە قىل، بولمىسا، بىز زىيان تارتىپ قالى-
مىز، — دەپتۇ ۋادەرىخ.

ئۇلار يۈكلىرىنى ئارتىپ، قىزنىڭ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار چۆل - جەزىرىلەرنى كې-
زىپ، ئوتتۇز توققۇز كېچە - كۈندۈز جاپالىق يول يۈرۈپ مەلىكىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار بىر
دۇكاننى سېتىۋېلىپ، يۇك - تاقلىرىنى چۈشۈرۈپ، شۇ يەردە ھاردۇقىنى ئاپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە دۇكانىنى
ئېچىپ، يەتتە ئىقلىمدىن تېپىلمايدىغان كىيىم - كېچەك، زىبۇزىننەت، نەرسە - كېرەكلەرنى دۇكانغا ساپ-
تۇ. بۇنى كۆرگەن شەھەر خەلقى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە، ئاڭلىمىغانلارغا ئاڭلىتىپ، ئاڭلىغانلار-

نى ئالدىرىتىپ ھەش - پەش دېگۈچە دۇكاننىڭ ئالدىغا ھازىر بوپتۇ.

بۇ شەھەرگە گاھى ئالتە ئايدا، گاھى ئالتە يىلدا بىر قېتىم سودىگەرلەر كېلىپ مالىلىرىنى سېتىپ كېتىدىكەن. بۇ يۇرت خەلقى يەنە بىر سودىگەر كەلگۈچە يەتكۈچىلىك سودىلىقىنى قىلىۋالىدىكەن. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان پادىشاھنىڭ خانىشى يېڭى كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ دۇكىنىغا كېلىپ نەرسە - كېرەك سېتىۋالغىلى تۇرغاندا، مەلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ، مالىنمۇ كۆرمەي ئوردىغا قايتىپ كېتىپتۇ. بۇ دۇكانغا مەلىكىنىڭ ئىنىكئانىسىمۇ مال ئالغىلى كېلىپ مەلىكىنى تونۇپ قاپتۇ. مەلىكىنىڭ مەڭزىدە چولپان يۇلتۇزىدەك بىر مەڭ بار ئىكەن. ئىنىكئانا تاللىغان مالىلىرىنى قويۇپ قويۇپ: «پۇلۇم كەملەپ قالىدىكەن، ئۆيگە بېرىپ پۇل ئېلىپ كېلەي» دەپ ئۇدۇل پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ يۇگۈرۈپتۇ.

— ئى پادىشاھىئالەم، سىلىگە بىر خۇش خەۋەر بار، — دەپ سۆزىنى باشلاپتۇ ئىنىكئانا، — يەر گىرمە يەتتە يىلنىڭ ئالدىدا غايىب بولغان قىزلىرى مەلىكە ماھىتابان يېڭى كەلگەن سودىگەرلەر بىلەن بىللە سودا قىلىپ ئولتۇرىدۇ. مەن ئۇنى كۆكسۈمدىن ئوقچۇپ چىققان سۈتۈمدىن تونۇدۇم، — دەپتۇ. پادىشاھ ۋە خانىش قارىسا، دېگەندەك ئىنىكئانىنىڭ كۆكسىدىن سۈت ئېقىۋاتقۇدەك.

— ئەگەر بۇنىڭغىمۇ ئىشەنمىسىلە، خانىشىنىڭ كۆكسىگىمۇ قاراپ باقسىلا، — دەپتۇ. پادىشاھ خانىشىنىڭ كۆكسىنى ئېچىپ كۆرگەنىكەن، راست، خانىشىنىڭ كۆكسىمۇ كۆتۈرۈلۈپ سۈت تېمىپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن، ۋەزىر - ياساۋۇللىرىنى ئەگەشتۈرۈپ سودىگەرلەرنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ قىزغا سىنچىلاپ قاراپ، راست ئۆزىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارنى كەچلىك زىياپەتكە تەكلىپ قىلىپ قويۇپ ئوردىغا قايتىپ كەپتۇ.

كەچتە سودىگەرلەر دۇكاننى بالدۇر يىغىپ، پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قەدەم تەشرىپ قىپتۇ. پادىشاھ سودىگەرلەرنى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن قىزغىن قارشى ئاپتۇ. سودىگەرلەر غىزالىنىپ بولغاندىن كېيىن، قىزغىن سۆھبەت بولۇۋاتقاندا بەڭۈشى بىنارى پادىشاھقا:

ــ كېرەملىك شاھىم، بۇ قىزنى بىز دېڭىلەر شەھىرىدىن قۇتقۇزۇپ ئەكەلگەنىدۇق. ئاڭلىشىمچە، بۇ قىز سىلىنىڭ قىزلىرى ئىكەن. بۇ قىزنى سىلىنىڭ ئۆز قوللىرىغا تاپشۇرۇپ بېرەيلى، دەپ ئويلاشقانىدۇق، ــ دەپتۇ. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ خۇشلۇقىدىن ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپتۇ. مۇشۇ خۇش خەۋەر ئۈچۈن پۈتۈن يۇرت خەلقىگە ئويۇن ـ تاماشا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ.

پادىشاھ سودىگەرلەرگە كاتتا تونلارنى يېپىپتۇ ۋە كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ:

ــ قەدىرلىك سودىگەرلەر، سىلەر ماڭا ھاياتلىق بەردىڭلار. ئەگەر سىلەر قىزىمنى قۇتقۇزۇپ كەلمىگەن بولساڭلار، قىزىمنىڭ دەردىدە ئاز كۈن ئىچىدە كۆزۈم كور بولۇپ قالار ئىدى. ئەمدى پادىشاھلىقنىڭ ماڭا كىرىكى يوق، سىلەرگە پادىشاھلىقىمنى بېرەي، بىرىڭلارغا قىزىم ماھىتابانىنى نىكاھلاپ بېرەي، ــ دەپتۇ. ۋاقىرىخ پادىشاھقا ئېگىلىپ تۇرۇپ:

ــ كېرەملىك شاھىم، خانلىقلىرى ئۆزلىرىگە قالسۇن، قىزلىرى ماھىتابانىنى ئاكام بەڭۈشى بىنارىغا نىكاھلاپ بەرسىلە، ــ دەپتۇ. پادىشاھ ماقۇل بولۇپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا ئۆتكۈزۈپ، نىكاھ ئوقۇغىلى قويقاندا:

ــ ۋاقىرىخ، سەن مېنى بۇ خىزمەتكە بۇيرۇمىغان بولساڭ بۇ قىزنى مەن قۇتقۇزۇپ كېلەلمەيتتىم، شۇڭا بۇ قىزنى سەن ئالغىن، ــ دەپتۇ بەڭۈشى بىنارى.

ــ بۇ قىزنى سەن قۇتقۇزۇپ كەلدىڭ، سەن مەندىن چوڭ بولغاندىكىن سەن ئالغىن، ــ دەپتۇ

ۋادەرىخ بەڭۈشى بىنارىغا.

ئىككىيلەن بىرلىككە كېلەلمەي ئۇچ كېچە - كۈندۈز تالاش - تارتىش قىلىشقاندىن كېيىن، مەل-
كىنى بەڭۈشى بىنارىغا نىكاھ قىلىپ قويۇپتۇ. سودىگەرلەر بۇ شەھەردە بىرنەچچە ئاي تۇرغاندىن كې-
يىن، يول تەييارلىقىنى قىلىپ، يۇرت خەلقى بىلەن خوشلىشىپ، مەلىكە ماھىتابانىنى ئېلىپ ئۆز شە-
ھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. پادىشاھ سودىگەرلەرگە بەش يۈز قېچىر ئالتۇن - كۈمۈش سوۋغات قە-
لىپ، ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

ئۇلار كۆپ يول مېڭىپ، ئىلگىرىكى بۇلاق بېشىغا يېتىپ كەپتۇ. قېچىردىكى يۈكلەرنى شۇ يەرگە
چۈشۈرۈپ، قېچىرلارنى ئوتلاققا قويۇۋېتىپ، ئۆزلىرى شۇ يەردە بىرنەچچە كۈن ئارام ئاپتۇ. ۋادەرىخ بەڭ-
ۈشى بىنارىغا:

— ئاكا، مەن ئەمدى كەلگەن يولۇمغا قايتىپ كېتەي، — دەپتۇ. بەڭۈشى بىنارى ئۆزى بىلەن بىل-
لە تۇرۇشنى دەۋەت قىلىپ ئۇنىڭ كېتىشىگە قوشۇلماپتۇ، ۋادەرىخمۇ ئاكىسىنىڭ گېپىگە قوشۇلماپتۇ.
ئاخىر بەڭۈشى بىنارى ۋادەرىخكە:

— ئۇكام، بۇ خوتۇننى مەن ئالدىم. بايلىقلارنى تەڭ بۆلۈشسەك سىزگە ئۇۋالچىلىق بولغۇدەك، بۇ
بايلىقلارنى بۇ ئۇچ غۇلام شەھىرىگىزگە ئاپىرىپ بېرىپ كەلسۇن، — دەپتۇ. ۋادەرىخ بۇنىڭغا قوشۇلما-
تۇ. ئۇلار تالاش - تارتىش قىلىشىپ بىر - بىرىنىڭ گېپىگە قوشۇلماي، ۋادەرىخ ئۆزى كەلگەن يول بە-
لەن ئېتىنى مىنىپ، قىلىچىنى ئوينىتىپ كېتىپ قاپتۇ. بەڭۈشى بىنارى ۋادەرىخ كەتكەن يولغا قاراپ
تۇرغىنىدا، ئۇچ خىزمەتچى:

— ئى بەڭۈشى بىنارى، ئىسمىڭمۇ بەڭۈشى ئىكەن، ئۆزۈڭمۇ بەڭۈشى ئىكەنسەن. ۋادەرىخ يول
كۆرسەتمىگەن بولسا، شۇ قىزنى ئېلىپ بۇنداق كۆپ دۇنيا تېپىشىڭ مۇمكىنمىدى؟ سەن ۋادەرىخنى تې-
پىپ بۇ مالىلارنى ئۇنىڭغا ئىنئام قىلغىن، بولمىسا ئادەمگەرچىلىك قىلمىغان بولىسەن، — دەپ مەسلە-
ھەت بېرىپتۇ.

بەڭۈشى بىنارى ئۇلارنىڭ گېپىنى توغرا تېپىپ، بەش يۈز قېچىر مالنى ئېلىپ ۋادەرىخنى ئىزدەپ
يولغا چىقىپتۇ. يولدا مىڭ مۇشكۇلاتلارنى يېڭىپ بىر جايغا كېلىپ ئەتراپقا قارىغۇدەك بولسا، ئالدىدا
ھەيۋەتلىك يەتتە قات سېپىل كۆرۈنۈپتۇ. سېپىلنىڭ تاملىرى ئالتۇندىن، تۇۋرۇكى مەرمەردىن ئىكەن.
ۋادەرىخنىڭ ئىزى مۇشۇ سېپىلنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە غايىب بولۇپ كېتىپتۇ. بەڭۈشى بىنارى
دەرۋازىنىڭ ئېچىگە قارىماق بولغاندا، ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي پەيدا بوپتۇ ۋە بەڭۈشى بىنارىغا:

— ئى ئوغلۇم، قولۇڭنى تارت، بۇ جاي پەرىزاتلارنىڭ يۇرتىدۇر. ئادەمزات ھىدى كەلسە، ئۇلار دەر-
ھال ئېيىققا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ. سەن نېمە مەقسەت بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.
بەڭۈشى بىنارى بوۋايغا بولغان ۋەقەلەرنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ئاپئاق ساقاللىق بوۋاي بەڭۈشى بىنارىغا:

— بۇ يەردىن ئازراق ماڭساڭ بىر گۈمبەز بار. سەن شۇ گۈمبەز ئىچىگە كىرسەڭ ناھايىتى چوڭ
بىر يىلاننىڭ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرىسەن، تۇيدۇرماي بېرىپ يىلاننى چېپىۋەت. يىلاننىڭ يېنىدا بىر
مەرمەر كوزا بار. يىلان شۇ مەرمەر كوزىنى كېچە - كۈندۈز ساقلايدۇ. پەرىزاتلارنىڭ جېنى شۇ مەرمە-
كوزىدا. يىلان بۇگۈن قاتتىق ئۇيقۇدا، يىلاننى چېپىۋېتىپ مەرمەر كوزىنى دەرھال قولۇڭغا ئېلىۋال.

ئۇششاق يىلانلار ئويغىنىپ ساڭا قاتتىق خىرس قىلىدۇ. سەن ئۇلاردىن ھەرگىز قورقما، قىلچە تىتىرەمە، سەنمۇ ھەيۋەڭنى كۆرسەت. ئۇلار كېيىن ساڭا يېلىنىدۇ، سەن ئالدىراپ ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتما. كېيىن ئۇلار سەندىن: «نېمە مەقسەت بىلەن كەلدىڭ؟» دەپ سورايدۇ. جاۋاب بەرمە. ئۇلار ئۇچ قېتىم شۇنداق سورىغاندىن كېيىن ئاندىن مەقسىتىڭنى ئېيتقىن. دېگىنىم بويىچە قىلمىساڭ ھاياتىڭدىن ئايرىلىسەن، — دەپتۇ ۋە دۇئا قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

بەڭۈشى بىنارى ئاق ساقال بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلىپ، گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، شۇنداق چوڭ بىر يىلان ئۇخلاۋاتقۇدەك. بەڭۈشى بىنارى پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ يىلاننىڭ قېشىغا بېرىپ، يىلاننى ئۆلتۈرۈۋېتىپلا مەرمەر كوزىنى قولىغا ئېلىۋاپتۇ. تۈمەنمەڭ يىلان بەڭۈشى بىنارىغا خىرس قىلىشقا باشلاپتۇ. بەڭۈشى بىنارى قىلچە قورقماي، مەرمەر كوزىنى ئېلىپ گۈمبەزدىن چىقىپ كېتىش ئۈچۈن مېڭىپتۇ. يىلانلار بەڭۈشى بىنارىغا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ:

— ئى يىگىت، سېنىڭ نېمە مەقسىتىڭ بار؟ — دەپ ئۇچ قېتىم سوراپتۇ. بەڭۈشى بىنارى:

— ۋادەرىخنى دەرھال چىقىرىپ بەرمىسەڭلار كوزىنى چېقىۋېتىمەن ! — دەپتۇ. يىلانلار ۋادەرىخنى چىقىرىپ بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ.

قارىسا ئالدىدا ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك بىر قىز تۇرغۇدەك. بەڭۈشى بىنارى يىلانلارغا:

— مەن سىلەرگە بۇ قىزنى ئەمەس، ۋادەرىخنى دېگەنىدىم. سىلەر نېمە ئۈچۈن ۋادەرىخنى چىقىرىپ بەرمەيسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ. يىلانلار قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كېتىپ:

— ئى ئادەمزات، بىزنىڭ بۇ شەھىرىمىزدە ئەر كىشى يوق، ئەر كىشىلەر لەشكەرلىككە تۇتۇپ كېتىلگەن. ۋادەرىخ بىزنىڭ پادىشاھىمىزنىڭ قىزى بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بەڭۈشى بىنارى قىزغا:

— ئەي مەھبۇبە، دەرھال نىكاھىمغا ئۆت، بولمىسا بۇ كوزىنى چېقىپ تاشلايمەن، — دەپ جار سالىدۇ. ۋادەرىخ ئامالسىز بەڭۈشى بىنارىنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىپتۇ ۋە مۇنداق بىر شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ:

— ئەمدى مەن سېنىڭ نىكاھىڭنى قوبۇل قىلدىم، ئەما بىزنىڭ بۇ شەھىرىمىزدە پادىشاھنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي تۇرۇپ توي قىلىشقا بولمايدۇ. پادىشاھنىڭ رۇخسىتىسىز كىمنىڭلا بولمىسۇن ئادەمزات بىلەن كۆرۈشۈشى مەنئى قىلىنغان. ئەگەر ئىككىمىزنىڭ سۆزلىشىپ تۇرغىنىمىزنى شاھ ئاتام كۆرۈپ قالسا، شۇ ھامان جېنىمىزدىن ئايرىلىمىز. سەن بېرىپ شاھ ئاتامنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ كەل. گىن. ئوردىغا كىرگەندە ئوردىدا بىر ئالتۇن دۇمباق بار، دۇمباق ئۇستىدە ئالتۇن چوكا بار، شۇ چوكا بىلەن دۇمباقنى قاتتىق ئۇرغىن. بىر قېتىم ئۇرغان چېغىڭدا دادام بىھوش بولۇپ يىقىلىدۇ، ئىككىنچى قېتىم ئۇرغىنىڭدا سېنىڭ ئالدىڭغا چىقىپ، سەن بىلەن كۆرۈشمەكچى بولىدۇ، سەن قولۇڭنى بەرمەگىن، ئۈچىنچى قېتىم ئۇرغىنىڭدا: «سەن نېمە ئادەم؟» دەپ سورايدۇ. سەن ئۆز مەقسىتىڭنى ئېيتقىن. دادام نېمە دېسە، شۇنى ئاڭلاپ، مېنىڭ قېشىمغا چىققىن.

بەڭۈشى بىنارى ۋادەرىخنىڭ دېگىنى بويىچە پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپتۇ. كىرىپ ئالتۇن دۇمباقنى ئالتۇن چوكا بىلەن شۇنداق ئۇرغانكەن، پادىشاھ ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ، ئىككىنچى قېتىم ئۇرغاندا ھوشىغا كېلىپ بەڭۈشى بىنارىنىڭ ئالدىغا ھازىر بوپتۇ. ئۈچىنچى قېتىم ئۇرغاندا:

— سەن نېمە ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن قىزىڭنى ئالغىلى كەلگەن ئادەممەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بەڭۈشى بىناري.
— قىزىمنى ئالغىلى كەلگەن بولساڭ تويلۇق سالىمەن، — دەپتۇ پادىشاھ.
پادىشاھ بەڭۈشى بىنارنى خەزىنىسىگە ئىچىگە باشلاپ كىرىپ، بىر چارەك ئالتۇننى تارازىدا تارتىپ، بەڭۈشى بىنارنىڭ چاپىنىنىڭ پېشىگە تۆكۈپ بېرىپتۇ ۋە بەڭۈشى بىنارنى تۇغمەنگە ئېلىپ بېرىپ، ھېلىقى ئالتۇننى تۇغمەندە تارتىپ، ئون قوشلۇق يەرگە چېچىۋېتىپتۇ، ئارقىسىدىن ئون قوش كەلتۇرۇپ يەرنى ئاغدۇرۇۋېتىپتۇ، ئاندىن بەڭۈشى بىنارغا:
— ئەي يىگىت، سەن قىزىمنى ئالماقچى بولساڭ، چېچىۋەتكەن ئالتۇننى بىرمۇبىر تېرىپ، بىر مىسقال كەم قويماي ماڭا تاپشۇرىسەن، ئەگەر بىر مىسقال كەم بولسا كاللاڭنى ئالىمەن، — دەپتۇ.
بەڭۈشى بىناري «ماقۇل» دەپ، ئۇدۇل ۋادەرياسىغا ھۇجرىسىغا بېرىپ بولغان ئىشلارنى بىر - بىر-لەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.
— بۇنىڭ چارىسى ئاساندۇر. چۇمۇلىلەر پادىشاھى بىلەن چاشقانلار پادىشاھى بەرگەن ئۇستىخانلار بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ۋادەرياسى. بەڭۈشى بىناري «بار» دەپ پوتىسىدىن ئۇستىخانلارنى ئېلىپ كۆيدۇرۇ-گەنىكەن، چۇمۇلىلەر بىلەن چاشقانلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھازىر بولۇپ قول باغلاپ تۇرۇپ:
— ئى ئادەمزات، نېمە مۇشكۈلاتىڭ بار ئىدى؟ خىزمىتىڭگە تەييارمىز ! — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان بەڭۈشى بىناري:
— ئى غەمگۇزارلىرىم، مەن بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ قىزىنى ئەمرىمگە ئالماقچىدىم. پادىشاھ بىر چارەك ئالتۇننى ئۇن تارتىپ يەرگە چېچىۋەتتى، ئاندىن ماڭا: «بۇ ئالتۇنلارنى بىر مىسقال كەم قويماي تېرىپ ماڭا تاپشۇرساڭ قىزىمنى بېرىمەن، بىر مىسقال كەم قالسا كاللاڭنى ئالىمەن» دېدى. ئالتۇننى تېرىشىپ بەرسەڭلار، — دەپتۇ. چاشقانلار بىلەن چۇمۇلىلەر ھەش - پەش دېگۈچە ئالتۇننى تېرىپ بىر يەرگە جەم قىپتۇ. بەڭۈشى بىناري ئالتۇننى تارازىدا تارتىپ قارىسا، بىر مىسقالمۇ كەم چىقماپتۇ. بەڭۈشى بىنارى بۇ ئالتۇنلارنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ:
— كېرەملىك شاھىم، ئالتۇننى تېرىپ كەلدىم، مانا ئالتۇن، — دەپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ، پادىشاھ ئالتۇننى تارتىپ كۆرگەنىكەن، ئارتۇقى يوق، كېمى يوق بىر چارەك كەپتۇ. پادىشاھ يىگىتنىڭ غەيرىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپ، قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ ۋادەرياسىنى بەڭۈشى بىنارغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ. بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، بەڭۈشى بىناري پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ:
— كېرەملىك شاھ ئاتا، قېرىنداشلىرىم مېنى ساقلاپ قالدى، يۇرتۇمغا قايتاي دەيمەن، ئۆزلىرىنىڭ ئىلتىپاتلىرىنى كۈتىمەن، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ، ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان ھالدا قىرىق خىزمەتچىنى ئۇلارغا قوشۇپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.
بەڭۈشى بىناري شۇنداق مېڭىپ ئۇچ كۈنلۈك يولنى ھەش - پەش دېگۈچە بېسىپ ھېلىقى بۇلاق بېشىغا يېتىپ كەپتۇ. مەلىكە ۋە ئۇچ خىزمەتچىسى بەڭۈشى بىنارنىڭ يولىغا تەلمۇرۇپ تۇرغانىكەن. ئۇلار بەڭۈشى بىناري بىلەن كۆرۈشۈپ كۆز يېشى قىلىشىپ، بىرنەچچە كۈن بۇلاق بېشىدا تۇرۇپتۇ، ئاندىن يۈك - تاقلىرىنى ئارتىپ بەڭۈشى بىنارنىڭ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.
ئۇلار كۆپ يول يۈرۈپ، بەڭۈشى بىنارنىڭ شەھىرىگە چۈشۈپتۇ. كەلسە بەڭۈشى بىنارنىڭ ئانىسى گۈلى شەمشە ئوغلىنىڭ يولىغا تەلمۇرۇپ، كۆپ يىغلاپ ئاللىقاچان ئالەمدىن ئۆتكەنىكەن. بەڭۈشى بىناري پادىشاھلىقىنى قايتىدىن قولىغا ئېلىپ، يۇرتىنى ئادىل سوراپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

مېھرى بىلەن ۋاپا

ھەرەڭ شەھىرىدە خوجا سەئىد دېگەن بىر سودىگەر بولۇپ، ئۇنىڭ مېھرى ئىسىملىك پەرىزاتتەك گۈزەل بىر چۆرىسى بار ئىدى. خوجا سەئىد مېھرىنى بالىسى قاتارىدا كۆرۈپ ئەتىۋارلاپ ئۆستۈردى. مېھرى يەتتە ياشقا تولغاندا خوجا سەئىد ئۇنى مەكتەپكە بېرىپ، مۇئەللىمگە تاپشۇردى.

شۇ شەھەردە خوجا پەررۇخ ئاتلىق يەنە بىر سودىگەر بولۇپ، ئۇنىڭ خوجا ۋاپا ئىسىملىك ئوغلى بار ئىدى، ئۇمۇ شەھەردىكى بىر مەدرىسىدە ئوقۇيتتى.

بىر كۈنى خوجا ۋاپا مەدرىسىنىڭ پەشتىقىغا چىقىپ يولدىن ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنى تاماشا قىلىۋاتاتتى، دەل شۇ چاغدا مېھرى مەكتەپتىن قايتىپ شۇ يولدىن ئۆتتى. خوجا ۋاپانىڭ كۆزى مېھرىگە چۈشتى، شۇئان مېھرىنىڭ كىرپىك ئوقى خوجا ۋاپانىڭ قەلبىگە تەگدى. خوجا ۋاپا يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن بىر ئاھ ئۇردى. نەزم:

كۆيدۈرۈپ باغرىمنى چىققان ئاھتىن،
كېلىدۇ كۆيگەن كاۋاپلارنىڭ ھىدى.

مېھرىمۇ خوجا ۋاپانى كۆرۈپ ئۇنىڭغا چىن دىلىدىن ئاشىق بولدى.

مېھرى ئۆيىگە يېتىپ باردى، خوجا ۋاپانىڭ پىراقىدا كېچىسى كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. خوجا ۋاپامۇ بۇ كېچىنى كىرپىك قاقماي ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى.

تاڭ ئاتتى. مېھرى ئادىتى بويىچە مەكتەپكە ماڭدى. خوجا ۋاپامۇ مەدرىسىنىڭ پەشتىقىغا چىقىپ مېھرىنىڭ ئىشتىياقىدا ئۇنىڭ يولىغا تەلمۈرۈپ ئولتۇردى. شۇ چاغدا مېھرى يولدىن ئۆتتى. خوجا ۋاپا ئالمان ـ تالمان پەشتاقتىن چۈشۈپ مېھرىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭدىن سورىدى:

ـــ ئەي قىز، نەگە ماڭدىڭىز؟ كىمنىڭ قىزى بولىسىز؟

ـــ مەن خوجا سەئىدنىڭ قىزى بولىمەن. مەكتەپكە كېتىۋاتىمەن.

ـــ سىزنىڭ ئىشتىياقىڭىزدا بىقارار بولدۇم. بۇنىڭ ئىلاجى بارمۇ؟

ـــ ئەي يىگىت، مەنمۇ سىزنىڭ جامالىڭىزغا مۇشتاقدۇرمەن. سىزگە مەسلىھىتىم شۇكى، سىز بىزنىڭ مەكتەپكە ئالمىشىڭ ۋە: «مەن بالىلارغا خەلپەت بولسام» دەپ مۇئەللىمگە ئىلتىماس قىلىڭ. ئەگەر سىزنى خەلپەت قىلىپ قويسا، سىز ماڭا دەرس ئۆگىتىسىز، شۇ چاغدا بىز مۇرادىمىزغا يېتىمىز.

مېھرى شۇ گەپلەرنى دېدى ـ دە، مەكتەپكە قاراپ راۋان بولدى. خوجا ۋاپا ھۈجرىسىغا قايتىپ كەلدى. بۇ كېچە ھەر ئىككىلىسى ئۇيقۇسىز تاڭ ئاتقۇزدى.

سەھەردە خوجا ۋاپا مېھرىنىڭ مەكتىپىگە بېرىپ مۇئەللىمنى تاپتى ۋە ئۇنىڭغا:

— مەن مۇشۇ مەكتەپكە يۆتكەلسەم، مېنى خەلپەت قىلىپ قويسىڭىز، بالىلارغا ساۋاق ئۆگەتسەم، ئۆزۈممۇ شۇ ئارقىلىق ئىلىم ـ ھېكمەتكە كامىل بولسام. ئۇلارغا ئۆگەتكىنىمنىڭ ساۋابى سىزگە بولسا ... — دېدى.

مۇئەللىم ئۇنىڭ سۆزىنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۇنى ئۆز مەكتىپىگە ئالدى ۋە بالىلارغا خەلپەت قىلىپ قويدى. خوجا ۋاپا بالىلارغا دەرس ئۆگىتىشكە باشلىدى. كەچتە دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن، خوجا ۋاپا بىلەن مېھرى ئۆيگە بىللە قايتتى. ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ: «ئەتە مەكتەپكە سەن بۇرۇن كەلسەڭ مېنى بىرنى سۆيگىن، ئەگەر مەن بۇرۇن كەلسەم سېنى بىرنى سۆيەي» دەپ ۋەدە قىلىشتى.

ئەتىسى خوجا ۋاپا مېھرىدىن بالدۇرراق مەكتەپكە يېتىپ كەلدى. ئۇ مېھرىنى قوغلاپ يۈرۈپ بىرنى سۆيۈۋالدى. خوجا ۋاپا مەكتەپتە باشقا بالىلارغا بىر قېتىم ئۆگەتسە، مېھرىگە ئون قېتىم ئۆگىتەتتى. ئۇ كۈنمۇ ئۆتتى. دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن ھەر ئىككىسى: «ئەتە قايسىمىز بالدۇر مەكتەپكە كەلسەك ئىككىنى سۆيەيلى» دەپ ۋەدە قىلىشتى.

ئەتىسى مېھرى بالدۇر كەلدى ۋە خوجا ۋاپا كېلىشى بىلەن ئۇنى ئىككىنى سۆيۈپ قويدى. بۇ كۈنى ئۇلار: «ئەتە قايسىمىز بالدۇر كەلسەك ئۇچنى سۆيىمىز» دېيىشىپ مەكتەپتىن ياندى. ئۇلارنىڭ كېچە ـ كۈندۈز پىكىر ـ خىيالى بىر ـ بىردە بولۇپ، كۈنلەرنىڭ قانداق ئۆتۈۋاتقانلىقىنى سەزمەيتتى.

بىر كۈنى مېھرى مەكتەپكە كەلمىدى. مۇئەللىم مېھرىنى چاقىرىشقا بالا ئەۋەتتى. مېھرىنىڭ ئاتىسى خوجا سەئىد:

— مېھرى ئەمدى كۆزگە كۆرۈنۈپ قالدى، تالا ـ تۈزگە چىقىپ يۈرسە ئانچە ياخشى ئەمەس. خەلپەت ئۇنىڭغا ھەر كۈنى ئۆيگە كېلىپ دەرس ئۆگەتسۇن، — دېدى.

ھېلىقى بالا مەكتەپكە بېرىپ خوجا سەئىدنىڭ ئېيتقانلىرىنى مۇئەللىمگە يەتكۈزدى. مۇئەللىممۇ خوجا سەئىدنىڭ ئېيتقىنىنى مۇۋاپىق كۆرۈپ:

— مېھرىگە ياخشى ئۆگىتىڭ، — دەپ تاپىلاپ خوجا ۋاپانى يولغا سالدى.

خوجا ۋاپا مېھرىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇ خوجا سەئىدنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— مەن مېھرىنىڭ خەلپىتى بولىمەن. سىلى ئۆيگە كېلىپ مېھرىگە دەرس ئۆگىتىپ قويۇشۇڭىنى ئىلتىماس قىلغان ئىكەنلا، شۇڭا كەلدىم، — دېدى.

— ناھايىتى ياخشى، — دېدى خوجا سەئىد ۋە مېھرىنىڭ دەرس ئۆگىنىشى ئۈچۈن مەخسۇس ئۆي ئاجرىتىپ بەردى. خوجا ۋاپا بىرقانچە كۈن بۇ ھۈجرىدا مېھرىگە تەلىم بەردى.

بىر كۈنى خوجا ۋاپا دەرس ئۆگەتكىلى كەلمىدى. مېھرى، نېمە ئىش يۈز بەرگەندۇ، ۋاپا نېمىشقا كەلمىگەندۇ، يا مەندىن بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكەنمىدۇ، دېگەنلەرنى ئويلاپ ھەيران بولدى.

ئەسلىدە خوجا ۋاپانىڭ ئاتىسى خوجا پەررۇخ مەككىگە بارماقچى بولۇپ قېلىپ، خوجا ۋاپانى ئۆيدە تۇتۇپ قالغانىدى. ئۇ ئوغلىغا:

— ئەي ئوغلۇم، بۇ دۇنيادا ھەممە نەرسىنى تاپقىلى بولىدۇ، ئەمما ئاتا ـ ئانا ھەرگىز تېپىلمايدۇ. ئاتا ـ بالا ئىككىمىز بىللە ھەرەمگە بېرىپ، مەككىنى تاۋاپ قىلىپ كەلسەك، تەخىرىتائالا

بىزنى ئىككىلا ئالەمدە مۇرادىمىزغا يەتكۈزسە ئەجەب ئەمەس. مەن بىلەن بىللە سەپەرگە چىققىنىڭ ياخشى، — دەپ بىرمۇنچە نەسىھەت قىلدى.

— خوپ دادا، سىز نەگە بارسىڭىز مەنمۇ بىللە بېرىشقا تەييار، — دېدى خوجا ۋاپا.

شۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن سودىگەرلەردەك ياسىنىپ، قېچىرلارغا نۇرغۇن مالالارنى يۈكلەپ، بىرقانچە خىزمەتكارنى ئېلىپ يولغا چىقتى. ئۇلار خوجا سەئىدنىڭ كوچىسىنىڭ ئاغزىغا يېتىپ كەلگەندە، خوجا ۋاپا ئاتىسىغا:

— ئەي ئاتا، مەن مەكتەپكە كىرىپ ساۋاقداش، دوست ـ يارانلىرىم بىلەن خوشلىشىۋالاي، — دەپ كوچىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ئەمدىلا مېھرىنىڭ دەرۋازىسىغا كېلىشىگە، ئىچكىرىدىن بىر دېدەك چىقىپ كەلدى. خوجا ۋاپا ئۇنىڭغا:

— سەن كىرىپ مېنىڭ كەلگەنلىكىمنى خانىئاچاڭغا ئېيتقىن، — دېدى.

مېھرى چىقىپ كۆردىكى، ۋاپا ئارغىماقتا مىنىپ، سەپەر كىيىملىرى بىلەن تۇرۇپتۇ. مېھرى خوجا ۋاپانى ئاتتىن چۈشۈرۈپ، ھۇجرىسىغا باشلاپ كىردى. چۆرىلىرى دەرھال لەززەتلىك تائاملارنى ھازىرلىدى. مېھرى خوجا ۋاپادىن سورىدى:

— مەن سىزنى سەپەرگە جابدۇنغاندەك ھېس قىلدىم. نەگە بارماقچى بولۇۋاتىسىز؟

— ئاتام بىلەن بىللە مەككىگە بارماقچى بولغانىدۇق، سىز بىلەن خوشلىشىۋالاي دەپ كەلدىم.

— بىزنىڭ بىرەر سائەت ئايرىلىشقىمۇ كۆزىمىز قىيمايتتى، ئەمدى قانداقمۇ چىدىيالارمىز؟

— ئەي جانانىم، ھازىر ئىختىيارىم ئۆز قولۇمدا ئەمەس، ئاتامنىڭ زورى بىلەن كېتىۋاتىمەن. خۇدايىم مېنى ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلگىلى نېسىپ قىلسا، سىزنىمۇ ئاللا ئۇگەم سالامەت ساقلىسا، شۇ چاغدا نىكاھ بەلەن مۇراد ـ مەقسىتىمىزگە يەتكەيمىز.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى مېھرى زار ـ زار يىغلاپ تۇرۇپ، — ماڭا خەنجەر-رىڭىزنى يادىكارلىق سۈپىتىدە قالدۇرۇپ كېتىڭ. مەن تىرىكلا بولىدىكەنمەن، سىز بىلەن ۋىسال شارابى ئىچىشنى كۈتىمەن. ئۆلۈمگە رازىلىق بېرىمەنكى، سىزدىن باشقا كىشىگە رازىلىق بەرمەيمەن.

خوجا ۋاپا دەرھال يېنىدىن خەنجىرىنى چىقىرىپ مېھرىگە بەردى ۋە:

— ئەي مېھرى، مەنمۇ سىزنىڭ ۋەسلىڭىزگە يېتەلمىسەم، ھاياتلىق رىشتىمىنى قازا قىلىچى بىلەن كېسىپ، ئالەمدىن كېتىمەن، ھېچقانداق ئىنسانغا كۆڭۈل بەرمەيمەن، — دېدى.

بۇ ئىككى ئاشىق ـ مەشۇق كۆز ياشلىرىدىن دەريا ھاسىل قىلىپ خوشلاشتى.

خوجا ژاپا ئاتىسى بىلەن بىللە يولغا راۋان بولدى. شۇ ماڭغىنىچە مەنزىللەردىن ئۆتۈپ، نۇرغۇن يوللار. نى بېسىپ ئاخىر باغداد شەھىرىگە يېتىپ كەلگەندە، خوجا پەررۇخ باقىي ئالەمگە سەپەر قىلدى. خوجا ژاپا ئا. تىسىنى ھەزرىتى ئىمام ئەزەمنىڭ ئايىغىغا دەپنە قىلدى ۋە تۇپراق بېشىدا ئولتۇرۇپ يەتتە كېچە ـ كۈندۈز قۇرئان تىلاۋەت قىلدى، ئاندىن مەككىنى تاۋاپ قىلىپ قايتىش نىيىتى بىلەن يولغا چۈشتى.

ئەلقىسسە: مېھرىنىڭ ئاتىسى خوجا سەئىد ناھايىتى چوڭ سودىگەر ئىدى. ئۇ ھەر قېتىم كوچىغا چىققىنىدا باشقا سودىگەرلەر سەپ ـ سەپ بولۇپ ئۇنىڭغا قول قوشتۇرۇپ تۇرۇشاتتى. بىر كۈنى ئۇ ئا. دىتى بويىچە بازارغا چىقتى، ئەمما ھېچكىم ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدى. خوجا سەئىد بۇ ئەھۋالدىن تولىمۇ رەنجىدى. ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ئايالىدىن سورىدى:

— ئەي بۇۋى، دىلىمغا سەپەر ئىشتىياقى چۈشۈپ قالدى. قولىمىزدا قانچىلىك نەرسە بار؟

— ئەي خوجا، كۆزگە ئىلىنغۇدەك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى سېتىۋەتكەن تۇرسىڭىز، ئۆيدە يەنە نېمە قالاتتى؟ — دېدى خوجىنىڭ ئايالى.

— ئۇنداق بولسا مېھرىنى چۆرىلىككە بېرىپ، ئۇنىڭ ھەققىنى سەپەر جابدۇقىغا ئىشلىتىمەن، — دېدى خوجا سەئىد.

— بۇ قانداق گەپ بولدى ئەمدى؟ بىر چوڭ سودىگەرنىڭ ئۆز قىزىنى چۆرىلىككە بەرگەنلىكىنى نە. دە كۆردىڭىز؟ — دېدى خوجىنىڭ ئايالى. خوجا سەئىد ئېيتتىكى:

— مېھرى قانداقمۇ مېنىڭ قىزىم بولسۇن؟ ئانا ـ بالا ئىككىڭلارنى چۆرىلىككە بالاپ ئالغانىمەن، چۆرىلىككە بەرگۈم كەلسە بېرىۋېرىمەن.

خوجىنىڭ ئايالى ئامالسىز پەرياد ئۇرۇپ قالدى. خوجا سەئىد بولسا دەللالىلارغا مېنىڭ بىر چۆرەم بار. ئۇ شۇنداق گۈزەلكى، پەقەت پادىشاھنىڭ ئوردىسىغىلا لايىق. ئۇنى چۆرىلىككە بەرمەكچىمەن» دېدى.

دەل شۇ چاغدا پادىشاھ كېنىزەك ئېلىش ئۈچۈن يارلىق چۈشۈرگەنىدى. دەللالىلار دەرھال ۋەزىرنىڭ ئالدىغا بېرىپ: «خوجا سەئىد سودىگەرنىڭ بىر چۆرىسى بار ئىكەن...» دەپ خەۋەر قىلدى ۋە ئۇنى خوجا سەئىدنىڭكىگە باشلاپ كەلدى. خوجا سەئىد ۋەزىرنى مېھمانخانىسىغا باشلاپ كىردى، داستىخان سېلىپ، نازۇنېمەتلەر بىلەن مېھمان قىلدى، ئاندىن ئۇ ئايالىنىڭ قېشىغا چىقىپ:

— مېھرىنى چىرايلىق ياساندۇرۇڭلار، ئۇ تېخىمۇ گۈزەل بولۇپ كەتسۇن، — دېدى. ئايالى ئۇنىڭغا:

— نېمىشقا ئۇنى ياساندۇرىدىكەنمەن؟ ئۇنچىلىك ئاۋارە بولمىساممۇ مېھرىنىڭ خۇدا بەرگەن ھۆسن ـ جامالى بار، — دېدى.

خوجا سەئىد مېھرىنى ۋەزىرنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى. مېھرى گويا بېھىشتىن چىققان ھۆر ـ پەرىگە ئوخشاپ قالغانىدى. ۋەزىر مېھرىنى كۆرۈپلا ھوشىنى يوقاتتى، ئۇ مېھرىگە ئاشىق بولغانىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ھوشىغا كېلىپ دېدىكى:

— ئەي خوجا، بۇ قىزنىڭ ھەققى قانچە؟

— مۇشۇ چۆرىدەك ئون باراۋەر كېلىدىغان كۈمۈش بېرىڭ.

ۋەزىر ئۇنىڭ دېگىنىنى بېرىپ قىزنى چۆرىلىككە ئالماقچى بولدى، ئەمما دەللالىلار ئارىغا چۈشۈپ:

— ئەي خوجا، ئالتە باراۋەر كۈمۈش بېرەيلى، قانداق دەيسىز؟ — دېدى. خوجا سەئىد ماقۇل بولدى. ۋەزىر خۇشاللىقىدا دەرھال ئۆز يېنىدىن كۈمۈش چىقىرىپ خوجا سەئىدكە تۇتقۇزدى ۋە مېھرىنى مەپىگە

سېلىپ ئۆز ئۆيىگە قاراپ راۋان بولدى.

مېھرى ئۆيدىن ئايرىلىدىغان چاغدا خوجا سەئىد ئۇنىڭغا: «كېيىنكى كۈنلەردە ھاجىتىڭگە ياراپ قالار» دەپ مىڭ تەڭگە بەرگەنىدى. ۋەزىر خىزمەتكارلىرىغا: «مېھرىنى ئارقامدىن ئۆيۈمگە ئېلىپ بېرىڭلار...» دەپ تاپشۇرۇپ، ئۆزى مېھرىنى كۈتۈشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىش ئۈچۈن، ئالدىن ئۆيگە يۈرۈپ كەتتى. شۇ ئارىدا مېھرى چۈشكەن مەپە مەكتەپنىڭ ئىشىكى ئالدىغا يېتىپ كەلدى. مېھرى ئۆزىنى ئېلىپ كېتىۋاتقان خىزمەتكارلارغا:

— مۇشۇ مەكتەپتە مېنى ئوقۇتقان مۇئەللىمىم بار، ئۇنى چاقىرىپ بېرىڭلار، كۆرۈشۈۋالاي، — دېدى.

مۇئەللىم يۈگۈرۈپ چىقىپ كەلدى. مېھرى ئۇنىڭغا سالام قىلدى ۋە ھېلىقى مىڭ تەڭگىنى مۇئەللىمگە بېرىۋەتتى. ئاندىن ئۇ:

— خوجا سەئىد مېنى ۋەزىرگە چۆرىلىككە تۇتۇپ بەردى. ئەگەر خوجا ۋاپا كېلىپ قالسا خەۋىرىمنى سىزدىن ئاڭلىسۇن. ئۇنىڭغا سالىمىمنى ئېيتىپ قويۇڭ. بىز ئىككىمىز ۋەدىلەشكەنىدۇق، مەن ۋەدەمگە ۋاپا قىلىمەن... — دېدى، ئاندىن مۇئەللىم بىلەن خوشلىشىپ يولىغا راۋان بولدى.

ۋەزىر ئالاھىدە بىر ئىمارەت سالدۇرغانىدى، مېھرىنى شۇ ئىمارەتكە ئورۇنلاشتۇردى، بىرمۇنچە كېنىزەك - چاكارلارنى ئۇنىڭ خىزمىتىگە قويدى. مېھرى ھاردۇقىنى ئالغاندىن كېيىن، ۋەزىر مېھرىنىڭ قېشىغا كىردى. ئۇ مېھرىگە مۇھەببەت توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنى سۆزلەپ، ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئىشق - مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىشقا باشلىدى. ئاخىر ئۇ بىتاقەت بولۇپ مېھرىگە قول ئۇزاتتى. مېھرى خەنجىرى بىلەن شۇنداق ئۇردىكى، خەنجەر ۋەزىرنىڭ ئوقرىكىدىن كىرىپ، دولىسىدىن چىقتى. ۋەزىر: «ۋاي» دېگىنىچە يەرگە يىقىلدى. خىزمەتكارلار دەرھال ئۇنى يۆلەپ ئاچىقىپ كەتتى. ۋەزىرنىڭ مال - دۇنياغا ئېلىپ كەلگەن ئادەمنىڭ ئۆز خوجىسىغا بۇنداق زۇلۇم سالغىنى نېمىسى؟ ئۇنى چوقۇم ئۆلتۈرۈش كېرەك» دەپ غۇلغۇلا قىلىشتى. ۋەزىر بولسا:

— ئۇ تېخى كىچىك قىز ئىكەن، بىر كۈنى ئەقلىگە كېلىپ قالار، — دېدى ۋە ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە پىسەنت قىلمىدى.

ۋەزىر بىرقانچە كۈنگىچە خەنجەردىن يەتكەن زەخىمنىڭ دەردىنى تارتتى، ئاخىر يارىسى ساقايدى. ئۇ ئەمدىغۇ ئەقلىگە كېلىپ قالغاندۇ، دەپ ئويلاپ، مېھرىنىڭ قېشىغا كىردى. مېھرى ۋەزىرنى كۆرگەن ھامان چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ پەگاغا چۈشتى. ھەرھالدا ئەقلىگە كېلىپ قاپتۇ، دەپ ئويلىدى ۋەزىر، ئاندىن ئۇ:

— ئەي مېھرى، مەن سېنى ئۆزۈڭدەك ئالتە ھەسسە كۈمۈش بېرىپ چۆرىلىككە ئەكەلگەنمەن. سەن ماڭا تەۋە ئادەم تۇرۇپ ماڭا نېمىشقا بۇنداق ئەدەپسىزلىك قىلىسەن؟ — دېدى - دە، مېھرىگە يەنە قول ئۇزاتتى. مېھرى ۋەزىرگە بار كۈچى بىلەن خەنجەر سالدى. خەنجەر ئۇنىڭ مەيدىسىدىن كىرىپ، دۈمبىسىدىن چىقتى. بۇنى كۆرگەن خىزمەتكارلار يۈگۈرۈپ كىرىپ ۋەزىرنى يۆلەشتۈرۈپ ئاچىقىپ كەتتى. خىزمەتكارلار: «مېھرىنى چوقۇم ئۆلتۈرۈۋېتىش كېرەك، بولمىسا ۋەزىر ئاقىۋەت مېھرىنىڭ قولىدا ھالاك بولغۇدەك» دېيىشتى. ئەمما، ۋەزىر:

— ياق، مېھرىگە ھەرگىز دەخلى يەتكۈزمەڭلار. ئۇنىڭ ئۆلگىنىدىن مېنىڭ ئۆلگىنىم ياخشى، — دەپ تۇرۇۋالدى.

ئەلقىسسە: ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى خوجا ۋاپادىن ئاڭلايلى:

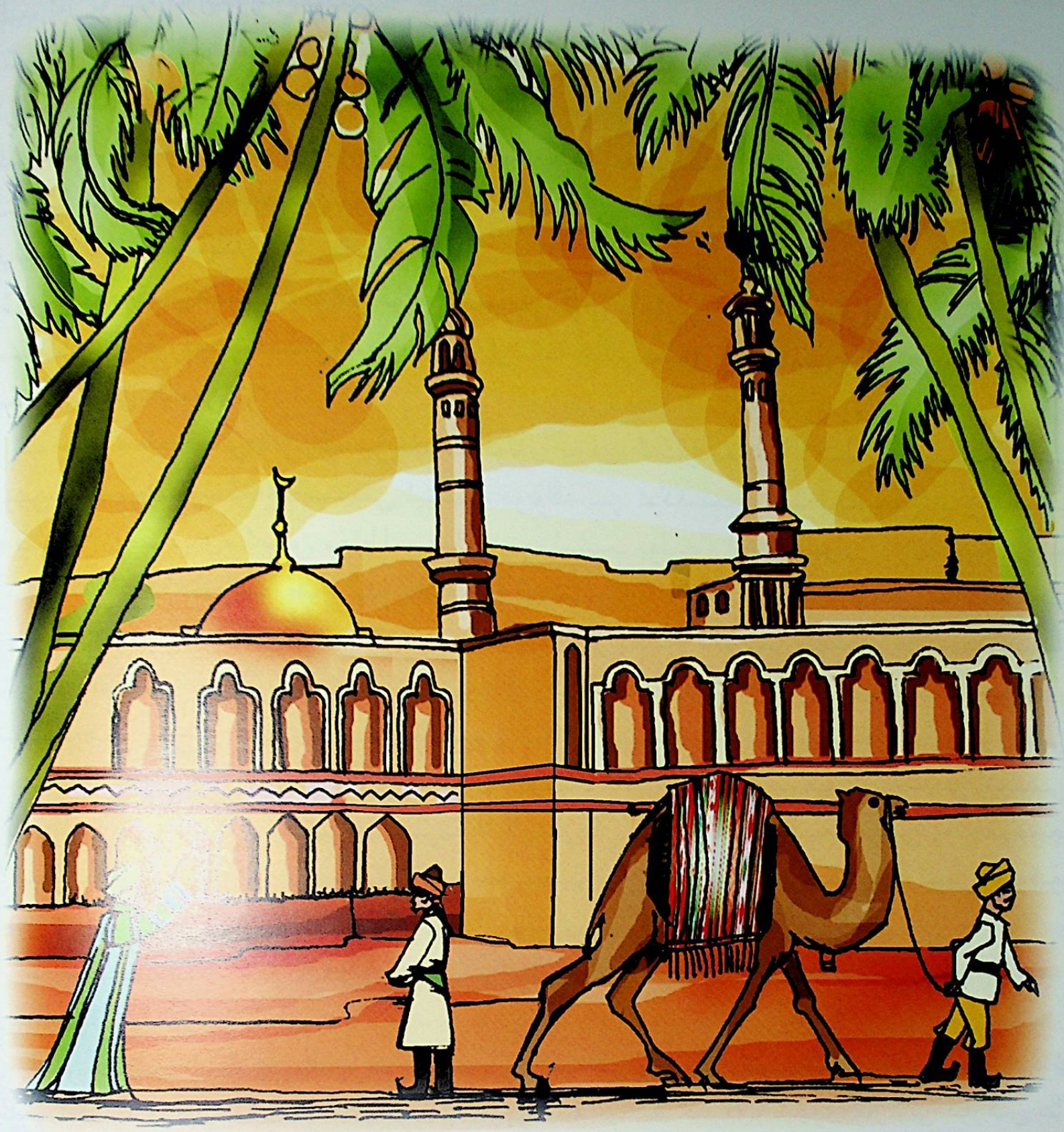

خوجا ۋاپا مەككىنى تاۋاپ قىلىپ قايتىشىدا شەھەرمۇشەھەر يۈرۈپ سودا قىلدى. ئۇنىڭ سودىسى ئاقتى، ھېچكىم سودىدا ئۇنىڭچىلىك رۇناق تاپمىغان بولغىيدى، ئاخىر ئۇ ئۆز شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقتى. شەھەرگە يەتكىلى بىر كۈنلۈك يول قالغاندا، مېھرىنىڭ ئىشتىياقى بىلەن ئۇنىڭ تاقىتى تاق بولدى، ئاخىر شەھەرگە يېتىپ كېلىپ ئۆز ھويلىسىغا چۈشتى ۋە ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپ يىغلاشتى، ئاتىسىغا ھازا ئاچتى، ئاندىن ئۇ مېھرى بىلەن كۆرۈشمەكچى بولۇپ، بىرمۇنچە سوۋغا ـ سالاملار بىلەن مۇئەللىمنىڭ قېشىغا باردى. ئۇلار بىر قۇر ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن، خوجا ۋاپا مۇئەللىمدىن مېھرىنى سورىدى. مۇئەللىم ئۇنىڭغا خوجا سەئىدنىڭ مېھرىنى ۋەزىرگە چۆرىلىككە بەرگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. خوجا ۋاپا مۇئەللىمدىن سورىدى:

— ئۇنىڭ ھەققىگە قانچە پۇل بېرىپتۇ؟

— ئۆزىدەك ئالتە باراۋەر كۈمۈش بېرىپتۇ.

— ۋاي ئىسىت! مەن ئۇنى ئۆزىدەك ئون باراۋەر ئالتۇن بېرىپ ئالغان بولاتتىم...

خوجا ژاپا زار ـ زار يىغلاپ تۇرۇپ يەنە سورىدى:

ــ ئەمدى بۇ ئىشقا قانداق ئامال قىلغۇلۇق؟

ــ ئەي خوجا ژاپا، غەم يېمەڭ، ــ دېدى مۇئەللىم، ــ بىرمۇنچە مال ـ دۇنيا بىلەن قوشۇپ سىز ـ نى ژەزىرگە نۆكەر قىلىپ بېرەي، شۇ چاغدىلا سىز مېھرىنى كۆرەلەيسىز.

خوجا ژاپا مۇئەللىمنىڭ مەسلىھىتىنى قوبۇل قىلدى. ئۇ ئۆيىگە بېرىپ بىرمۇنچە لازىمەتلىكلەرنى ئېلىپ كەلدى ژە مۇئەللىم بىلەن بىللە ژەزىرنىڭ ئىشىكىگە كەلدى. شۇ ئەسنادا دەرژازىدىن بىر خىز ـ مەتكار چىقىپ كەلدى. ئۇلار خىزمەتكارغا ئۆزلىرىنىڭ ژەزىر بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. خىزمەتكار ژەزىرنىڭ ئالدىغا كىرىپ كېتىپ، ئۇزۇن ئۆتمەي قايتىپ چىقتى ژە خوجا ژاپا بىلەن مۇئەل ـ لىمنى ژەزىرنىڭ مېھمانخانىسىغا باشلاپ كىردى. مۇئەللىم سالام ـ سەھەتتىن كېيىن، ژەزىرگە:

ــ ئەي ژەزىر، بۇ بالا سودىگەر خوجا پەررۇخنىڭ ئوغلى خوجا ژاپا بولىدۇ. بۇ ئاتا ـ بالا ئىككىسى مەككىگە سەپەر قىلغانىدى، يولدا خوجا پەررۇخ قازا تېپىپتۇ، ئەمدى بۇ بالا دادىسىدىن يېتىم قالدى. كېيىن يامان يولغا كىرىپ كەتمىسۇن دەپ، سىزنىڭ ئالدىڭىزغا باشلاپ كەلدىم ... ــ دېدى.

ژەزىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ خۇشال بولدى ژە:

ــ راست ئېيتىسىز، ئەقىللىق ئادەم مانا شۇنداق قىلىدۇ. مەنمۇ بۇ بالىنىڭ ئاتىسى بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىشىپ ئۆتكەنىدىم. بوپتۇ، بالىنىڭ ھالىدىن مەن خەۋەر ئالاي، ــ دېدى.

ژەزىر بۇ ئىككىيلەننىڭ ئالدىغا تائام كەلتۈردى، ئاندىن ئۇ خوجا ژاپانىڭ يېتىپ ـ قوپۇشى ئۈچۈن ئارا ھويلىدىن مەخسۇس بىر ھۇجرا ئاجراتتى. خوجا ژاپا تولىمۇ باي بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ بىر قانچە كۈنگىچە مۇشۇ ھۇجرىدا تۇردى.

ژەزىرنىڭ ئەھۋالى كۈندىن ـ كۈنگە ياخشىلىنىپ، يارىسى ساقايدى، مېھرىگە بولغان مۇھەببىتى كۈچەيىپ باردى. بىر كۈنى ژەزىر يەنە مېھرىنىڭ يېنىغا كىردى. ئۇنى كۆرگەن مېھرى يۈگۈرۈپ بېرىپ چۈشۈپ تۇردى. ژەزىر ئۇنىڭغا:

ــ ئەي مېھرى، مەن سېنى جېنىمدىن ئەزىز كۆرۈپ، بىرمۇنچە ھەق بېرىپ ئەكەلدىم. سېنى چۆرە ـ دېدەكلەرنىڭ قاتارىغىمۇ قوشمىدىم. شۇنىڭ بەدىلىگە كۆڭلۈمنى ئالارمىكىن دېسەم، ئەكسىچە مېنى ئازابقا گىرىپتار قىلدىڭ، ــ دەپ ئۇنىڭغا نۇرغۇن نەسىھەتلەرنى قىلدى. ئاندىن بۇ بىچارە ئاشىق ژىسال گۈلزارىدىن مۇراد گۈلىنى ئۈزمەكچى بولۇپ مېھرىگە قول سۇندى. مېھرى يەنە ئۇنىڭغا خەنجەرنى سالـ ـدى. ژەزىر: «ۋاي، مېنى ئۆلتۈردى ! » دەپ ژارقىرىغىنىچە يىقىلدى. خەنجەر ئۇنىڭ غولىدىن كىرىپ، كۆكرىكىدىن چىققانىدى. خىزمەتكارلار ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ ئاچىقىپ كەتتى. ژەزىرنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقان ژە چوڭ ـ كىچىك خىزمەتكارلىرى: «مېھرىنى ئەمدى ئۆلتۈرمەي بولمايدۇ» دېگەن پىكىردە چىڭ تۇردى. ژەزىر نائىلاج مېھرىنى ئېسىشقا ئەمر قىلدى. خىزمەتكارلار دەرھال مېھرىنى ئاچىقىپ سارايىنىڭ تورۇ ـ سىغا ئاستى.

خوجا ژاپانىڭ زېرەك ئاتلىق بىر خىزمەتكارى بار ئىدى. ئۇ بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن، خوجا ژاپانىڭ ئالدىغا چاپتى ژە خوجىسىغا:

ــ ژەزىرنىڭ مېھرى ئىسىملىك بىر چۆرىسى بار ئىدى، ئۇنى بۈگۈن دارغا ئاستى... ــ دەپ بولغان ژەقەنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان خوجا ژاپا ھەيران ژە پەرىشان بولدى ژە:

— سەن دەرھال بېرىپ بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بىلىپ كەل، — دەپ زېرەك نى ئەۋەتتى. زېرەك چىقىپ كەتكەن ھامان ۋاپا ئىشىكنى ئىچىدىن تاقىدى. ئۇ بېلىدىن پوتىسىنى يېشىپ، تورۇستىكى ياغاچقا بىر ئۇچىنى باغلىدى، ئورۇندۇققا چىقىپ پوتىنى بوينىغا سالدى.

ئەلقىسسە: مېھرىنىڭ قېشىدا ئىككى خاس خىزمەتكار بار ئىدى، ئۇلار مېھرىنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. مېھرىنىڭ ئەھۋالىغا تاقەت قىلىپ تۇرالماي، پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ قېشىغا كىرىپ:

— ئەي مەلىكەم، ۋەزىر، پادىشاھ ئۇچۇن ئالدىم دەپ، مېھرى ئىسىملىك بىر چۆرە ئەكەلگەنىدى، ئەمما ئۇنى ئوردىغا ئەۋەتمەي ئۆز يېنىدا ئېپقالدى. ئۇ قىز ھۆسن ـ جامالدا كامالەتكە يەتكەنىدى. بۈگۈن ئۇنى دارغا ئاسماقچى بولۇۋاتىدۇ، — دەپ ئەرز قىلدى. مەلىكە دەرھال قاراۋۇللارنى چاقىرىپ:

— مېھرى ئۆلگەن بولسا ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى، تىرىك بولسا ئۆزىنى ئېلىپ كېلىڭلار، — دەپ ئەمر قىلدى.

قاراۋۇللار بېرىپ مېھرىنى داردىن چۈشۈردى. ئۇ جېنىدىن ئايرىلغاندەك تۇراتتى. مېھرى مەلىكىنىڭ قېشىغا كەلتۈرۈلدى. مەلىكە مېھرىنىڭ باشقىلار تەرىپىلىگەندىنمۇ ئارتۇق گۈزەل ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئاغزىغا ئەينەك تۇتقانىدى، ئەينەك ھورداشتى، بۇنى كۆرۈپ دەرھال ئاغزىغا شەربەت تېمىتتى. مېھرى بىرەر سائەتتىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچتى. ئۇ ئۆزىنى ھەشەمەتلىك تەخت ئۈستىدىكى قىزىنىڭ ئالدىدا كۆردى، بېشى يەنە بىر قىزنىڭ قۇچىقىدا ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ مەلىكىگە تەزىم قىلدى. مېھرىنىڭ مىجەز ـ خۇلقىغا ھەۋىسى كەلگەن مەلىكە ئۇنى قولىدىن تۇتۇپ ئۆز يېنىغا ئولتۇرغۇزدى.

زېرەك بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ خوجا ۋاپانىڭ قېشىغا چاپتى. ئىشىكنى ئىتتىرىپ كىرىپ چالمىدى، چۈنكى ئىشىك ئىچىدىن تاقاقلىق ئىدى. ئۇ كۈچەپ تۇرۇپ ئىشىكنى ئاچتى ۋە خوجا ۋاپانىڭ ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ دەرھال پوتىنى كېيىپ، خوجا ۋاپانى يەرگە چۈشۈردى. ئۇنىڭ يۈرىكىنى تەكشاپ بېقىپ، تېخى نەپىسى ئۇزۇلمىگەنلىكىنى بىلدى، ۋاپانىڭ ئاغزىغا سۇ تېمىتتى. بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن ئۇ ھوشىغا كەلدى. زېرەك ئۇنىڭغا كۆرگەنلىرىنى قالدۇرماي سۆزلەپ بەردى. خوجا ۋاپا خۇشاللىقىدا زېرەكنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ، سۆيۈنچىسى ئۇچۇن ئۇنىڭغا مىڭ تەڭگە بەردى.

— ئەي خوجا، سىرىڭىزنى مەندىن يوشۇرماڭ. مېھرى بىلەن ئىككىڭلارنىڭ ئارىسىدا بىر ئىش باردەك تۇرىدۇ. مېھرى ئۇ يەردە ئېسىلسا، سىز بۇ يەردە ئېسىلىڭ، سىز بۇ يەردە ئېسىلىڭ.

— مېھرى خوجا سەئىدنىڭ قىزى، مەن بولسام خوجا پەرۋىشنىڭ ئوغلى. ئاتام بىلەن مەككىنى تاۋاپ قىلىپ قايتقۇچە خوجا سەئىد مېھرىنى ۋەزىرگە چۆرىلىككە تۇتۇپ بېرىپتۇ. مېھرى مېنىڭ مەشۇقۇم، مەن ئۇنىڭ ئاشىقى. بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشىمنىڭ سەۋەبى شۇ.

— مەن بۇ ئىشنى بۇرۇنراق بىلگەن بولسام ئىلاجىنى قىلغان بولاتتىم، ھېلىمۇ بىر ئامال ئىزدەپ باقاي.

— قانداق قىلماقچىسەن؟

— يېقىندا مەلىكە زانۇشنىڭ تويى بولماقچى. شۇڭا، ئۇلار مەلىكىنىڭ تويلۇقى ئۇچۇن مال ئالىدۇ. سىز ياخشى ماللارنى تاللاپ بىر دۇكان ئېچىڭ. دۇكىنىڭىزدا خىلمۇخىل ماللار، خۇش پۇراق ئەتىرلەر بولسۇن. مەلىكىنىڭ ئىنىكئانىسى كېنىزەكلەرنى باشلاپ مال ئالغىلى بازارغا چىققاندا، ئۇلارنى ئۆزىڭىزگە جەلپ قىلىمىز، ئاندىن شۇلار ئارقىلىق مېھرىنىڭ خەۋىرىنى ئالىمىز.

خوجا ۋاپا زېرەكنىڭ سۆزلىرىگە خۇشال بولۇپ، ئۇنىڭغا يەنە بىر قۇر ئۇستۇاش كىيىدۇردى، ئۆزى ئەڭ ياخشى ماللاردىن تاللاپ بىر دۇكان ئاچتى.

زېرەك بازاردىن ئىنىكئانا بىلەن كېنىزەكلەرنى ئىزدەپ تاپتى ۋە ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بەردى.

ــ ئەي ئاغىچىلار، سىلەرگە مال لازىم بولسا، ئاۋۇ يەردە ياش بىر سودىگەر دۇكان ئېچىپتۇ، مال-لىرى ئېسىل ۋە نەپىس ئىكەن. ئۇنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ كۆرۈپ بېقىڭلار.

ئىنىكئانا بىلەن كېنىزەكلەر زېرەكنىڭ يول باشلىشى بىلەن خوجا ۋاپانىڭ دۇكىنىغا كەلدى. خوجا ۋاپا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئۇلارنى قارشى ئالدى ۋە دۇكانغا تەكلىپ قىلدى.

ــ مەلىكەمگە لايىق ماللىرىڭىز بولسا ئاچقىڭ، كۆرۈپ باقايلى، ــ دېدى ئۇلار.

خوجا ۋاپا ئۇلارنىڭ ئالدىغا سەرخىل ماللارنى ئاچقىپ قويدى. ئۇلار بۇ ماللارنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى.

ــ ئۆيدە بۇنىڭدىنمۇ ياخشىلىرى بار، ــ دېدى خوجا ۋاپا ۋە خېرىدارلارنى ئۆيىگە باشلاپ كەلدى.

ۋاپانىڭ خىزمەتكارلىرى مېھمانلارغا دەرھال داستىخان سالدى، خىلمۇخىل نازۇنېمەتلەر، لەززەتلىك تائاملارنى ھازىرلاپ ئۇلارنى مېھمان قىلدى. تاماقتىن كېيىن خېرىدارلار ۋاپانىڭ ماللىرىنى بىر - بىر-لەپ كۆرۈپ چىقتى. ئۇلار ھازىرغىچە بۇنداق ئېسىل ماللارنى كۆرۈپ باقمىغانىدى، شۇڭا بىر - بىرىدىن سەرخىل ماللارغا قاراپ ھەيران قېلىشتى. خوجا ۋاپا مەلىكىگە ئاتاپ توققۇز كىيىملىك رەخت، ئىنىك-ئانا ۋە كېنىزەكلەرگە توققۇز كىيىملىك رەختنى ئېلىپ چىقىپ ئالدىغا قويدى.

ــ ئەي خوجا، بۇ ماللىرىڭىزنىڭ باھاسى قانچە؟ ــ دەپ سورىدى خېرىدارلار.

ــ بۇ مەلىكەمگە ۋە سىلەرگە قىلغان سوۋغىتىم بولۇپ قالسۇن. بۇنىڭدىن كېيىن مەلىكەمگە ۋە سىلەرگە لەئەل، گەۋھەر، ئالتۇن، ياقۇت قاتارلىق نەرسىلەر كېرەك بولۇپ قالسا، كېلىۋېرىڭلار، ــ دېدى خوجا ۋاپا.

خېرىدارلار مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، يەنە كېلىشكە ۋەدە بېرىشتى ۋە ماللارنى ئېلىپ قايتىشتى.

ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ: «بۇنچىۋالا مالنى بىكاردىن - بىكار غىلا سوۋغات قىلامدۇ؟ بۇنىڭدا جەزمەن بىر سىر بار. بەلكى، بۇ يىگىت مەلىكەمگە ئاشىق بولۇپ قالغاندۇ. ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا، بۇلارنى چو-قۇم مۇراد - مەقسىتىگە يەتكۈزۈش كېرەك» دەپ ئويلىدى.

ئىنىكئانا ۋە كېنىزەكلەر ماللارنى كۆتۈرۈپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى. مەلىكە بۇ مالـلار-نىڭ ئېسىللىقىنى كۆرۈپ ناھايىتى ياقتۇردى. ئىنىكئانا خوجا ۋاپانىڭ مەقسىتىنى بىلمىگەچكە، مەلـ-كىگە: «بۇ ماللارنى سېتىۋالدۇق» دەپ، يالغان ئېيتتى.

خوجا ۋاپاغا ئىنىكئانىنىڭ مېھرى چۈشۈپ، ئامراق بولۇپ قالدى. ئۇ مال ئالغىلى بىر قېتىم كەل-سە، خوجا ۋاپانى كۆرگىلى بىرەر باھانە بىلەن بەش قېتىم كېلەتتى.

بىر كۈنى مەلىكە بىلەن توي قىلىشقا پۈتۈشكەن شاھزادىنىڭ كېلىۋاتقانلىقى توغرىسىدا خەۋەر تارقالدى. مەلىكە بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، خىزمەتچىلىرىگە:

ــ شاھزادە مەن بىلەن كۆرۈشكىلى كىرگەندە قېشىمدا مېھرى بىلەن ئۈچ قىز قالسۇن، ئۇلاردىن باشقىلارنى كىرگۈزمەڭلار، ــ دېدى.

شاھزادە داغدۇغا بىلەن توي تارتىپ يېتىپ كەلدى. مەلىكە بىلەن ئىككىسىنىڭ نىكاھى ئوقۇلغان-

مدن كېيىن، شاھزادە مەلىكە بىلەن يۇز كۆرۈشتى. بۇ چاغدا مېھرى ئۇچ قىز بىلەن بىللە مەلىكىنىڭ ساراىىغا شارابلارنى كۆتۈرگەن ھالدا كىرىپ كەلدى. شاھزادىنىڭ مېھرىگە كۆزى چۈشكەن ھامان بىھوش بولۇپ يىقىلدى. مەلىكە بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران قالدى، پۈشايمان قىلىپ، نادامەت چېكىپ، مېھرى-نىڭ ئۆزۈمگە دۇشمەن بولۇپ قېلىشىنى بىلمەي، ئۇنى يېنىمدا ھەمراھ قىلىۋاپتىمەن، ئۇنى ئۆلتۈرۈپ كۆزدىن يوقاتمىسام بولمايدىكەن، دەپ ئويلىدى. شۇ ئارىدا شاھزادە ھوشىغا كەلدى، كۆزىنى ئېچىپ قا-رىسا، بايىقى رەنا كۆرۈنمىدى. «ۋاھ-رىخ، ئۇ قۇياش مەسەللىك ئېسىلزادە قىز نەدىدۇ؟» دەپ ئاھ چەكتى. شاھزادە ئۇ گويا دەريا بولسا، مەلىكە ئۆستەڭ ئىكەن، ئۇ ئاي بولسا، مەلىكە يۇلتۇز ئىكەن، دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى ـ دە، ئاستا چىقىپ ئۆز يۇرتىغا راۋان بولدى.

مەلىكىنىڭ ھوشى كاللىسىدىن ئۇچتى. ئۇ غەزەپ بىلەن:

ـــ مېھرىنى تېپىپ كېلىڭلار ! ئۆزىنى بازارغا سالىدىغان ئۇنداق نېمە ئۆلۈمگە مەھكۇم ! ـــ دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ئىنىكئانا ئارىغا چۈشتى.

ـــ قوللىرىنى ئۇنىڭ قېنى بىلەن بويىغاندىن كۆرە مېھرىنى دەريا-غا تاشلىۋېتەيلى، دەريا-غا غەرق بولسۇن.

ـــ مەيلى، ئۇنى كۆزۈمدىن تېز يوقا-تىڭلار !

ئىنىكئانا چوڭ بىر ساندۇق ياساتتى، پېرىنقلىرىنى مولىدى ۋە ئىچىگە بىر چارەك پىستە بىلەن بىر قاپاق سۇنى سالدى. ئاندىن مېھرىنى شۇ ساندۇقا سولاپ، ئۇنى شىددەت بىلەن ئېقىۋاتقان دەريا-غا قويۇۋەتتى.

ئەتىسى ئىنىكئانا نەرسە ـ كېرەك سې-تىۋالغىلى خوجا ۋاپا-نىڭكىگە باردى. ۋاپا دەرھال داستىخان تار-تىپ مېھمان قىلدى، ئالدىغا توقۇز خىل لازىمەتلىك قويدى. تا-ماقتىن كېيىن ئىنىك-

ئانا خوجىدىن ئەھۋال سوراپ ئېغىز ئاچتى:

— ئەي خوجا، شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى بىزگە ھەدىيە قىلغان مالىلىرىڭىزغا بىر تېيىن ھەق ئالمىدىڭىز، بۇ خىزمىتىڭىز بىلەن بىزنى مەمنۇن قىلدىڭىز. بۇنداق قىلىشتىن بىرەر مۇددىئايىڭىز بارلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ. قانداق سىرىڭىز بولسا ئېيتىڭ، ئاڭلاپ باقاي، بەلكىم ياردىمىم تېگىپ قالار.

— بۇنى سوراپ ياخشى قىلدىڭىز، سىزدىن تارتىنىپ دېمىگەنىدىم. مەلىكىنىڭ قېشىدىكى مېھرى دېگەن قىز مېنىڭ جانانىم ئىدى. مەن شۇنىڭ جامالىنى كۆرەرمەنمىكىن، دېگەن ئۈمىدتە سىزگە يېقىنچىلىق قىلىۋاتىمەن.

ئىنىكئانا بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئىككى تىزىغا ئۇرۇپ نادامەت چەكتى:

— ئەي خوجا، بۇ گەپنى نېمىشقا بالدۇرراق ماڭا دېمىدىڭىز؟ ئەگەر بۇرۇنراق بۇ ئەھۋالنى بىلگەن بولسام، مەلىكەمنى ماقۇل قىلىپ، مېھرىنى سىزگە نىكاھلاپ بېرەمسىدىم. تۇنۇگۈن مەلىكەمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن مېھرى دەريانى تاشلاندى.

خوجا ۋاپا مەست ئىدى، ھوشيار بولدى، ئۇيقۇلۇق ئىدى، بىدار بولدى. ئىنىكئانىنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن، ئۇ بارلىق مال ـ دۇنياسىنى خۇدا يولىدا سەدىقە قىلدى. ئۇ مېھرى دەريانى تاشلانغان بولسا، ماڭا بۇ دۇنيانىڭ نېمە كېرىكى بار، دەپ ئويلاپ، ئۆزىنى دەريانى تاشلىماقچى بولدى. خوجا ۋاپا ساھىلغا يېتىپ بېرىپ كېيىم ـ كېچىكىنى سالدى.

بىر چاغلاردا خوجا پەرۋەخ ئۇنىڭ بىلىكىگە ئون سەككىز دانە گۆھەرنى باغلاپ قويۇپ: «بۇ گۆھەرلەرنىڭ ھەربىرى ئون ئەرگە دەسمايە بولىدۇ. بۇنى ھەرگىز يېنىڭدىن ئايرىمىغىن» دېگەنىدى. خوجا ۋاپا بۇ گۆھەرلەرنى يېشىپ ئېلىپ: «خۇدا يولىدا، — دەپ دەريانى تاشلىدى. ئاندىن كېيىن، — مەنمۇ مېھرىگە قوشۇلاي» دەپ ئۆزىنى دەريانى ئاتتى.

بۇ دەريانىڭ ئاياغ تەرىپىدە ماھىگەر ئاتلىق بىر بېلىقچى بوۋاي ياشايتتى. ئۇ بىر كۈنى دەريانى تور تاشلىغانىدى، ناھايىتى زور بىر بېلىق تورغا چۈشتى. بېلىقنى تەسلىكتە ئۆيىگە ئاپىرىپ قارىنىنى يارغانىدى، ئىچىدىن يۇسۇپ ئەلەيھىسسالامدەك گۈزەل بىر يىگىت چىقتى، ئەمما ئۇ يىگىتنىڭ ئۆڭۈك ـ تىرىكلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. ماھىگەرنىڭ خوتۇنى ئۆمرىدە بىرقانچە پەرزەنت كۆرگەنىدى. بۇ پەرزەنتلەر چوڭ بولۇپ ئەمدىلا كۆزگە كۆرۈنگەندە كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كېتىپ، پەرزەنتسىز قالغانىدى. بۇ ئاي بىلەن موماي ئىككىسى بۇ يىگىتنى كۆتۈرۈپ يۇمشاق ئورۇنغا ياتقۇزدى ۋە بۇرنىغا خۇشبۇي دورىلارنى پۈراتتى. بىرئازدىن كېيىن يىگىت كۆزىنى ئاچتى. ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ ئەسلىگە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ماھىگەر ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى تەڭرىگە شۈكۈر بەجا كەلتۈردى، يىگىتكە يۇمشاق، يېڭىل تاماقلارنى يېگۈزۈپ، ئاغزىغا سۇت ـ شەربەتلەرنى تېمىتىپ ئاۋايلاپ باقتى. بىرقانچە كۈنگە قالماي يىگىت ئوڭشىلىپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ماھىگەرگە ئۆزىنىڭ ئىسمى ۋاپا ئىكەنلىكى، بىر توپ سودىگەرلەر بىلەن قوشۇلۇپ دېڭىز سەپىرىگە چىققانلىقى، دېڭىزدا بوران چىقىپ كېتىپ، كېمىلەر ئاغدۇرۇلۇپ كەتكەنلىكى، ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلارنى بىلمەيدىغانلىقى قاتارلىق ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بەردى. ماھىگەر بىلەن ئايالى ۋاپانىڭ ئۆزلىرىگە بالا بولۇپ، مۇشۇ جايدا تۇرۇپ قېلىشىنى ئۆتۈندى. ۋاپا ئۇلارنىڭ تەلىپىگە قوشۇلدى.

ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى مېھرىدىن ئاڭلايلى:

بىر كۈنى ئىككى دورغا دەريادىن ئۆتمەكچى بولۇپ كېمىچىلەرنىڭ كېمىسىگە چۈشتى. ئۇلار دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، بىر ساندۇقنىڭ بەزىدە چۆكۈپ، بەزىدە لەيلەپ ئېقىپ كېلىۋاتقانلىقىنى

كۆردى. كېمىچىلەر مىڭ بىر جاپا ـ مۇشەققەتتە ساندۇقنى سۆدىن تارتىپ چىقىرىۋالدى. ساندۇق ناھا-
يىتى ئېغىر بولۇپ، ئۇنىڭغا چويۇن قۇلۇپ سېلىنغانىدى. كېمىدىكىلەر بۇ ئاجايىپ ساندۇققا قىزىقىپ
قالدى. كېمىچىلەر ساندۇقنى ئېچىپ باقماقچى بولدى. ئەمما، دورغىلار كۆڭلىدە، كىم بىلىدۇ، بۇ سان-
دۇقنىڭ ئىچىدىن ھېسابسىز دۇنيا چىقىپ قالامدۇ تېخى، ساندۇقنى ئېچىپ ئىچىدىكىنى كۆرگەندىن
كېيىن كېمىچىلەرنىڭ بىزنى بۇنىڭغا شېرىك قىلغۇسى كەلمەيدۇ، بۇنى بىر ئامال قىلىپ قولغا چۈشۈ-
رۈش كېرەك، دەپ ئويلاشتى. دورغىلاردىن بىرى:

ــ ھەي كېمىچىلەر، بۇ ساندۇقنى ئاچمىز دەپ ئاۋارە بولماي، بىزگىلا سېتىپ بېرىڭلار، مىڭ تەڭگە بېرەيلى، ــ دېدى. كېمىچىلەرمۇ: «بۇنىڭ ئىچىدىكىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى كىم بىلىدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە نەق پايدىنى ئالايلى» دېيىشىپ، دورغىلارغا ساندۇقنى سېتىۋەتتى. ئۇلار سان-
دۇقنى ئېلىپ يولىغا راۋان بولدى.

مېھرى ساندۇقنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ، سۆدىن قۇتۇلغانلىقىنى، ئەما قانداقتۇر نامەلۇم كىشىلەرنىڭ قولىغا چۈشكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ تەڭرىگە ناھە قىلىپ يىغلىدى، بۇ ئادەملەر مۇسۇلمانمىدۇ، ياخشى-
مىدۇ، يامانمىدۇ، ئەمدى نېمە كۈنلەرنى كۆرەرمەن، دەپ ئەندىشىدە قالدى. مېھرى ناھايىتى چاچلىق بو-
لۇپ، ئۇنىڭ سۈمبۈل چاچلىرى كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكى بىلەن تەپمۇتەڭ تۇراتتى. ئۇ ساندۇقنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ چاچلىرىنى يېشىپ بەدىنىگە ياپتى. ئۇ خۇددى قاپقارا يۈڭدىن كىيىم كىيىۋالغاندەك بولۇپ قال-
دى، بىرقانچە ۋاقىتتىن بېرى سۇدا ئېقىپ كەلگەچكە، چىرايى قارىغۇسىز بولۇپ كەتكەنىدى.

ھېلىقى ئىككى دورغا ساندۇقنى كۆتۇرۇپ كۆزلىگەن جايىغا يېتىپ بارغۇچە ھېرىپ ھالى قالمىدى. ئۇلار مەنزىلگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن زور ئۈمىد بىلەن ساندۇقنىڭ قۇلۇپىنى ئاچتىيۇ، سان-
دۇق ئىچىدە خۇددى دۇنيانىڭ قاپقارا بىرنەرسىنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ بۇرنىغا قېپىدىن چىقىپ كەتكىلى تاسلا قالدى. ئۇلار: «ۋاي» دەپ ۋارقىراشقىنىچە ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ياپتى ۋە دەرھال قۇلۇپىنى سالدى. بۇ بىر بالايىئاپەت بولۇپ، كىمدۇر بىرى ئۇنى تۇتۇۋېلىپ ساندۇققا سولاپ سۇغا قويۇ-
ۋەتكەنكەن ـ دە، دەپ ئويلىدى ئۇلار. «بۇ ساندۇقنى مۇشۇ پېتى بازارغا ئاچقىپ ساتايلى. بەختىمىز ئۇچىدىن كېلىپ قالسا، بىزگە ئوخشاش خام تەمەدىن بىرى مىڭ تەڭگىگە ئالسا ئەجەب ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن تارتقان زىياننىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالىمىز» دېيىشتى ئۇلار.

ئىككى دورغا ساندۇقنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ تۆت كوچىنىڭ ئاغزىغا ئېلىپ باردى ۋە:

ــ بۇ ساندۇقنى ئالغان ئادەم پۇشايمان قىلىدۇ، ئالمىغان ئادەم ئارماندا قالىدۇ. باھاسى مىڭ تەڭگە ! ــ دەپ جار سېلىشقا باشلىدى.

دەل شۇ چاغدا خوجا ۋاپا ماھىگەردىن رۇخسەت ئېلىپ، شەھەرنى سەيلە قىلىشقا چىققانىدى. ئۇ تۆت كوچىغا كېلىپ، بىرمۇنچە ئادەملەرنىڭ نېمىگىدۇر ئولىشۋالغانلىقىنى كۆردى، يېقىن بېرىپ قارىسا، بىر ساندۇق تۇراتتى. ساندۇقنىڭ ئىگىسى: «بۇ ساندۇقنىڭ باھاسى مىڭ تەڭگە. بۇنى ئالغان ئادەم پۇشاي-
مان قىلىدۇ، ئالمىغان ئادەم ئارماندا قالىدۇ» دەپ ۋارقىراۋاتاتتى.

خوجا ۋاپانىڭ كۆڭلىدە، ئىنىكىئانا دېگەن ساندۇق مۇشۇ بولمىغىيدى، دېگەن گۇمان پەيدا بولدى. ساندۇقنى سېتىۋالاي دېسە، يېنىدا ھېچ نەرسە يوق، ھەيران بولۇپ تۇرغىنىدا ۋەزىر يېتىپ كەلدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ۋەزىر ساندۇقنىڭ ئىچىدە چوقۇم نۇرغۇن بايلىق بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى. ئۇ دەرھال مىڭ تەڭگىنى ساناپ بېرىپ ساندۇقنى ئۆيىگە ئېلىپ ماڭدى. بىچارە خوجا ۋاپا پەرىشان ھالدا

ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ماھىگەر ئۇنىڭغا قاراپ دېدى:

— ئەي بوتام، نېمە بولدىڭىز؟ ئەجەبا، بۇگۈن پەرىشان كۆرۈنىسىزغۇ؟

— شۇھەرگە كىرىپ، ئۇنى - بۇنى كۆرۈپ بىرئاز پاراكەندە بولۇپ قالدىم، — دەپ جاۋاب بەردى ۋاپا.

ئەلقىسسە: ۋەزىر ساندۇقنى ئۆيگە ئاپىرىپ ئاغزىنى ئاچتى. ساندۇقنىڭ ئىچىدە قارا دۇنگە ئوخشاش بىرنەرسە دۇمچىيىپ ئولتۇراتتى. ئۇ نەرسە ۋەزىرنى كۆرۈپلا ئۇنىڭغا ھۇرپەيدى. ۋەزىر: «ۋاي ئاللا، ساندۇقنىڭ ئاغزىنى تېز ئېتىڭلار» دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئارقىسىغا ئۇچۇپ كەتتى. ئەتراپىدىكى خىزمەتكارلار يۈگۈرۈپ كېلىپ ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئەتتى. ۋەزىر تۆت - بەش قېتىم قېقىلىپ ئاندىن ھوشىغا كەلدى. بۇ ساندۇقتىكى دۇنە ئىكەن، ئەگەر بوشىنىپ ساندۇقتىن چىقىۋالسا، ئۇنى ھەرگىزمۇ تۇتۇپ ساندۇققا بەند قىلالمايمىز، ئەڭ ياخشىسى بۇنى ساندۇق بىلەنلا ئۇجۇقتۇرۇش كېرەك، دەپ ئويلىدى ۋەزىر. ئۇ يەنە، ئۆز پۇلىنى ئۆزى كۆيدۈرگەن ئادەم ئەقلىدىن ئازغان ھېسابلىنىدۇ. مەن بۇنى مىڭ تەڭگە سېتىۋالغانىدىم. ماڭا ئوخشاش خىيالپەرەس ھاماقەتتىن يەنە بىرى چىقمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ... دەپ ئويلاپ، ساندۇقنى ساتقىلى بازارغا ئېلىپ چىقتى.

بىر كۈنى خوجا ۋاپا ئاتىسى ماھىگەرنىڭ رۇخسىتى بىلەن شەھەرگە باردى. قارىسا، ھېلىقى ساندۇقنى يەنە ساتقىلى ئاچىقىپ قويۇپتۇ. ساتقۇچى:

— كىمكى بۇ ساندۇقنى ئالسا پۇشايمان قىلمىدۇ، ئالمىسا ئارماندا قالمىدۇ، — دەپ ۋارقىرايتتى.

خوجا ۋاپا بۇ چوقۇم مېھرى سولانغان ساندۇق بولۇشى كېرەك، دەپ ئويلىدى. ساندۇقنى ئالاي دېسە پۇلى يوق ئىدى، ئىلاجسىزلىقتىن ئۇدۇل ماھىگەرنىڭ قېشىغا باردى.

— ئەي ئاتا، — دېدى ۋاپا، — دەرياغا تور تاشلاپ باققۇم كېلىۋاتىدۇ.

— شۇنداق قىلسىڭىزغۇ بەك ياخشى بولاتتى، بالام، — دېدى ماھىگەر، — ئۇچ كۈندىن بېرى تورغا بىرمۇ بېلىق چۈشمىدى.

خوجا ۋاپا دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ماھىگەرگە تەزىم قىلدى ۋە:

— ئىنشائاللا، تەلىيىمنى سىناپ باقاي، — دەپ تور بىلەن قارماقنى قولىغا ئالدى.

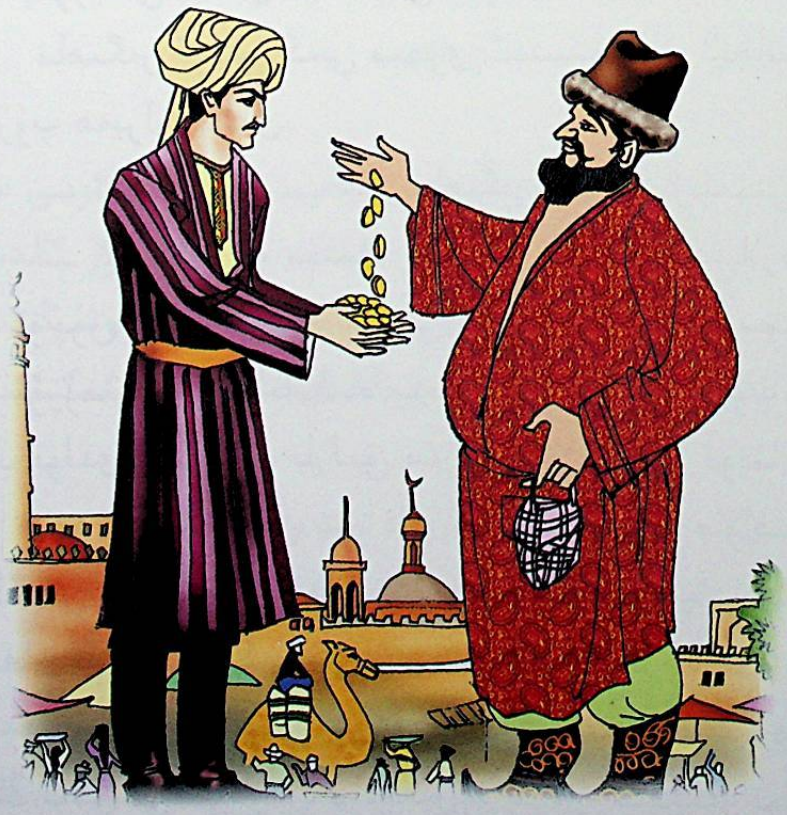

— بۇ ئىشقا قىزىقامسىز، بالام؟ — دېدى ماھىگەر.

— تولىمۇ قىزىقمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ۋاپا.

خوجا ۋاپا دەريا بويىغا كېلىپ: «بىسمىللا» دەپ ئاتىسىغا ئاتاپ تور تاشلىدى، تورغا يوغان بىر بېلىق چۈشتى. ئىككىنچى قېتىم: «ئانامغا» دەپ تور سالدى، بۇ قېتىم تورغا بىرقانچە تال بېلىق چۈشتى. ئۈچىنچى قېتىم ئۆزىگە ئاتاپ تور تاشلىدى، تورغا ئىنتايىن چوڭ بىر بېلىق چۈشتى. بۇ بې-

لىققا قاراپ ئۇنىڭ كۆڭلى بىرنەرسىنى تۇيغاندەك بولدى ۋە دەرھال بېلىقنىڭ قارنىنى يارىدى. نېمىنى كۆردى دېمەمسىز، ئۆزى دەريادا تاشلىغان ئون سەككىز دانە گۆھەر بېلىقنىڭ قارنىدا شۇ پېتى پارقىراپ تۇراتتى. ئۇ گۆھەرلەرنىڭ بىرىنى ئېپقېلىپ، قالغان ئون يەتتە گۆھەرنى پۈختا بىر يەرگە يوشۇردى، ئاندىن ھېلىقى بىر تال گۆھەرنى ئېلىپ شەھەرگە كەلدى. ئۇ گۆھەرنى جاۋاھىرپۇروشنىڭ دۇكىنىغا ئا-پىرىپ كۆرسەتتى. جاۋاھىرپۇروش گۆھەرنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ قالدى ۋە باھاسىنى سوريدى. خوجا ۋاپا:

— ئون مىڭ تەڭگە بېرىڭ، — دېدى.

جاۋاھىرپۇروش بۇ سوددىدىن بەك رازى بولدى. خوجا ۋاپا مىڭ تەڭگىنى ئالدى ۋە قالغىنىنى نېسى قالدۇرۇپ، ئالدى - كەينىگە قارىماي ئۇدۇل تۆت كوچىنىڭ ئاغزىغا چاپتى. ئۇ جايغا يېتىپ بارغۇچە ساندۇقنى باشقا بىرى ئېلىپ كېتەرمۇ، دېگەن ئەندىشىدە تىت - تىت بولدى. ئۇ يېتىپ كېلىپلا مىڭ تەڭگىنى ساناپ ۋەزىرنىڭ خىزمەتكارىغا تۇتقۇزدى - دە، ساندۇقنى سېتىۋالدى.

ۋاپا ساندۇقنى كۆتۈرۈپ ماھىگەرنىڭ ئۆيى تەرەپكە قاراپ راۋان بولدى. يول ئۇستىدە بىر گۈمبەز بار ئىدى. ساندۇقنى گۈمبەزنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ قويۇپ، ئۆزى گۈمبەزنىڭ ئۈستىگە چىقىپ تۆت ئەتراپقا قارىدى، يېقىن ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمىدى. ئۇ گۈمبەزگە كىرىپ، ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئاچ-تى. قارىسا، مېھرى چاچلىرىنى پۇتۇن بەدىنىگە يۆگەپ ياتاتتى. ئۇلار بىر - بىرىنى تونۇغاندىن كېيىن: «ئەي جانى جاھانىم، ۋاي يار مېھرىبانىم، سېنى كۆرىدىغانمۇ كۈن بار ئىكەنغۇ؟ ! » دەپ يىغلىشىپ كۆ-رۈشتى. ئۇلار بىرھازا بىھوش بولۇپ ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن، ھېلىقى ساندۇقنى گۈمبەزدە قالدۇرۇپ يولىغا راۋان بولدى. بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق باشتىن ئۆتكەن كەچۈرمىشلىرىنى بىر - بى-رىگە سۆزلىشىپ، مۇڭ - زارلىرىنى ئېيتىشىپ ماڭغىنىچە ماھىگەرنىڭ ئۆيگە يېتىپ كەلدى.

خوجا ۋاپا ئۆيگە خۇشال - خۇرام كىرىپ كەلدى. ماھىگەر ئۇنى كۆرۈپ:

— ئەي بوتام، خۇداغا شۈكۈر. خېلى خۇشال كۆرۈنىسىزغۇ؟ — دېدى.

— ئەلھەمدۇلىللا خۇشالمەن، — دېدى ۋاپا، — بىر مېھمان باشلاپ كېلىۋىدىم، كۆرپە سالايلى.

— ئوغلۇم، سىز بىر غېرىب - مۇساپىر تۇرسىڭىز، نەدىكى مېھمان ئۇ؟ — دېدى ماھىگەر ۋە بىر كونا كۆرپىنى سالدى، — قېنى مەرھەمەت !

ماھىگەر قۇياش كەبى مېھرى ئىسسىق بىر ئايجامال نازىنىنىڭ ئۆيگە كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

— ئەي ئوغلۇم، — دېدى ماھىگەر، — بۇ نازىنىننى نەدىن تاپتىڭىز؟ كىمنىڭ قىزىنى ئەپقاچتىڭىز؟

— ئەي ئاتا، بۇ مېنىڭ جانانىمدۇر. نەچچە يىللاردىن بېرى جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتىشىم مۇشۇ يار ئۈچۈن ئىدى. بۇنىڭ ئىسمى مېھرى، مېنىڭ ئىسمىم خوجا ۋاپادۇر. مېھرىنى دەريادا تاشلىغاندا مەن-مۇ ئۆزۈمنى دەريادا تاشلىغانىدىم. مېنى بېلىق يۇتۇپ، سىز بىلەن ئاتا - بالا بولۇپ قېلىشىمىزغا سە-ۋەب بولدى، — دەپ، بارلىق سەرگۈزەشتىلىرىنى قويماي سۆزلەپ بەردى، ئاندىن خوجا ۋاپا ماھىگەرگە:

— ئەي ئاتا، مەن بىر دانە گۆھەرنى پالانى جاۋاھىرپۇروشقا ئون مىڭ تەڭگىگە ساتقانىدىم. مىڭ تەڭگىنى شۇ ۋاقىتتا قولۇمغا بەردى، قالغىنى نېسى قالغانىدى. سىز بازارغا بېرىپ، جاۋاھىرپۇروشتىن قالغان پۇللارنى ئېلىپ كېلىڭ، — دېدى.

ماھىگەر جاۋاھىرپۇروشنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىۋىدى، جاۋاھىرپۇروش دەرھال توققۇز مىڭ تەڭگىنى تەييارلاپ ماھىگەرگە بەردى. ماھىگەر پۇلنى ئەكەلگەندىن كېيىن، خوجا ۋاپا:

— ئەي ئاتا، بۇ پۇلدىن ئېلىپ، ئۆيگە لازىملىق نەرسە - كېرەكلەرنى ئەكېلىڭ، — دېدى.

ماھىگەر بىرنەچچە تەڭگىنى ئېلىپ بازارغا باردى ۋە خوجا ۋاپا بۇيرۇغان نەرسىلەرنى ئەكەلدى.

ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتتى. خوجا ۋاپا بىلەن مېھرى ئۆز يۇرتىغا قايتماقچى بولۇپ، يول تەييار-لىقىغا تۇتۇش قىلدى. ماھىگەر ئەر - خوتۇن ئىككىسى يىغلاپ خوشلاشتى. ئۇلار ئۇلاغلىرىغا ئوزۇق - تۇلۇكنى يۈكلەپ، بوۋاي - مومای بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقتى.

مېھرى بىلەن ۋاپا بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، ئاخىر بىر دەريانىڭ بويىغا يېتىپ كەلدى. ئۇلار سال باغلاپ دەريادىن سالدى ۋە ئۆزلىرى چۈشۈپ دەريادا كېتىۋاتقىنىدا، تۇيۇقسىز چوڭ بىر بېلىق قۇيرۇقى بىلەن سالنى ئۇردى، سال پارە - پارە بولدى. خوجا ۋاپا بىر پارچە ياغاچنىڭ ئۈستىدە، مېھرى بىر پارچە تاختاينىڭ ئۈستىدە قالدى. شۇ تەرىقىدە بىر كۈن ئۆتتى. ئۇلار كۈن كەچ بولغۇچە بىر - بىرىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ تۇردى. كەچ كىرىپ قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن، ھەر ئىككىلىسى قاراڭغۇلۇقتا غايىب بولدى.

ئۇچ كېچە - كۈندۈزدىن كېيىن مېھرى ئۆزىنى بىر ئاماللار بىلەن قىرغاقتا ئالدى. بۇ يەردە بىر دەرەخزارلىق بار ئىدى. مېھرى شۇ دەرەخزارلىققا كىرىپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى قۇرۇتتى. شۇ چاغدا بىر توپ ئاتلىق ئادەم يېتىپ كەلدى. بۇلار ئەسلىدە شىكارغا چىققان مىسىر پادىشاھى ۋە ئۇنىڭ ياساۋۇللىرى ئىدى. مېھرى خوجا ۋاپا بىلەن سەپەرگە چىققاندا ئەرەنچە كىيىنىۋالغانىدى. مىسىر پادىشاھىنىڭ ياساۋۇللىرى كۆردىكى، دەرەخزارلىقتا ناھايىتى كېلىشكەن بىر يىگىت ئولتۇراتتى. مۇلازىملار ئۇنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. پادىشاھقا بۇ تولىمۇ چىرايلىق، يېقىملىق بىر بالا بولۇپ تۇيۇلدى. ئۇنىڭغا پادىشاھنىڭ مېھرى چۈشۈپ قالدى -دە، ئۆزى بىلەن بىللە ئوردىسىغا ئېلىپ كەتتى.

بۇ پادىشاھنىڭ بىرمۇ پەرزەنتى يوق ئىدى. ئۇ مېھرىنى شەھەر خەلقىگە: «ئۆز بالام» دەپ جاكارلى-دى، ئۇنىڭغا شاھانە كىيىملەرنى كىيگدۈردى.

بىر كۈنى پادىشاھ قول ئاستىدىكى ئەمىرلەر، ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى يىغىپ:

— بۇگۈندىن باشلاپ مەملىكەتنى ئىداره قىلىش ئىشلىرىنى ئوغلۇمغا تاپشۇردۇم، بۇنىڭغا قانداق قارايسىلەر؟ — دەپ سورىدى.

پادىشاھنىڭ ئويلىغانلىرىغا ھەممەيلەن قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشاھ ئېتىكاپتا ئىبادەتكە ئولتۇردى، مېھرى پادىشاھلىق تەختىدە ئولتۇردى.

ئەمدى ئىككى ئېغىز سۆزنى خوجا ۋاپادىن ئاڭلايلى:

ئەلقىسسە: خوجا ۋاپا دەريادا مېھرىدىن ئايرىلىپ يەتتە كېچە - كۈندۈز ئاقتى. يەتتىنچى كۈنى سۇ ئۈنى بىر قۇملۇققا چىقىرىپ قويدى. ۋاپانىڭ قورسىقى ئېچىپ ھالىدىن كەتكەنىدى. ئۇ كۆز ئالدىدا بىر - نەچچە توپ مېۋىلىك دەرەخ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ مېۋىلەرنى ئۈزۈپ ئازراق يېدى، شۇنىڭدىن كېيىن: «تەۋەككۈل» دەپ يولغا چۈشتى، ماڭا - ماڭا بىر مەھەللىگە كېلىپ قالدى. ئۇ بىر ئىشكىنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋېدى، ئىچكىرىدىن بىر كېنىزەك چىقتى - دە، خوجا ۋاپادىن:

— ئەي خوجا، نەدىن كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— مەن بىر مۇساپىر، بۇ يۇرتلاردا ھېچقانداق تونۇش - بىلىشىم يوق، — دېدى خوجا ۋاپا.

— بۇ خوجا تاھىرنىڭ ھويلىسى، — دېدى كېنىزەك ۋە ھويلىغا كىرىپ كەتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي خوجا تاھىر چىقتى، قارىسا ئاپتاپ كەبى بىر يىگىت تۇرغان. خوجا ۋاپا خوجا تاھىر-نى كۆرۈپ دەرھال ئۇنىڭغا سالام قىلدى. خوجا تاھىر ئۇنىڭ سالىمىنى ئېلىپ ئالغاندىن كېيىن:

— ئەي يىگىت، نەدىن كەلدىڭىز؟ نەگە بارىسىز؟ — دەپ سورىدى.

— مەن بىر سودىگەرمەن. بىر توپ سودىگەر بىلەن بىللە كېمىگە چۈشۈپ سەپەرگە چىققانىدۇق، يولدا پالاكەت بېسىپ كېمىمىز سۇغا چۆكۈپ كەتتى. مەن بىر پارچە تاختا تاينىپ ئوستىگە چىقىۋالدىم. بىر قانچە كۈن دەريادا ئاقتىم. ئەمدى قىرغاققا چىقىپ بۇ يەرگە كېلىشىم، — دېدى خوجا ۋاپا.

— ئەي يىگىت، — دېدى خوجا تاھىر، — مېنىڭ بىرمۇ پەرزەنتىم يوق، سىزنى ئوغۇل قىلىۋالسام، ئىككىيلەن ئاتا ـ بالا بولۇپ بىللە ياشىساق نېمە دەيسىز؟

— خوپ، ئېيتقىنىڭىزدەك بولسۇن، — دېدى خوجا ۋاپا تەزىم قىلىپ.

كۈنلەر ئۆتتى. خوجا ۋاپانى مېھرىنىڭ ئىشقى پىراقى بارغانسېرى بىئارام قىلىشقا باشلىدى. بىر كۈنى ئۇ خوجا تاھىردىن رۇخسەت ئېلىپ شەھەرگە قاراپ ماڭدى.

بۇ ئەسلىدە مىسىر شەھىرى ئىدى. ۋاپا شەھەر دەرۋازىسىغا يېتىپ كېلىشىگە، دەرۋازىۋەنلەر ئۇنى ئوردىغا ئېلىپ باردى، چۈنكى مېھرى خوجا ۋاپانى تېپىش مەقسىتىدە شەھەرنىڭ دەرۋازىسىغا مەخسۇس ئادەم قويۇپ، ئۇلارغا: «ھەرقانداق مۇساپىر كەلسە، ماڭا كۆرسەتمەستىن يولغا سالماڭلار» دەپ ئەمر قىلىغانىدى.

ياساۋۇل كىرىپ، بىر مۇساپىر يىگىتنى تۇتۇپ كەلگەنلىكىنى پادىشاھقا مەلۇم قىلدى. پادىشاھ ئۇنى ئېلىپ كىرىشكە بۇيرۇدى.

مېھرىنىڭ كۆز ئالدىدا تۇرغان مۇساپىر يىگىت خوجا ۋاپاغا ئوخشاپ كەتتى.

— ئەي يىگىت، — دېدى مېھرى، — قايسى شەھەردىن كەلدىڭىز؟ كىمنىڭ پەرزەنتى بولىسىز؟

— مەن خوجا پەررۇخنىڭ ئوغلى خوجا ۋاپا بولىمەن. شەھىرىمىزدە مېھرى ئاتلىق بىر قىز بولۇپ، ئۇ مېنىڭ مەشۇقۇم ئىدى ... — دەپ ئۆز كەچمىشلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى. مېھرى چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ خوجا ۋاپا بىلەن كۆرۈشتى، ئىككى يېنىدا ئولتۇرۇشقان ۋەزىر ـ ۋۇزرالار بىلەنمۇ قايتا كۆرۈشتى. ۋەزىرلەر بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

مېھرى ئۆزىنىڭ ئايال ئىكەنلىكىنى ھەممىگە مەلۇم قىلدى ۋە خوجا ۋاپانى ئۆزىنىڭ ئورنىغا — شاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزدى. خوجا ۋاپا پۈتۈن شەھەر خەلقىنى چاقىرىپ، زور داغدۇغا، ھەشەمەت بىلەن قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلدى، ئاندىن ۋەزىر ـ ۋۇزرا، ئەمىر ـ ئۆلىمالارنى يىغىپ مېھرىنى نىكاھلاپ ئۆز ئەمرىگە ئالدى. مېھرى بىلەن ۋاپا مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يەتتى.

پادىچى بوۋاي ۋە ئۇنىڭ ئوغلى

امانلارنىڭ زامانىسىدا بىر كەمبەغەل بوۋاي ئۆتكەنكەن، ئۇ بوۋاينىڭ زېرەك بىر ئوغلى بولغانكەن. ئۇلار ئەسلىدە بىر قورايلىق ئېتىزغا بۇغداي تېرىپ، ئۇنىڭدىن ئاز - تولا بۇغداي ئېلىپ جېننىي جان ئېتىپ كەپتىكەن. شۇنداق يىللارنىڭ بىرىدە يىل بويى يامغۇر ياغماي، بىر تالمۇ دان ئالالماپتۇ. بوۋاي جان بېقىش كويىدا بىر مەھەللىنىڭ پادىسىنى بېقىپتۇ، باققاندىمۇ ئەلنى رازى قىلغۇدەك بېقىپتۇ.

شۇ چاغدا بۇ ئەلنىڭ پادىشاھىمۇ ئۆزىنىڭ قىرىق بىر كالىسىنى باقىدىغان بىر ياخشى پادىچى ئىزدېتىپ يۈرگەنكەن. ئۇ ئىزدەپ - سۈرۈشتۈرۈپ، بۇ پادىچى بوۋاينىڭ پادىنى ياخشى باقىدىغانلىقىنى بىلىپتۇ. ئۇنى چاقىرتىپ، ئۆزىنىڭ كاللىرىنى بېقىشنى بۇيرۇپتۇ. بوۋاي چارىسىز ماقۇل بوپتۇ. پادىشاھنىڭ قىرىق بىر كالىسىنىڭ ئىچىدە بىر كالىسى قىرىق چېلەك، قالغان قىرىق كالىسى قىرىق چېلەك سۈت بېرىدىكەن. شۇڭا، قىرىق چېلەك سۈت بېرىدىغان كالا پادىشاھ ئۈچۈن بەكمۇ ئەتىۋارلىق ئىكەن. مۇشۇ ۋەجدىن پادىشاھ ھەر كۈنى ئەتىگەندە بىر قېتىم، كەچتە بىر قېتىم كاللارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، ئاندىن خاتىرجەم بولىدىكەن.

كۈنلەر كەينىدىن كۈنلەر، ئايلار كەينىدىن ئايلار ئۆتۈپتۇ، كاللار ياخشى تويۇپ سەمرىپتۇ. پادىشاھ كۆڭلىدە رازى بوپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، پادىشاھنىڭ قىرىق چېلەك سۈت بېرىدىغان كالىسى تۈيۇقسىز يوقاپ كېتىپتۇ. بوۋاي يېقىن ئەتراپلارنى ئىزدەپتۇ، زادىلا تاپالماپتۇ. ئاخىر قىرىق كالىنى ھەيدەپ قايتىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئادەتى بويىچە چېقىپ قارىسا، ئەتىۋارلىق كالىسى كۆرۈنمەپتۇ، سۈرۈشتۈرۈپ، يوقالغانلىقىنى بىلىپتۇ. پادىشاھ دەرغەزەپكە كەپتۇ - دە: «جاللات ! » دەپ ۋارقىراپتۇ. جاللات شۇ ھامان يۈگۈرۈپ كىرىپتۇ - دە:

— ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، كىمنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلىمەن؟ — دەپتۇ.

— جانابىي شاھىمىز، — دەپتۇ پادىشاھنىڭ بىر ئادىل ۋەزىرى، — بۇ بوۋاينى ئۆلتۈرۈۋەتسەك، كالىنى تاپماق تەس بولارمىكىن، ئۇنىڭغا بىر ھەپتە مۆھلەت بېرەيلى. شۇنىڭغىچە كالىنى تاپالمىسا، ئاندىن ئۇنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلساق.

پادىشاھ ئويلىنىپ، بوۋايغا بىر ھەپتە مۆھلەت بېرىپتۇ. پادىچى بوۋاي تايىقىنى تۇتقىنىچە كالىنى ئىزدەپتۇ، چۆللەرنى كېزىپتۇ، جاڭگاللارغا كىرىپتۇ، ھېچنەدىن تاپالماپتۇ، جۇمە كۈنىمۇ يېتىپ كەپتۇ. ئۇ كالىنى تاپالمىغاندىن كېيىن، ئۆلۈم كۆزىگە كۆرۈنۈشكە باشلاپتۇ، يالغۇز بالىسىنى ئويلاپتۇ. ئۇ

شۇنداق خىياللار بىلەن مېڭىۋېرىپ، بىر تاغقا بېرىپ قاپتۇ. ئۇ تاغدا بىر چوڭ غار بار ئىكەن. بوۋاي كالا مۇشۇ غارغا كىرىپ قامىلىپ قالغانمىدۇ؟ دېگەن ئوي بىلەن غارغا يېقىنلاپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا بىر دەھشەتلىك سادا بىلەن تەڭ قاتتىق بوران چىقىپ، بوۋاينى بىر يەرلەرگە ئاپىرىپ تاشلاپتۇ. بوۋاي تىرە-شىپ ـ تىرمىشىپ يەنە غارنىڭ ئاغزىغا يېقىنلاپ بېرىپتۇ. بۇ قېتىم يەنە شۇنداق سادا بىلەن ئوت يالا-قۇنى كۆتۈرۈلۈپتۇ. بوۋاي دەرھال ئۆزىنى دالدىغا ئېلىۋاپتۇ. ئوت يالقۇنى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، بوۋاي غار ئاغزىغا قارىغۇدەك بولسا، بىر ئادەم تۇرغۇدەك. ئۇ بوۋايدىن:

— ھەي بوۋاي، سېنى بۇ يەرگە كېلىشكە نېمە مەجبۇر قىلدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن پادىشاھنىڭ قىرىق بىر كالىسىنى باقاتتىم، — دەپتۇ بوۋاي، — قىرىق چېلەك سۈت چە-قىدىغان بىر ئارزۇلۇق كالىسى يوقاپ كەتتى. جۇمەدىن بېرى ئىزدەۋاتىمەن، ھېچ تاپالمىدىم. ئىزدەپ كېلىپ قارىسام بۇ غار كۆرۈندى. مۇشۇ غاردا قامىلىپ قالغانمىدۇ، دېگەن ئوي بىلەن بۇ يەرگە كەلدىم.

— سېنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىڭنى بىلەتتىم. بۇ غار سېھىرگەرلەر ماكانى. سەن بىزنىڭ ھاجىتى-مىزدىن چىقساڭ، كالىنى ئۆز ئۆيۈڭگە يەتكۈزىمىز، — دەپتۇ ھېلىقى سېھىرگەر.

— قولۇمدىن كەلسە، ھاجىتىڭلاردىن چىقاي، — دەپتۇ بوۋاي.

— سېنىڭ بىر يالغۇز ئوغلۇڭ بار، — دەپتۇ سېھىرگەر، — شۇ ئوغلۇڭنى بېرىسەن ـ دە، كالىنى ئەتە پادىشاھقا ئاپىرىپ بېرىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلىسەن.

بوۋاي ياق دېسە پادىشاھ ئۆلتۈرىدۇ، ماقۇل دەي دېسە يالغۇز بالىسىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. سېھىر-گەر بوۋاينىڭ تەڭقىسلىقتا قالغانلىقىنى كۆرۈپ:

— سەن بالاڭ بىلەن مەسلىھەتلەش، — دەپتۇ سېھىرگەر، — كۆزۈڭنى يۇم، مەن «ئاچ» دېگەندە كۆزۈڭنى ئاچىسەن.

بوۋاي كۆزىنى يۇمۇپتۇ، بىرھازادىن كېيىن «ئاچ» دېگەن سادا بىلەن كۆزىنى ئېچىپتۇ، قارىسا، ئۆز ئۆيىدە تۇرغۇدەك. ئاتىسىنىڭ غەم ـ قايغۇدا قالغانلىقىنى بىلگەن ئوغۇل:

— ئاتا، كالا تېپىلمىغان بولسا، سېنىڭ ئورنۇڭغا پادىشاھنىڭ ئالدىغا مەن بارىمەن، — دەپتۇ.

بوۋاي ئوغلىغا سېھىرگەر بىلەن بولغان سۆھبەتنى دەپ بېرىپتۇ. زېرەك ئوغۇل ئاتىسىدىن رازىلىق دۇئاسىنى ئېلىپ، سېھىرگەرلەر ماكانىغا بارماقچى بوپتۇ. ھەممىدىن خەۋەر تېپىپ تۇرغان سېھىرگەر شۇ ھامان پەيدا بولۇپ، كالىنى بوۋاينىڭ ھويلىسىغا يەتكۈزۈپتۇ ـ دە، بىر دوملاپ چوڭ بىر قۇشقا ئايلىنىپ، بوۋاينىڭ ئوغلىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. بوۋاي ئوغلىنىڭ دەردىدە زار قاقشاپ قاپتۇ. قۇش يە-گىتنى بىر ھەشەمەتلىك بىنانىڭ يېنىغا تاشلاپ غايىب بوپتۇ. يىگىت بىر ئۆينىڭ ئىشكىنى ئېچىپ كىرسە، بىر موماينىڭ تەڭھا تەسۈى تارتىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە سالام بېرىپتۇ. موماي:

— كەلگىن، بالام، يۇقىرى ئۆتكىن، — دەپتۇ ـ دە، دەرھال مېۋە، قەنت ـ گېزەكلەر بىلەن چاي تەييارلاپ يىگىتنى مېھمان قىپتۇ. يىگىت چاي ئىچىۋېتىپ ئىشىك تەرەپكە شۇنداق قاراپتۇ ـ دە، بىر چوڭ يىلاننىڭ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپتۇ.

— بالام، قورقمىغىن، — دەپتۇ موماي چىقىپ كېتىۋېتىپ، — زىينى يوق، ئىختىيارىغا قويۇپ بەر.

موماي ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، يىلان يىگىتنىڭ قۇچقىغا چىقىپتۇ ـ دە، بىر دو-مىلاپ، ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار، قەلەم قاشلىق، سۇمبۇل چاچلىق، زىلۋا بويلۇق بىر گۈزەل قىزغا ئايلىنىپتۇ. قىز يىگىتكە قاراپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، خۇش تەبەسسۇم بىلەن ھال-

ئەھۋاللىشىپتۇ. يىگىتنىڭ قەلبىدە بىر ئوت كۆيگەندەك بوپتۇ، قىز ئۇنىڭ پۈتۈن مېھرىنى تارتىۋاپتۇ.

— بۇ ئۆي - جاي، ئىمارەتلەر بىزنىڭكى، — دەپتۇ قىز، — چارباغلارنى سەيلە قىلىڭ، بىللە چىقايلى!

قىز بۇ قەددى - قامەتلىك، زېرەك يىگىتنى ئەگەشتۇرۇپ، چارباغنى قىرىق كۈن ئايلىنىپتۇ. ئاخىرىدىن سېھىرگەر چوڭ توي - مەرىكە ئۆتكۈزۈپ، قىزنى يىگىتكە نىكاھلاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى يىگىتنىڭ ئاتىسىنى يوقلاپ كېلىش ئارزۇسى قوزغىلىپتۇ، بۇ ئارزۇسىنى خوتۇنىغا ئېيتىپتۇ. خوتۇنى مۇنداق دەپتۇ:

— سېھىرگەر مېنىڭ ئاتام بولىدۇ. سىز ئۇنىڭ ئالدىغا بارغاندا، بىرىنچى كۈنى، بىر تۈلپار بار، شۇنى سوراڭ، ئىككىنچى كۈنى، بىر خىسلەتلىك ئۇزۇك بار، شۇنى سوراڭ، ئۈچىنچى كۈنى رۇخسەت سوراڭ.

يىگىت خوتۇنىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە بىرىنچى كۈنى تۈلپارنى سوراپتۇ، ئىككىنچى كۈنى خىسلەتلىك ئۇزۇكنى سوراپتۇ، ئۈچىنچى كۈنى ئاتىسىنى يوقلاش ئارزۇسىنى ئېيتىپ، رۇخسەت سوراپتۇ. سېھىرگەر سورىغانلىرىنى بېرىپ، رۇخسەت بېرىپتۇ. ئەر - خوتۇن ئىككىسى يولغا تەييارلىق قىپتۇ. يولغا ئاتلانغان كۈنى قىز بىر دوملاپلا يىلان قىياپىتىگە كىرىپ، ئاتىنىڭ پۇتىغا يۆگىشۇاپتۇ. ئۇلار ئاتىسىنىڭ ئۆيىگە ئۈچقاندەكلا بېرىپتۇ. ئاتىسى ئوغلىنىڭ پىراقىدا ئازابلىنىپ يېتىپ قالغانكەن.

— ئاتا، مەن قايتىپ كەلدىم، — دەپتۇ يىگىت.

بالىسىنىڭ تىرىكلىكىدىن ئۈمىد ئۈزگەن بوۋاي دەسلەپتە ئىشەنمەپتۇ، شۇنداقتىمۇ، ئىشىكىم ئالدىغا كەلگەنكەن، دىدارىنى كۆرۈشۇم كېرەك، دەپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ - دە، بالىسىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئېتىپتۇ.

— سەن ئۆز بالامۇ ياكى بالامنىڭ روھىمۇ؟ — دەپتۇ بوۋاي، — سېنىڭ بىلەن دىدارلىشىشقا خۇدا ئۆزى نېسىپ قىلغان ئوخشايدۇ. ئۆيگە كىر.

بوۋاي ئوغلى بىلەن ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن، باغلاپ قويغان تۈلپارغا كۆزى چۈشۈپتۇ ۋە ئوغلىدىن تىدىكى يىلاننى كۆرۈپ، قورقۇنچ بېسىپتۇ.

— ئاتا، ئەندىشە قىلما، ئۆيگە كىرەيلى، — دەپتۇ يىگىت.

ئاتا - بالا ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، يىگىت ھەممە ئەھۋالنى ئاتىسىغا دەپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا يىلان بىر دوملاپ ئەسلىگە كېلىپ ئۆيگە كىرىپتۇ، بوۋايغا تەزىم قىلىپ، ھال - ئەھۋاللىشىپتۇ. بوۋاي كېلىننىڭ كۈتۈۋالغۇدەك ھېچ نەرسىسى بولمىغاچقا، بەكمۇ خىجالەت بوپتۇ.

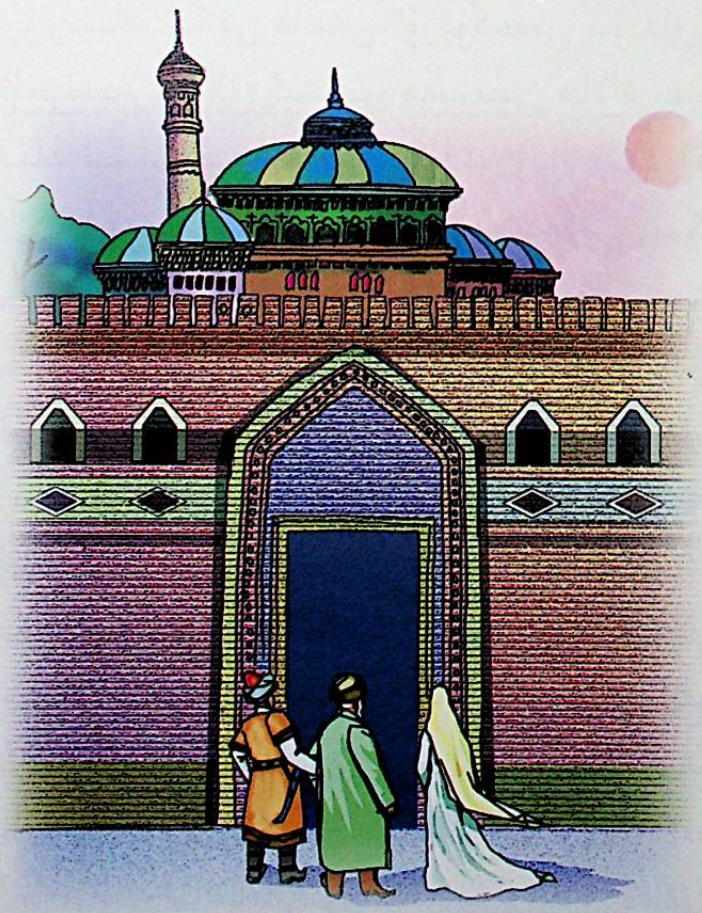

— ئاتا، خىجالەت بولما، ھېلىمۇ قورايلىق ئېتىزىمىز ئۆزىمىزدە ئىكەن، ھەممە نەرسە تەل بولىدۇ، — دەپتۇ يىگىت.

يىگىت خىسلەتلىك ئۇزۇكنى قولىغا ئېلىپ: «قېنى، خىسلەتلىك ئۇزۇك، كارامىتىڭنى كۆرسەت» دەپتىكەن، دەرۋازىسى ياقۇتتىن، تۈۋرۈكلىرى ئالتۇندىن، تەكتى مەرمەردىن ياسالغان بىر چوڭ ئوردا پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ نۇرىدا كېچە كۈندۈزگە ئايلىنىپتۇ. يىگىت بىلەن كېلىن بوۋاينى قولتۇقلاپ، زىلچا - گىلەملەر بىلەن ئورالغان بىر

ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ، ئېسىل تائاملار بىلەن مېھمان قىپتۇ.

ئەمدىكى گەپنى شۇ ئەلنىڭ پادىشاھىدىن ئاڭلايلى:

ئوردىنىڭ داڭقى تېزلا پادىشاھ ئوردىسىدىن ھالقىپ، يىراق - چەتلەرگىچە يېتىپتۇ. پادىشاھ ئۆز تەۋەسىگە ئوردا سالغان «پادىشاھ»نىڭ كارامىتىنىڭ سىرىنى بىلەلمەپتۇ، بىرنەچچە كۈنگىچە كۈتۈپتۇ. بىر جۈمە ئۆتكەندىن كېيىن يىگىت تۇلپارىنى مىنىپ شىكارغا ئاتلىنىپتۇ. پايلاقچىلار بۇ خەۋەرنى دەرھال پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. پادىشاھ ئەھۋالنى كۆزىتىپ بېقىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ۋەزىرىنى ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر داغدۇغا بىلەن بۇ ئوردىغا كىرىپ كەپتۇ. ئوردا شۇنچىلىك ھەشەمەتلىك بولغان بىلەن بىرمۇ لەشكەر كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ قايسى ئىشىكنى ئېچىپ كىرىشىنى بىلەلمەي تۇرغاندا، جاھاندا تەڭدىشى يوق بىر قىز چىقىپ ۋەزىرگە سالام بېرىپتۇ. قىز پەلەمپەيدىن چاققانلىق بىلەن چۈشۈپ، ياشىنىپ قالغان ۋەزىرنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ، تۈرلۈك - تۈمەن نازۇنېمەتلەر بىلەن ۋەزىرنى مېھمان قىپتۇ. ۋەزىر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پادىشاھقا كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە: «ئۇلۇغ پادىشاھىم، بۇ قىز گۈزەللەرنىڭ گۈزىلى ئىكەن. ئۇنىڭ سۈزۈكلۈكىدىن شەربەتلەر، زەمزەملەر خىجىل ئىكەن، سۇ ئىچكەندە گېلىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدىكەن. بۇ گۈزەل پەقەت شەۋكەتلىك پادىشاھىمىزغىلا مەنسۇپ» دەپتۇ.

پادىشاھ بۇ قىزنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ، ماڭا تەۋە ئەلدە مۇنداق بىر گۈزەل ساھىبجامالنىڭ مېنىڭ ئوردامدا بولماي، ئۇ يەردە تۇرۇشى مەن ئۈچۈن ھاقارەت، ئۇ گۈلنىڭ خۇش پۇرىقىدىن مەنلا ھۇزۇرلىنىشىم كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ. بىراق، ئۇ بىر پادىشاھ ياكى شاھزادە بولۇپ، يوشۇرۇپ قويغان ئەسكەرلىرى باردۇ، دېگەن ئوي بىلەن يەنە پايلاقچى ئەۋەتىپ تىڭ - تىڭلاپ كۆرۈپتۇ. پايلاقچىلار قىزدىن باشقا ھېچكىمنىڭ يوقلۇقىدىن خەۋەر بېرىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، پادىشاھ بەش يۈز ئاتلىق لەشكەر ئەۋەتىپتۇ. ئاتلىق لەشكەرلەر ئۈچ قېتىم چۇقان كۆتۈرۈپتۇ، لېكىن بۇ ئوردىدىن بىرمۇ لەشكەر چىقماپتۇ. ئاخىردا لەشكەرلەر ئوتتۇز ئاتلىقتىن سەپ تۈزۈپ، ياقۇت دەرۋازىدىن باستۇرۇپ كىرىپتۇ. بۇ ھېكمەتلىك ياقۇت دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتى ئۆزلۈكىدىن شۇنداق بىر ئېچىلىپ يېپىلىپتىكەن، لەشكەرلەر شۇ يەردىلا ئاتلىرىدىن موللاق ئېتىپ، ھەممىسى ھالاك بوپتۇ. پادىشاھ بۇ قىزنى قولغا چۈشۈرەلمەي، باشقىچە ھىيلە ئىشلىتىپ، يىگىتنى ئۆلتۈرۈپ، قىزنى قولغا چۈشۈرمەكچى بوپتۇ.

ئارىدىن بىر مەھەل ئۆتۈپ يىگىت شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە، بولغان ۋەقەنى خوتۇنىدىن بىرمۇ بىر ئاڭلاپتۇ. ئۇنىڭ خوتۇنىغا بولغان مېھرى تېخىمۇ ئېشىپتۇ. ئۇلار پادىشاھنىڭ يەنە ھىيلە ئىشلىتىپ، بىر پالاكەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپتۇ. ئۇلار: «ھەرنېمە بولسا، ئۆزىمىزنى سەگەك تۇتايلى» دېيىشىپتۇ. پادىشاھمۇ يىگىتنى چاقىرتىپ، تۇلپارنى قولغا چۈشۈرۈپ، يىگىتكە بىر تۆھمەتنى ئارتىپ زىندانغا تاشلاش ئارقىلىق قىزنى ئوردىغا ئەكېلىۋالماقچى بوپتۇ - دە، ئەتىسى يىگىتنى پادىشاھ ھۇزۇرىغا چاقىرتىپتۇ. يىگىت پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا تۇلپارنى مىنىپ بېرىپتۇ. تۇلپارنى بىر يەرگە باغلاپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. پايلاقچىلار يوشۇرۇنچە تۇلپارنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنى ئېلىپ قاچماقچى بوپتۇ. تۇلپار ئالدىغا كەلگەننى چىشلەپتۇ، ئارقىسىدىن كەلگەننى تېپىپتۇ، ھېچكىمنى يىقىن كەلتۈرمەپتۇ. يىگىت بۇنى تۇيۇپ قاپتۇ. پادىشاھ بۇ يىگىتنىڭ ھېكمىتىگە ئۆزىنىڭ قۇدرىتى يەتمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ. يىگىت قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ ئاتىسىنىڭ ۋاقتىدىمۇ ۋەزىر بولغان، چاچ - ساقاللىرى ئاقارغان قېرى ۋەزىر پادىشاھقا مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ:

— ئەي شەۋكەتلىك شاھىمىز، مەرھۇم ئاتىلىرى بىر تىلسىماتقا بەكمۇ قىزىققانىدى، بىراق مەقسىتىگە يېتەلمىگەن. مەرھۇم بوۋىلىرىمۇ بۇ يولدا ئۇرۇنۇپ باققانىكەن. بىز بۇ يىگىتنى مۇشۇ يولغا سالساق، ئۇ بۇ ئىشنى ھەرگىز ئورۇندىيالمايدۇ. سىلى مەرھۇم ئاتا ـ بوۋىلىرىغا ئوخشاش: «بۇنى ئو ـ رۇندايسەن، ئورۇندىساڭ پادىشاھلىقىمنى بېرىمەن، ئورۇندىيالمىساڭ كاللاڭنى ئالىمەن» دەيدىلا. مانا بۇ مەقسەتلىرىگە يېتىشىنىڭ چارىسى.

— خوش، بۇ تىلسىمات نېمىكەن؟ — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئىككى تىلسىمات بارمىش، — دەپتۇ ۋەزىر، — بىرى، شۇنداق بىر سازمىش. ئۇنىڭغا ئېرىشكەنده، ئالەمدىكى جىمى نەغمە ـ ناۋادىن خالىغىنىنى ئۆزى چېلىپ بېرەرمىش، كۆڭۈلنى بەكمۇ خۇش قىلارمىش. يەنە بىرى، ئىپار كېيىكمىش. ئۇنىڭغا ئېرىشكەنده، ئەتراپ خۇش پۇراققا تولارمىش، شۇ ئەتراپتىكى پۇقرالاردىن كېسەل بولغانلار ساقىيارمىش، زادى كېسەل بولماي، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ساغلام ئۆتەرمىش.

پادىشاھ بىرئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ ـ دە:

— يا شۇ قىزغا ئېرىشەي، يا بۇ تىلسىماتقا ئېرىشەي. بۇ تىلسىماتقا ئېرىشەلىسەملا، پادىشاھلىقىم ـ دىن ۋاز كېچەي، — دەپتۇ.

يىگىت قايتا پادىشاھ ھۇزۇرىغا چاقىرتىلىپتۇ.

— ھەي يىگىت، — دەپتۇ پادىشاھ، — مەن سېنىڭ زېرەك ۋە ئەقىللىقلىقىڭغا قايىل بولدۇم. مې ـ نىڭ ئىككى نەرسىگىلا ھاجىتىم بار، شۇنى ئورۇندىساڭ، پادىشاھلىقىمنى ساڭا ئۆتۈنمەن، ھاجىتىمدىن چىقالمىساڭ، مېنىڭدىن رەنجىمە.

— قولۇمدىن كەلسىلا ھاجەتلىرىدىن چىقىشقا تەييارمەن، — دەپتۇ يىگىت.

پادىشاھ تىلسىمات قىلىنغان ساز بىلەن ئىپار كېيىكنى نەدىن بولسا، شۇ يەردىن تېپىپ يەتكۈزۈپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. يىگىت:

— خوپ، مەن ئەزەلدىن كىشىلەرنىڭ ھاجىتىدىن چىقىش يولىغا ئۆزۈمنى ئاتىغان، ئۆلمىسەملا تە ـ لەپلىرىنى ئورۇندايمەن، — دەپتۇ.

يىگىت قايتىپ بارغاندىن كېيىن بولغان ۋەقەنى، پادىشاھنىڭ ھاجىتىنى خوتۇنىغا دەپ بېرىپتۇ. خوتۇنى مۇنداق دەپتۇ:

— ئاتام تۇرۇۋاتقان غاردىن قىرىق بىر كۈنلۈك يىراق بىر تاغنىڭ يېنىدا يەنە بىر غار بار. غارنىڭ ئىچىدە دۇنيادىكى جىمى نەغمە ـ ناۋادىن خالىغان بولسا، ئەتراپ تىمتاس، جىمجىتلىققا ئايلىنىدۇ، ئۇچار قۇشلارمۇ سايرىمايدۇ. بۇ چاغدا سىز يېتەرلىك ئوزۇق، ئۇسسۇزلۇق ئېلىپ، نېرىدىكى بىر كامىردا بىر جۈمەدىن بىر ئايغىچە يېتىسىڭ. قاچان ئۇچار قۇشلار سايرىغان، يېقىملىق ساز ـ نەغمە ئاڭلانغان چاغدىلا غارغا كىرىسىڭ. ئۇ چاغدا دۇنيادىكى بىر يىللىق يەرگە سەپەر قىلغان بولىدۇ. سىز غارنىڭ بىرىنچى ئىشىكىنى ئاچقاندىن كېيىن، بىرىنچى ئويۇقتا ئالتۇن تاۋاقتا دانلاۋاتقان بىر دەمدەر بار. بۇ، دۇنيادىكى جىنى، سىز ناھايىتى چاققانلىق بىلەن يۇگۈرۈپ بېرىپ، ئۇنىڭ بوينىنى ئۇزۇۋېتىسىڭ، بولمىسا دۇنيادىكى يېتىپ كېلىدۇ ـ دە، سىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. بوينىنى ئۇزگەندىن كېيىن، ئىككىنچى ئويۇقتىكى ئالتۇن ساندۇق ئىچىدە قىرىق ئاچقۇچ بار، ئۇنى ئېلىپ ئۆيلەرنى بىر ـ بىرلەپ ئاچسىڭىز، قىرىقىنچى ئۆينىڭ ئىچىدە نۇر چاقناپ تۇرغان بىر گۆھەردىن ياسالغان ھاسا بار، ئۇنى ئېلىپلا قېچىڭ. سىزنى بىر توپ ئاتلىقلار قوغلايدۇ. يېتىشەلمىسە، شۇ بويىچە يېنىپ كېلىڭ، يېتىشۋېلىپ ئارىغا ئېلىۋالسا: «ھەي ئە ـ

زىز تۇلپارىم» دەپ، تۇلپارنىڭ بېشىنى بىرلا سىلاپ قويۇڭ، مۇشكۇلىڭىز ئاسان بولىدۇ. پادىشاھنىڭ يەنە بىر ھاجىتىنىڭ سىرىنى سىز سالامەت قايتىپ كەلگەندىن كېيىن دەپ بېرىمەن.

يىگىت خوتۇنىنىڭ دېگىنى بويىچە سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. تاغنىڭ كامىرىدا ئىككى جۈمە يېتىپتۇ. خوتۇنىنىڭ دېگىنىنى بىرمۇبىر ئورۇنداپ، تىلسىمات ھاسىنى ئالغان پېتى قېچىپتۇ. ئارقىسىدىن قوغلىغان بىر توپ ئاتلىقلار يىگىتنى يېرىم يولدا ئارىغا ئېلىۋاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ: «ھەي ئەزىز تۇلپارىم» دەپ، تۇلپارنىڭ بېشىنى بىرلا سىلاپ قويغانىكەن، تۇلپار تۇگۇلۇپ تۇرۇپ بىر سەكرەپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. قوغلىغانلار ئاسمانغا قارىغىنىچە چۆل ـ جەزىرىدە قاپتۇ. يىگىت سالامەت قايتىپ كېلىپ، پادىشاھقا تىلسىماتلىق گۆھەر ھاسا شەكىللىك سازنى ئۆز قولى بىلەن تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھ سازنىڭ نەچچە مىڭ خىل نەغمە ـ ناۋاسىغا مەپتۇن بوپتۇ. ئۇ پۈتۈن تاجۇتەختىدىن ۋاز كەچمەكچى بوپتۇ يۇ، لېكىن يەنە بىر تىلسىمات ھەققىدىكى سۆزىنى ئەسلەپ، ئىپار كېيىكنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. يىگىت خوتۇنىدىن بۇنى تېپىپ كېلىش توغرىسىدىكى سىرنى دەپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. خوتۇنى مۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي زېرەك باتۇرۇم، سىزنىڭ ئۆز جېنىڭىزنى كىشىلەرنىڭ ھاجىتىدىن چىقىشقا ئاتىغانلىقىڭىزغا قايىلمەن. سىز ئەڭ قىيىن ئىشنى ئورۇندىدىڭىز. ئىپار كېيىكنىڭ جاپالىق يولىنى سىز ئاللىقاچان بېسىپ بولغان. ئەسلىدە ئىپار كېيىك مېنىڭ ئىدى. سىز سورىمىغاندىن كېيىن، مەن ئېلىپ كەلمىگەن. خەير، بوپتۇ، پادىشاھقا ھاجەتلىك بولسا بېرەيلى. سىز ئاتامنىڭ ماكانىغا بېرىڭ، چارباغدا كېيىك بار، ئۇ ياتقان بولسا زادى تۇتماڭ، ئوتلاۋاتقان بولسا تۇتۇڭ.

يىگىت خوتۇنىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە غارغا بېرىپ، چارباغقا كىرىپتۇ. ئۇ ئىزدەپ بارسا، ئىپار كېيىك ياتقۇدەك. يىگىت يېرىم كۈن قاراپ تۇرۇپتۇ، كېيىك ئوتلاشقا باشلىغاندىلا قوغلاپتۇ. ئىپار كېيىك تۇتۇق بەرمەي ئويناقلاپ قېچىپتۇ، قوغلاۋەرگەندىن كېيىن، بىر تاغنى ئاتلاپ، بىر ئۆيگە قېچىپ كىرىپ كېتىپتۇ. يىگىت تۇلپارنى بىر ياغاچقا باغلاپ، ئىپار كېيىكنىڭ ئارقىسىدىن ئۇ ئۆيگە كىرىپ-تۇ. قارىسا، قىزنىڭ ئاتىسى ناماز ئوقۇۋېتىپتۇ، كېيىك سەل بېرىسىدە كۆشەپ يېتىپتۇ. يىگىت قېينا-تىسىنىڭ ناماز ئوقۇپ بولۇشىغىلا سالام بېرىپ ئەھۋاللىشىپتۇ، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئىپار كېيىكنى ئالغىلى كەلگەنلىكىنى دەپتۇ.

ــ ئوغلۇم، ــ دەپتۇ قىزنىڭ ئاتىسى، ــ بۇ ئىپار كېيىكنى بۇرۇنلا سورىماي، خېلى ئاۋارە بوپ-سەن، بۇنچىلىك ئاۋارە بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. سەن دېمىگىنى ئېلىپ ئاندىن قايتقىن، ئىپار كې-يىك سېنىڭدىن بۇرۇن يېتىپ باردۇ.

يىگىت دېمىنى ئېلىپ، تۇلپارغا مىنىپ ئۆيگە كەلسە، دېگەندەك ئىپار كېيىك خوتۇنىنىڭ يېنىدا يېتىپتۇ. ئەتىسى يىگىت ئىپار كېيىكنى يېتىلەپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ، راست دېگەن-دەك، ئوردىنى خۇش پۇراق قاپلاپتۇ، كېسەل بولغانلار ساقىيىپتۇ، ھەممە كىشى كۈچكە تولغاندەك بوپتۇ.

پادىشاھ بۇ تىلسىماتقا ئېرىشكەندىن كېيىن، ئۆز تەۋەسىدىكى جىمى ئادەمنى توپلاپ، ئالدى بىلەن ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ تىلسىمات يولىدا مەقسىتىگە يېتەلمىگەنلىكىنى سۆزلەپتۇ، ئاندىن ئۇلارنىڭ روھىغا ئاتاپ ئوچ كېچە ـ كۈندۈز نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۆزىنى بۇ تىلسىماتقا ئېرىشتۇرگەن زېرەك، ئەقىللىق، باتۇر يىگىتكە ۋەدىسى بويىچە پادىشاھلىقىدىن ۋاز كېچىپ، تاجۇ تەختىنى ئۆتۈنۈپتۇ. يىگىت ئەلگە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز مەرىكە ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. يۇرت ئىچىدە يىگىت ۋە ئايالى ئابرۇي تېپىپتۇ، ئەل باياشاتلىققا ئېرىشىپتۇ. رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، شۇ زامانلاردا تورغايلار قوينىڭ دۇمبىسىدە ئۇۋلىغانىكەن.

دۇنيانى قورقۇنتقان باتۇر

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئاق كۆڭۈل، ياشانغان باغۋەن بىلەن نەشكەش بەڭگى تام قوشنا ئىكەن. باغۋەن ئۆزىنىڭ ئاتا كەسپى بولغان باغۋەنچىلىكنى بەكمۇ قەدىرلەيدىكەن. شۇڭا، ئۇ ئۆز بېغىدىكى ھەر خىل مېۋە كۆچەتلىرىنى، ھەر خىل گۈللەرنى ئۈلاپ تۇتقۇزۇپ، پەرۋىش قىلىش بىلەنلا قالماي، قولى بوش ۋاقىتلاردا باشقىلارنىڭ كۆچەتلىرىنىمۇ، گۈللىرىنىمۇ ئۈلاپ، پەرۋىش قىلىپ بېرىدىكەن. ھەر يىلى كۆچەت تىكىش مەزگىلىدە يىراق - يېقىندىكى دېھقان ۋە بېغى بار كىشىلەر بۇ باغۋەننى ئىزدەيدىكەن، بەزى يىللىرى تالاشتا قېلىپ تېگىشمەي قالمىدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ تۇرمۇشى خۇشال - خۇرام، ھال - كۈنى ياخشى ئۆتىدىكەن.

بەڭگى قوشنىسى ياش بولغان بىلەن ھەر كۈنى نەشە چېكىپ مەست بولۇپ، بېشىنى قاپاق قىلىپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ يېتىپ ئۇخلاپ، ئىش - ئۇقەت قىلمايدىكەن، ھۇرۇن ئىكەن. بۇ ئىككى ئائىلىنىڭ تۇرمۇش كەچۈرۈش يولى ئىككى خىل بولسىمۇ، قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەتتە ناھايىتى ياخشى ئۆتىدىكەن. باغۋەننىڭ ئائىلىسى بىر كۈن پولۇ، بىر كۈن مانتا، بىر كۈن قۇيماق دېگەندەك ياخشى تاماقلارنى ئېتىپ يەپ، تۇرمۇشنى ياخشى ئۆتكۈزىدىكەن، ئۆزى يېگەن تاماقتىن قوشنىسىغمۇ سۇنۇپ بېرىدىكەن. بەڭگى قوشنىسىنىڭ قولى قىسقا بولۇپ، ئۇنىڭ خوتۇنى تاماق ئېتەي دەپ بىرنى تاپسا، بىرى يوق، يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىدە قىينىلىپ سېرىقتال ئۆتىدىكەن، ئۆيىدە ئاش يوق تەڭقىسلىقتا قالغان كۈنلىرى، باغۋەن ئۇستامنىڭ ئۆيىگە تەڭقىسچىلىقىنى ئېيتىپ كىرسە، ئۇلار ئاش ياكى پۇل - پۇچەكنى ئۆتنە ھېسابىدا بېرىپ تۇرىدىكەن. بەڭگى ئۆتنە ئالغان نەرسىنى ئۆز ۋاقتىدا قايتۇرۇپ بېرەلمەيدىكەن.

بەڭگىنىڭ تۇرمۇشىدا مۇشۇنداق غۇربەتچىلىك بىرنەچچە يىل داۋام قىپتۇ. خوتۇنى تۇرمۇشنىڭ غۇربەتچىلىك ئەلىمگە چىدىيالماپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ئېرىگە تاپا - تەنە قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن ساڭا تەگمىسەم بوپتىكەن. باغۋەن ئۇستامنىڭ ئۆيىدىكىلەر مانتا، پولۇ، پوشكال - قۇيماق ئاچىقىپ بەرسە ھۇزۇرلىنىپ يېدۇق. بىزچۇ؟ پولۇ ئۇياقتا تۇرسۇن، بىر تاۋاق ئۇماچنىمۇ ئۇلارغا ئاچىقىپ بېرەلمىدۇق. «بار تاۋقىم، يان تاۋقىم، بېرىپ يانمىساڭ، ئوتتۇرىدىن سۇن تاۋقىم» دەپتىكەن. سەن ئىش - ئۇقەت قىلماي ئۆيدە بىكار ياتساڭ، ساڭا پۇل نەدىن كېلىدۇ؟ ئاش - ئوزۇق نەدىن كېلىدۇ؟ سېنىڭ ھايات تۇرغىنىڭدىن ئۆلگىنىڭ ياخشى. ئۆيۇڭدە چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى، ئەمدى مېنىڭ خېتىمنى بەرگىن، ھەرقايسىمىز ئۆز كۈنىمىزنى ئۆزىمىز ئالايلى.

بەڭگى خوتۇننىڭ تاپا ـ تەنە، يامان گېپىگە چىداپ تۇرالماي سەپرايى ئۆرلەپ، بېشى راسا قېتىپ. ئۇ. خۇرجۇننىڭ بىر بېشىغا خاكا كۆمۈر ئاپتۇ، يەنە بىر بېشىغا چىلىم قاپاق بىلەن سەيخانىلەرنى تەقىپ، خۇرجۇننى كۆتۈرگەن پېتى خوتۇنىدىن يامانلاپ يولغا چىقىپتۇ. بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، ئېگىز تاغ باغرىدىكى دەرەخنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ، دەرەخ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ چىلىمغا نەشە ساپتۇ، خاكلاپ چېكەي دەپ تۇرۇشىغا بېشى قازاندەك، قەددى ـ قامىتى مۇنارەدەك، بېشى بەھەيۋەت، قورقۇنچلۇق بىر دېۋە پەيدا بوپتۇ. ئۇ بەڭگىنى كۆرۈپ:

ـــ ھەي، نېمە ئادەمسەن؟ بۇ جاي ماڭا تەئەللۇق، مېنىڭ ماكانىم بولىدۇ ! ھەرقانداق ئۇچارقانات، جان ـ جانىۋارلار بولسا مېنىڭ ئىلكىمدە. ئادەمزات كەلسە، مەن ئەلۋەتتە ئۇلارنى يەيمەن. سەن مېنى يېسۇن دەپ بۇ يەرگە كەپسەن، يۈر، سېنىمۇ بىر ۋاخلىق ئوزۇق قىلاي ! ـــ دەپتۇ. بەڭگى دېۋىدىن قورقۇپ قاچالماي جېنى چىققۇدەك بولۇپ، كۆزلىرىنى ئالاق ـ جالاق قىلىپ، قانداق قىلارمەن، دەپ تۇرۇپ قاپتۇ. بەڭگىگە ئاخىر ئەقىل كەپتۇ. ئوت يېقىپ قويغان چىلىمدىكى نەشىنى ئېلىپ راسا شوراپتۇ، ئوت خاكىغا تۇتاشقاندىن كېيىن چىڭقىلىپ تۇرۇپ تېشىغا پۈۋلىگەنكەن، ئوت ۋال ـ ۋۇل قىلىپ چاقناپتۇ. دېۋە ئوتتىن قورقۇپ تىترەپ قېچىشقا باشلاپتۇ.

بەڭگى دېۋىنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ ۋارقىراپ:

بەگگى خوتۇنىنىڭ تاپا ـ تەنە، يامان گېپىگە چىداپ تۇرالماي سەپرايى ئۆرلەپ، بېشى راسا قېتىپ. ئۇ. خۇرجۇنىنىڭ بىر بېشىغا خاكا كۆمۈر ئاپتۇ، يەنە بىر بېشىغا چىلىم قاپاق بىلەن سەيخانىلەرنى تـ. قىپ، خۇرجۇنىنى كۆتۈرگەن پېتى خوتۇنىدىن يامانلاپ يولغا چىقىپتۇ. بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، ئـ. گىز تاغ باغرىدىكى دەرەخنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ، دەرەخ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ چىلىمغا نەشە ساپتۇ، خاكلاپ چې. كەي دەپ تۇرۇشىغا بېشى قازاندەك، قەددى ـ قامىتى مۇنارەك، بېشى بەھەيۋەت، قورقۇنچلۇق بىر دـۋە پەيدا بوپتۇ. ئۇ بەگگىنى كۆرۈپ:

ـــ ھەي، نېمە ئادەمسەن؟ بۇ جاي ماڭا تەئەللۇق، مېنىڭ ماكانىم بولىدۇ ! ھەرقانداق ئۇچارقانات، جان ـ جانىۋارلار بولسا مېنىڭ ئىلكىمدە. ئادەمزات كەلسە، مەن ئەلۋەتتە ئۇلارنى يەيمەن. سەن مېنى يېسۇن دەپ بۇ يەرگە كەپسەن، يۈر، سېنىمۇ بىر ۋاخلىق ئوزۇق قىلاي ! ـــ دەپتۇ. بەگگى دۋىدىن قور. قۇپ قاچالماي جېنى چىققۇدەك بولۇپ، كۆزلىرىنى ئالاق ـ جالاق قىلىپ، قانداق قىلارمەن، دەپ تۇرۇپ قاپتۇ. بەگگىگە ئاخىر ئەقىل كەپتۇ. ئوت يېقىپ قويغان چىلىمدىكى نەشىنى ئېلىپ راسا شوراپتۇ، ئوت خاكىغا تۇتاشقاندىن كېيىن چىگقىلىپ تۇرۇپ تېشىغا پۈۋلىگەنىكەن، ئوت ۋال ـ ۋۇل قىلىپ چاقناپتۇ. دۋە ئوتتىن قورقۇپ تىترەپ قېچىشقا باشلاپتۇ.

بەگگى دۋىنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ ۋارقىراپ:

— هەي دۆھ، نەگە بارسەن؟ مەن دوزاخ پادىشاھى بولىمەن ! دوزاخنىڭ بىر تال تۈۋرۈكى سۈنۈپ كەتكەنىدى، ئۇزاقتىن بېرى سېنى دوزاخقا تۈۋرۈك قىلاي دەپ يۈرەتتىم، ماڭ بۇياقتا ! — دەپتۇ.

دۆھ چىلىمدىن چىققان ئوتنى: «دوزاختىن چىققان ئوت، ئوت چىقارغان مەخلۇق دوزاخ پادىشاھى» دەپ قاپتۇ ۋە:

— ۋاي پادىشاھىئالەم، مېنى دوزاختا تۈۋرۈك قىلمىسىلا، مەن سىلىگە ياخشىلىق قىلاي، مەن ماكا-نىمغا بېرىپ سىلىگە جىق ئالتۇن ئېلىپ كېلەي، ماڭا ئازراق ۋاقىت بەرسىلە، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. بەڭگى دۆندىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن:

— ھازىرلا ماڭ، يوقال كۆزۈمدىن ! ۋەدەڭدە تۇرمىساڭ، دوزاخنىڭ ئۇچقۇندىسىنى چىقىرىپ كۆيدۈرۈپ تاشلايمەن ! — دەپتۇ. دۆھ بىر پەرۋاز قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ ۋە ھايال بولماي قايتىپ كەپتۇ. ئۇ ئۇچ تۇلۇم ئالتۇننى بەڭگىنىڭ ئالدىغا قويۇپ:

— ئاز بولسىمۇ بۇلارنى ئېلىپ، گۇناھىمدىن ئۆتسىلە، — دەپتۇ. بەڭگى بۇنچىلا ئالتۇنلارنى كۆرۈپ خۇشلۇقى ئىچىگە سىغماي قالغان بولسىمۇ، دۆننى يەنە بىر قېتىم قورقۇتماقچى بولۇپ:

— كۆتۈر بۇ نەرسەڭنى، ماڭا كېرىكى يوق ! سېنى ئاپىرىپ دوزاختا تۇۋرۈك قىلىمەن، — دەپ ۋارقىراپتۇ. دۆھ قورقۇپ جېنى چىققۇدەك بولۇپ يالۋۇرۇپتۇ. بەڭگى، — ئۇنداق بولسا، ئۇچ تۈرلۈك شەرتىم بار، قوبۇل قىلساڭ تەلىپىڭگە ماقۇل بولاي، — دەپتۇ. دۆھ:

— شەرتلىرىنى ئېيتسىلا، بەجانىدىل قوبۇل قىلىمەن، — دەپتىكەن، بەڭگى مۇنداق دەپتۇ:

— بىرىنچى شەرتىم، ئۇچ تۇلۇم ئالتۇن بىلەن مېنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويىسەن؛ ئىككىنچى شەرتىم، دوزاخنىڭ تامغىسىنى سۆڭگىچىڭگە بېسىپ قويىمەن، دوزاختا قاچان لازىم بولۇپ قالساڭ، دوزاخ ئەلچىسى سېنى ئىزدەپ تېپىپ ئاپىرىدۇ؛ ئۇچىنچى شەرتىم شۇكى، بۇ يەرگە كەلگەن ئادەمزات، جان ـ جانىۋار، ياۋايى ھايۋانلاردىن تارتىپ ھېچقانداق مەخلۇققا چېقىلمايسەن، ئەگەر خىلاپلىق قىلساڭ دوزاختا تۇۋرۈك قىلىمەن، بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟ — دەپتىكەن، دۆھ دىر ـ دىر تىترىگەن ھالدا بەڭگى ئوتتۇرىغا قويغان شەرتلەرگە ماقۇل بولۇپ قول باغلاپ تۇرۇپتۇ. بەڭگى دوزاخ تامغىسىنى قىزىتىمەن دەپ چىلىمغا نەشە ساپتۇ، ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ نۆۋەت چىلىمغا ئوت ئالدۇرۇپتۇ، چىلىمنىڭ سەيخانىسى قىزىپ ئوتتەك بولغاندىن كېيىن، سەيخانىنى ئاپىرىپ دۆننىڭ سۆڭگىچىگە يېقىپتۇ، ئاندىن بەڭگى ئۇچ تۇلۇم ئالتۇننى دۆنگە ئارتىپ، دۆننىڭ گەدىنىگە مىنىپتۇ. دۆھ پەرۋاز قىلغىنىچە بەڭگىنى تىنچ ـ ئامان ئۆيگە ئەكېلىپ قويۇپتۇ.

بەڭگىنىڭ خوتۇنى مۇنچە جىق ئالتۇنلارنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ، گۇلقەلىرى ئېچىلىپ كېتىپ-تۇ، ئاندىن قوشنىسى باغۋەننىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى مېھمانغا چاقىرىپتۇ، تاماقتىن كېيىن باغۋەنگە ئون چىنە ئالتۇن ھەدىيە قىپتۇ ۋە باغۋەننىڭ ئىلگىرى ئۆز ئائىلىسىگە قىلغان ياخشىلىقلىرىغا رەھمەت ئېيتىپ، مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. بۇ ئىككى قوشنا تېخىمۇ ئىناق ئۆتۈپتۇ. دۆھ ئىگىدارچىلىق قىلىپ كەلگەن كەڭ ياياقتا ئادەملەر خاتىرجەم بېرىپ شىكار قىلىدىغان بوپتۇ. چارۋىچىلار ھەر يىلى چارۋىلىرىنى ئېلىپ چىقىپ قورقماي چارۋا بېقىپ، ئوۋ ئوۋلايدىغان بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ھەممە كىشى دۆننىڭ زوراۋانلىقىدىن قۇتۇلۇپ خاتىرجەم بولۇپ، بايىاشات ئۆتكەنكەن.

زېرەك

ئۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى يىراقتىكى كاتتا بىر شەھەردە بىر مېھرىبان ئانا ئۆتكەن. ئۇنىڭ ئاتىسىدىن يېتىم قالغان دانا، تادان، زېرەك دەيدىغان ئۇچ ئوغلى بار ئىكەن. دانا بىلەن تادانىنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرى بار ئىكەن.

بۇ ئانا ئاتىسىدىن كىچىكلا يېتىم قالغان بۇ ئۇچ ئوغلىنى ئاتا مېھرىگە زار قىلماي قاتارغا قوشۇپ-تۇ. ئوغۇللارنىڭ چوڭى دانا قىلىچۋاز، ئوتتۇرانچى ئوغۇل تادان نەيزىۋاز بولۇپ يېتىلىپتۇ. كەنجى ئو-غۇل زېرەك ئىككى ئاكىسىنىڭ ماھارىتىنى ئۆگەنگەندىن سىرت، ئوقيا ئېتىشقىمۇ ماھىر بولۇپ يېتە-لىپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئانىسىنىڭ كۆزى كۆرمەس بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار ئانىسىنىڭ كۆزىنى داۋالاشنىڭ ئامالىنى قىلالماي قاپتۇ ـ دە، ئۇچ ئوغۇل باش قوشۇپ: «ئانىمىز بىزنى چوڭ قىلغۇچە ئاز جاپا چەكمىدى. ئەمدى بىزنىڭ ئۇلارغا خىزمەت قىلىدىغان ۋاقتىمىز كەلدى. بىز ئانىمىزنىڭ كۆزىنى چوقۇم ساقايتايلى» دەپ مەسلىھەتلىشىپتۇ.

ئۇلار ھەر تەرەپتىن تېۋىپ ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ، لېكىن بىرەر ئۇستا تېۋىپ تاپالماپتۇ. ئۇلارنىڭ بېشى قېتىپ كېتىپ بارسا، ئالدىغا بىر قىرى دەللە ئۇچراپتۇ. دەللە ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— ئەي يىگىتلەر، نېمىگە شۇنچە دەردكە پېتىپ كەتتىڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ دەردىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. دەللە ئۇلارنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ:

— «كېسەلنىڭ ساقايغۇسى كەلسە، تېۋىپ ئۆزى كەپتۇ» دېگەن شۇدە. خۇدا مېنى سىلەرگە يولۇق-تۇرۇپتۇ. مەن سىلەرگە ئوخشاش ئانىسى ئۈچۈن شۇنچە غەم يېگەن ئوغۇللارنى كۆرمىگەنىكەنمەن. مەن سىلەرگە ياردەم قىلمەن، لېكىن بىر شەرتىم بار، ماقۇل بولساڭلار، ئاناڭلارنىڭ كېسىلىنى ساقايتىش-نىڭ يولىنى كۆرسىتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ. ئۇلار تەڭلا:

— ئەگەر ئانىمىزنىڭ كېسىلى ساقىيىدىغانلا ئىش بولسا، بىر شەرت ئەمەس، ئون شەرت بولسىمۇ ئورۇندايمىز، — دېيىشىپتۇ. دەللە چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ:

— مېنىڭ شەرتىم: مەن بۈيرۇغان دورىنى «يالغۇز قاپاق» دەيدۇ، ئۇنى پەقەت بىرلا ئادەم ئەكېلىشى كېرەك، — دەپتۇ.

ئۇچ ئوغۇل: «شۇنداق قىلىمىز» دەپ قەسەم ئىچىشىپتۇ. دەللە ئۇلارنىڭ قەسىمىنى ئاڭلاپ:

— سىلەر مۇشۇ يەردىن كۈنچىقىشقا قاراپ قىرىق كۈن يول يۈرسەڭلار، شەھرى خەربەرگە يېتىپ بارىسىلەر. ئۇ يەردە بىر چارباغ بار، چارباغدا ماڭا ئوخشاش بىر مومايى بار، چارباغ ئاشۇ مومانىڭ. چار-

باغدا قىرىق بىر ئۆي بار. ئۆيلەرنىڭ بىرىدە بىر تىلسىم قازان قاپناپ تۇرىدۇ، ئۇ قاپناپ تاشقاندا شىپا-لىق دورا قاپاققا چۈشىدۇ. «يالغۇز قاپاق» دېگەن شۇ. ئاشۇ دورا تېمىتىلسا، ئاناڭلارنىڭ كۆزى ئېچە-لىدۇ، ــ دەپ يول كۆرسىتىپتۇ.

ئاكا ـ ئۈكىلار خۇشال بولۇشۇپ دەللىگە رەھمەت ئېيتىپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپتۇ.

ئۈچىسى مەسلىھەتلىشىپ دانانى يولغا سالىتۇ. دانا قىرىق كۈنلۈك ئوزۇق ئېلىپ، قىلىچىنى ھەمراھ قىلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ قىرىق كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، نۇرغۇن چۆل ـ جەزىرىلەرنى كەينىدە قالدۇرۇپ، دەللە كۆرسەتكەن چارباغقا يېتىپ بېرىپتۇ. دانا باغنىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىپ كى-رىپلا ئۆزلىرىگە يول كۆرسەتكەن مومانىڭ كۆزلىرىگە قان تولغان ھالەتتە ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپتۇ.

ــ ئەسسالام موما، ــ دەپ سالام بېرىپتۇ دانا.

ــ ئەگەر سالىمىڭ بولمىغان بولسا، بىر يالماپ يۇتۇۋېتەتتىم. مەن سېنىڭ كېلىشكىنى كۈتۈپ تۇرغان. مانا ئاچقۇچ، دورىنى ئۆزۈڭ تېپىۋال، ــ دەپتۇ يالماۋۇز.

دانا قىرىق بىر ئاچقۇچنى ئېلىپ باغقا كىرىپتۇ. ئۇ بىرىنچى ئۆينىڭ ئالدىغا بېرىشىغا ئون ئىككى دېۋە ئالدىنى توسۇپتۇ. دانا دېۋىلەر بىلەن يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئېلىشىپ، ھەممىسىنى يەر چىشلىتىپ-تۇ. دانا بىرىنچى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ئىچىگە كىرىشىگە، يالماۋۇز كەينىدىن كېلىپ ئۇنى سولاپ قويۇپتۇ.

تادان بىلەن زېرەك ئۇنىڭ يولىغا تەشنا بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاردىدىن توقسان كۈن ئۆتۈپتۇ، دانا قايتىپ كەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تادان يولغا چىقىپتۇ. تادان ئاكىسى بېسىپ ئۆتكەن يوللارنى كەينىدە قالدۇرۇپ چارباغنى تېپىپ بېرىپتۇ. تادانمۇ ئۇ يالماۋۇزدىن ئاچقۇچنى ئېلىپ باغقا كىرىپتۇ. ئۇ بە-

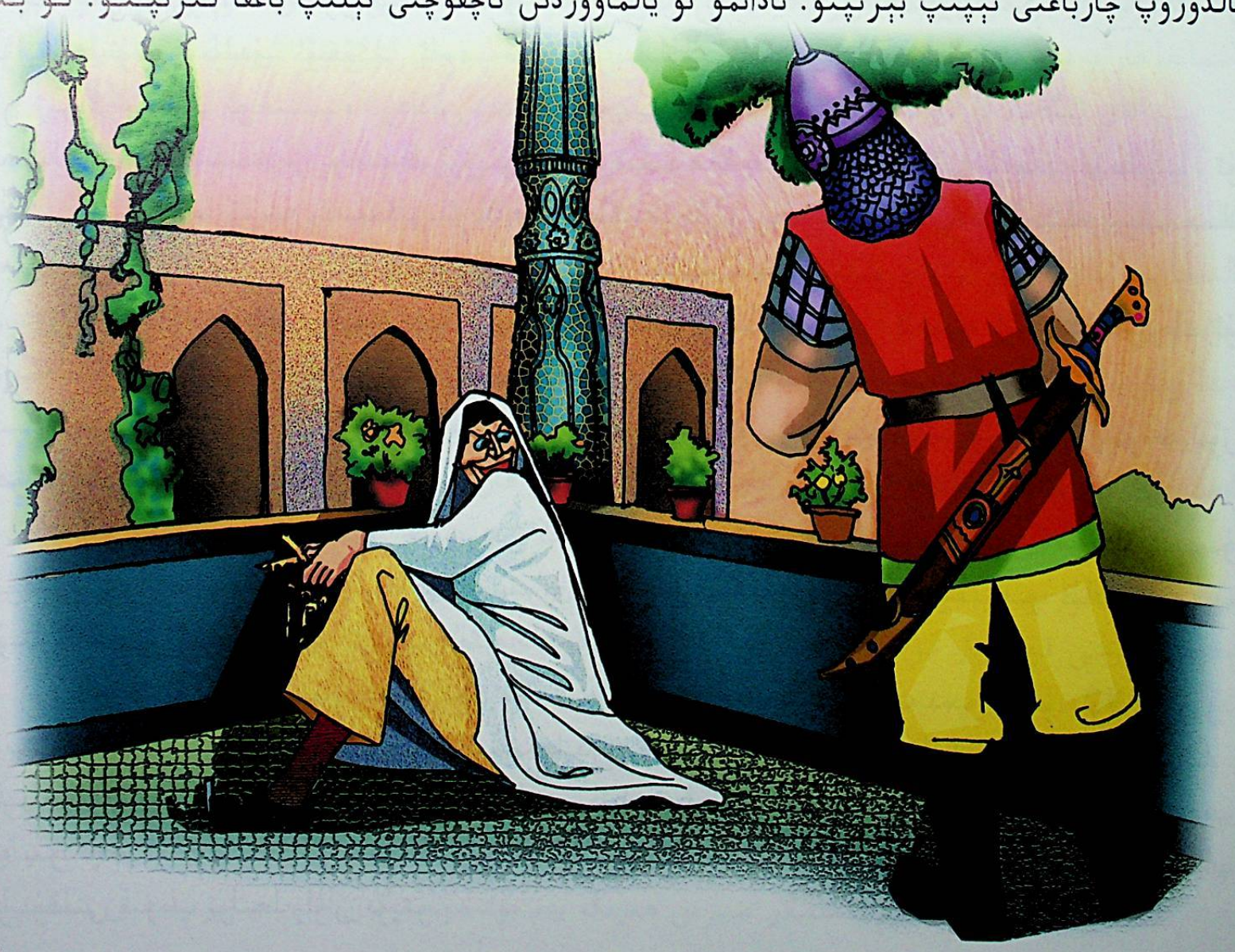

رىنچى ئۆيدىن تىنچ ـ ئامان ئۆتۈپ ئىككىنچى ئۆينىڭ ئىشىكى ئالدىغا بېرىشىغا، يىلانلار ئالدىنى تو-
سۇپتۇ. ئۇ يىلانلارنى يەتتە كېچە ـ كۈندۈزدە ئۆلتۈرۈپ بوپتۇ. ئۇ ئەمدى ئۆيگە كىرىشىگە، يالماۋۇز ئار-
قىسىدىن كېلىپ ئۇنى ئاكىسىنىڭ يېنىغا سولاپتۇ. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ ئالدانغانلىقىنى
بىلىپتۇ. يالماۋۇز:

ـــ ئەمدى زېرەك كەلسە ئۇچىڭلارنى تەڭ كاۋاپ قىلىپ يەيمەن، ـــ دەپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇلار
يالماۋۇزنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ھەسرەت چېكىشىپتۇ.

زېرەك تادانىڭ كېلىدىغان كۈننى ساناپ سەكسەن كۈننى تەستە ئۆتكۈزۈپتۇ، لېكىن تادان كەلمەپتۇ.
ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى ئاكىسىنىڭ خەتەرگە يولۇققانلىقىنى بىلىپ، ئانىسىنىڭ قوللىرىنى سۆيۈپ تۇرۇپ:

ـــ ئەي ئانا، سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇم. مەن ئىككى ئاكامنى تېپىپ، سېنىڭ كۆزۈڭنى داۋالاتمىسام
قارا يۈز بولۇپ قالمەن، ماڭا دۇئا بەرگىن، ـــ دەپتۇ.

ئانا ئوغلىغا ئاق يول تىلەپ دۇئا قىپتۇ. زېرەك سەپەر تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈپ، ئاكىلىرىنىڭ ئىزى-
دىن مېڭىپتۇ. زېرەك يەتتە كۈن يول يۈرۈپ بىر بۇلاق بېشىغا كېلىپ، بۇلاق بويىدىكى چىنارنىڭ سا-
يىسىدە ئارام ئاپتۇ. ئۇ ئۇخلاپ بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ئاپئاق ساقال، قامەتلىك بىر بوۋاينى كۆ-
رۈپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرەۋاتقۇدەك. زېرەك بوۋايغا سالام بېرىپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ سالىمىنى
قوبۇل قىلىپ:

ـــ ئەي ئوغلۇم، سەپىرىڭ قايان، مەقسىتىڭ نېمە؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. زېرەك ئانىسى ۋە ئاكىلىرى-
نىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ـــ ئەي ئوغلۇم، سەن كۆرگەن ئۇ موماي ئادەم ئەمەس، يەتتە باشلىق يالماۋۇز، ئىككى ئاكاڭ ئۇ
ئالۋاستىغا تۇتقۇن بولدى. ئۇيقۇڭنى ئاچ، پەخەس بول. ساڭا دۇئا قىلاي، ـــ دەپتۇ.

زېرەك چۆچۈپ ئويغىنىپ، خۇدادىن مەدەت تىلەپ يولىنى داۋام ئېتىپتۇ.

يالماۋۇز پال سېلىپ، زېرەكنىڭ ئۆزىنى ھالاك قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنى ۋەھىمە بېسىپتۇ. ئۇ
زېرەكنى ئۆز يېنىغا كەلتۈرمەسلىكنى ئويلاپ كۆڭلىگە شۇملۇق پۈكۈپتۇ. ئۇ زېرەكنى كېلەر يولىدىلا
ئۇجۇقتۇرۇۋېتىش ئۈچۈن ئۇنىڭ يولىغا نەچچە يەرگە سېھرىي جادۇ قۇرۇپتۇ.

زېرەك يولدا كېتىۋېتىپ بىرمۇنچە تۆگىلەرنى ھەيدەپ كېلىۋاتقان بىر ئادەمگە ئۇچراپتۇ. زېرەك ئۇ
ئادەمگە سالام بېرىپتۇ. ئۇ ئادەم زېرەكنىڭ سالىمىنى قوبۇل قىلىپ:

ـــ سەن كىم؟ بۇ ئادەم ئاياغ باسماس چۆلدە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. زېرەك ئۆز
ئەھۋالىنى بايان قىپتۇ.

ـــ ئەي ئوغلۇم، مەن شەھرى خەربەردىن كەلدىم. سەن خەتەرلىك يولغا مېڭىپسەن، شۇنداقتىمۇ
يولۇڭدىن يانما. مەن ساڭا بىر نار تۆگەمنى بېرەي، پالاكەتچىلىككە يولۇققاڭ ئەسقىتىپ قالار، ـــ دەپ
بىر نار تۆگىنى تۇتۇپ بېرىپ كېتىپ قاپتۇ.

زېرەك نار تۆگىنى مىنىپ كېلىۋاتسا، يەنە بىر ئادەم نۇرغۇن يىلقىنى ھەيدەپ كەپتۇ. ئۇلار كۆرۈ-
شۇپ ئەھۋاللىشىپتۇ. ئۇ ئادەم زېرەككە، بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە مۇشكۇلۇڭ ئاسان بولار، دەپ بىر ئاي-
غىرنى تۇتۇپ بېرىپ كېتىپ قاپتۇ. زېرەك يولىنى داۋام قىلىپ كېتىۋاتسا، نۇرغۇن كالىلارنى ھەيدەپ
يەنە بىر ئادەم ئۇچراپتۇ. ئۇلار ئەھۋاللىشىپ خوشلىشىدىغان چاغدا بۇ ئادەم، لازىم بولۇپ قالار، دەپ
بىر بۇقىنى بېرىپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

زېرەك ئۇ كىشى بىلەن خوشلىشىپ تۆگىگە مىنىپ، ئايغىر بىلەن بۇقىنى يېتىلەپ مېڭىپتۇ. ئۇ شۇ ماڭغىنىچە ئۇچ كۈن يول يۈرگەندە، توساتتىن يەر ـ جاھاننى قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ. زېرەك ئاسماندا شۇنداق چوڭ بىر قۇشنىڭ ئۇچۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. نار تۆگە:

ــ ئەي ئىگەم، ئۇ بىر سار، ئۇنىڭ جاجىسىنى بەر، بولمىسا سېنى پالاكەت باسىدۇ، ــ دەپتۇ. زېرەك ئوقيانى ئېلىپ قۇشنى ئېتىپتۇ. قۇش ئېچىنىشلىق بىر چىرقىراپ پەيگە ئايلىنىپ توزۇپ كېتىپتۇ. زېرەك يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن چۆلدە بىر تاختاي ئۇچراپتۇ، تاختايغا: «بۇ سېھرىي ماكان، كىم ئاياغ باسسا بۆرىگە يەم بولىدۇ» دەپ يېزىلغانكەن. دەل شۇ چاغدا بىرمۇنچە بۆرە يوپۇرۇلۇپ كېلىشكە باشلاپتۇ. ئۇ بۆرىلەرنى يا بىلەن ئېتىپتۇ، بىر تال ئوقتا بىر بۆرىنى يەر چىشلىتىپتۇ، لېكىن بۆرە ئازلىمايى، بىرى ئۆلسە ئونى كۆپەيىپتۇ. بۇ ئەسلىي يەتتە باشلىق يالماۋۇزنىڭ سېھرىي جادۇسى ئىكەن، ئاخىر زېرەكنىڭ ئوقى تۈگەپتۇ. ئۇ بۆرىلەرنى قىلىچ بىلەن چېپىشقا باشلاپتۇ. ئۇ بىر كېچە ـ كۈندۈز بۆرىلەر بىلەن ئېلىشىپ ماغدۇرىدىن كېتىپ قاپتۇ. شۇ چاغدا بۇقا زۇۋانغا كېلىپ:

ــ ئەي ئىگەم، مېنىڭ نوختامنى يېشۈەت، ــ دەپتۇ. زېرەك بۇقىنىڭ بېشىدىكى نوختىنى يېشىۋېتىپتۇ. بۇقا شۇ ھامان بۆرىلەرگە ئېتىلىپ، بىر كېچە ـ كۈندۈز ئېلىشىپ ماغدۇرىدىن كېتىپتۇ. شۇ چاغدا بۇقا يەنە:

ــ ئەي ئىگەم، مېنىڭ قارنىمنى يېرىۋېتىپ يولۇڭغا راۋان بول، ــ دەپتۇ. زېرەك ئىلاجسىز بۇقىنىڭ قارنىغا خەنجەر ئۇرۇپتۇ. بۆرىلەر قان ھىدىنى پۇراپ ھەممىسى بۇقىغا يېپىشىپتۇ. زېرەك تۆگىگە مىنىپ، ئايغىرنى يېتىلەپ كېتىپ قاپتۇ.

ئۇ بۆرىلەردىن قۇتۇلۇپ يەنە ئۇچ كۈن يول يۈرۈپتۇ. شۇ چاغدا جاھاننى يەنە قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ. زېرەك ئاسمانغا قاراپ بىر پارچە قارا بۇلۇتنىڭ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. شۇ چاغدا تۆگە يەنە:

ــ ئەي ئىگەم، ئۇنىڭ جاجىسىنى بەرگىن، ــ دەپتۇ.

زېرەك يانى قولىغا ئېلىپ، قارا بۇلۇتقا قارىتىپ ئوق ئۇزۇپتۇ. شۇ ھامان دەھشەتلىك چاقماق چېقىلىپ، بۇلۇت ئىس ـ تۈتەككە ئايلىنىپ تاراپ كېتىپتۇ، جاھان يورۇپتۇ. ئۇ بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن ئالدىغا بىر تاختاي ئۇچراپتۇ، تاختايغا: «بۇ يەرگە قەدەم باسقانلار قۇزغۇنغا يەم بولىدۇ» دەپ يېزىلغانكەن. زېرەك تاختاينى سۇندۇرۇۋېتىپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا ئاسماندا بىرمۇنچە قۇزغۇن پەيدا بولۇپ ئۇنىڭغا ئېتىلىپتۇ. زېرەك قىلىچ بىلەن قۇزغۇنلارنى چېپىپتۇ. شۇ چاغدا ئايغىر زۇۋانغا كېلىپ:

ــ ئەي ئىگەم، مېنىڭ قارنىمنى يېرىۋېتىپ تېز يولۇڭغا راۋان بول، ــ دەپتۇ. زېرەك ئىلاجسىز ئايغىرنىڭ قورسىقىغا قىلىچ ئۇرۇپتۇ، ئايغىرنىڭ قارنىدىن قان چاچراپ چىقىپتۇ. قۇزغۇنلار قان ھىدىنى پۇراپ ئايغىرغا يېپىشىپتۇ.

زېرەك قۇزغۇنلاردىن قۇتۇلۇپ، تۆگىسىنى مىنىپ يولىنى داۋام ئېتىپتۇ. ئۇ ئۇچ كۈن يول يۈرگەندە ئالدىدىن قۇيۇنتاز كۆتۈرۈلۈپتۇ. قۇيۇنتاز يېقىنلاشقانچە ئۇنى دەم تارتىپ سۇمۇرۇشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا تۆگە يەنە:

ــ ئەي ئىگەم، ئۇنىڭ جاجىسىنى بەرگىن، ــ دەپتۇ.

زېرەك قولىغا يانى ئېلىپ، قۇيۇنتازنىڭ مەركىزىنى نىشانلاپ ئوق ئۇزۇپتۇ. شۇ ھامان دەھشەتلىك گۈلدۇرلىگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ قۇيۇنتاز غايىب بوپتۇ. ئۇ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇ بىر يەرگە بارغاندا، ئالدىغا: «بۇ يەرگە قەدەم باسقانلار سېرىق ھەرىگە يەم بولىدۇ» دېگەن خەت يېزىلغان تاختاي

ئۇچراپتۇ. ئۇ تاختاينى ئۇرۇپ چېقىۋېتىپ يولىنى داۋاملاشتۇ. رۇپتۇ. ئانچە ئۇزۇن ماڭمايلا كەپتەردەك ـ كەپتەردەك چوڭ. لۇقتىكى بىر توپ سېرىق ھەر يوپۇرۇلۇپ كەپتۇ. زېرەك ئېلىشقا تەييار بولۇپ تۇرغاندا، نار تۆگە زۇۋانغا كېلىپ:

ـــ ئەي ئىگەم، ئۇلار بىلەن ئېلىشقىلى بولمايدۇ. مېنىڭ قورسىقىمنى يېرىپ ئۇلارغا يەم قىلىپ بېرىپ يولۇڭغا راۋان بولغىن، ـــ دەپتۇ. زېرەك تۆگىنىڭ قورسىقىغا قىلىچ ئۇرۇپتۇ. ھەرىلەر قان ھىدىنى پۇراپ تۆگىگە ئېتىلىپتۇ. زېرەك ھەرىلەردىن تىنچ ـ ئامان قۇتۇلۇپ يولىنى داۋام قىپتۇ.

ئۇ ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ، يەتتە باشلىق يالماۋۇزنىڭ بېغىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ تۇزلۇق قاپاقتەك ئولتۇرغان مومانىنى كۆرۈپ سالام بېرىپتۇ. موماي بېشىنى كۆتۈرمەي:

ـــ ئەگەر سالىمىڭ بولمىغان بولسا، بىر تىنىقتا يۇتاتتىم. سەن بۇ يەرگە نېمە قىلغىلى كەلدىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. زېرەك كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپ:

ـــ باغنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بەرسىلە، ـــ دەپتۇ. يالماۋۇز:

ـــ مانا، ئۆزۈڭ ئېچىۋال، ـــ دەپ قىرىق بىر تال ئاچقۇچنى تاشلاپ بېرىپتۇ. زېرەك يەردىن ئاچقۇچنى ئېلىش ئۈچۈن قولىنى سوزۇشىغا، يالماۋۇز بىر سىلكىنىپ ئەسلى سىياقىغا ئۆزگىرىپ زېرەكنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ:

ـــ سەن مېنىڭ قولۇمدىن قۇتۇلۇپ چىقالمىساڭ يالغۇز قاپاقنى بېرىمەن، بولمىسا جېنىڭنى ئالىمەن، ـــ دەپ زېرەكنىڭ قولىنى سقىپتۇ. زېرەكنىڭ بىلىكى قاراسلاپ، پۇتۇن بەدىنى سىرقىراپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپتۇ. زېرەك ئازابقا چىدىماي بوش تۇرغان قولى بىلەن يېنىدىن قىلىچنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ يالماۋۇزنىڭ قولىنى چېپىپتۇ. يالماۋۇزنىڭ قولى ئۇزۇلۇپ چۈشكەن بولسىمۇ، لېكىن ئاستا ـ ئاستا ئەسلىگە كەپتۇ. يالماۋۇز شۇ ھامان زېرەككە ئېتىلىپتۇ. زېرەك يالماۋۇز بىلەن ئېلىشىشقا باشلاپتۇ. زېرەك يەتتە كۈندە يالماۋۇزنىڭ ئالتە بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ. يالماۋۇزنىڭ بىر بېشى قالغاندا، زېرەك ئوقياسىنى ئېلىپ يالماۋۇزنى نىشانلاپ ئېتىپتۇ. يالماۋۇز ئاخىر ئۆلۈپتۇ. زېرەك قىرىق بىر تال ئاچقۇچنى ئېلىپ باغنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپتۇ. ئۇ باغ ئىچىدىكى دەرۋازىغا يېقىن بېرىشىغا، ئىككى دىۋە پەيدا بولۇپ:

ـــ ئەي مەرد يىگىت، بىزنى ئازاد قىلىۋەتسەڭ، ـــ دەپتۇ.

زېرەك ئۇلارنىڭ پۇت ـ قوللىرىغا زەنجىر ـ كىشەن سېلىنغانلىقىنى كۆرۈپ:

— سىلەر بۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇلار:

— يەتتە باشلىق يالماۋۇز بىزنى تۇتۇپ كېلىپ مۇشۇ دەرۋازىنى ساقلاشقا بەند قىلىۋەتكەن. بىزنى زەنجىر ـ كىشەندىن ئازاد قىلىۋەتسەڭ، سېنىڭ بۇ ياخشىلىقىڭغا جاۋاب قايتۇرساق، — دەپتۇ.

زېرەك دۇنيانىڭ پۇت ـ قولىدىكى زەنجىر ـ كىشەنلەرنى ئېلىپ تاشلاپ:

— سىلەر ئادەمزاتقا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەسلىككە ۋەدە بېرىپ، ئۆز ماكانىڭلارغا قايتىڭلار، — دەپتۇ. دۇنيالەر:

— ئەگەر بېشىڭغا كۈن چۈشۈپ، بىزگە موھتاج بولغاندا چېچىمىزنى كۆيدۈرسەڭ بىز تەييار بولـ-مىز، — دەپ، بىرى بىر تۇتامدىن چېچىنى يۇلۇپ بېرىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

زېرەك يەتتە دەرۋازىدىن كىرىپ قولىدىكى ئاچقۇچ بىلەن بىرىنچى ئۆينى ئېچىپتۇ. قارىسا تىلىسىم قازان قايناپ، شىپالىق دورا قاپاقلا چۈشۈۋاتقانىكەن. ئۇ قاپاق توشقاندا قاپاقنى ئېلىۋاپتۇ، شۇ ھامان قازان قايناشتىن توختاپتۇ. ئۇ ئىككى ئاكىسىنى ئىزدەپ باشقا ئۆيلەرنى بىر ـ بىرلەپ ئېچىپتۇ. ئۆيـ-لەرنىڭ ھەممىسىدە ئادەم بار ئىكەن، ئىشىك ئېچىلىسىلا ئۆيدىكى ئادەملەر تەڭلا:

— مەن ئورۇق، ئۇ سېمىز، مەن ئورۇق، ئۇ سېمىز، — دەپ ۋارقىرىشىپتۇ.

زېرەك ھەممە ئۆيدىكى ئادەملەرنى ئازاد قىلىۋېتىپتۇ. ئەڭ ئاخىردا ئىككى ئاكىسىنى تېپىپ كـۆ-رۈشۈپ ئەھۋاللىشىپتۇ. زېرەك ئاكىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، باشقا ئادەملەردىن:

— سىلەر نەدىن كەلگەن ئادەملەر؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇلار:

— ئەي پالۋان يىگىت، بۇ چۆل ـ جەزىرىدىكى باغ ئەسلىي بىر كاتتا شەھەر ئىدى. بـۇ شـەھـەرنـى شەھرى خەربەر دەپ ئاتايتتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە شەھەر پادىشاھىنىڭ يالغۇز قىزىنىڭ قولـى تـۇتـماس، پۇتى باسماس بولۇپ قالدى. پۇتۇن يۇرتتىكى تېۋىپلار قىزنىڭ كېسىلىگە داۋا تاپالمىدى. ئاخىر پادىشاھ: «كىم قىزىمنىڭ كېسىلىنى ساقايتسا، شەھەرنىڭ يېرىمىنى بېرىمەن» دەپ جاكارلىدى. شۇ كۈنلەردە ئـۇ يالماۋۇز مومای پەيدا بولۇپ پادىشاھنىڭ قىزىنى داۋالاپ ساقايتتى. پادىشاھ لەۋزىدە تۇرۇپ شـەھـەرنـىڭ يېرىمىنى ئۇنىڭغا بۆلۈپ بەردى. مومای شەھەرگە ئىگە بولغاندىن كېيىن ئۆزىنى ئاشكارىلاپ، ھـەر ۋاخلىق تامىقىغا بىر ئادەمنى يېيىشكە باشلىدى، ئاخىر پادىشاھنىڭ قىزىنىمۇ يەپ بولدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ شەھەر خانىۋەيران بولدى. سىز ئۇ يالماۋۇزنى ئۆلتۈرۈپ بىزنى بالا ـ قازادىن قۇتقۇزۇپ قالدىڭىز. سىز بىزگە پادىشاھ بولۇپ بۇ شەھەرنى قايتا قۇرۇڭ، — دەپ زېرەكنىڭ ئايىغىغا ئۆزلىرىنى ئېتىشىپـ-تۇ. زېرەك ئۇلارنى ئورۇنلىرىدىن تۇرغۇزۇپ:

— مەن سىلەرگە پادىشاھ بولغىلى ئەمەس، ئانامنىڭ كۆزىگە شىپالىق دورا ئىزدەپ كەتكەن ئىككى ئاكامنى ئىزدەپ كەلگەن. مەن ئىككى ئاكامنىمۇ، ئانامنىڭ كۆزىگە شىپا بولىدىغان دورىنىمۇ تـاپـتـىم. ئەمدى بىز ئۆز شەھرىمىزگە بېرىپ ئانىمىزنىڭ كۆزىنى ئاچقاندىن كېيىن، ئانىمىزنى ئېلىپ بۇ يـەر-گە كېلىمىز، شۇ چاغدا سىلەرگە پادىشاھ بولسام، — دەپتۇ. ئۇلار:

— ئەي مەرد يىگىت، ئانىڭىزنى بىز يۇدۇپ ئەكېلەيلى، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. شۇ چاغدا زېرەكـنـىڭ ئېسىگە ئۆزى قويۇۋەتكەن ئىككى دۇە كەپتۇ. ئۇ دۇلەر بەرگەن چاچتىن بىر تالنى كۆيدۈرگەنـكـەن، دۇلەر غارقىراپ ئۇچۇپ كەپتۇ. دۇلەر زېرەكنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ:

— ئەي مەرد يىگىت، نېمە تاپشۇرۇقىڭىز بار؟ — دەپ سوراپتۇ. زېرەك دۇلەرگە:

— سىلەر مېنىڭ شەھرىمگە بېرىپ، ئانام بىلەن ئىككى ئاكامنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئېلىـپ

كېلىڭلار، ــ دەپتۇ.

دۇنيادىكى زېرەكلىك شەھىرىگە قاراپ ئۇچۇپتۇ. ئارىدىن يەتتە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئىككى دانە زېرەكلىك ئانىسى، ئىككى ئاكىسىنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ. زېرەك قاپاقتىكى شىپالىق دورا بىلەن ئانىسىنىڭ كۆزىنى يۇيۇپتۇ، ئانىسىنىڭ كۆزى ئېچىلىپتۇ. ئانا يورۇق دۇنيانى قايتا كۆرگەنلىكىگە خۇشال بولۇپ، ئوغۇللىرىنى باغرىغا بېسىپتۇ.

زېرەك پادىشاھ بولۇپ تەختتە ئولتۇرۇپتۇ. ئىككى ئاكىسىنى ئوڭ قول ۋەزىر قىلىپ، شەھرى خەربەرنى قايتا قۇرۇشقا بەل باغلاپتۇ. شەھەرنى ياخشى باشقۇرغاچقا، ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي شەھرى خەربەردە ھايات قاينىشقا باشلاپتۇ. بازارلاردا سودا قىزىپ، دوقمۇشلاردىن ناخشا ـ سازنىڭ ئاۋازى ئۇزۇلمەيدىغان بوپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە زېرەك بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر ساھىبجامال قىز بىردە رەڭگارەڭ گۈللەر ئارىسىدا پەرۋاز قىلىپ، جانان چىنىدىن ئاۋاز چىققاندەك كۈلۈپ يۇرسە، بىردە يىلان ـ چايانلارنىڭ ئارىسىدا قېلىپ، بىردە، ئەجدىھانىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قېلىپ، قولىنى زېرەككە سۇنۇپ زار ـ زار يىغلارمىش. زېرەك ئۇنى تارتىپ چىقىرىۋالىمەن، دەپ قول سۇنۇپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ. زېرەك بۇ چۈشنى ئۇدا ئۈچ كېچە كۆرۈپتۇ. تۆتىنچى كېچىسى يەنە شۇ چۈشنى كۆرۈپ، چۈشىدىكى مەلىكىدىن:

ــ ئەي دىلبەر، سەن قايسى باغنىڭ رەناسى، سېنى قايسى باغدىن تاپىمەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. قىز:

ــ مەن دىلىيار شەھىرىنىڭ مەلىكىسى، دىل كۆيەر جاناننىڭ رەناسىمەن. مېنى ئىزدىسىڭىز جەبىر ـ مۇشەققەت چۆلىدىن تاپارسىز، ــ دەپ، ئەجدىھانىڭ چاڭگىلىدا تۇرۇپ قولىنى سۇنۇپ زار ـ زار يىغلاپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ زېرەكنىڭ چىرايى ئېچىلماي، گېلىدىن تاماق ئۆتمەپتۇ. زېرەكنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن ئىككى ئاكىسى:

ــ ئەي ئۇكام، ھەپتە كۈن بولدى، چىرايىڭ ئېچىلمايدۇ، كۆڭلۈڭگە نېمە مالامەت يەتتى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. زېرەك ئاكىلىرىغا كۆرگەن چۈشىنى سۆزلەپ بېرىپ:

ــ ئەي ئاكىلار، بۇ گەپلەرنى سىلەرگە دېيىشكە تىلىم كۆيىدۇ، لېكىن چۈشۈمدە كۆرگەن ئاشۇ مەلىكىنى تېپىپ كەلمىسەم بولمايدۇ، ــ دەپتۇ.

دانا بىلەن تادان ئارتۇق گەپ قىلماي رازىلىق بېرىپتۇ. زېرەك سەپەر تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈپ، يولغا چىقىش ئالدىدا، ئۆزى ئولتۇرۇۋاتقان تەختىنىڭ ئىككى يېنىغا ئىككى تال ئالتۇن زىخنى سانجىپ قويۇپ:

ــ ئەي ئاكىلىرىم، سىلەر مۇشۇ زىخلارنى ئوبدان كۆزىتىڭلار. ئوڭ تەرەپتىكى زىختىن سۇ تامسا، ئىنىمىز ساق ـ سالامەت ئىكەن، دەپ خاتىرجەم بولۇڭلار، سول تەرەپتىكىسىدىن قان تامسا، ئىنىمىز خەتەرگە ئۇچراپتۇ، دەپ مېنى ئىزدەپ دەرھال دىلىيار شەھىرىگە بېرىڭلار، ــ دەپ يولغا چىقىپتۇ.

زېرەك نۇرغۇن چۆل ـ جەزىرىلەرنى كەينىدە قالدۇرۇپ، كۆپ جەبىر ـ جاپا چېكىپ دىلىيار شەھىرىگە يېتىپ بېرىپتۇ. زېرەك شەھەردىكى ھەممە ئادەمنىڭ ماتەم تونى كىيىشكىنىنى كۆرۈپ ئەجەبلىنىپتۇ. ئۇ بىر بوۋايغا سالام بېرىپ:

ــ ئەي بوۋا، بۇ ئادەملەر نېمىگە ماتەم تونى كىيىۋالدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. بوۋاي زېرەكنىڭ ئۇستۇڭىشىغا قاراپ:

ــ ئەي ئوغلۇم، سەن بۇ شەھەرلىك ئەمەس ئوخشايسەن. بۇ شەھەرگە قىرىق كۈن ئىلگىرى بىر ئەجدى-

ھا پەيدا بولۇپ قالدى. ئەجدىھا پادىشاھنىڭ چارباغدا سەيلە قىلىۋاتقان قىزىنى تۇتۇۋالدى. ئەجدىھا مەلـ-
كىنى ئۇچار قۇشمۇ چىقالمايدىغان تاغنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ قەپەسكە سولاپ قويۇپ، كۇندە كېـ-
لىپ پادىشاھقا تەھدىت سېلىپ بىر قىزنى تۇتۇپ كېتىدۇ. پادىشاھ قارشىلىق كۆرسەتسە، ئېغىزىدىن
ئوت پۈركۈپ شەھەرنى كۆيدۈرىدۇ. پادىشاھمۇ ئىلاج قىلالمىدى يا بىرەر مەرد پالۋان چىقىپ ئەجدىھانى يو-
قاتمىدى، شۇڭا ھەممە كىشى غەم ـ قايغۇدا قېلىپ، ماتەم تونى كىيىشتى، ـــ دەپتۇ. زېرەك بوۋايدىن:

ـــ ئاشۇ ئەجدىھا قايسى تەرەپتە؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. بوۋاي ئەجدىھا بار تەرەپنى كۆرسىتىپ قويۇپ كېتىپ قاپتۇ.

زېرەك يەتتە كۈن يول يۈرۈپ بوۋاي ئېيتقان تاغ تۈۋىگە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ تاغ ناھايىتى ئېگىز بولغاچقا، زېرەك ھەرقانچە قىلىپمۇ تاغقا چىقالماپتۇ. ئۇ ئاخىر ئىلاج قىلالماي دۈلەرنىڭ چېچىنى كۆيدۈرۈپتۇ. دۈلەر شۇ زامات ئالدىدا پەيدا بولۇپ:

ـــ ئەي مەرد يىگىت، نېمە ھاجىتىڭ بار؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. زېرەك ئەھۋالنى ئېيتىپ:

ـــ مېنى مۇشۇ تاغ ئۈستىگە ئاچىقىپ قويۇڭلار! ـــ دەپتۇ. دۈلەر زېرەكنى تاغ ئۈستىگە ئاچىقىپ قويۇپتۇ. زېرەك كۆپ ئىزدىمەيلا بىر ئۆينى تېپىپتۇ. ئۇ ئۆينىڭ يا ئىشىكى، يا روجىكى يوق ئىكەن، ئۆينىڭ ئۆگزىسىدە كىچىككىنە بىر تۇڭلۇك بار ئىكەن. زېرەك تۇڭلۇكتىن قاراپ، ئىچىدە بىرنىڭ بار-
لىقىنى كۆرۈپ:

ـــ كىم سەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. ئۆيئىچىدىن:

ـــ ئۆزىڭىز كىم؟ ئادەم بولسىڭىز جىنىڭىزنى ئېپقېچىڭ، ئەجدىھا كېلىپ قالسا تىرىك قالمايـ-
سىز، ـــ دېگەن قىز بالىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. زېرەك تۇڭلۇكتىن قىزنى ئېنىق كۆرگەندىن كېيىن، بېلىدىكى يەتتە غۇلاچ كەمىرىنى يېشىپ ئۆيئىچىگە تاشلاپ بېرىپتۇ. قىز بەلۋاغنى بېلىگە باغلاپتۇ، زې-
رەك قىزنى تارتىپ چىقىرىپتۇ. ئۇ چۈشىدە كۆرگەن قىز ئىكەن. ئۇ قىزنىڭ ھۆسن ـ جامالىنى كۆرۈپ يۈرىكى يايراپ كېتىپتۇ ـ دە، قىزغا سالام بېرىپ:

ـــ ئەي مەلىكە، سىز كىم بولىسىز؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. مەلىكە:

ـــ مەن دىلىيار شەھىرىنىڭ پادىشاھىنىڭ مەلىكىسى دىلسۇز بولىمەن، سىز ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟ ـــ دەپتۇ. زېرەك ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ، ئاندىن:

ـــ ئەي مەلىكەم، مەن سىزنى چۈشۈمدە كۆرۈپ ئاشىق بولغان. سىزنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچرىغا-
نلىقىڭىزنى بىلىپ قۇتۇلدۇرغىلى كەلدىم، ـــ دەپ، چۈشىدە كۆرگەنلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ:

ـــ ئەي مەرد يىگىت، مەن بۇ يەردىن كەتكەن بىلەنمۇ ئەجدىھانىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايمەن. ياخشىسى، سىز جېنىڭىزغا زامىن بولماڭ، بۇ يەردىن تېز كېتىۋېلىڭ، ـــ دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. زېرەك:

ـــ ئەي مەلىكە، مەن سىزنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن، ئەجدىھانىمۇ تىرىك قويمايمەن. قېنى ئېيتىڭا، ئەجدىھا قاچان كېلىدۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. مەلىكە:

ـــ ئەجدىھا مەن كۈلسەم كېلىدۇ، يىغلىسام كېتىدۇ، ـــ دەپتۇ.

ـــ قېنى كۈلۈڭ، ئەجدىھا كەلسۇن، ئەجدىھادىن تېزرەك قۇتۇلۇپ، بۇ يەردىن كېتەيلى، ـــ دەپتۇ زېرەك.

مەلىكە شۇنداق كۈلۈپتۇكى، ئۇنىڭ كۈلكىسىنى ئاڭلىغان بۈلبۈللار سايراشتىن توختاپتۇ. ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن زېرەك جىسمىغا كۈچ ـ قۇۋۋەت يىغىپتۇ. ئۇ ئوقياسىنى ئېلىپ قورام تاشنىڭ ئۈستىگە

چىقىپ تۇرۇپتۇ. قىزنىڭ كۆلكىسى توختىشى بىلەن ئەجدىها گۈركىرەپ يېتىپ كەپتۇ، ئۇنىڭ ھەيۋە-سىدىن يەر ـ جاھان تىترەپ كېتىپتۇ. زېرەك ئەجدىھانىڭ قۇيرۇقىنىڭ ئۇ تاغدا، بېشىنىڭ بۇ تاغدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. ئەجدىها زېرەكنى كۆرۈپ:

— سەن كىم، بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ. زېرەك:

— مەن سېنىڭ جاجاڭنى بەرگىلى كەلگەن ئادەم! — دەپتۇ. ئەجدىها قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— سەن مېنىڭ تىرنىقىمچىلىك تۇرۇپ مېنى قانداق يوقىتىسەن؟! قېنى، مەن سېنىڭ كارامىتىڭنى كۆرەي، — دەپتۇ. زېرەك ئوقياسىنى ئېلىپ:

— بۇ مەلىكىنى تۇتقىنىڭنىڭ جاجىسى بولسۇن، — دەپ بىر ئوق ئۇزۇپتۇ. ئوق ئەجدىھانىڭ ئوڭ تەرىپىگە تېگىپتۇ. ئەجدىها بىر تولغىنىپ:

— يەنە باشقا كارامىتىڭ بارمۇ؟ — دەپتۇ. زېرەك يەنە بىر ئوقنى تەييارلاپ:

— بۇ بىگۇناھ ئۆلگەن قىزلار ئۈچۈن، — دەپ ئېتىپتۇ. ئوق ئەجدىھانىڭ يەنە بىر تەرىپىگە تېگىپتۇ. ئەجدىها تولغىنىپ:

— يەنە نېمە كارامىتىڭ بار؟ — دەپتۇ. زېرەك يەنە:

— بۇ ئۆزۈم ئۈچۈن، — دەپ ئوق ئۇزۇپتۇ. ئوق ئەجدىھانىڭ ئىككى كۆزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا تېگىپتۇ. ئەجدىها يەنە بىر سىلكىنىۋېتىپ:

— سەن كارامىتىڭنى كۆرسىتىپ بولغان بولساڭ، مېنىڭ دەم تارتىشىمنى كۆر، — دەپ بىر سۈمۈر-گەنىكەن، زېرەك غازاڭدەك ئۇچۇپ ئەجدىھانىڭ ئاغزىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ، قىلىچىنى چىقىرىپ مەيدىسىگە توغرا تۇتۇۋاپتۇ. ئەجدىها شۇنداق سۈمۈرۈپتۇكى، بىر سۈمۈرۈشتە زېرەك ئەجدىھانىڭ ئېغىزىدىن كىرىپ، قۇيرۇقىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

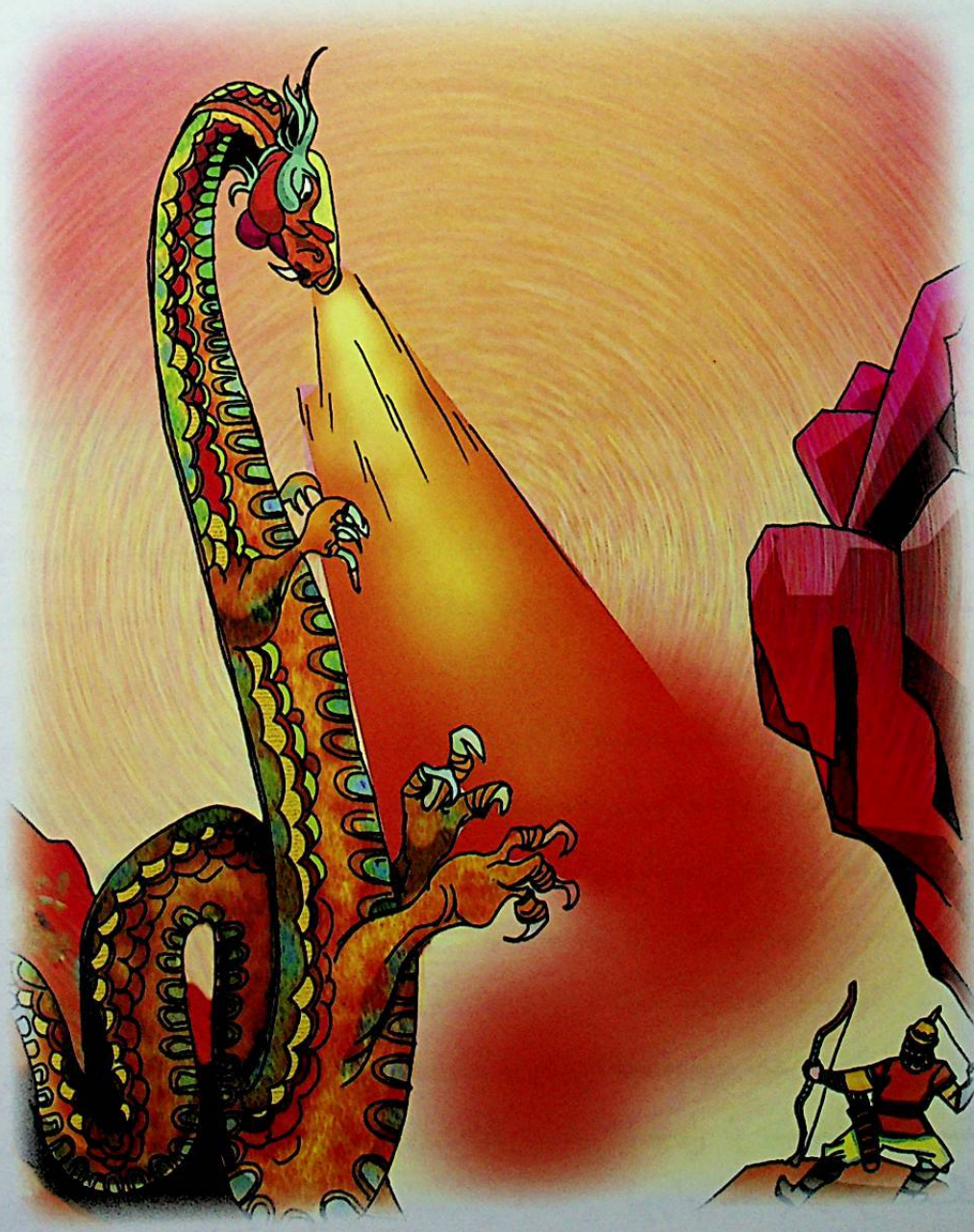

ئەجدىها بىر سىلكىنىپ ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇ، ئەجدىھانىڭ قېنى دەريا بولۇپ ئېقىپتۇ. مەلىكە زېرەكنىڭ پالۋانلىقىدىن سۆيۈنۈپتۇ. مەلىكە زېرەككە:

— بىز بۇ تاغدىن قانداق چۈشىمىز؟ — دەپتۇ.

زېرەك قىلىچى بىلەن ئەجدىھانىڭ تېرىسىدىن تاسما تىلىپ، بىر ـ بىرىگە ئۇلاپ، تاغدىن پەسكە تاشلاپتۇ. ئارغامچىنىڭ بىر ئۇچىنى

يوغان قورام تاشقا باغلاپ قويۇپ، ئارغامچىغا ئېسىلىپ تاغدىن چۈشۈپتۇ. ئۇلار تاغدىن چۈشۈپ بىرئاز مېڭىشىغا قاراقچىلارغا ئۇچراپ قاپتۇ. زېرەك ئۆزى يالغۇز بىر توپ قاراقچىلار بىلەن يەتتە كېچە - كۈندۈز ئېلىشىپ، يەتتە يېرى يارىلىنىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ قاراقچىلارنىڭ بىر ئېتىنى تۇتۇپ، مەلىكە دىلىسۇزنى ئاتقا مىندۈرۈپ:

— خەير مەلىكە، جېنىڭىزنىڭ ئامالىنى قىلىڭ، هايات بولساق كۆرۈشەرمىز، — دەپ ئاتقا بىر قامچا سالىتۇ. ئات بىرلا يۇلقۇنۇپ، قورشاپ تۇرغان قاراقچىلارنىڭ ئۈستىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

زېرەك قاراقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ. قاراقچىلار زېرەكنى زىندانغا سولاپ قويۇپتۇ.

ئەمدى ئىككى كىلىمە سۆزنى مەلىكە دىلسۇزدىن ئىشىتەيلى:

مەلىكە قاراقچىلارنىڭ ئارىسىدىن بۆسۈپ چىققاندىن كېيىن ئۈدۈل دىلىيار شەھىرىگە كېلىپ، بولغان ئەھۋالنى ئاتىسىغا سۆزلەپ بېرىپ:

— دەرهال ئاشۇ مەرد يىگىتكە ياردەم بېرىڭ، بولمىسا ئۇ قاراقچىلارنىڭ قولىدا بىھۇدە ئۆلۈپ كېتىدۇ، — دەپ يىغلاپتۇ. لېكىن، پادىشاھ قىزىنىڭ ئېيتقانلىرىغا ئىشەنمەي:

— مېنىڭ ئىككى مىڭ لەشكىرىم تەڭ كېلەلمىگەن ئەجدىهانى بىر ئادەم قانداق يوقاتسۇن؟ سەن ئۇ يەردىن قېچىپ كېلىپ پۈتۈن شەھەرنى ۋەيران قىلىدىغان بولدۇڭ. ئەجدىها كەلگۈچە سېنى سولاپ قويۇي، ئەجدىها كەلگەندە چىقىرىپ بەرمەسەم بولمايدۇ، — دەپ مەلىكىنى سولاپ قويۇپتۇ. مەلىكە زار-زار يىغلىغان بولسىمۇ، پادىشاھ پەرۋا قىلماپتۇ.

ئەمدى ئىككى كىلىمە سۆزنى زېرەكنىڭ ئىككى ئاكىسى دانا بىلەن تاداندىن ئىشىتەيلى:

ئۇلار زېرەك سەپەرگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن يۇرتنى ئادىللىق بىلەن ياخشى باشقۇرۇپتۇ هەم تەختىنىڭ ئىككى يېنىغا سانجىپ قويغان ئالتۇن زىخقا ياخشى قاراپتۇ. ئۇلار نۆۋەتلىشىپ زىخلارنى دائىم كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە تەختىنىڭ سول يېنىغا سانجىلغان ئالتۇن زىختىن قان تامچىلاپتۇ. ئۇلار بۇنى كۆرۈپ: «ئىنىمىز خەتەرگە ئۇچرىغان ئوخشايدۇ، دەرهال يارىمگە بارمىساق بولمايدۇ» دېيىشىپ، نۇرغۇن لەشكەرلەرنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ دىلىيار شەھىرىگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا پادىشاھ قىزىنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ راست ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ، قىزىنى سولاقتىن بوشىتىپ:

— ئۇ مەرد يىگىتنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى مۇشۇ قىزىم بىلىدۇ. بۇ سىلەرگە يول باشلاپ بارسۇن، — دەپ مەلىكىنى ئۇلارغا قوشۇپ قويۇپتۇ.

مەلىكە دانا بىلەن تاداننى قاراقچىلار ماكانىغا باشلاپ بېرىپتۇ. ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن قاراقچىلارنىڭ هەممىسىنى يەر چىشلىتىپ، زېرەكنى زىندانىدىن چىقىرىپتۇ. ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ ۋە دىلىيار شەھىرىگە قايتىپ كەپتۇ. دىلىيار شەھىرىنىڭ پادىشاهى قىزى ۋە زېرەكتىن ئەپۇ سوراپتۇ هەم مەلىكە بىلەن زېرەكنىڭ تويىنى قىلىشقا پەرمان چۈشۈرۈپ، يەتتە كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ. زېرەك بىلەن مەلىكە دىلسۇز ۋىسال تېپىپتۇ.

توي بولۇپ قىرىق كۈندىن كېيىن زېرەك دىلىيار شەھىرىنىڭ پادىشاهىدىن خەربەر شەھىرىگە كېتىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشاھ رۇخسەت قىپتۇ. زېرەك، مەلىكە، دانا، تادانلار ئۆز شەھىرىگە داغدۇغا بىلەن قايتىپ كەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار خەربەر شەھىرىنى ياخشى باشقۇرۇپ، ئادىللىق بىلەن يۇرت سوراپ، ئەل - يۇرتنى خاتىرجەم قىپتۇ.

ئەينەك تاغ

ئۇرۇنقى زاماندا ئەخمەت شاھ دېگەن خەلقپەرۋەر، ئادىل بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ نەمدۇل، ھەمدۇل، نەۋۇل، نەھىم ئىسىملىك تۆت ئوغلى بار ئىكەن. ئۇلار پەقەت بىر ياشتىنلا پەرق قىلمىدىكەن. ئۇلار ئون ئىككى ياشقا كىرگۈچە ئىلمۇ ھېكمەت ۋە ھەر بىي ماھارەتتە كامالەتكە يېتىپتۇ. پادىشاھ ئوۋغا چىققاندا باللىرىنى بىللە ئېلىپ چىقمىدىكەن. شاھزادىلەر دادىسىغا ئەگىشىپ يۇرۇپ، ئوۋ قىلىشنىمۇ ئۆگىنىپتۇ. بىر كۈنى چوڭ شاھزادە نەمدۇل ئۇچ قېرىندىشىنى بىر يەرگە يىغىپ:

ــ ئۇكىلىرىم، بىز چوڭ بولدۇق، ئەمدى دادىمىزغا ئەگىشىپ يۇرۈۋەرمەي، ئۆز ئالدىمىزغا ئوۋ ئوۋلاپ كېلەيلى، قانداق دەيسىلەر؟ ــ دەپتۇ. ئۇكىلىرى ئاكىسىنىڭ دېگىنىنى توغرا تېپىپتۇ. تۆت ئوغۇل بىرلىكتە شاھ ھۇزۇرىغا كىرىپ، دادىسىغا سالام بەجا كەلتۈرۈپتۇ. جاۋاب سالامدىن كېيىن، شاھزادە نەمدۇل دادىسىغا قايتا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ:

ــ شاھ ئاتا، بىز تۆتىمىز نەچچە ۋاقىتتىن بېرى سىزگە ئەگىشىپ ئوۋ قىلدۇق. ئەمدى بىزدە ئۆز ئالدىمىزغا ئوۋ ئوۋلاپ كەلسەك دېگەن ئىستەك تۇغۇلدى. بۇ ئارزۇيىمىزنىڭ ئەملگە ئېشىشى ئىجازىتىڭىزگە باغلىق، ــ دەپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ باللىرىنىڭ تەلىپىنى ئورۇنلۇق بىلىپ، كۆڭلىدە، باللار چوڭ بوپتۇ، بۇلار چېنىقىشى، ئىسسىق ـ سوغۇقنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈشى زۆرۈر، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇلار يالغۇز ئەمەس، بارسا بارسۇن، دەپ ئويلاپ:

ــ باللىرىم، تىلىكىڭلارغا ئاساسەن ئوۋغا چىقىشىڭلارغا رۇخسەت قىلىمەن، لېكىن ئۈچ كۈندىن قالماي قايتىپ كېلىڭلار، ئەگەر ئۈچ كۈن ئىچىدە قايتىپ كەلمىسەڭلار، ئارقاڭلاردىن ئىزدەپ چىقىشقا مەجبۇر بولىمەن. داداڭلارنى، ئاناڭلارنى ئىنتىزار قىلماڭلار، ئەندىشىگە سالماڭلار، ــ دەپتۇ. شاھزادىلەر خۇشال بولۇشۇپ، دادىسىغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. پادىشاھ ئوغۇللىرىغا يەنە ئون ئالتە چەۋەندازنى قوشۇپ بېرىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن يىگىرمە ئاتلىق ئوۋچى يولغا چىقىپتۇ.

ئۇلار مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، لېكىن ھەممە جان ـ جانىۋارلارنى يەر يۈتۈپ كەتكەندەك، ئوۋ قىلغۇدەك بىرەرنەرسە ئۇچرىماپتۇ. ئۇلار دەشت ـ چۆللەرنى كېزىپ، خېلى يىراقلا كېتىپ قاپتۇ، ئاردىن توقۇز كۈن ئۆتۈپ كېتىپتۇ، ئوزۇق ـ تۈلۈكىمۇ تۈگەپتۇ. بىر چاغدا ئۇلار كۆپكۆك، پارقىراق، ئېگىز بىر يەرگە چىقىپ قاپتۇ. ئۇلار بۇنداق يەرنى كۆرۈپ باقمىغاچقا ھەيران بولۇشۇپتۇ. پەستە ياپيېشىل بىر ئوتلاق يەلپۇنۈپ تۇرغانىكەن، ئاتلارنى بىر ـ بىرىگە چېتىپ شۇ ئوتلاققا قويۇۋېتىپتۇ. ئاچلىق ۋە يول

ئازابى دەستىدىن ھالىدىن كەتكەن يىگىتلەر كۆپكۆك يەرنىڭ ئۈستىگە يېتىشى بىلەنلا كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. كەنجى شاھزادە نەھىم چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە شۇنداق ئىش كۆرۈپتۇ: ئۇ شۇنداق يەرگە قا-
رىسا، كۈن دېسە كۆزى بار، ئاي دېسە ئاغزى بار، سۇرەتتەك چىرايلىق بىر قىز ئۆزىگە قاراپ كۈلۈپ تۇرغۇدەك. قىز نەھىمگە خۇشخۇيلۇق بىلەن سالام بېرىپتۇ ھەمدە ئۇنىڭ ئىسمىنى سوراپتۇ. نەھىم ئىسمىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. قىز: «قېنى، كۆرۈشەيلى» دەپ قولىنى ئۇزىتىپتۇ. نەھىم قولىنى قىز تە-
رەپكە سوزۇشى بىلەن قولى يەرگە تېگىپتۇ. قىز قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازى ئالتۇن قوڭغۇراقتەك ياڭراپ كېتىپتۇ. نەھىم چۆچۈپ كۆزىنى ئاچسا چۈشى ئىكەن. ئۇ دەرھال ئورنە-
دىن قوپۇپ ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپتۇ، بىر ئاسمانغا، بىر يەرگە قاراپتۇ، شۇ چاغدا يەردە ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، بۇ يەرنىڭ ئەينەك تاغ ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئاسمان ئەينەكتە ئەكس ئەتمەكتە، دەپ ئويلاپتۇ. چۈشىدە كۆرگەن قىز كۆز ئالدىدا غۇۋا نامايان بوپتۇ. مەن بىر ساھىبجامالنىڭ شولىسىنى كۆرۈپتىمەن، دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ سىرنى ئاچماقچى بولۇپ، يىراق ـ يىراقلارغا نەزەر ساپتۇ. نېرىدا بىر تۈپ دەرەخ كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ باشقىلارنى ئويغاتماي، بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ دە-
رەخنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. بۇ بىر تۈپ ياش چىنار ئىكەن. قارىسا، چىنارنىڭ غولىدا: «شاھزادە نەھىم، ئەينەك تاغقا كەلگەندىن كېيىن پەرىزاتلار ماكانىنى كۆرمەي كەتمەڭ!» دېگەن خەت يېزىلغان بىر تاختاي ئېسىقلىق تۇرغۇدەك. نەھىم بۇنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ، شۇ چاغدا چۈشىدە كۆرگەن قىز يەنە كۆز ئال-
دىدا جىلۋىلىنىپتۇ، كۆڭلىدە شۇ قىزنى ئىزدەپ تېپىش ئىستىكى تۇغۇلۇپ، ئاكىلىرىغا تۈيدۈرماي، ئېتىنىمۇ ئالماي، ياياق پېتىچە تاختاينى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇ بىر كېچە ـ كۈندۈز مېڭىپتۇ، ئاخىر دەرمانىدىن كېتىپ، بىرئاز ئارام ئېلىۋېلىش ئۈچۈن ئولتۇرۇپ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. شۇ ئەس-
نادا: «ئوغلۇم، تۇر ئورنۇڭدىن» دېگەن سادا ئاڭلىنىپتۇ. نەھىم كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، ساقىلى كۈمۈش-
تەك ئاپئاق، نۇرانە بىر بوۋاي تۇرغۇدەك. نەھىم:

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۈم، بوۋا، ـــ دەپ سالام بېرىپتۇ.

ـــ ۋەئەلەيكۈم ئەسسالام، ئوغلۇم، ئۆزۈڭ يالغۇز بۇ چۆلگە قانداق بولۇپ كېلىپ قالدىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ بوۋاي. نەھىم:

ـــ ئوۋ قىلىش ئۈچۈن چىققانىدىم، ئەينەك تاغقا كەلگەندە پەرىزاتلار ماكانىغا تەكلىپ قىلىنغان بۇ تەكلىپنامىگە يولۇقتۇم، مېنى ئۆز ماكانىغا تەكلىپ قىلغان ساھىبخانىغا رەھمەت ئېيتىش ئۈچۈن ئۇلارنى ئىزدەپ ماڭدىم، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بوۋاي:

ـــ غەيرىتىڭگە باركاللا، ئوغلۇم، تولىمۇ قىيىن يولغا كىرىپ قاپسەن. «يىگىت سۆزىدىن، يولۋاس ئىزىدىن قايتماس» دېگەن گەپ بار. مەنمۇ سېنى يولۇڭدىن توسمايمەن. قۇلاق سال، گەپلىرىمنى ئېسىڭ-
دە چىڭ تۇت: كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ مېڭىۋەرسەڭ، يوغان بىر قىزىل دەرۋازىغا يېتىسەن. ئۇنىڭ ئە-
چىگە كىرسەڭ، ئىككى تەرەپتە ئىككى باغ كۆرۈنىدۇ. سول تەرەپتىكى باغقا كىرىپ قالغۇچى بولما. ئوڭ تەرەپتىكى باغقا كىرىپ، باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يول بىلەن ماڭساڭ، ئالدىڭغا بىر مەرمەر كۆۋرۈك ئۇچرايدۇ. كۆۋرۈكتىن ئۆتسەڭ، ئىككى تەرىپىگە مەجنۇنتال قويغان يەنە بىر يولغا چىقىسەن. شۇ يول بىلەن مېڭىۋەرسەڭ، بىر يېشىل دەرۋازا ئالدىغا يېتىپ بارىسەن. بۇ سەن ئىزدىگەن پەرىزاتلارنىڭ ماكا-
نى. بۇ يەردە قەھنۇر شاھنىڭ قىزى مەلىكە زۇنۇم پەرى تۇرىدۇ. سەن شۇ يېشىل دەرۋازىنى قاقساڭ، ئاق كىيىملىك بىر قىز چىقىپ، سەندىن: «نېمە كېرەك؟» دەپ سورايدۇ. «ماڭا زۇنۇم پەرى كېرەك» دېگىن.

ئۇلار كىرىپ كېتىپ، بىرئازدىن كېيىن ئۇچ قىز چىقىدۇ. ئۇلار سەندىن: «سىزگە نېمە ئۇچۇن زۇنۇم پەرى كېرەك؟» دەپ سورايدۇ. سەن: «مەن تەكلىپكە بىنائەن پەرىزاتلار ماكانىغا زىيارەتكە كەلدىم. زۇنۇم پەرىگە رەھمەت ئېيتماقچىمەن» دېگىن. ئۇلار تەكلىپنامە يېزىلغان تاختاينى ئېلىپ كىرىپ كېتىپ، قىرىق قىز چىقىدۇ. ئۇلار سېنى باشلاپ قەسىرگە ئېلىپ كىرىدۇ، بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن بىر مەرمەر ئىشىك ئۆزلۇكىدىن ئېچىلىدۇ، ئىشىكتىن كىرگەندىن كېيىن، يەرلىرىگە چىم ياتقۇزۇلغان ياپيېشىل بىر مەيدانغا چىقىسەن، مەيداننىڭ بىر تەرىپى گۇللۇك، بىر تەرىپى باغ، گۇللۇكنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر كۆرەك سەھنىسى بار. ئۇنىڭ نەقىشلەنگەن، تۇۋرۇكلىرىگە خىلمۇخىل نەپىس پەردە تۇتۇلغان بولۇپ، پەردىنىڭ ئىچىدىن پەرىزاتلارنىڭ بەزمە، ئۇسسۇل ۋە ھەر خىل كۆرۈنۈشلىرى چۈشۈرۈلگەن تام سۈرەت. ئەر كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، گۇللۇكنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا يەنە بىر يېشىل ئىشىك ئېچىلىدۇ، بوسۇغىدىن ئاتلىشىڭ بىلەن ئۆزۈڭنى تام ـ تورۇسلىرى پۈتۈنلەي تاش ئەينەكتىن ياسالغان بىر ئۆيدە كۆرىسەن، ئالدىڭغا، ئارقاڭغا، ئىككى يېنىڭغا قارىسىڭ، ئوخشاش تەخت ئۇستىدە ئولتۇرغان، چىرايى ـ شەكلى بىر قېلىپتا قۇيغاندەك تۆت قىزنى كۆرىسەن. سەن كىرىپلا ئۇدۇلدا ئولتۇرغان قىزغا سالام بەر، ئۇ زۇنۇم پەرى، قالغانلىرى ئۇنىڭ ئەينەكتە ئەكس ئەتكەن سۈرىتى. مانا بۇ ساڭا مېنىڭ تۇتقان يوللۇقۇم، ــ دەپ، بىر ياغلىققا ئورالغان نەرسە بىلەن بىر قاپاقنى بېرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ياغلىقتا بىر نان، قاپاقتا سۇ بار ئىكەن. شاھزادە نانىنى يەپ، سۇنى ئىچىپتۇ، ئەمما نان بىر توغرام قالغاندا پۈتۈنلىنىپ، قاپاقتىكى سۇمۇ تولۇقلىنىپ قاپتۇ. شاھزادە، مەن خىزىرغا يولۇققا ئوخشايمەن، دەپ تولىمۇ خۇشال بوپتۇ ۋە بوۋاي كۆرسەتكەن يول بىلەن سەپىرىنى داۋام ئېتىپتۇ.

چوڭ ئوغۇللار بىلەن چەۋەندازلار ئۇخلاپتۇ، ئاچلىق ۋە ھارغىنلىقتىن قانچىلىك ئۇخلىغىنىنى ئۆزلىرىمۇ بىلمەپتۇ. بىر چاغدا ئاتلار كىشنىشىپ كېتىپتۇ، ئۇلار ئويغىنىپ قارىسا، ئاتلار قۇلاقلىرىنى

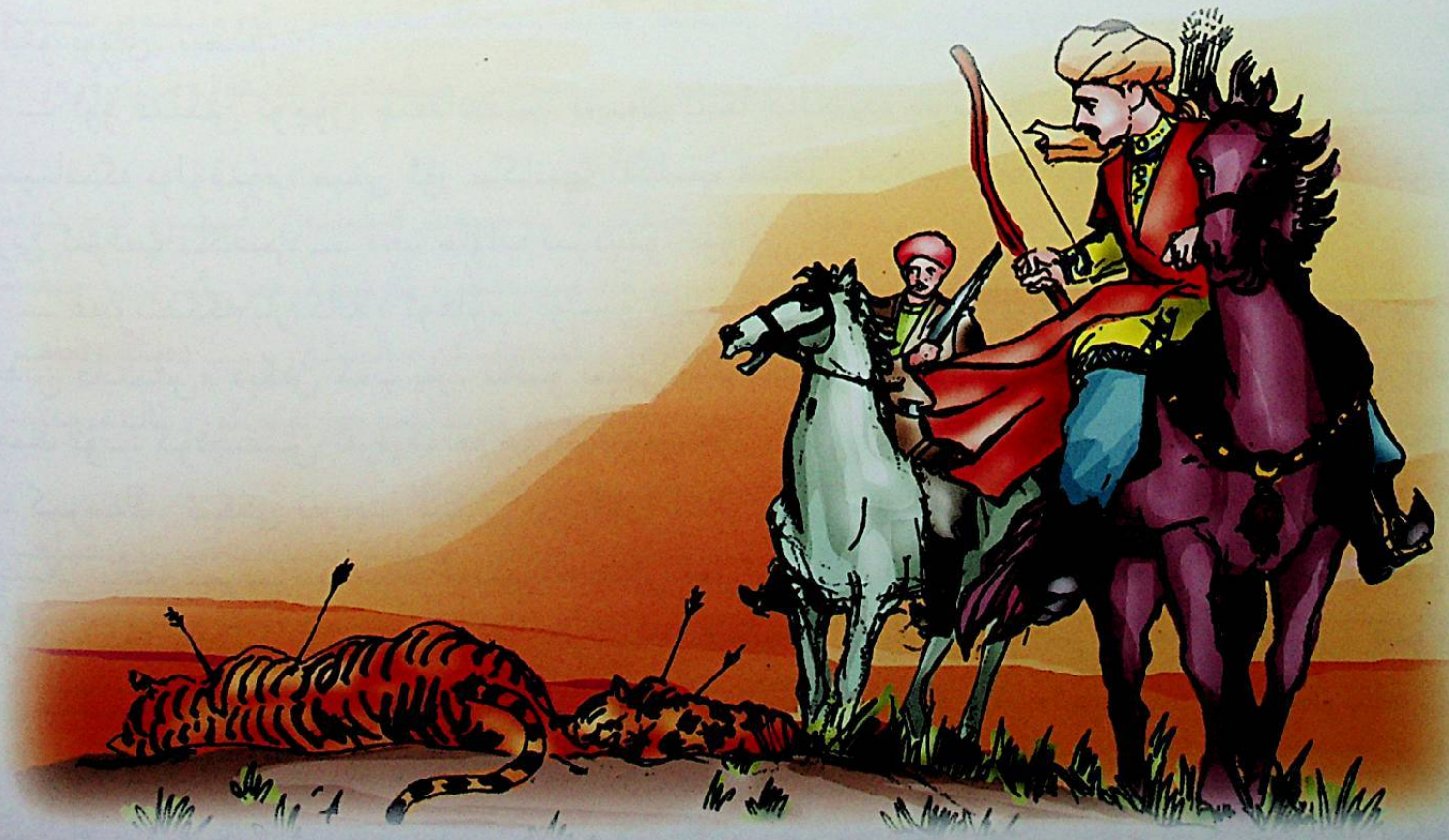

دىڭ تۇتۇپ، بىر تەرەپكە قاراپ، نېمىدىندۇر ئۈركۈگەندەك تۇۋاقلىرى بىلەن يەرنى تېپىپ، چاپچىپ تۇر-غۇدەك. شۇ ئەسنادا يىراقتىن بىر توپ بۇغا - مارال قېچىپ كېلىۋاتقانلىقى كۆزگە چېلىقىپتۇ. يىگىت-لەر ئاتلىرىنى مىنىپ ئاتلانغۇچە، بۇغا - مارالار كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئۇلارنىڭ كەينىدىن بىر جۈپ يولۋاس ئىز قوغلاپ كېلىۋاتقۇدەك. چەۋەندازلار ئوقيالىرى بىلەن ئىككى يولۋاسنى ئۆلتۈرۈپتۇ. ئۇلار جەم بولۇپ، شازادە نەھمىنىڭ يوقلۇقىنى سېزىپتۇ، ئۇياقنى ئىزدەپتۇ، بۇياقنى ئىزدەپتۇ، تاپالماپتۇ. شاھزادىلەر، ئەمدى دادىمىزغا نېمە دەرمىز، دەپ پەرىشان بولۇشۇپتۇ. ئاخىر چەۋەندازلاردىن بىرى شاھزادىلەرگە تەسەللى بېرىپ:

— خاتىرجەم بولۇڭلار، شاھزادە نەھمنى چوقۇم تاپىمىز، ئۇنى تاپماي پادىشاھنىڭ ئالدىغا مۇ بارالمايمىز. ئەمما، شاھزادىنى ئىزدەش ئۈچۈن بىزدە دەرمان بولۇشى كېرەك. قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرمە-غاندەك، ئاچلىقتىن يېقىلىپ قالدۇق. شۇڭا، بىر ئاتنى سويۇپ يەيلى، ماغدۇرىمىزغا كېلىپ شاھزادىنى ئىزدەيلى، — دەپتۇ. بۇ مەسلىھەتنى ھەممەيلەن ماقۇل تېپىپ، بىر ئاتنى سويۇپ گۆشىنى كاۋاپ قىلىپ يېيىشىپتۇ، ئېشىپ قالغىنىنى ئاتلىرىغا غانجۇغىلاپ شاھزادىنى ئىزدەشكە ئاتلىنىپتۇ. بىراق، نەچچە كۈن ئىزدىگەن بولسىمۇ شاھزادىنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئالالماپتۇ. ئۇلار ماڭا - ماڭا بىر دۆڭلۈككە چې-قىپ قارىسا، ئاسمان - پەلەك چاڭ - توزان كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان بىر توپ ئاتلىق كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلار بار-غانچە يېقىنلاپتۇ، قارىسا دادىسىنىڭ لەشكەرلىرى ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە دادىسى ۋە ۋەزىرلەرمۇ بار ئىكەن. ئۇلار كۆرۈشۈپ، پادىشاھ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، كەنجى ئوغلىنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا ياقىسىنى يىرتىپ زار - زار يىغلاپتۇ. ۋەزىرلەرنىڭ تەسەللىسى بىلەن غەزەپ تىغىنى غىلىپىغا سېلىپ، ئۇچ ئوغ-لىنى چەۋەندازلار بىلەن قوشۇپ زىندانغا مەھكۇم قىلىپ بىرقانچە ياساۋۇل بىلەن ئوردىغا ماڭدۇرۇۋې-تىپ، ئۆزى يەنە بىر ئايغىچە ئىزدەپتۇ، ھېچ يەردىن ئىز - دېرىكىنى ئالالماي ئوردىغا قايتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. پادىشاھ پۈتۈن شەھەردىكى قۇرئەندازلارنى يىغىپ قۇرئە سالدۇرۇپتۇ. قۇرئەندازلار ئىچىدىكى بىر مۇنەججىم مۇنداق دەپتۇ:

— كېرەمىلىك ئۇلۇغ شاھىم، بەخت مەڭگۈ سىلىگە يار، سەلتەنەت تەختلىرى مۇستەھكەم. ئول شۇڭقارلىرى ئاق قۇلار ماكاندا سەيلە - تاماشا قىلىپ يۈرمەكتە. خۇدا بۇيرۇسا، ئۇچ يىلدا دىدار كۆ-رۈشكىلى نېسىپ بولغاي.

پادىشاھ ئۇچ يىل دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ، ئوغلىنىڭ ھاياتلىقىدىن گۇمان قىپتۇ. پادىشاھ شۇ كۈندىن باشلاپ يۈرتقا نەزىر، غېرىب - غۇرۇڭا، يېتىم - يېسىرلەرگە سەدىقە بېرىپتۇ، ئۇچ ئوغلى ۋە ئون ئالتە نۆكەردىن باشقا زىنداندا ياتقان بارلىق مەھبۇسلارنى ئازاد قىپتۇ.

ئەمدى شاھزادە نەھمگە كەلسەك، ئۇ ئۈزۈن يوللارنى بېسىپ قىزىل دەرۋازىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ ئىچىگە كىرسە، ئىككى تەرىپى ئاسمان - پەلەك قوپۇرۇلغان تام بولۇپ، ئوتتۇرىسى يول ئىكەن. شاھزادە ئەنە شۇ يول بىلەن بىر كۈن ماڭغاندىن كېيىن بىر - بىرىگە ئۇدۇلمۇئۇدۇل قارىشىپ تۇرغان ئىككى دەرۋازا ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. ھەر ئىككى دەرۋازىنىڭ ئىچىگە قارىسا، شۇنداق گۈزەل، ياشناپ تۇرغان باغ ئىكەنكى، ئۇنى ھەرقانداق ئادەم كۆڭلى ئۇنىمايدىكەن. شاھزادە بوۋاي ئېيتقان ئىككى باغ مانا مۇشۇ بولسا كېرەك، دەپ ئىككى باغنىڭ ئىشىكى ئوتتۇرىسىدا باغلارغا مەھلىيا بولۇپ قاراپ تۇرغاندا، سول قول تەرەپتىكى باغنىڭ ئاسمىنىدا بىر قىزىل تۇمشۇق قاغىنىڭ تىنماي: «قاق - قاق» قىلىپ ۋەھىمىلىك قاقىلدىغان ئاۋازى بىلەن تەڭ، ئۇنىڭ كەينىدىن شىددەت بىلەن قوغلاپ كې-

لمۇاتقان بىر قارا قۇش كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە دەرھال ئوقيانى قارا قۇشقا چەنلەپتۇ. شۇ ئەسنادا قاغا، ئۇ-
نىڭ كەينىدىن قارا قۇش سول قول تەرەپتىكى باغقا قاراپ شۇڭغۇپتۇ. باغنىڭ ئېگىز تېمى توسۇۋالغاچ-
قا، شاھزادە قۇشلارنى كۆرەلمەي، سول قول تەرەپتىكى باغنىڭ ئىشىكىگە قاراپ مېڭىپتۇ. شۇ چاغدا
بوۋاينىڭ: «سول قول تەرەپتىكى باغقا كىرىپ قالغۇچى بولما» دېگەن سۆزى قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە ئاڭلا-
غاندەك بولۇپ كەينىگە يېنىپ، ئوڭ قول تەرەپتىكى دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ دەرۋازىنى قېقىپتۇ. شۇئانلا
ئاق كىيىملىك بىر قىز چىقىپ:

— نېمە كېرەك؟ — دەپ سوراپتۇ. نەھىم:

— ماڭا زۇنۇم پەرى كېرەك، — دەپتۇ. قىز ئۇن - تىنسىز كىرىپ كېتىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن
ئۇچ قىز چىقىپتۇ. قىزلاردىن بىرى:

— سىزگە نېمە ئۈچۈن زۇنۇم پەرى كېرەك؟ — دەپ سوراپتۇ. نەھىم:

— مەن تەكلىپكە بىنائەن بۇ يەرگە زىيارەتكە كەلدىم، — دەپ، قولىدىكى خەت يېزىلغان تاختاينى
قىزلارغا سۇنۇپتۇ. قىزلار تاختاينى ئېلىپ كىرىپ كېتىپتۇ. ئازدىن بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن
دەرۋازا ئېچىلىپ ئارقا - ئارقىدىن قىرىق قىز چىقىپ، ئىككى تەرەپتە يىگىرمىدىن رەتكە تىزىلىپ تۇ-
رۇپ نەھمگە سالام بېرىپتۇ. ئۇلاردىن بىرى:

— ئەي ئەزىز مېھمان، قەسىرگە مەرھەمەت قىلغايسىز، — دەپ تەكلىپ قىپتۇ. نەھىم قەسىر ئە-
چىگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، بوۋاينىڭ ئېيتقىنىدەك مەنزىرىلەر نامايان بوپتۇ. نەھىم ئاخىر بىر ئەي-
نەك ئۆيگە كىرىپتۇ. ئۆينىڭ تۆت تەرىپىدە ئوخشاشلا گۈزەل بىر قىزنىڭ سېيماسى تۇرغۇدەك. شاھزادە
بوۋاينىڭ سۆزى بويىچە ئۇدۇلغا قاراپ:

— سالام، مەلىكە زۇنۇم پەرى، — دەپ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، بېشىنى ئېگىپ تۇرۇپتۇ.

— خۇش كېلىپسىز، ئەزىز مېھمان، قېنى، بۇياققا مەرھەمەت قىلىڭ، — دەپتۇ مەلىكە. نەھىم
بېشىنى كۆتۈرۈپ قىزغا قايتا سالام بېرىپتۇ. قىز يۈزىدىكى نېپىز چۈمبەلنى ئېلىۋېتىپ، نەھمگە يە-
قىن كەپتۇ. نەھىم قىزنىڭ گۈزەل، لاتاپەتلىك ھۆسنىگە بىر بېقىپتۇ - دە، خۇددىنى يوقىتىپ يىقىلىپ-
تۇ. قىزمۇ نەھمگە ئۆزىنى تاشلاپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا كېنىزەكلەر ئوپۇر - توپۇر بولۇ-
شۇپ، ئۇلارنى گۇل سۇيى چېچىپ ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. نەھىم بىلەن زۇنۇم پەرى بىر - بىرىدىن ھال -
ئەھۋال سورىشىپتۇ. ئاندىن زۇنۇم پەرى كېنىزەككە شاھزادىنى يۇيۇندۇرۇپ، خاس سەرپاي كىيىندۈرۈش-
نى بۇيرۇپتۇ. بۇ كۈن خۇشال - خۇراملىق ئىچىدە كەچ بوپتۇ. شاھزادە نەھىم خاس ھۇجرىغا جايلاشتۇ-
رۇلۇپتۇ. بۇ كېچىسى نەھىم يېتىپلا خىيال دەرياسىغا غەرق بوپتۇ. توۋا، مەن ئاكىلىرىمدىن ئايرىلغىلى
ئۇچ ئايدەك بولدى، ئۇلار مېنى ئىزدەپ نېمە بولۇپ كەتكەندۇ، دادام، ئانام قانداق ھالغا چۈشۈپ قالغان-
دۇ، بۇ يەردىن كېتەي دېسەم زۇنۇم پەرىدىن رىشتىمنى ئۈزەلمىسەم، كەتمەي دېسەم شاھ ئاتام، خانىش
ئانام، ئاكىلىرىم مېنىڭ دەردۇ پىراقىمدا تۈگىشىپ كەتسە، ئۇ چاغدا ماڭا بۇ ھاياتلىقنىڭ نېمە كېرىكى،
دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئاخىر زۇنۇم پەرىنى ئېلىپ كېتەي، دېگەن قارارغا كەپتۇ.

بۇ كېچىسى زۇنۇم پەرىنىڭمۇ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەپتۇ. ئۇ، دادام مېنىڭ كۆڭلۈمنى دەپ يەر يۈزىگە
بۇ چارباغنى بىنا قىلدۇرۇپ بەردى، مانا شاھزادە نەھمنىمۇ ئېلىپ كەلدىم. ئەمما، «ئەخمەقنىڭ ئەقلى
كېيىن كېلىدۇ» دېگەندەك، ئۆز ۋاقتىدا ئاتا - ئانامغا يۈرىكىمدىكىنى نېمىشقا ئاشكارىلىمىغان بولغى-
تىم، ئەمدى نېمە دەرمەن، شاھزادىنى كەتسۇن دېسەم، ئۇنىڭ پىراقىدا كۆيۈۋاتقىنىمغا ئۆزۈن بولدى،

ئۇنىڭ ئۇستىگە، بۇ پالۋان، ۋاپادار يىگىت ئىكەن. ياق، بۇنى كەتكۈزمەيمەن، ئېپىنى تېپىپ ئاتا ـ ئا ـ نامغا ئېيتىپ ئېلىپ قالىمەن. ئەڭ ياخشىسى، ئالدى بىلەن ھەر جەھەتتىن سىناي، دېگەنلەرنى ئويلاپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. شاھزادە نەھىم دېرىزىدىن باغنى تاماشا قىلىپ تۇرۇپ، ئاسمانغا سەككىز ئاق قۇنىڭ قا ـ تارلىشىپ ئۇچۇپ چىققانلىقىنى كۆرۈپتۇ. شۇ ئەسنادا پەرى كېنىزەكلەردىن بىرى ئۇنى يۇزىنى يۇيۇۋې ـ لىشقا تەكلىپ قىلىپ كىرىپتۇ. نەھىم كېنىزەكتىن سەككىز ئاق قۇ توغرىسىدا سوراپتۇ. پەرى:

ــ ئالدىدا ماڭغىنى مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى، ئىككىنچىسى باش كېنىزەك، ئۇچىنچىسى زۇنۇم پە ـ رى، قالغانلىرى مۇھاپىزەتچىلەر. زۇنۇم پەرى دادىسى قەھنۇر شاھقا سالام بېرىش ئۈچۈن ئۇچىنچى ئاسمانغا چىقىپ كەتتى، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپ بىر سائەتتىن كېيىن قايتىپ چۈشىدۇ، ــ دەپتۇ.

شاھزادە نەھىم يۇزىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن، باغنى سەيلە قىپتۇ. ئۇ گۈللۈكتە بىر گۈلنىڭ ئاجايىپ چىرايلىق ئېچىلغانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ گۈلنى زۇنۇم پەرىگە تۇتۇش ئۈچۈن ئەمدى ئۇزۇپ تۇرۇ ـ شىغا، زۇنۇم پەرى ئاسماندىن قايتىپ چۈشۈپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە نەھىم گۈللۈكتىن چىقىپ كېلىپ:

ــ مەلىكەم، ئەتىگەنلىكىڭىز خەيرلىك بولسۇن. شاھ ئاتىڭىز، خانىش ئانىڭىز ساق ـ سالامەت، ئوبدان تۇرۇپتىمۇ؟ ــ دەپ ئەھۋال سوراپتۇ. زۇنۇم پەرى شاھزادىگە رەھمەت ئېيتىپتۇ. ئاندىن نەھەم قولىدىكى گۈلنى مەلىكىگە تۇتۇپتۇ. مەلىكە ئۆز گۈللۈكىدە بۇنداق چىرايلىق گۈلنىڭ ئېچىلغانلىقىنى كۆرمىگەنىكەن، ئۇ گۈلگە قاراپ، شاھزادىگە:

ــ بۇمۇ سىزنىڭ شاراپىتىڭىز، بېغىمىزنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇلۇپتۇ، ــ دەپتۇ ۋە شاھزادىنى بىللە ئېلىپ زىياپەت زالىغا كىرىپتۇ. پەرىزات قىزلار ئۆز رېتى بويىچە ئولتۇرۇشۇپ غىزالىنىپتۇ، ئاندىن سازلىرىنى چېلىشىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئوسسۇل ئوينىشىپتۇ. زۇنۇم پەرىمۇ ئويناپتۇ. نۆۋەت شاھزادىگە كەپتۇ.

بۇ چاغدا سازنى زۇنۇم پەرى چاپتۇ. شاھزادە نەھىم زۇنۇم پەرى چالغان ھەربىر پەدىگە شۇنداق كېلىشىپ تۇرۇپ ئويناپتۇكى، ئادەمزات ئۇسسۇلىنىڭ گۈزەللىكىدىن، مەنىلىكلىكىدىن پەرىلەرنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قاپتۇ. ئۇلار شاھزادىنى باشلاپ باغقا ئېلىپ چىقىشىپتۇ. خۇش پۇراق چېچەك تۇرغان خىلمۇ-خىل، رەڭگارەڭ گۈل ـ گىياھلارنى، سۇپسۈزۈك ئېقىۋاتقان سۇلارنى، تۇرلۈك قۇشلارنىڭ سۆرىتى چۈشۇرۇلۇپ نەقىشلەنگەن پېشايۋانلارنى، ھەر خىل ناۋادا سايراۋاتقان قۇشلارنى تاماشا قىلىشىپتۇ، كەچ كىرگەندە ئۆز خانىلىرىغا كىرىپ كېتىشىپتۇ. شاھزادە نەھىمنىڭ يەنە ئۇيقۇسى كەلمەپتۇ. ئۇ تۇرلۈك ـ تۇمەن خىياللار بىلەن تاڭنى ئاتقۇزۇپتۇ. ئەتىسى زۇنۇم پەرى كېنىزەكلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا شاھزادە نەھىمنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ ئەھۋال سوراپتۇ، شاھزادىمۇ زۇنۇم پەريدىن ھال سوراپتۇ، ئاندىن ئۇلار بىرلىكتە زىياپەت زالىغا كىرىپتۇ. زىياپەت زالى بۇرۇنقىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق زىننەتلەنگەن، داستىخاندىكى نازۇنېمەتلەرمۇ كۆپەيگەنكەن، ئولتۇرۇش يەنە باشلىنىپتۇ. شاراب كەيپىدە قىزىغان زۇ-نۇم پەرى مۇھەببەت ئوتىدا جۇشقۇنلاۋاتقان سۆيگۈ ھېسسىياتىنى باسالماي، سازنى ئېلىپ غەزەلخانلىققا ئۆتۈپتۇ. ئۇ مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتىپتۇ:

سەن ئۇچۇن مەنزىل قۇرۇپ، ئەينەكتىن تاغ ياسىدىم،
بەخش ئېتىپ ئاخىر ۋىسال، ھىجرانىنى باران ئەيلىدىڭ،
ھىدلىسۇن گۈلۈمنى دەپ، يول بويىغا باغ ياسىدىم.
جان قوشۇپ جېنىمغا ھەم دەردىمگە دەرمان ئەيلىدىڭ.
نە ئۇچۇندۇر كەلمىدىڭ، پىشتىم پىراقىڭدا كۆيۇپ،
ياشنىدى بۇ ئالمىزار، ھۆسنۈڭ بىلەن، مېھرىڭ بىلەن،
ھەر نەپەس بىر يىلغا تەڭ، ھىجران بىلەن چاغ ياسىدىم.
بىر ئۆمۈر بىللە ئۆتەي، كۆلبەمنى بوستان ئەيلىدىڭ.

شاھزادە نەھىم بۇ غەزەلنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئەينەك تاغ ئەزەلدىن بار نەرسە بولماستىن، ئۇنى مەلىكە زۇنۇم پەرىنىڭ ئۆزى ئۇچۇن بىر مەنزىل سۈپىتىدە ئاپىرىدە قىلغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن ئۆمۈرۋايەت بىللە ئۆتۈشكە ئىرادە باغلىغانلىقىنى چۈشىنىپ، مەلىكىگە بولغان ئىشتىياقى ئۇلغىيىپتۇ. ئۇ سازنى قولىغا ئېلىپ، سازغا تەڭكەش قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇپتۇ:

ئى پەرى، كۆلۈپ بېقىپ، ئەقلىمنى ھەيران ئەيلىدىڭ،
قاشلىرىڭ كامانىدىن ئېتىپ قوشۇماڭ ئوقىنى،
بولدى تەن ئاتەش كەبى، قەلبىمنى گۈلخان ئەيلىدىڭ.
باغلىغاندا قىپ ئەسىر، زۇلفۇڭنى ئارقان ئەيلىدىڭ.
سايە سالدى كىرپىكىڭ بوستانى سەگىمەن دېسەم،
جان سۆيۈندى لالىزارىڭ ھىدىدىن خۇشبۇي ئېلىپ،
چوغ سېلىپ شەھلا كۆزۈڭ، ئىشقىمنى چەندان ئەيلىدىڭ.
ھەم تۇتۇپ سۆيگۈ شارابى، شانۇ خەندان ئەيلىدىڭ.

زۇنۇم پەرى باشلىق بارلىق پەرىزاتلار شاھزادە نەھىمنىڭ ساز چېلىش ماھارىتىگە، خۇش ئاۋازىغا شەيدا بولۇپ، ئۇنى ئارقا ـ ئارقىدىن بىرنەچچە غەزەل ئوقۇتۇپتۇ. ئولتۇرۇش ئىنتايىن كۆڭۈللۈك بولۇ-تۇ. ئۇچىنچى كۈندىكى زىياپەتتىن كېيىن، زۇنۇم پەرى پەرىزاتلارغا:

ـــ ئەمدى سىرتتا جەڭ ماھارىتىنى كۆرسىتىشكە تەييارلىنىڭلار! ـــ دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. پە-رىزاتلار جەڭ كىيىملىرىنى كىيىپ ھازىرلىنىپتۇ. زۇنۇم پەرى شاھزادە نەھىمگىمۇ جەڭ كىيىمى كى-دۇرۇپ، ئۆزىمۇ جەڭ كىيىمى كىيىپ مەيدانغا بىللە ئېلىپ چىقىپتۇ. پەرىزاتلار نەيزىۋازلىق، قىلىچۋاز-لىق قاتارلىق ھەر خىل جەڭ ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىپتۇ. ئاخىردا مەيدانغا زۇنۇم پەرى بىلەن شاھزادە نەھىم چۈشۈپتۇ. ئۇلار تازا ماھارەت كۆرسىتىۋاتقاندا، پەرىزاتلاردىن بىرى قەھنۇر شاھنىڭ ئاسماندىن

چۇشۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، مەلىكىگە خەۋەر قىپتۇ. مەلىكە دەرھال شاھزادە نەھمىنى يوشۇ-رۇشنى بىر كىنىزەككە تاپشۇرۇپتۇ، ئۆزى دادىسىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن مەيدانداتۇرۇپتۇ. پادىشاھ خانىش بىلەن بىللە بىرنەچچە ۋەزىر ـ ئەركانلىرىنى ئېلىپ چۇشۇپتۇ. ئۇنىڭ كېلىش سەۋەبى مۇنداق ئىكەن: زۇنۇم پەرى ھەر كۈنى ئەتىگەندە سالام بېرىش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىغا چىقىدىكەن، ئەمما ئىككى كۈندىن بېرى سالامغىمۇ چىقماپتۇ. قەھنۇر شاھ ۋە خانىش ئەنسىرەپ بىر خەۋەرچىنى ئەھۋال ئۇقۇپ كېلىشكە ئەۋەتكەنىكەن، خەۋەرچى چارباغقا چۇشۇپ، ئەمدى مەلىكىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىشكە تەمشىلىۋاتقاندا، جەڭ كىيىمى كىيگەن پەرىزاتلار چىقىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن خەۋەرچى دەرھال بىر دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ ئەھۋالنى كۆزىتىپتۇ. مەيدانغا چىققانلارنى ساناپ باقسا، مۇشۇ چارباغدا تۇرغۇچىلاردىن بىرى ئارتۇق چىقىپتۇ. ئۇ شۇ ھامان ئوردىغا قايتىپ، پادىشاھقا كۆرگەن ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قەھنۇر شاھ خانىشنى ئېلىپ قىزىنىڭ چار بېغىغا يېتىپ كەپتۇ.

ــ قىزىم، بۇ باغنىڭ ھەممە يېرىدىن ئادەمزاتنىڭ ھىدى كېلىۋاتىدىغۇ؟ ــ دەپتۇ قەھنۇر شاھ. زۇنۇم پەرى ساراسىمىگە چۇشۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئانىسى:

ــ بالام، نېمە ئىش بولغان بولسا قورقماي ئېيتىۋەر. ئۆلۈكنى قارغا كۆمگىلى بولمىغىنىدەك، قىيىق ئىشنىمۇ يوشۇرۇپ قالغىلى بولمايدۇ. «قىيىق ئىش قىرىق يىلدا بىلىنەر» دېگەن گەپ بار ئەمەس-مۇ. راستچىللىق يۈزۈكنى يورۇق قىلىدۇ، ــ دەپتۇ. مەلىكە:

ــ ئۇلۇغ شاھ دادا، بىر قوشۇق قېنىمىزدىن كەچسىڭىز ئېيتىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ قېنىمىزدىن دېگىنىڭ نېمىسى؟ سەندىن باشقا يەنە كىمنىڭ قېنىدىن كېچىمەن؟! ــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ــ بىر ئادەم بار، ــ دەپتۇ مەلىكە مىڭ تەستە. قەھنۇر شاھ قىزىنىڭ كۆزىدىن يىپىي ئۇزۇلگەن مارجانەك ياش تۆكۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ كەچتىم، قېنى ئۇ ئادەم؟ ــ دەپتۇ. مەلىكە يوشۇرۇپ قويغان جايدىن شاھزادە نەھمىنى باشلاپ كېلىپ دادىسىغا توغرا قىپتۇ.

ــ كېرەمىلىك شاھ ئاتا، مانا مۇشۇ ئادەم، غەمخورلۇق قىلغايسىز، ــ دەپتۇ. شاھزادە نەھىم قەھ-نۇر شاھقا ھۆرمەت بىلەن سالام بېرىپتۇ ۋە شاھنىڭ پېشىنى كۆزىگە سۈرتۈپتۇ. قەھنۇر شاھ شاھزادە نەھمىنىڭ قەددى ـ قامىتىگە، چىرايلىقلىقىغا ھەيران قاپتۇ. ئۇنىڭ قائىدە ـ يوسۇنلۇق، ئەدەپلىك ھە-ركەتلىرىنى كۆرۈپ، بۇ ئاددىي ئادەملەردىن ئەمەستەك قىلىدۇ، دەپ ئويلاپ، قىزىنىڭ ھەرەمخانىسىغا باشلاپ كىرىپ سۆھبەتلىشىپتۇ. سۆزلەشكەنسېرى پادىشاھنىڭ چىرايى ئېچىلىپ، شاھزادىگە ھەۋەسلە-نىپ قاراپ تۇرۇپ: «ئى خۇدا، مېنىڭمۇ مۇشۇنداق بىر ئوغلۇم بولغان بولسا» دېگەن سۆزنىڭ قانداقلارچە ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەي قاپتۇ. دادىسىنىڭ ئاغزىدىن مۇنداق گەپ چىقىشى بىلەن زۇنۇم پەرى:

ــ ئەي پۈتۈن ئاسمان پەرىزاتلىرىنىڭ باشپاناھى، قىبلىگاھىم دادا، مېنى ئەپۇ قىلىپ، بۇ يىگىت-نى ئېلىپ قالسىڭىز، ــ دەپتۇ پەرىلەر زۇۋاندا ئىلتىجا قىلىپ. ئانىسى:

ــ قىزىم، ئادەمزات بىۋاپا كېلىدۇ، سەن ھەرقانداق خام خىيالدا بولما، ــ دەپتۇ. شاھزادە نەھىم بۇلارنىڭ نېمە دېيىشۋاتقانلىقىنى ئۇقالماي، بىردە شاھقا، بىردە خانىشقا، كىم گەپ قىلسا شۇنىڭ ئاغ-زىغا قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. شاھزادىنىڭ بۇنىڭدىن بىرئاز بىئارامىلىق ھېس قىلىۋاتقانلىقىنى سەزگەن قەھ-

نۇر شاھ شاھزادىگە:

ــ بىز كېيىن يەنە سۆزلىشەيلى، ــ دەپ ئۇنى ئۆز خانىسىغا چىقىرىۋېتىپتۇ. زۇنۇم پەرى ئاتا ـ ئانىسىغا:

ــ بۇزرۇكۋارىم ئاتا، مېھرىبانىم ئانا، مەن تۇغۇلۇپ ھازىرغىچە سىلەرنىڭ سىزىقىڭلاردىن چىقمىدىم. مېنىڭ سىلەردىن بىر نەپەسمۇ ئايرىلىپ يەر يۈزىدە تۇرغۇم يوق. بىراق، ئۇزۇندىن بېرى سىلەردىن يوشۇرۇپ كەلگەن بىر سىرىم بار ئىدى، قىزلىق نومۇسۇم تۇپەيلى بۇ سىرنى ئاشكارىلاشقا خىجىل بولۇغانىدىم، ئەمدى ئېيتمىسام بولمايدىغان بولدى. بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى ئون تۆت ياشقا تولغان كۈنۈمنى يەر يۈزىدە ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن كېنىزەكلىرىمنى ئېلىپ چۈشكىنىمدە، بۇ يىگىتنى كۆرۈپ قالىدىم. بۇ يىگىت ئادەمزات دۇنياسىدىكى بىر پادىشاھنىڭ ئوغلى بولۇپ، دادىسى بىلەن شىكارغا چىقىپ، ئۆزى ئايرىم ئوۋ قىلىپ يۈرگەنىكەن. شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ يىگىتكە ئاشىقى بىقارار بولدۇم. بۇ ئەسنادا بۇ يىگىتكە دۈشمەنلىرىنىڭ ھۇجۇم قىلماق بولۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم ـ دە، ئۇنىڭغا خېيىمخەتەر يېتىپ قالماسلىقى ئۈچۈن كېنىزەكلىرىم بىلەن بىللە دۈشمەنلەرگە قارشى جەڭ قىلدىم. دۈشمەنلەر چېكىنىدى، قارىسام شاھزادە يوق. مەن ئۇنى دۈشمەنلەر ئۆلتۈرۈۋەتتىمۇ، قانداق، دەپ ئەندىشە ئىچىدە يىغلاپ ئولتۇرسام، ئالدىمدا بىر ئاپئاق ساقال بوۋاي پەيدا بولدى. ئۇ: «مەلىكە، يىغلىما، شاھزادە ھايات. سەن ئاۋۇ تاغنىڭ ئۈستىنى تۈزلەپ ئەينەك ياتقۇزۇپ، بىر ئەينەك تاغ بىنا قىل، بىر تۇپ چىنار كۆچىتى تىكىپ، ئۇنىڭغا شاھزادىنى پەرىزاتلار ماكانىنى كۆرۈپ كېتىشكە تەكلىپ قىلىنغان بىر خەت يېزىپ ئېسىپ قوي. شاھزادىنىڭ ئىسمى نەھىم، ئاندىن مانا مۇشۇ ئولتۇرغان جايىڭغا بىر باغ ياساپ، شاھزادىنى مۇشۇ جايدا كۈت. سەن ھەر كۈنى ئاتا ـ ئاناڭغا سالام بەرگىلى ئۈچىنچى ئاسمانغا چىققاندا ئەينەككە

قاراپ ئۆت. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ سېنى ئىزدەپ مۇشۇ يەرگە كېلىدۇ» دېدى. شۇڭا، مەن ئەينەك تاغ بەنا قىلدىم ھەم دۇنيادىكى يەر يۈزىگە باغ بىنا قىلغانلىقىنى باھانە قىلىپ تۇرۇپ، ئۇلارغا قارىمۇقارشى بۇ باغنى بىنا قىلىشنى سىلەردىن ئىلتىماس قىلدىم، بۇ ئىلتىماسىمنى ئورۇندىپ بەردىڭلار. بۇ يېگىت ئاخىر مېنى ئىزدەپ كەلدى، ئادەمزات بىۋاپا بولسا، بىر پارچە تەكلىپنامىنى كۆرۈپلا شۇنچە خېيىمخەتەرلەرگە قارىماي بۇ يەرگە كېلەرمىدى؟ ــ دەپتۇ. قەھنۇر شاھ قىزىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

ــ قىزىم، ئىككىڭلارنىڭ يۇلتۇزۇڭلار قوشۇلغان بولسا، تەقدىرنىڭ بۇ بېكىتىشىنى بىكار قىلىۋېتىشكە ھەددىم يوق، بوپتۇ، قالسا قالسۇن، ئەتە سالامغا چىققىنىڭدا بۇ يېگىتنىمۇ بىللە ئېلىپ چىق، ــ دەپتۇ ۋە خانىشنى ئېلىپ ئۆز ئوردىسىغا چىقىپ كېتىپتۇ. زۇنۇم پەرى بۇ خۇشاللىق تەنتەنىسىگە ئالاھىدە بەزمە ئۇيۇشتۇرۇپتۇ. ئەتىسى پەرى ـ كېنىزەكلەر شاھزادىنى كۆتۈرۈپ، زۇنۇم پەرى بىلەن بىللە قەھنۇر شاھ ھۇزۇرىغا ئېلىپ چىقىپتۇ. مەلىكىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى شاھزادىنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ. شاھزادە مېھماندارچىلىق ئىچىدە زۇنۇم پەرى بىلەن ئوينىاپ ـ كۈلۈپ يۈرۈپتۇ. قەھنۇر شاھ بىر ئايدىن كېيىن تەييارلىق قىلىپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ئۆتكۈزۈپ قىزى زۇنۇم پەرىنى شاھزادە نەھىمگە نىكاھلاپ بېرىپتۇ. توي ئۇچىنچى ئاسماندا بوپتۇ. ھەرقايسى ئاسمانلاردىكى پەرىلەر شاھلىرى تويغا قاتنىشىپتۇ. مۇرادىغا يەتكەن زۇنۇم پەرى بىلەن شاھزادە نەھىم تويدىن كېيىن يەر يۈزىگە چۈشۈپ باغدا تۇرۇپتۇ.

بىر كۈنى شاھزادە نەھىم غەمكىن بولۇپ قاپتۇ، بۇنى كۆرگەن زۇنۇم پەرى شاھزادىدىن:

ــ سۆيۈملۈكۈم، نېمە بولدىڭىز؟ بىرئاز پەرىشان كۆرۈنىسىزغۇ، بىر يېرىڭىز ئاغرىمىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. شاھزادە:

ــ مەلىكەم، مەن ئاتا ـ ئانامدىن ئايرىلغىلى ئۇچ يىل بولاي دەپ قالدى. ياش بالا ئىدىم، بۇرۇتۇم خەت تارتىپ يېگىت بولدۇم، ھەتتا سىز بىلەن توي قىلىپ بىر جۇپ بولدۇم، ئويۇن ـ كۈلكە، خۇشال ـ خۇراملىق ئىچىدە ئۆمۈر سۈردۇم. بىراق، ئاتا ـ ئانام، ئاغىنىلىرىم، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم مېنىڭ دەردىمدە نېمە بولۇپ كەتكەندۇ؟ ئەگەر سىز مېنى ياخشى كۆرسىڭىز، دادىڭىزدىن ئىجازەت ئالسىڭىز، مېنىڭ ئاتا ـ ئانامنىمۇ كۆرۈپ كەلسەك، ــ دەپتۇ. زۇنۇم پەرى شاھزادىنىڭ تەلىپىنى دادىسى قەھنۇر شاھقا يەتكۈزۈپتۇ. قەھنۇر شاھ:

ــ شاھزادە نەھىم ئەقىللىق بالا ئىكەن، ئاتا ـ ئانىسىنى يادىدىن چىقارماپتۇ. ئۇنىڭمۇ ئاتا ـ ئانىسى بولغاندىكىن، ئۇلارنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىشى، ئۇلارنى جۇدالىق دەردىدىن خالاس قىلىشى كېرەك. سېنىڭمۇ بىللە بېرىپ قېينىاتا ـ قېينىناڭنى، قېيناغىلىرىڭنى كۆرۈپ كېلىشىڭ، ئۇ يەردە كېلىنلىك بۇرچۇڭنى ئادا قىلىشىڭ، ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئېلىشىڭ كېرەك، ــ دەپ، سۆزغا ـ سالاملارنى تەيارلاپ، سۆزغا ـ سالاملارنى مەنزۇل، كەنزۇل، تەنزۇل، سەيل دېگەن تۆت باتۇرىغا كۆتۈرتكۈزۈپ، قىرىق كېنىزەك ۋە نۇرغۇن مۇھاپىزەتچىلەر بىلەن بىرلىكتە شاھزادە نەھىم بىلەن قىزىنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. شاھزادە نەھىم ئاق قۇغا ئوخشاش پەرىزاتلار بىلەن بىللە ئۇچۇۋاتقىنىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىدىن ئۆز مەملىكىتىگە كېلىپ قالغانلىقىنىمۇ بىلمەي قاپتۇ.

ئۇلار يەرگە چۈشۈپ ئوردىغا كىرىپتۇ، ئاتا ـ بالا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. شۇ ئەسنادا كېنىزەكلەر خانىشنى يۆلەپ چىقىپ كەپتۇ. خانىش شاھزادە نەھىمنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ ئەما بولۇپ قالغانلىكەن. زۇنۇم پەرى بىر خىل مېھرىگىياھنى سۈرتكەنىكەن، خانىشنىڭ كۆزى ۋاللىدە قىلىپ ئېچىلىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا تونۇشۇپ كۆرۈشكەندىن كېيىن پادىشاھ بىلەن خانىش كېلىنىنىڭ، پەرى

قىزلارنىڭ پىشانىسىگە سۆيۈپتۇ. پۈتۈن ئوردا ئەھلى ۋە شەھەر خەلقى شاھزادە نەھمىنىڭ ئۇچىنچى ئاسماندىكى پەرىلەر شاھىنىڭ قىزىغا ئۆيلىنىپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، ئارقا - ئارقىدىن مۇبا- رەكلەپ كەپتۇ. پادىشاھ پەرى، لەشكەرلەر، باتۇرلار، كېنىزەكلەرنى خاس ھۇجرىلارغا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. سوۋغا - سالاملار تەقدىم قىلىنىپتۇ. ئەمما، مۇشۇنچىۋالا دەبدەبە - تەنتەنە ئىچىدە شاھزادە نەھمە ئاكا- لىرىنىمۇ، ئۆزىنىڭ چەۋەندازلىرىنىمۇ ئۇچراتماپتۇ. ئۇ دادىسىنىڭ قېشىغا كىرىپ:

— ئۇلۇغ شاھ ئاتا، ئاكىلىرىم قېنى؟ چەۋەندازلىرىم نەگە كەتتى؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ:

— ئاكىلىرىڭ ساڭا ياخشى قارىمىغانلىقى ئۈچۈن چەۋەندازلار بىلەن بىللە زىندانغا تاشلانغان، — دەپتۇ. شاھزادە دادىسىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئازابلىنىپتۇ. ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ:

— دادا، گۇناھ مەندە، ئاكىلىرىمۇ، چەۋەندازلارمۇ گۇناھسىز، مەن ئۇلارغا دېمەي كېتىپ قالغان. ئاكىلىرىمنى، چەۋەندازلارنى بوشىتىۋېتىڭ. مەن ئۇلاردىن گۇناھىمنى تىلەي، ئەپۇ قىلمىسا، ئۇلارنىڭ ئورنىدا زىندانىدا مەن ياتاي، — دەپتۇ. پادىشاھ زىندانىدىكى بالىلىرى بىلەن چەۋەندازلارنى ئاچقتۇرۇپتۇ. شاھزادە نەھمە ئاكىلىرىنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئاياغلىرىغا باش قويۇپ:

— ئاكىلىرىم، مېنى كەچۈرۈڭلار، — دەپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئاكىلىرى ئۇكىسىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

— ئۇكام، كەلدىڭمۇ؟ بىز خاتىرجەم بولدۇق، — دېيىشىپتۇ.

بالىلىرىنىڭ بىر - بىرىگە بولغان مېھىر - مۇھەببىتىنى كۆرگەن پادىشاھنىڭ كۆزىدىن خۇشال- لىق ياشلىرى تۆكۈلۈپتۇ. شاھزادە نەھمە دادىسى، ئاكىسى ۋە نۆكەرلەرگە ئۆز سەرگۈزەشتلىرىنى سۆز- لەپ بېرىپتۇ. ئاكىلىرى بۇ قىسسىنى ئاڭلاپ ھاڭ - تاڭ بولۇشۇپ قاپتۇ. پادىشاھ بالىلىرىغا:

— ئوغۇللىرىم، سىلەرنىڭ بىر - بىرىڭلارغا بولغان كۆيۈمچانلىقىڭلار، مۇئامىلەڭلار مېنى سۆيۈن- دۈردى، كۆڭلۈم سىلەردىن سۇ ئىچتى، مەن ئەمدى خاتىرجەم كۆز يۇمىدىغان بولدۇم. سىلەر بۇنىڭدىن كېيىن بىر - بىرىڭلارنى تېخىمۇ ئىززەت - ھۆرمەت قىلىپ، ئىتتىپاقىڭلارنى چىڭىتىپ، ھەر ئىشنى با مەسلىھەت قىلىڭلار. قەدىمىڭلار تەككەن جاي گۈللەپ ياشنىسۇن، ئاغزىڭلاردىن خەلقە دۇردانىلەر چېچىلىپ تۇرسۇن، — دەپ نەسىھەت قىپتۇ.

پادىشاھ ئەتراپلىق ئويلاشقاندىن كېيىن ئۇچ پادىشاھلىققا ئەلچى ئەۋەتىپ، ئۇلار بىلەن قۇدىلىشىش- نى پۈتۈشۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەييارلىق قىلىپ، توّت ئوغلىنىڭ تويىنى بىراقلا باشلاپتۇ. قەھنۇر شاھ ۋە ئۇنىڭ خانىشى باشلىق ئاسمان دۆلەتلىرىنىڭ پەرىزاتلىرى، شاھلىرى ۋە يەر يۈزىدىكى قوشنا پادە- شاھلىقلارنىڭ شاھلىرى تويغا تەكلىپ قىلىنىپتۇ. توي خۇشال - خۇرام ئاياغلىشىپتۇ. ئەخمەت شاھ قۇدىسى قەھنۇر شاھ باشلىق يىراق - يېقىن دۆلەتلەردىن كەلگەن ئەزىز مېھمانلارغا ئۆز لايىقىدا سوۋغا - سالاملارنى تەقدىم قىپتۇ. قەھنۇر شاھ ئەخمەت شاھقا:

— بالىلار بىر ئاي سىزنىڭ قېشىڭىزدا، بىر ئاي بىزنىڭ قېشىمىزدا تۇرسا، — دەپ تەكلىپ بې- رىپتۇ. ئەخمەت شاھ بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىپتۇ. مەلىكە زۇنۇم پەرى كېنىزەكلىرى بىلەن ئەخمەت شاھ ئوردىسىدا قاپتۇ. قەھنۇر شاھ شادىيانە سادا ئىچىدە ئۇزاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئاسمانلىقلار بىلەن زې- مىنلىقلار قوشۇلۇپ بىر ئائىلە بوپتۇ، جۇدالىقلار تۈگەپ، مۇراد - مەقسەت ھاسىل بولۇپ، بەخت قۇشى سايراپتۇ.

خەزىنىياز

ۇنىڭدىن ئۇزۇن زامانلار ئىلگىرى، ھازىر نامى ئۆچكەن ماكاندا بىر شەھەر بولغانىكەن. شەھەرنىڭ پادىشاھى ئادىل، خەلقپەرۋەر ئىكەن. پادىشاھنىڭ ئادىللىقىدا يۇرت بايىشات، ئاۋات، خەلق خاتىرجەم ئىكەن. پادىشاھنىڭ خەزىنىلىرىمۇ دەپئى ـ دۇنياغا توشۇق ئىكەن. پادىشاھنىڭ ئۈچ خوتۇنى بولۇپ، كىچىك خوتۇنى دۈە قىزى گۈلرۇھ ئىكەن. پادىشاھنىڭ ئاشۇ خوتۇنىدىن بىر ئوغلى بار ئىكەن، پادىشاھ ئوغلىنى ئۆز جېنىدىن ئەزىز كۆرىدىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، شاھزادە ئون بەش ياشقا كىرىپتۇ. پادىشاھ ئوغلىنىڭ جاھانغا كۆز ئاچقان كۈنىنى قۇتلۇقلاپ يۇرت ئەھلىگە داستىخان سېلىپ، كاتتا مەرىكە ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. ئەل ـ جامائەت شاھزادىگە بەخت ـ ئامەت تىلىشىپ، ئۇستۈبشىدىن ئالتۇن، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى چاچقۇ قىلىپ چېچىشىپتۇ. شاھزادە ئەل ـ جامائەت بىلەن خۇشال ـ خۇرام كۈلۈپ، قۇتلۇق كۈنىنى خاتىرجەم ئۆتكۈزۈپتۇ. مەرىكە ئاخىرلىشىپ، ئەتىسى شاھزادە: «ئاھ يۇرىكىم» دەپ كۆكسىنى مىجىپ زارلىنىشقا باشلاپتۇ. شاھزادىنىڭ زارىغا چىدىمىغان پادىشاھ پۇتۇن يۇرتتىكى داڭلىق تېۋىپلارنى يىغىپ، شاھزادىنىڭ كېسىلىنى داۋالاشنى ئەمر قىپتۇ. پۇتۇن يۇرتتىكى تېۋىپلار پادىشاھ ئوردىسىغا يىغىلىپتۇ. نى داڭلىق، مەن ـ مەن دېگەن تېۋىپلارمۇ شاھزادىنىڭ كېسىلىنى تاپالماپتۇ. ئىلاجسىز قالغان تېۋىپلار پادىشاھقا شاھزادىنىڭ كېسىلىنىڭ ئادەتتىكى كېسەل ئەمەسلىكىنى ئېيتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. پادىشاھ تېۋىپلارنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، ئون بەش ياشقا كىرگەن ئوغلىنىڭ تۇغمەس دەردكە مۇپتىلا بولغانلىقىنى ئويلاپ بېشىغا غەم تېغى يىقىلىپ، يىگەن تامىقى ئوغا بوپتۇ، كۆزىگە جاھان قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ، كۆز ياشلىرىنى باھار يامغۇرىدەك تۆككىنىچە ئوغلىدىن ئەھۋال سوراپتۇ، شاھزادە ھېچ نەرسە دېمەپتۇ، خىنىش ئانىسى قان ـ قان يىغلاپ ئەھۋال سوراپتۇ، ئانىسىغمۇ ھېچنىمە دېمەپتۇ. پادىشاھ ئىلاجسىز قېلىپ، پۇتۇن شەھەرگە: «كىمدەكىم شاھزادىنىڭ دەردىگە دەرمان بولسا، پادىشاھلىق تەختىمنىڭ يېرىمىنى ئۆتۈنۈپ بېرىمەن» دەپ پەرمان چىقىرىپتۇ، لېكىن شاھزادىنىڭ دەردىگە دەرمان بولغۇچى چىقماپتۇ. شاھزادىدىن كۆرە پادىشاھ بىلەن خانىشنىڭ چىرايى ساماندەك سارغىيىپ، بىر تېرە ـ بىر ئۈستىخان بولۇپ قاپتۇ. شاھزادە ئاتىسى بىلەن ئانىسىنىڭ ھالىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ:

ـــ ئەي ئاتا، ئانا، مېنىڭ كېسىلىمگە داۋا كەتمەيدۇ، ھازىر مېنىڭ كۆڭلۈم جاھان كېزىشنى تىلەۋاتىدۇ، ماڭا ئىجازەت بەرسەڭلار، ـــ دەپتۇ.

پادىشاھ ئوغلىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ھەشەمەتلىك سەپەر تەييارلىقىنى قىلىشقا باشلاپتۇ. شاھزادە :

— ئەي ئاتا، مېنىڭ كۆڭلۈمنى خۇش قىلىشنى خالىسىڭىز، ئۆزۈمنى تەنها يولغا سېلىپ قويۇڭ، — دەپتۇ. پادىشاھ:

— ئەي يۈرەك پارەم، سەن مېنى بۇ دۇنيادىن كۆزى ئوچۇق كەتمىسۇن دېسەڭ، مېنىڭ ئىلتىپاتىنى قوبۇل قىل، — دەپتۇ.

شاھزادە ئىلاجسىز ماقۇل بوپتۇ. شاھزادىنىڭ ئاپىسى گۈلرۇھ ئوغلىنىڭ سەپەرگە چىقىشىغا تاقەت قىلىپ تۇرالماي:

— ئەي ئوغلۇم، بۇ خىزىر نىياز ساڭا ھەمراھ بولسا، مەن خاتىرجەم بولىمەن. مەن بۇ خىزىر نىيازنى كۈھىقاپتىن ئۆزۈم بىلەن بىرگە ئېلىپ كەلگەن، بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتىدۇ، — دەپ يېنىدىن ئالتۇن ساپلىق، ئالماس بىسلىق بىر شەمشەرنى چىقىرىپ ئوغلىغا بېرىپتۇ.

پادىشاھ بىلەن خانىش كۆز ياشلىرىنى سىلەڭ تۆككىنىچە شاھزادىنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. شاھزادە ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن شەھەردىن ئايرىلىپ، يەتتە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن، ئۆزى بىلەن بىرگە ماڭغان قىرىق قېچىردىكى ئوزۇق ـ تۇلۇك، مال ـ مۈلۈك بىلەن ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ كەلگەن قىرىق يىگىتنى ئۆز يۇرتىغا قايتۇرۇۋېتىپ، ئۆزى يالغۇز كېتىپ قاپتۇ. ئۇ شۇ يۈرگەنچە يەتتە كۈندىن كېيىن بىر كارۋانغا ئۇچراپتۇ. كارۋان بېشى شاھزادىنىڭ ئۇستۇېشىغا قاراپ:

— ئەي ئوغلۇم، نەدىن كېلىپ، نەگە كېتىۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. شاھزادە:

— ئاتا ـ ئانامنىڭ مېھرىدىن كېچىپ، مېھىر ئىزدەپ كېتىۋاتىمەن، — دەپتۇ. كارۋان بېشى شاھزادىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا مېھرى چۈشۈپ:

— ئەي ئوغلۇم، ماڭا ئوغۇل بولغىن، مەقسىتىڭگە يەتكۈزەي، — دەپتۇ. شاھزادە:

— ئەي ئاتا، سىلىگە رەھمەت، مەن ئۆزۈمنىڭ نەگە بېرىپ، نەدە تۇرىدىغانلىقىمنى بىلمەيمەن. سىلى مەنزىل كۆزلەپ ماڭىدىغان ئادەم، شۇڭا يولىمىز تۇتىشىدىغان مېنى ھەمراھ قىلىۋالسىلا، — دەپتۇ.

كارۋان بېشى ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. شاھزادە كارۋانلارغا قوشۇلۇپ مېڭىپتۇ. شاھزادە يول بويى قونالغۇلاردا كارۋان بېشىنىڭ يۈگۈر ـ يېتىم ئىشلىرىنى قىلىپ، تۆگىسىنى سۇغىرىپ، چېيىنى قايناتىپ بېرىپ كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ. كارۋان نەچچە ئۆتەڭلەردىن ئۆتۈپ، يۈرتلارنى كەينىدە قالدۇرۇپ بىر تاغ جىلغىسىنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئېچىرلەپ مېڭىپتۇ. ئۇلار جىلغىنىڭ ئوتتۇرىسىغا يېتىپ بارغاندا تۆت تەرەپتىن قىقاس ـ چۇقان كۆتۈرۈلۈپ، قاراقچىلار ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ كەپتۇ. ئاتلارنىڭ تۇيىقىدىن ئۆرلىگەن چاڭ ـ توزان دەستىدىن كۈن نۇرى توسۇلۇپ، جاھاننى قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ. كارۋان ئەھلى پاتىپاراق بولۇپ كېتىپتۇ. كارۋان بېشى جان قايغۇسىدا قېلىپ:

— ئەي بۇرادەرلەر، جېنىڭلارنىڭ ئامالىنى قىلىڭلار. ئەي بالام، سەنمۇ ئۆزۈڭنى دالدىغا ئال، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

بۇ ۋەھىمىلىك مەنزىرىنى كۆرۈپ شاھزادىنىڭ ئېسىگە ئاپىسىنىڭ ئېيتقان سۆزى كەپتۇ ـ دە، بېلىدىكى خىزىر نىيازنى تۇتۇپ:

— ئەي خىزىر نىياز، بۇ قاراقچىلارنى تاشقا ئايلاندۇرۇۋەتكىن، — دەپتۇ. شۇ ھامان قاراقچىلار تاشقا ئايلىنىپ كېتىپتۇ. كارۋان بېشى بۇ كارامەتنى كۆرۈپ شاھزادىگە مىڭلارچە رەھمەت ئېيتىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ تۆگىسىگە مىندۈرۈپتۇ. كارۋان بېشى شاھزادىدىن:

— ئەي ئوغلۇم، قاراقچىلارغا نېمە كارامەت ئىشلەتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. شاھزادە:

— بۇ مېنىڭ كارامىتىم ئەمەس، — دەپ، باشقا ھېچ نەرسە دېمەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن كارۋان

بېشى شاھزادىنى ھېچقانداق ئىشقا سالماي، ئۆزى بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرغۇزۇپ مېھمان قىلىپ مېڭىپتۇ. شاھزادە كارۋان ئەھلىنىڭ ئەزىز مېھمىنى بولۇپ قاپتۇ. كارۋانلار ئاخىر مەنزىلگە يېتىپتۇ. شاھزادە ئۇلار بىلەن خوشلىشىپتۇ.

ئۇ يول يۈرۈپتۇ، شۇ يۈرگىنىچە ئالتە شەھەرنى ئارىلاپ ئۆتۈپتۇ، ھېچ يەردە تۇرۇپ قېلىشقا رايى بارماپتۇ، ئاخىر يەتتىنچى شەھەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ چاغدا ئۇنىڭ بويى ئۆسۈپ، يېشى ئون يەتتىگە توشۇپ قاپتۇ، شەھەرگە كىرىپلا كۆڭلى يورۇپ، روھى كۆتۈرۈلۈپ قالغاندەك ھېس قىپتۇ، شەھەرنى ئايلىنىپ، رەستىلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ ۋە ئايلىنىپ يۈرۈپ، شەھەر سىرتىدىكى ئورمانلىققا چىقىپ قاپتۇ. ئۇ بۇلبۇللارنىڭ چاڭىلداپ سايرىشىغا مەست بوپتۇ، ئورمانلىقنى ئايلىنىپ يۈرۈپ بىر بۇلاق بويىغا بېرىپ قاپتۇ. بۇلاق سۈيىدە يۇز - كۆزىنى يۇيۇپ، شەربەتتەك سۇنى قانغۇچە ئىچىپتۇ، گىرده بىلەن قورسىقىنى تويغۇزۇپ، شۇ يەردە ئۇخلاپ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىرى ئۇنىڭ ئىسمىنى چاقىرىپ: «ئەي ئوغلۇم، سەن مۇشۇ شەھەردىن مۇرادىڭنى تاپسەن، ئورنۇڭدىن تۇر» دېگۈدەك. ئۇ بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ ئەتراپقا قاراپ ھېچكىمنى كۆرمەپتۇ. ئۆزىنىڭ چۈش كۆرگەنلىكىنى بىلىپ، چۈشىنى ئويلىغىنچە شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ شەھەرگە يېتىپ كىرگۈچە قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىپ، نەگە بېرىپ، نەدە تۇرۇشنى بىلەلمەي، ئاخىر كوچا دوقمۇشىدىكى بىر ناۋاينىڭ ئىشىكىنى قېقىپتۇ. ئۆيئىچىدىن بىر ئادەمنىڭ:

— كىم سەن؟ — دېگەن ئاۋازى چىقىپ، ئىشىك ئېچىلىپتۇ. شاھزادە ئۆي ئىگىسىگە سالام بېرىپ:

— ئەي ئاتا، مەن بىر مۇساپىر - غېرىب، بالىسى يوققا بالا بولىمەن، چاكىرى يوققا چاكار بولىمەن. بۈگۈن كېچە ئۆيلىرىدە پاناھلىق بەرسىلە، كەچتە شەھەردە تەمتىرەپ قالدىم، — دەپتۇ.

ناۋاي شۇنچە ئۇزۇن ياشىغان بولسىمۇ پەرزەنت يۈزى كۆرمەي، ئاللادىن پەرزەنت تىلەپ يۈرگەنىكەن. ئۇ شاھزادىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، خۇدا مېنىڭ تىلىكىمنى ئىجابەت قىلىپ بۇ بالىنى ماڭا ئەۋەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ:

— ئەي بالام، ئاتاڭنىڭ ھۇنىرى نېمە ئىدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئاتامنىڭ ھۇنىرى ناۋاي ئىدى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ شاھزادە چاندۇر-ماي. ناۋايغا بۇ جاۋاب يېقىپ كېتىپتۇ. شۇنداق تۇرغاندا، ناۋاينىڭ ئايالى چىراغ كۆتۈرۈپ چىقىپ:

— ئەي دادىسى، ئىشىك تۇۋىدە نېمە دەپ سەۋدايىدەك ۋاتىلداپ تۇرىلا؟ — دەپتۇ. ناۋاي

شاھزادىنى كۆرستىپ:

— بۇ بالا پاناھ ئىزدەپ كەپتۇ، بالا قىلىۋالاي دەيمەن، بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟ — دەپتۇ. ئايال ماقۇل. لۇق بىلدۇرۇپ، شاھزادىنى ئۆيگە باشلاپتۇ.

ناۋاي ئەتىسىدىن باشلاپ شاھزادىنى سۇ توشۇش، ئۇن تاسقاش، ئوتۇن يېرىش، تونۇرنىڭ كۈلىنى ئېلىش، تونۇرغا ئوت سېلىشقا ئوخشاش يۇگۇر - يېتىم ئىشلارغا سېلىشقا باشلاپتۇ. نېمە ئىشقا بۇيرۇسا، شاھزادە شۇ ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك قىپتۇ. ناۋاي ئۇنىڭ ئىشىدىن رازى بوپتۇ. شاھزادە ئىشقا كىرىشكەن دەسلەپكى كۈنى ناۋاي ئىككى تونۇر نان يېقىپ ھەممىسىنى سېتىپ تۈگىتىپتۇ. ناۋاي بۇنىڭدىن ھەم ھەيران، ھەم خۇشال بوپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ ناۋاينىڭ سودىسى ئېقىپ، غەللىسى كۈندە پارقىراق تىللالار بىلەن توشىدىغان بوپتۇ.

ئارىدىن تۆت يىل ئۆتۈپتۇ. بۇ چاغدا ناۋايمۇ كاتتا بايغا ئايلىنىپ، ئەسكى ئۆيلىرىنىڭ ئورنىغا ھەشەمەتلىك ساراي - ئىمارەتلەرنى ساپتۇ، چاكارلارنى يالداپ، ساراي - ئىمارەتلەرنىڭ ئىچىنى زىلچا - گىلەمەر بىلەن بېزەپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ناۋاينىڭ كۆڭلىگە بىر ئىش يېتىپ، ئايالىغا:

— ئەي خوتۇن، بۇ بالىنىڭ ئايىغى تازا ياراشتى: ئىلگىرى بىر تونۇر نانىنى ئون كۈندىمۇ سېتىپ بولالمايتتۇق، ھازىر كۈنىگە ئون تونۇر نانمۇ يېتىشمەيۋاتىدۇ. ئەسكى كەپىمىز ھەشەمەتلىك سارايغا ئۆزگەردى. بىرى ئون بولدى، ئونى يۈز بولدى. ئەسكى جەندىمىز تاۋار - دۇردۇنغا ئۆزگەردى. سارىيىمىز زىلچا - گىلەمگە تولدى. ئەمدى ئۇنى ئۆيلەپ قويۇپ، قەرزىمىزنى ئادا قىلىۋەتسەك قانداق؟ — دەپ مەسلىھەت سالىدى. ئايالى ماقۇل بوپتۇ. ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، شاھزادىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ئەي ئوغلۇم، سەن بۇ ئۆيگە كىچىك كەلگەنىدىڭ، ئەمدى چوڭ بولدۇڭ، بىز مەسلىھەتلىشىپ، سېنى ئۆيلەپ قويايلى دېيىشتۇق، — دەپتۇ ناۋاي، ئەمما شاھزادە ماقۇل كۆرمەپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ ناۋاي شاھزادىنى توي قىلىشقا سۈيلەپ، شاھزادە رازىلىق بەرمەي، ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ، ھەر ئىككىسى ئۆز نىيىتىدىن يانماپتۇ. شاھزادە ئاخىر:

— ئەي ئاتا، مەن ئۆيلەنمەيمەن دېسەم، ئۆز سۆزلىرىدە چىڭ تۇرۇۋالىدىغان بولسا، مەن كىمنى ئالمەن دېسەم شۇنى ئېلىپ بېرىلا، — دەپتۇ.

— ۋاي بولىدۇ، بالام، — دەپتۇ ناۋاي.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ شاھزادە، — مۇشۇ شەھەر پادىشاھىنىڭ قىرىق بىر قەۋەتلىك راۋاق ئوستىدە ئاي بىلەن كۈنگە كۆرسەتمەي بېقىۋاتقان بىر قىزى بار، ماڭا ئاشۇ قىزنى ئېلىپ بەرسىلە.

ناۋاي پادىشاھنىڭ ئاشۇنداق بىر قىزى بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمىغاچقا، شاھزادىنىڭ گېپىگە ئەجەبلىنىپ:

— سەن پادىشاھنىڭ شۇنداق قىزى بارلىقىنى قانداق بىلىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ئون بەش ياشقا توشقان كۈنى مەلىكە مېنىڭ چۈشۈمگە كىرگەن. مەن شۇ چۈشنى كۆرگەندىن كېيىن غېرىب - مۇساپىرلىق يولىغا كىرىپ، بۇ شەھەرگە يېتىپ كەلدىم. شۇنىڭدىن بېرى سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا خىزمەت قىلىۋاتىمەن، — دەپ ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان ناۋاي پىشانىسىگە پاقىدە بىرنى ئۇرغىنىچە، خوتۇنىنىڭ يېنىغا چىقىپ:

— ھەي خوتۇن، ھەي خوتۇن، ئۇنى ئۆيلەيمىز دەپ چاتاق قىلدۇقمۇ نېمە؟ ئۇ پادىشاھنىڭ قىزىنى

ئالىمەن دەيدۇ. بىز ناۋاي تۇرساق، قانداقمۇ پادىشاھقا تەڭ كېلەلەيمىز؟ بۇ بالا ئەمدى مېڭەمنى يەيدىغان ئوخشايدۇ، — دەپتۇ.

— نېمە غەم يەيلا؟ — دەپتۇ ئايالى، — «ئەلچىگە ئۆلۈم يوق» دەپتىكەن، ئاۋۋال بېرىپ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ باقمامىلا.

ناۋاي ئايالىنىڭ مەسلىھىتىنى قوبۇل قىلىپ، ھېيت ـ ئايەملەردە كىيىدىغان تون ـ كەمزۇل، تۇ-مىقىنى كىيىپ، كۆمۈش توقۇملۇق جەدە ئاتقا مىنىپ، غادايغىنىچە پادىشاھ ئوردىسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ ياساۋۇللارغا سالام بېرىپ، كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. ياساۋۇللار خەۋەرنى پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. شۇ كۈنلەردە ناۋاينىڭ ياخشى نام ـ شەرىپى پادىشاھنىڭ قۇلىقىغمۇ يەتكەنكەن، شۇڭا پا-دىشاھ ناۋاينىڭ كىرىشىگە رۇخسەت قىپتۇ. ناۋاي پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ يەتتە ئېگىلىپ تەزىم قە-لىپ، ئىجازەت كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

— ھە، ناۋاي، بۇيىققا ئۆتۈپ قاپسەن، — دەپتۇ پادىشاھ ئۇنىڭ سالىمىنى قوبۇل قىلىپ، — نېمە ھاجەت بىلەن كەلدىڭ؟

— مېنىڭ ھاجىتىم ناھايىتى ئېغىر، — دەپتۇ ناۋاي.

— نېمە سۆزۈڭ بولسا دەۋەرگىن، — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئۆلۈمدىن قورقمەن، — دەپتۇ ناۋاي.

— بولدى، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كەچتىم، — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئەي شانۇ شەۋكەتلىك پادىشاھىم، سىلى بىر قىز چوڭ قىپتىكەنلا، مەن بىر ئوغۇل... — دەپ ناۋاي سۆزىنى باشلىشى بىلەن تەڭ، پادىشاھ:

— جاللات، بۇ بەتبەختنىڭ كاللىسىنى ئېلىڭلار ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن، — دەپتۇ ناۋاي تىزلىنىپ تۇرۇپ.

— قېنى، تىلىڭنى چاينىماي سۆزلە، — دەپتۇ پادىشاھ. ناۋاي يەردىن ئۇستۇن قارىيالماي، تىتىرەگىنىچە:

— مەن بىر ئوغۇل چوڭ قىلغان. ئوغلۇم بالاغەتكە يەتكەندە، ئۆيلەپ قويايلى دېسەم: «پادىشاھنىڭ قىزىنى ئالمەن» دەپ تۇرۇۋالدى، ئامالسىز ھۇزۇرلىرىغا كېلىشكە مەجبۇر بولدۇم. بىھۇدە ئۆلۈشنى خا-لىمايمەن، — دەپتۇ.

بىر ناۋاينىڭ ئۆز قىزى ئۈچۈن خەۋىدار بولۇپ كەلگەنلىكىگە پادىشاھ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي غە-زەپلىنىپ تۇرغاندا، ۋەزىرى يول كۆرسىتىپ مۇنداق پىچىرلاپتۇ:

— ئەي پادىشاھىئالەم، ئەلچىگە ئۆلۈم يوق. «بەرمەس قىزنىڭ تويلۇقى ئېغىر» دەپتىكەن. ناۋاينى ئۆلتۈرسەك بولمايدۇ، شەرت قويايلى، ئۇ يىگىت راستتىنلا قەتئىي نىيەتكە كەلگەن بولسا، ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز ئىچىدە سايغا پادىشاھ ئوردىسىدەك بىر ساراي بىنا قىلسۇن، سارايىنىڭ ئىچى ـ تېشىغا زىلچا ـ گىلەمدە پايانداز سالسۇن. ئەگەر ئۇنى قىلالمىسا يىگىتىنىڭ كاللىسىنى ئالايلى، — دەپتۇ. پادىشاھ ۋە-زىرنىڭ بۇ تەكلىپىنى ماقۇل كۆرۈپ:

— ئەي ناۋاي، مەن قىزىمنى ئوغلۇڭغا بەرسەمۇ بېرەي، ئەمما ئوغلۇڭ شەھەر سىرتىدىكى سايغا ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز ئىچىدە بىر شەھەر بىنا قىلسۇن، شەھەرنىڭ چارباغلىرى بولسۇن. شەھەر ئىچىدە سودا قاينىغان، ئاشپەز، ناۋاي، سودىگەرلەر رەت ـ رېتى بىلەن ئورۇن ئالسۇن. ئەگەر ئۇنداق بولمايدى-كەن، بالاڭنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ، سېنىڭ پۇتۇن مال ـ دۇنيايىڭنى مۇسادىرە قىلىمەن، — دەپتۇ.

ناۋاي پىشانىسىگە پاققىدە بىر شاپىلاق ئۇرغىنىچە ئۇردىدىن چىقىپ ئۆيىگە غەمكىن قايتىپ كەپ-
تۇ. ناۋاينىڭ پەرىشان قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئايالى:
— ۋاي دادىسى، نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. ناۋاي:
— ئاغرىمىغان بېشىمغا ئالتە تاياق بولدى، — دەپ، پادىشاھنىڭ شەرتىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.
— ھەي، نېمىدىن غەم قىلىلا؟ — دەپتۇ ئايالى، — تازا ئەخمەق ئىكەنلا. ھېچبولمىغاندا ئىككىمىز
پۇل - پۇچەك، ئالتۇن - يامبۇلارنى بىر خۇرجۇنغا قاچىلاپ، بىر ئاتقا مىنىپ قېچىپ كېتىمىز. ئۇ ئۆ-
زى تاپقان بالاغا ئۆزى قالمامدۇ؟
— پەمىڭ بار جۇمۇ سېنىڭ، — دەپتۇ ناۋاي. ئۇلارنىڭ سۆزى تۇگىشىگە، شاھزادە ئۆيگە كىرىپ:
— دادا، قانداق بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. ئانىسى پادىشاھنىڭ شەرتىنى ئۇنىڭغا يەتكۈزۈپتۇ.
— بولىدۇ ئەمىسە، مەن پادىشاھنىڭ تەلىپى بويىچە شەھەر بىنا قىلاي، سىلەر غەم قىلماڭلار، —
دەپتۇ شاھزادە.
ئاردىدىن بىر كۈن ئۆتۈپتۇ. ناۋاي ئوغلىنىڭ ئۇخلاپ ياتقانلىقىغا ھەيران بولۇپ:
— ئوغلۇم، ئۇخلاپ ياتسەنغۇ، سەن پادىشاھنىڭ شەھەر سېلىشقا مۆھلەت بەلگىلەپ بەرگەنلىكىنى
ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ — دەپتۇ. شاھزادە:
— بولدى، غەم قىلماڭ دادا، — دەپ ئۇيقۇسىنى ئۇخلاپتۇ.
ئىككى كۈن ئۆتۈپتۇ. ئۇچىنچى كۈنى ناۋاي ئالتۇن - كۈمۈش، يامبۇلىرىنى خۇرجۇنغا قاچىلاپ،
خوتۇنىنى ئېلىپ قېچىپ كەتمەكچى بولۇپ دەرۋازا ئالدىغا چىقسا، پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى قىلىچلىرى-
نى يالتىڭاچلاپ تۇرغۇدەك. لەشكەرلەر ناۋاي بىلەن ئايالىنى تۇتۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ.
شاھزادە ئۇلارنى لەشكەرلەرنىڭ تۇتۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، شەھەر سىرتىدىكى سايلىققا بېرىپ
قوينىدىكى خىزىر نىيازنى چىقىرىپ:
— ئەي خىزىر نىياز، بېشىمغا كۈن چۈشتى، مۇشۇ سايلىققا پادىشاھنىڭ تەلىپىدىنمۇ ھەشەمەتلىك
بىر شەھەر بىنا قىلغايسەن! — دەپ ئەمر قىلىپ قويۇپ، ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئوردا ئىچىگە
كىرگەندە، پادىشاھ ناۋاينى سوراق قىلىۋاتقانكەن.
— سەن بۇگۈن مۆھلەت كۈنىنىڭ توشقانلىقىنى بىلمەمسەن، مەن دېگەن شەھەر - ساراي قېنى؟ —
دەپتۇ پادىشاھ ناۋايغا. ناۋاي يىغلاپ تۇرۇپ:
— پادىشاھىئالەم، مەن بۇ بالىنى بېقىۋالغانىدىم. قىزلىرىنى ئالمەن دېگەن مۇشۇ بالا، — دەپ
ئىشكتىن كىرىۋاتقان شاھزادىنى كۆرسىتىپتۇ. پادىشاھ شاھزادىنىڭ ئۇستۇبشىغا قاراپ:
— جاللات، مۇنۇ بەتبەختنىڭ كاللىسىنى ئېلىڭلار! — دەپتۇ.
— توختىسىلا، شاھ ئالىيلىرى، — دەپتۇ شاھزادە، — سىلى ماڭا ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بەرگەن.
ئەگەر ئادىل پادىشاھ بولسىلا، بۇگۈن كەچ كىرگۈچە تەخىر قىلسىلا، مەن بىنا قىلغان شەھەرنى كۆرۈپ
بېقىپ بىرنېمە دېسىلە.
پادىشاھ ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە شەھەرنى كۆرۈپ بېقىشقا ماقۇل بوپتۇ. پادىشاھ
ئوردا ئەھلىنى باشلاپ سايغا بارسا ئاجايىپ بىر شەھەر تۇرغۇدەك، ئەيىۋەھنناس، شەھەردە ئادەم دەريادەك
ئېقىپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ ياساۋۇللىرىنى ئىشقا سېلىپ يول ئېچىپ، شەھەر رەستىلىرىنى ھەيرانلىق
ئىچىدە كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. رەستىلەرنىڭ شۇنچە رەتلىك، يوللارنىڭ مەرمەر، سارايلارنىڭ چىرايلىقلى-

قىدىن كۆزلىرى ئالاچەكمەن بولۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئۆز ئوردىسىنىڭ بۇ سارايىنىڭ ئالدىدا بىر ئەسكى كەپىچىلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىپتۇ. پادىشاھ شاھزادىنىڭ كارامىتىگە قايىل بولغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، قىزىنى بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ ھەمدە توي تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈپ قىرىق كېچە ـ كۈندۈز تـوي ئۆتكـۈ-زۈپ، مەلىكىنى شاھزادىنىڭ سارىيىغا كۆچۈرۈپ بېرىپتۇ. شاھزادە مەلىكە بىلەن بىر ياستۇقتا باش قو-يۇپ، مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتىپتۇ. بۇ خۇشاللىق كۈنلەردە ناۋايىمۇ ئۆزىنى پادىشاھنىڭ قۇدىسى سانـاپ ، مەيدىسىنى كېرىپ يۈرۈپتۇ.

شۇ كۈنلەردە شاھزادە مەلىكىنىڭ شېرىن ۋەسلىگە يېتىپ، ۋىسال شادلىقىدا ئۆزىنىڭ ئۆتكەنكى كۈنلىرىنىمۇ ئۇنتۇشقا باشلاپتۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھەتتا خىزىر نىيازنىمۇ ئېسىدىـن چـە-قىرىپتۇ. خىزىر نىيازنى توپا ـ چاڭ بېسىشقا باشلاپتۇ. بۇ چاغدا شاھزادىنىڭ بېشىدا كۆرۈنـمـەس بالا ـ قازا سايە تاشلاپ يۈرگەنكەن، چۈنكى ئەسلىدە ئۇ مەلىكىگە يەنە بىر دۈە ئاشىق ئىكەن. پـا-دىشاھ ھەر كېچىسى قىزنىڭ سارىيىنىڭ ئەتراپىغا ئوت يېقىپ، قىزىنى ئامان ـ ئېسـەن ساقـلاپ كېلىۋاتقانىكەن، بۇ سىرنى شاھزادىگە ئېيتىپ بەرمىگەنكەن. بىر كېچىسى ئوت قالىغۇچـلارنى ئۇيقۇ بېسىپ ئۇخلاپ قېلىپ، ئوت ئۆچۈپ قاپتۇ. دۈە شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ كېلىپ مەلىكە-نى، خىزىر نىيازنى ئېلىپ كېتىپتۇ. دەھشەتلىك ئاۋازدىن شاھزادە چۆچۈپ ئويغىنىپ، ئۆزىنىـڭ داق يەردە تەنھا ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئەتراپقا قارىسا، شەھەر، سارايلاردىن ئەسەر يـوق. ئـۇ نـېمـە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، مەلىكىنىڭ بىرەر دۈشمىنى بارمىدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ ئىشـنـىڭ

تېگىگە يېتىپ:

— ئەي ئوغلۇم، بۇ مەندىن ئۆتكەن سەۋەنلىك، مەن بۇ سىرنى ساڭا ئېيتىپ بەرمەپتىمەن. ئەسلىي قىزىمغا بىر دېۋە ئاشىق ئىدى، ئۇنى ھەركىچىسى ئوت يېقىپ قويۇپ قوغدايتتۇق. قىزىمنى چوقۇم ئا-شۇ دېۋە ئېلىپ كەتتى. ئەمدى قانداق قىلماق كېرەك؟ — دەپ زار - زار يىغلاشقا باشلاپتۇ. شاھزادە ئىشىنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ:

— ئەي شاھ ئاتا، مەن مەلىكىنى تېپىپ كېلىمەن. بۇنىڭ ئۈچۈن سىلى يەتمىش پاتمان تۆمۈردە كەش، يەتمىش پاتمان تۆمۈردە ھاسا، يەتمىش پاتمان تۆمۈردە جەندە - كۈلاھ سوقتۇرۇپ بەرسىلە، — دەپتۇ. پادىشاھ شاھزادىنىڭ تەلىپى بويىچە ئىش قىپتۇ.

شاھزادە يولغا چىقىپتۇ. ئۇ تاغلاردىن ئېشىپ، چۆللەرنى كېزىپ، دەريالارنى كېچىپ، نەچچە شە-ھەرلەرنى ئىزدىگەن بولسىمۇ، ھېچ يەردىن مەلىكىنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئالالماپتۇ. ئۇنىڭ ساقال - بۇ-رۇتى، چاچلىرى ئۆسۈپ، يۈزىنى قاسماق بېسىپ دەرۋىشكە ئوخشاپ قاپتۇ، يەتمىش پاتمان تۆمۈر ھاسا-سى ئۇپراپ قوشۇقتەك قاپتۇ، كەشىنىڭ چەمى ئۇپراپ تېشىلىپتۇ، ئۇچىسىدىكى تۆمۈر جەندىسى ئۇپراپ قەغەزدەك قاپتۇ. شۇ ھالەتتە ئۇ كۆز يەتكۈسىز بىر جەزىرىدىكى يالغۇز چىنار تۈۋىدىكى بۇلاق بويىغا بېرىپ قاپتۇ. ئۇ بۇلاقتىن ئۆزىنىڭ ئالۋاستىدەك ئىسكەتنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. شاھزادە شۇنداق تۇرسا، بىر قىز كېلىپ بۇلاقتىن قاپاققا سۇ ئاپتۇ. شاھزادە قىزغا سالام بېرىپ:

— ئەي قىز، قاپىقىڭىزنى بەرسىڭىز، ئۇسسۇزلۇقۇمنى قاندۇرۇۋالسام، — دەپتۇ. قىز قاپىقىنى شاھزادىگە بېرىپتۇ. شاھزادە قاپاقتىكى سۇنى بىراقلا ئىچىۋېتىپ، قاپاقنى قىزغا قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. قىز ئۇنىڭغا قىزىقىپ:

— ئەي ئادەمزات، بۇ ئادەمزات ئاياغ باسىدىغان يەر ئەمەس، سەن نېمە ۋەجدىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. شاھزادە قىزنىڭ سوئالىغا ھەيران بولۇپ:

— سىز ئۆزىڭىز ئادەمزات ئەمەسمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ئادەمزات ئەمەس، دېۋىنىڭ قىزى. سەن نېمە ۋەجدىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ قىز يەنە. شاھزادە ئۆزىنىڭ ھەممە كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ:

— مەن دېۋە ئېلىپ قاچقان مەلىكەمنى ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. سىزنىڭ ئۇنىڭدىن خەۋە-رىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. قىز كۆز ياشلىرىنى باھار يامغۇرىدەك تۆكۈپ:

— بايا سەن ئاپاڭنىڭ ئىسمىنى نېمە دېدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. شاھزادە قىزنىڭ كۆز ياشلىرىغا ئەجەبلىنىپ:

— ئاپامنىڭ ئىسمى گۈلرۇھ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قىز بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ئۆزىنى شاھزادىنىڭ باغرىغا ئېتىپ:

— ۋاي جېنىم قېرىندىشىم، — دەپ شاھزادىنى چىڭ قۇچاقلاپتۇ.

شاھزادە بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. دېۋە قىز ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ:

— ئەي ئوغلۇم، مەن سېنىڭ كىچىك ئاپاڭ بولىمەن، سېنىڭ ئاپاڭ گۈلرۇھ مېنىڭ ئاچام بولىدۇ. بىز بىر ئانىدىن ئۇچ ئاچا - سىڭىل ئىدۇق، دائىم پەرىزاتقا ئايلىنىپ ئۇچۇپ جاھان كېزىپ سەيلە قىلاتتۇق. بىر قېتىم سەيلىگە چىقىپ قويۇق ئورمانلىقتا گۈل تېرىپ يۈرۈپ ئاتاڭنى ئۇچرىتىپ قال-دۇق، شۇنىڭدىن كېيىن ئاچامنىڭ كۆزىدىن ياش قۇرۇمىدى. بىز ئۇنىڭ ئاشىق بولغانلىقىنى بىلىپ، نىيىتىدىن يېنىشنى دەۋەت قىلدۇق، چۈنكى ئاتىمىز بىزنىڭ ئادەمزات بىلەن بېرىش - كېلىش قىلغە-

نىمىزنى بىلىپ قالسا بىزنى قاتتىق جازالايتتى. لېكىن، ئاچام ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي، ئاتاڭ بىلەن توي قىلىۋالدى. ئاتام بۇ خەۋەرنى تويدىن كېيىن بىلدى. ئاتام غەزەپكە پايلىماي ئاچامنى قايتۇرۇپ كېلىپ قاماپ قويدى، ئۇنىڭ كۆز يېشى ئاخىر قانغا ئايلاندى. ئاچامنىڭ كۆز يېشىغا قاراپ ئۇنىڭغا ئاچا ـ سىڭىل ئىككىمىزنىڭ ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى ئېرىنىڭ يېنىغا قايتۇرۇۋەتمەكچى بولدۇق ۋە ئاتامنىڭ خىزمىتى نىياز دېگەن خىسلەتلىك ئەڭگۈشتەر شەمشىرىنى ئوغرىلاپ ئاچامغا بەردۇق. ئۇ ئاشۇ خىزمەت نىيازغا ئەمر قىلىپ ئاتامنىڭ قەپىسىدىن قۇتۇلدى. ئاچام قېچىپ كەتكەندىن كېيىن بۇ ئىش ئاشكارىلىنىپ قېلىپ، ئاتام بىزنى بۇ يەرگە پالىۋەتتى. بۇ يەردە ئاچام ئىككىمىز ياشايمىز. شۇنىڭدىن بېرى ئاپاڭنى كۆرمىدۇق، يا خەۋىرىنى ئالالمىدۇق. ئوغلۇم، مەن ئېرىمگە ئېيتاي، ئۇ سېنى ئىككىنچى ئاچامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارسۇن. ئۇ بىر ئامالىنى قىلىپ مەلىكەڭنى تېپىپ بېرەر، ــ دەپ ئۆيىگە باشلاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىڭ ئېرى قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، شاھزادىنى كۆتۈرۈپ ئىككىنچى ئاچىسىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. شاھزادە ئۇلار بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ ئەھۋالنى سۆزلەپتۇ. ئوتتۇرانچى دۆە قىز:

ــ سېنىڭ مەلىكەڭ بەلكىم كۇھىقاپتا بولۇشى مۇمكىن، مەن سېنى كۇھىقاپقىچە ئاپىرىپ قويىاي، ئۇنىڭ نېرىسىنىڭ ئامالىنى ئۆزۈڭ قىلغىن، ــ دەپتۇ.

شاھزادە ماقۇل بوپتۇ. ئوتتۇرانچى دۆە قىز شاھزادىنى كۇھىقاپقا ئاپىرىپ قويۇپ:

ــ ئەمدى ئۆزۈڭ ئامال قىل، ــ دەپ كېتىپ قاپتۇ.

شاھزادە كۇھىقاپقا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ كېتىۋېتىپ بىر تورغاينى تۇتۇۋېلىپ، لازىم بولۇپ قالار، دەپ قوينىغا سېلىۋاپتۇ. ئۇ تاغ ئېغىزىغا يېقىن بېرىشىغا توپا ـ چاڭ كۆتۈرۈلۈپتۇ، قارىسا ئىككى دۆە سوقۇشۇۋاتقانىكەن. شاھزادە دۆلەرنىڭ يېنىغا بېرىپ:

ــ سىلەر نېمىشقا سوقۇشىسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ. دۆلەر شاھزادىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ سوقۇشۇشتىن توختاپتۇ ۋە بىرسى:

ــ سەن ئۆزۈڭ كىم؟ بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىڭ؟ ــ دەپتۇ.

ــ مەن سىلەرنىڭ جېدىلىڭلارنى ئاجرىتىپ قويغىلى كەلدىم. سىلەر كىم؟ نېمىنى تالىشىۋاتىسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ شاھزادە.

ــ بىز سۇلايمان قالپىقىنى تالىشىۋاتىمىز. ئۇنى كىيگەن ئادەم ھېچكىمگە كۆرۈنمەيدۇ، ئۇ بىر خاسىيەتلىك قالپاق. سەن بۇ جېدەلنى ئايرىپ قويالامسەن؟ ــ دەپتۇ دۆلەر. شاھزادە ئويلانغان قىيا-پەتتە بىرئاز تۇرۇپ:

ــ مەن بىر تاشنى يىراققا قارىتىپ ئاتاي، شۇ تاشنى كىم ئاۋۋال مېنىڭ يېنىمغا ئېلىپ كەلسە قالپاق شۇنىڭ بولسۇن، بۇنىڭغا رازى بولامسىلەر؟ ــ دەپتۇ. دۆلەرنىڭ ھەر ئىككىسى بۇ تەكلىپكە ماقۇل بوپتۇ. شاھزادە:

ــ قېنى، سىلەر قالپاقنى ئاۋۋال ماڭا بېرىڭلار، ئاندىن مەن تاشنى ئاتاي، ــ دەپتۇ. دۆلەر قالپاقنى بېرىپتۇ. شاھزادە قالپاقنى قولىغا ئېلىپ، قوينىدىن تورغاينى چىقىرىپ:

ــ مانا تاشنى ئاتتىم، ــ دەپ ئاسمانغا قارىتىپ ئېتىپتۇ. تورغاي بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسلەپ ئۇچۇپ، ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئىككى دۆە تورغاينى تۇتىمىز دەپ يۈگۈرۈپ كېتىپتۇ. شاھزادە شۇ ھامان قالپاقنى بېشىغا كىيىپ كۇھىقاپنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپتۇ. شاھزادە كۇھىقاپ ئىچىدە مەلىكىنى ئىزدەپ ئۇزاق يول يۈرۈپ، ئاخىر مەلىكىنى ئۇچرىتىپتۇ. قارىسا مەلىكە بىر قەپەسكە سولانغان بولۇپ، چاچلىرى

ئاقسرىپ، چىشلىرى چۈشۈپ، قورۇق بېسىپ، ماك ـ ماك مومايغا ئايلىنىپ كەتكەنىكەن. شاھزادە مەلـ
كىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ، بېشىدىن قالپىقىنى ئالغانىكەن، ئۇمۇ بىردەمدە بىر بوۋايغا ئايلىنىپ قاپتۇ. مە-
لىكە شاھزادىنى كۆرۈپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. شاھزادە مەلىكىنى ماك تەسلىكتە ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ.
مەلىكە شاھزادىگە:

— سىز بۇ يەردىن تېز كېتىك، دېگە ئويغىنىپ كەتسە ئامان قالمايسىز، — دەپتۇ.

— ياق، مەن سىزنى قۇتقۇزىمەن، دېگە نەدە؟ مەن ئۇنى ئۆلتۈرىمەن، — دەپتۇ شاھزادە.

— دېگىنىك جېنى ئۆزىدە ئەمەس، — دەپتۇ مەلىكە.

— ئۇنىك جېنى نەدە؟ — سوراپتۇ شاھزادە.

مەلىكە مۇنداق دەپتۇ:

— مۇشۇ يەردىن ئالدىڭىزغا قاراپ ماڭسىڭىز يەتتە دەرۋازا بار، ھەربىر دەرۋازا تۈۋىدە نەچچە خىل
يىرتقۇچ ھايۋان تۇرىدۇ. سىز ئۇلاردىن قورقماي، مەلىكىنىك ئەمرى دەپ ماڭسىڭىز ئامان ـ ئېسەن يۈ-
رۈپرىسىز. يەتتىنچى دەرۋازىدىن كىرسىڭىز، بىر كىچىك ئىشىك بار، ئىشىكنى ئاچسىڭىز، ئۇنىك ئە-
چى قاراڭغۇ. ئىشىكتىن، مەلىكىنىك ئەمرى دەپ، قەدەم باسسىڭىز يورۇيدۇ. بىر ھۈجرىغا كىرسىڭىز،
ھۈجرىدا بىر تەخت بار، تەختنىك ئاستىدا بىر ساندۇق بار. ساندۇقنى ئاچسىڭىز، ئىچىدە بىر تۇخۇم
بار. شۇ تۇخۇمغا دېگىنىك جېنى بەند قىلىنغان. تۇخۇمنى چېقىۋېتەلىسىڭىز، دېگىنى ئۆلتۈرەلەيسىز.

شاھزادە ماقۇل بولۇپ، مەلىكىنىك دېگىنى بويىچە يەتتە دەرۋازىدىن ئۆتۈپ كىچىك ئىشىك ئارقـ
لىق ھۈجرىغا كىرىپتۇ ۋە چاقماقلىق بىلەن سانداقنىك ئاغزىنى ئېچىپ تۇخۇمنى ئېلىپ يەرگە قاتتىق
ئۇرغانىكەن، تۇخۇم چېقىلىپ ئىچىدىن بىر جۈجە چىقىپ دېگە تەرەپكە قېچىپتۇ. شاھزادە ئۇنى تۇتۇۋال-
تۇ. شۇ چاغدا دېگە ئويغىنىپ:

— ئەي ئادەمزات، ئۇنى ئۆلتۈرمە، نېمە تەلىپىك بولسا ئورۇنداي، — دەپتۇ. شاھزادە:

— ئۇنداق بولسا بۇ يەردىكى ھەممە سېھىرنى يوقات، — دەپتۇ.

دېگە بۇ تەلەپكە ماقۇل بولمىغانىكەن، شاھزادە چۈجىنىك بوينىنى ئۈزۈپ تاشلاپتۇ، شۇ ھامان دېگـ
ىنىك جېنى چىقىپتۇ. شۇنىك بىلەن شاھزادە مەلىكىنى قەپەستىن بوشىتىپ، خىزىر نىيازنى تېپىپ:

— ئەي خىزىر نىياز، مەن ساڭا نېمە قىلغان، نېمە ۋەجدىن مېنى تاشلاپ كېتىسەن؟ — دەپ
سوراپتۇ. خىزىر نىياز زۇۋانغا كىرىپ:

— ئەي شاھزادە، سەن ئىلگىرى مېنى ئۆزۈڭدىن ئايرىماي ساقلايدىغان، قاچان خوتۇن ئالدىڭ، مې-
نى كۆڭلۈڭدىن چىقىرىۋەتتىڭ، كارىڭ بولمىدى، شۇڭا كەتتىم، — دەپتۇ.

شاھزادە ئۆزىنىك سەۋەنلىكىنى بويىنىغا ئاپتۇ ۋە مەلىكە بىلەن يۈرتىغا قاراپ راۋان بوپتۇ. ئۇلار
تاغلاردىن ئېشىپ، چۆللەرنى كېزىپ، بىر جەزىرە ئىچىدىكى بۇلاق بويىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ. ئۇلار بۇلاق
سۈيىدە يۇز ـ كۆزىنى يۇيۇپ، سۇدىن قانغۇچە ئىچىپ، راھەتلىنىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. شاھزادە چۈشىدە ئاپ-
ئاق ساقال، نۇرانە چىراي بىر بوۋاينى كۆرۈپتۇ. بوۋاي: «ئەي ئوغلۇم، سىلەر ئەمدى مۇشۇ بۇلاقتا يۈ-
يۇنساڭلار ئەسلىڭلارغا قايتىسىلەر» دەپتۇ. شاھزادە ئويغىنىپ، مەلىكىگە كۆرگەن چۈشىنى سۆزلەپ بې-
رىپتۇ. شۇنىك بىلەن ئۇلار بۇلاق سۈيىدە يۇيۇنۇپتۇ ـ دە، دەرھال ئەسلىگە كېلىپ قاپتۇ. ئۇلار بۇنـ
دىن چەكسىز خۇشاللىققا چۆمۈپ، خۇداغا ھەمدۇ سانا ئوقۇپتۇ. ئۇلار يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىر تاغقا
كەلگەندە، ئالدىدىن بىر دېگە چىقىپ كەپتۇ. ئۇ دېگە شاھزادىگە:

— ئەي شاھزادە، مانا مەن سەن ئاتقان تاشنى تېپىپ كەلدىم، قالپاقنى بەرگىن، — دەپ تورغاينى شاھزادىگە بېرىپتۇ. شاھزادە:

— سېنىڭ ھېلىقى ھەمراھىڭ قېنى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ ئاچچىققا چىدىماي ئۆلۈپ قالدى، — دەپتۇ دېۋە. شاھزادە ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ:

— سەن ئادەمزاتقا زىيان يەتكۈزمەسلىككە ۋەدە بەرسەڭ قالپىقىڭنى قايتۇرۇپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

دېۋە ئادەمزاتقا زىيان يەتكۈزمەسلىككە ۋەدە بېرىپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭ قالپىقىنى قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. دېۋە قالپاقنى بېشىغا كىيىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

شاھزادە بىلەن مەلىكە ئاخىر يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، شاھ ۋە ئاۋاي بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. پادىشاھ بالىلىرى بىلەن قايتا جەم بولغانلىقىغا خۇشال بولۇپ، كاتتا توي قىلىپ بېرىپتۇ.

كۈنلەر، ھەپتىلەر ئۆتۈۋېرىپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە شاھزادىنىڭ چۈشىگە ئۆز ئاتا ـ ئانىسى كىرىپتۇ. شاھزادە ئۆز يۇرتى، ئۆز ئاتا ـ ئانىسىنى سېغىنىپ، ئۆزىنى ئاشكارىلاپ، پادىشاھتىن ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشاھ شاھزادىنىڭ ئۆز شەھرىگە قايتىشىغا رۇخسەت قىپتۇ. شاھزادە پادىشاھ بىلەن خوشلىشىپ، مەلىكە بىلەن بىللە ئۆز شەھرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ئۈزۈن يوللارنى كەينىدە قالدۇرۇپ، ئۆز شەھرىگە ئامان ـ ئېسەن يېتىپ بېرىپ، شاھ ئاتىسى، خانىش ئانىسى بىلەن خۇشال كۆرۈشۈپتۇ. شەھەر خەلقى شاھزادىنىڭ قايتىپ كەلگىنىگە تەنتەنە قىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن شاھزادە ئۆمرىنى ئۆز يۇرتىدا ئاتا ـ ئانىسى، ئامراق ئايالى بىلەن خاتىرجەم ئۆتكۈزۈپتۇ.

قۇدرەتنىڭ كەچۈرمىشلىرى

ئەر ئىكەنۇ يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ توق ئىكەن، بۇرۇنقى زامانلاردا بىر تىلسىمات قاپاق بولغانىكەن. بۇ تىلسىمات قاپاقتا بەند قىلىنغان بىر پەرىزات بولغانىكەن. شۇ زامانلاردا بىر ئەر ـ خوتۇن ياشىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قۇدرەت ئىسىملىك يالغۇز ئوغلى بار ئىكەن، ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى كۆز قارىچۇقىدەك ئاسرايدىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى قۇدرەتنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى داڭلىق بىر موللامغا تاپشۇرۇپ، ئۇنىڭغا ياخشى تەلىم ـ تەربىيە بېرىشنى تاپىلاپتۇ.

قۇدرەتمۇ ئىلىم ئۆگىنىشكە قىزىقىپتۇ. ئۇ ئىلىمدىمۇ، ياشتىمۇ تازا بالاغەتكە يېتەي دېگەن چاغدا تۇيۇقسىز ئۇنىڭ ئۇستازى قازا قىپتۇ. يېقىن ئەتراپتىكى باشقا مۇللىلارغا ئۇنىڭ تازا ئىخلاسى بولمىغانلىقتىن ئوقۇشتىن توختاپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە قۇدرەت چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە ھۆسن ـ جامالدا تەڭدىشى يوق بىر ساھىبجامال قىز بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغۇدەكمىش. ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ ئۆزىنىڭ چۈش كۆرگەنلىكىنى بىلىپ، شۇ كۈندىن باشلاپ چۈشىدە كۆرگەن قىزغا غايىۋانە ئاشىق بوپقاپتۇ، قىزنىڭ ئىشقىدا ھەسرەت چېكىپ، رەڭگىرويى كۈندىن ـ كۈنگە سارغىيىپ كېتىپتۇ.

ئاي، يىللار ئۆتۈپ، قۇدرەتنىڭ يېشى يىگىرمىگە يېتىپتۇ. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلىپ قويۇش كويىغا چۈشۈپتۇ ھەمدە نۇرغۇن گۈزەل قىزلارنى ئۇنىڭغا سايە قىپتۇ، بىراق قۇدرەت ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنى ياقتۇرماپتۇ. بىر كۈنى قۇدرەتنىڭ ئاتىسى:

— ئوغلۇم، كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولغىنىڭنى بىر كۆرەي. ئاناڭ بىلەن ئىككىمىزدە ماغدۇر قالمىدى، بۇگۈن بار بولغىنىمىز بىلەن ئەتە يوق. سېنىڭ تويۇڭنى كۆرسەك بىئارمان كېتەر ئىدۇق، — دەپتۇ قۇدرەتكە. قۇدرەت ئاتىسىنىڭ گېپىنى رەت قىلىشنى ئەپ كۆرمەي:

— بولىدۇ ئاتا، — دەپتۇ ئىتائەتمەنلىك بىلەن، — سىلەرنىڭ دېگىنىڭلارچە بولسۇن. پەقەت ماڭا بىرئاز مۆھلەت بېرىڭلار. مەن يېقىندا بىر چۈش كۆردۇم، چۈشۈمگە قارىغاندا، سەپەرگە چىقىمسام بولمايدۇ. مېنىڭ توي ئىشىمنى مەن سەپەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، سىلەرنىڭ دېگىنىڭلار بويىچە بىر تەرەپ قىلايلى.

ئاتىسى ئوغلىنىڭ گېپىگە رازى بولۇپ، سەپەر تەرەددۇتىنى قىلىشقا باشلاپتۇ.

ئاتا پاتمە بېرىپ ئوغلىنى يولغا سالىتۇ. قۇدرەت يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ، قانچىلىغان چۆل ـ باياۋانلارنى بېسىپ ئۆتۈپتۇ. نىھايەت، ئاسمان ـ پەلەك بىر تاغقا يېتىپ كەپتۇ. بۇ

تاغدا هەرخىل يىرتقۇچ هايۋانلار كۆپ ئىكەن. ئۇلارنىڭ دەھشەتلىك ھۇۋلاشلىرىنى ئاڭلىغان قۇدرەت بىرەر پاناھ جاي تېپىپ يوشۇرۇنۇش قارارىغا كەپتۇ. نۇرغۇن مۇشەققەتلەر بىلەن تاغنىڭ تۆپىسىگە چىقىپتۇ. توساتتىن ئۇنىڭ ئالدىدا ئاپئاق ساقىلى كۆكسىنى يېپىپ تۇرىدىغان بىر نۇرانە بوۋاي پەيدا بوپتۇ.

— ھەي ئوغلۇم، يولۇڭ قاياققا؟ — دەپ سوراپتۇ بوۋاي قۇدرەتتىن.

— باشپاناھ ئىزدەپ يۈرىمەن، بوۋا، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قۇدرەت.

— قەيەرلىكسەن؟ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

— ئەسلىي شەھرى ئاباتلىقمەن. بۇ يەردە قىلىدىغان ھېچقانداق ئىشىم يوق، — دەپ جاۋاب بېرىپ-تۇ قۇدرەت.

— ئەمدى نەگە بارماقچىسەن؟ — ياندۇرۇپ سوراپتۇ بوۋاي.

— ھەي بوۋا، قەيەرگە بېرىپ، قەيەردە تۇرۇشۇمنى ئۆزۈمۇ ئېنىق بىلمەيمەن. چۈشۈمدە بىر گۈزەل قىزنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالدىم. قانداقلا بولمىسۇن شۇ قىزنى ئىزدەپ تاپماقچىمەن، — دەپتۇ قۇدرەت كۆڭلىدىكىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپ.

— ئەي بالام، سەن بەكمۇ خەتەرلىك يولغا ئاتلىنىپسەن. سەن چۈشۈڭدە كۆرگەن قىز دۇنيا-دىكى پادىشاھنىڭ قىزى. دۇنيادىكى ماكانغا بارغان كىشىلەرنىڭ ھېچقايسىسى ئامان قايتمىغان. «يىگىت سۆزىدىن، يولۋاس ئىزىدىن قايتماس» دېگەن تەمسىل بار. نىيىتىڭ قىپسەن، ئەمدى يولۇڭدىن يانما ! مەن ساڭا يول كۆرسىتەي، — دەپتۇ بوۋاي، — مانا مۇشۇ يول بىلەن مېڭىۋېرىسەن. يولۇڭدا يەتتە تاغ ئۇچرايدۇ. ئوڭ تەرەپكە قاراپ ماڭساڭ، بىر چىغىر يول بار. ئەگەر ئادىشىپ سول تەرەپكە مېڭىپ قالساڭ، يالماۋۇزلار ماكانغا بېرىپ قالىسەن. ئۇدۇل ماڭساڭ تاغنىڭ تۆپىسىگە چىقىسەن. بىراق، تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە چۈشىدىغان يول يوق. ئەگەر ئوڭ تەرەپتىكى چىغىر يول بىلەن ماڭ-ساڭ، قېيىن قار - مۇزلۇقلار ئۇچرايدۇ. ئەمما، يول ئازابىدىن قورقما. بۇ يول سېنى دەريا بويىغا ئېلىپ بارىدۇ. دەريانى ياقىلاپ مېڭىۋېرىسەن. بىر جايغا بارغاندا دەريا ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. دەريانىڭ ئوڭ تارمىقىدىن ئۆتۈپ كۈنپېتىش تەرەپكە قاراپ ماڭساڭ، يولۇڭدا ئاندا - ساندا قۇرۇغان دەرەخ-لەر ۋە تەرەپ - تەرەپتە قۇم دۆۋىلىرى ئۇچرايدۇ. دەل شۇ يەردە يەر ئاستى شەھرى بار. بۇ شەھەر-نى ئادەمزات ئۇياقتا تۇرسۇن ئۇچار قۇشلارمۇ بىلمەيدۇ. شەھەرنىڭ دەرۋازىسى تىلسىم قىلىنغان. قۇمنىڭ ئارىسىدا چوڭ بىر تۇگمەن تېشى ئۇچرايدۇ. شەھەرنىڭ دەرۋازىسى شۇ يەردە. ئەمما، يەر ئاستى شەھىرىگە چۈشكۈچە قىرىق بىر دەرۋازىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. ھەربىر دەرۋازىغا بىر-دىن قۇلۇپ سېلىنغان، قۇلۇپلارنىڭ رەڭگى بىر - بىرىگە زادىلا ئوخشاشمايدۇ، ھەربىر قۇلۇپنىڭ ئۆز ئاچقۇچى بار. ئاچقۇچلار تۇگمەن تېشىنىڭ ئاستىغا باستۇرۇپ قويۇلغان. ئاچقۇچلارنى ئېلىش ئۇچۇن تۇگمەن تېشىنى ئوڭ تەرەپكە ئايلاندۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئادىشىپ سول تەرەپكە ئايلاندۇرۇپ قويساڭ، ئاچقۇچلار بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇپ جاراڭلاپ، ئەتراپنى غەلىتە ئاۋازلار قاپلاپ كېتىدۇ. ئۇ چاغدا يىرتقۇچ ھايۋانلار سېنى پارە - پارە قىلىۋېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، تاش جايىدىن قوزغىلىپ كېتىپ دەرۋازا ئېچىلمايدۇ، ئاچقۇچلارنىمۇ تاپالمايسەن. شۇنىڭ ئۈچۇن ئالدىرىماستىن تاشنى ئوڭ تەرەپكە قىرىق بىر قېتىم ئايلاندۇرىسەن، ئاچقۇچلار ئۆزلۇكىدىن قولۇڭغا چىقىدۇ. دە-ۋىلەر دەرۋازىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى سەزمەيدۇ. دەرۋازىلارنى ئېچىشتىن بۇرۇن قۇلۇپ ۋە ئاچقۇچلار-

نىڭ رەڭگىگە ئوبدانراق قارا. ئەگەر ھەربىر قۇلۇپقا ئۆز ئاچقۇچىنى سالمىساڭ، يەنە غەلىتە ئاۋازلار پەيدا بولىدۇ. قىرىق بىر قۇلۇپنىڭ قىرىق بىر خىل سىرى بار. ئەگەر قۇلۇپ قارا بولسا، ئاق رەڭلىك ئاچقۇچ بىلەن ئېچىلىدۇ. قىزىل رەڭلىك قۇلۇپنىڭ ئاچقۇچى ھاۋارەڭ بولىدۇ. ئاچقۇچلارنىڭ رەڭگى قۇلۇپلارنىڭ رەڭگىنىڭ ئەكسىچە بولىدۇ. قۇلۇپلارغا ئاچقۇچ سېلىنغاندىن كېيىن ئوڭ تەرەپكە قىرىق بىر قېتىم ئايلاندۇرىسەن، شۇ چاغدىلا دەرۋازىلار جىمجىت ئېچىلىدۇ. دەرۋازا ئېچىلغاندىن كېيىن چوقۇم ئالدى بىلەن دەرۋازا ئىچىگە ئوڭ پۇتۇڭ بىلەن قەدەم قويۇپ، ئەگەر سول پۇتۇڭ بىلەن قەدەم قويساڭ، دەرۋازا يېپىلىپ سېنى قىستۇالىدۇ ـ دە، دىۋىلەر ئويغىنىپ سېنى تىتىپ تاشلايدۇ. قىرىق بىرىنچى دەرۋازىنى ئېچىپ ئىچكىرىگە كىرسەڭ، ئوڭ تەرەپتە قىرىق بىر قاپاق بار، قاپاقلارمۇ بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدۇ. ئەمما، بۇ قاپاقلارنىڭ ئارىسىدا بىرسىنىڭ بوينىنىڭ يۇقىرى تەرىپى بىر قارىساڭ ئانارغا، بىر قارىساڭ ئالمىغا ئوخشايدۇ. شۇ قاپاقنى سول قولۇڭغا ئالغىن ـ دە، ئوڭ قولۇڭنىڭ ئوتتۇرا بارمىقى بىلەن قىرىق بىر قېتىم چېكىپ، ئوڭ تەرەپكە قىرىق بىر قېتىم ئايلاندۇر. شۇندىلا ئۇنىڭ ئېغىزى ئېچىلىپ، سەن چۈشۈگىدە كۆز-گەن قىز چىقىپ كېلىدۇ. خەير، ئىشىڭ ئوڭدىن كەلسۇن، ــ دەپ بوۋاي كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

قۇدرەت بوۋاي كۆرسەتكەن يول بىلەن مېڭىۋېرىپتۇ، نۇرغۇن تاغ، دەشتۇ بایاۋان، دەريالاردىن ئۆتۈپتۇ، نۇرغۇن بالا ـ قازادىن قوتۇلۇپ قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۇگمەن تېپىپتۇ. ئۇنى بوۋاي ئېيتقاندەك ئوڭغا ئايلاندۇرۇپ ئاچقۇچلارنى قولغا چۈشۈرۈپتۇ. دەرۋازىلارنى ئېھتىيات بىلەن ئېچىپ قىرىق بىرىنچى ئۆيگە كىرىپتۇ. قىرىق بىر قاپاقنىڭ ئارىسىدىن بوۋاي ئېيتقان قا-پاقنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ، ئىچىدىن بىر ساھىبجامال قىز چىقىپتۇ. قۇدرەت قىزنى كۆرۈپ ھوشىدىن يوقىتىپ يىقىلىپتۇ. قىز بولسا قۇدرەتنى بىر ئەپسۇن بىلەن ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. قىز قۇدرەتنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ:

ــ بۇ يەردە ئادەمزاتنىڭ ياشىشى مۇمكىن ئەمەس، بىز بۇ يەردىن تېزرەك كېتەيلى. ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا ئەركىن ـ ئازادە ياشايلى، ــ دەپتۇ.

ــ مەنمۇ شۇ نىيەتتە سىزنى ئېلىپ كەتكىلى كەلگەنمەن، ــ دەپتۇ قۇدرەت ۋە قىزنى يېتىلەپ يەر ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپتۇ. ھەممە دەرۋازىنى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچلارنى تۇگمەن تېشىنىڭ ئاستىغا ئاۋۋال-قىدەك باستۇرۇپ قويۇپتۇ.

قۇدرەت بىلەن قىز ئۇزاق يول يۈرۈپ، ئاخىر بىر دەشت ـ بایاۋانغا يېتىپ كەپتۇ. قۇدرەت ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىن ھالسىراپ ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. قىزنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ دەرھال كۆز يېشى قىلىپ ئەپسۇن ئوقۇپتۇ، شۇ ھامان چۆل يايپېشىل مايسىلار بىلەن قاپلىنىپتۇ. ئەتراپتا تۈرلۈك-تۈمەن چېچەكلەر ئېچىلىپ، خىلمۇخىل مېۋىلەر پىشىپ كەتكەن، سۈپسۈزۈك سۇلار ئېقىپ تۇرغان باغ پەيدا بوپتۇ. قىز قۇدرەتنى باغنىڭ ئىچىدىكى شىپاڭغا ياتقۇزۇپتۇ. قۇدرەت ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچسا، ئاجايىپ گۈزەل باغنىڭ ئىچىدە ياتقۇدەك. ئىككىسى بۇ يەردە خۇشال ـ خۇرام ياشاشقا باشلاپتۇ. ئارىدىن خېلى ۋاقىتلار ئۆتكەندىن كېيىن، قۇدرەت ئەتراپتا يۇرت بار ـ يوقلۇقىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. قىز ئۇنى دەريا بويىدا ئۇزىتىپ قاپتۇ. شۇ چاغدا بىر قېرى كەمپىر كېلىپ،

ئۇنىڭ كىملىكىنى سوراپ، شېرىن سۆزلەر بىلەن ھال - ئەھۋال سوراپتۇ، قۇدرەتنىڭ قەيەرگە، نېمە ئىش بىلەن كەتكەنلىكىنى ناھايىتى زەن سېلىپ تىڭشاپتۇ. قىز ئۇنىڭ جادۇگەر ئىكەنلىكىنى بىلمەگەچكە، بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— خېنىم، سىزگە جېنىم پىدا بولسۇن. گەرچە ھۆسن - جامالدا تەڭداشسىز، پەرى سۈپەت قىز بولسىڭىزمۇ، بىر ئەيىبىڭىز بار ئىكەن، — دەپتۇ جادۇگەر ئۆزىنى قىزغا مېھرىبان كۆرسىتىپ، — چېچىڭىز ژاقىتسىز چۈشۈشكە باشلاپتۇ. ئەگەر مۇشۇ دەريانىڭ سۈيىدە بېشىڭىزنى يۇسىڭىز، چېچىڭىز باشقىدىن قويۇق چىقىدۇ.

قىز باش يۇماقچى بولۇپ دەريا‌غا ئېڭىشىپتۇ. جادۇگەر بۇ پەيتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئۇنى دەريا‌غا ئىتتىرىۋېتىپتۇ. قىز سۇدا بىر چۆكۈپ - بىر لەيلەپ ئېقىشقا باشلاپتۇ. جادۇگەر قىزنىڭ ئۆلمەي قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، بىر ئەپسۇن بىلەن ئۇنى ئاتقا ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ. جادۇگەر دەرھال قىزنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ ئۆزىنى پەردازلاپتۇ.

ئاربدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ، قۇدرەت سەپەردىن قايتىپ كەپتۇ. جادۇگەر قىزنىڭ سىياقىدا ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. قۇدرەت سىنچىلاپ قارىسا، ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك ئايالىغا زادىلا ئوخشىماسمىش. قۇد-

رەت، بۇ يەردە بىزدىن باشقا بىرەر ئادەمزات بولمىسا، يېقىن ئەتراپتا ھېچكىم ياشىمىسا، بۇ قانداق سىر بولدى، ئەجەب ئىش، ئۇ بىر قانچە كۈن ئىچىدىلا شۇنچە ئۆزگىرىپ كېتەرمۇ، يۈزلىرى پۈرلىشىپ، رەڭگىدە قان قالماپتۇ، قارىسا ئادەم قورقىدۇ، بۇ زادى نېمە ئىشتۇ، دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈرۈپتۇ. جادۇگەر ئۇنىڭ گۇمانلىنىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، چېچىنى يۇلۇپ يىغلاشقا باشلاپتۇ.

— سىزگە نېمە بولدى؟ نېمىگە يىغلايسىز؟ — دەپ سوراپتۇ قۇدرەت.

— مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن؟ — دەپ ۋايسىاپتۇ جادۇگەر، — سىز مېنى مىڭ بىر جاپا بىلەن ئېلىپ كەلگەندىڭىز، ئەمدى قارىغۇڭىزمۇ كەلمەيۋاتىدۇ. سىز سەپەرگە كەتكەن كۈندىن باشلاپ گېلىم-دىن سۇمۇ ئۆتمىدى، يولىڭىزغا تەلمۇرۇپ كۆزۈم ئۇيقۇ كۆرگىنى يوق. يالغۇزلۇقتا ھەسرەت چېكىپ رەڭگىرويىم سامان بولدى. شۇنچە كۆيگىنىم يەتمىگەندەك، ئەمدى مېنى خارلاۋاتامسىز؟

جادۇگەر قۇدرەتنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپتۇ. قۇدرەتنىڭ ئۇنىڭغا رەھمى كېلىپ كۆڭلى ئېرىپتۇ. ئۇلار يەنە بىرگە ياشاشقا باشلاپتۇ.

ئارىدىن تالاي كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى سەھەردە قۇدرەت ھويلىغا چىقسا، ئېغىلدا ئاتنىڭ كىشنىگىنى ئاڭلىنىپتۇ. كىرىپ قارىسا، بىر ئاق ئارغىماق تېپىچەكلەپ تۇرغۇدەك. ئارغىماق قۇدرەتنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنۈپتۇ، بىراق ئۇنىڭ قەيەردىن پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ئويلاپ تېگىگە يېتەلمەپ-تۇ. شۇ تەرىقىدە كۈنلەر يەنە ئۆتۈپتۇ. جادۇگەر تائامنى كۆرسە ھۆ تۇتىدىغان ئادەتنى چىقىرىپتۇ.

— نېمە بولدى؟ نېمىشقا تاماق يېمەي ئۆزىڭىزنى قىينايسىز؟ — دەپ سوراپتۇ قۇدرەت ئۇنىڭدىن تەشۋىشلىنىپ.

— تاماقنىڭ ھىدى دىمىغىمغا ئۇرۇلسىلا كۆڭلۈم ئاينىيدۇ، — دەپتۇ جادۇگەر.

— كۆڭلىڭىز نېمىنى تارتىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قۇدرەت.

ئېغىلدا پەيدا بولۇپ قالغان ئارغىماقنىڭ ئۆزى سېھىرلەپ ئاتقا ئايلاندۇرۇۋەتكەن قىز ئىكەنلىكىنى بىلگەن جادۇگەر:

— ئاق ئاتنىڭ گۆشىنى كۆڭلۈم تارتىدۇ، شۇ ئاتنى سويۇپ گۆشىنى پىشۇرۇپ بەرسىڭىز، — دەپ-تۇ يىغلامسىراپ.

قۇدرەت ئاتخانىغا كىرسە ئارغىماقنىڭ كۆزلىرى چاقناپ، خۇددى ئاسمانغا ئۇچۇپ كېتىدىغاندەك ئەلپازدا چاپچىپ تۇرارمىش. بۇنى كۆرۈپ قۇدرەتنىڭ ئاتنى ئۆلتۈرۈشكە كۆڭلى قىيماي قايتىپ چىقىپ-تۇ.

— ئاتنى ئۆلتۈرۈشكە زادىلا كۆڭلۈم بارمايۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا گۆش تېپىپ بېرەي، — دەپتۇ قۇدرەت جادۇگەرگە.

— سىزگە مەندىن ئات ئەلا ئىكەن - دە. مەن سىزگە ئەگىشىپ ئاتا - ئانامنى تاشلاپ بۇ يەرگە كەلدىم، سىز بولسىڭىز مېنى بىر ئاتچىلىكمۇ كۆرمەيۋاتىسىز. مېنى بۇنچىلىك قىينىغاندىن كۆرە دەر-ياغا تاشلىۋېتىڭ، — دەپ داد - پەريات ساپتۇ جادۇگەر. قۇدرەت نائىلاج ئاتنى سويۇپ گۆشىنى پىشۇرۇپ بېرىپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي ئاتنىڭ قېنى تۆكۈلگەن جايدىن بىر تۇپ ئالما ئۇنۇپ چىقىپتۇ. ئالما چې-چەكلەپ مېۋە بېرىپتۇ. ئارىدىن يىل ئۆتۈپتۇ، جادۇگەر قوشكېزەك تۇغۇپتۇ. بالىنىڭ بىرى ئوغۇل، بىرى قىز ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ:

— بالىلارغا بۆشۈك كېرەك، ئالمىنىڭ ياغىچىدىن بۆشۈك ياساپ بېرىڭ، — دەپتۇ.

— بۆشۈكنى باشقا ياغاچتا ياسىساممۇ بولىدۇ. هويلىمىزغا هۆسن قوشۇپ تۇرغان بۇ ئالمىنى كېسىشىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دەپ ئېتىراز بىلدۈرۈپتۇ قۇدرەت.

— قانداق بىمېھىر ئادەمسىز؟ — دەپتۇ جادۇگەر، — بالىڭىزنى شۇ دەرەخچىلىك كۆرمەمسىز؟

قۇدرەت نائىلاج بىر شەھەرگە بېرىپ بۆشۈك ياسايدىغان بىر ئۇستا تېپىپتۇ ـ دە، ئۆيگە باشلاپ كەپتۇ. ئۇستام ئالمىنى كېسىپ بۆشۈك ياساشقا كىرىشىپتۇ. ئۇنىڭ غوللىرىنى ھەرىدەپ يونۇۋاتسا، ئىچىدىن دۆشە قىلغىلى بولغۇدەك چاققانغىنە بىر بۆلىكى ئۆزلۈكىدىن ئاجراپ چىقىپتۇ. ئۇستا بۆشۈكنى ياساپ بولۇپ ھېلىقى دۆشىنى ئۆيگە ئېلىپ كېتىپ، ھېچ كىمگە كۆرسەتمەي ئۇن ساندۇقىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇپ قويۇپتۇ، ئەتىسى بالا ـ چاقىلىرى بىلەن ئېتىزغا ئىشلىگىلى كېتىپتۇ. كەچقۇرۇن ھېرىپ ـ چارچاپ قايتىپ كەلسە ئۆيلەر رەتلىك يىغىشتۇرۇلغان، ئاپئاق داستىخاندا هورى چىقىپ تۇرغان تۇرلۇك ـ تۇمەن تائاملار تەييار تۇرغۇدەك. ئۇستا بۇ سىرنىڭ تېگىگە يېتەلمەي ھەيران بوپتۇ، ئەمما ئۇن ساندۇقىنى ئېچىپ بېقىش ئۇنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەپتۇ. شۇ تەرىقىدە كۈنلەر ئۆتۈۋېرىپتۇ. بىر كۈنى ئۇستا ئېتىزلىققا بارماي ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن ماراپ تۇرغانكەن، ساندۇقنىڭ ئىچىدىن ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار بىر گۈزەل قىز چىقىپ كەپتۇ ۋە ئۆينى سىيرىپ ـ سۈپۈرۈپتۇ، بىردەمدىلا تاماملارنى پىشۇرۇپ داستىخانغا قويۇپتۇ. ئۇستا دەل شۇ چاغدا ئىشكىنى ئېچىپ ئۆيگە كىرگەنىكەن، قىز ساندۇقىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

— ئەي جامالىدىن نۇر ياغدىغان گۈزەل پەرىزات، ماڭا كىملىكىڭىزنى ئېيتىپ بېرىڭ، قانداق تەقدىرگە بولسا ئېيتىڭ، قولۇمدىن كېلىشىچە بەجا كەلتۈرەي، — دەپ ئىلتىجا قىپتۇ ئۇستا.

بىردىن ساندۇقىنىڭ ئىچى يورۇپ، نۇرانە چىراي قىز چىقىپتۇ. ئۇستا بىلەن قىز سالاملاشقاندىن كېيىن، خۇددى ئاتا ـ بالىدەك يانمۇيان ئولتۇرۇپ مۇڭدىشىپتۇ. قىز بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈرمىشلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىپتۇ. ئۇستا بۇنى ئاڭلاپ ئىنتايىن تەسىرلىنىپتۇ ۋە قۇدرەتنى خەۋەردار قىلىش ئۈچۈن دەرھال سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. قۇدرەتنىڭ ئۆيگە بېرىپ، بولغان ئەھۋالنى ئۇنىڭغا دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قۇدرەت خۇددى قانات چىقىرىپ ئۇچقان قۇشتەك يۇرۇپ قىزنىڭ يېنىغا كەپتۇ. ئۇلار ئىنتىزارلىق ئىچىدە كۆرۈشۈپ هال ـ ئەھۋال سورىشىپتۇ. قۇدرەت جادۇگەرنىڭ سېھرىگە ئالدىنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن قىزدىن ئەپۇ سوراپتۇ. ئۆيگە قايتىپ بېرىپ جادۇگەرنى ۋە بالىلىرىنى تۇتۇپ، ھەر قانچە يالۋۇرۇپ ـ يېلىنغىنىغا قارىماي ئادەم قەدىمى يەتمەس دەشت ـ باياۋانغا ئاپىرىپ جېنىدىن جۇدا قىپتۇ ـ دە، يېقىن ـ يىراقتىكى جامائەتنى چاقىرىپ توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈپ، قىز بىلەن يەنە خۇشال ـ خۇرام جەم بوپتۇ، ئاندىن ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، باشقا بىر شەھەرگە كۆچۈپ بېرىپتۇ. ئەمما، ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ شەھەرگە باشقا بىر مەملىكەتنىڭ پادىشاھى ئۇرۇش ئېلان قىپتۇ. قورال كۆتۈرۈشكە قۇربى يېتىدىغانلىكى ئەركەكلەرنىڭ ھەممىسى ئۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىنىپتۇ. قۇدرەتمۇ ئەل قاتارى جەڭگە ئاتلىنىپتۇ. بىراق، دۇشمەن كۈچلۈك كېلىپ، نۇرغۇن يەرلەرنى ئىشغال قىلىۋاپتۇ. پادىشاھ پۈتۈن يۇرتقا قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن دۇشمەننىڭ يولىنى توسۇش چارىسىنى تېپىش ھەقىدە پەرمان چىقىرىپتۇ. قۇدرەت كەچقۇرۇن ئۆيگە قايتىپ كېلىپ پادىشاھنىڭ ئەمرىنى ئايالىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئايالى بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن، ئۇرۇشتا يېڭىشنىڭ ئامال ـ چارىلىرىنى قۇدرەتكە بىر ـ بىرلەپ دەپ بېرىپتۇ. ئەتىسى قۇدرەت پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ، خوتۇنى كۆرسەتكەن چارىلەرنى پا-

دىشاھقا بايان قىپتۇ. بۇ چارىلەر پادىشاھقا يېقىپتۇ. نەتىجىدە، شۇ چارە ـ تەدبىرلەر بويىچە جەڭ قىلىپ، نەچچە كۈن ئۆتمەي دۈشمەن چېكىندۈرۈلۈپتۇ. پادىشاھ قۇدرەتنى باش سەركەردە قىلىپ تەيىنلەپتۇ. قۇدرەت باشچىلىقىدىكى لەشكەرلەر جان پىدالىق بىلەن كېچە ـ كۈندۈزلەپ جەڭ قىلىپ، دۈشمەننى تاكى ئۆز مەملىكىتىگىچە قوغلاپ بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇ غەلىبىنىڭ شەرىپىگە چوڭ يىغىلىش ئۆتكۈزۈپتۇ ھەمدە قۇدرەتنى ئۆزىنىڭ قىرىق بىرىنچى ۋەزىرى قىلغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. ئەسلىدە پادىشاھنىڭ قىرىق ۋەزىرى بولۇپ، ھەر كۈنى بىرى پادىشاھقا ئاتاپ ئۆيىدىن تائام پىشۇرۇپ ئەكېلىدىكەن. ئارىدىن قىرىق كۈن ئۆتۈپ، نۆۋەت قۇدرەتكە كەپتۇ. قۇدرەتنىڭ ئايالى تاماق ئېتىپتۇ. ئۇنى ئۇسۇشتىن بۇرۇن تۇزىنى تېتىپ كۆرۈپتۇ ھەمدە قازاننى يەنە بىر قېتىم ئارىلاشتۇرۇپ، ئاندىن تاماقنى ئۇسۇپتۇ. ئۇنىڭ لېۋى تەگكەن چۆمۈچتىن تاماققا بىر لەززەت قوشۇلۇپتۇ. قۇدرەت تاماقنى پادىشاھقا ئاپىرىپتۇ. پادىشاھ تاماقنى تېتىپ كۆرۈپ، ھۇزۇر بىلەن ئاغزىنى تامشىپتۇ.

ـــ ئۆمرۈمدە بۇنداق لەززەتلىك تاماقنى يېمىگەنىدىم. ئايالىڭىز تاماققا ئىنتايىن ئۇستا ئىكەن، ـــ دەپ ماختاپتۇ پادىشاھ قۇدرەتنى.

ئارىدىن يەنە قىرىق كۈن ئۆتۈپتۇ. پادىشاھقا تاماق ئاپىرىش نۆۋىتى يەنە قۇدرەتكە كەپتۇ. بۇ نۆۋەت پادىشاھ ۋەزىرلىرىدىن بىرىنى قۇدرەتنىڭ ئارقىسىدىن پايلاقچىلىق قىلىشقا ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر ئۆگزىگە چىقىۋېلىپ تۈڭلۈكتىن قاراپ تۇرۇپتۇ. قۇدرەتنىڭ ئايالى تاماقنى ئۇسۇشتىن بۇرۇن يەنە تۇزىنى تېتىپتۇ. قۇدرەت تاماقنى پادىشاھقا ئېلىپ بېرىپتۇ. تاماق ئالدىنقى قېتىمقىسىدىنمۇ لەززەتلىك ئىكەن. پايلاقچى ۋەزىر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ:

ـــ ئەي پادىشاھىئالەم، ئەمرىڭىزنى بەجا كەلتۈردۈم. تاماقنى ئۇسسۇشتىن بۇرۇن خوتۇنى بىر قېتىم تۇزىنى تېتىپ كۆرىدىكەن، بۇنىڭدىن باشقا بىرەر سىرنى بايقىمىدىم. قۇدرەتنىڭ خوتۇنى شۇ قەدەر گۈزەل ئىكەنكى، ئەگەر يۈزىدە چۈمبىلى بولمىسا، ھۆسنى ئاسماندىكى ئاينىمۇ خىرە قىلىپ قويغۇدەك. ئۆمرۈمدە بۇنداق پەرى رۇخسار ئايالنى كۆرمىگەنمەن، ـــ دەپتۇ. ۋەزىرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان پادىشاھ قۇدرەتنىڭ ئايالىغا غايىۋانە ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشاھ قۇدرەتنى كۆزدىن يوقىتىپ، ئۇنىڭ ئايالىنى قولغا چۈشۈرۈش كويىغا چۈشۈپتۇ. پادىشاھ قىرىق ۋەزىرىنى چاقىرىپ، بۇ ھەقتە مەسلىھەت سوراپتۇ. قىرىق ۋەزىر قىرىق خىل مەسلىھەت بېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرىنىڭ مەسلىھىتى پادىشاھقا يېقىپتۇ. ئۇنىڭ مەسلىھىتىچە، قۇدرەت كۇھىقاپقا بېرىپ دىۋىلەرنىڭ بېغىدا ئۆسىدىغان سېرىقگۈلدىن بىر دەستە ئېلىپ كېلىشى كېرەك ئىكەن. ۋەزىر قۇدرەتنىڭ كۇھىقاپقا بېرىپ ساق ـ سالامەت قايتىپ كېلىشىنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىگە، دىۋىلەرنىڭ ئۇنى بىردەمدىلا پارە ـ پارە قىلىپ تاشلايدىغانلىقىغا پادىشاھنى ئىشەندۈرۈپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ مەسلىھىتى بويىچە قۇدرەتنى كۇھىقاپقا بېرىپ گۈلنى ئەكېلىشنى تاپشۇرۇپتۇ.

قۇدرەت ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ئايالىدىن مەسلىھەت سوراپتۇ. ئايالى ئۇنىڭ چىرايىدىكى تەشۋىشنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:

ـــ سىز زادىلا غەم يېمەڭ. پادىشاھ ئاتامنىڭ بېغىدىكى سېرىقگۈلنى ئەكېلىشنى بۇيرۇپتۇ. مەن دىۋىلەرگە خەت پۈتۈپ بېرىمەن، ئۇلار سىزنىڭ بارلىق ئىستىكىڭىزنى ھەل قىلىپ بېرىدۇ، ـــ دەپتۇ ۋە شۇ زامات خەتنى پۈتۈپ، قۇدرەتنى يولغا ساپتۇ. قۇدرەت تېخى مەھەللىنىڭ سىرتىغا چىقىپ بولمايلا تۇرۇپ، ئايالى تامنىڭ ئۈستىگە چىقىپتۇ ـ دە، بىر تال چېچىنى كۆيدۈرۈپتۇ. شۇ زامات تۆت دىۋە پەيدا

بوپتۇ. ئۇ دۆلەرگە قۇدرەتنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭغا يولدا ھەمراھ بولۇشنى، چارچىسا كۆتۈرۈپ مېڭىشنى، ئاچ قالسا تاماق تېپىپ بېرىشنى تاپىلاپتۇ.

دۆلەر قىزنىڭ ئەمرىنى كەم - كۈتىسىز بەجا كەلتۈرۈپتۇ، قۇدرەتنى ساق - سالامەت كۈھىقاپقا يەتكۈزۈپ، سېرىقگۈلنى ئېلىپ قۇدرەتكە تۇتقۇزۇپتۇ. تۆت دۆە ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ ئاسمانغا ئۆرلەپ، كەچتە قۇدرەتنى ئۆيىگە يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ.

قۇدرەت كۈھىقاپقا توپتوغرا بەش كۈندە بېرىپ كەپتۇ. ئالتىنچى كۈنى سەھەردە پادىشاھ ۋەزىرلىرىنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپتۇ ۋە ۋەزىرلەرگە:

— ئەمدى قۇدرەتتىن قۇتۇلدۇق. ئۇ قايتىپ كېلەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئايالىنىڭ نېمە كويدا، نېمە قىلىپ يۈرگەنلىكىنى بىلىپ كېلەيلى، — دەپتۇ. ۋەزىرلەردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ:

— بۇ ئىشنى ماڭا تاپشۇرۇڭ، — دەپتۇ. پادىشاھ قوشۇلۇپتۇ. ئۇ بېرىپ دەرۋازىنى ئۇرسا، قۇدرەت ئۆزى چىقىپ ئېچىپتۇ. ۋەزىر ھودۇقۇپ، نېمە دېيىشىنى بىلمەي:

— قاچان كەلدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تۇنۇگۈن كەچقۇرۇن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قۇدرەت خاتىرجەم ھالدا ۋە ئۆيگە كىرىپ گۈلنى ئېلىپ چىقىپتۇ. قۇدرەت ۋەزىر بىلەن بىللە پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كەپتۇ. پادىشاھ لام - جىم دېيەلمەي قاپتۇ. پادىشاھ قۇدرەتنى ئۆيىگە قايتۇرۇۋېتىپتۇ - دە، ۋەزىرلىرىنى يىغىپ:

— ئىش بىز ئويلىغاندەك بولمىدى. قۇدرەت ئۇچ يۈز يىللىق يولنى بەش كۈندە بېسىپ كۈھىقاپقا بېرىپ كەلدى. ئەمدى قانداق چارە - تەدبىر قوللانساق ئۇنىڭدىن قۇتۇلىمىز؟ — دەپ مەسلىھەت سالىتۇ.

ۋەزىرلەردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ:

— ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ پەقەت بىرلا يولى بار. ئەتىدىن باشلاپ خەلقە ئۇچ كۈنلۈك يانتاق سېلىنى سالىمىز. ئۇلار ئېلىپ كەلگەن يانتاقنى قۇدرەت ئۇدۇللۇق رەتلەپ دۆۋىلىسۇن. قۇدرەت دۆۋىنىڭ ئۈستىدە تۇرغان پەيتتە ئاستىدىن ئوت قويۇۋېتىمىز، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كۆيۈپ تۈگىشىدۇ.

بۇ مەسلىھەت پادىشاھقا يېقىپتۇ، ئەتىسىلا خەلقە يانتاق سېلىنى ساپتۇ، ئاندىن قۇدرەتنى چاقىرتىپ كېلىپ:

— ئەتىدىن باشلاپ كىشىلەر ئەكەلگەن يانتاقنى ئۇدۇللۇق دۆۋىلەڭ، — دەپتۇ.

قۇدرەت ئاخشىمى ئۆيىگە قايتىپ، ئايالىغا پادىشاھنىڭ دېگەنلىرىنى ئېيتىپتۇ. ئايالى پادىشاھنىڭ مەقسىتىنى بىلىپتۇ - دە، قۇدرەتكە چېچىدىن بىر تال يۇلۇپ بېرىپ:

— ئەگەر بىرەر خەۋپ - خەتەرگە ئۇچرىسىڭىز، مۇشۇ چېچىمنى كۆيدۈرسىڭىز قۇتۇلىسىز، — دەپتۇ.

ئەتىسىدىن باشلاپ قۇدرەت يانتاقنى دۆۋىلەشكە باشلاپتۇ. يانتاق ئاسمان - پەلەك ئېگىزلەپتۇ. قۇدرەت ئەنە شۇ دۆۋىنىڭ ئۈستىدە تۇرغان پەيتتە ۋەزىرلەر ئۇنىڭغا ئوت يېقىۋېتىپتۇ. قۇدرەت دەرھال ئايالى بېشىدىن يۇلۇپ بەرگەن چاچنى ئېلىپ كۆيدۈرۈپتۇ. شۇ زامات تۆت دۆە پەيدا بوپتۇ - دە، قۇدرەتنى ئاسمانغا ئاچقىپ كېتىپتۇ، كۈن قايرىلىپ قاراڭغۇ چۈشكەندە، يەرگە پەسلەپ ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇشۇپتۇ.

ئەتىسى پادىشاھ ۋەزىرلىرىدىن بىرىنى چاقىرىپ، قۇدرەتنىڭ ئۆيىدىن خەۋەر ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر بېرىپ دەرۋازىنى قاققانىكەن، قۇدرەت ئۆزى چىقىپ ئېچىپتۇ. ۋەزىرنىڭ تىلى

گەپكە كەلمەي، دۇدۇقلاپ:

— پادىشاھ سىزنى ھۇزۇرىغا چاقىرىۋاتىدۇ، — دەپتۇ. قۇدرەت ۋەزىر بىلەن بىللە سارايغا كەپتۇ. پادىشاھ ئۇنى كۆرۈپ مەڭدەپ قاپتۇ.

— ئادەم ئەۋەتكەن ئىكەنسىز، مانا كەلدىم، ماڭا يەنە قانداق خىزمەت بار، پادىشاھىئالەم؟ — دەپتۇ قۇدرەت پادىشاھقا خۇددى ھېچ نەرسە بولمىغان قىياپەتتە.

پادىشاھ خېلىغىچە نېمە دېيىشنى بىلمەي جىمىپ قاپتۇ، بىرھازادىن كېيىن ئەس - ھوشىنى يىغىپ شۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ ئانام ئەسلىي پەرىشتىلەردىن ئىدى. بىلىشىمچە، ئۇ ھازىر يەتتىنچى قەۋەت ئاسماندا. خەۋىرىڭىز بار، مەن مۇشۇ كۈنلەردە بىداۋا كېسەلگە مۇپتىلامەن. مېنى بۇ دەردتىن خالاس قىلىش پەقەت سىزنىڭ قولىڭىزدىن كېلىدۇ. تېۋىپلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئانامنىڭ ھېچكىمگە كۆرسەتمەيدىغان يېرىڭ كۆڭلىكىنى يۇزۇمگە سۈرتسەم ساقىيار ئىكەنمەن. سىز يەتتىنچى ئاسمانغا چىقىپ، ئانامنىڭ شۇ كۆڭلىكىنى ئېلىپ چۈشسىڭىز.

قۇدرەت پادىشاھنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆيگە قايتىپتۇ، ئوردىدا بولغان گەپلەرنى ئايالىغا ئېيتىپتۇ. ئايالى ئۇنىڭ قىلچە تەشۋىشلەنمەي دەم ئېلىشىنى، ئەتىگىچە كۆڭلەكنىڭ تەييار بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ۋە كېچىچە ئولتۇرۇپ پادىشاھ ئېيتقاندىنمۇ ئېسىل بىر كۆڭلەك تىكىپ قۇپتۇ، كېيىن پادىشاھنىڭ ئانىسىنىڭ نامىدىن پادىشاھنى يەتتىنچى ئاسمانغا تەكلىپ قىلىپ خەت يېزىپتۇ. قۇدرەت خەت بىلەن كۆڭلەكنى پادىشاھقا تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھ خەتنى ئوقۇپ:

— ئانام مېنى ھۇزۇرىغا تەكلىپ قىپتۇ. سىز ماڭا يول كۆرسىتىڭ. تا مۇشۇ كۈنگىچە سىز ماڭا ساداقەت بىلەن خىزمەت قىلدىڭىز، بۇ ئىشنى سىزدىن باشقا ھېچكىم بېجىرەلمەيدۇ. ئاسمانغا بىر چىقىپ چۈشەيلى، — دەپتۇ. قۇدرەت ماقۇل بوپتۇ.

— ئاسمانغا قانداق چىقىمىز؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ قۇدرەتتىن.

— خەلقىمىز يەنە يانتاق يىغىشنى بۇيرۇڭ. بىز ئۇنىڭ تۆپىسىگە چىقىپ تۇرىمىز، شۇ چاغدا ۋەزىرلەر يانتاقنى ئوت يېقىۋېتىدۇ. شۇ پەيتتە سىز مېنىڭ پاچىقىمغا ئېسىلىسىز، ئوت يالقۇنىنىڭ يارىدىمى بىلەن ئۆرلەپ، ئاندىن ئاسمانغا چىقىۋالىمىز، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئەتىسى كىشىلەرنى يانتاق يىغىشقا بۇيرۇپتۇ. پادىشاھ قۇدرەت بىلەن يانتاقنىڭ ئۈستىگە چىقىپ دەسسەپ چىڭداۋاتقاندا، ۋەزىرلەر ئاستىدىن ئوت يېقىۋېتىپتۇ. پادىشاھ قۇدرەتنىڭ پاچىقىغا ئېسىلىپتۇ. قۇدرەت دەرھال يېنىدىكى چاچنى كۆيدۈرۈپتۇ. تۆت دىۋە پەيدا بولۇپ، قۇدرەتنى ئاسمانغا ئېلىپ ئۇچۇپتۇ. پادىشاھ قۇدرەتنىڭ پاچىقىنى تۇتۇپ بىرھازادىن كېيىن مادارى قالماي قويۇۋېتىپتۇ - ده، كۆيۈپ تۈرغان يانتاق ئۈستىگە چۈشۈپ كۈلگە ئايلىنىپتۇ. قۇدرەت ئوت ئۆچكىچە يەرگە چۈشۈپ بوپتۇ ھەمدە شەھەر خەلقىنىڭ تەلىپى بويىچە پادىشاھ بوپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ قۇدرەت خەلقە زۇلۇم سالغان زالىم ئەمەلدارلارنى، نادان ۋەزىرلەرنى جازالاپتۇ، ھەر خىل سېلىقلارنى بىكار قىپتۇ، يۇرتتا ئادالەت ئورنىتىپتۇ. دەرھال ئاتا - ئانىسىنى ئالدۇرۇپ كېلىپ، ھەممىسى بىرلىكتە ئۇزاق يىللار خۇشال - خۇرام تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

شەيتاننى ئالدىغان تاز

ھەدىمكى زاماندا، خوتەن دىيارىدىكى خانلار خەلققە ئالۋان ـ ياساق دەپ ئىت چىۋىنىدەك چاپلاشقان چاغدا، بىر باينىڭ بىر تاز خىزمەتكارى بولغانىكەن. تاز كېچە ـ كۈندۈز ئىشلىسىمۇ باي ئۇنىڭغا بىر تىيىنمۇ ھەق بەرمەيدىكەن. تازنىڭ كىيىملىرى يىرتىلىپ جۇل ـ جۇل بولۇپ كېتىپتۇ. ھېيت كۈنى، باينىڭ خوتۇنى ئۇنىڭغا ئېرىنىڭ ئەسكى كۆڭلىكىنى كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ، ئاندىن بىر چېلەك ئۇماچ بېرىپ:

ـــ بۇنى يەر ئاغدۇرۇۋاتقان مەدىكارلارغا ئاپىرىپ بەرگىن، ـــ دەپتۇ. تاز مەدىكارلارغا ئۇماچنى ئەكېلىپ بېرىپتۇ.

مەدىكارلار ئۇماچنى ئىچىپ بوپتۇ. تاز چېلەكنى پاكىز يۇيۇپ، ئۇنى داپ قىلىپ چېلىپ ئۆيگە يېنىپتۇ. شۇ ئەسنادا قاتتىق يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ. كىيىمىڭنى نېمىشقا ھۆل قىلىۋەتتىڭ، دەپ باي مېنى ئۇرمىسۇن دېگەننى ئويلاپ، تاز كۆڭلەك ـ ئىشتىنىنى سېلىپ چېلەككە ساپتۇ، چېلەكنى بولسا بېشىغا كىيىۋاپتۇ، يامغۇر توختىغاندا تاز كىيىملىرىنى يەنە كىيىپتۇ. مەھەللىگە يېقىنلاشقاندا، سەللىسىمۇ، يەكتىكىمۇ، كۆڭلىكىمۇ چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەن بىر ئادەم بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

ـــ ھەي تاز، بۇياققا كەل! ـــ دەپ قىچقىرىپتۇ ئۇ. تاز ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

ـــ سەن نېمىشقا يامغۇردا ھۆل بولمىدىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ھېلىقى كىشى.

ـــ مېنىڭ ئوقۇيدىغان ئەپسۇنۇم بار.

ـــ ماڭىمۇ ئۆگەت.

ـــ كىمسەن؟

ـــ شەيتانمەن.

ـــ ھەي شەيتان، ئاۋۋال سەن ئەپسۇنلىرىڭنى ماڭا ئۆگەت، ئاندىن مەن ساڭا ئەپسۇنۇمنى ئۆگىتىپ قوياي، ـــ دەپتۇ تاز.

شەيتان ئۇنىڭ گېپىگە كىرىپ ئەپسۇنلىرىنى ئۆگىتىپتۇ.

ـــ ئەمدى سەن ئۆگەت، ـــ دەپتۇ شەيتان.

ـــ دائىم چېلەك كۆتۈرۈپ يۈر، ـــ دەپتۇ تاز، ـــ يامغۇر ياغقاندا كىيىملىرىڭنى سېلىپ چېلەك ئىچىگە تىق، كېيىن چېلەكنى بېشىڭغا كىيىۋال. مانا بۇ مېنىڭ ئەپسۇنۇم.

شەيتاننىڭ ئاچچىقى كېلىپ، تىللاپ ـ تىللاپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

تاز چېلەكنى باينىڭ ھويلىسىغا ئاپىرىپ بېرىپتۇ، كېيىن ئانىسىنى يوقلىغىلى كېتىپتۇ.

ــ ئۆيدە يېگىلى ھېچ نەرسە يوق، ــ دەپتۇ تازنىڭ ئانىسى.

ــ سىزگە بىر تاۋاق پولۇ بەرسەم يەمسىز؟ ــ دەپتۇ تاز مەغرۇر ھالدا.

ــ نەدىن تاپسەن؟ ــ دەپتۇ ئانىسى.

شۇ ۋاقىتتا تاز شەيتاندىن ئۆگەنگەن ئەپسۇنىنى ئوقۇپتۇ، بىردىنلا داستىخاندا بىر تاۋاق پولۇ تەييار بوپتۇ. مومايى بىلەن تاز پولۇنى يەپ تويۇپتۇ.

كېيىن تاز يەنە بىر ئەپسۇن ئوقۇغانكەن، پۈتۈن يۇرت ئوتسىز قاپتۇ. ئادەملەر ھەرقانچە ئامال قىلىپمۇ ئوت چىقىرالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەممە كىشى بىرلىشىپ پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ تەرەپ ـ تەرەپكە ئادەم چىقىرىپ: «كىمدەكىم ئوت ياقالىسا، بېشىدىن ئالتۇن چاچىمەن» دەپ جاكارلاپتۇ. تاز جاكارچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇدۇل ئوردىغا بېرىپتۇ. ئوردا ئالدىدا ناھايىتى كۆپ ئادەم تۇرغانكەن، ھەممە كىشى:

ــ بۇنداق پادىشاھ كىرەك ئەمەس، يوقالسۇن ! ــ دەپ ۋاقىرىشىپ چۈشۈرگەنكەن.

ــ نېمە جاڭجال؟ ــ دەپ سوراپتۇ تاز.

ــ ھەممە پادىشاھتىن ئوت تەلەپ قىلىۋاتىدۇ.

ــ ئۇ قانداق ئوت تاپالىسۇن؟ ! بېرىپ ئېيتىڭلار، مەن تاپىمەن.

ھەممە كىشى كۈلۈشۈپ، تازنى مازاق قىلىشقا باشلاپتۇ. غالچىلار پادىشاھقا: «بىر تاز ئوت تاپماقچىكەن» دەپ خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ.

ــ ئۇنى دەرھال ھۇزۇرۇمغا كەلتۈرۈڭلار ! ــ دەپتۇ شاھ.

تاز كېلىپ تەزىم قىپتۇ.

ــ ھەي تاز، سەن ئوت تاپالمساڭ بېشىڭدىن ئالتۇن قويمەن، تاپالمساڭ بېشىڭنى ئالمەن، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ ئى پادىشاھ، بۇ باش ئۆزۈمگىمۇ لازىم. ھەممە كىشى ئۆز ئۆيىگە كەتسۇن. ئوت ھازىرلا پەيدا بولىدۇ، ــ دەپتۇ تاز. پادىشاھ خەلقىگە: «ئۆيلىرىڭلارغا كېتىڭلار» دەپ ئەمر قىپتۇ.

تاز پادىشاھنى باشلاپ باغقا ئېلىپ چىقىپتۇ. باغدا بىر ئالا ئىت ئۆلۈك ياتقانمىش.

ــ ئوت ئاشۇ ئىتنىڭ ئە-

چىدە، — دەپتۇ تاز، — ئىتنىڭ مەقئىتىدىن كۆچەپ پۇژلەڭ، ئاغزىدىن ئوت چىقىدۇ.

— بۇ سۆزنى قايسى ئاغزىڭ بىلەن دەۋاتسەن؟ ئەگەر ئوت چىقسا، تىلىگىنىڭنى بېرىمەن. سەن پۇژلىگىن، — دەپتۇ پادىشاھ.

— مەن مىڭ قېتىم پۇژلىسەممۇ ئوت چىقمايدۇ، پادىشاھ پۇژلىسىلا چىقىدۇ، — دەپتۇ تاز.

« پۇژلىسەم پۇژلەي، — دەپ ئويلاپتۇ پادىشاھ، — بولمىسا خەلق مېنى ئاغدۇرۇپ تاشلايدۇ».

شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ ئىتنىڭ مەقئىتىدىن بىر پۇژلىگەنىكەن، ئۆلگەن ئىتنىڭ ئاغزىدىن چاقماقتەك ئوت چىقىپتۇ، كېيىن يەنە يوقلىپتۇ.

— بولدى، تەقسىر، ئەمدى ھەممە ئۆيدە ئوت يانىدۇ، — دەپتۇ تاز كۈلۈپ.

پادىشاھ تازنى سارايغا چاقىرىپ كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ، زىياپەتتىن كېيىن ئات باقارلارغا ئىككى ئاتنى ئېگەرلەپ، ئىككى لاچىن ئەكېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

— ھەي تاز، ئوۋغا بارىمىز، — دەپتۇ پادىشاھ.

پادىشاھ ئۆلگەن ئىت توغرىسىدىكى ئىشنى بىركىمگە دەپ قويمىسۇن، دەپ ئويلاپ، تازنى چۆلدە قىينىاپ ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. ئۇلارغا بىر قىرغاۋۇل ئۇچراپتۇ. پادىشاھ لاچىنىنى سالغانكەن، لاچىن باشقا تەرەپكە ئۇچۇپ كېتىپتۇ، تاز لاچىنىنى سالغانكەن، قىرغاۋۇلنى قاماللىغان پېتى تازغا ئەكېلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ لاچىنىنى قانچىلىك چاقىرسىمۇ كەلتۈرەلمەپتۇ. پادىشاھ ئات ئۈستىدە كېتىۋېتىپ:

— ئۇھ، ھېرىپ كەتتىم، ھەي تاز، لاچىنىڭنى بەرگىن، سەن مېنىڭكىنى چاقىرىۋال، — دەپتۇ.

تاز بىر ئەپسۇن ئوقۇغانكەن، دەرەختە ئولتۇرغان لاچىن ئۇچۇپ كېلىپ ئۇنىڭ قولىغا قونۇپتۇ.

پادىشاھ شۇ چاغدا تازنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ، قىلىچىنىڭ دەستىسىنى تۇتۇپتۇ، تاز پادىشاھنىڭ نىيىتىنى بىلىپ قېلىپ:

— ئى جانابىي پادىشاھ، — دەپ ئۆز ئېتىنى توختىتىپتۇ، — بۇ يەردە مېنىڭ ئانام تۇرىدۇ، ئۇ-نىڭغا ئېيتىدىغان ئىككى ئېغىز سۆزۈم بار ئىدى.

ئۇلار بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. تاز ئەپسۇن ئوقۇپ «ئانىسى»نى چاقىرىپتۇ. ئىشىكتىن شۇنداق چىرايلىق بىر ساھىبجامال چىقىپتۇكى، پادىشاھ ئۇنى كۆرۈپ ئاتتىن يىقىلغىلى تاس قاپتۇ. ئۇنىڭ دېمى تىقىلىپ:

— كىم بۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مېنىڭ ئانام.

— ئاناڭنى ماڭا خوتۇنلۇققا بەر، تىلىگىنىڭنى بېرەي، — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئۇنداق بولسا: «مەن ئۆلگەندىن كېيىن تاز مېنىڭ تەخت ۋارىسىم» دەپ ۋەسىيەتنامە يېزىڭ، ئاندىن ئانامنى بېرەي، — دەپتۇ تاز.

پادىشاھ ئوردىغا كېلىپ ۋەسىيەتنامە يېزىپ تازنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ. پادىشاھ نەچچە كۈن توي-تاماشا قىلىپ تازنىڭ «ئانىسى»نى ئاپتۇ. كەچ كىرگەندە پادىشاھ خۇشال - خۇرام ھەرەمخانىغا كىرىپ قارىسا، دەرمانسىز بىر موماي ئولتۇرغۇدەك. پادىشاھ دەرھال تازنى چاقىرىپ:

— ھەي پاخشەك تاز، مېنى نېمە ئىشلارغا دۇچار قىلىپ يۇرىسەن؟ سېنى ئەمدى ئۆلتۈرىمەن ! — دەپتۇ.

تاز بىر ئەپسۇن ئوقۇپ پادىشاھنى ئۆلتۈرۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تاز دۆلەتنىڭ ھۆكۈمدارى بولۇپ قاپتۇ.

مېهرى نىقاب

ھەدىمكى زاماندا، بىزگە نامەلۇم بىر ماكاندا بىر دۆلەت بار ئىكەن. بۇ دۆلەتنىڭ پادىشاھى ناھايىتى ئاق كۆڭۈل كىشى بولۇپ، بۇ پادىشاھ سەلتەنەت، تاجۇ دۆلەتتە يېگانە ئىكەن. تالاي ـ تالاي ئەللەر ئۇنىڭغا پەرمانبەردار ئىكەن، ئۇنىڭ قولى يەتتە ئىقلىمغا يېتىدىكەن. پادىشاھنىڭ گۈلقەھقەھ ئىسىملىك بىر ۋەزىرى بولۇپ، ئۇ كىشى شۇنداق خاسىيەتلىك ئىكەنكى، ئۇ بىر كۈلسە ئەتراپ پايانسىز گۈل ـ گۈلىستانلىققا ئايلىنىپ، رەڭمۇرەڭ گۈللەرنىڭ شاخلىرىدا بۇلبۇللار، تۈتى قۇشلار سايراپ كېتىدىكەن، ئۇ مەيلى قەيەردە بولسۇن شۇنداق ھالەت پەيدا بولىدىكەن. پادىشاھ بۇ ۋەزىرنىڭ كارامىتىدىن چەكسىز ئىپتىخار ھېس قىلىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ ئالتۇن تەختىدە ئولتۇرۇپ مۇنداق خىيالغا پېتىپتۇ: مەن دۇنيادا شەۋكەتلىك بىر شاھمەن، يەتتە ئىقلىم مېنىڭ سەلتەنىتىمدىن ئەيمىنىدۇ، قولۇمنى قاياقتا ئۇزاتسام يېتىدۇ، جاھان شاھلىرى ئىچىدە شان ـ شۆھرىتىم چەكسىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەزىرىم گۈلقەھقەھ شۇنداق كارامەت ئىگىسىكى، ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن باياۋان بۇلبۇللارغا تولغان گۈلىستانلىققا ئايلىنىدۇ. دۇنيادا مېنىڭ ۋەزىرىمدەك يەنە بىر كارامەت ئەھلى يوقتۇر. شۇنداق ئىكەن، مەن نېمىشقا جاھاندىكى بارلىق شاھلارنى يىغىپ ۋەزىرىمنىڭ كارامىتىنى كۆرسىتىش ئارقىلىق ئۆزۈمنىڭ شان ـ شەرىپىمنى يەنە بىر ھەسسە كۆتۈرمەيمەن؟

پادىشاھ شۇنداق ئويلاپ، ئاخىر پۈتكۈل شاھلارنى يىغىپ گۈلقەھقەھنىڭ كارامىتىنى كۆرسىتىش قارارىغا كەپتۇ ۋە دەرھال گۈلقەھقەھ ۋەزىرنى يېنىغا چاقىرىپ:

— ئى سادىق، پاراسەتلىك ۋەزىرىم، سەن مېنىڭ ئالتۇن قانىتىم ھەم سەلتەنىتىمنىڭ ۋاپادار ھامىيسى. سەن تەڭداشسىز پاراسەتكە ھەم ئالەمدە يېگانە كارامەتكە ئىگە زاتسەن. مەن ھەرقاچان ۋە ھەر زامان سەن بىلەن پەخىرلىنىمەن. ئىككىمىزنىڭ تىرىشچانلىقىمىزدا ئەھلى يۇرت بۇگۈنكىدەك قۇۋناق ھايات، خاتىرجەم تۇرمۇشقا مۇشەررەپ بولۇپلا قالماي، بەلكى سەلتەنىتىمىز جاھاندا يەكتادۇر، يەتتە ئىقلىم شەۋكەتلىك دۆلىتىمىز ئالدىدا پەرمانبەردارىدۇر. مەن مۇشۇ خۇسۇستا ناھايىتى شەۋكەتلىك شاھمەن، سەنمۇ ھەم شۇنداق بولۇشۇڭ كېرەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سېنىڭ كارامىتىڭ شەۋكەتلىك سەلتەنىتىمىزنىڭ گۈھەر كۆزىدۇر. شۇڭا، ئويلاپ ـ ئويلاپ مۇنداق قارارغا كېلىپ قالدىم: بىز ئەتراپتىكى ئەلـ لەرگە مەكتۇپ يوللاپ، شاھ ـ سۇلتانلارنى جەم قىلىپ كارامىتىڭنى ئۇلارغا كۆرسىتەيلى، ئۇلار ھەيران ۋە ئەقلى لال بولسۇن، شۇ ئارقىلىق جاھان بىزنى يەنە بىر تونۇسۇن. قانداق، ۋەزىرىم، بۇ ئويلىغانلىرىم

ساڭا ماقۇل كېلەرمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ۋەزىر ناھايىتى ئىتائەتمەنلىك بىلەن پادىشاھقا مۇنداق دەپتۇ:

ــ جانابلىرى ھەقىقەتەن ئوبدان ئويلاپلا. پېقىر قۇللىرى تەرىپلىگەندەك يۇكسەك ئادەم بول-مىسامۇ، جانابلىرىنىڭ سەلتەنەتلىك تەختىگە يەنمۇ سەلتەنەت قوشۇش ئۈچۈن ھەرلەھزە تەييارمەن.

پادىشاھ ئۆز ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ماقۇللۇق بىلدۇرگەن ۋەزىرگە رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىپ:

ــ بارىكاللا! ئۇنداق بولسا بۇگۈنلا ئەلچىلەرنى يولغا سېلىپ، ئەتە تەييارلىق كۆرۈپ، ئۆگۈنلۈككە پۈتۈن جاھان شاھ - سۇلتانلىرىغا كارامەت كۆرسىتىپ شەۋكىتىمىزگە شەۋكەت قوشايلى! ــ دەپتۇ.

ۋەزىر قانداقتۇر بىرنېمىنى ئويلىغاندەك بىرپەس جىممىدە تۇرۇپ قاپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ بىرنەرسە ئۈستىدە ئۆزىدىن ئىجازەت سورىيالمايۋاتقانلىقىنى پەملەپتۇ ۋە ۋەزىردىن سوراپتۇ:

ــ ۋەزىرىم، كۆڭلۈڭدە بىر گەپ بارغۇ دەيمەن؟ ئايانماي ئېيت.

ــ شاھىم، ــ دەپتۇ ۋەزىر ئىتائەنمەن بىر قىياپەتتە، ــ ئۆزلىرىگە مەلۇمكى، ئايالىم مەن بىلەن بىللە ئەمەس. مەن ھەر ئايدا بىر قېتىم ئۇنى يوقلاپ باراتتىم، ئۇنىڭ دىل تەشناسىغا مېھىر - مۇھەببەت كەۋسىرىنى قۇيۇپ، ئۇچ كۈن ھەمراھ بولۇپ قايتاتتىم. بۇگۈن دەل ئۇنىڭ سەۋر پەيمانى تولغان كۈنى. دۇر. ئەتە مەن ئۇنىڭ قېشىغا بارىدىغان كۈنۈم ئىدى. ناۋادا ئەتە مەن ئۇنىڭ قېشىغا بارالماي قالسام، ۋاپادار مەھبۇبەم ھىجران ئوتىدا كۈل بولغۇسىدۇر. شۇڭا، ئۆزلىرىدىن دەرھال رۇخسەت سورىيالماي تۇ-رۇپ قېلىشىم. جانابلىرىنىڭ ئىجازىتى بولسا، كارامەت كۆرسىتىشنى بىرنەچچە كۈن كېچىكتۈرسەك، مەن دىلدارىمنىڭ قېشىغا بېرىپ كېلىۋالسام قانداق بولاركىن، ئۇلۇغ شاھىم؟

پادىشاھ سەل ئويلىنىپ قاپتۇ - دە:

ــ بولمامدىغان، ئۇنداق بولسا كارامەتنى سەن كەلگەندىن كېيىن كۆرسىتەيلى، ــ دەپتۇ.

ۋەزىر گۈلقەھقەھ پادىشاھنىڭ ئالدىدىن چىقىپ قىممەتلىك سوۋغا - سالاملىرىنى تەييارلاپ ئارغا-ماق ئاتقا مىنىپتۇ - دە، مەشۇقى تەرەپكە يول ئاپتۇ. بىر ئايدىن بېرى ئىشق - مۇھەببەت پىراقىدا يۇ-رىكى كاۋاپ بولۇپ كەتكەن ۋەزىر ئاتنى بوراندەك چاپتۇرۇپ، مەشۇقى تۇرۇشلۇق قەسىرگە يېتىپ كەپ-تۇ. ۋەزىرنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئايالى: «ئاھ باغرىم، ئاھ جانجىگىرىم، ئاھ يۇرەك پارەم، كۆزۈمنىڭ نۇرى، ھاياتىمنىڭ شامى» دەپ ئۆزىنى ۋەزىرنىڭ قۇچىقىغا تاشلاپتۇ. ئۇلار ھەشقىپىچەكتەك چىرمە-شىپ، مۇھەببەت شارابىدا مەستۇ مۇستەغرەق بولۇپ بىر - بىرىگە قېنىشماي ئۇچ كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. ۋەزىرنىڭ ۋاقتى توشۇپتۇ. ئۇلار ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي كۆز يېشى قىلىشىپتۇ، بولۇپمۇ ۋەزىرنىڭ ئا-يالى: «ئاھ جېنىمنىڭ جانانىسى، يەنە قاچانمۇ كېلەرسىز؟» دەپ ۋەزىرنىڭ بوينىغا ئاق بېلىقتەك بىلەك-لىرى بىلەن مەھكەم گىرە سېلىپ ئۇزاق يىغلاپتۇ. ۋەزىر ئايالىغا بىرمۇنچە تەسەللى بېرىپ، ئوردىغا قاراپ ئات چاپتۇرۇپتۇ. ئۇ خېلى ئۇزاق يەرگە بارغۇچە، ئايالىنىڭ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ بىرنېمىلەرنى دەپ يىغلاۋاتقانلىقى ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ. ۋەزىر ئارقىسىغا قاراپ - قاراپ قويۇپ كېتىۋېرىپتۇ، ئاخىر مەشۇقىنىڭمۇ قارىسى غايىب بوپتۇ. ۋەزىر ئايالىنىڭ ئۆزىگە مۇشتاقلىقىدىن، ۋاپادارلىقىدىن سۆيۈنۈپ كۆزلىرىگە ياش ئاپتۇ. ۋەزىر شۇنداق كېتىپ بارسا، ئالدى تەرەپتىن بىر ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈنۈپتۇ. بۇ ئادەمنىڭ كۆتۈرگەن پەريادى يەر - زېمىننى لەرزىگە سالىتۇ. ۋەزىر ئاتنى قامچىلاپ، ھېلىقى ئادەم بار

تەرەپكە تېز يۈرۈپتۇ. قارىسا، جۇلدۇر - جۇلدۇر جەندىگە ئورالغان بۇ ئادەمنىڭ كۆزلىرىدىن تۆكۈلگەن ياش قاسماق باغلاپ كەتكەن يۈزلىرىنى بويلاپ تارامىلاپ ئېقىپتۇ. ۋەزىر، بۇ دەرۋىشكە نېمە بولغاندۇ؟ دەپ ئويلاپ ئۇنى چاقىرىپتۇ:

— هوي دەرۋىش، نېچۈك بۇنچىۋالا ياش تۆكسەن؟ نېمە دەردىڭ بار ئىدى؟ قاياقتىن كېلىپ، قاياقـقا كېتىپ بارىسەن؟

دەرۋىش سۈپەت بۇ ئادەم ۋەزىرنىڭ سۆزلىرىگىمۇ ئېرەن قىلماي، پەريادىنى پەلەككە كۆتۈرۈپ ئۆز يولىغا مېڭىۋېرىپتۇ. ۋەزىر يۈگرىگى سوئالنى بىرقانچە قېتىم تەكرارلىغان بولسىمۇ، ئۇ جاۋاب بەرمەپتۇ. ئۇنىڭ پەريادىدىن بىر دىلدارنىڭ ئىشقىدا جىگىرى خۇن بولغانلىقى ئايان بوپتۇ. ۋەزىر رەھىمدىل، ساخاۋەتلىك ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ بىچارىنى قايسى مۇتتەھەم بوزەك قىلغاندۇ؟ ئۇنىڭ دەردىگە يېتىشىم زۆرۈر دەپ ئويلاپتۇ - دە، سوئالىنى يەنە تەكرارلاپتۇ، ئەمما دەرۋىش سۈپەت جىگىرى خۇن ئاشىق ۋەزىرنىڭ سۆزلىرىگە پەرۋامۇ قىلماپتۇ. ۋەزىر ئارغىماقنىڭ بېشىنى بۇراپ دەل ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ - دە، قىلچىنى قىنىدىن يېرىم سۇغۇرۇپ:

— توختا! سەن زادى نېمە ئادەم، نېمىشقا پەريات كۆتۈرىسەن؟ نېمىشقا سوئالىمغا جاۋاب بەرمەيسەن؟ ئېيت! ئەگەر ئېيتمىساڭ بۇ غەمكىن بېشىڭنى ئاچ - زارلىققا گىرىپتار بولغان تېنىڭدىن بىر يولىلا جۇدا قىلىپ، جېنىڭنى ئايۇانى باقىيغا سەپەر قىلدۇرىمەن، — دەپ ۋارقىراپتۇ. ھېلىقى ئادەم چۆچۈپ يىغىسىدىن توختاپتۇيۇ، دىر - دىر تىترەپ ئاغزىغا گەپ كەلمەپتۇ. ۋەزىر ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ، بىرمۇنچە كۆڭلىنى ياساپتۇ. دەرۋىشنىڭ قېپىدىن چىقىپ كەتكەن ئىمانى سەل جايىغا چۈشۈپ سۆزلەپتۇ:

— مەن بىر ناتىۋان بىچارە ئاشىق، مېنىڭ ساھىبجامال ئاشنام مۇشۇ سەلتەنەتلىك دۆلەت ۋەزىرى-نىڭ ئايالى بولىدۇ. مەشۇقۇمنىڭ گۈلقەھقەھە دېگەن ئېرى ھەر ئايدا بىر قېتىم كېلىپ مېنى ئۇچ كۈن جۇدالىق ئوتىغا تاشلايدۇ. مانا بۇگۈن مەن ئاشنامدىن ئايرىلغىلى ئۇچ كۈن بولدى، چۈنكى ئۇنىڭ ۋەزىر ئېرى كەلگەنىدى. بۇ ئۇچ كۈن بىزگە شۇنداق تەس ئۆتتىدۇ. ھەر قېتىم ۋەزىر كېلىپ ئۇچ كۈن ئايرىلىساق، ھەر ئىككىمىزگە بۇ ئۇچ كۈن ئۇچ مىڭ يىلدەك ئۇزۇن تۇيۇلىدۇ. بۇ ئۇچ كۈنلۈك ھىجرانىنىڭ ئازابى بىر ئايلىق ۋىسال دەملىرىدىمۇ ئۇنتۇلۇپ كەتمەيدۇ. مانا بۇگۈن دەل ۋەزىر ئوردىغا قايتىدىغان كۈن. مەن ناھايىتى ئالدىراش، تەقسىر، مەھبۇبەمنىڭ يۈرەكلىرى چاك ـ چاك بولۇپ، كۆزلىرى تېشىلەي دېدى ھەقىچان. شۇڭا، مېنىڭ يولۇمنى توسمىسىلا، ئۆتۈنۈپ قالاي، جېنىم تەقسىر.

ۋەزىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران بوپتۇ، بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي تۇرۇپلا قاپتۇ. ئىشىنەي دېسە، ۋاپادار ئايالىنىڭ ئۇنداق شەرمەندە ئىش قىلىدىغانلىقىغا كۆزى يەتمەپتۇ. ئىشەنمەي دېسە، بۇ ئاشقى سەرگەردانىنىڭ گەپلىرى راست. شۇڭا، بىرپەس خىيالغا پېتىپتۇ.

— ھەي ئاغزى قۇرغۇر، باياتىن نېمە دەۋاتقانلىقىڭنى بىلەمسەن زادى؟ — دەپتۇ ۋەزىر دەرۋىشكە تىكىلىپ.

— ئەلۋەتتە، دەۋاتقان سۆزلىرىم ئېسىمدە، تەقسىر.

— ئۇنداق بولسا راست گەپ قىل، — دەپتۇ ۋەزىر خەنجەرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، خەنجەر كۇنىنىڭ نۇرىدا ۋالىلداپ، دەرۋىش سۇپەت ئاشىقنىڭ كۆڭلىگە ۋەھىمە ساپتۇ. ۋەزىر خەنجەرنىڭ بىسىنى دەرۋىشنىڭ گېلىغا تەگكۈزۈپ تۇرۇپ، — راست گەپ قىلساڭ ئامان قالىسەن، يالغان ئېيتساڭ ئەجىلىڭنى ئۆزۈدىن كۆر. ئېيتە، راست گۈلقەھقەھە ۋەزىرنىڭ ئايالى سېنىڭ ئاشنامۇ؟ — دەپتۇ.

— خوش تەقسىر، ھەرگىز يالغان ئەمەس.

— ئۇنداقتا، نېمە ئىسپاتىڭ بار؟

— ئىسپاتىم تولۇق، — دەپتۇ دەرۋىش پۇتىدىكى چورۇقنى كۆرسىتىپ، — بۇ چورۇقتىن ئۇ ئىككىنى تىككەن، بىرىنى ماڭا، بىرىنى ئۆزىگە. ئۇ ۋەزىر كەلمىگەن كۈنلەردە ئاشۇ چورۇقنى كىيىۋالىدۇ.

— يەنچۇ؟

— يەنە، — دەپتۇ دەرۋىش مەيدىسىنى ئېچىپ، ۋەزىر ئۇنىڭ كىر باغلاپ كەتكەن قوللىرىدا قايرىلغان ياقىسىنىڭ ئىچىگە قارىغانكەن، بوينىدا بىر تېرە تاسما تۇرغۇدەك، — بۇ سېغىنىش تاسمىسى، ئاشىقلىقىمىزنىڭ بەلگىسى. بۇ تاسما ئۇ ساھىبجامالنىڭ بوينىدىمۇ ھەم بار.

ۋەزىر ئۆتكۈر خەنجىرىنى دەرۋىشنىڭ بوينىدىن ئېلىپ غىلىپىغا ساپتۇ ـ دە، ئاتنىڭ بېشىنى ئايلى تەرەپكە بۇراپ ئۇچقاندەك يۇرۇپتۇ. قەسىرگە يېقىنلىشاي دېگەندە، بىر ئايالنىڭ چىدىغۇسىز ئاھلىرى تولغان ناخشا ياڭراپتۇ. ۋەزىر قەسىر دەرۋازىسىدىن ئاتلىق ئۆتۈپ، ئايالنىڭ ھوجرىسىغا ئۇچقاندەك كىرىپتۇ. ۋەزىر قارىغۇدەك بولسا، ئايالى زارلاپ يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك. ۋەزىرنى كۆرگەن ئايالى ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

— قايتىپ كەپسىزغۇ، قەدىرلىكىم، بىرنەرسىڭىز ئۇنتۇلۇپ قاپتىمۇ؟

— نېمىگە ئۇنچە يىغلاپ كەتتىڭ، ئاپئىقىم؟ — دەپتۇ ۋەزىر كىنايە ئارىلاش.

— نېمىشقا يىغلايدىغانلىقىمنى تېخى بىلمىدىڭىزمۇ، پاناھىم؟ — دەپتۇ ئايال ئۆزىنى كۈلكىگە زورلاپ.

ۋەزىر ئايالىنىڭ پۇتىغا قارىغانكەن، راست دېگەندەك ھېلىقى دەرۋىشنىڭ پۇتىدىكى چورۇققا ئوخ-

شايدىغان بىر چورۇق تۇرغۇدەك. ۋەزىر غەزىپىنى باسالماي ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىدىن بىرلا تارتقا- نىكەن، ئايالنىڭ كۆڭلىكى يىرتىلىپ ھېلىقىدەك تېرە تاسما كۆرۈنۈپتۇ. ۋەزىرنىڭ كۆزى قارائۇغۇلـ- شىپ، يەر ـ جاھان پىرقىراپ كەتكەندەك بوپتۇ. غەزەپلەنگەن ۋەزىر شۇئان خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ ئاپتۇ- دە، ئايالنىڭ بوينىغا «شارتتىدە» بىر ئۇرۇپ، بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ. ئايالنىڭ تولۇن ئايدەك يۈزى قانغا بويىلىپ، بېشى تەپكەن توپتەك يۇمىلىنىپ يەرگە چۈشۈپتۇ، پۈت ـ قوللىرى ئېگىز- پەس تولغىنىپتۇ. ۋەزىر خەنجىرىنى ئايالنىڭ كىيىمىگە سۈركەپ تازىلاپ قىنىغا ساپتۇ. ۋەزىر بۇ قىلـ- غان ئىشىغا بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي ئاتقا مىنىپ دەرۋىش تەرەپكە قاراپ يول ئاپتۇ. قارىسا، ئۇ دەرۋىش بايامقىدىنمۇ بەكرەك پەرياد كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقۇدەك. ۋەزىر ئۇنىڭ قېشىدىن ئۇچقاندەك يېنىداپ ئۆتكەچ قىلىچىنى بىر شىلتىغانكەن، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا دەرۋىشنىڭ بېشى تې- نىدىن جۇدا بولۇپ يەرگە چۈشۈپتۇ.

ۋەزىر ئوردىغا كەلسە، پادىشاھ ئۇنىڭ يولىغا قاراپ تاقىتى تاق بولۇپ تۇرغانكەن. پادىشاھ گۈلقەھـ- قەھ ۋەزىر كەلگۈچە بارلىق تەييارلىقلارنى پۈتكۈزۈپ تەخ قىپتۇ. جاھان شاھلىرىمۇ بىر ئاجايىپ كارا- مەتنى كۆرۈشكە تەقەززا بولغان ھالدا جەم بولۇشقانكەن. پادىشاھ گۈلقەھقەھنى ئەگەشتۇرۇپ سورۇنغا كىرىپتۇ. يۈزلىگەن شاھلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ ۋەزىرلىرىگە ئېھتىرام بىلدۈرۈپتۇ. پادىشاھ ئالتۇن تەختىدىن ئورۇن ئاپتۇ، ۋەزىر ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ھەشەمەتلىك زال ئا- جايىپ سۇر ۋە ھەيۋەتكە تولغان بولۇپ، پۈتكۈل شاھلار پادىشاھقا ئۇنسىز تىكىلىپ تۇرۇشۇپتۇ. پادىشاھ شاھ ـ سۇلتانلارغا تەكشى قاراپ، مەردانە خىتاب قىپتۇ:

ـــ ئى شەۋكەتلىك شاھ ـ سۇلتانلار، جاھانىنىڭ پاسىبانلىرى، مىسكىنلەرنىڭ پۇشتىپاناھلىـ- رى، بۈگۈن ھەربىرىڭلارنى ھۈزۇرىمىزغا ئاتايىتەن تەكلىپ قىلىشتىكى مەقسەت شۇكى، ۋەزىرىم گۈلقەھقـ- ەھ ئاجايىپ بىر ھېكمەتلىك ئادەمدۇر. تەڭرىم ئۇنىڭغا شۇنداق كارامەت ئاتا قىلغانكى، ئۇ بىرلا كۈلـ- ئەتراپ گۈل ـ گۈلىستانلىققا ئايلىنىپ، خۇشناۋا بۈلبۈللار سايراپ، پانىي دۇنيادا جەننەت بەرپا بولىدۇ. ۋەزىرىمنىڭ بۇ خىل كارامىتىنى ھەربىرىڭلارنىڭ تاماشا قىلىشى ئۈچۈن بۇ يەرگە جەم بولدۇق.

پادىشاھ ئەتراپقا مەغرۇر نەزەر تاشلاپ، بىر دەقىقە جىم بوپتۇ. پادىشاھلار بىر ـ بىرىگە ھەيرانلىق نەزەرىدە قارىشىپ سۇكۇتكە چۆكۈپتۇ.

ـــ قېنى، دانىشمەن ۋەزىرىم گۈلقەھقەھ ئۆزىنىڭ كارامىتىنى كۆرسەتسۇن! ـــ دەپتۇ پادىشاھ.

ۋەزىر ئورنىدىن تۇرۇپ قانچە كۈلەي دېگەن بولسىمۇ، كۈلەلمەپتۇ، ھەجىيىپ بېقىپتۇ، ئاغزىنى كۈل- كىگە زورلاپ بېقىپتۇ، ئەتەي ھى ـ ھى ـ ھى دەپ شۇنچە كۈچەپ باققان بولسىمۇ، زادىلا كۈلەلمەپتۇ.

پادىشاھلار بىر ـ بىرىگە قارىشىپ مەسخىرىلىك ھەجىيىشىپتۇ، خېلى ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ ۋە- زىر گۈلقەھقەھ ھېچ كۈلىدىغاندەك ئەمەس. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ:

ـــ ھوي ۋەزىرىم، نېمە بولدۇڭ؟ كۈل دەيمەن، ـــ دەپ يېلىنىپتۇ.

ۋەزىر بىرقانچە مەرتەم ئۆزىنى زورلاپ ھەجىيىپ بېقىپتۇ، زادىلا قاملاشتۇرالماپتۇ. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى تەر بېسىپ چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ تىت ـ تىت بولغان ھالدا ۋەزىرنى كۈلدۈرۈشكە بۇيرۇق قىپتۇ، ئەمما ۋەزىر پەقەتلا كۈلمەپتۇ. خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ ۋەزىردىن ھېچقانداق كارامەت چىقماپتۇ. ئۇلار شۇنداق قىيىن ئەھۋالدا تۇرغاندا، شاھ ـ سۇلتانلار ئىچىدىكى مەسخىرىنى سىغدۇرالماي قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئابرۇي تاپمەن دەپ مات بوپتۇ. غەزەپ-

لەنگەن پادىشاھ:

ــ جاللات ! ــ دەپ بىرلا ۋارقىرىغانىكەن، قىلىچلىرىنى يالتىڭاچلىغان جاللاتلار:

ــ لەببەي، شاھىم ! ــ دەپ ھازىر بوپتۇ. پادىشاھ:

ــ بۇ تۇزكور، ئۆز شاھىنىڭ شەۋكىتىنى يەرگە ئۇرغان بەتبەختنى ئات ئېغىلىغا ئاپىرىپ ئوقۇرغا جاي سېلىپ بېرىڭلار، ــ دەپ پەرمان قىپتۇ.

بىرقانچە جاللات ۋەزىرنى يالاپ ئوردىنىڭ ئات ئېغىلىغا سولاپ قويۇپتۇ. ھايال ئۆتمەي كەچ كىرىپ قاراڭغۇ چۈشۈپتۇ. ۋەزىر بىر ئوقۇرغا بىر باغ بېدە تاشلاپ ئۇستىدە يېتىپتۇ. ۋەزىرنىڭ زادى ئۇيقۇسى كەلمەپتۇ، بېشىغا كەلگەن بۇ كېلىشمەسلىكنى ئويلاپ كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ. ئېغىر ئەلياتقۇ مەھەل بولغاندا بىركىم ئات ئېغىلىنىڭ ئىشىكىنى ئاستا ئېچىپ كىرىپ، يان تەرەپتىكى ئات باقارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى ئادەم ئات باقارنىڭ ئىشىكىدىن كىرىشىگە، ئۆينىڭ ئىچىدىن ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ:

ــ ھۇ پاسكىنا، ۋاقىت نەۋاخ بولدى؟ مۇشۇ چاغقىچە ساقلىتامسەن ئادەمنى؟ !

ۋەزىر بۇ ئاۋازنىڭ ئات باقارنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى دەرھال پەملەپتۇ. ئۇ، بۇ ئات باقار كىمگە مۇنچە كايىيدىكىنە؟ بويتاق ئادەم ئىدى، بىرەر ئاشنىسى بارمىكىن يا؟ دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئوقۇردا جىممىدە يېتىپتۇ. ئارقىدىنلا بىر نازىنىن ئايالنىڭ يېلىنغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:

ــ خاپا بولمىسلا، غوجام، مۇشۇ چاغقىچە چىداش ماڭمۇ ئاسان دەملا؟

ــ ھۇ ئېپلاس، ئەمىسە نەلەردە يۈردۈڭ؟

ــ خاپا بولمىسلا، غوجام، ــ دەپتۇ ئايال تىترەڭگۈ ئاۋازدا، ــ خاپا بولماي غەزالىنىۋالسىلا. پاقلان گۆشى باسقان پولۇ ئالغاچ كەلدىم. يەنە...

ئايالنىڭ گېپىنى تۇگىمەيلا ئات باقارنىڭ يەنە ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:

ــ ھۇ رەسۋا، كۆتۈر بۇ نەرسىلىرىڭنى !

ئاردا جاراڭ ـ جۇرۇڭ ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. ۋەزىر ئوقۇردىن ئاستا قوپۇپ ئات باقارنىڭ ئىشىكى ئالدىغا پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ كەپتۇ. ئايال بىلەن ئات باقار بىرنېمىلەرنى دېيىشىپ، ئاخىر ئات باقار ئايالنى سۈر ـ توقاي قىلىپ ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. ئايال ھە دەپ ئات باقارغا يالۋۇرۇپ پۇتلىرىنى قۇچاقلاپتۇ، ئەمما ئات باقار پەيلىدىن يانىدىغاندەك ئەمەس. ئۇ ئاتخانىدىكى ئارىلارنى ئېلىپ ئايالنىڭ بەدەنلىرىنى كۆكەرتىۋەتكۈدەك ئۇرۇپتۇ. ۋەزىر سەپسېلىپ قارىغانىكەن، بۇ ئايال باشقا بىر كىم ئەمەس، دەل پادىشاھىئالەمنىڭ خانىشى ئىكەن. توۋا، بۇ نېمە كارامەتتۇ؟ دەپ ئويلاپتۇ ۋەزىر ئىچىدە، مەنغۇ بىر ئاددىي ئادەم، ئايالىم ۋاپاسىزلىق قىلىپ يۈرىكىمنى قان قىلدى. شۇ ئەلەم قەلبىمنى بېسىۋېلىپ پۇتۇن شاھ ـ سۇلتانلارنىڭ ئالدىدا كۈلكىلىك مات بولۇپ ئات ئېغىلىغا بەند بولدۇم. مانا ئەمدى قارىدىغان بۇ خۇدانىڭ تەقدىرىگە، پادىشاھ ھەزرەتلىرىنىڭ بۇ ئۇلۇغ خانىشىنىڭ نېمە قىلغىنىدۇ بۇ زادى؟ ئادەتتە پادىشاھ بۇ خانىشىنى شۇنچىلىك ئىززەتلەر ئىدىكى، ھەتتا ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى قولۇم بىلەن تۇتسام ئاغرىيدۇ، دەپ قوللىرىغا ماموق يۆگەپ تۇتاتتى. بۇ ئىززىتىنى بىلمىگەن خوتۇن بۇ قارا زەڭگىنىڭ، بۇ تېزەك پۇراپ تۇرىدىغان ئات باقارنىڭ پۇتلىرىنى قۇچاقلاپ يالۋۇرۇپ يۇرگىنى نېمىسى؟ مېنىڭ ئايالىمغۇ ھەر ئايدا مەندىن يىگىرمە يەتتە كۈن ئايرىلىپ تۇراتتى، شۇڭلاشقىمۇ ئاشۇ پەسكەشلىككە قەدەم تاشلاپ سالغانمىدىكىن، ئەمما بۇ خانىشىنىڭ نېمىسىگە نېمە يەتمىگەندۇ، ۋەزىر شۇنداق ئويلاپ ئىدى.

چىگە كۈلكە كىرىۋاپتۇ، ئۇ ئۆزىنى باسالماي قاپتۇ، كۈلمەي دېسىمۇ ئىچ - ئىچىدىن شەيتىنى قوزغاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ تاشلاپتۇ. ئۇ توختىماي كۈلۈپتۇ. بۇ چاغدا پادىشاھ ھەزرەتلىرى خاقانلار بىلەن ھەم سۆھبەت بولۇپ ئولتۇرغانىكەن. پادىشاھ ۋەزىرىنىڭ ئۆزىنى ئوسال قىلغانلىقىدىن ھەم خاپا بولۇپ، ھەم مېھمانلاردىن ئەپۇ سوراپ پەرىشان ئولتۇرغان شۇنداق بىر پەيتتە، ئات ئېغىلى تەرىپىدىن يىغىرىغان كۈلكە ساداسى ئوردا ئاسمىنىنى لەرزىگە سالىتۇ. پادىشاھ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپتۇ -دە، كۈلكە ئاۋازىغا قۇلاق سالىتۇ. بۇ دەل گۈلقەھقەھىنىڭ ئاۋازىغۇ، دەپ ئويلاپتۇ. پادىشاھ بۇ ھالدىن ھەم ھەيران، ھەم غەزەپلەنگەن ھالدا ئات ئېغىلى تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. بەزىمگە جەم بولغان شاھلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، گۈلقەھقەھ ۋەزىر توختىماي كۈلۈۋاتقۇدەك، ئات ئېغىلى گۈل - گۈلىستانلىققا ئۆزگىرىپ، بۇلبۇللار گۈل - غۇنچىلارغا قونۇپ خەندان ئۇرۇپ سايرىشىپ تۇرغۇدەك. گەرچە ئالەم قاپقاراڭغۇ بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئات ئېغىلى كۈندەك روشەن نۇرلىنىپ تۇرغۇدەك. كەل-

گەنلەرنىڭ ھەممىسى بىرپەس داڭقېتىشىپ قاپتۇ. بۇ ئىشتىن تېخىمۇ غەزەپلەنگەن پادىشاھ جاللاتلارغا پەرمان بېرىپ، گۇلقەھقەھ ۋەزىرنى دارقىرىتىپ ئالدىغا ئەكەلدۈرۈپتۇ.

ــ بۇ زادى نېمە قىلىق؟ ــ دەپ ۋارقىراپتۇ شاھ ۋەزىرگە قول شىلتىپ.

ئەمما، ۋەزىر يەنىلا كۇلكىسىنى توختاتماي كۇلۈۋېرىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ تېلىقىپ كۇلۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۆزىمۇ كۇلۈپ تاشلاپتۇ. قاراپ تۇرغان شاھلارمۇ مەقسەتسىزلا كۇلكىگە جور بوپتۇ. بىر - پەستىن كېيىن ۋەزىر ئاران دېگەندە كۇلكىدىن توختاپ:

ــ ئەپۇ قىلغايلا، شاھىم، ــ دەپتۇ. پادىشاھنىڭ كۆڭلىگە بىر گۇمان چۈشۈپ سوراپتۇ:

ــ ئەي ۋەزىرىم، بۇ زادى نېمە قىلغىنىڭ؟ ئىككىمىز مەسلىھەتلىشىپ بۇ ئەزىز مېھمانلارنى جەم قىلغانىدىققۇ، ــ پادىشاھ ئەترافتىكى تېخىچە ئەقلى لال بولۇشۇپ تۇرغان شاھلارنى كۆرسىتىپتۇ، ــ ئۇلار سېنىڭ كارامىتىڭنى كۆرۈشكە تەقەززا ئىدى. بايا شۇنداق كاتتا سورۇندا كۇلمەي، ئەمدىلىكتە بىر ئات ئېغىلدا ئۆزۈڭنى توختىتالماي كۇلگىنىڭ نېمىسى؟ بۇ مېنى كۆزگە ئىلمىغىنىڭمۇ، قانداق؟

ــ ئۇلۇغ شاھىم، ــ دەپتۇ ۋەزىر پادىشاھقا قول باغلاپ تۇرۇپ، ــ بۇ سوئالنى سورىغانلىرى ناھايىتى ئوبدان بولدى. بايام كۇلمەسلىكىمنىڭ سەۋەبىنى دېسەم، ئايالىم بىر دەرۋىش بىلەن نامەھرەم ئىشقا قەدەم باسقىلى خېلى بولغانىكەن. مەن ئايالىمنى بەك ياخشى كۆرگەچكە، ئايالىمنىڭ ئۇنداق سەت ئىش قىلىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىكەنمەن. ئۇنىڭ ئۇ شەرمەندىچىلىكى ماڭا قاتتىق ئەلەم قىلغاچقا ئۇنىڭ بېشىنى ئالدىم، ئۇ ئۆلدى. گەرچە ئايالىم بۇزۇق ئايال بولسىمۇ، ئۇزاق ۋاقىتلاردىن بېرى ماڭا ھەمراھ بولۇپ كەلگەن. مەن ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىپلا ئۆزلىرىنىڭ ئالدىغا كەلگەنىدىم. كۆڭلۈم بىئارام بولغاچقا قانچە كۇلەي دەپمۇ كۇلەلمىدىم. ئاخىر غەزەپلىرىگە ئۇچراپ بۇ ئاتخانىغا سولاندىم. ئوقۇردا ياتسام، بىرى ئات باقارنىڭ خانىسىغا كىرىپ كەتتى. ئات باقار ئۇنى: «نېمىشقا ۋاقتىدا كەلمەيسەن؟» دەپ ئارا - تاتا قۇلار بىلەن ئۇرۇپ ئاللا توۋىسىنى چىقاردى. بېرىپ قارىسام، ئۇ ئايال ئۆزلىرىنىڭ خانىشى ئىكەن. ھەيران بولدۇم. مەنغۇ بىر ئاددىي ئادەم. ئۆزلىرىدەك كاتتا سەلتەنەت ئىگىسىنىڭ ئايالىنىڭمۇ مۇشۇ تېرەك پۇرايدىغان زەڭگى بىلەن بولغان ئىشىنى كۆرۈپ ئۆزۈمنىڭ بىھۇدە ئازابلىنىپ يۇرگەنلىكىمنى ھېس قىلدىم - دە، بۇ ۋاپاسىز دۇنياغا بولغان مەسخىرەم ئىچىمگە سىغماي قاتتىق كۇلۈپ تاشلىدىم.

پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۆزلىرى چەكچىيىپ، ساقاللىرى تىترەپ كېتىپتۇ.

ــ يالغان سۆزلىمىگەنسەن؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ. ۋەزىر:

ــ يالغان سۆزلىگەن بولسام، جېنىم لەھەتكە يوللانسۇن.

پادىشاھ پالاقشىپ مېڭىپ خانىسىغا كىرسە، خانىش ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئولتۇرغۇدەك، پادىشاھ بارغانچە بېرىپ خانىشىنىڭ كىيىملىرىنى تارتىپ سالدۇرغانىكەن، راست دېگەندەك، ئۇنىڭ بەدەنلىرى كۆك - زېدىلەرگە تولغانىكەن. پادىشاھ گەپمۇ سوراپ ئولتۇرماي خانىشىنىڭ بېشىنى ئاپتۇ. ئەتىسى ھەرقايسى ئەللەردە كەلگەن شاھ - سۇلتانلار ئۆز دۆلەتلىرىگە قايتىشىپتۇ. پادىشاھ ئۆز يۇرتىدا يۇزىنى كۆتۈرەلمىگۈدەك ھالەتكە يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ تاجۇتەختىنى تاشلاپ، بۇ ۋاپاسىز دۇنيانى تەرك ئېتىپ ياشاش قارارىغا كەپتۇ. ۋەزىر پادىشاھنىڭ قارارىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭمۇ ئاللىبۇرۇن شۇنداق ئويلىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئۇلار خەزىنىلىرىنى پۇقرالارغا ئۇلۇغ ئېچىۋېتىپ، يۇرتىدىن چىقىپتۇ.

ئەلقىسسە: پادىشاھ بىلەن ۋەزىر تاجۇ دۆلەت، سەلتەنەت، يۇرت - ماكانلىرىنى تاشلاپ، ۋاپاسىز

دۇنيادىن قول ئۈزۈپ، ئۈدۈل كەلگەن تەرەپكە يول ئاپتۇ. پادىشاھ بىلەن ۋەزىر ئۇزۇن يول يۈرۈپتۇ، چۆللەردە ئېزىپتۇ، دەريالاردا ئېقىپتۇ، پۈتلىرى تېشىلىپتۇ، ئەمما ئۇلار توختىماي مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىمۇ نەدە كېتىۋاتقانلىقىنى، نەگە بارماقچى ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيدىكەن. تالاي تۈنلەر ئۆتۈپ، تالاي تاڭلار ئېتىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ بىلەن ۋەزىر بىر دۆڭگە كېلىپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، دۆڭنىڭ تو- پىسى يۇمشاق، يېتىپ ئارام ئالغىلى ئەپلىك ئىكەن. ئۇلار دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ يانپاشلاپ يېتىپتۇ. پادىشاھ يېتىپلا ئۇخلاپ قاپتۇ، ۋەزىر خىيال سۈرۈپ ئۇخلىماپتۇ. ئۇ شۇنداق خىيال بىلەن ئولتۇرسا، قۇلىقىغا: «چۇھ، چۇھ،چۇھ» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. ۋەزىر بۇ يەردە ئادەم بارمۇ نېمە، دەپ ئويلاپ، ئوڭ تەرەپكە بۇرۇلغانىكەن، دۆڭنىڭ يان باغرىدا بىر دېھقان دۇمبىسىگە يوغان بىر ساندۇقنى تېڭىپ، يۈدۈپ يۈرۈپ قوش ھەيدەۋېتىپتۇ. ئېتىزنىڭ ئۇ بېشىغا بارغاندا ساندۇقنى قىرغا قويۇپ بىرىدەم ئارام ئېلىۋا- لىدىكەن، بۇ بېشىغا كەلگەندە يەنە بىرىدەم ئولتۇرۇۋالىدىكەن. ۋەزىر ھەقىقەتەن ھەيران بوپتۇ. ئۇ، بۇ ئا- دەمنىڭ نېمە قىلغىنىدۇ؟ بۇ ساندۇقنى قىردا قويۇپ قويۇپ يەر ھەيدىسە بولمامدىكىنە، دەپ ئويلاپتۇ ئىچىدە. ۋەزىر بۇ ئىشتىن سەل گۇمانسىراپ، ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرۇپتۇ. بىرىدەمدىن كېيىن دېھقان ساندۇقنى قىردا قويۇپ ئۇنىڭغا يۆلەنگىنىچە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا ساندۇقنىڭ ئاغزى ئاستا ئېچىلىپ، ئىچىدىن ئون سەككىز ياشلاردىكى بىر ساھىبجامال قىز چىقىپتۇ. ۋەزىر، ئەمدى نېمە بولاركىن؟ دەپ تېخىمۇ يوشۇرۇنۇپ كۆزىتىپتۇ. ھېلىقى ساھىبجامال دېھقانىڭ قا- تىق ئۇيقۇغا كەتكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن تۆش يانچۇقىدىن باشمالىتەقىتەك بىر قۇتىنى ئاپتۇ. ئۇ قۇتىنىڭ ئاغزىغا «توك» كىدە بىر چەككەنىكەن، ئۇنىڭ ئىچىدىن يىگىرمە ياشلاردىكى بىر يىگىت ھە- جىيىپ چىقىپتۇ. ۋەزىر «توۋا !» دەپتۇ ياقىسىنى چىشلەپ، قارىغۇدەك بولسا، ھېلىقى ساھىبجامال قىز بىلەن قۇتىنىڭ ئىچىدىن چىققان يىگىت بىر - بىرىگە چىرمىشىپ ئىشرەت تۈزۈپتۇ. ۋەزىر ئۇن - تىن چىقارماي كۆزىتىپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاي قاينىغۇدەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن دېھقان ئاستا ئەسنەپ ئويغىنىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ھېلىقى يىگىت شاققىدە قۇتىنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپتۇ، ساھىبجامال قىزمۇ يۈزلىرىنى پەرەنجە بىلەن مەھكەم يۆگەپ، ساندۇقنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنۇپتۇ. دېھقان ئورنىدىن تۇرۇپ ساندۇقنىڭ ھەممە تەرىپىنى سىلاپ چىققاندىن كېيىن، يەنە ساندۇقنى يۈدۈپ ئاۋۋالقىدەك يەر ئاغدۇرۇش- قا كىرىشىپ كېتىپتۇ.

ۋەزىر پادىشاھنى ئويغىتىپ:

— شاھىم، تۇرسىلا، تۇرسىلا، ئاجايىب بىر ئىشنى كۆردۇم، — دەپتۇ. پادىشاھ كۆزلىرىنى چىملىدىتىپ:

— ھە، نېمە ئىشنى كۆردۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ھازىر بىلىلا، شاھىم، — دەپتۇ ۋەزىر. پادىشاھ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەي ۋەزىرگە ئەگە- شىپ دېھقانىڭ قېشىغا كەپتۇ. ۋەزىر دېھقاندىن سوراپتۇ:

— ھەي ئاغىنە، نېمە قىلغىنىڭ بۇ، ساندۇقنى قىردا قويۇپ ئاغدۇرساڭ بولمامدۇ بۇ يەرنى؟

— يوقسۇ، تەقسىر، — دەپتۇ دېھقان ئۇلارغا، — بۇ ساندۇقنى ئۆزۈمدىن بىر قەدەم نېرى قىلالمايمەن.

— نېمە بار ئىدى بۇ ساندۇقۇڭدا، ئۇنچە ئەتىۋارلاپ، ئالتۇن بارمۇ يا؟ — دەپتۇ ۋەزىر. پادىشاھ بو- لۇۋاتقان گەپلەرگە قۇلاق سالغىنىچە جىممىدە تۇرۇپتۇ.

— ئالتۇن، ئالتۇن دېدىلما؟ ها ـ ها ـ ها، — كۈلۈپ كېتىپتۇ دېھقان، — ئالتۇن دېگەن قانچە-لىك نېمىدى ئۇ؟ ئالتۇن بولسا مۇنچىلىك قىلىپ كەتمىگەن بولاتتىم، تەقسىر، ئالتۇندىنمۇ قىممەتلىك نېمە بار بۇ ساندۇقتا!

— ئۇنداق بولسا ساندۇقنى ئاچ، كۆرۈپ باقايلى، — دەپتۇ ۋەزىر.

— ياق، ياق، بولمايدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە باشقا نەرسە ئەمەس، مېنىڭ خۇدايىم بەرگەن ھالال جۇپتۇم بار دېسىلە. ئۇ روپاش. ئايالىم مەندىن باشقا ئادەم ئەمەس، ھەتتا ئەركەك چۈنىنى كۆرۈشنىمۇ خالىمايدۇ، تەقسىر، — دەپتۇ.

— ئاچ دەيمەن، ئاچ! — بۇيرۇق قىپتۇ ۋەزىر. دېھقان قانچە يالۋۇرغان بولسىمۇ ۋەزىر ئۇنىماي چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. پادىشاھ، بۇ ۋەزىرنىم نېمانچە قىلىپ كېتىدىغاندۇ، ئايالنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تۇرالمايلا قالدىغۇ بۇ، ئېھتىمال ۋەزىرنىم ئايال سېغىنىپ قالغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ خاپا بوپتۇ، ئەمما گەپ قىلماپتۇ. دېھقان ۋەزىرنىڭ پۇتىنى قۇچاقلاپ ساندۇقنى ئېچىشقا مەجبۇرلىماسلىقنى قانچە ئۆتۈنگەن بولسىمۇ، بىراق ۋەزىرنىڭ جەھلى تۇتۇپ قىلىچىنى سۇغۇرۇپ ئاپتۇ ـ دە:

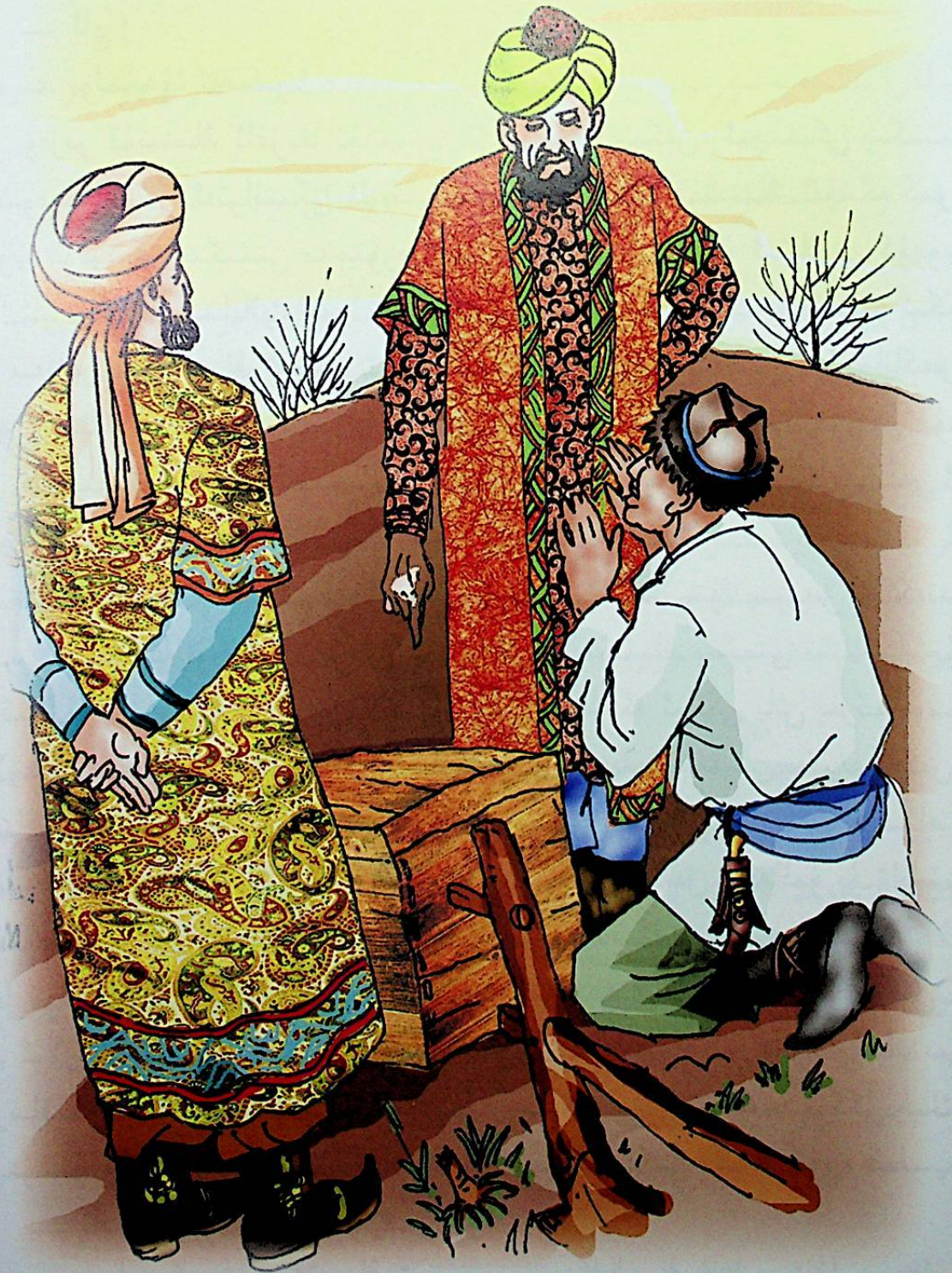

— ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن، ساڭا كىمنىڭ گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەمسەن؟ بۇ كىشى، — دەپتۇ ۋەزىر پادىشاھنى كۆرۈستىپ، — يەتتە ئىقلىمغا مەشھۇر پادىشاھ، مەن ئۇنىڭ ۋەزىرى. دەرھال ئاچ! — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

دېھقان: «پادىشاھ بولسىڭىزمۇ ئاچماي-

مەن» دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. ۋەزىر ساندۇقنىڭ قۇلۇپىغا خەنجەرنىڭ دەستىسى بىلەن بىرنى ئۇرغانكەن، قۇلۇپ ئىككى پارە بولۇپ، ساندۇق ئېچىلىپتۇ. ساندۇق ئېچىلىش بىلەن ھېلىقى ساھىبجامال: «مەرھابا، قەدىرلىكىم» دەپ يۇزىدىن پەرەنجىسىنى شۇنداق ئالغانكەن، ناتونۇش ئىككى ئادەمنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ جامالىنى رومال بىلەن توسۇپتۇ.

— ۋىيەي، نېمە قىلغىنىڭىز بۇ؟ — دەپتۇ ساھىبجامال ئېرىگە قېيىدىغان قىياپەتتە، — نامەھرەم بولار دېمىدىڭىزمۇ؟

— يۇزۇڭنى ئاچ ! — ۋارقىراپتۇ ۋەزىر. ئايال قورقۇپ ـ تىترەپ يۇزىنى ئېچىپتۇ. ۋەزىر ئۇنىڭ تۆش يانچۇقىدىن قۇتىنى ئاپتۇ ـ دە، ئايالغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ سوراپتۇ:

— بۇ نېمە؟

— قۇتا.

— ئىچىدە نېمە بار؟

— ئەڭلىك.

— ئاچ !

— بولمايدۇ، تەقسىر.

ۋەزىر قۇتىنىڭ ئاغزىغا توككىدە بىرنى چەككەنكەن، ئىچىدىكى يېگىت ھىجايغان پېتى بېشىنى چىقىرىپتۇ ـ دە، ئەتراپتىكى ئادەمنى كۆرۈپ غىپپىدە قۇتىنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپتۇ. ۋەزىر ۋارقىراپ تۇرۇپ قۇتىدىكى يېگىتنى مەجبۇرىي چىقىرىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ داڭقېتىپلا قاپتۇ.

— ھەي نائىنساپلار، ھەي نومۇسسىز شەرمەندىلەر، بۇ بىچارە ئادەم ئىككىنچى يۇدۇپ يەر ئاغدۇرۇپ-تۇ. سەنلەر ساندۇقنىڭ ئىچىدە ئىپلاسلىقلارغا غەرق بولۇشۇپسەن. بۇ جاپاكەش دېھقان يۇزىڭ مۇشەققەت بىلەن سەنلەرنى بېقىپ يۇرۇپتۇ. ئەي پەسكەش خوتۇن، سەن روپاشمۇ؟ بايا بۇ ئادەم ئۇخلاپ قالغاندا قىل-غان ئىشلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى مەن ئاۋۇ دۆڭدە ئولتۇرۇپ كۆردۇم. سەنلەر ئۆلۈمگە مەھكۇم ! — دەپتۇ ۋەزىر غەزەپلىنىپ.

بۇ ئاھانەتكە چىدىيالمىغان دېھقان ھوشىدىن كېتىپتۇ. بىرپەس ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ ھوشىغا كەپ-تۇ ـ دە، يىغلاپ تۇرۇپ ۋەزىردىن بۇ ئىككى مەلئۇننىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىپ بېرىشنى ئىلتى-جا قىپتۇ. ۋەزىرنىڭ قىلىچى قانغا بويىلىش بەدىلىگە ئىككى باش يەرگە دومىلاپ چۈشۈپتۇ. دېھقان ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ قەيەرگە بارىدىغانلىقىنى سورىغانىكەن، ۋەزىر پادىشاھ بىلەن ئۆ-زىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. دېھقان ئۆزىنىمۇ ھەمراھ قىلىۋېلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ، پادىشاھ بىلەن ۋەزىر ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دېھقانمۇ بۇ ۋاپاسىز دۇنيادىن قول ئۈزۈپ، پادىشاھ بىلەن ۋەزىرنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپتۇ.

ئۇلار يەنە كۆپ يوللارنى بېسىپتۇ. چۆللەردىن كەنتلەرگە، كەنتلەردىن باياۋانغا كىرىپ مېڭىۋېرىپ-تۇ. ئۇلار شۇنداق مېڭىپ بىر جاڭگالدا كېتىۋاتسا، يىراقتىن بىر ئۆيدەك نەرسە كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلارنىڭ قورساقلىرى ئېچىپ، ئۇسساپ كەتكەنكەن. ئۇلار بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ھېلىقى ئۆينىڭ ئالدىغا كەپتۇ، بۇ چاغدا شام ۋاقتى بولغانكەن. ۋەزىر ئىشكىنى «گۇم، گۇم» قىلىپ ئۇرۇپتۇ، ئارقىدىن:

— ئادەم بارمۇ؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— سىلەر كىم؟ — ئۆينىڭ ئىچىدىن بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

— ئىشكنى ئېچىڭ، بىز پادىشاھ بىلەن ۋەزىر، — دەپتۇ ۋەزىر.

— ئۆيدە ئەر كىشى يوق، ئېرىم ئوتۇنغا كەتكەن، خاپا بولۇشمىسلا، ئىشكنى ئاچالمايمەن، — دەپ-تۇ ئايال ئۆينىڭ ئىچىدە تۇرۇپ، ئۇلار نائىلاج قاپتۇ. ئۇچەيلەن مەسلىھەتلىشىپ بۇگۈنكى كېچىنى مۇ-شۇ يەردە ئۆتكۈزمەكچى بوپتۇ. پادىشاھ بىلەن دېھقان جەينەكلىرىگە بېشىنى قويۇپ ئۇيقۇغا غەرق بوپتۇ. ۋەزىر ئۇخلىماي ئىشكنىڭ يۇچۇقىدىن ئۆينىڭ ئىچىنى كۆزىتىپتۇ: ئايال ئايىغى ـ ئايىغىغا، قولى ـ قولىغا تەگمەي بىر ياغلىق ھېسىپنى قۇيۇپتۇ، ھېسىپ پىشقاندىن كېيىن ئاسقۇغا ئىلىپ قويۇپتۇ، ئار-قىدىن تازا قېيمىلىق قىلىپ بىر گۆشنانىنى پىشۇرۇپ داستىخانغا ئوراپ قويۇپتۇ، يۇگۇرۇپ يۇرۇپ بىر قازان چۆچۈرىنىمۇ پىشۇرۇپتۇ، ئاندىن كارىۋاتنىڭ قېشىغا كېلىپ: «چىقىڭ» دېگەنكەن، كارىۋات ئاس-تىدىن بىر يىگىت چىقىپتۇ. ۋەزىر تېخىمۇ سەگەكلىشىپ، كۆزىنى ئۇزمەي قاراپ تۇرۇپتۇ. ئايال ياغلىق ھېسىپ، گۆشنانىنى ئېلىپ يىگىتنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. چۆچۈرىنى ئۇساي دېگەندە تالا تەرەپتە تاراق ـ تۇرۇق بولۇپ، ئېرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئايال دەرھال ھېلىقى يىگىتنى كارىۋاتنىڭ ئاستىغا، تەييار-لىغان غىزالىرىنى ئۇ يەر ـ بۇ يەرگە يوشۇرۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئايالنىڭ ئېرى ئوتۇندىن قايتىپ كەل-گەنكەن.

— ھوي، نېمە ئادەم سىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ ئوتۇنچى ئىشىك ئالدىدىكىلەرگە قاراپ. ۋەزىر دەرھال جاۋاب بېرىپتۇ:

— بىز پادىشاھ بىلەن ۋەزىر. ئايالىڭىز ئىشكىڭىزنى ئاچمىدى. شۇنداق بولسىمۇ مۇشۇ يەردە تۇ-نۇالايلى، دەپ يېتىپ تۇرغانىدۇق.

— ھوي خوتۇن، ئىشكنى ئېچىڭلا، ماۋۇ خوتۇننىڭ نېمە قىلغىنىدۇ بۇ؟ ئەزىز مېھمانلارنى تالادا قوندۇرغىنىڭلا نېمىسى؟ — دەپتۇ ئوتۇنچى. ئايال ئىشكنىڭ زەنجىرىنى ئاچقاچ:

— ئۆيدە سىلى بولمىسلا، مەن يالغۇز كېچىدە قانداق ئىشىك ئاچاتتىم؟ — دەپتۇ. ئۇلار ئوتۇنچى-نىڭ قىزغىن تەكلىپ قىلىشى بىلەن ئۆيگە كىرىپتۇ.

— ھە خوتۇن، ئۆيدە بار ياخشى نەرسىلىرىڭلىنى ئېلىپ بۇ ئەزىز مېھمانلارنى ئوبدان مېھمان قە-لىڭلا ! شاھ ئالىيلىرى بىلەن ۋەزىر ئەزەمنىڭ غېرىب كۆلبىمىزگە قەدەم تەشرىپ قىلىشى ئويلىمىغان بەخت، خوتۇن، — دەپتۇ ئوتۇنچى ئايالىغا چۈشەندۈرۈپ. ئايال ئاغزىنى پۈرۈشتۇرۇپ، ئوك قېشىنى يۇ-قىرىسىغا بىر ئېتىپتۇ ـ دە:

— ئوتۇنچىنىڭ ئۆيىدە نېمە بولماقچىدى، مۇسۇلمان؟ — دەپتۇ. ئاندىن ئىككى دانە قېتىپ قالغان قوتۇرماچ بىلەن بىر ھېجىر چىنىدا سوغۇق سۇ كەلتۈرۈپتۇ. قارىمامدىغان ماۋۇ خوتۇننى، يا گۆشنانىنى، يا ھېسىپنى، ھېچبولمىسا چۆچۈرىنى بولسىمۇ ئەكەلسىچۇ، دەپ ئويلاپتۇ ۋەزىر. ئۇ قېتىپ قالغان زاغرا قوتۇرماچنى بىر چىشلىگەنكەن، ئېغىز چىشى زىڭگىدە قىلىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ۋەزىرنىڭ بۇ ئايالغا بولغان غەزىپى تېخىمۇ كۈچىيىپتۇ. قارىسا، ئوتۇنچى ھېلىقى قاتتىق نائىنى سۇغا چىلاپ كاراس-لىتىپ تازا مەززە قىلىپ يەپ ئولتۇرغۇدەك. بىردىنلا ۋەزىرنىڭ ئاغزى قىچىشىپتۇ:

— ئەي دوستلار، مەن ئاجايىپ بىر چۇش كۆردۈمكى، ئەيىۋەننىاس، ئاجايىپ ئىش دەڭلار.

— قانداق ئىش؟

— زادى قانداق ئىش؟

— ئېيتىڭچۇ !

— ئولتۇرغانلار ھەيران بولۇپ، ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سورىشىپتۇ. ۋەزىر گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىنى يالۋېتىپ، گېپىنى قىرىپ سۆزلەپتۇ:

— چۈشۈمدە بىر ئەجەل بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇ شۇنداق ۋەھشىي ئەجەلكەنكى، جېنىڭنى ئالمەن، دەپ ئالدىمغا يىلاندەك تولغىنىپ كەلدى. راست گەپنى دېسەم، ئۇ بىر يىرتقۇچ يىلان ئىكەن. يىلاننىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى قانچىلىك دېمەمسىلەر؟ چوڭلۇقى ئاشۇ ئاسقۇدىكى ھېسىپقا ئوخشاپ كېتىدۇ، — ۋەزىر قولىنى چېنەپ ھېسىپنى كۆرسىتىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئاسقۇدا ھېلىلا سۇزۇۋېلىغان ياغلىق ھېسىپ ھور چىقىرىپ تۇرغۇدەك. ئوتۇنچى ئايالىغا بىر ئالىيىپ قويۇپتۇ. ۋەزىر سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — قانداق قىلىشىمنى بىلمەي ئارقامغا قاراپ قاچتىم، يىلان قوغلىدى. بىر ئامال

قىلاي دەپ كۆزلىرىم چەكچەيگەن ھالدا ئەتراپقا قارىسام، ياپىلاق بىر تاش تۇرۇپتۇ. ئۇ تاش ھەم ياپىلاق، ھەم يۇمىلاق ئىكەن. تاشنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى دەل مۇشۇ گۆشنانىدەك بار دەڭلار، ـــ ۋەزىر يۇگۇرۇپ بېرىپ داستىخانغا ئوراپ قويۇلغان گۆشنانىنى ئېلىپ كۆرسىتىپتۇ. داستىخاننىڭ ئىچىلىشى بىلەن تار-قىغان خۇشبۇي پۇراق دىماغلارغا گۇپپىدە ئۇرۇلۇپتۇ. ئايالنىڭ چىرايى ئۆڭۈشكە باشلاپتۇ.

ـــ كىيىن قانداق بولدى؟ تېزرەك دېسىڭىزچۇ ئادەمنى تىتىلداتماي، ـــ دەپتۇ ئولتۇرغانلار. ۋەزىر ئالدىرىماي، بىردەم تۇرۇالغاندىن كېيىن:

ـــ يىلان قوغلاپ كەلدى، مەن تاشنى كۆتۈرۈپ ۋاققىدە بىرنى سالدىم، ـــ دەپتۇ.

ـــ ھە، كېيىنچۇ؟

ـــ يىلان ئۆلدىمۇ؟

ـــ ئۆلمەمدىغان، ـــ دەپتۇ ۋەزىر سوزۇپ سۆزلەپ، ـــ تاش يىلاننىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا تېگىپ ئۇ-نىڭ تېنى مەلەق ـ مەلەق بولۇپ كەتتى، خۇددى ماۋۇ قازاندىكى پىشىپ ئېزىلىپ كەتكەن چۆچۈرە-دەك، ـــ دەپ شۇنداق بېرىپ قازاننىڭ تۈۋىنى ئاچقانىكەن، ئولتۇرغانلار قازاندىكى لەققىدە چۆچۈرىنى كۆرۈپ: «ياۋاللا» دېيىشىپتۇ.

ـــ شۇنداق بولدى دەڭلار، ـــ دەپتۇ ۋەزىر، ـــ ئاشۇ ھېسىپتەك يىلاننى، مۇشۇ گۆشنانىدەك تاش بىلەن بىرنى قويۇۋىدىم، بەدەن ـ بەدەنلىرى مۇشۇ چۆچۈرىدەك مەلەق ـ مەلەق بولۇپ كەتتى. يىلانمۇ ئۆلدى، مەنمۇ ئامان قالدىم. ئەمما، قارىسام يىلاننىڭ ئىككى كۆزى ماۋۇ كارىۋاتنىڭ ئاستىدا ياتقان يە-گىتنىڭ كۆزىدەك پارقىراپلا قاپتۇ، ـــ ۋەزىر بېرىپ كارىۋاتقا يېپىپ قويغان كىگىزنى شۇنداق قايرىغا-نىكەن، بىر يىگىت لاغىلداپ تىترەپ، كۆزىنى پارقىرىتىپ ياتقۇدەك. ۋەزىر گەپ قىلماي ئارقىسىغا يە-نىپ ئۆز جايىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمىگەن ئوتۇنچىنىڭ ئۆڭى ئۆچۈپ، دەرغەزەپ بولغان ھالدا كارىۋات ئاستىدىكى يىگىتنىڭ ياقىسىدىن سۆرەپ چىقىرىپتۇ. بىر ياقتا قاراپ تۇرغان ئايالمۇ قورقۇپ ـ تىترەپ كېتىپتۇ. پادىشاھمۇ ۋەزىرنىڭ ئەقلىگە ھەيران بوپتۇ.

ـــ ھۇ بەتبەخت، كىم سەن؟ بۇ يەردە نېمىش قىلىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ ئوتۇنچى يىگىتنىڭ گېلىدىن سىقىپ تۇرۇپ.

ـــ مەن، مەن... ـــ تىترەپ گەپ قىلالماي قاپتۇ يىگىت. ئوتۇنچى بۇرۇلۇپ خوتۇنىنىڭ چېچىدىن ئاپتۇ ـ دە، ۋارقىراپتۇ:

ـــ ئېيتە، بۇ كىم؟ ئەجەب مەن تونۇمىدىمغۇ؟

ـــ مېنى كەچۈرسىلە، مەن ئازدىم... ـــ ئايال ھەممىنى دەپتۇ.

مەلۇم بوپتۇكى، بۇ يىگىت ئوتۇنچىنىڭ ئايالىنىڭ ئاشنىسى ئىكەن. ئوتۇنچى ھەر قېتىم جاڭگالغا كەتكەندە ئۇلار جەم بولۇپ بۇزۇقچىلىق قىلىدىكەن. ئوتۇنچى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تاقەت قىلالماي ئايالى-نىڭ تىنىنى ئاپتۇ ـ دە، يىگىت بىلەن ئايالىنى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە تۆت پارە قىلىۋېتىپتۇ. ئوتۇنچى ئۆزىنى يەرگە ئۇرۇپ، تۇپراقنى قۇچاقلاپ ھۆڭرەپ يىغلاپتۇ. پادىشاھ، ۋەزىر ۋە دېھقان ئوچەيلەن ئۇنى يۆلەپ، ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنى ئۇنىڭغا سۆزلەش ئارقىلىق تەسەللى بېرىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن بۇ تۆتەيلەن ھەمسەپەر بولۇپ، ۋاپاسىز دۇنيادىن كۆڭلى ئاغرىپ، ھازىرغىچە يۇرت ئارىلاپ يۈرگەنمىش.

مەنشۇرە بانۇ

ۇنلەرنىڭ بىرىدە تاشكەنتكە قاراشلىق سەنبىزارى ھەرەم شەھىرىدە بىر جۇپ توڭگۇز پەيدا بولۇپ، بۇ شەھەرنىڭ يېگۇدەكلىكى نەرسىلىرىنى ھەم كۆپ ئادەمنى يەپ كېتىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۇسەن شاھىغا مەلۇم قىلغۇچە ئىككى ئاي ئۆتۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شەھەر خەلقى بۇ ئاپەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىران شاھى خۇسرەۋغا ئادەم ئەۋەتىشنى شەھەرنىڭ ھاكىمى كەركىن مىلاتقا مەسلىھەت سالىتۇ. بۇ مەسلىھەتنى ھاكىم كەركىن مىلات قوبۇل كۆرۇپ، نۇرغۇن خەلق بىلەن شەھەرى شىرازغا بېرىپ خۇسرەۋ ئوردىسىنىڭ ئالدىدا «داد» ئېيتىپتۇ. ياساۋۇللار ئوردا دەرۋازىسىنى توسۇپ: «نېمە دادىڭلار بولسا، بىزگە ئېيتىڭلار» دەپتۇ. «دادىمىزنى پەقەت خۇسرەۋغىلا ئېيتىمىز، يولىمىزنى توسمىغايسىلەر» دەپ خالايىق چىڭ تۇرۇۋىتۇ. شۇنىڭ بىلەن ياساۋۇللار شاھ دەرگاھىغا كىرىپ:

— ئەي شاھىم، بىرمۇنچە خالايىق داد ئېيتىپ كەپتۇ، دادىمىزنى شاھىنىڭ ئۆزىگە دەيمىز، دەيدۇ. يارلىقلىرى نېچۇكتۇر؟ — دەپتۇ.

شاھ خۇسرەۋ ياساۋۇللىرىغا خالايىقنى ئوردىغا باشلاپ كىرىشنى بۇيرۇپتۇ. خالايىق ئوردىغا كىرىپ-تۇ. كەركىن مىلات باش ئېگىپ:

— ئەي شاھىم، بىزلەر تاشكەنتنىڭ سەنبىزارى ھەرەم شەھىرىنىڭ پۇقرالىرىمىز. شەھىرىمىزدە بىر جۇپ توڭگۇز پەيدا بولدى. باغلىرىمىزدىكى توڭ ۋە پىشىشق مېۋىلەرنى، ھەتتاكى ئۆيدىكى ئادەملەرنى يېدى. خالايىق ئۆيدە ياتالماي، ئۆگزىدە يېتىۋاتىدۇ. بىز بەك قورقۇپ قالدۇق. سىزنىڭ دەرگاھىڭىزدا كاتتا پالۋانلار باردۇ، شەپقەت قىلىپ بىزنى بۇ بالادىن قۇتۇلدۇرۇپ قويسىڭىز، — دەپتۇ.

شاھ خۇسرەۋ ئۇلارنىڭ تەلىپىنى قوبۇل كۆرۇپ، پالۋانلارغا:

— ئەي پالۋانلار، كىمدۇركى سەنبىزارى ھەرەمگە بېرىپ توڭگۇزلارنى ئوۋلاپ، بىر جۇپ چىشىنى كېسىپ كېلىشكە ۋەدە قىلسا، بىر دانە ئالتۇن ئېگەرلىك ئارغىماق، ئون ئىككى مىڭ لەشكەر ئىنئام قىلغايمەن، — دەپتۇ. كىشىلەردىن سۆز چىقىپ بولغۇچە پىرئەن نوچىۋان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

— ئەي شاھىم، بۇ خىزمەتكە مەن بارغايمەن، — دەپتۇ. خۇسرەۋ شاھ:

— ئەي پىرئەن، سەن ياشتا كىچىك، بۇ ئىشتا بىرەر ۋەقە يۇز بەرسە، بوۋاڭ رۇستەم، ئاتاڭ كەيسۇ سالارنىڭ مەندىن كۆڭلى ئاغرىيدۇ، سەن بارمىغىن، — دەپ، يەنە پالۋانلارغا قاراپ:

— قايسىڭلار بارىسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ. بۇ چاغدا يەنە پىرئەن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

— ئەي شاھىم، بۇ خىزمەتنى مەن قىلالايمەن. مېنى توڭگۇزلارغا كۇچى يەتمەيدۇ، دەپ سۇندۇرۇۋا-

تامسىز؟ ئەگەر رۇخسەت قىلمىسىڭىز، كۆزىڭىزدىن ئەنقادەك يىتۈپ كېتىمەن، ــ دەپتۇ.

شاھ خۇسرەۋ نائىلاج بۇ ئىشنى پىرئەنگە تاپشۇرۇپتۇ.

پىرئەن ئون ئىككى مىڭ لەشكەرگە باش بولۇپ، سەنبىزارى ھەرەمنىڭ ھاكىمى كەركىن مىلات بەلەن بىللە سەنبىزارى ھەرەمگە كەپتۇ. كەركىن مىلات:

ــ ئەي پىرئەن، شەھەرگە كىرىپ بىرنەچچە كۈن دەم ئېلىپ ئاندىن توڭگۇزلارنى ئوۋلاشقا چىقايلى، ــ دەپتۇ. پىرئەن:

ــ مەن توڭگۇزلارنى ئۆلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، بۇ يەرنىڭ نېمىتىنى ئاغزىمغا سالغايمەن. بۇلمىسا، بىر يۈتۈم سۇ، بىر توغرام نانمۇ ماڭا ھارام بولغاي، ــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پىرئەنگە ئىككى ئادەم قوشۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار پىرئەننى بىر تاغقا ئەكېلىپ، توڭگۇزلار مانا بۇ ئۆڭكۈردە، دەپ كۆرسىتىپتۇ. پىرئەن ئۇلارغا:

ــ مەن توڭگۇزلار بىلەن ئېلىشقاندا ئۇچ قېتىم نەرە تارتىمەن. ئۇچىلا نەرەمنى ئاڭلىساڭلار، توڭگۇزلارنى ئۆلتۈرۈپتۇ، دەپ بىلىڭلار. بىرىنچى نەرەمنى ئاڭلاپ، ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى نەرەمنى ئاڭلىمىساڭلار، مېنى توڭگۇز ئۆلتۈرۈپتۇ، دەپ بىلىپ، ئاتا ـ ئانامغا ئېيتىپ قويۇڭلار، ماڭا دۇئا قىلىپ قويسۇن، ــ دەپ خوشلىشىپ، تاغنىڭ ئۆڭكۈرىگە قەدەم قويۇپتۇ. بۇ ئۆڭكۈر بېخىلىنىڭ كۆڭلىدەك قاراڭغۇ ئىكەن. پىرئەن خەنجىرىنى تاشقا سۈرۈپ ئوت چىقىرىپ يورۇتۇپ بىر ئاش پىشىم يول يۈرۈپتۇ، ئاخىر بىر كۈنگەيگە چىقىپتۇ. بۇ يەرنىڭ تۆت ئەتراپى پەلەك بىلەن باراۋەر تاغ ئىكەن. پىرئەن بۇ يەردە بىر جۈپ توڭگۇزنىڭ ئۆزىنى كۈنگە قاقلاپ ئۇخلاپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ، سەپسېلىپ قارىسا، بۇ توڭگۇزنىڭ ئىككى كۆزىنىڭ ئارىلىقى يەتتە گەز كېلىدىكەن. پىرئەن بۇنى كۆرۈپ، ئەي رەببىم، بۇ يىرتقۇچ مەخلۇقنى يەڭگۈدەك كۈچ ـ قۇۋۋىتى ئاتا قىلغايسەن، دەپ، توڭگۇزنىڭ ئالدىغا بېرىپ نەرە تارتىپتۇ. بۇ نەرە ئاۋازىدىن توڭگۇزلار چۆچۈپ ئويغىنىپ قارىسا، ئالدىدا بىر ئادەم تۇرغان. شۇنىڭ بىلەن توڭگۇزلار چىشلىرىنى ھېڭگايتىپ، يەرنى تاتىلاپ، يۈگۈرۈپ كېلىپ پىرئەننى بېسىۋاپتۇ. پىرئەن ئىككىنچى نەرە تارتىپتۇ ـ دە، مۇشتلىرىنى تۇگۇپ ئۈچ يۈز ئاتمىش ئالتە تومۇرىدىكى كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى بىلىكىگە يىغىپ توڭگۇزنىڭ بېشىغا ئۇرۇپتۇ. پىرئەنىڭ مۇشتلىرى توڭگۇزنىڭ كاللىسىغا جەينەكلىرىگىچە كىرىپ كېتىپتۇ، توڭگۇزنىڭ مېڭىسى ھەر تەرەپكە چاچراپ كېتىپتۇ، توڭگۇزلار يەر چىشلەپتۇ. بىرگە كەلگەن ھەمراھلار پىرئەنىڭ ئۇچىنچى نەرە ئاۋازىنى ئاڭلاپ، پىرئەن توڭگۇزلارنى ئۆلتۈرۈپتۇ، دەپ بىلىپتۇ. پىرئەن خۇداغا يۈزمىڭ شۇكۇرلەر كەلتۈرۈپ، خەنجىرىنى غىلاپتىن سۇغۇرۇپ، توڭگۇزلارنىڭ چىشلىرىنى كېسىۋاپتۇ. بىرگە كەلگەن ھەمراھلار بۇ ئىشنى ئالدىن بېرىپ كەركىن مىلاتقا خەۋەر قىپتۇ. پىرئەننىڭ تۇرلۇقىغا قاراپ، كەركىن مىلات پىرئەننى كۈسەن شاھىغا تۇتۇپ بېرىش ئويىغا كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۆڭلىگە بىر شۇملۇقنى پۈكۈپ، پىرئەنگە: «سىزنىڭ ياخشىلىقىڭىز ئۈچۈن بىر تاغنى ئالتۇن قىلىپ بەرسەمۇ، ئازلىق قىلىدۇ. بىر ئاخشام بولسىمۇ، بىزنىڭ كۆلبىمىزگە قەدەم تەشرىپ قىلسىڭىز، كۆڭلىمىزنى خۇش قىلساق» دەپتۇ. پىرئەن كەركىن مىلاتنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل كۆرۈپ، لەشكەرلىرىگە: «مۇشۇ جايدا تۇرۇپ تۇرۇڭلار» دەپ تاپىلاپ قويۇپ، كەركىن مىلات بىلەن شەھەرگە كىرىپتۇ. كەركىن مىلات پىرئەنگە كاتتا زىياپەتلەر قىلىپ كۆڭلىنى ئاپتۇ. بىر كۈنى كەركىن مىلات پىرئەنگە ھاراق ـ شارابنى كۆپ ئىچكۈزۈپ شىركەيپ قىلىپ قويۇپتۇ ۋە پىرئەنگە:

— ئەي پالۋان يىگىت، كۈسەن شاھىنىڭ بىر قىزى بار، ساھىبجامالىلىقتا يېگانە، ئۇنداق نازىنىن قىز دۇنياغا بىر كېلىدۇ، ئۇنىڭ ئىسمى مەلىكە مەنشىرە بانۇ، ئۆزلىرىدەك پالۋانغا لايىق ئىدى، لېكىن ئۇنى كۆرمەكمۇ تەس. ھازىر مەلىكىنىڭ چارباغقا سەيلىگە چىققان كۈنلىرىدۇر، — دەپتۇ. كەركىن مىلات مەلىكە مەنشىرە بانۇنىڭ ياخشى تەرىپلىرىنى قىلىپ ماختاپ ئۇچۇرۇپتۇ. پىرئەن شىركەيپ بولغاچقا، مەلىكىنىڭ ياخشى تەرىپىنى ئاڭلاپ يۈرىكىگە ئوت تۇتىشىپتۇ - دە، كەركىن مىلاتقا:

— بۇ قىزنى بىر كۆرەي، — دەپتۇ. كەركىن مىلات:

— بوپتۇ، بارساق بارلى، ئەمما ئۇ يەرگە بېرىشقا ئىككى يول بار، بىر يول ئون سەككىز كۈنلۈك، يەنە بىر يول يەتتە كېچە - كۈندۈزلۈك، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەركىن مىلات بىلەن پىرئەن بىرگە كەلگەن لەشكەرلىرىگە ئېيتمايلا يولغا چىقىپتۇ. يەتتە كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ كۈسەنگە يېتىپ كەپ-تۇ. پىرئەن بىلەن كەركىن مىلات مىڭئۆينىڭ غەربىدىكى چارباغقا كەپتۇ. ئىككىسى باغنىڭ سىرتىغا ئاتلىرىنى جايلاشتۇرۇپ قويۇپ باغ ئىچىگە كىرىپ تۇرغان مەزگىلدە، داقا - دۇمباقنىڭ ئاۋازى ئاڭلى-نىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەركىن مىلات:

— ئەي پىرئەن، دەرھال ئۆزىمىزنى دالدىغا ئالايلى، مەلىكە كەلگەن ئوخشايدۇ، — دەپ كۆلنىڭ بويىدىكى ئالما دەرىخىنىڭ شېخىغا چىقىۋاپتۇ. پىرئەن ئالما ئۈستىدە شاخقا يۆلىنىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. كەركىن مىلات پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئالما دەرىخىدىن چۈشۈپ ئېتىنى مىنىپ، پىرئەننىڭ ئېتىنى يې-تىلەپ ئۆز يۇرتىغا قاراپ يول ئاپتۇ. پىرئەن ئالمىنىڭ شې-خىدا قاپتۇ.

كۈسەن شاھىنىڭ مەلىكە-سى مەنشىرە بانۇ باغدىكى راۋاققا قىرىق كېنىزىكى بىلەن جايلىشىپ بولۇپ، كېنىزىكىنى سۇغا بۇيرۇپتۇ. ئۇ كېنىزەك كۆلگە قارىسا، كۆلنىڭ ئىچىدە كېلىشكەن بىر يىگىت تۇرغۇ-دەك. مۇنداق يىگىتنى ئەسلا كۆرمىگەن بۇ كېنىزەك دەرھال راۋاققا چىقىپ ئەھۋالنى مەلىكە

مەنشىرە بانۇغا ئېيتىپتۇ. مەلىكە مەنشىرە بانۇ كېنىزىكى بىلەن بىرىپ قارىسا، راستتىنلا بىر يىگىت كۆلىنىڭ ئىچىدە تۇرغۇدەك. بۇنداق بەرنا يىگىتنى ئەسلا كۆرمىگەن مەلىكە كېنىزەكلەرگە يىگىتنى كۆل-دىن ئاچىقىشقا ئەمر قىپتۇ. كېنىزەكلەر كۆلگە سەكرىشىپ چۈشۈپ ئاختۇرۇپتۇ، تاپالماپتۇ، يەنە ئاخ-تۇرۇپتۇ، يەنە تاپالماپتۇ. كېنىزەكلەر سەپسېلىپ قارىسا، سۇ لېيىسا، يىگىت يوقاپ كەتكۈدەك، سۇ سۇ-زۇلسە، پەيدا بولغۇدەك. شۇنىڭ بىلەن كېنىزەكلەر شۇنداق ئۇستۇن قارىغانىكەن، ئالما شېخىدا ھېلىقى يىگىت ئۇخلاۋاتقۇدەك. مەلىكە مەنشىرە بانۇ ئالما تۇۋىگە كېلىپ ئالمىنى ئىرغىتىپتۇ ۋە:

— ئەي يىگىت، ئادەممۇ سەن؟ كىمنىڭ نەسلى زاتىسەن؟ كۆزۈڭنى ئاچقىن! — دەپتۇ. پىرئەن كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، ئالدىدا بىر ساھىبجامال مەلىكە تۇرۇپتۇ. مەلىكە:

— ئەي يىگىت، نەدىن كەلدىڭ؟ بۇ چارباغدا نېمە قىلىسەن؟ — دەپتۇ. پىرئەن:

— مەن ئىران شاھى خۇسرەۋنىڭ ۋەزىرى كەيسۇ سالارنىڭ ئوغلى، رۇستەمنىڭ نەۋرىسى پىرئەن بولىمەن. يەتتە يىل بولدى، كۇسەن شاھىنىڭ مەلىكىسى مەنشىرە بانۇنى چۈشۈمدە كۆرۈپ ئاشىق بولغا-نىدىم، مەلىكىنىڭ پىراقىدا يۇرىكىم كاۋاپ ئىدى، بۇگۈنمۇ سىزنىڭ پىراقىڭىزدا يىغلاپ ئۇخلاپ قالغا-نىدىم، ھازىر قارىسام، چۈشۈمدە سىزنىڭ ئالدىڭىزدا تۇرۇپتىمەن، مۇبارەك جامالىڭىزنى كۆردۇم، ئالا-نىڭ رەھمى كېلىپ مېنى بۇ جايغا كەلتۈرۈپ قويغان ئوخشايدۇ، — دەپتۇ. مەلىكە مەنشىرە بانۇ:

— ئۇنداق بولسا، يەتتە يىلدىن بېرى چۈشۈڭدە ئاشىق بولغان، پىراقىمدا يىغلىغان مېھرىبانىڭ مەن بولۇرمەن. ئەي پىرئەن، ئالمىدىن چۈشكىن، مېنىڭ ئالەمدە يېگانە باغلىرىمنى تاماشا قىلىپ، پىراق ئوتىدا ئۆرتەنگەن يۇرەك - باغرىڭنى تەسكىن تاپتۇرغايسەن، — دەپتۇ.

مەلىكە مەنشىرە بانۇ پىرئەننىڭ بويۇنلىرىغا گىرە سېلىپ راۋاق ئۇستىگە ئېلىپ چىقىپتۇ، ھەر كۇنى تۇرلۇك تائاملار بىلەن مېھمان قىپتۇ. پىرئەن بىلەن مەلىكە ئارمانلىرىغا يېتىپتۇ. نەغمىچىلەر، ھاپىزلار ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئاپتۇ. پىرئەن بىلەن مەلىكە ئىرمالىشىپ - چىرمالىشىپ، كېچە بولغانىنى بىلمەي باغلارنى تاماشا قىلىشىپتۇ. پىرئەن بىلەن مەلىكە مەنشىرە بانۇنىڭ ئەيش - ئىشرەتلىرى قىرىق كۇنگە ئۇلىشىپتۇ. پىرئەن مەلىكىگە:

— ئەي جېنىمنىڭ جانانىسى، يۇرىكىمنىڭ پارىسى، بۇ يەرگە كەلگەنلىكىمنى ئاتا - ئانام ئۇقمايدۇ. ئاتا - ئانام مېنىڭ دەردى پىراقىمدا يىغلاپ يۇرەك - باغرى پارە - پارە بولغاندۇ. ئەتە قايتىپ كې-تىپ يەنە كەلسەم. قىرىق يىل تۇرسامۇ، مۇبارەك جامالىڭىزغا ئەسلا قانمىغايمەن، شۇنداقتىمۇ ئاتا - ئانامنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىلمىسام بولماس، — دەپتۇ.

مەلىكە مەنشىرە بانۇ خاس كېنىزەكلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ:

— پىرئەن ئەتە كېتىمەن، دەيدۇ، پىرئەندىن بىردەم ئايرىلسام، چىدىيالمىغۇدەكمەن، شۇڭا پىرئەن-نى تۇتۇپ قېلىشنىڭ بىر چارىسىنى قىلايلى، — دەپتۇ. كېنىزەكلەر مەسلىھەتلىشىپ، مەلىكىگە:

— ئەي مەلىكە جاھان، بۇگۈن پىرئەننى مېھمان قىلىپ، يېگەن كاۋاپ، ئىچكەن شارابلىرىغا دورا بىھوش قوشۇپ بېرەيلى، پىرئەن بىھوش بولۇپ يىقىلغاندا، ئۇنى بۇگۈن كېچىدىلا كۇسەنگە ئېلىپ كېتەيلى، باغدىكى راۋاققا ئورۇنلاشتۇرايلى. شۇ چاغدا پىرئەن ھېچ يەرگە بېرىشقا ئامالسىز قالار، — دەپتۇ.

بۇ سۆز مەلىكە مەنشىرە بانۇغا يېقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پىرئەننىڭ يېگەن كاۋاپ، ئىچكەن شارابلىرىغا دورا بىھوش قوشۇپتۇ. پىرئەن كاۋاپنى يەپ، شارابنى ئىچىپ بىرپەستە بىھوش بولۇپ يىقى-

لىپتۇ. مەلىكە مەنشىرە بانۇ ۋە ئۇنىڭ كېنىزەكلىرى پىرئەننى ھارۋىغا سېلىپ كۈسەن شەھىرىگە ئې-
لىپ كەپتۇ، پىرئەننى راۋاققا ئورۇنلاشتۇرۇپ، راۋاققا چىقىدىغان شوتىلارنى كېسىپ تاشلاپتۇ. پىرئەن
بىر چۈشكۈرۈپ ھوشىغا كېلىپ قارىسا، بىر راۋاق ئۈستىدە مەلىكە مەنشىرە بانۇنىڭ يېنىدا ياتقۇدەك،
ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، ئالدىدا شۇنداق كاتتا بىر شەھەر تۇرغۇدەك. بۇ شەھەرنىڭ ئاۋاتلىقىغا پىرئەن-
نىڭ ئەقلى لال بولۇپ، مەلىكىدىن بۇ جايىنى سورىغانىكەن، مەلىكە جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— سىز كەتسىڭىز چىدىمايمەن، دەپ كۈسەن شەھىرىگە ئەكېلىپ ئۆز راۋىقىمغا ئاچىقۇالدىم.
مەندىن رۇخسەتسىز ھېچقانداق ئادەم بۇ راۋاققا قەدەم باسمايدۇ. راۋاق ئۈستىدە ئەيش - ئىشرەت بىلەن
كۈنىمىز ئۆتسۇن.

ئۇلارنىڭ كۈنى كۈندۈزى راۋاق ئۈستىدە ئۇخلاپ، كېچىسى ئەيش - ئىشرەت بىلەن ئۆتۈپتۇ.

ئەمدى سۆزنى كەركىن مىلاتتىن ئاڭلايلى:

كەركىن مىلات بىرئاتنى يېتىلەپ، بىر ئاتنى مىنىپ، سەرسانىدەك ئوچ كېچە - كۈندۈز ئۇخلى-
ماي، يېمەك - ئىچمەكنى ئات ئۈستىدە يەپ سەنبىزارى ھەرەمگە يېتىپ كەپتۇ. پىرئەننىڭ لەشكەرلىرى
بىرنەچچە كۈن پىرئەندىن دېرەك ئالالماي، ئەھۋالنى بىلىش ئۈچۈن كەركىن مىلاتنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— پىرئەن قەيەردە؟ بىز پىرئەن بىلەن كۆرۈشمىز، — دەپتۇ. كەركىن مىلات:

— بىز ئىككىمىز ئۇۋىغا چىققانىدۇق، ئالدىمىزدىن ئىككى توشقان چىقتى، مەن بىر توشقانغا قار-
چىغا سالدىم، پىرئەن يەنە بىر توشقانغا قارچىغا سېلىپ ئات چېپىپ كەتتى. مېنىڭ قارچىغام بىر توش-
قاننى ئالدى، توشقاننى بوغۇزلاپ، قارچىغىنى بىلىكىمگە قوندۇرۇپ پىرئەننى ئىزدەپ بارسام، پىرئەننىڭ
ئېتىنىڭ ئېگىرى ئاتنىڭ قارنىدا تۇرۇپتۇ، پىرئەن يوق، بىرنەچچە كۈن ئىزدەپ تاپالماي قايتىپ كەل-
دىم، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پىرئەننىڭ لەشكەرلىرى:

— سەن پىرئەننى قەستلەپسەن! — دەپ كەركىن مىلاتنى باغلاپ خۇسرەۋنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ
مېڭىپتۇ.

پىرئەننىڭ ئاتىسى كەيسۇ سالار، ئانىسى كەرشەش بانۇ پىرئەننى سېغىنىپ كۆپ يىغلاپ يولغا چې-
قىپ قاراپ تۇرغانىكەن، يىراقتىن چاڭ - توزان كۆتۇرۇلۇپتۇ، پىرئەن باشلاپ كەتكەن ئون ئىككى مىڭ
لەشكەر كۆرۈنۈپتۇ. لەشكەرلەر ئۇلارغا يېقىن كەپتۇ، قارىسا، بىر ئادەمنىڭ قولى باغلانغان، لەشكەرلەر
قارىلىق كىيىم كىيگەنىكەن. كەرشەش بانۇ ئۇلاردىن نېمە ۋەقە يۈز بەرگەنلىكىنى سوراپتۇ.

— پىرئەن بارغان كۈنى توڭگۈزلارنى ئۆلتۈرگەندى. بۇ كەركىن مىلات پىرئەننى چايغا تەكلىپ
قىلىپ شەھەرگە ئەكىرىپ كەتكەندى، پىرئەن شەھەردىن چىقمىدى. پىرئەننى سۈرۈشتۈرۈپ سورىساق،
كەركىن مىلات: «ئوۋغا چىققاندا پىرئەن قارچىغىسىنى توشقانغا سالغان، ئارقىدىن بارسام، ئېگەر ئاتنىڭ
قارنىدا تۇرۇپتۇ، ئۆزى يوق، تاپالمىدىم» دەيدۇ. بۇنى باغلاپ ئېلىپ كەلدۇق، — دەپتۇ لەشكەرلەردىن
بىرى. كەيسۇ سالار بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ زىرزىبەر بولۇپ:

— ئەي كەركىن، توڭگۈزلارنى كىم ئۆلتۈردى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— توڭگۈزلارنى مەن ئۆلتۈردۇم، پىرئەننىڭ كۈچى يەتمىدى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ كەركىن مىلات.

كەيسۇ سالار كەركىن مىلاتنى خۇسرەۋ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. شاھ خۇسرەۋ:

— ئەي كەركىن مىلات، توڭگۈزلارنى كىم ئۆلتۈردى؟ — دەپ سوراپتۇ. كەركىن مىلات:

— توڭگۈزلارنى مەن ئۆلتۈردۇم، — دەپتۇ.

— توڭگۇزلارنى سەن ئۆلتۈرگەن بولساڭ، ئۇنىڭ چىشىنى چىقار، — دەپتۇ شاھ خۇسرەۋ.

كەركىن مىلات پىرئەننىڭ قاپچۇقىنى قولىغا ئېلىپ شۇنچە قىلىپمۇ ئاغزىنى ئاچالماپتۇ. ئەسلىدە قاپچۇقنىڭ ئاغزىغا پىرئەن شەيتان قۇلۇپىنى سېلىپ قويغانكەن، بۇ قۇلۇپنى ئاتىسى كەيسۇ سالار بەرلەن پىرئەندىن ئۆزگە كىشى ئاچالمايدىكەن. كەركىن مىلات قۇلۇپنى ئاچالماي لەت بوپتۇ.

شاھ خۇسرەۋ بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يەتمەك ئۈچۈن، كەركىن مىلاتنى ئۆلتۈرمەي زىندانغا تاشلاشقا بۇيرۇپتۇ.

— ئەي كەيسۇ، يۇرىكىڭگە سەۋرىنىڭ سۈيى بىلەن تەسكىن بەرگەيسىز، پىرئەننى تاپقايمىز، سەۋر قىلىڭ، — دەپ شاھ خۇسرەۋ كەيسۇ سالارغا تەسەللى بېرىپتۇ.

ئەمدى گەپنى پىرئەندىن ئىشىتكەيسىز:

پىرئەن كۈسەن شەھىرىدە كۈندۈزى ئۇخلاپ، كېچىسى مەلىكە مەنشىرە بانۇ بىلەن ئەيش - ئىشرەتتە كۈنىنى ئۆتكۈزمەكتە ئىكەن. بىر كۈنى مەلىكە ئاشپەزنى كاۋاپنى خام پىشۇرۇپسەن، دەپ قىرىق قامچا ئۇرۇپتۇ. بۇ ئاشپەز قازان - قومۇچلىرىنى يۇيۇپ بولۇپ كوچىغا چىقىپتۇ، تاياق ھار كەپتۇ - دە، ئوردا ئالدىغا كېلىپ، ياساۋۇللارغا:

— ئەي ياساۋۇللار، ۋەزىر ھومانى چاقىرىپ قويساڭلار، زۆرۈر ئىشىم بار ئىدى، — دەپتۇ.

ياساۋۇللار بۇ ئاشپەزنى تونۇيدىكەن، دەرھال كىرىپ ۋەزىر هوماغا خەۋەر قىلىپتۇ. ۋەزىر چىقىپ ئاشپەز بىلەن مەخپىي سۆزلىشىپتۇ. «شاھ مەلىكىسى رۇستەمنىڭ نەۋرىسى پىرئەن بىلەن راۋاق ئۇس-تىدە ئەيش - ئىشرەتتە بولۇۋاتقىلى ئالتە ئاي بولدى» دەپ، ئاشپەز ھەممە ئەھۋالنى ۋەزىرگە ئاشكا-رىلاپتۇ. ۋەزىر كۈسەن شاھى ھۇزۇرىغا كىرىپ تەھىيەتكە باش قويۇپ:

— ئى شاھىم، بىر خەۋەر بار، ئېيتاي دېسەم، ئۆزلىرىدىن نومۇس قىلىمەن، ئېيتماي دېسەم، بې-شىمدىن قورقىمەن، — دەپتۇ. كۈسەن شاھى:

— ھەر ئىش بولسا، ئېيتىڭ، — دەپتۇ.

— ئى شاھىم، مەلىكە مەنشىرە بانۇ رۇستەمنىڭ نەۋرىسى پىرئەننى راۋاق ئۈستىدە خۇپىيانە ساقلاۋاتقىلى ئالتە ئاي بوپتۇ. قانداق پەرمانلىرى باردۇ؟ — دەپتۇ.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ كۈسەن شاھىنىڭ غەزىپى تېشىپ، بەدەنلىرىدىكى تۈكلىرى كىيىملىرىدىن تې-شىپ چىقىپتۇ ۋە:

— پالۋانلار دەرھال تۈتۈپ چىقسۇن ئۇ نائەھلىنى! — دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.

— بۇ ئىشقا ئالدىراقسانلىق قىلساق بولماس، — دەپ سۆز باشلاپتۇ كۈسەن شاھىنىڭ ۋەزىرى، — پىرئەن ئىراندا رۇستەمدىن قالسا، بىسيار پالۋاندۇر. بۇ ئىشقا شاھزادە گەرسوزنى بۈيرۈيلى، ئۇ راۋاق ئۈستىگە چىقسا، ھېچكىم توسىيالمايدۇ. پىرئەن بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشكەن بولۇپ، بېلىدىن مەھ-كەم تۈتۈپ قويۇپ بەرمەي تۇرسا، ئارقىدىن پالۋانلار چىقىپ پىرئەننى زەنجىرلىسە، — دەپتۇ.

كۈسەن شاھى ۋەزىر هومانىڭ سۆزىنى ئورۇنلۇق كۆرۈپ، گەرسوزنى چاقىرىپ ئەھۋالنى ئوچۇق ئۇقتۇرۇپ، پىرئەننى تۈتۈش ئۈچۈن راۋاققا بۈيرۇپتۇ.

گەرسوز راۋاق ئۈستىگە چىقىپتۇ. بۇ چاغدا مەلىكە بىلەن پىرئەن بىر - بىرىنىڭ بوينىغا گىرە سېلىشىپ يېتىشقانىكەن. مەلىكە ئاكىسى گەرسوزنىڭ راۋاققا چىقىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ پىرئەننىڭ قۇچقىدىن چىقىپتۇ. مەلىكە:

— بۇ مېنىڭ ئاكام گەرسوزدۇر، — دەپ پىرئەنگە ئاكىسىنى تونۇشتۇرۇپتۇ. پىرئەن:

— مەن بىلمەپتىمەن، — دەپ گەرسوز بىلەن كۆرۈشمەكچى بولۇپ قۇچاقلاشقاندا، گەرسوز پىرئە-نىڭ بېلىنى مەھكەم سىقىۋاپتۇ. پىرئەن شۇ چاغدا گەرسوزنىڭ ئۆزىنى تۈتۈشقا كەلگەنلىكىنى بىلىپ، گەرسوزنىڭ بېلىنى قاتتىق سىقىپ، ھەر تەرەپتىن ئىككى تالدىن تۆت تال قوۋۇرغىسىنى سۇندۇرۇپ ئىچىگە پۈكۈۋەتسىمۇ، گەرسوز پىرئەننى قويۇپ بەرمەپتۇ. شۇ ھالەتتە پالۋانلار كېلىپ پىرئەننى يىقە-تىپ زەنجىرى خىزلام بىلەن باغلاپ، كۈسەن شاھىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ.

— ئەي پىرئەن، — دەپتۇ كۈسەن شاھى، — سەن ئوتتۇز ئالتە ئەلنىڭ شىرلىرىدىن قورقماي شەھرى كۈسەنگە قەدەم قويۇشقا قانداق پېتىندىڭ؟!

— ئى كۈسەن شاھى، سەن مېنى ھېيلە بىلەن تۈتتۇڭ، ئەر بولساڭ، مېنى قويۇپ بېرىپ ئاندىن باغلا، ھازىرمۇ ئۆزۈمنى زامان شىرى چاغلايمەن، — دەپتۇ پىرئەن.

كۈسەن شاھى بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپ ئاتەشلىرى چۈمبۇشقا كېلىپ: «جاللات!!!» دەپ چاقى-رىپتۇ. شۇ زامان جاللاتلار:

— ئى شاھىم، كىمنىڭ ئەجەل مۆھلىتى توشتى؟ — دەپ تەخ بولۇپ تۇرۇپتۇ.

— بۇ بىئەدەپنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىڭلار! — دەپ بۇيرۇپتۇ كۈسەن شاھى.

جاللاتلار پىرئەننى ئۆلتۈرگىلى ئېلىپ مېڭىپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر ھوما كىرىپ كەپتۇ. ۋەزىر ھوما جاللاتلارغا، پىرئەننى مۇشۇ جايىدىن مىدىرلاتماي تۇتۇپ تۇرۇڭلار، مەن شاھ ھۇزۇرىغا كىرىپلا چىقاي- مەن، دەپ پىرئەننى توختىتىپ قويۇپ كۈسەن شاھىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ:

ــ ئى شاھىم، پىرئەننى ئۆلتۈرسەك، بۇ خەۋەرنى رۇستەم ئاڭلىسا، لەشكەر باشلاپ كېلىدۇ، بىز- دىن پىرئەننىڭ قان قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن قاتتىق ئۇرۇشىدۇ. مۇبادا ئۇرۇشتا ئۇلار ئۈستۈن چىقىپ قالسا، بىزنىڭ بالا ـ چاقىلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرىدۇ. مېنىڭچە، پىرئەننى زىندانغا سالساق، بىر يىلدىن كېيىن ئۆلتۈرسەك، ــ دەپ شاھقا مەسلىھەت سالىتۇ.

كۈسەن شاھى ھومانىڭ مەسلىھىتىنى توغرا كۆرۈپ، پىرئەننى زەنجىرى خىزلامدا باغلاقلىق پېتى- چە زىندانغا تاشلاپتۇ. پىرئەننىڭ ئېگىزلىكىدىن بېشى زىندانىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن زىندانىنىڭ ئەتراپىنى تورلاپ، زىندانىنىڭ ئاغزىغا ناھايىتى چوڭ قورام تاشنى باستۇرۇپتۇ. كۈسەن شاھى قىزى مەنشىرە بانۇنى، ياۋۇنى قوينۇڭدا ساقلاپسەن، دەپ ئىككى كۆزىگە زەھەر قۇيۇپ كور قىلىپ ئوردى- دىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. مەلىكە مەنشىرە بانۇ كۈسەن شەھىرىدە تىلەمچىلىك قىلىپ تاپقان نەرسىسىدە پىرئەننى بېقىپتۇ، كېچىلىرى زىندان ئۈستىنى سېلىنچا، ئاسمانىنى يېپىنچا قىلىپ يېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر يېرىم يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

پىرئەننىڭ ئاتىسى كەيسۇ سالار، ئانىسى كەرشەش بانۇ پىرئەننى سېغىنىپ، قولىغا ھاسا ئېلىپ ئوغلىنىڭ دەردىدە ناله قىلىشىپتۇ، شاھ خۈسرەۋنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. شاھ خۈسرەۋ: «جاھان ئەينىكى- گە قاراپ پىرئەننىڭ بار يېرىنى ئەتە سىلەرگە مەلۇم قىلغايمەن» دەپتۇ. شۇ كېچە شاھ خۈسرەۋ جاھان ئەينىكىدىن ھەربىر ئىقلىم، ھەربىر مەملىكەتلەرگە قاراپتۇ، ئاخىر كۈسەن شاھىنىڭ مەملىكەتلىرىگە قاراپتۇ، پىرئەننىڭ كۈسەن شاھىنىڭ زىندانىدا ياتقانلىقىنى، ئۇنىڭ بىر تېرە ـ بىر سۆڭەك بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، خۈسرەۋ شاھ كەيسۇ سالارنى چاقىرتىپ پىرئەننىڭ ئەھۋالىنى دەپ بېرىپتۇ. كەيسۇ سالار زال ۋە رۇستەم بىلەن كۆرۈشۈپ پىرئەننىڭ ئەھۋالىنى بايان قىپتۇ. رۇستەمنىڭ قەھر ـ غەزىپى ئېشىپ، ئون ئىككى مىڭ پەھلىۋانغا كۈسەنگە يۈرۈش قىلىشقا پەرمان قىپتۇ. رۇستەمنىڭ ئا- تىسى زال:

ــ ئەي بالام رۇستەم، سەن كۈسەنگە مۇشۇنداق بارساڭ، كۈسەن شاھى ساڭا قارىتىپ تۇرۇپ پىرئەننى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرىدۇ. سەن سودىگەر سىياقىدا بېرىپ، ھىيله بىلەن پىرئەننى قۇتقۇزغايسەن، ــ دەپتۇ.

رۇستەم ئاتىسى زالنىڭ مەسلىھىتى بويىچە ئوتتۇز ئۇچ مىڭ ئادەم تەييارلاپ، مال ـ ماتا ئېلىپ، «ئىسمىنى خوجا خونرىز سودىگەر»گە ئۆزگەرتىپ، ئىككى ئاي يول يۈرۈپ كۈسەن شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ. كاتتا بىر سودىگەرنىڭ ھەددى ـ ھېسابسىز مال بىلەن شەھەر قوۋۇقىغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۈسەن شاھى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ يېنىغا ئادەم ئەۋەتىپتۇ. شاھنىڭ ياساۋۇللىرى خوجا خونرىز بىلەن كۆ- رۈشۈپتۇ. خوجا خونرىز، كۈسەن شاھى شەھرىگە كىرىپ مال سېتىشىمغا ئىجازەت بەرسە، دەپتۇ. بۇ خەۋەرنى ياساۋۇللار كۈسەن شاھىغا مەلۇم قىپتۇ. كۈسەن شاھى، شەھەرنىڭ ئوبدانلىقى سودىگەر بىلەن بولىدۇ، شەھەرگە كىرسۇن، دەپ، سودىگەرلەرنىڭ شەھەرگە كىرىشىگە ئىجازەت بېرىپتۇ.

رۇستەم شەھەرگە كىرىپ ئورۇنلىشىپ بولۇپ، كۇسەن شاھى بىلەن كۆرۈشمەكچى بوپتۇ. ئۇ كۈنى كۇسەن شاھى مىڭئۆيي ۋادىسىدا سەيلە قىلىۋاتقانىكەن. سودىگەر سىياقىدىكى رۇستەم سوۋغا ـ سالاملار- نى ئېلىپ مىڭئۆيگە كەپتۇ. كۇسەن شاھى رۇستەمنى قوبۇل قىپتۇ ۋە رۇستەم ئۇچۇن كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. كۇسەن شاھى شاراب ئىچىپ مەست بولۇپ قاپتۇ. شۇ چاغدا كۇسەن شاھىنىڭ دەريادا قاراپ ئولتۇرۇش ئۇچۇن ئورناتقان تۆمۇر تۇۋرۇكى ئۆرۈلۈپ كېتىپتۇ. كۇسەن شاھى دەريادا بېشىچە چۇشۇپ كېتەي دېگەندە، رۇستەم كۇسەن شاھىنىڭ پۇتىدىن تۇتۇپ كۆتۇرۇپ بىر تەرەپكە ئېلىپ قويۇپ، خوشلىشىپ چىقىپ كېتىپتۇ. كۇسەن شاھى ئەتىسى مەستلىكتىن يېشىلىپ، مېنى زالىنىڭ ئوغلى رۇستەمدىن باشقا ئادەم يەردىن ئۇزەلمەيتتى، سودىگەر مېنى كۆتۇرۇپ بۇ تەرەپكە ئېلىپ قويدى. بۇ سودىگەر ئەسلىي زالىنىڭ ئوغلى رۇستەمۇ، قانداق، دېگەنلەر كۆڭلىدىن كېچىپ، ۋەزىرى ھوماغا:

ــ ئەي ھوما، تۇنۇگۇن خوجا خونرىز دېگەن سودىگەر مەن بىلەن كۆرۈشكىلى كەپتىكەن. تۆت يۇز يىلدىن بېرى مىدىرلىمىغان تۇۋرۇك ئورنىدىن قوزغىلىپ كەتتى، دەريادا بېشىمچە چۇشۇپ كېتەي دېگەندە، خونرىز دېگەن سودىگەر پۇتۇمدىن تۇتۇپ تارتىپ بىر تەرەپكە ئېلىپ قويدى. بۇ سودىگەردە بىر گەپ بار، ــ دەپ، ۋەزىر ھومانى ئەھۋالنى بىلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر ھوما ئەتىسى ئوردىدىن چىقىپ خوجا خونرىزنىڭ چۇشكەن سارىيىغا بارسا، خوجا خونرىز بىر ئوغلاقنى قان قىلىپ ئولتۇرغانىكەن. ھوما ۋەزىر سىنچىلاپ قارىغان بولسىمۇ، رۇستەمنى تونۇيالماپتۇ، چۇنكى رۇستەم ساقال ـ بۇرۇت-لىرىنى چۇشۇرۇپ، يۇزىنى قارا رەڭدە بويىۋالغانىكەن.

ــ ئەي ۋەزىر ئەزەم، ئەتە دۇكان ئېچىشقا رۇخسەت قىلساڭلار، دۇكان ئېچىپ مال ساتسام، ــ دەپ-تۇ رۇستەم. ۋەزىر ئۇنىڭ مال سېتىشىغا رۇخسەت قىپتۇ.

ئەتىسى رۇستەم دۇكان ئېچىپ مال سېتىشقا باشلاپتۇ. رۇستەم دۇكانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىلگەن-لەرگە بىر ئوچۇمدىن تىللا بېرىپتۇ. بىر سائىل مەلىكە مەنشىرە بانۇغا:

ــ ئەي مەلىكە، ئىراندىن بىر سودىگەر كەپتۇ، تىلەپ كەلگەن سائىللارغا بىر ئوچۇمدىن تىللا بې-رىدىكەن، ــ دەپتۇ. مەلىكە:

ــ سەن مېنى شۇ يەرگە ئاپىرىپ قويساڭ، ــ دەپتۇ.

سائىل مەلىكىنى رۇستەم ئاچقان دۇكانىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ قويۇپتۇ. مەلىكە دۇكان ئالدىدا تۇرۇپ تىلەپتۇ، رۇستەم قارىسا، مەلىكە سۇپەت بىر قىز تۇرغان. شۇنىڭ بىلەن رۇستەم خىزمەتكارلىرىغا، بۇ قىزنى مېنىڭ خاس ئۆيۈمگە ئېلىپ كىرىڭلار، دەپتۇ. خىزمەتكارلار مەلىكە مەنشىرە بانۇنى رۇستەمنىڭ خاس ئۆيىگە ئەكىرىپ قويۇپتۇ. رۇستەم مەلىكە مەنشىرە بانۇنىڭ قېشىغا كىرىپ:

ــ سىز شۇنچە ياش تۇرۇپ، قانداق قىلىپ ئىككى كۆزىڭىز كور بولۇپ قالدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. مەلىكىنىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلۇپتۇ ۋە:

ــ ئەي سودىگەر، سىز نەدىن بولىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەن ئىرانىنىڭ سەستان دېگەن يېرىدىن بولىمەن، ــ دەپتۇ رۇستەم.

ــ رۇستەمنى بىلەمسىز؟ ــ دەپتۇ مەلىكە.

ــ رۇستەم بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئۆيى يېقىن، كۇندە بىرنەچچە قېتىم كۆرۈشىمىز، ــ دەپتۇ رۇستەم. مەلىكە:

— ئەي سودىگەر، ئىراندىكى رۇستەمگە يەتكۈزۈپ قويمىدىغان بىر ئېغىز سۆزۈم بار ئىدى. سىز قايسى دىن، قايسى مەزھەپتىن بولۇڭ، ئۆزىڭىزنىڭ دىنى ئۇستىدە قەسەم قىلسىڭىز، بۇ سۆزۈمنى دەيمەن، — دەپتۇ. رۇستەم:

— سۆزىڭىز بولسا ئېيتىڭ، مەن رۇستەمگە يەتكۈزگەيمەن، — دەپ قەسەم قىپتۇ.

— ئەي سودىگەر، رۇستەمنىڭ نەۋرىسى پىرئەن كۈسەنگە كەلگەنكەن، بىز ئىككىمىز تېپىشىپ قالدۇق. پىرئەننى يېنىمدا ئالتە ئاي ساقلىدىم. دۈشمەنلەر شاھ ئاتامغا مەلۇم قىلغانلىقى ئۈچۈن پىرئەننى زىندانغا تاشلىدى، مېنىڭ ئىككى كۆزۈمنى كور قىلىپ ئوردىدىن قوغلاپ چىقاردى. بىر يېرىم يىل بولدى، پىرئەننى نان تىلەپ بېقىۋاتىمەن. ھازىر پىرئەن بىر تېرە - بىر ئۈستىخان بولۇپ قالدى. ئەي سودىگەر، سىز بېرىپ رۇستەمگە بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈپ قويۇڭ، قىرىق كۈن ئىچىدە پىرئەننى قۇتۇلدۇرۇۋالمىسا، دىدار قىيامەتكە باقي قالىدۇ، — دەپ، مەلىكە بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

رۇستەم كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ، مەلىكىگە:

— ئەي قىزىم، سىز دېگەن رۇستەم مەن بولىمەن، پىرئەننى قۇتقۇزۇپ، ئىككىڭلارنى ئېلىپ كېتىشكە كەلدىم. ئەي بالىلىرىم، ئەمدى غەملىك كۈنۈڭلار شاد-لىققا ئايلىنىدۇ. سىلەرنى ئىراز-غا ئېلىپ كېتىمەن. ياخشى تا-ماق يەپ تويۇنۇڭ، ئاندىن كېيىن ئىش باشلىغايمىز، — دەپتۇ.

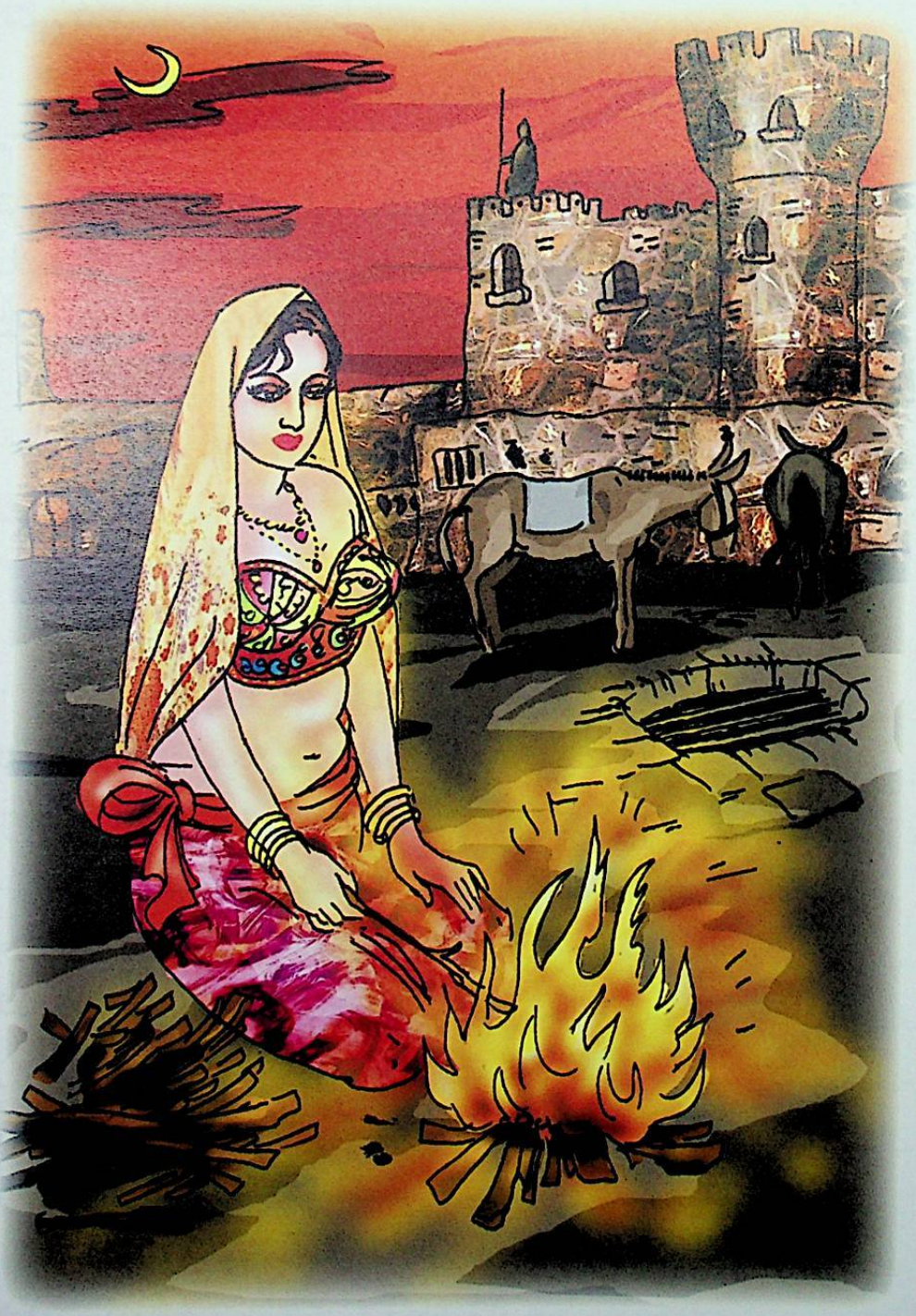

مەلىكە:

— پىرئەن ئاچ تۇرسا، مېنىڭ گېلىمدىن تاماق ئۆتمەيدۇ. ئالدى بىلەن پىرئەنگە تاماق ئاپىرىپ بېرەي، بىر يېرىم يىلدىن بېرى تويغۇچە تاماق يېمىدى، — دەپتۇ.

رۇستەم دەرھال بىر غازنىڭ كاۋىپىنى تەييارلاپ، ئىچىگە ئۆزىنىڭ ئۇزۇكىنى تىقىپ قويۇپ-تۇ. ئىسسىق ناندىن ئوننى داستىخانغا يۆگەپ، مەلىكىنىڭ ئىككى يانچۇقىغا تىللا قويۇپ توشقۇزۇپ:

— ئەي قىزىم، كوچىدىن ئىككى ئېشەك ئوتۇن ئېلىپ زىندان بويىغا ئوت قالاپ ئول-

تۇرغايسىز، بىز يېرىم كېچىدىن كېيىن ئوت شولىسىدىن زىنداننى تېپىپ پىرئەننى قۇتقۇزغايمىز، ــ دەپ، كاۋاپ، نانلارنى خىزمەتچىلىرىگە كۆتۈرگۈزۈپ مەلىكىنىڭ ئارقىسىغا ساپتۇ.

مەلىكە بىر تىللاغا ئىككى ئېشەك ئوتۇن ئېلىپ زىنداننىڭ قېشىغا ئاپىرىپتۇ. مەلىكە كاۋاپ، ئىسسىق نانلارنى زىندانغا تاشلاپتۇ. پىرئەن نان بىلەن كاۋاپنىڭ ھىدىنى ئېلىپ، مەلىكىگە:

ــ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى سەن ماڭا قاتتىق نان ئەكېلەتتىڭ، بۇگۈن بۇ كاۋاپ، نانلارنى نەمۇسۇدىنى سېتىپ تاپتىڭمۇ؟ ــ دەپ زار ـ زار قاقشاپتۇ.

مەلىكە پىرئەنگە بولغان ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. پىرئەن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، قول ـ پۇتلىرىدىكى زەنجىرلەرنى پارە ـ پارە قىپتۇ. غاز كاۋىپىنى قولىغا ئېلىپ قارىسا، دادىسىنىڭ «رۇستەم ئىبنى زال» دېگەن ئۇزۇكى تۇرۇپتۇ، بۇنى كۆرۈپ پىرئەننىڭ زىندانىدىن قۇتۇلۇشقا تاقىتى تاق بوپتۇ. كۈن ئولتۇرۇپ جاھان قارا لىباسىنى كىيگەندىن كېيىن، رۇستەم ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى مەلىكە ياقتان گۈلخانىڭ شۇلىسىنى كۆرۈپ زىنداننىڭ قېشىغا يېتىپ كەپتۇ. رۇستەم بىللە كەلگەن ئادەملىرىگە:

ــ مەن يول توسۇپ تۇراي، سىلەر زىنداننىڭ ئاغزىدىكى تاشنى ئېلىپ پىرئەننى زىنداندىن چىقىرىڭلار. مۇبادا كۈسەن شاھى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان بولسا، ئارقىمىزدىن كېلىپ بىزنى نابۇت قىلىدۇ، كۈسەن شاھىغا مەندىن باشقا ئادەم باراۋەر تۇرالماس، شۇڭا سىلەر بۇ ئىشنى تېز بەجا قىلىڭلار، ــ دەپتۇ.

ئوتتۇز ئۇچ مىڭ ئادەم كۈچەپمۇ زىندان ئاغزىدىكى تاشنى مىدىرلىتالماپتۇ، ئاخىر رۇستەمگە مەلۇم قىپتۇ. رۇستەم ئات يۈگۈرتۇپ كېلىپ، پولات ئۆتۈك بىلەن تاشنى شۇنداق بىر تەپكەنىكەن، زىندان ئاغزىدىكى تاش ئىككى پارە بولۇپ، بىر پارچىسى دۆڭ مەلىگە، يەنە بىر پارچىسى بىجاقىغا چۈشۈپتۇ.

تاشلارنىڭ يەرگە چۈشكەن ئاۋازىدىن كۈسەن شاھى ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ كېتىپتۇ. چاپارمەن بۈيرۇپ، ئىشتىن خەۋەر تېپىپتۇ. رۇستەم پىرئەنگە:

ــ ئەي بالام پىرئەن، ئىرانغا بارساڭ، كەركىن مىلاتنى نېمە قىلۇرسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئىرانغا بارسام، كەركىن مىلاتنى بىر قىلىچ بىلەن ئىككى پارە قىلۇرمەن، ــ دەپتۇ پىرئەن.

رۇستەم:

ــ ئەي بالام، سەن زىندانda قالغىن، مەن كېتىمەن، ــ دەپتۇ رۇستەم.

ــ نېمە ئۈچۈن مېنى تاشلاپ كېتىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ پىرئەن.

ــ كەركىن مىلاتنى ئۆلتۈرىمەن دەيسەن، بالام، ياخشىلىققا ياخشىلىق ھەر كىشىنىڭ ئىشى، يامانلىققا ياخشىلىق ئەر كىشىنىڭ ئىشى، شۇڭا سېنى تاشلاپ كېتىمەن، ــ دەپتۇ رۇستەم. پىرئەن قىلغان سۆزىگە پۇشايمان قىپتۇ ۋە كەركىن مىلاتنىڭ يۈزىگە سالماسلىققا ۋەدە قىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن رۇستەم پىرئەننى زىندانىدىن تارتىۋېلىپ، پىرئەن بىلەن مەلىكىنى ئون ئىككى مىڭ ئادەم بىلەن دەرھال ئىرانغا يولغا ساپتۇ، ئۆزى ئارقىدا مېڭىپتۇ. كۈسەن شاھى بىھېسىاب لەشكەر بىلەن قوغلاپ كېلىپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىپتۇ. رۇستەم ئارقىغا چېكىنىپ، يانا ـ يانا ئاخىر شەھەر سىرتىغا چىقىپتۇ. رۇستەمنى كۈسەن شاھى يېڭىپ، ئۆلتۈرىدىغان چېغىدا، رۇستەمنىڭ ئوغلى ئەبىل غەيىپ رۇستەمنى قۇتۇلدۇرۇپ ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ. پىرئەن يەتتە يىل كۈھىقاپ ئەتراپىدا يۈرۈپ، شىپا بۇلىقىنىڭ كۆپۈكىنى ئاچىقىپ مەلىكىنىڭ كۆزىگە سۈۋاپتىكەن، مەلىكىنىڭ كۆزى ئېچىلىپ ئەسلىگە كەپتۇ. مەلىكە مەنشىرە بانۇ پىرئەن بىلەن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئىناق بولۇپ دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ.

تۇردىقارىي بىلەن پادىشاھ

ئۇرۇنقى زامانىدا بىر ئادەم ئۆتكەنكەن. بۇ ئادەمنىڭ بالىلىرى ئۆلۈپ زادى توختىمايدىكەن، قىلمىغان ئامالى قالماپتۇ، شۇنداق قىلىپ يۇرۇپ يەتتىنچى ئوغلى تۇرۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئېتىنى تۇردىقارىي قويۇپتۇ.

تۇردىقارىي ئاتىسىدىن بەك كىچىك يېتىم قاپتۇ. ئۇ ئاتىسى ۋاپات بولۇپ ئۇچ يىلدىن كېيىن يەتتە ياشقا كىرىپتۇ. بىر كۈنى ئانىسى:

— بالام، ئاتاڭ ۋاپات بولۇش ئالدىدا: «بالام كىچىك قالدى، مەن پانىيدىن باقىيغا رەھلەت قىلىدىغان ئوخشايمەن. ناۋادا ئۆلۈپ ـ تارتىپ قالسام، بۇ دۇنيادا مېنىڭدىن ساڭا قالىدىغان ئامانىتىم مۇشۇ بالا، ئۇنى ياخشى بېقىپ، كۆزۈڭنىڭ قارىچۇقىدەك ئاسرىغىن، ئوقۇتقىن» دېگەنىدى. يېشىڭ يەتتىگە يەتتى، ئاتاڭنىڭ ۋەسىيتى بويىچە، سېنى مۇللىغا ئاپىرىپ تاپشۇراي، — دەپتۇ ۋە جۇمە كېچىسى بالىسىنى يۇيۇپ، پاكىز كىيىندۈرۈپ، بىر تاۋاق ئاش قىلىپ، مۇللىغا ئاپىرىپتۇ.

يىللار ئۆتۈپتۇ. تۇردىقارىي مۇللىدا ئوقۇپ يۇرۇپ بەك ئەخلاقلىق، مېھىر ـ شەپقەتلىك بالا بوپتۇ. ئۇ زادىلا ھارامزادىلىكنى بىلمەيدىكەن، ئىلاج بولسا، كىشىلەرگە ياخشىلىق ئىزدەيدىكەن، قولۇم ـ قوشۇنا، يېتىم ـ يېسىر، تۇل خوتۇنلارغا ياردەم قولىنى سۇنىدىكەن، ھەتتا جان ـ جانىۋارلارغىمۇ ئازار بەرمەي، قولىدىن كېلىشچە ياخشىلىق قىلىش ئۈچۈن تىرىشىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۇردىقارىي مەكتەپكە كېچىكىپ قاپتۇ، چايمۇ ئىچمەي بىر توقاچنى قوينىغا تىقىپ، جىلتىسىنى كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ بىر پاقىنى دەسسىۋاپتۇ. پاقا «غۇق» قىلىشى بىلەن تۇردىقارىي توختاپ قاپتۇ ـ دە، ئانچە ئويلانمايلا پاقىنى قوينىغا سېلىپ مەكتەپكە كەپتۇ ۋە مۇللىسىنىڭ كىتاب ساندۇقىنىڭ بىر يېرىقىدىن پاقىنى سېلىۋېتىپ، ئۆزى ئوقۇشقا ئولتۇرۇپتۇ.

تۇردىقارىي ھەر كۈنى دەم ئېلىشتا ۋە دەرستىن قايتىش ۋاقىتلىرىدا ئاپارغان نېنىنى چاينىپ بېرىپ پاقىنى بېقىپتۇ. بارا ـ بارا ئۇ ئۆيىدىن بىر توقاچ ئورنىغا ئىككى توقاچ ئالىدىغان بوپتۇ، كېيىن ئۈچ توقاچ... شۇنداق قىلىپ، كېيىنكى كۈنلەردە تۆت توقاچ ئالىدىغان بوپتۇ. باشتا ئاز يەيدىغان پاقىمۇ مانا ئەمدى كۆپ يەيدىغان بوپتۇ. تۇردىقارىي ئۇنى ناھايىتى ئەزىزلەپ بېقىپتۇ، سۇ بېرىپتۇ، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئۇنى ئەركىلىتىپ قويىدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى مۇللىسى:

— بالىلار، ئەمدى ياز كېلىپ قالدى، باغقا چىقىپ ئىككى ئاي تۇرىمىز، شۇ يەردە ئوقۇيمىز، كەم ـ كۈتىلىرىڭلارنى جايلاپ كېلىڭلار، ئەتە ماڭىمىز، — دەپ ئۇقتۇرۇپتۇ. بالىلارنىڭ ھەممىسى يۇ-

گۇرۇشۇپ ئۆيلىرىگە كېتىپتۇ. تۇردىقارىيمۇ ئۆيىگە كېلىپ كۆپ ئويلاپتۇ، بارماي دېسە، موللىسى بىلەن ئانىسىدىن قورقۇپتۇ، باراي دېسە، بېقىۋاتقان پاقىسىنى ئويلاپتۇ. ئىلاجسىز قېلىپ، ئاخىر بارىدىغان بوپتۇ. ئانىسى تەييارلىقىنى قىلىپ بالىسىنى ئۇزىتىپتۇ.

تۇردىقارىي يېتىپ كەلگۈچە موللىسى بالىلارنى يىغىپ، جابدۇق، كىيىم - كېچەكلەرنى هارۋىلارغا بېسىپ، ئاندىن كىتاب ساندۇقىنى ئېلىپ چىقىپتۇ - دە، كىتاب ئالماقچى بولۇپ ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئېچىش بىلەن ئەتراپتا تۇرغان بالىلار: «ۋاي موللام!» دەپ چىرقىرىشىپ، قوللىرىدىكى كىتابلارنى تاشلاپ قېچىشىپتۇ. موللام قارىسا، ساندۇقتا ئادەم هەيران قالغۇدەك، چاقچاق يوغان پاقا تۇرغان.

— بۇ نېمە ئىش؟ كىم ئەكىردى بۇنى؟! — دەپ ۋارقىراپتۇ موللا. هېچكىم ئۇندىمەپتۇ. موللا:

— ئېيتىش، قايسىڭلىڭ قىلغان ئىشى بۇ؟ قايسىڭ ئەكىرگەن بولسىڭ ئېلىش! كىم ئەكىرگەن - هە! — دەپ ۋارقىرىغاندا، تۇردىقارىي:

— مەن، — دەپتۇ.

— نېمە ئۈچۈن پاقىنى بۇ يەرگە ئەكېلىپ يۈرىسەن؟ — دەپتۇ موللا.

— موللام، — دەپتۇ ئۇ، — سىلى چۈشەن، چۈمۈلىگىمۇ ۋابال قىلمايلا، دېگەن ئىدىلە. بىر كۈنى مەكتەپكە كېچىكىپ قېلىپ يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپ، بۇ پاقىنى كۆرمەي دەسسەپ قويۇۋېدىم، ئۇ ناھايىتى قىينىلىپ كەتتى. مەن گۇناھكار بولۇپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن سىلىنىڭ سۆزلىرى ئېسىمگە كەلدى - دە، ئۇنى ئالغاچ كېلىپ، مۇشۇ يەرگە سېلىپ قويغانىدىم، كۈنىگە ئىككى - ئۈچتىن توقاچ بېرىپ بې-قىۋاتقىنىمغا توپتوغرا ئۈچ يىل بولدى.

— هوي هارامزادە، بۇنى هازىر يوقات! — دەپ ۋارقىراپتۇ موللىسى. بالىلار قورقىنىدىن نېرى قېچىپ تۇرۇشۇپتۇ. تۇردىقارىي ئاستا كېلىپ پاقىنى چاپىنىغا يۆگەپ، ئاران دېگەندە يەردىن كۆتۈرۈۋېلى-تۇ، كۆتۈرگەن پېتى ئىنجىقلاپ تۇرۇپ كۆلىنىڭ يېنىغا ئاپىرىپتۇ. ئۇ پاقىنى يەرگە قويۇپ بىر توقاچنى بەرگەنىكەن، «هاپلا» قىلىپ يۇتۇۋېتىپتۇ. تۇردىقارىي ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپتۇ:

— خەير، پاقام! سېنى دەسسەپ تېنىڭگە ئازار بەردىم، گۇناهىم ئۈچۈن سېنى ئۈچ يىل باقتىم، يە-نە گۇناهىم بولسا كەچۈرەرسەن، — دەپتۇ. پاقا قولىدىن چىقىپ سەكرەپلا كۆلگە چۈشۈپ چۆكۈپ كې-تىپتۇ. تۇردىقارىي كۆزىگە «مۆللىدە» ياش ئېلىپ، ئارقىسىغا شۇنداق قاراپ مېڭىشىغا، كۆلدىن بىر ئاۋاز چىقىپتۇ، قارىسا، هېلىقى پاقا سۆزلەۋاتقۇدەك:

— هەي قارىي، سەن مېنى باقتىڭ، ياخشىلىق قىلدىڭ، ۋاقتىدا تائام، ۋاقتىدا ئۇسسۇزلۇق بېرىپ كۈتتۈڭ، مەن ئۈچۈن كۆپ ئاۋارىچىلىك تارتتىڭ، ئاھانەت ئىشتىتىڭ. مەن بولسام، مانا هازىر ئاتا-ئانام ۋە ئۇرۇق - تۇغقان، قوۋم - قېرىنداشلىرىم بىلەن كۆرۈشتۇم. سېنىڭ قىلغان ياخشىلىقىڭغا رەهمەت. مېنى بىرپەس كۈتۈپ تۇر.

پاقا شۇ گەپنى قىلىپ بولۇپ سۇغا كىرىپ كېتىپتۇ. هايال قىلماي پاقا يەنە چىقىپ، ئاغزىدىن بىر ئەڭگۈشتەرنى چىقىرىپ بېرىپتۇ. تۇردىقارىي ئەڭگۈشتەرنى قولىغا ئېلىپ:

— بۇنى نېمە قىلىمەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ماڭا قىلغان ياخشىلىقىڭ ئۈچۈن بەردىم، — دەپتۇ پاقا، — بۇ ئەڭگۈشتەر بېشىڭغا ئېغىر كۈن چۈشكەندە ئەسقاتىدۇ. ئۇنىڭ بىرىنچى خىسلىتى، ئۆلگەننى تىرىلدۈرىدۇ؛ ئىككىنچى خىسلىتى، باغ-بوستان، ئىمارەت پەيدا قىلىدۇ؛ ئۈچىنچى خىسلىتى، نازۇنېمەت تەييار قىلىدۇ. بۇنى يوقاتما، جېنىڭدىن

ئەزىز كۆرۈپ ساقلىغايسەن. خوش ئەمىسە، قىيامەتتە كۆرۈشەرمىز.

تۇردىقاري ئەڭگۈشتەرنى قوينىغا سېلىپ مەكتەپكە قايتىپ كەلسە، موللىسى بالىلارنى ئېلىپ ئالـ
لىقاچان كېتىپ قاپتۇ. تۇردىقاري ئويلا ـ ئويلا: «ماڭا بىلىم دېگەن ھەر زامان كېرەك» دەپتۇ ـ دە،
موللىسىنىڭ ئارقىسىدىن يولغا راۋان بوپتۇ. مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، بىر يەرلەرگە كەلگەندە ئاخىر پېشىـ
بوپتۇ. تۇردىقاري، مۇشۇ يەردە كىچىككىنە دەم ئېلىۋالاي، دېگەن ئوي بىلەن بېدىلىكىنىڭ يېنىدىكى بىر
قاريياغاچنىڭ سايىسىگە كەپتۇ، چاپىنىنى بېشىغا قويۇپ «ئۇھ» دەپ يېتىشىغا، يېنىدا بىر ئۆلۈك يىلاڭـ
نى كۆرۈپتۇ. تۇردىقاري ئەڭگۈشتەرنى قولىغا ئېلىپ، ئەگەر ئەڭگۈشتەر ئۆلۈكنى تىرىلدۈرىدىغان بولـ
سا، مۇشۇ يىلاننى تىرىلدۈرىدۇ، دېگەن ئوي بىلەن شۇنداقلا سۈركىگەنكەن، ھېلىقى يىلانغا جان كـ
ىرىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ تەزىم قىپتۇ:

— ھەي ئادەمزاتنىڭ ياخشىسى، سەن مېنى تىرىلدۈردۈڭ، ماڭا ياخشىلىق قىلدىڭ. مەن بالىلىرىمـ
غا ئوزۇق تېپىپ كېلەي دەپ كېتىۋاتسام، قارا باش نېمىلەر يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ مېنى تاياق ـ توقماق
بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ، مۇـ
شۇ يەرگە تاشلىۋەتكىنىگە
بۈگۈن ئۈچ كۈن بولغانىدى.
سەن مېنىلا ئەمەس، ئىككى
بالام بىلەن بىز بىر ئۆيلۈكنى
ئۆلۈمدىن قۇتقۇزدۇڭ، ساڭا
رەھمەت. قاچان بېشىڭغا كۈن
چۈشكەندە مېنى ئەسلىسەڭ،
مەن تەييار بولىمەن، — دەپـ
تۇ ـ دە، يەر بېغىرلاپ كېـ
تىپ قاپتۇ.

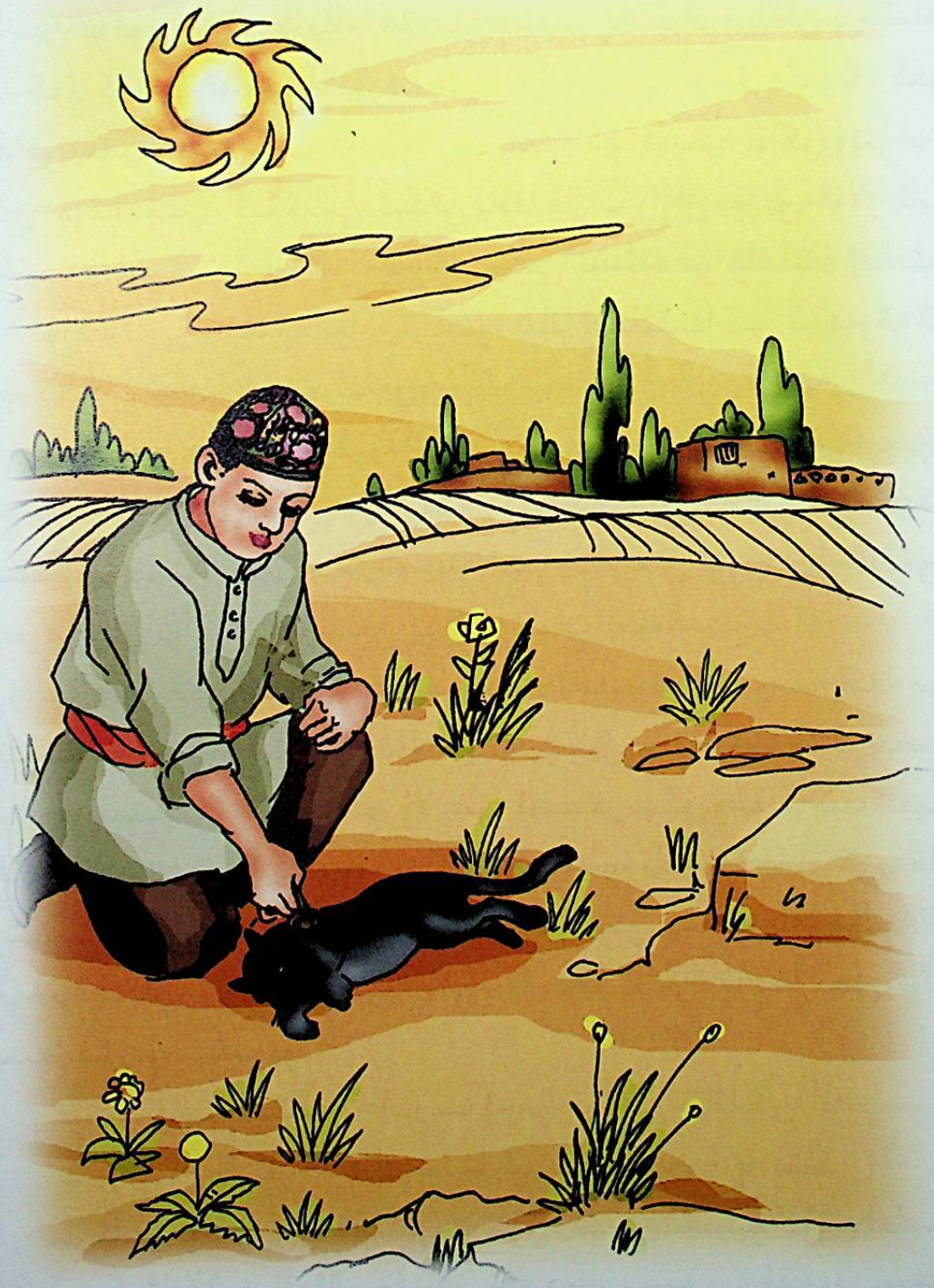

تۇردىقاري ئەڭگۈشتەرـ
نىڭ خاسىيىتىگە شۇنىڭدىن
كېيىن ئىشىنىپتۇ. ئۇ شۇ
يەردە بىرئاز دەم ئالغاندىن
كېيىن يەنە يولغا چۈشۈپتۇ.
بىر يەرلەرگە كەلگەندە، بىر
ئۆلۈك گۈل ھەرىسىگە
ئۇچراپتۇ. تۇردىقاري، بۇنى
تىرىلدۈرەلەمدىكىن، دېگەن
ئوي بىلەن ئەڭگۈشتەرنى ئۇـ
نىڭغا سۈركىگەنكەن، ئۇمۇ
تىرىلىپ غىڭىلداپتۇ ـ دە:

— قاچان بېشىڭغا كۈن

چۇشكەندە مەن تەييار ! ــ دەپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

ئۇ يەنە يولنى داۋام قىپتۇ، بىرھازا يول يۈرگەندىن كېيىن بىر بۇلاق تۇۋىگە كېلىپ پوتىسىدىن بىر توقاچنى ئېلىپ ئوتتۇرىدىن ئىككى قىلىپ، يېرىمىنى بۇلاق سۇيىگە چىلاپ يەپ، دەم ئېلىپ ئولتۇرسا، يىراقتا بىرنەرسە كۆزىگە چېلىقىپتۇ، بېرىپ قارىسا، بىر مۇشۇك ۋە بىرنەچچە چاشقان تۇرغان، مۇشۇكمۇ ئۆلۈك، چاشقانلارمۇ ئۆلۈك. تۇردىقاري، مۇشۇك دېگەننىڭ يامانلىقى يوق، بۇنى كىم ئۆلتۈرگەن، بۇنىڭغا بىر ياخشىلىق قىلىپ قويساي، دەپ، ئەڭگۈشتەرنى ئۇنىڭ بوينىغا شۇنداقلا سۇركىگەنە. كەن، ئۇ تىرىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆزىنى بىر سىلكىپ، ئالدى ئىككى پۇتىنى ئېگىز كۆتۈرگەن ھالدا سالام قىپتۇ.

ــ ھەي ئادەمزات، ــ دەپتۇ مۇشۇك، ــ مېنى تىرىلدۇردۇڭ. ئېتىزدىكى ئاشلىقلار تازا پىشقان چاغدا، ئاشلىقنى چاشقان بېسىپ، زىيان كەلتۈرۈشكە باشلىدى. ئادەملەرنىڭ ھەممىسى چاشقانغا قارشى قوزغالدى. بىزنىڭ ئائىلىمۇ ئېتىزغا كۆچۈپ چىقىپ چاشقانلارنى ئۆلتۈرۈشكە كىرىشتى. مەنمۇ تىنچ ياتمىدىم، كېچە ـ كۈندۈز چاشقانلارنى قىرىۋاتسام، پادىشاھنىڭ ئوغلى ئوۋدىن قايتىپ كېلىۋېتىپ، مېنى بىگۈناھ ھالدا ئاتقا دەسسىتىپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. قانچە ناله قىلسامۇ، يالۋۇرسامۇ كارى بولمىدى... مانا مەن بۇگۈن يورۇق دۇنياغا قايتىپ كەلدىم، سېنىڭ قىلغان ياخشىلىقىڭنى ئۆلسەمۇ ئۇنتۇمايمەن.

كەچ كىرىپ قالغاچقا، تۇردىقاري شۇ يەردە بىر ئەسكى كەپىگە كىرىپ يېتىپ قاپتۇ، مۇشۇكمۇ ئۇنىڭ قوينىغا كىرىپ يېتىپتۇ. ئۇلار كېچىنى شۇ كەپىدە ئۆتكۈزۈپتۇ ـ دە، تاڭ ئاتقاندا بىر ـ بىرلىرى بىلەن خوشلىشىپ، ئىككىسى ئىككى ياققا قاراپ راۋان بوپتۇ. ئۇلار ئايرىلىش ئالدىدا، مۇشۇك:

ــ قاچان بېشىڭغا كۈن چۈشسە، مېنى ئەسلە، شۇ ۋاقىتتا ئالدىڭدا ھازىر بولىمەن، ــ دەپتۇ.

تۇردىقاري كەچكىچە يول يۈرۈپتۇ، شام ئارىلىقىدا بىر شەھەرگە كىرىپتۇ، مولىسى بالىلارنى ئېلىپ كەلگەن شەھەر مۇشۇ ئىكەن.

تۇردىقاري، خۇدايا شۇكۇر، ئەمدى يېتىپ كەلدىم، بالىلارنى تېپىۋالسام بولغىنى، دېگەن ئوي بىلەن كەچ بولسىمۇ، ئۇلارنى ئىزدەپ شەھەر چېتىدىكى بىر باغنىڭ تۇۋىگە كەلسە، بىر ئادەم خارتىلداپ قانغا بويىلىپ يېتىپتۇ. «ھەي بىچارە» دەپ ئىچى ئاغرىغان تۇردىقاري ئەڭگۈشتەرنى سۇركىگەنكەن، ھېلىقى ئادەم ساپساق بولۇپلا، ئورنىدىن تۇرغان زامات ئېسىلىپتۇ ۋە:

ــ ھە... مېنى ئۇرۇپ يىقىتقان سەن ئەمەسمۇ، ئەمدى قولۇمغا چۈشتۇڭمۇ؟ ھەي خالايىق، قاتىلنى تۇتتۇم ! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ. خۇپتەن نامىزىدىن چىققان جامائەت يىغىلىپتۇ، تەرەپ ـ تەرەپتىن يولۇ-چىلار توپلىنىپتۇ، قورۇ ـ قورۇلاردىن ئادەملەر يۈگۈرۈشۈپ چىقىشىپتۇ. بىرلىرى: «ئالدىنقى كۈنى ئۆلگەن ئادەمنى مۇشۇ ئۆلتۈرگەنكەن» دېسە، بەزىلەر: «ئاخشام كوچىغا تۆكۈلگەن ئادەمنىڭ قېنىنىمۇ مۇشۇ بىرنېمە تۆككەن بولسا كېرەك» دېيىشىپتۇ. يەنە بەزىلەر بولسا: «بۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈش كېرەك» دەپ دېۋەيلەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، «ئۇر، تارت !» بىلەن تۇردىقارىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، پادىشاھنىڭ ئور-دىسىغا سۆرەپ مېڭىپتۇ.

ــ داد، پادىشاھىئالەم، داد ! ــ دەپتۇ ھېلىقى ساقايغان ئادەم.

ــ نېمە دادىڭ بار ؟ دادىڭ بولسا ئېيت ! ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىلنى تۇتتۇق، ــ دېيىشىپتۇ كۆپچىلىك.

بىر كىشى توپنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

— پادىشاھىئالەم، بۇرناكۇن ئۆلگەن ئادەمنى ئۆلتۈرگەن قاتىل مۇشۇ، تۇنۇگۇن كوچىدا تۆكۈلگەن قانمۇ مۇشۇ شۇمنىڭ ئىشى، بۇگۇن بولسا، مۇنۇ كىشىنى ئۆلتۈرۈشكە ئاز قالغانمىكەن، تۇتۇۋالدۇق، — دەپتۇ. پادىشاھ تۇردىكى قارىيىدىن سۆزمۇ سورىماي:

— ئاپار، بۇ بەتبەختنى زىندانغا ! — دەپ ئەمر قىپتۇ.

پادىشاھنىڭ ياساۋۇللىرى ئۇنى يەتتە قات زىندانىنىڭ ئاستىغا سولاپ قويۇپتۇ، نانمۇ بەرمەپتۇ، سۇ-مۇ بەرمەپتۇ. تۇردىكارى ئاچ - زېرىن، داق يەرگە كۆكسىنى بېسىپ يەتتە كۇن يېتىپتۇ.

ئۇ بېشىغا شۇنداق قاتتىق كۇن چۈشكەندە، ئۆزى يولدا تىرىلدۇرگەن يىلان، مۇشۇك ۋە ھەرىنى ئەسلەپ كۆزىگە ياش ئاپتۇ. ئۇنىڭ ئاھ - زارى ئۇلارغا يېتىپ، شۇ زامات مۇشۇك تۇڭلۇكتىن، ھەرە دې-رىزىدىن، يىلان يەر ئاستىدىن كىرىپ كەپتۇ. ئۇلار تۇردىكارىنىڭ خىزمىتىگە تەييار ئىكەنلىكىنى بىل-دۇرۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

مۇشۇك نان، يىلان گۆش، ھەرە ھەسەل بىلەن سۇ توشۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يەتتە يىل تۇردا-قارىينى بېقىپتۇ. تۇردىكارىنىڭ سالامەتلىكى ناچارلاشقاندا، ھەرە دورىلىق گىياھلارنى ئەكېلىپ ئۇنى ساقايتىپتۇ.

كۇنلەردىن بىر كۇنى پادىشاھ ئاغرىپ قاپتۇ، ئاغرىقى سوزۇلۇپ يەتتە يىل ئورۇن تۇتۇپ يېتىپتۇ. ئۇنىڭغا يەتتە ئىقلىمدىن چاقىرمىغان تېۋىپ، قىلمىغان دورا قالماپتۇ، ھېچ داۋا بولماپتۇ. ئۇ پادىشا-ھنىڭ ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۇن دېسە كۇن ئەمەس، نۇر جامالىلىق، بويىغا يەتكەن بىرلا قىزى بار ئىكەن. بىر كۇنى پادىشاھ يېقىن ۋەزىرىنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا:

— ھەي ۋەزىرىم، مەن ھېچ ياخشى بولالمىدىم. خەلقىمىزگە جاكار قىلىڭ، ئەگەر كىمكى مېنى ساقايتسا، قىزىمنى بېرىمەن ! — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلاپ، دۇنيادا داڭقى چىققان ھارۇللا دېگەن ئاتمىش ياشلىق موللا پادىشاھقا ئۇچۇر بېرىپتۇ. پادىشاھ ئادەم ئەۋەتىپ ئۇنى ئالدۇرۇپ كەپتۇ. ھارۇللا يەتتە كېچە - كۇندۇز ئوقۇپ، ھېچ ساقايتالماپتۇ. شۇ ئارىدا قىزغا نەپسى تاقىلداپ، ئۆزىمۇ ئاشقىلىق كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ، كېسەل پېتى قايتىپ كېتىپتۇ. ئاڭغىچە تۇردىكارىيمۇ تىنچ ياتماپتۇ، يىلان، مۇشۇك، ھەرىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن يەر ئاستىدىن يول ئېچىپ، پادىشاھ ياتقان ئۆينىڭ ئاستىغا يېتىپ كەپتۇ.

پادىشاھ ئۆلەر ھالغا كەپتۇ. جۇمە ئاخشىمى ئۇ سەكراتقا چۈشۈپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئۇرۇق - تۇغقان، قوۋم - قېرىنداش، ۋەزىرلىرى بېشىدا قادىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. خوتۇنى بىلەن قىزى يىغا - زار قىلىپ تۇرغاندا، يەر ئاستىدىن:

— ئۆلگەننى تىرىلدۇرىمەن، ئاغرىقنى ساقايتىمەن ! — دېگەن ئاۋاز چىقىپتۇ. ھەممەيلەن جىم بو-لۇشۇپ قاپتۇ. يەر ئاستىدىن يەنە ئاۋاز كەپتۇ:

— ئۆلگەننى تىرىلدۇرىمەن، ئاغرىقنى ساقايتىمەن ! ئەگەر پادىشاھ قىزىنى بەرسە، دېگەن ۋەدىسىگە ۋاپا قىلسا، پادىشاھنى ساقايتىمەن !

— ۋاي بولىدۇ ! ۋاي بولىدۇ ! — دەپ ۋارقىراپتۇ باش ۋەزىر.

— راستمۇ، راستمۇ؟ — دەپ تەكرارلاپتۇ تۇردىكارى.

— ۋاي بولىدۇ، ۋاي راست ! — دەپ ۋارقىراپتۇ باش ۋەزىر.

— ئۇنداق بولسا، مېنىڭ ئىسمىم تۇردىكارى. مېنى يەتتە قات زىندانىدىن بوشىتىڭلار، — دېگەندە،

بۇلار ھەيران قېلىشىپتۇ.

ۋەزىر بىلەن پادىشاھنىڭ قىزى يۇگۈرۈپ چىقىپ زىندان بېگىگە بۇيرۇق بېرىپتۇ. زىندان بېگى تېزدىن زىنداننى ئېچىپتۇ. پادىشاھنىڭ قىزى يۇگۈرۈپ كىرسە، يالاڭ ئاياغ، يالاڭ تۆش، ئۇچىسىدا ئەسكى بىر ماتا ئىشتاندىن باشقا نەرسە قالمىغان، پۇتۇن تېنىنى توپا باسقان، چېچى ئۆسۈپ يۇزىنى يېپىقان، كۆزى بىلەن چىشلىرىلا پارقىراپ قالغان بىر بالا ئولتۇرغان.

بۇنى كۆرۈپ پادىشاھنىڭ قىزى ھەم ۋەزىرلەر ھەيران بولۇشۇپتۇ. باش ۋەزىر:

— پادىشاھنى ساقايتىدىغان سەنمۇ؟ — دەپتۇ.

— ھە، مەن، — دەپتۇ تۇردىقاري.

— ئۇنداق بولسا، چىق بۇياققا!

تۇردىقارىنى پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كەپتۇ.

توپلانغان ۋەزىر - ۋۇزرا، ئۆلىمالار بالىغا ئىشەنمەپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر:

— ساقايتالامسەن؟ — دەپتۇ.

— ساقايتىمەن! — دەپتۇ تۇردىقاري.

— ھەي گۇناھكار، ئەگەر پادىشاھنى ساقايتالمىساڭ، كاللاڭ ئېلىنىدۇ، رازىمۇ سەن؟ — دەپ سوراپتۇ يەنە ۋەزىر.

— خوپ، ئەگەر ساقايتسام، پادىشاھنىڭ ئەمرى ۋاجىپ بولغايمۇ؟ — دەپتۇ تۇردىقاري.

— بولىدۇ، — دېيىشىپتۇ ئۇلار. تۇردىقاري:

— پۇتۇك يېزىپ، مۇھۇر بېسىڭلار ! — دېگەندە، ۋەزىر پۇتۇك يېزىپ پادىشاھنىڭ مۇھرىنى بېسىپتۇ.

تۇردىقاري ئىشتىننىڭ قىرغىقىدىكى ئەڭگۈشتىرنى ئېلىپ پادىشاھنىڭ بۇرنىغا شۇنداقلا تەگكۈزۈپ، گەجگىسىگە سۇركىگەنىكەن، پادىشاھ دەررۇ كۆزىنى ئېچىپ، ياتقان ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ. قاراپ تۇرغان بارلىق خالايىق ھەيران بولۇشۇپتۇ. بەزىلىرى قايىل بوپتۇ، بەزىلىرى ئىچى تارلىق قىپتۇ. پادىشاھ ھوشىغا كېلىپ:

— ھەي قۇل، سەن قاچاندىن بېرى سولاقتا بولدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— سىلى ئاغرىغاندىن باشلاپ، بۇ يىل توپتوغرا يەتتە يىل بولدى، — دەپتۇ تۇردىقاري.

— قانداق سولانغانىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

تۇردىقاري چالا ئۆلۈك ياتقان ئادەمگە ياخشىلىق قىلىمەن دەپ، بىگۇناھ سولاقتا چۈشۈپ قالغىنىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ: «مېنى بىگۇناھ سولىدىڭ» دېگەن سۆزگە ئاچچىقلىنىپ ھەم ئۆزۈم سولىغان ئادەمگە ئۆزۈم قىزىمنى بەرسەم، خەلقىئالەم ئالدىدا نومۇس ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە، بۇنىڭ ئەپت ـ بەشىرىسىنى قارا، دەپ ئويلاپ، دەرھال جاللاتلىرىنى چاقىرىپ بۇيرۇپتۇ:

— ھازىر بۇنىڭ كاللىسىنى ئال !

جاللاتلار ئۇنى ئېلىپ ماڭغاندا، ۋەزىرى:

— ئەي پادىشاھىئالەم، بۇنى ئۆلتۈرۈش نامەردلىك، بۇنىڭ سىلىنى ساقايتقىنىنى ئەل ـ يۇرت ئاڭلىدى. ئۇنىڭدىن كۆرە، بۇنىڭغا بىر ئېغىر ۋەزىپە تاپشۇرايلى، شۇنى ئورۇندىسۇن، ناۋادا ئورۇندىيالمىسا، ئۇ ۋاقىتتا بۇنىڭ كاللىسىنى ئالايلى، — دەپتۇ. بۇنىڭغا پادىشاھ رازى بوپتۇ.

— ھەي قۇل، سەن ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇشنى ئويلىساڭ، ئۇزۇنلۇقى سەكسەن غۇلاچ، كەڭلىكى يىگىرمە غۇلاچ، ئوتتۇرىسىدا ئىككى قاتار يەتتە قەۋەت ئۆيلىرى بار، تاملىرى مەرمەردىن ئىشلەنگەن، يوللىرىغا تاش يېيىتىلغان، ئەتراپىغا گۈل تىكىلگەن، ئوڭ تەرىپىدە يەتمىش ئىككى تۇرلۇك مېۋە پىشقان، ئېرىقلىرىدا زۇمرەت سۇ ۋە شەربەت ئېقىپ تۇرغان، تۇرلۇك جان ـ جانىۋار سايرىشىپ تۇرغان بېغى بار ئوردا تەييار قىلىسەن، ئەگەر مۇشۇنى ياساپ چىقساڭ، ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ، قىزىمنى ئالىسەن، — دەپتۇ.

— خوپ، تەقسىر، — دەپتۇ تۇردىقاري.

— ئۇنداق بولسا، ئىشلىتىش ئۈچۈن بەش مىڭ ئادەم، قورال ـ جابدۇق، يەتكۈچە ئوزۇق ـ تۇلۇك ئېلىپ، ئۈچ ئايدا تەييار قىل ! — دەپتۇ پادىشاھ. تۇردىقاري كۆلكىسىنى زورىغا بېسىپ، پادىشاھقا قاراپ:

— پادىشاھىئالەم، ئۇنچە ئاۋارە بولماڭ، سىزنىڭ ھېچ نەرسىڭىزنىڭ كېرىكى يوق، ئەتە سىز ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ غىزالانغۇچە، مەن بارلىقىنى تەييارلاپ قويايي، — دەپتۇ.

— سەن ساراڭمۇ، ئوڭمۇ؟ ! — دەپ ۋارقىراپتۇ پادىشاھ. بەزىلەر كۆلۈشۈپتۇ.

— پادىشاھىئالەم، ئۆلۈكنى تىرىلدۈرگەن يەردە ساراي سېلىش دېگەن نېمىتى؟ ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلماي، ماڭا ساراي سالىدىغان مەيداننى كۆرسەتسىلە، — دەپتۇ تۇردىقاري.

پادىشاھ ئۇنىڭغا زادىلا ئىشەنمەپتۇ، ئىچىدە، بۇ مېنى ئالداپ قېچىپ كەتمەكچى، دەپ ئويلاپتۇ. ۋەزىر:

— پادىشاھىئالەم، بوپتۇ دېمەملا، كەينىگە قاراۋۇل قويايلى، يەرنى كۆرسىتەيلى، ئەگەر قىلالمىسا، كاللىسىنى ئالايلى، — دەپتۇ.

ۋەزىر ئۇنى ئاچىقىپ ئوردا سالىدىغان ئورۇننى كۆرسىتىپتۇ. تۇردىقاري مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا

بېرىپ ئۇياققا مېڭىپتۇ، بۇياققا مېڭىپتۇ، ئاخىر بىر يەردە ئولتۇرۇپ، چاپىنىنى بېشىگە قويۇپ ئۇخلاپ-
تۇ. قاراۋۇللار بۇنى كۆرۈپ: «ۋاي، بۇ بەرىبىر ئەتە ئۆلىدۇ» دېيىشىپ، كېچىسى تۇن يېرىمىغىچە ئۇنى
ساقلاپ، ئۇلارمۇ تۇرغان يېرىدە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بارلىقىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، تۇردىقارىي ئورنىدىن
تۇرۇپتۇ. ئەڭگۈشتەرنى قولىغا ئېلىپ، ئاسمانغا ئېگىز تاشلاپ: «ئى ئاللا، مېنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغاي-
سەن!» دەپتىكەن، ئەڭگۈشتەر يەرگە چۈشۈشى بىلەن تەڭ تۇتۇن كۆتۈرۈلۈپ، تۇمان بېسىپتۇ، كېيىن
تۇمان ئاستا ـ ئاستا ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، ھېلىقى مەيداندا پادىشاھنىڭ بۇيرۇغىنىدىن مىڭ ھەسسە ئار-
تۇق بىر ئوردا پەيدا بوپتۇ، پادىشاھنىڭ قىزى ئۈچۈن ئالايىتەن چارباغ پەيدا قىپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى
قاراۋۇللار ئويغىنىپ قارىسا، باشقا بىر دۇنياغا كېلىپ قالغان!

ـــ ھوي، بۇ شەھەرگە بىزنى كىم ئەكېلىپ قويدى؟ ئوڭىمىزمۇ، چۈشىمىزمۇ؟! ـــ دېيىشىپ
ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ.

تۇردىقارىي ئەڭگۈشتەرنى ئىشتىنىنىڭ قىرغىقىغا قىستۇرۇپ، ئەتىسى سەھەردە پادىشاھنىڭ ئور-
دىسىغا كېلىپ دەرۋازىنى
ئۇرۇپتۇ. ۋەزىر چىقىپ
تۇردىقارىينى پادىشاھنىڭ
يېنىغا ئېلىپ كىرىپتۇ.
تۇردىقارىي پادىشاھنىڭ يې-
ڭى ئوردىغا چىقىشىنى
تەكلىپ قىپتۇ. ھېچكىم
ئىشەنمەپتۇ. پادىشاھ ئۆزى-
نىڭ ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرى،
ئالىم ـ ئۆلىمالىرى بىلەن
چىقسا، راست، ئۆزىنىڭ
دېگىنىدىنمۇ ئارتۇق بىر
بىنا بارلىققا كەلگەن،
بىنانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاس-
مان ـ پەلەك ئېگىزلىكتە
ئالتۇندىن ياسالغان تەخت
ۋالىلداپ تۇرغان. پادىشاھ
ھەيران قاپتۇ.

پادىشاھ ئەمر قىلىپ،
ئوردىنى كۆچۈرۈپ چىقىپ-
تۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ
تۇردىقارىيغا قىزىنى بې-
رىشكە مەجبۇر بوپتۇ.

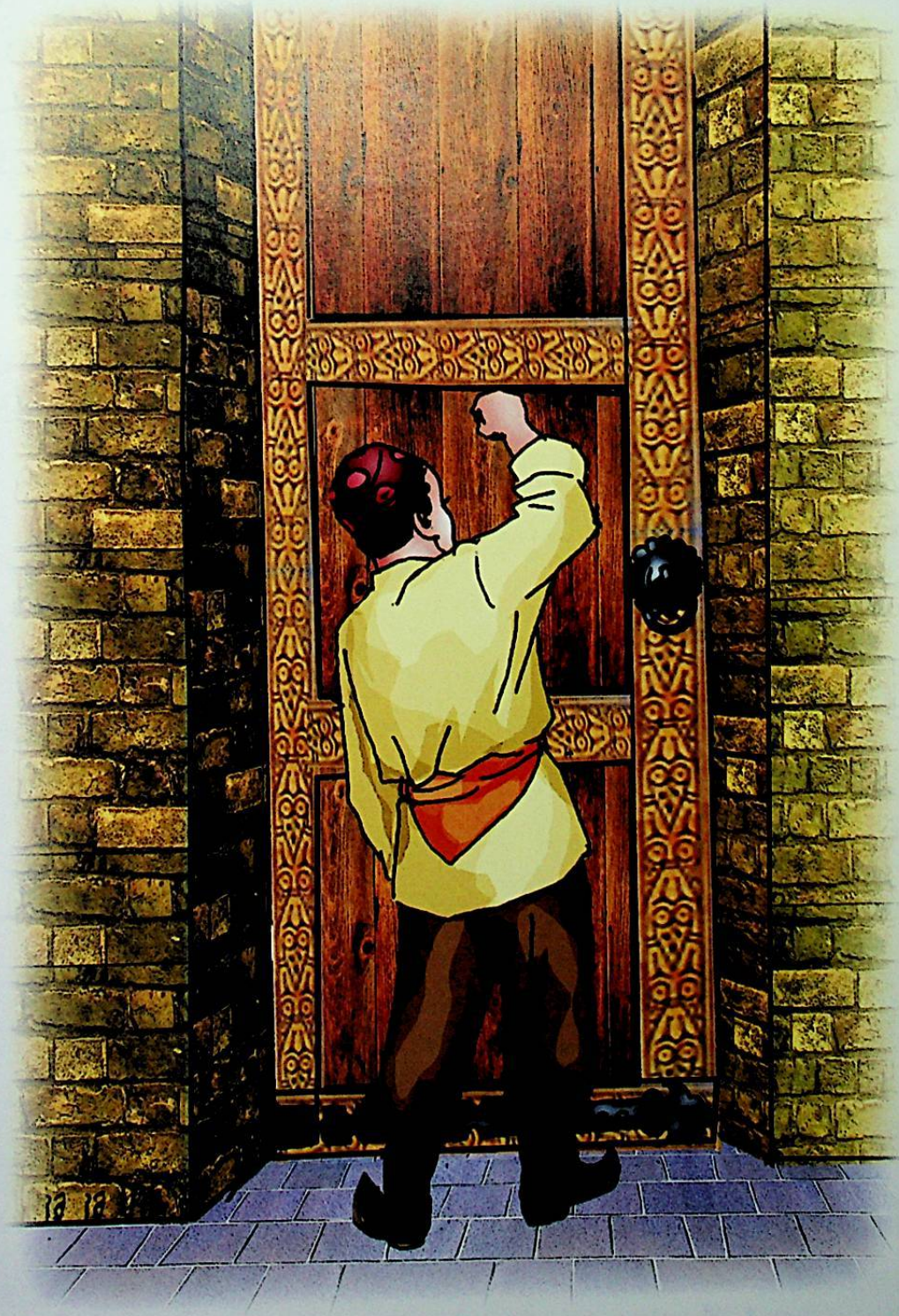

خوجاسپلىم

ەدىمكى زاماندا بىر پادىشاھ بولغانىكەن، ئۇنىڭ دۇنيالىقتا ئارزۇلۇق بىرلا قىزى بار ئىكەن. پادىشاھ قىزى ئۇچۇن كېچەيۇ كۇندۇز سەكپارە ئىكەن. بىر كۇنى قىز كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ قاپتۇ. شۇ شەھەردىكى قانچە ـ قانچىلىغان تېۋىپلار بۇ قىزنى داۋالىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ساقايماپتۇ. قىزنىڭ غېمىدە پادىشاھنىڭ بېشى قېتىپ، ۋەزىر ۋە مۇنەججىملىرى بىلەن بۇ توغرىدا مەسلىھەتلىشىپتۇ. پادىشاھ قېشىغا يىغىلغانلاردىن:

ــ بۇ قىزغا قىلمىغان سەۋەبلىرىمىز قالمىدى، قىزىمنىڭ كېسىلىگە شىپا بولغۇدەك يەنە قانداق مەسلىھەتچىلار بار؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ۋەزىرلەر ھېچقانداق ئامال قالمىغانلىقىنى، ئەمدىلىكتە قوشنا خانىدانلىقلاردىن ئۆلىمالارنى، ھۆكۇمالارنى تەكلىپ قىلىپ كۆرسىتىپ بېقىشنى مەسلىھەت بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، چەت يۇرتلاردىن ئۆلىمالارنى تەكلىپ قىلىپ كەلتۈرۈپتۇ ۋە ئۆز ۋەزىرلىرىگە دېگەن سۆزنى بۇ ئۆلىمالارغىمۇ بايان قىپتۇ. بىر مەھەل جىمجىتلىقتىن كېيىن، سورۇن ئەھلى ئىچىدىن بىر مۇنەججىم ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ــ پېقىرلىرىنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىن كەچسىلە، مەلىكىمىزنىڭ شىپا تېپىشى ھەقىدە بىر مەسلىھىتىم بار ئىدى، ــ دەپتۇ. پادىشاھ:

ــ قىزىم ساقىيىدىغانلا بولسا، قانداقلا مەسلىھەتنىڭ بولسا، بايان قىلىۋېر، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كەچتىم، ــ دەپتۇ. مۇنەججىم كۆڭلىگە پۈككەن پىكرىنى بايان قىلىپ:

ــ پادىشاھىئالەم، جانابلىرىغا مالال كەلمىسە، بىرىنچىدىن، پۇقرالارغا رەھىم قىلىپ، كەمبەغەل، يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالسىلا؛ ئىككىنچىدىن، زىنداندىكى گۇناھكارلارنى ئازاد قىلسىلا. مانا مۇشۇنىڭ شاپائىتىدىن ياراتقان ئىگەم مەلىكىمىزگە شىپالىق بېرىپ قالسا، ئەجەب ئەمەس، ــ دەپ مەسلىھەت كۆرسىتىپتۇ. پادىشاھ بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىغا:

ــ قول ئاستىدىكى پۇقرالارنىڭ ئالۋان ـ ياساقلىرى يەتتىللىتىلسۇن، قېرى ـ چۇرى، تۇل خوتۇن، يېتىم ـ يېسىرلارغا خەير ـ ساخاۋەت قىلىنسۇن، زىنداندىكى گۇناھكارلار ئازاد قىلىنسۇن ! ــ دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.

زىنداندىكى گۇناھكارلارمۇ ئازاد قىلىنىپتۇ. گۇناھكارلار ئارىسىدا ئاپئاق ساقىلى مەيدىسىگە چۈشكەن، نۇرانە بىر مويسىپت بار ئىكەن، ئۇ كىشى پادىشاھقا ئەرزىم بار دەپتۇ. پادىشاھ مويسىپىتنىڭ

ئەرزىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئوردىغا كىرىشكە ئىجازەت بېرىپتۇ. مويسىپىت ياساۋۇللارنىڭ ھەمراھلىقىدا شاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپتۇ. پادىشاھ ئىلتىپات قىلىپ، مۇناسىپ ئورۇندا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. مويسىپىتنىڭ دۇئا ـ تەكبىرىدىن كېيىن، شاھ تائام كەلتۈرۈشنى ئەمر قىپتۇ. تائامدىن كېيىن، پادىشاھ مويسىپىتتىن سوراپتۇ:

ـــ سىز كىم بولىسىز؟ يۇرتىڭىز قەيەر؟ زىندانغا قانداق كىرىپ قالدىڭىز؟ نېمە ئەرزىڭىز بار؟

بۇ كىشى ئاھ ئۇرۇپ، بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىسىنى مۇنداق باشلاپتۇ:

ـــ ئەي پادىشاھىئالەم، مەن مۇشۇ شەھەردە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ئىسمىم خوجا سېلىم. ئاتام داڭلىق باي ئىدى. ئاتام ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، مىراس قالغان ماللىرىم بىلەن ئىش ـ ئوقىتىم تېخىمۇ ياخشى بولۇپ، تۇرمۇشۇم پاراۋان ئۆتتى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە چارباغقا ساياھەتكە كىردىم. گۈزەل باغدا تەنھا ساياھەت قىلىپ ئايلىنىپ، كۆلنىڭ بويىغا كەلدىم. شۇ ھامان سۇدىن چىقتىمۇ ياكى ئاسماندىن چۈشتىمۇ، بىلمەيمەن، بەھەيۋەت، يۈزلىرى قاپقارا، چىشلىرى ئۇزۇن، ۋەھىمىلىك بىر مەخلۇق ئۆزىنى ماڭا ئۇردى، شۇنىلا بىلىمەن، قالغىنىنى بىلمەيمەن. مەن ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن، ئېسىمگە كەلگەندە كونا بىر ئۆيدە ياتىمەن. بۇ ئۆيدە ئەسكى كىگىز، سامان تەكىيىدىن باشقا ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى. ئايالىم بېشىمدا سەكپارە بولۇپ، ئايلىنىپ يۈرەتتى. ھوشۇمغا كەلگەنلىكىمنى كۆرگەن ئايالىم ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتى. مەن شۇ ھالەتتە يەتتە يىل يېتىپتىمەن، بارلىق مال ـ مۈلكۈم مېنى داۋالىتىش بىلەن تۈگەپتۇ. ئەجىلىم پۈتمىگەنىكەن، ئورنۇمدىن تۇرۇپ، تالا ـ تۈزگە چىقالىغۇدەك بولۇپ قالدىم، يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ ئاللاغا ئىبادەت قىلدىم، كۆزۈم ئۇيقۇغا كەتتى. ئاسمانىي ئالەمدىن سەپ ـ سەپ بولۇپ مالائىكلەر چۈشتى، بىر كۇرسىدا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيدا بولدى. مەن ئالدىغا بېرىپ سالام بەردىم، ئۇ مەندىن ھال ـ ئەھۋال سورىدى. مەن جاۋاب بەرگەندىن كېيىن، ئۇ:

ـــ خوجا سېلىم، سەن ئەمدى شىپا تاپىسەن، بەقۇۋۋەت پالۋان بولىسەن. سەن تەرتۇس دېگەن شەھەرگە بېرىپ، شۇ يەرنىڭ پادىشاھىغا ياردەملىشىپ، رۇملۇقلارغا قارشى غازات قىلغىن، ـــ دېدى.

ـــ خوپ، بولىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردىم. ئويغانسام، چۈشۈم ئىكەن. ئىپار ـ زەپەرنىڭ ئىللىق پۇرىقى بۇرنۇمغا ئۇرۇلدى. ئۆزۈم بۇرۇنقىدىنمۇ بەقۇۋۋەت بولۇپ قاپتىمەن. كۆرگەن چۈشۈمنى ئايالىمغا ئېيتىپ، ئايالىم بىلەن خەيرلىشىپ سەپەرگە چىقىپ كەتتىم.

نەچچە كۈنلەر مېڭىپ، نەچچە مەنزىللەرنى بېسىپ، تەرتۇس شەھىرىگە يېتىپ باردىم، ئوردىغا كىرىپ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشتۈم ۋە بۇ يەرگە كېلىشتىكى مۇددىئايىمنى بايان قىلدىم. پادىشاھ مېنى ھۆرمەت قىلىپ يۇقىرىدىن ئورۇن بەردى، مېنى بىر قىسىم قوشۇنغا باشلىق قىلىپ تەيىنلىدى. بىز رۇملۇقلارغا قارشى غازات قىلىش ئۈچۈن بىرلىكتە سەپەرگە ئاتلاندۇق. نەچچە كۈنلەر يول يۈرۈپ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ، رۇملۇقلار ئۈستىگە يېتىپ باردۇق. رۇملۇقلارمۇ بىزنى كۆرۈپ سەپ تارتىپ، بىزگە قارشى تەييارلىنىپ تۇردى. غازات قىلىدىغان ئورنىمىزغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن چېدىر ـ بارگاھلىرىمىزنى تىكىپ، بىزمۇ ھازىرلاندۇق. ئەتىسى جەڭ قىلىش ئۈچۈن رۇملۇقلار ناغرا ـ كانايلىرىنى چېلىشتى. ھەر ئىككى تەرەپ لەكمىڭ لاۋۇلەشكەر بىلەن غازات مەيدانىدا سەپ تۈزۈپ تۇردى. مەيدانغا رۇملۇقلاردىن بىر باتۇر چۈشۈپ، ھەيۋە بىلەن جەڭ قىلىشقا مەرد تەلەپ قىلدى. مەن ئاتتىن چۈشۈپ، شاھ ئالدىغا بېرىپ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، جەڭ مەيدانىغا كىرىشكە ئىجازەت سورىدىم. شاھ ئىجازەت بەرگەندىن كېيىن، مەيدانغا كىرىپ روبىرو تۇردۇم، ھەملە قىلىش نۆۋىتىنى ئۇنىڭغا بەردىم. ئۇ ئومۇتىـ

نى ئوينىتىپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ مەيداننىڭ بىر چېتىگە چىقىپ كېتىپ، مەن تەرەپكە قاراپ ھەيۋە بە-
لەن كېلىپ قەھرى بىلەن بېشىمغا سالدى، مەن سۈپەر بىلەن ئۇنىڭ ئوموتىنى رەت قىلدىم. ئىككىن-
چى، ئۇچىنچى ئوموتىنىمۇ شۇ تەرىقىدە ئۇردى، ھەر ئۇچىلىسىنى سۈپەر بىلەن رەت قىلدىم. نۆۋەت ماڭا
كەلدى. مەن مەيداننىڭ بىر چېتىگە ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ كېتىپ، قايتىپ دۈشمەنگە يۈزلەندىم. ئات
چاپتۇرۇپ كېلىپ، ئوموتۇم بىلەن دەرغەزەپ بولۇپ بىر ئۇرغانىدىم، بۇ باتۇرنىڭ سۈپەر تۇتقان قولى
بەرداشلىق بېرەلمەي، كاللىسى يانجىلىپ ئۆلدى. مەن يەنە نەرە تارتىپ دۈشمەن تەرەپتىن باتۇر تەلەپ
قىلدىم. شۇ كۈنى، شۇ تەرىقىدە يەتتە باتۇرنى ئۆلتۈردۈم. ھەر ئىككى تەرەپتە مەيداندىن قايتىش ئۇچۇن
تەبىلباز چېلىندى. بۇ كۈنى ھەر ئىككى تەرەپ ئارامگاھىمىزغا قايتتۇق. ئۇچىنچى كۈنى مەن يەنە مەرد
تەلەپ قىلدىم. قارشى تەرەپتىن مەن بىلەن جەڭ قىلىشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىدى. مەن ھامان باتۇر
تەلەپ قىلاتتىم. رۇملۇقلار شاھى ئاخىر بېشىدىن قامچىسىنى ئايلاندۇرۇپ، ئوموئىي لەشكىرىنى جەڭگە
كىرىشكە ئەمر قىلدى. ھېسابسىز دۈشمەن لەشكەرلىرى ئالدىمغا يوپۇرۇلۇپ كەلدى. دۈشمەن لەشكەرلە-
رى مېنى ئارىغا ئالدى. ھەر ئىككى تەرەپ ئارىلىشىپ، جەڭ شۇنداق قىزىپ كەتتىكى، ئەزرائىلنىڭ با-
زىرى چىقىپ، قانلار ئېرىق - ئېرىق ئاقتى، جەسەتلەر دۆۋىلىنىپ ياتتى. مەن قانچە جانبازلىق قىلغان
بولساممۇ، دۈشمەن مۇھاسىرىسىدە قالدىم، تەرەپ - تەرەپ كامان تاشلاپ، ئاتتىن يىقىتىپ مېنى ئە-
سىر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن زىندانغا قامالدىم. رۇم پادىشاھى ۋەزىرلىرى بىلەن مۇزاكىرىلىشىپ:

— ئۇ مېنىڭ نەچچە باتۇرۇمنى بىر ئومۇت بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈردى. نېمىدېگەن پالۋان - ھە؟ — دەپ، مېنىڭ پالۋانلىقىمغا ئاپىرىن - تەھسىن ئوقۇپتۇ ۋە، — ئۇ پالۋان ئەسلىي تەرتۇس شاھىنىڭ پالۇنى ئەمەس، سىرتتىن خالىس كەلگەنكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى بىزگە بەيئەت قىلىشنى تەرغىب قىلىپ كۆرەيلى، بەلكىم كۆڭلى بىزگە مايىل بولۇپ، بەيئەت قىلىپ قالسا، كۈيئوغۇل قىلىۋالساق، شۇندىلا بىزگە ئىشەنچلىك بولىدۇ. بىز بۇ ئارقىلىق تەرتۇس شاھى ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيمىز، دەپ قارايمەن، سىلەرچە قانداق؟ — دەپتۇ. ۋەزىر - ۋۇزرالار بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىردەك:

— شاھىمىزنىڭ ئەقلىگە ئاپىرىن! — دېيىشىپ كېتىپتۇ.

— شاھىمىز دېگەندەك، بىزگە بالا بولۇپ قالسا، ھەر يىلى كېلىدىغان چەتنىڭ تاجاۋۇزىدىن قۇتۇلۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن، — دېيىشىپتۇ ئۇلار.

مەسلىھەتنى بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن، ماڭا تۇرلۇك سەرپايالارنى كىيگۈزۈپ، ياخشى تائاملار بىلەن ئالاھىدە زىياپەت قىلىپ، شاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى. شاھ ماڭا ياخشى گەپ - سۆزلەرنى قىلىپ، مېنىڭ بەيئەت قىلىشىمنى، ئۆزىگە كۈيئوغۇل بولۇشۇمنى تەلەپ قىلدى. مەن شاھقا بەيئەت قىلىمايدىغانلىقىمنى، كۈيئوغۇل بولمايدىغانلىقىمنى، ئىسلام قوشۇنىدىن ئايرىلىپ، كۈپپارلار قوشۇنىدا خىزمەت قىلمايدىغانلىقىمنى ئوچۇق بايان قىلدىم. پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ:

— جاللات! — دەپ ۋارقىرىدى. جاللات يېتىپ كەلدى، مېنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى. ۋەزىرلەردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ:

— شاھىئالەم، كەمىنلىرىنىڭ جانابلىرىغا مەسلىھىتىم شۇلدۇركى، ئۇ قانداقلا بولسۇن ھامانەم بىزنىڭ قولىمىزدا، ئۇ ھازىرچە ھېچنەگە كېتەلمەيدۇ. ئۇنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىش ئاسان، چۈنكى ئۇ قوللىرىدا. ئۇنى ھازىرچە شەھەرگە يولغا سېلىپ، مەلىكەمگە تاپشۇرساق، مەلىكەم پالۋاننى بەيئەت قىلىشقا دەۋەت قىلىپ كۆرسە. ئەگەر بەيئەت قىلىش نېسىپ بولسا، جانابلىرىنىڭ مۇبارەك خانىسىدا ئىزىت - ئابرۇيغا سازاۋەر بولىدىغانلىقىنى ۋە ئۆزىنى مەھبۇبلۇققا تەقدىم قىلىدىغانلىقىنى، بىزنىڭ دېمىزغا كىرىپ، ئىتائەت قىلسا، ئامان قالىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلسا، ئەجەب ئەمەس، ئەگەر ئۇنىڭغا كۆنمىسە، تۇرلۇك ئازاب - ئوقۇبەتكە دۇچار بولىدىغانلىقىنى ئەسكەرتكەي. ئەگەرچەندە مۇددىئايىمىزدەك بولۇپ، ئىتائەت قىلىپ قالسا تەلىيى، يەنىلا ئىتائەت قىلمىسا، جانابىي ئالىيلىرىنىڭ ئىختىيارىدا بولغاي.

شاھ ۋەزىرنىڭ مەسلىھىتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ۋەزىرنىڭ مەسلىھىتىنى ئورۇنلۇق بىلىپ قوشۇلۇپتۇ ۋە مېنى غول زەنجىر بىلەن باغلاپ ھارۋىغا سېلىپ، ياساۋۇللارنىڭ قاراۋۇللۇقىدا شەھەرگە يولغا سالدى.

رۇم شاھى بىر ياساۋۇل ئارقىلىق قىزىغا تەرتۇس شاھىنىڭ پالۋىنىنىڭ ئەسىرگە چۈشكەنلىكىنى، ۋەزىر - ۋۇزرالىرى بىلەن بولغان مەسلىھەتلىرىنى تولۇقى بىلەن يېزىپ ئەۋەتكەنكەن. بىز ئوردىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، مەلىكىنىڭ ياساۋۇللىرى ئوردا ئىچىدە مېنى ئالاھىدە تەييارلانغان ئورۇنغا ئورۇنلاشتۇردى. مەن ئوردا ئىچىدە ئەركىن يۈرەلەيتتىم، لېكىن ئوردا سىرتىغا چىقالمايتتىم. ئۇچ كۈندىن كېيىن، مەلىكىنىڭ مەھرەملىرى ماڭا مەلىكىنىڭ قېشىمغا چىقىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. مەلىكە دېگەن مۆھلەتتە شانۇ شەۋكەت بىلەن كېنىزەكلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا چىقتى، ئالاھىدە تەييارلانغان كۇرسىدا قارار تاپتى. مەلىكە شۇنداق ساھىبجامال، قۇندۇز چاچ، شەھلا كۆز، زىلۋا بوي، پەرى سۈپەت نازدە-

ىنىن ئىدىكى، دۇنيادا ئۇنىڭ تەڭدىشى يوقتەكلا بىلىنىدى. ئۇ نازىنىن ماڭا قاراپ:

ــ ئەي پالۋان يىگىت ! ئاتامغا بەيئەت قىلىپ، ئاتامنىڭ ئىلتىپاتىغا سازاۋەر بولۇپ، خانىدانلىقىمىزنىڭ ساھىبى بولۇپ قېلىشنى خالىساڭ، مەن ساڭا مەھبۇبە بولۇپ قالغايمەن، ئاتام ھەم ساڭا مەرھەمەت قولىنى سۇنغاي. ئەگەرچەندە سەن بەيئەت قىلىشنى خالىمىساڭ، مېنىڭ ئەقىدەمنى رەت قىلساڭ، سېنىڭ تەقدىرىڭ ئاتامنىڭ قولىدا بولۇپ، ئۆز جېنىڭغا ئۆزۈڭ زامىن بولغايسەن، ــ دەپ، جاۋابىمنى كۈتۈپ تۇردى. مەن مەلىكىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قىرىق كۈنلۈك مۆھلەت بېرىشنى سورىدىم. مەلىكە سۆزۈمنى قوبۇل كۆرۈپ، كېنىزەكلىرى بىلەن ئۆز قەسرىگە قايتتى.

ماڭا مەخسۇس ئۆي، مەخسۇس خىزمەتچىلەرنى بەلگىلەپ قويدى، ئوردا ئىچىدە تېخىمۇ ئەركىن ئازادە يۈرەلەيدىغان بولدۇم. ئوردا ئەترا-پى ئىنتايىن مۇس-تەھكەم قورغان بو-لۇپ، قاراۋۇللار تو-لىمۇ كۆپ ئىدى. مېنىڭ ئويلايدىغى-نىم بۇ يەردىن قانداق قىلىپ قې-چىش ئىدى. ئوردا ئىچىدە ئايلىنىپ يۈرۈپ ئوردا سې-پىللىرىنى كۆزد-تەتتىم، ئەپلىك ئورۇن ئىزدەيتتىم. سېپىلنىڭ جەنۇ-بىدا بىرنەچچە ئې-غىز ئۆي بولۇپ، بىر ئۆينىڭ تېمى سېپىلغا تۇتاش ئى-دى. ئۆگزىدىن سې-پىلغا چىقىش مۇشكۈل ئىدى. مە-لىكە بىلەن كۆرۈ-شۈپ يىگىرمە ئىك-كى كۈندىن كېيىن بارلىق ھازىرلىقلار-

نى پۇتتۇرۇپ، قېچىش قارارىغا كەلدىم. تۇن نىسبى بولۇپ، ئوردا ياساۋۇللىرى قاتتىق ئۇيقۇغا چۈشكەن-
دە، ھازىرلاپ قويغان ياغاچنى ئاستا كۆتۈرۈپ، ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن ئۆينىڭ قېشىغا كەلدىم. بەز-
تىمگە يارىشا بۇ ئۆيدە ئادەم يوق ئىكەن، ئۆگزىگە چىقىپ، ياغاچنى سېپىلغا يۆلەپ، يامىشىپ تۆپىگە
چىقىۋالدىم، سېپىلنىڭ سىلىقراق يېرىدىن دۈمبەمنى سېپىلغا يۆلەپ سىيرىلىپ چۈشتۈم. شۇنىڭ بە-
لەن تەۋەككۈل دەپ قارا ئاغۇ كېچىدە يۈرۈپ كەتتىم. شۇ ماڭغانچە دەشت - باياۋانلارغا، گاھى قېلىن
جاڭگاللارغا بېرىپ قالاتتىم. ماڭا ھېچقانداق يۈرت يولۇقمايتتى، ياۋايى ھايۋانلارنى تۇتۇپ يەيتتىم. مانا
شۇنداق مېڭىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە دەشت - باياۋاندا ئېگىز تاملىق قورۇغا بېرىپ قالدىم، دەرۋازىسى
ئوچۇق ئىدى. قورۇغا توسالغۇسىز كىردىم. قورۇ ئىچىدە كەڭ پېشايۋانلىق ئۆيلەر قاتار تۇراتتى، پې-
شايۋاندا ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي ئولتۇراتتى، بوۋاينىڭ نېرىسىدا قازاندا شورپىلار قاينايتى، گۆشلەر
پىشىپ تۇراتتى. مەن بوۋايغا ئەدەپ بىلەن سالام بەردىم. بوۋاي سالىمىغا جاۋاب بەرگەندىن كېيىن، بىر
چىنە تاماق تەلەپ قىلدىم.

— مەن ماڭالمايمەن، سەن مېنى كۆتۈرۈپ قازان بېشىغا ئېلىپ بارغىن، — دېدى. مەن بوۋاينى با-
لىنى كۆتۈرگەندەكلا كۆتۈرۈپ ئەكېلەي دېگەنىدىم، بوۋاي:

— ياق، ھاپاش قىلغىن، — دېدى. ماقۇل دەپ ھاپاش قىلدىم.

بوۋاي ھاپاش بولغاندىن كېيىن، ئوك پۇتىنى بىرلا تاشلىغانىدى، پۇتى سوزۇلۇپ بېلىمگە يەتتە
ئورالدى. سول پۇتىنى ھەم بىر سىلكىگەنىدى، ئۇمۇ يەتتە ئورالدى. بوۋاي دۈمبەمگە چەمبەرچاس باغلا-
دى. بوۋاينى كۆتۈرۈپ، قازان بېشىغا ئېلىپ باردىم. ئۇ ماڭا تاماق ئۈسۈپ بەرمىدى. ئۇنىڭ ئادەم ئە-

مەس، رودۇپاي ئىكەنلىكىنى شۇ چاغدىلا بىلدىم. شورپىلارنى ئۆزۈم ئۈسۈپ ئىچتىم، قورسىقىم تويغا-
دىن كېيىن يەنە يولغا راۋان بولدۇم. دۈمبەمدە رودۇپاي بار ئىدى. دەشت - باياۋانلاردىكى رودۇپايلارمۇ
كەينىمگە ئەگىشىۋالدى، قېرى ئۆلسە، ھاپاش بولمىز، دېگەندەك قىلىشاتتى. شۇنداق قىلىپ، مۇشكۈل-
دە بىر ئورمانغا ئاران يېتىپ كەلدىم. ئۇجمىلەر پىشىپ مەي باغلاپ كەتكەن، چوك بوغما قاپاقلارمۇ
سارغىيىپ پىشقانىدى. ئۇجمىلەرنى يىغىپ، چوك قاپاقلارغا سىقىپ سۈيىنى ئالدىم. بۇلارنى كۈنلۈكى
كۈنگە قاقلاپ ئېچىتىپ، مۇسەللەس قىلىپ ئىچتىم. بۇنى كۆرگەن رودۇپايلارمۇ ئىچىدىغان بولدى. بۇ
ئورۇندا قانچىلىك كۈنلەر تۇرۇپ قالغانلىقىمنى بىلمەيمەن. ئىشقىلىپ، مۇسەللەسنى رودۇپايلارنىڭ
ئىچكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇلارغا كۆپرەك ئىچكۈزىدىغان بولدۇم. ئۇلار كەيپ بولۇشۇپ ئۇخلا-
يدىغان بولدى. مەن بۇ چارە بىلەن ئۇلاردىن قېچىپ قۇتۇلدۇم. ئادەمزات بار ماكاننى ئىزدەپ، نەچچە كۈن-
لەپ يۈرۈپ كەتتىم. مېنىڭ يۈرتۇم نەدە، قايافقا ماڭمەن، ئېنىق بىلمەيتتىم. بىر كۈنى بىر ئورمانغا
بېرىپ قالدىم. بۇ ئورمان مايمۇنلار ماكانى بولۇپ، نۇرغۇن مايمۇنلار مېنى تۇتۇۋېلىپ، يالاپ، پادىشاھ-
لىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلدى. مايمۇن پادىشاھى چىشى مايمۇن ئىكەن. ئۇ مېنى ئەڭ يۇقىرىدا ئولتۇرغۇزدى.

— كېلىڭ، مېھمان، — دېدى ئۇ ئۆزىنىڭ يېنىدىن ئورۇن كۆرسىتىپ، — سىز بىزنىڭ يۇرتى-
مىزغا قانداق بولۇپ كېلىپ قالدىڭىز؟

— مەن يۇرتۇمدىن سەپەرگە چىقىپ، يول ئادىشىپ كېلىپ قالدىم.

— سىزنىڭ بىز تەرەپلەرگە كېلىشىڭىزنى تەقدىر نېسىپ قىپتۇ، يۇرتىمىزدا ئۇزۇن تۇرۇپ قېلە-
شىڭىزغا توغرا كېلىدۇ. مۇشۇ يۇرتىمىزدا قىرىق مىڭ مايمۇن بار. بۇنداق بىرقانچە يۇرتلىرىمىز بو-
لۇپ، ھەرقايسىسىدا قىرىق مىڭدىن مايمۇن بار. مېنىڭ ئېرىم ھەممىسىنىڭ پادىشاھى ئىدى. ئۇ ئۆلدى،

هازىر ئۆزۈم پادىشاھلىق قىلىۋاتىمەن. سىز مېنى ئۆز ئەمرىڭىزگە قوبۇل قىلىپ ئېلىشىڭىزنى ئۆتۈنەمەن. بەربىر سىز كېتەلمەيسىز.

مەن هازىر بۇلاردىن قېچىپ قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلىپ، ئىلاجسىز ماقۇل بولدۇم. مايمۇنلار شاھى توي ھەققىدە ئەمر قىلغانىدى، مايمۇنلار جاڭگال يەل - يېمىشلىرىنى يىغىپ توي هازىرلىقىنى پۈتتۈردى. ئۇ مايمۇنلارغا ئۆز ئادىتى بويىچە توي قىلىپ بەردى. بىر يىلدىن كېيىن مايمۇن ئايالىمغا، ماڭا رەھمى قىلىپ، مېنى يولغا سېلىپ قويۇشنى، بالا - چاقىلىرىم بار ئىكەنلىكىنى ئېيتتىم. ئۇ ماڭا:

— بوپتۇ، بۇ يەردە ئۆمۈرلۈك تۇرمىسىڭىز مەيلى. بىراق، هازىر مەن هامىلدار، بالا تۇغۇلغاندا، ئوغۇلمۇ، قىزمۇ، كۆرۈپ كېتىڭ، — دېدى. مەنمۇ ماقۇل بولدۇم. ئاي - كۈن توشۇپ، يەڭگىدى. ئايالىم قىز تۇغقانىدى.

— قىزىمىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن، ئەمدى مەن كېتەي، — دېدىم.

— دېگىنىڭىز بولسۇن، لېكىن بۇ قىزىڭىز «ئاپا، دادا» دېگۈدەك بولغاندا كېتىڭ، — دېدى. بۇنىڭغا قانچە نارازى بولغان بولسامۇ، ئۇنىمىدى. ئۇ ۋاقىتنى ئۇزارتىشنىڭ ئامالىنى قىلاتتى، مەن قېچىش پەيتىنى تاپالمايتتىم. قىزىمىز ئاخىر: «ئاپا، دادا» دېگۈدەك بولدى. يەنە مەن كېتىشكە رۇخسەت سورىدىم. ئۇ:

— بۇنى ياتلىق قىلغۇچە تۇرۇڭ، — دېدى. ئۇنىڭ مېنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن يولغا سالمايدىغانلىقىنى بىلدىم، قېچىش قارارىغا كەلدىم. يۇرتتىكى مايمۇنلارنىڭ جاڭگالغا يەل - يېمىش يىغىش ئۈچۈن كەتكەنلىكىدىن پايدىلىنىپ ئەپلەپ - سەپلەپ بۇ ماكاندىن يىراقلىشىپ، تەۋەككۈل دەپ يولغا ئاتلىنىپ قاچتىم، ئالدى - كەينىمگە قارىماي، بار كۈچۈم بىلەن قاچتىم. بىرقانچە چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن، كەينىمدىن ۋارقىرىغان ئاۋاز كەلدى، مەن تېخىمۇ تېزرەك قاچتىم. ئۇ:

— توختا! بۇ بالا سېنىڭ بولامدۇ ياكى مېنىڭ بولامدۇ؟ — دېدى. مەن:

— سېنىڭ بولسۇن، سېنىڭ بولسۇن، — دەپ قولۇمنى پۇلاڭلىتىپ كېتىۋەردىم، قۇتۇلغىنىمغا خۇشال ئىدىم. بىرنەچچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن بىر قوي پادىسىغا يولۇقتۇم، بىراق قوي بېقىۋاتقان چوپان دېۋە ئىدى. ئۇ مېنى كۆرۈپ:

— هە، خوجا سېلىم، كەلدىڭمۇ؟ — دېدى.

ئۇ قويلىرىنى هەيدەپ مېنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ ماڭدى، قويلارنىڭ هەممىسىنى چوڭ بىر غارغا قامىدى، غار ئاغزىنى يوغان تاش بىلەن ئېتىپ قويدى، مېنى كىچىك بىر غار ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ، ئادەملەر قاتارىغا قوشۇپ قويدى. غاردىكى كىشىلەر قىرىق - ئەللىكچە بولۇپ، ئۇلار: «مەن ئورۇق، ئۇ سېمىز» دەپ چۈرقىرىشاتتى. ئۇلارنىڭ قولى مەھكەم باغلاقلىق ئىدى. مېنىڭمۇ قولۇمنى باغلاپ قويدى. «سەن هازىرچە بىرنەچچە كۈن مېهمان» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن دېۋە غارنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئوت يېقىپ، ئىككى ئاچماق زىخنى ئوتقا تاشلىدى. زىخ قىزىغاندىن كېيىن قوتاندىكى بىر قوينى ئېلىپ كىردى. زىخنىڭ بىر تەرىپىگە قوينى، بىر تەرىپىگە بىر ئادەمنى ئۆتكۈزدى، ئۇ ئادەم خىرقىراپ - چىرقىراپ، ئوت ئۈستىدە جان بەردى. بۇلارنى ياخشى كاۋاپ قىلىپ، قوي گۆشى بىلەن ئادەم گۆشىنى ئارىلاشتۇرۇپ يېدى. ئۆلمەسلىكىمىز ئۈچۈن قوي گۆشىدىن ئاغزىمىزغا ئاز - ئازدىن چىشلىتىپ قويدى. دېۋىنىڭ قارنى تويغاندىن كېيىن، زىخنى ئوتقا تاشلاپ ئۇيقۇغا كەتتى. مەن باشقىلارنىڭ يارىمى

بىلەن قولۇمنى يەشتىم، زىخمۇ ئوتتا قىزىپ چوغدەك تەييار بولغانىدى، مەن زىخنى دۈشمىنىڭ كۆزىگە چەنلەپ تۇرۇپ بار كۈچۈم بىلەن تىقتىم، دۈشمەن ئورنىدىن چاچراپ تۇرغانچە:

— خوجا سېلىم، بۇ سېنىڭ قىلغان ئىشىڭ! — دەپ، مېنى قوغلاشقا باشلىدى. غارنىڭ ئىشىكى تاش بىلەن ئېتىپ قويۇلغانلىقى ئۈچۈن قوي قورۇسىغا چىقىۋالالمدىم. ئۇمۇ قوي قورۇسىنىڭ ئىشىكىدە تۇرۇۋېلىپ، قويلارنى بىر - بىرلەپ چىقىرىشقا باشلىدى. قويلارنىڭ ھەرقايسىسىنىڭ بىردىن ئىسمى بار ئىدى، قويلارنىڭ ھەممىسىنى بىر - بىردىن سىلاپ چىقىراتتى. مەن يوغان بىر قوينىڭ تېرىسىنى ئۆزۈمگە يۆگىۋالدىم. بەختىمگە يارىشا، مەندىن باشقا قوي قالماپتىكەن، يەنە چاقىرغانىدى، مەن باردىم، دۈمبەمنى سىلاپ پەرق ئېتەلمەي مېنىمۇ چىقىرىۋەتتى. قويلارنى چىقىرىمەن دەپ غارنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋەتكەندە، قويلارمۇ، ئادەملەرمۇ چېقىپ كەتكەنىدى. مەنمۇ چىقىۋالدىم. دۈشمەن ئەمدى بىزنى تاپالمايتتى. غاردىن ئامان - ئېسەن چىقىۋالغان ئادەملەر مەندىن مىننەتدار بولۇشۇپ، مەن بىلەن ھەمسەپەر بولۇشاتتى. يول يۈرۈپ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرگەندىن كېيىن، ھەرقايسىسى ئۆز ماكانلىرىغا راۋان بولدى. مەنمۇ ئۆز ماكانىمغا كېلىپ ئىشىكنى قاقتىم. ئايالىم ئۆيدىن:

— كىم؟ — دەپ ۋارقىراپ چىقتى. تۇن قاراڭغۇ ئىدى. ئۇنۇمدىن تونۇپ، ئىشىكنى ئاچتى. بىز كۆرۈشتۇق. ئۆيگە كىرسەم تېخىمۇ قاراڭغۇ بولۇپ، ھېچكىمنى كۆرگىلى بولمايتتى، چىراغنى يانداۋرغۇدەك نەرسە يوق ئىدى. ئۆيىمىزنىڭ ئۇدۇلىدىكى قوشنىمىز باققال بولۇپ، دۈكىنىدا چىراغ يېنىپ تۇراتتى. مەن چىراغنى كۆتۈرۈپ يانداۋرۇش ئۈچۈن دۈكانغا كىرگىنىمدە، باققال:

— ۋاي ئوغرى! — دەپ چۇقان كۆتۈردى. بازار ياساۋۇللىرى مېنى تۇتۇپ ئوردىغا ئېلىپ كەلدى، مېنىڭ ناله - زارىمنى ھېچكىم ئاڭلىمىدى. شۇنىڭدىن بېرى مانا يىگىرمە يەتتە يىل ئۆتتى، مەن زىندانىدا ياتتىم. مېنى سۈرۈشتۈرگەن بىرمۇ كىشى بولمىدى. بۇگۈن جانابىي ئالىيلىرىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن زىنداندىن خالاس بولدۇم، — دەپ خوجا سېلىم سەرگۈزەشتىسىنى تۈگەتتى. پادىشاھ خوجا سېلىمنىڭ بۇ سەرگۈزەشتىسىگە ھەيران بولۇپ:

— نۇرغۇن ئىشلارنى كۆرۈپسىز، زىنداندا ئۇزۇن مۇددەت بىگۇناھ يېتىپسىز، بۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ ھىمايىمىزدە دەم ئېلىپ ياتقايسىز، — دەپتۇ. خوجا سېلىم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ئارامخۇدا ياشاپتۇ.

ئادەمىي شەيتان

ەدەمكى بىر زاراتگاھلىقتا چوڭ بىر گۈمبەز بار ئىكەن، بۇ گۈمبەز ئىچىگە ئالەمدىن ئۆتكەن چوڭ ئۆلىمالار قويۇلغانىكەن. جۈمە كۈنى كىشىلەر بۇ يەرگە كېلىپ تاۋاپ ۋە دۇئا - تىلاۋەت قىلىدىكەن. بۇ گۈمبەزدە ئىككى ئەما شەيخ بار ئىكەن. بۇ ئىككىسى كىشىلەر ئەكەلگەن تائاملارنى، قۇيماق، پوشكاللارنى تەڭ يەپ مازاردا ناھايىتى توق، بايلىقات ئۆتىدىكەن. بۇ ئىككى ئەما شەيخنىڭ بايلىقات تۇرمۇشى شەيتاننىڭ ھەسەتخورلۇقىنى قوزغاپتۇ. شەيتان، كىشىلەرنىڭ خەير - ساخاۋەت قىلىپ ئەكەلگەن مەززىلىك تائاملىرىنى بۇ ئىككى كور يەپ، توق، خاتىرجەم ياشايدىكەن. خەپ، ئۇلارنىڭ قاچىسىدىكى تائاملارنى ئەپلەپ تارتىۋالمىسام، دەپ ئويلاپتۇ ۋە دەرھال ھەركەت قىلىشقا كىرىشىپتۇ.

بىر كۈنى شەيتان ئىككى شەيخنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋاپتۇ - دە، بىرىنىڭ ئالدىدىكى تائامنى تۈيدۈرماي يەۋاپتۇ. بۇنى سەزمىگەن ئىككى شەيخ: «بۇ تائام بەكمۇ مەززىلىك ئىكەن، شۇڭا ئاز ئەكېلىپ بىرىمىزنىڭ ئالدىغىلا قويۇپتۇ - دە» دېيىشىپتۇ. ئىككىنچى قېتىم شەيتان يەنە بىرىنىڭ ئالدىدىكى تائامنى تۈيدۈرماي يەۋاپتۇ. بۇنى ئەما شەيخلەر تۈيماپتۇ.

— بۇگۈن مېنىڭ ئالدىمدا تائام يوققۇ؟ — دەپ ئەتراپنى ھاسىسى بىلەن تىنتىپتۇ بىر شەيخ غەزەپكە كېلىپ.

— مېنىڭ ئالدىمدا بار، كەل، بۇنى تەڭ يەيلى، — دەپتۇ ئىككىنچى شەيخ، — كىشىلەردىن ئىنسانپ كۆتۈرۈلۈپ، سەدىقە قىلىش ئازىيىپ كېتىۋاتامدۇ، نېمە؟

— شۇنداق، بىر بالاسى بار، ئەزىزىم، — دەپتۇ بىرىنچى شەيخ.

شەيتان بۇ ئىشنى ئىككى - ئۈچ كۈن داۋام قىپتۇ. ئەما، ئىككى ئەما شەيخ بىر چىنە ئاشنى ياكى بىر قۇيماقنى تەڭ بۆلۈپ يەپ، يەنىلا بايلىقات، خۇشال ھايات كەچۈرۈۋېرىپتۇ.... بۇنى كۆرگەن شەيتان ئىچ - ئىچىدىن بوغۇلۇپ، ھەسەتخورلۇقى ئۆرلەپ، ئاچچىقىدا كوچىدا ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەپ كېتىۋېتىپ، بىر نەشكەش بەڭگىگە ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇ راسا چېكىپ، ئوبدان كەيپ بولۇپ شەھەرگە قاراپ كېتىۋاتقانىكەن، ئۇنى كىشىلەر «ئادەمىي شەيتان» دەيدىكەن، چۈنكى ئۇ مازار ۋە ئەسكى تاملىقلاردا يوشۇرۇنۇپ نەشە چېكىپ يۈرىدىكەن ھەم ھەرقانداق ھىيلە، يامانلىقتىن قايتمايدىغانلار قوۋمىدىن ئىكەن. ئۇ شەيتاننى كۆرۈپ سوراپتۇ:

— شەيتان، سەۋدايىدەك سۆزلەپ قاپسەنغۇ؟

— سۆزلىمەي قانداق قىلاتتىم، — دەپتۇ شەيتان ھەسرەتلىك شىكايەت قىلىپ، — بۇ گۈمبەزدىكى

ئىككى كور شەيخ مېنىڭ رىزقىمغا چاڭ سېلىپ، سەدىقە قىلىنغان ئاش ۋە قۇيماقلارنى يەپ كېتىۋاتقاچ. قا ماڭا ھېچ نەرسە تەگمەيۋاتىدۇ.

— ئاشۇ ئىككى كورنى ئەپلىيەلمىدىڭمۇ؟

— ھېچ ئەپلىيەلمىدىم. بىرىنىڭ ئالدىدىكى تائامنى تارتىۋالسام، ئىككىنچىسىنىڭكىنى بۆلۈشۈپ يەپ: «بۇگۈنكى تائامنىڭ باريغا شۈكۈر، ئاز بولسىمۇ، مەززىلىككەن» دېيىشىپ دۇئاسىنى قىلىپ ياتىدۇ.

— ئەخمەق شەيتان، — دەپتۇ ئادىمىي شەيتان، — ئۇلارنى ئاكاڭ قارىغايغا كۆرسەتكىن، مەن شۇنداق ئەپچىللىك بىلەن جايلايكى، ھەر ئىككىسىنىڭ تائامى يالغۇز ساڭىلا قالىدۇ. ئۇ چاغدا سەن ماڭا نېمە بېرىسەن؟

— سېنىڭ دېگىنىڭنى بېرەي ! — دەپ ۋەدە قىپتۇ شەيتان. شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى كېلىشىپ، ئۇدۇل مازارغا بېرىپتۇ، بۇ ئىككى شەيخ تائام كۈتۈپ ئولتۇرغانكەن. ئۇلار ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلاپ: «ئىنساپلىق مۆمىن بەندىلەر، قىلغان سەدىقىڭلەرنىڭ ھەققى ئۈچۈن ئاللاتائالا سىلەرگە جەننەت ئاتا قىلغاي، ئامىن ! » دەپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشۈپتۇ.

ئادىمىي شەيتان كېلىپ بۇ ئىككى شەيخنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، بىرىنچى شەيخنىڭ ئوڭ مەڭزىگە بىر كاچات ساپتۇ ـ دە:

— سېنىڭ رىزقىڭنى مۇنۇ شەيخ بۇرادىرىڭ قوشۇپ يەۋالدى، — دەپتۇ. ئاندىن كېيىن يەنە ئىككىنچىسىنىڭ سول مەڭزىگە بىر كاچات سېلىپ:

— سېنىڭ ئالدىڭدىكى تائامنى مۇنۇ بۇرادىرىڭ قويماي يەۋالدى، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككى شەيخ بىر ـ بىرىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ، كۆلاھلىرىنى ئېلىپ تاشلىشىپ، چاچلىرىنى يۇڭدىشىپ، جەڭگى ـ جېدەل قىلىپ ھالى قالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىتتىپاقى بۇزۇلۇپ، دۇشمەنلىشىپتۇ...

— كۆردۇڭمۇ، ئەخمەق شەيتان ! — دەپتۇ ئادىمىي شەيتان ئەما شەيخلەرنىڭ خۇرجۇن ـ خالتىلىرىغا يېغىلغان يېمەكلىكلەرنى شەيتانغا سۇنۇپ، — ھازىر ئۇلارنىڭ بۇنىڭغا قارىغۇدەك ھالى يوق. مەن پەقەتلىرىگە ئازراق تەسىر يېتىدىغان گەپ بولۇۋىدى، ئىناقلىقى بۇزۇلۇپ، دۇشمەنلەشتى. مانا ئەمدى مازارنىڭ سەدىقە تائاملىرى ساڭا تەئەللۇق بولدى.

— قۇللۇق، — دەپتۇ شەيتان قول قوشتۇرۇپ، — ئادىمىي شەيتاننىڭ ھىيلە ـ مىكرىگە قول قويدۇم ! ئەمدى سېنىڭ ئۈچۈن ھېچنېمىنى ئايىمايمەن ! — دەپ بىر كالىلەك نەشە بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئىنسانلار ئارىسىدا «ئادىمىي شەيتان ھەممە شەيتاندىن يامان» دېگەن ماقال تارقىلىپتۇ.

ئەل قىلغاننى قىل، بالام

ۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ دۇنيادا بار - يوقى بىرلا ئارزۇلۇق ئوغلى بولغانىكەن. شاھ ھەر كۈنى سەھەردە شاھزادىنىڭ ئالدىغا كىرىپ پىشانىسىگە بىرنى سۆيۇپ: «ئەل قىلغاننى قىل، بالام» دەپ نەسىھەت قىلىدىكەن. بۇ ئىش تا شاھزادە بالىغ بولغۇچە داۋاملىشىپتۇ.

بىر كۈنى شاھزادە پادىشاھقا شەھەرنى تاماشا قىلغۇسى كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشنى ۋەزىرگە تاپشۇرۇپتۇ. ۋەزىر شاھزادىنى ھەشەمەتلىك مەپە بىلەن شەھەرنى تاماشا قىلدۇرۇپتۇ. شاھزادە سەيلە قىلىپ كېتىۋېتىپ، بىر باغ يانتاقنى يۇدۇۋالغان بالىنىڭ يولىنىڭ چېتىگە چىقىپ ھاردۇق ئالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ بالىنىڭ ئەگىلى جۇل - جۇل، يانتاقنىڭ تىكەنلىرى دۇمبىسىنى قانىتىۋەتكەن، چاچلىرى ئۆسۈپ كەتكەنىكەن. شاھزادە بۇ بالىغا بىر تىللانى بېرىپ يۇرۇپ كېتىپتۇ. شاھزادە ئىككىنچى قېتىم شەھەر ئارىلاپ سەيلە قىلىپ يۇرگەندە، بۇ يانتاق كۆتۈرۇۋالغان بالىنى يەنە ئۇچرىتىپتۇ - دە، بىر تىللانى بېرىپ يۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇچىنچى قېتىم شاھزادە بۇ بالىنى يەنە ئۇچرىتىپتۇ ۋە بالىنى چاقىرتىۋېلىپ سىنچىلاپ قاراپتۇ. بالىنىڭ تەقى - تۇرقى، چىرايى - شەكلى، ياش قۇرامى ئۆزى بىلەن ئوخشاش ئىكەن. شاھزادە بالىغا بىر تىللانى بېرىپ، ئەتىسى ئەتىگەندە ئوردىغا بېرىشنى تاپىلاپتۇ. يانتاقچى بالا ئەتىسى ئەتىگەندە ئوردا دەرۋازىسى ئالدىغا بېرىپتۇ. قاراۋۇللار بالىنى قوغلاپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە كېلىپ قېلىپ، يانتاقچى بالىنى ئوردىغا ئەكىرىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە ئوتۇنچى بالىنى يۇيۇندۇرۇپتۇ، چاچلىرىنى ئالغۇزۇپتۇ، يېڭى كىيىم كىيگۈزۈپتۇ، تۇرلۇك نېمەتلەر بىلەن غىزالاندۇرۇپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭ ھال - ئوقىتىنى، ئاتا - ئانىسىنى سۇرۇشتۇرۇپتۇ ۋە ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ شاھزادىلىك كىيىمىنى كىيىپ، مۇشۇ ئوردىدا تۇرسەن، شاھ ئاتام ھەر كۈنى ئەتىگەندە كىرگەندە سالام بېرىپ ئورنۇڭدىن تۇرسەن. ئۇ پېشانەڭگە بىرنى سۆيۈپ: «ئەل قىلغاننى قىل، بالام» دەپ چىقىپ كېتىدۇ. سەن مۇشۇنىلا ئورۇندىساڭ بولدى. مەن سېنىڭ ئۆيۈڭگە بېرىپ بىرقانچە كۈن ئوتۇن توشۇيمەن.

شاھزادە ئوتۇنچىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. شاھزادىنى ئۆز ئوغلى دەپ بىلگەن ئوتۇنچى:

— سەن ئىككى كۈندىن بېرى يانتاق ئېلىپ كەلمەي نېمىش قىلدىڭ - ھە؟ — دەپ، خاپىچىلىقىنى شاھزادىنىڭ كاچىتىغا بىرنى ساپتۇ، ئۇنى ئورغاق، ئارقاننى كۆتۈرتۇپ يانتاق توشۇشقا ساپتۇ. شاھزادە

يانتاقلىقتا ئازراقمۇ يانتاق ئورالماپتۇ.

ــ ئىككى كۈندىلا قىلىدىغان ئىشىڭنى ئۇنتۇدۇڭمۇ؟ ــ دەپ بوۋاينىڭ ئوغلى قاينىپتۇ.

شاھزادە قولىغا تىكەن كىرىپ قاناپ كەتسىمۇ چاندۇرماي، مىڭ تەسلىكتە بىر باغ يانتاقنى ئورۇپ-تۇ. ئۇنى يۇدۇپ بازارغا ئاپارغۇچە، دۇمبىسىگە تىكەن كىرىپ ئاققان قان تېڭىملىرىغچە يېتىپتۇ. ئۇ شۇ ھالدا بازارغا كەپتۇ. خېرىدار قىياپىتىگە كىرىۋالغان بىر قاراقچى ئوتۇنچى بوۋايغا بىر باغ يانتاقنىڭ پۇلىنى تۆلەپ، يانتاقنى شاھزادىگە كۆتۈرتكۈزۈپ مېڭىپتۇ. خالىيراق جايغا بارغاندا بالىنى باغلاپ تۇ-گىگە ئارتىپ، باشقا بىر شەھەرگە ئەكېتىپتۇ ۋە ئۇ شەھەردە شاھزادىنى ئۆمرىدە بالا يۈزى كۆرمىگەن بىر سودىگەرگە سېتىپتۇ. سودىگەر بالىنىڭ چىرايى ۋە كېلىشكەن قەددى ـ قامىتىگە مەھلىيا بولۇپ، ئېسىل كىيىندۈرۈپتۇ ۋە ئۆزىگە بالا قىلىۋاپتۇ، شاھزادىنى مەدرىسىگە ئوقۇشقا بېرىپتۇ. ئۇ مەدرىسىگە

بارغۇچە شۇ شەھەر پادىشاھنىڭ قىزى سەيلە قىلىدىغان چارباغ يېنىدىن ئۆتىدىكەن. شاھزادە چارباغ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، سەيلىدىن قايتقان ھۆسن ـ جامالى تەڭداشسىز گۈزەل مەلىكە قىزنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئىشق ئوتى تۇتىشىپتۇ. شاھنىڭ قىزىمۇ بۇ شاھزادىنى بىر كۆرۈپ ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار ھەر كۈنى چارباغدا ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان، پەيتنى كەلتۈرۈپ بىللە سەيلە قىلىدىغان، مۇڭدىشىدىغان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپتۇ، شاھزادە ئەقىل ـ پاراسەتكە راسا تولۇپتۇ.

بىر كۈنى سودىگەر نۇرغۇن تۆگىگە مال ئارتىپ، يىراق يۇرتلارغا سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. شاھزادە سودىگەرنىڭ دۇكىنىدىكى سودا ـ سېتىق ئىشلىرىغا قاراپ قېپقاپتۇ.

كۈنلەر كەينىدىن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى شاھزادە دۇكاندا ئولتۇرسا، بىر بوۋاي كېلىپ:

ــ بىر گېپىم بار، بىر تىللا بەرگەنگە دەپ بېرىمەن، ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ــ قېنى دەپ باق، ــ دەپتۇ شاھزادە.

ــ تىللانى ئالماي تۇرۇپ دېمەيمەن، ــ دەپتۇ بوۋاي. شاھزادە ھەمىنىدىن بىر تىللانى ئېلىپ بېرىپتۇ.

ــ ئامانەتكە خىيانەت قىلما، ــ دەپتۇ بوۋاي ۋە يولغا راۋان بوپتۇ.

بوۋاي ئەتىسى دۇكان ئالدىغا يەنە كېلىپ:

ــ ئۆتكەنكىدىنمۇ مەنىلىك بىر گېپىم بار، ئۇنىمۇ بىر تىللا بەرگەنگە دەپ بېرىمەن، ــ دەپتۇ. شاھزادە ھەمىنىدىن بىر تىللانى چىقىرىپ بېرىپتۇ.

ــ ۋەدىگە ۋاپا قىل، ــ دەپ قويۇپلا كېتىپتۇ بوۋاي.

بوۋاي ئۈچىنچى كۈنىمۇ يەنە دۇكان ئالدىغا كېلىپ:

ــ بىر ئېغىز گېپىم بار، بىر تىللا بەرگەنگە دەپ بېرىمەن، ــ دەپتۇ. شاھزادە، ھەر مەرتەم ئۈچ مەرتەم، بۇنىمۇ ئاڭلاپ قالاي، دەپتۇ ـ دە، بوۋايغا يەنە بىر تىللا بېرىپتۇ. بوۋاي:

ــ ھەركىم قىلسا، ئۆزىگە قىلىدۇ، ــ دەپتۇ ـ دە، يولىغا كېتىپتۇ.

شاھزادە بۇ ئۈچ ھېكمەتلىك گەپنى دىلىغا مەھكەم ئورۇنلاشتۇرۇۋاپتۇ.

شاھزادە سودىگەرنىڭ ئۆيىدە يۈرۈپ راسا قۇرامىغا يېتىپتۇ. شاھزادىگە سودىگەرنىڭ ياش خوتۇنىڭ كۆڭلى چۈشۈپ قاپتۇ، شۇڭا شاھزادىنى بەك قەدىرلەپ كۈتۈپتۇ، ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن ئۇنى ئۆزىگە رام قىلىۋالماقچى بوپتۇ، لېكىن شاھزادە ئۇنىڭغا ئانچە ئېرەن قىلماپتۇ. سودىگەرنىڭ ياش خوتۇنى ئاخىر شاھزادىنىڭ كەچىسى ئۇخلاۋاتقان مەزگىلىدىن پايدىلىنىپ قوينىغا كىرىۋاپتۇ. شاھزادە ئويغىنىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇ سودىگەرنىڭ ياش خوتۇنى ئىكەن. شاھزادە بۇ خوتۇننى ئۆيىدە قالدۇرۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. شۇ كۈندىن تارتىپ ئۇلار ئارىسىدا نىزا پەيدا بولۇپ، پاراڭلاشمايدىغان، بىرگە ئولتۇرۇپ تاماق يېمەيدىغان بوپتۇ. سودىگەرنىڭ خوتۇنى ئۆزىنىڭ شەرمەندىچىلىكىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، شاھزادىنى كۆزدىن نېرى قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ. شۇنداق كۈنلەردە، سودىگەرمۇ سەپەردىن قايتىپ كەپتۇ. سودىگەرنىڭ خوتۇنى «سەن تاز دېگۈچە، مەن تاز دەۋالاي» دېگەندەك قىلىپ، شاھزادىنى ئېرىگە چېقىپتۇ.

ــ بالا باقماي بالا ـ قازا بېقىپسەن، سەن كەتكەندىن بېرى ماڭا ئازاب سالدى، زورلۇق قىلىپ قوينۇمدا ياتتى، ــ دەپتۇ.

سودىگەر دەرغەزەپكە كېلىپ، ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. ئۇ ئۆز خۇمدانچىسىنى چاقىرتىپ:

ــ تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن تەڭ خۇمدانغا بىرى كېلىدۇ. كەلگەن ھامان گەپ ـ سۆز قىلمايلا ئوتقا تاشلىۋېتىڭلار، ــ دەپتۇ.

سودىگەر شاھزادە بىلەن چاندۇرماي كۆرۈشۈپ، ئەتىسى تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن خۇمدانغا بېرىپ ھېساب ئىشلىرىنى پۈتتۈرۈپ كېلىشنى تاپىلاپتۇ.

شاھزادە ئەتىسى تاڭ سەھەردە خۇمدانغا مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇيۇ، توختاپ قاپتۇ. ئۇ شاھنىڭ قىزى بىلەن شۇ كۈنى ئەتىگىنى ئۇچرىشىشنى ۋەدىلەشكەنكەن. شاھزادە بىر تىللاغا سېتىۋالغان «ۋەدىگە ۋاپا قىل» دېگەن سۆزنى ئەسلەپ، ئالدى بىلەن چارباغقا قاراپ مېڭىپتۇ. سەھەردىكى بۇلبۇللارنىڭ ناۋاسى ئىچىدە شاھ قىزى شاھزادىنى كۈتۈپ تۇرغانكەن. ئۇلار دىدارلىشىپ، بۇلبۇل ناۋاسىدىن ھۇزۇر ئاپتۇ. ئاندىن شاھزادە قىز بىلەن خوشلىشىپ خۇمدان تەرەپكە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

سودىگەرنىڭ خوتۇنى شاھزادىنىڭ ياش جېنىغا ئىچىنىپ، ئۇنى باشقا ياققا يولغا سېلىۋەتمەكچى بو-لۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ خۇمدانغا بېرىپتۇ. خۇمدانچىلار بىرىنچى بولۇپ كەلگەن بۇ خوتۇنىنى تۇتقان پېتى ئوتقا تاشلىۋېتىپتۇ. شاھزادە سودىگەرنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇنداپ يېنىپ كەپتۇ. سودىگەر بۇنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ. سودىگەر خۇمدانچىلاردىن سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ خۇمدانغا بىرىنچى بولۇپ كەلگەن ئۆزىنىڭ خوتۇنىنى تاشلىۋەتكەنلىكىنى ئۇقۇپتۇ. سودىگەر خوتۇنىنىڭ خۇمدانغا بارغانلىقىدىن، بۇ ئىش شۇ خوتۇنىنىڭ ھىيلىسى ئوخشايدۇ، دەپ گۇمانلىنىپ، ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى شاھزادىدىن سۈرۈشتۈرمەكچى بوپتۇ.

ـــ بۇ ئىشتا زادى كىم ئەيىبلىك؟ ـــ دەپ سوراپتۇ سودىگەر شاھزادىدىن.

شاھزادە بولغان ئىشلارنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:

ـــ مەن سىزنىڭ دۇكىنىڭىزدا تۇرغاندا، بىر بوۋاي: «بىر گېپىم بار، بىر تىللا بەرگەنگە دەپ بې-رىمەن» دېدى. ئۇچ قېتىمدا ئۇچ تىللا بەردىم. بوۋاي: «ئامانەتكە خىيانەت قىلما؛ ۋەدىگە ۋاپا قىل؛ ھەر كىم قىلسا، ئۆزىگە قىلىدۇ» دېگەن ھېكمەتلىك گەپلەرنى دەپ بەردى. بۇنى دىلىمغا پۈكتۈم. خوتۇنىڭىز ماڭا شەرمەندىلىك قىلىشقا ئۇرۇنغاندا، ئامانەتكە خىيانەت قىلىشنى راۋا كۆرمىدىم، مەن خۇمدانغا ماڭ-غاندا، پادىشاھنىڭ چارباغدىكى قىزى بىلەن كۆرۈشۈشنى ۋەدىلەشكىنىم ئېسىمگە كەلدى ـ دە، ۋەدىگە ۋاپا قىلىپ، ئالدى بىلەن شۇ يەرگە باردىم. بەلكىم خوتۇنىڭىز مېنىڭ بىگۇناھلىقىمنى، ياشلىقىمنى ئويلاپ، مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالماقچى بولغاندۇ. مەن خۇمدانغا يېتىپ بارغۇچە ئۇنى ئاللىقاچان خۇمدانغا تاشلاپ بوپتۇ. شۇ چاغدا مەن: «ھەر كىم قىلسا، ئۆزىگە قىلىدۇ» دېگەننىڭ ھېكمىتىنى چۈشەندىم.

ـــ ئەي ماڭا خەيرخاھلىق قىلغۇچى سودىگەر ئاتا، ـــ دەپتۇ شاھزادە سۆزىنى داۋام قىلىپ، ـــ مەن بىر ئەلدىكى پادىشاھنىڭ بىردىنبىر شاھزادىسى بولىمەن. شاھ ئاتامنىڭ ھەر كۈنى ئەتىگەندە: «ئەل قىلغاننى قىل، بالام» دېگىنى بويىچە ئوتۇنچى بالىنىڭ ئىشىنى قىلىپ كۆرۈشنى ئۆزۈمگە راۋا كۆردۈم. ئاخىر مانا سىزنىڭ ئالدىڭىزدا تۇرۇپتىمەن.

سودىگەر چۆچۈپ كېتىپتۇ ۋە شاھزادىنىڭ قورقماس جاسارىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. سودىگەر شاھزادىنى ئۆز يۇرتىغا ئاپىرىپ پادىشاھقا تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھ شاھزادىنىڭ ئۆز نەسىھىتى بويىچە، ئەل قىلغاننى قىلغانلىقىغا بەكمۇ خۇشال بوپتۇ، سودىگەرنىڭ سەمىمىيلىكىگە رەھمەت ئېيتىپتۇ.

ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي پادىشاھ ھېلىقى سودىگەرنىڭ يۇرتىنىڭ پادىشاھىغا ئەلچى ئەۋەتىپ قۇدىلە-شىپتۇ. شاھزادە بىلەن ئۇنىڭ قىزىنىڭ تويى ئۆتكۈزۈلۈپتۇ. ئاندىن پادىشاھ تەختىنى شاھزادىگە ئۆتۈ-نۈپتۇ. ئوتۇنچى بالا بۇ شاھزادىنىڭ ئوك قول ۋەزىرى بوپتۇ. شاھزادە سودىگەرگە نۇرغۇن بايلىق ئىنئام قىپتۇ.

ھەسەنەم ۋە گۈلپەرى

ئۇرۇنقى زاماندا، مەغرىب تاماندا مەھمۇد، ھاۋاخان ئىسىملىك بىر ئەر ـ خوتۇن ئۆتكەنـ
كەن. ئۇلارنىڭ ئىككى ئېغىز كەپىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق بولۇپ، تۇمىقى چۈشسە
خۇدانىڭ زېمىنىغا چۈشىدىكەن. ئۇلار مەھەللىدىكى كاتتا بىر بايىنىڭ يېرىنى ئىجارىگە ئېـ
لىپ تېرىپ تۇرمۇشىنى سېرىقتال ئۆتكۈزىدىكەن.

ئۇلارنىڭ ھەسەنەم ئىسىملىك بىر ئوغلى بولۇپ، تولىمۇ ئىشچان ئىكەن، ئاتا ـ ئانىسىمۇ ئۇنىڭغا ئامراق ئىكەن. باھار كېتىپ ياز كەپتۇ. ھەسەنەمۇ ئون تۆت ياشقا كىرىپ قاپتۇ. ئورما باشلانغان كۈنـ لەرنىڭ بىرىدە، ھەسەنەم دادىسى بىلەن بىللە بۇغداي ئورۇش ئۈچۈن ئېتىزلىققا بېرىپتۇ ۋە ئورمىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ھەسەنەم ئورما ئورۇشتا دادىسىدىن قېلىشماپتۇ. دادىسىمۇ ئۇنىڭدىن كۆپ رازى بوپـ تۇ. ھەسەنەم كەچكىچە ئىشلەپ، ھېرىپ ئۆرە تۇرغۇچىلىكى قالماپتۇ، كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، قىـ بىشىدا ئولتۇرۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن دادىنىڭ ئوغلىغا ئىچى ئاغرىپ:

— ئوغلۇم، سەن ئۆيگە بېرىپ ئارام ئالغىن، مەن قالدى بۇغدايلارنى ئورۇۋېتىپ ئارقاڭدىن يېتىپ بارىمەن، — دەپتۇ. ھەسەنەم كۆزىنى ئاران ئېچىپ:

— ياق، دادا، سىز بۇنچىلىك ئىشنى تۇڭىتەلمەيسىز، — دەپتۇ ـ دە، ئورنىدىن تۇرماقچى بوپتۇ، ئەمما ئورنىدىن تۇرالماپتۇ. دادىسى ئۇنى ئۇنىمىغىنىغا قويماي، ئېتىز بېشىدىكى قېرى سېدە تۇۋىگە ياتقۇزۇپ قويۇپ، ئالدىراپ ئۆز ئىشىغا كېتىپتۇ. ھەسەنەم بىرپەستىن كېيىن تاتلىق ئۇيقۇغا غەرق بوپتۇ. شۇ ھامان ئۇنىڭ ئۇستىدە ھەيۋەتلىك بىر قۇش پەيدا بوپتۇ ـ دە، بىردىنلا پەسلەپ، ھەسەنەمنى كۆتۇرۇپلا ھاۋاغا تېز ئۆرلەپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى شاھ بەرقۇتتىن ئاڭلايمىز:

كۈھىقاپتا تاغ ـ دەريالىرى ۋە باغۇ بوستانلىرى كۆپ، ئاۋات بىر شەھەر بار ئىكەن. ئۇنىڭ پادىشاـ ھى شاھ بەرقۇت ئىكەن. ئۇ ئەلنىڭ دەردۇ ھالىغا قىلچە يەتمەيدىكەن، ھەرەمخانىلىرىغا نازىنىنلارنى يـ غىپ كەيپ ـ ساپا قىلىدىكەن. شاھ بەرقۇتنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى قارا نىيەت ئىكەن. ئاغزىدا پادىشاھنى ماختاپ ـ ئۇچۇرۇپ يۈرسىمۇ، دىلىدا شاھلىق تەختىنى تارتىۋېلىش غەرىزى قۇتراىدىكەن. ئۇ بۇ مەقسـ تىگە يېتىش ئۈچۈن پادىشاھنىڭ قىزى گۈلپەرنى قولغا چۈشۈرۇپ، ئۇنى ئەمرىگە ئېلىشنى ئويلايدـ كەن. پادىشاھ بۇ قارا نىيەت ۋەزىرنى قەۋەتلا ياخشى كۆرىدىكەن. گۈلپەرى سېھىرگەرلىك ئىلمىدە ئاتـ سىدىن ئۈستۈن تۇرىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ئوڭ قول ۋەزىر پادىشاھقا ئەلچى كىرگۈزۈپ، گۈلپەرنىي سوراپتۇ. پادىشاھمۇ بۇنىڭغا ماقۇل بوپتۇ. گۈلپەرى قوشۇلماپتۇ. گۈلپەرى زورلۇق، بېسىم ئالدىدا:

— شاھ دادام بىلىپ قالسۇنكى، مەن ئۆزۈم بىلەن بىر كۈندە تۇغۇلغان يىگىت بىلەن توي قىلىمەن. بۇنىڭغا ئۇنىمايدىكەن، ئۆلۈشكە رازىمەنكى، دۇنيادىن ھېچ كىشىگە ياتلىق بولماي ئۆتۈپ كېتىمەن، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان زالىم پادىشاھ ۋەزىرىگە ئەمر قىلىپ:

— بۇگۈندىن ئېتىبارەن قىزىم بىلەن بىر كۈندە تۇغۇلغان يىگىتلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ كاللىسى ئېلىنسۇن. ئۇ قايسى ئىقلىمدا بولسىمۇ، مېنىڭ دېگىنىم بويىچە بېجىرىلسۇن! — دەپتۇ.

ياۋۇز ئوڭ قول ۋەزىر پەرماننى قولىغا ئالغان ھامان زور قىرغىنچىلىق باشلىنىپتۇ. ئۇنىڭ ئىبلىس قولى ھەسىنەمنىڭ يۇرتىغا يەتكۈچە، گۈلپەرى پۈتۈن ئالەمنى سەيلە قىلىپ ئۆزىگە لايىق ئىزدەپتۇ. ئۇ ھەسىنەمنىڭ يۇرتىغا كېلىپ، ئۇنىڭ ھۆسن ـ جامالىنى كۆرۈپ ئۆزىگە مۇناسىپ كۆرۈپتۇ ـ دە، ھەسىنەمنى ئېلىپ قېچىپتۇ ۋە ئۇنى سىنىماق ئۈچۈن ئوردا شەھىرى ئالدىدىكى چەشمە بۇلاق تۇۋىگە تاشلاپتۇ.

ھەسىنەم ئويغانغۇدەك بولسا، چەشمە بۇلاق تۇۋىدە تۇرغۇدەك. ئالدىدا ئاجايىپ بىر كاتتا شەھەر ئوتقاشتەك چاقناپ تۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن ھەسىنەم ھەم ھەيران بوپتۇ، ھەم قورقۇپتۇ، قورققىنىدىن كۆزلىرى جامدەك ئېچىلىپتۇ.

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ بۇلاق يېنىدىن ئۆتىدىغان چوڭ يولغا چۈشۈپتۇ ـ دە، شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. بىر چاغدا ئېگىزلىكى ئاسمانغا تاقىشىپ تۇرغان بىر ئىمارەت كۆزگە چېلىقىپتۇ. ئۇ ھەيرانلىق ئىلكىدە قارىغۇدەك بولسا، بۇ سەلتەنەتلىك ئىمارەتنىڭ بىرمۇ تۇۋرۇكى يوق، ئاسماندا مۇئەللەق تۇرغۇدەك. تاملىرى كۈمۈشتىن قويۇرۇلغان بۇ ئىمارەتنىڭ قاشتېشى راملىق پەنجىرىسىدىن بىر قىز قاراپ تۇرۇپتۇ. ئاپتاپ تەلەتلىك، قۇياش يۈزلۈك بۇ ساھىبجامالنى كۆرگەن ھەسىنەم ھوشىدىن كەتكىلى تاس-تاماس قاپتۇ. ئۇ بۇ ساھىبجامالنىڭ ئىشقى پىراقىدا بارلىق غەم ـ غۇسسىلەرنى ئۇنتۇپتۇ. ھەسىنەم ئۆزىنى زورغا بېسىپ سوراپتۇ:

— ئەي مەلىكەم، بۇ قەيەر؟

— بۇ كۈھىقاپ شاھى شاھ بەرقۇتنىڭ ئوردىسى، — دەپتۇ جاۋابەن قىز.

ئاتا ـ ئانىسىدىن: «كۈھىقاپ بىلەن بۇ يەرنىڭ ئارىلىقى ئۈچ مىڭ يىللىق يول» دەپ ئاڭلىغان ھەسىنەم قورقۇپ كېتىپتۇ ھەم ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن، قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي تازا بېشى قېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا قىز:

— ئەي يىگىت، سىز كۆپ قايغۇرماي، مۇشۇ مېڭىشىڭىز بويىچە مېڭىۋېرىڭ، شۇ چاغدا بىر باغقا چىقىسىز، يېمەك ـ ئىچمەك، ئوزۇق ـ تۆلۈكسىز شۇ يەردە بولىدۇ، — دەپتۇ.

ھەسىنەم بۇ ساھىبجامال مەلىكىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ماڭغانىكەن، ئالتۇن دەرۋازىلىق بىر ھەشەمەتلىك باغقا كېلىپ قاپتۇ. باغ شۇنچىلىك ھەيۋەت ۋە گۈزەل ئىكەنكى، خىلمۇخىل مېۋىلەر پىشىپ، ساڭگىلىشىپ تۇرىدىكەن، قۇشلار سايرىشىپ كۆڭۈللەرنى شاد، دىلنى مەپتۇن قىلىدىكەن.

ھەسىنەم شىرىلداپ سۇزۇك سۇ ئېقىپ تۇرغان ئېرىقنى بويلاپ ماڭغانىكەن، كاتتا بىر ئىمارەت ئالدىغا كەپتۇ ۋە شۇ ھامان «سالام» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ دەرۋازا ئېچىلىپتۇ. ھەسىنەم قىرىق ئىشىك-

تىن ئۆتۈپ ھەشەمەتلىك بىر سارايغا كىرىپتۇ. ئۇنىڭدا خىلمۇخىل نازۇنىمەتلەر تىزىپ قويۇلغانىكەن. ھەسىنەم ئۇنىڭ ھەرقايسىسىدىن تېتىپ بېقىپتۇ، بىر - بىرىدىن تەملىك ۋە مەززىلىك تائاملارنى يەپ قورسىقى تويۇپتۇ. ئۇ ھەشەمەتلىك سارايدا ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئاددىي كەپىسى ۋە مېھرىبان ئاتا - ئا-نىسىنى ئەسلەپ ناخشا ئېيتىپ يىغلاپتۇ:

ئەزىز يۇرتۇم، ئىسسىق كۆلبەم قايدىسەن؟
مېھرىبانىم مەھمۇد ئاتام قايدىسەن؟
مېھرى يالقۇن ھاۋا ئانام قايدىسەن؟
بىرگە ئويناپ يۈرگەنلىرىم قايدىسەن؟

مەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم نە ئۈچۈن؟
مەلۇم ئەمەس، ماڭا مۈشكۈل سىر نېچۈن؟

توغرا يولغا سالغىن قادىر خۇدايا،
ياشلار تۆكۈپ ئاۋارىمەن، قايدىسەن؟

يېشىلمەيدۇ نېمە ئۈچۈن تېپىشماق،
ماڭا مۈشكۈل خەتەر بىلەن ئېلىشماق.
بىر كۆرۈشكە خۇدا نېسىپ قىلارمۇ؟
غەمگۇزارىم، دىل مازارىم قايدىسەن؟

ھەسىنەم يىغلاپ - يىغلاپ ئۇخلاپ قاپتۇ، چۈشىدە گۈلپەرىنى كۆرۈپتۇ. گۈلپەرى ئۇنىڭغا بىر دەستە قىزىلگۈلنى تۇتۇپ: «ئەي يىگىت، ئەتە ئاتامنىڭ ئالدىغا سالامغا بارىسىز، لېكىن ئوردىغا كىرىش-تىن بۇرۇن مەن بىلەن كۆرۈشۈپ مېڭىشنى ئۇنتۇماڭ» دەپ، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ھەسىنەم ئويغىنىپ قارىغۇدەك بولسا، ھېچكىم كۆرۈنمەپتۇ، لېكىن بېشىدا شاھانە تون - سەرپايىلەر تۇرۇپتۇ، ئۆينىڭ ئىچى مەززىلىك پۇراققا تولۇپتۇ. ھەسىنەمنىڭ دىمىغىغا كىرگەن خۇش پۇراق ئۇنىڭ ئىشقى گۈلشەنىنى پاتىپاراق قىلىشقا باشلاپتۇ.

ئەمدى سۆزنى گۈلپەرىدىن ئىشىتىمىز:

گۈلپەرى يەڭ ئىچىگە خەنجەر يوشۇرغان ھالدا دادىسى شاھ بەرقۇتنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ يۈرەك سۆزى پۈتۈلگەن خەتنى شاھقا سۇنۇپتۇ. شاھ خەتنى ئالدىراپ ئوقۇشقا باشلاپتۇ:

«ھۆرمەتلىك شاھ دادا، مەن سىزنىڭ جانجىگىرىڭىز بولۇش سۈپىتىم بىلەن شۇنى ئىلتىماس قىلىمەنكى، ئوردىغا مۇناپىقلىق، پىتنە - پاسات ئۇرۇقى چېچىلدى. سىزمۇ خىيانەتكارلارنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، دۆلەتنى خاراب قىلماقچى بولدىڭىز. پۇقرالىرىڭىز قاتتىق زۇلۇم ئىسكەنجىسىدە قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ياۋۇز ۋەزىرىڭىزنىڭ كەينىگە كىرىپ، مەن بىلەن بىر كۈندە تۇغۇلغان تالاي يىگىتلەرنىڭ جېنىغا زامىن بولدىڭىز. شۇنى بىلىپ قويۇڭكى، بىگۇناھ خەلقنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتەلمەيسىز، تۆكۈلگەن قانلارنىڭ ئۇۋالىغا قالىسىز. ئۆزۈمنىڭ ئىشىغا كەلسەم، مەن ئۆزۈم بىلەن بىر كۈن، بىر سائەتتە تۇغۇلغان يىگىتنى ئاللىقاچان تېپىپ قويغانمەن. ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ، ياخشىلىقچە مېنى شۇ يىگىتكە بەرسىڭىز».

بۇ خەتنى ئوقۇپ پادىشاھ دىر - دىر تىترەشكە باشلاپتۇ. ئۇ ئېغىز ئاچقۇچە، گۈلپەرى خەنجەرنى قولىغا ئاپتۇ - دە:

— قېنى، ئېيتىڭ، پەرمانىڭىزنى ئۆزگەرتەمسىز، يوق؟ مېنىڭ دېگىنىمگە كۆنەمسىز، يوق؟ ئەگەر دۆلەتنى ئوڭشىمىسىڭىز، مېنى ئاشۇ يىگىتكە بەرمىسىڭىز، شۇ تاپتا ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئىلاجسىز گۈلپەرىنىڭ تەلىپىگە كۆنۈپتۇ، يىگىت بىلەن سۆزلەشمەكچى بوپتۇ.

ھەسىنەم سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ بويىنى سۇغا سالغاندىن كېيىن ناماز ئوقۇپتۇ، ئاندىن يېڭى تونىنى كىيىپ، مەلىكە گۈلپەرىنىڭ يېنىغا راۋان بوپتۇ. ھەسىنەم يېتىپ كەلگەندە، گۈلپەرى ئۆزىنى يا-

ساپ ـ جابدۇپ تۇزەشتۇ. رۇۋاتقانىكەن. گۈلپەرى خۇش تەبەسسۇم بىلەن ھەسسىنەمنى قارشى ئاپتۇ ۋە ئالدىغا خىلمۇخىل نەپ-مەتلەر كەلتۈرۈپتۇ، ئاندىن شۇنداق دەپتۇ:

— سىز بۇگۈن دادامنىڭ قېشىغا بارد-سىز، دادام نېمە دېسە، ياق دېمىگەيسىز، ئالدىدا ئىز-زەت ـ ئىكرامنى ساقلا-غايسىز، قايتقىنىڭىزدا يېنىمغا كىرىپ ئۆتكەي-سىز، — دەپتۇ.

ھەسسىنەم ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ، ئوردىغا بېرىپ-تۇ ۋە ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن شاھقا سالام بېرىپ-تۇ. پادىشاھ:

— سەن ئۇچ كۈندىن كېيىن قېشىمغا كىرد-سەن، ساڭا دەيدىغان مۇ-ھىم گېپىم بار، — دەپ-تۇ. ھەسسىنەم ماقۇللۇق

بىلدۈرۈپ ، ئوردىدىن يېنىپ چىقىپتۇ.

ھەسسىنەم ئەھۋالنى گۈلپەرىگە ئېيتىپ قويۇپ، يەنە ئاۋۋالقى باغدا سەيلە ـ تاماشا قىلىپ ئۇچ كۈن-نى ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇچ كۈن توشقاندا، ھەسسىنەم پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. شاھ ئۇنىڭغا:

— مېنىڭ ئۇچ شەرتىم بار، ئۇنى تولۇق ئورۇندىساڭ، قىزىمنى ساڭا بېرىمەن، ئورۇندىيالمىساڭ، كاللاڭنى ئالىمەن. بىرىنچى شەرتىم شۇكى، مۇشۇ شەھەردىن ئۇچ كۈنلۈك يىراقلىقتا بىر يېزا پەيدا قە-لىسەن. بۇ يېزا شۇنداق گۈزەل بولسۇنكى، ئېتىزلاردا بۇغداي پىشىپ، ئورۇلۇپ، ئۇن تارتىلىۋاتقان، ئې-تىز ـ ئېرىقلار يۇرۇشلەشتۇرۇلگەن مەنزىرە ئايان بولسۇن. سەن ئۆزۈڭ بەرپا قىلغان يېزاڭدا پىشقان بۇغداينىڭ ئۇنىدا خېمىر يوغۇرۇپ، تونۇرغا گىرده ياقىسەن. مەن تۆتىنچى كۈنى سەھەردە بېرىپ شۇ تو-نۇرنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇپ، ئۆز قولۇڭ بىلەن قومۇرغان گىرده بىلەن ناشتا قىلىپ يانىمەن، — دەپتۇ.

— چوقۇم ئورۇندايمەن، — دەپتۇ ھەسسىنەم.

ھەسىنەم پادىشاھنىڭ دېگەنلىرىنى گۈلپەرىگە ئېيتقانىكەن، گۈلپەرى:

— سىز نېمە دېدىڭىز؟ — دەپتۇ.

— ئورۇندايمەن، دېدىم، — دەپتۇ ھەسىنەم.

— سىز مۇشۇ ماڭغانچە مېڭىپ بىر تۈزلەڭگە بېرىپ، خالىغان يېرىڭىزدە ئۇخلاڭ. ئەتە سەھەر ئورنىڭىزدىن تۇرسىڭىز، دادامنىڭ دېگەنلىرىدىن نىشانە بولىدۇ. شۇنى ئېسىڭىزدە تۇتۇشىڭىز كېرەك. كى، تونۇردىن ناننى قومۇرۇشتا ئىچىڭىزدە: «مېنىڭ قولۇم ئەمەس، پەرىزاتنىڭ قولى» دېيىشنى ئۇنتۇماڭ، — دەپتۇ ۋە ھەسىنەمگە ئاق يول تىلەپتۇ.

ھەسىنەم شەھەردىن چىقىپ خۇشال يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپتۇ. كەچ كىرىپ، گۈ. گۈم پەردىسىنى يېپىپتۇ. دەل شۇ چاغدا ھەسىنەم ئۇ چەت ـ بۇ چېتىگە كۆز يەتمەيدىغان بىر تۈزلەڭگە كەپتۇ. ئۇ قورساقنى توقلاپ ئۇخلاپتۇ.

ھەسىنەم ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ قارىغۇدەك بولسا، گۈزەل ۋە كۆركەم يېزا ناماياں بوپتۇ. كۈن نۇرى گۈزەل يېزا قوينىدىكى بىپايان بۇغدايزار دالىنى نۇرغا پۈركەپ تۇرغۇدەك. بۇغدايزارلىق دالىدا قانداقتۇر بىر سېھرىي كۈچ كارامىتىنى كۆرسىتىۋاتقۇدەك، بۇغدايلار بىر تەرەپتىن ئورۇلۇپ، بىر تەرەپتىن تېپىلىپ، دانلىرى ئايرىلىپ ئۇن بولۇپ چىقىۋاتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن ھەسىنەم ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ. ئۇ ھوشىنى يىغىپ ئوڭ تەرەپكە قارىغۇدەك بولسا، تونۇردا گىرده نانلار پىشىۋېتىپتۇ. پادىشاھ تونۇر بېشىدا ھەسىنەمگە قاراپ تۇرۇپتۇ.

— سالام، پادىشاھ ئالىيلىرى ! — دەپتۇ ھەسىنەم ھودۇقۇشىنى بېسىپ.

— ئەي يىگىت، ناشتىلىقىمنى بەر، — دەپتۇ پادىشاھ. ھەسىنەم ئىككىلەنمەيلا تونۇرنىڭ بېشىغا چىقىپتۇ ـ دە، ئىچىدە: «مېنىڭ قولۇم ئەمەس، پەرىزاتنىڭ قولى» دەپ گىردىنى قومۇرۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ھەسىنەمگە:

— مېنىڭ قەسرىمگە بارغايسەن، — دەپتۇ ـ دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئۇ ھەيران بولۇپ كۆزىنى يۇمغانكەن، ئۆزىنى گۈلپەرىنىڭ ھۇزۇرىدا كۆرۈپتۇ.

ھەسىنەم ئەتىسى ئەتىگەندە پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا ئىككىنچى شەرتىنى مۇنداق بايان قىپتۇ:

— بۇ يەردىن بەش كۈنلۈك يىراقلىقتا بىر تاغ پەيدا قىلىسەن، تاغ شۇنچىلىك گۈزەل بولسۇنكى، ئىقلىمدا بۇنداق تاغ كۆرۈلمىگەن بولسۇن. تاغنىڭ ئاستىدىن چوڭ بىر ئۆستەڭ سۇ ئاقسۇن، ئۇ تۈز. لەڭگە چىققاندا ئىككىگە ئايرىلسۇن، بىرىدە قىزىل، بىرىدە يېشىل سۇ ئاقسۇن. مەن بارغاندىن كېيىن، قىزىل سۇدىن قىزىل بېلىق، يېشىل سۇدىن يېشىل بېلىق تۇتۇپ كاۋاپ قىلىپ بېرىسەن.

ھەسىنەم ئورۇنداشقا ۋەدە بېرىپ، گۈلپەرىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. گۈلپەرى ئۇنىڭغا:

— سىز ھازىر سەيلە ـ تاماشىيىڭىزنى قىلىپ يۈرۈپېرىڭ، ئاخىرقى كۈنى يولغا چىقىپ ھارغان يېرىڭىزدە يېتىپ ئۇخلاڭ. ئەتىسى سەھەردە تۇرۇپ قارايدىغان بولسىڭىز، دادامنىڭ ئىككىنچى شەرتىدىن بېشا. رەت بولىدۇ. دادام كەلگەندە: «مېنىڭ قولۇم ئەمەس، پەرىزاتنىڭ قولى» دەپ قىزىل سۇدىن قىزىل بېلىق، يېشىل سۇدىن يېشىل بېلىق ئالىسىز ـ دە، ئالدىڭىزدا كۆيۈۋاتقان گۈلخاندا كاۋاپ قىلىسىز، — دەپتۇ.

ھەسىنەم تۆت كۈن راسا ئويناپ تاماشا قىپتۇ، بەشىنچى كۈنى سەھەر يولغا چىقىپتۇ. بىر كۈن ماڭغاندىن كېيىن بىر چۆلگە كىرىپتۇ. ئۇ شۇ يەردە ھاردۇق ئېلىپ، قورساق توقلاپ ئۇخلاپتۇ. ئەتىگە.

نى قارىغۇدەك بولسا، ئالدىدا ئاسمانغا تاقىشىپ تۇرغان ھەرە چىشلىق ئېگىز تاغ قەد كۆتۈرۈپ تۇرغۇ-دەك. تاغ ئاستىدىن بىر ئۆستەك سۇ ئېقىپ، تۈزلەڭگە چىققاندا ئىككىگە ئايرىلىپ، بىرىدە قىزىل سۇ، بىرىدە يېشىل سۇ ئېقىۋاتقۇدەك. ھەسىنەم ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ يۈز - كۆزىنى يۇيۇپ تۇرۇشىغا، ئالدىدا پادىشاھ ھازىر بوپتۇ. ھەسىنەم شۇ ھامان گۈلپەرىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە قولىنى قىزىل سۇغا تىقىپ قىزىل بېلىق، يېشىل سۇغا تىقىپ يېشىل بېلىق ئاپتۇ ۋە ئۇنى ئالدىدا كۆيۈۋاتقان گۈلخاندا كاۋاپ قىپتۇ. ئاندىن كاۋاپنى: «بۇ مېنىڭ قولۇم ئەمەس، پەرىزاتنىڭ قولى» دەپ پادىشاھقا سۇ-نۇپتۇ. پادىشاھ ھۇزۇرلىنىپ يەپتۇ ۋە ،دۇئا قىلىپ:

— يىگىت، ئەتە ئالدىمغا بارغايسەن، — دەپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

ئەتىسى ھەسىنەم پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ۋە:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، پادىشاھىئالەم، قېنى، قانداق شەرتلىرى بار؟ — دەپتۇ. پادىشاھ ئۇچىنچى شەرتىنى مۇنداق ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ:

— يەتتە كۈنلۈك يىراقلىقتا بىر شەھەر ئاپىرىدە قىلىسەن. ئوردا شۇنداق ھەشەمەتلىك بولسۇنكى، تاملىرى كۈمۈشتىن بولسۇن، ئۇنىڭدىكى ئۆيلەر بىر - بىرىگە ئوخشاشمىغان ھالدا بېزەلسۇن. ھەيۋەتلى ئالەمدە تەڭداشسىز بولسۇن. شەھەرنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە بىر چارباغ بولسۇن. ئۇنىڭدا قىرىق غۇلام ئىشلەيدىغان بولسۇن. مېۋىلەرنىڭ خىللىرى جەننەتتىمۇ ھەم بولمىغان بولسۇن. يەتمىش ئىككى خىل مېۋە تەڭ پىشقان بولسۇن. مەن بارغاندىن كېيىن ھەر خىل مېۋىدىن ئىككى تالدىن ئېلىپ كېلىسەن، ئۇنىڭغا ئېغىز تېگمەن، — دەپتۇ.

ھەسىنەم گۈلپەرىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. گۈلپەرى ئۇنىڭغا:

— سىز بەش كۈن سەيلە - تاماشا قىلىسىز. ئالتىنچى كۈنى سەھەر يولغا چىقىپ خالىغان يېرىڭىزدە قونىسىز. ئەتىسى سەھەر ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ قارايدىغان بولسىڭىز، دادامنىڭ شەرتىدىن نىشانە بولىدۇ. لېكىن، مېۋىنى ئېلىپ كىرگەندە: «مېنىڭ قولۇم ئەمەس، پەرىزاتنىڭ قولى» دېگەن سۆزنى ئۇنۇتۇماڭ، — دەپتۇ.

ھەسىنەم بەش كۈن سەيلە - تاماشا قىلىپ، ئالتىنچى كۈنى يولغا چىقىپتۇ. ئۇزۇن يول مېڭىپ بىر دەريا ياقىسىغا بېرىپ چۈشۈپتۇ - دە، قورساقنى توقلاپ ئۇخلاپتۇ. ئەتىسى ئويغىنىپ قارىسا، پادىشاھنىڭ دېگىنىدىنمۇ ھەشەمەتلىك بىر شەھەر پەيدا بولۇپ، بىر دەريا شەھەرنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ ئۆتۈۋاتقۇدەك. ھەشەمەتلىك ئوردا ئاسمانغا بوي سوزغان بولۇپ، ئۇنىڭ تاملىرى قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇرۇپتۇ. ھەسىنەم شەھەرنى ئايلىنىپ چارباغقا كىرگەنىكەن، يەتمىش ئىككى خىل مېۋە تەڭ پىشىپ مەي باغلاپ كېتىپتۇ. ئۇ خۇشاللىقىنى سىغدۇرالماي تۇرۇشىغا، پادىشاھ ئالدىدا ھازىر بوپتۇ ۋە:

— قېنى يىگىت، مېۋە - چېۋىلىرىڭنى ئېلىپ كەل، — دەپتۇ.

ھەسىنەم: «مېنىڭ قولۇم ئەمەس، پەرىزاتنىڭ قولى» دېگىنىچە مېۋىلەرنى ئۈزۈپ، ئالتۇن تەخسە بىلەن شاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. پادىشاھ ھۇزۇرلىنىپ يەپتۇ. ئاندىن:

— ئەتە ئوردىغا بېرىشنى ئۇنتۇما، — دەپتۇ - دە، غايىب بوپتۇ.

ھەسىنەمنىڭ يۈرىكى ھاياجاندىن يايراپتۇ ۋە كۆزىنى يۇمغانىكەن، ئۆزىنى گۈلپەرىنىڭ ھۇزۇرىدا كۆرۈپتۇ. گۈلپەرى ئۇنى ھەر خىل ئېسىل يېمەكلىكلەر بىلەن مېھمان قىلغاندىن كېيىن:

— ئەتە دادامنىڭ يېنىغا بارسىڭىز، ئاگاھ بولۇڭكى، دادام سىزگە: «ساڭا نېمە لازىم؟» دېسە، سىز:

«ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس» دەڭ، «نېمە تىلىكىڭ بار؟» دېسە، «مالال كەلمىسە، قىزلىرىنى بەرسە-لە» دەڭ، — دەپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە ھەسەنەم پادىشاھنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭدىن:

— ئەي يىگىت، سەن مېنىڭ سىنىقىمدىن ئۆتتۇڭ، مەن سېنى رازى قىلاي. ئېيتقىنا، ساڭا نېمە

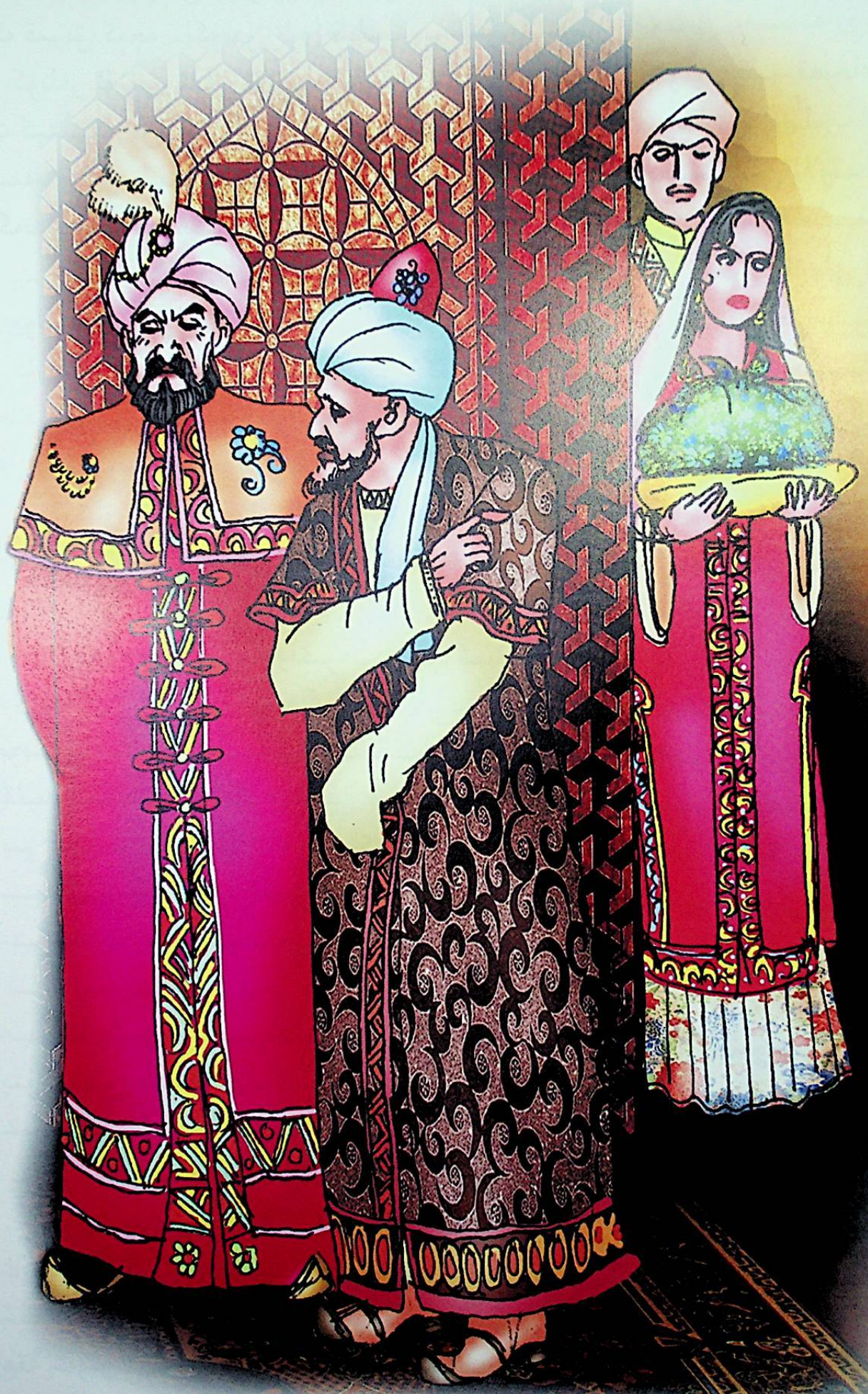

كېرەك؟ — دەپ سورىغانكەن، ھەسەنەم:
— ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس، — دەپتۇ.
— ئۇنداق بولسا، نېمە تىلىكىڭ بار؟ — دەپتۇ پادىشاھ.
— قىزلىرىنى بەرگەن بولسىلا، مۇرادىم ھاسىل بولاتتى، — دەپتۇ ھەسەنەم.
پادىشاھ غەزەپتىن تىترەپ كېتىپتۇ، لېكىن باشتىكى ۋەدىسىدىن يانالماي، ئاخىر قىزىنى ھەسەنەمگە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ.
كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، گۈلپەرى بىلەن ھەسەنەم بىر ئوغۇل، بىر قىزغا ئاتا - ئانا بوپتۇ. بارات كېتىپ، روزى كەپتۇ، روزى ئۆتۈپ ھېيت - ئايەملەر كېلىپ قاپتۇ. پەتىلەر باشلىنىپتۇ. گۈلپەرى ھەسەنەم بىلەن پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا پەتىگە بارماقچى بولۇپ جابدۇنۇپتۇ. ئۇلار شاھنىڭ قەسرىگە كىرگەندە، ئۆي ئىچىدىن مۇنداق گەپنى ئاڭلاپ قاپتۇ:
— شاھ ئالىيلىرى، ئۆزلىرى ئادىل ۋە دانا، شەھىرىمىزنىڭ ھەربىر پۇقراسى ئۆزلىرىدىن باشپاناھى بولغىنى بىلەن پەخىرلىنىدۇ. ۋەھالەنكى، بۈگۈنكى كۈندە قىزلىرىنى بىر جادۇگەرگە بېرىپ قويدىلا. ئۆزلىرىدىكى ئىلىم - ھېكمەتنى ھېچكىم بىلمەس ئىدى، بىراق ئۇ نائەھلى بىلىۋالدى. بۈنىڭدىن قارىغاندا ئۆزلىرى ھوشيار بولۇشلىرى لازىمكى، ئۇنى ئوردىغا يولاتمىسىلا، بىخەستەلىك قىلساق شەھرىنى خاراب قىلىدۇ.
— ئۇنداق بولسا، قانداق قىلغۇلۇق؟
— مېنىڭچە، مەلىكىنى قەسىرگە چاقىرتىۋېلىپ، ئۇچ كۈن ئىچىدە ئۇ نائەھلىنى كۆزدىن يوقىتىش كېرەك.

— بولىدۇ، بۇ ئىشنى ئۆزىڭىز ئۈستىڭىزگە ئېلىڭ!
گۈلپەرى ۋە ھەسەنەم دەرھال ئۆيگە قايتىپ، مەسلىھەت بويىچە ھەسەنەمنىڭ شەھىرىگە كەتمەكچى بوپتۇ ۋە جىددىي سەپەر تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ، بەقۇۋۋەت، ئەمما يەڭگىل يېمەكلىكلەرنى تەييارلاپ تەخ قىپتۇ. مەلىكە ئۆزىنىڭ ئاۋازىنى ئەپسۇن بىلەن ئۆيدە قالدۇرۇپ، ئىشىكنى تاقاپ يولغا راۋان بوپتۇ. بىر كۈنى ئەتىگەندە پادىشاھ ئەۋەتكەن نۆكەر گۈلپەرى ئولتۇرغان ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ:
— مەلىكەم، — دەپ چاقىرىپتۇ. ئۆي ئىچىدىن:
— ھە، مانا مەن، — دېگەن سادا كەپتۇ.
— ئۆزلىرىنى چاقىرغىلى كەلدۇق، — دەپتۇ نۆكەر.
— مانا ھازىر، كىيىم يەڭگۈشلىۋالاي، — دېگەن ئاۋاز كەپتۇ ئۆي ئىچىدىن. ئەلچى ئۇزۇن ساقلاپ تۇرۇپتۇ، لېكىن مەلىكە چىقماپتۇ. ئاخىر نۆكەر يەنە توۋلاپتۇ:
— مەلىكەم!
— مانا مەن، شاھ دادامغا داستىخان قىلىۋالاي، تەخىر قىلىڭ!
نۆكەر يەنە ساقلاپتۇ. ئاخىر كەچ بولۇپ قاراڭغۇ چۈشۈپتۇ، لېكىن مەلىكىدىن نىشان بولماپتۇ. نۆكەر ئاچچىقى بىلەن توۋلىغانكەن، ئۆي ئىچىدىن:
— كەتتى، — دېگەن سادا كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىشىكنى ئىچىپ كىرسە، ھېچكىم يوق. پادىشاھقا خەۋەر قىلغانكەن، پادىشاھ ئارقىسىدىن قوغلاشقا پەرمان بېرىپتۇ. بىرقانچە لەشكەر قارا قۇش سۈرىتىگە كىرىپ ئۇچۇپتۇ.

گۈلپەرى قارلىغاچ بولۇپ ھەسىنەم ۋە ئىككى بالىسىنى يۇدۇپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندا، ئاسمان قەرىدە ئۇچۇپ كېلىۋاتقان قارا قۇشلارنى كۆرۈپ قاپتۇ، شۇ ھامان ھەسىنەمنى بىر تۇپ قۇرۇق دەرەخ، بالىلىرىنى ئۇنىڭ ئىككى شېخى قىلىپ قويۇپ، ئۆزى قاقشال دەرەخكە قونۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

قارا قۇشلار ئاسمان قەرىدىن تۆۋەنگە شۇڭغۇپ، ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن يەر بېغىرلاپ ئۇچۇپ ئاسمانغا ئۆرلەپتۇ ـ دە، ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن ئۆتۈپ، كەلگەن يولى بىلەن كېتىپ قاپتۇ. گۈلپەرى ھەسىنەم ۋە ئىككى بالىسىنى ئېلىپ يەنە يولغا راۋان بوپتۇ.

ئەمدى گەپنى پادىشاھتىن ئاڭلايمىز:

قارا قۇشلار تەرلەپ ـ پىشىپ ئوردىغا كىرىپ، پادىشاھقا:

— جاھاننىڭ ھەممە يېرىنى ئايلاندۇق، ئۇلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ، — دەپتۇ.

— يول ئۇستىدە بىرەر نىشانە كۆرمىدىڭلارمۇ؟ — دەپتۇ شاھ بەرقۇت غەزەپتىن بوغۇلۇپ.

— كۆردۇق، بىر قۇرۇپ قالغان قاقشال دەرەخنى كۆردۇق، — دەپتۇ قۇشلار.

— ھەببەللى! — دەپتۇ شاھ بەرقۇت، — ئەنە شۇ قاقشال دەرەخ ئۇنىڭ ئېرى، شاخلىرى ئۇنىڭ ئىككى بالىسى، يەنە نېمە كۆرۈشتۇڭ؟

— قاقشال دەرەخ ئۇستىدە بىر قارلىغاچ ئولتۇرۇپتۇ، — دەپتۇ قۇشلار.

— جاللات! — دەپتۇ پادىشاھ، — قۇرۇق قول قايتىپ كەلگەن بۇ نان قېپىلارنىڭ كالىلىسى ئېلىنسۇن!

قارا قۇشلارنىڭ كاللىسى ئېلىنغاندىن كېيىن، پادىشاھ قاۋۇل، يارامليق ئەزىمەتلەردىن بىرقانچىنى تاللاپ گۈلپەرنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاشقا ئەۋەتىپتۇ.

گۈلپەرىلەر شۇ ماڭغانچە قىرىق كۈن يول يۈرۈپ بىر يۇرتقا يېتىپ كەپتۇ ۋە ئۇ يەردە بىرئاز دېمىنى ئېلىپ ماڭماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، ئاسمانىنىڭ قەرىدە ئۇچۇپ كېلىۋاتقان قارا قۇشلارنى كۆرۈپتۇ. ئۇ شۇ ھامان ھەسىنەم بىلەن ئىككى بالىسىنى بىر ئەسكى تاملىققا ئېلىپ كىرىپ، ھەسىنەمنى ئەسكى تامغا، ئىككى بالىسىنى تامنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تېشىپ چىققان پور كۆتەككە ئايلاندۇرۇپتۇ ـ دە، ئۆزى بىر خىشقا ئايلىنىۋاپتۇ.

قۇشلار ئۇچۇپ كېلىپ ھېلىقى ئەسكى تامغا قونۇپتۇ. بىرپەستىن كېيىن ھاۋاغا ئۆرلەپ، خېلى ئۇزاق چۆرگىلەپتۇ ـ دە، تاپالماي كېتىپ قاپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭمۇ كاللىسىنى ئاپتۇ ۋە ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن لېۋىنى چىشلەپ قاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، گۈلپەرى بىلەن ھەسىنەم ئۆز شەھرىگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار ھەسىنەمنىڭ ئىككى ئېغىزلىق كەپسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە:

— ھەسىنەم، — دەپتۇ گۈلپەرى، — ئۆيىڭىزدە سىز كەتكەندىن كېيىن تۇغۇلغان بىر سىڭلىڭىز بار. ئۇ سىزنى سۆيىمەن دەپ كېلىدۇ، ئۇنى سۆيگۈزمەي تۇرۇپ بىر كاچات ئۇرىسىز، ماقۇلمۇ؟

— ماقۇل، — دەپتۇ ھەسىنەم، لېكىن بۇ ئىشنىڭ تېگىدە نېمە سىر بارلىقىنى چۈشىنەلمەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، سىز ئۆيگە كىرىڭ، — دەپتۇ گۈلپەرى ۋە ئۆزى ئىشىك ئالدىدا كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

ھەسىنەم ئىككى بالىسىنى يېتىلەپ ئۆيگە كىرىپتۇ. مەھمۇد بىلەن ھاۋاخان چەكسىز خۇشال بولۇپ، ھال ـ ئەھۋال سورىغۇچە، ئىچكەركى ئۆيدىن بىر قىز چىقىپ: «ھارماڭ، ئاكا!» دەپ يۈگۈرۈپ كەلگەن پېتى بىرنى سۆيۈۋاپتۇ. شۇ ھامان ھەسىنەم گاچا بولۇپ تىلىدىن قاپتۇ ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرى

رىنى يىرتىپ، تىلىنى ساڭگىلاتقان پېتى گۈلپەرىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ ۋە ئۇنىڭ پۇتىغا ئېسىلىپ يىغلاپتۇ.

گۈلپەرى بۇنى كۆرۈپ قىلغان ئەقىدىسىگە يىغلاپتۇ ۋە: «ماڭىمۇ قىلدىڭ، ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ» دەپتۇ ـ دە، ئارقىسىغىمۇ قارىماي كېتىپتۇ.

گۈلپەرى ھەسىنەمدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ھەسرەت ۋە پىغان بىلەن يول يۈرۈپتۇ. بىر كۈنلۈك يولنى بېسىپ بىر جاڭگالغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ يەردە بىر بۇلاق تۇۋىنى پىنھان تۇتۇپ، چاچلىرىنى چۈۋۈپ قان ـ ياش تۆكۈپ يىغلاپتۇ، ئۆزىگە ئەپسۇن ئوقۇپ ھۇرۇپ ئون تۆت ياشلىق بىر ساھىبجامال قىزغا ئايلىنىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى توختى دېگەن بىر ئوتۇنچى جاڭگالدىن ئوتۇن يۈدۈپ كېلىۋېتىپ، چەشمە بۇلاق تۇۋىدە پۇت ـ قولىنى يۇيۇپ ئولتۇرغان گۈلپەرىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ دەسلەپ، ئالۋاستىمىكىن دەپ قورقۇپتۇ، كېيىن، ھەرنېمە بولسا، بىر گەپ سوراپ باقاي، دەپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ. توختى ئوتۇنچى گەپ سورىغۇچە، گۈلپەرى ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

ـــ ئەسسالام، دادا! ـــ دەپتۇ ۋە بوۋاينىڭ ئوتۇنلىرىنى يەرگە قويۇشىغا ياردەملىشىپتۇ.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ـــ دەپتۇ بوۋاي ۋە گۈلپەرىنىڭ بۇ ئالىيجاناب، يېقىملىق مۇئامىلىسىدىن تەسىرلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ. توختى ئوتۇنچىنىڭ بۇرۇنقى قورقۇنچىسى يوقاپ، قورۇق چۈشكەن يۈزلىرىگە تەبەسسۇم پەيدا بوپتۇ.

ـــ قىزىم، قەيەردىن كەلدىڭىز؟ قەيەرگە بارىسىز؟ ـــ دەپتۇ بوۋاي كۆڭۈل توختىتىپ.

ـــ بىر مۇساپىر، غېرىبمەن، بارار جايىم يوق، ـــ دەپتۇ گۈلپەرى.

توختى ئوتۇنچىنىڭ ئائىلىسىدە مومىيىدىن باشقا بىرمۇ ئادەمى يوق بولۇپ، پەرزەنت ئىشقىدا كۆڭلى بىئارام، يۈرىكى كاۋاپ ئىكەن. ئۇ خۇدا بەرگەن قىزىنى بالا قىلىۋالماقچى بولۇپ، گۈلپەرىنى ئۆيگە ئېلىپ بېرىپتۇ.

توختى ئوتۇنچىنىڭ مومىيى قىزىنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىغا داستىخان ئېلىپ كېلەي دېسە، يەيدىغان نەرسىسى بولمىغاچقا تولىمۇ خىجىل بوپتۇ. بۇنى سەزگەن قىز:

ـــ ئانا، دادامنىڭ قورسىقى ئاچقاندۇ، داستىخىنىڭىزنى ئېلىپ چىقىڭ، ـــ دەپتۇ ۋە ئىچىدە ئەپسۇن ئوقۇپ ئولتۇرۇپتۇ. موماي توختى ئوتۇنچى بازارغا بارسا، يېيىشى ئۈچۈن ساقلاپ قويغان بىر كۆمەچ بار ئىكەن. موماي ئۇنى داستىخانغا يۆگەپ، قورۇنۇپ، ئاران ئاچىقىپتۇ. گۈلپەرى مومايىنىڭ قولىدىن داستىخاننى ئېلىپ ئاچقانكەن، ئۇنىڭدىن ئاجايىپ نازۇنېمەتلەر چىقىپتۇ. بوۋاي بىلەن موماي تولىمۇ ھەيران قاپتۇ ۋە نازۇنېمەتلەرنى ئىشتىها بىلەن يەپتۇ.

توختى ئوتۇنچىنىڭ قورساقتىن ھېچقانداق غەم ـ ئەندىشىسى قالماپتۇ. ئۇ ئادەتتىكىدەك ئوتۇنچىلىقنى قىلىۋېرىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى توختى ئوتۇنچى ئوتۇن سېتىش ئۈچۈن بازارغا بارماقچى بولغانكەن، گۈلپەرى:

ـــ دادا، سىز بازاردىن ئازراق يۇڭ ۋە ھەرخىل رەڭ ئالغاچ كېلىڭ، ـــ دەپتۇ.

بوۋاي ئاخشىمى بازاردىن يۇڭ ۋە ھەرخىل رەڭ ئېلىپ كەپتۇ. گۈلپەرى مەخسۇس بىر ئۆي تەييارلاپ، دادىسىغا:

— مەن بۇ ئۆيدە گىلەم توقۇيمەن، سىلەر قېشىمغا كىرمەڭلار ! — دەپ تاپىلاپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ گىلەم توقۇشقا كىرىشىپتۇ.

ئىككى ھەپتە ئۆتۈپ بىر بازار كۈنى، توختى ئوتۇنچى بازارغا بارماقچى بولۇپ، قىز تۇرغان ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپتۇ. گۈلپەرى چىقىپتۇ ۋە:

— گەپ - سۆزىڭىز بارمىدى، دادا؟ — دەپتۇ ۋە بوۋاينىڭ بازارغا جابدۇنغانلىقىنى كۆرۈپ ئۆيگە كىرىپتۇ - دە، بىر پارچە گىلەمنى كۆتۈرۈپ چىقىپ:

— بۇنى يۇز تىللاغا ساتىسىز، يېنىشىڭىزدا يەنە يۈك، ھەر خىل رەڭ ئېلىپ كېلىسىز، — دەپتۇ. بوۋاي قىزنىڭ دېگىنىدەك ئۇنى يۇز تىللاغا سېتىپ، لازىملىقلارنى ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، توختى ئوتۇنچىنىڭ ھال - ئوقىتى ياخشىلىنىپ بايىاشات تۇر - مۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ. توختى ئوتۇنچى «توختى باي» بولۇپ، پۈتۈن يۇرتقا تونۇلۇپتۇ. توختى باي كاتتا ئىمارەتلەر سالدۇرۇپتۇ. گۈلپەرى بۇ ئۆيلەرنى ئاجايىپ چىرايلىق ياساپ، توختى باي ۋە مومايىنى خۇشال قىپتۇ.

ئەمدى ئىككى كىلىمە سۆزنى ھەسىنەمدىن ئاڭلايلى:

ھەسىنەمنىڭ ھال - كۈنى كۈندىن - كۈنگە ياماناشماقتا، تىلى سۆزدىن قالغان بولسىمۇ، ئىما - ئىشارەتلەر بىلەن ھەسرەت جامىغا پىغان شارابىنى قۇيۇپ، مەست بولۇپ يۇرۇپتۇ. كۆز چەشمىسىدىكى ئۇنچىلىرىدىن دەريا ھاسىل قىلىپ، نادامەت چاقمىقى بىلەن ۋىسال يولىنى يورۇتۇپ تۇرۇپتۇ.

ھەسىنەمنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن مەھمۇد بىلەن ھاۋا - خانىنىڭ تازا بېشى قېتىپتۇ. ئەر - خوتۇن مەسلىھەتلەشىپ، مەھمۇد بىر باينىڭ ئۆيىدە يىللىقچى بولۇپ ئىشلەيدىغان، ھاۋاخان ئۇ باينىڭ

كىر ـ قاتىلىرىنى يۇيمىدىغانغا پۈتۈشۈپتۇ. باي ئالدىن ئاز ـ تولا ھەقمۇ بېرىپتۇ. ئۇلار بۇ ئازغىنا دەرەم بىلەن ھەسىنەمنى ئۆيلىمەكچى بولۇپ ئونىڭغا مەسلىھەت سالغانىكەن، ھەسىنەم قوشۇلماپتۇ ۋە يىغلاپ، ئۆزىنى كاچاتلاپ ئاھ ئۇرۇپتۇ. ئاتا ـ ئانىنىڭ كۆڭلى بەكمۇ پەرىشان بوپتۇ. دەل شۇ كۈنلەردە توختى بايىنىڭ داڭقى ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ، ئونىڭ ساھىبجامال قىزى گۈلپەرىنىڭ تەرىپى تىللاردا داستان بوپتۇ. ھەسىنەمنىڭ ئاتا ـ ئانىسى توختى بايىنىڭ قىزىغا خېلىلا قىزىقىپ قالغان بولسىمۇ، ئۇلار بىلەن تەڭ كېلەلمەسلىكىدىن قورقۇپ ئىغىز ئاچالماپتۇ. لېكىن، ئاخىر ھەسىنەمنىڭ ئونىمىغىنىغا قويماي تەۋەككۈل دەرياسىغا كېمىسىنى ساپتۇ. مەھمۇد ئۆيىنى بىر يىللىق رەنگە قويۇپتۇ ـ دە، ئونىڭ پۇلىنى يانچۇققا ساپتۇ ۋە قورقماي، يۇرىكىنى توم قىلىپ توختى بايىنىڭ ئۆيىگە ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. توختى باي:

ـــ قىزىمدىن سوراپ باقاي، ـــ دەپتۇ. ئۇ گۈلپەرىدىن سورىغانىكەن، گۈلپەرى:

ـــ دادىسى ئوغلىنى ئېلىپ كەلسۇن، ـــ دەپتۇ. ئەلچى خەۋەرنى مەھمۇدقا ئېيتقانىكەن، ئۇ بەكمۇ خۇشال بوپتۇ ۋە ھەسىنەمنىڭ ئونىمىغىنىغا قويماي ياساپ ـ جابدۇپ، توختى بايىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. ھەسىنەم گۈلپەرىنى كۆرۈپ تونۇپتۇ، قىزمۇ كۆرۈپ تونۇپتۇ، لېكىن چاندۇرماي ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. ئاخىردا گۈلپەرى ھەسىنەمنىڭ دادىسىغا:

ـــ توي كۈنى، قىز يۆتكەشتىن بۇرۇن ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا گۈلخان يېقىلىشى، ئونىڭغا بىر تۆ-مۇر زىخ سېلىپ قويۇلۇشى لازىم. ئونتۇپ قالماڭلاركى، گۈلخان ئۆچۈپ قالمىسۇن، ـــ دەپتۇ.

توي باشلىنىپتۇ، ھەممە ئىش گۈلپەرىنىڭ دېگىنىدەك بوپتۇ. قىز يۆتكىگۈچىلەر مەھمۇدنىڭ ئۆ-يىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، گۈلپەرى يانچۇقىدىن بىر سىقىم تىللانى ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چېچىپتۇ. قىز ـ يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى تىللا تېرىش بىلەن بولۇپ كەتكەن پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن گۈلپەرى ھويلىغا كىرىپتۇ ـ دە، قىپقىزىل چوغقا ئايلانغان زىخنى قولىغا ئېلىپ، ئۆي ئىچىدىن: «ھارماڭ، خان ئاچا!» دېگىنىچە يۈگۈرۈپ چىقىۋاتقان ھەسىنەمنىڭ سىڭلىسىنىڭ يۈرىكىگە تىقىپتۇ. ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن، گۈلپەرى بىر كۆك كەپتەرگە ئايلىنىپ ھاۋانىڭ قەرىگە ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

مەھمۇد، ھاۋاخانلارنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كېتىپتۇ. باشقىلارمۇ بۇ ئىشتىن ھەيران بولۇپ قې-تىپ قاپتۇ. بىردەمدىن كېيىن كۆك قەردىن ھېلىقى كۆك كەپتەر بىر قىزنى ھاپاش قىلغان پېتى تۆ-ۋەنلەپ ھويلىغا چۈشۈپتۇ، بىر سىلكىنىپ گۈلپەرىگە ئايلىنىپتۇ ـ دە، ھەسىنەمنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا سالام بېرىپتۇ، ئاندىن ھېلىقى قىزنى ئۇلارغا تونۇشتۇرۇپ:

ـــ دادا، ئانا، بۇ سىلىنىڭ ئۆز قىزلىرى. ئۆزلىرى تۇغقان كۈنى تىزناپ دەرياسى بويىدىكى چىشى ئالۋاستىمۇ تۇغقان. شۇ چاغدا ئۇ ئۆز قىزىنى سىلىگە قالدۇرۇپ، بۇ قىزنى ئېلىپ قاچقان. مەن زىخ سانجىپ ئۆلتۈرگەن ئونىڭ قىزى. مەن بايا ھېچنېمىگە قارىماي بېرىپ ئانا ئالۋاستىنى ئۆلتۈرۈپ، ئىنسانىيەت ئالىمىدىن بىر نىجاسەتنى، ئەلنىڭ دۈشمىنىنى يوقاتتىم، ـــ دەپتۇ.

مەھمۇد ۋە ھاۋاخانلار قىزىنى سۆيۈپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئەھلى ـ جامائەت بولسا، گۈلپەرىنىڭ ئاجا-يىپ باتۇرلۇقىغا، ئەقىل ـ پاراسىتىگە ئاپىرىن ئېيتىپتۇ. قىز بىر ئەپسۇن ئوقۇپ ھۈركەنىكەن، ھە-سىنەم ئەسلىگە كەپتۇ. ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. بۇ ئائىلىدە يېڭىۋاشتىن توي بوپتۇ.

«بىر ياخشىلىق ئونتۇلماس، بىر يامانلىق» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

بىر شاھزادىنىڭ مۇھەببەت كەچۈرمىشى

ئۇنىڭدىن كۆپ زامانلار ئىلگىرى، ھەزرىتى ئەلى زامانىسىدا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ ھەددى ـ ھېسابسىز يەر ـ زېمىنى، مال ـ مۈلكى، تەختكە ۋارىسلىق قىلىدىغان بىرلا ئوغلى بار ئىكەن. پادىشاھ ئوغلىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىكەن، دائىم ئوغلىنىڭ كەلگۈسىنى ئويلايدىكەن. كۈنلەردىن ئايلار توشۇپ، ئايلاردىن يىللار توشۇپ، بالا يەتتە ياشقا كىرىپ تۇ. بۇ كۈنى پادىشاھ ئوغلىغا شاھزادىلىك تونىنى كىيگۈزۈپ، يۈرت خەلقىگە كاتتا توي قىلىپ بېرىپ، توي مەرىكىسىدە ئوغلىنى تەربىيىلەيدىغان موللا، چەۋەنداز، پالۋانلارنى تاللاپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بالا ئۇستازلىرىدىن تەلىم ئېلىشقا باشلاپتۇ. بالىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى، ئۇستازلىرىنىڭ كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىشى ئارقىسىدا شاھزادە ئىلىمدە، چەۋەندازلىقتا، پالۋانلىقتا ئۇستازلىرىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە تېز ئىلگىرىلەپتۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن شاھزادە ئون سەككىز ياشقا توشۇپ نەۋقىران يىگىت بوپتۇ. ئۇنىڭ جىسمى بىلەن تەڭ ئەقىل ـ پاراسىتىمۇ ئۆسۈپ، جاھاندا تەڭداشسىز دانا، چەۋەنداز، پالۋان بولۇپ چىقىپتۇ. پادىشاھ ئوغلىنىڭ ئۆز ئارزۇسىدەك قابىل، ياراملىق ئادەم بولغانلىقىدىن خۇش بولۇپ، ئۇنى ئاستا ـ ئاستا يۈرت ئىشىنى باشقۇرۇشنى ئىگىلىۋالسۇن، دەپ، ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ، يېنىدىن ئايرىماي ئۆزىنىڭ قىممەتلىك تەجرىبىلىرىنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ. شاھزادە شاھ ئاتىسىنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر كېچىسى ئاجايىپ بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە مۇنداق بىر ئىش كۆرۈپتۇ: شاھزادە يارەنلىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇلار ماڭا ـ ماڭا قويۇق بىر ئورمان ئىچىگە كىرىپ قاپتۇ. ئورماندىن بىر كېيىك چىقىپتۇ. شاھزادە ھەمراھلىرىغا كېيىكنى قورشاپ تىرىك تۇتۇشقا بۇيرۇغانمىش. كېيىك قورشاۋدىن بۆسۈپ چىقىپ كېتەلمەي، ئاخىر شاھزادىنىڭ بېشى ئۇستىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ قاچقانمىش. شاھزادە ھەمراھلىرىدىن ئايرىلىپ كېيىكنى قوغلىغانمىش. ئۇ كېيىكنى قوغلاپ ھەمراھلىرىدىن خېلىلا ئۇزاپ كەتكەندە، كېيىك بىردىنلا ئاغزىدىن بال تېمىپ، ئاھۇ كۆزىدىن نۇر يېغىپ، سۇمبۇل چاچلىرى يەرگە سۆرىلىپ تۇرغان، ئاق شايى كۆڭلەك كىيگەن، ئاي دېگەن سە، ئاي ئەمەس، كۈن دېسە، كۈن ئەمەس، ھۆسن ـ جامالدا ئاي بىلەن كۈننى تاڭ قالدۇرىدىغان بىر سانا ھېيجامالغا ئايلىنىپ، بىر دەستە قىزىلگۈلنى تۇتۇپ كۈلگىنىچە شاھزادىگە قاراپ تۇرغانمىش. شاھزادە ئۇنىڭ كۈلكىسىگە ئەسىر بولۇپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرغانمىش. قىز شاھزادىگە گۈلنى سۇنۇپ تۇرۇپ: «ئەگەر مېنى دېسىڭىز، يەتتە چىلتەنلەر ماكانىغا بېرىڭ» دەپ غايىب بولغانمىش....

شاھزادە بۇ ئاجايىپ چۈشنى كۆرگەندىن باشلاپ، قىز ئۇنىڭ قەلبىنى ئەسىر قىلىپ، كۆڭلىنى

ئارامدا قويماي، چىرايى سارغىيىشقا باشلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن شاھزادە ياداپ، بىر تېرە - بىر ئۇستىخان بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھ تەخت ۋارىسىنىڭ ھالىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا دەرد يەتكەنلىكىدىن كۆڭلى تەشۋىشكە چۈشۈپ، قىلمىغان ئامالىلىرى، چاقىرتمىغان تېۋىپلىرى قالماپتۇ، لېكىن ھېچقايسىسى كار قىلماپتۇ. ئاخىر پادىشاھ شاھزادىنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن كاتتا بەزمە ئۇيۇشتۇرۇپتۇ. بەزمە قىزىپ، سازەندىلەر سازلىرىنى نەپىس مۇھەببەت غەزەللىرى بىلەن سازلىغاندا، بەزمە باشلانغاندىن بېرى خامۇش ئولتۇرغان شاھزادىنىڭ چىرايىغا سەل - پەل كۈلكە يۈگۈرۈپ، قويۇق مۇھەببەت پۈرىقى ئۇرغۇپ تۇرغان نەپىس، لەرزان، لىرىك غەزەل - مۇزىكىلارنى پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن ئاڭلاپتۇ. بۇ چاغدا شاھ شاھزادىنىڭ قەلبىگە ئىشق ئوتى تۇتاشقانلىقىنى چۈشىنىپتۇ. بەزمىنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن، شاھ ئۆزىنىڭ ئىشەنچلىك ئوڭ قول ۋەزىرىنى شاھزادىنىڭ يېنىغا كىرگۈزۈپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر شاھزادىگە كىرىشتىكى مۇددىئاسىنى ئىزھارلاپ، شاھزادىدىن گەپ ئالماقچى بولۇپ سۆز باشلاپتۇ. شاھزادە ئوڭ قول ۋەزىرگە كۆرگەن چۈشىنى بايان ئەيلەپ بولۇپ:

— ئەي ھۆرمەتلىك ئوڭ قول ۋەزىر، شاھ ئاتامغا يەتكۈزگىن، مېنىڭ دەردىمنىڭ شىپاسى چۈشۈدە كۆرگەن شۇ جاناننىڭ دىدارىنى قايتا كۆرۈش، ۋەسلىگە يېتىش، — دەپ سۆزىنى تۈگىتىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر شاھزادىدىن ئۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ھەيران قالغانچە پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. تەختىمگە ۋارىسلىق قىلىدۇ، دەپ ئوغلىدىن زور ئۈمىد كۈتۈپ ئولتۇرغان پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ غەم - ئەندىشە دېڭىزىغا چۆكۈپتۇ، شاھزادىگە كاتتا ۋەدىلەر بىلەن نەسىھەت قىلىپ بېقىپتۇ، لېكىن شاھزادىنى ئۆز سۆزىدىن ياندۇرالماپتۇ. ئاخىر ئۆز پۈشتىنىڭ بىھۇدە نابۇت بولۇشىغا قاراپ تۇرالماي:

— ئەي كۆزۈمنىڭ قارىچۇقى، بارغىن، يارنىڭ ۋەسلىگە يەتكىن، دەردكە شىپا تاپقىن، — دەپ ئىجازەت بېرىپتۇ. شاھزادە ئاتىسىدىن ئىجازەت ئالغان كۈننىڭ ئەتىسى قىرىق بىر يىگىتنى ئەگەشتۈرۈپ سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار ئۆز يۇرتىنىڭ تەۋەلىكىدىن چىقىدىغان چاغدا، شاھزادە يىگىتلەرگە:

— ئەي يارەنلىرىم، ياخشى كۈنلەردە ھەمدەمدە بولغانىدۇق، يامان كۈنلەر بېشىمىزغا چۈشۈش ئالدىدا تۇرىدۇ، سىلەرنى بۇ يولغا باشلاشقا كۆڭلۈم ئۇنمايدۇ، — دەپ يىگىتلەرنىڭ قايتىشىغا ئىجازەت بېرىپتۇ، لېكىن يىگىتلەر نېمە بولسا، تەڭ بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قايتىشقا ئۇنماپتۇ. شاھزادە يىگىتلەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:

— ئەي يارەنلىرىم، ئەگەر سۆزۈمگە كىرمىسەڭلار، ماڭا مالالىلىق تېپىپ بېرىسىلەر، — دەپتۇ. يىگىتلەر يەنە شاھزادىنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىشقا رايى بارماي، قايتىشقا رازى بولۇپ، ئەلەم بىلەن كەينىگە قارىشىپ، ئۆز يۇرتىغا قاراپ كېتىپ قاپتۇ.

شاھزادە ئۆزى يالغۇز ئېتىنىڭ مەيلىگە قويۇپ بېرىپ يول يۈرۈپ، يول يۈرسىمۇ مول يۇرۇپ، قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز بولدى دېگەندە، باش - ئايىغىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان قۇم بارخانلىرىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قاپتۇ، ئاشۇنداق كېتىپ بارسا، ئالدى تەرەپتىن بىر يېشىل گۈمبەز كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە ئېتىنىڭ بېشىنى گۈمبەز تەرەپكە بۇراپتۇ. شاھزادە گۈمبەزنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشۈپ گۈمبەز ئىچىگە كىرگۈدەك بولسا، گۈمبەزدە بېشى قازاندەك، بۇرنى يەڭدەك، ئاغزى موردەك، بىر قۇلىقىنى يېپىنچا، بىر قۇلىقىنى سېلىنچا قىلىپ ھايۋان سىياقىدىكى بىر ئادەم ياتقۇدەك. شاھزادە ئۇنىڭغا سالام قىلغاندىن كېيىن، چاپان قۇلاق:

— قەيەردىن كەلدىڭ؟ قايان كېتىپ بارىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— كېلىشىم يار ئىشقى، بېرىشىم يار ۋەسلى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ شاھزادە.

— مەن سېنىڭ كېلىشىڭنى بىلەتتىم، بۇگۈن كېچە مۇشۇ يەردە قونۇپ قال، — دەپتۇ چاپان قۇلاق، لېكىن باشقا گەپ - سۆز قىلماپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ كېلىدىغانلىقىنى بىلىدىغانلىقىغا ھەيران بولۇپ، بۇنىڭدا بىر سىر بار دەپ ئويلاپ، قونۇپ قېلىشقا رازى بوپتۇ.

ئەتىسى سەھەردە، چاپان قۇلاقنىڭ قىلغان دۇئا - تىلاۋەتلىرى شاھزادىنى ئويغىتىپتۇ. شاھزادە كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، چاپان قۇلاق ئالدىدىكى بۇتلارغا چوقۇنۇپ، بۇتتىن ئۆزىگە مەدەت، ياخشىلىق تىلەۋاتقانىكەن. شاھزادە ئۇنىڭ بۇتقا چوقۇنۇشىدىن ئۇنىڭ كۇپپار ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ - دە، ئىبادىتىنىڭ تۈگىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. بىر چاغدا ئۇنىڭ چوقۇنۇشى تۈگەپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ قا-رىغانىكەن، شاھزادە:

— سەن ئاۋارە بولۇپ، نېمە ئۈچۈن ئۇ لاي بۇتلارغا چوقۇنۇپ يۈرىسەن؟ نەدىمۇ لاي بۇت ئادەملەرگە ياخشىلىق قىلغىنى بار؟ — دەپ سورىغانىكەن، چاپان قۇلاق:

— ئاغزىڭنى يۇم، بولمىسا، بىر كاچات قويۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن، — دەپ شاھزادىگە ھۇرپىيىپ كەپتۇ. شاھزادىمۇ چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىپتۇ. ئۇلار شۇنداق ئېلىشىپتۇكى، ھاي - ھاي، ئۇلارنىڭ پۇتىنىڭ ئاستىدىن كۆتۈرۈلۈپ چىققان چاڭ - توزانىنىڭ دەستىدە كۈن نۇرى توسۇلۇپ، جاھاننى قاراڭغۇلۇق قاپلاپ، ھېچ نەرسىنى كۆرگىلى بولمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار يەتتە قەپەس ئېلىشىپ بولغۇچە، ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ كېتىپتۇ، ھېچقايسىسى يېڭەلمەپتۇ. بۇ چاغدا چاپان قۇلاق ھېرىپ، ھاسىراپ ھالىدىن كېتىشكە ئاز قاپتۇ. ئۇ يېڭىلىپ قالماسلىق ئۈچۈن سەل ئارام

ئېلىۋالماقچى بولۇپ:

— ئەي يىگىت، سەل تەخىر قىلساڭ، مەن بىرئاز سۇ ئىچىۋالسام، — دەپ ۋارقىراپتۇ. شاھزادە:

— بىر شەرتىم بار، شۇنىڭغا كۆنسەڭ، سۇ ئىچىسەن، بولمىسا، ئېلىشقىنىم ئېلىشقان، — دەپتۇ.

— قېنى ئېيتە، نېمە شەرت؟ — دەپتۇ چاپان قۇلاق.

— سۇ ئىچسەكمۇ ئىچىلى، لېكىن بۇرنىمىزدىن چىققۇچە ئىچەيلى، — دەپتۇ شاھزادە. چاپان قۇلاق ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار گۈمبەز تۇۋدىكى بۇلاققا بېشىنى پاتۇرۇپلا قويلاردەك سۇ ئىچىشكە باشلاپتۇ. شاھزادە تۇمشۇقىنى سۇغا چىلاپ، سۇ ئىچكەن بولۇپ تۇرۇۋاپتۇ. چاپان قۇلاق گۈپۈلدىتىپ ئىچىپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ بۇرنىدىن ھېچ سۇ چىقمىغۇدەك. ئۇ بۇرنۇمدىن چىقىرىمەن دەپ، سۇنى كۆپ ئىچىۋەتكەچ- كە قورساقلىرى كۆپۈپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا شاھزادە بېشىنى كۆتۈرگەنىكەن، بۇرنىدىن سۇ كۈرۈلداپ ئېقىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ چاپان قۇلاقنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچ چۈشۈپتۇ. ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ يەنە ئې- لىشىشقا باشلاپتۇ. ئېلىشىش ئۇزۇن داۋام قىلمايلا شاھزادە چاپان قۇلاقنى ئاستىغا بېسىۋېلىپ، يېنىدىن خەنجەرنى سۇغۇرۇپ ئالغانكەن، چاپان قۇلاق يالۋۇرۇپ، كۆز ياشلىرىنى ئاققۇزۇپ تۇرۇپ:

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسەڭ، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭغا:

— بىر شەرت بار، سەن شۇنى ئورۇندىساڭ، ئاندىن سېنى تىرىك قويىمەن، بولمىسا، نەجىس كاللاڭ تېنىڭدىن جۇدا بولىدۇ، — دەپتۇ.

— باش ئۈستىگە، — دەپتۇ چاپان قۇلاق.

— ئېيتە، سەن مېنىڭ كېلىدىغانلىقىمنى قانداق بىلگەن؟ ئادەم ئىزى باسماس چۆلدە تۇرۇپ قې- لىشىڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ شاھزادە.

— مەن سەن ئاشىق بولغان پەرىگە ئاشىق بولغىلى يەتتە يىل بولدى، لېكىن قولغا چۈشۈرەلمەي مۇشۇ يەردە پۈرسەت كۈتۈپ ياتىمەن، چۈنكى ئۇ گۈزەلنىڭ يەتتە ئاكىسى بار، بىر - بىرىدىن كۈچتۈڭ- گۈر پالۋان. ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيمەن. مەن سېنىڭ تۆت يىل ئىلگىرى مەن ئاشىق بولغان پەرىنىڭ قو- لىدىن گۈلدەستە ئالغانلىقىڭنى چۈشۈمدە كۆرگەن، شۇنىڭدىن بېرى سېنى ساقلاپ ياتقان، — دەپ، شاھزادىنىڭ كۆرگەن چۈشىنى ئەينەن سۆزلەپ بېرىپتۇ چاپان قۇلاق.

شاھزادە ئۆز مەشۇقىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇش بولۇپ كېتىپتۇ - دە، چاچراپ ئورنە- دىن تۇرۇپ، چاپان قۇلاقنى ئىككى قۇلىقىدىن تۇتۇپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ:

— ئېيتە، ئۇ پەرى نەدە؟ — دەپ سوراپتۇ. چاپان قۇلاق ئۆزلىرى تۇرغان ئورۇنىنىڭ شەرق تەرىپىنى قول ئىشارىسى بىلەن كۆرسىتىپ:

— ئۇ يەر بىزدىن قىرىق بىر كۈنلۈك يىراقتا. ئۇ يەرنى يەتتە چىلتەنلەر ماكانى دەپ ئاتايدۇ. ئۇ پەرى شۇ يەردە. مەن باراي دېسەم، يەتتە چىلتەن مېنى چاينىاپ پۈركۈۋېتىدۇ، مەن بارالماي ياتقان، — دەپتۇ.

— سەن مېنى باشلاپ بارغىن، — دەپتۇ شاھزادە، لېكىن چاپان قۇلاق بارغىلى ئۇنىماپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭ ياقىسىدىن ئالغاندا:

— بارساممۇ باراي، لېكىن يېقىن بارالمايمەن، — دەپ شاھزادىنى باشلاپ مېڭىپتۇ. ئۇلار يول يۈ- رۈپ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپ كېتىۋاتقاندا، چاپان قۇلاق ئالدىدا كۆرۈنۈپ تۇرغان بىر تۈپ دەرەخنى شاھزادىگە كۆرسىتىپ:

— سەن بارماقچى بولغان يەر ئەنە شۇ يەردە، ئۇلار ئاشۇ دەرەخ تۇۋدىكى بۇلاق سۈيىنى ئىچىپ يا-

شايدۇ. ئۇلارنىڭ ماكانى شۇ بۇلاق تۇۋىدىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە، — دەپ ئالدىغا مېڭىشقا ئۇنىدى-ماپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭ قايتىشىغا رۇخسەت قىلىپ، ئۆزى يالغۇز مېڭىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە ئالاھازەل چۆش - پېشىنگىچە يول يۈرۈپ، چاپان قۇلاق كۆرسەتكەن دەرەخ تۇۋىگە يېتىپ كەپتۇ. ھاي - ھاي، بۇ دەرەخ شۇنداق دەرەخكى، بىر تۇپ دەرەختە ئون ئۇچ شاخ بولۇپ، ھەربىر شېخىنىڭ سايىسى مىڭ چامدام يەرگە چۈشۈپ تۇرىدىكەن. شاھزادە بۇلاققا سايە تاشلاپ تۇرغان شاخنى قايرىپ ئۆتۈپ، بۇلاق بېشىدا ئولتۇرۇپ يۇز - كۆزىنى يۇيۇپ، تەشنالىقىنى سۇپسۇزۇك مۇزدەك سۇدا قاندۇرۇپ راھەتلىنىپ ئولتۇرغاندىكەن، تىنىق بۇلاق يۈزىدە ئۆزى چۈشىدە كۆرگەن مەشۇقى جىلۋە قىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. شاھزادە ئۇنى تۇتىمەن دەپ چاققانلىق بىلەن قولىنى ئۇزاتقانىكەن، قولى مۇزدەك سوغۇق سۇغا چىلىشىپ سەل سەگەكلىشىپ قاپتۇ. بۇ چاغدا كەينىدىن پىخىلداپ كۈلگەن كۈلكە ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. شاھزادە چاققانلىق بىلەن كەينىگە بۇرۇلغانىكەن، كۆز ئالدىدا چۈشىدە كۆرگەندىنمۇ گۈزەل بىر قىز كۈلۈپ تۇرغۇدەك. شاھزادە قانچە يىللاردىن تەشنا بولۇۋاتقان جانانىنى كۆرۈپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپ چۈشۈشكە تاس - تاماس قاپتۇ. بۇ چاغدا قىز چەبدەسلىك بىلەن ئۇنى يۆلەپ، شاھزادىنىڭ بېشىنى تىزىغا قويۇپ، يۈزىگە سوغۇق بۇلاق سۈيىنى چېچىپ ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. شاھزادە ئۆزىنى مەشۇقىنىڭ قۇچىقىدا كۆرۈپ، ئۆزىنى ئالەمشۇمۇل بەخت ئىچىدە ياتقاندەك سېزىپ، شۇنچە يوللارنى بېسىپ چەككەن رىيازىتى دىلىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ، قىزنىڭ كۆزىگە تەلمۈرۈپ قاراپ، قىزنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ-تۇ. بۇ چاغدا قىز:

— جاپا چەكتىڭىز، شاھزادەم، — دەپ-تۇ. شاھزادە بولسا:

— سىز ئۈچۈن ھەممىگە تەييارمەن، — دەپ، قىزنىڭ بۇلاقتەك تىنىق كۆزىگە تەلمۈ-رۈپ قاراپ تۇرۇپتۇ. بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق بەختلىك ئۇچرىشىشتىن دىلى سۆيۈ-نۈپ، بىر - بىرىگە بولغان ئىشقىنى ئىزھار قىلىشىپ كەچ كىرگەنىنمۇ سەزمەي قېلىد-

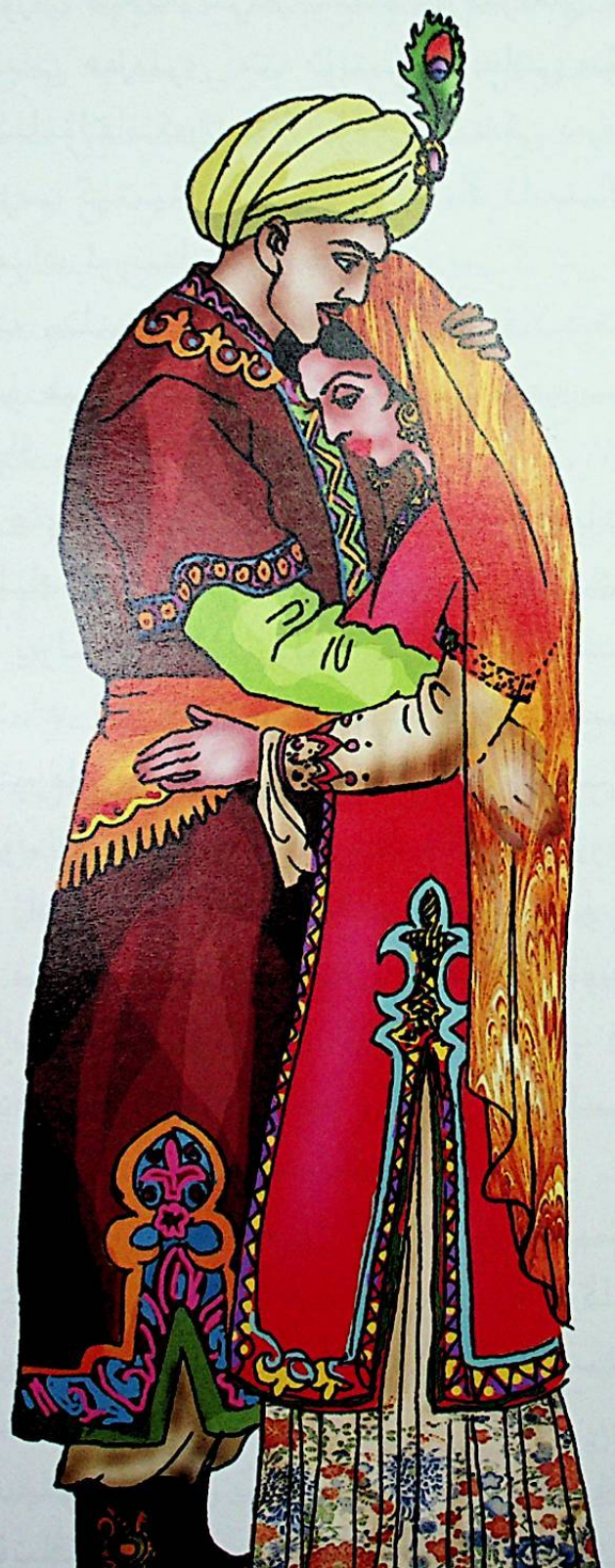

شىپتۇ. بىر چاغدا ئاسمان قاتتىق گۈلدۈرلەپ، يەر ھەيۋەت بىلەن تىترەپتۇ. شاھزادە بۇنىڭ نېمە ئالامەت ئىكەنلىكىنى بىلمەي، قىزدىن:

— ئەي گۈزەللەر شاھى، بۇ نېمە ئالامەت؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ يەتتە ئاكامنىڭ قايتىپ كېلىشىدىن بېشارەت. ئۇلار بۇگۈن ئەتىگەن ئوزۇقلۇق تېپىپ كېلىش ئۈچۈن ئوۋغا چىقىپ كەتكەن، ئۇلارنىڭ قايتىش ۋاقتى بولۇپ قالدى. مەن قايتمىسام، ئۇلار مېنىڭ بىر يات ئەر كىشى بىلەن سۆزلىشىپ تۇرغىنىمنى كۆرسە، چاينىپ پۈركۈۋېتىدۇ، — دەپ، شاھزادە بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قاپتۇ.

شاھزادە ئۆز جانانىنىڭ لەۋەن قەدەملىرىگە مەست بولۇپ قاراپ تۇرۇپتۇ. بىر چاغدا يەر - زېمىننى چاڭ - توزان قاپلاپ، بىرنەرسىنىڭ شارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. شاھزادە قارىغۇدەك بولسا، قىزنىڭ يەتتە ئاكىسى ھەربىرى يەتتە تۇپتىن قارىغايىنى سۆرەپ، ئۆشۈسىگە مارال - كېيىكلەرنى پۈتۈن پېتى ئارتىپ كېلىۋاتقانىكەن. ئۇلار بۇلاق بويىدىكى دەرەختىن بىر چاقىرىمچە نېرىدىن ئۆتۈپ، ئۆز تۇرالغۇ-سىغا كىرىپ كېتىپتۇ. شاھزادە ئۇلارنىڭ قامىتىگە قارىغىنىچە تۇرۇپ قاپتۇ.

شاھزادە ئورنىدا تۇرۇپ تۇرسۇن، بىز گەپنى يەتتە چىلتەننىڭ ھۇزۇرىدىن باشلايلى:

يەتتە چىلتەن بىر كۈن ئوۋ قىلىپ، قالايىغانغا ھەربىرى يەتتە تۇپتىن قارىغايىنى سۆرەپ كەلگەچ-كە تولىمۇ ھېرىپ كېتىپ، ئۆيگە كىرىپلا ھەربىرى ئۆز تۆشەكلىرىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. بىر چاغدا چوڭ چىلتەن:

— ھەي، بۇ نېمە گەپ، بىزنىڭ بۇ تەۋەدە يات ئادەمنىڭ ھىدى پۇرايدىغۇ؟ — دەپتۇ. باشقىلارمۇ سەگەكلىك بىلەن ئەتراپنى كۆزىتىپتۇ، راستىنلا ئادەم ھىدى كېلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، ئۆينىڭ ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىنى ئاختۇرۇپتۇ، بىراق ھېچ نەرسىنى تاپالماي، ھەممىدىن كىچىك چىلتەننى:

— ماڭ، سەن چىقىپ تاشقىرىغا قاراپ باققىن، — دەپ بۇيرۇپتۇ. ئۇ تاشقىرىغا چىقىپ، بۇلاق بو-يىدا ئولتۇرغان شاھزادىنى كۆرۈپ قورقۇپ قايتىپ كىرىپ، دىر - دىر تىترىگىنىچە ھېچ نەرسە دېيەل-مەي تۇرۇپ قاپتۇ. ئاكىلىرى ئۇنىڭ ھالىنى كۆرۈپ:

— زادى نېمە ئىش بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇ يەنىلا ھېچنېمە دېيەلمەي تۇرۇپتۇ. ئاكىلىرى ئۇنى:

— شۇڭا، سېنىڭ ئىسمىڭنى قورقۇنچاق قويغان، — دەپ ئەيىبلىشىپ، ئالتىنچى چىلتەننى چە-قىپ قاراپ بېقىشقا بۇيرۇپتۇ. ئۇ ئۆيدىن چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، بۇلاق بويىدا بىر ئادەم ئولتۇرغان. ئۇ بۇ ئادەمنى كۆرۈپ، قارىغاندا بۇ بوش ئادەم ئەمەس، شۇنداق بولمىسا، بۇ يەرگە كېلەلمەيدۇ، — دەپ ئويلاپ، يېقىن بېرىشقا پېتىنالماي:

— ھەي، سەن كىم؟ سەن كىم؟ بۇ يەرگە نېمە قىلغىلى كەلدىڭ؟ — دەپ يەتتە - سەككىز قېتىم ۋارقىراپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمەي، كۆڭلىگە بىر ھىيلە پۈكۈپ، بېشىنى بۇراپ قولى بىلەن قۇلىقىنى كۆرسىتىپ، مەن ساغرۇ، يېقىن كېلىپ گەپ قىل، دېگەن ئىشارەتنى قىپتۇ. ئۇ ئاستا - ئاستا يېقىنلاپتۇ. شاھزادىگە بىر قەدەم قالغاندا يەنە سوئالىنى تەكرارلاپ ۋارقىراپتۇ، شاھزادە يەنە ئى-شارەت قىپتۇ. چىلتەن يېقىن كېلىپ شاھزادىنىڭ قۇلىقىغا ۋارقىرىماقچى بولغاندا، شاھزادە چاققانلىق بىلەن ئۇنىڭ كانىيىدىن بوغۇپتۇ -دە، ئۇنى لىككىدە كۆتۈرۈپ دەرەخنىڭ ئاچىسىغا بوينىنى قىستۇرۇپ قويۇپتۇ. چىلتەن دەرەخنىڭ ئاچىسىدىن بوينىنى چىقىرالماي، شۇ يەردە تېپىچەكلىگىنىچە تۇرۇپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپتۇ.

چىلتەنلەر ئۇكىسىنىڭ چىقىپ كېتىپ قايتىپ كىرمىگەنلىكىگە ئەجەبلىنىپ، يەنە بىر ئۇكىسىنى قاراپ بېقىشقا چىقىرىپتۇ. ئۇ تاشقىرىغا چىقىپ، شاھزادىنى كۆرۈپ ئىنىسىدەك ۋارقىراپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭغىمۇ ئۆزىنىڭ ساغرۇ ئىكەنلىكىنى ئىشارەت بىلەن بىلدۈرۈپتۇ ۋە ئۇنىمۇ كانىيىدىن بوغۇپ ئېلىپ دەرەخنىڭ يەنە بىر ئاچىسىغا بوينىنى قىستۇرۇپ قويۇپتۇ....

شۇنداق قىلىپ، شاھزادە ئالتە چىلتەننى دەرەخنىڭ ئاچىسىغا قىستۇرۇپ قويۇپتۇ. ئەڭ ئاخىردا ھەممىدىن چوڭ چىلتەن ئۇكىلىرىنىڭ قايتىپ كىرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇلار ئەجەب قايتىپ كىرمەيدىغۇ، نېمە ئىش بولغاندۇ، دەپ ئويلاپ، ھەيرانلىق ئىچىدە تاشقىرىغا چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، ئالتە ئۇكىسى دەرەخنىڭ ئالتە ئاچىسىغا قىستۇرۇقلۇق تۇرغۇدەك، بۇنى كۆرۈپ دەرغەزەپكە كەپتۇ ـ دە، باشقا گەپ ـ سۆز قىلماي نەرە تارتقىنىچە شاھزادىگە ئېتىلىپتۇ. شاھزادىمۇ ئۇ يېتىپ كەلگۈچە ئېلىشىشقا تەييارلىق كۆرۈپ قويۇپتۇ. ئۇلار شۇنداق ئېلىشىپ كېتىپتۇكى، پۇتى بىلەن يەرنى تىلغاپ، بېلى بىلەن تەڭ ئويۇڭېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئايىغىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ ـ توزاندىن جاھاننى قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ. ئۇلارنىڭ پۇتى ھەربىر قېتىم يەرگە چۈشسە، يەر ـ زېمىن تىترەپ كېتىپتۇ. ئۇلار شۇنداق توختىماي يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئېلىشىپ، ئاخىر شاھزادە چىلتەننى بېسىۋاپتۇ. شاھزادە بىر تىزى بىلەن چىلتەننىڭ گەجگىسىدىن بېسىپ تۇرۇپ، يېنىدىن شەمشەرنى چىقارغانكەن، چىلتەن قورقۇپ كېتىپ:

ــ ئەي باتۇر يىگىت، باتۇرلارنىڭ مەرد كېلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇما. سېنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ بىز بىلەن ئېلىشىشىڭ نە ۋەجىدىن ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولارمۇ؟ ــ دەپ گەپ سوراپتۇ. شاھزادە چىلتەنگە:

ــ سىلەر بىلەن ئېلىشىمدىكى سەۋەب يار ۋەسلى ئۈچۈندۇر، ــ دەپ ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە قەدەم بېسىش مەقسىتىنى بايان ئەيلەپتۇ. چىلتەن شاھزادىنىڭ بايانىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ھەقىقەتەن قايىل بولۇپ:

ــ «ئېلىشمىغۇچە تېپىشماس» دېگەن گەپ بار. مەن سېنىڭ باتۇرلۇقۇڭغا قايىل، بىزمۇ ساڭا ئوخشاش بىر باتۇرنى ئارزۇ قىلىپ تۇراتتۇق، بىز سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزەيلى، ــ دەپ شاھزادىگە قول بېرىپتۇ. شاھزادە ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، دەرەخنىڭ ئاچىسىغا قىستۇرۇپ قويغان چىلتەنلەرنى يەر گە چۈشۈرۈپتۇ. چىلتەنلەر شاھزادە بىلەن ئايرىم ـ ئايرىم كۆرۈشۈپ بولۇپ، ئۇنى ئۆز ھۇزۇرىغا تەكلىپ قىلىشىپتۇ. شاھزادە ئۇلارنىڭ ھۇزۇرىغا قەدەم بېسىشىغا، ئۇلار شاھزادىنىڭ مۇبارەك قەدىمى يەتكەنلىكىنى تەبرىكلەپ، شاھزادىنىڭ شەرىپى ئۈچۈن ئايرىم ـ ئايرىم بەزمە ئۇيۇشتۇرۇپ بېرىپتۇ. بەزمە ئاخىرلاشقاندىن كېيىن چىلتەنلەر ئۆز رازىلىقى بىلەن سىكلىسىنى چاقىرىپ شاھزادىگە تاپشۇرۇپ، ھەر قايسىسى ئۆزلىرىنىڭ خاس ھۇزۇرىغا قايتىپتۇ، شاھزادە بىلەن قىزنى خالىي قالدۇرۇپتۇ. شاھزادە بىلەن قىز دىدار ۋەسلىگە قېنىشىپ، ئۆز مەقسەتلىرىگە يېتىشىپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە:

ــ ئەي مەشۇقۇم، ۋەسلىڭىزدىن ھۇزۇرلىنىپ، سىز ئۈچۈن چەككەن رىيازەتلىرىم موبىدىن كۆتۈرۈلگەن تۇتۇندەك غايىب بولدى، ــ دەپ، قىزنىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپ ئۈيقۇ دۇنياسىغا غەرق بوپتۇ. قىزمۇ ئۆز مەشۇقىنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى چەككەن رىيازەتلىرىنى بىلگەچكە، ئۇنىڭ ئارامىنى بۇزماي، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ، چىراي بوستانلىرىنى سەيلە قىلىپ، دىدار تەشنالىقىنى قاندۇرۇپ ئولتۇرۇپتۇ....

شاھزادە شۇ ئۇخلىغىنىچە تۇن يېرىمغىچە ئۇخلاپتۇ. تۇن نىسبى بولغاندا قاتتىق يەر تەۋرەپ، ھاۋا گۈلدۇرلەپ، دەھشەتلىك چاقماق چېقىپ، قارا بوران ئاچ بۆرىدەك ھۇۋلاپتۇ. قىز بۇ ھالدىن بىر شۇمـ

لۇقنى سېزىپتۇ... شاھزادىنى ئويغىتىش ئۈچۈن چاقىرىپ بېقىپتۇ، سىلكىپ بېقىپتۇ، يىغلاپ بېقىپ-
تۇ، ئەپسۇس، شاھزادىنى ئويغىتالماي تۇرغاندا، ھەيۋەتلىك بىر ئوت چەمبىرىكى ئۆينىڭ تۆشۈكىدىن
كىرىپ قىزنى يالماپ سۈمۈرۈپتۇ - دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ....

شاھزادە ئەتىسى سەھەر ئويغىنىپ قارىسا، يېنىدا قىز يوق. ئۇ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي
ھەيران بولۇپ، تاشقىرىغا چىقىپ يەتتە چىلتەندىن سورىغانىكەن، ئۇلار:

— بىز ئاخشام سىلەرنى يالغۇز قالدۇرۇپ چىقىپ كەتكەنچە ئۇنى كۆرمىدۇق، — دەپ جاۋاب بېرىد-
شىپتۇ. شاھزادە بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ئەجەبلىنىپتۇ، تەمتىرەپ، ھودۇقۇپتۇ. شاھزادە ئۇلاردىن:

— قىزغا يامان كۆز بىلەن قاراپ يۈرگەن بىرەر مەلئۇن بارمىدى؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇلار بۇ سو-
ئالغا بىرنەرسە دېيەلمەي بىر - بىرىگە قارىشىپتۇ. بۇ چاغدا «قورقۇنچاق» دەپ نام ئالغان ھەممىدىن
كىچىك چىلتەن:

— تۇن نىسبى بولغاندا يەر - زېمىن ھەيۋەتلىك تىترەپ، دەھشەتلىك بوران چىقىپ، بىر ئوت سە-
لەر ياتقان ئۆينىڭ ئوستىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، — دەپتۇ. باشقىلار بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قىزنى دېۋە ئې-
لىپ قاچقانلىقىنى جەزملەشتۇرۇپتۇ. شاھزادە بۇنى ئاڭلاپ ئاھ ئۇرۇپ زارلىنىپتۇ. چىلتەنلەر شاھزادە-
گە تەسەللى بېرىپ:

— غەم قىلىپ كەتمىگىن، بۇنىڭ ئامالى بار. سەن قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىكى چاپان قۇلاقنى
تاپساڭ، ئۇ ساڭا يول باشلاپ بارىدۇ، چۈنكى دېۋىلەر ئۇنى جازالاپ ئىنسانلار ئارىسىغا ھەيدىۋەتكەن، ئۇ-
نىڭ ئەسلىي زاتى دېۋە: قالغان تەرەپلىرىنى ئۆزۈڭ بىر ئامال قىلارسەن، — دەپتۇ. شاھزادە قايغۇ -
ھەسرەت، ئەلەم، دەرد - پىغان ئىچىدە چىلتەنلەر بىلەن خوشلىشىپ، قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىكى يې-

مشل گۇمبەزدە قالغان چاپان قۇلاقنىڭ يېنىغا قاراپ يول ئاپتۇ.

شاھزادە يېشىل گۇمبەزگە كىرىپ چاپان قۇلاق بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتىپتۇ. چاپان قۇلاق شاھزادىنىڭ بايانىنى ئاڭلاپ:

— راست، قىزنى كېچە تۇن نىسبى بولغاندا دۇڭە ئېلىپ قاچتى، — دەپ ئېتىراپ قىپتۇ. شاھزادە بۇنى ئاڭلاپ، ئۆز مەشۇقىنى ئىزدەش نىشانى تېپىلغانلىقىغا خۇش بولۇپ:

— سەن مېنى شۇ دۇنيادىكى ماكانى كۇھىقاپقا باشلاپ بارغىن، — دەپتۇ. چاپان قۇلاق بىرھازا ئويلانغاندىن كېيىن:

— ياش جېنىڭنى بىكار نابۇت قىلغۇچە بارمايلا قوي، — دەپتۇ. شاھزادە بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ:

— بىزدە: «جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتكىلى بولماس» دېگەن گەپ بار. جانانسىز ياشىغاندىن ياشىمىغان ئەۋزەل. باشلاپ بارامسەن، بارمامسەن، بولمىسا، بوغۇزلاپ تاشلايمەن، — دەپ قولىنى شەمشىرىگە ئۇزاتقانىكەن، چاپان قۇلاق شاھزادىنىڭ پەيلىدىن قورقۇپ، باشلاپ بېرىشقا رازى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىككىسى كۇھىقاپقا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە ئاتلىرىنى يورغىلىتىپ نۇرغۇن چۆل - جەزىرە، باياۋانلارنى كەينىدە قالدۇرۇپ، قانچىلىغان تاغ - داۋانلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ئاتلارنىڭ تاقىسى چۈشۈپ تېشىرقىغاندا ئاندىن بىر مەنزىلگە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ چاغدا چاپان قۇلاق ئاتتىن چۈشۈپ:

— دۇنيادىكى ماكانغا يېتىپ كەلدۇق. ئەھۋالدىن قارىغاندا دۇنيادىكى ئۇيقۇدا ئوخشايدۇ، — دەپتۇ. شاھزادىمۇ ئاتتىن چۈشۈپ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە مېڭىپ:

— قېنى، مېنى دۇنيانىڭ ماكانىغا باشلاپ بارغىن، — دەپتۇ. چاپان قۇلاق شاھزادىنى بىر قۇدۇق بېشىغا باشلاپ كېلىپ:

— بۇ دۇنيانىڭ يەر يۈزىگە چىقىش يولى، سەن مۇشۇ يەردىن چۈشسەڭ، دۇنيادىكى ماكانىغا چۈشەلەيسەن. قالغان سىرلىق تەرەپلىرىدىن مېنىڭ خەۋىرىم يوق. ساڭا ئامانلىق تىلەيمەن، — دەپ قاراپ تۇرۇپتۇ. شاھزادە چاپان قۇلاقتا رەھمەت ئېيتىپ، قۇدۇققا چۈشۈشكە تەرەددۇت قىلىپ ئامال تاپالماپتۇ. بۇ چاغدا چاپان قۇلاق ئاتلارنى باغلاش ئۈچۈن ئېلىۋالغان قىرىق غۇلاچ ئارغامچىنى ئەكېلىپ قۇدۇققا تاشلاپ:

— ئارغامچا بىلەن چۈشكىن، قايتىپ چىقىشتىمۇ ئارغامچىغا ئېسىلىپ چىقمىساڭ، باشقا ئامال يوق، — دەپتۇ. شاھزادە چاپان قۇلاقتا ئۆزىنى ساقلاپ تۇرۇشنى ئېيتىپتۇ. چاپان قۇلاق شاھزادىگە:

— مەن سېنى قىرىق بىر كۈن ساقلايمەن. شۇ ۋاقىتقىچە ئارغامچا مىدىرلىمىسا، قايتىپ كېتىمەن، — دەپتۇ. شاھزادە قۇدۇققا چۈشۈپتۇ....

ئۇ قازانىنىڭ قارىسىدەك قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئالاھازەل بىر كۈن تۆۋەنگە سىيرىلىپ، ئاخىر پۈتى يەرگە تېگىشى بىلەن جاھان يورۇپ، ئەتراپنى پەرق ئەتكىلى بوپتۇ. لېكىن، شاھزادە قايسى تەرەپكە مېڭىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا، يىراق بىر جايدىن يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. شاھزادە ئاۋاز كەلگەن تەرەپنى نىشانلاپ ئوك قولغا بۇرۇلۇپ يۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ كېتىۋاتقان يولى ناھايىتى قورقۇنچلۇق بولۇپ، تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن ئادەملەر، يېرىمى تاشقا ئايلانغان، يا ئۆلۈككە، يا تىرىككە تەۋە بولمىغان ئادەملەر، تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن ھەر خىل يىرتقۇچ ھايۋانلار تۇرغۇدەك. شاھزادىنىڭ بۇنى كۆرۈپ تېنى شۇركۇنۇپتۇ.

ئۇ يەنە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوت ئىچىدە بىر ئادەمنىڭ تولغىنىپ نالە - زار قىلىپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ بىچارىگە ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى ئوتتىن قوتۇلدۇرۇپ قويماقچى بولۇپ قە-دىمىنى شۇ تەرەپكە ئالغانكەن، غايىبتىن:

— ئەي ئوغلۇم، قەدىمكىنى توختات، مۇراد - مەقسىتىڭگە يېتىش ئۈچۈن ئارتۇقچە ئىشلارغا كۆ-ڭۈل بۆلمە. ساڭا دىلبىرىڭ ھەمدەمدە بولىدۇ، — دېگەن ئاۋازكەپتۇ. شاھزادە بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ چۆچۈپ ئەترapقا قارىغانكەن، ھېچقانداق ئادەمزاتتىن شەپە بولماپتۇ. شاھزادە قەدىمنى توختىتىپ بىرئاز سە-گەكلىشىپتۇ -دە، ئەسلىدىكى نىشانى بويىچە يولىنى داۋام ئېتىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە ئاخىر يىغا ئاۋازى چىققان يەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇ ئاڭلىغان يىغا ئاۋازى ئۆز مەشۇقىنىڭ زارى ئىكەن. قىز شاھزادىنى كۆرۈپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلاشقا باشلاپتۇ. شاھزادە قەپەسكە پۇتىنى تىرەپ ياتقان دۇنيى كۆرسىتىپ، يىغلىماسلىققا ئىشارەت قىپتۇ. قىز شاھزادىنىڭ ئىشارىتىنى چۈشىنىپ، ئۇنسىز كۆز ياشلىرىنى تارتىلاپ ئاققۇزۇپ، شاھزادىگە قەپەستىكى قۇش كۆككە تەلمۇرگەندەك تەلمۇرۇپ قارا-تۇ. شاھزادە قىزنىڭ بىچارىلەرچە قىياپىتىنى كۆرۈپ ئىچى سىيرىلىپ بىر قىسما بولۇپ كېتىپتۇ - دە، دۇنيانىڭ تۆمۈر قەپەسىنى كۈچ بىلەن يىمىرىپ تاشلىماقچى بولۇپ غەزەپ بىلەن قول ئۇزاتقانكەن، قەپەسنىڭ سالاسۇنلىرى ئاستا - ئاستا يوغىناپ ئادەمنىڭ يوتىسىدەك بولۇپ، يوچۇقلار ئېتىلىپ، قىز كۆرۈنمەي قاپتۇ. شاھزادە بۇ ھالدىن، كۈچ ئارقىلىق دۇنيا تەڭ كەلگىلى بولمايدىغانلىقىنى، شۇڭا پەم ئىشلەتمەك كېرەكلىكىنى چۈشىنىپتۇ - دە، قەپەسنىڭ ئەسلىگە كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئاردىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن قەپەس ئەسلىگە كېلىپ قىز كۆرۈنۈپتۇ. بۇ چاغدا شاھزادە:

— ئەي دىلبىرىم، بۇ مەلئۇننىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن كۈچ ئەمەس، پەم كېرەككەن، بۇ نەجىس ئۇخلار ۋاقىتسىز سىزگە بىرنەرسە دېمىدىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. قىز:

— ئۇخلار ۋاقىتسىز ئۇ: «ئەگەر مەن ساڭا كېرەك بولۇپ قالسام كۈلگىن، بولمىسا، مەن قىرىق بىر كۈندىن كېيىن ئويغىنىمەن» دېگەن، — دەپتۇ. شاھزادە بىرھازا ئويلانغاندىن كېيىن، قىزغا:

— سىز ئۇنى ئويغىتىپ، ئۇنىڭ سىرىنى بىلىڭ، شۇ چاغدا بىز ئامان قالىمىز، — دەپ، ئۆزى ئويلىغانلىرىنى ئېيتىپتۇ. قىز شاھزادىنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ئوروۇنلۇق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. شاھزادە شۇ زامات ئۆزىنى دالدىغا ئاپتۇ. قىز شاھزادە يوشۇرۇنۇپ بولغاندىن كېيىن، دەسلەپ ئۆزىگە كۈلۈش خۇشياقمىسىمۇ مىيقىدا كۈلۈپتۇ. بۇ چاغدا دۇنيا سەل - پەل مە-دىرلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن قىز جان ئاچچىقى بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈپتۇ. ئۇنىڭ كۈلكىسى توختىشى بىلەن، دۇنيا چۆچۈپ ئويغىنىپ:

— ئەي ئامرىقىم، مېنى ۋاقىتسىز ئويغىتىشقا نېمە سەۋەب بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. قىز:

— سەن تولىمۇ رەھىمسىز ئىكەنسەن، مەن ئاجىز بىر قىزنى قەپەسكە سولاپ قويۇپ بەخىرامان ئۇخلاشقا قانداق كۆڭلۈڭ ئۇنايدۇ؟ مەن ساڭا ئوخشاش قارا نىيەت ئەمەس. سەن مېنى يا ئازاد قىلىۋەتكىن، يا بولمىسا، ئۆزۈڭنىڭ جېنىنى ماڭا ھەمراھ قىلىپ قويۇپ ئۇخلىغىن. مەن قەپەستە يالغۇز ئولتۇرسام ئىچىم پۇشۇپ كېتىدىكەن، — دەپتۇ. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان دۇنيا راستلا قىزنىڭ ئاجىزلىقىنى ئويلاپ، ئۇنىڭ قولىدىن ئۆزىگە ھېچبىر يامانلىق كەلمەيدىغانلىقىغا ئىشىنىپ:

— مېنىڭ جېنىم بىر تال زەھەرلىك يىلان، ئۇ سەن كۆرۈپ تۇرغان ئاشۇ قۇلۇپقا بەند قىلىنغان، — دەپ، قەپەسكە سېلىپ قويغان ئادەم بېشىدەك قۇلۇپنى كۆرسىتىپتۇ. قىز بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

— مەن شۇ يىلانىنى بىر كۆرۈپ باقسام، ئۇنى قۇلۇپ ئىچىدىن قانداق چىقارغىلى بولىدۇ؟ — دەپتۇ.

— قۇلۇپنى چاقمىدىغان گەپ، — دەپتۇ دىۋە.

— شۇنچە زور قۇلۇپنى چاققىلى بولارمۇ؟ — دەپتۇ قىز ھەيران بولغاندىلىقىنى ئىپادىلەپ، دىۋىگە ناز بىلەن قاراپ. دىۋە قىزنىڭ نازىنى كۆرۈپ دىلى يايراپلا كېتىپتۇ ـ دە، كۆڭلىگەن ھالدا:

— ئەلۋەتتە چاققىلى بولىدۇ، پەقەت مېنىڭ كۈچۈم بىلەن، — دەپتۇ ئاندىمىنىڭ بېشى پاتقۇدەك بۇرۇن تۆشۈكىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ. قىز بۇنىڭدىن بىر ئىشنى چۈشىنىپتۇ ـ دە، جىم بولۇپ قاپتۇ. دىۋە قايتىدىن ئۇيقۇغا غەرق بوپتۇ. ئۇنىڭ سەت خورىكى يەرنى تىتىرىتىپ، ھەربىر نەپىسى قەپەسنى ئورنىدىن تەۋرىتىپ تۇرغۇدەك. شۇ چاغدا شاھزادە مۆكۈپ ياتقان يېرىدىن چىقىپ قىزدىن ئەھۋالنى سورىغانىكەن، قىز دىۋىنىڭ ئېيتقانلىرىنى، ھەربىكەتلىرىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپتۇ. شاھزادە ئەھۋالنى چۈشىنىپ، دىۋىنىڭ نەپىسىدىن پايدىلىنىپ قۇلۇپنى چاقماق كېرەك ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ ـ دە، دىۋىنىڭ بۇرنىغا كەپلەيدىغان تاش تاپماقتا تەرەددۇت قىپتۇ، لېكىن ھېچبىر مۇۋاپىق تاش تاپالماپتۇ. ئاخىر دىۋىنىڭ بېشى ئاستىدا ئادەم بېشىچىلىك تاشتىن يەتتىسى بارلىقىنى كۆرۈپ، شۇ تاشتىن بىرىنى پەم بىلەن ئاپتۇ ـ دە، دىۋىنىڭ بۇرۇن تۆشۈكىگە توغرىلىغانىكەن، تاش دەلمۇدەل كەپتۇ. دىۋە ئىچىگە تارتىپ نەپەسلەنگەندە شاھزادە تاشنى قويۇپ بەرگەنىكەن، تاش دىۋىنىڭ بۇرۇن تۆشۈكىگە كىرىپ كېتىپتۇ. دىۋە بۇ چاغدا قاتتىق بىر چۈشكۈرگەنىكەن، بۇرنىغا كىرىپ كەتكەن تاش سالغىدىن ئايرىلغان تاشتەك ۋىزىلداپ ئۇچۇپ بېرىپ قەپەسكە سېلىنغان قۇلۇپقا دەھشەت بىلەن ئۇرۇلۇپ، يالت ـ يۇلت قىلىپ چاقماق چېقىپتۇ ـ

ده، قولۇپ كۆكۈم ـ تالقان بوپتۇ، ئىچىدىن بىر قارا چىپار يىلان چىقىپ زەھرىنى چاچراتقىنىچە شىددەت بىلەن شاھزادىگە ئېتىلىپتۇ. بۇنى كۆرگەن شاھزاده قىلچە ئىككىلەنمەي، يېنىدىن قىلىچىنى چىقىرىپ يىلاننى قاق بېلىدىن چېپىپ ئىككى پارچە قىلىۋېتىپتۇ. يىلان سەت چىرقىراپ يەردە تولغىنىپ يېتىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، دۈشمۇ ئىككى پارچە بولۇپ تىن تارتماي ياتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن شاھزاده خاتىرجەم بولۇپ، قىزنى قەپەستىن چىقىرىپ، قايتىپ كېتىش ئۈچۈن كەينىگە يېنىپتۇ. شاھزاده قايتار چېغىدا، كىرگەندە كۆرگەن قورقۇنچلۇق، دەھشەتلىك مەنزىرىلەردىن ئەسەرمۇ قالمىغاندىلىقىنى كۆرۈپتۇ....

شاھزاده قۇدۇق تۈۋىگە كېلىپ قىزنى ئارغامچىغا ئېسىلىشنى ئېيتقانىكەن، قىز:

ــ مەن سىزنى چىقىرىۋېتەي، بولمىسا، چاپان قۇلاقلىرىڭ نېيىتى بۇزۇلۇپ سىزگە زىيانكەشلىك قىلىشى مۇمكىن، ــ دەپ، ئارغامچىغا ئېسىلىشقا كۆنمەپتۇ. شاھزاده:

ــ ئارتۇقچە گۇمان قىلىپ كېتىشىنىڭ ھاجىتى يوق. مەن بىر ئوغۇل بالا تۇرۇپ قانداق سىزنى يەر ئاستىدا قويۇپ ئۆزۈم چىقىپ كېتىمەن! ــ دەپ، قىزنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي قىزنى بىر ساندۇقا سېلىپ ئارغامچىغا ئەپچىلگىنە تېڭىپتۇ ـ دە، ئارغامچىنى چاپان قۇلاق بىلەن پۇتۇشكىنى بويىچە مەھكەملىتىپتۇ. شاھزادىنىڭ ھايات قېلىشىدىن ئۈمىد ئۈزگەن چاپان قۇلاق شاھزادىگە بەرگەن ۋەدىسى بويىچە يىچە دېگەن مۆھلەتنىڭ پاتراق توشۇشىنى كۈتۈپ زېرىكىپ ئولتۇرغاندا، ئارغامچىنىڭ مەھكەملىغانلىقىنى كۆرۈپ، ھەيران قالغانلىقىدىن نېمە كارامەت بولغانلىقىنى بىلىشكە ئالدىراپ، ئارغامچىنى تارتىشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئارغامچىنى تارتىپ ئاخىر ساندۇقنى قۇدۇق ئۇستىگە چىقىرىپ، ئارغامچىنى يەنە قۇدۇقتا ساقلىتىپتۇ. ئۇ، دەۋە ھەقىچان شاھزادىنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىپ ساندۇقتا قاچىلاپ يەر ئۇستىگە چىقىرىۋېتىپتۇ، كەينىدىن ئۆزى چىقىپ مېنى قىيما ـ چىيما قىلماقچى بولغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن كۆرە ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئىشنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بىلىپ، ئۆزۈمنى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئامالىنى قىلمامدىمەن... دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، تارتىۋاتقان ئارغامچىنى چىشلەپ تۇرۇپ ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئاچقانىكەن، ساندۇقتا لەخته ـ لەخته بولۇپ قانغا بويىلىپ ياتقان شاھزادىنى ئەمەس، ئۆزى ئۇزۇندىن بۇيان ئىشقىدا قىينىلىپ كېلىۋاتقان جاناننى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ھايات قېلىشىدىن ئۈمىد ئۈزگەنلىكىگە پۇشايمان قىلىپ، ئەمدى ئۆز مەقسىتىگە يېتىشكە پۇرسەت كەلگەنلىكىنى بىلىپ، چىشلەپ تۇرغان ئارغامچىنى قىزغا قاراپ ھىجايغىنىچە ئاستا ـ ئاستا بوشىتىپ قويۇپ بېرىپ، قىز ئۇنىڭ ئۆزىگە يامان نىيەتتە چاڭگال سالماقچى بولغانلىقىنى سېزىپ، چاققانلىق بىلەن ئارغامچىغا قول ئۇزاتقان بولسىمۇ، قولى ئارغامچىغا يەتمەي، ئارغامچا قۇدۇق تېگىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. قۇدۇقنىڭ يېرىمىغا چىقىپ قالغان شاھزاده ئۆزىنىڭ قايتا چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، تەقدىرىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى چۈشىنىپتۇ ـ دە، قىزنىڭ سۆزىگە كىرمىگەنلىكىگە قاتتىق پۇشايمان قىلىپ كۆزىنى چىڭ يۇمۇپتۇ. شاھزاده ئاللادىن مەدەت تىلەپ بولغۇچە، يەر تېگىگە چۈشۈپ دېمى بوغۇلۇپ قاپتۇ.

ئۇنىڭ قانداق تەقدىرگە دۇچار بولغانلىقىنى قويۇپ، ئەمدى گەپنى چاپان قۇلاق بىلەن قىزدىن ئاڭلايلى:

قىز ئارغامچىنىڭ سىيرىلىپ چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ خېلى چاققانلىق قىلغان بولسىمۇ، چاپان قۇلاقنىڭ توسقۇنلۇق قىلىشى بىلەن ئارغامچىنى تۇتالماي، چاپان قۇلاقنىڭ راستىنلا ئارغامچىنى مەقسەتلىك قويۇۋەتكەنلىكىنى بىلىپتۇ ـ دە، غەزەپ بىلەن ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، چاپان قۇلاق

ىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ ئۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بوپتۇ. لېكىن، بىچارە قىزنىڭ ئۇنىڭغا قانداق كۈچى يەتسۇن؟ قىز خېلى تىركىشىپ - تىرمىشىپ باققان بولسىمۇ، چاپان قۇلاقنىڭ بىر تال مويىنى مۇ تەۋرىتەلمەي رەللە بوپتۇ - دە، ئۇنىڭ قولىغا تىرىك چۈشۈشكە كۆڭلى قىيماي، بۇ جاھاندىن بىراقلا قۇتۇلۇشنى ئويلاپ، چاپان قۇلاقنىڭ چاڭگىلىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ، ئۆزىنى قۇدۇققا ئاتماقچى بولغاندا، قىزنىڭ سۇمبۇل چاچلىرى چاپان قۇلاقنىڭ بىلىكىگە يۆگىلىپ قېلىپ قۇدۇققا سەكرىيەلمەي قاپتۇ. چاپان قۇلاق قىزنى قۇدۇق بېشىدىن قايتۇرۇپ كېلىپ، ئۇنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىشىگە پەرۋا قىلماي، سىرىق قۇشقاچنى باسماق باسقاندەك ساندۇققا سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم ئېتىپ، لىككىدە كۆتۈرۈپ، ئاتنىڭ كەينىگە ئېلىپ غانجۇغىلاپ ئۆز شەھرىگە قاراپ ئېتىغا قامچا سايتۇ. چاپان قۇلاق ئەسلىي دۆلەر كىشىلەر ئارىسىغا پالۋەتكەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ زوراۋانلىق كۈچىگە تايىنىپ جوھۇتلار پادىشاھىنىڭ تارتىۋالغانىكەن. ئۇ ئۆزى ئېلىپ كېتىۋاتقان قىزنى چۈشىدە كۆرۈپ ئاشىق بولغاندىن كېيىن پادىشاھلىقىنى ئوغلىغا تاپشۇرۇپ، قىزنى ئىزدەپ سەپەرگە چىقىپ، قىزنى قولىغا چۈشۈرەلمىگەندىن كېيىن، قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىكى يېشىل گۈمبەزدە پۈرسەت كۈتۈپ يېتىپ شاھزادە بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانىكەن. چاپان قۇلاق ئاخىر ئۆزى ئاشىق بولغان قىزنى قولىغا چۈشۈرگەنلىكىگە خۇش بولۇپ، كېچە - كۈندۈزنى پەرق ئەتمەي يولىنى داۋام قىلىپتۇ. ئۇ شۇنداق يۈرۈپ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆز شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ - دە، قىزنى سانداقتىن چىقىرىپ:

— مەن سەن ئۈچۈن شۇنچە يىللار رىيازەت چەكتىم، شۇڭا سەن ئەمدى مەن بىلەن توي قىلىسەن، — دەپتۇ. قىز ئۆزى ۋەدە بەرگەن، ھاياتىنى ساقلاپ قالغان يارىدىن ئايرىلىپ، يات بىر مەخلۇقنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالغانلىقىغا مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ، قان - قان يىغلاپ تۇرۇپ:

— سېنىڭ ئىلكىڭدە ياشىغاندىن ئۆلگىنىم ئەۋزەل، — دەپ، چاپان قۇلاقنىڭ تەلىپىنى قەتئىي رەت قىپتۇ، چاپان قۇلاق قول تەگكۈزمەكچى بولسا، ئۆلۈۋالىدىغانلىقىنى ئېيتىپ يېقىن يولاتماپتۇ. چاپان قۇلاق قىزنىڭ ئۆلۈۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ، كۈندە ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ يالۋۇرۇپ، توي قىلىشقا كۆندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپتۇ. ئاخىر قىز ئۆزىگە كېلىۋاتقان ئاۋارىچىلىكلەردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن:

— ئەي چاپان قۇلاق مەخلۇق، سەن مېنى ياشىسۇن دېسەڭ، كۈندە يېنىمغا كىرىپ يۈرىكىمنى زىيادە قىلماي، ئارام ئالغىلى قوي. راستىنلا مەن بىلەن توي قىلماقچى بولساڭ، مېنىڭ يېنىمغا قىرىق بىر كۈن كىرگۈچى بولما، — دەپتۇ، چۈنكى قىز شاھزادىنىڭ چوقۇم ئۆزىنى ئىزدەپ كېلىشىگە ئىشىنىدىكەن. قىزنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان چاپان قۇلاق قىرىق بىر كۈندىن كېيىن ئۆز مەقسىتىگە يېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ چەكسىز خۇشاللىقتا چۆمۈپتۇ ھەم بۇ خۇشاللىقىنى پۈتۈن ئالەمگە نامايان قىلىش ئۈچۈن كاتتا توي قىلماقچى بوپتۇ.

چاپان قۇلاق توي تەييارلىقى بىلەن تۇرۇپ تۇرسۇن، بىز گەپنى قۇدۇق تېگىدە قالغان شاھزادىدىن ئاڭلايلى:

قۇدۇقنىڭ تېگىگە چۈشۈپ كەتكەن شاھزادە بىر ھەپتە ھوشسىز يېتىپ ئاستا - ئاستا ئېسىگە كېلىپ، كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىنىڭ قۇدۇق ئىچىدە ياتقانلىقىنى كۆرۈپ، نېمە ئەھۋال بولغانلىقىنى ئەسلەپ، ئۆزىنىڭ بىخەستەلىك قىلغانلىقىنى چۈشىنىپتۇ - دە، قاتتىق پۇشايمان قىلىپ، يەر يۈزىگە چىقىشنىڭ ئامالىنى ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ. شۇ چاغدا ئاتنىڭ كىشنىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. شاھزادە ئۆز ئېتىنىڭ ئاۋازىنى تونۇپ، ۋاپادار ئېتىنىڭ ئۆزىنى ساقلاپ تۇرغانلىقىنى بىلىپ دىلى چەكسىز سۆيۈنۈپتۇ. لې-

كىن، قانداق قىلىشنى بىلمەي، خۇشاللىقى بىردەمدىلا قۇمغا سىڭگەن سۇدەك غايىب بولۇپ، بېشىنى تۆۋەن ساڭگىلىتىپ، يەردە ياتقان ئارغامچىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ قەلبىدە يەنە ئۈمىد تۇغۇلۇپتۇ. ئار-غامچىنى قولىغا ئېلىپ، ئارغامچىنىڭ ئۇچىنى ئەپچىل يۆگەپ يۇقىرىغا قارىتىپ ئاتقانكەن، ئارغامچا بىرىنچى نۆۋەتتە قايتىپ چۈشۈپتۇ. ئىككىنچى قېتىم ئاتقانكەن، يەنە قايتىپ چۈشۈپتۇ. شاھزادە ئۇ-چىنچى قېتىم پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ ئاتقانكەن، ئارغامچا قايتىپ چۈشمەپتۇ. شاھزادە بىرھازا ساقلاپ تۇرۇپ ئارغامچىنى مىدىرلاتقانكەن، يەنە ئاتنىڭ كىشنىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. شاھزادە ئارغامچىنى بېلىگە چىگىپ، بىر ئىسقىرتقانكەن، ئات ئارغامچىنى چىشلەپ ئاستا ـ ئاستا تارتىشقا باشلاپتۇ. شاھزادە ئاخىر ئاتنىڭ ياردىمى بىلەن قايتا يەر يۈزىگە چىقىپ، ئاتنىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ، بېشىنى ئات-نىڭ بېشىغا سۈركەپ، كۆز ياشلىرىنى يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك تۆكۈپتۇ. بىر چاغدا ئات قاتتىق كىشنەپ، ئالدى ئىككى پۇتىنى ئېگىز كۆتۈرۈپتۇ. شاھزادە ئاتنىڭ ئوستىگە لىككىدە چىقىپ، تىزگى-نىنى قويۇۋېتىپ، مېڭىشنى ئاتنىڭ ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىپتۇ. ئىگىسىگە ۋاپادار، چېچەن ئات ھېچبىر ئاداشماي، چاپان قۇلاقنىڭ ئىتنىڭ ئىزىنى بىرمۇبىر بېسىپ ئۇچقاندەك تېز چېپىپتۇ. شۇ چاپ-قانچە ئوتتۇز توققۇز كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر يۇرتقا يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە قارىغۇدەك بولسا، كىشى-لەر قاتار ـ قاتار سەپ بولۇپ بىر تەرەپكە كېتىۋاتقانكەن. كېتىۋاتقانلارنىڭ تەڭدىن تولىسى شاھلار، شاھزادىلەر، بەگلەر، قىسقىسى بىر ـ بىرىدىن كاتتا كىشىلەر ئىكەن. شاھزادە بۇنچە كۆپ كىشىلەرنىڭ كېتىۋاتقانلىقىغا ئەجەبلىنىپ، نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلگۈسى كېلىپ، ئات چاپتۇرۇپ، كاتتا بىر شاھانە تون كىيگەن كىشىگە يېتىشۋېلىپ، ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ـــ ئەي ئاتا، سەپىرىڭلار قايان؟ نە ۋەجىدىن كىشىلەر بىر تەرەپكە قاراپ ماڭىدۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. ئۇ كىشى شاھزادىگە باشتىن ـ ئاياغ بىر قاراپ چىقىپ:

ـــ ئەي ئوغلۇم، سېنىڭ خەۋرىڭ يوق ئوخشايدۇ. بىز جوھۇت پادىشاھىنىڭ تويىغا كېتىپ بارى-مىز، ـــ دەپ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. شاھزادە بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆز مەشۇقىنى قۇتۇلدۇرۇشقا ۋاقىت بارلى-قىنى بىلىپ ناھايىتى خۇش بوپتۇ، لېكىن خۇشاللىقىنى سەزدۈرمەي:

ـــ توي سورۇنىغا يېتىپ بېرىش ئۈچۈن يەنە قانچە كۈن كېتىدۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. ئۇ كىشى:

ـــ مەن ماڭغىلى ئوتتۇز توققۇز كۈن بولدى، ئەتە يېتىپ بارىمىز، ئۆگۈنلۈككە توي باشلىنىدۇ، ـــ دەپتۇ. شاھزادە بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاتقا قامچا سې-لىپ ئالغا قاراپ يۈرۈپ كېتىپتۇ. ئاخىر كەچ كىرگەندە چاپان قۇلاقنىڭ ئوردىسى ئالدىغا كېلىپ توخ-تاپتۇ ـ دە، تويغا كەلگەن مېھمانلار قاتارىدا ئوردىغا كىرىۋاپتۇ. ئۇ بىر كېچىنى تەقەززالىق بىلەن ئۆت-كۈزۈپتۇ....

ئەتىسى چاپان قۇلاق پادىشاھ داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇناي ساداسى ئىچىدە توي مۇراسىمى باشلا-نغانلىقىنى جاكارلاپ، تويغا كەلگەن مېھمانلارنىڭ ئالدىغا تۇرلۇك ـ تۇمەن نازۇنېمەت، يەل ـ يېمىش تولغان كاتتا داستىخان سېلىپ كۈتۈۋاپتۇ. مېھمانلار نازۇنېمەت، يەل ـ يېمىشلەردىن قانغۇچە بەھرىمەن بولۇپ، ئېسىل پۇراقلىق شارابلارنى قانغۇچە ئىچىپ كەيپى تازا قىزىغاندا، چاپان قۇلاق يېڭى كېلىنىنىڭ سالامغا چىقىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. شاھزادە چاپان قۇلاقنىڭ جاكارسىنى ئاڭلاپ، ئەمدى پۇرسەتنىڭ كەلگەنلىكىنى پەملەپ ئولتۇرغانكەن، ئېسىل دۇردۇندىن يەرگىچە سۆرىلىپ تۇرغان كۆڭلەك كىيگەن، يۈزىگە يىپەك رومال تارتقان قىز ھەسرەت بىلەن يىغلاپ، تويىنى ھازىغا ئايلاندۇرۇپ سورۇنغا كىرىپتۇ.

چاپان قۇلاق قىزنىڭ چىرايلىقلىقى بىلەن باشقىلارنىڭ ئالدىدا ماختىنىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ، سەت ئىرغاڭلىغىنىچە قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ، قىزنىڭ يۈزىدىكى يىپەك رومالنى قايرىپ ئاچ-ماقچى بولغاندا، شاھزادە ئورنىدا ئولتۇرالماي، چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— قولۇڭنى تارت، نىجىس! — دەپ ۋارقىراپ، كىشىلەر توپىنى يېرىپ ئۆتۈپ چاپان قۇلاققا ئېتىلىپتۇ. چاپان قۇلاق كۈتۈلمىگەندە چىققان ئاۋازدىن چۆچۈپ كەينىگە قاراپ، ئۆزىگە ئېتىلىپ كېلىۋاتقان شاھزادىنى كۆرۈپ سارايسىمگە چۈشۈپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي غال - غال تىترەپ تۇرۇپتۇ. شاھزادە مەلىكىنى ئۆز يېنىغا تارتىپ، چاپان قۇلاقنى ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمىغان گۇناھىغا توۋا قىلدۇرۇپ-تۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئولتۇرغانلار چاپان قۇلاقنىڭ رەزىللىكىدىن يىرگىنىپ، ئۇنى قېچىرنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ، چاتراقىغا يانتاق قىستۇرۇپ سايغا ھەيدىۋېتىپتۇ. قېچىر ئۇنى سۆرەپ، تاشتىن تاشقا ئۇرۇپ، تېنىنى قىيما - چىيما قىلىۋېتىپتۇ.

چاپان قۇلاقنىڭ تويىغا كەلگەنلەرنىڭ ئىچىدە شاھزادىنىڭ شاھ ئاتىسىمۇ بار ئىكەن. ئۇ ئوغلىنىڭ كۈتۈلمىگەن پۇرسەتتە مەيدانغا چىققانلىقىدىن ھەيران بولۇپ، كۆزىگە بىر ئىشەنسە، بىر ئىشەنمەي، ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ ئوغلىنىڭ ئىسمىنى چاقىرىپتۇ. شاھزادە بىركىمنىڭ ئۆزىنى چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ ئۆز ئاتىسىنى كۆرۈپتۇ - دە، خۇشاللىقىدىن:

— شاھ ئاتا! — دەپ، قۇچىقىنى ئېچىپ ئاتىسىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. شاھمۇ ئوغلىغا قاراپ يۈگۈ-رۈپتۇ. ئاتا - بالا ئىككىسىنىڭ ئامان - ئېسەن كۆرۈشكەنلىكىنى قىزغىن تەبرىكلىشىپتۇ. پادىشاھ ئوغلى بىلەن ئامان - ئېسەن كۆرۈشكەنلىكىنىڭ شەرىپى ئۈچۈن كاتتا توي قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى جاكارلاپ، پۈتۈن مېھمانلارنى ئۆز پادىشاھلىقىغا باشلاپ مېڭىپتۇ. ئۇلار ئۆز شەھرىگە قايتىپ كېلىپ، تەييارلىق-نى پۈختا قىلىپ، كەلگەن مېھمانلار رازى بولغۇدەك كاتتا توي قىلىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاھزادە ئۆز مەقسەت - مۇرادىغا يېتىپ، ئاشىق بولغان يارىنىڭ ۋەسلىگە يېتىپتۇ. كېيىنكى كۈنلەردە ئاتىسىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئەلنى خاتىرجەم، پۇقرانى ئاسايىشلىق يولغا باشلاپ يۈرت سوراپ ئۆتۈپتۇ...

هايا تلتۇسۇيى

ۇرۇن بۇرۇنكەن، توخۇ تۇرنكەن، پاقا چۆلده، توشقان كۆلده ئىكەن. چاشقان نەرە تارتىپ يولۇاسنى قوغلايدىكەن، مۇشۇك پادىشاھ يۇرت سورايدىكەن. ئاشۇ زامانلاردا بىزگە يىراقمۇ، يېقىنمۇ، پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان جايدا بىر يۇرت بولغانىكەن. ئاشۇ يۇرتتا بىر- لى يادەك ئېگىلىپ، چېچى ئۇچتەك ئاقارغان، يېشى توقساندىن ئاشقان بىر جۇپ ئەمگەكچان بوۋاي - موماي ياشىغانىكەن. بوۋاينىڭ ئىسمى مۆمىن، موماينىڭ ئىسمى مەلىكە ئىكەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىك- كى بىلىكىگە تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. بىراق، بىرمۇ بالىسى يوق ئىكەن. ئۇلارنىڭ مال - مۇلكى ھېسابىدا پەقەت بىرلا ئېشىكى بار ئىكەن. ئۇلار ئاشۇ ئېشىكىنىڭ كۈچىگە تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلى- دىكەن. ئۇلار قانائەتچان بولغاچقا، كۈنلىرىنىڭ خاتىرجەم ئۆتۈۋاتقانلىقىدىن خۇش بولۇپ، نالە - زار قىلىشمايدىكەن، ئەمما ئۆزلىرىنىڭ ھايات چىرىغىنى ياندۇرغۇدەك بىرەر بالىسىنىڭ بولمىغانلىقىدىن، ياخشى كۈننىڭ يامىنى كېلىپ قالسا، قانداق قىلىش توغرۇلۇق باش قاتۇرىدىكەن.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە بوۋاي ئادىتى بويىچە تاغقا ئوتۇنغا مېڭىپتۇ. ئۇ ئېشەك ئۈستىدە مۇگدەپ ئولتۇرۇپ، ياشلىق چاغلىرىنىڭ خىيالىنى سۈرۈپ، ئېشەكنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىپتۇ. ئېشەك كۆپ ماڭدىمۇ، ئاز ماڭدىمۇ، بىر چاغدا توختاپ قاپتۇ. مۆمىن بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىغۇدەك بولسا، قېلىن بىر چاتقاللىق ئىچىگە كىرىپ قالغانىكەن. ئۇ تۆت ئەتراپىغا قاراپ ھېچ يەرنى پەرق ئېتەلمەي تېنى شۇركۇ- نۇپ كېتىپتۇ. ئۇ قورقۇنچ ئىچىدە چاتقاللىق ئىچىدىن تېز چىقىپ كېتىش ئۈچۈن ئالمان - تالمان بىر كۆتۈرۈم ئوتۇننى ئېشەككە ئارتىپ، ماڭدىغان تەرەپنى بىلمەي تۇرغاندا، تۇيۇقسىز گۈركىرەپ چاتقاللىق ئىچىدىن دەھشەتلىك بوران كۆتۈرۈلۈپتۇ، قارا تۇمان مۆمىنگە كۆز ئاچقۇزماپتۇ. ئۇ خىيالىدىن، كۆر- دىغان كۈنۈم شۇنچىلىك ئوخشايدۇ، مېنى بۇگۈن بۇ يەرگە ئەجىلىم سۆرەپ كەلگەن ئوخشايدۇ، دېگەنلەر- نى ئۆتكۈزۈپ تۇرۇشىغا، پۈتىنىڭ ئاستىدىن بىرنەرسىنىڭ ئېچىنىشلىق ناله قىلغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ- تۇ. بوۋاي چۆچۈپ قارىسا، بىر يىلان ناله قىلغىنىچە توقاچتەك يۆگىلىپ بوۋايغا تەلمۇرۈپ ياتقۇدەك. مۆمىن بۇنىڭ نېمە ئالامەت ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئېيسىنى يىغىپ بولغۇچە، چاتقاللىق ئىچىدىن بىر ئەج- دىھا شالىنى چاچراتقىنىچە چىقىپ ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كېلىۋاتقۇدەك. مۆمىن قورقۇپ كېتىپ، بېلىگە قىستۇرۇۋالغان پالتىسىنى قولىغا ئېلىپ: «قورققان ئالدىدا مۇشت كۆتۈرەر» دېگەندەك، ئەجدىھانىڭ كاللىسىغا بىر پالتا چاپقانىكەن، ئەجدىھانىڭ مېڭىسىنىڭ قېتىقى چىقىپ، ئۇنىڭ ئايىغىغا يېقىلىپ تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ. شۇ زامات يىلان چىرايلىق، كېلىشكەن، قامەتلىك قىران يىگىتكە ئايلىنىپ، مۆ-

مىنگە ئېگىلىپ سالام بېرىپ:

— رەھمەت، بوۋا، سىلى بولمىغان بولسىلا، مەن ئۆلۈپ كەتكەن بولاتتىم، سىلىگە مېڭە قېتىم رەھمەت ئېيتسامموُ، ئازلىق قىلمىدۇ، — دەپتۇ. مۆمىن ئۆزىنىڭ ساق قالغانلىقىدىن خۇش بولۇپ:

— ماڭا ھېچقانداق رەھمەتنىڭ كېرىكى يوق، — دەپتۇ. يىگىت ئۇنىڭغا:

— مەن پەرىزاتلار پادىشاھىنىڭ شاھزادىسى ئىدىم. بۇ ئەجدىھا بولسا، بىر قارا چىشى دېۋە، ماڭا ئاشىق ئىدى. ئۇ مېنىڭ ئۆزى بىلەن بىرگە بولۇشۇمنى تەلەپ قىلدى. مەن رەت قىلغاندىن كېيىن، ئۇ مېنى ئۇجۇقتۇرۇش ئۈچۈن قوغلاپ كېلىۋاتاتتى، سىلىنىڭ ياخشىلىقلىرى بىلەن قۇتۇلۇپ قالدىم. بۇ ياخشىلىقلىرىنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن. سىلىگە نېمە كېرەك؟ نېمىنى خالىسىلا، شۇنى ھازىر ئالدىلىرىغا تەييار قىلىمەن، — دەپتۇ. مۆمىن:

— ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس. مۇشۇ كۈنلەردە ئوتۇن توشۇپ، ئوتۇن سېتىش تولىمۇ تەسكە چۈشۈۋاتىدۇ، ياشلىقىمنى تولىمۇ سېغىنىپ كېتىپ بارىمەن، — دەپتۇ. يىگىت مۆمىننىڭ قايتا ياشىرىش ئارزۇسى بارلىقىنى بىلىپ:

— بوۋا، مەن سىلىنى ئارزۇلىرىغا يەتكۈزەي، قوللىرىنى ماڭا بېرىپ كۆزلىرىنى يۇمسىلا، — دەپتۇ. مۆمىن قولىنى سۇنۇپ كۆزىنى يۇمۇپتۇ، شۇ زامات ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ ئۈچۈشقا باشلاپتۇ. ئۇلار شۇنداق پەرۋاز قىپتۇكى، ئىللىق شامال مۆمىننى ئىنتايىن راھەتلەندۈرۈپتۇ. شۇ ئۈچقانچە خېلى ئۇچۇپتۇ. بىر چاغدا يىگىت: «كۆزلىرىنى ئاچسىلا» دەپتۇ. بوۋاي كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، ئاجايىپ گۈزەل بىر جايغا كېلىپ قالغانىكەن. بۇ جايىنىڭ گۈزەللىكىنى كۆرۈپ مۆمىن كىچىك بالىلاردەك سەكرەپ كېتىپتۇ. ئۇ كۆرگەن مەنزىرىنى قەلەم بىلەن تەسۋىرلەشكە كىشىنىڭ قۇربى يەتمەيدىكەن. يىگىت ئۇنى ئاشۇ گۈزەل مەنزىرىلەر ئارىسىدىن ئايلاندۇرۇپ، زىلال سۇلۇق، مەرمەر كۆزلۈك بىر بۇلاق بويىغا باشلاپ كېلىپ:

— بوۋا، بۇ ھاياتلىق سۇيى، سۇدىن ئۇچ ئوچۇم ئىچسىلە ياشلىقلىرى ئەسلىگە كېلىدۇ، — دەپتۇ. مۆمىن سۇدىن ئۇچ ئوچۇم ئىچىپ ياشلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەندە، يىگىت ئۇنىڭغا بىر قاپاقنى بېرىپ:

— بوۋا، بۇ ھايات سۇيىدىن بىر قاپاق ئېلىپ كەتسىلە، ھەرقانداق كېسەل بۇ سۇنى ئىچسە، شىپا تاپىدۇ، — دەپتۇ. مۆمىن قاپاققا سۇنى قاچىلاپ بولۇشىغا، يىگىت:

— كۆزلىرىنى يۇمسىلا، — دەپتۇ، مۆمىن كۆزىنى يۇمۇپتۇ. بىر چاغدا ئۇنىڭ پۇتى يەرگە تېگىپ تۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ قۇلىقى تۇۋىدە ھېلىقى يىگىتنىڭ: «كۆزلىرىنى ئېچىپ ئالدىلىرىغا ماڭسىلا» دېگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىنى يەردە كۆرۈپ، ئالدىغا قاراپ يول ئاپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە بىر ھەپتە يۈرۈپ بىر يايلاققا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ كېتىۋاتسا، بىر تاشنىڭ كەينىدىن بىرنەرسىنىڭ نالە قىلغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ شۇ تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. بېرىپ قارىسا، تاشنىڭ كەينىدە بىر كېيىك قاپقانغا چۈشۈپ قېلىپ، نالە قىلىپ ياتقۇدەك. مۆمىن كېيىكنىڭ ھالىغا ئىچى ئاغرىپتۇ. كېيىكمۇ مۆمىننى كۆرۈپ تېپىچەكلەپ بېقىپ، كۆزىدىن تارىلاپ ياش ئاققۇزغىنىچە ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قاراپ يېتىپتۇ. مۆمىن كېيىكنىڭ پۇتىنى قاپقاندىن چىقىرىپ قويغان بولسىمۇ، ئورنىدىن تۇرالماي، يىقىلىپ كېتىپتۇ. يەنە ئورنىدىن تۇرۇشقا تىرىشىپ باقسىمۇ، ئۇزۇلۇپ كەتكەن پۇتى بىلەن يەر دەسسىيەلمەي يەنە يىقىلىپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا مۆمىننىڭ يادىغا يىگىتنىڭ ئېيتقان سۆزى كېلىپ، قاپاقنىڭ ئاغزىنى

ئېچىپ، كېيىكنىڭ ئاغزىغا سۇنى تېمىتىپتۇ. كېيىك ئاستا ـ ئاستا ئەسلىگە كېلىپ، ئۇزۇلۇپ كەتكەن پۇتى سەللىمازا ساقىيىپ، سىلكىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىككى قەدەم مېڭىپ كەينىگە قايتىپ كېلىپ:

ــ ئەي رەھمدىل ئادەم، سەن مېنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويدۇڭ، بۇنىڭ ئۈچۈن سەن مەندىن نېمە تىلەيسەن؟ ــ دەپتۇ. مۆمىن كېيىكنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

ــ مەن سەندىن ھېچ نەرسە سورىمايمەن، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، سەن بۇ تۇكۇمنى ئېلىۋالغىن، ماڭا ھاجىتىڭ چۈشكەندە كۆيدۇرسەڭ، ئالدىڭدا تەييار بولىمەن، ــ دەپ كەڭرى يايلاق قويىندا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

مۆمىن يولىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ بىر ھەپتە يۈرگەندىن كېيىن، بىر شەھەرنىڭ قارىسى كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ، خۇدايا شۈكۈر، ئەمدى ئادەم بار يەرگە يەتكەن ئوخشايدۇ. مەن، دەپ، خۇشال بولۇپ شەھەرگە كىرىپتۇ. كوچىدىكى ھەممىلا ئادەم ماتەم تونلىرىنى كىيىپ قارىلىق تۇتقان بولۇپ، بىرمۇ خۇشال ئادەم كۆرۈنمىگۈدەك. ئۇ بۇنىڭدىن ئەجەبلىنىپ، بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتىپ مەكچى بولۇپ، كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان يەتمىش ياشلاردىكى بىر بوۋاينىڭ ئالدىنى توسۇپ:

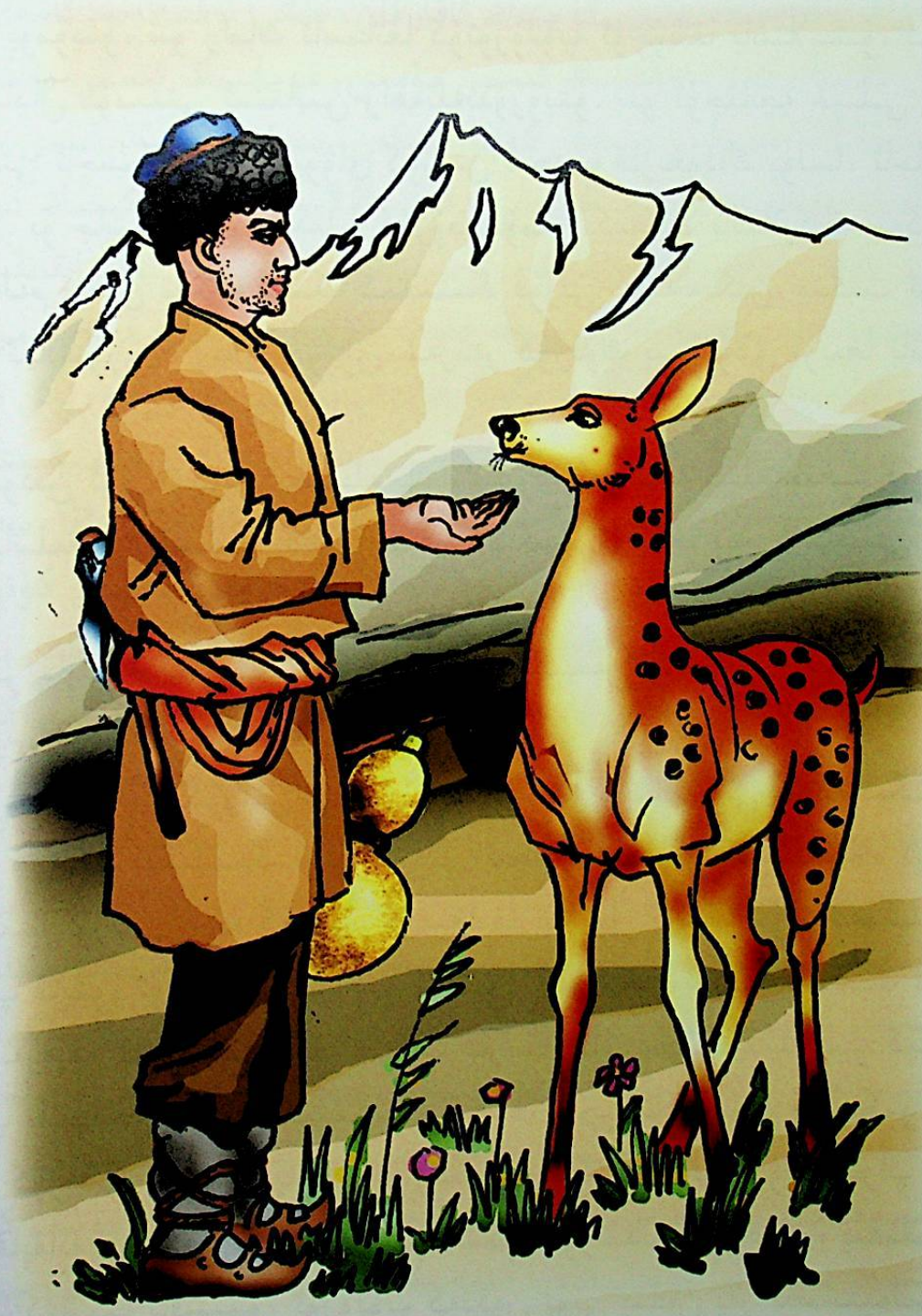

ــ ئەي ھۆرمەتلىك ئاتا، بۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى نېمە ئۈچۈن شۇنچە غەمكىن؟ چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى ماتەم تونى كىيىۋاپتۇ، ئۇلار كىمگە قارىلىق تۇتۇۋاتىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى بوۋاي مۆمىنگە قاراپ:

ــ ئوغلۇم، سۆزۈڭدىن قارىغاندا بۇ شەھەرلىك ئەمەس ئوخشايسەن. شەھرىمىزنىڭ مەلىكىسى سەكراتقا چۈشۈپ قالدى. ئۇ خەلقىگە بەكمۇ كۆيۈنەتتى، ئاجىزلارنىڭ بېشىنى سىلايتتى. پۇقرالار، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالساق قانداق قىلارمىز، دەپ، غەمگە چۆكۈپ ماتەم تونىنى

كىيىشتۇق، ــ دەپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپتۇ. مۆمىن يەنە:

ــ مەلىكىگە نېمە شىپا بولىدىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ قۇرئەندازلار كىتاب كۆرۈپ، مەلىكىگە هايات سۇيى ئىچكەن كېيىكنىڭ كىندىكىدىن ئاققان ئىپارنىڭ دورا ئىكەنلىكىنى ئېيتىشتى. بۇ يۇرت تەۋەسىدىكى هەممە كېيىكلەرنى ئەكەلگەن بولسىمۇ، لېكىن داۋا بولالمىدى، ــ دەپتۇ. مۆمىن بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كېيىكنىڭ ئېيتقانلىرىنى يادىغا ئېلىپ:

ــ مېنى شۇ يەرگە باشلاپ بارسىڭ، ــ دەپتۇ. بوۋاي ئۇنى پادىشاهنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپتۇ. پادىشاه مۆمىننى ئىززەت بىلەن قارشى ئېلىپ، قىزىنىڭ يېنىغا باشلاپ كىرىپتۇ. مۆمىن قىزنىڭ راستىنلا خەتەرلىك هالدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ــ پادىشاهىئالەم، قىزلىرىنى يالغۇز قالدۇرسىلا، ــ دەپتۇ. پادىشاه ئادەملىرىنى باشلاپ چىقىپ كېتىپتۇ. مۆمىن يېنىدىكى كېيىكنىڭ تۇكىنى چىقىرىپ كۆيدۈرۈپتۇ. كېيىك دەرهال ئالدىدا پەيدا بولۇپ:

ــ ئەي ئاق كۆڭۈل ئادەم، مەندىن ساڭا نېمە كېرەك؟ ــ دەپتۇ. مۆمىن ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ:

ــ مەلىكىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالايلى، ــ دەپتۇ. كېيىك شۇ زامات كىندىكىنى مەلىكىنىڭ ئاغزىغا سېلىپ ئىپارنى تېمىتىشقا باشلاپتۇ. مەلىكە ئاستا ـ ئاستا هوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئېچىپتۇ. ئاردىدىن ئۇچ كۈن ئۆتكەندە مەلىكە كۈلۈپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. مۆمىن مەلىكىنىڭ ساقايغانلىقىنى بىلىپ، كېيىمكىنى ئۆز ماكانىغا قايتۇرۇۋېتىپ، قىزنى باشلاپ تاشقىرىغا چىقىپتۇ. ئۇلارنى ساقلاپ تۇرغان پادىشاه، ئوردا ئەهلى، پۇتۇن يۇرتتىكى پۇقرالار خۇشاللىقتىن تەنتەنە قىلىپ، مۆمىننى بېشىغا ئېلىپ كۆتۇرۇپ-

تۇ. پادىشاه يۇرتقا كاتتا داستىخان سېلىپ مۆمىننى مېهمان قىپتۇ. كۈنلەر ئەنە شۇنداق خۇشاللىق ئىچىده ئۆتۈۋاتقان چاغدا، مۆمىننىڭ خىيالىغا ئايالى مەلىكە كەپتۇ ـ ده، بۇ يەردە يەنە تۇرۇشقا تاقىتى قالماي، پادىشاهتىن:

ــ پادىشاهىئالەم، مەن خىزمەتلىرىده شۇنچىلىك بولالىغۇدەكمەن. ئىجازەت بەرسىلە، كېتەيلى، ــ دەپتۇ. پادىشاهمۇ بىر كۈنى ئۇنىڭ شۇنداق دەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئالدىن تەييارلىق قىلىپ قويۇشنىڭ لازىملىقىنى ئويلاپ يۇرگەنكەن. پادىشاه مۆمىننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:

ــ سەن ئۆز ئايىغىڭ بىلەن كېلىپ مەن ئۇچۇن ئۇنتۇلغۇسىز ياخشى ئىش قىلىپ بەردىڭ، مەن بۇنىڭ بەدىلىنى قايتۇرمىسام بولماس، شۇڭا قىزىمنى ساڭا بېرىمەن، بۇ يەردە مەڭگۇ تۇرۇپ قالغىن، ــ دەپتۇ. مۆمىن پادىشاهقا ئېگىلىپ سالام بېرىپ:

ــ پادىشاهىئالەم، ياخشى كۆڭۈللىرىنى قايتۇرۇشقا هەددىم ئەمەس ئىدى، بىراق مېنىڭ هالال جۇپتۇم بار، ئۇنىڭغا خىيانەت قىلسام، تېخىمۇ بولماس هەم خىيانەت قىلالمايمەن، ــ دەپ گەپنىڭ ئو-چۇقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاه ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۆز ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئاشمىغانلىقىغا مەيۇسلىنىپ قاپتۇ، ئاخىر، مەلىكە ئۆزى بىر كۆرۈشۈپ باقسا، گەپكە كىرىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دېگەنىنى خىيال قىلىپ، مەلىكىنى مۆمىن بىلەن كۆرۈشتۇرۇپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، كۆز ياشلىرىنى تۆككىنىچە ئۆز مۇهەببىتىنى ئىزهار قىپتۇ. مۆمىن مەلىكىنىڭ بېشىنى ئاكىلارچە مېهرى بىلەن سىلاپ تۇرۇپ، پادىشاهقا بەرگەن جاۋابىنى بېرىپتۇ. مەلىكە زار ـ زار يىغلاپ قايتىپ چىقىپتۇ. پادىشاه هېچ ئامال قالمىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنى يولغا سېلىپ قويۇش ئۇچۇن تەييارلىق قىپتۇ. مۆمىن يولغا

چىقار ۋاقتىدا، پادىشاھ ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، قىرىق قېچىردا مال ـ دۇنيا بىلەن ئۆچ كۆنلۈك يولغىچە ئۇزىتىپ كەپتۇ. مەلىكىمۇ ئۆچ كۆنلۈك يولغىچە يىغلىغىنىچە كېلىپ، يىغلىغىنىچە خوشلىشىپ قاپتۇ....

مۆمىن پادىشاھ بىلەن خوشلىشىپ، ئۆچ كۈن يول يۈرۈپ، قويۇق بىر ئورمان ئىچىگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇ ئەتراپنى ھوشيارلىق بىلەن كۆزىتىپ كېتىپ بارسا، يېقىن ئەتراپتىن بىرنەرسىنىڭ غىڭشىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. مۆمىن، بۇ نېمە بولغىيدى، دەپ، ئەتراپنى ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ. ئورمان ئىچىگە ئىچكىرلەپ كىرگەنچە ئاۋاز ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئاۋاز چىققان يەرگە بارسا، بىر تۈپ دەرەخنىڭ ئاچىسىغا بىر يولۋاسنىڭ بوينى قىسىلىپ قېلىپ، تېنى خۇددى ئادەم ئىلىپ قويغاندەك تۆۋەنلىگىلاپ تۇرغانكەن. بۇنى كۆرۈپ مۆمىننىڭ ئىچى ئاغرىپ قاپتۇ. ئۇ شۇ زامات دەرەخكە چىقىپ ئۇنىڭ بېشىنى ئاچىدىن چىقىرىپ يەرگە چۈشۈرۈپ قويۇپتۇ. مۆمىن دەرەخ ئۈستىدىن يەرگە چۈشكەندە، يولۋاس:

— ئەي ئاق كۆڭۈل ئادەم، ساڭا رەھمەت، — دەپ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرۇپتۇ. مۆمىن ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— يولۋاس، سەن ئۇ يەرگە قانداق قىسىلىپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. يولۋاس ئۆزى ئېسىلىپ قالغان دەرەخنىڭ يېنىدىكى قېرى دەرەخنىڭ كامىرىنى كۆرسىتىپ:

— ئۇ مېنىڭ ئۇۋام ئىدى. ئۆچ كۈن ئىلگىرى بەخرامان ئۇخلاپ ياتسام، ئورمان ئىچىدىن تۈيۇقسىز قىيا ـ چىيا، ئاتالارنىڭ كىشنەشلىرى ئاڭلاندى. قارىسام، بىرمۇنچە ئاتلىق ئادەملەر كېلىۋېتىپتۇ. قورقىنىمدىن ماڭىدىغان يولۇمنى بىلمەي ئۆزۈمنى پەسكە ئاتقانىدىم، بوينۇم قىسىلىپ ئېسىلىپ قالدىم. شۇ يەردە تۇرغىلى ئۆچ كۈن بولدى، — دەپ ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. مۆمىن يولۋاس بىلەن

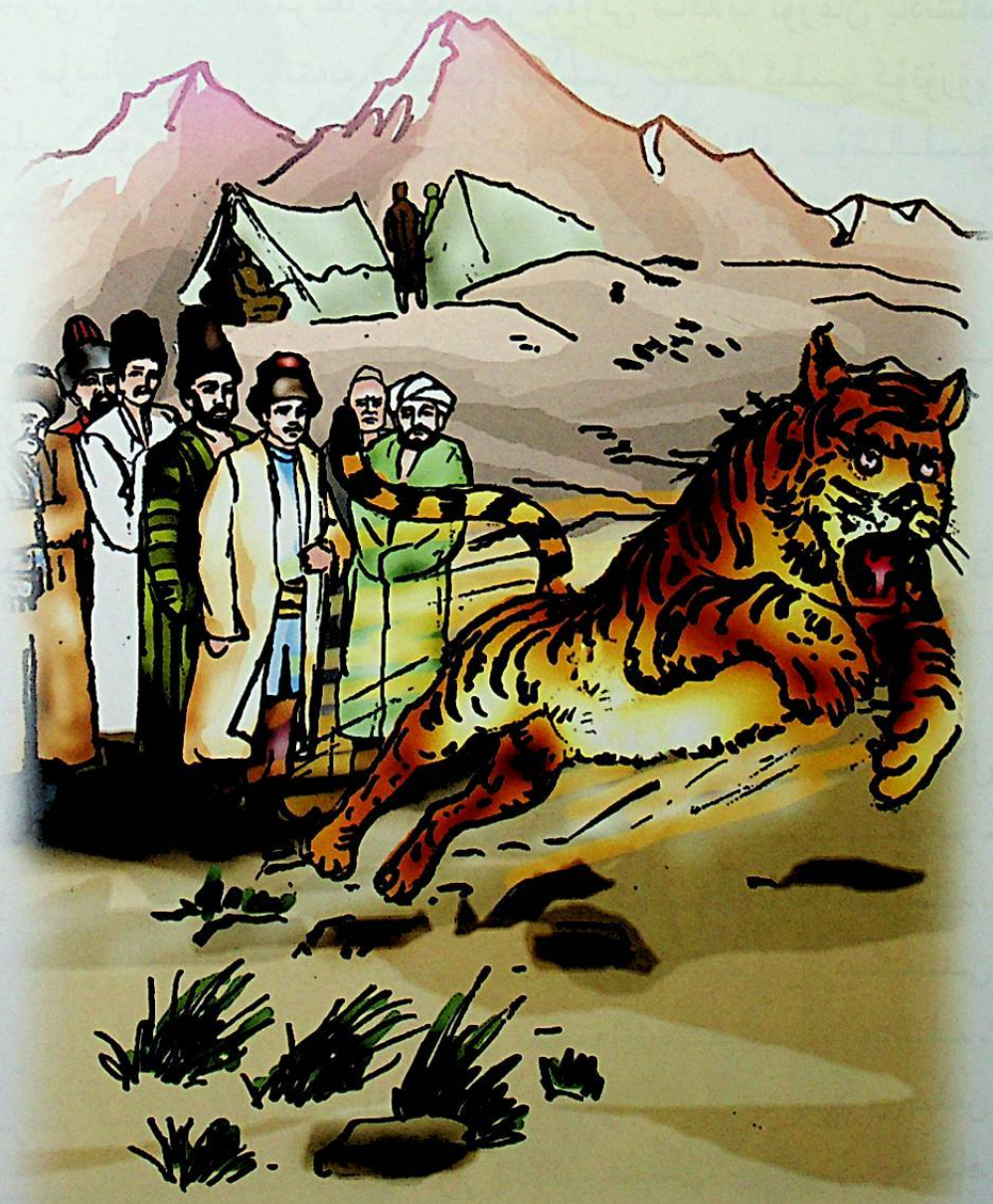

خوشلىشىپ ماڭماقچى بولغاندا، يولۋاس:

— ياخشىلىققا ياخشىلىق ھەركىمنىڭ ئىشى. مەندىن نېمە تىلەيسەن؟ — دەپتۇ. مۆمىن يولۋاسقا:

— ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس، — دەپ يولىغا ماڭماقچى بولغانىكەن، يولۋاس ئالدىنى توسۇپ:

— ئەگەر بېشىڭغا بىرەر بالا كېلىپ، ماڭا ھاجىتىڭ چۈشسە، مۇشۇ تۇكنى كۆيدۈرسەڭ، مەن ئالـ
دىڭدا تەييار بولىمەن، — دەپ بۇرۇتىدىن بىر تال يۇلۇپ بېرىپ ئورمان ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ.

مۆمىن يولىنى داۋام قىلىپ ئورماندىن چىقىپ بىر سايلىققا چۈشۈپتۇ. سايلىقتىكى يول ئۇنى بىر تاغ ئېغىزىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. تاغ ئېغىزىغا يېقىن يەردە نۇرغۇن سودىگەرلەر چېدىر تىكىپ چۈشكۈن قىلغانىكەن. مۆمىن، ئۇلارنىڭ ئات ـ ئۇلاغلىرى ھېرىپ قالغان بولسا، ھاردۇق ئېلىۋاتـ
سا كېرەك، مەن يولۇمنى داۋاملاشتۇراي... دەپ، ئۇلار بىلەن ئامان ـ ئېسەنلىك سوراپ ماڭغانـ
كەن، سودىگەرلەردىن بىرى:

— ھەي بۇرادەر، نەگە بارىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— يۇرتقا قايتىمەن، — دەپتۇ مۆمىن. ياتقانلار مۆمىننىڭ جاۋابىدىن ئۇنىڭ ھېچ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— بۇرادەر، بۇ تاغ ئارىسىغا قاراقچىلار جايلىشىۋېلىپ يولدىن ئۆتكەنلەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى بۇلاپ، جانلىرىغا زامىن بولۇۋاتىدۇ. بىز شۇنچە نۇرغۇن ئادەم تۇرۇپ ئۆتۈشكە جۈرئەت قىلالماي ياتساق، سەن ئۆزۈڭ يالغۇز ئۆتسەڭ، تېخىمۇ خەتەرلىك بولارمىكىن، — دەپتۇ. مۆمىن ئۇلارنىڭ يول يېرىمىدا چېدىر تىكىپ ياتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىپتۇ ـ دە:

— سىلەر قانداق قىلماقچى؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئامالسىزلىقىنى ئىپادىلەپ باشـ
لىرىنى چايقىسا، بەزىلىرى:

— بىرەر پۇرسەت كېلىپ قالسا، قاراقچىلارنى يوقاتساق، ئاندىن ئۆتەلەيمىز، — دەپتۇ. مۆمىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

— بىز بۇ يەردە ياتساق، ئۇلار ئۇۋۇسىدىن چىقمايدۇ، ئۇلارنى ساقلاپ ياتساق، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوزۇق ـ تۈلۈكىمىز تۈگەپ ئاچارچىلىقتىن ئۆلىمىز. ئۇنىڭدىن كۆرە ئۇلار بىلەن بىر ئېلىشىپ كۆرەيـ
لى، — دەپتۇ. ئۇلار بىر ـ بىرىگە قارىشىپ مۆمىننىڭ گېپىنى ئورۇنلۇق بىلىپ، ھەممىسى نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىپ سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇشقا تەييارلىنىپتۇ. تەييارلىق پۈتكەندىن كېيىن، ئۇلار تاغ ئىچىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇزۇن ماڭمايلا تاغ ئارىسىدىن چۈقان ـ سۈرەن كۆتۈرۈلۈپ، توپا ـ چاڭ تـوزۇـ
تۇپ، نۇرغۇن كىشى ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقۇدەك. مۆمىن بۇنى كۆرۈپ ئەتراپتىكىلەرگە قاراپتۇ. ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا، ئەمدى قانداق قىلىمىز، دېگەندەك قارىشىپتۇ. بۇ چاغدا مۆمىننىڭ كۆز ئالدىغا يولۋاس كەپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى يادىغا ئېلىپ يولۋاسنىڭ بۇرۇتىنى يېنىدىن چىـ
قىرىپ كۆيدۈرگەنىكەن، يولۋاس پەيدا بولۇپ:

— ئەي ئاق كۆڭۈل ئادەم، مېنى نېمە خىزمەتكە سالىسەن؟ — دەپتۇ. مۆمىن ئات چاپتۇرۇپ كېـ
لىۋاتقان قاراقچىلارنى كۆرسىتىپ:

— ئاشۇ قاراقچىلارنى ھالاك قىلىپ، بىزنى تاغ ئىچىدىن ئامان ـ ئېسەن چىقىرىپ قويغان بولـ
ساڭ، — دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. يولۋاس:

— بولىدۇ، — دەپ بىر نەرە تارتقانىكەن، قىرىق بىر يولۋاس پەيدا بوپتۇ. قىرىق بىر يولۋاس يەنە

بىر نەرە تارتقانىكەن، بىر مىڭ ئالتە يۈز سەكسەن بىر يولۇاس پەيدا بولۇپ، باستۇرۇپ كېلىۋاتقان قاراقچىلارغا قاراپ ئېتىلىپ، ھەش - پەش دېگۈچە قاراقچىلارنىڭ ھەممىسىنى جەھەننەمگە يولغا ساپتۇ. سودىگەرلەر بۇنىڭغا بىر ھەيران قالسا، بىر خۇش بولۇپ، قاراقچىلاردىن قالغان ئاتلارنى يىغىپ، قاراقچىلارنىڭ ئۇۋۇسىغا كىرىپ ئۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى ئاتلارغا ئارتىپ، مۆمىننىڭ قېچىرلىرىنىڭ كەينىگە چېتىپ قويۇپتۇ. ئۇلار تاغ ئىچىدىن چىقىپ ھەرقايسىسى ئۆز يۇرتىغا تاراپ، ئامان - ئېسەنلىك تىلىشىپ خوشلىشىپتۇ.

مۆمىن ئۆز يۇرتىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئۇزۇن يول، نۇرغۇن تاغ - داۋانلارنى كەينىدە قالدۇرۇپ ئۆز يۇرتىغا كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، يۇرت ئىلگىرىكىدەك ئاۋات ئەمەس، شەھەر كوچىلىرىدا ئادەم شالاڭلاپ، قۇيۇنتاز پىرقىراپ يۇرگۈدەك. ئۇ نېمە ئالامەت ئىكەنلىكىنى بىلمەي، ئۇدۇل ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئۇنىڭ كەمپىرى يالغۇز كۆلبىدە غېرىبسىنىپ ياتقۇدەك، ئۇنىڭ كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالغانىكەن. مۆمىن ئۆيگە كىرگەندە ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— سەن كىم، بۇ يەرگە كىمنى ئىزدەپ كەلدىڭ؟ — دەپتۇ. مۆمىن:

— مەلىكە، مەن سېنىڭ مۆمىنىڭ، مەن قايتىپ كەلدىم، — دەپتۇ. مومای:

— راستما، مەن سېنىڭ دەردىگە كۆپ يىغلاپ كۆزۈم كۆرمەس بولۇپ قالدى. ئەمدى مەن سېنى كۆرەلمەي كېتىدىغان ئوخشايمەن دەپتىمەن، — دەپ، ھەسرەت چېكىپتۇ. مۆمىن مەلىكىنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ دەرھال يېنىغا ئېسىۋالغان قاپاقنى ئاپتۇ - دە، ئۇنىڭدىكى ھاياتلىق سۈيىنى مەلىكىگە ئىچۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ كۆزى ئاستا - ئاستا ئېچىلىپ مۆمىننى كۆرۈپ، ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي:

— سەن مېنى ئالداپسەن، مېنىڭ مۆمىنىمنىڭ ساقلى ئۇچىتەك ئاقىرىپ كەتكەن، سەن ياش يىگىت تۇرسىڭ، قانداق مېنىڭ جۈپتۈم بولغۇدەكسەن؟ — دەپتۇ. مۆمىن ئۇنىڭغا:

— ئالدىرىما، سەنمۇ ماڭا ئوخشاش ياشىرىسەن، — دەپ، ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ، قاپاقتىكى سۇدىن يەنە ئىچۈرگەنىكەن، مەلىكە تازا ۋايىگە يەتكەن بىر چوكانغا ئايلىنىپتۇ. ئۇلار ئىككىسى بىر - بىرى بىلەن خۇشال قۇچاقلىشىپ كېتىپتۇ. مۆمىن ئۆزى ئېلىپ كەلگەن مالالارنى قويىدىغان يەر تاپالماي، قولۇم - قوشنىلارغا ئۇلەشتۇرۇپ بەرمەكچى بولۇپ قارىسا، قوشنىلارنىڭ بىرىمۇ يوق. مۆمىن ئالدىراپ ئۆيگە قايتىپ كىرىپ:

— مەلىكە، يۇرتقا نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. مەلىكە ئېغىر ئۇھ تارتىپ:

— يۇرتتا كېزىك كېسىلى تارقىلىپ كېتىپ نۇرغۇن كىشى ئۆلۈپ كەتتى، يەنە نۇرغۇن كىشى كېسەل ئازابىنى تارتىپ ياتىدۇ، — دەپتۇ. مۆمىن يۇرتنىڭ چۆلدەرەپ قېلىشتىكى سەۋەبىنى چۈشىنىپ، پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولىشىپتۇ - دە، ئورنىدا تۇرالماي قاپتۇ. شۇ زامات قولىغا قاپاقنى ئېلىپ، ئۇ-نىڭدىكى سۇنى يۇرت خەلقىگە ئىچۈرۈشكە مېڭىپتۇ. ئۇ پۈتۈن يۇرتتىكى خەلقە قاپاقتىكى سۇنى ئىچۈرۈپتۇ، خەلق كېسەلدىن سەللىمازا ساقىيىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. مۆمىن ئېلىپ كەلگەن مال - دۇنياسىنى يۇرت خەلقىگە ئۇلەشتۇرۇپ بېرىپتۇ. يۇرت خەلقى ئۆزىنىڭ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقى، نۇرغۇن-لىغان مال - دۇنياغا ئىگە بولغانلىقىدىن چەكسىز خۇشال بولۇپ، كېزىك كېسىلى بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن پادىشاھنىڭ ئورنىغا مۆمىننى ئولتۇرغۇزۇپتۇ. مۆمىن تەختكە چىققاندىن كېيىن، مال - دۇنيانى دوست تۇتماي، يۇرتنى ئادىل سوراپ، خەلقنى بایاشات تۇرمۇشقا ئېرىشتۇرۇپتۇ.

غايىب شەھەر

ئاننىڭ زامانىسىدا، ئېگىز تاغنىڭ ۋادىسىدا يېرى مۇنبەت، سۇيى مول، ئادەملىرى ئىشچان بىر مەھەللە بار ئىكەن. بۇ مەھەللىدىكى كىشىلەر دېھقانچىلىق قىلىدىكەن. بۇ مەھەللىدە ئۇچ يۈز ئاتمىش كۈن كىشىلەرنى شىلىۋېلىشنى ئويلاپ يۈرىدىغان، تېرىققا ئۇچكە قويسا، ئۇۋىقى يەرگە چۈشۈپ كەتمەسۈن، دەپ ئالىقىنىنى تۇتىدىغان، چاشقانغا كېپەك ئالدۇرمايدىغان، ئۆزى بىر چىشلەم ناننى ئارتۇق يەۋەتسە، «يامان بولدى» دەيدىغان بىر باي بار ئىكەن. بۇ بايىنىڭ دېھقانچىلىق ئىشلىرىنى قىلىدىغان ئېلى ئىسىملىك كۆڭلى ـ كۆكسى كەڭ، باشقىلاردىن ئۆز ياخشىلىقىنى ئايمايدىغان، ئاق كۆڭۈل، ساددا ئىشلەمچى بار ئىكەن. ئېلىنىڭ بالىلىرى كۆپ ھەم كىچىك بولۇپ، ئۆزى بايىنىڭ دېھقانچىلىقىنى قىلسا، خوتۇنى بايىنىڭ كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇپ، نانلىرىنى يېقىپ كۈن كەچۈردىدىكەن. ئېلىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن قالغان بىر ئۆچكىسى بار بولۇپ، ھەر كۈنى ئىشتىن قايتىپ كېلىپ جاڭگالغا ئېلىپ چىقىپ باقىدىكەن. شۇ تەرىقىدە كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ئۆچكىسى بوغاز بولۇپ قاپتۇ، ئېلى بۇنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى ئېلى ئىشتىن قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئۆچكىسى تۇغۇپتۇ، بۇنى كۆرگەن ئېلى شۇنداق خۇشال بوپتۇكى، خۇددى ئالتۇن تېپىۋالغاندەك، ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپتۇ. بۇ ئوغلاق تىمەن، شوخ ئىكەن. ئانىسىمۇ سۈتلۈك ئىكەن. ئېلىنىڭ ئايالى ئۆچكىنى سېغىپ، ھەر كۈنى ئەتىگىنى بالىلىرىغا سۈتلۈك چاي ئېتىپ بېرىدىكەن. بالىلىرى سۈتلۈك چايغا زاغرا ناننى چىلاپ يەپ، ئىنتايىن ھۇزۇرلىنىدىكەن.

خېلى ۋاقىتلار ئۆتۈپتۇ. ئۆچكىنىڭ ئوغلىقى خېلى چوڭ بولۇپ قاپتۇ. بىر جۈمە كۈنى ئېلى ئۆچكىسىنى ئوتلىتىپ كېلىش ئۈچۈن دالىغا چىقىپتۇ. ئېلى دالىدىكى ئوت ـ چۆپلىرى قويۇق ئۆسكەن بىر جايغا ئۆچكىسىنى قويۇپ بېرىپ، بىر چەتتە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا ئوغلاق بىرنەرسىدىن ئۈركۈگەندەك قىلىپ قېچىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئېلى ئوغلاقنىڭ كەينىدىن قوغلاپتۇ، ھەرقانچە قوغلاپمۇ يېتىشەلمەپتۇ. ئېلى قوغلىسا، ئوغلاق ئالدىغا قاراپ قاچقۇدەك، توختىسا، كەينىگە قاراپ تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن ئېلىنىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كېتىپ: «خەپ توختاپتۇر ! مەن سېنى تۇتۇۋالسام، ئۆلتۈرۈپ يەۋەتمەيدىغان بولسام» دەپ ئاچچىقلىنىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئاتىسىدىن قالغان تەۋەررۈكنىڭ بالىسى بولغانلىقى ئۈچۈن، يەنە قوغلاپتۇ. ئېلى قوغلا ـ قوغلا بىر جايغا بارغاندا ھېرىپ كەتكىنىدىن يانپاشلاپ يېتىپتۇ ـ دە، كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئۇ كۆزىنى يۇمۇشىغىلا ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي پەيدا بولۇپ: «ئوغلۇم، ئورنۇڭدىن تۇر. جاپا چەكمەي بەختكە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. بۇ ئوغلاق سېنى زور بايلىققا ئېـ-

ېرىشتۇرىدۇ. سەن ئازراق ماڭساڭلا، بىر گۈزەل شەھەرگە بارىسەن. بۇ ئوغلاق سېنى شۇ گۈزەل شەھەردە-
كى خەزىنىگە باشلاپ بارىدۇ، ئەمما بۇنىڭ شەرتى بار: بىرى، بۇ شەھەردە كىشىلەر كېچىسى سودا - سې-
تىق قىلىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھېچ نەرسىسىنى تۇتمايسەن، گەپ قىلمايسەن. قانداق كىرگەن بولساڭ،
شۇنداق قايتىپ چىقىسەن. ئىككىنچىسى، ئالغان ئالتۇنلىرىڭنى يوقسۇللارغا ئۈلەشتۇرۇپ بېرىسەن.
مۇشۇ شەرتلەرنى ئورۇندىساڭلا، ساڭا بۇ شەھەرنىڭ دەرۋازىسى ئوچۇق، لېكىن بۇ شەرتلەرنىڭ بىرىگە
خىلاپلىق قىلساڭ، بۇ شەھەرنىڭ كىشىلىرىگە ئوخشاش بولۇپ قالىسەن»، دەپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.
ئېلى چۆچۈپ ئويغىنىپ كۆزىنى ئاچسا، بوۋاي يوق ئىكەن.

ئېلى بوۋاينىڭ سۆزلىرىنى قايتا ئەسلەپتۇ - دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، يەنە ئوغلاقنى قوغلاپ مې-
كىپتۇ. ئانچە ئۇزۇن ماڭمايلا ئوغلاق بىر غار ئىچىگە قاراپ مېكىپتۇ، ئېلىمۇ ئوغلاقنىڭ ئارقىسىدىن
قالماي مېكىپتۇ، غارنىڭ ئىچىگە كىرىپ شۇنداق بىر چوڭ شەھەرنى كۆرۈپتۇكى، مۇشۇنچىلىك ياشقا
كىرگۈچە بۇنداق چوڭ شەھەرنى كۆرۈپ باقمىغانىكەن. بۇ شەھەرنىڭ نامى «غايىب شەھەر» ئىكەن. شە-
ھەر ئىچىدە دۇكانلار ئوچۇق، ھەر خىل گەزمالالار تىزىلغان، ئاشخانىلاردا ھەر خىل غىزالاردىن ھور چە-
قىپ تۇرغان، نى - نى گۈزەل قىزلار دۇكان ۋە ئاشخانىلارنىڭ ئالدىدا تۇرغۇدەك. ئېلى بوۋاينىڭ ئېيە-
قىنى بويىچە، ھېچ يەرگە قارىماي، بىرمۇ ئادەمگە گەپ - سۆز قىلماي، ئوغلاقنىڭ ئارقىسىدىن مېكىپ-
تۇ، خېلى ئۇزۇن مېكىپ يوغان بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. قارىسا، دەرۋازىغا يوغان بىر
قۇلۇپ سېلىقلىق، دەرۋازىنىڭ ئۈستۈنكى تەرىپىدە بىر ئاچقۇچ ئېسىقلىق تۇرغۇدەك. ئېلى بىرھازا تې-
كىرقاپ تۇرۇپ قاپتۇ. كېيىن ئاچقۇچنى ئېلىپ دەرۋازىنى ئېچىپتۇ. ھاي - ھاي... بىر ئۆيدە ئالتۇن -
كۈمۈش، يەنە بىر ئۆيدە گۆھەر - ياقۇت... ئىشقىلىپ، دۇنيادا بارلىكى قىممەت باھالىق نەرسىلەرنىڭ
ھەممىسى بار ئىكەن.

ئېلى ئۇيان قاراپ، بۇيان قاراپ، ئاخىر ئالتۇندىن بىر خۇرجۇن ئاپتۇ - دە، كەينىگە قارىماستىن
مەھەللىسىگە قايتىپ كەپتۇ. ئەتىسى ئېلىپ كەلگەن ئالتۇنلىرىنى ئاجىز، يېتىم - يوقسۇللارغا ئۈلەش-
تۇرۇپ بېرىپتۇ. بۇنى ئۇققان باي بۇ ئالتۇندىن ئېلىپ كېلىپ، ئۆز بايلىقىنى تېخىمۇ كۆپەيتىشىنى
ئويلاپ، ئېلىنى ئۆيىگە چاقىرىپ، بۇ ئالتۇنلارنى قانداق تاپقانلىقىنى سوراپتۇ. ئاق كۆڭۈل، ساپ دىل
ئېلى بولغان ئىشلارنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان باي شۇ كېچىسىلا ھېچكىمگە
تۇيدۇرماي تەييارلىق قىلىپ، ئوتتۇز تۆگە، ئوتتۇز قېچىرنى ھەيدەپ يولغا چىقىپتۇ. ئاخىر ئېلى ئېيە-
تىپ بەرگەن غايىب شەھەرگە بېرىپ، ھېلىقى چوڭ دەرۋازىنى ئېچىپ، ئالتۇن - كۈمۈش، گۆھەر،
مەرۋايىتلارنى تاغارلارغا قاچىلاپ، تۆگە، قېچىرلارغا ئارتىپ دەرۋازىدىن چىقىپتۇ، ئەمدى بىرئاز مېڭە-
شىغا، شۇنداق كېلىشكەن گۈزەل بىر قىز ئۇچراپتۇ. باي مۇشۇنچىلىك ياشقا كىرگۈچە يەر يۈزىدە
مۇنداق گۈزەل قىزنى كۆرۈپ باقمىغانىكەن. باي بۇ گۈزەل قىزنى كۆرۈپ، بۇنمۇ ئېلىپ كېتىپ ئۆزىگە
كىچىك خوتۇنلۇققا ئېلىش نىيىتىدە، بۇ قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ كۆڭلىكىنىڭ يېڭىنى تارتىپتىكەن، بۇ-
نىڭ تۇتقان يېرى توزۇپ كېتىپتۇ، لېكىن قالغان يېرى ساق تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن باي قورقىنىدىن
تۇرغان جايىدا قېتىپلا قاپتۇ، شۇ قاتقىنچە تاكى ھازىرغىچە غايىب شەھەردە پۇتۇن تۆگە، قېچىر ۋە
بارلىق مال - مۈلكى بىلەن شۇ پېتى قېتىپ تۇرغۇدەكمىش.

ئېيىق ئىلان

ۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ھازىر نامى ئۆچكەن ماكاندا بىر يۇرت بولغانىكەن. شۇ يۇرت پادىشاھىنىڭ ئۈچ قىزى بار ئىكەن. پادىشاھ قىزلىرىنى بەكمۇ ياخشى كۆرگەچكە، ئۇلارنىڭ كۆڭلى خالىغان يەرلەردە ئويناپ ـ كۈلۈشىگە يول قويىدىكەن.

بىر كۈنى ئاچا ـ سىڭىل ئۈچەيلەن ئويناپ ـ كۈلۈپ بىر تاغ باغرىغا كېلىپ قاپتۇ. ئىلگىرى بۇ يەرگە كېلىپ باقمىغاچقا، بۇ يەرنىڭ گۈزەل مەنزىرىسى، ساپ ھاۋاسى ئۇلارنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋاپتۇ. ئۇلار بۇ يەرنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىدىن زوقلىنىپ شوخ كېيىكلەردەك يۈگۈرۈشۈپتۇ. يېشىل چىمەنلەر ئۈستىدە دومىلىشىپ ئويناشقىنىچە، كۈمۈشتەك سۇلىرى دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان ئېقىن بويىغا كېلىپ قاپتۇ. قىزلارنىڭ چوڭى:

ـــ ئەي سىڭىللار، بۇلاق سۈيى تەنگە داۋا، سۇغا چۆمۈلۈپ، يۇيۇنۇپ ـ تارىنىۋالايلى، ـــ دەپتۇ ـ دە، سۇغا چۈشۈپ بېلىقتەك ئۈزۈپ ئويناپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككى سىڭلىسىمۇ چۈشۈپتۇ. ئۇلار تازا ئويناپتۇ. بىر چاغدا ئىككى ئاچىسى ئاپتاپقا قاقلىنىپ كىيىملىرىنى قۇرۇتۇپ كىيىنىپ بولۇپ، سىڭلىسىنى قايتىپ چىقىشقا ئۈندەپتۇ، لېكىن ئۇ چىققىلى ئۇنىماپتۇ. ئاچىلىرى ئۇنىڭدىن:

ـــ ساڭا نېمە بولدى؟ چۈشۈۋېلىپ چىقمايسەنغۇ؟ ـــ دەپ سورىشىپتۇ. كەنجى قىز يىغلامسىراپ:

ـــ مېنىڭ كىيىمىم يوق تۇرىدۇ. بۇ يەردە بىزدىن باشقىمۇ ئادەم بار ئوخشايدۇ. مەن كىيىمسىز سۇدىن قانداق چىقىمەن؟ ـــ دەپتۇ. ئاچىلىرى بۇ گەپنى ئاڭلاپ سىڭلىسىنىڭ كىيىمىنى ئىزدەپ ھېچ يەردىن تاپالماپتۇ. ئۇلار شۇنداق پاتىپاراق بولۇپ تۇرغاندا، ئۇلارنىڭ ئالدىغا بىر ئېيىق پەيدا بوپتۇ. ئەسلىدە كەنجى قىزنىڭ كىيىملىرىنى ئاشۇ ئېيىق تىقىپ قويغانىكەن. ئېيىق ئۇدۇل كەنجى قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى ئۆشنىسىگە ئارتىپتۇ. كەنجى قىز تېپىچەكلەپ بېقىپتۇ، ۋارقىراپ بېقىپتۇ، لېكىن ئېيىققا كۈچى يەتمەپتۇ. ئىككى ئاچىسىمۇ ھېچبىر ئامال قىلالماي، قورققىنىدىن تۇرغان ئورنىدا بۇتتەك تۇرۇپلا قاپتۇ. ئېيىق كەنجى قىزنى ئېلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئۇلار يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئاخىر ئۆز قېرىندىشىدىن ئايرىلىپ، ھەسرەت ـ نادامەتتە ئۆيلىرىگە قايتىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئىككى قىزىنىڭ چىرايىدىكى ھەسرەت ـ نادامەتنى كۆرۈپ بىر شۇملۇقنى سېزىپ:

ـــ سىڭلىڭلار قېنى؟ نېمە بولدى؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. قىزلار بولغان ۋەقەنى تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ لەشكەر چىقىرىپ مەلىكىنى ئىزدىتىپتۇ. لەشكەرلەر ئېقىن بويىغا كېلىپ، كەنجى مەلىكىنى ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ، بىر ھەپتە ئىزدەپمۇ مەلىكىنىڭ قارىسىنى ئالالماپتۇ.

پادىشاھنىڭ چىرايى قىزىنىڭ دەردىدە كۆندىن - كۆنگە سارغىيىشقا باشلاپتۇ....

ئەمدى گەپنى ئېيىقتىن ئاڭلايلى:

ئېيىق كەنجى قىزنى يۇدۇپ ماڭغىنىچە ئۆزىنىڭ تۇرار جايى تاغ قاپتىلىدىكى غارغا ئېلىپ كەپتۇ. ئۇ مەلىكىنى غارغا ئەكىرىپ، غارنىڭ ئاغزىنى يوغان تاش بىلەن ئېتىۋېتىپ كېتىپ قاپتۇ. مەلىكە تاشنى كۆچەپ ئىتتىرىپ باققان بولسىمۇ، تاش مىدىر - مىدىر قىلماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەلىكە يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئاخىر كۆز يېشى قۇرۇپ، ماغدۇرىدىن كېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. كەچ كىرگەندە ئېيىق ئىككى توشقاننى كۆتۈرگىنىچە غارغا كىرىپ كەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، مەلىكە ئۆز تەقدىرىگە باش ئېگىپ، ئېيىق بىلەن بىرگە تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كۈندۈزى غاردا سولاقتا، كېچىسى ئېيىققا ھەمراھ بولۇپ ئۆتۈپتۇ. بەزى كۈنلىرى ئېيىق ئۇنى تاغ باغرىغا ئېلىپ چۈشۈپ يۈيۈندۇرۇپ، سەگىتىپ كېلىدىكەن. كۈنلەر ئەنە شۇ تەرىقىدە ئۆتۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەلىكە ئۆزىنىڭ ھامىلىدار بولۇپ قالغانلىقىنى سېزىپتۇ. كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ، ۋاقتى - سائىتى توشقاندا، ئۇ بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. تۇغۇلغىنى ئادەم بالىسى بولسىمۇ، لېكىن پۈتۈن بەدىنى ئېيىقنىڭ بەدىنىگە ئوخشاش تۈكلۈك ئىكەن، شۇڭا كەنجى مەلىكە بۇ ئوغۇلغا «ئېيىق ئىسلان» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. مەلىكە ئوغلىنى كۆكۈل قويۇپ بېقىپتۇ. يىللار ئۆتۈپ، ئېيىق ئىسلان ئون بەش ياشقا كىرىپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئەقىل، كۈچ - قۇدرەتكە تولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ سولاقتا ياشاۋاتقانلىقىنى بىلىپتۇ. بىر كۈنى ئانىسىغا:

234

— ئانا، بىز مۇشۇ غاردا ياشاۋېرىمىزمۇ؟ بىزمۇ يورۇق جاھانغا چىقىپ باقايلى، — دەپتۇ. مەلىكە:

— قانداق چىقىپ كېتىمىز؟ — دەپتۇ بۇقۇلداپ يىغلاپ ھەم بېشىدىن ئۆتكەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئانىسىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ دەرغەزەپكە كەپتۇ - دە، يۇگۇرۇپ بېرىپ غارنىڭ ئاغزىغا كەپلەپ قويغان تاشنى پارە - پارە قىلىۋېتىپ غارنىڭ ئاغزىنى ئېچىپتۇ. مەلىكە يورۇق دۇنياغا چىقىپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئانىسىنى يەلكىسىگە مىندۇرۇپ تاغ باغرىغا چۈشكەندە، ئېيىققا ئۇچراپ قاپتۇ. ئېيىق ئۇلاردىن:

— نەگە بارىسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ساڭا قارىساق كەلمەيسەن، سېنىڭ ئالدىڭغا كېتىپ بارغان، — دەپتۇ ئېيىق ئىسلان.

— مانا مەن كەلدىم، قايتايلى، — دەپتۇ ئېيىق. ئۇلار ئىككىسى ئېيىققا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. ئېيىق ئىسلان كېتىپ بېرىپ قولىغا ئادەم بېشىدەك بىر تاشنى ئاپتۇ - دە، چەنلەپ تۇرۇپ ئېيىقنىڭ مېڭىسىگە بىر قويۇپتۇ، ئېيىق شۇ يەردىلا جان بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار توپتوغرا پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار تاغ باغرىغا كەلگەندە، بىر ئادەم ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— مەن تاغ باتۇرى بولىمەن، مېنىڭ ئالدىمدىن ئۆتمەكچى بولغان كىشى يا ماڭا ئەل بولۇشى كېرەك، يا مېنى يېڭىشى كېرەك! — دەپتۇ. ئېيىق ئىسلان بۇ گەپنى ئاڭلاپ غەزەپلىنىپ:

— قېنى، بىر ئېلىشىپ كۆرەيلى، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى ئېلىشىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار شۇنداق ئېلىشىپ كېتىپتۇكى، يەر - جاھان زىلزىلىگە كېلىپ، كۆكنى تۇمان بېسىپ، يەر يۈزىنى قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ. ئۇلار شۇ ئېلىشقىنىچە ئۇچ كېچە - كۈندۈز ئېلىشىپ، ئېيىق ئىسلان تاغ باتۇرىنى يېڭىپ، ئۇنى ئەل قىلىپ، نەرسە - كېرەكلىرىنى كۆتۈرۈپ يولىنى داۋام قىپتۇ. ئۇلار يولىنى شۇنداق

داۋام ئېتىپ كېتىۋاتقاندا، يەنە بىر ئادەم ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— مەن ئوپقان باتۇر بولىمەن. مېنىڭ ئالدىمدىن ئۆتمەكچى بولغان كىشى يا ماڭا ئەل بولۇشى كې-
رەك، يا مېنى يېڭىشى كېرەك! — دەپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئۇنىڭ بىلەنمۇ خوددى تاغ باتۇرى بىلەن ئې-
لىشقاندەك ئېلىشىپتۇ. ئۇچ كېچە - كۈندۈزدىن كېيىن ئېيىق ئىسلان ئۇنىمۇ ئەل قىپتۇ. ئاندىن ئۇ-
نىمۇ ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىر قويۇق ئورمانغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇلار ئورمانغا
ئىچكىرىلەپ كىرگەندە، ئالدىنى بىر توپ يىرتقۇچ ھايۋانلار توسۇپتۇ. ئېيىق ئىسلان ھەمراھلىرى بىلەن
ئانىسىنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ، يېقىن كەلگەن يىرتقۇچ ھايۋانلارنى يوقىتىپ، ياۋاش ھايۋانلارنى ئۆزلىرىگە
بويسۇندۇرۇپتۇ. بۇ چاغدا مەلىكە:

— ئوغلۇم، ئاتامدىن ئايرىلغىلى ئون بەش يىل بولدى. ئۇلارغا ھېچبىر سوۋغات ئېلىۋالمىدۇق،
مۇشۇ ھايۋانلارنى بولسىمۇ، ھەيدىگەچ بارايلى، — دەپتۇ. ئېيىق ئىسلان بۇنىڭغا قوشۇلۇپتۇ ھەم
ھايۋانلارنىڭ ھەممىسىگە ئوتۇن ئارتىۋېلىشنى ئېيتىپتۇ. ئېيىق ئىسلاننىڭ ئىككى ھەمراھى ھايۋانلارغا
ئوتۇن ئارتىپتۇ. ئۇلار ئىشنى تۈگىتىپ يولغا راۋان بوپتۇ، خېلى يول ماڭغاندىن كېيىن پادىشاھنىڭ
شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن خالايىق، يېغى كەلگەن چېغى، دەپ قور-
قۇپ، بۇ خەۋەرنى پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. پادىشاھ جەڭگە تەييارلىنىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا لەشكەرلىرىنى
باشلاپ چىقىپتۇ. مەلىكە ئاتىسىنى كۆرۈپ يىراقتىنلا تونۇشلۇق ببرىپتۇ. پادىشاھ كەلگەنلەرنىڭ ئۆز
قىزى ۋە نەۋرىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ چەكسىز خۇشاللىققا چۆمۈپتۇ. نەۋرىسى ھەيدەپ كەلگەن ئاجايىپ -
غارايىپ ھايۋانلارنى كۆرۈپ قورققىنىدىن ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئوتۇنلارنى چۈشۈرۈپ،
ھايۋانلارنى بىر يەرگە قامىۋېتىپ، پادىشاھنى ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. پادىشاھ قىزى ۋە نەۋرىسى بىلەن ئامان - ئېسەن
كۆرۈشكەنلىكى ئۈچۈن پۈتۈن يۇرتقا كاتتا بەزمە قىلىپ ببرىپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇلارنىڭ تۇر-
مۇشى راھەت - پاراغەتتە، خۇشال -
خۇرام ئۆتۈشكە باشلاپتۇ. كۈنلەر شۇنداق
ئۆتىۋېرىپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنى بىرەر
ئىشقا سالماپتۇ. ئاخىر بىكارچىلىقتا
ئىچى پۇشۇپ، بۇ تۇرمۇشقا كۆنەلمىگەن
ئېيىق ئىسلان ئىككى ھەمراھىنى ئە-
گەشتۈرۈپ ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇلار ياۋايى
ھايۋانلارنى شۇنداق كۆپ ئوۋلاپتۇ، ئوۋ-
لىغان نەرسىلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن ئۇلار
شۇ يەردە بىرقانچە كۈن تۇرۇشقا مەج-
بۇر بوپتۇ. بىر كۈنى تاغ باتۇرىنى
تۇرالغۇدا قالدۇرۇپ، ئېيىق ئىسلان بە-

لەن ئوپقان ئوۋغا كېتىپتۇ. تاغ باتۇرى ئۇلار كەلگۈچە گۆش پىشۇرۇپ قويماقچى بولۇپ، گۆشنى قازانغا ساپتۇ، بىراق ئوت ئۆچۈپ قېلىپ تۇتاشتۇرۇشقا ئامال قىلالماپتۇ. ئۇ ئوت ئىزدەپ سىرتقا چىقىپتۇ. ئۇ يىراق بىر دۆڭنىڭ كەينىدىن ئىس چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شۇ تەرەپكە قاراپ يوغان قىرنى ئۈچ ئاتلاپ، كىچىك قىرنى بىر ئاتلاپ يۇگۇرۇپتۇ. بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، چىرايلىرى بەتبەشىرە، بېشى ئەسكى سېۋەتتەك بىر موماي كالا تېرىكىگە ئوت يېقىپ قويۇپ، پىتىنى چاياپ ئولتۇرغانكەن. تاغ باتۇرى بۇنى كۆرۈپ كەينىگە يانماقچى بولغانكەن، موماي:

— سەن نېمىگە كەلگەنسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئوتقا كەلگەن.

— ئوتنى نېمە قىلىسەن؟

— گۆش پىشۇرىمەن.

— ئۇنداق بولسا، ئوتنى ئال، — دەپ تاغ باتۇرغا تېزەكتىن بىرنى سۇنۇپ بېرىپتۇ موماي. ئەسلىدە ئۇ يەتتە باشلىق يالماۋۇز ئىكەن.

تاغ باتۇرى تۇرار جايىغا قايتىپ كېلىپ، ئوتنى تۇتاشتۇرۇپ گۆش پىشۇرۇشقا باشلاپتۇ. گۆش پىشاي دېگەندە يەتتە باشلىق يالماۋۇز كېلىپ:

— ھەي تاغ باتۇرى، گۆشۈڭ پىشتىمۇ؟ پىشقان بولسا، ماڭا ئېلىپ بەر! — دەپتۇ. تاغ باتۇرى ئۇنماپتۇ. يەتتە باشلىق يالماۋۇز قازاننى ئېچىشقا ئۇرۇنۇپتۇ. تاغ باتۇرى قىلىچ كۆتۈرگەنىكەن، يەتتە باشلىق يالماۋۇز بىر بېشىدىكى مۆڭگۈز بىلەن ئۇنى باستۇرۇپ قويۇپ، قازاندا ھېچ نەرسىنى قويماي پاك - پاكىز يەپ، ئۇستىخانلىرىنى قالدۇرۇپ كېتىپ قاپتۇ. كەچقۇرۇن ئېيىق ئىسلان بىلەن ئوپقان ئوۋدىن قايتىپ كەلگەندە، تاغ باتۇرى بولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ئەتىسى تۇرالغۇدا ئوپقان قاپتۇ. ئىش يەنە تاغ باتۇرى ئېيتقاندەك بوپتۇ. ئۇچىنچى كۈنى ئۇلار ئۇچىلىسى ئوۋغا چىقماي يەتتە باشلىق يالماۋۇزنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا يەتتە باشلىق يالماۋۇز ھەيۋە بىلەن كىرىپ كەپتۇ. ئۇ ئىشىكتىن كىرىشىگە ئېيىق ئىسلان شۇنداق بىر قىلىچ ئۇرۇپتۇكى، ئالتە بېشى كېسىلىپ چۈشۈپتۇ. يالماۋۇز بىر بېشىنى ئېلىپ قېچىپتۇ، ئېيىق ئىسلان كەينىدىن قوغلاپتۇ. يالماۋۇز قاچا - قاچا، ئۆزى تۇرغان دۆڭنىڭ تۈۋىگە بېرىپ، بىر قۇدۇققا سەكرەپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇ قۇدۇق ئەسلىي يالماۋۇزنىڭ ئاستىنقى دۇنياغا بارىدىغان يولى ئىكەن. ئارىدىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە، تاغ باتۇرى بىلەن ئوپقان يېتىپ كەپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئوپقاننى قۇدۇققا چۈشۈشكە بۇيرۇپتۇ. ئوپقان قۇدۇققا يېرىمىغا چۈشكەندە قۇدۇققا تېگىدىن ئوت ئۆرلەپ چىقىپ، ئۇنى كۆيدۈرۈشكە باشلاپتۇ، ئۇ چىدىماي ۋارقىراپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئۇنى تارتىپ چىقىرىۋېلىپ، تاغ باتۇرنى چۈشۈشكە بۇيرۇپتۇ. تاغ باتۇرمۇ قۇدۇققا يېرىمىغا چۈشكەندە يەنە ئوت ئۆرلەپتۇ، ئۇمۇ نالە قىپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئۇنمۇ تارتىپ چىقىرىۋاپتۇ. ئاخىر ئېيىق ئىسلان ئۆزى چۈشۈشكە مەجبۇر بولىتۇ. ئۇمۇ قۇدۇققا قاق يېرىمىغا چۈشكەندە تۆۋەندىن ئوت چىقىشقا باشلاپتۇ. ئۇ تۆۋەنگە قاراپ بىر تۈكۈرگەنىكەن، ئوت ئۆچۈپ قاپتۇ. ئۇ يەنە تۆۋەنگە چۈشۈشكە باشلاپتۇ. قۇدۇققا تېگى كۆرۈنگەندە، يەنە ئوت ئۆرلەپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ ئوتنىڭ ئۈستىگە سىيىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئوت ئۆچۈپ، ئېيىق ئىسلان ئامان - ئېسەن يەر ئاستى زېمىنىغا چۈشۈپتۇ. بۇ ئوت ئەسلىي يالماۋۇزنىڭ سېھرىسى ئىكەن.

يالماۋۇز ئېيىق ئىسلاننى كۆرۈپ يەنە بەدەر قېچىپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئۇنى قوغلاپتۇ. يەتتە باشلىق

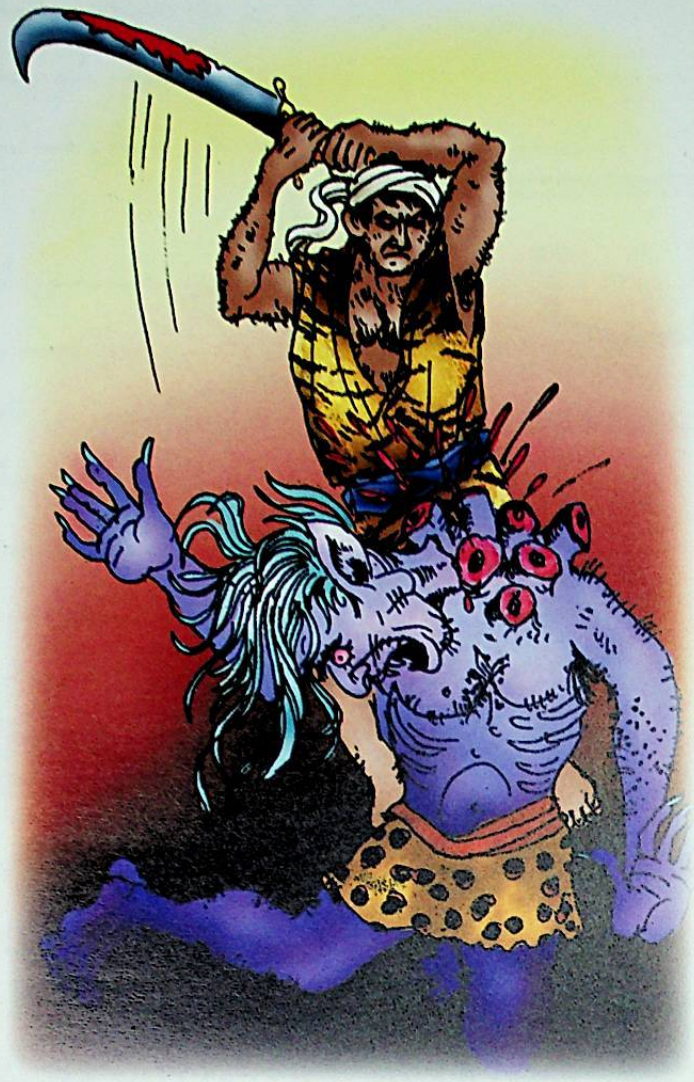

يالماۋۇز ئۇدۇل يەر ئاستى پادىشاھنىڭ ئوردىـ
سىغا قىچىپتۇ. يەر ئاستى پادىشاھى يالماۋۇزـ
نىڭ ئوردىسىغا باستۇرۇپ كىلىۋاتقانلىقىنىـ
كۆرۈپ، ئاللا ـ توۋا كۆتۈرۈپ، ئۆزىنى قويىدىـ
غان يەر تاپالماي تۇرغان چاغدا، ئىيىق ئىسلان
كىرىپ يالماۋۇزنىڭ قالغان بىر بېشىنى چىپىپ
تاشلاپتۇ. يەر ئاستى پادىشاھى بۇنى كۆرۈپ:

ـــ بۇ يەتتە باشلىق يالماۋۇز بىزنىڭ نۇرـ
غۇن ئادەملىرىمىزنى يەپ، بىزگە كۆپ بالايىئاـ
پەتلەرنى كەلتۈرگەنىدى، سەن بىزنى بۇ ئاپەتـ
تىن قۇتۇلدۇردۇڭ، ـــ دەپ، ئۇنىڭغا كۆپ تەـ
شەككۈر ئېيتىپتۇ ھەمدە ئۇنىڭ يەر ئاستى پادىـ
شاھلىقىدا تۇرۇپ قېلىشىنى ئىلتىماس قىپتۇ،
ئۇنىڭ شەرىپى ئۈچۈن كاتتا بەزمە تەييارلاپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن ئېيىق ئىسلان يەر ئاستى شەھـ
رىدە بىر مەزگىل تۇرۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى ئۇـ
نىڭ يادىغا ئۆز يۇرتى، ئانىسى، بۇرادەرلىرى كېـ
لىپ، چىرايىدىكى كۈلكە ئۆچۈپ، غەمگە پېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن يەر ئاستى پادىشاھى:

ـــ ئەي ئوغلۇم، نېمە سەۋەبتىن چىرايىڭدىن كۈلكە ئۆچۈپ، غەم ـ قايغۇغا پېتىپ قالدىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. ئېيىق ئىسلان ئۆزىنىڭ ئەسلىي زاتى ۋە سەرگۈزەشتىلىرىنى ئېيتىپ، ئاخىردا:

ـــ پادىشاھىئالەم، مەن ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ كېتىۋالسام، ـــ دەپ ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

ـــ يەر ئۈستىگە پەقەت سەن چۈشكەن قۇدۇق بىلەنلا چىققىلى بولىدۇ. لېكىن، ئۇ يەردىن ئادەمنىڭ چىقىپ كېتەلىشى مۈمكىن ئەمەس. ئەگەر زادى چىقىپ كەتمىسەم بولمايدۇ دېسەڭ، بىر شەرت بار، شۇـ نىڭغا كۆنۈشۈڭ كېرەك، ـــ دەپتۇ.

ـــ قانداق شەرت؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ئېيىق ئىسلان.

ـــ ئۇ قۇدۇقتىن پەقەت مېنىڭ كىچىك قىزىملا ئۆچۈپ چىقالايدۇ. رازى بولساڭ، شۇ قىزىم بىلەن تويۇڭلارنى قىلىپ قويسام، بىرگە چىقىپ كېتىڭلار ! ـــ دەپتۇ پادىشاھ. ئېيىق ئىسلان رازىلىق بىلدۇـ رۇپ، يەر ئاستى مەلىكىسى بىلەن توي قىپتۇ. توي ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، مەلىكە ئېيىق ئىسلانىنى ئۆشىنىسىگە ئارتىپ يۇقىرىغا قاراپ ئۆچۈپتۇ، بىر چاغدا يەر ئۈستىگە چىقىپتۇ.

يەر ئۈستىگە چىقىپ قارىسا، پادىشاھ، ئاپىسى ۋە يۇرتتىكى ھەممە ئادەم قۇدۇق بېشىغا يىغىلىپ ئۇنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرغانكەن. ئۇ چىققاندىن كېيىن خەلق تەنتەنە قىپتۇ، ئېيىق ئىسلان بىلەن مەلىكىنى بېشىدا كۆتۈرۈپ ئوردىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھمۇ پۈتۈن يۇرتقا قىرىق بىر كۈن كاتتا توي ـ تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ ۋە ئېيىق ئىسلاننى ئۆزىنىڭ ئورنىغا پادىشاھ قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئېيىق ئىسلان يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سوراپ، كېيىنكى ئۆمرىنى راھەت ـ پاراغەتتە ئۆتكۈزۈپتۇ.

قسمەت

ئۇرۇن بىر يۇرتتا بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ ئايالى ھامىلدار بولۇپ، توقۇز ئاي بولغاندا پادىشاھ شىكارغا مېڭىپتۇ. شىكار قىلىپ يۈرۈپ بىر دەريا بويىغا كەلسە، ئۇچ ئوغۇل دەريا ئىچىدە بىر ژاراق قەغەزنى سۇغا سېلىپ، سۇدىن ئېلىپ، ئۇنىڭدىكى خەتنى ئوقۇپ، يەنە سۇغا سېلىپ، سۇدىن ئېلىپ، خەتنى يەنە ئوقۇپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ بۇ ئىشقا ھەيران بولۇپ، ئۇچ كۈن قاراپ تۇرۇپتۇ. بالىلارمۇ ئۇچ كۈنگىچە سۇدىن چىقماپتۇ. بۇنىڭدىن تېخىمۇ ھەيران بولغان پادىشاھ، خېتى بار قەغەزنى سۇغا چىلىسا، ئۇنىڭدا خەت قالامدۇ؟ بۇنىڭدا چوقۇم بىر سىر بار، دەپ ئويلاپ، ئېتىنى سۇغا سېلىپ، بۇ ئۇچ ئوغۇلنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە:

— ھەي ئوغۇللار، سىلەر بۇ خېتى بار قەغەزنى سۇغا سېلىپ، يەنە ئېلىپ، يەنە سېلىپ، يەنە ئېلىپ ئوقۇپ يۈرىسىلەر، بۇنداق قىلىشىڭلار نېمە ۋەجدىن؟ — دەپ سوراپتۇ. بالىلار:

— ھەي ئەخمەق، بىز بۇ يەردە خېتى بار قەغەزنى سۇغا سېلىپ، سۇدىن چىقىرىپ يۈرۈۋاتمايمىز. پالانى شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ خوتۇنى ھامىلدار ئىكەن، ئۇ تۇغقىلى ئالتە كۈن بولدى، ئۇ قىز تۇغدى. يەنە پالانى يەردىكى بىر پادىچىنىڭ خوتۇنىمۇ ئوغۇل تۇغقىلى ئالتە كۈن بولدى. بىز ئاشۇ ئوغۇل بىلەن قىزنىڭ نىكاھىنى قوشۇۋاتىمىز، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ قاتتىق خاپا بولۇپ: «مېنىڭ ئايالىم قىز تۇغقان بولسا، مەن بىر پادىشاھ تۇرۇپ، قىزىمنى پادىچىنىڭ ئوغلىغا بېرىمەنمۇ؟» دەپ، دەريادىن چىقىپ، ئېتىنى ئۇرۇپ، ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۆيىگە بارسا، راستىنلا پادىشاھنىڭ ئايالى تۇغقىلى ئالتە كۈن بولغانىكەن، بالا ھەقىقەتەن قىز ئىكەن. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ، يەنە دەرھال ئىككى نۆكەرنى ئەگەشتۈرۈپ، ئايالى ئوغۇل تۇغقان پادىچىنى ئىزدەپ، چىڭقى چۇش بولغاندا ئۇنىڭ ئوتىقىنى تېپىپتۇ، ئۇ يەرگە بارسا، پادىچى يوق، بىر ئايال بىر بالىنى ئېمىتىپ ئولتۇرغان. بۇ ئايال پادىشاھنى كۆرۈپ:

— كەلسىلە، پادىشاھىم، ساتمىغا كىرسىلە، — دەپتۇ، لېكىن پادىشاھ ساتمىغا كىرمەي:

— سىزنىڭ بالىڭىز قىزمۇ، ئوغۇلمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ھېچ ئىشنى ئۇقمىغان ئايال:

— بالام ئوغۇل، — دەپتۇ. پادىشاھ ئۇ ئايالدىن:

— سىز تۇغقىلى قانچە كۈن بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇ ئايال:

— ئالتە كۈن بولدى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپ، بۇگۈن چوقۇم بۇ ئوغۇلنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ كېتىشىم كېرەك، دەپ، ئۇ ئايالنى كۆزدىن نېرى قىلىش غەرىزىدە، ئايالغا:

— ئۇسساپ كەتتىم، ماڭا قۇدۇق سۇيى ئەكېلىپ بەرسىڭىز، — دەپتۇ. ئۇ بۇ يۇرتنىڭ پادىشاھى بولغاچقا، ئايال بالىسىنى بۆشۈككە بۆلەپ قويۇپ، قۇدۇق سۇيى ئەكېلىش ئۈچۈن مېڭىپتۇ. شۇ چاغدىلا بۇ ياۋۇز پادىشاھ يېنىدىكى خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ بالىنىڭ كۆكسىگە سانجىپ قويۇپلا، ئايال كەلگۈچە ئېتىغا قامچا ئۇرۇپ ئارامگاھىغا قايتىپ كېتىپتۇ.

ئايال سۇنى ئېلىپ كەلسە، بالىسىنىڭ كۆكسىدە بىر خەنجەر سانجىقلىق، قان يۆگەكتىن ئۆتۈپ بۆشۈكىنىڭ تېگىگە ئېقىۋاتقان. ئايال ئۆزىنى كاچاتلاپ، خۇداغا ناله قىلىپ يىغلاپتۇ. ئېرىمۇ يېتىپ كەپ-تۇ ۋە ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەر ئىككىسى: «ئاھ خۇدا، بۇ بىزنىڭ بىردىنبىر بالىمىز ئىدى، بالىمىزنى ئامان - ئېسەن قىلغايسەن» دەپ ناله - پەريات قىپتۇ. خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن بۇ بالىنىڭ رىزقى تۈگىمىگەچكە، بالىغا باشقىدىن جان كىرىپتۇ، شۇنداق قىلىپ بالا ھايات قاپتۇ. بالا يەتتە ياشقا كىرگەندە ئاپىسى ئا-لەمدىن ئۆتۈپتۇ، توققۇز ياشقا كىرگەندە دادىسى ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ بالا مۇساپىر بو-لۇپ، يۇرت ئارىلاپ يۈرۈپ، بىر شەھەرگە كىرىپ بىر ئۆلىماغا ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بالا ئۆلىماغا يالۋۇرغا-نىكەن، ئۇ ئۆلىما بۇ بالىنى ئۆز تەربىيىسىگە ئېلىپ ئوقۇتۇشقا باشلاپتۇ. بالا ئون يەتتە ياشقىچە بۇ ئۆ-لىمانىڭ قولىدا ئوقۇپ، تولغان موللا بولۇپ يېتىشىپ چىقىپتۇ. ئۇ ئۆز ئالدىغا تىرىكچىلىك قىلماقچى بولۇپ، ئۇستازىنىڭ رازىلىقىنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ماڭا - ماڭا، بىر شەھەرگە كەپتۇ. شۇ كۈن-لەردە بۇ شەھەردە بىرئادەم باقىي ئالەمگە سەپەر قىلغانىكەن، لېكىن بۇ شەھەردە قازا قىلغانلارنىڭ نا-مىزىنى چۈشۈرىدىغان بىرمۇ تۇزۇكرەك موللا يوق ئىكەن، شۇڭا بۇ ئۆلىما يىگىت دەرھال ئالدىغا چىقىپ بۇ مېيىتنىڭ نامىزىنى شۇنداق چۈشۈرۈپتۇكى، ئۇنىڭ قىرائەتلىرى پۈتۈن يۇرت خەلقىنى ھەيرانۇ ھەس قالدۇرۇپتۇ. يۇرت - جامائەت دەرھال بىر خەت يېزىپ پادىشاھقا كىرگۈزۈپتۇ. خەتتە: «ئەي ئۇلۇغ پادى-شاھىئالەم! ئاڭلىمىدىم دېمەڭكى، بىز مۇسۇلمان ئەللەرمىز. بىزنىڭ يۇرتىمىزدا ھازىرغىچە تۇزۇكرەك مېيىت نامىزىنى چۈشۈرىدىغان ئۆلىما يوق ئىدى. بۇگۈن ئۇزاق جايدىن بىر ئۆلىما كەپتۇ، ئۇ بىر مې-يىتنىڭ نامىزىنى چۈشۈردى. ھازىرغىچە بىز مۇنداق قىرائەت قىلغان ۋە مۇنداق نامان چۈشۈرگەن، بى-

لمگه تولغان ئادەمنى كۆرمگەنمدۇق. شۇڭا، بىز شۇنى تەلەپ قىلمىزكى، سىز پەرمان چۈشۈرسىڭىز، مۇشۇ ئۇلۇغ زات بىزنىڭ يۇرتىمىزدا تۇرۇپ قالسا» دېيىلگەنىكەن. پادىشاھ بۇ خەتكە قارىتا دەررۇ بىر جاۋاب مەكتۇپ يېزىپتۇ، مەكتۇپتا: «سىلەر ئۇ ئۆلىمادىن سوراپ بېقىڭلار، ئۇنىڭغا نېمىلەرنى ھازىرلاپ بەرسەم، مۇشۇ يۇرتتا تۇرۇپ قالمدىكەن؟ ئەگەر تۇرۇپ قالمەن دېسە، ئۇنىڭغا نېمە لازىم بولسا، مەن ھەممىنى ھازىرلاپ بېرىمەن» دەپ يېزىلغانىكەن. يۇرت ـ جامائەت:

ـــ ئەي ئۆلىما يىگىت، سىزگە نېمە لازىم؟ ـــ دېگەندە، ئۇ يىگىت يۇرت ـ جامائەتكە:

ـــ مېنىڭ ئاتا ـ ئانام يوق، بىر مۇساپىرمەن. مەن بۇ يۇرت خەلقىگە خىزمەت قىلىش ئارقىلىق ئاتا ـ ئانامغا بولغان بالىلىق قەرزىمنى ئادا قىلىۋالسام دەيمەن، ـــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان جامائەت دەر-ھال پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. پادىشاھ شۇ زامات:

ـــ ئەگەر بۇ يىگىت تۇرۇپ قالمەن دېسە، مەن ئۇنىڭغا ئۆز قىزىمنى بېرەي، شۇ چاغدا ئۇ بۇ يۇرتتىن كېتەلمەيدۇ، ـــ دەپتۇ. جامائەت ئۆلىما يىگىتكە:

ـــ بىزنىڭ پادىشاھىمىزنىڭ بىر گۈزەل مەلىكىسى بار، بىز سىزگە شۇ مەلىكىنى ئېلىپ بېرەيلى، سىز مۇشۇ يۇرتتا تۇرۇپ، بىزنىڭ نەزىر ـ چىراغ، ئۆلۈم ـ يېتىم ئىشلىرىمىزنى باشقۇرۇپ بەرسىڭىز، ـــ دەپتۇ. ئۆلىما يىگىت ماقۇل بوپتۇ.

پادىشاھ قىزىنىڭ رازىلىقىنى ئېلىپ، توي ھازىرلىقىنى ئۆزى قىلىپ، ئۇ يىگىتنىڭ نېرى ـ بېرىسىنى سۈرۈشتۈرمەيلا، قىزىنى توي قىلىپ بېرىپتۇ.

بىرنەچچە زامان ئۆتۈپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى توساتتىن پادىشاھنىڭ ئېسىگە ئون توقۇز يىل ئىلگىرى دەريا بويىدا ھېلىقى بالىلارنىڭ قىزىنىڭ نىكاھى ھەققىدىكى دېگەن گەپلىرى ئېسىگە چۈشۈپ-تۇ ـ دە، دەررۇ قىزىنىڭ يېنىغا كىرىپ:

ـــ ئەي قىزىم، ئېرىڭ قېنى؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. مەلىكە دادىسىغا:

ـــ ئېرىم ئەتىگەندە چىقىپ كېتىدۇ، مەسچىتتە ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ، كەچ بولغاندا قايتىپ كېلە-دۇ، ـــ دەپتۇ. پادىشاھ يەنە:

ـــ ئېرىڭنىڭ بىرەر يەردە بەلگىسى بارمىكەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. قىز:

ـــ ھازىرغىچە بىرەر يەردە بەلگىسى بارلىقىنى كۆرمىدىم، ـــ دەپتۇ. پادىشاھ قىزغا:

ـــ ئۇنداق بولسا، بۇگۈن ئېرىڭ بىلەن بىرگە ياتقاندا ئېرىڭنىڭ ئوڭ كۆكرىكىنىڭ ئۈستى تەرىپە-نى سىلاپ باققىن، ـــ دەپتۇ. شۇ كۈنى كەچتە مەلىكە ئاستا ئۆلىما يىگىتنىڭ ئوڭ كۆكرىكىنىڭ ئۈس-تىنى سىلىسا، پىيالىدەك يەردە تاتۇق تۇرغان. بۇنى كۆرۈپ، مەلىكە ئېرىدىن:

ـــ بۇ يەر نېمە بولغان؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. شۇ چاغدا بۇ ئۆلىما يىگىت ئايالىغا:

ـــ ئەي مەلىكە، بۇ تاتۇق مەن ئالتە كۈنلۈك ۋاقتىمدا، بۆشۈكتە ياتقان چېغىمدا، بىر ئادەم كې-لىپ، بىر خەنجەرنى قاداپ قويۇپ كەتكەن جايىنىڭ يارىسى، ـــ دەپ يۈگۈرۈپ قوپۇپ، بوغچىسىدىن بىر خەنجەرنى ئېلىپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ ۋە، ـــ مانا مۇشۇ خەنجەر مېنىڭ كۆكسۈمدىن سۈغۇرۇۋې-لىنغان خەنجەر. ئەگەر كىمكى مۇشۇ خەنجەر مېنىڭ دېسە، مەن ئۇنىڭدىن بۇ ئىنتىقاممىنى چوقۇم ئا-لىمەن، ـــ دەپ، بۇ تاتۇقنىڭ سىرىنى ئايالىغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئەتىسى ئۆلىما يىگىت يەنە مەسچىتكە كېتىپتۇ. شۇ چاغدا پادىشاھ يەنە قىزىنىڭ يېنىغا كىرىپ:

ـــ ئەي قىزىم، ئېرىڭنىڭ بەلگىسى بارمىكەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. قىز دادىسىغا:

ــ ئوڭ كۆكرىكىنىڭ يۇقىرىسىدا پىيالىدەك تاتۇقى بار ئىكەن. ئۇنىڭ سەۋەبىنى سورىسام، مانا مۇشۇ خەنجەرنىڭ ئىگىسىنى تاپسام، ئاققان قېنىمنىڭ قىساسىنى ئالىمەن دەيدۇ، ــ دەپ، خەنجەرنى ئا- تىسىغا كۆرسىتىپتۇ. پادىشاھ قارىسا، مۇندىن ئون توققۇز يىل ئىلگىرى ئۆزى قاداپ قويغان خەنجەر شۇ. پادىشاھ بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ، ئاللا تائالادىن كەچۈرۈم سوراپتۇ: «ئەي خۇدا، مەن سېنىڭ ئالدىڭدا چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزدۈم، مېنى كەچۈرگەيسەن!» دەپ ناله قىپتۇ. كەچتە پادىشاھ يەنە كۈيئوغلىنىڭ ئال- دىغا كىرىپ، يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ:

ــ ئەي ئوغلۇم، بۇ خەنجەر مېنىڭ. مەن ئاللانىڭ ئالدىدا ۋە سىزنىڭ ئالدىڭىزدا كەچۈرگۈسىز گۇ- ناھ ئۆتكۈزۈپتىمەن. ئەگەر سىز راستىنلا قان قىساسى ئالىمەن دېسىڭىز ئىختىيارىڭىز، ــ دەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەن ئۆلىما يىگىت:

ــ ئەي ئاتا! ئورۇنلىرىدىن تۇرسىلا. ئاللا تائالادىن بىرۇخسەت قىل تەۋرىمەيدۇ. بۇمۇ خۇدانىڭ تەقدىرى. بەندىلەردە سەۋەنلىك ئۆتۈلىدۇ، لېكىن ئاللا ئالدىدا گۇناھىنى تونۇپ تۇزەتسە، ئاللا بىزنى كە- چۈرىدۇ، ــ دەپ قېينىتىسىغا تەسەللى بېرىپتۇ ۋە ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپتۇ. پادىشاھ مىڭ بىر رەھمەت ئېيتىپتۇ. شۇ چاغدا، بۇ ئەقىللىق ئۆلىما يىگىت پادىشاھقا:

ئانام ئۇلۇغ، ئاتام ئۇلۇغ،
ئاتامدىنمۇ ئانام ئۇلۇغ.

خالىس ئاتا ـ ئانا بولغان،
قېينىناتا ۋە قېينانام ئۇلۇغ.

دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ بۇ بالىنىڭ ئەقلىگە تېخىمۇ ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن: «ئاتا ـ ئانا ئۇلۇغ، لېكىن ئاتا ـ ئانىدىن قېينىناتا ـ قېينانا تېخىمۇ ئۇلۇغ» دېگەن تەمسىل قالغانىكەن.

يەتتە كېنىزەك

لگىرىكى زامانلاردا بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ئۇ پادىشاھنىڭ يەتتە ئوغلى بار ئىكەن، بۇ يەتتە ئوغۇلنىڭ بىردىن كېنىزىكى بار ئىكەن. ئوغۇللار ئۆزلىرىنىڭ كېنىزەكلىرىگە بەك-مۇ ئامراق ئىكەن. پادىشاھ ئوغۇللىرىنىڭ كېنىزەكلىرى بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئۆزىگە ۋە دۆلەت ئىشلىرىغا قارىماي قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، كېنىزەكلىرىنى كۆزدىن يوقىتىش ئۈچۈن بىر ھىيلە ئويلاپ چىقىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ ئوغۇللىرىنىڭ كېنىزەكلىرىنى چاقىرىپ، ئۇلارغا:

— ئورۇقمۇ ئەمەس، سېمىزمۇ ئەمەس، ئېگىزمۇ ئەمەس، پاكارمۇ ئەمەس، بىر - بىرىگە ناھايىتى ئوخشايدىغان يەتتە ئوغۇل تېپىپ كېلىڭلار، — دەپتۇ ھەمدە ئۇلارغا بۇ شەرتنى ئورۇندىيالمىسا، كاللە-سىنى ئالدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن بۇ كېنىزەكلەر پادىشاھنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇنداش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار شەھەرمۇشەھەر، رەستىمۇرەستە ۋە دەشت - باياۋانلارنى كېزىپمۇ بىر- بىرىگە ئوپمۇئوخشايدىغان يەتتە ئوغۇل بالا تاپالماپتۇ. پادىشاھنىڭ ئۇلارغا بەرگەن مۆھلىتىمۇ توشۇپ، پادىشاھ ئۇلارنى ئۆلۈمگە بۇيرۇپ-تۇ. بۇ چاغدا تۇنجى ئوغۇلنىڭ كېنىزىكى:

— ھۆرمەتلىك پادىشاھىئالەم، بىزگە رەھىم قىلىپ يەنە ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بەرسىلە، شۇ چاغدا تاپشۇرۇقلىرىنى يەنە ئورۇندىيالمىساق، ئۆلۈشكە رازىمىز، — دەپ يېلىنىپتۇ. پادىشاھ بەربىر ئۇلارنىڭ بۇ شەرتنى ئورۇندىيالمايدىغانلىقىغا ئىشەنگەچكە، ئۇلارغا ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ.

كېنىزەكلەر، پادىشاھنىڭ قولىدا ئۆلگەندىن كۆرە، دەشت - باياۋانلاردا يىرتقۇچلارغا يەم بولغىنىمىز تۈزۈك، دېيىشىپ، دەشت - باياۋانلارغا يول ئاپتۇ. ئۇلار مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، كۈن ئولتۇراي دېگەندە باياۋاندىكى بىر ئەسكى كەپىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇلار مۇشۇ جايدا قونۇشنى ئويلاپ كەپىگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، بىر قېرى موماي يىپ ئېگىرىپ ئولتۇرغۇدەك. كېنىزەكلەر مومايغا ئەدەپ بىلەن سالام قىپتۇ. موماي ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ، ئۇلارنىڭ بۇ ئادەمزات ئاياغ باسمايدىغان چۆلگە كېلىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. كېنىزەكلەر پادىشاھنىڭ ئۆزلىرىگە تاپشۇرغان ۋەزىپىسىنى ۋە بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىيالماي جان قايغۇسىدا قالغانلىقىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپ-تۇ. كەپىدىكى موماي ئەسلىي جىن - شايتانلارنىڭ پادىشاھى بولۇپ، كېنىزەكلەرنىڭ يىراقتىن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنى يېيىش مەقسىتىدە قېرى موماي قىياپىتىگە كىرىۋالغانىكەن. موماي قىزلارنىڭ كېلىشكەن قەددى - قامىتىدىن، ئەقىل - پاراسىتى ۋە جاسارىتىدىن زوقلىنىپ، ئۇلارنىڭ

ئېچىنىشلىق تەقدىرىگە ئىچ ئاغرىتىپتۇ ھەم ئۇلارغا ياردەم بېرىش قارارىغا كەپتۇ. موماي كېنىزەكلەرگە:

ــ سىلەر ھەقىقەتەن قېيىن ئەھۋالدا قاپسىلەر، ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىلەر كەلگەن بۇ جاي ئىنتايىن خەتەرلىك. مەن سىلەرگە ياردەم بېرىشنىڭ ئامالىنى قىلاي. ئەگەر سىلەر ماقۇل كۆرسەڭلار، ئىچىڭلار-دىكى بىرىڭلارنى ئەركەك جىنغا نىكاھ قىلىپ قوياي، ئۇ پەقەت بىر كېچىدىلا قورساق كۆتۈرۈپ يەتتە ئوغۇل تۇغىدۇ. بۇ يەتتە ئوغۇل بىر كۈن ئىچىدىلا قىرىق گەز يوغىنايدۇ، ئۇلارنىڭ بوي - تۇرقى، چىرايى - شەكلى بىر - بىرىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدۇ. ئۇلارنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارساڭلار، بۇ ئېچىنىشلىق تەقدىردىن قۇتۇلسىلەر، ــ دەپتۇ.

قىزلار بۇنىڭغا ماقۇل كەپتۇ، بىراق ئەركەك جىنغا كىمنى نىكاھلاشتا بىر يەرگە كېلەلمەپتۇ. ئۇلار مومايغا ئەركەك جىنغا نىكاھلىنىشقا ھېچقايسىسىنىڭ نارازى ئەمەسلىكىنى، بىراق كېلىشەلمەگەنلىكىنى، شۇڭا ئۆزىنىڭ يەتتە قىز ئارىسىدىن كۆڭلىگە ياققان بىرىنى تاللىسا، بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. موماي ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن تۇنجى ئوغۇلنىڭ كېنىزىكىنى تاللاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن موماي كېنىزەكنى كۈھىقاپقا باشلاپ بېرىپ، ئۆز ئوغلىغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ. راست دېگەندەك، كېنىزەك بىر كېچىدىلا قورساق كۆتۈرۈپ، ئەتىسى ئەتىگەندىلا بىر - بىرىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان يەتتە ئوغۇل تۇغۇپتۇ. موماي بۇ بوۋاقلارنى ئالدىغا تىزىپ:

— سۆزۈمگە قۇلاق سېلىش، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە قىرىق گەز يوغىناش! ئەگەر دېگىنىمدەك قىلىشمىساڭ، ھەممىڭنىڭ چېچىنى قىرقىۋېلىپ ئوتتا كۆيدۈرۈۋېتىمەن! — دەپ ۋارقىراپتۇ. ئوغۇللار مومايىنىڭ دېگىنىنى بەجا كەلتۈرۈپتۇ. كېنىزەك قارىغۇدەك بولسا، ئالدىدا چىراي - تۈرقى، بوي - بەستى، چوڭ - كىچىكلىكى ئوپمۇئوخشاش يەتتە ئوغۇل تۈرغۇدەك.

مومای كېنىزەكلەرنى يەتتە ئوغۇل بىلەن يولغا سېلىش ئالدىدا، ئۇلارغا:

— سىلەر پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارساڭلار، ئۇ جەزمەن ھەيران قېلىپ، ئوغۇللارنى نەدىن تاپقانلىقىنى سورايدۇ. سىلەر: «بازاردىن سېتىۋالدۇق» دەپ جاۋاب بېرىڭلار. پادىشاھ بۇنىڭغا ئىشەنمىسە، ئۇ چاغدا: «بىز بىر شەھەردە ئىسلام ئېچىپ، غازات قىلدۇق، قايتىشىمىزدا بۇلارنى ئەسىر ئورنىدا تۇتۇپ كەلدۇق» دەپ جاۋاب بېرىڭلار. پادىشاھ بۇنىڭ ئاقىۋىتىدىن قورقۇپ، سىلەرگە بۇيرۇغان ئۆلۈم جازاسىنى كەچۈرۈم قىلىش ھېسابىغا ئوغۇللارنى ئەسلىي ئورنىغا قايتۇرۇۋېتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. سىلەر بۇنىڭغا ھەرگىز كۆنمەسلىكىڭلار كېرەك. مانا شۇنداق قىلالىساڭلار، ئۆز بەختىڭلارنى تاپالايسىلەر. ئەمدى يولغا چىقساڭلار بولىدۇ، — دەپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

كېنىزەكلەر مومايىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە يەتتە ئوغۇلنى باشلاپ ئۆز شەھىرىگە قاراپ راۋان بوپتۇ. كېنىزەكلەر شاھ ئوردىسىغا كىرگەندە، پۈتكۈل ئوردا ئەھلى ئوپمۇئوخشاش يەتتە ئوغۇلنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ. پادىشاھ كېنىزەكلەردىن ئوغۇللارنى نەدىن تاپقانلىقىنى سوراپتۇ. كېنىزەكلەر مومايىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە:

— بازاردىن سېتىۋالدۇق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭغا ئىشەنمەستىن:

— مەملىكىتىمىزنىڭ ھېچقانداق يېرىدە ئادەم ساتمىدىغان ئىش يوق. راستىڭلارنى ئېيتىڭلار، مۇبادا يالغان ئېيتساڭلار، كاللاڭلارنى ئالىمەن! — دەپ تەھدىت سالىتۇ. بۇ چاغدا كېنىزەكلەر يەنە مومايىنىڭ سۆزى بويىچە:

— بىر شەھەردە ئىسلام ئېچىش ئۈچۈن غازات قىلغانىدۇق، قايتىشىمىزدا بۇلارنى ئەسىر ئورنىدا ئېلىپ كەلدۇق، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان پۈتكۈل ئوردا ئەھلى ھەيرانلىقتا، شاھ قورقۇنچ ئىچىدە قالىتۇ. شاھ كۆڭلىدە، بىر شەھەردە ئىسلام ئېچىپ، غازات قىلىپ، ئەسىر ئېلىپ كەلگۈچى بولغان ئادەملەر مېنىڭ قىلغانلىرىم ئۈچۈن مېنىمۇ ساق قويمىغۇدەك. مەن ئەسىرلەرنى جايىغا قايتۇرۇپ، بۇ باش ئاغرىقىدىن قۇتۇلاي، دەپ ئويلاپتۇ ۋە قىزلارغا:

— سىلەرنىڭ جازايىڭلارنى كەچۈرۈم قىلدىم، ئەسىرلەرنى ئۆز جايىغا قايتۇرۇۋېتىڭلار، — دەپتۇ. بىراق، كېنىزەكلەر بۇنىڭغا زادىلا كۆنمەپتۇ ھەم شۇنداق دەپتۇ:

— پادىشاھ بولغان كىشى ئۆز ھۆكمىدىن يانماسلىقى كېرەك، ئەگەر شاھ ئۆز ھۆكمىدىن ۋاز كەچسە، پادىشاھلىقىدىن ۋاز كەچكەن بولىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھ خۇددىنى يوقىتىپتۇ ھەمدە سەرسان - سەرگەردان بولۇپ، دەشت - بايابانغا چىقىپ كېتىپتۇ. قىزلار ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان شاھزادىلەر بىلەن تويلىشىپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى ئەركەك جىندىن تۇغۇلغان يەتتە ئوغۇلمۇ غايىب بوپتۇ. چوڭ شاھزادە تەختتە ئولتۇرۇپ يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سوراپ، پۇقرالارنىڭ كۆڭلىگە ياراپ، داڭقى جاھانغا تاراپ، تۇرمۇشى خاتىرجەم ئۆتۈپتۇ.

ھېكمەتلىك سۆز

ەدىمكى زاماندا تارىم بويىدىكى ئۇيغۇرلار دىيارىدا ئىككى ئاكا ـ ئۇكا بولغانىكەن. ئاكىسىنىڭ ئىسمى ھابىل، ئۇكىسىنىڭ ئىسمى قابىل بولۇپ، بۇ ئىككىيلەننىڭ مىجەز ـ خاراكتېرى، خۇي ـ پەيلى، ئەقىل ـ پاراسىتى تۇپتىن ئوخشمايدىكەن. ھابىل، بەتنىيەت، تەمخور، قىزغانچۇق، بېخىل، ئاچ كۆز، ئىچى تار بولۇپ، ئىنىسىنى كۆرەلمەيدىكەن ۋە ئۇنى شىلىپ يېيىش كويىدا ئىكەن. قابىل بولسا، ئۆزى كەمبەغەل بولسىمۇ، ئاق كۆڭۈل، كەڭ قورساق، ئىنساپ ـ دىيانەتلىك، ئەقىللىق، مەرد ئىكەن. شۇڭا، ئۇلار ئاتا ـ ئانىسىدىن مىراس قالغان بىر ھويلىدا بولسىمۇ، لېكىن ھەرقايسىسى ئايرىم ـ ئايرىم ئۆيدە تۇرۇشىدىكەن.

بىر كۈنى قابىل ئۆزى باققان توخۇ تۇغقان يىگىرمە دانە تۇخۇمنى سېتىپ چىراغ يېغى سېتىۋالماقچى بولۇپ شەھەرگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ھابىلمۇ ئىنىسىنىڭ تۇخۇم ساتقان پۇلىغا تەڭ شېرىك بولۇپ، مانتا ـ سامسا ئېلىپ يەپ كېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئىنىسىنىڭ ئارقىسىدىن قارا كۆرۈنەر ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. قابىل شەھەرگە كىرىپ، تۇخۇملىرىنى يىگىرمە تەڭگىگە سېتىپ چىراغ يېغى ئېلىش ئۈچۈن كېتىپ بارسا، بىر كوچىنىڭ دوقمۇشىدا بېشىغا كۈلاھ، ئۈستىگە جەندە كىيگەن، ئاپئاق ساقىلى مەيدىسىنى ياپقان، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان پەرىشتە سۈپەت بىر بۇۋاي قىپقىزىل بىر پالاس ئۈستىدە باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، خورما ئۇرۇقىدىن قىلىنغان تەسۋىسىنى سىيرىپ:

ھېكمەتلىك سۆز ساتۇرمەن،
خالىغانلار ئالسۇنلەر.

پايدىسىنى سۆزۈمنىڭ
كېيىن بىلىپ قالسۇنلەر....

دەپ تەلقىن ئوقۇپ تۇرغۇدەك.

قابىل مەرھۇم دادىسىنىڭ ھايات ۋاقتىدا دائىم دەيدىغان: «پۇل تاپقۇچە ئەقىل تاپ»، «بىر ئېغىز ھېكمەتلىك سۆز مىڭ تەڭگە ئەرزان» دېگەن سۆزلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ، كۆڭلىدە، توختا، ئۆزىنى يوقۇتۇشقا چىراغ يېغى تېپىش تەس ئەمەس، لېكىن كۆڭۈلنى يوقۇتۇشقا ئەقىل چىرىغى تېپىش تەس، بۇ بۇۋايدىن ھېكمەتلىك سۆز ئالايچۇ، دېگەنلەرنى ئويلاپ، بۇۋاينىڭ ئالدىغا كەپتۇ.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بۇۋا! — دەپتۇ قابىل.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ئوغلۇم، كەل، نېمە ھاجىتىڭ بار؟ — دەپ سوراپتۇ بۇۋاي.

قابىل ئۆزىنىڭ ھېكمەتلىك سۆز سېتىۋالماقچى بولغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ۋە بىر ئېغىز ھېكمەتلىك سۆزنىڭ قانچە پۇل ئىكەنلىكىنى سوراپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ مەقسىتىنى ئوققاندىن كېيىن: «سۆزۈمنىڭ قەدرىنى بىلگەنلەرگە بىر ئېغىز ھېكمەتلىك سۆزنى يىگىرمە تەڭگىگە ساتۇرمەن، سۆزۈمنىڭ قەدرىنى بىلمەيدىغانلارغا يۈز تەڭگە بەرسىمۇ، ساتمايمەن» دەپتۇ. قابىل ھەمياندىن تۇخۇم ساتقان يىگىرمە تەڭگىنى ئېلىپ بوۋاينىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئۇنىڭدىن بىر ئېغىز ھېكمەتلىك سۆز ئېيتىپ بېرىشنى سوراپتۇ.

دەل شۇ چاغدا ھابىل ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ كېلىپ ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بوپتۇ ـ دە، قابىلنىڭ تۇخۇم ساتقان يىگىرمە تەڭگىگە ھېكمەتلىك سۆز سېتىۋالماقچى بولغانلىقىنى ئۇقۇپ، ئۇنىڭغا:

ـــ ئۇكام، شۇنچىۋالا پۇلنى بىكاردىن ـ بىكار خەجلەمسەن؟ يىگىرمە تەڭگىگە بىر ئېغىز ھېكمەتلىك سۆز ئالغانىنىڭ ئورنىغا، ئىككىمىز ئاشپۇزۇلغا كىرىپ راسا تويغۇدەك مانتا، سامسا... ئېلىپ يېسەك بولماسمىدى؟ ـــ دەپ، ئۇنى توسماقچى بوپتۇ. قابىل ھابىلنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تازا ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئاچچىقىنى بېسىۋېلىپ:

ـــ ئادەمنىڭ قورسىقىلا تويۇپ، ئەقىل ـ پاراسىتى تويمىسا، بولمايدۇ. قورسىقىنىلا تويغۇزۇشنى بىلىپ، ئەقىل ـ پاراسىتىنى تويغۇزۇشنى بىلمىگەنلەر ئاخىر يەنىلا قورسىقىنىمۇ تويغۇزالمايدۇ. پەقەت ھايۋانلارلا قورسىقىنى تويغۇزۇشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ. شۇڭا، مەن يىگىرمە تەڭگىگە ھېكمەتلىك سۆز سېتىۋالغىنىم ئالغان، ـــ دەپ، ئۆز نىيىتىدىن قەتئىي يانماپتۇ. ھابىل ئىنىسىنىڭ بۇ ئىشىنى «ئەخمەقلىق» قا چىقىرىپ، ئۇنىڭغا بىرمۇنچە تاپا ـ تەنە قىلىپ، غودۇڭشىپ بېقىپ، بوۋاينىڭ يىگىرمە تەڭگىگە قانداق ھېكمەتلىك سۆز ئېيتىپ بېرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ باقماقچى بولۇپ، بىر چەتتە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپتۇ.

بوۋاي سىيرىۋاتقان ئۇزۇن تەسۋىسىنى ئالدىغا قويۇپ قويۇپ، قابىلنىڭ ئىككى قولىنى مېھرىبانلىق بىلەن تۇتۇپ تۇرۇپ: «ئوغلۇم، ھەرقاچان، ھەر زامان، ھەر ماكاندا ئېسىڭدە بولسۇنكى، يالغان گەپ قىلىپ پادىشاھتىن ئىنئام ئالغاندىن، راست گەپ قىلىپ دارغا ئېسىلغان ئەۋزەلدۇر» دېگەن بىر ئېغىز ھېكمەتلىك سۆزنى ئېيتىپ بېرىپ ئاندىن يىگىرمە تەڭگىنى ئاپتۇ.

دانىشمەن بوۋاينىڭ بۇ بىر ئېغىز ھېكمەتلىك سۆزى قابىلنىڭ يۈرەك قېتىغا مەھكەم ئورناپتۇ. ئۇ بوۋايدىن مىننەتدار بولۇپ، ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ خوشلىشىپتۇ.

لېكىن، ھابىل بولسا، يەنىلا قابىلنىڭ قۇلاق تۇۋىدە پاشىدەك گىڭىلداپ: «ئاشۇ گەپمۇ يىگىرمە تەڭگىگە ئەرزىمدۇ؟ قېنى، سەن ئاشۇ گەپكە ئەمەل قىلىپ قانچىلىك پايدا ئېلىپ كەتكىنىڭنى مەن بىر كۆرۈپ باقاي، مەن ئۇنداق قۇرۇق گەپلەرگە ئەمەل قىلماي قانچىلىك زىيان تارتىدىكەنمەن؟ كېيىن كۆرۈشەرمىز» دەپ تەئەددى گەپ قىلىپ ئۇنىڭ يېنىدىن كېتىپتۇ.

ئارىدىن ئالتە ئاي، ئالتە ھەپتە، ئالتە كۈن، ئالتە سائەت ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى قابىل ئوقيا، ساداق، خۇرجۇن ـ قاچا، نان ـ قاق تەييارلاپ ئوۋغا جابدۇنۇپتۇ. ھابىل كۆڭلىدە، ئىنىم بۇ سەپەر ئوۋغا چىقىپ كۆپرەك كېيىك، بۇغا، ئارقار، مارال قاتارلىق قىممەتلىك ھايۋانلارنى ئوۋلاپ، مەندىن باي بولۇپ كەتمىسۇن يەنە، مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە سەپەرگە ئاتلىنىپ، ئۇنىڭ تاپقان نەرسىلىرىگە تەڭ شېرىك بولمايمۇ، دېگەنلەرنى ئويلاپ، قابىلغا ئەگىشىپ بىللە سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، مېڭىۋېرىپ پۈت ـ قوللىرى تېلىپتۇ، لېكىن ئۇلارغا ئوۋ قىلغۇدەك نە بىر كېيىك، نە بىر بۇغا، نە بىر ئارقار، نە بىر مارال... ھېچ نەرسە ئۇچرىماپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، قابىل ھابىلنىڭ ۋايسىاش،

زارلاشلىرىغا قارىتا: «ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار» دەپ ئۇنىڭغا مەدەت بېرىپ، سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، ھېرىپ كەتكەندە توختاپ ھاردۇق ئاپتۇ، بىردەم ھاردۇق ئېلىشىپ يەنە يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار ماڭا - ماڭا، ئاخىر چەكسىز كەتكەن بىر توغراقلىقتىن ئۆتۈپ، ئىككى يولنىڭ ئاچىسىغا كېلىپ قاپتۇ. مەغرىب تەرەپكە ماڭىدىغان يولدا ئادەم، ھارۋا، ئات - ئۇلاغ، تۆگىلەرنىڭ ماڭغان ئىزلىرى بار ئىكەن، مەشرىق تەرەپكە ماڭىدىغان يولدا ئادەمزاتنىڭ ماڭغان ئىزى يوق بولۇپ، يولۋاس، شىر، قاپلان، بۆرە، ياۋا توڭگۇز قاتارلىق يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ ئىزى بار ئىكەن. بۇ پەيتته ھابىلنىڭ قورسىقىغا دەرھال جىن كىرىپتۇ - دە، ئۆز كۆڭلىدە، مەغرىب تەرەپكە ماڭىدىغان يولدا ئات - ئۇلاغ، تۆگىلەرنىڭ ماڭغان ئىزى بارلىقىغا قارىغاندا، ئۇ تەرەپكە بارسا، چوقۇم دەپئى - دۇنيا، بايلىق تېپىپ كەلگىلى بولغۇدەك، مەشرىق تەرەپتىكى يولغا ماڭغاندا، شەكسىزكى، يولۋاس، شىر، قاپلان، بۆرە... قاتارلىق يىرتقۇچ ھايۋانلارغا يەم بولغۇدەك. شۇڭا، ئىنسانى مەشرىق تەرەپكە ماڭىدىغان يولغا ماڭدۇرۇۋېتىپ، ئۆزۈم مەغرىب تەرەپكە بېرىپ دەپئى - دۇنيا، بايلىق يىغىپ كەلمەيمۇ، دېگەنلەرنى ئويلاپتۇ - دە، قابىلغا:

— ئۇكام قابىل، ئىككىمىز بىللە ماڭساق بىرنەرسە ئۈچرىتالمايدىغان ئوخشايمىز. ئىككىمىز مۇشۇ يولنىڭ ئاچىسىدا ۋاقتىنچە ئايرىلايلى. سەن مەشرىق تەرەپتىكى يول بىلەن ئۇدۇل ماڭغىن، مەن مەغرىب تەرەپتىكى يولغا ماڭاي، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككىيلەن ئاچا يولدا ئايرىلىپ، ھابىل مەغرىب تەرەپتىكى يولغا، قابىل مەشرىق تەرەپتىكى يولغا قاراپ راۋان بوپتۇ. قابىل بىر ئاش پىشىم يول مېڭىپ بىر ئېگىز قۇم بارخاندىن كېسىپ ئۆتكەندىن كېيىن، تۆت ئەتراپى ياپيېشىل مەجنۇنتال بىلەن قاپلانغان، ئوتتۇرىسىدىكى بۇلاقتىن بۇلدۇقلاپ سۇپسۇزۇك سۇ چىقىپ تۇرغان بەك ھاۋالىق بىر جايغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ بوستانلىق ئوتتۇرىسىدىكى بۇلاق بويىغا كېلىپ، تۇلۇمدىن تالقان ئېلىپ كاپ ئېتىپ، سۇپسۇزۇك بۇلاق سۇيىدىن ئوچۇملاپ ئىچىپ ھۇزۇرلىنىپ ئارام ئېلىپ ئولتۇرسا، ئۇدۇل تەرىپىدىكى بۇلاق بويىدىن ئوچۇملاپ ئىچىپ ھۇزۇرلىنىپ ئارام ئېلىپ ئولتۇرسا، ئۇدۇل تەرەپتىن ئېقىپ كەلگەن ئىككى بۇلاق سۇيى ئوتتۇرىدا قوشۇلۇپ، بىر ئاق پىلنىڭ ئۇچقاندەك چېپىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، پىلنىڭ ئۇستىدە بىر ياش يىگىتنىڭ پىلنىڭ دۇمبىسىگە چاپلىشىۋېلىپ، گاھ ئوڭ تەرەپكە، گاھ سول تەرەپكە يېقىلىپ چۈشۈشكە تاس - تاماس قالغان ھالدا ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

چېپىپ كېلىۋاتقان پىل بۇلاقنىڭ ئۇدۇلىغا يېقىن كېلىشىگە، يولنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى بىر چوڭ تۇۋىدىن بىر بوز توشقان ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ، پىلنىڭ ئالدىدىن يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ، ئۇدۇلدىكى بىر دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئۇزۇن قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپتۇ. بوز توشقانىنى «چاشقانىنىڭ ئانىسىمىكىن» دەپ تونۇپ قالغان پىل شۇ ھامان شاپپىدە توختاپتۇ - دە، ئۆز ئورنىدا ئوڭ - تەتۈر چۆرگىلەپ، پۇتىنى يەرگە ئۇرۇپ ھۆركىرەپ، ئۈستىدىكى يىگىتنى يەرگە يېقىتىۋېتىپتۇ، خارتۇمى بىلەن يىگىتنىڭ بېلىدىن يۆگەپ، يەرگە نېقىتاپ - تىركەپ، گاھ ئېگىز، گاھ پەس كۆتۈرۈپ يەرگە تاشلاپ، يۇمىلىتىشقا باشلاپتۇ. بۇ قورقۇنچلۇق مەنزىرىنى كۆرگەن قابىل دەرھال ئوقداندىن ساداقنى ئېلىپ پىلغا چەنلەپ شۇنداق بىر ئېتىپتۇكى، ئەييۇھەنناس! ھەرقانداق ئۈستا مەرگەنمۇ ئاتقان ئوقمۇ بۇنداق توغرا ماڭماس. قابىل ئاتقان ئوق دەل پىلنىڭ قاق چېكىسىگە تېگىپ، تۇۋۇدىلا گىچە سانجىلىپ قاپتۇ. بۇ تۇيۇقسىز زەربىدىن چۆچۈپ كەتكەن پىل يىگىتنى تاشلاپ توغرا قىلىق جاڭگال تەرەپكە قاراپ بەدەر قېچىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. پىل قاچقاندىن كېيىن قابىل دەرھال ھېلىقى يىگىتنىڭ يېنىغا بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇنىڭ قورسىقىدىن بۇلدۇقلاپ قان ئېقىپ، پۇتۇن ئەزايى غەرق قان بىلەن بويىلىپ، ئۈستىدىكى شاھانە تون - سەرپايلىرىمۇ قان بولۇپ تېنىگە چاپلىشىپ كەتكەن

هالدا بهوش یاتقۇدەك. قابىل دەرهال يېنىدىن خەنجىرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئاۋۋال ئۇنىڭ شاهانە تون - سەرپايىلىرىنى كېسىپ سالدۇرۇپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭ قورسىقىدىكى قان چىقىۋاتقان يەرگە قوش مۇشتىتىك پاختىنى تېقىپ قاننى توختىتىپتۇ ھەمدە بۇلاقتىن سۇ ئەكېلىپ ئۇنىڭ ئاغزىغا تېمىتىپتۇ. بۇ چاغدا ھابىلنىڭ بهوش يانقان يىگىت كۆزىنى لاپىلدە بىر ئېچىپ، بۇ نامەلۇم قۇتقۇزغۇچىغا تىكىلىپ بىر قاراپتۇ - دە، يەنە هوشىدىن كېتىپ قاپتۇ. قابىل بۇ يىگىتنىڭ شاهانە تونىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا يېپىپ قويۇش ئۈچۈن شۇنداق بىر كۆتۈرگەنىكەن، تونىنىڭ يانچۇقىدىن نۇرغۇن ئالتۇن - تىللالار شاراقلاپ يەرگە تۆكۈلۈپ چېچىلىپ كېتىپتۇ. قابىل يەرگە چېچىلىپ كەتكەن ئالتۇن - تىللالارنى يەر دىن يىغىپ ئېلىۋاتقان پەيتتە، بايا ئاق پىل چېپىپ كەلگەن تەرەپتىن ئۇچ ئاتلىق ئادەم تاراسلاپ ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، ئۇچىلىسى تەڭلا ئاتلىرىدىن سەكرەپ چۈشۈپتۇ. ئۇلار گاھ قابىلغا، گاھ يەردە بهوش يانقان هابىلنى يىگىتكە قاراپ تۇرۇشۇپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى قابىلنىڭ قولىدىكى ئەمدىلا يەردىن تېرىۋالغان ئالتۇن - تىللالارغا ۋە ئۇنىڭ يېنىدا پارە - پارە قىلىنىپ كېسىپ تاشلانغان زەر ياقىلىق شاهانە تون - سەرپايىلارغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن:

— هەي يولۇچى، ئاۋۇ شاهانە تون - سەرپايىلارنى بۇ يىگىتنىڭ ئۈستىدىن سەن سالدۇردۇڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— سەن بۇ تون - سەر - پايىلارنى نېمە بىلەن كېيىپ پارە - پارە قىلىۋەتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ يەنە بىرى.

— قولۇڭدىكى ئالتۇن - تىللالارنى نەدىن ئالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇچىنچىسى، لېكىن بۇ يەردە پىلنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىگەچكە، پىل هەققىدە بىرەر ئېغىز گەپ - سۆز سوراشنى، ئۇ يىگىتنىڭ نېمە سەۋەب بىلەن بۇ يەرگە كەلگەنلىكىنى سوراشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقماپتۇ. قابىل بۇ پەيتتە تەمكىنلىك بىلەن ئۆزىنى خاتىرجەم، سالماق تۇتۇپ، شەھەردە دانىشمەن بوۋايدىن يىگىرمە تەڭگىگە سېتىۋالغان: «يالغان گەپ قىلىپ پادىشاهتىن ئىنئام ئالغاندىن، راست گەپ قى-

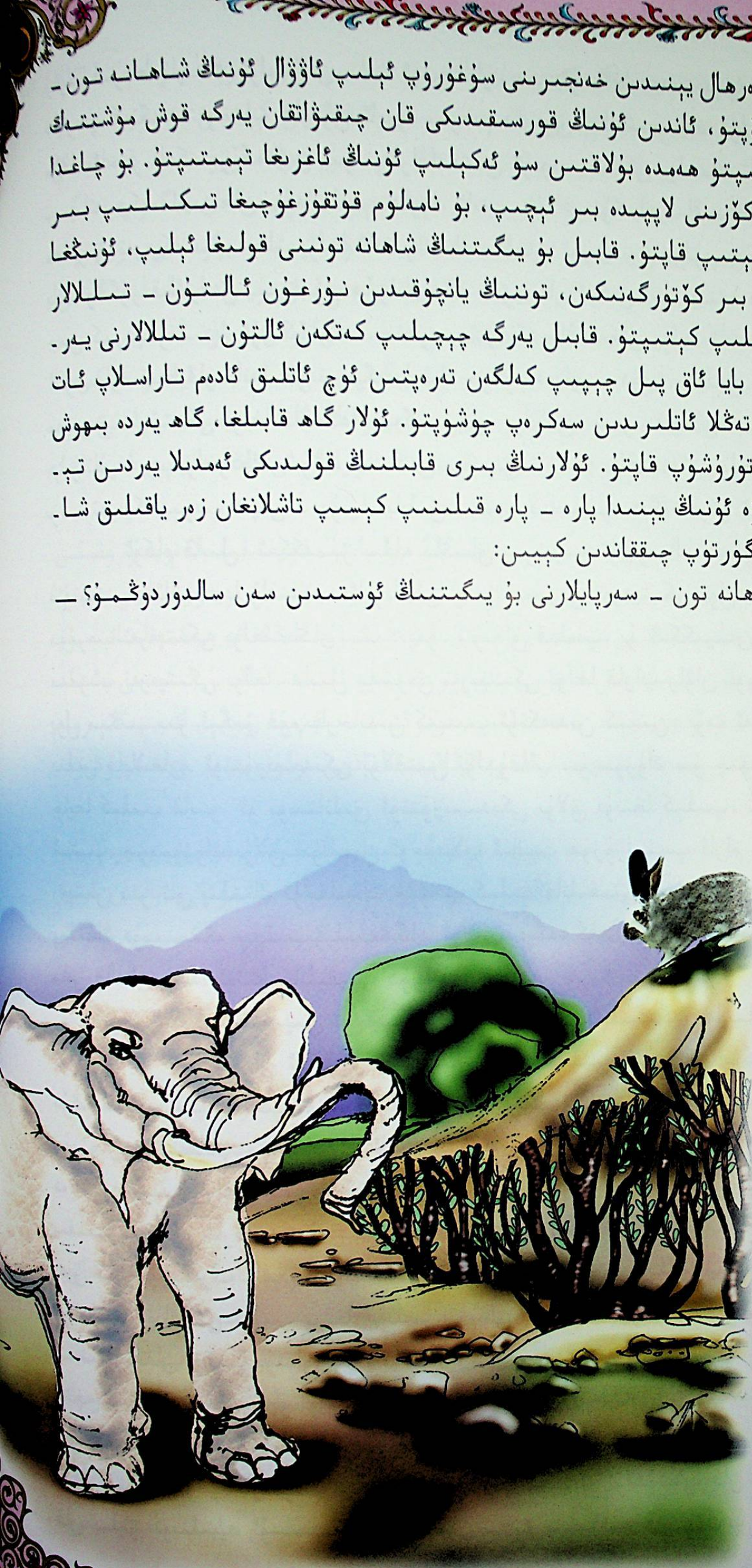

لىپ دارغا ئېسىلغان ئەۋزەل» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزنى يادىغا ئاپتۇ ـ دە، قىلچە ئىككىلەنمەستىن: «ھەئە، ئۇنىڭ كىنىم ـ كېچەكلىرىنى مەن خەنجەر بىلەن كېسىپ سالدۇرىدۇم. ئۇنىڭ ماڭا ئالتۇن ـ تىللالىرىنى ئەمدىلا قولۇمغا ئېلىپ تۇرسام، سىلەر يېتىپ كەلدىڭلار، بىراق مەن...» قابىل تېخى سۆزىنى تۈگەتمەستىنلا، ھېلىقى ئۇچ ئاتلىق ئادەم بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىشىۋالغاندىن كېيىن: «بولدى بەس! چۈشىنىشلىك!» دەپلا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، قابىلغا تەڭلا ئېسىلىپ ئۇنى چەمبەرچاس قىلىپ باغلىۋاپتۇ، ئاندىن ئاغزىغا پاختا تىقىپ، كۆزىنى تېڭىپ ئاتقا ئارتىپتۇ. بىھوش ياتقان ھېلىقى يىگىتنى ئاۋايلاپ ئاتقا ئېلىپ، كەلگەن تەرەپكە ئېلىپ مېڭىپتۇ. قابىلنىڭ كۆزى تېڭىلغان بولغاچقا، نەگە كېتىپ بارغانلىقىنى بىلەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن قۇلىقى ئېتىلمىگەن بولغاچقا، ئۇ قانداقتۇر بىر يەرگە كىرىگەندە ھېلىقى ئاتلىقلاردىن بىرىنىڭ: «ئى ئۇلۇغ، كەرەملىك پادىشاھىئالەم، جانابلىرىغا قۇتلۇق خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئىجازەت بەرگەيلا. ئەزىز مۆھتەرەم شاھزادە ئالىيلىرى شىكارغا چىققاندا، چۆل بۇلاق دېگەن مەنزىلگە بارغاندا، ئۇنى يولدا توسۇپ بىھوش قىلىپ قويۇپ، شاھانە تون ـ سەرپايلىرىنى، ھەمياندىكى ئالتۇن ـ تىللالىرىنى بۇلاپ ئالغان قاراقچىنى قولغا چۈشۈردۇق. بىز ئۇچ سادىق مۇلازىم نۆكەرلىرى جانابلىرىغا ۋە شاھزادە ئالىيلىرىغا بولغان چەكسىز ساداقەتمەنلىك ۋە ھىماتلىق بۇرچىمىز بىلەن ئاجا-

يىپ قەھرىمانلىق كۆرسىتىپ، جان تىكىپ ئۇ قاراقچى بىلەن ئېلىشىپ، ئۇنى نۇرغۇن خەتەرلىك ئىلدۇق. ئەپسۇسكى، ھىندى مەملىكىتى شاھىنىڭ بەرگەن سوۋغىتى، سەلتەنەتلىك ئوردىمىزنىڭ ئەركىسى بولمىش ئاق پىلدىن ئىز - دېرەك يوقتۇر. ئۇنى بىراۋ ئېلىپ قاچتىمۇ ۋە ياكى ئۇنىڭ مېڭىسىدىن ساداق بىلەن روجەك ئاچتىمۇ، بۇ بىزگە قاراڭغۇ...» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. يەنە ئۇنىڭغا جاۋابەن بىر ئادەمنىڭ: «باركاللا، باتۇر نۆكەرلىرىم، دۆلىتىڭلارنى زىيادە قىلغايسەن. ھوي خەزىنە بېگى، مۇنۇ ئوچ باتۇر نۆكەرنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۈچۈن بۇلارنىڭ ھەربىرىگە بىردىن تون كىيدۈرۈلسۇن ! تۈتۈپ كېلىنگەن قاراقچى زىندانغا تاشلىنىپ، كېيىن شاھزادە ساقايغاندا دارغا ئېسىلسۇن ! ئەزىز شاھزادە ئوغلۇم ئوردا تېۋىپلىرىنىڭ داۋالاپ ساقايتىشىغا ئەۋەتىپ بېرىلسۇن !» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپتۇ. قابىل ئىچىدە، بۇلار مېنى قاراقچى دەپ قاپتۇ، خەير، مەن يالغان گەپ قىلمىدىم، دانىشمەن بوۋاينىڭ ھېكمەتلىك سۆزىگە ئەمەل قىلدىم. ئاخىر ئاقيوللۇق بولارمەن، دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئۆز - ئۆزىگە تەسەللى بېرىپتۇ. جاللاتلار بىردەمدىن كېيىن قابىلنىڭ پۇتىغا ئىشكەل، بوينىغا تاقاق سېلىپ، دارقىرىتىپ سۆرەپ زىندانغا تاشلاپتۇ، لېكىن ھېچكىم ئۇنىڭدىن بىرەر ئېغىز گەپ - سۆز سورىماپتۇ.

بىز قابىلنى زىندانىدا قويۇپ تۇرۇپ، ئەمدى گەپنى ئۇنىڭ ئاكىسى ھابىلدىن ئاڭلايلى:

ھابىل ئاچا يولدا ئىنىسى قابىلدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ساق بىر كۈن يول يۈرۈپ بىر قېلىن توغراقلىق جاڭگالغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ بۇ جاڭگالدا بىرەرنەرسە ئۈچراپ قالارمىكىن دېگەن تەمە بىلەن كېتىپ بارسا، توغراقلىق جاڭگالنىڭ ئىچىدە ماڭلىيىغا بىر تال ساداق ئوقى سانجىلىپ قالغان بىر ئاق پىلنىڭ دەھشەتلىك ھۆركىرەپ، ئۆز ئورنىدا ئوڭ - تەتۇر چۆرگىلەپ، يەرنى خارتۇمى بىلەن تۇرتۇپ، ئەتراپىغا شالىنى پۈركۈپ جان تالىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. لېكىن، ئۇ پىلنىڭ يېنىغىمۇ بارالماي، ھەتتا پىلغا تىكىلىپمۇ قارىيالماي ۋە ياكى ئۆزىنىڭ ئوڭى بىلەن چۈشى ئىكەنلىكىنىمۇ ئايرىيالماي بەدەر قېچىپتۇ. ئۇ قاچا - قاچا يەنە نۇرغۇن يول يۈرۈپ، ئاخىر بىر كاتتا ئاۋات شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. شەھەرگە كىرىپ تۆت ئەتراپقا قارىغۇدەك بولسا، كوچىلاردا ئادەملەر مىغ - مىغ، رەستىلەردە رەڭگارەڭ مالىلار ناھايىتى جىق ئىكەن. ھابىل رەستىلەرنى ئارىلاپ كېتىپ بارسا، بىر جاكارچى: «ئەييۇھەننا س ! ئاڭلاڭلار ئامۇخاس ! ئۇلۇغ پادىشاھىمىزدىن يارلىق شۇلدۇركى، بىر ئاق پىل بار ئەردى، ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ ئەزىز شاھزادىسى شىكارغا مىنىپ چىققان يەردىن غايىب بولۇپ كېتىپ، ھالا بۇگۈنگە قەدەر ئىز - دېرىكى يوق. كىملەركى ئول پىلنى تۇتقان ۋە ياكى ئۆلتۈرگەن بولسا، ئۆزىنى شاھىمىزغا مەلۇم قىلغاي، ئۇنداق پالۋانغا كەرەملىك شاھىمىز ئىنئام ۋە ياكى ئوردىدىن ئالىي مەنسەپ ئاتا قىلغاي، ئىنشائاللا...» دەپ جاكار قىلىپ كېتىپ بارغۇدەك. بۇنى ئاڭلىغان ھابىلنىڭ كۆڭلىگە جىن كىرىپتۇ - دە، ئاشۇ جاڭگالدا چېكىسىگە ئوق سانجىلىپ جان تالىشىۋاتقان پىل بۇ چاغقىچە ئۆلگەندۇ. ئۇ پىلنى مەندىن ئۆزگە ھېچىم كۆرمىدى. شۇڭا، ئاشۇ ئاق پىلنىڭ قاق چېكىسىگە ساداقنى چەنلەپ ئېتىپ ئۆزۈم يالغۇز ئۆلتۈرگەن باھادىر پالۋان مانا مەن بولىمەن، دەپ ئۆزۈمنى مەلۇم قىلىپ، پادىشاھتىن ئىنئام ئالمايمۇ؟ تېخى بۇ «باتۇرلۇق»، «خىزمىتىم» بەدىلىگە پادىشاھنىڭ ئوردىسىدىن بىرەر ئەمەل - مەنسەپكە ئىگە بولۇپ قالسام، ئەجەب ئەمەس، دېگەنلەرنى ئويلاپ، پادىشاھقا ئۆزىنى مەلۇم قىلماق بولۇپ، جاكارچىنىڭ ئارقىسىدىن ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

بىز پىلنى ئۆزى يالغۇز ئۆلتۈرگەن «ھابىل پالۋان»نى ئوردىغا يولغا سېلىپ قويۇپ، كەينىمىزگە يېنىپ، ئەمدى گەپنى بۇنىڭدىن بىرقانچە كۈن ئىلگىرى ئوردىدا نېمە ئىشلارنىڭ بولغانلىقىنى ئاڭلايلى:

بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ بىر ئارزۇلۇق شاھزادىسى بولۇپ، ئۇ شۇ كۈنى ئوردا باغچىسىدىكى ئاق پىلنى مىنىپ شىكارغا چىققانىكەن. بۇ پىل تېخى كۆندۈرۈلمىگەن بولغاچقا، شاھزادە مىنىپ شەھەر سىرتىغا چىققاندا ناھايىتى ئىتتىك چېپىپ، قابىل سۇ ئىچىپ، سايىداپ ئولتۇرغان ھېلىقى بۇلاق يې-نىغا كەلگەندە، چىغ تۇۋىدىن چىققان ئاق توشقانىنى «چاشقانىنىڭ ئانىسى» دەپ ئۇركۈپ كېتىپ، شاھزا-دىنى يەرگە يىقىتىپ دەسسەپ ـ چەيلەشكە باشلىغانىكەن. ئەگەر قابىل پىلغا ساداق ئېتىپ ئۇنى قاچۇر-مىغان بولسا، شاھزادىنىڭ جېنىدىن ئايرىلىشى مۇقەررەر ئىكەن. لېكىن، پادىشاھ بۇنىڭدىن بىخەۋەر ئىكەن. ھېلىقى ئوچ ئاتلىق نۆكەر شاھزادىنى ۋە قابىلنى ئوردىغا ئاپارغاندىن كېيىن، پادىشاھ شاھزادە-نىڭ تىنچ ـ ئامان، ھايات قالغانلىقىدىن، ئۇنى يولدا بۇلىغان «قاراقچى»نىڭ تۇتۇلغانلىقىدىن زىيادە خۇشال بولغان بولسىمۇ، ئەمما ئوردىدىكى بىردىنبىر ئەتىۋارلىق ئاق پىلنىڭ دېرەكسىز يوقالغانلىقىدىن كۆڭلى تولىمۇ غەش بولۇپ، بارلىق ۋەزىر ـ ۋۇزرا ۋە ئوردا مۇنەججىملىرىنى ئالدىغا چاقىرىپ، پىلنى ۋە ئۇنى قولغا چۈشۈرۈۋالغان ۋە ياكى ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن گۇناھكارنى قانداق قىلىپ بولسىمۇ، تۇتۇش ھەققىدە مەسلىھەت سوراپتۇ.

ــ ئەگەرچەندە ئۇلۇغ شانۇ شەۋكەتلىك شاھىمىزغا ھىندى مەملىكىتىنىڭ پادىشاھى ھەدىيە قىلغان ئول ئاق پىل يوقلىپ كېتىدىغان بولسا، ــ دەپ سۆز باشلاپتۇ بىر ۋەزىر، ــ ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ يەت-تە ئىقلىمدىكى چەكسىز شانۇ شەۋكىتىنىڭ شۇ پىلغا ئوخشاش يوقلىپ كېتىشىدىن بېشارەت بولغاي، ۋەللاھۇئالەم.

— ھەق ! ھەق ! — دېيىشىپ باش لىڭشىتىشىپتۇ باشقا ۋەزىرلەر.

— بەس ! — دەپتۇ پادىشاھ دەرغەزەپكە كېلىپ، — بۇگۈن بۇنىڭغا بىر ئىشەنچلىك چارە تېپىشال. مايدىكەنسەن، ھەممىڭنىڭ كاللىسىنى ئالىمەن !

— قۇللۇق، قۇللۇق ! — دەپ سۆز باشلاپتۇ يەنە بىر ۋەزىر، — ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ شانۇ شەۋكىتىنىڭ روشەن بەلگىسى بولمىش ئول پىلنى تەپتارتماستىن تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ شاھىمىزنىڭ كۈچ - قۇدرىتى بىلەن ئويناشقان، يۇرىكى قاپتەك يوغىناپ كەتكەن جىنايەتكارنى ئېگىزلىكى يەتمىش گەز كېلىدىغان مۇنار ياساپ، مۇناردىن تىرىك يەرگە تاشلاپ جېنىنى ئېلىپ، شاھزادىمىزنىڭ ئەنتىنى ئېلىش كېرەك !

— بۇ تولىمۇ يېنىك جازا بولۇپ قالار، — دەپتۇ يەنە بىر ۋەزىر، — قاپتەك يۇرىكى بار ئول بەتبەختنى قەپەستىكى يولۋاس ياكى يىلپىزنىڭ ئاغزىغا تىرىك تاشلاپ بېرىپ، يىلپىز ياكى يولۋاسقا يېگۈزۈپ، ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ كۈچ - قۇدرىتى بىلەن ئويناشقان ھەنىۋا ئەھلى پۇقرالار-غا كۈچلۈك ئىبرەت قىلغۇلۇق !...

— بۇمۇ ئازلىق قىلغۇسى، — دەپتۇ يەنە بىر ۋەزىر ساقاللىرىنى لىكىلدىتىپ، غەزەپلەنگەن ئا-ھاڭدا، — تېرىسىنى تەتۇر سويۇپ، تا قىيامەت قايىم بولغۇچە دارغا مىخلاپ ئېسىپ قويغۇلۇق، مانا بۇ ئەڭ لايىقىدىكى جازا.

— تۇزۇمنى ھارام يەيدىغان ئەقىلسىز كالۋالار، — دەپتۇ پادىشاھ تەختتىن چاچراپ تۇرۇپ ۋە-زىر - ۋۇزرالارغا چالۋاقاپ، — مەن ھەرقايسىڭدىن ئوردىنىڭ ئاق پىلىنى تۇتۇۋېلىپ خۇپىيانە ئۆلتۈر-گەن ۋە ياكى يوشۇرۇۋالغان چوڭ گۇناھكارنى قانداق قىلىپ تۇتۇشنى سوراۋاتىمەن. ئۇنى تېخى قولىغا چۈشۈرمەي تۇرۇپ قانداق جازالىشىسەن؟ !

ھەنىۋا ۋەزىر - ۋۇزرالار باشلىرىنى ساڭگىلىتىشىپ، چوڭقۇر سۇكۇتكە چۆكۈشۈپتۇ. بۇ چاغدا ئوردا باش مۇنەججىمى سۆز ئېلىپ:

— ئى ئۇلۇغ، دانا پادىشاھىئالەم، مەن بىر مەسلىھەت كۆرسىتەي. ئول پىلنى ئۆلتۈرگەن ئادەمنى ھېيلە - مىكىر بىلەن قولغا چۈشۈرۈش كېرەك، يەنى پادىشاھلىقىمىز تەۋەسىدە كىمكى بىر ئاق پىلنى تۇتالىغان ۋە ياكى ئۆلتۈرگەن بولسا، ئۇ باھادىر - پالۋانغا ئۇلۇغ شاھىمىز تۇگىمەس - پۇتمەس ئىنئام بەرگەي ۋە ياكى ئوردىدىن ئالىي مەنسەپ ئاتا قىلغاي دەپ جاكار قىلساق، ئۇنداق ئادەم ئۆزلۈكىدىن ئا-لىيلىرىنىڭ ئالدىغا كەلگەي. بۇنىڭدىن ئۆزگە چارە بىلەن ئول گۇناھكارنى قولغا چۈشۈرۈش مۇمكىن ئەمەس، — دەپ مەسلىھەت كۆرستىپتۇ.

بۇ مەسلىھەت پادىشاھقا تولىمۇ يېقىپتۇ ۋە دەرھال شۇنداق جاكار قىلىشقا جاكارچى چىقىرىپتۇ. ئوردىدا يۇقىرىقى مەسلىھەت بولۇپ ئەتىسى پادىشاھ تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئۆلگەندىن كې-يىن ئورنىغا شاھزادىنى شاھلىق تەختتە ئولتۇرغۇزۇشقا ھەممە ۋەزىر - ۋۇزرالار بىرلىككە كەپتۇ. ئوردا تېۋىپلىرىمۇ شاھزادىنىڭ جاراھىتىنىڭ ساقىيىپ، سالامەتلىكىنىڭ ئەسلىگە كېلىپ تەختتە ئول-تۇرۇشقا تامامەن مۇمكىنلىكى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈپتۇ.

شاھزادە شاھلىق تەختكە چىقىپ، تاج كىيىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدىغان كۈنى، زىندان بېگى شاھزادىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ئى مەرھەمەتلىك ئەزىز شاھزادەم، جانابلىرىغا يېتىپ مەلۇم بولغايكى، سىلى بۇنىڭدىن ساقمۇ-

ساق ئۇچ ئاي مۇقەددەم ئوردىنىڭ ئاق پىلىنى مىنىپ شىكارغا چىققان كۈنى جانابلىرىنىڭ ئەزىز جېنىغا قەست ئەيلەپ، شاھانە تون ـ سەرپايلىرىنى خەنجەر بىلەن كېسىپ سالدۇرۇپ، ھەمىيانلىرىدىكى ئالتۇن ـ تىللالارنى بۇلىۋالغان قاراقچىنى تۇتۇپ كەلگەندىن كېيىن، ئاتىلىرى بولمىش مەرھۇم شاھىمىز ئول گۇناھكارغا دارغا ئېسىش جازاسى بېرىشنى ھۆكۈم قىلغانىدى. بېرىلگەن مۆھلەت دەل بۇگۈن توشتى. باتۇر نۆكەرلىرىمىزنىڭ ئايپالتىسى قانسىرىدى. مەزكۇر گۇناھكارنى بۇگۈن دارغا ئاسساق، ئىجازەت بەرگەيلا ھەمدە نۆكەرلىرىمىزنىڭ باتۇرلۇقىنى بۇگۈنكى جازا مەيدانىغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ ئۆز كۆزلىرى بىلەن تاماشا قىلغايلا، ـــ دەپتۇ.

شاھزادە زىندان بېگىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرھال ئۇنىڭ خىيال ئەينىكىدىن ئۇچ ئاي ئىلگىرى ئوردىنىڭ ئاق پىلىنى مىنىپ شىكارغا چىققاندا، يولدا سادىر بولغان ئاشۇ قورقۇنچلۇق ۋەقەلەر خۇددى چۈشتەك بىر ـ بىرلەپ ئايان بولۇشقا باشلاپتۇ. شاھزادە ئاشۇ ۋەقەلەرنى يادىغا ئېلىپ خۇددى ئۇيقۇدىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك بوپتۇ ـ دە، دەرھال زىندان بېگىگە: «سىلەر دېگەن ئاشۇ گۇناھكارنى ھۇزۇرۇمغا ھازىر قىلىڭلار !» دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. زىندان بېگى «خوپ» دەپ قابىلىنى زىنداندىن ئاچ-

قىپ شاھزادىنىڭ ئالدىغا ھازىر قىپتۇ.

شاھزادە قابىلنىڭ كۆزىگە بىر قاراپلا، ئاشۇ كۈنى چۈل بۇلاقتا ئۆزىنىڭ ئاغزىغا سۇ تېمىتىپ جېـ
ـنىغا جان قوشقۇچى بۇ شەپقەتچىنى دەرھال تونۇپتۇ. يىگىتنىڭ ئەڭ خەۋپلىك پەيتتە ۋەھشىيلەشكەن
پىلغا ئوق ئۇزۇپ پىلنى قاچۇرۇپ، ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغانلىقىنى، ئۇنىڭ سولىشىپ قۇرۇش ئالـ
ـدىدا تۇرغان ھاياتلىق يىلتىزىنى قايتا ياشارتقانلىقىنى دەرھال ئېسىگە ئاپتۇ ـدە، تەختتىن چۈشۈپ قا
ـبلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭ پۇتىدىكى ئىشكەلنى، بوينىدىكى تاقاقنى ئۆز قولى بىلەن بوشىتىپتۇ
ھەمدە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، پۇتۇن ئوردا ئەھلىگە: «سىلەر گۇناھكار، قاراقچى دەپ ئالدىمغا ئې
لىپ كەلگەن بۇ يىگىت دەل مېنىڭ ھاياتىمنى پىلنىڭ ھۇجۇمىدىن قۇتقۇزغان شەپقەتچىم بولىدۇ. بۇ
يىگىتنىڭ قىلغان ياخشىلىقىنى مەن ئۆلگۈچە ياندۇرالمايمەن...» دەپ ئۇنى ئالتۇندىن ياسالغان شاھلىق
تەختكە چىقىرىپ، شۇ سائەتتىن باشلاپ قابىلنىڭ پادىشاھ بولغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئوڭ قول ۋەزىر بو
لىدىغانلىقىنى تەنتەنىلىك ھالدا جاكارلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پۇتۇن ئوردا ئەھلى بۇ يېڭى پادىشاھقا زىيادە
ئىززەت ـ ئىكرام بىلدۇرۇشۇپ، ئۇنى قىزغىن مۇبارەكلەپتۇ. ئوردا شائىرلىرى ئۇنىڭ شەنىگە تۇگىمەس
مەدھىيە ياغدۇرۇپتۇ.

قابىل پادىشاھ بولۇپ ئەتىسى تەختتە ئولتۇرسا، ئوردا ھۇدەيچىسى ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ـــ ئۇلۇغ، مەرھەمەتلىك شاھىمىزغا مەلۇم بولسۇنكى، ھىندى مەملىكىتى پادىشاھىنىڭ سوۋغىتى،
ئوردىمىزنىڭ ئەركىسى بولمىش ئاق پىلنى ساداقتىن ئوق ئۇزۇپ قەتل قىلغۇچى ئۆز ئاغىزى بىلەن
ئىقرار قىلىپ، جانابلىرىدىن تېخى «ئالىي ئىنئام» ئالغىلى كەلدى. ۋەزىرلەر كېڭىشىنىڭ ئىلگىرىكى
قارارىدا ئوردىنىڭ غايىب بولغان ئاق پىلىغا تەپ تارتماستىن چېقىلغۇچى ۋە ياكى قەتل قىلغۇچىغا
دارغا ئېسىش جازاسى بېرىش بېكىتىلگەن. ئەمر قىلغايلا، ـــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قابىل: «ئوردىغا ئە
كىرىلسۇن!» دەپ ئەمر قىپتۇ. جاللاتلار ھابىلنى چەمبەرچاس باغلاپ، پۇتىغا ئىشكەل، بوينىغا تاقاق
سېلىپ پادىشاھ قابىلنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ كىرىپتۇ. ھابىل چىرايى تاتارغان ھالدا ئوردىغا كىرىپتۇ.
شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، تەختتە ئۆز ئىنىسى قابىل ئولتۇرغۇدەك. قابىلمۇ ئۆز ئاكىسىنىڭ بۇنداق
كىرگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، جاللاتلارغا: «بوشىتىڭلار!» دەپ ئەمر
قىپتۇ. ئاڭغىچە ئوڭ قول ۋەزىر بولغان شاھزادىمۇ بۇ ئىشنىڭ ناھەق بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىپ، ئۆز
قولى بىلەن ھابىلنىڭ پۇتىدىكى ئىشكەل، بوينىدىكى تاقاقنى بوشىتىپتۇ ھەمدە پۇتۇن ئوردا ئەھلىگە
ئاق پىلنى ساداق بىلەن ئېتىپ ھاياتىنى قۇتقۇزغان دەل يېڭى پادىشاھنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى، بۇ كە
شىنىڭ: «پىلنى ئۆزۈم ئېتىپ ئۆلتۇردۇم» دېگەن سۆزىنىڭ قانداقتۇر ئىنئام ۋە ئەمەل ـ مەنسەپكە ئىگە
بولۇش ئۈچۈن قىلغان يالغان سۆز ئىكەنلىكىنى جاكارلاپتۇ.

بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەن ھابىل ئىنىسى قابىلنىڭ شەھەردە يىگىرمە تەڭگىگە ھېكمەتلىك سۆز سې
تىۋالغانلىقىنىڭ ھەقىقەتەن دۇرۇس بولغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن خاتا قىلغانلىقىنى چۈشىنىپ
كۆز يېشى قىپتۇ.

قابىل پادىشاھ بولغاندىن كېيىن ناھەق ئىشلارنى ئوڭشاپ، يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سوراپ، پۇتۇن
مەملىكەتنى ئاۋات، ئەل كۆڭلىنى شاد قىلىۋېتىپتۇ.

يانتاقچى بوۋاي ۋە ئۇنىڭ ئوغلى

ئۇرۇنقى زامانىدا يوقسۇزچىلىقنىڭ دەردىنى كۆپ تارتقان، يۈز ـ كۆزىنى قورۇق باسقان، سا-قال ـ بۇرۇتى ئاپئاق بىر بوۋاي ئۆتكەنىكەن. ئۇ بوۋاي يەتتە يېشىدىن تارتىپ بايقۇشىدىن يانتاق چېپىپ، بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ جان باقىدىكەن. بۇ بوۋاينىڭ دۇنيالىقتا بىرلا ئوغلى بار ئىكەن. يانتاقچى بوۋاي يانتاق سېتىپ تاپقان پۇلىغا بالىسىنى ئوقۇتۇپتۇ. بالىسى مەدرىسە-لەرنى پۈتتۈرۈپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، دادىسىغا: «دادام مېنى ئەمدى ئۆيلەپ قويسۇن» دەپ كىشى قويۇپتۇ. بوۋايمۇ، كېلىن كۆرىدىغان بولدۇم، دەپ خۇشال بولۇپ، كەلگەن كىشىدىن:

ــ ئوغلۇم كىمنى ئالىدىكىن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مۇشۇ شەھەردىكى پادىشاھنىڭ يالغۇز قىزىنى ئالمەن دەيدۇ، ــ دەپتۇ كەلگەن كىشى.

بوۋاي، بالام نېمە دەيدىغاندۇ؟ بىز گاداي تۇرساق، ئۇ پادىشاھ تۇرسا، بۇ ئەقىلگە سىغمايدىغان گەپ... دەپ، بالىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرىپتۇ. بالا بوۋاينىڭ چىرايىدىن «بولمايدۇ» دېگەن مەنىنى ئۇقۇپ، دادىسى گەپ سورىغۇچە:

ــ دادا، غەم قىلماڭ، پادىشاھقا بىز تەڭ كېلەلەيمىز، ــ دەپتۇ. بوۋاي تەڭقىسلىقتا قېلىپ:

ــ قانداق تەڭ كېلىمىز؟ ــ دەپتۇ. بالىسى:

ــ ئەتە يانتىقىڭىزنى بازارغا ئەكىرىپ سېتىپ پۇلىغا ماڭا بىر قۇتا قىزىل بوياق، بىر قۇتا سېرىق بوياق، بىر قۇتا يېشىل بوياق، ئون تاختا قەغەز ئەكېلىپ بېرىڭ، ئاندىن كېيىن كارامەتنى كۆرىسىز، ــ دەپتۇ.

بوۋاي بازارغا بېرىپ، بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ چىقىپتۇ. بالا شۇ كېچىسى تۈن بويى ئولتۇرۇپ گۈل ياساپتۇ. تاڭ ئاتاي دېگەن چاغدا، دادىسىغا:

ــ دادا، ھازىر قولىڭىزغا تېڭىلغا سۇپۇرگە بىلەن چېلەكنى ھەم مۇنۇ گۈللەرنى ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ، ئوردىنىڭ ئالدىنى پاكىز سۇپۇرۇپ، سۇ چېچىپ، گۈللەرنى دەرۋازىنىڭ بېشىغا قاداپ قويۇپ كېلىڭ، ــ دەپتۇ. يانتاقچى بوۋاي بۇ ئىشنى دېگەندەك ئورۇنداپ قايتىپ كەپتۇ.

تاڭ ئاتقاندىن كېيىن پادىشاھ تالاغا چىققۇدەك بولسا، دەرۋازىنىڭ بېشىدا چىرايلىق گۈللەر ھەد چېچىپ تۇرغان، قارىسا، ئوردىنىڭ ئىچى ـ تېشى نۇرلىنىپ كەتكەن. پادىشاھنىڭ بۇنىڭغا ئەقلى ھەيران بولۇپ: «ۋاھ، بۇ نېمە ئىش؟» دەپ ۋەزىرلىرىنى قىچقارتىپتۇ، ۋەزىرلىرىمۇ ھەيران بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھ يۇرتتىكى جىمى ئادەمنى يىغىپ سوراپتۇ، ھېچكىم ھېچنېمە دېيەلمەپتۇ. پادىشاھ خەلقە يالۋۇرۇپ:

— ۋاي خەلقىم، بۇنداق ئىش زامان ـ زاماندىن بېرى بولمىغان، بۇ سىلەرنىڭ بېشىڭلارغا كەلگەن ياخشىلىق. ئېيتىپ بېرىڭلار، كىمكى ئېيتىپ بەرسە، شۇ ئادەمگە ۋەزىرلىك ئەمەل بېرىمەن، — دەپتۇ. شۇ چاغدا يىغىلغان خەلقنىڭ ئىچىدىن بىر ئادەم سەكرەپ چىقىپ:

— يانتاقچى بوۋاي تاڭ يورۇي دېگەندە مۇشۇ جايدىن ئۆتۈپ كېتىپ باراتتى، — دەپتۇ.

پادىشاھ يىغىلغانلار ئىچىدىن يانتاقچى بوۋاينى ئىزدەتكۈزسە، ئۇنىڭ بۇ يەرگە كەلمىگەنلىكى ئېنىقلىنىپتۇ. ئاخىر ئۆيىگە ياساۋۇللىرىنى ئەۋەتىپتۇ. ياساۋۇللار يانتاقچى بوۋاينى ماڭ دېسە، ماڭ دەپ قىستاپتۇ. بوۋاي مېڭىشتىن ئاۋۋال، ئوغلىغا:

— جېنىم بالام، مېنى پادىشاھ بىكارغا قىچقارمىدى، ئەمدى مېنى ئۆلتۈرىدۇ. خوش، بالام، رازى بولغىن. مېنى ئاسىدىغان دارنىڭ ئۈستىگە بىر تال ساقلىمنى ئىلىپ قويىمەن. سەن شۇ ساقلىمنى ئېلىپ قورسىقىدىكى ئىلىمنىڭ كۆچىنى كۆرسىتەرسەن، — دەپ خوشلىشىپتۇ. يانتاقچى بوۋاي پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارغاندا، پادىشاھ يۇمشاقلىق بىلەن سوراپتۇ. بوۋاي، پادىشاھنىڭ بىزگە مېھرىـ شەپقىتى بار ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ:

— پادىشاھ جانابلىرى، مېنىڭ بىر يالغۇز ئوغلۇم بار ئىدى، ئۇنى ئوقۇتۇپ ئالىم قىلىپ قويدۇم. ئۇنىڭ سىزنىڭ قىزىڭىزغا كۆڭلى بار ئىكەن. شۇ ئوغلۇمنىڭ ئارزۇسى بىلەن مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلغان، — دەپتۇ.

پادىشاھ يانتاقچى بوۋاينىڭ ئۇستۇېشىغا قاراپ، مەن بىر پادىشاھ تۇرسام، بۇ بىر يالاڭ ئاياغ تۇرسا، مۇشۇنىڭ بىلەن قۇدا بولارمەنمۇ، دەپ غەزەپلىنىپتۇ، جاللاتلىرىنى چاقىرىپ:

— بۇ يالاڭ ئاياغ يانتاقچى بوۋاينى دارغا ئېسىڭلار ! — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. جاللاتلار بوۋاينى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

يانتاقچى بوۋاينىڭ بالىسى كېلىپ قارىسا، دادىسى ئېسىقلىق، بىر تال ساقلى دار ئۇستىدە ئىلىقلىق تۇرغۇدەك. بالا دەررۇلا ھېلىقى بىر تال ساقالنى ئېلىپ دەم ساپتىكەن، دادىسى تىرىلىپ، دارنىڭ ئارغامچىلىرى ئۈزۈلۈپ چۈشۈپتۇ. دادىسى خۇشال بولۇپ، بالىسى بىلەن ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. ئۆيىگە

كەلگەندىن كېيىن، بالا دادىسىغا:

ــ ۋاي دادا، بۇگۈن بازارغا يەنە يانتاق ئەكىرىپ سېتىپ، ئۆتكەن قېتىمدىكىدەك بوياق، قەغەزلەر-نى ئېلىپ چىقىڭ، ــ دەپتۇ.

بوۋاي تېخىمۇ ئوبدانراق قەغەز بىلەن بوياقلارنى ئېلىپ چىقىپتۇ. بالا شۇ كېچىسى ئاۋۋالقىسىدىن-مۇ نەچچە ھەسسە چىرايلىق گۈللەرنى ياساپ، دادىسىنى يەنە پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا ئەۋەتىپتۇ. بوۋاي ئوردىنىڭ ئالدىنى ئاۋۋالقىدىن نەچچە ھەسسە پاكىز سۈپۈرۈپ، سۈزۈك سۇلارنى چېچىپ، گۈللەرنى تې-خىمۇ كۆرۈنەرلىك جايغا ئېسىپ قايتىپ كەپتۇ. تاڭ ئاتقاندا پادىشاھ تالاغا چىقسا، كۆزلىرىنى گۈللەر چېقىپ، ئوردىنىڭ ئىچى ــ تېشى پال ــ پۇل قىلىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرلىرىنى چاقىرىپ سوراپ-تۇ، ۋەزىرلىرى جاۋاب بېرەلمەپتۇ. خەلقنى چاقىرتىپتۇ، ئاۋۋالقى قېتىم كەلگەن خەلق: «پادىشاھ يالغاڭ-چى» دېيىشىپ، ئازلا بىر قىسىم ئادەم كەپتۇ. پادىشاھ يەنە ھېيلىگەرلىك بىلەن يالغان ۋەدىلەرنى بېرىپ سوراپتۇ. شۇ چاغدا توپنىڭ ئىچىدىن بىرى تۇرۇپ:

ــ يانتاقچى بوۋاي بۇگۈن سەھەردە مەشھەدە يۈرەتتى، ــ دەپتۇ. پادىشا بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

ــ يانتاقچى بوۋاي ئۆلگەن ئەمەسمۇ؟ ! ــ دەپ ئىشەنمەپتۇ. ھېلىقى ئادەم:

ــ يانتاقچى بوۋاينى راست كۆردۈم، يالغان ئېيتقان بولسام، كۆزۈمنى ئويۇڭ، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

پادىشاھ يانتاقچى بوۋاينىڭ ئۆيىگە چاپارمەنلىرىنى ئەۋەتسە، يانتاقچى بوۋاي ئۆيىدە ئىكەن. ئۇلار دەررۇلا يانتاقچى بوۋاينىڭ پۇت ــ قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. يانتاقچى بوۋاي بىرىنچى قېتىم ئېيتقان سۆزىنى يەنە ئېيتىپتۇ. پادىشاھنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى كېلىپ، قۇيقا چېچى تەتۇر ئۆرۈلۈپ، يەنە دارغا ئاستۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. بۇ قېتىممۇ يانتاقچى بوۋاي يەنە بىر تال ساقـ-لىنى دارنىڭ ئۈستىگە ئىلىپ قويۇپتۇ. بالىسى كېلىپ دادىسىنىڭ ساقلىنى ئېلىپ بىر «سۇف» دەپ دەم ساپتىكەن، شۇ زامات بوۋاي تىرىلىپ يەرگە چۈشۈپتۇ. بوۋاي بالىسى بىلەن ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. كەلگەندىن كېيىن بالا يەنە گۈل ياساپتۇ.

پادىشاھ بۇ قېتىم ئاۋۋالقىدىنمۇ چىرايلىق گۈللەرنى كۆرۈپتۇ. يانتاقچى بوۋايدىن قۇتۇلالمايدىغا-لىقىنى بىلىپ، ۋەزىرلىرىگە: «ئەمدى قانداق قىلىمىز ؟» دەپ مەسلىھەت ساپتۇ. ۋەزىرلەردىن بىرى:

ــ يانتاقچى بوۋاينىڭ ئوغلىغا مەلىكىنى بەرمەسەك بولمايدىغان ئوخشايدۇ، ــ دەپتۇ.

ــ توختاڭلار، يانتاقچى بوۋاينى چاقىرىپ ئەكېلىپ، ئۇنىڭغا ناھايىتى ئېغىر سېلىق سالايلى. شۇ-نى قىلالمىسا، ئاندىن مەلىكىنى بېرەيلى، ــ دەپتۇ يەنە بىرى. پادىشاھ ماقۇل بوپتۇ. يانتاقچى بوۋاينى چاقىرتىپ كېلىپ:

ــ ھوي يانتاقچى، سەن مەن بىلەن قېرىشىپ قالدىڭ، ماقۇل، قىزىمنى بېرەي، ئەمما بىر شەرتىم بار، شۇ شەرتىمنى ئادا قىلمىسەن، ــ دەپتۇ. بوۋاي:

ــ بولىدۇ، قېنى ئېيتسىلا، ــ دەپتۇ. پادىشاھ:

ــ مۇشۇ ئوردىنىڭ ئالدىدىكى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا ئاستى ــ ئۈستى ئۇنچە ــ مەرۋايىتتىن، بو-سۇغىسى گۆھەردىن يەتتە قەۋەت ئۆي ياسايسەن. دەريانىڭ سۈيىنى يەتتە گەز قىلىپ ئاققۇزىسەن. بۇنى ئون بەش كۈندە پۈتتۈرىسەن، شۇ چاغدا ساڭا كېلىنلىككە قىزىمنى بېرىمەن، ــ دەپتۇ. بوۋاي:

ــ خوپ، پادىشاھىئالەم، ئوغلۇم بىلەن مەسلىھەتلىشەي، ــ دەپ، ئوردىدىن كەينىچە مېڭىپ چە-قىپ توپتوغرا ئۆيىگە كەپتۇ ۋە بولغان ۋەقەنى بالىسىغا دەپ بېرىپتۇ. بالىسى:

ــ دادا، بىز ئۇنى ئون بەش كۈندە ئەمەس، ئۇچ كۈندە پۈتتۈرۈۋېتىمىز، پادىشاھقا بېرىپ ئېيتىڭ، ــ دەپتۇ. بوۋاي پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ــ دە:

ــ ۋاي پادىشاھىئالەم، سىز ئون بەش كۈنلۈك مۇددەت بېرىۋىدىڭىز، ئۇنداقتا بەك كېچىكىپ كېتىدىكەن. بالام: «ئۇچ كۈندە پۈتتۈرۈۋېتىمىز» دەيدۇ. مۇددەتنى ئۇچ كۈنگە قىسقارتىپ بېرىڭ، ــ دەپتۇ. پادىشاھ ماقۇل بوپتۇ.

يانتاقچى بوۋاينىڭ بالىسى غېمىدە يوق ئىككى كۈن بىكار يۈرۈپ، ئۇچىنچى كۈنى كىتابنى ئېچىپ بىر ئوقۇپتىكەن، پادىشاھنىڭ دېگىنىدەك جاي بىنا بوپتۇ. پادىشاھ شۇ كۈنى سول قول ۋەزىرىنى: «قېنى، كۆرۈپ كەلگىن، يانتاقچى بوۋاي سېلىقنى ئورۇندىدىمۇ، يوق؟» دەپ ئەۋەتىپتۇ. سول قول ۋەزىرى:

ــ ۋاي پادىشاھىئالەم، سىلى دېگەندىن ئارتۇق قىلىۋېتىپتۇ، ــ دەپ كەپتۇ.

پادىشاھ بۇنىڭغا ئىشەنمەي ئوڭ قول ۋەزىرىنى ئەۋەتىپتۇ.ئۇمۇ شۇنداق دەپ كەپتۇ. بۇنىڭغىمۇ ئىشەنمەي، ئۆزى بېرىپ قارىسا، راست ئۆزى ئېيتقان جاي پۈتكەنىكەن. پادىشاھ ئەمدى ھېچقانداق گەپ قىلماستىن، قىرىق بىر كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ، قىزىنى يانتاقچى بوۋاينىڭ ئوغلىغا بېرىپتۇ.

پادىشاھ بىر كۈنى كۈيئوغلىدىن:

ــ سىز قانداق قىلىپ شۇنچە ئىشلارنى قىلدىڭىز؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، كۈيئوغۇل:

ــ دادام مېنى يانتاق سېتىپ قىينىلىپ يۈرۈپ ئوقۇتقان، دادامنىڭ ئەجرى بىكار كەتمىسۇن دەپ ياخشى ئوقۇدۇم، ئاخىر مۇشۇنداق ئادەم بولدۇم، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ ئۇنىڭغا قايىل بولۇپ: «ماڭا ئوخشاش بىلىمسىزلەر پادىشاھ بولغۇچە، مۇشۇنىڭدەك بىلىملىك ئادەم پادىشاھ بولسۇن»، دەپ پادىشاھلىقىنى كۈيئوغلىغا بېرىۋېتىپتۇ. ئوغۇل: «مېنى مۇشۇنداق ياخشى ئادەم قىلغان دادام پادىشاھ بولسۇن» دەپ، دادىسىغا ئۆتۈنۈپ بېرىپتۇ.

يانتاقچى بوۋاي پادىشاھ بولغاندىن كېيىن، پۈتۈن يۇرت ئاۋات ۋە مەمۇرچىلىقتا ئۆتۈپتۇ.

كېسەلنىڭ سىرى

ار ئىكەن، يوق ئىكەن، زاماننىڭ زامانىسىدا، كۈنپېتىشنىڭ نېرىسىدا، بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. بۇ پادىشاھ ئوتتۇرا ياشقا كەلگۈچە پەرزەنت يۈزى كۆرمەي ھەسرەتتە ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئوتتۇرا ياشتىن ھالقىغاندىن كېيىن بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈپتۇ. پادىشاھ خۇشاللىقىدىن ئوغلىنىڭ ئات تويىنى شەھەر بويىچە ناھايىتى كاتتا ئۆتكۈزۈپتۇ ۋە بۇ ئوغلىنى مەخسۇس ئادەملەرنى تەيىنلەپ، بەكمۇ ئەتىۋارلاپ بېقىپتۇ. ئەمما، بەختكە قارشى، بۇ شاھزادە بەش ياشلارغا كىرگەندە ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. پادىشاھ ئۇنى شەھەردىكى داڭلىق تېۋىپلارغا كۆرسەتكەن بولسىمۇ، شاھزادىنىڭ كېسىلى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ، بېشى قاپاقتەك، بوينى ساپاقتەك، قورسىقى دۇمباقتەك، پۇتى تاياقتەك بولۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ غەزەپكە كېلىپ، ئۆز تەۋەسىدىكى شەھەرلەرگە: «تېۋىپلارنىڭ بىرىمۇ قالماي دەرھال شاھ ئوردىسىغا ھازىر بولۇپ، شاھزادىنىڭ كېسىلىنى نۆۋەت بىلەن كۆرسۇن. شاھزادىنى ساقايتالىغانلارغا نۇرغۇن ئىنئام بېرىمەن، ساقايتالمىغانلارنىڭ كاللىسىنى ئالىمەن!» دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. بۇ پەرمانغا بىنائەن پادىشاھلىق تەۋەسىدىكى ھەممە شەھەرلەرنىڭ تېۋىپلىرى ئارقا - ئارقىدىن ئوردىغا كېلىپ توپلىنىپتۇ، ئاندىن بىردىن - بىردىن كىرىپ شاھزادىنىڭ كېسىلىنى كۆرۈشكە باشلاپتۇ. داڭلىقراق تېۋىپلار ئالدىدا كۆرگەنىكەن، ئەمما ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى بۇ كېسەلگە بىرەر ئۇنۇملۇك داۋا تاپالمىغاچقا، ھەممىسىنىڭ كاللىسى ئېلىنىپتۇ. بۇ پاجىئەنى كۆرۈپ شاھزادىنىڭ قېشىغا كىرىشكە تېخى نۆۋەت كەلمىگەن تېۋىپلار قورققىنىدىن غال - غال تىترەشكە باشلاپتۇ. كۆپچىلىك بولسا، شەھىرىمىزدە تېۋىپلارنىڭ ئۇرۇقى قۇرۇپ كېتىدىغان بولدى، دەپ قاتتىق قايغۇرۇپتۇ. ھەممە ئادەم ئالاقزادىلىككە چۈشۈپ، بىئارام بوپتۇ.

شۇ شەھەردە پاراسەتلىك بىر مۇنەججىم بار ئىكەن. مۇنەججىم بۇ پاجىئەلىك ئەھۋالنى ئاڭلاپ، تېۋىپلارنىڭ بىھۇدە قىرىلىپ كېتىۋاتقانلىقىغا قاتتىق قايغۇرۇپتۇ ھەم پادىشاھنىڭ نادانلىقى بىلەن زالىملىقىغا غەزەپلىنىپتۇ. ئۇ تېۋىپلارنى قۇتقۇزۇپ، كۆپچىلىكنى قايغۇدىن خالاس قىلىشنىڭ چارىسى ئۈستىدە قاتتىق باش قاتۇرۇپتۇ، ئاخىر، شاھزادىنىڭ قېشىغا تەۋەككۈل قىلىپ بىر كىرىپ باقاي، كېسەلنى كۆرگەندىن كېيىن بىرەر ئامال تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دېگەن قارارغا كەپتۇ - دە، ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. مۇنەججىم ئىجازەت بىلەن كىرىپ، شاھزادىنىڭ كېسىلىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ چىققاندىن كېيىن، شاھزادىنىڭ يېنىدىكى ۋەزىر - ئەمىرلەرگە:

— قالغان تېۋىپلارنىڭ ھەممىسى قايتىپ كەتسۇن. مەن ئاخشاملىققا كېلىپ شاھزادىنىڭ كېسـ-

لىگە داۋا تاپىمەن. ئەگەر شاھزادىنى ساقايتالمىسام، ئائىلە ـ تاۋابئاتلىرىم بىلەن بىللە كېلىپ شاھ ئالىيلىرىنىڭ قىلىچى ئاستىغا ھازىر بولۇشقا رازىمەن، ــ دەپتۇ.

مۇنەججىمنىڭ بۇ ۋەدىسى پادىشاھنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىن، نۆۋەت كۈتۈپ تۇرغان تېۋىپلارنىڭ ھەممىسى مۇنەججىمدىن كۆپ مىننەتدار بولۇپ، ئۆيلىرىگە قايتىپ كېتىشىپتۇ. مۇنەججىممۇ ئۆيگە قايتىپ، ئوردىغا كەچتە چىراغ ياقىدىغان ۋاقىتدا كەپتۇ. ئۇ شاھزادىنىڭ قېشىغا كىرگەندىن كېيىن، ئۇ يەردىكى ۋەزىر ـ ئەمىرلەرگە:

ــ ھەممىڭلار چىقىپ كېتىپ، ئۆينى ماڭا خالىي قىلىپ بېرىڭلار، شاھزادىنىڭ قېشىدا ئۆزۈم يالغۇز قالىمەن. ئۆيگە چوڭ چىراغ ياقماي، بىر جىنچىراغ يېقىپ بېرىپ، ئىشىكنى مەھكەم ئېتىۋېتىڭلار. سىرتتا ھېچقانداق ئاۋاز ياكى شەپە بولمىسۇن، ئىشىكنى تاڭ ئاتقاندا ئېچىڭلار، ــ دەپتۇ. بۇ

شەرتلەر ئورۇندالغاندىن كېيىن، مۇنەججىم جىنچىراغنى شاھزادىگە ئۇدۇل تامدىكى ئېگىز تەكچىگە قويۇپ، ئۆزى نېپىز قارا شايى پەردىگە ئورىلىپ، ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا بېرىپ خۇدادىن مەدەت تىلەپ ئولتۇرۇپتۇ ۋە ئۇخلاپ قالماسلىق ئۈچۈن ئوڭ قولىغا بىر تال يىڭنە ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۇچىنى سول قولىغا تېگىر - تەگمەس تۇتۇپ، شاھزادە تەرەپكە تىكىلىپ تۇرۇپتۇ. بىچارە شاھزادە ئۆز تۆشكىدە ئاۋۇالقى پېتى مىدىرلىماستىن، قورسىقىنى دومبايتىپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ خارقىراپ ياتقىنىكەن، ئۆينىڭ ئىچى چۈشۈن ئۇچسىمۇ ئاڭلانغۇدەك دەرىجىدە جىمجىت ئىكەن. ۋاقىت شۇ ھالەتتە ئۆتۈپ يېرىم كېچە بولغاندا، چىرقىرىغان بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپ، شاھزادىنىڭ ئاغزىدىن قىپقىزىل بىر يىلان چىقىپتۇ. بۇ يىلان شاھزادىنىڭ ئەتراپىنى بىر ئايلىنىپ توختاپتۇ، ئاندىن ئەۋرەز تەرەپتىن ۋىشلىدىغان بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپ، ئەۋرەز ئىچىدىن بىر چار يىلان چىقىپتۇ. بۇ يىلان ئەۋرەزنىڭ چۆرىسىنى بىر ئايلىنىپ توختاپتۇ. مۇنەججىم بۇ يىلانلارنى كۆرۈپ قاتتىق قورقۇپ، تېنى شۇركۈنۈپتۇ، ئەمما بۇ كارامەتنىڭ ئاخىرىنى بىلمەكچى بولۇپ، چاندۇرماي ۋە مىدىرلىماي، تىكىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. شۇ ئاردا چار يىلان قىزىل يىلانغا خىرىس قىلىپ:

— سەن شاھزادىنىڭ ئىچىگە قىلدەك ۋاقىتىدا كىرگەنىدىڭ، شۇنىڭدىن بۇيان شاھزادىنىڭ قورسىقىنى ئۇۋا قىلىپ يېتىپ، شاھزادىنىڭ قۇۋۋىتىنى شوراپ يوغىناپ، شاھزادىنى كاردىن چىقاردىڭ. ئەگەر كۈچۈلا بىلەن كاۋاۋچىنىنى قوشۇپ قاينىتىپ سۈيىنى شاھزادىگە ئىچۈرسە، سەن شاھزادىنىڭ ئىچىدىن قاقتەك - ماياقتەك بولۇپ چۈشەتتىڭ، شاھزادە تېز ئەسلىگە كېلىپ قالاتتى، — دەپتۇ. شۇ چاغدا قىزىل يىلان چار يىلانغا خىرىس قىلىپ:

— سەنمۇ ئەۋرەزگە قىلدەك ۋاقىتىدا پەيدا بولغانىدىڭ، شۇنىڭدىن بۇيان ئەۋرەزگە تۆكۈلگەن نەر-سىلەر بىلەن ئوزۇقلىنىپ يوغىناپ، ئەۋرەزنىڭ ئاستىغا پادىشاھنىڭ ئاتا - بوۋىسىنىڭ ۋاقتىدا كۆمۈل-گەن قىرىق كۈپ ئالتۇننى بېسىپ يېتىۋاتسەن، بۇنى ھېچكىم بىلمەيۋاتىدۇ. ئەگەر نۆشۈدۇر بىلەن ھاكىنى ئارىلاشتۇرۇپ قاينىتىپ، سۈيىنى ئەۋرەزنىڭ تۆشۈكىدىن قۇيىدىغان بولسا، تىن تارتماي جان بېرەتتىڭ، — دەپتۇ.

بۇ كارامەتلىك سۆزلەرنى ئاڭلاپ ھەم ھەيران قالغان، ھەم خۇشاللانغان مۇنەججىم ھاياجانلانغىنىدىن بېنىككىنە بىر يۆتىلىپ سالغانىكەن، ھەر ئىككى يىلان دەرھال ماكانلىرىغا كىرىپ كېتىپتۇ. مۇنەججىم بىرئاز خاتىرجەم بولۇپ، تاڭ ئېتىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ.

تاڭ ئېتىپ ئىشىك ئېچىلغاندىن كېيىن، مۇنەججىم ئۇدۇل پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ، شاھزادىنى جەزمەن ساقايتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ كۆپ خۇرسەن بولۇپ:

— ئەگەر شاھزادىنى جەزمەن ساقايتساڭ، قانداق تەلىپىڭ بولسا، شەرتسىز بەجا كەلتۈرىمەن، — دەپتۇ. مۇنەججىم شاھزادىنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىپ، چار يىلاندىن ئاڭلىغىنى بويىچە كېرەكلىك دورىلارنى ئەكەلدۈرۈپ، شاھزادىنى داۋالاپ ساقايتىپتۇ. پادىشاھ مۇنەججىمگە ئاپىرىن ئوقۇپ:

— ئەمدى قانداق تەلىپىڭ بولسا ئېيت! — دەپتۇ.

— باشقا ھېچقانداق تەلىپىم يوق، — دەپتۇ مۇنەججىم مەمنۇنىيەتلىك بىلەن، — شاھزادە ياتقان ئاشۇ ئۆينى مېنىڭ ئىلكىمگە بۇيرۇپ بەرسىلە، شۇنىڭ بىلەن قانائەتلىنىمەن.

پادىشاھ بۇنىڭغا ھەم تەئەججۈپلىنىپتۇ، ھەم بىرئاز غەزەپلىنىپ:

— ماڭا شۇنداق چوڭ خىزمەت كۆرسىتىپ، ئاران بىر ئېغىز ئۆي سورىغىنىڭ نېمىسى؟ — دەپتۇ.

مۇنەججىم سىرنى يوشۇرۇپ:

— مېنىڭ ئۇ ئىشىم شاھ ئالىيلىرىغا قانچىلىك چوڭ كۆرۈنگىنى بىلەن، مېنىڭ ئۈچۈن ئاشۇ بىر ئېغىز ئۆيگە يارىغۇدەك بىر ئىش. شاھ ئالىيلىرىدىن مېنىڭ سورايدىغىنىم ئۆز ئەجرىمگە لايىق، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇ سۆزدىن مەمنۇن بولۇپ:

— خەير، بوپتۇ. ئەگەر تەلىپىڭ شۇلا بولىدىغان بولسا، شۇ ئۆيىنى ھەممە بىساتلىرى بىلەن ساڭا ھەدىيە قىلىپ بەردىم، — دەپتۇ.

مۇنەججىم بۇ ئۆيىنى ئۆز ئىختىيارىغا ئالغاندىن كېيىن، ئاۋۋال قىزىل يىلاندىن ئاڭلىۋالغىنى بويىچە نۆشۈدۇر بىلەن ھاكىنى قاينىتىپ، ئەۋرەزنىڭ تۆشۈكىگە تۆكۈپ چار يىلاننى ئۆلتۈرۈپتۇ، ئاندىن ئەۋرەزنىڭ ئۈستىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ ئاستىدىكى قىرىق كۈپ ئالتۇننى مەخپىي ھالدا ئۆز ئۆيىگە بىر-بىرلەپ توشۇشقا باشلاپتۇ. مۇنەججىم قىرىق كۈپ ئالتۇننىڭ ھەممىسىنى توشۇپ بولغاندىن كېيىن، ئالتۇنلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى كەمبەغەللەرگە بۆلۈپ بېرىپتۇ ۋە قالغان ئۆمرىنى بايلىقات ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئۈسكەك پادىشاھ

ۋەدىم زاماندا، كۈنچىقىش بىلەن كۈنپېتىش ئارىلىقىدىكى بىر دىياردا قىسمەت ئىسىملىك بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، شاھلىق سەلتەنىتىنى سۈرەر ئىكەن، سەلتەنىتىنىڭ شۆھرىتى ئاشقانسېرى ئۆزىنى شاھىنشاھ ھېسابلاپ، كۈندىن ـ كۈنگە تەكەببۇرلىشىپ، ئۆزىدىن باشقا ئادەمگە ئىشەنمەيدىغان، گۇمانخور بولۇپ قاپتۇ، شاھنىڭ نالايىق ئىشلىرى ئۈستىدە ئېغىز ئېچىپ قويغانلىكى كىشىلەرنى يا ئوردىدىن يىراقلاشتۇرۇپتۇ، يا بولمىسا زىندانغا تاشلاپتۇ، «جىنايىتى» ئېغىرراقلىرىنى جاللاتلىرىنىڭ قىلىچىغا تاپشۇرۇپتۇ. شاھنىڭ بۇ مىجەزىنى بىلگەن بىر تۈركۈم پۇرسەتپەرەس ۋەزىر ۋە ئوردىنىڭ باشقا ئەركانلىرى ھەر خىل يوللار بىلەن پادىشاھقا يېقىنلىشىپ، خۇشامەت قىلىشقا، ئۆزلىرىنىڭ رەقىبلىرىنى شاھقا چېقىپ يامان كۆرسىتىشكە كىرىشىپتۇ. پادىشاھمۇ ئۇلارنىڭ خۇشامەتلىرىنى ھۆرمەت، ساداقەتلىك دەپ چۈشىنىپ، ئوردىنىڭ مۇھىم، چوڭ ئىشلىرىنى ئاشۇ سۇيىقەستچى، ناپاك كىشىلەرگە تاپشۇرۇپتۇ. نەتىجىدە، ئوردىدا ئادىللىقنىڭ سايىسىمۇ قالماپتۇ، خەلق كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىر كۈنگە قاپتۇ، يۇرت، شاھلىق خانىۋەيرانلىققا يۈزلىنىپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ قىسمەت چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە مۇنداق بىر ئاجايىپ ئىش كۆرۈپتۇ: ئۇ ئىچىگە نۇرغۇن بۇلبۇل ۋە تۇمۇچۇقلار سولانغان ئالتۇن قەپىسىنى كۆتۈرۈپ كېتىپ بارارمىش. بۇنى ئاز كۆرۈپ يەنە بۇلبۇل، تۇمۇچۇق تۇتىمەن دەرمىش ۋە ئالدىغا بىر قوتان ئورۇق قويلارنى سالغىنىچە ھەيدەپ مېڭىپ بىر قاقاس چۆلگە بېرىپ قالغانمىش. ئاچ قالغان قويلار قورساق غېمىدە پادىشاھنىڭ باشقۇرۇشىغا بويسۇنماي، تەرەپ ـ تەرەپكە پىتىراپ كەتكەنمىش. پادىشاھ قويلىرىنى يوقىتىپ قويۇپ، بىرھازا يول يۈرۈپ بىر بەلدىن ئاشسا، قويلىرى سۇلىرى ئەلۋەك، ئوتلىرى مول بىر گۈزەل يايلاقتا ئوتلاۋاتقۇدەكمىش. پادىشاھ قويلىرىنى تاپقانغا خۇشال بولۇپ، ئۆز ماكانىغا ھەيدىسە، قويلار ماڭمىغۇدەكمىش، قويلار ئارىسىدىكى سەركىلەر خىلمۇخىل رەڭدە كۆرۈنەرمىش. پادىشاھ بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ يېقىن بارسا، بىر سەركە سەكرەپ كەلگىنىچە پادىشاھنى ئۈسكەنمىش. ئۇنىڭ قولىدىكى قەپىسى يەرگە چۈشۈپ پارە ـ پارە بولۇپ كەتكەنمىش، بۇلبۇل، تۇمۇچۇقلارمۇ ئۇچۇپ كەتكەنمىش. پادىشاھ چۆچۈپ ئويغانسا، پۈتۈن بەدىنى چىلىق ـ چىلىق سۇ بولۇپ، يۈرىكى قاتتىق سوقۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ كۆرگەن چۈشىنىڭ مەنىسىگە يېتەلمەي، ئوردىنىڭ ئەقىلدار، ئەمەلدار ۋە قەلەمدارلىرىنى چاقىرتىپ چۈشىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە چۈشىگە تەبىر تەلەپ قىپتۇ. ۋەزىر ۋە ئەمىر ـ بەگلەر ئارىسىدا بايان ئىسىملىك ئوڭ قول ۋەزىر بولۇپ، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ پادىشاھنىڭ چۈشىگە تەبىر بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ تە-

زىم بەجا كەلتۈرۈپتۇ. ئوردا ئەھلى قۇلاقلىرىنى دىك تۇتۇپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. ۋەزىر بايان تەبىرىنى باشلاپتۇ:

ــ ئەي شۆھرىتىگە جاھان تارلىق قىلىۋاتقان ئۇلۇغ شاھ، خاسىيەتلىك چۈشلىرىدە ئايان بولغان ئالتۇن قەپەس سەلتەنەتلىك ئوردا ـ ھەرەمدۇر ۋە ئۇنىڭ مۇستەھكەملىكىنىڭ ئالامىتىدۇر؛ ئالدىلىرىدا كى بىر توپ قوي سىلىنىڭ ئادالەت نۇرلىرى بىلەن ھاياتلىققا ئېرىشكەن يۈرت پۇقرالىرىدۇر؛ ئۇلارنىڭ ھەر تەرەپكە پىتىراپ كېتىشى يۈرت ۋە ئوردىدا پۇقرالارنى يولدىن ئازدۇرغۇچى پىتنىچىلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقىنىڭ بېشارىتىدۇر؛ قويلار ئارىسىدىكى سەركىلەرنىڭ ھەر خىل رەڭدە كۆرۈنۈشى بولسا، ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ سايىسىدە ياخشى كۈن كۆرۈپ، كۈنىگە بىر خىل يېڭى كىيىم كىيىپ يۈرگەنلىكىمىزنىڭ ئىپادىسىدۇر، ۋەللاھۇئالەم. بۇزۇقلارنىڭ، پۇقرالارنى ئازدۇرغۇچى پىتنىخورلارنىڭ ئۆمرى ئۇزۇنغا بار. مەغاي ۋە مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يەتمەگەي، ــ دەپ تەبىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، تۆۋەندىكى نەزمىنى ئوقۇپتۇ:

كۈچ ـ قۇۋۋەت، سەلتەنەت، شانۇ شەۋكەت ھەم،
ئادالەت بابىدا تەڭدىشىڭ يوقتۇر.

يامغۇردەك ياغىدۇ شەپقەت ـ ئېھسانىڭ،
ئەھلى يۈرت ئاسايىشتا، قورسىقى توقتۇر.

ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇرغان «ئالمي نەسەبلىك»لەرنىڭ ھەممىسى ۋەزىر بايانىنىڭ تەبىرىنىڭ توغرىلىقىغا تەنتەنە قىلىشىپتۇ. پادىشاھىمۇ چۈشىنىڭ بۇنداق ياخشى تەبىرگە ئېرىشكەنلىكىگە خۇرسەنلىكى تېشىپ، ۋەزىر بايانىدىن رازى ـ مەمنۇن بولۇپ، ئۇنىڭغا زەر ياقىلىق كىمخاب تون كىيدۈرۈپتۇ، نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش ئىنئام قىپتۇ، شۇنداقلا ۋەزىر بايانىنىڭ تەبىرىنى قوللاپ تەنتەنە قىلىشقان، ھەرقاچان پادىشاھنىڭ چىرايىغا قاراپ ئىش كۆرىدىغان خۇشامەتچى ۋەزىر ـ ۋۇزراالارمۇ شاھنىڭ ئىنئاملىرىدىن

قۇرۇق قالماپتۇ.

ھەممە ئىشنى پۈتۈن زېھنى بىلەن كۆزىتىپ، ئەقىل ئەلگىكىدە تاسقاپ ئولتۇرغان، پادىشاھ قەسەمەتنىڭ دادىسىنىڭ ۋاقتىدىن تارتىپ ئوردا ئاقىلدارى بولۇپ كېلىۋاتقان، ئاپئاق ساقالى مەيدىسىنى يېپىپ تۇرىدىغان، ياشانغان تەبىرى ئالىم ئىسىملىك بىر كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ راستىنى راست دېمەك لازىمدۇركى، پادىشاھ چۈشىدە كۆتۈرۈۋالغان قەپەس ۋەزىر بايان ئېيتقاندەك ئوردا ــ ھەرەمدۇر؛ قەپەستىكى بۇلبۇل، تۇمۇچۇقلار پادىشاھنىڭ مەلىكە، كېنىزەكلىرىدۇر؛ يەنە بۇلبۇل، تۇمۇچۇق تۇتماقچى بولغانلىق بولسا، شۇنچە كۆپ مەلىكە، كېنىزەكلىرى تۇرۇقلۇق يەنە خوتۇن ئېلىش نىيىتىدە بولغانلىقلىرىنىڭ بېشارىتىدۇر؛ ھەيدەپ يۈرگەن ئورۇق قويلار بولسا، ھال ــ مادارىدىن كەتكەن پۇقرالارنىڭ كۆرۈنۈشىدۇر؛ ئوتسىز يايلاق يۇرتىمىزنىڭ خارابلىشىپ چۆللىشىشكە قاراپ يۈزلەنىۋاتقانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. يۇقىرىقى ئالامەتلەردىن ئايانىدۇركى، پادىشاھلىق سەلتەنەت ئۇزاققا قالماي پاتىپاراقچىلىق خەۋىگە دۇچ كەلگۈسى. سەركىلەرنىڭ ھەر خىل رەڭدە كۆرۈنۈشى بولسا، ئوردا ئەركانلىرى ئارىسىدىكى رەڭۋازلىق، خۇشامەتچىلىكنىڭ چۈشتە ئايان بولۇشىدۇر. بۇ رەڭۋازلىق سىرلىرىمۇ ئۇزاققا قالماي خەلقئالەم ئالدىدا ئايان بولغۇسى، ــ دەپ، تەبىرى ئالىم سۆزىنى تۆۋەندىكى نەزم بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ:

پەلەككە يەتسەمۇ باشىڭ، ئۆزۈڭنى بارچىدىن كەم تۇت،
بىلىپ قويغىنكى، ئەي شاھىم، تەختىنىڭ يىلتىزى يوقتۇر،
مېھىر ــ شەپقەتنى يار تۇتساڭ، سېنى قوللار ھامان ئەل ــ يۇرت.
قىلىپ كۆل تاشلىغاي بىلسەڭ، خەلقىنىڭ ئاھىدىن بىر ئۇت.

تەبىرى ئالىمنىڭ تەبىرى بايانىنى ئاڭلاپ غەزەپىنى ئاران بېسىپ ئولتۇرغان پادىشاھ نەزمنى ئاڭلاپ تەخت كۆرسىدىن چاچراپ تۇرۇپ: «جاللات!» دەپ ۋارقىراپتۇ. قان سېغىنىپ تۇرغان ئىككى جاللات «كىمنىڭ ئۆمۈر ــ رىزقى تولدىكىن؟» دەپ، قېنى سۇرتۇلمىگەن قىلىچلىرىنى كۆتۈرگىنىچە تەييار بولۇپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ تەبىرى ئالىمغا ئۆلۈم ھۆكۈم قىپتۇ، جاللاتلارمۇ ھۆكۈمنى شۇئان ئىجرا قىپتۇ. تەبىرى ئالىمنىڭ بىگۇناھ ئۆلتۈرۈلۈشىگە نارازى بولغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئوردىدىن ھەيدىلىپتۇ.

يۇقىرىقى ۋەقە بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي، پادىشاھ قىسمەتنىڭ بېشى قېچىشىدىغان بولۇپ قېلىپ، كۈنسېرى ئېغىرلىشىپتۇ. كېسەل شۇ دەرىجىگە يېتىپتۇكى، بىئارام‌لىقتىن تاماق يېيەلمەپتۇ، كېچىسى كۆزىدىن ئۇيقۇ قېچىپتۇ. ئۇ ئوردىدىكى داڭلىق تېۋىپلارغا كېسىلىگە خاتىمە بېرىش پەرمانىنى چۈشۈرۈپتۇ. ئۇلار ھەرقانچە كۆڭۈل قويۇپ داۋالىغان بولسىمۇ، ئۈنۈمى بولماپتۇ، ئەكسىچە پادىشاھنىڭ كېسىلىنى ئېغىرلىتىپ، ساراڭدەك قىلىق قىلىدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويۇپتۇ. ئىشىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولۇۋاتقانلىقىنى كۆزىتىپ تۇرغان ۋەزىر بايانىنىڭ گۇلقەلىرى ئېچىلىپ كېتىپتۇ ۋە پادىشاھقا بىر خىل دورىنى ئەكېلىپ كۆرسىتىپ:

ــ ھۆرمەتلىك پادىشاھىئالەم، پېقىرلىرى ئۇشبۇ دورىنى شەھرى غايىبتىن ئالدۇرۇپ كەلدىم. ئىچسىلە، ئىنشائاللا رەنجىلىرىگە شىپا، دەردلىرىگە داۋا بولغۇسى، ــ دەپ، خۇشامەت بىلەن ئىككى قوللاپ سۇنۇپتۇ.

بېشىنىڭ قېچىشىشى جېنىدىن ئۆتۈپ قاتتىق ئازابلىنىپ تۇرغان پادىشاھ دورىنى شۇ ھامان ئىچىپتۇ، ئېچىپتۇيۇ، شۇئان كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. قانچىلىك ئۇخلىدىكىن، ئۆزىمۇ بىلمەيدىكەن، ئويغانغاندا

غانسا بىشى ئېغىر تۇرغۇدەك، بىشىنى تۆتۈپ كۆرگۈدەك بولسا، بېشىنىڭ قىچىشىدىغان يېرىدىن ئىككى تال مۈدۈر - چوقۇر قوپال مۈڭگۈز ئۇنۇپ چىقىپ چوقچىيىپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ ئۆزىنىڭ بۇ ھالىدىن چۆچۈپ ھەيرانلىققا چۆكۈپتۇ. بېشىنىڭ قىچىشىشى بېسىققاندەك قىلسىمۇ، ئەمدى مۈڭگۈزى ئونىڭدىن مۇ بەتتەر قىچىشىشقا باشلاپتۇ. پادىشاھ مۈڭگۈزىنى تاتىلاپ بېقىپتۇ، ئۇرۇپ بېقىپتۇ، تامغا ئۇسۇپ بېقىپتۇ، بولماپتۇ، ئەكسىچە ئۇسكەنسېرى قىچىشىپ، يەنە ئۇسكۇسى كېلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ ئۇسكەكلىك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ، كۆزى كۆرگەن، ئالدىغا ئۇچرىغانلا قىلىپ، پادىشاھ ئۇسكەكلىك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ، كۆزى كۆرگەن، ئالدىغا ئۇچرىغانلا ئەرسىنى ئۇسۇپ ۋەيران قىلىشقا باشلاپتۇ. پادىشاھنىڭ ئۇسكەكلىكى شۇ دەرىجىگە يېتىپتۇكى، ئالدى بىلەن ھەرەمخانىسىغا باستۇرۇپ كىرىپ خانىش، كېنىزەكلىرىنى ئۇسۇپ سۇر - توقاي قىپتۇ. خانىش، كېنىزەكلەرنىڭ قىيا - چىيالىرى پۈتۈن ئوردىنى قاپلاپتۇ. ۋەزىر بايان بۇ ئىشلاردىن خۇشال بولغان بولسىمۇ، پادىشاھقا كۆرۈنۈشنىڭ خەتىرلىك ئىكەنلىكىنى سېزىپ، تېخىمۇ پىنھان يۈرۈپ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى كۈتۈپتۇ. ۋەزىر بايانىدىن باشقا كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۇسكەنسېرى مۈڭگۈزى قىچىشىپ، قىزىپ، زادىلا تۇرالمايدىغان دەرىجىگە يېتىپ قالغان پادىشاھ ئوردا ئىچىدە ئۇسۇشكە ئادەم تاپالماي، ئوردا دەرۋازىسىدىن ئېتىلىپ شەھەرگە چىقىپتۇ. ئۇنىڭ ئۇسكەكلىك كېسىلىدىن بىزار بولغان يۇرت خەلقى تەرەپ - تەرەپكە قېچىپتۇ. ئۇسكەكلىكتە ئەسەبىيلەشكەن پادىشاھ ئالدىغا توغرا كەلگەن نەرسىلەرنى، ئۆي - ئىمارەت، مال - چارۋا، دەل - دەرەخلەرنىمۇ ئالا قويماي ئۇسۇپبېرىپتۇ، ئۇسە - ئۇسە، مۈڭگۈزى زەخىملىنىپتۇ، ئۆزىمۇ ھالسىزلىنىپ يەرگە يىقىلىپتۇ. قېچىپ كېتىۋاتقان كىشىلەر، پادىشاھ بىزگە يېتىشىپ قالدىمىكىن، دەپ قورقۇشۇپ ئارقىسىغا قارىغۇدەك بولسا، ئۇسكەك پادىشاھ يەردە سۇنايلىنىپ ياتقان. ئۇلار ئەجەبلىنىپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا كېلىشىپتۇ.

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا قولىدا چىرايلىق ھاسا تۇتقان بىر دەرۋىش توپلىشىپ تۇرغانلارنىڭ يېنىغا كەپتۇ. بۇ دەرۋىش پادىشاھنىڭ ئۇسكەكلىك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، شەھەر خەلقىگە ئېغىر تالاپەت يەتكۈزۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، بۇنىڭدا بىر سىر بار دەپ ئويلاپ، شۇنداقلا ئۇنىڭ قوشنا ئەللەرگىمۇ ئاپەت كەلتۈرۈشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئۇنى ساقايتىش خىيالىدا بۇ يەرگە كەلگەنكەن. كېلىپلا ئەنە شۇ پاجىئەلەرنى كۆرۈپتۇ. ھېلىقى دەرۋىش پادىشاھقا ھەم ئەجەبلىنىش، ھەم ئاچچىقلىنىش نەزەرىدە قاراپ تۇرغان كىشىلەرگە:

— ئەي يارەنلەر، مەن بۇنىڭ كېسىلىنى شۇنداق ساقايتايكى، — دەپ، قولىدىكى خاسىيەتلىك دەرەخ نوتىسىدىن ياسالغان ھاسىسى بىلەن پادىشاھنىڭ مۈڭگۈزىگە قاتتىقمۇ ئەمەس، بوشمۇ ئەمەس، شۇنداق بىرنى ئۇرغانكەن، پادىشاھنىڭ مۈڭگۈزىدىن ئوت چاقناپ كېتىپتۇ ھەمدە مۈڭگۈزمۇ پادىشاھنىڭ بېشىدىن غايىب بوپتۇ. پادىشاھ ئورنىدىن تۇرۇپ، بېشى ئۇستىدە لەيلەپ يۈرگەن بىر پارچە ئوت ئۇچقۇنىنى كۆرۈپ، ھەيران بولغىنىچە قاراپ قاپتۇ. ھېلىقى دەرۋىش ھاسىسىنىڭ ئۇچىنى ئۇچقۇنغا قارىتىپ تۇرۇپ:

— قېنى، يۇرتقا بالايىئاپەت كەلتۈرگەن سۇيىقەستچىنى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇر ! — دەپتىكەن، ھېلىقى ئۇچقۇن ئۇچۇپ بارغىنىچە، ئۆرۈلۈپ چۈشكەن يارتا تام كەينىدە بولۇۋاتقان ئىشلارنى كۆزىتىپ تۇرغان ۋەزىر بايانىنىڭ كۆكرىكىگە تېگىپتۇ. ئۇنىڭ كىيىملىرى لاۋۇلداپ كۆيۈشكە باشلاپتۇ. قارا نىيەت ۋەزىر ئۆزىنىڭ كۆيۈپ تۈگەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، دەرۋىشنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈكۈنۈپتۇ، لېكىن يالغان توۋىسىنى ئېيتىشقىمۇ ئۇلگۈرمەپتۇ، شۇئانىنىڭ ئۆزىدىلا كۆيۈپ، بىر ئوچۇم كۈلگە ئايلىنىپتۇ.

يەنە شۇ زامات غۇررىدە بىر شامال كېلىپ، ئۇنىڭ كۈلىنى ئۇچۇرۇپ سورۇپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

پادىشاھ قىسمەت ئۆزىنىڭ قانداق ساقىيىپ قالغانلىقىنى پۇقرالاردىن ئاڭلاپ، خەلقىئالەم ئالدىدا ئۆتكۈزگەن گۇناھ، سەۋەنلىكلىرىگە قاتتىق توۋا قىپتۇ، دەرۋىشنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، رەھمەت ئۈستىگە رەھمەت ئېيتىپتۇ. دەرۋىش پادىشاھ قىسمەتكە:

— ئەي پادىشاھ، گۇناھىڭغا توۋا قىلغىنىڭ ياخشى، ئەۋزىلى توۋاڭنى ئەمەلدە ئىپادىلەشتۇر. سېنىڭ دەستىڭدىن تارقاپ كەتكەن پۇقرالىرىڭنى يىغىپ جەم قىل. ئۇلار ئالدىدا يۇرتنى ئادىل سورايدىغانلىقىڭغا ۋەدە بەر ھەم ۋەدەڭگە ۋاپا قىل، — دەپتۇ.

پادىشاھ قىسمەت ئەتراپتىكى كىشىلەر ئارىسىدىن بىرقانچە جاكارچى تەيىنلەپ، يۇرت - يۇرتقا ماڭدۇرۇپ «ئەل ئامان» پەرماننى جاكارلىتىپتۇ. جاكارنى ئاڭلىغان كىشىلەر ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، كېيىنكى ئىشلارنىڭ تېگى - تەكتىنى ئۇقۇپ كۆڭلى جايىغا چۈشۈپتۇ، پادىشاھنىڭ كېسىلىگە خاتىمە بەرگەن دەرۋىشكە تۈگىمەس رەھمىتىنى بىلدۈرۈپتۇ.

پادىشاھ قىسمەت دەرۋىشنىڭ ئېيتقىنى بويىچە پۇقرالارنى ئوردا ئالدىدىكى مەيدانغا يىغىپ، يۇرت ئەھلى ئالدىدا، بۇنىڭدىن كېيىن ئەل - يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سورايدىغانلىقى، يامان نىيەتلىك كىشىلەرنى ئوردىغا يولاتماي، ياخشى نىيەتلىك، ئەلسۆيەر كىشىلەرنى ئەتىۋارلايدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بېرىپتۇ. بۇ سۆزنىڭ ئىپادىسى قىلىپ دەرۋىشنى ئۆزىگە ئوڭ قول ۋەزىر ھەم باش ئەقىلدار قىلىپ تەيىنلەپتۇ، بىگۇناھ ئۆلۈپ كەتكەن تەبىرى ئالىمنىڭ ئاددىي قەبرىسىنى ئالاھىدە گۈمبەز قىلىپ قاتۇرۇشنى مېمارچىلارغا تاپشۇرۇپتۇ، نەزىر - چىرىغىنى چوڭ قىلىپ ئۆتكۈزۈشنى مۇلازىملارغا بۇيرۇپتۇ، ئالىمنىڭ بالا - چاقىلىرىنى ئوردىغا كۆچۈرۈپ كېلىپ ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ، ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىپ تۇرۇپتۇ، مەرھۇم تەبىرى ئالىمنىڭ بىگۇناھ ئۆلتۈرۈلۈشىگە نارازىلىق بىلدۈرگەنلىكى ئۈچۈن ئوردىدىن ھەيدەلگەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى تاپتۇرۇپ ئەكېلىپ، يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قايتىدىن ئادالەتلىككە ئېرىشكەن خەلق خۇشال - خۇرام، بەختىيار تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

ئەتىرگۈل پەرى

تكەن زاماندا بىر جۇپ ئاچا ـ سىڭىل ياشىغانىكەن. ئۇلار بىر ـ بىرىگە كۆيۈنۈپ كۈن كەچۈرىدىكەن. سىڭلىسى ساھىبجامال، ئاچىسى ئىنتايىن سەت، كۆرۈمسىز ئىكەن. ئاچىسى ئۆزىنىڭ سەتلىكىدىن بەكمۇ ئازابلىنىدىكەن، سىڭلىسىمۇ دائىم ئاچىسىنىڭ غېمىنى يەپ، كۆڭلىنىڭ ھېچ ئارامى يوق ئىكەن. ئۇ ئاچىسىدىن يوشۇرۇنچە تەرەپ ـ تەرەپكە قاتراپ بېرىپ، سەتنى چىرايلىق قىلىدىغان خىسلەتلىك شىپالىق دورىنى سۈرۈشتە قىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، سىڭلىسى مىڭ چاقىرىم يىراقلىقتىكى بىر ئەتىرگۈللۈك باغدا سەتنى چىرايلىق قىلىدىغان بىر پەرىنىڭ بارلىقىنى ئۇقۇپ قاپتۇ ـ دە، دەرھال باغنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ. ئەتىرگۈللۈك باغقا بارغۇچە ئۇنىڭ تارتمىغان جەبىر ـ جاپاسى قالماپتۇ. ھېچ ھالى قالمىغاندا، ئاخىر بۇ باغنى تېپىپتۇ. ئۇ پەرىگە ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. پەرى ئۇنىڭغا: «ئۆزۈڭنىڭ قېنى بىلەن ئاق ئەتىرگۈلنى بويىپ ئاچاڭنىڭ بېشىغا قادىساڭ، ئاچاڭ شۇ ھامان بىر ساھىبجامالغا ئايلىنىدۇ، بىراق سەن سەت، كۆرۈمسىز بىر قىزغا ئايلىنىپ قالىسەن» دەپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئۆزىنىڭ ئىسسىق قېنى بىلەن ئاق ئەتىرگۈلنى بويىپ قىزىل ئەتىرگۈلگە ئايلاندۇرۇپ ئېلىپ ئۆيگە قايتىپتۇ.

ئۇ، سەت بولۇپ قالغانلىقىمنى ئاچام كۆرۈپ ئازابلانمىسۇن، دەپ، ياغلىقى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋېلىپ، قىزىل ئەتىرگۈلنى ئاچىسىنىڭ بېشىغا قاداپتۇ. ئاچىسى ئىشىك ئالدىدىكى بۇلاق بويىغا بېرىپ سۇغا قارىغانىكەن، ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن ساھىبجامال قىزغا ئايلانغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. شۇ چاغدا بىر مەيىن شامال كېلىپ سىڭلىسىنىڭ يۈزىدىكى ياغلىقنى قايرىۋېتىپتۇ. ئاچىسى قارىسا، سىڭلىسى تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەنىكەن. بۇ چاغدا ئەتىرگۈل پەرى پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭغا: «مەن سېنى سىناپ بېقىش ئۈچۈنلا شۇنداق دېگەنىدىم» دەپتۇ.

بۆزچى يىگىتنىڭ باتۇرلاتلىپ قېلىشى

ار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، زامانلارنىڭ زامانىسىدا بۆز توقۇپ كۈن ئالىدىغان بىر يىگىت بولغانىكەن. ئۇ كۈندە بىر نانغا ئىشلىيەلمىسە، ئۇنى تۆت پارچە قىلىپ، ئۇچ پارچىسىنى كۈندە يەپ، بىر پارچىسىنى كېيىنكى كۈننى ئويلاپ ئېلىپ قويىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ ئېلىپ قويغان نانلىرىغا قارىسا، چاشقان يەپ كېتىپتۇ، بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ تۇرسا، بىر چاشقان چىقىپ، قويۇپ قويغان نانىنى ئېلىپ قېچىپ كېتىۋاتقۇدەك. بۆزچى يىگىت قولىدىكى بۆز توقۇيدىغان موكىسىنى چاشقانغا بىر ئاتقانىكەن، چاشقان ئۆلۈپ قاپتۇ. بۇنى كۆرۈپ بۆزچى يىگىت، بۆز توقۇيمەن دەپ ئويماندا جان تالىشىپ ئولتۇرغىنىمدىن كۆرە، موكام بىلەن جاڭگالغا بېرىپ ياۋا جانىۋارلارنى ئوۋلاپ، گۆش تېپىپ كۈن كەچۈرگىنىم تۈزۈك ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ بۆز توقۇيدىغان ئۇچ دانە موكىنى خۇرجۇنغا سېلىپ، بىرئاز ئوزۇقلۇق ئېلىپ، جاڭگالغا قاراپ مېڭىپتۇ، كۈن بويى مېڭىپ ھېچنېمىنى كۆرمەپتۇ، گۈگۈم چۈشكەندە قارىسا، بىر يانتاق تۈۋىدىن بىر توشقان يۈگۈرۈپ چىقىپتۇ. بۆزچى يىگىت موكىسىنى بىر ئاتقانىكەن، توشقانغا تەگمەي، تاشقا تېگىپ سۇنۇپ كېتىپتۇ، ئەتىسى بىر كۈن مېڭىپ، قومۇشلۇقنىڭ ئارىسىدا بىر جەرەننى كۆرۈپ قاپتۇ، ئۇنىڭغىمۇ بىر موكىسىنى ئاتقانىكەن، جەرەنگە تەگمەي، قومۇشلۇققا چۈشۈپ يوقاپ كېتىپتۇ، بۇنىمۇ ئىزدەپ تاپالماي، بىر كۈن يول مېڭىپ، بىر كۆل ياقىسىغا كېلىپ قونۇپ قاپتۇ. تاڭ ئاتقاندا قارىسا، كۆل بويىدا بىر ياۋا ئۆردەك تۇرغۇدەك، ئۇنىڭغىمۇ قېپقالغان ئاخىرقى بىر دانە موكىسىنى ئاتقانىكەن، ئۆردەك ئۇچۇپ كېتىپ، موكىسى كۆلگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، يۈگۈرۈپ بېرىپ كۆلگە سەكرەپ چۈشۈپ، سۇدىكى موكىسىنى ئىزدەپتۇ، لېكىن تاپالماپتۇ، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ يەي دېسە، نېنى يوق، ئوۋچىلىق قىلاي دېسە، موكىسى يوق، ئاخىر ئۇ قايتىپ كېتىشنى قارار قىلىپ مېڭىپتۇ. بىر جاڭگالدا كېتىۋاتسا، يولدا بىر ئېشەك قۇيرۇقى ئۇچراپ قاپتۇ. بۆزچى يىگىت بۇنى كۆرۈپ، لازىم بولۇپ قالار، دەپ، ئۇنى خۇرجۇنغا ساپتۇ، يەنە ماڭغاندىن كېيىن بىر تال كاناي ئۇچراپتۇ، بۇنىمۇ ئېلىۋاپتۇ، يولدا يەنە بىر تاشپاقىمۇ ئۇچراپتۇ، ئۇنىمۇ ئاپتۇ، بىر جايلارغا بارغاندا قورسىقى بەك ئېچىپ كېتىپتۇ، شۇنداق بولسىمۇ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، بىركىم قارا دېگەندەك قىپتۇ، بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىسا، بىر قورۇق كۆرۈنۈپتۇ، نېمىلا بولسۇن، مۇشۇ قورۇققا كىرىپ قورساق توقلاپ ئاندىن ماڭاي، دېگەن قارارغا كېلىپ، قورۇق تەرەپكە بۇرۇلۇپ مېڭىپتۇ، كېلىپ قارىسا، بەكمۇ ھەيۋەتلىك يوغان دەرۋازا تۇرغان، قورۇققا كىرەي دېسە يەنە، كىرمەي دېسە يەنە، ئەڭ ئاخىردا كىرىشنى قارار

قىلىپ دەرۋازىنى ئۇرۇپتۇ. بىردەمدىن كېيىن، دەرۋازىنى ئاي دېسە، ئاي ئەمەس، كۈن دېسە، كۈن ئەمەس بىر قىز چىقىپ ئېچىپ، كۆلۈپ تۇرۇپ:

— بۇ جايغىمۇ ئادەم ـ ئىنسان كېلىدىكەنغۇ؟ — دەپ ھەيران بولغان ھالدا سوراپتۇ ۋە سۆزىنىڭ ئاخىرىغا ئۇلاپلا ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ. يىگىت ئۆيگە كىرىپتۇ. قىز يىگىتكە ئۆزىنىڭ بۇ جايغا قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قىز ئەسلىي ئادەمزات بولۇپ، دۈشمەن ئېپقېچىپ كەلگەنىكەن. يىگىتمۇ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى سۆزلەپ بېرىپتۇ، ئەنە شۇنداق ھال ـ ئەھۋاللىشىپ بولغاندىن كېيىن، يىگىت قايتماقچى بوپتۇ، قىزنى بىللە ئېلىپ كېتەي دېسە، دۈشمەندىن قورقۇپتۇ. قىزمۇ:

— بولدى، دەردنى مەنلا تارتاي، سىز چاپسان قايتىپ كېتىڭ، ئۇلارنىڭمۇ كېلىدىغان ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالدى، — دەپتۇ. يىگىت قىزدىن:

— دۈشمەن قانداق كېلىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— دۈشمەن كېلىشتىن بۇرۇن ھاۋا تۇتۇلۇپ، سىم ـ سىم يامغۇر ياغىدۇ، ئارقىدىن بوران چىقىدۇ.

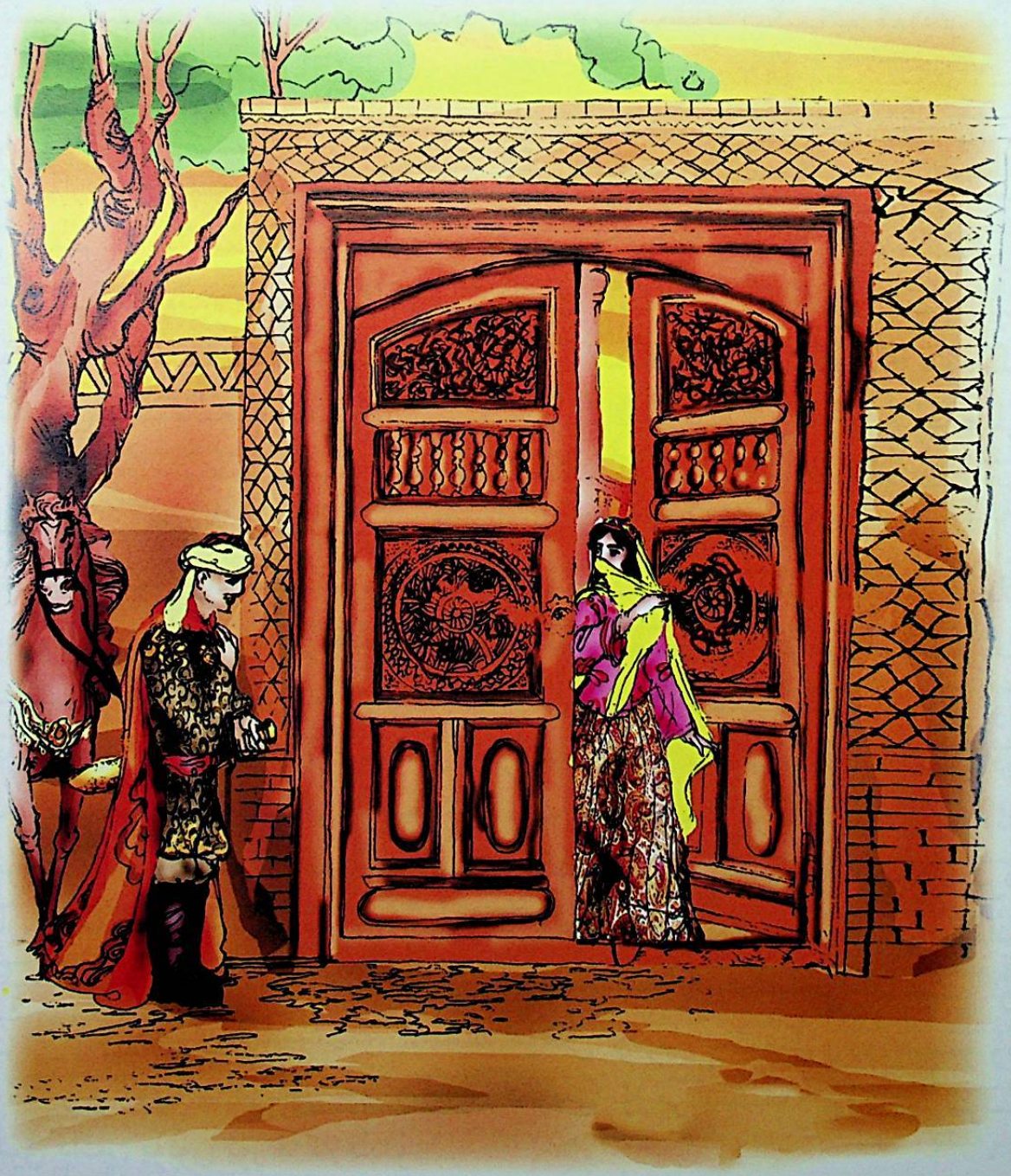

ىدۇ، ــ دەپتۇ قىز.
يىگىت تالاغا چىقىشىغا ھاۋا تۇتۇلۇپ، سىم ـ سىم يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن قىز:
ــ ئەمدى بولمىدىغان ئىش بولدى، مۇشۇ جايدا بىر ئامال قىلىڭ، ــ دەپ، يىگىتنى كەتكۈزمەي ئېلىپ قاپتۇ. ئۇلار دەرۋازىلارنى چىڭ تاقاپ، قۇلۇپ سېلىپ تۇرغاندا دۇئىلەر كېلىپ، بۇ جايغا ئادەمزات كەلگەن ئوخشايدۇ، دەپ، دەرۋازىنى ئۇرۇپتۇ، ئېچىلماپتۇ. دۇئە قىزغا:
ــ دەرۋازىنى ئاچامسەن، يوق؟ ــ دەپتىكەن، قىز:
ــ مەيەردە بىر ئادەم بار، شۇ ئاچقۇزمايۋاتمدۇ، ــ دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان دۇئىلەردىن بىرى:
ــ بۇرۇتمىزنى يۇلۇپ تاشلاپ، ئۇنى قورقۇتۇپ ئاچقۇزايلى، ــ دەپ، بىر تال بۇرۇتىنى يۇلۇپ قورۇقنىڭ ئىچىگە پىرقىرىتىپ ئېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن يىگىت ھودۇقماستىن، يولدىن تېپىۋالغان ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىنى پىرقىرىتىپ ئاتقانىكەن، بۇنى كۆرگەن دۇئىلەر ھەيران بولۇشۇپتۇ.
ــ دەرۋازىنى ئاچامسەن، يوق؟ ئەگەر ئاچمايدىغان بولساڭ، پىتىمىزنى تاشلىساق، سېنى يەۋېتىدۇ! ــ دەپتۇ دۇئىلەر.
ــ پىتىڭلارنى كۆرۈپ باقاي، قېنى ئېتىڭلار، ــ دەپتۇ يىگىت. دۇئىلەر دۇمبىسىدىن بىر تال پىتىنى ئېلىپ پىرقىرىتىپ ئېتىپتۇ، قارىسا، بۆرە ياڭىقىدەك پىت يەرگە چۈشۈپ مېڭىپ يۇرگۈدەك. بۆزچى يىگىت خۇرجۇنىدىن كانايىنى چىقىرىپ چالغانىكەن، دۇئىلەر: «بىز تۇغمەس ـ پۇتمەس بالا ـ قازاغا ئۇچراپتىمىز، چاپسانراق جېنىمىزنى جايلايلى» دەپ، جاڭگالغا قاراپ تىكىۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىز ـ يىگىت خۇشال بولۇشۇپ، ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىپ كېتىپتۇ. قىز ئاشۇ يۇرتنىڭ پادىشاھىنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈك قىزى ئىكەن. قىز يىگىتنى ئاتىسىنىڭ قېشىغا ئەكىرىپتۇ. قىزنىڭ دەرىدە سارىڭ بولۇپ قالغىلى ئاز قالغان پادىشاھ قىزنى كۆرۈپ، تېنىگە يېڭىدىن جان كىرگەندەك خۇشال بوپتۇ، ئەھۋالنى قىزدىن تەپسىلىي ئۇققان پادىشاھ يىگىتكە چوڭ ئىنئام بېرىپ ئۆز ئۆيىگە قايتۇرۇپتۇ.
كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھنىڭ بېغىغا بىر يولۋاس كىرىۋاپتۇ، بۇنى ھېچكىم قوغلاپ چىقىرالماپتۇ. بۇ توغرۇلۇق پادىشاھقا خەۋەر قىلغانىكەن، پادىشاھ دۇئىلەردىن قىزنىڭ قۇتۇلدۇرۇپ كەلگەن يىگىتنى چاقىرىپ ئەكېلىشنى بۇيرۇپتۇ. پەرمانغا بىنائەن بۆزچى يىگىت كەپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا قانداقلا قىلىپ بولسۇن، باغدىكى يولۋاسنى يوقىتىشنى بۇيرۇپتۇ. بۆزچى يىگىت بۇنىڭغا نېمىمۇ دېيەلمىسۇن؟ پادىشاھنىڭ ئەمرىنى ئورۇندىماي ئامالى يوقتە، ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئويلاپ، ئاخىر بىر ئامال تېپىپتۇ: بىر يوغان جۇۋىنى تەتۇر كىيىپ، باغنىڭ تۆۋىدىكى تامغا يۆلىنىپ يېتىۋاپتۇ. يولۋاس پىرقىراپ بۆزچى يىگىت تۇرغان جايغا كېلىپ، ئارام ئالاي دەپ جۇۋىغا يۆلەنگەندە، يىگىت بىر سۇرەن سالغانىكەن، يولۋاس قورقۇپ كەتكىنىدىن قاچىمەن دەپ، بىر تۇپ ئۆرۈكنىڭ شېخىغا قورسقىدىن ئىلىنىپ ئۆلۈپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن خالايىق ھەيران قېلىشىپتۇ. پادىشاھ خۇشال بولۇپ، يىگىتنى رازى قىپتۇ ۋە يۇرت خەلقىنى يىغىپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ، قىزنى بۆزچى يىگىتكە بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇنىڭ باتۇرلۇق داڭقى پۈتۈن يۇرتقا تارقاپتۇ.

سودىگەرنىڭ ئوغلى

ەدىمكى زاماندا بىر سودىگەرنىڭ ئارزۇلۇق بىرلا بالىسى بولۇپ، سودىگەرنىڭ ئايالى بۇ بالىغا ئۆگەي ئىكەن. ئۆگەي ئانا سودىگەرنىڭ ئالدىدا بالىسىنىڭ باش - كۆزلىرىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلايدىكەن، سودىگەر سىرتقا چىقىپ كەتسىلا، سىلاپ - سىيپىغان يەرلىرىگە غەزەپ بىلەن ئۇرىدىكەن. بالا بولسا، ئۆگەي ئانىسىنىڭ قىلمىشلىرىنى دادىسىغا ئېيتالمايدىكەن، پەقەت دادىسى ئۆزىگە تەقدىم قىلغان ئاق قاشقىلىق قارا تايىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلايدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، تاي چوڭىيىپ ئات بوپتۇ، بالا چوڭ بولۇپ يىگىت بوپتۇ. ئۆگەي ئانا بالا بىلەن ئاتىنىڭ شۇنچە ئىجىل ئىكەنلىكىنى بىلىپ دەرغەزەپ بوپتۇ. شۇ ئەتراپتا بىر پالچى مومای بار ئىكەن. ئۆگەي ئانا پالچى مومای بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئاتىنى يوقىتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. سودىگەر ھىندىستان سەپىرىدىن يانارغا يېقىن ئايالى سۈرگە ئىچىپ كېسەل بولۇپ يېتىۋاپتۇ. سودىگەر ئالىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، پالچى مومايىنى چاقىرىپتۇ. پالچى مومای پال ئېچىپ:

— خېنىم خاپىغان كېسىلىگە گىرىپتار بولۇش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. مۇشۇ ئۆيدە بىر قارا ئات بار ئىكەن، شۇنى ئۆلتۈرۈپ گۆشىنى يەپ، تېرىسىگە چۈشسە، سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدۇ، — دەپتۇ.

سودىگەر قارا ئاتنى ئۆلتۈرۈشكە نىيەت قىپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئوغلى دادىسىنىڭ ئالدىغا ئۆزىنى تاشلاپ، ئاتنى ئۆلتۈرمەسلىكنى سوراپ زار - زار يىغلاپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ئۆگەي ئانا بولسا، ئالەمنى مالەم قىپتۇ. سودىگەر تەڭلىكتە قاپتۇ. سودىگەر بالىسىغا:

— ساڭا دۇلدۇل بولسىمۇ ئېلىپ بېرەي، بالام، بۇ ئاتنى ئۆلتۈرەيلى، — دەپتۇ.

— ھېلىغۇ دۇلدۇلكەن، دادا، — دەپتۇ ئوغلى، — پۈتۈن بىساتىڭىزنى خەت - مۆھۈر قىلىپ بەرسىڭىزمۇ مەن بۇ ئاتتىن كېچەلمەيمەن!

شۇنداق قىلىپ، سودىگەر ئىككى ئوتنىڭ ئارىسىدا قاپتۇ، دەرد - ھەسرەتتىن ئەقىل - ھوشى جايىدا بولماپتۇ. كېچە تەڭ بولۇپ ئەل ئايىغى بېسىققاندا، بالا دادىسىنىڭ ئۆتكۈر قىلىچىنى ئېلىپ، قارا ئاتنى مىنىپ قېچىپتۇ، يۇرت - مەھەللىلەرنى ئارىلاپ، نۇرغۇن يول يۈرۈپتۇ، بىر ئېقىندىن ئۆتۈۋاتقاندا، بىر قاغىنىڭ قىرغاقتا چىقىپ قالغان بىر يىلان بالىسىغا خىرىس قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ - دە، دەرھال قاغىنى ئۇركۈتۈۋېتىپتۇ، ئاتتىن چۈشۈپ، ھالسىزلىنىپ قالغان يىلان بالىسىنى ئاستاغىنا سۇغا قويۇپ بېرىپتۇ.

— ھەي ئادەمزات، — دەپتۇ يىلان زۇۋانغا كېلىپ، — سەن مېنى قۇتقۇزۇپ قالدىڭ، نېمە تىلەيسەن، ئېيتقىنە، ئىمكانىيىتىڭ بولسا ياردەم قىلاي.

كىمىڭ بار، ئېيت! ئەجرىڭنى قايتۇراي!
بالا يىلاننىڭ سۆزلەۋاتقىنىدىن ھەيران بولۇپ:
— ھېچقانداق تىلىكىم يوق، — دەپتۇ.
— ھېچبولمىسا، سەن مېنىڭ مايا‌قلىرىمدىن بىرنەچچە تال ئېلىۋال، ھاجىتىڭ چۈشۈپ قالسا، كۆيدۈرسەڭ، ئەسقېتىپ قالسام ئەجەب ئەمەس، — دەپتۇ يىلان.
بالا يىلان مايا‌قلىرىدىن ئېلىپ ئېتىغا مىنىپ ئۆز يولىغا چۈشۈپتۇ، پايانسىز بىر قۇملۇققا چىقىپتۇ، كېتىۋاتسا، ئالدىدا بىرنەرسىنىڭ ۋېچىلدىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ، قارىسا، يوغان بىر ئاغمىخان ياتقۇدەك. بالا دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ يېقىن بېرىپ قارىسا، ئاغمىخاننىڭ پۇتى ئىششىپ كەتكەنىكەن. بالا ئۇ جاراھەتنى ئېغىز ئالدۇرۇپ، ئۇ يەردىكى تىكەننى ئېلىۋېتىپ، تېڭىپ قويۇپتۇ. ئاغمىخان تۇيۇق سىز زۇۋانغا كېلىپ:
— ھەي ئادەمزات، نېمە تىلىكىڭ بار، ئېيت؟! — دەپتۇ. بالا تېخىمۇ ھەيران بولۇپ:
— ھېچقانداق تىلىكىم يوق، تېزرەك ئۆيۈڭگە بار، — دەپتۇ.
— ئۇنداقتا سەن مېنىڭ تۇكۇمىدىن بىرنەچچە تال ئېلىۋال، ھاجىتىڭ چۈشۈپ قالسا، كۆيدۈرسەڭ، ئەسقېتىپ قالسام ئەجەب ئەمەس، — دەپتۇ ئاغمىخان.
بالا ئاغمىخاننىڭ تۇكىدىن بىرنەچچە تال ئېلىپ يولىغا راۋان بوپتۇ، يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ، پايانسىز بىر جاڭگالغا كىرىپ قاپتۇ، كېتىۋاتسا، قانداقتۇر بىر قۇشنىڭ ئېچىنىشلىق «چىر - چىر» قىلغان نالە ـ زارى ئاڭلىنىپتۇ. بالا ئاۋاز چىققان تەرەپكە بېرىپ قارىسا، ئاسمان ـ پەلەك بىر توغراقنىڭ تۇۋىدە سۇمۇرغىنىڭ بىر بالىسى تۇكى چىقمىغان قانا‌تلىرىنى سوزۇپ نالە قىلىۋاتقۇدەك، بىر تۇلكە ئۇنىڭغا تۇمشۇقىنى سوزۇۋاتقۇدەك. بالا بىر ۋاراقراپ تۇلكىنى قاچۇرۇۋېتىپتۇ، ئاندىن چۈشۈپ سۇمۇرغ بالىسىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۇۋىدىن چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى بىلىپتۇ ـ دە، ھېلىقى ئاسمان ـ پەلەك توغراقنىڭ ئۇستىگە يامىشىپ چىقىپ، مىڭ بىر تەسلىكتە ئۇنى ئۇۋىسىغا سېلىپ قويۇپتۇ. بالا ئەمدىلا توغراقتىن چۈشەي دېگەندە:
— ھەي ئادەمزات، — دەپتۇ سۇمۇرغ بالىسى، — بىزنى قۇتقۇزۇپ قالدىڭ. توختاپ تۇر. ئاتا ـ ئانىمىز ھازىر كېلىدۇ. سېنىڭ بۇ ياخشىلىقىڭغا بىر ياخشىلىق قىلايلى!
بالا تېخىمۇ ھەيران بولۇپ تۇرۇشىغا، ئالامەت يوغان بىر قۇش ئۇچۇپ كەپتۇ. سۇمۇرغ بالىسى دەرھال:
— ھەي يىگىت، دەرھال ئۇۋىنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنۇپ، دەرەخكە چىڭ چاپلىشىۋال، — دەپتۇ.
بالا سۇمۇرغ بالىسىنىڭ دېگىنىنى قىلىشقا ئاران ئۇلگۈرۈپتۇ. قۇش توغراققا قونۇپتۇ. سۇمۇرغ بالىسى:
— ئاتا، سەندىن بىرنەرسىنى تىلەيمەن، — دەپتۇ.
— نېمىنى تىلەيسەن؟ — دەپتۇ ئاتا قۇش. سۇمۇرغ بالىسى ئەھۋالنى بايان قىپتۇ.
— ھەي ئادەمزات، — دەپتۇ سۇمۇرغ خۇرسەن بولۇپ، — سەن بىزگە ئىنتايىن چوڭ ياخشىلىق قىپسەن، ياخشىلىققا ياخشىلىق قىلىش بىزنىڭ ئېتىقادىمىز. قېنى، ئېيت، نېمە تىلىكىڭ بار؟
بالا بۇ ئالامەت كۆركەم قۇشقا زوقلىنىپ قاراپ تۇرۇپ:
— مېنىڭ تىلىكىم يوق، — دەپتۇ. سۇمۇرغ ھەيران قېلىپ:
— ئۇنداقتا سەن مېنىڭ پېيىمدىن بىرنەچچە تال ئېلىۋال، ھاجىتىڭ چۈشۈپ قالسا كۆيدۈرسەڭ،

ئەسقېتىپ قالار-مەن، — دەپتۇ.

بالا سۇ-مۇرغنىڭ پەيلە-رىدىن ئېلىپ دەرەختىن چۈش-مەكچى بوپتۇ. شۇ چاغدا قۇش ئۇنىڭدىن:

— مۇشۇ مېڭىشىڭدا نەگە بارىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا:

— بېشىم قايغان، پۇتۇم تايغان يەرگە، — دەپ جاۋاب بې-رىپتۇ. قۇش قەتئىي قىلىپ:

— كەينىڭ-گە يان. ئالدىڭدا پايانسىز قۇملۇق بار، ئۇ يەرگە ھەتتا ئۇچار قۇشلار كىرىپ قالسىمۇ كاۋاپ بولۇپ كېتىدۇ، — دەپتۇ. ئەمما، بالا: «قېنى كۆرۈپ باقمايمەنمۇ؟» دەپتۇ - دە، سۇمۇرغ بىلەن خوشلە-شىپ، دەرەختىن چۈشۈپ يولىنى داۋام قىپتۇ، بىرنەچچە كۈن مېڭىپ بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. بالا شەھەرگە كىرىشىگە، بىر توپ جاكارچىلار:

— ئەيىۋەھەناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس! پادىشاھىمىزنىڭ ئارزۇلۇق يالغۇز قىزىنىڭ كېسىلى بار-غانسېرى ئېغىرلاشتى، شۇڭا پادىشاھىمىزنىڭ دەردى پەلەكتىن ئاشتى. كىمدەكىم ئول مەلىكىنىڭ قورسىقىدىكى يىلاننى چۈشۈرۈپ، مەلىكىنى قۇتقۇزۇپ قالسا، پادىشاھ ھەزرەتلىرى، ئول كىشى ئايال بولسا، دۇنيادىن بىنەزەر قىلىدۇ، ئەر بولسا، ئۆزىگە كۆيئوغۇل قىلىۋالىدۇ، — دەۋاتقۇدەك.

بالا جاكارچىلارغا ئەگىشىپ خېلى يۇرۇپتۇ ۋە شەھەر خەلقىدىن مەلىكىنىڭ ئەخلاق - دىيانەتتە، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوقلۇقىنى ئاڭلاپتۇ. ئۇ نېمە بولارىكىن دەپ، جاكارچىلارغا كۈن بويى ئەگىشىپ

يۇرسمۇ، ھېچكىم ئوتتۇرىغا چىقالماپتۇ. بالا مەلىكىنىڭ تارتىۋاتقان ئازابلىرىغا، ھاياتىغا قاتتىق ئې-
چىنىپتۇ، مەلىكىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قېلىشنى شۇنچە ئارزۇ قىلسىمۇ، بىر ئامال تاپالماپتۇ. بالا
قايغۇرغان ھالدا ئېتىنى سۇغارغىلى ئۆستەڭ بويىغا بارغاندا:

— ھەي مېھرىبان يىگىت، — دەپتۇ ئات زۇۋانىغا كىرىپ، — سەن ماڭا چەكسىز ياخشىلىق قى-
لدىڭ، مەن ئۇچۇن كۆپ رىيازەت چەكتىڭ. ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىغا قەسەم ئىچىمەن-
كى، سېنىڭ بۇ ياخشىلىقىڭغا ئۆمۈر بويى قەرزدارمەن. ھازىر مەلىكىنى قۇتقۇزۇپ قېلىشقا ئامال تاپال-
ماي قايغۇرۇۋاتسەن. ھەي يۇمشاق كۆڭۈل يىگىت، دەرھال يىلان مايىقىدىن بىرنى كۆيدۇرسەڭ، غەم -
غۇسسىلىرىڭ شادلىققا ئايلانغۇسى.

يىگىت ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم خۇشال بولۇپ، دەرھال يىلان مايىقىدىن بىرنى كۆيدۇرۇپتۇ. شۇئان
ئىككى چوڭ يىلان ۋە بىر كىچىك يىلان بالىنىڭ ئالدىدا ھازىر بوپتۇ.

— ھەي مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل يىگىت، — دەپتۇ چوڭ يىلانلار، — سەن بىزنىڭ كۆز نۇرىمىزنى
ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قاپسەن. قېنى ئېيت، بىزگە نېمە ھاجىتىڭ چۈشتى؟ بىز قولىمىزدىن كېلىدىغى-
نىنى قىلىپ، ياخشىلىقىڭغا جاۋاب قايتۇرايلى.

بالا ئەھۋالنى بايان قىپتۇ.

— مەلىكە كىچىك چېغىدا، ئوردىنىڭ ھەرەم بېغىدىكى ئېرىقتىن سۇ ئىچكەندە يىلان بالىسىنى
بىللە يۇتۇۋەتكەن. ھازىر شۇ يىلان مەلىكىنىڭ ھاياتىغا قەست قىلىۋاتىدۇ، شۇڭا، — دەپتۇ يىلان بىر
يۇمىلاپلا تېرىسىنى تاشلاپ، — سەن قىرىق يىللىق ئۆرۈك ئوتۇنى تېپىپ گۈلخان سال، ئاندىن بۇ تې-
رەمنىڭ قىرىق يىللىق سىركىگە چىلاپ ئال - دە، يېنىۋاتقان گۈلخانغا تاشلا، ئېسىڭدىن چىقمىسۇنكى،
بۇ چاغدا پادىشاھنىڭ مەلىكىسى گۈلخانىنىڭ يېنىدا ياتقۇزۇلغان بولسۇن. شۇنداق قىلساڭ، كۆيدۇرۇلگەن
تېرەمنىڭ دۇتى مەلىكىنىڭ قورسىقىدىكى يىلانغا تەسىر قىلىدۇ، شۇ ھامان يىلان سىرتقا چىقىپ، مە-
لىكە شىپا تاپىدۇ.

بالا يىلانغا رەھمەت ئېيتىپ، ئوردىغا بېرىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ مەلىكىنى داۋالايدىغانلىقىنى بايان قى-
تۇ. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ كۆپ خۇرسەن بوپتۇ. يىگىت مەلىكىنىڭ گۇزەللىكىگە ھاڭ - تاڭ بوپتۇ ۋە
دەرھال ئىشىغا كىرىشىپ، يىلانىنىڭ ئېيتقىنى بويىچە مەلىكىنى داۋالاپتۇ. يىلان چۈشۈپتۇ، مەلىكە بول-
سا قۇتقۇزۇۋېلىنىپتۇ. بۇنىڭغا يىگىت ھەم پادىشاھ ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز خۇشال بوپتۇ. پادىشاھ يىگىت-
تىن:

— ھەي بەختلىك يىگىت، سېنى بۇ ئالەمگە ئاپىرىدە قىلغان ئاتاڭ كىم؟ ئاناڭ كىم؟ — دەپ
سوراپتۇ. يىگىت ئەدەپ بىلەن:

— ئەي شەۋكەتلىك پادىشاھ ئالىيلىرى، مەن بۇ ئوردا شەھرىنىڭ غەربىدىكى قەبىلىدىن. ئانام
يوق، ئاتام بولسا سەپەردە، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— ۋەدەمدە تۇرىمەن، — دەپتۇ شاھ ئوردا ئەھلىگە قاراپ. شۇ چاغدا ئوڭ قول ۋەزىر:

— ۋەدىگە ۋاپا قىلىش شاھلارنىڭ ئالىيجاناب خىسلىتى، لېكىن مېنىڭچە، مەلىكىمىزنىڭ سالامەت-
لىكى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن ئاندىن توينى ئۆتكۈزسەك، — دەپتۇ. پادىشاھ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ سۆ-
زىنى ماقۇل تېپىپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئايرىم جايدا ۋەزىردىن بۇنىڭ سەۋەبىنى ئىنچىكىلەپ سورىمای تۇرال-
ماپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر:

— پېقىرنىڭ نەزەردە تۇتقىنى ھەرگىزمۇ ۋەدىگە كېيىنچە ۋاپاسىزلىق قىلىش ئەمەس. مەلـ-كەمنىڭ سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشمۇ ئەلۋەتتە بىر سەۋەب، لېكىن پېقىرنىڭ بۇ يەردە يەنە كۆزدە تۇتۇۋاتقىنى — ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇل پەرزەنتى يوق، ياشلىرىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. بۇ يىگىت ياخشى كۈننىڭ يامىنى كېلىپ قالسا، يۈرتقا باش بولالامدۇ، يوق، بۇ تەرەپنىمۇ ئويلاپ ئىش قىلغىنىمىز تۈزۈك، — دەپتۇ.

— ئەگەر يىگىت كۆڭلىمىزدىكىدەك چىقماي قالسا، ۋەدىمىزنى بۇزامدۇق؟ — دەپتۇ پادىشاھ.

— ياق، — دەپتۇ ۋەزىر، — ئۇ ھالدا، بىز ئۇنى رازى قىلساقلا بولدى. بىز مۇنداق جىددىي ئىشتا يۈرتنى ئويلىشىمىز كېرەك! قەدىمكىلەر: «بېشى يوقنىڭ ئىشى يوق» دەيدۇ. ئەگەر يۈرت كۈنلەرنىڭ بەرىدە نائىنساپ ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئۇ چاغدا ئەل يەيدىغان نېنىنى تاپالماي قالىدۇ، بىزنىڭ مۇبارەك يۈرتىمىزنىڭ نامى ئالەمدىن ئۆچۈپ كېتىدۇ.

پادىشاھ دانىشمەن ۋەزىرنىڭ سۆزىگە قايىل بوپتۇ. پادىشاھ يىگىتكە ئوردا شەھىرىدىن ئەڭ گۈزەل، ئەڭ ھەشەمەتلىك بىر قورۇنى باغلىرى، خىزمەتكارلىرى بىلەن سوۋغات قىپتۇ ھەمدە نۇرغۇن ئالتۇن-كۈمۈشمۇ ئىنئام قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، يىگىت مەلىكىنى كېچە-كۈندۈز ئويلاپتۇ، باغرى كاۋاپ بوپتۇ، ئاغزىدىن چىققىنى نەپەس ئەمەس، بەلكى كۆيۈۋاتقان يۈرىكىدىن چىققان ئىس بوپتۇ. مەلىكىمۇ يىگىتنى بىر كۆرۈپ كۆڭلى چۈشۈپ قالغانلىقتىن، كۈن-تۈن يىگىتنى ئويلايدىكەن، كۈندۈزى كۈنگە قاراپ ئويلايدىكەن، كېچىلىرى ئايغا قاراپ تەلمۈرۈپ ئويلايدىكەن. شۇنداق قىلىپ، كۈندىلەر ئۆتۈشكە باشلاپتۇ، مەلىكىنىڭ سالامەتلىكىمۇ بارا-بارا ئەسلىگە كېلىپ، قىزىلى قىزىل، ئېقى ئاق، بويلىرى ئەۋرىشىم، مېڭىشلىرى خىيالچان بوپتۇ....

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ ئوردا ئەھلىنى ئېلىپ شىكارغا ئاتلىنىپتۇ، يىگىتنىمۇ بىللە ئېلىپ چىقىپتۇ. ئۇلار شۇ كۈنى كەچتە چەت بىر كىچىك قورغان شەھىرىدە ئارام ئاپتۇ، شۇ يەردە قونۇپ قاپتۇ، كېچىسى پادىشاھ بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە قاپقارا بىرنەرسە «گۈپ» قىلىپ پادىشاھنى بېسىۋاپتۇ، ئارقىدىن يەر يېرىلىپتۇ. ھېلىقى قارا نەرسە ئۇنى كۆز يەتكۈسىز چوڭقۇر يار ئىچىگە ئىتتىرىۋاتقۇدەك. پادىشاھ قاتتىق قورقۇپ، ۋارقىراپ ئويغىنىپتۇ. پادىشاھ تاڭ سەھەردە ئوردا ئەھلىنى چاقىرىپ، ھېلىقى چۈشىگە تەبىر سوراپتۇ. ھېچكىم زۇۋان سۈرەلمەپتۇ.

— ئى نائىنساپ نان قېپىلار! — دەپتۇ پادىشاھ، — سىلەر بۇ چۈشۈمگە تەبىر بېرەلمىدىڭلار، ئەتىدىن باشلاپ ھەممىڭلارنى ساپانغا قاتقۇزۇپ يەر ئاغدۇرغۇزىمەن!

شاھنىڭ غەزىپىدىن ھەممىنى سۈر بېسىپتۇ، ھېچكىمنىڭ گېپىدىن بىرنەرسە ئۆتمەپتۇ. يىگىت پادىشاھنىڭ كۆرگەن چۈشىنى ئويلاپ، ئېتىنى يوقلىغىلى چىقسا، ئېتى ئوقۇردىكى بوغۇزنىمۇ يېمەي تۇرغۇدەك. يىگىت ئېتىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپتۇ.

— ھەي يىگىت، — دەپتۇ ئات يەنە زۇۋانغا كىرىپ، — پادىشاھنىڭ چۈشىگە بېرىلىدىغان تەبىرنى ھېلىقى ئاغمىخاندىن سورا، دانىشمەنلەرنى قوتقۇزۇۋال.

يىگىت تۈكنى كۆيدۈرگەنىكەن، ئاغمىخان شۇ زامات پەيدا بوپتۇ.

— ھەي مېھرىبان يىگىت! ئېيت، ماڭا قانداق ھاجىتىڭ چۈشتى؟ — دەپ سوراپتۇ ئاغمىخان. يىگىت ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ئاغمىخان:

— ھەي يىگىت، پادىشاھنىڭ چۈشىنىڭ تەبىرى شۇكى، ھېلىقى قاپقارا نەرسە بۇ كېچە ئەلمىساق-

تىن تارتىپ كۆرۈلۈپ باقمىغان دەھشەتلىك قارا بوراننىڭ بولىدىغانلىقىنىڭ بېشارىتىدۇر. يەرنىڭ يې-
رىلىشى بولسا، ئەگەر ھازىرنىڭ ئۆزىدە شەھەردە تۇرۇۋاتقان كىشىلەر دەرھال بۇ يەردىن كەتمىسە، قۇم
ئاستىدا قالىدۇ، دېگەنلىك ئالامىتىدۇر، — دەپتۇ.

يىگىت ئاغمىخانىغا رەھمەت ئېيتىپ، پادىشاھ ھۇزۇرىغا كىرىپ چۈشىگە تەبىر بەرمەكچى ئىكەنلە-
كىنى خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ دەرھال قوبۇل قىپتۇ. پادىشاھ يىگىت بەرگەن تەبىرلەرگە بىر ئىشىنىپ،
بىر ئىشەنمەي قاپتۇ، لېكىن شۇنداقتىمۇ پۈتۈن شەھەردىكى كىشىلەرگە دەرھال كۆچۈشكە پەرمان بې-
رىپتۇ. راست دېگەندەك، كېچە قاتتىق، مىسلى كۆرۈلمىگەن دەھشەتلىك بوران چىقىپتۇ. ئەتىسى بوران
پەسەيگەندە، ئەۋەتكەن ئادەملەر، شەھەرنىڭ ئورنىدا ئىنتايىن زور، ئاسمان - پەلەك قۇم دۆۋىلىرىنىڭ
قەد كۆتۈرگەنلىكىنى، ئەتراپىدا نە دەرەخ، نە ئۆستەڭ، نە ئۆيدىن قىلچە ئەسەر قالمىغانلىقىنى خەۋەر
قىلىپ كەپتۇ.

پادىشاھ چەكسىز ھەيران قېلىپ ھەم خۇشال بولۇپ، دەرھال ئوردا ئەھلىنى چاقىرتىپتۇ، يىگىت-
نىڭ دانىشمەنلىكىنى ماختاپتۇ، ئۆز قولى بىلەن ئالتۇن بىلەن بېزەلگەن ھەشەمەتلىك تون يېپىپتۇ
ھەمدە ئون مىڭ تىللا ئىنئام قىپتۇ. ئوردا ئەھلىمۇ يىگىتكە چىن يۈرىكىدىن ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. مەلىكە
يىگىتكە بىر ئالتۇن كەمەر سوۋغات قىلىپ ئەۋەتىپتۇ. يىگىتنىڭ ئىناۋىتى تېخىمۇ ئېشىپتۇ.

بۇ ۋەقە بولۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، بۇ يۇرتنىڭ بېشىغا يەنە بىر پالاكەت چۈشۈپتۇ: ئوردا شەھىرىنىڭ
يېنىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان دەريانىڭ سۈيى تۈيۇقسىز تارتىلىپ كېتىپتۇ، دالا ئوت - چۆپسىز، دەرەخلەر
يوپۇرماقسىز، قۇشلار دانسىز، كىشىلەر نانسىز قېلىشقا باشلاپتۇ، قىلمىغان ئامال قالماپتۇ، لېكىن
دەھشەتلىك قۇرغاقچىلىق تۇگىمەپتۇ. پادىشاھ توپ - توپ يىگىتلەرنى دەريانىڭ بېشىغا ئەۋەتىپتۇ، لې-
كىن ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى قايتماپتۇ. قۇرغاقچىلىق ئەل - يۇرتنىڭ يىلىكىنى قۇرۇتۇشقا باشلاپتۇ.
يىگىت بىر كۈنى يۇرت قايغۇسىدا خىيال سۈرۈپ ئېتىنىڭ يېنىغا كىرگەندە، ئات:

— بىز دەريا بېشىغا بېرىپ قاراپ باقايلى، — دەپتۇ.

يىگىت شاھتىن ئىجازەت سوراپ، ئېتىنى مىنىپ دەريا بويلاپ مېڭىپتۇ. دەريانىڭ بېشىغا يېقىنلاشقانسېرى جاپا ـ مۇشەققەتمۇ شۇنچە كۆپ بوپتۇ. يىگىت بېرىپ قارىسا، سۇ يولىنى يوغان بىر ئەجدىھا توسۇپ يېتىپتۇ. يىگىت ئېتىنى قويۇپ بېرىپ، قىلىچىنى يالتىڭاچلاپ بىر نەرە تارتقانىكەن، ئەجدىھا ئويغىنىپ:

— ھەي ئادەمزات! ماڭا ئەلچى بولۇپ كەلدىڭمۇ؟ — دەپتۇ. يىگىت:

— مەن سەن ئۇچۇن نېمىگە ئەلچى بولىمەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— سەن، — دەپتۇ ئەجدىھا، — پادىشاھىڭغا بېرىپ ئېيىت، ھەر يىلى دەل مۇشۇ چاغدا ماڭا ئوتتۇز تۆگە، ئوتتۇز قوتاز، ئوتتۇز ئات، ئوتتۇز كالا، ئوتتۇز قوي، ئوتتۇز ئۆچكە، ئوتتۇز قىز ئەكېلىپ بېرىسۇن. ئەگەر بۇنىڭغا كۆنمىسە، گۈزەل يۈرتۇڭنى چۆل ـ جەزىرىگە ئايلاندۇرۇۋېتىمەن!

يىگىت قاتتىق غەزەپكە كەپتۇ.

— ھەي ئەجدىھا! مۇبادا مەن سېنىڭ دېگەنلىرىڭنى توغرا تېپىپ پادىشاھقا يەتكۈزسەم، يۈرتۇمنىڭ دەريالىرى ماڭا سۈيىنى ئىچكۈزمەيدۇ، مېۋىلىرى ئۆزىنى يېگۈزمەيدۇ، قۇشلىرى ماڭا سايراپ بەرمەيدۇ، تۇپراقلىرى ئۆلگىنىمدە ماڭا قوينىنى ئاچمايدۇ، ئەۋلادلىرىم تاكى زامان ئاخىر بولغۇچە ماڭا لەنەت ئوقۇيدۇ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يىگىت.

— مانا ئەمىسە، كۆر! — دەپتۇ ئەجدىھا قاتتىق غەزەپكە كېلىپ ۋە يىگىتنى دەم تارتىپتۇ. يىگىت ئۆتكۈر ئىككى شەمشەرنى توغرا تۇتقان پېتىچە ئەجدىھانىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن يىگىت ئەجدىھانىڭ قۇيرۇق تەرىپىدىن چىقىپتۇ، ئەجدىھا ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇ. يىگىت ئەجدىھانىڭ بېشىنى كېسىپ، ئېتىغا مىنىپ سۇ بىلەن تەڭ ئوردا شەھىرىگە كىرىپ كەپتۇ .... ئەجدىھانىڭ بېشىنى ھەشەمەتلىك ئالتۇن تەختتە ئولتۇرغان شاھنىڭ ئاياغ تەرىپىگە ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن قويۇپتۇ. شاھ تەسىرلىنىپ كۆزىگە ياش ئاپتۇ، يىگىتنىڭ پېشانىسىگە ئاتلىق مېھرى بىلەن سۆيۈپ قويۇپتۇ ھەمدە يىگىتنى ئۆزىگە سول قول ۋەزىر قىلغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. ئوردا ئەھلىدىن تاكى ئاددىي پۇقرالىغىچە يىگىتنى قىزغىن تەبرىكلەپتۇ. پادىشاھ داغدۇغىلىق زىياپەتتىن كېيىن، ئوڭ قول ۋەزىرىگە:

— ئەمدى تويىنى قىلىۋەتسەك، قانداق؟ — دەپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر:

— ئى پادىشاھىم، ئالدى بىلەن يىگىتنى چاقىرساق، سورايدىغان بىر گېپىم چىقىپ قالدى، شۇنى سورىۋېلىپ، ئاندىن گېپىڭىزگە جاۋاب قىلسام، — دەپتۇ. شاھ يىگىتنى چاقىرىپتۇ. يىگىت ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر:

— ھەي يىگىت، سەن ئەجدىھانىڭ ئىچىدە ئۆلۈپ قېلىشتىن قورقمىدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن كىچىك چېغىمدا: «يۇرت قوغدىمىغان ئۆلەر» دېگەن گەپنى ئاڭلىغانىدىم، ئۆتكەندە ئۆزلىرىنىڭ: «يۇرتى يوقنىڭ جېنى يوق» دېگەن سۆزلىرىنىمۇ ئاڭلاپ قالدىم. شۇڭا، ئەل ـ يۇرتنىڭ خىزمىتىنى قىلىش يولىدا ئۆلۈمدىن قورقۇش كەمىنلىرىگە يات! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يىگىت.

— يارايسەن، ئوغلۇم! — دەپتۇ ۋەزىر يىگىتنىڭ سۆزىدىن ھاياجانلىنىپ. يىگىتكە ئىجازەت بېرىلگەندىن كېيىن، ئوڭ قول ۋەزىر:

— ئى ئۇلۇغ شاھىم، بىزنىڭ مۇبارەك يۇرتىمىز يەنە بىر ئۆچمەس چىراغقا ئىگە بولدى. تويىنى

ئەمدى قىلايلى، — دەپتۇ.

توينىڭ تەييارلىقى جىددىي باشلىنىپ كېتىپتۇ. يىگىتكە يېپيېڭى، ھەيۋەتلىك ساراي سېلىنىشقا باشلاپتۇ. دەل مۇشۇ كۈنلەردە شەھەرگە يېغىلىق كەپتۇ، ئوردىدا غۇلغۇلا پەيدا بوپتۇ. مەنسەپتىن قالدۇرۇلغان سابىق سول قول ۋەزىر تەرەپتىكىلەر سۈلھى قىلىشنى تەلەپ قىپتۇ، ئوڭ قول ۋەزىر تەرەپتىكىلەر دۈشمەنگە قەتئىي قارشى تۇرۇشنى تەكىتلەپتۇ. پادىشاھنىڭ بولسا، بېشى قېتىپتۇ.

يىگىت يوشۇرۇنچە شەھەر سىرتىغا چىقىپ سۇمۇرغنىڭ پەيلىرىنى كۆيدۈرگەنىكەن، قۇش دەرھال يېتىپ كېلىپ:

— ھەي مېھرىبان يىگىت! قېنى ئېيت، بېشىڭغا قانداق كۈن چۈشتى؟ — دەپتۇ. يىگىت ئەھۋالنى بايان قىپتۇ ۋە دۈشمەننىڭ لەشكىرىي كۈچىنى كۆرۈپ كېلىش نىيىتى بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. سۇمۇرغ:

— قېنى، ئۈستۈمگە مىن، — دەپتۇ. يىگىت سۇمۇرغنىڭ ئۈستىگە مىنىپ غەرب تەرەپكە ئۇچۇپتۇ. كەنتلەردىن، دەريا - ئېقىنلاردىن، شەھەرلەردىن ئۆتۈپ پايانسىز چۆلگە چىقىپتۇ. سۇمۇرغ:

— ھەي يىگىت، دۈشمەنلەر مۇشۇ چۆلنىڭ ئىچىدە. ئەمدى پەسرەك ئۇچىمەن، سەگەك بول! — دەپتۇ. يىگىت قارىسا، دۈشمەن لەشكەرلىرى پۈتۈن چۆلنى چۈمۈلىدەك قاپلىغانىكەن، بارگاھلار سانجاق - سانجاق تۇرغۇدەك. يىگىت دۈشمەن لەشكەرلىرىنىڭ، بىرىنچىدىن، سانى كۆپلۈكىنى، ئىككىنچىدىن، ئاتلىق قىسىملىرىنىڭ خىللىقىنى، ئۈچىنچىدىن، ئوقيالىرىنىڭ ئالامەت يوغان، ئوقلىرىنىڭ ئۇزۇنغا بارىدىغان ئوقلار ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ. يىگىت قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىنى، دۈشمەن ئەھۋالىنى پادىشاھقا ۋە ئوردا ئەھلىگە بايان قىپتۇ. تالاش - تارتىشلار بوپتۇ. سۈلھى تەرەپدارلىرى:

— بۇنداق دۈشمەننى قىلىچ بىلەن ئەمەس، بەلكى سوۋغات ھەم ئىززەت - ئىكرام بىلەن كۈتۈۋېلىپ، بېشىمىزنى تۆۋەن سالغىنىمىز تۈزۈك، — دېيىشىپتۇ.

— بولمايدۇ! — دەپتۇ يىگىت قەتئىي قىلىپ، — بۇ دۈشمەنلەر بىزنىڭ سوۋغات، ئىززەت -

ئىكراملىرىمىزغا قانائەت قىلمايدۇ، بەلكى ئۇلار يۇرتىمىزنى تارتىۋېلىپ، بىزنى قۇل قىلىشنى مەقسەت قىلغان، شۇڭا دۇشمەن ئۈستىگە ئاتلانماق كېرەك.

پادىشاھ يىگىتكە لەشكەر تارتىشقا پەرمان بېرىپتۇ. يىگىت ئاتلىنىپتۇ ۋە دۇشمەن بارگاھىنىڭ ئۇ-دۇلىغا بارگاھ تىكىپتۇ. ئەل ئايىغى بېسىققاندا يىگىت ئاغمىخانىنىڭ تۇكلىرىنى كۆيدۈرگەنىكەن، ئاغما-خان دەرھال پەيدا بوپتۇ.

— ھەي يىگىت، — دەپتۇ ئاغمىخان، — بىزگە يەنە قانداق ھاجىتىڭ چۈشتى؟

يىگىت ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ئاغمىخان:

— بىز ھازىردىن باشلاپ دۇشمەنلەرنىڭ چىشلەپ، غاجاپ ئۈزۈۋەتكىلى بولمىدىغان نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى كاردىن چىقىرىمىز. بىزمۇ سېنىڭ يۇرتۇڭدىكى ئاغمىخانىلارمىز، سېنىڭ دۇشمىنىڭ بىزنىڭمۇ دۇشمىنىمىز، سېنىڭ قايغۇڭ بىزنىڭمۇ قايغۇمىز. مەن سېنىڭ ئىشىڭغا ئاز بولسىمۇ، ياردەم بېرىمەن. سەن ئەتە تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەنلا غالىبىيەت بايرىقىنى كۆتۈر، — دەپتۇ - دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

يىگىت لەشكەرلىرىنى پۈختىلىق بىلەن جەڭگە تەييارلاپتۇ. تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن يىگىت لەشكەر-لىرى بىلەن دۇشمەن ئۈستىگە ئاتلىنىپتۇ. دۇشمەن لەشكەرلىرى ئاتلىرىنىڭ تاسما بەلۋاغلىرى، ئوقيا-لىرىنىڭ كىرىچلىرى تامام غاجىلىنىپ ئۈزۈلۈپ تۈگىشىپ كەتكەنلىكىدىن جەڭگە دەرھال تەييارلىنال-ماي، پاتىپاراق بولۇپ كېتىپتۇ. يىگىت لەشكەرلىرى بىلەن دۇشمەن ئۈستىگە بوراندەك يېتىپ بېرىپ، دۇشمەنلەرنى تىرىپەرەن قىلىۋېتىپتۇ. پۈتۈن چۆل دۇشمەن ئۆلۈكلىرى بىلەن توشۇپ كېتىپتۇ. كۈن ئولتۇرۇشقا باشلىغاندا، يىگىت ئۇرۇش مەيدانىنى يىغىشتۇرۇشقا پەرمان بېرىپتۇ. ھەددى - ھېسابسىز مال - دۇنيا، قورال - ياراغ، ئېسىل ئاتلارنى غەنىيمەت ئالغاندىن باشقا، يەنە نۇرغۇنلىغان ئەسىرلەرنى مۇ قولغا چۈشۈرۈپتۇ. ئەسىرلەرنى ھەيدەپ كەلگەن ئەزىمەتلەردىن بىرى ئەسىرلەرنى قاتار تۇرغۇزۇپ قويۇپ:

— ئەي باسقۇنچىلار! غالىب قوشۇنىمىزنىڭ سەركەردىسىگە باش ئېگىش! — دەپتۇ. يىگىت قارا-غۇدەك بولسا، بۇ ئەزىمەت دەل يىگىتنىڭ بولغۇسى خوتۇنى — شاھنىڭ ئارزۇلۇق مەلىكىسى ئىكەن.

— سىز قاچاندىن تارتىپ بىز بىلەن بىللە؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت.

— تۇنۇگۇن كەچتىن تارتىپ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەلىكە.

— ئاتىڭىز رۇخسەت قىلدىمۇ؟ — دەپتۇ يىگىت.

— يۇرت قوغداشقا رۇخسەت ئېلىشنىڭ ھاجىتى يوق، — دەپتۇ مەلىكە. يىگىت مەلىكىنىڭ جاۋا-بىدىن بەكمۇ سۆيۈنۈپتۇ ھەمدە لەشكەرلەرنى ئېلىپ ئوردا شەھىرىگە راۋان بوپتۇ.

پادىشاھ ۋە ئوردا شەھىرىدىكى كىشىلەر يىگىتنى مىسلى كۆرۈلمىگەن تەنتەنە بىلەن قارشى ئاپتۇ، راۋاق ئالدىغا بارغاندا پادىشاھ ئىشارەت قىپتۇ، پۈتۈن ئوردا ئەھلى ھەم كىشىلەر يىگىتنىڭ ئالدىدا يۇرتنىڭ مۇبارەك توپىسىنى سۆيۈپتۇ.

يىگىت دۇشمەنىنىڭ بايراقلىرىنى راۋاق تېگىگە تاشلاپتۇ. شاھ دۇشمەنىنىڭ بايراقلىرىنى دەسسەپ يە-گىتنىڭ ئالدىغا كەپتۇ، يىگىتنى قىزى بىلەن بىرلىكتە راۋاق ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ، ئۆزىنىڭ پادىشاھ-لىقىنى يىگىتكە ئۆتۈنۈپ بەرگەنلىكىنى تەنتەنىلىك جاكارلاپ، شۇ مەيداندىلا مۇراسىم ئۆتكۈزۈلۈپتۇ.

يىگىت پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، چاچ - ساقاللىرى ئاقىرىشقا باشلىغان بىر سودىگەر كىرىپ:

— داد، ئەي شەۋكەتلىك شاھ! — دەپ تىز پۈكۈپتۇ. يىگىت قارىغۇدەك بولسا، ئۆزىنىڭ ئەزىز دادىسى ئىكەن، ئەمما يىگىت تونۇشلۇق بەرمەي تۇرۇپ:

— قېنى، سودىگەر، دەردىڭنى بايان قىلىڭ! — دەپتۇ.

— مەن سادىق پۇقرالىرى بولىمەن. مەن باشقا ئەللەرگە مال ئېلىپ چىقىپ كەتكەنىدىم، — دەپتۇ سودىگەر، — بىر تەرەپتىن سودا - سېتىق قىلىپ، بىر تەرەپتىن ئوغلۇمنى ئىزدىدىم. بۇ جەريانىدا بىر قانچە يىل يۇرتقا قايتالمىدىم. ئايالىم بىر يىل بۇرۇن مېنى ئۆلدىگە چىقىرىپ، ماتەم تۇتۇپ، باشقا ئەرگە تېگىۋاپتۇ. مېنىڭ سارايلىرىم، ئۆمۈر بويى يىغقان مال - دۇنيالىرىمغا بىر نائىنساپ ئىگە بولۇۋاپتۇ.

— تەلىپىڭىز نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت دادىسىنىڭ غەزەپتىن گەپ قىلالماي قالغانلىقىنى كۆرۈپ.

— ئاجىز قۇللىرىنىڭ تەلىپى، — دەپتۇ سودىگەر، — مېنىڭ بىردىنبىر كۆز نۇرۇم ئوغلۇم شۇ جادۇگەر خوتۇنىنىڭ كاساپىتىدىن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنىدى، مەن ئۇنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى. شۇ ئوغلۇمنىڭ ئىز - دېرىكىنى بىر ئۇقۇش مۇمكىن بولسا ھەمدە مال - مۇلۇكلىرىم قولۇمغا ئېلىپ بېرىلسىكەن.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، دادا! — دەپتۇ يىگىت تەختتىن چۈشۈپ، — مەن سىزنىڭ ئوغلىڭىزمەن! سودىگەر ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. يىگىت دادىسىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، شاھانە تەخت ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپتۇ. سودىگەر بولسا، شادلىق ياشلىرى بىلەن ساقاللىرىنى يۇيۇپتۇ. يىگىت ئۆگەي ئانىسىنى ۋە ئۇنىڭ تېگىۋالغان ئېرىنىمۇ قوشۇپ ئوردىغا ئەكەلدۇرۇپتۇ ۋە دادىسىغا:

— قېنى، دادا، بۇنىڭغا ئۆزىڭىز بىرنېمە دەڭ! — دەپتۇ. دادىسى:

— ئى ئوغلۇم، مەن گەرچە دادالىق بولساممۇ، سەن بىر شاھسەن، يۇرتنىڭ ئاتىسىسەن. مېنى بۇنچە-لىك ئىززەت قىلغىنىڭغا خۇدا رەھمەت قىلسۇن! بۇلارغا يۇرت قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلغايسەن! — دەپتۇ. يىگىت:

— بۇ ئىككىسى سارايلارنى، ئالتۇنلارنى، رەھمەتلىك ئانام ۋە بوۋامنىڭ خاتىرە بۇيۇم - يادىكارلىق-لىرىنى قايتۇرسۇن، قالغانلىرى ئۆزىدە قالسۇن. ئۇلارغا ھېچكىم دەخلى - تەرۇز يەتكۈزمىسۇن! — دەپ ئەمر قىپتۇ. يىگىتنىڭ بۇ ئادىل ھۆكمىگە ھەممە قايىل بوپتۇ. ئارقىدىنلا مەلىكە بىلەن يىگىتنىڭ تويى باشلىنىپتۇ. قىرىق كېچە - كۈندۈزگىچە شۇنداق توي بوپتۇكى، ئەلمىساقتىن تارتىپ ئۇنداق توي بولۇپ باقمىغانكەن. يىگىت يۇرتنى ئادىل سوراپتۇ، خەلق مۇراد - مەقسەتلىرىگە يېتىپتۇ.

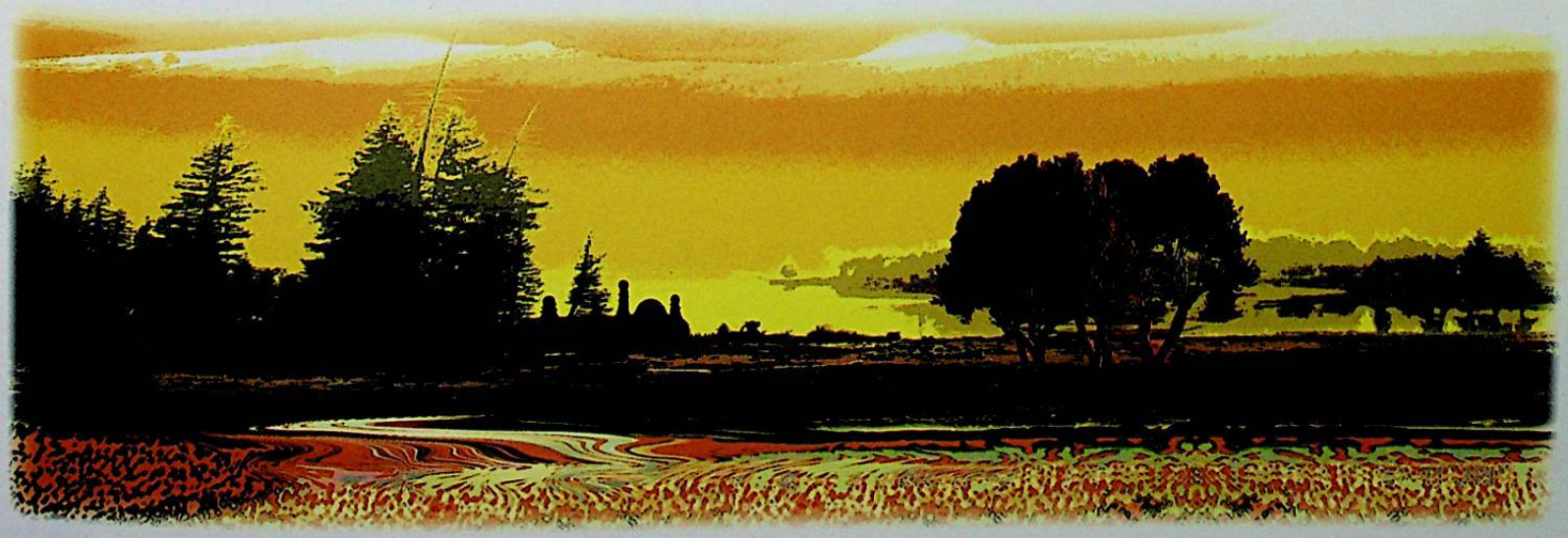

ۋاپادار قوش

ئۇرۇن بىر پادىشاھنىڭ تولىمۇ ئەتىۋارلاپ باققان بىر ۋاپادار قۇشى بار ئىكەن. شاھنىڭ دوستلىرى كەلسە: «دوستۇڭ كەلدى» دەپ سايراپ، ئوڭ قانىتىنى قاقىدىكەن، دۇشمىنى كەلسە: «دۇشمىنىڭ كەلدى» دەپ سول قانىتىنى قاقىدىكەن، پادىشاھ ئۇ قۇشنى ئوڭ قولىغا قوندۇرۇپ، يەرگە چۈشۈرمەي كۆتۈرۈپ يۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ شۇ ۋاپادار قۇشنى ئېلىپ ئوۋغا چىقىپتۇ. بىرنەچچە كۈن ئوۋ ئوۋلاپ يۈرۈپ، ئاخىر بىر پايانسىز چۆللۈككە كىرىپ قاپتۇ. ئۇلار سۇلىرى تۈگەپ، تەشنالىقتىن ئۆلەر ھالەتكە يېتىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىغا: «بولمىدى، ئەتراپلارغا قاراڭلار، سۇ تېپىڭلار» دەپ ئەمر قىپتۇ. ۋەزىر ھەم نۆكەرلەر ئەتراپتىن سۇ ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ، خېلى يەرلەرگىچە سۇ ئىزدەپ بېرىشىپتۇ، تالماپتۇ. ئىككى نۆكەر بىر ئېگىز تاغنىڭ چوققىسىدىن سۇزۇك سۇنىڭ تامچىپ چۈشۈپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ، «ۋاي سۇ تاپتۇق» دەپ خۇشال بولۇپ، بۆكىنى ئاسمانغا ئېتىشىپتۇ. ئۆزلىرىنىڭ بۇ خۇشاللىقىنى پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ: «ئاشۇ سۇدىن باشقىلار ئىچمەي تۇرۇپ، ئالدى بىلەن ماڭا بىر قاچا ئەكېلىپ بېرىڭلار» دەپتۇ. ۋەزىرلەر «خوپ» دېيىشىپ، تامچىپ تۇرغان سۇغا قاچا تۇتۇپ تولدۇرۇپ، بىر قاچا سۇنى ئەكەپتۇ. پادىشاھ قاچىنى قولىغا ئېلىپ سۇنى ئىچەي دېيىشىگە، ھېلىقى قۇش سول قانىتىنى قېقىپ قاچىنى ئۆرۈۋېتىپتۇ، سۇ تۆكۈلۈپ كېتىپتۇ. پادىشاھ قولىدىكى قۇشقا ھومىيىپ قويۇپ، ۋەزىرلەرگە يەنە بىر قاچا ئەكېلىشنى تاپشۇرۇپتۇ. ۋەزىرلەر يەنە مىڭ تەستە تولدۇرۇپ بىر قاچا سۇ ئەكېلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ قاچىنى ئەمدىلا ئاغزىغا ئېلىپ بېرىشىغا، قۇش يەنە سول قانىتى بىلەن بىرنى ئۇرۇپ سۇنى تۆكۈۋېتىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ، لېكىن يەنە: «يولۋاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر» دېگەن ماقالنى ئەسلەپتۇ ـ دە، ئۆزىنى تۇتۇۋاپتۇ. ۋەزىرلەرنى ئۈچىنچى قېتىم سۇغا بۈيرۈپتۇ. ۋەزىرلەر سۇنى ئەكېلىپ بېرىپتۇ. بۇ قېتىممۇ قۇش يەنە قانىتى بىلەن ئۇرۇپ سۇنى تۆكۈۋېتىپتۇ، پادىشاھنىڭ قولىدىكى قاچا ئېگىرنىڭ بېشىغا تاراڭشىدە تېگىپ چۈل ـ چۈل بولۇپ كېتىپتۇ، پادىشاھ ئەمدى ئاچچىقىنى زادىلا باسالماي قۇشنى ئېگىرنىڭ بېشىغا بىر ئۇرغانكەن، قۇش تىن تارتمايلا ئۆلۈپ قاپتۇ. «ئاچچىق ئالدىدا يۈرىدۇ، ئەقىل كەينىدە» دېگەندەك، پادىشاھ قۇشنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن سەل ئويلىنىپ قاپتۇ ۋە ۋەزىر، نۆكەرلەرگە قاراپ:

ــ قۇشنىڭ سۇنى تۆكۈۋېتىشىدە بىر سەۋەب بارەك قىلىدۇ. سىلەر بېرىپ مۇشۇ سۇنىڭ مەنبەسىنى

سىنى تەكشۈرۈپ كۆ-
لىڭلار، — دەپتۇ.

— خوپ! — دەپتۇ ۋەزىر. نۆكەرلەر تاڭ تاغقا يامىشىپ چىقىپ، ئاخىر سۇ چىقىۋاتقان مەنبەگە يېتىپتۇ، مەن-بەنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپتۇ، قارىسا، تاش ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە بىر ئەجدىها ياتقان، ئەجدىهانىڭ ئاغزىدىن شۆلگىيى تامچىلاپ ئې-قىپ تۇرغۇدەك، لېكىن چۈشۈۋاتقىنى سۇ ئە-مەس، بەلكى زەھەر ئى-كەن. ئۇلار دەرھال تاغدىن يېنىپ چۈ-شۈپ، ئەھۋالنى پادە-شاھقا يەتكۈزۈپ:

— ۋاي پادىشاھ-ئالەم، تاغدىن تامچىپ چۈشكىنى سۇ ئەمەس-كەن، بەلكى ئەجدىها-نىڭ جاۋغىيىدىن تام-غان زەھەر ئىكەن، — دېيىشىپتۇ.

پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كېتىپتۇ، ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاپ يېتىپتۇ ـ دە:

— قۇش ماڭا ياخشىلىق قىپتىكەن، مەن ئۇنىڭغا يامانلىق قىپتىمەن. ۋاي ئىسىت، ۋاپادار قۇشۇم، — دەپ، قۇشنىڭ ئۆلۈكىنى قولىغا ئېلىپ ھۆركىرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ ھەسرىتى زېمىنىنى بېسىپ-تۇ. پادىشاھ ئۆمۈر بويى پۇشايمان يەپ ئۆتۈپتۇ.

«ۋاپاغا جاپا» دېگەن سۆز ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

چوكان

ئۇرۇن بىر كەمبەغەلنىڭ يالغۇز ئوغلى بولۇپ، ئۇ بىر باينىڭ قويلىرىنى بېقىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بالا قوي ھەيدەپ كېلىۋاتسا، قاش ـ كۆزى جايىدا بىر چوكان بوغچىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ كېلىۋاتقۇدەك. بالا چوكاندىن:

ـــ سىلى كىم بولىلا؟ ـــ دەپ سورىغانىكەن، ئۇ:

ـــ ئاتا ـ ئانام يوق، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىممۇ يوق. بالىسى يوققا بالا، خوتۇنى يوققا خوتۇن بولىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بالا چوكاننى ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ. بۇ تەكلىپ چوكانغىمۇ خۇشيېقىپتۇ. ئوغلىنىڭ ئۆيگە چوكان باشلاپ كەلگەنلىكىگە ئاتا ـ ئانىسى ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ، چوكاننى كېلىنىمىز دەپ خۇشاللىق بىلەن قارشى ئاپتۇ. ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، بالا چوكاننى رەسىم ـ يو-سۇنلار بىلەن ئۆز نىكاھىغا ئاپتۇ. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى بىرقانچە كۈن كۆڭۈللۈك ئۆتكەن بولسىمۇ، كېيىن بالىنىڭ چىرايى سارغىيىشقا باشلاپتۇ. بالىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرگەن ئاتا ـ ئانا ھەيران بوپتۇ، نۇرغۇن سەۋەبلەرنى قىپتۇ، لېكىن ھېچقانداق شىپا تاپماپتۇ. بالا بارا ـ بارا ئوساللىشىپ، ئۆلەر ھالغا كەپتۇ. بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى، ئوغلىمىز ياش ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدى، ئەسلىدە ساپساق ئىدى، خوتۇن ئالغان-دىن كېيىن مۇشۇ ئەھۋالغا قالدى، خوتۇندا بىر گەپ بار ئوخشايدۇ، دەپ، بالىنىڭ ئۆيىنىڭ روجىكىدىن ماراپتۇ. قارىسا، بالا بىھوش ياتقان، چوكان بالىنىڭ تاپىنىنى بىگىز بىلەن تېشىپ قېنىنى شوراۋاتقان-كەن. شۇ سەۋەبتىن بالا ئۆلەر ھالغا كەلگەنىكەن. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئاتا ـ ئانا چوكاننى يوقىتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. بۇلار بىر كۈنى بامەسلىھەت، نان يېقىش باھانىسى بىلەن تونۇرنى قىزىتىپتۇ. بالىنىڭ ئانىسى چوكانغا: «ئەمدى تونۇر قىزىدى، سىز تۇز چېچىڭ، مەن زوۋۇلا قىلاي» دەپتۇ. چوكان «ماقۇل» دەپ، يوغان تونۇرغا ئېڭىشىپ تۇز چېچىشقا باشلاپتۇ. ئاتا ـ ئانا ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ چوكاننى تو-نۇرغا ئىتتىرىپ، ئاغزىنى قاپقاق بىلەن يېپىۋاپتۇ. كەچقۇرۇن تونۇرنى ئېچىپ قارىسا، كۈل ئورنىدا چېلەكتەك ئالتۇن تۇرغۇدەك. بۇ ئاشۇ چوكاننىڭ كىشىلەرنىڭ قېنىنى شوراپ يۈرۈپ يىغقان ئالتۇنى ئىكەن. چوكان شۇ ئالتۇننىڭ تەسىرىدىن كۈندىن ـ كۈنگە گۈزەللەشكەنىكەن.

ئىز اھلار:

‹1› تەلى ـــ باشقا كىشىگە نىكاھلاپ ئاجرىتىۋېلىش.

ئىمىنجان ئابدۇرېھىم سىزغان

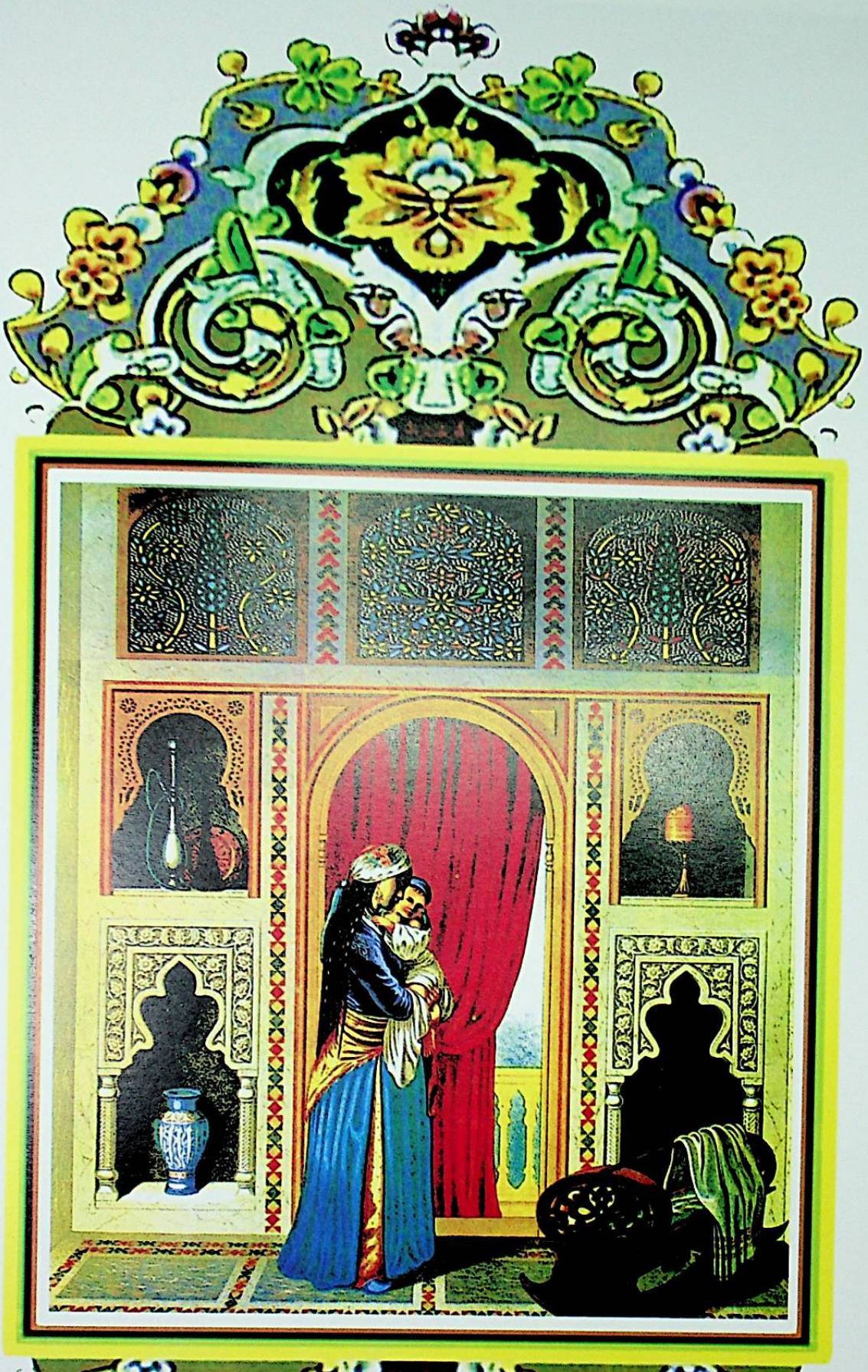

تۇرمۇش چۆچەكلىرى

تۇرمۇش چۆچەكلىرى

مۇندەرىجە

ياماقچى بىلەن پادىشاھ.....291
سېھىرلىك ئالما.....297
ئاق كۆڭۈل دېھقان.....300
ئات باقار.....302
ھۈۋەي باتۇر.....304
قاينا، چۆگۈن.....308
خاسىيەتلىك دورا.....311
ۋىجدانلىق ئايال.....325
نەيرەڭ ئۇۋاز.....333
تەۋەككۈل ئوغرى بىلەن شاھزادە.....344
نېمىتى يامانلىق قازىنى تۆشۈك.....352
ھۈرۈنلۈك بايلىققا ئېرىشىشى.....354
بەخت قۇشى.....357
تۆت ساندۇق.....359
ھۈرۈن.....360
يامان ئوغرى.....362
يېرىم پۇرچاق.....369
ئۇچ دوست.....372
ئەقىللىق كەنجى قىز.....374
ۋاپادار ئەر - خوتۇن.....377
شەيتانلىق تىجارىتى.....386
پادىشاھنىڭ سالىمى.....388
ئىشچان قىز.....389
ئېرىڭ بولغان پىرىڭ بولۇر.....395
ئالىيجاناب تۇخۇم.....399
كىشىلىك ھەققى.....403
گىلەمچى يىگىت.....406
پادىشاھنىڭ ئەندىشىسى.....411
قارا نىيەت ئايال.....412
قازانلىق تەدبىرى.....413
ئەر ئاسمانلىق سۆڭىتى.....414
مەككار خوتۇنلىڭ ئاقۇبىتى.....416
كۆڭلەك.....423
ۋاپاسىز ئوغۇللار.....424
ھەركىم قىلسا ئۆزىگە.....431
ھۈنەر.....433
دېھقان ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى.....437
ئاكا - ئۇكا.....439
سىلىقلىقىدىن ئىللىقلىقى ياخشى.....443
ئادىل ھەم دادىل ۋەزىر.....446
ھەسرەت.....448
نېمىتى يامان ئەجىلدىن بۇرۇن ئۆلەر.....452
تۇغقانلىق رىشتى.....453
تۆت تال بۇغداي.....457
ئۇچ شەرت.....458
تاش قازى.....460
ئالتۇن قول.....462
بەختىنى تاپقان بالىلار.....464
ئىسسىدىكى ھېكمەتلەر.....467
مېيىپ بالا.....469
بايىزەك.....470
ئانا - بالا.....472
غەم دېگەن شۇنداق بولسا.....474
يالتايغاق بوۋاي.....477
كۆڭۈل.....479
ئاچچىق ساۋاق.....481
پادىشاھ بىلەن باققال.....483
سەۋەبىنى تېپىپتۇ.....485
ئامەت ۋە ئاپەت.....487
ئىبرەت.....491

ياماقچى بىلەن پادىشاھ

ئۇرۇن ئەمەس، بۇگۈن، ھە راست، تۈنۈگۈن، مەن بوۋامدەك چاغدا، بوۋام مەندەك چاغدا، يىراق بىر يەردە، مۇشۇ شەھەردە سەكسەندىن ئاشقان، توقسانغا يانداشقان، بېلى ئېگىلگەن، پوتىسى چىگىلگەن تۈرسۈن ئىسىملىك ياماقچى بولغانكەن. بۇ ياماقچى خەلقنىڭ يىرتىلغان مەسە، كالاچ، ئۆتۈك، پوپۇچلىرىنى ياماپ جان باقىدىكەن، ھەر كۈنى ئۇچ داچەن تاپىدىكەن. بىر داچەنگە نان، بىر داچەنگە چىراغ يېغى، بىر داچەنگە ھاراق ئېلىپ، ھەر كېچىسى ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزى خۇش قىلىپ ياشايدىكەن.

شۇ شەھەرنىڭ بىر پادىشاھى، مېنىڭ ئۇستۇمدىن كىم غەيرەت قىلىدىكىن، دەپ گۇمانلىنىپ، ھەر كۈنى كەچتە دېۋانە قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، كوچا ـ كوچىلاردا يۈرۈپ، ئىشىك ـ تۆڭلۈكتىن مارايدىكەن.

بىر كۈنى كېچىسى پادىشاھ ئادىتى بويىچە كوچىلارنى ئارىلاپ يۈرگىنىدە، تۈرسۈن ياماقچىنىڭ پەنجىرىسىدىن چىراغ يورۇقىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن ماراپتۇ. ياماقچى ئويۇقتىن ياڭاق شاكىلىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا قارا ھېجىردىكى ھاراقتىن قۇيۇپ، ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىپ، تۆت ـ بەش قېتىم ئىچىپتۇ، ئاندىن كېيىن قوزۇقتىن تەمبۇرنى ئېلىپ:

دەردى يوق موزدۇز دېمە،
دەردىم ئىچىمدە بىر تۇلۇم.

پادىشاھنىڭ شەھىرىدە
نەگە بارساڭ بار زۇلۇم.

دەپ ناخشا ئېيتىپتۇ.

ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ تۇرغان پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بوپتۇ، شۇنداقتىمۇ غەزىپىنى بېسىپ، زادى بۇ قانداق ئادەمدۇ، بۇنىڭ بىلەن بىر گەپلىشىپ باقاي، دەپ، ياماقچىنىڭ ئىشىكنى قېقىپتۇ. ياماقچى:

— كىمسەن؟ — دەپ، ئىشكنى ئېچىپ تالاغا چىقىپتۇ. دېۋانە قىياپەتلىك پادىشاھ:

— مەن بىر مۇساپىر دېۋانە. خۇدانىڭ ھەققىدە بۇگۈن بىر كېچە ئۆيىڭىزدە قونۇپ كەتسەم، — دەپتۇ. ياماقچى:

— قوندۇرسام قوندۇراي، ئەمما مېنىڭ قىلغان ئىشىمغا زادى ئارىلاشمايسەن، «بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟» دەپ سورىمايسەن، گەپ قىلماستىن شۇك ئولتۇرسەن ياكى ئۇيقۇڭنى ئۇخلايسەن، مۇشۇ شەرتكە كۆنسەڭ قونغىن، — دەپتۇ.

«دىۋانە» ماقۇل بولۇپ، ئۆيگە كىرىپ بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇپتۇ.
ياماقچى بىر «ئۇھ» تارتىپ، قارا ھېجىرىدىن ياڭاق شاكىلىغا ھاراقنى قۇيۇپ ئىچكىلى تۇرۇپتۇ. ھاراقنى ئىچىپ بولۇپ، تەمبۇرنى ئېلىپ، مۇڭلۇق ئاھاڭغا چېلىپ، مۇنۇ قوشاقنى توقۇپ، غەزەل قىلىپ ئوقۇپ، يىغلاپ كېتىپتۇ:

بۇ زاماندا پادىشاھنىڭ
ئالۋىڭى ئېغىر بولدى.
قات ـ قات تېگىپ قامچىلار
دۇمبىلەر يېغىر بولدى.

ئاھ ئۇرارمەن، ئاھ ئۇرارمەن،
ئاھلىرىم تۇتقاي سېنى.
كۆز يېشىم دەريا بولۇپ،
بېلىقلىرىم يۇتقاي سېنى.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ چىدىيالماستىن:
ــ ۋاي بېچارە ئاكا، قانچىلىك دەردىڭىز بار؟ نېمە قىلغىنىڭىز بۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى ئاچچىقلاپ:

سورىما سوراق،
ئىچكىنىم ھاراق،
چالغىنىم تەمبۇر،
جىم ئولتۇر ئۆلگۇر!

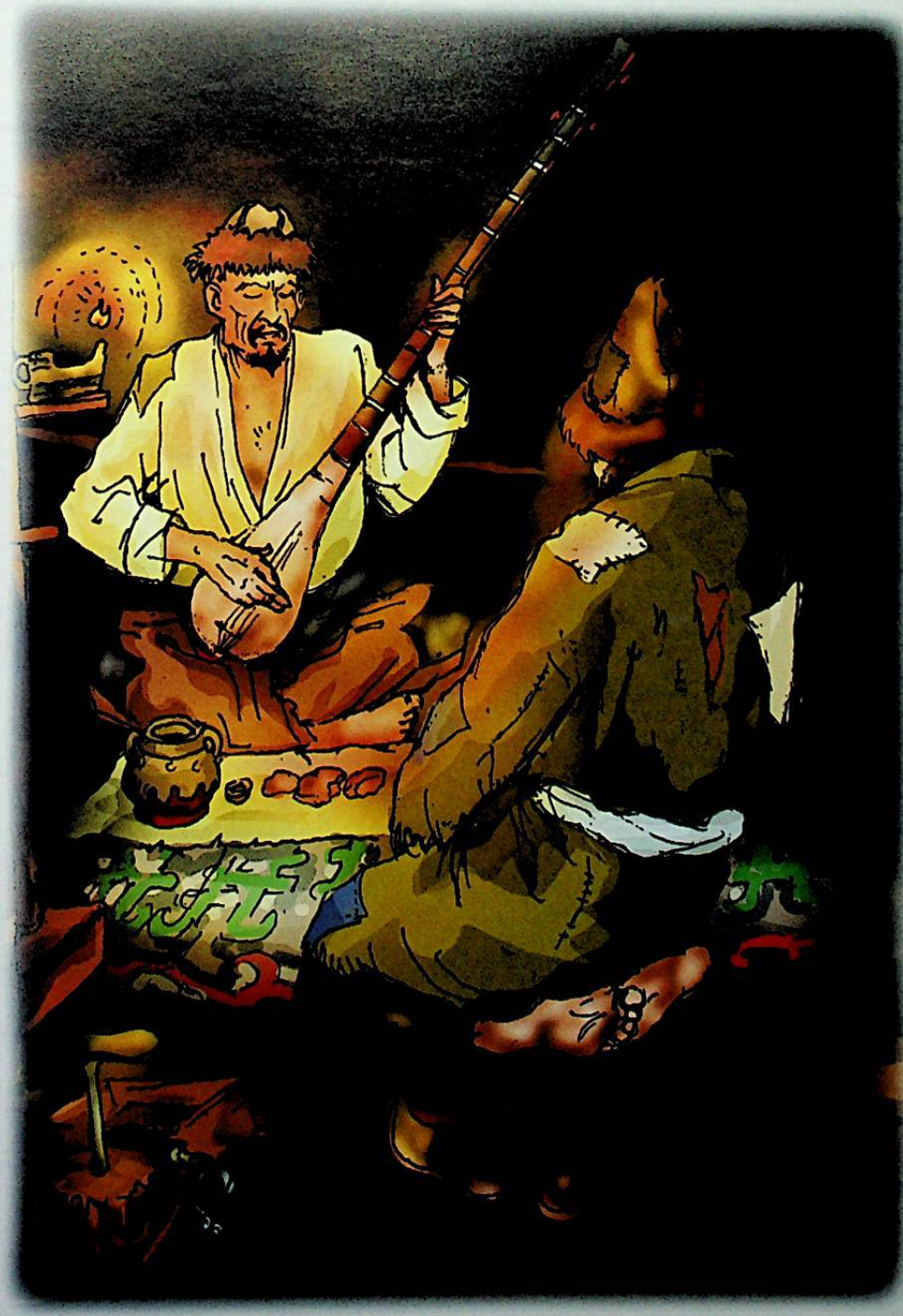

دەپتۇ. پادىشاھ شۇك بولۇپ قاپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى تەمبۇرنى چېلىپ:

كۇندە تاپتىم ئۇچ داچەن
گىرده، چىراغ، شارابقا.
ئېشىنمىدىم بىر داچەن،
گۆش ـ ياغ نەدە قورساقتا؟

دەپتۇ. پادىشاھ يەنە چىدىيالماي:
ــ ۋاي بېچارە ئاكا، نېمە تىجارەت قىلىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى:

تىجارىتىم موزدۇزلۇق،
يامايمەن ئۆتۈك، پوپۇچ.
تاشتىن قاتتىق يوقسۇزلۇق،
ھېچ بولمىدى كۆڭلۇم خۇش.

دەپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئىچىدە كۈلۈپ، ئاغزىدا كۆكلىدىكىنى ئېيتىپ، مۇنداق دەپتۇ:

— ۋاي ھاراقكەش ياماقچى، كۆرگەن كۈنۈكگە شۈكۈر دېسەك بولمامدۇ؟ ئەگەر سېنىڭ مۇشۇ قو-شاقلىرىڭنى پادىشاھ ئاڭلاپ قېلىپ، ئەتىدىن باشلاپ: «ھېچكىم ياماق ياماتمايدۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئۆ-تۈك، پوچۇچىنى ئۆزى ياماپ كىيسۇن» دەپ جاكارلىسا، قانداق قىلىسەن؟

ياماقچىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، ھاراق ئالغان قارا ھېجىرىنى «قەلەندەر»نىڭ بېشىغا ئېتىپ:

— ھەي شۇم ئېغىز دۇئانە، ئۆيۈمدىن چىق! — دەپ ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.

پادىشاھ ئوردىسىغا بېرىپ، ئەتىسى: «ھېچكىم باشقىلارغا ياماق ياماتمايدۇ ھەم ھېچكىم باشقىلارنىڭ يامىقىنىمۇ يامىمايدۇ. پەرمانغا بويسۇنماي، ياماق ياماتقان ياكى ياماق يامىغانلار جازاغا تارتىلىدۇ!» دەپ جاكارلاپ، ياساۋۇل ـ قاراۋۇللىرى ئارقىلىق كوچا ـ كوچىغا تارقىتىپتۇ. خەلقەر بۇ پەرمانغا ھەيران قېلىشىپ، ئىچىدە پادىشاھنى تىللىشىپتۇ.

پادىشاھنىڭ ياساۋۇل ـ قاراۋۇللىرى بىر كوچىغا كەلسە، ھېلىقى ياماقچى ياماقچىلىق قىلىۋېتىپ-تۇ. بۇنى كۆرگەن ياساۋۇللار:

— سەن پادىشاھنىڭ پەرمانىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟! — دەپ ۋارقىراپ ـ جارقىراپ، ياماقچىنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى تېپىپ ـ چېقىپ تاشلىۋېتىپتۇ.

بىچارە ياماقچى يىغلاپ ـ قاقشاپ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. بىرەر ئوقەت قىلمىسام، قورساق ئاچ قالـ-مدۇ، دەپ، بۇرەندىسىنى[1] ئېلىپ سەھراغا چىقىپ، ئادراسمان ئوروپ بازارغا ئەكېلىپ سېتىپ، يەنە نان، چىراغ يېغى، ھاراق ئېلىپ، ئاخشىمى ھاراقنى ئىچىپ، تەمبۇر چېلىپ قوشاق قوشۇپ ئولتۇرسا، ھېلـ-قى پادىشاھ باشقا بىر دۇئانىنىڭ قىياپىتىگە كىرىپ تۇرسۇن ياماقچىنىڭ ئىشىكىنى قېقىپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى:

— كىمسەن؟ — دەپ ئىشىككە چىقىپ قارىسا، بىر غېرىب بىچارە تۇرغۇدەك. «قەلەندەر» تۇرسۇننى كۆرۈشى بىلەن:

— جېنىم بۇرادەر، بۇگۈن بىر ئاخشام قونۇپ، ئەتە سەھەردە كەتسەم... — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى:

— مەن ئادەم قوندۇرمايمەن. ئاخشام بىر دۇئانە كېلىپ ئاغزىنى ئۇشۇتۇپ، شۇملۇق قىلدى. نەگە بارساڭ شۇ يەرگە بار! — دەپتۇ. «قەلەندەر»:

— بايلار: «پىتىلىق گادايى» دەپ يولاتمىسا، ئۆزۈمگە ئوخشاش گادايغۇ، دەپ سىزنىڭكىگە كەلسەم، سىزمۇ قوغلىسىڭىز، قانداق قىلارمەن ئەمدى؟ بۇ پادىشاھنىڭ شەھىرىدە كۈن ئالماق تەس بولدى، — دەپ يالغاندىن يىغلاپتۇ. تۇرسۇن ياماقچىنىڭ ئىچى ئاغرىپ:

— بولدى، يىغلىما، ئەمما ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن مېنىڭ قىلغان ئىشىمغا ئارىلاشما، جىم يې-تىپ، ئەتە كەت، — دەپ، ئۆيىگە باشلاپ كىرىپتۇ. كېيىن تەمبۇرىنى ئېلىپ مۇڭلۇق مۇقامغا يەنە چې-لىشقا باشلاپتۇ:

ئاتام ئۆتكەن بۇ شەھرىدە،
ئانام ئۆتكەن بۇ شەھرىدە.

يورۇق كۈن بولارمىكىن،
زالىم شاھ، بۇ دەردىدە؟

دەپ قوشاق قوشۇپ يىغلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ چىدىيالماي:
ــ ۋاي بىچارە ئاكا، نېمە ئوقەت قىلىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. تۇرسۇن:

سورىما سوراق،
ئىچكىنىم ھاراق،
چالغىنىم تەمبۇر،
جىم ئولتۇر ئۆلگۈر.

دەپتۇ. پادىشاھ بىر دەم شۇك ئولتۇرۇپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى تەمبۇرنى تېخىمۇ مۇڭلۇق پەددىگە چېلىپ، ناخشىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

موزدۇزلۇق قىلىۋىدىم،
ئاچ قېلىپ تاياق يەيدىم.
بۇرەندىنى ئورغاق قىپ،
ئادراسمان ئۇراي دەيدىم.
ئاران تاپتىم ئۇچ داچەن،
گىردە، چىراغ، شارابقا.
بۇ ھۇنەرنى توسسا شاھ،
ئەمدى كېتەي يىراققا.

بۇنى ئاڭلىغان «قەلەندەر»:
ــ پادىشاھ ئەتە: «ھېچكىم ئادراسمان ساتمايدۇ» دەپ جاكارلىسا، قانداق قىلىسىز؟ ئۇنداق ناشۇكۇرلۇك قىلماڭ، ــ دەپتىكەن، تۇرسۇن ياماقچىنىڭ قۇيقا چېچى تىك تۇرۇپ:
ــ يوقال، شۇم ئېغىز قەلەندەر! تۇنۇگۈن بىرىڭ موزدۇزلۇق تىجارىتىمدىن ئايرىدىڭ، بۈگۈن سەن كېلىپ بۇ ھۇنىرىمدىن ئايراي دەمسەن؟ ــ دەپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ.
پادىشاھ ئەتىسى: «ھېچكىم ئادراسمان ساتمايدۇ، ئادراسمانمۇ ئالمايدۇ» دەپ جاكار قىلىپ، ياساۋۇل ـ قاراۋۇللىرىنى يەنە كوچا ـ كوچىغا چىقىرىپتۇ.
بىر ياساۋۇل كوچىدا كېتىۋاتسا، تۇرسۇن ياماقچى: «ئادراسمان، ئادراسمان، ئاغرىققا شىپا، ئاجىزغا دەرمان» دەپ ۋارقىراپ كېتىۋاتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن ياساۋۇل يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۇنىڭ قولىدىكى ئادراسمانىنى تارتىۋېلىپ ھەيدىۋېتىپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى يىغلاپ ـ قاقشاپ ئۆيىگە كېلىپ، ئىككى سوغىسىنى ئېلىپ بىر ئاشپۇزۇلغا سۇ توشۇپ، توققۇز داچەن تېپىپتۇ. ئۇچ داچەنگە نان، ئىككى داچەنگە چىراغ يېغى، تۆت داچەنگە ھاراق ئېلىپ ئۆيىگە كەپتۇ.
كېچىسى پادىشاھ باشقا بىر دۇئانىڭ قىياپىتىگە كىرىپ يەنە تۇرسۇن ياماقچىنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ، بىراق پادىشاھ بۇگۈن سەل كېچىكىپ قاپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى بولسا، ھاراقنى ئىچىپ بولۇپ، شىركەيپ ئولتۇرغانكەن. پادىشاھ:
ــ باردىغان يېرىم يوق، بىر كېچە ئۆيىڭىزدە قونۇپ كەتسەم، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى ئۇنىماپتۇ. كېيىن «قەلەندەر» يىغلاپ:
ــ كەمبەغەل كەمبەغەلنىڭ قاياشى ئەمەسمۇ، ــ دەپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ياماقچى: «خەير، بوپتۇ» دەپ، دۇئانىنى ئۆيىگە باشلاپ كىرىپتۇ. ئۆزى بولسا، ئادىتى بويىچە تەمبۇرنى ئېلىپ:

بۇگۈن ھاۋا تۇتۇلۇپ،
باشلىدى قار ياغقىلى.
نېمىشقىمۇ تۆرەلدىم
ھەممە دەردنى تارتقىلى.
ئادالەتسىز پادىشاھنىڭ
تولا تارتتىم دەردىنى.
ئادراسمان ساتاي دېسەم،
چېچىۋەتتى بارىنى.

تۆشۈك سوغامنى ياماپ،
سۇ ئەكەپ ساتتىم بۇگۈن.

ئادالەتسىز پادىشاھنى
قوشاققا قاتتىم بۇگۈن.

دەپ قوشاق قېتىپ يىغلاپتۇ. پادىشاھ چىداپ ئولتۇرالماپتۇ، سوراي دېسە، ئۇرارمىكىن دەپ قورقۇپتۇ. ئاخىر:

— ۋاي جېنىم ئاكا، ئەتە پادىشاھ: «ھېچكىم سۇچىلىق قىلمىسۇن» دەپ جاكار قىلسا، قانداق قىلارسىز؟ — دەپتۇ. تۇرسۇن ياماقچىنىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كېتىپتۇ ـ دە:

— قوپ، شۇم ئېغىز، يوقال بۇ يەردىن ! — دەپ، ئەپكەش بىلەن ئۇرۇپ ـ سۇرۇپ، ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ.

ئەتىسى تۇرسۇن ياماقچى سوغىسىنى كۆتۈرۈپ ئاشپۇزۇلمۇئاشپۇزۇل يۇرۇپ سۇ ساتالماپتۇ، چۈنكى پادىشاھنىڭ ئەمرى بويىچە ھېچكىم سۇ ئېلىشقا جۇرئەت قىلالماپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى يىغلاپ ـ قاقشاپ ھېچ ئىلاج قىلالمىغاندىن كېيىن، ئەمدى پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىپ ھالىمنى ئېيتاي، ھالىمغا يەتسە يېتەر، يەتمىسە باشقا كەلگەننى كۆرەرمەن، دەپ ئوردىغا مېڭىپتۇ.

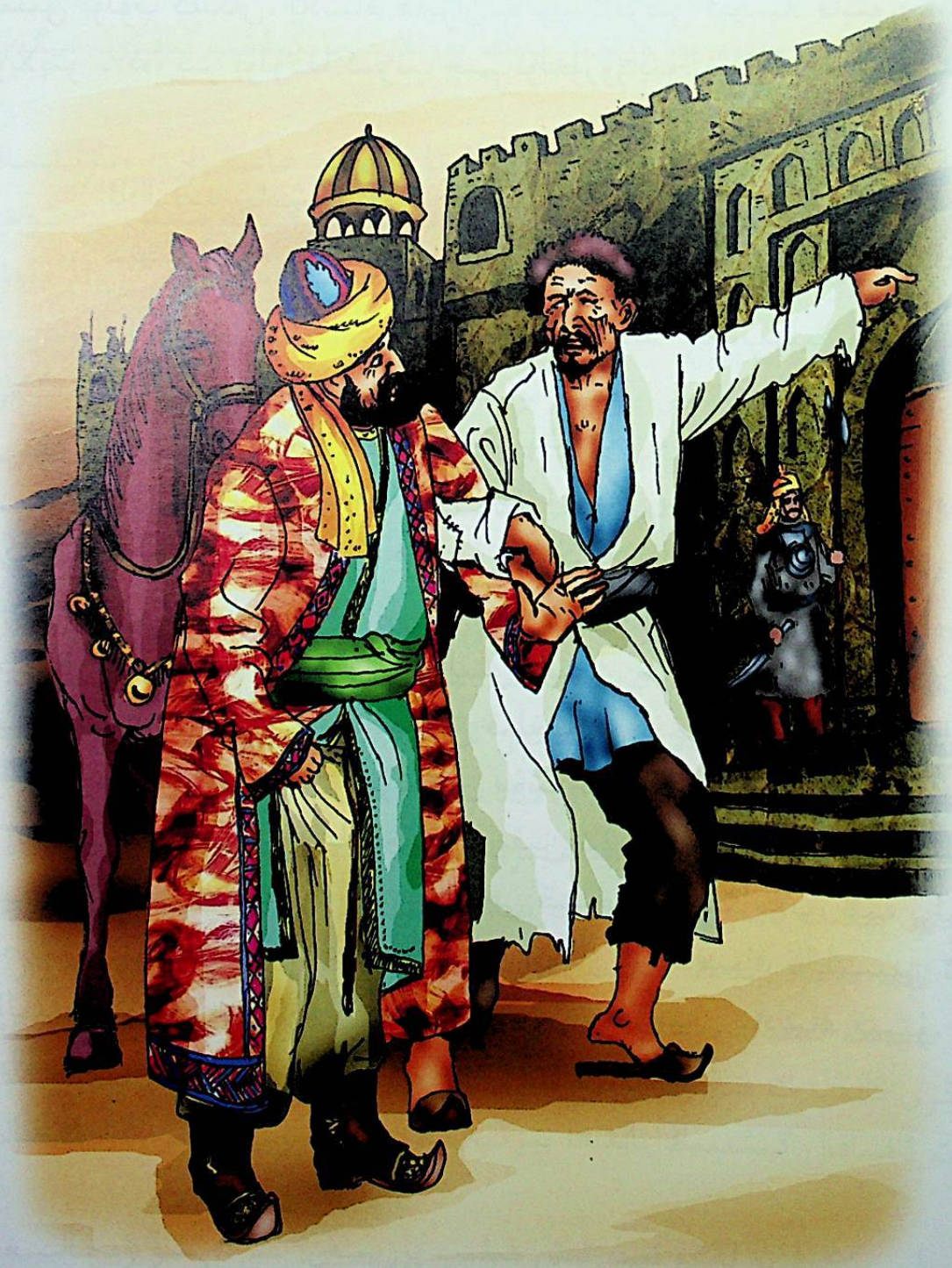

ئوردىنىڭ ئالدىغا بېرىپ: «كىرەيمۇ، كىرەيمۇ» دەپ ئىككىلىنىپ تۇرسا، سېمىز ئارغىماقنى مىنگەن بىر باي كەپتۇ، بۇ باي يىراق جايدىن كەلگەنكەن. باي ئاتتىن چۈشۈپلا ئوردىنىڭ ئالدىغا كىچىك تەرەت قىلىپ قويۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن تۇرسۇن ياماقچى: «بۇ بايىنىڭ بىر جايسىنى بېرەي» دەپتۇ ـ دە، كاپ قىلىپ ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ:

— سەن يەر تېپىلمىغاندەك ئوردىنىڭ ئالدىغا تەرەت قىلامسەن؟ ! بۇ پادىشاھقا ھاقارەت ئەمەسمۇ؟ ! يۈر، ئوردىغا ! — دەپ سۆ-

رەپتۇ. باي قورققىنىدىن نېمە قىلىشنى بىلمەي بەزگەكتەك تىترەپ، كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ:

— ۋاي جېنىم ئاكا، ئۇقماپتىمەن، توۋا قىلدىم، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى:

— ياق، مەن زادى سېنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكىرىمەن، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. باي تېخىمۇ قورقۇپ كېتىپ:

— جېنىم بۇرادەر، مۇشۇ ئېتىمنى بېرەي، بىر نۆۋەت گۇناھىمدىن ئۆتكىن، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى:

— ياق، مەن ئېتىڭنى ئېلىپ ئۆزۈمنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىمەنمۇ؟! — دەپ ئۇنماپتۇ.

باي يىغلاپ ـ يالۋۇرۇپ، يانچۇقىدىن بىر ئوچۇم تىللانى ئېلىپ ئات بىلەن قوشۇپ بېرىپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى ئات بىلەن تىللانى ئېلىپ كېتىپتۇ. بايمۇ قۇتۇلغىنىغا خۇش بولۇپ، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

تۇرسۇن بازارغا بېرىپ ئاتنى سېتىپ، كىگىز ـ گىلەم، چىنە ـ چەينەك، گۆش ـ ياغ، مەي ئاپتۇ. بۇگۇن ئۇ كۇندىكىدىن زىيادە كۆڭۈل ئېچىپ ئولتۇرسا، پادىشاھ باشقا بىر دىۋانىنىڭ قىياپىتىگە كىرىپ يەنە كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، تۇرسۇن ياماقچىنىڭ ئۆيىدە كۇندىكىدەك غۇربەتچىلىك يوق، بەلكى مول-چىلىق بولۇپ كەتكەن. پادىشاھ ھەيران بولۇپ ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇ، بۇنىڭ تېگىدە بىر سىر بار دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، بىر بۇلۇڭغا كىرىپ جىم ئولتۇرۇۋاپتۇ. تۇرسۇن ياماقچى تەمبۇرىنى ئېلىپ:

ئادالەتسىز پادىشاھ
ھېچبىر ئۇقەت قىلدۇرماي.

باينى بابلىدى تۇرسۇن،
ھېچ كىشىگە تۇيدۇرماي.

دەپ قوشاق ئېيتىپتۇ.

پادىشاھ بۇ كېچە گەپ قىلماي جىم يېتىپتۇ، ئەتىسى ئوردىغا بېرىپلا ياساۋۇللىرىغا تۇرسۇن ياماقچىنى دەرھال ئېلىپ كېلىشكە ئەمر قىپتۇ. ئىككى ياساۋۇل تۇرسۇن ياماقچىنىڭ پۇت ـ قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي پادىشاھنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ كەپتۇ. پادىشاھ:

— ھەي بوۋاي، سەن قىزىق ئادەم ئىكەنسەن، ماڭا ھۆرمەتسىزلىك قىلىپ ئوردىنىڭ ئالدىغا تەرەت قىلغان باينى بابلاپ، ئېتى بىلەن پۇلىنى ئاپسەن. شۇ قىلغان خىزمىتىڭ ئۈچۈن سېنى ئۆزۈمگە جاللات قىلىۋالىمەن، — دەپتۇ ۋە ياماقچىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن زىندانغا تاشلانغان بىر مەھبۇسنى ئاچقىپ:

— مېنىڭ ئەمرىمگە بويسۇنمىغان مۇشۇ گۇناھكارنى كۆز ئالدىمدا ئۆلتۈرگىن! — دەپتۇ.

بۇ گۇناھكار تۇرسۇن ياماقچىنىڭ يېقىن ئاغىنىسى ئىكەن. پادىشاھنىڭ بىگۇناھ ئادەمنى ئۆلۈمگە بۇيرۇغىنىغا غەزەپلەنگەن تۇرسۇن ياماقچى قىلىچىنى يالىڭاچلاپ، نېمە بولسام بولاي، بۇ قانخورنىڭ بىر ئەدىپىنى بېرەي، دەپتۇ ـ دە، تەختتە ئولتۇرغان پادىشاھنىڭ كاللىسىنى ئاپتۇ. زالىم پادىشاھنىڭ زۇلمىدىن تويغان خەلق خۇش بولۇپ، تۇرسۇن ياماقچىنى پادىشاھ قىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ يۇرتتا ئادالەت ئورناپتۇ.

سېھرلىك ئالما

ئۇرۇن بۇرۇندا، تېرىق تۇلۇمدا، يېتىم بۇلۇڭدا، ئوچاق كۇلۇڭدا بولغان كۇنلەرنىڭ بىرىدە، شەھەرگە يىراق يېزىنىڭ چېتىدە بىر يېتىم بالا بولغانكەن. ئۇ ئۆز يۇرتىدا قانچە ئىشلەسمۇ قورسىقى تويغۇدەك غىزا، ئۇچىسى ئىسسىغۇدەك كىيىمگە ئېرىشەلمەپتۇ، ئاخىر، كونىلار: «يەردىن يەرگە سائەت» دەپتىكەن، مەنمۇ بۇ يۇرتتىن باشقا يۇرتلارغا يۆتكىلىپ باقاي، دېگەن يەرگە كەپتۇ ـ دە، باشقا يۇرتقا قاراپ مېڭىپتۇ.

يېتىم بالا ئۇندا ئىشلەپ، بۇندا كەچلەپ دېگەندەك، يۇرت ئارىلاپتۇ، لېكىن ھەممە يەردە «قازانلىق قۇلىقى تۆت» بولغاچقا، بارغان يېرىنىڭ ھېچبىرىدىن كۆڭلى سۇ ئىچمەپتۇ. شۇڭا، ئۇ سەپىرىنى توختاتماي داۋام قىلىۋېرىپتۇ. ئۇ يول يۇرۇپ، يول يۇرگەندىمۇ مول يۇرۇپ، ئارىدىن بىرنەچچە كۇن ئۆتكەندە، بىر ئېرىقنىڭ بويىغا كېلىپ ئارام ئېلىپ، سۇ ئىچىپتۇ. كۇموشتەك سۇزۇك، ھەسەلدەك شېرىن بۇ سۇ يىگىتنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قاپتۇ، يۇز ـ كۆزىنى يۇيۇپ، ئۆزىنى سەگىتكەندىن كېيىن، بېلىدىكى پۇچۇق ناننى ئېلىپ سۇغا چىلاپ يېيىشكە باشلاپتۇ. بۇ چاغدا سۇدىن يىگىتنىڭ ئالدىغا بىر ئالما ئېقىپ كەپتۇ. يىگىت ئۇنى ئاپتۇ، قارىسا، چىرايلىق قىزىرىپ پىشقان ئالما. يىگىت كۆپ ئويلاپ ئولتۇرمايلا ئالمىنى يەپ قويۇپتۇ، كېيىن قولىنى چايقاپ ئولتۇرۇپ، بۇ ئالمىمۇ ماڭا ئوخشاش بىر بىچارە غېرىب-نىڭ ئاران تاپقان ئوزۇقى بولغىيدى، ئۇ بۇنى يىتتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى نەلەردە قاقشاپ يۇرگەندۇ؟ مەن ئالمىنى ئەجەب ئويلىماي يەپ قويۇپتىمەن، ھېلىھەم ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات قىلىپ، ئالمىنىڭ ئىگىسىنى تاپاي ـ دە، ئالمىنى يەپ قويغانلىقىمنى ئېيتىپ، رازىلىقىنى ئالاي، دەپ ئويلاپتۇ. ئورنىدىن تۇرۇپ، ئېرىق ياقىلاپ ئالما ئېقىپ كەلگەن تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ ماڭا ـ ماڭا، قىرلاردىن ئېشىپتۇ، بەل ـ پۇتى تېلىپتۇ، لېكىن ئارام ئالماي ئاخىر ئېرىقنىڭ بېشىغا بېرىپتۇ، قارىسا، بۇ ئېرىق چوڭ بىر باغ-نىڭ شورىسىغا بېرىپ تاقىلىپتۇ. يىگىت باغنى ئايلىنىپ قارىسا، يېقىن ئەتراپتا بۇ باغدىن باشقا ھېچ-نېمە يوق. يىگىت، مەن يېگەن ئالما مۇشۇ باغنىڭ ئالمىسى بولسا كېرەك، باغقا كىرىپ باغۋەننىڭ رازى-لىقىنى ئېلىپ كېتەي، دېگەن نىيەتكە كېلىپ، باغنىڭ ئىشىكىگە قەدەم بېسىپتۇ، باغقا كىرىپ قارىسا، ساقلى سۇتتەك ئاقارغان، مەڭزى ئالمىدەك قىزىل، ئوتتۇرا بوي بىر دېھقان قولىدىكى كەتمىنىنى ئې-رىقتا چايقاپ تۇرغۇدەك. يىگىت ئاقساقال كىشىنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بېرىپتۇ. سالامنى ئېلىك ئال-غان دېھقان:

ـــ ئوغلۇم، ئۆزۇڭ كىم بولىسەن؟ بۇ يەرلەردە نېمە ئىش قىلىپ يۇرىسەن؟ ـــ دەپتۇ ۋە بالىغا

سىنچىلاپ قاراپ چىقىپتۇ.

يىگىت ئۆز بەشىدىن ئۆتكەنلەرنى بىر قۇر بايان قىلىپ كېلىپ، ئالمىنى ئېرىقتىن سۈزۈۋېلىپ يەپ قويغاندىن كېيىنكى پۈشايمىنىنى ۋە ئالمىناڭ ئىگىسىنى تېپىپ رازىلىق ئېلىش ئۈچۈن كۈن بويى يول مېڭىپ بۇ تەرەپكە كەلگىنىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بالىناڭ گېپىنى قىزىقىپ ئاڭلىغان دېھقان يىگىتنىڭ ساپ كۆڭلىگە قايىل بولۇپ، بۇ يىگىتنى ئۆزىگە كۈيئوغۇل قىلىۋالماقچى بوپتۇ ۋە بۇ مەقسەتنى ئوروندىش ئۈچۈن ئويلىنىپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئوغلۇم، بۇ گېپىڭنى ئاڭلىغان باغۋەن سېنىڭدىن رازى بولماي تۇرالامدۇ! بىراق، ئالمىنى پەرۋىش قىلغان ئادەم ئۈچۈن بۇ سۆز كۈپايە قىلمايدۇ.

— ئەگەر ئۇ كىشى مېنىڭ ئۆزرەمنى قوبۇل قىلمىسا، ئۇنىڭ بەدىلىگە مەندىن قانداق ئىش تەلەپ قىلسا، شۇنى قىلىپ بېرىپ، رازىلىقىنى ئېلىشقا تەييارمەن، — دەپتۇ يىگىت.

— بەللى، ئوغلۇم، مۇرادىڭغا يەت! — دەپتۇ دېھقان، — سەن سۈدىن سۈزۈپ ئېلىپ يىگەن ئالما ئەسلىدە مېنىڭ يالغۇز قىزىمنىڭ خاھىشى بويىچە ئۆستۇرۇلگەن ئالما ئىدى. مېنىڭ ئۇ قىزىمنىڭ قولى تۇتماس، پۇتى باسماس، كۆزى كۆر-مەس، بېشى تاز بولغانلىقى ئۈچۈن، باغنىڭ مېۋىسىنى ئۆزۈم ئاپىرىپ بېرەتتىم. بۇگۈن سەن يىگەن ئالما ئەسلىدە شۇ قىزىمغا ئا-

تاپ خىللاپ ئۇزۇلگەنىدى. مەن ئۇنى ئېلىپ ئېرىقتىن ئاتلىغاندا، ئالما قولۇمدىن سۇغا چۈشۈپ كەتتى، قولۇمنى بوشىتىپ تۇتقۇچە ئالما سۇدا ئېقىپ كەتتى. گېپىڭگە قارىغاندا، ئۇ ئالما ساتا نېسىپ بوپتۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن مەنغۇ بايىلا رازى بولغانىدىم، بىراق نېسىۋىنىڭ ئىگىسى بولغان قىزىم تېخى بۇ گەپنى ئاڭلىمىدى. مەن قىزىمغا سېنىڭ ئىلتىماسىڭنى ئېيتاي، سېنىڭ شۇنچىلىك يولنى رازىلىق ئېلىش ئۈچۈن بېسىپ كەلگىنىڭنى ئاڭلىسا، ئۇمۇ رازىلىق بېرەر...

دېھقان سۆزىنى شۇ يەردە تاماملاپ ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. خېلىدىن كېيىن چىقىپ، يىگىتكە:

— قىزىم: «شۇ يىگىت ئېغىر كۆرمىسە، مېنى ئۆز نىكاھىغا ئېلىپ، باغنى بىر ئايلاندۇرسا رازى بولاي» دېدى، — دەپتۇ.

يىگىت قىزنىڭ رازىلىقىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنى ئۆز نىكاھىغا ئېلىپ، باغنى ئايلاندۇرۇشقا رازى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دېھقان بالىنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ، يىراق - يېقىندىكى تۇغقانلىرىنى يىغىپ، توي قىلىپ قىزىنى بېرىپتۇ. نىكاھتىن كېيىن يىگىت قىز بار ئۆيگە كىرسە، ئۆينىڭ تۆرىدە ئايدىن چىرايلىق، كۈندىن نۇرلۇق، پەرىزاتتەك بىر قىز ئولتۇرغۇدەك. ئۇنىڭ ھۆسن - جامالىنى كۆرگەن يىگىت، مەن ئېزىپ قېلىپ باشقىلارنىڭ ئۆيگە كىرىپ قالغان ئوخشايمەن، دەپ ئويلاپ، ئارقىسىغا يېنىپ كەتكەن، قىز ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

— كېچىدە مېنى يالغۇز تاشلاپ نەگە بارىسىز؟ — دەپتۇ. خىجالەتچىلىكتە قالغان يىگىت يەردىن ئۈستۈن قارىماي تۇرۇپ:

— ئۆز ئۆيۈمگە، — دەپتۇ.

— ئۆز ئۆيىڭىز مۇشۇ، — دەپتۇ قىز، — مەن سىزنىڭ نىكاھلاپ ئالغان جۇپتىڭىز.

— سىز راستىنلا دېھقاننىڭ قىزىمۇ؟ — دەپتۇ يىگىت كۆزلىرىگە ئىشەنمىگەن ھالدا قىزغا قاراپ.

— ھە...ئە، — دەپتۇ قىز.

— ئۇنداق بولسا، دادىڭىز يالغانچىكەن، مېنى ئالداپتۇ، — دەپتۇ يىگىت.

— دادام سىزنى نېمە دەپ ئالدىدى؟ — دەپتۇ قىز.

— قىزىمنىڭ قولى تۇتماس، پۇتى باسماس، كۆزى كۆرمەس، بېشى تاز دېگىنى ئالدىغىنى ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ يىگىت قىزغا ئەجەبلىنىپ قاراپ.

— دادامنىڭ ئۇ گېپى سىزنى ئالدىغانلىقى ئەمەس، ئۇ سۆزدە سىر بار، — دەپتۇ قىز.

— مەن بۇ گەپتىن ھېچنېمە چۈشىنەلمىدىم، بۇ قانداق گەپ؟ — دەپتۇ يىگىت.

— ئۇ سىر مېنىڭ ئىشمغا تالىق، — دەپتۇ قىز، — دادامنىڭ مېنى تاز دېگىنى — بېشى بوش دېگىنى؛ كۆزى كۆرمەس دېگىنى — نامەھرەمنى كۆرمىدى دېگىنى؛ قولى تۇتماس دېگىنى — باشقىلارنىڭ قولىنىڭ ئۇچىنى تۇتمىدى دېگىنى؛ پۇتى باسماس دېگىنى — ياماق يولغا ماڭمىغان دېگىنى.

يىگىت قىزنىڭ كۆڭلىنىڭ ساپلىقىغا، زېھنىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىگە، دېھقان بوۋاينىڭ ئەقلىگە ھەيران بولۇپ، قالغان ئۆمرىنى شۇلار بىلەن بىللە ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئاق كۆڭۈل دېھقان

تەن زاماندا ناھايىتى ئادىل بىر پادىشاھ بار ئىكەن، ئۇ خەلقىنىڭ يېڭىچىلىك مۇلكىگىمۇ زىيان يەتكۈزمەيدىكەن، شۇڭا كىشىلەر ئۇ پادىشاھنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى، شۇ ئەلدە ياشاۋاتقان بىر كىشى باشقا ھۈنەر قىلماقچى بولۇپ، بىر پارچە يېرىنى دېھقان قوشنىسىغا سېتىپتۇ. ئەتىياز كىرىشى بىلەنلا يەر سېتىۋالغۇچى دېھقان قوش ھەيدەشكە كىرىشىپتۇ. چۈش مەزگىللىرىگە كەلگەندە، قوشنىڭ چىشى بىرنەرسىگە تاقىلىپ قاپتۇ. دېھقان قارىغۇدەك بولسا، بىر كېسەك چىقىپتۇ، كېسەكمۇ شۇنداق قاتتىق بولارمۇ، دەپ يەرگە بىر ئۇرسا، ئۈستىدىن لاي ۋە توپىلار ئۇۋۇلىپ چۈشۈپ، ئىچىدىن كۆزنى چېقىپ تۇرىدىغان بىر كېسەك ئالتۇن چىقىپتۇ. دېھقان شۇ يەردىلا ئۇيلارنى قوشتىن چىقىرىپ، ھېلىقى يەر ساتقان كىشىنى ئىزدەپ تېپىپ:

— سېنىڭ ساتقان يېرىڭنى بۇگۈن ھەيدەۋاتقىنىمدا بىر كېسەك ئالتۇن چىقتى، بۇ يەر ئەسلىي سېنىڭ بولغىنى ئۈچۈن ئالتۇننى ساڭا ئەكەلدىم، — دەپ، ئالتۇننى يەر ساتقۇچىغا ئۇزىتىپتۇ. يەر ساتقۇچى ئادەم ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قېلىپ:

— ئۇ يەر مەندە نەچچە يىللاپ تۇردى، مەنمۇ شۇ يەرنى نەچچە ئون قېتىملاپ ھەيدىدىم، لېكىن بۇ ئالتۇن ماڭا يولۇقمىغان، مەن يەرنى ساتقاندىن كېيىن ساڭا يولۇقۇپتۇ. بۇنى ساڭا بۇيرۇغانكەن، سەن ئېلىشىڭ كېرەك! — دەپ، ئالتۇننى دېھقانغا قايتۇرۇپتۇ. دېھقان سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ ئالتۇننى ئالغىلى ئۇنىماپتۇ. يەر ساتقۇچى:

— سەن يەرنى سېتىۋېلىپ ھەيدەۋاتقىنىڭدا چىققان تۇرسا، بۇ ئالتۇننى سەن ئېلىشىڭ كېرەك! — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاخىر بۇلار مەسلىھەتلىشىپ: «بۇنى پادىشاھقا بېرەيلى، خەزىنىگە سالسۇن» دېيىشىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ، بولغان ۋەقەنى بايان قىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىككى ئاق كۆڭۈل كىشىنىڭ ئىشىدىن تەسىرلىنىپ:

— بۇنى مەنمۇ ئالمايمەن، چۈنكى بۇ سىلەرنىڭ ھەققىڭلار. ئەمما، ئىككىڭلارنىڭ گېپىگە قارىغاندا ھەر ئىككىڭلارمۇ ئالمىغۇدەكسىلەر، بۇنى ئەمىسە مۇنداق ھەل قىلايلى، — دەپتۇ، ئاندىن ئۇلارنىڭ بالىلىرىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى سوراپتۇ.

— دۇنيالىقتا بەش ياشقا كىرگەن بىر قىزىم بار، — دەپتۇ يەر ساتقۇچى.

— يەتتە ياشقا كىرگەن بىرلا ئوغلۇم بار، — دەپتۇ يەر ئالغۇچى.

— ئۇنداق بولسا، ئىككىڭلار قۇدا بولۇڭلار ۋە ھازىردىن باشلاپ توختاملىشىپ قويۇڭلار، بالىلە-

ېرىڭلار چوڭ بولۇپ، بىللە ياشىغاندىن كېيىن، بۇ ئالتۇننى شۇلار ئىشلەتسۇن. بۇ توختام بىلەن ئالتۇ-
نى مەھەللەڭلەردىكى دىيانەتلىك بىر كىشىگە تاپشۇرۇڭلار، شۇ ساقلاپ قويسۇن، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ئۇلار پادىشاھنىڭ دېگەنلىرىگە رازى بولۇپ قايتىپتۇ ۋە پادىشاھنىڭ دېگەنلىرىنى ئورۇنداپتۇ.

بىرنەچچە يىلدىن كېيىن قىز بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىلىرى كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپ، بالىلىرى دادىلىرىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە بىر - بىرى بىلەن نىكاھلىشىپتۇ. بىر كۈنى مەھەللىدىكى بىر مويسە-پىت كىشى بۇلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، بىر كېسەك ئالتۇننى ئىككىسىگە تاپشۇرۇپتۇ. قىز بىلەن ئوغۇل بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ ئويلىنىپ قاپتۇ. بىر چاغدا يىگىت خوتۇنىغا:

ــ دادىلىرىمىز قېرىغىنىغا قارىماي تەييار دۇنيانى ئىشلەتمەپتىكەن. بىز ياش تۇرۇپ تەييارغا ئىگە بولىمىزمۇ؟ ــ دېگەنىكەن، خوتۇنىمۇ ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇلۇپتۇ. ئىككىسى بۇ كېسەك ئالتۇننى ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ ئۆلۈپ كېتىپ، ئوغلى پادىشاھلىق قىلىۋاتقانىكەن، ئەما ئاۋۇالقى پادىشاھنىڭ ۋاقتىدىكى ۋەزىر ھېلىمۇ بار ئىكەن. ئۇ ۋەزىر پادىشاھنىڭ ئوغلىغا ئۆتكەن ۋەقەنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ــ دادامۇ بۇنى ئېلىشنى لايىق كۆرمەي، سىلەرگە قالدۇرۇپتىكەن، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ سىلەرنىڭ ساپ كۆڭلۈڭلار ماڭمۇ تەسىر قىلدى. ئەمدى بۇنى مۇشۇنداق تالاش - تارتىش بىلەن ئىشلەتمەسلىك ، ھېچنېمىگە پايدىسى تەگمەيدۇ. ئۇنى قانداق ئىشلىتىش توغرۇلۇق ۋەزىر مەسلىھەت بەرسۇن.

ئىككىيلەن بۇ سۆزگە رازى بولۇ-
شۇپتۇ.

ــ بىزنىڭ پادىشاھىمىزدىن تار-
تىپ، ــ دەپ گەپ باشلاپتۇ ۋەزىر كۆزد-
گە ياش ئېلىپ، ــ ئاددىي پۇقراغىچە ھەممە ئادەم ئادىل، توغرا بولغانلىقتىن يۇرتمۇ پاراۋان، باي بولۇپ كەلدى. مەن بۇ ئاتا - بالا تۆت كىشىنىڭ ساپ كۆ-
ڭۈللۈكىدىن رازى، پادىشاھنىڭ ئادىللە-
قىدىن رازى. ئەمدى بۇ كېسەك ئالتۇنغا بىر باغ بىنا قىلدۇرايلى، ئۇنىڭدا دۇنيا-
دىكى ھەممە مېۋە بار بولسۇن، بۇ باغ خەلقنىڭ بولسۇن، بۇ باغنىڭ مېۋىلىرى-
نى خەلق يېسۇن.

بۇ گەپكە پادىشاھمۇ، ئەر - خوتۇ-
مۇ رازى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئالتۇ-
نىڭ بەدىلىگە شۇنداق چوڭ باغ بىنا قى-
لىنىپتۇكى، پۈتۈن يۇرت خەلقى ئۇ باغ-
نىڭ مېۋىلىرىنى يېسىمۇ تۈگىمەپتۇ.

ئات باقار

بۇرۇن، بۇرۇن، بۇرۇنكەن،
ئات ئېغىلى ئورۇنكەن.

ئات باقارنىڭ باققىنى
بوز ئات بىلەن تورۇقكەن.

بىر پادىشاھنىڭ ئىككى ياخشى ئېتى بولۇپ، بىرى بوز، بىرى تورۇقكەن. پادىشاھ بۇ ئىككى ئېتىنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىكەن، شۇڭا ئىككى ئاتقا خاس ئات باقار تاللاپ، باشقا ئاتلاردىن ئايرىپ باقتۇرىدىكەن. ئات باقار ئىككى ئاتنىڭ ئەھۋالىنى ھەر ئون بەش كۈندە بىر قېتىم پادىشاھقا مەلۇم قىلىپ تۇرىدىكەن. شۇڭا، پادىشاھ ئات باقارغا ئىشىنىدىكەن ۋە ئۇنى: «راستچىل ئادەم» دەپ بىلىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھ ئەمەلدارلىرى بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرۇپ، ئات باقارنى: «زادىلا يالغان ئېيتمايدىغان ئادەم» دەپ تەرىپىنى قىپتۇ. شۇئان ئوڭ قول ۋەزىر ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مەن يالغان ئېيتقۇزسام، قانداق قىلىسىز؟ — دەپتۇ پادىشاھقا. پادىشاھ:

— يالغان ئېيتقۇزساڭ پادىشاھلىقىمنى بېرىمەن، ئېيتقۇزالمىساڭ كاللاڭنى ئالىمەن! — دەپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر بۇنىڭغا رازى بوپتۇ. پادىشاھنىڭ ئەمرى بىلەن كۆچىلىك بىر پۇتۇك پۇتۇپتۇ، ھەمىسى ھەقدارلىقى ھەققىدە مۆھرىنى بېسىپتۇ، مۆھرى يوقلىرى بارمىقىنى بېسىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئوڭ قول ۋەزىر ئات باقارغا قانداق قىلىپ يالغان ئېيتقۇزۇشنىڭ چارىسىنى ئويلاپتۇ. ئۇ ئات باقارنىڭ يېنىغا بېرىپ، بوز ئات بىلەن تورۇق ئاتنىڭ ئەھۋالىنى سوراپتۇ، ئاندىن ئات باقارغا:

— سەن بۇگۈندىن باشلاپ بۇ ئىككى ئاتنى يوقات! — دەپتۇ. ئات باقار ھەيران بولۇپ:

— قانداق يوقىتىمەن؟ يوقالسا، پادىشاھقا نېمە دەيمەن؟ — دەپتۇ.

— يوقىتىش ئاسان، — دەپتۇ ئوڭ قول ۋەزىر، — مەن قىزىمنى ساڭا بېرىمەن، تويدا مۇشۇ ئىككى ئاتنى سويىسەن، پادىشاھقا ئاتلار ئۆلۈپ قالدى دەيسەن، — دەپتۇ. ئات باقار ئۇزۇندىن بېرى ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ قىزىغا غايىبانە ئاشىق بولۇپ يۈرگەنىكەن، شۇڭا نېرى ـ بېرىسىنى ئانچە كۆپ ئويلىمايلا ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ دېگىنىگە ماقۇل بوپتۇ. ئات باقار توينىڭ قەرەلى توشۇشتىن بىر كۈن ئاۋۋال ئىككى ئاتنى ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ ئۆيىگە ئەۋەتىپ بېرىپتۇ، ئىككى ئات سويۇلۇپ، گۆشى توي كۈنى جامائەتكە تارتىلىپتۇ. كەچتە نىكاھ ئوقۇلۇپ، ۋەزىرنىڭ قىزى ئات باقارنىڭ ئۆيىگە كۆچۈرۈلۈپتۇ.

توي ئۆتۈپ، ئاتلارنىڭ ئەھۋالىنى پادىشاھقا مەلۇم قىلىش ۋاقتى يېقىنلاشقانسېرى، ئات باقارنىڭ بېشىنىڭ ئېچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپتۇ، پادىشاھقا نېمە دېيىش توغرىسىدا كۆپ ئويلىنىپتۇ، ئاخىر ئۇنىڭ كاللىسىغا مۇنداق بىر ئەقىل كىرىپتۇ:

ئۇ ئات ئېغىلىنىڭ نېرىسىدىكى دۆڭگە بىر تال ياغاچنى سانجىپتۇ، ياغاچقا ئۆزىنىڭ تۇمىقىنى كىيدۈرۈپتۇ، ئاندىن يېنىپ كېلىپ، يۇگۇرگەن پېتى ھېلىقى ياغاچنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ـ دە، ئۇنى «پادىشاھ» بىلىپ:

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ھۆرمەتلىك شاھىم، ـــ دەپتۇ بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، بوز ئات بىلەن تورۇق ئات ئامانمۇ؟ ـــ دەپتۇ «پادىشاھ». ئات باقارنىڭ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ، يۇزى ئوت ئاپتۇ. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ:

ـــ ئۆلۈپ قالدى ! ـــ دەپ بولۇپ: «ئاپلا، بۇ سۆزۈم قاملاشمىدى» دەپ بۇرۇلۇپ ئۆيگە قايتىپتۇ.

ئەتىسى يەنە ھېلىقى ئۆزى ياساپ قويغان ياغاچنىڭ يېنىغا يۇگۇرۈپ بېرىپ:

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ھۆرمەتلىك شاھىم، ـــ دەپ سالام بېرىپتۇ. «شاھ» مۇ تۇنۇگۈنكىدەكلا:

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، بوز ئات بىلەن تورۇق ئات ئامانمۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ ئوغرى ئېلىپ كەتتى ! ـــ دەپتۇ ـ دە: «ئاپلا، بۇ سۆزۈم تېخىمۇ قاملاشمىدى» دەپ، يەنە ئۆيگە يېنىپ كەپتۇ.

ئۆگۈنى يەنە ياغاچنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بېرىپتۇ. «شاھ» ئۇنىڭ سالىمىغا سالام قايتۇرۇپ، ئاتلارنىڭ ئەھۋالىنى سورىغانكەن، ئات باقار:

ـــ بوز ئات بىلەن تورۇق ئات ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ قازىنىدا قاينىدى، ئات باقار ۋەزىرنىڭ قىزىنىڭ قوينىدا يايرىدى، ـــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن: «توغرا جاۋاب تاپتىم» دەپ، ئات باقارنىڭ كۆڭلى يورۇپ، خۇشال بولۇپ ئۆيگە قايتىپتۇ.

ئاڭغىچە ئاتلارنىڭ ئەھۋالىنى پادىشاھقا مەلۇم قىلىش قەرىلى توشۇپتۇ. پادىشاھ ئۆتكەنكى ۋەدىسى بويىچە ھەممە ئەمەلدارلىرىنى يىغىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئات باقار ئوردىغا كىرىپ كەپتۇ ـ دە:

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ھۆرمەتلىك شاھىم، ـــ دەپ سالام بېرىپتۇ. پادىشاھ:

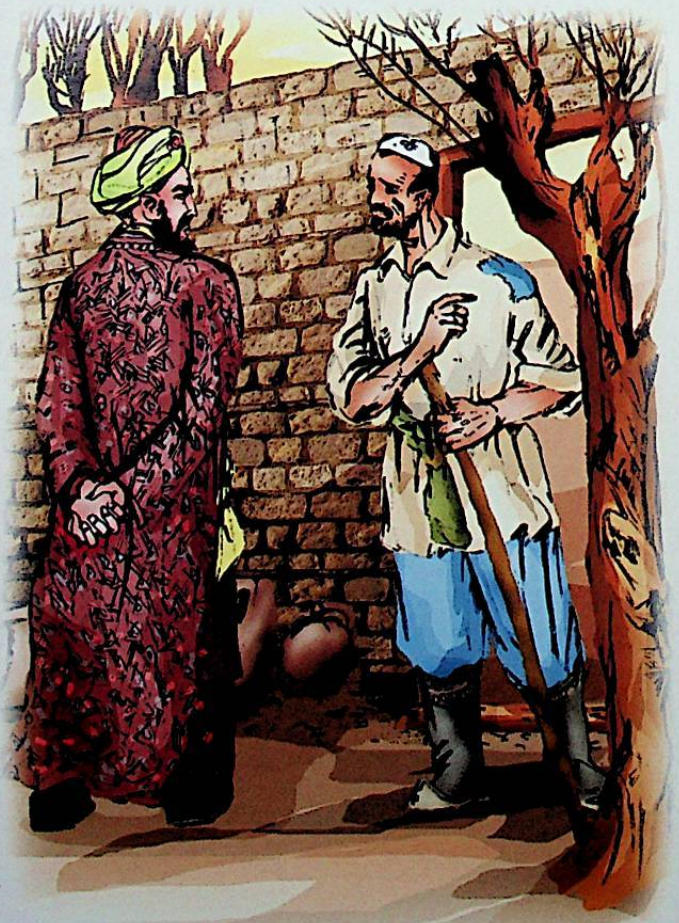

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، بوز ئات بىلەن تورۇق ئات ئامانمۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. ئات باقار:

ـــ بوز ئات بىلەن تورۇق ئات ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ قازىنىدا قاينىدى، ئات باقار ۋەزىرنىڭ قىزىنىڭ قوينىدا يايرىدى، ـــ دەپ راستىنى ئېيتىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ يۈرىكى پوكۇلداپ، چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ كۆچىلىكتىن:

ـــ راست ئېيتتىمۇ، يالغانمۇ؟ ـــ دەپ سورىغانكەن، كۆچىلىك:

ـــ راست، راستىنى ئېيتتى، ـــ دېيىشىپتۇ.

پادىشاھ پۇتۇكچىنى چاقىرىپ، ھېلىقى پۇتۇكنى ئوقۇتۇپتۇ، ۋەدە بويىچە جاللاتنى چاقىرىپ، باشقىلارنى ئازدۇرۇپ، يالغان ئېيتىشقا دەۋەت قىلغان ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ كاللىسىنى ئاپتۇ. راست سۆز ئات باقارنى ئۆزىگە ئوڭ قول ۋەزىر قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئات باقار ئات بېقىشتىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

ھۇۋەي باتۇر

ۇنىڭدىن ناھايىتى كۆپ زامانلار ئىلگىرى بىر يېزا بولغانىكەن. بىر كۈنى بۇ يېزىدا چوڭ ئويۇن - تاماشا بوپتۇ، يېزىنىڭ ئۇلۇغ - ئۇششاق بارلىق ئاھالىسى راسا تاماشا قىلىپ ھارغاندىن كېيىن كېچىسى قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. شۇ چاغدا بۇ يېزىغا باسقۇنچىلار باستۇرۇپ كىرىپتۇ - دە، بارلىق ئاتلارنى ھەيدەپ كېتىپتۇ. «ياۋ تەگدى ! ياۋ تەگدى !» دېگەن قىقاس - چۇقان بىلەن كۆتۈرۈلگەن كىشىلەر ياۋغا قارشى ئاتلىنىپ چىقايلى دەپ قارىسا، يېزىدا ھېچكىمدە ئات قالمىغان. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار باسقۇنچىلارنىڭ نەدىن كېلىپ، نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي، قىقاس - چۇقانلار بىلەن تاڭنى ئاتقۇزۇپتۇ.

ئەتىسى پۈتۈن يېزا ئاھالىسى بىر جايغا توپلىنىپ، باسقۇنچىلاردىن ئاتلارنى قۇتۇلدۇرۇپ كېلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىپتۇ. شۇ چاغدا ياشلارنىڭ ئارىسىدىن ھۇۋەي دېگەن بىر يىگىت:

— ئەگەر جامائەت لايىق كۆرسە، باسقۇنچىلارنىڭ كەينىدىن بىز ياشلار قوغلاپ بارايلى، بۇنىڭغا بىرىنچى بولۇپ مانا مەن تەييار. قېنى يىگىتلەر، مېنىڭ بىلەن يەنە كىملەر بارىدۇ؟ — دەپتۇ.

كۈچ - قۇۋۋىتى ئېشىپ، باسقۇنچىلارغا غەزىپى قايناپ تۇرغان ياش يىگىتلەر: «مەنمۇ بارىمەن، مەنمۇ بارىمەن !» دەپ كەينى - كەينىدىن ئۆز خاھىشلىرىنى ئىزھار قىپتۇ - دە، شۇ زامات بەزىلەر قىلىچ، بەزىلەر ئوقيا، بەزىلەر پالتا ۋە تاياق - توقماقلار بىلەن قوراللىنىپتۇ، بىرنەچچە كۈنلۈك ئوزۇق ئاپتۇ ۋە باسقۇنچىلارنىڭ كەينىدىن ئىز قوغلاپ كېتىپتۇ. ئاردىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ يېرىمى چىدىماستىن: «ئۈچ كۈندىن بېرى باسقۇنچىلار باردىغان يېرىگمۇ بېرىپ بولغاندۇ، بىز پىيادە ئۇلارغا قانداقمۇ يېتىشەلەيمىز؟ ! قويۇڭلار، شۇنچىۋالا قىلىپ بىزگە نېمە ئالۋان ئىدى !» دەپ قايتىپ كېتىپتۇ. قالغان يېرىمى يولنى داۋام قىپتۇ، يولدا

ئۇچرىغان جەرەن ۋە باشقا ئوۋ ھايۋانلىرىنى ئېتىپ كاۋاپ قىلىپ يەپ يۈرۈپ، ئاخىر ئېگىز بىر تاغقا يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئەنە شۇ تاغقا كەلگەندە، باسقۇنچىلارنىڭ ئىزىنى يوقتىپ قويۇپتۇ.

ئۇلار: «ئاۋۋال بىرەرنەرسە ئوۋلاپ قورساقنى تويغۇزۇۋالايلى، ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە قىلىشىمىز توغرىسىدا مەسلىھەت قىلارمىز» دەپ، ئۇياق ـ بۇياققا قارىسا، بىر قىيا تاشنىڭ ئۈستىدە بىر كېيىك ئوتلاپ يۈرۈپتۇ. ھۇۋەي قارىغا ئېلىپ بىر ئاتقانىكەن، ھېلىقى كېيىك دومىلاپ چۈشۈپتۇ. بۇلار چاقمـ ـقىنى چېقىپ ئوت يېقىپتۇ ـ دە، كېيىك گۆشىنى راسا كاۋاپ قىلىپ يەپ، قورساقلىرىنى تويغۇزۇپتۇ ۋە بىرئاز دەم ئېلىپ يېتىپ ھاردۇقلىرىنى چىقارغاندىن كېيىن، ئەمدى نېمە قىلىش كېرەكلىكى توغـ ـرىسىدا مەسلىھەتلىشىشكە باشلاپتۇ. بەزىلەر: «بۇنىڭ بۇياقىغا ئىزسىز بېرىشقا بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە ھازىرلا قايتىپ كېتەيلى» دەپتۇ، بەزىلەر: «تەۋەككۈلگە شۇ تاغنى ياقلاپ مېڭىۋېرەيلى، ھېچبولمىغاندا بىرەر ئادەم بار يەرگە چىقىپ قالارمىز» دەپتۇ. بۇلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ھۇۋەي:

ــ بولمىسا مۇنداق قىلايلى: سىلەر مەشەدە تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن تاغنىڭ بېشىغا چىقىپ تاغنىڭ ئۇ تەرىپىگە قاراپ باقاي، ئەگەر تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە بىرەر ئەل ـ يۇرت كۆرۈنگۈدەك بولسا، قالىپقىمنى ئوك قولۇمغا ئېلىپ ئوڭغا ئايلاندۇرىمەن، ئۇ چاغدا سىلەرمۇ مېنىڭ يېنىمغا چىقىسىلەر. ئەگەر ھېچ نەرسە كۆرۈنمىگۈدەك بولسا، قالىپقىمنى سول قولۇمغا ئېلىپ سولغا ئايلاندۇرىمەن، ئۇ چاغدا سىلەر جا ـ يىڭلاردا تۇرۇپ تۇرىسىلەر، مەن ئۆزۈم قايتىپ چۈشىمەن، ئۇنىڭدىن كېيىن كېتىمىز، ــ دەپ تاغنىڭ بېشىغا چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۇ ئەڭ ئېگىز بىر چوققىغا چىقىپ قارىسا، تاغنىڭ ئۇ تەرىپى ئاجايىپ چىرايلىق، تۈپتۈز چىمەنـ ـلىك ئىكەن. ئۇنىڭ بىر چېتىدە بىر يېزا بولۇپ، ئەتراپتا سان ـ ساناقسىز يىلقىلار، كالىلار، قويلار

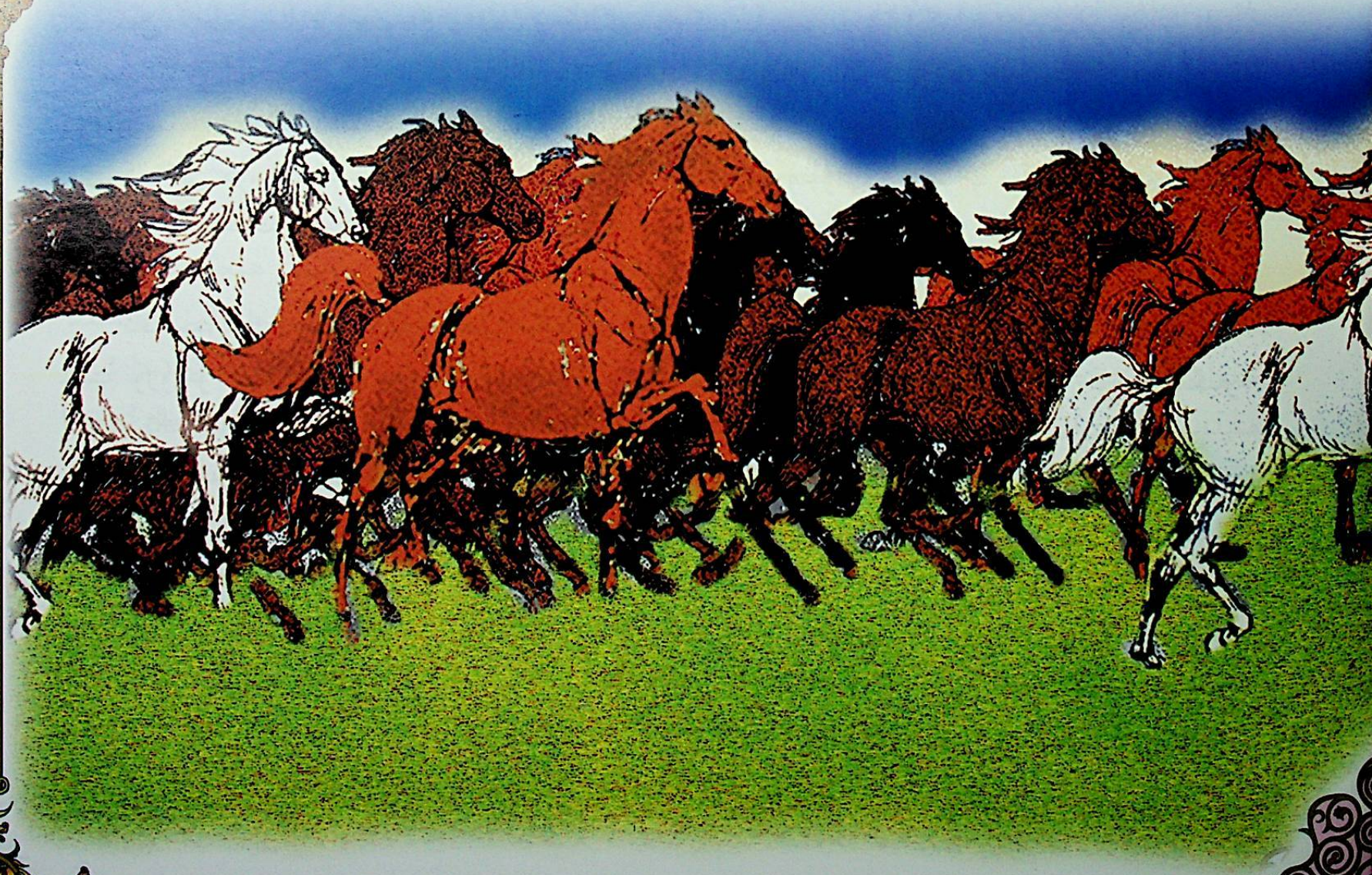

ئوتلاپ يۈرگۈدەك. بۇنى كۆرگەن ھۇۋەي بەشىدىن قالپىقىنى ئوك قولىغا ئېلىپ ئوڭغا ئايلاندۇرۇپتۇ.

تاغنىڭ ئېتىكىدە تۇرۇپ، ھۇۋەينىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرغان ئالتە دوستى ئۇنىڭ قالپىقىنى ئوك قولىغا ئېلىپ ئوڭغا ئايلاندۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇشۇپتۇ ۋە شۇ زامات ھۇۋەينىڭ ئالدىغا يېتىپ چىقىپتۇ، ئۇ يەردىن توپتوغرا ھېلىقى يېزىغا قاراپ مېڭىپتۇ، يېزىدىكى بىر تۈل مومانىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ، شۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ قاپتۇ، بۇ مو-مايدىن سوراشتۇرۇپ بىلسە، بۇ يېزا بىر چوڭ بايغا قاراشلىق بولۇپ، يېزا ئاھالىسىنىڭ ھەممىسى شۇ بايىنىڭ قۇل ۋە چاكارلىرى ئىكەن. ئەتراپتا يەرنىڭ يۈزى كۆرۈنمەي ئوتلاپ يۈرگەن سان - سانا-قسىز مالالارمۇ شۇ بايىنىڭ بولۇپ، قۇل ۋە چاكارلىرىنىڭ ماڭلاي تەرى بىلەن توپلىغانىكەن. ئۇنى ئاز دەپ، ئۇ-زىنىڭ ئاتارمەن - چاپارمەنلىرىنى يىراق يېزىلارغا ئەۋەتىپ، ھەمايىسىز ئاھالىنىڭ مالىلىرىنى بۇلاپ - تالىتىپ كېلىدىكەن. ھۇۋەي باتۇرنىڭ يېزىسىنىڭ مېلىنىمۇ ئەنە شۇ باي ئۆزىنىڭ چاپارمەنلىرى ئارقا-لىق بۇلاپ ئەكەلگەنىكەن.

بىر كۈنى ھۇۋەي ئەتراپنى ئارىلاپ يۈرۈپ، بىربۇلاق بويىدا گۈل تېرىپ يۈرگەن چىرايلىق بىر قىزنى كۆرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئاستاغىنا قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ گۈل تېرىشكە باشلاپتۇ، تەرگەن گۈللىرىنى قىزغا تەقدىم قىپتۇ ۋە ئۇياقتىن - بۇياقتىن گەپلىشىپ ئىككىسى تونۇشۇپتۇ. ھۇۋەيمۇ چىرايلىق يىگىت ئىكەن، قىزمۇ ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. بۇ ھېلىقى بايىنىڭ قىزى ئىكەن.

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككىسى بىرنەچچە كۈن خالىيدا تېپىشىپ يۈرۈپتۇ. قىزنىڭ ئاتىسى ھەر جۇ-مە كۈنى ئوۋ ئوۋلاپ كۆڭۈل ئېچىپ كېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئاتارمەن - چاپارمەنلىرى بىلەن تاغقا كې-تىدىكەن، كەچقۇرۇنلۇقى ھېرىپ - ئېچىپ كەلگەندىن كېيىن مەي - شارابلارنى ئىچىشىپ ئۇزاق تاما-شا قىلىپ ئولتۇرىدىكەن - دە، كېيىن قاتتىق ئۇخلاپ قالىدىكەن. قىز ئەنە شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھۇۋەي بىلەن قېچىپ كەتمەكچى بوپتۇ.

كۈتكەن جۈمە كۈنىمۇ كېلىپ باي ئوۋغا چىقىپتۇ، كەچقۇرۇنلۇقى ھېرىپ - ئېچىپ كېلىپ ئۇزاق-قىچە ئۇلپەتچىلىك قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ ۋە كۆپ ئىچىپ مەست بولغاندىن كېيىن قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپ-تۇ.

تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ ياتقان ھۇۋەي قىزنىڭ ئىشارىسى بويىچە، ۋاقىتنىڭ يەتكەنلىكىنى بە-لىپ تۇرۇپتۇ، يولداشلىرى بىلەن يىلقىنىڭ ئارىسىغا بېرىپ، ئەڭ ياخشى سەككىز ئاتنى تۇتۇپ ئېگەر-لەپتۇ، ئالتە ئاتقا ئالتە يولدىشىنى مىندۇرۇپ، ناھايىتى كۆپ ئاتلارنى ھەيدىتىپ يولغا ساپتۇ - دە:

— سىلەر توختىماي مېڭىۋېرىڭلار، مەن قىزنى ئېلىپ ئارقاڭلاردىن كۆزىتىپ ماڭىمەن، چۈنكى ئۇلار كەينىمىزدىن قوغلاپ كېلىشى مۇمكىن، — دەپ، ئۆزى بىر ئاتنى مىنىپ، بىر ئاتنى يېتىلەپ قىزنىڭ ئالدىغا كەپتۇ.

قىز بىر بېشى لىققىدە كىيىم - كېچەك، بىر بېشى لىققىدە ئالتۇن بىلەن تولدۇرۇلغان خۇرجۇننى ئاتقا ئارتىپتۇ - دە، ئاندىن ئىككىسى يولغا راۋان بوپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، ئالدى تەرەپتە — يىراق بىر يەردە قاپقارا چاڭ توزۇتۇپ كېتىپ بارغان ئاتلارنىڭ قارىسى كۆرۈنۈپتۇ:

— ئاۋۇ ئالدىمىزدا كېتىپ بارغان نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ قىز.

— بىر ياققا كېتىپ بارغان كارۋان بولسا كېرەك، — دەپ قويۇپتۇ ھۇۋەي، چۈنكى قىز بۇلارنى

باسقۇنچىلار ئىكەن دەپ ئويلاپ قالمىسۇن دەپ، يولداشلىرىنىڭ بارلىقى ۋە قىلغان ئىشلىرى توغرىسىدا قىزغا ئېيتماپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، شۇلارغا يېتىشۈپلىپ بىللە ماڭساق بولىدىكەن، — دەپتۇ قىز.

— ئۇلار بىلەن ھەمراھ بولۇپ ماڭساق ياخشى بولاتتى، بىراق ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاتىڭىزنىڭ تۇنۇشلىرى بولۇپ قېلىپ، سىزنى تونۇپ قالسا، قانداق بولىدۇ؟ — دەپتۇ ھۇۋەي.

— بۇ گېپىڭىزمۇ توغرا، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۇلارنىڭ كەينىدىن قارىسىنى كۆرۈپ ماڭغىنىمىز ياخشىكەن، — دەپتۇ قىز.

ئىككىسى ئالدىدىكى ئاتلارنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار خېلى يول ماڭغاندىن كېيىن: «بىرئاز دەم ئېلىۋالايلى» دەپ، بىر بۇلاقنىڭ بويىدا ئاتتىن چۈشۈپ ئولتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا قىز بۇ جاينىڭ گۈزەللىكىگە ھەۋەس قىلىپ قاراۋېتىپ، ئارقا تەرەپتە ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈۋاتقان چاڭ - توزانىنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە ھۇۋەيگە:

— ئاۋۇ تەرەپتىن كۆتۈرۈلۈپ كېلىۋاتقان چاڭ - توزانىنى قاراڭا، ئېھتىمال ئاتامنىڭ ئاتارمەن - چاپارمەنلىرى قوغلاپ كېلىۋاتسا كېرەك. بولۇڭ، چاپسانراق قاچايلى ! — دەپتۇ.

لېكىن، ھۇۋەي ھەرقانداق قىلىپ بولسىمۇ، ئالدىدا كېتىپ بارغان ئاتلارنى تارتقۇزۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، دۇشمەننىڭ يولىنى شۇ يەردە توسۇپ زەربە بەرمەكچى بوپتۇ ۋە قىزنى ماڭغۇزۇۋېتىپ، ئۆزى بىر تاشنىڭ دالدىسىغا كىرىپ يول توسۇپ يېتىپتۇ.

باي ئۆلگۈچە ئىچىپ مەست بولۇپ، قاتتىق ئۇخلاپ قالغان جۈمە ئاخشىمىنىڭ ئەتىسى ئېسىگە كەلگەندىن كېيىن، قىزنىڭ قاچقانلىقى ۋە نۇرغۇن ئاتلىرىنى بىرىنىڭ ھەيدەپ كەتكەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ بارلىق ئاتارمەن - چاپارمەنلىرىنى ئېلىپ ئىز قوغلاپ چىققانىكەن. ئۇلار چاڭ - توپا توزۇتۇپ ماڭغىنىچە ھۇۋەي ماراپ ياتقان تاشقا يېقىن كەپتۇ. ھۇۋەي بىر ئاتقىلى تۇرغانىكەن، ئۇلار - نىڭ تەڭدىن تولىسى قىرىلىپ كېتىپتۇ، قالغانلىرى ئۆزلىرىنى تاشلارنىڭ دالدىلىرىغا ئېلىپ ئېتىشقا باشلاپتۇ. ئۇزاق ئېتىشقاندىن كېيىن بايىنىڭ ئادەملىرىدىن ئاخىر بەش - ئالتىلا كىشى قاپتۇ، بايىنىڭ ئۆزىمۇ ياردار بوپتۇ. ئۆزىنىڭمۇ ھالاك بولۇشىغا كۆزى يەتكەن باي تەسلىم بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ھۇۋەي ئۇ بايدىن ئىككىنچى بۇ تەرەپلەرگە ئاياغ باسماسلىقى، بۇنىڭدىن كېيىن ھېچكىمنىڭ مېلىنى بۇلىماسلىقى توغرىسىدا تىلخەت ئېلىپ قايتۇرۇۋېتىپتۇ، ئۆزى بولسا، يولغا چىقىپ قىزغا يېتىشۇاپتۇ، ئۇنىڭغا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ، كېيىن ئىككىسى ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ، ئالدىدا ئات ھەيدەپ كېتىپ بارغانلارغا يېتىشىپتۇ، شۇ چاغدىلا قىزغا ئۆز يولداشلىرىنى تونۇشتۇرۇپ، ھەممە گەپنى ئېيتىپتۇ، يولداشلىرىغىمۇ يولدا بولغان قانلىق جەڭ توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار بىر ھەپتە يول ماڭغاندىن كېيىن، ئۆز يېزىسىغا يېتىپ كەپتۇ. بۇلارنىڭ تەقدىرىدىن خەۋەرسىز قايغۇرۇپ تۇرغان جامائەت ناھايىتى خۇشال بولۇپ قارشى ئاپتۇ.

ھۇۋەي باتۇر ئىلگىرى ئۆزلىرى ئالدۇرۇپ قويغان ئاتلىرىدىن نەچچە باراۋەر كۆپ ئېلىپ كەلگەن ئاتلارنى يېزىنىڭ بارلىق ئاھالىسىگە بۆلۈپ بېرىپتۇ، ئۆزى چوڭ توي - مەرىكە قىلىپ ھېلىقى قىزغا ئۆيلىنىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ھۇۋەي «باتۇر» دېگەن نامنى ئېلىپ، داڭقى پۈتۈن ئەتراپقا تارقىلىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يېزىنىڭ ئاھالىسى خاتىرجەم بولۇپ، بەختىيار ھايات كەچۈرۈشكە باشلىغانىكەن.

قاينا، چۆگۈن

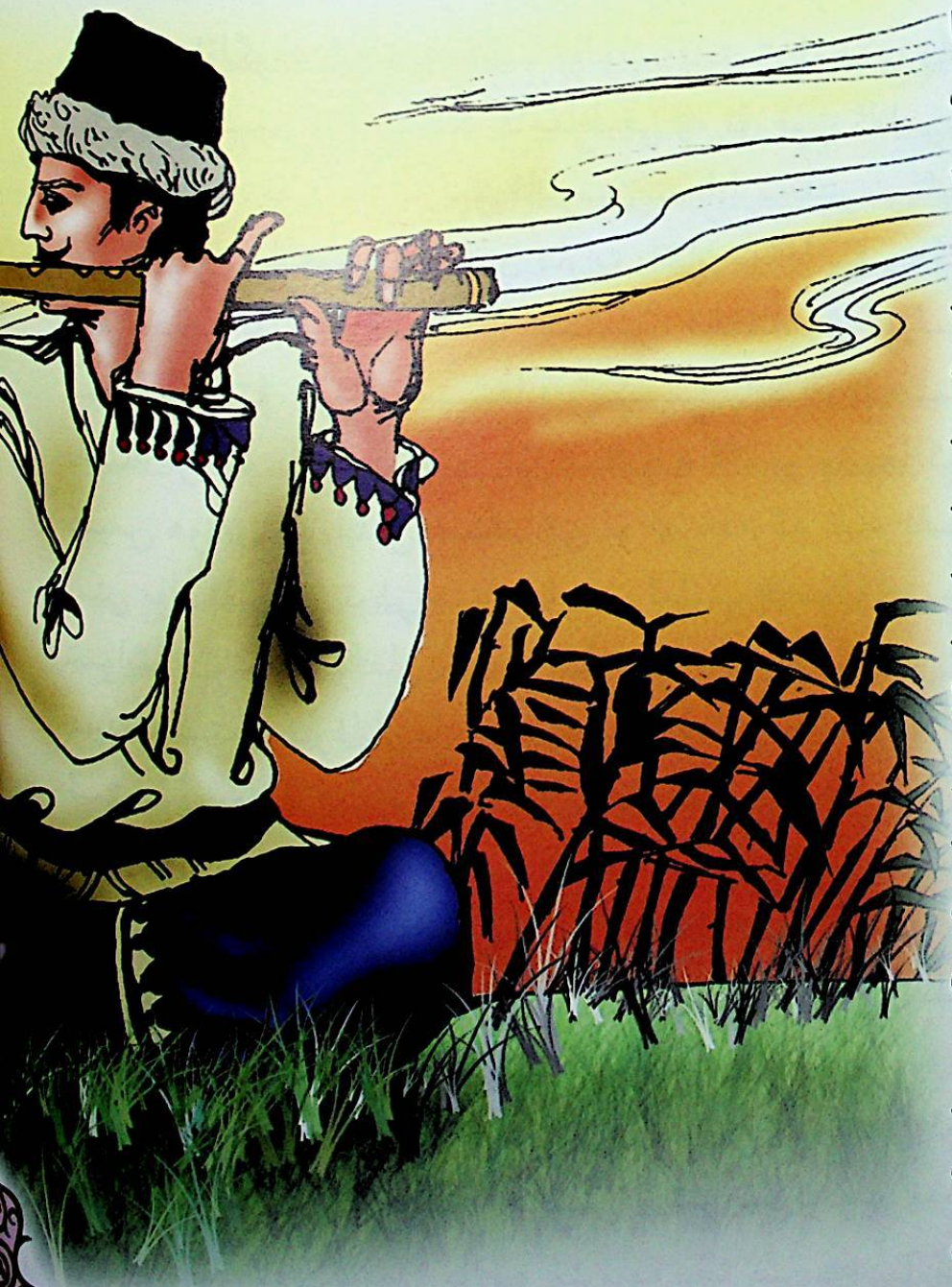

ئۇيەتلەرگە قارىغاندا، بۇرۇنقى زاماندا بىر دېھقان بولغانكەن، ئۇنىڭ مايسىخان دېگەن ئەگەچان ھەم چىرايلىق بىر قىزى بار ئىكەن. مەھەللىدىكى ياش يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى مايسىخاننى ياخشى كۆرىدىكەن، ئەمما مايسىخان زېمىندار مامۇتنىڭكىدە يىلىمچى بولۇپ ئىشلەيدىغان قۇربانىنى ياراتقانىكەن. قىز ھەر دائىم قۇربانىنىڭ قوي باققان يېرىگە بېرىپ يارەملىشىدىكەن ھەم ئۇنىڭغا نەي چالدۇرىدىكەن. قۇربانمۇ: «توي قىلغۇدەك پۇل تاپسامىلا، سېنىڭ بىلەن توي قىلاتتىم» دەيدىكەن.

بىر كۈنى قۇربان ئىشلىگەن ئىشى ئۈچۈن زېمىندار مامۇتتىن پۇل سورىغانىكەن، ئۇ: «مەندە تېخى سېنىڭ ھېسابلاشقۇدەك پۇلۇڭ يوق» دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئاخىر قۇربان يۇرتىدىن ۋە مايسىخاندىن ۋاقىتلىق ئايرىلىپ، پۇل تېپىشنىڭ باشقا ئامالىنى ئىزدەشنى قارار قىپتۇ. لېكىن، ئۇ زامانلاردا ھەممە نەرسە ئەمەلدارلار بىلەن زېمىنداراڭ قولىدا ئىكەن، كەمبەغەللەرنىڭ پۇل تېپىشىغا ھېچقانداق ئامال يوق ئىكەن، شۇڭا قۇربان ئۇچ يىل مۇساپىر بولۇپ يۇرۇپ پۇل تۇرماق ئىشمۇ تاپالماپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قۇربان سەپەردە كېتىۋېتىپ، بىر ئاقساقال بوۋايغا ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بوۋاي تامام يېمەگەنلىكىنى، قورسىقى

ئېچىپ ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن نان سوراپتۇ. قۇربان ئۆزىگە ئوخشاش جاپا ـ مۇشەققەت چەككەن كىشىنى كۆرسە، چىداپ تۇرالماي غەمخورلۇق قىلىدىكەن، شۇڭا خورجۇنىدىكى نياندىن بىرئاز ئېلىپ بوۋايغا بېرىپتۇ. بوۋاي يەپ بولۇپ يەنە سوراپتۇ. قۇربان ئۆزىنىڭ ياش ئىكەنلىكىنى، بوۋايغا قارىغاندا چىداملىقراق ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، نانىنىڭ ھەممىسىنى بوۋايغا بېرىۋېتىپتۇ. بوۋاي قورسىقىنى تويغۇزۇۋالغاندىن كېيىن قۇربانغا يېنىدىكى چۆگۈننى بېرىپ، سۇ ئەكېلىشكە بۇيرۇپتۇ ۋە:

ــ يىگىت، سۇ ئېلىشتا چۆگۈننىڭ قاپقىقىنى ئېچىشنى، ئۆيلەنگەندىن كېيىن ئەمگەك قىلىشنى ئۇنتۇما، ــ دەپتۇ.

قۇربان ئېرىنمەستىن ھەم يىراق دېمەستىن بىر چۆگۈن سۇ ئەكېلىپ بېرىپتۇ. بوۋاي سۇنى ئىچىپ بولۇپ يەنە بۇيرۇپتۇ. قۇربان قورسىقىنىڭ ئاچلىقىغا قارىماستىن يەنە مېڭىپتۇ. بۇ چاغدا بوۋاي چاقىرىۋېلىپ:

ــ ئاق كۆڭۈل يىگىت، سېنىڭ نېمىگە ھاجىتىڭ چۈشسە، چۆگۈندىن: «قاينا، چۆگۈن» دەپ سوراسىڭ، شۇنى بېرىدۇ، ھاجەت بولمىغان نەرسىنى سورىما، ــ دەپتۇ.

قۇربان سۇنى ئەكەلسە بوۋاي يوق. بۇ ئەجەب ئىشقۇ، دەپ، ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ قۇربان. شۇنىڭ بىلەن

ئەتراپنى ئىزدەپتۇ، ۋارقىراپتۇ، لېكىن بوۋاينى ھېچقانداق يەردىن تاپالماپتۇ. ئۇ، ھە، بۇ خىزىر ئوخ-شايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. قورسىقى ئېچىپ كەتكەن قۇربان بوۋاينىڭ سۆزىنى يادىغا كەلتۈرۈپ: «قاينا، چۆ-گۈن» دەپ، نان سورىغانكەن، چۆگۈننىڭ ئىچىدىن پۇرقىراپ ھور چىقىپ تۇرغان بىرقانچە ئىسسىق نان چىقىپتۇ. قۇربان خۇشال بولغىنىدىن ناخشىسىنى ئېيتىپ، چۆگۈننى كۆتۈرگىنىچە يۇرتىغا راۋان بوپ-تۇ، كېتىۋېتىپ، مايسىخاننى ئەمدى ئالىدىغان بولدۇم، دەپ ئويلاپتۇ.

قۇربان كەتكەندىن كېيىن، زېمىندار مامۇت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلار مايسىخاننى ئېلىشنىڭ قەستە-گە چۈشۈپتۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالماپتۇ. مايسىخان بولسا، قۇربانىنىڭ كې-لىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

بىر كۈنى قۇربان ئاسماندىن چۈشكەندەكلا كېلىپ قاپتۇ. قولۇم ـ قوشنىلىرى ناھايىتى خۇشال بوپتۇ. مامۇت بايلار بولسا: «بىر چۆگۈنلا ئەكەپتۇ، باشقا ھېچنېمە تاپالماپتۇ» دېيىشىپ زادىلىق قىلىشىپتۇ.

قۇربانىنىڭ ھەقمەتەن چۆگۈندىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئىكەن. ئۇ چۆگۈندىن بىرنەرسە سورىماق-چى بولۇپ: «پۇل سورايمۇ ياكى باشقا نەرسىمۇ؟» دەپ ئويلاپتۇ، ئاخىر بىر كەتمەن بىلەن ئۇرۇق سوراپ-تۇ، ئاندىن بوز يەر ئېچىپ، دېھقانچىلىق قىپتۇ، مايسىخان ئۇنىڭغا ياردەملىشىپتۇ، كۈزلۈكى مول ھو-سۇل ئاپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك ۋە ئۆي ـ جابدۇق تەييارلاپ ئىككـ-سى توي قىلىشىپتۇ.

قۇربانىنىڭ خاسىيەتلىك چۆگۈنى ھەققىدىكى خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن، مامۇت ئۇنى قولغا چۈشۈ-رۈشنى قەستلەپ، قۇربانىنىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

قۇربانىنىڭ مامۇتقا چۆگۈننى بېرىشكە كۆڭلى ئۇنمىسىمۇ، ھامان ئۇنىڭ تارتىۋالىدىغانلىقىنى سېزىپ، دېھقانچىلىققا ئىشلىتىدىغان قوراللارغا تېگىشىشنى ئويلاپتۇ. مايسىخان قۇربانىنى چاقىرىۋېلىپ:

— مامۇتنىڭ كۆك ئېتىغا تېگىشىڭ، يەر تېرىغاندا ئىشلىتىمىز، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

بۇ ئىشنى ئاڭلاپ ھەيران بولغان جامائەت قۇربانغا ئەگىشىپ مېڭىپتىكەن، يېرىم يولدا چۆگۈننى ئېلىش ئۈچۈن كېلىۋاتقان مامۇتقا ئۇچراپتۇ.

— چۆگۈنۈمنى سېنىڭ كۆك ئېتىڭغا تېگىشىمەن، — دەپتۇ قۇربان.

— چۆگۈننىڭ سىرىنى كۆرسەت، — دەپتۇ مامۇت.

قۇربان جامائەت ئالدىدا: «قاينا، چۆگۈن» دەپتىكەن، خىلمۇخىل نەرسىلەر چىققىلى تۇرۇپتۇ، بار-غانسېرى كۆپ چىقىپتۇ. مامۇت ھوشىنى يوقىتاي دەپ قاپتۇ. قۇربان چۆگۈندىن چىققان نەرسە ـ كې-رەكلەرنى بىللە كەلگەن كۆپچىلىككە بۆلۈپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى ئاپتۇ.

مامۇت ۋەدە بويىچە كۆك ئېتىنى چۆگۈنگە تېگىشىپ، تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەرنى ئېلىش ئۈچۈن ئالـ-دىراپ ئۆيىگە مېڭىپتۇ. ئۆيىگە كېلىپ، قولۇم ـ قوشنا ۋە ئۆيىدىكىلەرنى ھەيدەپ چىقىرىۋېتىپ، ئە-شىكنى تاقاپ ئالتۇنلارنى يىغىۋېلىش ئۈچۈن تەييارلىنىپتۇ.

قوشنىلىرى خېلى ۋاقىت تىڭ تىڭلاپ كۆرسىمۇ، مامۇتتىن ھېچ دېرەك بولماپتۇ. كىشىلەر بارغاـ-سېرى كۆپىيىپ غۇلغۇلا قىلىشىپتۇ. ئاقىۋەت ئۇلار ئۆيىگە كىرىپ قارىسا، چۆگۈندىن ئالتۇن ئەمەس، ئەكسىچە ناھايىتى نۇرغۇن كېسەك چىقىپ، ياۋۇز مامۇتنى بېسىپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ مامۇتنىڭ قولىدا ئېزىلىۋاتقانلار ھەم قۇربان بىلەن مايسىخانلار ئازاد بولۇپ، بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

خاسیە تلىك دورا

ۇرۇنقى زاماندا شاھمەردان ئىسىملىك بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ بىر ئوغۇل، بىر قىزى بولۇپ، ئوغلىنىڭ ئېتى ئابدۇل ئىكەن. پادىشاھ ئابدۇلنى تۇغۇلۇشى بىلەنلا ئۆز ھا- مىيلىقىدىكى شەھەرنىڭ پادىشاھلىقىغا نىشانلاپ، مەخسۇس قەسىر ياسىتىپ، ئىنىكىئانا، قىرىق كېنىزەك ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئارزۇ - ئارمانلاپ، ئەتىۋارلاپ بېقىپ چوڭ قىپتۇ، بىراق ئابدۇل كۆ- زىگە قارىغانسىرى لايغەزەل، ھاڭۋاقتى بولۇپ چىقىپتۇ. شاھ غەمگە پېتىپ، ئاتاقلىق دانىشمەن - ئۆلە- مالارنى تەكلىپ قىلىپ، ئون مىڭ تىللا خەجلەپ دەرس بەرگۈزۈپتۇ. ئابدۇل ئوڭلانماپتۇ. پادىشاھنىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ، سەپرايى مىڭ گەز ئۆرلەپتۇ.

— ئەي ئوردا گۈلى، — دەپتۇ شاھ ئوڭ قول ۋەزىرىگە، — بىر كېچە - كۈندۈز مۆھلەت بېرىمەن. ئابدۇلنى زېرەكلەرنىڭ زېرىكى، چېچەنلەرنىڭ چېچىنى، چاققانلارنىڭ چاققىنى قىلغۇدەك دورا تېپىپ كەل! مۇشۇ ۋاقىت ئىچىدە تېپىپ كېلەلمىسەڭ، ئەجرىڭ ئۇچۇن مىڭ تىللا ئالمىسەن، تاپالمىساڭ كاللاڭ مېنىڭ!

ۋەزىر: «خوپ، تەقسىر!» دەپ ئارقىسىچە مېڭىپ، پادىشاھنىڭ قەسىرىدىن ئايرىلىپتۇ، ئالدى - ئار- قىسىغا باقماي ئۇدۇل تېۋىپ - ھەكىملەرنىڭ يېنىغا چېپىپتۇ. ۋەزىر، بۇ قانچىلىك گەپ ئىدى، ئۇنداق دورىنى بېرىپلا تاپىمەن، مىڭ تىللانى ساق سالىمەن، دەپ ئويلاپتۇ، ئەمما تېۋىپلار:

— خۇدا ھەققى، ئۆمرىمىزدە ئۇنداق كېسەلگە دورا ياساپ باقمان ئەمەسمىز، بەلكىم ئەرشتە باردۇ، ئاللا ئىگەمگە سېغىنىڭلار، — دېيىشىپ دۇكانلىرىنى تاقاشقا باشلاپتۇ.

ۋەزىر تىت - تىت بولۇپ، دورا - دەرمەك بازىرىغا بېرىپتۇ. دورىپۇرۇشلارنىڭمۇ جاۋابى شۇنداق بوپتۇ. ۋەزىر بىر تاختاي ياستىپ، ئۇنىڭغا شاھزادە ئابدۇلنىڭ كېسىلىنى پۈتۈپ، ئابدۇلنى داۋالاپ زې- رەكلەرنىڭ زېرىكى، چېچەنلەرنىڭ چېچىنى، چاققانلارنىڭ چاققىنى قىلىپ ساقايتقۇچىلارغا مىڭ تىللا ئىنئام قىلىدىغانلىقىنى جاكارلاپ، چىقىمغان دۆڭ، چۈشمىگەن ئوي، بارمىغان يەر قالماپتۇ. ئۇچرىغان- لىكى ئادەم بېشىنى چايقاپ كېتىپ قاپتۇ. ۋاقىت توشۇپتۇ. ۋەزىر بېشى قېتىپ، غەمگە پېتىپ ئۆيىگە كەپتۇ. ۋەزىر ئوردىكى چاغدا ئۆيىگە ئايلاپ كېلەلمەيدىكەن، خوتۇن، بالا - چاقىلىرى ئۇنى كۆرۈپ ئەركىلەپ ئالدىغا چىقىپتۇ. ۋەزىر ئۇلارنى باغرىغا بېسىپ، بېشىغا چۈشكەن كۈننى بايان قىلىپ، رازى - رىزالىق بېرىپتۇ. ئۆيدە يىغا - زار كۆتۈرۈلۈپتۇ. شۇ ئەسنادا بىرى ئىشىكنى قېقىپتۇ، ۋەزىر ئىشىكنى ئېچىپ، يۈزلىرى قورۇق، پۈتلىرىدا چورۇق، ساقىلى كىندىكىدىن ئاشىدىغان، مۇرىسىدە كەت-

ممنى، قولتۇقمدا سېۋىتى بار بىر دېھقاننى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئىشىك ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۈيدىكى داد ـ پەريادنى ئاڭلاپ كىرگەنىكەن.

ــ بالام، بېشىڭغا نېمە كۈن چۈشتى؟ ــ دەپ سوراپتۇ بوۋاي ۋەزىردىن.

ۋەزىر بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ كېلىپ، مۇنداق مۇناجات ئوقۇپتۇ:

پىرقىرايدۇ بېشىمدا بىر تۇگمەن تېشى،
ساينۇەن بوپ بۇ بېشىمغا، جېنىم بوۋا،
ئاقۇر دەريا بولۇپ ئۇرۇق ـ تۇغقان يېشى.
بەرسەڭ ئىدىڭ ئابدۇل ئۇچۇن ئېسىل دورا.

بوۋاينىڭ كەچۈرمىشلىرى كۆپ بولغاچقا، بىلىدىغانلىرىمۇ مول ئىكەن. ئۇ ۋەزىرنىڭ ھالىغا يېتىپ، كۆڭۈل ساندۇقىنى ئېچىپتۇ:

ــ يىغلىما، بالام. شاھزادىگە دورا تاپماق بەكمۇ ئاسان، پۇلىمۇ بەك ئەرزان. ئۇ دورا خاسىيەتلىك ھەم شىپالىق، قويماس تەندە زەررىچە ئىللەت يېگەن ھامان.

بوۋاينىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ، ۋەزىرنىڭ دىلى سۆيۈنۈپ، تېنى يايراپ كېتىپتۇ.

ــ ئەي شەپقەتلىك بوۋا، ــ دەپتۇ ۋەزىر تىزلىنىپ، ــ شۇ دورىنىڭ نامىنى دەپ بەرسەڭ.

ــ قۇلاق سال، بالام، ئول دورىنى ئاتايدۇ مۇساپىرچىلىق شارابى، شاھزادە ئۇنىڭدىن ئىچسە قانغۇچە، ھاسىل بولۇر مەقسەت ـ مۇرادى. ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن خاسىيەتلىك دورا يوق. ناۋادا پادىشاھ سوراپ قالسا، دېھقان راخمان بۇيرۇدى، دېگىن. خەير بالام، مەن كەتتىم، ــ دەپتۇ بوۋاي.

ۋەزىر بوۋاينىڭ تۇرار جايىنى سورىۋېلىپ ئوردىغا قايتىپتۇ. بىرىلگەن ۋاقىت ئۆتۈپ كەتكەچكە، تۆت جاللات ئوردا ئالدىدا قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ ۋەزىرنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن، ئۇلار ۋەزىرنى دارقىرىتىپ سۆرەپ پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كىرىپتۇ.

ــ داد، پادىشاھىئالەم، ــ دەپتۇ جاللاتلار، ــ ۋەزىر قۇرۇق قول كەپتۇ. كاللىسى-

نى ئوردىدا ئالامدۇق ياكى جازا مەيدانىدىمۇ؟ ئەمرلىرىگە قاراپ قالدۇق!

ــ ئالدىراشما! ــ دەپتۇ پادىشاھ جاللاتلارنى توسۇپ ۋە ۋەزىردىن سوراپتۇ، ــ ھەي نامەرد، قېنى، ئېيت، نەگە باردىڭ، نەدە تۇردۇڭ؟

ۋەزىر پادىشاھنىڭ ئايىغىغا تاشلىنىپ يەرنى سۆيۈپتۇ، كەچۈرمىشلىرىنى بايان قىلىپ، دېھقان راخمان بۇيرۇغان دورىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ شاھمەردان خۇش بولۇپ جاللاتلارغا ئەمر قىپتۇ:

ــ جاپاكەش ۋەزىرىمنى دەرھال يۆلەپ تۇرغۇزۇڭلار، پۇتىدىكى ئىشكەلنى بوشىتىڭلار!

جاللاتلار «خوپ» دېيىشىپ، قىلىچلىرىنى قىنىغا سالىپتۇ ـ دە، پادىشاھنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈـ رۈپتۇ. خەزىنىچى مىڭ تىللانى ۋەزىرنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. پادىشاھ دېھقانىنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭغىمۇ مىڭ تىللا ئىنئام قىپتۇ، قىرىق تۆگە مال ۋە قىرىق قۇل جابدۇتۇپ، شاھزادە ئابدۇلنى كارۋانلارغا قوشۇپ قويۇپتۇ. كارۋانلار پادىشاھنىڭ ھۆرمىتى ۋەجىدىن، ئابدۇلنى كارۋان بېشى قىلىپ تەينلەپ يولغا راۋان بوپتۇ.

كارۋانلار شەھەردىن ئايرىلىپتۇ، دەشتۇ بايابان، قۇملۇق چۆللەرنى ئارىلاپ مېڭىپتۇ، ماڭغانىدىمۇـ مول مېڭىپتۇ. پىژ ـ پىژ ئاپتاپتا ئابدۇلنىڭ پېشانىسى كۆيۈپتۇ، كۆزلىرى تورلىشىپ، لەۋلىرى قۇـ رۇپ، ئۇھ دېگۈچىلىك مادارى قالماپتۇ، بەللىرى مۈكچىيىپ، كاسىسى تۆگىنىڭ چومىغا چاپلىشىپ كېتىپتۇ. ئابدۇل بولالماي تۆگىدىن ئۆزىنى تاشلىۋەتكىلى ئازلا قاپتۇ، قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنى ئەسلەپ، پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا، پۇت ـ قولىنى يۆلىگىلى ئاچا تاپالماي قاپتۇ. ئۇلار شۇ تەرىقىدە بىر ئاي سەـ پەر قىلىپ، ئەتراپى بوستانلىق بىر بۇلاق بېشىغا يېتىپ كەپتۇ. سۇنى كۆرۈپ تېنى يايراپ، يۈرەكلىرى ئۇيناپ كەتكەن ئابدۇل بىر كېچە قونۇپ، پۇت ـ قولىنى سۇنۇپ، ھاۋالىنىپ ھاردۇقىنى چىقارماق بوپـ تۇ. باشقا كارۋانلار ئۇنى توسۇپتۇ:

— بۇلاق بېشىدا يېتىش خەتەر، بۇ يەردىن كەتمىسەك، بولمىز ئىت - ئېشەكتىنمۇ بەتتەر. چۈنكى، دۆڭ ئارقىسىدا باردۇر ماراقچى، كۆزىمىز ئۇيقۇغا كەتكەندە يېتىپ كېلۇر قاراقچى، بۇلاپ كېتەر مالنى، ئالۇر ھەم ئەزىز جاننى.

— نام - ئەمەلىمدۇر شاھزادە، شاھ ئەۋلادىغا چېقىلمىدىغان قاراقچىنىڭ جېنى ئونمىكەن؟ — دەپتۇ ئابدۇل ۋە قۇللىرىغا تۆگىلەردىكى مالالارنى چۈشۈرۈشكە بۇيرۇپ، ئۆزى بۇلاقتا يۇيۇنغىلى تۇرۇپتۇ. كارۋانلار پادىشاھنىڭ ھاۋالىسىنى ئەسلىتىپ، يالۋۇرۇپ، دولىسىغا قاقسىمۇ، قورقۇتۇپ زورلاپ باقسىمۇ، قوزغالغىلى ئۇنىماپتۇ. كارۋانلار تۆگىلىرىنى سۇغىرىپ، تۇلۇملىرىنى سۇغا تولدۇرۇپ، نائىلاج مېڭىپ كېتىپتۇ.

ئابدۇل يۇڭ - تاقلىرىنى بۇلاق بېشىدىكى سەينىغا دۆۋىلىتىپ، ئۇستىدە ئېغناپ يېتىپتۇ. قۇللار تۆگىلەرنى چۆپلۈككە قويۇۋېتىپ، يۈكلەرنى چۆرىدەپ ئورۇن ئاپتۇ. ئۇلار بىرپەستىن كېيىن ھارغىنلىق ئىچىدە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. خورەك ئاۋازى قاراقچىلارنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. قاراقچىلار ھەش - پەش دېگۈچىلا يېتىپ كەپتۇ - دە، قۇللارنى ئۆلتۈرۈپ، مالالارنى بۇلاپ - تالاپتۇ. ئابدۇل تاراق - تۇرۇق، گۇل-دۇر - غالاپتىن ئويغىنىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ تولغىنىپ، ئەتراپقا قاراپ، بېشىغا ئەجەل قۇشى قونغانلىقىنى پەملەپ، ئاتا - ئانىسى بىلەن غايىبانە رازىلىشىپتۇ، كېيىن كاللىسىغا بىر ئەقىل كېلىپ، ئاستا ئۆمىلەپ بېرىپ، ئۆلۈكلەر قاتارىغا كىرىپ يېتىۋاپتۇ. قاراقچىلار قانغا مىلىنىپ ياتقان ئۆلۈكلەرنى سۆرەپ ئاپىرىپ گوداڭغا تاشلاپتۇ - دە، مال - مۈلۈكنى تۆگىلەرگە ئارتىپ، تۇن قاراڭغۇسىدا غايىب بوپتۇ.

ئابدۇل جەسەتلەر ئارىسىدا قان يۇتۇپ، قاراقچىلارنىڭ كېتىشىنى كۈتۈپ، نىمجان ھالدا يېتىپتۇ،

ئەتراپ تىنچلانغاندىن كېيىن، تىرغاقلىرى تىتىلىپ، ئالىغانلىرى قاپارغۇچە ھەپىلىشىپ گوداڭدىن چىقىپتۇ، ئارقىسىغا قايتاي دېسە يول يىراق، ئاتىسىنىڭ تاپا ـ تەنىسى ئۇنىدىن جىقراق، ئاخىر كارۋان ھەمراھلىرىنىڭ ئىزىغا چۈشۈپ مېڭىپتۇ، ماڭا ـ ماڭا، بۇلاق بېشىدىن يىراقلىشىپتۇ. تاڭ يورۇپتۇ، ئابدۇل شۇنداق سەپسېلىپ قارىسا، تورغان يېرى بىر يەر، بىر ئاسمان، كىيىملىرى غەرق قان. ئۇ ئۇستۈبۈشى، پۇت ـ قوللىرىدا ئۇيۇپ قالغان قانلارنى ئۆۋۈلىۋېتىپ، يېشى قۇرۇغۇچە يىغلاپتۇ، يىغلا ـ يىغلا دەشت ـ باـ ياۋاندا يەتمىش كۈندەك يول يۈرۈپ، جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالغاندا بىر شەھەرگە ئۇلىشىۋاپتۇ.

شەھەر دەۋازىسىنىڭ قېشىدا بىر ناۋايخانا بولۇپ، ئېلىم ـ سېتىمنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدىكەن. ئابـ دۇل كىشىلەر قاتارىغا ئۆتۈپ قارىغانىكەن، كۆزى پەشخۇندىكى گىردە ـ شىرمانلارغا چۈشۈپتۇ. شۇئان قوۋۇزى مىتىلداپ، ئاغزىغا سېرىق سۇ يۈگۈرۈپتۇ، ئۇچەيلىرى تارتىشىپ، مادارى ئۈزۈلۈپتۇ، سېتىۋالاي دېسە، بىر يارماقمۇ پۇلى يوق ئىكەن، ئىلاجسىز لېۋىنى شوراپ، ئاغزىنى مىتىلدىتىپ، قورسىقىنى قو ـ لى بىلەن مۇجۇپ، كۆزىنى ناندىن ئۈزەلمەي تەلمۈرۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن ناۋايخانا خوجايىنى سوراپتۇ:

ـــ ھەي يىگىت، دېۋانىمۇسەن ياكى ئوغرى، سوئالىمغا جاۋاب بەر توغرىدىن ـ توغرى!

ـــ مۇساپىرمەن، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئابدۇل تەزىم قىلىپ، ـــ ئاش ـ نانسىز يۈرگىلى يەتمىش كۈندىن ئاشتى، نانلىرىنى كۆرۈپ سەۋر ـ تاقىتىم قاچتى. ئاچلىقتىن ئاز قالدى بۇ تەنىدە جان، دۈئا قىلاي، سەدىقە قىلسىلا بىر نان.

خوجايىنىڭ كۆڭلى تىنىپ، دىلى ئېرىپتۇ، ئابدۇلنى دۈكانغا باشلاپ كىرىپ، ھورى پۈرقىراپ تۇـ رىدىغان بىر تەۋەك شەربەت نان، بىر چۆگۈن دەملەنگەن چاي كەلتۈرۈپ، دەپتۇ:

ـــ نەۋ يىگىت، قانچە يېيەلىسەڭ، شۇنچە يېگىن، سېنىڭدىن قىلمايمەن ھېچ نەرسە تەلەپ. قېنى ئال، باق، ئولتۇرما قاراپ.

ئابدۇل رەھمەت ئېيتىپ، ئىشتىھا بىلەن نان ـ چايغا تۇتۇش قىپتۇ، يېگەن نان، ئىچكەن چېيى ھايالسىزلا چىرايىغا چىقىپتۇ، خوجايىنىنىڭ مەستلىكى كېلىپ، بالا قىلىۋېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئۇـ نى تۈرۈپ قېلىشقا ئۇندەپتۇ، ئابدۇل ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. خوجايىن ئۇنى دەسلەپ تونۇرغا ئوت قالىغـ لى ساپتۇ. ئابدۇل قولىنى كۆسەي قىلىپ، ئىسقا تويۇپ، كۈلگە مىلىنىپ ئالتە ئاي تونۇر قىزىتىپتۇ، قىزىتقاندىمۇ كۈنىگە ئون تونۇرنىڭ ھۆددىسىدىن بىر يالغۇز ئۆزى چىقىپتۇ. خوجايىن ئۇنى تۇنجى سەـ ناقتىن ئۆتتى، دەپ قاراپ، ناۋايلارغا بىر يىل شاگىرتلىققا بېرىپتۇ. ئابدۇل تاغار ـ تاغار ئۇننى خېمىر قىلىشتىن تارتىپ تونۇرغا نان چاپلاشقا قەدەر ھەممىنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ بوپتۇ.

خوجايىنىنىڭ ئون بەش تاش تۇغمىنى، يىگىرمە تۇغمەنچىسى بار ئىكەن. بىر كۈنى تۇغمەنچىدىن بىرى دۈكان ئايرىپ چىقىپ كەتكەچكە، ئابدۇل ئۇنىڭ ئورنىغا قويۇلۇپتۇ. ئابدۇل بۇ ئىشىمۇ باشتا خۇشال ـ خۇرام قوبۇل قىپتۇ، ۋاقىت ئۆتكەنسېرى جاپالىق، زېرىكىشلىك ھېس قىلىپ، خوجايىندىن ئاغرىنىپ يۈرۈپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ خوجايىن ئېشەك ھەيدىگىلى بەرگەن تاياقنى يوقىتىپ قويۇپتۇ.

ـــ ھەي چاكار يىگىت، مېنىڭ تايىقىمنى نېمە قىلدىڭ؟! ـــ دەپ سوراپتۇ خوجايىن كايىپ.

ئابدۇل رەنجىپ، قاپاقلىرىنى تۇرۈپتۇ ۋە:

ـــ خوجا ئاكا، تاياقلىرى تۇغمەننىڭ كويلىسىغا چۈشۈپ كەتتى. بىر تال تاياق دېگەن نېمىتى؟! ئۇنداق پىت كۆزلۈك قىلمىسىلا، ـــ دەپتىكەن، خوجايىن چىچاڭشىپ:

— مېنى خوجايىن قىلغان ئاشۇ بىر تال تاياق، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالسام قالىمەن ياياق. شۇ تا-
ياقنى ھازىر كۆزۈمگە كۆرسەتمىسەڭ، ئۆلگۈچە يەيسەن شاپىلاق، ماڭ، چىق! — دەپتۇ.

ئابدۇل كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئېلىپ، كېچىلەپ تۇگمەنگە قاراپ يۇرۇپ كېتىپتۇ. يول بويى، بۇ دۇنياغا تۆرەلمىسەم بوپتىكەن، ئون يەتتىگە كىرمەي تۇرۇپ ئۆلۈمۇمنى كۆردۈم، ئەمدى بۇ بېخىل باينىڭ دەردى، ئاھ، قانداق قىلاي بۇ جاننى، دەپ زار قاقشاپتۇ، قاقشا ـ قاقشا ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز يول يۇرۇپ، تۇگمەنگە يېتىپ كەپتۇ، تۇگمەننىڭ كويلىسىغا چۈشۈپ تاياقنى ئىزدەپتۇ. ئۇنىڭ ئۇلۇغ سۈدا تەمىسى قىلاپ يۇرگەنلىكىنى كۆرگەن پوستەكچى سوراپتۇ:

— ھەي تۇگمەنچى يىگىت، بېلىق تۇتۇۋاتامسەن؟

— ياق، تاغا، خوجايىننىڭ تايىقىنى ئىزدەۋاتىمەن، ئۇنى تاپمىسام خوجايىن بەرگەن نېنىنى بۇر-
نۇمدىن تامغۇزۇۋالىدىغان ئوخشايدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئابدۇل ۋە بۇنىڭدىن بىر ھەپتە ئىلگىرى تاياقنىڭ سۈغا چۈشۈپ كېتىپ تۇگمەننىڭ كويلىسىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى، خوجايىننىڭ تاياق تو-
ڭرىسىدا ئېيتقانلىرىنى سۆزلەپ كۆز يېشى قىپتۇ. پوستەكچى كۈلۈپ كېتىپ:

— ھەي جاپاكەش ئىنىم، تاياقتىن غەم يېمە، ئاغزىڭغا كەلگەننى دېمە، باش ئۇرۇپ خوجايىن-
غا، گۇناھىڭنى تىلە، — دەپتۇ ـ دە، تۇگمەندىن قىتمالىلىشىپ سىلغىيىپ كەتكەن بىر دانە ئەگرى تاياقنى ئېلىپ چىقىپ تەڭلەپتۇ، — مانا بۇ يوقىتىپ قويغان تايىقىڭ، بۇنى چىڭ تۇتساڭ، چىقىدۇ خوجايىنىدەك ئاتىقىڭ.

ئابدۇل خۇشلۇقتا پوستەكچىگە توققۇز تەزىم قىپتۇ ۋە تاياقنى يۇزىگە سۈرتۈپ:

— تاغا، كىچىككىنە بۇ تاياقنىڭ نېمە قىممىتى بار؟ — دەپ سوراپتۇ. پوستەكچى:

— ئىنىم، سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا، بىر قىسمىنى مەندىن، بىر قىسمىنى خوجايىندىن ئاڭلىساڭ بولا، — دەپتۇ ـ دە، بىلگەنلىرىنى مۇنداق ھېكايە قىلىپ بېرىپتۇ:

«ناۋايىلىق خوجايىننىڭ ئاتا كەسپى. ئۇ خۇددى سېنىڭدەك بالا ۋاقتىدا گالۋاڭراق ئىكەن، دۇكاندا ئولتۇرۇپ نان سات دېسە، پەشخۇندىكى نانىنىڭ يېرىمىنى ئوغرىغا ئالدۇرۇپ قويىدىكەن، ئاتىسى كاللا دېسە، ئۇ پاقالچاق دەيدىكەن. ئاتىسى ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ، ئۇنى رەۋەندىگە ئېشەك ھەيدىگىلى چاكار قىلىپ بېرىپتۇ. ئۇ ئېشەك ھەيدەپ يۇرۇپ، بىر كۈنى رەۋەندە بەرگەن تاياقنى يىتتۇرۇپ قويغانىكەن، رەۋەندە ئالدىغا سېلىپ، ئاتىسىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ ۋە:

— تايىقمنى تېپىپ بەرمىسە، بالاڭنىڭ جېنىنى ئالىمەن! — دەپ ھەيۋە قىپتۇ.

ئۇنىڭ ئاتىسى يالۋۇرۇپ بالىسىنىڭ گۇناھىنى تىلەپتۇ، رەۋەندە كەچۈرمەپتۇ، دۇكانىنىڭ يېرىمىنى بېرەي، دەپتۇ، ئۇنماپتۇ، ئاخىر، تاپقان ـ تەرگىنىنى دۇكانغا قوشۇپ ئۆتكۈزۈپ بېرەي دېسىمۇ، رەۋەن-
دە، تايىقمنى تېپىپ بەرسۇن، دەپ تۇرۇۋاپتۇ. خوجايىننىڭ ئاتىسى جىلە بولۇپ:

— ھەي جازانىخور، نېمە بەرسەم رازى بولىسەن؟ — دەپ سوراپتىكەن، رەۋەندە:

— ئۆز تايىقمنى تېپىپ بەرسەڭ رازى بولىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋە بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈ-
شەندۈرۈپتۇ، — تەقسىر، تايىقمنى ساتسام يېرىم تىيىنغا ئالمايدۇ، ئەمما ئوغۇللىرى بۇگۈن تاياقنى يوقاتسا، ئەتە بۇغداينى، ئۆگۈنلۈككە ئېشەكنى يوقىتىدۇ، ئاخىردا سىلىنىمۇ، مېنىمۇ بىر نان، بىر پۇلسىز قىلىپ قويىدۇ، ئۆزىمۇ كوچىدا قالىدۇ. ئۇنى كىچىكىدىن پىشۇراي، ئەقلىنى ئاشۇراي، دېدىم. خوجايىننىڭ ئاتىسى گەپنىڭ تەمىنى تېتىپ، تەكتىگە يېتىپ، رەۋەندىگە قايىل بوپتۇ، ئوغلىنى

رەۋەندىنىڭ تايىقىنى تېپىپ بېرىشكە بۇيرۇپتۇ. خوجايىن بىرى كەم ئوتتۇز كۈن ماڭغان يولىنى يەنە قايتىدىن مېڭىپ، تاياقنى بىر پادىچىنىڭ قولىدىن تېپىپ كەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ شەمۇ شەلەرگە بېرىپتۇ، كۆرمىگەننى كۆرۈپ، بىلمىگەننى بىلىپتۇ، ئەمما تايىقىنى ئىككىنچىلەپ يىتتۈرۈپ قويماپتۇ، رەۋەندە بەرگەن تاپان ھەققىنى يىغىپ پۇل توپلاپ، ئېشەك، ئاشلىق سېتىۋېلىپ، چوڭ رەۋەندە بولۇپ يېتىشىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئاتىسى: «ئوغلۇم پىشىپتۇ، يېشىمۇ ئوتتۇزدىن ئېشىپتۇ» دەپ ئويلاپ، ئۇنى قايتۇرۇپ كېلىپ، ناۋايىلىق دۇكىنىنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەنكەن. شۇنىڭدىن كېيىن خوجايىن چاكار چېغدا تۇتقان مۇشۇ تاياقنى ياتسا بېشىدىن، قويسا يېنىدىن ئايرىماي كەپتۇ. ئۇ بۇنى ياخشى كۆرگەن ئادەمگە بېرىدۇ، ھەرگىز كۆڭلۈڭگە ئالما، ئىنىم، تاياقنىڭ قىسمىتى مانا شۇ».

ئابدۇل پوستەكچىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ خىجىل بوپتۇ، قايتىپ بېرىپ خوجايىندىن ئەپۇ سوراپتۇ. خوجايىن:

— ياخشى قىپسەن، بالام، جاپا چەكمىگۈچە ھالاۋەت يوق، يانچۇقۇڭ توم بولمىسا، ئۆتەلمەيسەن توق. ئەمدى سەن رەۋەندىچىلىك قىلغىن، دەسمايىڭ مەندىن، — دەپتۇ.

ئابدۇل رازىلىق بىلدۈرۈپ، خوجايىندىن ئەللىك تىللا ئاپتۇ، تايىقىنى بېلىگە ئۆتكۈزۈپ، تۇمىقىنى قىرلاپ شەھەرمۇشەھەر رەۋەندىچىلىك قىپتۇ، دەسلەپ كۆزى قورقۇپ، قولى تىترەپ، سودا ـ سېتىقىنى يۈرۈشتۈرەلمەي، دەسمايىنىڭ يېرىمىنى خورىتىپ بوپتۇ، كېيىن كۆپنى كۆرۈپ، كۆز ـ قۇلىقى پىشىپ، باي رەۋەندىلەر قاتارىدىن ئورۇن ئاپتۇ. ئۇنىڭ بازىرى تازا يۈرۈشۈپ كېتىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، خوجايىن چاقىرتىپ مۇنداق دەپتۇ:

— بالام، سىرتتىكى خىزمىتىڭ يەتتى. ئەتە زاھىر شاھ شەھەرنى سەيلە قىلغۇدەك. سەن كېـ

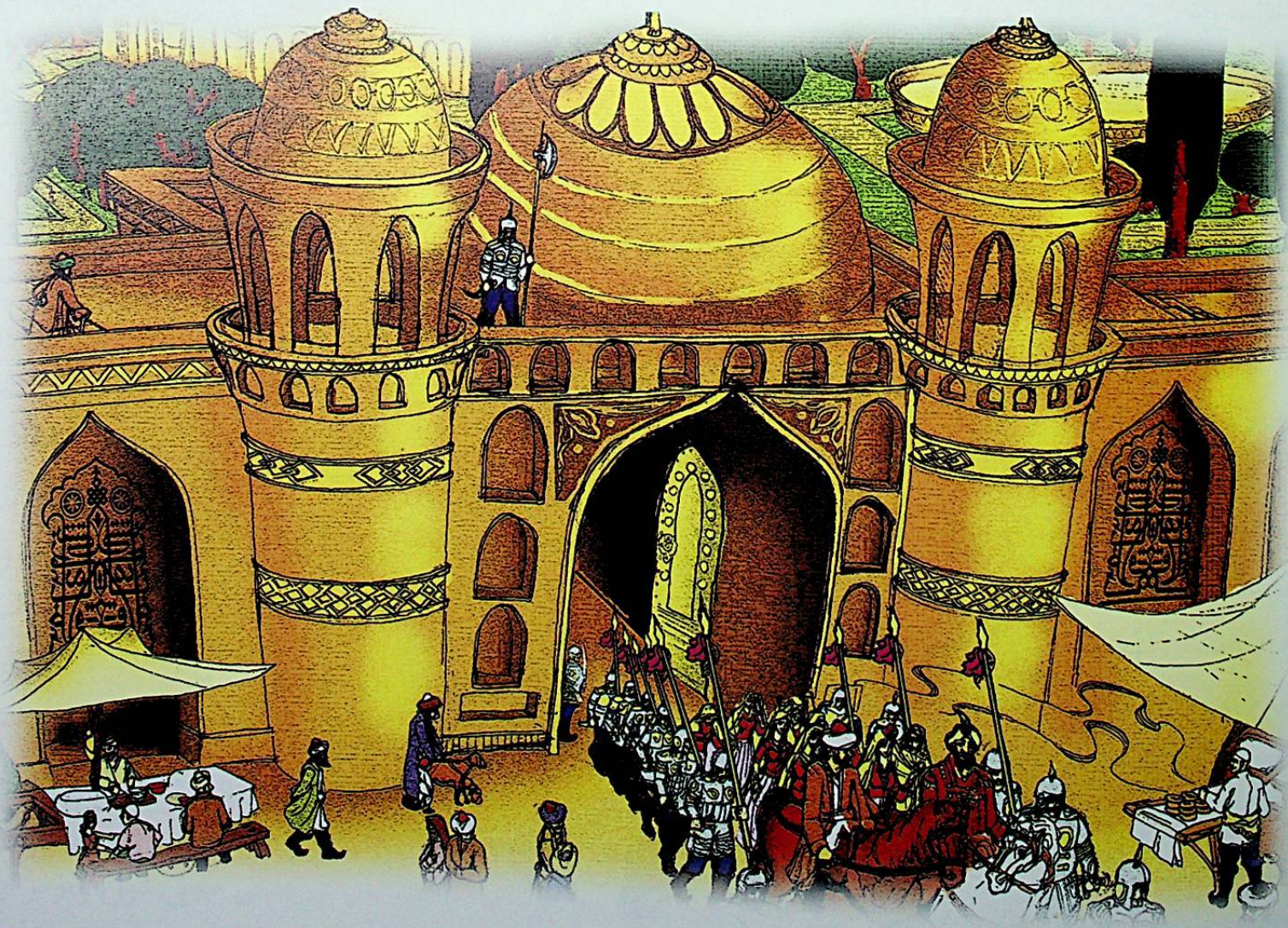

چىچە ساڭدىكى مارجاننىڭ گۆشىنى چەيلەپ، سۆڭىكىنى سەيلەپ، قەنتنى تېتىغۇدەك سېلىپ، سۇ-
نى تاپىنىڭ ئاستىدىن ئېلىپ بىر تونۇر نان پىشۇرغىن، ئوتۇننى ئاسماندىن ئېلىپ چۈشىسەن،
ناننى غولى تۆمۇر، ياپرىقى كۆموش، مېۋىسى ئالتۇن دەرەخنىڭ مېۋىسىنى سۇرتۇپ قىزارتىسەن،
نېنىڭ پادىشاھقا يارىغۇدەك بولسۇن !

ئابدۇل خوجايىننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىرھازا تېڭىرقاپ قاپتۇ، كېيىن ساڭدىن بىر تاغار بۇغدايىنى
ئېلىپ، تۇگمەندە ئۇن قىلىپ كەپتۇ، ئۇننى تاسقاپ، كېپەكنى ئايرىپتۇ، دۇكاننىڭ ئارقىسىدىكى قۇ-
دۇقتىن سۇ توشۇپ، تۇزنى تەڭشەپ خېمىر يۇغۇرۇپتۇ، ئۆگزىدىن ئوتۇن چۈشۈرۈپ، تونۇر قىزىتىپتۇ،
ھويلىدىكى جىگدىنىڭ شەربىتىنى چىقىرىپ، كاكچىغا سېپىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تاڭ
ئېتىشىغا بىر پەشخۇن نان چىقىرىپتۇ. خوجايىن ناننى كۆرۈپ، ئابدۇلنىڭ ئەقلىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ۋە
بىر قۇر كىيىندۇرۇپ، پەشخۇنغا ئىگە قىپتۇ. ئابدۇل پەشخۇن بېشىدا باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، پەش-
خۇننى نانغا تولدۇرۇپ، سودىنى ئەمدى باشلاپ تۇرغانكەن، پادىشاھ زاھىر ۋەزىرلىرىنى ئىككى يېنىغا
ئېلىپ، شاھزادە، مەلىكە، كېنىزەكلىرىنى ئارقىسىغا سېلىپ يولدىن ئۆتۈپتۇ. ناۋايخانا يول ئۈستىدە
ئىكەن، نانىڭ مەززىلىك ھىدىدىن زوقلانغان پادىشاھ پەشخۇن ئالدىغا كېلىپ، نانىڭ تەمىنى تېتىپ
كۆرۈپتۇ، ناننى ماختاپ، خوجا-
يىنغا ھەر كۈنى مۇشۇنداق كاك-
چىدىن بىر تونۇر يېقىپ، ئوردا-
غا ئەۋەتىپ بېرىشنى تاپىلاپتۇ.

كېنىزەكلەر ئارىسىدا ئوڭ
قول ۋەزىرنىڭ قىزى نۇرىمانمۇ
بار ئىكەن. قىز پەرەنجىسىنى
قايرىپ، پەشخۇندىكى نانلارغا
زوقمەنلىك بىلەن قاراۋاتقاندا،
ئابدۇلنىڭ كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ.
نۇرىمان ئاي دېسە ئاغزى بار،
كۈن دېسە كۆزى بار، ھۆر - پە-
رىلەردەك كېلىشكەن، بىر يۇتۇم
سۇ بىلەن يۇتۇۋەتكۈدەك نازۇك
قىز ئىكەن. ئابدۇل ئۇنى كۆ-
رۈپلا: «ۋاي يۈرەك !» دېگىنىچە
ھوشىدىن كېتىپتۇ. شەھەردە
زاھىر شاھ بىلەن بىر سورۇندا
ئولتۇرالايدىغان بىر قازى بو-
لۇپ، ئۇنىڭ تېۋىپلىقتىمۇ داڭقى
بار ئىكەن، ئۇ ھەرقانداق كې-
سەلنى ساقايتالايدىكەن. خوجايىن

ئابدۇلنى قازىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپتۇ. قازى ياش يىگىتنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ، تاماقلىرىغا قاراپ، تىرناقلىرىنى بېسىپ كۆرۈپ كېسەل تاپالماپتۇ. ئابدۇل بولسا، كۆكسىنى مۇجۇپ: «ۋاي يۇرەك!...» دەپ تولغىنىپ يىغلاۋېرىپتۇ. قازى ھەيران بولۇپ، ئۇنى ئۆز ئۆيىدە ئېلىپ قاپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى ئابدۇلنىڭ پەرىشانلىقى ئېشىپ بېرىپتۇ، پات - پات ھوشىنى يوقىتىدىغان بولۇپ قاپتۇ، گەپ سورىسا جاۋاب بەرمەيدىكەن. قازى تىت - تىت بولۇپ، مۇپتىنىڭ مەسلىھىتىنى ئالغانكەن، مۇپتى:

— يىگىتكە مەي ئىچۈرۈپ، ئاغزىنى ئاچقۇلۇق، — دەپتۇ. قازى خۇش بولۇپ، مۇپتىنىى مەي سېتىۋېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. مۇپتى سەللىسىنى قوينىغا تىقىپ، خۇمرىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، دوكانغا بېرىپ مەي ئېلىپ كەپتۇ.

داستىخان تارتىلىپ، بەتتە پولۇ قاتاردا مەيمۇ كەلتۈرۈلۈپتۇ. ئابدۇل زوق - شوق بىلەن راسا ئىچىپتۇ، ئىچىپ - ئىچىپ خۇددىنى بىلمەي بىر سۆزلىگىلى تۇرغانكەن، قازى - مۇپتىلار ھاڭ - تاڭ بولۇپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ جامدەك ئېچىلىپتۇ. قازى مۇپتىغا:

— يىگىت شەھىرىمىز پادىشاھىنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى قۇردۇشنىڭ قىزى نۇرىمانىنىڭ ئوتىدا كۆيۈپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ شاھزادە ئىكەن. مەن ئۇنىڭ ھالىغا يېتەي، ۋەزىرنىڭ ئەدىپىنىمۇ بېرەي، — دەپتۇ.

قۇردۇش ئوڭ قول ۋەزىر بولغاندىمۇ ئوردا ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان، قازىنىڭ ئەمرى، شەرىئەت يولىغا مۇخالىپ قىلمىشلىرىغا كۆز - قۇلاق بولىدىغان ۋەزىرلەردىن ئىكەن. ئۇنى پۈتلىيالماي خەپلەپ يۈرگەن قازى ئابدۇلنىڭ نۇرىمانغا ئاشىقى بىقارار بولۇپ قالغانلىقىدىن خۇشلۇققا چۆمۈپ، ۋەزىرنىڭ ئەدىپىنى بېرىشكە كىرىشىپتۇ.

شۇ ئەتراپتا ئۇچ شەھەر بولۇپ، پادىشاھ ھەزرىتى ئوسمان پادىشاھ شاھمەردان، پادىشاھ زاھىرلار-نىڭ ئۈستىدىكى كاتتا شاھىنشاھ ئىكەن. قازى مۇپتىسى ئارقىلىق ئۇنىڭ نامىدا تارقىتىلغان يارلىقلار-نى تاپتۇرۇپ كەپتۇ ۋە پادىشاھ ھەزرىتى ئوسمانىنىڭ يارلىقتىكى تامغىسىغا ئوخشىتىپ تامغا ئويدۇرۇپ-تۇ، ئاندىن مۇنداق بىر يارلىق پۈتۈپتۇ:

«مەنكى شاھىنشاھ ھەزرىتى ئوسماندۇرمەنكى، ئوغلۇم شاھزادە ئابدۇل زاھىر شاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى قۇردۇشنىڭ قىزى نۇرىمانىنى چۈشىدە كۆرۈپ ئاشىقى بىقارار بوپتۇ. پېقىر دۆلەت ئىشى بىلەن ئالدىراش بولغانلىقىمدىن شاھزادەمنى يولغا سالدىم. شەھەر قازىسى مېنىڭ ئورنۇمدا ئاتا بولسۇن، زاھىر شاھ خەزىنىسىدىن پۇل چىقارسۇن، چوڭ توي ئۆتكۈزۈپ، ئىككىسىنىڭ بېشىنى قېتىپ قويۇڭلار. ئەگەر توي كېچىكتۈرۈلىدىكەن، ھەممىڭلارنىڭ كاللاڭلارنى ئېلىپ، مال - مۈلكۈڭلارنى بۇلاڭ - تالاڭغا بۇيرۇيمەن، شەھىرىڭلارنى تۈزلەپ، قوغۇن، قاپاق تېرىيمەن».

قازى يارلىقنى تامغىنى بېسىپ، ئابدۇلغا تۇتقۇزۇپتۇ، ئابدۇلنى ھامىمغا ئەۋەتىپ يۇيۇندۇرۇپ-تۇ، چاچلىرىنى ئالدۇرۇپ، بۇرۇتلىرىنى ياستىپتۇ، ھەزرىتى ئوسمانىنىڭ ئوغلىغا مۇناسىپ كىيىندۈرۈپتۇ، ئالتۇندىن تاج سوقتۇرۇپ تاقاپ قويۇپتۇ، ياقۇت كۆزلۈك كەمىرىگە قوش قىلىچ ئاسىتۇرۇپتۇ، ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى ئالاھىدە بېقىپ كەلگەن ئېتىغا مىندۈرۈپ، كېچىلەپ قىلىدىغان ئىشلىرىنى تاپىلاپ بولۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— شاھزادەم، سەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆيۈمگە ئۇچ كىشى كېلىدۇ. ئوتتۇرىسىدىكى پادىشاھ زاھىر، ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە تۇرغىنى ئوڭ قول ۋەزىر، سول تەرىپىدە تۇرغىنى سول قول ۋەزىر بو-

لىدۇ. قولۇڭدىكى يارلىقنى پادىشاھقا تۇتقىن، شۇئاندىلا مۇراد ـ مەقسىتىڭگە يېتىسەن. ئەمما، ئېسىڭدە بولسۇنكى، ھازىردىن باشلاپ سەن ھەزرىتى ئوسمان شاھنىڭ ئوغلى بولىسەن. بۇ سىرنى ساقلىمىساڭ، ئاشىقىڭ قولۇڭدىن كېتىدۇ، جېنىڭ ئەزرائىلنىڭ قولىغا ئۆتىدۇ. خەير، يولۇڭ بولسۇن، تېز ماڭ!

ئابدۇل رەھمەت ئېيتىپ، سىر ساقلاشقا ۋەدە بېرىپ، شەھەر سىرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ قازىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ئارغىماقنى قامچىلاپ، بىر تال تۈكىدىن مىڭ تال تەر ئاققۇزۇپ شەھەرگە دەبدەبە بىلەن كىرىپ كەپتۇ، ئوردا ئالدىدىن ئۆتۈپ، كوچا قويماي ئارىلاپتۇ، ئۇچرىغانلىكى كىشىدىن: «شەھەر قازىسىنىڭ ئۆيى نەدە؟» دەپ سوراپتۇ. بامدات نامىزىدىن يانغان جامائەت ئابدۇلغا قول باغلاپ، يول بېرىپ، قازىنىڭ ئۆيىگە باشلاپ كەپتۇ. ئابدۇل دەرۋازىنى ئۈزەڭگە بىلەن تېپىپ:

ـــ ھەي قازى، ئىشىكىڭنى ئاچ! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. قازى دەرۋازىنى ئېچىپ، ئېگىلىپ سالام بېرىپتۇ، ئابدۇل ئىلىك ئېلىش ئورنىغا يارلىقنى تەڭلەپتۇ. قازى قەغەزگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ، يالغاندىن:

ـــ ھەزرىتى شاھزادە ئالىيلىرى، كەمىنىنى ياد ئېتىپ كەلگەنلىرىگە رەھمەت، ـــ دەپتۇ ـ دە، پايپاسلاپ بېرىپ ئۈزەڭگىگە سۆيۈپتۇ، بىر قولىدا ئاتنىڭ باشۋېغىنى تۇتۇپ ئېڭىشىپتۇ. ئابدۇل قازىنىڭ دۈمبىسىگە دەسسەپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ. جامائەت: «يا ھەزرەت! پادىشاھتىن ئۇلۇغ زاتكەن بۇ!» دېيىشىپ، ئابدۇلغا يېڭىۋاشتىن باش ئۇرۇپتۇ.

قازى زاھىر شاھقا ئەلچى ئەۋەتكەنىكەن، ئۇلارمۇ دەل ۋاقتىدا يېتىپ كەپتۇ. ئابدۇل قازى ياساپ چىققان يارلىقنى پادىشاھقا سۇنۇپتۇ. پادىشاھ ئىككى قوللاپ ئېلىپ، پېشانىسىگە سۈرتۈپتۇ ۋە قازىدىن ئوقۇپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. قازى قەستەنگە ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، تەلەپپۇزىنى بۇزماي ئوقۇپ بېرىپتۇ. پادىشاھ توققۇز تەزىم قىلىپ:

— شەھىرىمىزنىڭ بىر قىزىغا شاھىنشاھنىڭ نەزەرى چۈشكەن بولسا، بېشىمىزغا ئامەت قۇشى قونۇپتۇ. قىز ئايلانسۇن! — دەپتۇ.

— قىزىم شاھزادىگە ئەرزىسە، خىزمىتىدە بولسۇن، — دەپتۇ ۋەزىر قۇردۇشمۇ.

شاھزادە ئابدۇل رەھمەت ئېيتىپ، ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئاپتۇ، بېشىنى ئېگىپ تەزىم قىپتۇ.

زاھىر شاھ خەزىنىدىن يۈز مىڭ تىللا چىقىرىپ توي تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ. ۋەزىر پۈتۈن شەھەرنى تويغا چىللاپ باغاق تارقىتىپتۇ. قازى شاھزادىگە ئاتا بوپتۇ. ناۋايخانا خوجايىنى ئابدۇلنىڭ شاھزادە ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ ھەم پەخىرلىنىپتۇ، ھەم خىجىل بوپتۇ، تويغا كېتەرلىك ناننى يەتكۈزۈپ بېرىشنى زىممىسىگە ئاپتۇ. توي قىرىق كېچە - كۈندۈز داۋاملىشىپتۇ.

نۇرىمان شاھزادە ئابدۇلدەك كېلىشكەن، چىرايلىقلىقتا ئاي بىلەن بەسلەشكەن، نام - ئاتىقى چىققان پادىشاھ ئوغلىنى كۈتۈپ، ياتلىق بولماي كەلگەنىكەن، ئابدۇلنىڭ ئەمرىگە ئۆتۈپلا ئەپلىشىپ قاپتۇ. ۋەزىر قۇدىسىدىن ماختىنىپ، كۈيئوغلىدىن پەخىرلىنىپ ئالەمنى بىر ئاپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قازى شاھزادە ئابدۇلنى خۇپىيانە چاقىرتىپتۇ، ئالدىغا ئاشقۇچە شاراب، نازۇنېمەت كەلتۈرۈپ، راسا مېھمان قىلىپ قوندۇرۇپ قاپتۇ. سەھەرلىكى: «ئالدىڭدىكى قۇسۇقلارنى تازىلىۋەتكىن» دەپ ھاممامغا ئەۋەتىپتۇ. قازى ئابدۇلنىڭ سەپەر ئۈستىدە كىيگەن، قانغا مىلەنگەن كىيىملىرىنى ناۋايخانا خوجايىنىنىڭكىدىن ئەكەلدۈرۈپ ساقلاپ يۈرگەنىكەن. ئابدۇل شاھانە كىيىملىرىنى دالانغا سېلىپ قويۇپ، ھاممامغا كىرىپ كەتكەن ھامان، قازى كېلىپ كىيىمنى يەڭگۈشلەپ ئېلىپ كېتىپتۇ. ئابدۇل ھاممامدىن چىقىپ قارىسا، شاھانە كىيىملىرى يوق. ئۇ نائىلاج يىغلاپ - قاقشاپ، كونا كىيىملىرى بىلەن كوچىغا چىقىپتۇ، ناماز بامداتتىن يانغانلارغا ئۇچراپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، ئالدى - ئارقىسىغا قاراپ تەمتىرەپ، خالتا كوچا بىلەن مېڭىپتۇ، شۇنداق كېتىۋاتسا، ئارقىسىدىن بىرى: «ۋاي ئوغرى! ئوغرىنى تۇتۇڭلار!» دەپ توۋلىغانىكەن، ئابدۇل خۇددى شامالدەك يۈگۈرۈپ قېيناتىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ، دەرۋازىۋەن: «ۋەزىرنىڭ سېنىڭدەك كۈيئوغلى يوق» دەپ ئۇرۇپ - تىللاپ قوغلىۋېتىپتۇ. ئابدۇل داد - پەرياد ئەيلەپ شەھەردىن ئايرىلىپتۇ.

قازى شاھزادە ئابدۇلنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈلپەتنى بىرنى ئون، ئوننى يۈز قىلىپ، خېمىرتۇرۇچ سېلىپ ئېچىتىپ پۈتۈن شەھەرگە يېيىۋېتىپتۇ. بۇ خەۋەر ئوردىغا يېتىپتۇ. پادىشاھ خاپا بولۇپ، ھامامچى بىلەن دەرۋازىۋەننى زىندانغا تاشلاپتۇ، ۋەزىر قۇردۇش نومۇس تۈپەيلىدىن ئۆيدىن چىقالماپتۇ، دەرد - ئەلەمدىن كېسەل بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. قازى، ھېلىھەم جايىدىن چىقتى، ۋەزىردىن ئۆچۈم چىقتى، دەپ پەخىرلىنىپ، ھالىغا باقماي، يولىغا پاتماي يۈرگەن كۈنلەردە، نۇرىمان ئىشنىڭ تەكتىگە يېتىپ، قازىنىڭ پېيىگە چۈشۈپتۇ، يەنى ئۇ قازىنىڭ جۈمە نامىزىدىن يانغان پەيتىنى پايلاپ تۇرۇپ، چىرايلىق ئايىغىنى كىيىپ، پەرەڭ ياغلىقىنى بېشىغا تېڭىپ يولغا چۈشۈپتۇ - دە، كېيىكتەك ئويناقلاپ، چېكىپ دەسسەپ قازىنىڭ ئالدىدا مېڭىپتۇ. قازى ئۇنىڭ ئەگرى تېقىمىدا بوستاندەك تەۋرىنىپ تۇرغان قۇندۇزدەك تال - تال چېچى، ئەۋرىشىم بېلى، كېلىشكەن بوي - تۇرقى، يارىشىملىق كىيىمىگە زوقلىنىپ، نەپسى تاقىلداپ قەدىمىنى تېز يۆتكەپتۇ. قازى يېتىشىۋالاي دېگەندە، نۇرىمان يول بوشاتقان بولۇپ شاققىدە يانغا ئۆتۈپتۇ - دە، پەرەنجىسىنى قايرىپ لاپپىدە كۆز تاشلاپتۇ. ئۇنىڭ ئايدەك جامالىنى كۆرۈپ ھوشىدىن كەتكىلى تاس قالغان قازى:

— ئاھ خېنىم، ئۆزلىرى كىم بولىلا، جېنىم؟ — دەپ سوراپتۇ. نۇرىمان مىيىقىدا كۈلۈپ:

— جانابلىرىنىڭكىگە ياغ توشۇيدىغان جۇۋازچىنىڭ قىزىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قازى ھەيران بولۇپ ياندۇرۇپ سوراپتۇ:

— جۇۋازچى، قىزىمنىڭ بويى پاكار، تۆت ئەزايى ناكار، ئەرزىمەيدۇ كىشىگە، خەجلىگەن پۇلى بەكار، دەۋاتامتى؟

— يوقسۇ، قازى ئاخۇنۇم، ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، مېنىڭ ئالدى - ئارقامدا يا ئوغۇل، يا قىزدىن يەنە بىرى يوق. دادام مېنى كېچە - كۈندۈز جۇۋازخانىدىن چىقارماي جۇۋاز ھەيدىگىلى سالمىدۇ. ئۇنىڭ مېنى «ناكار» دەپ يامان ئاتلىق قىلىشى ئۆزىنىڭ يالغۇز قېلىشىدىن ئەنسىرىگەنلىكى، ئەمدى بىلدىلەمۇ؟ — دەپتۇ نۇرمان ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ.

قازى ئەلچى ئەۋەتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ كېتىپ قاپتۇ. قازى شۇ ماڭغانچە ئۇدۇل ئۆيىگە كەپتۇ، مۇپتىنىڭ خوتۇنىنى چاقىرتىپ، كۆرگەنلىرىنى دەپتۇ ۋە ئۇنىڭغا يۈز تىللا تاپان ھەققى بېرىپ، ئەلچىلىككە بېرىشقا كۆندۈرۈپتۇ. ئايال قازىنىڭ ھاۋالىسىنى ئېلىپ، بوقچىسىنى تېڭىپ، يولغا چىقاي دەۋاتقاندا، جۇۋازچى ئىككى چاۋا ياغنى يۈدۈپ ھويلىدا پەيدا بوپتۇ. جۇۋازچى قازىنىڭ چۆپقىتى بولۇپ، بۇ رۇن ھەر كەلگىنىدە ھويلىدىنلا يانىدىكەن. بۇ قېتىم ئۇنداق بولماپتۇ. قازى ئۇنى كۆرۈپ قول باغلاپ سالام بېرىپتۇ ۋە پادىشاھ ئۇچۇن تەييارلانغان مېھمانخانىغا باشلاپتۇ، تېگىگە تۆت قات ماۇق كۆرپە راسلاپتۇ. جۇۋازچى ھەيران قېلىپ، كۆرپىنىڭ بىر بۇرجىكىدە تارتىنىپ ئولتۇرغانىكەن، قازى گەپ ئېچىپ، قىزىنى نىكاھىغا بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

— خۇش بولاي، قازى ئاخۇنۇم، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ جۇۋازچى كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش ئاققۇزۇپ، — خۇدا ھەققى، راستقا ئىشەنسىلە، بار - يوقى بىرلا قىزىم بار. ئۇنىڭ بېشى كەيمە تاز، ئوڭ قولى يوق، سول پۇتى كەلمەيدۇ كېرەككە قىشۇ ياز. بىر كۆزى كور، ئۇلۇغلارغا بولالمايدۇ جور.

قازى، جۇۋازچى يالغان ئېيتىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۆز تەلىپىدە مەختەك تۇرۇپتۇ، تۇيۇ جابدۇقى ئۈچۇن جۇۋازچىنىڭ ئالدىغا بىر لېگەن تىللا قويۇپتۇ. جۇۋازچى گويا بىر چۇش كۆرگەندەك، خاراموش ھالدا ئۆيىگە قايتىپتۇ. جۇۋازچىنىڭ خوتۇنى ئەھۋالنى ئۇقۇپ، يۈزىنى كاچاتلاپ: «ۋاي خۇدايىم، ئەمدى مەن قانداق قىلاي، قازى ئاخۇنۇمنىڭ ئالدىغا قايسى يۈزۈم بىلەن چىقاي؟!» دەپ يىغلاپتۇ. ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋېتىشكە بولمايدىكەن، شۇڭا جۇۋازچى خوتۇنىنى ئالدىرىتىپتۇ:

— ھوي جالداق، تېز بولمىساڭ ئىشىڭ چاتاق، ماڭ، ئاۋۇ بىرنېمەڭنى ئەيۋەشكە كەلتۇر!

قىزىنىڭ ئانىسى تامنىڭ تۆشۈكلىرىگە تىقىپ قويغان چاچلارنى يىغىپ چاچ ئېشىپ، قىزىنىڭ دوپپىسىغا تىكىپتۇ، ئۆزىنىڭ ياشلىقىدا كىيگەن كىيىملىرىنى قىزىغا كىيگۈزۈپ، ياساپ - جابدۇپتۇ، ئوسما قويۇپ قاشلىق ئېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا قازىنىڭ مۇپتى - رەئىسلىرى تويلۇق ئاشسۇيىنى ھارۋا - مەپىلەرگە بېسىپ، ئالەمنى مالەم قىلىپ يېتىپ كەپتۇ. توي ئىشلىرى باشلىنىپ، نەغمە - ناۋا قىزىپتۇ. توي ئۇچ كېچە - كۈندۈز داۋاملىشىپتۇ. نىكاھ قۇتبىسى ئوقۇلۇپ، قىز يۆتكەپ كېلىنىپتۇ.

كەچ كىرىپ، ياتار ۋاقتى بوپتۇ. قازى سەللىسىنى قوزۇقتا ئىلىپ، تەييارلىنىپتۇ، ئەمما ئورۇن سېلىنماپتۇ. قازى يۇڭلۇق مەيدىسىنى ئېچىپ زارلاپتۇ:

— ئاھ، خېنىم، ئاپئاق خېنىم، شېرىن سۆزلۈك، شەھلا كۆزلۈك خېنىم، ئورۇن راسلىمامىلا، كۆيگەن كۆڭلۈمنى ئالمامىلا؟!

— نېمە دەيدۇ، ماۋۇ ئادەم. ئۇيقۇسى كەلگەن بولسا، يېتىۋەرسۇن خەق، ئورۇن - تۆشەك تۇرۇپتۇ

ئەنە تەخ، — دەپتۇ قىز چالۋاقاپ ۋە ئوچاقنىڭ تاقىسىغا يۆلەنگىنىچە ئولتۇرۇۋېرىپتۇ.

قازى قىزنىڭ گېپىنى ئېغىر ئالماپتۇ، مىڭ قىلمىسا قىز بالا ئەمەسمۇ، ئۇياتقان چېغى، دېگەنلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئورۇننى ئۆزى ساپتۇ ـ دە، قىزنى ئورۇنغا تارتىپتۇ. قىز: «ۋايجان!» دەپ تولغىنىپتىكەن، دوپپىسى يەرگە چۈشۈپ دوملاپ كېتىۋاتقۇدەك؛ دوپپىغا تىكىلگەن چاچلار يىلاندەك يۆگىشىپ، مۇشۇك قۇيرۇقىدەك يەر سۈپۈرۈپ يۈرگۈدەك؛ قىزنىڭ بېشى تۈزلۈق قاپاقتەك ئاپئاق يالتىراپ تۇرغۇدەك؛ چاپىنىنىڭ ئوڭ يېڭى پۈلاڭلاپ، تامبىلىنىڭ سول پۈچقىقى لەپەڭشىپ، كۈلۈڭدىكى كۈلنى چېچىۋاتقۇدەك؛ يۈزى قورۇق، بىر كۆزى كور، بىر كۆزى يورۇق بىلىنگۈدەك. قازى ئاللا ـ كاللا سېلىپ ۋارقىراپتۇ:

— هوي، جىنمۇسەن ياكى ئالۋاستى، كۆتۈر كەشكىنى پاسىق نەس باستى!

قىزمۇ ئاللا ـ توۋا سېلىپ يىغلاپتۇ. جەڭگى ـ جېدەلنى ئاڭلىغان قازىنىڭ چوڭ خوتۇنى، مۈپتى ـ رەئىسلەر ئولاش ـ چولاش كىرىپ ئاجرىتىپتۇ.

— ئوبدان بولدى! تۆپەمگە قىز ئالغانغا تويدۇڭمۇ نائەھلى؟! — دەپتۇ قازىنىڭ قەدىناس خوتۇنى زەردە قىلىپ، — ھەر ئىككىڭ چىقىش ئۆيدىن، بېرىپ ئۆي تۇت دەڭدىن!

مۈپتى، قولۇم ـ قوشنىلار ئوتتۇرىغا چۈشۈپ مۇرەسسە قىپتۇ. قازى چوڭ خوتۇنىنىڭ پېشىگە يۈزىنى سۈرتۈپ يالۋۇرۇپتۇ، جۇۋازچىنىڭ قىزىغا مېھىر ھەققى ئۈچۈن يۈز يامبۇ بېرىپ، ئاجرىشىش خېتىنى بوينىغا ئېسىپ، ئۇنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپتۇ. بۇ ئىش سۈبھى يورۇماستىن پۈتۈن شەھەرگە تارقىلىپ كېتىپتۇ. قازى نومۇستىن ئۆلگۈدەك بولۇپ، ئۆيدىن چىقالماپتۇ، دەرد ـ ئەلەمدىن سىل كېسىلى بولۇپ يېتىپ قاپتۇ.

ئەمدى ھېكايىنىڭ داۋامىنى شاھزادە ئابدۇلدىن ئاڭلايمىز:

ئابدۇل شەھەردىن ئايرىلىپ، يەتتە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپتۇ، ئەمما دەشت ـ باياۋاندىن چىقالماپتۇ. مەنزىل بولسا يىراق ئىكەن. ئۇ بېشىدا ئەجەل قۇشى چۆرگىلەپ، ئۆرە تۇرالمىسا ئۆمىلەپ كېتىۋاتقاندا، ئالدىدىن قويۇق تۈمان كۆتۈرۈلۈپتۇ. ئابدۇل سىنچىلاپ قارىسا، تۈمان ئىچىدىن بىر توپ ئاتلىق ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتماي، يولغا ھەم پاتماي چىقىپ كېلىۋاتقۇدەك. ئابدۇل قورقمىدىن: «قاراقچى!» دەپ ۋارقىراپ تاشلاپتۇ ۋە ئۆزىنى ياقىغا ئالماقچى بوپتۇ. شۇ ئارىدا ئاتلىقلار كېلىپ قاپتۇ. ئابدۇل بېشىنى ئېگىپ سالام بېرىپتۇ. ئاتلىقلارنىڭ سەركەردىسى ئۇنىڭ قانغا مىلەنگەن كىيىملىرىدىن گۇمانلىنىپ:

— ھەي يىگىت، تۇرقۇڭدىن بۇلاڭچىدەك قىلىسەن، ئېيتقىن ماڭا، قاياقتىن كەلدىڭ؟ قاياققا بارىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ئابدۇل تىزلىنىپ، كۆز يېشىنى تۆكۈپتۇ، كۆرگەن كۈنلىرىنى بىرمۇبىر بايان قىپتۇ. سەركەردە ئاتتىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— شاھزادەم، كۆڭلۈڭنى بۇزما. مەن شاھىنشاھ ھەزرىتى ئوسمان بولىمەن. ئاتاڭ شاھمەردان مېنىڭ دوستۇم، پادىشاھ زاھىرمۇ قول ئاستىمدىكى ئادەم. قازى ناممىنى ساتقان بولسا، مەنمۇ ئۇنىڭ جېنىنى ئەزرائىلغا گۆرۈگە قويىمەن. سېنى ئىككى پۇلغا ئەرزان، تۆت پۇلغا قىممەت قىلغان بولسا، مەنمۇ ئۇنى بىر پۇلغا ئەرزان، ئىككى پۇلغا قىممەت قىلىمەن.

شاھزادە ئابدۇل يېنىشلاپ رەھمەت ئېيتىپتۇ. ۋەزىرلەر ئابدۇلنى شاھزادىگە خاس كىيىندۈرۈپ، ئېسىل ئارغىماقىقا مىندۈرۈپ، بىللە ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار يەتتە كېچە ـ كۈندۈزلۈك مۇساپىنى ئۇچ كۈندە بېسىپ، شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. زاھىر شاھ ئۇلارنى ئۆز قەسرىگە جايلاشتۇرۇپتۇ، ئەھۋالدىن خەۋەر

ۋەر تېپىپ قازىغا نەپرەت بىلدۇرۇپتۇ، هامامچى بىلەن دەرۋازىۋەننى زىنداندىن بوشىتىپتۇ. ۋەزىر قۇر-
دۇش خۇشلۇقتا كېسىلدىن ساقىيىپ سەللىمازا بوپتۇ. نۇرمان قازىنى يولدا ئېزىقتۇرغاندىن كېيىن،
ئابدۇلنىڭ ئىشق ئوتىدا كۆيۈپ، ئاتىسىنىڭ غېمىدە يۇرۇپ، سەۋدايى بولۇپ قالغىلى تاس قالغانىكەن. ئۇ
مەشۇقىنى كۆرۈپ:

— ئاھ جېنىم! كېتىپ ئۆزلىرى ئاشقانىتى مەندە دەردۇ غەم، خۇدا يەتكۈزدىمۇ سىلىنى، ئوتلىرىدا
ئۆلمىسۇن، دەپ مېنى! — دەپتۇ - دە، ئۆزىنى ئېتىپتۇ، قازىدىن ئۆچ ئالغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.
ئابدۇل سۆيۈنۈپ، مەشۇقىنى باغرىغا بېسىپتۇ.

پادىشاهلار تاق كۇننى ئەزىز كۆرىدىكەن. بىر جۇمە كۇنى شاهىنشاه ھەزرىتى ئوسمان يەتتە ياشتىن
يەتمىش ياشقىچە بولغان بارچە پۇقرالغا دار ئالدىغا يىغىلىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. پۇقرالار يە-
غىلىپتۇ. قازىمۇ ھاسسىنى تايىنىپ كەپتۇ ۋە سەللىسىنى يوغان ئوراپ، زاهىر شاهنى دوراپ، ھەزرىتى
ئوسمانىنىڭ بېقىنىدىن ئورۇن ئاپتۇ. ھەزرىتى ئوسمان قازىدىن سوراپتۇ:

— قازى ئاخۇنۇم، مۇبادا، بىراۋ مېنىڭ نامىمدا يارلىق ياساپ چىقىپ، تامغا ئويدۇرۇپ، قول ئاس-
تىمدىكى پادىشاه ۋە ئۇنىڭ ۋەزىرلىرىنى ئەخمەق ئەتسە، خەلقىئالەم ئارا شۆھرىتىنى تۆكسە، پادىشاھ-
نىڭ ئوغلىنىڭ يۈزىنى چۈشۈرۈپ، مۇساپىر كوچىسىغا تاشلىسا، بۇنى ئاز دەپ، بىر كەمبەغەللىنىڭ ناكار
قىزىنى كىچىك خوتۇنلۇققا ئېلىپ، بىر كېچە بولسىمۇ پەرھىزنى ئادا قىلماي، ئۇنى خورلىسا، قانداق
قىلغۇلۇق؟

— خوش، تەقسىر، بۇنداق ئىشنى خۇدا راۋا كۆرمەيدۇ، ئۇنداق باغرى پۇتۇننى دارغا ئېسىپ ئۆل-
تۇرگۇلۇك! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قازى. پۇقرالار «ھەق!» دېيىشىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ ھەزرىتى ئوسمان جاللاتلارغا، — قازىنى پۇتىنى ئاسمانغا، بېشىنى
يەرگە قىلىپ دارغا ئېسىڭلار، ئۆلۈكى داردا ئۇچ كۇن تۇرسۇن!

— خوپ! — دەپ ئىككى جاللات تىك تۇرۇپتۇ ۋە قازىنى دارقىرىتىپ سۆرەپ دار ئالدىغا ئېلىپ
بېرىپتۇ. قازى داد - پەريات ئەيلەپ، تېپىچەكلەپتۇ. شۇ ئەسنادا شاهزادە ئابدۇل ئوتتۇرىغا چۈشۈپ سالام
قىپتۇ ۋە:

— ئى، ئۇلۇغ شاهىنشاه ھەزرىتى ئوسمان پىرىم، — دەپتۇ ئۇ قول باغلاپ، — قازى جۇۋازچىنىڭ
قىزىنى يېگۈزاشتىن ئەمرىگە ئېلىپ ئۆيىنى تۇتسا، ئۇنىڭ بارلىق گۇناهىنى گەدىنىدىن ساقىت قىلساق
بوپتىكەن.

ھەزرىتى ئوسمان ئابدۇلنىڭ ھۆرمىتىگە قازىنىڭ گۇناهىدىن ئۆتۈپتۇ. قازى باشقىدىن توي قە-
لىپ، جۇۋازچىنىڭ قىزىنى ئەمرىگە ئاپتۇ.

ھەزرىتى ئوسمان قازىنىڭ ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، ئۆز قولى، ئۆز پۇلى بىلەن
قىرىق كۇنگىچە كۇندۇزى ئوغلاق سېلىپ، كېچىسى مەشرەپ قىلىپ، شاهزادە ئابدۇل بىلەن نۇرمانىنىڭ
تويىنى مۇبارەكلەپتۇ. شاهزادە ئابدۇلنى ئاتىسى شاهمەردانىنىڭ ھامىيلىقىدىكى شەھەرگە پادىشاه قىلىپ
تەينىلەپ يولغا ساپتۇ. شاهمەردان ئوغلىنىڭ قولىدىكى يارلىقنى، قېشىدىكى مەلىكە نۇرمانىنى كۆرۈپ
تەبرىكلەپتۇ، ناۋايخانا خوجايىنى بىلەن ھەزرىتى ئوسمانغا رەھمەت ئېيتىپ خەت يېزىپتۇ، دېھقان
راخمانىنى ئوردىدا مەسلىھەتچىلىككە ئېلىپ قاپتۇ.

ۋىجدانلىق ئايال

تكەن زاماندا قەھرىمۇ بار، زەھرىمۇ بار بىر پادىشاھ ياشىغانىكەن، ئۇ چوڭ ئىشلارنى ئادا-
لەت بىلەن بىر تەرەپ قىلىدىكەن، ئەمما مىجەزى كەسكىن ۋە شەپقەتسىز ئىكەن. شاھنىڭ
ئوڭ قول ۋەزىرى بولسا، ئىچى تار، كۆزى كىچىك، قارا نىيەت ئادەم ئىكەن. گەرچە ئۇنىڭ
ئايالى ياش چاغلىرىدا تەڭداشسىز گۈزەل مەلىكىلەردىن بولسىمۇ، يىللار ئۆتكەنسېرى رەڭگى سولۇپ،
ئايدەك يۈزلىرىگە قورۇق چۈشۈپ، ۋەزىرنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شاھنىڭ سول قول ۋە-
زىرى دانىشمەن، مەردانە ئادەم ئىكەن، ئۇ ئوۋچىلىق بىلەن كۆپ شۇغۇللىنىدىكەن، ئۆزى ماھىر مەرگەن-
لەردىن ئىكەن. سول قول ۋەزىر مۇشۇ شەھەرلىك، قولىنى قاياققا سوزسا شۇ ياققا يېتىدىغان بولسىمۇ،
بۆلەك شەھەردىن بىر نامرات ئادەمنىڭ يالغۇز قىزىنى ئەمرىگە ئالغانىكەن. بۇ ئايال شۇنچە چىرايلىق،
كېلىشكەن بولۇپلا قالماستىن، ۋىجدانلىق ئىكەن. ئۇ بۇ خىل پەزىلىتى بىلەن تىللاردا داستان ئىكەن.
ئەمما، ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ كۆزى بۇ ئايالغا چۈشكەنىكەن، شۇڭا خېلى ئۇزۇندىن بېرى بۇ چىرايلىق ئا-
يالنى ئۆزىگە قارىتىۋېلىش نىيىتىدە ئىكەن. ئۇ ئاخىر سول قول ۋەزىرنى جىمىقتۇرۇۋېتىپ، بۇ ئايالنىڭ
ۋىسالىغا يېتىش كويىغا چۈشۈپتۇ، بىراق ھېچبىر ئەپلىك چارە تاپالماي خېلى ئاۋارە بوپتۇ. دەل شۇ
كۈنلەردە پادىشاھ ئېگىز راۋاققا چىقىپ، پۈتكۈل شەھەرگە نەزەر تاشلاپتۇ. يىراقتىكى ياپيېشىل تاغلار،
تاغ ھاۋاسى شاھقا ھۇزۇر بېغىشلاپتۇ، كۆڭلى كېيىك گۆشى تارتىپ قاپتۇ. راۋاقتىن چۈشكەندىن كېيىن
سول قول ۋەزىرنى چاقىرتىپ، كېيىك تۇتۇپ ئەكېلىشكە بۇيرۇپتۇ. سول قول ۋەزىر بۇ ۋەزىپىنى خۇ-
شاللىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرمۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپتۇ، ئۇنىڭمۇ بىللە بارغۇسى كېلىپ
پادىشاھنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىۋەت ئىككى ۋەزىر بىرمۇنچە چەۋەندازلارنى ئەگەشتۈرۈپ،
كېيىك تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ خىيالى كېيىك تۇتۇشتا ئەمەس،
مۇشۇ ئەپلىك پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ سول قول ۋەزىرنى كۆزدىن يوقىتىشتا ئىكەن. ئۇلار يىراقلاپ
ماڭغانسېرى، ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ بۇ نىيىتى كۈچىيىپ بېرىپتۇ. ئۇلار جىلغا ئىچىدە كېتىۋاتسا، تاغ
ئارىسىدا بىر جۈپ كېيىك ئوتلاپ يۈرگۈدەك. سول قول ۋەزىر ئوقيانى كېيىككە چەنلەپتۇ، ئوڭ قول
ۋەزىر بولسا نېرىراق يەردە تۇرۇپ، ئوقيانى سول قول ۋەزىرگە چەنلەپتۇ ۋە سول قول ۋەزىرنى ئېتىپتۇ.
ئوق سول قول ۋەزىرنىڭ دۈمبىسىدىن كىرىپ، مەيدىسىدىن چىقىپتۇ. باتۇر، مەردانە سول قول ۋەزىر
شۇ يەردىلا يىقىلىپ جان تەسلىم قىپتۇ. چەۋەندازلىرى ئۇنى قۇچاقلاپ يىغلىشىپ كېتىپتۇ. ئوڭ قول
ۋەزىر ئۆز قىلمىشىنى يوشۇرۇپ: «مەنمۇ بىر كېيىككە قارىتىپ ئاتقانىدىم، ئوق قېيىپ كېتىپ سول

قول ۋەزىرگە تېگىپ كەتتى. ئامال قانچە، بۇمۇ خۇدادىن كەلگەن ئەجەل. تەقدىرگە تەن بەرمەي ئىلاج.
ممز يوق» دەپ، سول قول ۋەزىرنىڭ جەستىنى شۇ يەرگە قويغۇزۇپتۇ. ئۇلار ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ،
بۇ شۇم خەۋەرنى سول قول ۋەزىرنىڭ ئايالىغا يەتكۈزۈپتۇ. بۇ ئايال شۇ چاغدا تۇغۇتتىن ئەمدىلا قوپقان.
كەن. ئايال يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئىلاجسىز ھەسرەت چېكىپ ئۆتۈشكە باشلاپتۇ. ئاردىدىن ئىككى ئاي ئۆتۈ.
كەندە ئوغۇل قول ۋەزىر پادىشاھنىڭ سەمىگە سالمايلا پەرمان چۈشۈرۈپ، بۇ ئايالنى ئوردىدىن كۆچۈرۈۋېۋ.
تىپتۇ. ئايال چەت بىر كوچىدىكى ئەسكى ئۆيىنى ماكان قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋەزىر بۇ ئايالنىڭ بىرەر
ئايلىق ئوزۇقى بىلەن بىرەر قۇر ئۆي جابدۇقلىرىنى بېرىپلا قالغان مال - مۈلۈكلىرىنى بەرمەپتۇ. كې.
يىنرەك ئوردىدىن بېرىلىدىغان نەپىقىلەرنى توختىتىپ قويۇپتۇ. ئەمما، بۇ ئايالنىڭ قولى چېۋەر ئىكەن،
كۈنىگە ئۈچ يىك يىپ ئېگىرىدىكەن، بىر يىك يىپنى بىر يارچەنگە سېتىپ، نان، چاي، تۇز ئالدىكەن،
قالغىنىنى بىر خال.
تىغا سېلىپ يىغ.
دىكەن. ئۇنىڭ كۈنى
مانا مۇشۇنداق يىپ
ئېگىرىپ سېتىش
بىلەن ئۆتىدىكەن.
يىغلاپ - قاقشاپ
يۈرۈپ ئاردىدىن
سەككىز ئاي ئۆتۈپ.
تۇ.

ئوڭ قول ۋە.
زىر بولسا، كېچە -
كۈندۈز بۇ ئايالنىڭ
ئىشقى پىراقىدا كۆ.
يىدىكەن. شۇنداق
داغۇ ھەسرەت ئىچىدە
سەككىز ئاينى ئاران
توشقۇزۇپتۇ، تا.
قىتى - تاق بولۇپ
سەۋرى تۈگەپتۇ. ئا.
خىر بۇ گۈزەلنى
قولغا چۈشۈرۈش
ئۈچۈن ھەرىكەتكە
ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى
سول قول ۋەزىرنىڭ
ئايالى بىر چۈش

كۆرۈپتۇ: گۈگۈم ۋاقتىدا ئىككى تەرىپى ئېگىز دەرەخزارلىق بىر كوچىدا ئالدىراپ ئۆزى يالغۇز كېتىۋاتقۇدەكمىش. كوچىدا ئۇنىڭدىن بۆلەك بىرەرمۇ ئادەم كۆرۈنمەسمىش. بىردىن ئۇنى سەل سۇر بېسىپتۇ، چېكىلىرىدىن چىپىلداپ تەر چىقىپتۇ. دەرەخلەرنىڭ كەينىدىن يوغان ھەم يۇڭلۇق ئۇچ يولۋاس سەكرەپ چىقىپتۇمىش. يولۋاسلار ئۇچ تەرەپتىن ئاغزىلىرىنى يوغان ئېچىپ خىرس قىلىپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاچرىتىپ كېلىۋاتقۇدەك. ئايال ئارقىسىغا داجىشىغا، ئۇچ يولۋاس بىراقلا سەكرەپ ئۇنىڭغا ئېتىلىپتۇ... ئايال «ۋاي» دەپ چىرقىراپ ئويغىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئەنسىز ئاۋازىدىن قورقۇپ كەتكەن بالىسى چۆچۈپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئايالنىڭ چىرايى ساماندەك سارغىيىپتۇ، يۈرىكى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ ئاغزىغا تىقىلىپتۇ. ئۆينىڭ تۆت تەمى، بۇلۇڭ ـ تورۇسلىرى كۆزىگە سۇرلۇك، ئەندىشىلىك كۆرۈنۈپ كېتىپتۇ. بالىسىنى باغرىغا بېسىپ يىغلاپ ئېسەدەپ كېتىپتۇ. بالىسى ئۇنىڭغا قاراپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپتۇ. ئايال يالغۇز ئۆيدە بالىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ، دەھشەتلىك خىياللار ۋەھىمىسى ئىچىدە تاڭنى ئاتقۇزۇپتۇ، سەھەردە بەش سەر يارچەن بىلەن ئىككى ناننى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، سەدىقە بېرىۋېتەي دەپ بىر نامرات مومانىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. موماي ئۇنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، چاي راسلاپ، ئالدىغا داستىخان سالىپتۇ. چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ۋەزىرنىڭ ئايالى كۆرگەن چۈشىنى ۋە كېچە تارتقان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىنى بىر ـ بىردىن بايان قىپتۇ. تۇل خوتۇن ئۇنىڭ گېپىنى زەن سېلىپ ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن:

ـــ ئاللاھۇئەكبەر، يامان چۈش كۆرۈپ قاپسەن، قىزىم، بۇ چۈشۈڭدىن قارىغاندا، بىر چوڭ سۈيقەستنىكە ئۇچرايدىغاندەك تۇرىسەن، ـــ دەپ تەبىر بېرىپتۇ ۋە ئايالنى ھوشيار بولۇشقا، قورقماسلىققا دەۋەت قىپتۇ. ئايال بولسا ئۆز چۈشىنىڭ تەبىرىنى ئاڭلاپ چوڭقۇر غەمگە پېتىپتۇ، چۈشىنى ئېيتقىنىغا مەڭ بىر پۇشايمان قىپتۇ، قالايمىقان، ئەندىشىلىك پىكىر ـ خىياللار ئىلكىدە ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. ئاشۇ ئېغىر كۈنلەردىمۇ يېپ ئېگىرىشنى توختاتماپتۇ، بازارغا يېپ ئاپىرىپ سېتىپ تۇرۇپتۇ.

بىر كۈنى ئالتە يەڭ يېپنى كۆتۈرۈپ بازارغا چىقىپتۇ. يېپ بازىرىغا بېرىپ ئالدىغا قويۇپ ئولتۇرسا، ئوڭ قول ۋەزىر بىر توپ نۆكەرلەر بىلەن ئېتىنى ئوينىتىپ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. كۆپ ئۆتمەي ۋەزىر ئۆزى يالغۇز پىيادە مېڭىپ قايتىپ كەپتۇ. بازار ئارىلاپ بۇ ئايالنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپتۇ ۋە ئۇنى كەمستكەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ:

ـــ سىز بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ ـــ دەپتۇ. ئايال ئەدەپ بىلەن تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

ـــ ئات ئۆلگەن بىلەن تاي قالدى، ۋەزىرىم، جان باقماق ئۈچۈن ئوقەت قىلىۋاتىمەن، ـــ دەپتۇ.

ۋەزىر ئېڭىشىپ يەكنى قولىغا ئاپتۇ ۋە دەڭسەپ كۆرۈپ:

ـــ بىر يەڭ يېپىڭىز نەچچە پۇل؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ بىر يارماق، تەقسىر.

ـــ باشقىلاردىن قىممەت سېتىپسىز، شۇنداقتىمۇ مەيلى، مەن ئالدىم. پۇلىڭىزنى ئەتىگەنلىككە ئۆيدىن ئېلىڭ، ـــ دەپ ئالتە يەڭ يېپنى كۆتۈرۈپ مېڭىپتۇ. ئايال بولسا يا لام ـ يا جىم دېيەلمەي، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قاپتۇ.

ئايال ئەتىسى سەھەر تۇرۇپتۇ. بالا ئويغانغۇچە ۋەزىردىكى پۇلنى ئېلىپ كېلىۋالاي، دېگەن ئوي بىلەن ئىشكنى تاقاپتۇ ـ دە، بالىنى ئۆيگە سولاپ قويۇپ، ئۆزى ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

بىنانىڭ بالىخانىسىدا سۇمبۇل چاچ ئايالنىڭ كىرىپ كېلىشىنى تۆت كۈزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغان ۋەزىرنىڭ يۇرىكى ئايالنىڭ دەرۋازىدىن كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ «شۇۋۇ» قىلىپ قاپتۇ. ئۇ دەرھال ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئايال ۋەزىرنىڭ خانىسىغا ئۇدۇل كىرىپتۇ، ۋەزىر نەچچە قەۋەت كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئايالنى قوبۇل قىپتۇ ۋە يېنىدا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ، لېكىن ئايال پەگادىلا ئولتۇرۇپ، ئىش ھەققىنى تەلەپ قىپتۇ. ۋەزىر نۇرغۇن قۇرۇق تەكلىپلۇپلاردىن كېيىن راست گېپىگە چۈشۈپ:

— سىز مېنىڭ تارتىۋاتقان دەردىمنى بىلمەيۋاتامسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بىلمەيدىكەنمەن، دەردلىرى مېنىڭ دەردىمگە يامىشىپ بولالماس، — دەپتۇ ئايال ئاچچىقلاپ.

— دۇرۇس، — دەپتۇ ۋەزىر، — بالدۇرراق شۇنداق دېگەن بولسىڭىز مەنمۇ كۆيۈك ئوتىدا مۇنچىلا پۇچۇلانماس ئىدىم ھەم دەردىڭىزگە دەرمان بولاتتىم ئەمەسمۇ.

ئايالنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، قاپىقى تۇرۇلۇپتۇ:

— مەن ئۆزۈم ئېگىرگەن يىپنىڭ پۇلىنى ئالغىلى كەلدىم. بېرىۋەتسىلە، ئاستا كېتىۋالاي. ئۆيدە بالام يالغۇز قالدى، — دەپتۇ.

— كېتىۋالاي؟ نەگە كېتىسەن؟ ! — ۋەزىرنىڭ پەيلى بۇزۇلۇپتۇ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپتۇ، ئايالنىڭ ئالدىغا كېلىپ زەھەرلىك ھىجىيىپ تۇرۇپ دەپتۇ، — ئېرىڭ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئەرنىڭ قەدرى ئۆتۈلگەندۇ؟ ئەر قەدرى ئۆتۈلسۇن دەپ، سېنى ئاشۇ ئۆيگە كۆچۈرۈپ قويدۇم. ئەمدى ئىككىمىز بىر ئۆيدە بولساق قانداق دەيسەن؟

— تەقسىر، بۇ قانداق گەپ؟ سول قول ۋەزىرلىرى دۇنيادىن ئۆتكىلى بىر يىلمۇ بولمىدى. بۇنى بىلىپ تۇرۇپ، ئورۇنسىز گەپنى قىلىش نومۇس ئەمەسمۇ؟ !

— مېنىڭدەك ئادەمنى تاپمىقىڭ قىيىن. قوينۇڭنى كۆك ياڭاق بىلەن تولدۇرماي، ئالدى ـ ئارقاڭنى ئوبدان ئويلا !

— بۇ گەپنى ئويلىغۇچىلىكىممۇ يوق، ئاۋارە بولمىسىلا.

ۋەزىر ئايالنى گەپ بىلەن ئىنىدەككە كەلتۈرەلمىگەندىن كېيىن، يامان نىيىتىنى زورلۇق بىلەن ئەملگە ئاشۇرماقچى بولۇپ ئايالغا تاشلىنىپتۇ. ئايال بولسا پاك ۋىجدانىنى قوغداش يولىدا قاتتىق ئېلىشىپتۇ. ئايال جان ئاچچىقىدا يانچۇقىدىكى قەلەمتىراچنى ئېلىپ ۋەزىرنىڭ قولىغا ئۇرۇپتىكەن، قان ئۇرغۇپ چىقىپتۇ، ۋەزىر «ۋاي» دەپ ۋارقىراپ قولىنى تۇتۇشى بىلەن ئايال ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ، بوسۇغىدىن ئاتلاپ تالاغا چىقىۋاپتۇ. ۋەزىر جېنىنىڭ بارىچە توۋلاپ مۇلازىملارنى چاقىرىپتۇ. ئۇلار ئايالنى تۇتۇۋاپتۇ. جاللاتلار ۋەزىرنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئايالنىڭ پۇت ـ قوللىرىغا كويزا ـ كىشەن سېلىپ زىندانغا تاشلاپتۇ. ئايال زىندانىدا يېتىپ ئۆيده يالغۇز قالغان بالىسىنى ئەسلەپتۇ، كۆكسىگە سۇت يىغىلىپ بارغانچە قاتتىق ئاغرىپ كېتىپتۇ. بۇ ئازاب ھەممىنى بېسىپ چۈشۈپتۇ. بويى قىزىپ، تىترەك ئولىشىپ، بەدىنىگە مىڭلىغان يىڭنە سانجىلغاندەك تۇيۇلۇپتۇ. چاچلىرى چۈۋۈلغان، ياشلىرى تۆكۈلگەن ھالدا زىنداننىڭ ئىشىكىگە تەلمۇرۇپ تۇرۇپتۇ.

ئۆيده قالغان بالا بولسا ئويغىنىپ ئاپىسىنى ئىزدەپتۇ، ئىشىككە تەلمۇرۇپتۇ. ئاپىسى كىرمىگەندىن كېيىن ئۆمىلەپ بوسۇغىنىڭ تۈۋىنگە كەپتۇ. قورسىقى ئېچىپ «نان» دەپ يىغلاپتۇ، يىغلاۋېرىپ ئۇنى بوغۇلۇپ، يىغلاشقىمۇ مادارى يەتمەي بوسۇغىنىڭ تۈۋىده ئۇخلاپ قاپتۇ.

ۋەزىر قان چىقىپ تۇرغان قولىنى چىڭ تۇتقان پېتى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

— داد پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ.

— خوش، سىلىگە نېمە دەرد كەلدى؟ ئېيتسىلا، — دەپتۇ پادىشاھ ھەيران بولۇپ.

— سول قول ۋەزىر قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن، — دەپتۇ ئوڭ قول ۋەزىر، — ئۇنىڭ ئايالى يامان يولغا كىرىپ كەتتى. ئۇنداق قىلماسلىق ھەققىدە كۆپ نەسىھەت قىلدىم، ئاڭلىمىدى. داۋاملىق جانابلىرىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى، شانۇ شۆھرىتىنى يەرگە ئۇرىدىغان ئىش بىلەن مەشغۇل بولدى، يامان نىيەتلىك ئادەملەر بىلەن بىرلىشىۋېلىپ، ماڭا قەست قىلدى. كېچە ھۇزۇرۇمغا بېسىپ كىرىپ، مانا بۇ قولۇمغا پىچاق سالدى. ھېلىمۇ ياخشى، خۇدا مېنى بۇ بالادىن بىر ساقلىدى، بولمىسا شۇ ئايالىنىڭ قولـ لىدا ئۆلگەن بولاتتىم. بۇ نېمىدېگەن ھەددىدىن ئېشىش، نېمىدېگەن ۋەھشىيلىك !...

پادىشاھ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزەپكە كەپتۇ، ئايالغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى ھۆكۈم قىپتۇ. بۇ شەھەردە جازاغا تارتىلغانلارنى دوملىتىپ ئۆلتۈرىدىغان بىر ئېگىز تاغ بار ئىكەن. جاكارچىلار كوچا ـ كوچىلاردا سول قول ۋەزىرنىڭ ئايالىغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەنلىكى، خالايىقنىڭ «جازا تېغى»غا بېرىشىنى جاكارلاپتۇ. ئەمما، خەلق سول قول ۋەزىرنىڭ ئايالىنى ئۆزىنى تۇتۇۋالغان، تىرىشچان، ۋىجدانلىق ئايال، دەپ تونۇيدىكەن، شۇڭلاشقا پەرماننى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەممە كىشى ھەيران بوپتۇ، ئايالغا ھېسداشلىق قىپتۇ ۋە ئىچ ئاغرىتىپتۇ. خەلق تۇشمۇتۇشتىن جازا مەيدانىغا قاراپ مېڭىشىپتۇ.

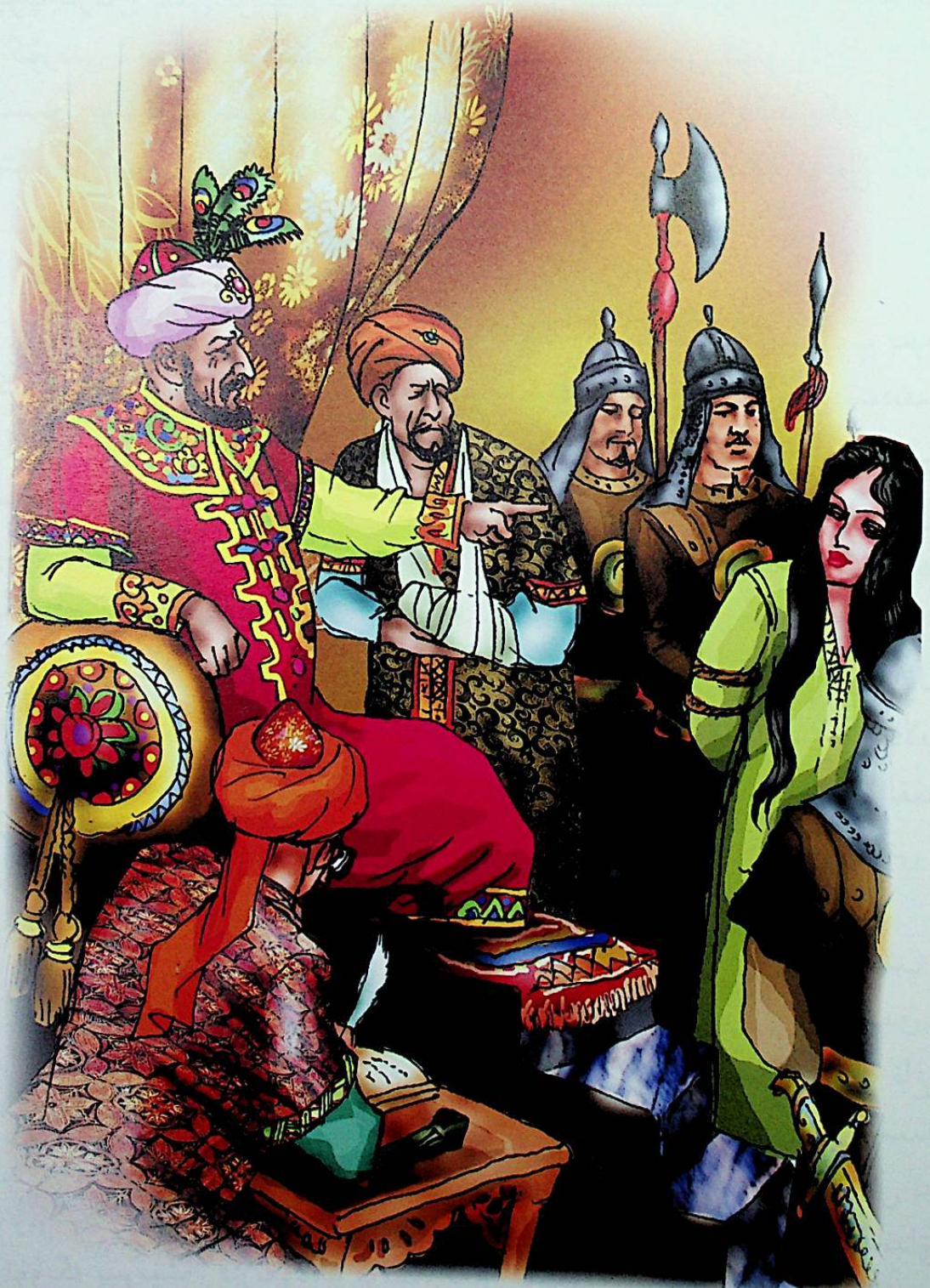

زىندانىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، جاللاتلار كىرىپ كەپتۇ. ئايالنى زىندانىدىن ئېلىپ چىقىپ «جازا تېغى»غا ھەيدەپ مېڭىپتۇ.

ئايال قولىغا كويزا، پۇتىغا كىشەن سېلىنغان، چاچلىرى چۈۋۈلغان ھالدا مېڭىپ كېتىۋاتقاندا، يولىنىڭ ئىككى تەرىپىدە سانجاق ـ سانجاق تۇرغان شەھەر خەلقى ئارىسىدىن: «بۇ بىچارىگە ناھەق ئۆلۈم ھۆكۈم قىلدى، ئۇ ئۆزال بولدى، بۇ سەۋر ـ تاقەتلىك ئايال ئىدى، ئەجەب بوپتا...» دېگەن سۆزلەر ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ. ئايال پۇتلىشىپ، يىقىلىپ ـ قوپۇپ تاغقا چىقىشقا باشلاپتۇ. تاغنىڭ قاق بېلىگە كەلگەن چاغدا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ پادىشاھقا تەلمۇرۇپ قاراپ:

— داد پادىشاھىئالەم، بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى، — دەپ توۋلاپتۇ.

— ھە، گېپىڭنى ئېيتىۋال، — دەپتۇ پادىشاھ.

— تېخى يېشىغا توشمىغان بالام بار ئىدى، ئۇ ئۆيدە قالدى. ئىجازەت بولسا مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ شۇ بالامنى بىر كۆرۈۋالسام، — دەپتۇ ئايال.

پادىشاھ ئايالغا ئىجازەت بېرىپتۇ، بىراق تېزدىن قايتىپ كېلىشنى جېكىلەپتۇ، ئايالنىڭ پۇت ـ قولىنى بوشتىپ قويۇپ بېرىپتۇ. ئايال ياغلىقىنى تېڭىپتۇ، تاغدىن پەسكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ، ئوقتەك ئۇچۇپ بارغان پېتى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ئېتىلىپ كىرىپتۇ، بالىسىنى باغرىغا چىڭ بېسىپتۇ. بالا كۆزىنى ئاچقاندا ئانىسىنىڭ كۆڭلى يورۇپتۇ، ئەندىشىسى كۆتۈرۈلۈپ، سەل يېنىكلەپتۇ. بالىسىنى ئېمىتىپ بولۇپ قارىسا، يىغقان پۇللىرى يېرىم خالتا بولۇپ قالغانىكەن، ئۇنى ئاپتۇ، بالىسىنى كۆتۈرۈپتۇ، جازا تېغى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. بالىسىنى كۆتۈرگەن ھالدا ئۇدۇل پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئىجازەت بولسا، ئىككى كەلىمە سۆزۈم بار ئىدى، — دەپتۇ.

— ئىجازەت، — دەپتۇ پادىشاھ.

— بىرى، مۇشۇ ناھەسىدە، بەختسىز ئوغلۇمنى قوشنامغا تاپشۇرۇپ بەرسەم. يەنە بىرى، ھالال ئەمگىكىم بىلەن يىغقان يېرىم خالتا يارچىنىم بار ئىدى، شۇنى خالايىققا سەدىقە قىلىۋالسام.

پادىشاھ رۇخسەت قىپتۇ. ئايال بالىسىنى قوشنىسىغا تاپشۇرۇپتۇ، لېكىن بالا ئانىسىغا چىڭ چاپلىشىۋېلىپ، چىرقىراپ يىغلاپ ئاجرىغىلى ئۇنىماپتۇ. ئانا ـ بالىنىڭ نالىسى جىمى ئادەمنى يىغلىتىۋېتىپتۇ. پادىشاھ بۇ ھالەتنى كۆرۈپ سەل تەسىرلىنىپتۇ، ئەمما چىقىرىلغان ھۆكۈمنى بىكار قىلسام شەمگە داغ تېگىدۇ، دەپ ئويلاپتۇ.

لېكىن، ئوڭ قول ۋەزىر يۈگۈرۈپ كېلىپ بالىنى ئانىنىڭ باغرىدىن يۇلۇپ ئاپتۇ، ئايالنىڭ قوشىنىسىغا ئاسلاننى تاشلىغاندەك تاشلاپ بېرىپتۇ. ئاندىن ياساۋۇللار ئايالنى يالاپ «جازا تېغى»نىڭ ئۈستىگە ئاچقىپتۇ. ئايال تاغ ئۈستىدە تۇرۇپ ھېلىقى يىغقان يارچىلىرىنى خەلققە قارىتىپ چېچىپتۇ. خەلق ئايالغا رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە دۇئا ئوقۇپتۇ. جاللاتلار ئايالنىڭ پۇت ـ قولىنى باغلاپتۇ. ئايال چەمبەرچاس باغلانغاندىن كېيىن، ئوڭ قول ۋەزىر كېلىپ ئايالغا مۇنداق دەپتۇ:

— ھەي بىغەرەز خوتۇن، شۇنى بىلىپ قويغىنكى، بەگ بىلەن ئېلىشىپ بولمايدۇ، باتۇر بىلەن چېلىشىپ. سەن جاھىللىق قىلماي ماڭا تەگسەڭ، مۇشۇ دەردۇ بالامۇ يوق ئىدى. مانا ئەمدى تېرەڭدە داپ كېرىپ، ئۇستىخىنىڭدا ساپ ياسايمەن، — دەپتۇ ۋە ئۆز قولى بىلەن تىك تاغ چوققىسىدىن ئىتتىرىۋېتىپتۇ. لېكىن، كۆپچىلىككە بەرگەن سەدىقىنىڭ ساۋابىدىنمۇ ياكى بۇ ئىشنىڭ ناھەق بولغانلىقىدىنمۇ، ئايال يەرگە ساق ـ سالامەت چۈشۈپتۇ، بىرەر جايىمۇ زەخمىلەنمەپتۇ. «ئايال يەرگە چۈشۈپتۇ، بىراق ئۆلمەپتۇ» دېگەن خەۋەر شۇ ھامان پادىشاھقا يېتىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ: «بۇ قانداق ھېكمەت؟» دەپ، ئۆزى تاغ تۈۋىگە بېرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئايال تەمكىنلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرغۇدەك. شاھ بۇ

ئىشنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ ئويلىنىپ قاپتۇ ۋە ئايالنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈپتۇ، ئايالنى بوشىتىپ قويۇپ بېرىشنى جاكارلاپتۇ. ئايال بالىسىنى ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ. كىشىلەر تارقاپتۇ، پادىشاھ مەيگە چۈشۈپ ئوردىغا قايتىپتۇ، كېلىۋېتىپ، بۇ ئايالنىڭ ئوردىغا كىرمەي، باشقا ياققا كەتكىنىنى كۆرۈپ قاپتۇ. پادىشاھ شۇ كۈنگىچە بۇ ئايالنى ئوردىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇۋاتىدۇ، دەپ يۈرگەنكەن، ئوردىدىن چىقىرىۋېتىلگەنلىكىدىن خەۋەرسىز ئىكەن، شۇڭلاشقا باشقىلاردىن:

— بۇ ئايال نەگە باردۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۆزىنىڭ ئۆيىگە باردۇ، — دەپتۇ باشقىلار. بۇ گەپنى ئاڭلاپ پادىشاھ مەيدىن چۈشۈپتۇ. باشقىلارنىڭ ھەممىسىنى كەتكۈزۈۋېتىپ، ئۆزى ئايال ماڭغان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئايالنىڭ بىر چەت خالتا كوچىدىكى تاملىرى قىڭغىيىپ ئۆرۈلۈپ كېتەي دەپ قالغان ئەسكى ئۆيگە كىرىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپتۇ ۋە ئايالنىڭ كەينىدىن كىرىپتۇ. ئۆينىڭ ئىچىنى سەپسېلىپ كۆزىتىپتۇ. بۇ يەردە سول قول ۋەزىرنىڭ ۋاقتىدىكى بەساتلاردىن بىرىمۇ يوق ئىكەن، پەقەت ئەسكى پالاس، پۇچۇق قازان، بىر كىشىلىك يوتقان – كۆرپىلا بار ئىكەن. ئايال بولسا بالىسىنى قۇچاقلاپ سۈپىدا ئولتۇرۇپتۇ. پادىشاھ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ ۋە ئايالدىن سوراپتۇ:

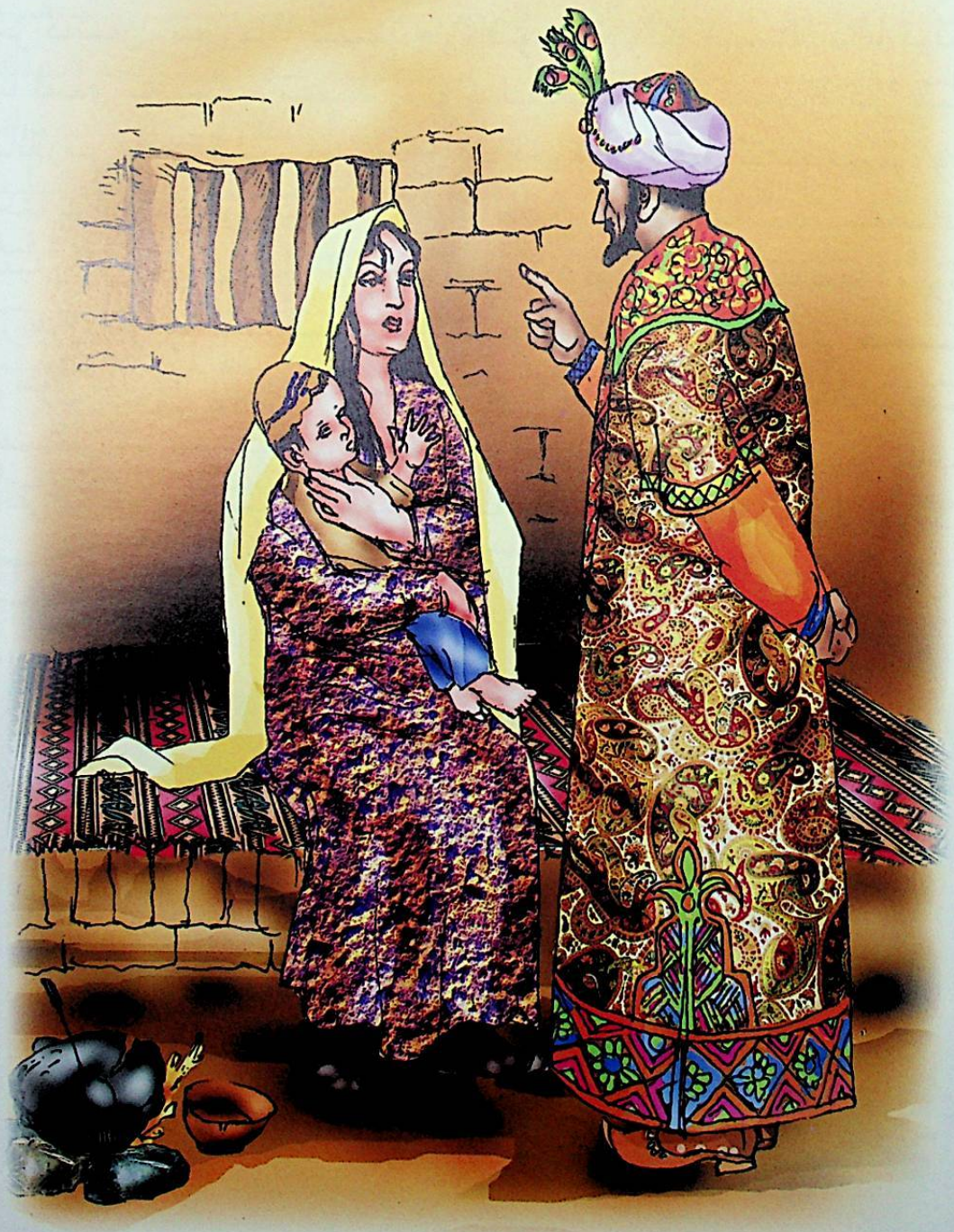

— سىزنىڭ ئۆيىڭىز ئىچىدە ئوردىنىڭ ئىچىدە ئىدى، بۇ يەردە نېمىش قىلىپ يۈرىسىز؟

— شۇنداق، پادىشاھىمىز. بۇ ئىشلاردىن خەۋىرىنىڭ يوق. مۇرەببىم قازا قىلىپ بىرەر ئاي-

دىن كېيىن ئوڭ قول ۋەزىرلىرى مېنى بۇ يەرگە كۆچۈرۈپ قويغان، ــ ئايال گەپنى شۇنداق باشلاپ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ ئۆز ئېرىگە قانداق سۆيىقەست قىلغانلىقى، ئۆزىنى ئالىمەن دەپ قانداق زورلۇق كۆرسەتكەنلىكى، ئۆزىنىڭ جان بېقىش ئۈچۈن يىپ ساتقانلىقى ۋە دەھشەتلىك چۈشلىرىدىن تارتىپ ھەممىنى يىغلاپ تۇرۇپ بايان قىلىپتۇ. پادىشاھ ئاڭلاپ چىداپ تۇرالماپتۇ ۋە ئۆز ـ ئۆزىگە: «مەن ئەلنى ئادىللىق بىلەن سورايمەن دەپ زالىملىق قىپتىمەن ـ دە !» دەپتۇ. شۇ كۈنىلا ئايالنى ئوردىدىكى ئۆز ئۆيىگە كۆچۈرۈپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە چىقىپ، جاللاتلارغا ئوڭ قول ۋەزىرنى تۈتۈپ كېلىش پەرمانى چۈشۈرۈپتۇ. جاللاتلار ھايال ئۆتكۈزمەي ئوڭ قول ۋەزىرنى تۈتۈپ ئەكەپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرگە ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىپتۇ. بۇ پەرمان پۈتكۈل شەھەرگە جاكارلىنىپتۇ. شەھەردە بىرمۇ ئادەم قالماي «جازا تېغى» غا بېرىپ. تۇ. جاللاتلار ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ قوللىرىنى چەمبەرچاس باغلاپ جازا مەيدانىغا ھەيدەپ كەپتۇ. ۋەزىرگە خەلقنىڭ نەپرىتى قار ـ يامغۇر بولۇپ يېغىپتۇ.

پادىشاھ ئوڭ قول ۋەزىرنى تاغدىن دومىلىتىشقا ھېلىقى ئايالنى تەينىلەپتۇ. جاللاتلار ۋەزىرنى تىك چوققىغا ئاچىقىپ تۇرغۇزۇپتۇ. ئايال ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ــ ھەي ۋىجدانسىز، جاڭگالدىكى بۆرە چېغىدا ئۆز توپىغا قەست قىلمايدۇ. سەن بۆرىدىنمۇ رەھىمسىز كەنسەن، سەن ماڭا قىلمىدىڭ، ئاقىۋەت ئۆزۈڭگە قىلدىڭ، ماڭا كولىغان ئورنىغا ئۆزۈڭ چۈشتۇڭ. مانا ئەمدى خەلقئالەم سېنىڭ رەسۋاچىلىقىڭنى كۆردى. سەندەك قارا نىيەتتىن بىرى يوقالسا، جاھاندا ياماناردىن بىرى كېمەيمىدۇ، يوقال ! ــ دەپ تاغدىن دومىلىتۈېتىپتۇ. ۋەزىر يەرگە چۈشۈپ بولغۇچە لەخته ـ لەخته بولۇپ كېتىپتۇ. خەلق بۇنىڭدىن قارا نىيەتلىك كىشىنىڭ ھامان جازاسىنى تارتىدىغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. پادىشاھ ئايالدىن ئەپۇ سوراپتۇ. ئايال پادىشاھنىڭ ۋە پۈتكۈل شەھەر خەلقىنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتى ۋە مەدھىيىسىگە سازاۋەر بوپتۇ، ئابرۇي ـ ئىناۋىتى ھەسسىلەپ كۆتۈرۈلۈپتۇ. پادىشاھ ئۇنى سول قول ۋەزىرلىككە تەكلىپ قىپتۇ. ئەمما، ئايال پادىشاھنىڭ بۇ ھىممەتلىرىگە كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ، ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېتىشكە ئىجازەت سوراپتۇ، ئاخىر رۇخسەت ئاپتۇ، بۇ ئەلنىڭ خەلقى بىلەن خوشلىشىپ، بالىسىنى ئېلىپ يۇرتىغا قايتىپ كېتىپتۇ. «كىشىنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغۇچە، ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتاق بول» دېگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

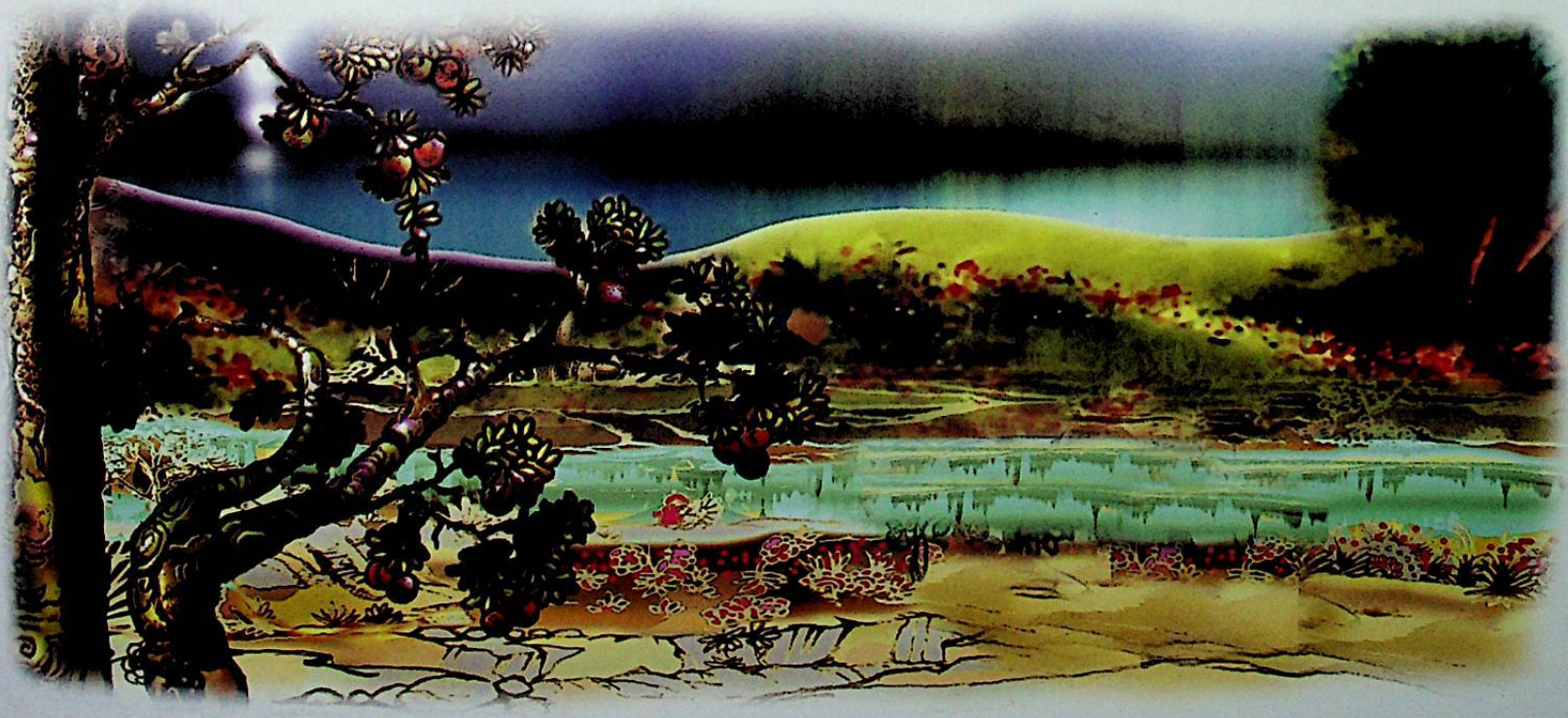

نەيرەڭشواز

ۇنىڭدىن بىرقانچە مىڭ يىللار ئىلگىرى تەكلىماكان چۆللۇكى باغۇ بوستانلىق بىر گۈزەل ۋادا ئىكەن. ئۇنىڭ شىمالىي تەرەپلىرىدە، تارىم دەرياسىنىڭ ياقىلىرىدا بىر - بىرىگە قوشنا كىتىك ۋە زوركىت دېگەن شەھەرلەر بولغانىكەن. بۇ شەھەرلەر ئۆزىنىڭ ئاۋاتلىقى ۋە بايلىقى بىلەن مەشھۇر ئىكەن. شەھەرى كىتىككە تاھىر خىزىم دېگەن ياش بىر كىشى، شەھەرى زوركىتكە خوجا ئەكبەر دېگەن بىر مويسىپىت كىشى پادىشاھىكەن. خوجا ئەكبەرنىڭ قامىتى سەرۋىدەك، چىرايى ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك، كۆزلىرى بۇلاقتەك، ئاغزى ئويماقتەك، مەڭزلىرى ئانارداەك، قىلىقلىرى ئىللىق باھاردەك بىر چىرايلىق قىزى بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىسمى گۈلنىسا بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى ھۆرمەتلەپ مەلىكە گۈلنىسا دەپ ئاتايدىكەن. مەلىكىنىڭ داڭقى تاھىر خىزىم پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. ئۇ بۇ مەلىكىگە غايىبانە ئاشىقى بىقارار بولۇپ، ئىشقى پىراقىدا گۈلخان بولۇپ يېنىپتۇ. بىر كۈنى ئۇ بارلىق ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى، ئاقىلۇ دانىشمەنلىرىنى، يۇرت كاتتىلىرىنى مەجلىسكە چاقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئى ۋەزىرلىرىم، دانىشمەنلىرىم، ئەھلى جامائەتلىرىم، مەن خوجا ئەكبەر پادىشاھقا كۈيئوغۇل بولماقچىمەن، بۇ توغرىدا ھەرقايسىلىرىدىن مەسلىھەت ئالماقچىمەن ھەم ياردەم تەلەپ قىلماقچىمەن.

مەجلىس ئەھلى ئىچىدىن خوجا دىلگىر دېگەن باش ۋەزىر ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، تەزىم قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئى ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، سىزگە قۇتلۇق بولسۇن، نىيىتىڭىزگە يېتىشكە ئاللا ئىگەم يار - يۆلەك بولسۇن. ھېلىغۇ خوجا ئەكبەر پادىشاھقا كۈيئوغۇل بولماقچى ئىكەنسىز، مۇبادا كۇھىقاپ پادىشاھىغا كۈيئوغۇل بولماقچى بولسىڭىزمۇ بىز سىزنى مۇرادىڭىزغا چوقۇم يەتكۈزىمىز.

باشقا مەجلىس ئەھلىلىرىمۇ بىردەكلا: «كۆڭۈلدىكى گەپ بولدى» دېيىشىپتۇ.

تاھىر خىزىم پادىشاھ مەجلىس ئەھلىگە تەشەككۇر بىلدۇرۇپتۇ. مۇزاكىرە ئارقىلىق خوجا دىلگىر باش ۋەزىرنىڭ ئەلچى بولۇپ خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىشى تايىن تېپىلىپتۇ. بۇنى تاھىر خىزىم پادىشاھمۇ خوپ كۆرۈپتۇ. خوجا دىلگىر يۇز تۆگىگە سوۋۇغا - سالام ئارتىپ، خىزمەتچىلەر بىلەن بىللە زوركىت شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئۇزۇن يول يۈرۈپ، ئاخىر زوركىت شەھىرىگە يېتىپ كېلىشىپتۇ ۋە خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ، ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن ئېگىلىپ سالام قىلىشىپتۇ. خوجا دىلگىر ئۆزى ئېلىپ كەلگەن سوۋۇغاتلارنى خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ ئالدىغا قو-

يۇپتۇ ۋە تىزلىنىپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي شاھلارنىڭ شاھى، خۇداۋەندە كېرىمنىڭ ئەڭ ئەزىز بەندىسى، پۈتۈن ئالەمنىڭ قۇياش ئاپتىپى، جىمى ھاياتلىقنىڭ غەمـ گۇزارى، باشپاناھى بولغان پادىشاھ ئالىيلىرىغا خىزمەتكار قۇللىرى بولمىش پادىشاھىمىز تاھىر خىزىم ئۆزلىرىگە كۆيئوغۇل بولۇش تەلىپىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىزنى ئەلچىلىككە ئەۋەتكەنىدى. پادىشاھىمىزنىڭ ئۆزلىرىگە بولغان ئىشەنچىسىنى يەردە قويماي، تەلىپىنى ئاتىلارچە مېھىر - مۇھەببەت بىلەن ئىلىك ئېلىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمىز.

خوجا دىلگىر سۆزىنى ئاياغلاشتۇرۇپ پادىشاھنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپتۇ. پادىشاھ ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، ئۆز رازىلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. ئەلچىلەر پادىشاھنىڭ بۇ ئىلتىپاتىدىن خۇشاللىقا چۆمۈپ، پادىشاھقا رەھمەت ئېيتىشىپ، تەزىم قىلىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ ئەلچىلەر شەرىپىگە كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتە ھەممە كىشى شاراب ئىچىپ، رەققاسلارنىڭ نەپىس ئۇسسۇللىرىنى كۆرۈپ، نەغمىكەشلەرنىڭ يېقىملىق - شوخ ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ ھۇزۇر قىلىپ كۆڭۈل ئېچىپتۇ. پادىشاھ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن مەلىكە گۈلنىسانى نۇرغۇن سوۋغا - سالام بەلەن تاھىر خىزىم پادىشاھنىڭ شەھىرىگە يولغا سالىپتۇ. ئۇلار يەنە ئۇزاق يوللارنى بېسىپ شەھرى كىتىك دائىرىسىگە يېتىپ كەپتۇ. ۋەزىر خوجا دىلگىر ئۆزلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەن خۇش خەۋىرىنى تاھىر خىزىم پادىشاھقا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. مەلىكە گۈلنىسانىڭ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقان تاھىر خىزىم پادىشاھ پۈتۈن شەھەر خەلقىنى باشلاپ يول ئۈستىگە چىقىپتۇ. ئۇلار شەھەر سىرتىدا بەختلىك ئۇچرىشىپتۇ. شەھەر خەلقى ناغرا - سۇنايلارنى چېلىشىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ بۇ خۇشاللىق ئۇچرىشىشقا قىزغىن تەنتەنە قىلىشىپتۇ ھەم پادىشاھ بىلەن مەلىكىنى گىلەم ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ شەھەرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ قىرىق كېچە - كۈندۈز توي بوپتۇ. توي مەرىكىسى تۈگىگەندىن كېيىن، پادىشاھ بىلەن گۈلنىسا بەختلىك كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. لېكىن، ئۇلارنىڭ بۇ بەختلىك كۈنلىرى ئۇزاققا بارماپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى گۈلنىسا ئاتا - ئانىسىنى، سۆيۈملۈك دىيارىنى سېغىنىشقا باشلاپتۇ، ئىشتىھاسى

تۇتۇلۇپ، چىرايى سارغىيىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن ئەجەبلىنىپ، بىر كۈنى:

— ئەزىزىم، سىزگە نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. گۈلنىسا پادىشاھقا مالالىق كەلتۈرۈپ قويماسلىق نىيىتىدە:

— ھېچنېمە بولمىدىم، — دەپ راست گەپنى ئېيتماپتۇ. گۈلنىسا بىر كۈنى خىزمەتچىلىرىنى چاقىرىپ:

— ئۈستا بىر رەمچى تېپىپ كېلىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ. خىزمەتچىلەر تەرەپ - تەرەپكە قاتراپ يۈرۈپ رەمچى ئىزدەپتۇ. مۇشۇ كۈنلەردە شەھرى كىتىككە باشقا بىر يۇرتتىن رائىلە ئىسىملىك بىر دەججال كېلىپ قالغانىكەن. ئۇ ھەربىر گەپىدە بىسمىللانى، خۇدانى، پەيغەمبەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي، ئۆزىنى ناھايىتى تەقۋادار قىلىپ كۆرسىتىدىكەن. ئۇ قېرىپ مۈكچىيىپ كەتكەن بولۇپ، ئاغزىدا بىرمۇ چىشى يوق ئىكەن ۋە كۆزىدىن توختىماي ياش ئېقىپ تۇرىدىكەن. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، ئۇ بىر قاراپلا كىشىنىڭ ئىچ سىرىنى بىلىۋالالايدىكەن. رەمچى ئىزدەپ چىققان خىزمەتچىلەر كوچا دوقمۇشىدا ئەنە شۇ رائىلەگە يولۇقۇپتۇ. ئۇلار رائىلەنى پادىشاھنىڭ مەلىكىسىگە رەم سېلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىپتۇ. رائىلە بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ، خىزمەتچىلەر بىلەن بىللە مەلىكىنىڭ ھەرىمىگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ مەلىكىنى كۆرۈش بىلەنلا:

— ئەسسالام، مەلىكەم، مەن خىزمىتىڭىزگە تەييار بولۇپ كەلدىم، — دەپ تەزىم قىپتۇ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، قۇتقا، خۇش كەپلا، — دەپ قارشى ئاپتۇ مەلىكە.

خىزمەتچىلەر مەلىكىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە داستىخان يېيىپ، رائىلەنى مېھمان قىپتۇ. ئۇ قورسىقى تويغاندىن كېيىن، مەلىكىنىڭ بەختىنى تىلەپ ئۆزۈن دۇئا قىپتۇ. دۇئادىن كېيىن:

— ئى قۇتقا، مەن سىلىنى رەم سالدۇرغىلى چاقىرغانىدىم، — دەپتۇ مەلىكە گۈلنىسا.

— مەلىكەم، سىزنىڭ ھاجىتىڭىزنى ئورۇنداشقا مەن تەييار، — دەپتۇ رائىلە.

— ئى قۇتقا، — دەپتۇ مەلىكە كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ، — مەن بۇ يەرگە كەلگەندىن بېرى ھۆرمەتلىك ئاتا - ئانامنى، سۆيۈملۈك دىيارىمنى كۆرەلمىدىم، سېغىنىش پىراقىدا سارىڭ بولۇپ قالاي دەۋاتىمەن. سىلى رەم سېلىپ، ئاتا - ئانامنىڭ، يۇرتۇمنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىقىنى ماڭا دەپ بەرسىلە، خىزمەتلىرى ئۈچۈن خۇش بولغۇدەك ھەق بېرەتتىم...

— بولىدۇ، مەلىكەم، سىز ھەق بەرمىسىڭىزمۇ مەن بۇ ئىشلارنى ئەلۋەتتە قىلىمەن...

رائىلە توۋرىسىدىن ئالىيېشىل تاشلارنى ئېلىپ ئەپسۇن ئوقۇپتۇ ۋە تاشلارغا ھۆرۈپ، گىلەم ئۈستىگە چېچىپتۇ. ئۇ تاشلارغا تازا سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن مۇنداق تەبىر ئېيتىپتۇ:

— ئى مەلىكەم، ھۆرمەتلىك ئاتا - ئانىڭىز، سۆيۈملۈك دىيارىڭىز ئۆزىڭىز كۆرگەندەكلا خاتىرجەم ئىكەن. ئۇلارمۇ سىزنى كېچە - كۈندۈز سېغىنىدىكەن، كۈندە دېگۈدەك يولىڭىزغا قارايدىكەن. سىز ئۇلاردىن ھەرگىز غەم يېمەڭ، خۇدايىم سىلەرنى پات - يېقىندا كۆرۈشكىلى نېسىپ قىلىدىغاندەك قىلىدۇ. ئەمما... — رائىلە گەپنى مۇشۇ يەردە توختىتىپ قويۇپتۇ.

— قۇتقا، نېمە بولدى؟ گەپنىڭ ئاخىرىنى ئېيتمىدىلىغۇ؟ — مەلىكە گۈلنىسا تەقەززا بولۇپ سوراپتۇ، ئۇنىڭ چىرايىنى غەمكىنلىك قاپلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن رائىلە ئىچ ئاغرىتقان بولۇپ:

— مەلىكەم، ئاخىرىنى ئېيتماي دېگەنىدىم، سوراپ قالدىڭىز، يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، كۆڭلىڭىزگە ئازار يەتمىسە، رەمگە چۈشكەن بىر ئىشتىن سىزنى خەۋەردار قىلغۇم كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

— ئېيتسىلا، قۇتقا، مەن سىلىدىن تىلەي...

— ئى مەلىكەم، ئۆزىڭىز شۇنچىلىك چوڭ بىر پادىشاھنىڭ قىزى ئىكەنسىز، تاھىر خىزىم پادىشاھ سىزنى ئارزۇلاپ نىكاھىغا ئالغانىكەن، ئەمدى كېلىپ سىزدىن ... — رائىلە گەپنى يەنە توختىتىپتۇ.

— ھە، ئەمدى نېمە بوپتۇ؟ — دەپ سوراپتۇ مەلىكە ئالدىراپ.

— مۇشۇ كۈنلەردە پادىشاھنىڭ سىزدىن كۆڭلى قالغىلى تۇرۇپتۇ. پات يېقىندا سىزنى تالاق قىلىپ، باشقا بىرىنى نىكاھىغا ئالىدىغاندەك قىلىدۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان گۈلنىسانىڭ دېمى سىقىلىپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپتۇ، بېشى قېيىپتۇ، ئاچچىقىغا پايلىماي «شور پېشانەم!» دەپ پېشانىسىگە ئۇرۇپ، روجەك تۈۋىگە كەپتۇ ۋە ئاسمانغا قاراپ مۇنداق بىر نەزم ئوقۇپتۇ:

ئى خۇدايىم، تۆپىمىزدە تۇرىسەن،
ھەربىر ئىشنى ئۆزۈڭ ئېنىق كۆرىسەن.
بىرەر يامان ئىش قىلمىدىم ئالدىڭدا،
نېچۈن مېنى مۇنچە دەردكە قويىسەن؟!

نەزمنى ئوقۇپ بولۇپ كۆزلىرىدىن ھەسرەت ياشلىرىنى تۆكۈپتۇ. رائىلە مەلىكىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئالدانغانلىقىدىن خۇشال بوپتۇ ۋە ئىچ ئاغرىتقان ھالدا:

— ئەي مەلىكەم، غەم - قايغۇ، ئاچچىق، كۈنداشلىق بىلەن ئۆزىڭىزنى قىينىماڭ! پادىشاھنىڭ يامان غەرىزىنى بىلىشكە قادىر بولغان قۇتقىڭىز بۇ ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئالالماسمۇ؟! — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەلىكە ئۇنىڭدىن مەدەت تىلەپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي قۇتقا، مەن پۈتۈن ئىقلىمغا داڭقى كەتكەن خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ قىزى بولىمەن. ئەمدىلىكتە تاھىر خىزىم پادىشاھنىڭ كۆڭلى مېنىڭدىن سوۋۇپ، باشقا بىرىگە بۇزۇلىدىغان بولسا، ماڭا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق خورلۇق يوق. ئەل ئالدىدا تاشلاندۇق خوتۇن بولۇپ يۈرگىنىمدىن ئۆلۈۋالغىنىم ياخشى. ئەگەر قوللىرىدىن كەلسە، بار ئامالنى ئىشقا سېلىپ بۇ ئىشنىڭ ئالدىنى ئالسىلا، مەن سىلىنىڭ بۇ خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۆمۈرۋايەت يەتكۈدەك مال - دۇنيا بېرەي...

— بولىدۇ، — دەپتۇ رائىلە، — ئايال كىشى ئاجىز، بىر - بىرىگە قاياش بولمىسا بولامدۇ؟ سىز خاتىرجەم بولۇڭ، گۈل چىرايىڭىزنى سولدۇرماڭ. ماڭا بىرلا نەرسىنى تەييارلاپ بەرسىڭىز بولدى، قالغان ئىشنى ئۆزۈم توغرىلايمەن.

— ئۇ قانداق نەرسە؟ — دەپ سوراپتۇ مەلىكە.

— پادىشاھ ئۇخلاپ قالغاندا، تۇيدۇرماستىن ئىتتىك ئۇستىرا بىلەن ساقىلىدىن بىر تال كېسىۋېلىپ ماڭا بەرسىڭىز، ئىش پۈتتى دېگەن گەپ. پادىشاھنى ئايىغىڭىز تېگىدە قۇرتتەك ئۆمىلەيدىغان قىلىۋېتىمەن...ھى - ھى - ھى...

— بولىدۇ.

مەلىكە ئۇنىڭغا مىڭ تىللا ئىنئام قىپتۇ. رائىلە تىللارلارنى ئېلىپ، مەلىكىنىڭ بەختى ئۈچۈن دۇئا قىلىپ خوشلىشىپ قايتىپتۇ. ئۇ مەلىكىنىڭ قېشىدىن چىقىپ دەرۋازا ئالدىدا بىردەم چۆرگىلەپ يۈرۈپتۇ. ئاندىن مەلىكىگە تۇيدۇرماي، دەرۋازىدا تۇرىدىغان خىزمەتچىلەردىن ئۆزىنىڭ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. خىزمەتچىلەر ئۇنىڭ تەلىپىنى پادىشاھقا يەتكۈزگەندىن كېيىن، پادىشاھ كىرىشكە ئىجازەت بېرىپتۇ.

— ئى ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ رائىلە كىرگەن پېتى پادىشاھنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ — كە-
مىنە قۇلىڭىز دۆلىتىڭىز سايىسىدە ياشاپ كېلىۋاتقان ئاددىي بىر رەمچى بولىمەن. سىزنىڭ ئامانلىقى-
ڭىز بىزدەك ئاجىز، مۆمىن بەندىلەرنىڭ بەختى. مەن كېچە - كۈندۈز خۇدادىن سىزنىڭ ئامانلىقىڭىزنى
تىلەپ دۇئا - تىلاۋەت قىلىمەن. بۇگۈن سىزنىڭ كەلگۈسى ھاياتىڭىزنى كۆزدە تۇتقان ھالدا بىر رەم سې-
لىپ بېقىش نىيىتىدە ھۇزۇرىڭىزغا كەلدىم...

— قېنى، كارامىتىڭنى كۆرسىتىپ باققىن ! — دەپتۇ پادىشاھ. رائىلە رەم سېلىپ بولغاندىن كې-
يىن پادىشاھقا مۇنداق دەپتۇ:

— ئى ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، سىزگە يالغان ئېيتاي دېسەم دىلىم، راست ئېيتاي دېسەم تىلىم كۆ-
يۈڭاتىدۇ.

— ھە، ئەھۋال قانداق بولسا راست گەپىڭنى ئېيت !

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچىڭىز...

— كەچتىم، ئېيت !

رائىلە تىترەك ئاۋازلاش، دۇدۇقلاپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— مۇشۇ بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە مەلىكىڭىز ھاياتىڭىزغا قەست قىلىدىكەن...

بۇنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆڭۈپتۇ ۋە:

— قانداق قەست قىلىدىكەن؟ تېز ئېيت ! — دەپتۇ.

رائىلە تېخىمۇ ھىيلىگەرلىشىپ، قورققان بولۇپ:

— مەلىكىڭىز سىز ئۈخلىغان پەيتتىن پايدىلىنىپ بوغۇزلىۋېتىدىغاندەك قىلىدۇ، — دەپتۇ.

— راست ئېيتىۋاتامسەن؟ !

— رەمگە شۇنداق چۈشتى، پادىشاھىئالەم.

— يالغان چىقىپ قالسىچۇ؟ !

— كاللام بىلەن جاۋاب قىلىمەن.

پادىشاھ دەرغەزەپكە كېلىپ:

— جاللات ! — دەپ توۋلاپتۇ. قىلىچلىرىنى يالتىڭاچلىغان ئىككى جاللات تەييار بوپتۇ. پادىشاھ
ئۇلارغا:

— بۇ قېرىنى دەرھال زىندانغا تاشلاڭلار ! — دەپتۇ. جاللاتلار ئۇنىڭ پۇت - قولىنى يەرگە تەگ-
كۈزمەي ئاپىرىپ زىندانغا سولىۋېتىپتۇ.

پادىشاھ تۇڭىمەس خىياللارغا پېتىپ قېلىپ، ئاخىردا مەلىكىنى سىناپ بېقىش قارارىغا كەپتۇ. پا-
دىشاھ شۇ كۈنى ئوردىدىن ھەرەمگە بالدۇر قايتىپ، مەلىكە بىلەن بىرگە بوپتۇ. كەچلىكى بىر داستە-
خاندا ئولتۇرۇپ تاماق يەپتۇ، شاراب ئىچىپ كۆڭلىنى ئېچىپتۇ، كېيىن كۆرپىدە سوزۇلۇپ يېتىپتۇ ۋە
ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋېلىپ، مەلىكىنىڭ ئىش - ھەرىكىتىنى كۆزىتىشكە باشلاپتۇ. مەلىكە پادىشاھنى
ئۇيقۇغا كەتتى دەپ ئويلاپ، پادىشاھنىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە ئۇنىڭ ساقلىنى تۇتۇپ ئەمدى كېسەي دەپ
تۇرۇشىغا، پادىشاھ كاپ قىلىپ مەلىكىنىڭ قولىنى تۇتۇۋاپتۇ. مەلىكە قورققىنىدىن بىر چىرقىراپلا
ھوشىدىن كېتىپتۇ.

— جاللات ! — دەپ ۋارقىراپتۇ پادىشاھ. پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئىككى جاللات يۈگۈرۈپ

كەپتۇ. پادىشاھ ئۇلارغا:

— ماۋۇ بەتنىيەت قاتىل خوتۇننى ئاپىرىپ زىندانغا تاشلاڭلار، زىندانغا تاشلانغان رائىلەنى ئېلىپ كېلىڭلار ! — دەپ بۇيرۇپتۇ.

جاللاتلار مەلىكىنى سۆرىگەن پېتى ئاپىرىپ زىندانغا تاشلاپتۇ ۋە ھايال ئۆتمەستىن رائىلەنى ئېلىپ كىرىپتۇ. پادىشاھ ئۇنى كۆرۈش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۇرۇپتۇ.

— ئى قۇتقا، — دەپتۇ پادىشاھ، — ئۇقۇشماسلىقتىن مەن سېنى زىندانغا سالدۇرۇپ، مۇشەققەت چەكتۈرۈپتىمەن، سەن بۇنى ھەرگىز كۆڭلۈڭگە ئالما. سەن مېنى بىۋاپا مەلىكىنىڭ سۈيىقەستىدىن ۋاقتىدا خەۋەردار قىلمىغان بولساڭ، ئاللىقاچان ھالاك بولغان بولار ئىدىم. مەن ياخشىلىققا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرىمەن. ئەمدى سەن قالغان ئۆمرۈڭدە كوچىلاردا قېقىندى - سوقۇندى بولۇپ يۈرمەي، مېنىڭ دۆلىتىمدە خالىغانچە ئەركىن ياشا !

پادىشاھ خىزمەتچى خادىملارغا رائىلەنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ، خىزمىتىگە ئادەم قويۇشنى تاپشۇرۇپتۇ. ئەتىسى پادىشاھ ئوردا ئالدىدىكى كەڭ مەيدانغا ئېگىز دار ياستىپتۇ، جاكارچىلار ئارقىلىق پۈتۈن خەلقنى يىغدۇرۇپتۇ.

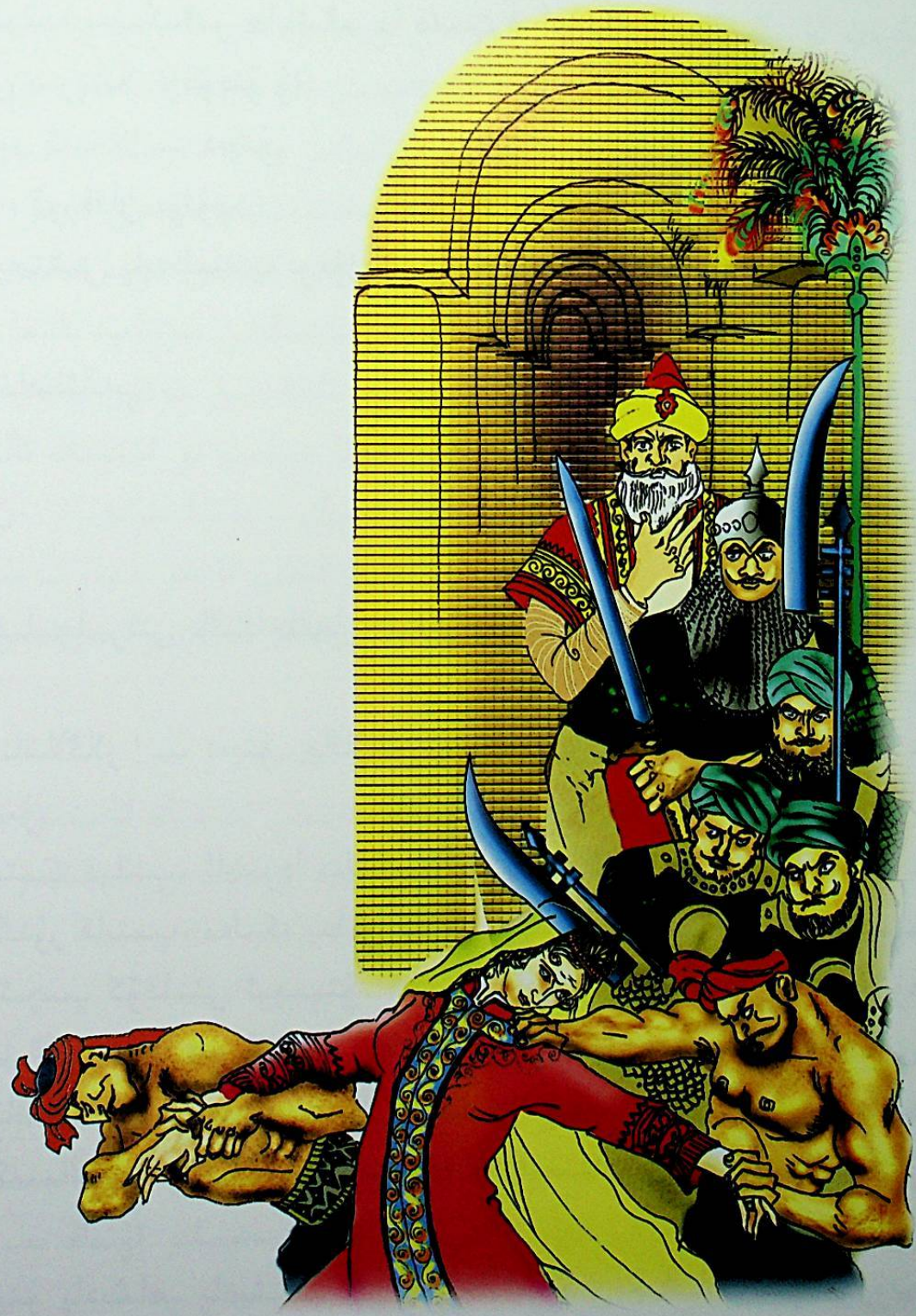

جاللاتلار مەلىكە گۈلنىسانى يالاپ ئەكەپتۇ. ئۇنى كۆرگەن شەھەر خەلقى ھەيران قېلىشىپتۇ. كىشىلەر ئارىسىدا غۇلغۇلا كۆتۈرۈلۈپ، تەرتىپمۇ بۇزۇلۇشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا پادىشاھ پەشتاقىغا چىقىپ مۇنداق جاكارلاپتۇ:

— خالايىق ! مۇنۇ قارا نىيەت خوتۇن مېنى قەتل قىلماقچى بولغاندا قولۇمغا چۈشتى. بۈگۈن بۇ قارا نىيەت، قاتىل خوتۇننى دارغا ئېسىشنى جاكارلايمەن. كىمكى ماڭا قەست قىلماقچى بولىدىكەن، مانا مۇشۇنداق ئاقىۋەتكە قالىدۇ. بۇنىڭدىن ئىبرەت ئېلىڭلار، تۇغما قىلىڭلار !

كىشىلەر ئورۇنلىرىدا تۇرالماي دولقۇندەك مەۋج ئۇرۇپ چاۋقىلىپتۇ. پادىشاھ جاللاتلارغا:

— ئېسىڭلار ! — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

جاللاتلار مەلىكىنى دار ئاستىغا

تىدىكى شىرەنىڭ ئۇستىگە چىقىرىپ، بويىنىغا سىرتماق سېلىپ شىرەنى تېپىپ ئۆرۈۋېتىپتۇ. مەلىكە داردا بىردەم تېپىرلاپ جان بېرىپتۇ. رائىلە بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئۆز مۇۋەپپەقىيىتىدىن خۇشال بوپتۇ. كۆڭلىگە ئۇنىڭدىنمۇ زور شۇملۇقلارنى پۈكۈپ، زورىكىت شەھىرى تامان سەپەر قىپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، رائىلە خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ ئوردىسىنىڭ ئالدىدا قارىلىق كىيىم بىلەن پەيدا بوپتۇ. ئۇ ئوردا دەرۋازىسىنى ساقلاۋاتقان قاراۋۇللارنىڭ ئالدىغا كېلىپ بېيىت ئوقۇپ يىغلاپتۇ:

هەي قاراۋۇل ياش بالىلار،
يوللىرىمنى توسمائىلار.
بىر خەۋەر ئېلىپ كەلدىم،
پادىشاھ ئالدىغا باشلائىلار.
ۋاي دەردىم، قانداق قىلاي؟...

قاراۋۇللار ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ:

— ئى قۇتقا، يىغائىنى توختات! بېشىڭغا نېمە دەرد كەلدى، بىزگە تېز ئېيت! — دەپتۇ. رائىلە يىغلاپ تۇرۇپ:

— بېشىمغا كەلگەن دەردنى پادىشاھقىلا ئېيتىشىم كېرەك. مېنى تېز پادىشاھنىڭ ئالدىغا باشلائىلار، — دەپتۇ.

رائىلەنىڭ تەلىپى خوجا ئەكبەر پادىشاھقا يەتكۈزۈلۈپتۇ. پادىشاھ خەۋەرچىلەرگە:

— ئۇنى ئېلىپ كىرىڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. خەۋەرچىلەر رائىلەنى ئوردىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. رائىلە پادىشاھنى كۆرۈش بىلەنلا يەنە بېيىت ئوقۇپ يىغلاشقا باشلاپتۇ:

پادىشاھ خوجا ئەكبەر،
ئەي دانا، چېۋەر رەھبەر.
كۆكتە ئۆچتى بىر يۇلتۇز،
ئۇندىن كەلدىمۇ خەۋەر؟
ۋاي دەردىم، قانداق قىلاي؟...
هەمراھىمدىن ئايرىلىپ،
سۈندى قاناتىم قايرىلىپ.
مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن،
ئالدىڭىزدا زارلىنىپ.
ۋاي دەردىم، قانداق قىلاي؟...

پادىشاھ خوجا ئەكبەر رائىلەنىڭ بۇ هالىدىن بىر يامانلىق بولغانلىقىنى سېزىپ، تەنلىرى شۇركۈنۈپ، يۈرەكلىرى جىغىلداپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ رائىلەنى يىغدىن توختىتىپ سوراپتۇ:

— هە، نېمە دەردىڭ بار؟

ئۆزلىرىگە بىر خەۋەر ئېلىپ كەلدىم، پادىشاھىئالەم.

— قېنى ئېيت!

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە، ئاندىن ئېيتىمەن.

— هە، كەچتىم، ئېيت!

— كۈيئوغۇللىرى تاھىر خىزىم ئۆزلىرىگە ئاسىيلىق قىلىپ، قىزلىرىنى دارغا ئېسىپ قەتل قىلىدى، — دەپ گەپنى تامام قىپتۇ. پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ هوشىنى يوقىتىپ، ئورنىدا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قاپتۇ. ئۇ بىرهازا ئۆتكەندىن كېيىن هوشىنى تېپىپ:

— بۇ گېپىڭ راستمۇ؟ — دەپتۇ.
— راست بولمىسا، خەلقئالەم ئالدىدا شەرمىسار بولۇپ كېتەي.
— ئۇنداق بولسا بۇ خەۋەرنى ماڭا يەتكۈزۈشكە نېمە سەۋەب بولدى؟
— ئى ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، مەن مەلىكىلىرىنىڭ قېشىدا خىزمەت قىلىپ، ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى كۆپ كۆرگەنىدىم. ئۇنىڭ ئۆلۈمى ماڭا كۇن چېقىلغاندەك، يۇلتۇزلار ئۆزۈلۈپ چۈشكەندەك ئېغىر تۇيۇلىدى. مەلىكىگە بولغان ساداقىتىمنى ئاقلاش ئۈچۈن سىلىنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىلىش نىيىتىگە كەلدىم. قېرى بولسامۇ چۈمۈلىدەك ئۆمىلەپ، شۇنچە ئۇزۇن مەنزىلنى بېسىپ ئاخىر مەقسىتىمگە يەتتىم، ئەمدى ئۆلۈپ كەتسەممۇ ئارمىنىم يوق.

پادىشاھ رائىلەنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ھۆرمىتى ئېشىپتۇ. ئۇ خىزمەتچىلەرنى چاقىرتىپ قۇتقىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

پادىشاھ قىزىنىڭ بەھۇدە ئۆلۈپ كەتكىنىگە قاتتىق ئېچىنىپتۇ. قىزى ئۈچۈن تاھىر خىزمىدىن ئۆچ ئېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئۇ دەرھال ھەممە ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى، ئاقىلۇ دانىشمەنلىرىنى، بارلىق لەشكەر باشلىقلىرىنى مەجلىسكە چاقىرىپتۇ. مەجلىستە تاھىر خىزىم ئۈستىگە جازا يۈرۈشى قىلىش قارارىغا كەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن لەشكەرلەر جىددىي جەڭ ھازىرلىقىغا كىرىشىپتۇ. رائىلە ئۇ زىگە قاراۋاتقان خىزمەتچىلەرگە تۇيدۇرماي ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ كېچە - كۇندۇز يول يۈرۈپ شەھرى كىتىككە يېتىپ كەپتۇ ۋە ئۈتتۇرلا تاھىر خىزىم پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئۇنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بوپتۇ ۋە:

— قۇتقا، ئۇزاقتىن بېرى كۆرۈنمىدىڭ، نەلەردە يۈرۈۋاتىسەن؟ — دەپ ئەھۋال سوراپتۇ.

رائىلە پادىشاھقا تەشەككۇر بىلدۈرۈپ تەزىم قىپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

— ئى ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، ماڭا قىلغان مېھىر - شەپقىتىڭىزگە مىڭ رەھمەت. غېرىب قۇتقىنىز دەرگاھىڭىزدا تۇرۇپ شانۇ شەۋكەتىڭىزگە داغ چۈشۈرۈشنى مۇناسىپ كۆرمەي كوچىغا چىقىپ كەتكەنىدىم. كۇن پاتقان يەردە تۇنەپ، تاڭ سەھەردە تۇرۇپ، ھەربىر نامىزىمدا سىزگە دۇئا قىلدىم. بۇگۇن مۇبارەك دىدارىڭىزنى ئەسكە ئېلىپ، ئامان - ئېسەنلىكىڭىزنىڭ قانداقلىقىنى بىلىش مەقسىتىدە رەم سېلىپ باققانىدىم، رەمدە بىر شۇم خەۋەر ئايان بولدى، سىزنى خەۋەردار قىلغىلى كەلدىم.

تاھىر خىزىم سەل جىددىيلىشىپ:

— تېز ئېيىت، ئۇ قانداق شۇم خەۋەر؟ ! — دەپ سوراپتۇ. رائىلە مۇنداق دەپتۇ:

— رەمدە قېينىتىڭىز خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ سىزگە قارشى لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى. سىزغۇ دۇنيادا تەڭداشسىز غالىب پادىشاھ، شۇنداق بولسىمۇ دۇشمەنگە سەل قارىغىلى بولمايدۇ.

تاھىر خىزىم پادىشاھنىڭ رائىلەگە بولغان ھۆرمىتى ئېشىپ، ئۇنى ئۆزىگە باش مەسلىھەتچىلىككە تەينىلەپتۇ. رائىلە ھۆرمەتلىك ئادەمگە ئايلىنىپتۇ.

قېينىتىسىنىڭ لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن ساراسىمگە چۈشكەن تاھىر خىزىم پادىشاھ شۇ كۇنى ۋەزىرلىرى بىلەن لەشكەر باشلىقلىرىنى چاقىرىپ يىغىن ئېچىپتۇ. يىغىندا خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ جازا يۈرۈشىگە تاقابىل تۇرۇش تەدبىرلىرى مۇزاكىرە قىلىنىپتۇ. يىغىندىن كېيىن تەييارلىق ئىشلىرى ئىشلىنىشكە باشلاپتۇ. شۇ ئارىلىقتا خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى شەھەر ئەتراپىغا

باستۇرۇپ كەپتۇ. پادىشاھ شەھەر دەرۋازىسىنى مەھكەم بېكىتىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۆزى باش بولۇپ لەشكەر-لەرنى ئۇرۇشقا سەپەرۋەر قىپتۇ. رائىلە ئۇنىڭغا ئەقىل ئۆگىتىپ، بىللە يۈرۈپتۇ. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا كېچە - كۈندۈز جىددىي جەڭ بوپتۇ. ھېچقايسىسى بىر - بىرىنى يېڭەلمەپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشاھ شەھەرنى مۇھاسىرە قىلىپ يېتىپتۇ. كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. سىرت بىلەن ئالاقە-سى ئۈزۈلگەن شەھرى كىتىك خەلقى ھەر جەھەتتىن قىيىنچىلىققا ئۇچراپتۇ، لەشكەرلەرنىڭ روھى چۈشۈپ جەڭگىۋارلىقى ئاجىزلىشىپتۇ. مۇشۇ پەيتتە خوجا ئەكبەر پادىشاھ ھۇجۇمنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ-تۇ. تاھىر خىزىم پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ، زىيان بارغانسېرى كۆپەيىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تاھىر خىزىم پادىشاھ قاتتىق ساراسىمگە چۈشۈپتۇ. ئۇ رائىلەنى پىنھان جايغا چاقى-رىپ مۇنداق دەپتۇ:

— قۇتقا، سەن مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن بالايىئاپەتلەرنى كۆرۈۋاتىسەن، شەھەر خەۋپ ئىچىدە قال-دى. مەن قانداق قىلسام بولىدۇ؟ بىر مەسلىھەت كۆرسەت!

رائىلە توۋرىسىدىن ئالا - بۇلماچ تاشلارنى ئېلىپ رەم سېلىشقا باشلاپتۇ. بىردەم ئۆتكەندىن كې-يىن ئۇ مۇنداق دەپتۇ:

— دۇشمەنلەرنىڭ شەھەرگە باستۇرۇپ كىرىشىگە ئاز قالدى. سىزنىڭ غەلىبە قازىنىشىڭىزدىن ئۇ-مىد يوق...

تاھىر خىزىم بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھوش - كاللىسىنى يوقىتىپ، داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ ھالىنى كۆرگەن رائىلە پادىشاھقا:

— پادىشاھ بولغان كىشى خەۋپ - خەتەر ئالدىدا گاڭگىراپ قالماسلىقى، بەلكى ئۇنى يېڭىدىغان ئىشەنچىسى بولۇشى لازىم، — دەپ نەسىھەت قىپتۇ. تاھىر خىزىم:

— قۇتقا، قانداق قىلىمەن؟ ماڭا تېزدىن بىر يول كۆرسەت! — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

— پادىشاھىئالەم، مالال كەلمىسە، ئاخىرقى قېتىم بېرىدىغان بىر مەسلىھىتىم بار، شۇنى سىزگە ئېيتىپ باقاي.

— بولىدۇ، ئېيت!

— سىز پادىشاھلىقنى ماڭا ۋاقىتلىق ئۆتكۈزۈپ بېرىڭ، ئاۋۇنلەن خۇداغا، ئاندىن قالسا پۇقراغا، لەشكەرگە تايىنىپ جەڭ قىلىپ باقاي، تەلىيىم ئوڭىدىن كېلىپ جەڭدە غەلىبە قىلىپ قالسام، جەڭدىن كېيىن پادىشاھلىقنى قايتۇرۇپ بېرىمەن. ئۇ ۋاقىتتا شەھرى كىتىكلا ئەمەس، زوركىت شەھىرىگىمۇ پا-دىشاھ بولىسىز.

ئاپەتتىن تېزرەك قۇتۇلۇشنى ئويلىغان تاھىر خىزىم ماقۇل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھلىقنى رائىلەگە ئۆتۈنۈپ بېرىپ، ئالتۇن تاجنى بېشىدىن ئېلىپ ئۆز قولى بىلەن رائىلەنىڭ بېشىغا كىيدۈرۈپ قويۇپتۇ. رائىلەنىڭ پادىشاھ بولغانلىقى پۈتۈن شەھەرگە جاكارلىنىپتۇ. رائىلە پادىشاھ بولغاندىن كې-يىن، ئالدى بىلەن پۈتكۈل شەھەر خەلقىنى بىر يەرگە يىغىپتۇ، ئاندىن ئوتتۇرىغا چىقىپ خالايىقا مۇنداق دەپتۇ:

— پۇقرالىرىم، ئەر - ئايال، قېرى - ياش قېرىنداشلىرىم، مەن سىلەرگە ئوچۇق - ئاشكارا جا-كارلايمەنكى، ھازىر ھەممىمىزنىڭ ئەڭ مۇقەددەس ئانىسى، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن جانجان يۇرتىمىز دۇشمەنلەرنىڭ قامالى ئاستىدا تۇرماقتا. بىزگە كېلىدىغان خەۋپ - خەتەر قاش - كىرپىك ئارىلىقىدا

قالدى. ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز: «ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگىرويىڭ سامان بولماس» دەپ، ناھايىتى توغرا ئېيتقان. بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئىككى يول تۇرۇپتۇ: بىرى، دۇشمەنلەرگە ئەل بولۇپ، قۇللۇقتا سار- غىيىپ ياشاش؛ يەنە بىرى، دۇشمەنلەرگە قارشى جەڭ قىلىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ساقلاپ، ئەركىن، ئازادە ياشاش. بىز قايسى يولدا ماڭىمىز، قېنى ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ؟

رائىلەنىڭ سۆزلىرى خالايىققا تەسىر قىپتۇ. ئۇلار بىردەكلا:

ــ بىز كېيىنكى يولدا ماڭىمىز، ــ دەپ جاۋاب قايتۇرۇشۇپتۇ. خەلقنىڭ ساداسىنى ئاڭلىغان رائىلە تۆمۇرنى قىزىقدا سوقۇش ئۈچۈن سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ــ ئەلۋەتتە كېيىنكى يولدا مېڭىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرگە مۇراجىئەت قىلىمەنكى، ھەممىمىز بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ دۇشمەنلەرگە قارشى قەھرىمانلارچە جەڭ قى- لىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، بىز چوقۇم مەقسىتىمىزگە يېتەلەيمىز.

خالايىق بۇنىڭغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپتۇ. رائىلە ۋەزىرلەرنى، دانىشمەنلەرنى، لەشكەر باشلىقلىرىنى ئارقىسىغا سېلىپ، شەھەر مۇداپىئەسىنى كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. خىزمەتتە بوشاڭلىق قىلغان باشلىقلارنىڭ ئەمىلىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئورنىغا يېڭىدىن باشلىق تەيىنلەپتۇ. ئۆلگەن لەشكەرلەرنىڭ ئورنىغا پۇقرالار- دىن يېڭى لەشكەر ئېلىپ تولدۇرۇپتۇ. قىسقىسى، ھەر تەرەپلىمە تەييارلىقلار ياخشى ئىشلىنىپتۇ. شۇنىڭ نەتىجىسىدە، خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ بىرقانچە قېتىملىق شىددەتلىك ھۇجۇمى چېكىنىدۇرۇلۇپتۇ. خو- جا ئەكبەر پادىشاھ شەھرى كىتىكلىكلەرنىڭ بۇنداق كۈچىيىپ كەتكەنلىكىدىن ھەيران قاپتۇ. ئۇ ھۇجۇم قىلىشنى توختىتىپ، شەھەرگە بولغان قامالنى تېخىمۇ كۈچەيتىشكە باشلاپتۇ، شەھەرگە سىرتتىن بىر

تال قوشنىمو كىرگۈزمەپتۇ. مۇشۇنداق ھالەتتە كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. شەھرى كىتىك خەلقىنىڭ يەيدىغان ئوزۇقى، قالايدىغان ئوتۇنى، ئىچىدىغان سۇيى قالماي، زور قىينىچىلىقلارغا دۇچ كەپتۇ. بۇ قىينىچىلىقلار ئۇلارنى ئۇروش قىلىش جاسارىتىدىن مەھرۇم قىپتۇ. مۇشۇ پەيتتە خوجا ئەكبەر پادىشاھ ئەسكەرلەرنى قايتا تولۇقلاپ، شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، شەھرى كىتىكنى ئىشغال قىپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشاھ رائىلەنى ئەسىرگە ئاپتۇ. ئۆزىگە خەۋەر ئېلىپ كەلگەن بۇ دەللىنىڭ ئەمدىلىكتە پادىشاھ بولۇۋالغانلىقىدىن ھەيران قاپتۇ. تاھىر خىزىمنىمۇ ئىزدەپ تېپىپ ئەسىرگە ئاپتۇ. ئاچ ـ زارلىقتا قالغان شەھرى كىتىك خەلقىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى تارقىتىپ بېرىپ، دەردىگە دەرمان بوپتۇ. يۇرت ئىچىدە تىنچ ـ ئامانلىق ئورنىتىلىپ، خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ئەسلىگە كېلىشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن خوجا ئەكبەر پادىشاھ جاكارچىلار ئارقىلىق پۇتۇن خەلقنى بىر يەرگە توپلاپتۇ. تاھىر خىزىم بىلەن رائىلەمۇ بىر يەرگە كەلتۈرۈلۈپتۇ. ئاندىن كېيىن خالايىق ئالدىدا سوراقنى باشلاپتۇ:

ــ ئەي ئاسىي قاتىل! مەلىكە گۈلنىسانى نېمىشقا دارغا ئاسقۇزدۇڭ؟! ــ خوجا ئەكبەر پادىشاھ تاھىر خىزىمدىن سوراپتۇ. تاھىر خىزىم تىترەپ تۇرۇپ، بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئاندىن كېيىن رائىلە سوراق قىلىنىپتۇ. رائىلە ئۆزىنىڭ قىلمىشىنى مۇنداق بايان قىپتۇ:

ــ مەن ھازىر بىر قېرى كالا، قېرى كالا پىچاقتىن قورقمايدۇ. مېنىڭ كۆرىدىغان كۈنۈم مەشەگە چە. مەن پۇتۇن سىرنى ئاشكارىلاي: مەن كىچىكىمدىن تارتىپ پىتنە ـ پاسات تارقىتىپ، كىشىلەرنى بالايىئاپەتكە دۇچار قىلىشنى كەسىپ قىلىپ كەلدىم. كۈندە بىرىنى ئالداپ بالايىئاپەتكە دۇچار قىلىسام، كۆڭلۈم ئارام تاپمايدۇ. بىر كۈنى مەلىكە گۈلنىسا مېنى رەھىم سېلىپ بېرىشكە چاقىردى ...

رائىلە ئۆزىنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆپچىلىك ئالدىدا ئىقرار قىپتۇ.

خوجا ئەكبەر پادىشاھ، تاھىر خىزىم پادىشاھ ۋە پۇتۇن شەھەر خەلقى يۇقىرىدا بولغان كۆڭۈلسىزلىكلىرىنىڭ ھەممىسى رائىلەنىڭ سەۋەبى بىلەن بولغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا نەپرەت ياغدۇرۇپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشاھ ئەل ئىچىدىكى مۇشۇنداق يامان شۇمبۇيىلارغا ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن رائىلەنى نەق مەيداندا دارغا ئېسىشنى بۇيرۇپتۇ. رائىلە دارغا ئېسىلىپتۇ. بۇنىڭدىن پۇتۇن شەھرى كىتىك خەلقى شاد ـ خۇراملىققا چۆمۈلۈپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشاھ ئەل ئالدىدا تاھىر خىزىمغا قاراپ:

ــ مەن سېنى ئەقىل ـ ھوشى جايىدا دەپ كۆيئوغۇل قىلغانىدىم. خەير، ئاتا ـ بالا بولغانلىقىمىز ئۈچۈنلا گۇناھىڭدىن كەچتىم. سەن قىلغاننى مەن قىلماي. بۇندىن كېيىن ئەقىل ـ ھوشۇڭ بىلەن ئىش قىلارسەن. مەن سېنى بۇ شەھەرگە قايتا پادىشاھ قىلىپ تەينىلەيمەن. ئادىللىق بىلەن ئىش قىلىشىڭنى، يۇرتنى گۈللەندۇرۇپ، گۇناھسىزنى يۇيۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

تاھىر خىزىم ئۆزىنىڭ گۇناھىنى تونۇپ، قېينىتىسىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ ھۆڭرەپ يىغلاپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشاھ ئۇنى ئورنىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

ــ خەلقىڭنى رازى قىلساڭلا مەن سەندىن رازى! ــ دەپتۇ.

ــ بولىدۇ، دادا، مەن بۇنىڭدىن كېيىن سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن، ــ دەپتۇ تاھىر خىزىم پادىشاھ. بۇ ئىش شۇنىڭ بىلەن تاماملىنىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن خوجا ئەكبەر پادىشاھ زورىكىت شەھرىگە قاراپ يۇرۇپ كېتىپتۇ.

تاھىر خىزىم پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرۇپ، شەھرى كىتىكنى قايتا گۈللەندۇرۇشكە بەل باغلاپتۇ.

تەۋەككۇل ئوغرى بىلەن شاھزادە

ئانتەئرىگە قار چۈشمىگەن قەدىم زامانلاردا، چېكى يوق يايلاق ۋە چىرايلىق قىشلاقلاردا، خەلقنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇپ يۈرتنى ئادىل سورىغان سەلتەنەتلىك بىر شاھ ئۆتكەنكەن. ئۇ شاھ پۈتۈن ئۆمرىنى پۇقرالارنىڭ غېمى ئۈچۈن سەرپ قىلىپ، ئۆز ئوغلىنى تەربىيەلەشكە ۋاقىت ئاجرىتالمىغانكەن. شاھزادە ھۇرۇن ۋە ئويۇن قېچى بولۇپ، دادىسىنىڭ مال ـ دۇنياسىنى بەتخەجلىك بىلەن بۇزۇپ ـ چاچقانلىقى ئاز دەپ، ھە دېسىلا خەزىنىنى زىيارەت قىلىشنى باھانە قىلىپ، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئوغرىلاپ ئېلىپ چىقىپ خەجلەيدىغان بولۇۋاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، شاھ ئۇۋ ئۈستىدە قازا قىلىپ، شاھزادە تەختكە چىقىپتۇ. ئۇ ئۆزىنى يامان ئىشلاردىن توسقان ۋەزىر ـ ئۆلىمالارنى زىندانغا تاشلاپ، ھېيلىگەر، كاززاپلارنى ئەتراپىغا توپلاپتۇ. يۈرتنىڭ بېشى بۇزۇلغاچقا، ئەلدىن بەرىكەت قېچىپ، ئوغرى ـ يالغانمۇ كۆپىيىشكە باشلاپتۇ. بىر كۈنى قەلئە ئەتراپىدىكى بىرنەچچە باي ئەرز ئېيتىپ شاھزادىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى:

ـــ شاھىم، كېچە تاغدا تۆت يۈز تۈياق ساغلىقمىنى ئوغرى ئېلىپ كەتتى، ـــ دەپتۇ. يەنە بىرى:

ـــ شاھىم، كېچىدىن باشلاپ قەلئە ئەتراپىدىكى بارلىق پۇقرا ـ قەلەندەرلەرنىڭ ئۆيىدىكى قازانداگۆش قاينىدى، ـــ دەپتۇ. يەنە بىرى بولسا:

ـــ شاھىم، يۈرتىمىزدا تەۋەككۇل ئاتلىق بىر ئوغرى پەيدا بوپتۇ. ئۇ مالدارنىڭ مېلىنى ئوغرىلاپ، يوقسۇللارغا بۆلۈپ بېرىۋېتىپتۇ، ـــ دەپتۇ.

شاھزادە بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئالاقزادە بولۇپ، ۋەزىر ـ ئۆلىمالىرىنى چاقىرىپ مەسلىھەت سوراپتۇ.

ـــ جانابىي ئالىيلىرى، ئۆمۈر بويى ئىشلەتمىگەن ھېلىقى ئاق نار تۆگىنى ئەمدى ئىشقا سالساق، ـــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ بىر ۋەزىر. قالغانلارمۇ ئۇنى قوللاپ، تەۋەككۇل ئوغرىنى تۇتۇش ئۈچۈن ئاق نار تۆگە قويۇپ بېرىلىپتۇ ۋە قارىسىنى يوقاتماي كۆزىتىپ مېڭىشقا ياساۋۇل بەلگىلەپتۇ.

شاھ ئوردىسىدا بېقىلغان بۇ تۆگە ئاجايىپ خاسىيەتلىك بولۇپ، ئۇ ئوغرىنىڭ قولى تەگكەن مالنى بىر پۇراپلا ئوغرىنى نەدىن بولسۇن ئىزدەپ تاپالايدىكەن.

ئەمدى گەپنى تەۋەككۇلدىن ئاڭلايلى:

تەۋەككۇل ئەسلىدە نامرات يىللىقچى بولۇپ، ئەل ـ يۇرتتىكى نامراتچىلىققا چىدىماي، مۇلۇكدارلارنىڭ قولىدىكى مال ـ دۇنيانى تەڭشەش ئۈچۈن بەل باغلاپ چىققانكەن. ئۇ ھەر دائىم ئوغرىلىغان مال ـ دۇنياسىنىڭ بىرىنىمۇ قالدۇرماي نامرات، كەمبەغەللەرگە بۆلۈپ بېرىدىكەن، شۇڭا خەلق ئۇنى تولىمۇ

ياخشى كۆرىدىكەن. تەۋەككۇل تاغ - ئېدىرلارنى بىر-بىر قۇر تەڭشىگەندىن كېيىن، قەلئە ئىچىنىمۇ تەڭ-شەپ قويۇش ئۈچۈن شەھەرگە قاراپ ئاتلىنىپتۇ. ئۇ بىرىنچى كېچىدىلا تۆت يۈز تۈياق ساغلىقنى ھەيدەپ كېلىپ، ئەتراپتىكى كەمبەغەللەرگە تارقىتىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ يالغۇز بىر قېرى ئانىسىلا بار ئىكەن. تە-ۋەككۇل هويلىدا ئوتۇن يېرىۋاتقاندا، سېغىزخانىنىڭ شاراقلىغىنىنى ئاڭلاپ دەرەخكە چىقىپ يولغا قاراپ، يىراقتىن بىر ئاق نار تۆگىنىڭ ئۈدۈل بۇياققا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. تەۋەككۇل ئانىسىنى خەۋەر-لەندۈرۈپ قويۇپ، ئىشىك تۈۋىدە پالتىنى تۇتۇپ تۇرۇپتۇ. تۆگە هويلا ئىشىكىدىن بېشىنى تىقىشى بىلەن تەڭ ئۇ بوينىغا پالتا ئۇرۇپ تۆگىنى ئۆلتۈرۈپتۇ - دە، دەرهال بولۇڭدىكى ئوت - چۆپ دۆۋىسىگە كۆمۈپ قويۇپ، ئۆزى چىرايلىق بىر قىزنىڭ سىياقىدا ياسىنىپ، ئانىسىغا:

— ئەگەر ياساۋۇللار كېلىپ، ئىچكەركى ئۆيگە كىرىمەن دېسە، مېنىڭدىن رۇخسەتسىز كىرگۈزمە-گىن، — دەپ تاپىلاپ قويۇپ، ئۆزى ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي ئوچ نەپەر قوراللىق ياساۋۇل هويلىغا كىرىپتۇ ۋە مومايدىن تۆگە كۆرگەن - كۆر-مىگەنلىكىنى سوراپتۇ. موماي بىر ئاق نار تۆگىنىڭ ئالدى ئىشىكتىن كىرىپ، ئارقا ئىشكىتىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ، تۆگىنىڭ تۇياق ئىزىنىمۇ كۆرسىتىپ قويۇپتۇ. دەل شۇ ئەسنادا ئىچكەركى ئۆي-نىڭ دېرىزىسىدىن نازاكەتلىك بىر گۈزەل قىزنىڭ ناز بىلەن بېقىپ قاراۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ياسا-ۋۇللارنىڭ بۇ يەردىن كەتكۈسى كەلمەپتۇ ۋە مومايدىن ئۇسسۇزلۇق سوراپتۇ. موماي چاي قاينىتىپ بې-رىشكە رازى بولۇپ، ياساۋۇللارنى دالان ئۆيگە باشلاپ كىرىپتۇ. ئۇلار ئىچكەركى ئۆيدە دوتار چېلىپ ئولتۇرغان گۈزەل قىزنى كۆرۈپ، ئاشىقى بىقارار بولۇشۇپتۇ. موماي ئىچكەركى ئۆينىڭ ئىشىكىنى يېپىپ قويۇپ چايغا تۇتۇش قىپتۇ. چايدىن كېيىن ياساۋۇللار قىزنى زىيارەت قىلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

— قىزىم ئەركەك يۈزى كۆرمىگەن، يۈزى تۆۋەن، سىلەرنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتمىسۇن، بىردىن - بىردىن كىرىڭلار، — دەپتۇ موماي.

ئىچكەركى ئۆيگە تۇنجى قېتىم كىرگەن ياساۋۇل ئىشىكنى چىڭ يېپىپ قويۇپ، ئالدىغا ئوچ قەدەم ماڭغانىكەن، ئايىغى ئاستىدىكى تاختاي تۇيۇقسىز پەسكە قايرىلىپ ياساۋۇل چوڭقۇر ئورغا «گۇپ» قى-لىپ چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ. تەۋەككۇل كېيىنكىلىرىنىمۇ خۇددى شۇنداق يوقاتقاندىن كېيىن ئۆينىڭ ئىچىگە كولىغان ئورنىنى كۆمۈپ تاشلاپ، تۆگىنىڭ گۆشىنى قاق قىلىپ، مېيىنى كۆيدۈرۈۋاپتۇ.

نار تۆگە ۋە ئوچ ياساۋۇلدىن ئايرىلغان شاھزادە كېچىچە ئۇخلىماي تەسلىكتە تاڭنى ئاتقۇزۇپتۇ. ئە-تىگەندە شەھەردىكى چوڭ سەرراپ داد - پەرياد ئۇرۇپ يېتىپ كەپتۇ ۋە كېچىدە پۈتۈن ئالتۇن - كۈمۈش-لىرىنىڭ ئوغرىلانغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئالاقزادە بولغان ۋەزىر - ئۆلىمالار دەرهال شاھ ئوردىسىغا هازىر بولۇپ، يىغىلىش قىپتۇ. شاھزادە جىددىي تەدبىر قوللىنىشنى قاتتىق تەلەپ قىپتۇ. ئۇلار: «تاغ باغرىدا ياشايدىغان يەتمىش ئىككى خىل هىيلىسى بار بىر جادۇگەر كەمپىر بار، تەۋەككۇل ئوغرىنى شۇ تاپالايدۇ» دەپتۇ. شاھزادە دەرهال قوشۇلۇپ:

— بىز ئۇنى چاقىرتىپ كېلەيلى، — دەپتۇ.

جادۇگەر كەمپىر ئوردىغا كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئەھۋالنى ئۇقۇپ، تەۋەككۇلنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كېلىشكە يەتتە كۈنلۈك مۆھلەت بىلەن يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇ مەھەللىلەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ هەر خىل هىيلە - نەيرەڭ بىلەن تەۋەككۇلنى ئىزدەپتۇ، زادىلا تاپالماپتۇ. ئاردىدىن ئالتە كۈن ئۆتۈپتۇ. ئالتە كۈن ئىچىدە تەۋەككۇل ئوردا ئەتراپىدىكى ئالتە چوڭ زومىگەرنىڭ مال - دۇنياسىنى يۇيۇپ - تاراپ يەرلىكە-دە قويۇپ بوپتۇ.

يەتتىنچى كۈنى ئەتىگەندە كەمپىر بىر بەسىپ - ئىككى بەسىپ تەۋەككۈلنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە ناله قىلىپ، ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلاپتۇ. تەۋەككۈل تىڭشىلاپ بېقىش ئۈچۈن شەھەرگە كىرىپ كەتكەنكەن، يالغۇز قالغان ئانا كەمپىرنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئىشىك ئالدىغا چىقىپتۇ.

— يالغۇز ئوغلۇم بار ئىدى، — دەپ ناله قىپتۇ جادۇگەر كەمپىر، — ئالته ئايدىن بېرى پالەچ بو-لۇپ يېتىپ قالدى. تېۋىپنىڭ دېگىنى بويىچە، ئاق نار تۆگىنىڭ مېيىنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمـ-دى. ۋاي بىچاره بالامەي...

تەۋەككۈلنىڭ ئانىسىنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كېتىپتۇ ۋە ئۆيگە كىرىپ، بىر كوزا تۆگە مېيىنى ئۇ-نىڭغا ئاچىقىپ بېرىپتۇ. جادۇگەر كەمپىر كۆپتىن - كۆپ رەھمەت ئېيتىپ يولغا راۋان بوپتۇ.

بازارنى ئايلىنىپ، كېچىلىك ئوۋۇنىڭ غېمىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ئۆيگە قايتىپ كېلىۋاتقان تەۋەككۈل ئۆزىنىڭ ئۆيىدىكى تۆگە مېيى قاچىلانغان كوزىنى كۆتۈرۈپ ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان جادۇگەر كەمپىرنى كۆرۈپ، ئانىسىـ-نىڭ ساددىلىق قىلىپ سىرنى ئاشكارىلاپ قويغانـ-لىقىنى پەملەپتۇ - دە، جا-دۇگەر كەمپىرنىڭ يولىنى توسۇپ:

— هارمىغايلا، مومـا، بەكمۇ ئالدىراشقۇ، كوزىلىـ-رىنى كۆتۈرۈشۈپ بېرەيـ-مۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— رەھمەت، بالام، ئوغلۇم پالەچ بولۇپ يېتىپ قالغانىدى. مىڭ تەسلىكته ئازراق ئاق نار تۆگىنىڭ مېيىنى تېپىپ كېلىۋاتـ-مەن، — دەپتۇ جادۇگەر كەمپىر.

— هەي، تۆگە مېيىغا قارىغاندا كاللا - پاقالچىقى ياخشىراق شىپا بولىدۇ. مەن سىلىگە ئاق نار تۆگـ-نىڭ كاللا - پاقالچىقىنى ئېلىپ بېرەي، — دەپتۇ تەۋەككۈل ئۇنى ئالداپ.

تۆگىنىڭ مېيىغا قا-

رىغاندا نەق كاللىسىنى كۆتۈرۈپ بارسا تېخىمۇ ياخشى دەلىل بولىدىغانلىقىنى ئويلىغان جادۇگەر كەمـ
پىر ماقۇل بولۇپ، تەۋەككۈلنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. تەۋەككۈل ئۇنىڭ ئىككى قولىنى
چاناپ ئېلىپ، جەستىنى كۆمۈپ تاشلاپتۇ.

شۇ كېچىسى تەۋەككۈل پادىشاھ ئوردىسىدىكى خەزىنىگە ئوغرىلىققا كىرىپ، ھەربىر ئامباردىن سا-
ناپ ئون تىللا، ئون يامبۇدىن ئېلىپ، شاھقا ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپتۇ.

جادۇگەر كەمپىردىن ئايرىلىپ ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن ئوردا ئەھلى كېچىدىكى ئوغرىلىقتىن خە-
ۋەر تېپىپ، تېخىمۇ قورقۇشۇپ كېتىپتۇ. شاھزادە سەھەردىلا پۇتۇن ۋەزىر ـ ئۆلىمالارنى يىغىپ، تە-
ۋەككۈلنى تۇتىدىغان ياخشى چارە تېپىشمىسا، ھەممىسىنىڭ كاللىسىنى ئالىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ.
ۋەزىر باش قاتۇرۇپ ئوبدان بىر چارىنى تېپىپتۇ.

ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپتۇ. ھەر كۈنى دېگۈدەك تالاي پاراكەندىچىلىكلەر يۈز بېرىپ تۇرۇپتۇ.
بىر كۈنى چۈشتە تەۋەككۈل كوچا ـ كوچىلارغا چاپلىۋەتكەن شاھنىڭ پەرمانىنى ئوقۇپتۇ. پەرماندا:
«ئوردا ئارقىسىدا مەخسۇس ساراي سالدۇردۇم، يەتتە قەۋەت سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھۈجرىدا مەلىكە
تۇرىدۇ. كىم مەلىكىنىڭ بارمىقىدىكى گۆھەر كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكنى تۈيدۇرماي ئوغرىلىۋالسا، مەلـ-
كىگە قوشۇپ پادىشاھلىقىمنى بېرىمەن» دېيىلگەنىكەن. تەۋەككۈل تامدىكى پەرماننى سويۇۋېلىپ قاتلاپ
يانچۇقىغا سالىتۇ ـ دە، دەرھال ئوردىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپتۇ. ئۇ يەردە بىرنەچچە مىڭ مەدىكار ناھايىتى
ئالدىراش ئىشلەۋاتقانىكەن. تەۋەككۈل مەدىكارلارغا نان ئېلىپ كېتىۋاتقان سېۋەتنى كۆتۈرۈشۈپ بەرگەن
بولۇپ جېسەكچىدىن ئۆتۈپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىۋالىپتۇ. ئۇ قورۇلۇشنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا كېلىپ،
بىر ئىشلەمچىدىن:

ـ ئاغىنە، سىلەرنىڭ كولاۋاتقىنىڭلار قايسى ئۆينىڭ ئۈلىكەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ مەلىكە خېنىمنىڭ ئۆيى، كەڭلىكىنى كۆرمىدىڭلىمۇ؟ ـ دەپتۇ ئىشلەمچى ئىككى غۇلاچ كەڭ-
لىكتىكى ئۈلىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ. دەل شۇ پەيتتە بىر جېسەكچى كېلىپ، تەۋەككۈلدىن:

ـ سەن نېمە ئادەمسەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ ناسۋال ساتقىلى كەلدىم، ـ دەپتۇ تەۋەككۈل تەمتىرىمەي.

ـ يوقال ! جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ؟ ـ دەپ ھېلىقى جېسەكچى ئۈنى قوغلاپتۇ. تەۋەككۈل ھۈجرا تې-
مىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن قەدەم بىلەن ھېسابلاپ، ئىچىدە ساناپ مېڭىپتۇ، ئۇ شۇ ماڭغىنىچە تاغ باغرىدىكى
بۇك دەرەخزارلىققا كەلگەندە قەدىمىنى توختىتىپتۇ. ئۇ شۇ يەردىن باشلاپ ساراي ھۈجرىسىغا قاراپ
لەخمە كولاشقا باشلاپتۇ.

ئاردىدىن ھەپتە ئۆتكەندە ساراي پۈتۈپتۇ. تەۋەككۈلنىڭ لەخمىسىمۇ دەل شۇ كۈنى مەلىكىنىڭ
ھۈجرا تېمىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا يېتىپتۇ، پەقەت تامنىڭ بىر قەۋەت سۇۋىقىلا قاپتۇ. تەۋەككۈل ئىشنى
پۈتتۈرۈپ بولۇپ، تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن ئۆيىگە قايتىپتۇ.

ئۇ كۈنى كېچە بولغاندا لەخمە ئارقىلىق ھۈجرا تېمىغا كەپتۇ. قولىدىكى بىگىزدە تامدىن كىچىك-
كىنە تۆشۈك ئېچىپ ئۆيىنچىنى كۆزىتىپتۇ. ئۇ ماۋۇق تۆشەكتە ناز ئۇيقۇدا ياتقان گۈزەل مەلىكىنى،
ئۇنىڭ ئاپئاق بىلەكلىرىدىكى ئالتۇن بىلەزۈك ۋە بارمىقىدىكى گۆھەر كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆرۈپ-
تۇ، ئوتتۇرىدىكى ھۈجرىنىڭ ئەتراپىدىكى سارايلارغا بولسا، يەتتە قەۋەت لەشكەر، ياساۋۇللار قويۇلغانلى-
قىنى بايقاپتۇ.

تەۋەككۇل يېرىم كېچىدە تامنىڭ سۇۋاقلىرىنى ئاستاغىنا سويۇپ ئېلىۋېتىپ، قوڭغۇراقنىڭ يىپىنى كېسىۋېتىپ، چىراغنى ئۆچۈرۈپ، قاتتىق ئۇيقۇدا ئۇخلاۋاتقان مەلىكىنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپتۇ. بايات‌تىن بېرى يالغاندىن ئۇخلىۋالغان بولۇپ ياتقان مەلىكە كۆزىنى ئاچماستىن جىم يېتىپ، ئە-گەر ۋارقىرىسام ياكى سىرتتىكىلەرگە خەۋەر بەرسەم، ئۇ دەرھال قېچىپ كېتىشى مۇمكىن، تامنىڭ ئىچىدىن تېشىپ چىقالمىغان ئوغرى چوقۇم تۇتۇق بەرمەيدۇ، شۇڭا ئۇنى ئۆزۈمگە مەھلىيا قىلىپ، مەستخۇش بولغاندا چىڭ تۇتۇۋېلىپ، ۋارقىرىمايمەنمۇ، دەپ ئويلاپتۇ ۋە تەۋەككۇلنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ:

— ھەي قورقماس يىگىت، مەن سېنىڭ يۈرەكلىكىڭگە قول قويدۇم، كەلگىن، بىز سىردىشايلى— دەپتۇ.

تەۋەككۇل مەلىكىنىڭ ھېيلىسىنى پەملەپ، چاندۇرماستىن ئۇنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئاپتۇ ۋە ئۇ-لار شېرىن سۆزلەر بىلەن مۇڭدىشىپتۇ. تەۋەككۇل مەلىكىنى گەپكە سېلىپ قويۇپ، شاھنىڭ نامى پۈتۈلگەن ئالتۇن ئۇزۈكنى ئۇنىڭ بارمىقىدىن سۇغۇرۇۋاپتۇ. مەلىكە بۇنى سېزىپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— مەن سېنىڭ باتۇرلۇقۇڭغا قول قويدۇم، مەن ئۆزۈمنى ساڭا بېغىشلايمەن، — دەپتۇ ناز قىلىپ ۋە ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋاپتۇ.

— مەن كېتەي، تاڭ ئاتاي دەپ قالدى، ئەتە كېلەي، — دەپتۇ تەۋەككۇل، لېكىن مەلىكە زادىلا ئۇ-نماي: «سەندىن بىر مىنۇتمۇ ئايرىلالمايمەن» دەپ، ئۇنى چىڭ تۇتۇۋاپتۇ.

— تالادىن بىرى قارىغاندەك قىلىدۇ، مەن دېرىزىدىن قاراپ باقاي، — دەپتۇ تەۋەككۇل ئورنىدىن تۇرۇپ.

— ياق، مېنى ئالداپ قېچىپ كېتىسەن، — دەپ مەلىكە ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەي چىڭ تۇتۇۋاپ-تۇ. تەۋەككۇل:

— بولمىسا بىر قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇڭ، مەن دېرىزىدىن قاراپ بېقىپ ئاندىن ئولتۇرىمەن، — دەپ-تۇ - دە، قاراڭغۇدا جادۇگەرنىڭ بىر قولىنى مەلىكىگە تۇتقۇزۇپ قويۇپتۇ. مەلىكە قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپتۇ. بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن ئۇنىڭدا ھارارەت يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ، قولىنى تارتىپتۇ. ئۇ دەھ-شەتلىك چىرقىرىغىنىچە، جەينەكتىن كېسىلگەن قولىنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىپتۇ. ئىچىدىن چىڭ ئېتىۋېتىلگەن ئىشىكتىن لەشكەرلەر دەرھال كىرەلمەپتۇ. مەلىكە ئېسىگە كېلىپ ئىشىكنى ئاچقاندىن كېيىنلا جېسەكچىلەر ئۆيگە كىرىپتۇ. ئۇلار مەلىكىنىڭ قولىدىكى ئۇزۈكنىڭ يوقلۇقىنى، تامدىكى ئە-شىكتەك يوغان تۆشۈكنى ۋە يەردە تۇرغان جادۇگەرنىڭ قولىنى كۆرۈپ ئايلىنىپ كېتىپتۇ.

تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ئۇخلاپ قالغان شاھزادە قىقاس - سۈرەننى ئاڭلاپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ ۋە دېرىزىدىن سىرتقا قاراپتۇ. قارىسا، ئوردا ئالدىدىكى مەيداندا ۋەزىر - ئۆلىمالار، لەشكەر - ياساۋۇللار، ئوردا بەگلىرى ۋە ئاۋام خەلق سەپراس بولۇپ تۇرۇشقان، ۋەزىرلەر ئوتتۇرىدىكى شاھانە سۈپەت كىيىنگەن يوچۇن بىر كىشىگە خۇشامەت قىلىپ تۇرغان، ئۇنىڭ پەرمانىنى تۇتۇپ تۇرغان بۇ كىشىنىڭ قولىدا ئال-تۇن ئۇزۈك پارقىراپ تۇرغان. شاھزادە ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ ۋە دەرھال كىيىنىپتۇ.

ئەسلىدە تەۋەككۇل كېچىدە جىددىي تەييارلىق كۆرۈپ، تاڭ ئاتقاندا شاھتىن باشقا بارلىق ئوردا ئە-مەلدارلىرىنى، لەشكەر باشلىقلىرىنى ۋە ئاۋام خەلقنى ئاتاقلىق سودىگەر نامىدا چوڭ بىر سارايغا چاي-چاقىرىپتۇ. بۇ سودىگەرنىڭ ئىلتىپاتىدىن قۇرۇق قالماسلىقنى ئويلىغان ئوردا ئەمەلدارلىرى ھەممىسى كېلىشىپتۇ. زىياپەت مول بوپتۇ. ھەممە مۇسەللەس ئىچىپ مەست بولغاندا، تەۋەككۇل قوينىدىن شاھنىڭ پەرمانىنى چىقىرىپ ئوقۇپتۇ. ۋەزىرلەر ئۇنىڭ قولىدىكى ئۇزۈكنى كۆرۈپتۇ. ئاۋامنىڭ كۆچلۈك بېسىمى

ۋە تەنتەنىسى ئۇلارنى زۇۋانغا كەلتۈرۈپتۇ. يېڭى شاھنىڭ نەزەرىدىن چۈشۈپ قېلىشنى خالىمىغان بەگزادە - بايۋەچچىلەر، ۋەزىر - ئۆلىمالار ئارقا - ئارقىدىن ئۇنى: «شاھ ئالىيلىرى» دەپ، خۇشامەت قىلىشقا باشلاپتۇ. تەۋەككۈل ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ، ھەممىنى ئوردىغا باشلاپ كەپتۇ.

ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى پەملىگەن شاھزادە جېنىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن شاھلىق تاجىنى تەۋەككۈلگە تاپشۇرۇپ، تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپتۇ. تەۋەككۈل ئۇنىڭغا قاراپ:

— ئىنساپسىزلىقىڭدىن ھارامنى كۆپ يېدىڭ، ئەمدى ھالالنىڭمۇ تەمىنى تېتىپ كۆر. بۇنىڭغا ئازراق دەسمايە بىلەن بىر ئات، ھارۋا بېرىڭلار، چوڭ خوتۇنى بىلەن تۆۋەن مەھەللىدىكى كەپىدە ئۆي تۇتۇپ، خاڭدىن كۆمۈر توشۇپ سېتىپ جان باقسۇن، — دەپتۇ.

تەۋەككۈل پادىشاھ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئادىللىقىدىن خەلق سۆيۈنۈپتۇ.

تەۋەككۈل كۈندۈزى شاھلىق تاجىنى كىيىپ، تەختىدە ئولتۇرۇپ يۇرت سورىسا، كېچىسى ئەسكى چاپىنىنى كىيىپ، مەھەللىمۇمەھەللە كېزىپ يۈرۈپ، ئەل - جامائەتنىڭ ئەرز - دادىنى ئاڭلىغاچ، ئەھۋاللارنى تىڭتىڭلايدىكەن. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ بۇلۇڭدىكى بىر چايخانىدا ئۈچ ئوغرى بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

— بىز ئوغرىلىق قىلغاندا تەۋەككۇل ماڭقىسىنىمۇ ئېرىتالمايتتى، مانا ئەمدى پادىشاھ بولۇپ كەتتى. بىزمۇ تازا گالۋاڭكەنمىز، — دېيىشىپتۇ ئۇلار بىر - بىرىگە.

— قولۇڭلاردىن قانچىلىك ئىش كېلەر؟ — دەپتۇ تەۋەككۇل ئۇلارغا سىنچىلاپ قاراپ، — قېنى، ئوردا خەزىنىسىگە چۈشمەيلىمۇ؟

— مەن ھەرقانداق ھايۋاننىڭ تىلىنى بىلىمەن، — دەپتۇ بىرى.

— مەن ھەرقانداق دۇنيانى پۈراپ تاپىمەن، — دەپتۇ بىرى.

— مەن كېچىدە كۆرگەن كىشىنى قىرىق يىلدىن كېيىنمۇ تونۇيمەن، — دەپتۇ يەنە بىرى.

— سەنچۇ؟ سېنىڭ قولۇڭدىن نېمە ئىش كېلىدۇ؟ — دەپ سورىشىپتۇ ئۇلار. تەۋەككۇل ئۇلارغا:

— ئوڭ تەرەپتىكى بۇرۇتۇمنى تولغىسام، ھەرقانداق ئادەم تىرىك قالمىدۇ، سول تەرەپتىكى بۇرۇتۇمنى تولغىسام، ھەرقانداق ئادەم ئۆلىدۇ، — دەپتۇ.

— پو ئاتماي راستىڭنى ئېيت، — دەپتۇ ئۇلار.

— يەنە ھەرقانداق قۇلۇپنى ئاۋاز چىقارماي ئېچىۋېتەلەيمەن، — دەپتۇ تەۋەككۇل.

ئۇلار ئىشەنمەي زاڭلىق قىلىشىپتۇ ۋە يېرىم كېچە بولغاندا ئوغرىلىق قىلىش ئۇچۇن يولغا چىقىشىپتۇ. ھۇرۇن ئوردا جىسەكچىلىرى يەنە كېچىدە ئۇخلاپ قالغانىكەن. ئۇلار ئوردا خەزىنىسى بار سارايغا بىمالال يېتىپ كەپتۇ. شۇ ئەسنادا ئىت قاۋاپ كەپتۇ ۋە پادىشاھنى كۆرۈپ كەينىگە غىڭشىپ قايتىپتۇ.

— ئاراڭلاردا پادىشاھ بار، ئاگاھ بولۇڭلار دەيدىغۇ بۇ ئىت، — دەپتۇ ھېلىقى ھايۋاننىڭ تىلىنى بىلىدىغىنى.

— جۆيلۈمە، — دېيىشىپتۇ ھەممىسى ئولجىنىڭ قېشىغا كېلىپ قالغاندا قۇرۇق قول كېتىشكە كۆڭلى ئۇنىمايى.

— مانا بۇ ئۆيلەردە تىللا بىلەن يامبۇ بار ئىكەن، — دەپتۇ پۈراپ تاپىدىغىنى.

— قېنى، ئاۋاز چىقارماي قۇلۇپلارنى ئاچمامسەن؟ — دەپتۇ ئۇلار تەۋەككۇلگە.

تەۋەككۇل قاراڭغۇدا ئۇلارغا كۆرسەتمەي ئاچقۇچىنى چىقىرىپ سارايىنى ئېچىپتۇ. ئۇلار ئۆلە - تىرىلىشىگە قارىماستىن تىللا - يامبۇلارنى قوينىغا قاچىلاشقا باشلاپتۇ.

— توختاڭلار ! — دەپتۇ تەۋەككۇل ئۇلارغا، — ئاغىنىلەر، بۇ دۇنيا ئۆزىمىزنىڭ، خالىغان چاغدا كىرىپ قانچىلىك ئالىمەن دېسەك ئالالايمىز. ھازىر كۆپ ئېلىپ بېسىقتۇرالماي تۇتۇلۇپ قالغۇچە، ئاز - ئازدىن ئالمامدۇق.

— ئىشىڭنى قىل ! — دەپتۇ بىرى ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ.

— چاتىقىڭ نېمە؟ سەنمۇ ئالمامسەن؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ يەنە بىرى.

— ئەگەر سۆزۈمگە كىرمىسەڭلار، ھازىرلا توۋلايمەن ! — دەپ پوپوزا قىپتۇ تەۋەككۇل.

ئۇلار نۇرغۇن دەتالاشتىن كېيىن تەۋەككۇلنىڭ نەسىھىتىگە كۆنۈپتۇ. تەۋەككۇل ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە يۈز تىللا ۋە يۈز يامبۇدىن بېرىپتۇ. ئۆزىمۇ شۇنداق ئاپتۇ. ئۇلار ئوردىدىن چىقىپ چوڭ كوچىغا يېتىپ كەلگەندە، تەۋەككۇل:

— ئاغىنىلەر، مېنىڭ ئۆيۈم يوق، ئاۋۇ تونۇرنىڭ ئىچىدە ياتىمەن. ئەتە نەدە كۆرۈشىمىز؟ — دەپتۇ.

— تاغنىڭ ئاخىرقى جىلغىسىدىكى بۇك دەرەخلىق ئىچىدە بىر يوغان تاش بار، شۇ تاشنىڭ ئارقىسىدا بىر تۆشۈك بار، شۇ يەردىن كىرسەڭ ئۆڭكۇرنىڭ ئىچىدە بىز بار، — دەپتۇ ئۇلار.

تەۋەككۇل ئوغرىلاردىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئوردىغا قايتىپ، ھۇجرىسىغا كىرىپتۇ ۋە ئۇخلاپ قاپتۇ.
ئەتىگەندىلا ۋەزىرنىڭ ئەنسىز ئاۋازى ئۇنى ئويغىتىۋېتىپتۇ.
— پادىشاھىم، خەزىنىگە ئوغرى تېگىپتۇ، — دەپتۇ ئۇ.
— قانچىلىك مال ـ دۇنيا ئوغرىلىنىپتۇ؟
— بەش مىڭ تۆت يۈز تىللا بىلەن، بەش مىڭ تۆت يۈز يامبۇ يوق، — دەپتۇ ۋەزىر.
— شاھلىق تەۋەيىمىزدىكى بارلىق ئادەمنى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە ئوردا مەيدانىغا يىغىڭ، — دەپ پەرمان بېرىپتۇ تەۋەككۇل.
ۋەزىر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، تەۋەككۇل لەشكەر باشلىقىغا ئون بەش لەشكەر ۋە ئون بەش ھارۋا ئېلىپ ئوغرىلار ياتقان تاغقا بېرىپ، ئۇلارنى مال ـ دۇنياسى بىلەن قوشۇپ تۆتۈپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ۋەزىرنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرۇشقا ئادەم بەلگىلەپتۇ.
مەيدانغا ئادەملەر يىغىلىپتۇ. ھەممە كىشى ياساپ قويغان ئېگىز دارغا ۋەھىمە بىلەن قارىشىپتۇ. تەۋەككۇل پەرمان ئېلان قىپتۇ:
— بەش مىڭ تىللا ۋە بەش مىڭ يامبۇنى ئوغرىلاپ تىقىۋالغان ۋەزىرگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلسۇن! ھەربىرى يۈز تىللا ۋە يۈز يامبۇ ئوغرىلىغان ئوغرىلار ئەنە ئەمدى كەلدى، — دەپتۇ تەۋەككۇل ھارۋىغا مال ـ دۇنيالارنى بېسىپ، لەشكەرلەر ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ كېلىۋاتقان ئۇچ ئوغرىنى كۆرسىتىپ. ئۇلار يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، كېچىسى كۆرگەن ئادەمنى قىرىق يىلدىن كېيىنمۇ تونۇيدىغان ئوغرى تەۋەككۇلگە:
— پادىشاھىم، ئوڭ تەرەپتىكى بۇرۇتلىرىنى تولغىۋەتكەن بولسىلا. بىز قايىل بولدۇق، تۇۋا قىلىدۇق، بىر قوشۇق قېنىمىزنى تىلەيمىز، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.
تەۋەككۇل ئوغرىلارغا ئون سەر پۇل، بىردىن كەتمەن ۋە بىردىن كېسەك قېلىپى تارقىتىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ كېسەك قۇيۇپ جان بېقىشىغا رۇخسەت قىپتۇ.
تەۋەككۇل ئۆزىگە قول قويغان مەلىكىگە ئەلچى كىرگۈزۈپ، ئەلگە كاتتا توي قىلىپ بېرىپتۇ، قېينىاتىسىنى ئوردىغا قايتۇرۇپ كېلىپ، بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ چەكسىز يايلاق ـ قىشلاقلاردا ئوغرى ـ يالغان قالمىغانكەن.

نېيتتى ياماننىڭ قازىنى تۆشۈك

ئۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بىلەن بىر موماي بولغانكەن. ئۇلار ياش ۋاقتىدىن تارتىپلا كـ-شىلەرگە چاكار بولۇپ ئىشلەپ، كۈندىلىك يېمەكنى كۈندە تېپىپ، سېرىقتال كـۈن كـە-چۈرۈپ كەلگەنكەن.

ئۇلار شۇ هالدا نۇرغۇن يىللارنى ئۆتكۈزۈپ، چاچ ـ ساقاللىرى ئاقىرىپ، بەللىرى مۈكچىيىـشكـە باشلىغان بولسىمۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە خۇدانىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ، ياخشىراق تۇرمـۇش كـەچـۈرۈش ئۈمىدىنى يوقاتماپتۇ. بىراق، خۇدا ئۇلارغا بىرەر پەرزەنتمۇ ئاتا قىلماپتۇ. ئۇلار قېرىپ ئىـش ـ ئـوقـەت-تىنمۇ قاپتۇ، كۈنى تېخىمۇ مۈشكۈللىشىپتۇ. ئاخىر ئۇلار شەھەرنى تاشلاپ، تاغ ئارىسىنى ماكان تۇتۇپ-تۇ ـ دە، ئوت ـ گىياھلارنىڭ يىلتىزىنى كولاپ يېيىشكە مەجبۇر بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بـۇ ياۋايى تۇرمۇش بوۋاي ـ مومانىنى تېخىمۇ هالسىزلاندۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئۆلەر هالەتتە يېتىپ خۇداغا نالـە قىلىپ:

ــ ئاھ خۇدا، نېمىشقىمۇ دەردىمىزگە يەتمەيدىغانسەن؟ ! بىزگىمۇ سىگا كۆزۈڭنى سېلىپ قـويـساڭ بولمايتتىمۇ؟ ! ــ دەپ، قاتتىق يىغلىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ نالىسىدىن تاغلار لەرزىگە كېلىپ، خـادا تـاشـلار يېرىلىپ غۇلاپ چۈشۈپتۇ. خۇدانىڭمۇ رەھمى كەپتۇ.

ــ خوپ، ــ دەپتۇ خۇدا ئۇلارغا، ــ مەن سىلەرگە ئۈچ قېتىم تىلەش ئىمكانىيىتىنى بېرەي، بىرى مومايغا، ئىككىسى بوۋايغا تەئەللۇق بولسۇن. كىم نېمىنى خالىسا سورىغان هامان بەجا كەلتۈرەي، ئاۋۋال نېمىنى تىلەيدىغانلىقىڭلارنى ئوبدان كېلىشىۋېلىڭلار.

ــ مۇشۇ تاغنى تامامەن ئالتۇن قىلىپ بېرىشنى تىلەيلى، ــ دەپتۇ موماي نەپسىنى باسالـمـىغان هالدا ئالدىراپ.

ــ ئىنسانپىلىقراق بولغىنىمىز تۈزۈك، ــ دەپتۇ بوۋاي مومايغا تەسەللى بېرىپ، ــ سەن سېغـىپ ئىچكۈدەك بىر موزايلىق سىيىر تىلە، مەن تېرىقچىلىق قىلغۇدەك بىرئاز يەر، سۇ تىلەي، شۇنىڭ بىلەن ئانچە ـ مۇنچە مىدىرلاپ يۈرۈپ هال ـ كۈنىمىزنى ياخشىلىۋالايلى.

ــ ئانچە ـ مۇنچە مىدىرلاپ يۈرۈش؟ بۇ نېمە دېگەنلىرى ! ــ دەپتۇ موماي بوۋايغا تـوۋلاپ، ــ بـۇ، تىرىكچىلىك يولىدا گاڭگىراپ يۈرگەنلەرنىڭ ئىشى. خۇدا ئۆزى بېرىشنى ۋەدە قىلغانكەن، مـەن قـايـتـا جاپا چېكىدىغان يولنى تاللىمايمەن، مېنىڭ راهەت تەختىدە پۇت ـ قولۇمنى سۈنۈپ ياتقۇم بار.

بوۋاي مومانىڭ سۆزىگە يەنىلا قوشۇلماپتۇ، موماي ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ ـ دە، قاتتىق جاڭ-جاڭلىشىپ، بوۋاينى تاشلاپ كېتىپ قاپتۇ. مومانىڭ تەرسالىقىدىن رەنجىگەن بوۋاي بىرئاز خارامۇش بولۇپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. ئەمما، قەدىناسلىق مېھرى بىلەن يەنە كۆڭلىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن مومانىڭ كەينىدىن تاپ بېسىپ مېڭىپتۇ.

غەزەپلەنگەن موماي ماڭا ـ ماڭا تاغدىن هالقىپ بىر تۈزلەڭلىككە چىقىپ قاپتۇ. تۈزلەڭلىكتە ئۇ-زۇنغا سوزۇلغان هارۋا يولى بولۇپ، ئۇنىڭدا پادىشاهنىڭ شاهزادىسى بىر توپ كىشىلەرنىڭ همايىسىدە مەپىگە ئولتۇرۇپ كېلىۋاتقانىكەن. مومانىڭ كۆزى شاهزادىگە چۈشۈپتۇ ـ دە، پەيلى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ ئار-قىسىدىن ۋارقىراپ كېلىۋاتقان قەدىناسىغا قاراپمۇ قويماي، خۇداغا تىلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ:

ـــ ئى قۇدرەتلىك خۇدا، مەن شۇ تاپتا پەردىن قالغۇسىز شۇنداق چىرايلىق قىز بولۇشۇم كېرەك-كى، شاهزادە مېنى كۆرۈش بىلەن ئاشىقى بىقارار بولۇپ، مېنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىش ئۈچۈن مەپىسىگە سېلىپ ئېلىپ كەتسۇن!

مومانىڭ تىلىكى ئېغىزدىن چىقىشى بىلەن ئىجابەت بوپتۇ، شاهزادە ئۆزى ئۈچۈنلا يارىتىلغان بۇ پەرىزاتنى هۆرمەت بىلەن مەپىسىگە سېلىپ ئەكېتىپتۇ. مومانىڭ كەينىدىن هاسىراپ ـ هۆمۈدەپ يې-تىپ كەلگەن بوۋاي ئەهۋالنى كۆرۈپ ئىنتايىن خاپا بوپتۇ ـ دە، خۇداغا ناله قىپتۇ:

ـــ ئى كارامەتلىك خۇدا، ئۇ ئار ـ نومۇسنى يوقاتقان دۆيۈزنى چوشقىغا ئايلاندۇرۇۋېتەرسەن!

شاهزادىنىڭ يېنىدا قىز ـ قىنىغا پاتماي نازلىنىپ ئولتۇرغان پەرىزات شۇئان چوشقا سۈرىتىگە كىرىپتۇ. بۇ ئەهۋالدىن قاتتىق چۆچۈگەن شاهزادە توۋلىغىنىچە ئۇنى مەپىدىن ئىتتىرىپ چۈشۈرۈۋې-تىپتۇ ـ دە، ئاتلىرىنى بولۇشىچە چاپتۇرۇپ، هەش ـ پەش دېگۈچە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. چوشقىغا ئايلانغان موماي توپىغا مىلەنگىنىچە خارتلداپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي ئۇيان ـ بۇيان مېڭىپتۇ. ئاقـ-ۋەتتە بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئاياغلىرى ئاستىغا تاشلاپ، يېلىنغىنىچە كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭدىن قاتتىق نەپرەتلىنىپ:

ـــ بولدى، كۆرگۈلۈكۈڭ مۇشۇ ئىكەن، ئاخىرغىچە مۇشۇنداق ياشا! ـــ دەپ ئەسكى كەپىسىگە قاراپ مېڭىپتۇ. چوشقا بولسا يالۋۇرۇشنى داۋاملاشتۇرغىنىچە كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ، ئۇنىڭدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمەپتۇ. بوۋاينىڭ ئاخىر ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپتۇ. ئۇ خۇدا ئۆز ئىختىيارىغا بەرگەن ئاخىرقى تە-لىكىنى ئايالىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشكە ئىشلىتىپتۇ. موماي ئەسلىگە كېلىپ، قىلمىشىدىن ئەپ-سۇسلىنىپ، زار ـ زار يىغلاپتۇ. بوۋاي ئۇنى جىملەپ شۇنداق دەپتۇ:

پەيلىگە يارىشا كۈن كۆرەر هەر كىم،
ياشالماس ـ يايراماس ئۇنىڭدىن ئوشۇق.

شۇ بىر سۆز قېپقالسۇن بىزدىن ئەۋلادقا:
«نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك.»

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، «نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك» دېگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

ھۇرۇنىڭ بايلىققا ئېرىشىشى

ۇرۇن بىر ھۇرۇن بولغانىكەن، ھۇرۇن بولغاندىمۇ ئىش قىلىشنى زادىلا خالىمايدىغان، ئىشنىڭ ئېتىنى ئاڭلىسا بېشى ئاغرىيدىغان، ئۆتۈپ كەتكەن ھۇرۇننىڭ ھۇرۇنىكەن. خوتۇنى ئىشقا ھەيدىسە، تىللاپ ئونمايدىكەن. خوتۇنمۇ ئاخىر ئامال قىلالماي، ھۇرۇننى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يۇرت چوڭلىرىدىن بىرى ھۇرۇنغا نەسىھەت قىلىپ:

— سەنمۇ خۇدانىڭ بەندىسى بولغاندىكىن ئۆزۈڭ ھالال ئەمگەك قىلىپ، يەر تېرىپ جېنىڭنى باقسىاڭ بولمامدۇ؟ ! — دەپتۇ. ھۇرۇن:

— ئەجەبمۇ بېشىمنى ئاغرىتتا ! يەر تېرىساممۇ تېراي، بىراق نېمىدە تېرىيمەن؟ — دەپتۇ.

— قوشنىلارنىڭ كالىسىنى سوراپ ئېلىپ تېرىغىن، — دەپتۇ ھېلىقى ئادەم. ھۇرۇن تەستە ئۇرۇندىن تۇرۇپ قوشنىسىنىڭ كالىسىنى سوراپ ئېلىپ يەر ھەيدىگىلى بېرىپتۇ، بىر ئاز ھەيدىگەندىن كېيىن قوش بىرنەرسىگە تاقاشقاندەك قىپتۇ، كالىسىنى توختىتىپ شۇنداق قارىسا، ئاتنىڭ كاللىسىدەك بىرنەرسە چىقىپتۇ. بۇ نەرسە شۇنداق پارقىراق ئىكەنكى، يالت ـ يۇلت قىلىپ ھۇرۇننىڭ كۆزىنى قامаشتۇرۇۋېتىپتۇ. ھۇرۇن، بۇ نېمىدۇ؟ بىرەر ئادەمدىن سوراپ باقاي دەپ، ئەتراپىغا قارىسا، يىراقتىن بىر ئادەم كېلىۋاتقۇدەك.

— ھوي ئاكا، تېزرەك بۇ ياققا كەلسىلە، — دەپ چاقىرىپتۇ. ئۇ ئادەم يېقىن كېلىشىگە، ھەي، بۇ بۇلاڭچىمۇ نېمە، دەپ ئويلاپ، چاپىنىنى سېلىپلا ھېلىقى نەرسىگە يېپىپ ئۈستىگە ئولتۇرۇۋاپتۇ ـ دە، ئۇ ئادەمگە:

— ماۋۇ ئىككى كالامدىن قايسىسى ئىلدامكەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى ئادەم:

— ھەي، كالىنى سەن ھەيدىگەن تۇرۇپ ئۆزۈڭ بىلمىسەڭ، مەن نەدىن بىلەي، — دەپ ئاچچىقلىنىپ كېتىپ قاپتۇ.

ھۇرۇن، ئەجەب ئاسان قۇتۇلدۇما دەپ، ئەتراپىغا قارىسا يەنە بىر ئادەم كېلىۋاتقۇدەك، ئۇنمۇ چاقىرىپتۇ ـ دە، يېقىن كەلگەندە ئۇنىڭغمۇ ئىشەنچ قىلالماي:

— ئاكا، مەن كەچكىچە قانچىلىك يەر ھەيدەرمەن؟ — دەپتۇ. بۇ ئادەمنىڭمۇ ئاچچىقى كېلىپ:

— بۇنى سەن بىلمىسەڭ، مەن قانداق بىلىمەن؟ — دەپ غودۇڭشىپ تىللاپ كېتىپ قاپتۇ. ھۇرۇن، بۇنىڭدىنمۇ خېلى ئاسان قۇتۇلدۇم، ئەمدى كىمدىن سورىسام بولار، دەپ ئولتۇرۇپ، ھە راست، خاندىنلا سوراي، خاندا ئەقىل كۆپ بولىدۇ دەيدىكەن، دەپ ئويلاپ، ھەيدىگەن يېرىنىمۇ تاشلاپ قويۇپ ئۆيىگە قاي-

تىپ كەپتۇ ـ دە، ئالدىراپلا يەنە تالاغا مېڭىپتۇ. خوتۇنى:

ــ تاماق پىشتى، يەۋېلىڭلا ! ــ دەپتۇ. ھوۇرۇن تاماق يەپ ئولتۇرۇپ:

ــ قارا ئۇلا، خوتۇن، بۈگۈن ئېتىزدىن مۇنداق نەرسە تېپىۋالدىم، خانغا ئاپىرىپ كۆرسىتىپ باقاي دەيمەن، ــ دەپ ھېلىقى نەرسىنى خوتۇنىغا كۆرسىتىپتۇ. خوتۇنى قارىسا، ئالتۇن. خوتۇنى چاندۇرماي:

ــ ئەجەب پارقىرايدىغان نەرسىكىنا بۇ، ئەكېلىڭلا مەن ئوبدانراق كۆرۈپ باقاي، ــ دەپ ئېلىپ، ئېرىنىڭ تاماققا دۇم چۈشكەن ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ ئالتۇننى تىقىپ قويۇپ، ئورنىغا شۇنچىلىك چوڭ-لۇقتىكى تاشتىن بىرنى چاپىنىغا چاندۇرماي يۆگەپ قويۇپتۇ.

ھوۇرۇن تامىقىنى يەپ بولۇپ:

ــ ئەمىسە، مەن خانىنىڭ ئالدىغا بارىدىغان بولۇپ قالدىم، ــ دەپ قويۇپ، چاپىنىغا يۆگەكلىك نەرسىنى كۆتۈرۈپ يولغا چىقىپتۇ.

تاغ ـ داۋان ئېشىپ بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، خانىنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ ـ دە: «مەن خانغا بىرنەرسە ئېلىپ كەلدىم. خان بىلەن كۆرۈشەتتىم» دەپتۇ. ياساۋۇللار كىرىپ خانغا مەلۇم قىپتۇ. خان «كىر-سۇن !» دەپ رۇخسەت قىپتۇ. ياساۋۇللار چىقىپ ھوۇرۇننى ئوردىغا ئەكىرىپتۇ. خان:

ــ ھە، نېمە دەيسەن؟ ــ دەپتۇ. ھوۇرۇن چاپىنىنىڭ ئارىسىدىكى نەرسىنى ئېلىپ شۇنداق قارىسا، تاش تۇرغۇدەك. ھوۇرۇن، توۋا، بۇ پارقىرايدىغان نەرسە تاشقا ئايلىنىپ كەتتىمۇ نېمە، دەپ ئويلاپ، قورقـ-قىنىدىن تەرلەپ كېتىپتۇ. خان:

ــ ھە، نېمە، مۇشۇ تاشنى ئېلىپ كەلدىڭما؟ ــ دەپتۇ. ھوۇرۇن دەرھال گەپ ياساپ:

ــ خان ئالىيلىرى، خوتۇنۇم بۇ تاشنى: «بەش قاداق كېلىدۇ» دەيدۇ. مەن: «كەلمەيدۇ» دەيمەن. شۇنداق تالىشىپ قالدۇق. شۇڭا، سىـ-لىنى بۇ ماجىرانى ئايرىپ قويارمىكىن، دەپ كېلىۋىدىم، ــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ خانىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

ــ بۇ مېنى ئەخمەق قىلغىلى كەلـ-گەن نېمىكەن، ئاپىرىپ زىندانغا تاشلاڭلار ! ــ دەپتۇ. ياساۋۇللار ھوۇرۇننى شۇ جايىدىلا باغلاپ ئاپىرىپ زىندانغا تاشلاپتۇ.

ھوۇرۇن زىندانداا يېتىپ، مېنىڭ تاپقىنىم مۇنداق چوڭلۇقتىكى پارقىرايـ-دىغان نەرسە ئىدى، بۇ قانداق بولۇپ مۇنداق چوڭلۇقتىكى قارا تاشقا ئايلىنىپ قالدى دەپ، قول ئىشارىتى قىلغانىنى زىندان ياساۋۇللىرى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، پادىشاھقا:

ــ بۇ ئوغرى يەرنى غېرىچلاۋاتىدۇ.

بۇنىڭدا چوقۇم بىر سىر بار، — دەپ خانغا مەلۇم قىپتۇ. خان ھەيران بولۇپ:

— ئۇنى ئاچقىڭلار، مەن ئۆزۈم سوراپ باقاي، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ياساۋۇللار ھۇرۇنىنى خانىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ.

— سەن يەرنى غېرىچلاپسەن، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ — دەپتۇ. ھۇرۇن:

— بىزنىڭ ئۆيدىكى ئۆچكىنىڭ ساقلى ئۇزۇنمۇ، خانىنىڭ ساقلى ئۇزۇنمۇ؟ دەپ غېرىچلاۋاتىمەن، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان خان ئاچچىقىدىن تىترەپ كېتىپتۇ ـ دە:

— ماڭا ھاقارەت كەلتۈرگەن بۇ ئەبلەخنى راسا ئۇرۇڭلار ! — دەپ بۇيرۇپتۇ. ياساۋۇللار شۇئان ھۇرۇننىڭ پۇت ـ قولىنى باغلاپ، بوينىغا تۆگىنىڭ چۈلۈۋرىنى باغلاپ راسا ئورۇپتۇ. ئاغرىقتا پايلىمىغان ھۇرۇن:

— ۋاي، مەن راستىنى ئېيتاي، مېنى ئۇرماڭلار ! — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

— ھە، ئېيتە ! — دەپتۇ ياساۋۇللار.

— پادىشاھنىڭ ئۆزىگە ئېيتىمەن، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ ھۇرۇن. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھنىڭ قېشىغا ئەكىرىپتۇ. ھۇرۇن:

— پادىشاھىئالەم، بۇ گەپنى پەقەت قۇلاقلىرىغىلا دەيمەن، — دەپتۇ. پادىشاھ قۇلىقىنى يېقىن ئاپىرىپ:

— ھە، ئېيتە، — دەپتىكەن، ھۇرۇن:

— ۋاي پادىشاھ، مەندەك بىگۇناھ ئادەمگە ماۋۇ سېپىق چۈلۈۋرىنى باغلاپ ئورغۇزغان پادىشاھنىڭ ئۆزى ساراڭكەن، يالغان بولسا سوراپ باقسىلا، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى كېلىپ:

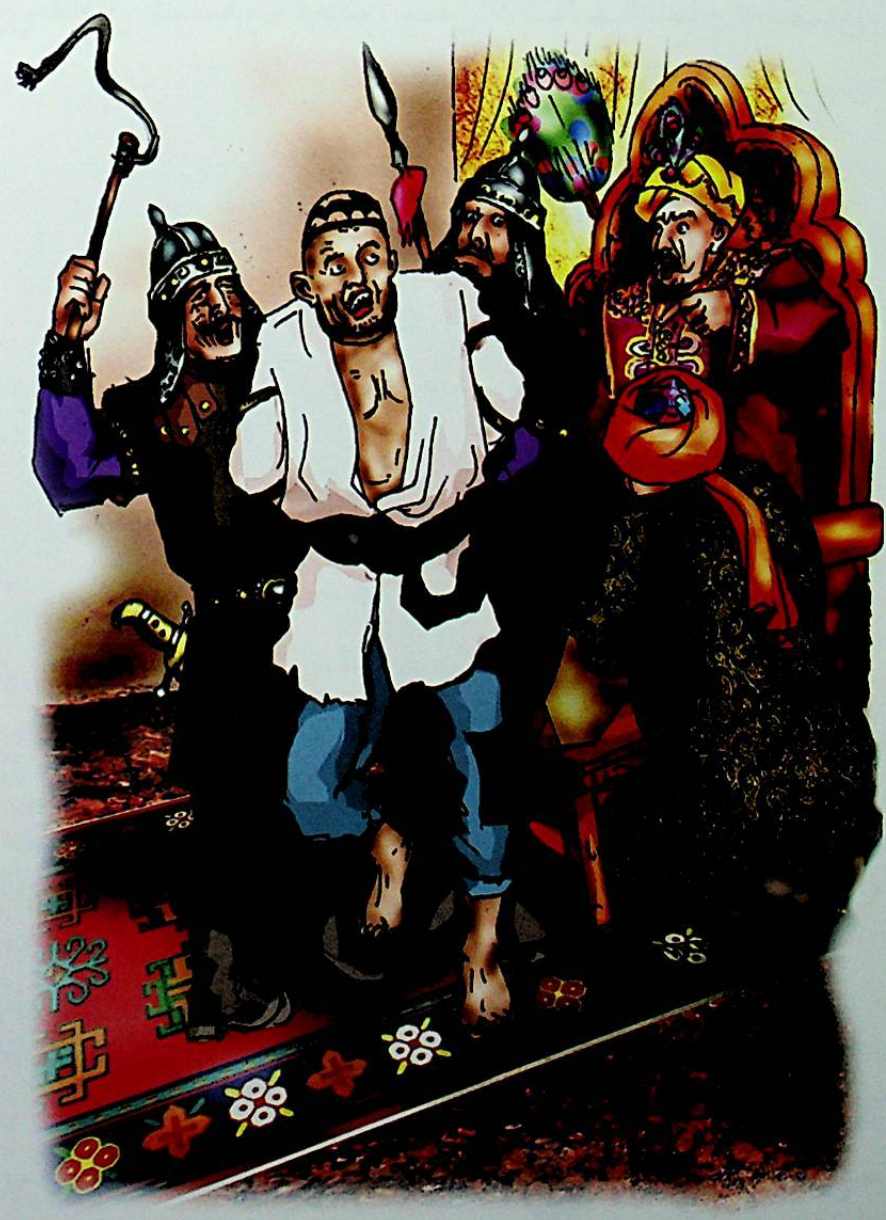

— بۇ بىر سارىڭ نېمە ئوخشايدۇ، ئۇرۇپ ھەيدىۋېتىڭلار ! — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ياساۋۇللار ھۇرۇننى ئورغۇزغان پېتى ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. ھۇرۇن شۇ قوغلانغانچە نەچچە ئولتۇرۇپ، نەچچە يېتىپ مىڭ بىر جاپادا ئاران دېگەندە ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ. خوتۇنى:

— ئاران تەستە ئەقلىگىنى تېپىپ ئۆيگە يېنىپ كەپسەن ـ دە. ئەمدىلىكتە ئۆيىمىزدە ھەممە نەرسە تەل بولىدۇ، ھېچنېمىدىن غەم قىلمايمىز، — دەپ ھۇرۇننىڭ ئالدىغا خىلمۇخىل ئېسىل تاماقلارنى ئېتىپ قويۇۋېتىپتۇ. ئۆمرىدە بۇنچىلىك لەززەتلىنىپ تاماق يەپ باقمىغان ھۇرۇن ئالدىدىكى تاماقلارنى تۈگىتىپ يەۋېتىپ، خاتىرجەم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئەر ـ خوتۇنلار تۇرمۇشىنى توق، بایاشات، ئوبدان ئۆتكۈزۈپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

بەخت قۇشى

ئار ئىكەنۇ يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ توق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر دۆلەتمەن ئائىلە بولغا-نىكەن. بۇ ئائىلە كۆپ بالا ـ چاقلىق، نەۋرە ـ چەۋرىلىك بولۇپ، ئۇزۇن زامان خۇشال ـ خۇرام، بايلىقات تۇرمۇش كەچۈرۈپ كەپتۇ. چۈنكى، بۇ ئائىلىگە بەخت قۇشى كېلىپ قو-نۇپ، ئۇزۇن يىل تۇرۇپ قالغانىكەن.

بىر كۈنى بەخت قۇشى شۇ ئائىلىنىڭ ئاقساقىلى بولغان بوۋايغا:

ــ مەن سىلەرنىڭ ئائىلەڭلاردا ئۇزۇن يىل تۇردۇم. بىر جايدا ئۇزۇن تۇرۇۋېرىپ زېرىكىپ قالدىم، جاھاننى سايا‌ھەت قىلغۇم كېلىۋاتىدۇ، مەن سىلەرنىڭ يېنىڭلاردىن كەتمەكچى بولۇۋاتىمەن. ئەمدى مەن-دىن سوراپ ئېلىپ قالمىدىغان نەرسەڭلار بولسا سوراپ ئېلىڭلار، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا ماڭا ئۇچ كۈن مۆھلەت بەرسىلە، مەن خوتۇنۇم، بالا ـ چاقا، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىم بىلەن باش قوشۇپ مەسلىھەتلىشىپ مۇۋاپىق جاۋاب بېرەي، ــ دەپتۇ بوۋاي.

بوۋاي خوتۇن ـ بالىلىرى، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ، ئۇلارغا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، بەخت قۇشىدىن سوراپ ئالمىدىغان نەرسىلەرنى دېيىشكە باشلاپتۇ. بىر ئوغلى:

ــ تۆت تۇرلۇك چارۋا مال سورايلى، ــ دەپتۇ. يەنە بىر ئوغلى:

ــ ياق، يەر ـ زېمىن، سوقا ـ تۇگمەن، باغۋاران ئالايلى، ــ دېسە، يەنە بىر قىزى:

ــ كاتتا، خىلمۇ خىل مال بىلەن تولغان دۇكان سورايلى، ــ دەپتۇ. كىچىك قىزى:

ــ ھەممىدىن ئېسىل نەرسە ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مارجان، بىز شۇنى سورايلى، ــ دەپتۇ. ئۇلار ئىككى كۈن تالاش ـ تارتىش قىلىپ، ھېچ بىرلىككە كېلەلمەپتۇ.

بوۋاي ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، خىيال دەريا‌سىنى بويلاپ توختاپ:

ــ ھەي خوتۇن، بۇ مەسلىھەتكە قاتناشمىغانلار بارمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. خوتۇنى:

ــ يېڭى كەلگەن كېلىن قاتناشمىدى، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنىمۇ چاقىرىڭلار، ــ دەپتۇ بوۋاي. شۇنىڭ بىلەن يېڭى كېلىن چاقىرىلغاندىن كېيىن، نەچچە كۈندىن بۇيان بولغان ئەھۋالنى كېلىنىگە ئېيتىپ:

ــ بەخت قۇشىدىن نېمىلەرنى سوراپ ئالساق بولار؟ ــ دەپ سوراپتۇ. يېڭى كېلىن كۆپ ئويلا-مايلا:

— بىز بەخت قۇشىدىن ئىنتىپاقلىقنى ئىنئام قىلىشنى سورايلى. ئىنتىپاق بولساق، ھەممە ئىشىمىز راۋاج تاپىدۇ، ئائىلىمىزگە بەرىكەت ياغىدۇ، جەمئىيەت ـ ماجىرالاردىن خالىي بولۇپ، يەنىلا ھازىر قىدەك بەختلىك ياشايمىز، — دەپتۇ. بوۋاي ئىنتايىن خۇشال بولۇپ:

— مانا ئەمدى بەخت قۇشىدىن سوراپ ئالمىدىغان ئەھۋالىمىز تېپىلدى، — دەپتۇ.

ئۇچىنچى كۇنى بەخت قۇشى بوۋاينىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ھە، سىلەر مەندىن نېمىنى سوراپ ئالماقچى بولدۇڭلار؟ — دەپتىكەن، بوۋاي:

— بىز سىلىدىن ئىنتىپاقلىقنى ھەدىيە قىلىپ كەتسىلە دېگەن قارارغا كەلدۇق، — دەپتۇ. بەخت قۇشى:

— مېنىڭمۇ سىلەردىن ئېلىپ كەتمەكچى بولغىنىم دەل شۇ ئىنتىپاقلىق ئىدى، بۇنى يەنە سورىساڭلار مەن سىلەرگە بېرەي، مەنمۇ سىلەرنىڭ ئائىلەڭلاردىن كەتمەي، چۇنكى ئىنتىپاقلىقنىڭ ئۆزى بەخت، مەن ئۇنى سىلەرگە تاشلاپ بېرىپ كېتەلمەيمەن، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن بەخت قۇشى بۇ ئائىلىدىن كەتمەي تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ چوڭ ئائىلە يەنىلا بەختلىك، خۇشال ـ خۇرام، ئىناق تۇرمۇش كەچۈرۈپ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىغا يېتىپتۇ.

تۆت ساندۇق

بىر دېھقان ئېتىزدىن يېنىپ ئىشىك ئالدىدا تۇرغانىكەن، سودىگەر سىياقىدىكى بىر كىشى بىر ئېشەكنى ھەيدەپ كېلىپ قاپتۇ. ئېشەككە بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان تۆت ساندۇق ئارتىلغانىكەن. دېھقان قىزىقىپ ساندۇقنى ئالماقچى بولۇپ سودىگەردىن سوراپتۇ:

— ھەي سودىگەر، بۇ ساندۇقلارنى ساتامسەن؟

— نېمە ئوقەت قىلىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ سودىگەر ياندۇرۇپ.

— دېھقانمەن، — دەپتۇ دېھقان راستىنى ئېيتىپ.

— دېھقان بولساڭ، ساتمايمەن ! — دەپتۇ سودىگەر.

— كىمگە ساتىسەن؟ — سوراپتۇ دېھقان ئۆزىنىڭ كۆزى چۈشكەن ساندۇقنى تۇتۇپ تۇرۇپ.

— سەن تۇتقان ساندۇقنىڭ ئىچىدە زالىملىق بار، بۇنى پادىشاھقا ساتىمەن، — دەپتۇ سودىگەر.

دېھقان قولىنى ئىككىنچى ساندۇققا يۆتكەپ سوراپتۇ:

— بۇنىچۇ؟

— بۇ ساندۇقتا ئىلىم بار، — دەپتۇ سودىگەر، — ئالىملارغا ساتىمەن.

دېھقان بۇ سودىگەرنىڭ سۆزىگە ئەجەبلىنىپ، ئۈچىنچى ساندۇقنى تۇتۇپ يەنە سوراپتۇ:

— بۇنى كىمگە ساتىسەن؟

— بۇ ساندۇقتا بېخىللىق بار، كىم ئەڭ باي بولسا شۇنىڭغا ساتىمەن، — دەپتۇ سودىگەر. دېھقان ئاخىرقى ساندۇقنى تۇتقانىكەن، سودىگەر دېھقانغا قاراپ:

— بۇ ساندۇقنىمۇ تۇتما، بۇنىمۇ ساڭا ساتمايمەن، — دەپ-تۇ. دېھقان سوراپتۇ:

— بۇنى كىمگە ساتىسەن؟

— بۇ ساندۇقتا ھېيلە ـ مىكىر بار، بۇنى مۇشۇ ئالەمدىكى قازىلارغا ساتىمەن، — دەپتۇ ـ دە، ئېشىكىنى ھەيدەپ كېتىپ-تۇ، دېھقان ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ.

ھۇرۇن

ۇرۇنقى زاماندا شەيدۇللا ئىسىملىك بىر ھۇرۇن ئۆتكەنكەن، ئۇ ئەتىگەندىن - كەچكىچە ئاچ يۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ خۇدادىن يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك تىلەپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. بىر شورلۇققا كەلگەندە ئالدىغا بىر بۆرە ئۇچراپتۇ.

— ھەي شەيدۇللا، — دەپتۇ بۆرە ئۇنىڭغا، — نەگە ماڭدىڭ؟

— خۇدادىن يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك تىلىگىلى ماڭدىم، — دەپتۇ شەيدۇللا.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ بۆرە، — يەتتە يىلدىن بۇيان قورسىقىم ئاغرىپ زادىلا ئارام بەرمەيۋاتىدۇ، شۇنىڭ داۋاسىنى سورىغاچ كەلسەڭ.

شەيدۇللا بۆرىگە ۋەدە بېرىپ، يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بىر يەرگە بارغاندا، بىر تۆپ ئالمىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ بىرئاز دەم ئالماقچى بوپتۇ.

— شەيدۇللا، نەگە ماڭدىڭ؟ — دەپتۇ ئالما زۇۋانغا كېلىپ. شەيدۇللا ئۇنىڭغا ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ.

— ھەر يىلى ئەتىيازدا چېچەكلەيمەنۇ، مېۋە بېرەلمەيۋاتىمەن، شۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغاچ كەلسەڭ، — دەپتۇ ئالما.

شەيدۇللا ئۇنىڭغىمۇ ۋەدە بېرىپ، يولىنى داۋام قىپتۇ. ئۇ بىر كۆل بويىغا كەپتۇ.

— ھەي شەيدۇللا، نەگە ماڭدىڭ؟ — دەپتۇ بىر بېلىق سۇدىن بېشىنى چىقىرىپ.

شەيدۇللا ئۇنىڭغىمۇ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا ياخشى گەپكەن، — دەپتۇ بېلىق، — يەتتە يىلدىن بۇيان گېلىم ئاغرىۋاتىدۇ، داۋاسىنى سورىغاچ كەلسەڭ.

شەيدۇللا ئۇنىڭغىمۇ ۋەدە بېرىپ، يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، بىر چاغدا ئالدىدا بىر تاغ كۆرۈنۈپتۇ، يېقىن بارسا، تاغ باغرىدىكى بىر غاردىن:

— توختا! نەگە بارىسەن؟ — دېگەن ئاۋاز كەپتۇ.

— خۇدادىن يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك تىلىگىلى.

— تىلىگىنىڭنى بەردىم، — دېگەن سادا كەپتۇ يەنە بىر غاردىن.

شەيدۇللا: «تىلىكىم ھەل بولدى» دەپ، خۇشال بولۇپ، شۇ ھامان كەينىگە يېنىپتۇ.

— ھەي شەيدۇللا، — دېگەن ئاۋاز كەپتۇ يەنە غاردىن، — سەن ۋەدەڭدە تۇرمىدىڭغۇ؟

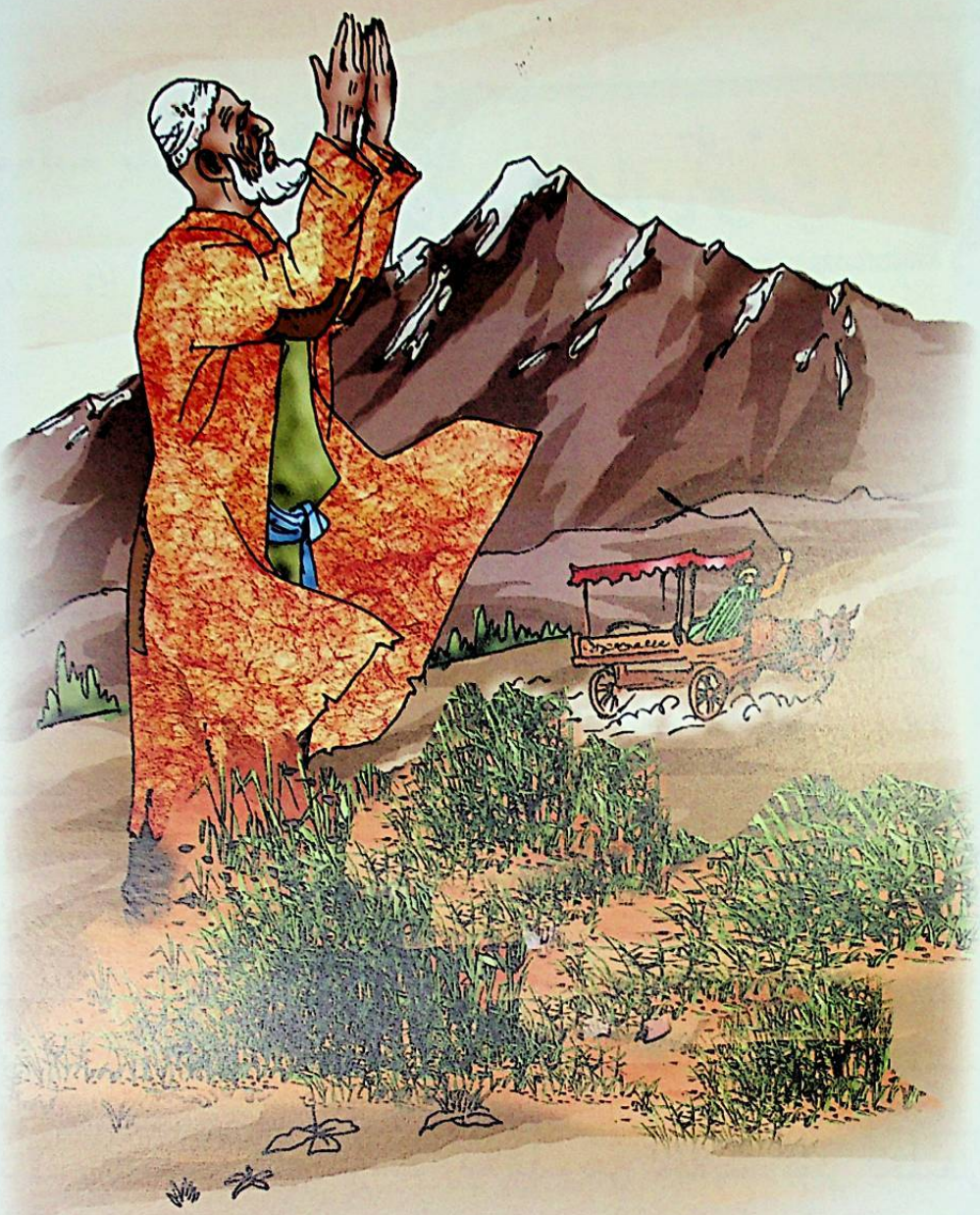

— مەن، مەن... راستتىنلا ئېسسىمدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن! — دەپتۇ شەيدۇللا دۇقلاپ ۋە بۆرە، ئالما، بېلىقنىڭ تەلىپىنى ئېيتىپتۇ. غاردىن بۇنىڭ ھەممىسىگە جاۋاب كەپتۇ.

شەيدۇللا يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەكلەرنى ئالغىلى ئالدىراپ كېتىۋاتسا، بېلىق ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

— مېنىڭ كېسىلىمگە داۋا بارمىكەن؟

— بارىكەن، — دەپتۇ شەيدۇللا خۇشياقماسلىق بىلەن، — گېلىڭغا بىر گۆھەر تۇرۇپ قالغانىكەن، شۇنى ئېلىۋەتسەڭ دەرھال ساقىيىدىكەنسەن.

— شۇ گۆھەرنى سەن ئېلىپ، مېنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويساڭ.

— خۇدايىم مېنىڭ تىلىگىنىمنى بەردى، — دەپتۇ شەيدۇللا، — سەن ئۇنىڭ چارىسىنى ئۆزۈڭ قىل، مەن ئالدىرايمەن.

ئالدىراش كېتىپ بارغان شەيدۇللادىن ئالما سوراپتۇ:

— مېنىڭ ئىشىمنى سورىغاچ كەلگەنسەن؟

— تۇڭلىگە كۆمۈلگەن بىر كوزا تىللانى ئېلىۋەتسەڭ چېچىكىڭ تۆكۈلۈپ كەتمەيدىكەن.

شەيدۇللا ئالمىنىڭ: «تىللانى سەن ئېلىۋال، مەنمۇ ئىنسانلارغا ئاز ـ تولا مېۋە بېرەي» دەپ، يالۇۇرۇشلىرىغا پىسەنتىمۇ قىلماي كېتىۋېرىپتۇ. بىر يەردە ئۇنىڭغا بۆرە ئۇچرىشىپ سوراپتۇ:

— مېنىڭ كېسىلىمنىڭ داۋاسىنى سورىغاچ كەلدىڭمۇ؟

— سەن ھۇرۇن ئادەمنىڭ گۆشىنى يېسەڭ ساقىيىدىكەنسەن.

شەيدۇللا بۆرىگە بېلىق، ئالمىلار توغرىسىدىكى گەپنىمۇ ئەزمىلىك بىلەن دەپ بېرىپتۇ. بۆرە غەزەپلىنىپ:

— دۇنيادا سەندىنمۇ ھۇرۇن ئادەم بولمىسا كېرەك، — دەپتۇ ۋە بىر ئېتىلىپلا كېلىپ شەيدۇللانى يەۋېتىپتۇ.

يامان ئوغرى

ۇرۇن بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن، ئۇ خەلقىنىڭ دەرد ـ ئەھۋالىغا يەتمەيدىكەن. پادىشاھنىڭ خاسىيەتلىك بىر تۆگىسى بار ئىكەن، ئۇ تۆگىنىڭ يۈكىنىڭ ھەممىسى مەرۋايىت ئىكەن. تۆگە كاتتا بىر ئىمارەتنىڭ ئىچىدە ياتىدىكەن. كېچىسى تۆگە ياتقان ئۆيى يوپيورۇق بولۇپ كېتىدىكەن. بۇ تۆگە ھەپتىنىڭ ئالتە كۈنىدە يېتىپ دەم ئېلىپ، بىر كۈن ئوزۇق يېگىلى چىقىدىكەن. پادىشاھنىڭ: «مېنىڭ تۆگەم ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىمايدۇ، ھەرقانداق ئېتىزلىققا كىرىپ ئوتلايدۇ، ھەرقانداق كىشىنىڭ ئۇنى توسۇشقا ھەددى يوق» دېگەن پەرمانى بار ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بۇ تۆگە خەلقە نۇرغۇن زىيانلارنى كەلتۈرۈپ زۇلۇم سالىدىكەن، قىسقىسى خەلققە بالايىئاپەت كەلتۈرىدىكەن. خەلق بۇ دەردلەرنى ئىچىگە يۇتۇپ، سىرتقا چىقىرىشقا ئامالسىز ئىكەن. بىرنەچچە ئادەم توپلاشقان يەردىلا مۇشۇ تۆگە توغرىسىدا سۆز بولىدىكەن.

مۇشۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مۇشۇ پادىشاھ تۇرۇشلۇق شەھەرگە باشقا يەردىن بىر ئوغرى كېلىپ بۇ تۆگە ھەققىدىكى كىشىلەرنىڭ زارلاشلىرىنى ئاڭلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئوغرى، ھە، ئەسلىي ئوغرىلايدىغان نەرسە مۇشۇ ئىكەن، بۇنى كۆزدىن يوقىتىپ، خەلقنىڭ ماختىشىغا ئېرىشمەيمەنمۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ شەھەردىكى يۇرەكلىك ياشلاردىن بىرنەچچىنى تېپىپ، ئۇلارغا: «مەن تۆگىنى شەھەر دەرۋازىسىدىن ئاچقىپ كەتمەكچى، ماڭا يارەملىشىڭلار، كىشىلەرنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرايلى» دەپتۇ. تۆگە ئوزۇق يېگەنلى سىرتقا چىققان كۈنى ئۇلارتۆگىنى سالما تاشلاپ تۇتۇۋاپتۇ، ئوغرى تۆگىنى شەھەردىن خېلى يىراقتىكى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭ مەرۋايىت يۈكى بىلەن دوۋسقىنى ئېلىپ قويۇپ، قالغان گۆشىنى مەھەللىدىكىلەرگە تارقىتىپ بېرىپ، ئۆزىگە ئازراق ئېپقاپتۇ. ئەمدى گەپنى پادىشاھتىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ قارىغۇدەك بولسا تۆگىسى قايتىپ كەلمەپتۇ. ئەتىسى بىر كۈن قاراپتۇ، يەنە كەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بارلىق ياساۋۇللارغا شەھەر ئىچى ۋە سىرتىنى ئاختۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ. قانچە ئاختۇرغان بىلەن تۆگىنى، ئۇلار تۆگىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى ئالالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ بارلىق ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىنى يىغىپ: «قانداق قاپ يۈرەك مېنىڭ تۆگەمگە زىيانكەشلىك قىلدى؟ بۇنى تېپىش كېرەك، سىلەرنىڭ قانداق مەسلىھەتچىلار بار؟» دېگەنده، ۋەزىرلەر:

ــ پادىشاھىئالەم، بىزنىڭ مەسلىھەتىمىز: بۇ ئىشنى شەھەرگە جاكارلىساق، تۆگىنى تېپىپ بەرگەن ئادەمگە زور ئىنئام بېرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتساق، شۇ چاغدا ئۇنى ئىزدەپ تېپىپ بېرىدىغانلار چىقىدۇ، ــ

دەپتۇ. پادىشاھ ئويلاپ باقسا توغرا. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ پەرمان چىقىرىپتۇ. ئۇنىڭدا «تۆگىنى تېپىپ بەرگۈچىگە ئۆزى رازى بولغۇدەك ئىنئام بېرىمەن ھەم ھاياتىغا كېپىللىك قىلىمەن» دەپ، قول ئاستىدىكى ھەممە يۈرتلارغا جاكارچىلارنى ئەۋەتىپتۇ. جاكاردىن كېيىن بۇ ئىشنى ھەممە ئادەم ئاڭلاپتۇ.

شۇ يۈرتتا بىر موماي بولۇپ، بۇ مومايدا ئاز ـ تولا جادۇگەرلىكمۇ بار ئىكەن، لېكىن بۇ موماي شۇ چاغقىچە ياتلىق بولمىغانىكەن، چۈنكى ھەرقانداق ئەر كىشى ئۇنىڭدىن قورقىدىكەن. موماي بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

ــ پادىشاھىئالەم، جاكار چىقىرىپلا، تۆگىلىرىنى مەن تاپسام، قانداق ئىنئام بېرىدىلا؟ ــ دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ:

ــ ئۆزۈڭ ئېيت. نېمە تەلەپ قىلسالىڭ، مەن شۇنى بېرىمەن، ــ دەپتۇ. موماي:

ــ مەن مۇشۇ ياشقا كەلگۈچە ياتلىق بولمىدىم. مېنى ئون سەككىز ياشلىق بىر يىگىتكە چېتىپ قويىدىلا، يەنە پۈتۈن ئۆمرۈمگە يەتكۈدەك بايلىق بېرىدىلا، ــ دەپتۇ. پادىشاھ ماقۇل بوپتۇ، ئىككىسى خەت توختام قىلىشىپتۇ.

ــ ئەمدى، ــ دەپتۇ موماي، ــ ئىككى سېۋەتكە تارغاق، سۈزگە قاتارلىق ئاياللارغا كېرەكلىك بۇيۇملارنى قاچىلاپ بەرسىلە.

ئىككى سېۋەتنى مېلى بىلەن مومانىڭ دېگىنىدەك تەييارلاپ بېرىپتۇ. موماي بۇنى كۆتۈرۈپ، سېتىقچى سىياقىغا كىرىۋېلىپ يۈرت ئارىلاپ چىقىپ كېتىپتۇ. موماي سېتىقچىلىق قىلىش داۋامىدا، مال ئېلىشقا توپلانغان ئادەملەرگە: «مۇشۇ يۈرتتا تۆگە باققان ياكى بولمىسا تۆگە گۆشى ساتقان ئادەملەرنى بىلەمسىلەر؟ مېنىڭ بويىغا يەتكەن بىر قىزىم ھازىر ناھايىتى قاتتىق ئاغرىق، مەن ئۇنى ھەكسىلەرگە كۆرسەتسەم، تۆگە گۆشىنىڭ شورپىسىنى ئىچكۈزسە ياخشى بولۇپ قالىدۇ، دېدى. مەن بىر نامراتنىڭ خوتۇن، تۆگە ئېلىپ سويۇشقا قۇربىم يەتمەي، تۆگە سويغانلار بولسا شۇنىڭدىن بىرەر پارچە گۆشىنى ئا-

پىرىپ قىزىمغا شورپا قىلىپ بېرەي دېگەنىدىم. ماڭا تۆگە گۆشى تېپىپ بەرسەڭلار، قانداق مال ئالـ-
ساڭلار ھەقسىز بېرىمەن» دەپ مېڭىپتۇ. موماي سېتىقچىلىق قىلىپ يۈرۈپ شەھەردىن يىراقلاپ ھېلـ-
قى يامان ئوغرىنىڭ يۇرتىغا كېلىپ قاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ ئوغرى سىرتقا چىقىپ كەتكەن بولۇپ، ئۆيدە
ئۇنىڭ ئايالى قالغانكەن. ئۇلارنىڭ بالىسى يوق ئىكەن. ئۇ ئايال ئۆزى گۈزەل بولسىمۇ، ئەقىلسىزراق
ئىكەن. ھېلىقى موماي قوڭغۇراقلىرىنى جىرىڭلىتىپ بۇ مەھەللىگە كەلگەندە، ئۆيدە زېرىكىپ ئولتۇرغان
ئوغرىنىڭ ئايالى، سېتىقچى كەلدى دەپ، يۈگۈرۈپ چىقىپ تارغاق، سۈزگە قاتارلىق نەرسىلەرنى ئاپتۇ،
لېكىن پۇل بەرسە موماي ئالماپتۇ. ئوغرىنىڭ ئايالى مومايدىن نېمە ئالىدىغانلىقىنى سورىسا، موماي با-
يىقى گەپلەرنى دەپتۇ. شۇ چاغدا ئوغرىنىڭ ئايالى:

— ئۇنداق بولسا ئوڭاي گەپكەن، تۆگە گۆشى دېگەن بىزنىڭ ئۆيدە جىق، يۈرسىلە، — دەپ مومانى
ئۆيىگە باشلاپ كىرىپ، قازانغا گۆش سالماقچى بوپتۇ. موماي:

— مېنىڭ قىزىم ئۆلەر ھالەتتە، شۇڭا مەن گۆشنى ئېلىپ چاققان ئۆيگە باراي، مۇشۇ گۆشتىن
ماڭا ئازراق بېرىڭ، — دېگەندىن كېيىن، ئوغرىنىڭ ئايالى:

— گۆشتىن ئەنسىرىمىسىلە، بىزدە گۆش جىق، بۇ گۆش تۆگەپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ئېرىم يەنە
تېپىپ كېلىدۇ، — دەپتۇ. موماي:

— سىلەر بۇنى قەيەردىن ئەكەلگەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ئايال:

— ئېرىم بىر تۆگىنى ئەكېلىپ سويۇپ قولۇم ـ قوشنىلارغا بېرىپ، قالغىنىنى سۈرلەپ ئېلىپ
قويغانتى، — دەپتۇ.

موماي ھېلىقى گۆشتىن ئېلىپ خالتىغا قاچىلاپ، ئىككى سېۋەتتىكى نەرسىلەرنى ئۆي ئىگىسىگە
ھەدىيە قىلىپ بېرىپتۇ ـ دە، گۆشنى كۆتۈرۈپ شەھەرگە قايتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى ياماق ئوغرىغا يۆتكەيلى:

ياماق ئوغرى يۇرت كېزىپ يۈرۈپ، پادىشاھ ئەمدى قانداق شۇملۇقلارنى قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ، ھېلـ-
قى ئەل ـ ئاغىنىلەرنى تېپىپ ئۇلاردىن سورىغانىكەن، ئۇلار: «پادىشاھ جاكار چىقىرىپ، ئوغرىنى تېپىپ
بەرگەن ئادەمگە ئۆزى رازى بولغۇدەك سۆيۈنچە بېرىدىغان بولدى. بۇنى ئاڭلاپ ئەرگە تەگمىگەن بىر مـو-
ماي، مەن تېپىپ بېرىمەن، مېنى ياش يىگىتكە ياتلىق قىلىدىلا، ئۆمرۈمگە يەتكۈدەك بايلىق بېرىدىلا،
دېدى، پادىشاھ ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن موماي تۆگىنى ئىزدەپ چىقىپ كەتتى» دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان
ھېلىقى ئوغرىنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپتۇ. ئۇ، ھەي، مېنىڭ ئەقىلسىز خوتۇنۇمغا يولۇققان بولسا،
ئەھۋالنى دەپ قويمىغىيدى دەپ، ئەنسىرەپ دەرھال ئۆيىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۆيگە بارسا خوتۇنى
ھېلىقى سېۋەتتىكى پەرداز بۇيۇملىرى بىلەن ئۆزىنى ياساپ ئولتۇرغۇدەك.

— بۇ نېمە ئىش؟ — دەپ سوراپتۇ ئوغرى خوتۇنىدىن.

— بىر موماي كەپتىكەن، — دەپتۇ خوتۇنى، — ئۆيدە قىزى خەتەرلىك ئەھۋالدا ئىكەن، تۆگە گۆ-
شى دورا بولۇپ قاپتۇ. مەن يېرىم خالتا تۆگە گۆشى بەرگەنىدىم، بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ماڭا بـە-
كارغا بېرىۋەتتى، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئوغرى خوتۇنىغا:

— بولدى، بۇگۈندىن باشلاپ ئىككىمىز نىكاھتىن ئاجراشتۇق، ئۆي ـ ماكان ھەممىسى ساڭا قال-
دى، — دەپ ئۆيدىن چىقىپ، يوشۇرۇپ قويغان يەردىن تۆگىنىڭ مەرۋايىت يۇڭى بىلەن دوۋسقىنى ئې-
لىپ خۇرجۇنغا قاچىلاپتۇ ـ دە، چىقىپ كېتىپتۇ.

ئەمدى پادىشاھقا كېلەيلى:

ھېلىقى جادۇگەر ئايال كېلىپ پادىشاھقا ئەھۋالنى ئېيتقاندىن كېيىن، پادىشاھ ياساۋۇللارنى ئوغرىنىڭ ئۆيىگە ئەۋەتىپتۇ. ياساۋۇللار بارسا ئوغرى يوق.

شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ، ئۇ يامان نەرسە ئىكەن، ئەمدى ماڭا يەنمۇ خەۋپ يەتكۈزۈشى مۇمكىن، دەپ ئويلاپ ئوغرىنىڭ يەنە نېمىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش ئېھتىماللىقى بارلىقىنى ئويلاپتۇ. پادىشاھنىڭ بويىغا يەتكەن ئىنتايىن گۈزەل بىر قىزى بار ئىكەن. پادىشاھ، ئۇ ئەمدى زىيانكەشلىك قىلسا مۇشۇ قىزىمغا زىيانكەشلىك قىلىشى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۈچۈن قىزىمنى قوغدىشىم كېرەك دەپ، دەرھال ۋەزىر - ۋۇزرالىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، مەخسۇس بىر ساراي سالماقچى بوپتۇ ۋە سارايىنىمۇ سالدۇرۇپتۇ. قىز تۇرىدىغان ئۆيگىچە پەلەمپەي قىلىپ، ھەربىر پەلەمپەيگە ئادەم قەدەم قويسىلا قاتتىق جىرىڭلاپ كېتىدىغان قوڭغۇراقلارنى بېكىتىپتۇ، سارايىنىڭ ئەتراپىغا نەچچە يۈزلىگەن ياساۋۇللارنى قويۇپتۇ.

پادىشاھ بۇنىڭ بىلەن ئازراق خاتىرجەم بولۇپ، يەنە شۇ ئوغرىنىڭ دېرىكىنى قىلىپ ياتسۇن، گەپنى ئوغرىغا يۆتكەيلى:

ئوغرى، توختا، سەن ئۆزۈڭچە جادۇگەرنى ئىشقا سېلىپ يېپ ئۇچىغا ئىگە بوپسەن. ئەمدى مېنىڭ ھۇنىرىمنى يەنە كۆرۈپ باققىن دەپ، شەھەرگە كىرىپتۇ ۋە ھېلىقى ئىمارەتنى كۆرۈپتۇ. ئۇ كىشىلەردىن سوراپ بۇ ئىمارەتنى پادىشاھ قىزىنى ساقلاش ئۈچۈن سالدۇرغانلىقىنى بىلىپتۇ.

بۇ ئىمارەتنى ساقلايدىغان ياساۋۇللار كېچىسى كىرپىك قاقماي ساقلاپ كۈندۈزى دەل چۈش ۋاقتىدا، ئەمدى ئادەم كىرەلمەيدۇ، دەپ ئۇخلايدىكەن. بۇ ئەھۋالنى بىلگەن ئوغرى بىر كۈنى بېشىغا سەللە ئوراپ، ئۈچىسىغا ئاق پەرىجە كىيىپ پەرىشتە سۈپەت ياسىنىپ، مەرۋايىت يۈك قاچىلانغان خۇرجۇنىنى مۇرىسىگە ئارتىپ ھېلىقى ساراينىڭ يېنىغا كەپتۇ. ئۇ بىرىنچى پەلەمپەيگە كېلىپلا خۇرجۇنىدىكى يۇڭنى قوڭغۇراقنىڭ ئىچىگە تىقىپتۇ. شۇ ئۇسۇل بىلەن تاكى قىز بار ئۆيگە بارغۇچە بولغان ئارىلىقتىكى قوڭغۇراقلارنىڭ ھەممىسىگە يۇڭ تىقىپتۇ. قىز ياتىدىغان ئۆينىڭ ئىشىكىگە بېرىپ، سۇ قاچىلانغان تۆگىنىڭ دوۋسىقىنى ئىلغۇغا ئېسىپ قويۇپ ئىشكىنى چېكىپتۇ. قىز ئۇخلاۋاتقانكەن، ئۇ كۆزىنى ئېچىپ:

— كىم؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوغرى:

— مەن ئاسماندىن چۈشكەن پەرىشتە، — دەپتۇ. قىز دەرھال كېلىپ ئىشىكنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، راستتىنلا ئاپئاق كىيىنگەن پەرىشتە ئىكەن. ئوغرى:

— قىزىم، مەن ئاللانىڭ ئەمرى بويىچە سىزنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچىمەن. دۇنيادا پەرىشتىدىن ئۈچى بار، بىرى ئاسماندا، بىرى مەن، يەنە بىرى بولسا سىز، — دېگەنىكەن، قىز ئۇنىڭغا ئىشىنىپ:

— ياساۋۇللار ئويغانغۇچە بۇ يەردىن كېتەيلى، — دەپتۇ.

— ئالدىرىماڭ، — دەپتۇ ئوغرى، — ئۇلار ئويغانسىمۇ مېنى كۆرەلمەيدۇ. مېنىڭ كىيىمىمنىڭ بىرەر يېرى سىزگە تېگىپ تۇرسىلا سىزنىمۇ كۆرەلمەيدۇ، خاتىرجەم بولۇڭ. مەن ئاسماندىن چۈشكۈچە ھېرىپ كەتتىم، شۇڭا مەن بۇ يەردە يېتىپ ئارام ئېلىشىم كېرەك، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ قىز ئوغرىغا ئورۇن راسلاپ بېرىپتۇ. ئوغرى ئورۇندا يېتىۋېلىپ قىزنىمۇ بىللە يېتىشقا دەۋەت قىپتۇ. قىز ئىككىلەنمەيلا ئوغرىنىڭ يېنىدا يېتىپتۇ. ئوغرى ئۇياقتىن - ئۇياقتىن سۆزلەپ يۇرۇپ قىزنى ئېرىتىپتۇ - دە، ئىككىسى قوشۇلۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئوغرى مەقسىتىگە يېتىپ-

تۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئوغرى قىزغا:

ــ ئەمدى مەن تاھارەت ئېلىپ نامازغا ئوقۇۋالاي، سىز تەييارلىقىڭىزنى قىلىپ تۇرۇڭ، ــ دەپ، قىزنى ئۆيدە قويۇپ ئىشىكتىن چىقماقچى بولغاندا، قىز ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپتۇ:

ــ ياق، سىز كېتىپ قالسىڭىز بولمايدۇ، مەن رەسۋا بولدۇم، ئەمدى سىزدىن ئايرىلمايمەن، ــ دەپتۇ. ئوغرى:

ــ ياق، مەن كەتمەيمەن، ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز چاپىنىمنىڭ پېشىنى تۇتۇپ تۇرۇڭ. مەن ئىشىك ئالدىدا تاھارەت ئالىمەن، ــ دەپتۇ ـ دە، چاپىنىنىڭ پېشىنى قىزغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ ئۆزى سىرتقا چىقىپتۇ. ئۇ چاپىنىنىڭ پېشىنى كېسىۋېتىپ، ئىشىك بېشىدا ئېسىقلىق تۇرغان ھېلىقى دوۋساقنىڭ كىچىككىنە يېرىنى تېشىپ قويۇپتۇ. دوۋساقتىكى سۇ جىرىلداپ يەرگە چۈشۈۋېرىپتۇ. ئوغرى شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىۋاپتۇ. قىز چاپاننىڭ پېشىنى تۇتۇپ، سۇنىڭ جىرىلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ: «پەرىشتە دېگەن خويمۇ ئۇزاق تاھارەت ئالىدىكەن» دەپ تۇرۇۋېرىپتۇ. خېلىدىن كېيىن دوۋساقتىكى سۇ تۈگەپ ئاۋاز توختىغاندا، قىز ئەمدى قايتىپ كىرىدۇ دەپ، قارىسا يەنە كىرمەپتۇ. قىز ئالدىراپ چاپاننىڭ پېشىنى قاتتىق تارتىپتىكەن، قارىسا قولىدا چاپاننىڭ كېسىۋەتكەن پېشى تۇرغۇدەك. ئىشىكنى ئېچىپ قارىسا، پەرىشتە يوق، ئىشىك بېشىدا سۇيى تۈگىگەن دوۋساق ئېسىقلىق تۇرغۇدەك. شۇنىڭ بىلەن قىز بىر چىرقىراپلا ھوشىدىن كېتىپتۇ. شۇ چاغدا سارايدىكى كېنىزەكلەر ئۈيغىنىپ چىقىپتۇ. ياساۋۇللارمۇ ئۈيقۇسىنى ئېچىپ قىز تەرەپكە مېڭىپتۇ. پەلەمپەيدىكى قوڭغۇراقلارمۇ جىرىڭلىماپتۇ، ئۇنىڭ ئىچىگە قارىسا پادىشاھنىڭ ھېلىقى تۆگىسىنىڭ يۈڭى، ئىشىك بېشىدىمۇ تۆگىنىڭ دوۋسىقى تۇرغۇدەك. بۇ

ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقان پادىشاھ ئۆزىنى كاچاتلاپ كېتىپتۇ، مېنىڭ تۆگەمنى يوقاتقانمۇ شۇ، قىزىمنى بۇلغىغانمۇ شۇ، زادى ئۇنى بوش قويمايمەن دەپ، ھەممە ئامالالارنى ئىشلىتىپ بېقىپتۇ، لېكىن ئوغرىنى زادىلا تاپالماپتۇ.

پادىشاھ ئوغرىنى ئىزدەپ تۇرسۇن، گەپنى قىزغا يۆتكەيلى:

پادىشاھنىڭ قىزى ھېلىقى كۈندىكى قوشۇلۇش ئارقىلىق ھامىلدار بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئاي - كۈنى توشۇپ ئوغۇل تۇغۇپتۇ. ئوغۇل تۇغۇلغاندىن كېيىن پادىشاھ ئۇنى ئارزۇلاپ باقتۇرۇپتۇ. كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ بالا تۆت ياشقا كىرىپ قاپتۇ. پادىشاھ بىر كۈنى ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى مەسلىھەتكە چاقىرىپتۇ ۋە ئۇلارغا:

— بىز بىر ئوغرىنى تاپالماي ئۆتۈپ كېتىمىزمۇ؟ سىلەر ياخشى بىر مەسلىھەت كۆرسىتىڭلار، مەن ئوغرىنى قىيما - چىيما قىلمىسام كۆزۈم ئوچۇق كېتىمدۇ، — دەپتۇ. ۋەزىر - ۋۇزرالار ئويلىشىپ:

— پادىشاھىمئالەم، كۆڭۈل دېگەن ئۇلۇغ نەرسە. قىزلىرى بىر ئوغۇل تۇغدى. بۇ ئوغۇل ئاشۇ ئوغرىنىڭ بالىسى، مۇشۇ بالا ئۆزىنىڭ دادىسىنى تونۇيدۇ. بىز تەۋەيىمىزدىكى بارلىق بالاغەتكە يەتكەن ئەرلەرنى يىغىپ مۇشۇ بالىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزەيلى. بالا كىمنى دادا دېسىلا شۇنى سوراققا تارتايلى، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. بۇ مەسلىھەت پادىشاھنىڭ دىتىغا يېقىپتۇ - دە:

— بوپتۇ ئەمىسە، ئىشنى باشلايلى، — دەپتۇ. پادىشاھنىڭ قىلماقچى بولغان بۇ ھەرىكىتىدىن ھېلىقى ئوغرىمۇ خەۋەر تېپىپتۇ - دە، ئامال ئىزدەپتۇ. ئۇ ئۆز يېنىدىكى پۇلنىڭ ھەممىسىگە گىزىر - پۇرچاق قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ، شەھەردىكى ئۇششاق بالىلارنىڭ ھەممىسىگە تارقاتقىلى تۇرۇپتۇ. ئۇ:

— مېنى دادا دېسەڭلار سىلەرگە كۈندە كېلىپ بىرنەرسىلەرنى بېرىمەن، — دەپتۇ. بارغانسېرى بۇ شەھەردىكى كىچىك بالىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى كۆرگەندە «دادام كەلدى» دەپ ئەگىشىۋالىدىغان بوپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ بارلىق بالاغەتكە يەتكەن ئەرلەرنى يىغىپ، ھېلىقى بالىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ، لېكىن بالا ھېچكىمنى «دادا» دېمەپتۇ. ھېلىقى ئوغرىمۇ بۇ چاغدا شەھەردە ئىكەن. شۇڭا، ئۇ: «بالا، مېنى تونۇمدۇ يا تونۇمامدۇ، بىر سىناپ باقاي، ئەگەر تونۇپ قالسا قۇتۇلۇشقا يەنە ئامالىم بار» دەپتۇ - دە، باشقىلارغا ئارىلىشىپ بالىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپتۇ. ئۇ بالىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بالىمۇ قاراپ تۇرۇپ كېتىپ، «دادا» دەپلا ئۇنىڭغا ئېتىلىپتۇ. شۇ ھامان ياساۋۇللار ئوغرىنى تۇتۇپ، سۆرەپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ. پادىشاھ:

— خوش، سەن تۆگەمنى ئوغرىلىغان ئوغرىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئوغرى، — مەن ئۇنداق ئىشتا يوق، مەن ئۇششاق - چۈشىك سودا - سېتىق بىلەن جېنىمنى باقىمەن.

پادىشاھ:

— ئۇنداق بولسا، ئەتىگەندىن بېرى نەچچە مىڭ ئادەم ئۆتتى. بۇ بالا ھېچكىمنى «دادا» دېمەي، سېنى نېمىشقا «دادا» دەيدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوغرى:

— پادىشاھىمئالەم، كىچىك بالا دېگەن نېمە دېمەيدۇ. كوچىغا چىقسام ئۇششاق بالىلارنىڭ تولىسى

مېنى دادا دەيدۇ، ــ دەپتۇ. پادىشاھ بۇ گەپكە ئىشەنمەپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دەپتۇ ئوغرى، ــ ماڭا ياساۋۇللارنى قوشۇپ قويسىلا، راست ـ يالغانلىقىنى ئايرىپ كېلىدۇ.

پادىشاھ ئوغرىنىڭ دېگىنى بويىچە بىرنەچچە ياساۋۇلنى ئۇنىڭغا قوشۇپ كوچىغا چىقىرىپتۇ. دەرۋە قە ئۇلار كوچىغا چىقسا، ئۇنى كۆرگەن كىچىك بالىلارنىڭ ھەممىسى «دادا» دەپ ئەگەشكۈدەك. ياساۋۇللار قايتىپ كېلىپ، بۇ ئەھۋالنى پادىشاھقا مەلۇم قىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ پادىشاھ بېشىنى تۇتۇپ قاپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي، راستىڭنى ئېيت، سەن ھەقىقەتەن مېنىڭ تۆگەمنى ئوغرىلاپ، قىزىمغا چېقىلغان بولـ ساڭ، سەن ئەقىلسىز ئوغرىلاردىن ئەمەس، بەلكى ئەقىللىق، چېچەن ئوغرى ئىكەنسەن، چارە ـ تەدبىردە مەندىن ئۇستۇن چىقتىڭ. ئەمدى مېنىڭ يۇرت سورىغۇدەك يۈزۈم قالمىدى. راستىڭنى ئېيتساڭ، قىرىق بىر كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ قىزىمنى ساڭا بېرىمەن، پادىشاھلىقىمنىمۇ بېرىمەن. يۇرت چوڭلىرى ئالدىدا توختام تۈزىمەن، ــ دەپتۇ ـ دە، يۇرت چوڭلىرى ئالدىدا خەت ـ توختام قىلىپ ئوغرىنىڭ قولىغا تۇتقۇزغاندىن كېيىن، ئوغرى:

ــ ئاشۇ ئوغرىنىڭ دەل ئۆزى مەن، ــ دەپ ۋەقەنىڭ جەريانىنى پادىشاھقا سۆزلەپ بېرىپتۇ، ــ بۇ ئوغرىلىقنى خەلقنى ئازابتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قىلدىم، چۈنكى تۆگىلىرى خەلققە جىق ئازاب سالغانـ دى. تۆگىنى ئوغرىلىغىنىمدىن كېيىن سىلى مېنى تۇتۇشقا ئامال ـ چارە قوللاندىلا، شۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ چارە ئىشلەتتىم.

پادىشاھ ئۇنىڭ دېگەنلىرىگە قايىل بوپتۇ ـ دە، ئۆز ۋەدىسى بويىچە قىرىق بىر كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ قىزىنى ئوغرىغا بېرىپتۇ، پادىشاھلىق تەختىنىمۇ ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. ئوغرى تەختكە چىققاندىن كېيىن، خەزىنىدىكى دۇنيالارنى يېتىم ـ يېسىرلەرگە تارقىتىپ بېرىپ، ئادىللىق بىلەن شەھەر سوراپ دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ.

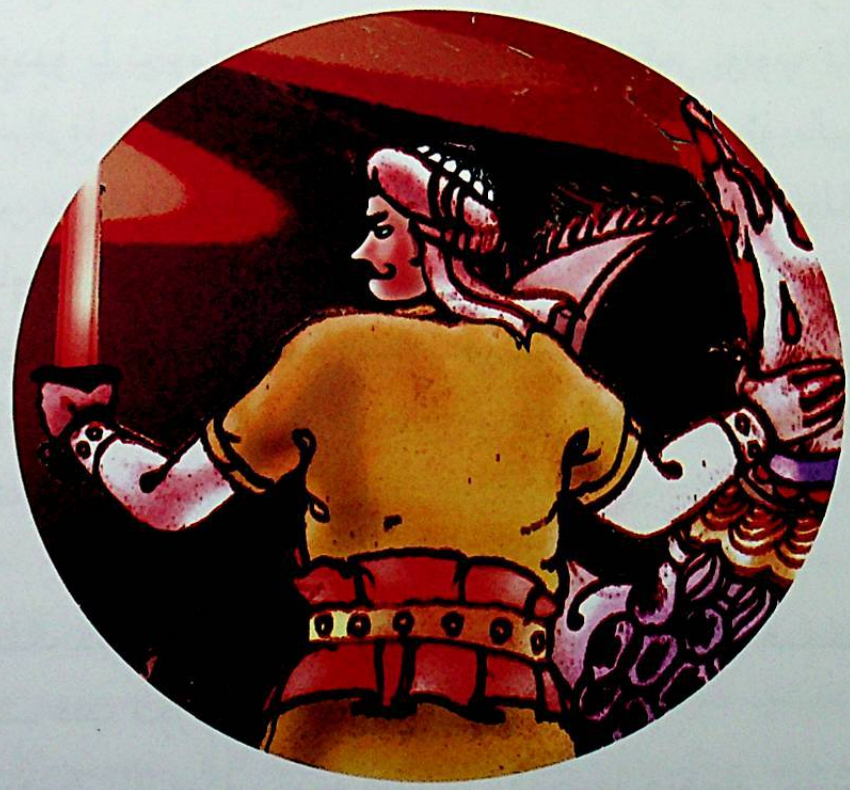

يېرىم پوُرچاق

ۇرۇنقى زاماندا بىر ئەر ـ خوتۇن ئۆتكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەش بالىسى بار ئىكەن. ئۇلار كۈنلۈكى ئاسماندىن چۈشكەن يەتتە كىشىلىك ئوزۇق بىلەن كۈن كەچۈرىدىكەن.

بىر كۈنى ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن مەسلىھەتلىشىپ، كىچىك ئىككى بالىسىنى ئېـ ئىزقىتۇرۇۋېتىپ، ئۇلارنىڭ ھەققىنى ئۆيدە قالغانلار بۆلۈشۈپ يېمەكچى بوپتۇ ـ دە، دادىسى كىچىك ئىكـ كى بالىسىنى ئارقىسىغا سېلىپ، يىراق بىر يەردىكى ئورمانلىققا ئاپىرىپ، ئېگىز ئوجمىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ تۇرۇپ:

ــ بالىلىرىم، مەن ئوجمە قاققىلى تۇرسام، ئۈستۈنگە قارىماڭلار، ئۇچامدا كىيىمىم يوق، ــ دەپ ئوجمىنى قاتتىق سىلكىشكە باشلاپتۇ. بالىلار باش كۆتۈرمەي ھە دەپ ئوجمە يېيىشكىلى تۇرۇپتۇ. بـا ـ لىلارنىڭ دادىسى ئوجمىدىن ـ ئوجمىگە ئاتلاپ قېچىپ كېتىپتۇ. بالىلار ئوجمە يەپ قورسىقى تويغاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئوجمىگە شۇنداق قارىسا، دادىسىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بـۇ بالىلار: «ۋاي دادا، سىز نەدە؟» دەپ يىغلىشىپتۇ. دادىسى كەلمىگەندىن كېيىن، ئاخىر بېشى قايغان، پۇتى تايغان تەرەپكە كېتىپتۇ. بالىلارنىڭ دادىسى ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. ئەتىسى ئاسماندىن يەتتە كىشىلىك ئوزۇق چۈشمەي، بەش كىشىلىك ئوزۇق چۈشۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئەر ـ خوتۇن قىلغان ئىشلىرىغا مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ، ئىككىسى بالىسىنى ئىزدەپ تاپالماپتۇ.

ئىككى بالا شۇ ماڭغىنىچە بىر يەردە كېتىۋاتسا، كىچىكىنىڭ ئالدىغا بىرتال پۇرچاق ئـوچـراپـتـۇ. پۇرچاقنى پارچىلاپ يېرىمىنى ئۆزى يەپ، يېرىمىنى ئاكىسىغا بېرىپ يولىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ كېـ تىۋاتسا، ئۇلارنىڭ ئالدىغا تۇگمەننىڭ ئوقى ئوچراپتۇ. ئوكىسى:

ــ بۇ ئوقنى ئېلىۋېلىپ ئۆيگە ئالغاچ بارايلى، بىرەر نەرسىگە لازىم بولۇپ قالار، ــ دەپتۇ. ئاكـ سى:

ــ يول ئازابىدا ھېرىپ جان ئاران قالغاندا، بۇنى كۆتۈرۈپ نېمە قىلىمىز؟ ــ دەپتۇ. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن مەسلىھەتلىشىپ بىر يەرگە كېلەلمەي، ئاخىر ئوكىسى ئاكىسىغا:

ــ ئوندىق بولسا يېرىم پوُرچىقىمنى بەر، ئۆزۈم يەپ، بۇنىمۇ ئۆزۈم كۆتۈرىمەن، ــ دەپتۇ. بۇ گەپـ نى ئاڭلىغان ئاكىسى نېمە قىلىشنى بىلەلمەي، ئاخىر ھېلىقى ئوقنى كۆتۈرۈپ مېڭىشقا مەجبـۇر بـوپـ تۇ. ئۇلار بىر قويۇق ئورمانلىققا يېتىپ كەپتۇ ـ دە، مۇشۇ يەردە ئارام ئېلىپ ئەتە ئەتىگەندە يولغا چـ قىشنى ئويلىشىپ تۇرۇشقا، يىراقتىن قىرىق ئوغرىنىڭ قارىسى كۆرۈنۈپتۇ. ئاكا ـ ئۇكا قورقۇنچلىقتا

دەرھال تېرەكنىڭ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ. ئوغرىلار قېرىشقاندەك بالىلار چىقىۋالغان تېرەكنىڭ تۆۋىگە كېلىپ، پادىشاھنىڭ خەزىنىسىدىن ئوغرىلىغان ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىنى بىر ـ بىرىگە كۆز ـ كۆز قىلىشىپ، ئوغرىلىق ماھارەتلىرىنى سۆزلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاردىدىن بىر ئوغرى:

ـــ ئاغىنىلەر، ئۆشۈمىزدىكى خۇرجۇن ـ تاغارلارنى قويۇپ، قازان ئېسىپ تاماق ئېتىپ يەپ، قورسىقىمىزنى تويغۇزۇپ ئاندىن يولىمىزغا ماڭمايمىزمۇ؟ ـــ دەپ مەسلىھەت كۆرىستىپتۇ. قالغان ئوغرىلارمۇ بۇ مەسلىھەتكە كۆنۈپ، يوغان قازاندىن بىرنى ئېسىپتۇ، ئەمما قازانغا قۇيىدىغان ياغ يوق ئىكەن. ئۇلار قوللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ خۇدادىن ياغ تەلەپ قىلىشىپتۇ. شۇ ئەسنادا تېرەكنىڭ ئۈچىغا چىقىۋالغان بالىلارنىڭ كىچىكىنىڭ كىچىك تەرىتى قىستاپ كېتىپتۇ. چىدىيالمىغان بالا ئاكىسىغا:

ـــ ئاكا، سىيگۈم كېپكەتتى، قانداق قىلىمەن؟ ـــ دەپتۇ. ئاكىسى:

ـــ ئوبدان ئۇكام، ھەرقانچە بولسىمۇ بىردەم چىدا، ئۇلار بىزنى كۆرۈپ قالسا ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ، ـــ دەپتۇ. گەپكە كۆنمىگەن ئۇكىسى:

ـــ مېنى سىيگىلى قويساڭ قوي، بولمىسا يېرىم پۇرچىقىمنى بەر ! ـــ دەپتۇ. غەزەپكە كەلگەن ئاكىسى:

ـــ نېمە قىلساڭ قىل، ـــ دەپ قاراپ تۇرۇپتۇ. ئۇكىسى شۇنداق سىيگەنىكەن، سۈيدۈك قاراقچىلارنىڭ قازىنىغا چۈشۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئوغرىلار: «خۇدا بىزنىڭ تەلىپىمىزنى قوبۇل قىپتۇ» دەپ، خۇشال بولۇشۇپ، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە بىر قازان پولۇ ئېتىپ، قوللىرىنى يۇيۇپ ئاشقا ئېغىز تەگكۈچە، تې-

رەك ئۇستىدىكى قورسىقى ئېچىپ نەپسى تاقىلداپ كەتكەن بالىلارنىڭ كىچىكى ئاكىسىغا:

— ئاكا، بۇ ئوغرىلارنىڭ بېشىغا ماڭۇ تۇمەن ئوقنى تاشلايمۇ؟ — دەپتۇ. ئاكىسى:

— جېنىم ئۇكام، ئۇنداق قىلما، بىكاردىن بىكار جېنىمىزدىن ئايرىلىپ قالمىز، — دەپ ئۇكىسىغا يالۇۋروپتۇ. ئۇكىسى:

— ھەي ئاكا، ئەخمەقلىق قىلما. ئالدى بىلەن بۇ ئوقنى ئۇلارنىڭ بېشىغا تاشلاي، بۇنىڭدىن قورقۇپ قېچىپ كەتسە بىزمۇ قۇتۇلمىز، — دەپتۇ.

— ئۇكام، مەن سەندىن چوڭ بولغاندىكىن مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلا! — دەپتۇ ئاكىسى ئۇكىسىغا يالۇۋروپ.

— بۇنى تاشلىغىلى قويمىساڭ، يېرىم پۇرچىقمنى بەر! — دەپ ئاكىسىغا تەھدىت سالغاندىن كېيىن، ئۇكىسىنىڭ تاپا ـ تەنىسىگە چىدىمىغان ئاكىسى:

— خالىغىنىڭنى قىل، — دەپتۇ. ئۇكىسى تۇمەننىڭ ئوقنى شۇنداق بىر تاشلىغانىكەن، ئاش يەپ ئولتۇرغان ئوغرىلارنىڭ بېشىغا چۈشۈپتۇ. ئالاقزادە بولغان ئوغرىلار ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي، ئوغرىلىغان مال ـ دۇنيالىرىنىڭ ئالغىنىنى ئېلىپ، قالغىنىنى قويۇپ بەدەر قېچىشىپتۇ. بالىلار خۇشال بولۇشۇپ دەرھال دەرەختىن چۈشۈپ، ئولجا قالغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، يامبۇ ـ تىللالارنى قويۇنلىرىغا سېلىپ يەنە ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ. بىر يەرگە كەلگەندە، ئۇلارنىڭ ئالدىغا بىر كونا ئۆي ئۇچراپتۇ. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن مەسلىھەت قىلىپ، مۇشۇ ئۆيدە قونماقچى بولۇپ ئىشكىنى ئېچىپ قارىسا، بىر ئەسكى تۇمەن ئىكەن. ئۇلار تۇمەنگە كىرىپ سۇكەننىڭ ئىچىگە كىرىپ يېتىپ تۇرۇشىغا، بىر توپ ياۋايى ھايۋانلار كىرىپتۇ. بەكمۇ قورقۇپ كەتكەن ئاكا ـ ئۇكا بىر كونا داسنى ئۇرغىلى تۇرۇپتىكەن، قورقۇپ كەتكەن ھايۋانلار ئۆينىڭ ئىچىدە تۆت تەرەپكە پىتىراپ، ئىشىك تەرەپكە قاراپ چېپىشىپ، قىستا ـ قىستاڭچىلىقتا تۇمەننىڭ ئوچۇق ئىشكى جالاقىدە يېپىلىپ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا، تۇمەننىڭ ئالدىدىكى يولدا كېتىۋاتقان قىرىق سودىگەر بۇ ئۆيدىكى گۇمبا ـ گۇمباڭنى ئاڭلاپ، بىرەر توي ـ تاماشا بولۇۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلاپ تۇمەننىڭ ئىشكىنى شۇنداق ئېچىشىغا، قاچقىلى يەر تاپالماي تۇرغان ھايۋانلار پاتىپاراقلىشىپ قېچىپ چىقىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئاكا ـ ئۇكىلار كارۋانلارنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ:

— سىلەر پادىشاھنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلدىڭلار، پادىشاھ بۇ ھايۋانلارنى بىزگە ئۇسسۇل ئۆگىتىسىلەر دەپ، تۇتۇپ بەرگەن، بىز ئەمدى پادىشاھنىڭ ئالدىغا نېمە دەپ بارىمىز؟! — دەپ كارۋانلارنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىش ئۈچۈن سۆرەپ مېڭىپتۇ. كارۋانلار بۇ ھايۋانلارنى تۇتۇپ ئەكېلىشكە كۆزى يەتمەي، بېشى قېتىپ ئاخىر بالىلارغا مال ـ دۇنياسىنىڭ يېرىمىنى بەرمەكچى بوپتۇ. بالىلار رازى بوپتۇ. ئۇلار كارۋانلار بىلەن خوشلىشىپ، مال ـ دۇنيالىرىنى ئېلىپ، ئۆز شەھرىگە قاراپ يول ئاپتۇ ۋە ئاتا ـ ئانىسى بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ خاتىرجەم ياشاپتۇ.

ئۇچ دوست

ئۇرۇنقى زاماندا ئۇزۇن قول، يوغان باش ۋە ئۆتكۈر كۆز دەپ ئاتىلىدىغان ئۇچ كىشى ئۆتكەن. نىكەن. بۇلار دوست بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆتكۈر كۆز بىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قارىسا، يىراق بىر يەردە بىر توپ يىلقا ئوتلاۋاتقۇدەك. بۇلارنى كۆرۈپ ئۇنىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ ـ دە، شۇئان:

ـــ ۋاي ـ ۋۇي، نېمىدېگەن كۆپ يىلقا بۇ ! دوستلىرىم، چاققان مەيەرگە كېلىڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ يوغان باش بىلەن ئۇزۇن قول يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ:

ـــ ئامال قىلىپ ئاشۇ يىلقىلارنى ئېلىپ كېلەيلى، ـــ دەپ مەسلىھەت سالىتۇ. ئۇلار ئىشقا كىرىشىپتۇ. ئۆتكۈر كۆز «ئۇياققا، بۇياققا» دەپ ئىشارەت قىپتۇ. ئۇزۇن قول قولىنى بىر سوزۇپلا ئىككى كۈنلۈك يىراقلىقتىكى يىلقىلارنىڭ بىرىنىمۇ قويماي تۇتۇپ كەپتۇ. بۇ يىلقىلارنىڭ ھەممىسى ياش ئىرغىماقلار ئىكەن. ئۇنى كۆرۈپ ئۇچ دوستنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپتۇ ـ دە: «ئەمگەكنى مەن قىلدىم، ئۇلارنى مەن تۇتتۇم» دەپ، ئۆزئارا تالىشىپ قالىتۇ. مۇشۇنداق جېدەللىشىۋاتقاندا، يىراقتىن چاڭ كۆتۈرۈلۈپ بىر توپ ئاتلىق لەشكەرلەر كېلىپ قالىتۇ. بۇ ئۇچ دوست ئۇلارنى كۆرۈپ سارىسىمگە چۈشۈپتۇ، يىلقا تۇگۈل جانلىرىنى ساقلاپ قېلىشمۇ تەس بوپتۇ. بۇ چاغدا ئەقىللىق يوغان باش بېشىدىكى تۇمقى بىلەن نەچچە يۈز يىلقىنى باسۇرۇپ، يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. يېتىپ كەلگەن لەشكەرلەر قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ ھەيۋە قىلىپ:

ـــ پادىشاھنىڭ يىلقىلىرىنى قاراقچىلار بۇلاپ كېتىپتۇ. سىلەر ئۇلارنى كۆردۈڭلارمۇ؟ دەل مۇشۇ تەرەپكە قېچىپتىكەن ! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. ئۇچ دوست ئۇلارغا تەزىم قىلىپ:

ـــ جانابلار، ئۇ قاراقچىلار تېخى ھېلىلا مۇشۇ تاغنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى ! ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

لەشكەرلەر ئالدىراپ ـ سالدىراپ ھېلىقى تۇماقنىڭ ئەتراپىنى ئۇچ قېتىم ئايلىنىپتۇ، ئەمما ھېچ نەرسىنى تاپالماي قايتىپ كېتىپتۇ. شۇ ھامانلا ئۇزۇن قول بىلەن ئۆتكۈر كۆز تۇماقنىڭ ئاستىدىكى يىلقىلارنى تالىشىقا باشلاپتۇ، تىللىشىپتۇ. ئاخىر ئۇزۇن قول ئۆتكۈر كۆزنى ئېيىق تاپىنىدەك ئالىقاڭلىرى بىلەن راسا كاچاتلاشقا باشلاپتۇ. ئۆتكۈر كۆز ئۇزۇن قولغا تەڭ كېلەلمەي قېچىپتۇ. ئۇزۇن قول قوغلاپتۇ. ئۆتكۈر كۆز قېچىپ كېتىۋاتسا، ئالدىغا چوڭ بۇرۇن ئۇچراپ قالىتۇ. بۇنى كۆرۈپ ئۆتكۈر كۆزنىڭ يۇرىكى بىرئاز جايىغا چۈشۈپتۇ. ئۇ يوغان بۇرۇنغا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ:

— دوستۇم يوغان بۇرۇن، مېنى قۇتقۇزۇۋالغىن ! كەينىمدىن ئۇزۇن قول قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ...

ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ، رەھمى كەلگەن يوغان بۇرۇن:

— ماقۇل، ئۇنداقتا مەيەرگە كىرىۋال، — دەپ، ئۇنى بۇرنىنىڭ بىر تۆشۈكىگە كىرگۈزۈۋېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا بىر يوغان قارىغاينى كۆتۈرگەن ئۇزۇن قولمۇ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ يېتىپ كەپتۇ ـ دە:

— قېنى ھېلىقى ئۆتكۈر كۆز؟ ئۇنى نەگە يوشۇرۇپ قويدۇڭ؟ — دەپ يوغان بۇرۇنغا ۋارقىراپتۇ. قورقۇپ كەتكەن يوغان بۇرۇن:

— ۋاي تەقسىر، ئۇ بۇ غارغا كىرىپ كەتكەندى، — دەپ، ئالدىراشچىلىقتا بۇرنىنىڭ يەنە بىر تۆ-شۈكىنى كۆرسىتىپتۇ. يوغان بۇرۇننىڭ ئىككى تۆشۈكىدىن كىرىپ، قاڭشادا ئۇچرىشىپ قالغان ئۆتكۈر كۆز بىلەن ئۇزۇن قول دەھشەتلىك ئۇرۇشۇشقا باشلاپتۇ. ئۇنىڭ تەسىرىدىن بۇرنى ئاغرىپ، قىچىشىپ كەتكەن يوغان بۇرۇن بىر چۈشكۈرگەنىكەن، ھېلىقى مۇشتلىشۋاتقان ئىككىسى يەرگە «پوككىدە» چۈ-شۈپتۇ ـ دە، يوغان بىر تاشقا تېگىپ ئۆلۈپ قاپتۇ. ھەممە يىلقىلار يوغان باشقىلا قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە خۇشال ـ خۇرام، بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ئەقللىق كەنجى قىز

ئۇرۇنقى زاماندا، غەرب تاماندا بىر باي ئۆتكەنكەن، ئۇنىڭ بەش قىزى بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بۇ قىزلارمۇ چىرايلىق ئۆسۈپ بويىغا يېتىپتۇ. شۇ يۇرتنىڭ خىلۋەت بىر يېزىسىدا ھەمرا ئىسىملىك بىر يىگىت بولۇپ، قىزلارغا ئۇنىڭ كۆزى چۈشۈپتۇ، ئۇلار ئىچىدىن بىر ئەقىللىق قىزنى تاللاپ، ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. ئۇ قايسى قىزنىڭ ئەقىللىق ئىكەنلىكىنى سىناپ بېقىش ھەققىدە كۆپ باش قاتۇرۇپتۇ ۋە ئاخىر چارە تېپىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر ئالتۇن ئۈزۈك ئاپتۇ ۋە ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆل بېشىدىكى سۆگەت شېخىغا شۇلىسى سۇغا چۈشۈپ تۇرىدىغان قىلىپ ئىلىپ قويۇپتۇ.

بىر كۈنى قىزلارنىڭ چوڭى كۆل بويىغا سۇغا چىقىپتۇ، ئۇ سۇ ئالاي دەپ كۆلگە شۇنداق قارىغانىكەن، بىر ئالتۇن ئۈزۈك ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقىپتۇ. ئۇ قىز خۇشال بولۇپ، ئۈزۈكنى سۈزۈۋالاي دەپ، قولىنى سۇغا سالغانىكەن، سۇ بىر داۋالغۇپلا ئالتۇن ئۈزۈك كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سۇ جىم بولغاندىن كېيىن قارىسا، ئالتۇن ئۈزۈك يەنە كۆلدە پەيدا بوپتۇ. ئۇ يەنە قولىنى سۇغا ساپتۇ، لېكىن ئالتۇن ئۈزۈك يەنە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. بۇ قىز شۇنچە ھەپىلىشىپمۇ ئۈزۈكنى ئالالماي، سۈيىنى ئېلىپ ھەسرەت بىلەن ئۆيىگە قايتىپتۇ.

ئەتىسى ئىككىنچى قىز سۇغا چىقىپتۇ. ئۇمۇ كۆل بويىغا كېلىپ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، كۆلدە بىر ئالتۇن ئۈزۈك تۇرغۇدەك، ئۇمۇ قولىنى سالغانىكەن، سۇ بىر داۋالغۇپلا ئالتۇن ئۈزۈك كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سۇ جىم بولغاندا قارىسا، ئۈزۈك يەنە سۇدا پەيدا بوپتۇ. ئۇ يەنە بىرھازاغىچە ئاۋارە بوپتۇ، لېكىن ئۈزۈكنى تاپالماپتۇ.

يەنە بىر كۈن ئۆتۈپتۇ، سۇغا چىقىش نۆۋىتى ئۇچىنچى قىزغا كەپتۇ. ئۇمۇ كۆل بويىغا كېلىپ شۇنداق قارىسا، كۆلدە بىر ئالتۇن ئۈزۈك تۇرۇپتۇ. ئۇمۇ ئاچىلىرىدەك سۇغا قول سېلىپ، ئۈزۈكنى سۈزۈۋالماقچى بوپتۇ، لېكىن ئۇمۇ ئۈزۈككە ئېرىشەلمەي سۈيىنى ئېلىپ قايتىپتۇ.

تۆتىنچى قىزمۇ ئۈزۈكنى ئالالماپتۇ. ئەمدى سۇغا چىقىش نۆۋىتى كەنجى قىزغا كەپتۇ. ئۇ كۆل بويىغا كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، كۆلدە بىر ئالتۇن ئۈزۈك كۆزىگە چېلىقىپتۇ. ئۇمۇ ئالتۇن ئۈزۈكنى ئېلىش ئۈچۈن قولىنى سۇغا سالغانىكەن، ئالتۇن ئۈزۈك يوق بولۇپ كېتىپتۇ. كەنجى قىز ئويلىنىپتۇ، سىنچىلاپ سۇغا قاراپ، ئۈزۈكنىڭ سۇدا ئەمەسلىكىگە كۆزى يېتىپ، سۆگەتكە شۇنداق قارىغانىكەن، سۆگەت شېخىدىكى ئالتۇن ئۈزۈك ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقىپتۇ. كەنجى قىز ئالتۇن ئۈزۈكنى ئاپتۇ - دە،

خۇشال بولۇپ، قىز ـ قىزنىڭ پاتماي سۆيىنى ئېلىپ ئۆيگە راۋان بوپتۇ.

قىزنىڭ ئالتۇن ئۈزۈكنى ئېلىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر چوڭ ئاچىسىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاچىلىرى ئالتۇن ئۈزۈكنى سېتىلىسىدىن تارتىۋېلىشنى ئويلىشىپتۇ، لېكىن ئۇلار ئۈزۈكنى تارتىۋالالمىغاندىن كېيىن تولىمۇ ھەسەتخورلۇق قىلىشىپ، ئاتا ـ ئانىسىغا: «كەنجى سىڭلىمىز يامان يولغا مېڭىپ قاپتۇ، بىر گاداي بىلەن توي قىلماقچى بوپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىر تال ئالتۇن ئۈزۈكىنى ئاپتۇ» دەپ، چېقىپتۇ. قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بۇ گەپلەرگە ئىشىنىپ، قىزىغا ئاھانەت قىلىپ:

ـــ ھەي يۈزى قېلىن، نېمىشقا بىر يالاڭ تۆش بىلەن توي قىلماقچى بولدۇڭ؟ باي بايىنىڭ قايىشى، كەمبەغەل كەمبەغەلنىڭ قايىشى. سەن بىزنىڭ يۈزىمىزنى چۈشۈرۈپسەن، يوقال كۆزىمىزدىن! سەندەك قىزىمىز يوق، ماڭ، شۇ گاداي بىلەن نەگە بارساڭ بار! ـــ دەپتۇ. كەنجى قىز ئازابلىنىپ:

ـــ ھۆرمەتلىك دادا، ئانا، ماڭا ئىشىنىڭلار، مەن باشقىلاردىن ئۈزۈك ئالمىدىم، بۇ ئۈزۈكنى كۆل بويىدىكى سۆگەتتىن ئالدىم، ـــ دەپتۇ.

بىراق، قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بۇ گەپلەرگە ئىشەنمەي، ئۇنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.

بۇ بىچارە قىز ھەيدەپ چىقىرىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بارىدىغان يېرى يوق كۆز يېشى قىلغان پېتى

بىر بەسىپ - ئىككى بەسىپ كۆل بويىغا كەپتۇ. كۆل بويىدا ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي ئولتۇرغانىكەن. بۇ قىزنىڭ يىغلاپ تولىمۇ ھەسرەتلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بوۋاي مۇلايىملىق بىلەن:

— نېمانچە قايغۇرىسىز، قىزچاق؟ — دەپ سوراپتۇ. قىز بوۋايغا كۆل بويىدىن ئالتۇن ئۈزۈك تېپىۋالغانلىقىنى، كېيىن ئاچىلىرىنىڭ قىلغان يامانلىقىنى، نەتىجىدە ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقارغانلىقىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بوۋاي بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىپ:

— قايغۇرماڭ، قىزچاق، يۈرۈڭ، مەن بىلەن مېڭىڭ، ماڭا يېتىشەلىسىڭىز، بىللە مېڭىڭ، يېتىشەلمىسىڭىز، ھاسامنىڭ ئىزىغا قاراپ ماڭسىڭىز بولىدۇ، — دەپتۇ ۋە ھاسىغا تايانغىنىچە مېڭىپتۇ. قىز بوۋاينىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىپتۇ، لېكىن بىردەمدىن كېيىن بوۋايغا يېتىشەلمەي يىراقتا قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىز ھاسىنىڭ ئىزىغا قاراپ مېڭىپتۇ. چۆلدە يالغۇز قالغانلىقىدىن قورقۇپ يىغلاپتۇ. ئۇ يىغلىغان پېتى ھاسىنىڭ ئىزىنى بەسىپ ئالدىغا قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىرھازا ماڭغاندىن كېيىن بىر مەھەللىگە كېلىپ قاپتۇ. بۇ مەھەللىدە چىرايلىق بىر ئۆي بولۇپ، ئىشىك ئالدىدا بىر كىشى تۇرغانىكەن. قىز ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ھاسىغا تايىنىپ ئۆتكەن بوۋاينى كۆردىڭىزمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. قىزنىڭ سۆزى تۈگەپ مەيلا ئۆيدىن چىرايلىق بىر يىگىت چىقىپتۇ. قىز سىنچىلاپ قارىسا، بۇ يىگىت ھېلىقى ھاسىغا تايانغان بوۋايغا بەكمۇ ئوخشاپ كېتىپتۇ. يىگىت تولىمۇ قىزغىنلىق بىلەن:

— قىزچاق، كېلىڭ، ئۆيگە كىرىڭ! — دەپتۇ.

قىز بۇ يىگىتنىڭ تولىمۇ قىزغىن، سىلىق مۇئامىلىسىنى كۆرۈپ، ئۆيگە كىرىپتۇ. يىگىت قىزغا:

— قايغۇرماڭ، مانا بۇ ھەم سىزنىڭ ئۆيىڭىز، ھەم مېنىڭ ئۆيۈم بولىدۇ، — دەپتۇ. قىز بۇ گەپنى ئاڭلاپ تولىمۇ ھەيران بولۇپ:

— قانداقسىگە مېنىڭ ھەم سىزنىڭ ئۆيىڭىز بولىدۇ؟ — دەپتۇ. يىگىت قىزنىڭ دەرگۇماندا بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۆتكەن ئىشلارنى بىر قۇر سۆزلەپ بېرىپتۇ:

— ئىسمىم ھەمرا. سىلەرنىڭ بەش ئاچا - سىڭىلىنىڭ ئىچىدىن ئەقىللىق بىر قىزنى ئۆزۈمگە لايىق تاللىماقچىدىم. قايسىڭلارنىڭ ئەقىللىق ئىكەنلىكىڭلارنى سىناش ئۈچۈن ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆل بويىدىكى سۆگەت شېخىغا ئىلىپ قويۇپ، بىر دالدىدا مۆكۈپ تۇرغانىدىم. ئالتۇن ئۈزۈكنى ئاخىر سىز ئالغاندىن كېيىن، بوۋايدەك ياسىنىپ، كۆل بويىدا يۇز كۆرۈشۈش ئۈچۈن سىزنى كۈتۈپ ئولتۇرغانىدىم. سىز ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىلغاندىن كېيىن، مەن سىزنى ئۆز ئۆيۈمگە باشلاپ كەلدىم. قىزچاق، مەن ئويلاپ يۈرگەن چىرايلىق، ئەقىللىق قىز سىز بولىسىز.

قىز ھەمرانىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ھەم خۇشال بوپتۇ، ھەم ئىزا تارتىپ يەرگە قاراپتۇ. كەنجى قىز يىگىتنىڭ تولىمۇ سەممىي - سادىق ئىكەنلىكىگە كۆزى يېتىپ، ھەمرا بىلەن توي قىلىشقا ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار خۇشال - خۇرام توي قىلىپ، بىر - بىرىگە سادىق بولۇپ بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ۋاپادارئەر-خوتۇن

تكەن زاماندا هوشۇر باي دېگەن قاسساپنىڭ بارات ئاخۇن دېگەن بىر خىزمەتچىسى بار ئەكەن. بارات ئاخۇننىڭ يېشى ئون بەشتىن ئاشقان توختىخان دېگەن چىرايلىققىنا بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز راۋابقا ئۇستا، ئەقىللىق، چېچەن هەم گەپچى ئىكەن. شۇ كۈنلەردە هوشۇر باي قوي سويغاندا پوكانچىلىق قىلىدىغان، قولى بوشىغاندا كوچىدا كاۋاپچىلىق قىلىدىغان توختى دېگەن ياشقىنا بىر يىگىت ئۇلارغا قوشنا بولۇپ كۆچۈپ كەپتۇ.

توختىخان هەر كۈنى ئىشنى تۈگىتىپ بولغاندىن كېيىن راۋاب چالىدىكەن. توختى كۈنلەر ئۆتۈپ قىزغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. يىگىت ناخشىنى ياخشى ئېيتىدىغان، رەڭگىرويى، بوي - تۇرقى كېلىشكەن بولغاچقا، قىزمۇ يىگىتنى پات - پات كۆرمىسە ئىچى پۇشىدىغان بولۇپ قاپتۇ. توختى قىزنىڭ ئۆيىدە بولمىغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ راۋاب چېلىشنى ئۆگىنىپتۇ. خېلى ۋاقىتلاردىن كېيىن يىگىتمۇ راۋاب چېلىشنى خېلى ئوبدانلا ئۆگىنىپ قاپتۇ. بىر كۈنى توختى راۋاب چېلىپ ئولتۇرۇپ كۆزى ئويقۇغا كەتىپتۇ. بۇ چاغدا قىز راۋابنى تىڭشاپ تۇرغانكەن، راۋابنىڭ ئاۋازى پەسلەپ توختىغاندىن كېيىن قىز ئاستا ئۆيگە كىرىپ قارىسا، توختى راۋابنى قۇچاقلاپ ياتقان. قىز تۇيدۇرماي يىگىتنىڭ قولىدىن راۋابنى ئېلىپ، ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرىدىغان پەدىسىگە چاپتۇ. يىگىت ئويغىنىپ قارىسا قولىدا راۋاب يوق، قىز راۋاب چېلىپ ئولتۇرغان. راۋابنىڭ ئۇنلۇك، مۇڭلۇق ساداسىغا ئەگىشىپ يىگىت بۇ قوشاقنى ناخشا قىلىپ ئېيتىپتۇ:

مەن كەمبەغەل ئۆيۈمدە،
دەرد - ئەلەملىك كۈنۈمدە،
سېنى خۇش قىلاي دېسەم،
هېچ نەرسە يوق قولۇمدا.
قاتتىق - قۇرۇق نەرسىنى
مەن ساڭا قويالمايمەن.
سەن مېهرىبان قىزچاققا
بىر توخۇ سويالمايمەن.
بۇ هويلىغا كەلگىلى
بىر يىلچە بولۇپ قالدى.
سەن جاناننىڭ دەردىدە
يۈرىكىم كاۋاپ بولدى.
ياد ئېتىپ غەزەل ئوقۇپ،
چېلىشىم راۋاب بولدى.
غۇنچە بويلۇق جانان قىز
ئاي يۈزۈڭگە قاراتتىڭ.
راۋابنى قولدىن ئېلىپ،
شوخ بۇلبۇلدەك سايراتتىڭ.

قىزنىڭ يۈزى ئاناردەك قىزىرىپ، راۋابنى قويۇپ، چېچىنى ئويناپ، يەرگە بىرئاز قاراپ تۇرۇپ، ئاندىن كۆزىنى يىگىتكە تىكىپتۇ. يىگىتنىڭ كۆزى قىزغا تىكىلىپتۇ. ئىككى كۆز بىر - بىرىگە تىكى-

لىپ سىرداشقاندىن كېيىن، قىز يەرگە قاراپ خىيال سۈرۈپ تۇرۇپتۇ. يىگىت راۋابنى قولىغا ئېلىپ:

بۇ راۋابنى ئالسىڭىز،
زەخمەك ئۇرۇپ چالسىڭىز.

كۆڭلىڭىزدىكىنى ئېيتىپ،
يۈرىكىمگە ئوت سالسىڭىز.

دېگەن بېيىتنى ئوقۇپ، راۋابنى قىزغا سۇنۇپتۇ. قىز راۋابنى ئېلىپ مۇڭلۇق ناخشا بىلەن ئۆز دەردىنى بايان قىپتۇ:

ئېيتالمىدىم زادىلا
خىجىللىقتا سۆزۈمنى.
باشقىنى ئويلىمايمەن،
سىزگە بەردىم كۆڭلۈمنى.
بۇگۈن ئالدىم راۋابنى،
بار دەردىمنى ئېيتىمەن.
سىز بىلەن قوشۇلغاندا
مەن مۇرادقا يېتىمەن.
تاڭ سەھەرنىڭ شامىلى
قىزىلگۈلنىڭ ئاشقى.
شامالغا تەڭىم قىلۇر

مۇھەببەتنىڭ مەشۇقى.
ئاق كۆڭۈللۈك ئەي يىگىت،
سىزنى كۆپ ياد ئېتىمەن.
ئىشىكىڭىزگە مىڭ بىر تېپ
سىر ئېيتالماي كېتىمەن.
نەچچە يەردىن مەن ئۇچۇن
سوۋغا ـ سالام كەپتۇمىش.
«توختىخاننى بەرسۇن» دەپ
مېنىڭ ئاتامغا دەپتۇمىش.
ئاڭلىشىمچە، يېقىندا
باي ئوغلىغا بەرگۈدەك.
توي قىلىمىز دېيىشىپ
ئىمام، مەزىن كەلگۈدەك.
ئۇچ كۈن بولدى بۇ گەپنى
قەمبەرخاندىن ئاڭلىدىم.
ئاتامغىمۇ دېمىدىم،
تۇزۇك تاماق يېمىدىم.
كېچىلىرى ئۇخلىماي
قانلار يۇتۇپ يىغلىدىم.
بۇ تەلىيىم كاج تەلەي،
نە قىلارنى بىلمىدىم.
باي ئۆيىدە ئۆمرۇم ئۆتتى،
يۇندا تۆكۈپ كۈنۈم كەتتى.
يېشىم ئون بەشكە كەلگەندە
شۇم خەۋەر ماڭا يەتتى.
ئالتە ياشلار چېغىمدا
ئانام سەيدەم ئۆلۈپ كەتتى.
شۇندىن بېرى ئاشۇنداق

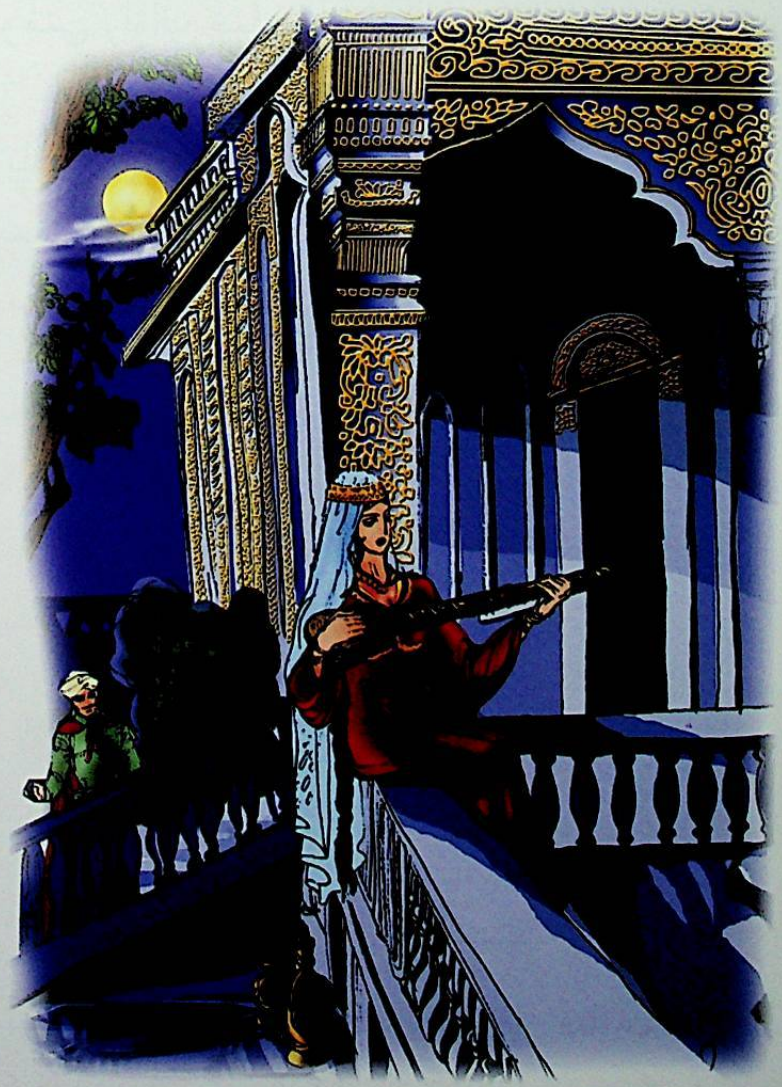

يېتىملىك ماڭا يەتتى.
مەن ئۆزۈم مىسكىن بالا،
يامانلىقنى بىلمەيمەن.
تارتقان كۈنۈم بەك ئېغىر،
يالغان گەپنى دېمەيمەن.
ئۆلسەم مەيلى ئاچلىقتا،
باي ئوغلىغا تەگمەيمەن.
قانچە زۇلۇم تارتسامۇ
بايلارغا خوش دېمەيمەن.

مىڭ تۇرلۈك دەرد ـ ئەلەمدىن
بىر ـ ئىككىنى دەپ قويدۇم.
بۇ بېيىتىمنى ئوقۇپ مەن
راۋابىمنى چېپ قويدۇم.
ھەر ۋاقىت بىكار بولساق
سۆزلىشىپمۇ تۇرارمىز.
ئىككىمىز چىڭ بىرلىشىپ
مەقسەتكىمۇ يېتەرمىز.

ئۇلار ھەر ئاخشىمى شۇ ۋاقىتتا كۆرۈشۈپ تۇرۇشقا ۋەدىلىشىپتۇ. يەتتە ـ سەككىز كۈنگىچە شۇنداق كۆرۈشۈپ ھال ـ مۇڭ ئېيتىپ يۈرۈشۈپتۇ.

بىر كۈنى كېچىسى قىزنىڭ دادىسى ئويغىنىپ قارىسا، قىزى يېنىدا يوقمىش. ئۇ تالاغا چىقسا، توختىنىڭ ئۆيىدىن ناھايىتى يېقىملىق راۋاب بىلەن ناخشىنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بارات ئا-خۇن، توختى تېخىچە ئۇخلىماپتۇ، قىزىم شۇ يەردە بولۇپ قالمىسۇن يەنە دەپ، يېقىن كېلىشىگە قىزنىڭ ئاۋازى چىقىپتۇ. ئاستىلاپ بېرىپ پەنجىرىنىڭ تۆشۈكىدىن قارىسا، توختى بىلەن توختىخان بىر ـ بە-رىگە قارىشىپ مېھمان كىشىلەردەك يۈكۈنۈپ ئولتۇرغۇدەك. قىز توختىغا قاراپ مۇنۇ ناخشىنى ئېيـ-تىۋاتقۇدەك:

قەغەز دېگەن نېپىز نەرسە
چەكمىگۈچە تېشىلمەس.
ئىچىمدىكى مەقسەتنى
دېمىگۈچە يېشىلمەس.
بىز باغلىغان مۇھەببەتنى

پولات قىلىچ كېسەلمەس.
بۇ كېچە قاراڭغۇدا
ئوبدان سۆزلىشۋالدۇق.
راۋابنى خۇش سايرىتىپ
تۆت پەدە چېلىشۋالدۇق.

قىزنىڭ دادىسى قىزىمنىڭ توختىغا كۆڭلى چۈشكەنىكەن، قانداق قىلىشىم كېرەك؟ مەن بـاينـىڭ ئوغلىغا لايىق كۆرگەن تۇرسام، بۇ قانداق ئىش، دەپ تۇرۇشىغا، يىگىت ناخشا باشلاپتۇ:

قەغەز نېپىز كۆرۈنىدۇ
تۇتقۇچە تېشىلگۈدەك.
خېلى سۆزلىشۋالدۇق
كۆڭلىمىز يېشىلگۈدەك.
سىزنى كۆرگەندىن بېرى
كۆڭلۈم بەكمۇ خۇش مېنىڭ.
جاپادىن قۇتۇلغاندەك
پۇت ـ قوللىرىم بوش مېنىڭ.

ئەگەر بىر كۈن ئاتىڭىز
بايىنىڭ ئوغلىغا بەرسە.
ئاتىڭىزغا ئەپ بېرەر
باي ئوغلى خۇرۇم مەسە.
قانداق قىلاي ئۇ ۋاقىتتا
يالغۇزلۇق ماڭا كەلسە.
پۇلى نۇرغۇن بايلىرىم
تويغا قوينى سويىدۇ.

ئاتىڭىزنىڭ ئالدىغا
تۇماق، تونىنى قويىدۇ.
بۇ كۈنى نىكاھ قىلىپ،
ئۆيىگە ئېلىپ ماڭىدۇ.
پېقىر توختى شۇ كۈندە
يالغۇز ئۆيدە قالىدۇ.
دەردىڭىزدە كۆپ يىغلاپ
يىراققا يول سالىدۇ.
سىزنى ھەر چاغ ياد ئېتىپ
بۇ راۋابنى چالىدۇ.
شۇ كۈنلەرنى ئويلىسام
يىغا كېلەر كۆزۈمگە.
سىزگە تۇرۇپ قارىسام
نۇر ياغىدۇ يۈزۈمگە.

مەن ئولتۇرۇپ ئويلىسام
غېرىب بولۇپ چۆللەردە.
بەلگە بەلۋاغ باغلىسام
ئاشۇ دەردلىك كۈنلەردە.
سىزنىڭ يوق ئىلاجىڭىز،
بېرىۋېتەر ئاتىڭىز.
ئۆز سىرىمنى ئېيتىشقا
يوق ئىكەن ئۆز ئانىڭىز.
قانداق چىداي، سىز يالغۇز
باي ئۆيدە قالسىڭىز.
يەنە خۇشال بولمەن
مېنى ئىزدەپ كەلسىڭىز.
بەك تەس قېچىش، قۇتۇلۇش
باي ئۆيدە بولسىڭىز...

بۇنىڭدىن قىزنىڭ دادىسى بۇ ئىككىسىنىڭ مۇھەببىتىنىڭ قانچىلىك چوڭقۇرلاشقانلىقىنى سې-

ئەپ، مەن قىزىمنىڭ بەختىنى ئىزدەپ بايىغا بېرەي دېسەم، بۇنىڭ ماڭا ئوخشاش ھېچ ئەرسىسى يوق بىر گادايغا كۆڭلى چۈشۈپتۇ. توختىنىڭ ئۆزىگە پايدىسى يەتمىگەن تۇرسا، ماڭا قانداق پايدىسى تېگەر، دەپ ئويلاپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا قىزنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:

مېنىڭ ئاتام رەھىم قىلماي
باينىڭ ئوغلىغا بەرسە،
باي ئوغلىغا مېنى بېرىپ
ئۇچىسىغا تون كىيسە،
باينىڭ ئوغلى بىر كۈنى
مېنى ئېلىپ كەتكەندە،
كېچىمەن مەن بۇ جاندىن
باي ئوغلىغا چۈشكەندە.
ئاتام شۇندا بىلىپ قالار،
باي قېنىمنى ئىچكەندە.
«قىزىڭىز شۇ توختىخان،
دەرياغا ئۆزىن تاشلاپتۇ»
ياكى «بوغۇلۇپ ئۆلۈپتۇ»
دېگەن خەۋەرنى ئىشتىكەندە.
ئاتامۇ ئارمان قىلار،
مەن ئالەمدىن كەتكەندە.
ئاتام ئۆيدە ئۇخلايدۇ،
مېنىڭ دەردىمنى ئۇقمايدۇ.
سىز توختىغا تەگسەمەن،
مۇرادىمغا يەتسەمەن.
راۋاب چېلىپ چۆللەردە،
بىرگە مېڭىپ يۈرسەمەن.
قىسقىغىنا ئۆمرۈمدە،
ئويناپ ـ كۈلۈپ ئۆتسەمەن.
مۇرادىمغا يەتمەيمەن
باي قولىدا ئۆلسەمەن.
ئاتام ھازىر بولسىدى،
سۆزلىرىمنى ئۇقسىدى،
ئۆلۈشۈمنى بىلسىدى.
بايغا مېنى بەرگەندە،
توختى ئاكا، كۆڭلىڭىز
ھەرگىز يېرىم بولمىسۇن.
ئىككىمىزنىڭ ئىشىنى،
قاسساپ بېگىم ئۇقمىسۇن.
ئۇقۇپ قالسا ئاچچىقلاپ،
گېلىمىزنى بوغمىسۇن.
خوتۇنى يامان خوتۇن،
كەپكۇر بىلەن ئۇرمىسۇن.
باي ئۆيىگە بارساممۇ،
ئۆلۈم دەپلا بارىمەن.
بويۇن سۇنماي ئۇنىڭغا،
ئۆزۈمگە خەنجەر سالىمەن.
ھايات قۇتۇلسام ئەگەر،
سىزنى ئىزدەپ تاپىمەن.
تاپالمىسام بۇ يەردىن،
يۇرتتىن يۇرتقا چاپىمەن.
چاچلىرىمنى يوشۇرۇپ،
ئەركەك ئادەم بولىمەن.
قايسى جايدا بولسىڭىز،
ھايات بولسام بارىمەن.
مەن بايغا خوتۇن ئەمەس،
ئاتام زورلاپ بېرەلمەس.
مەن سىزنى تاپمىغۇچە،
كۆڭلۈم ئېچىلىپ كۈلمەس.
مېنى ئۇرۇپ ھەم زورلاپ،
مۇرادىغا يېتەلمەس.
قوللىرىمدىن سۆرەپمۇ
مېنى ئېلىپ كېتەلمەس.
ئېلىپ كەتسە تۇرمايمەن،
بايغا خوتۇن بولمايمەن.
توختى ئاكا، مەن سىزنى
ئۆلگۈچە ئۇنۇتمايمەن.

سىزدىن قېلىپ جاھاندا
بىر كۈنمۇ ياشىمايمەن.

مانا مېنىڭ سۆزۈم شۇ،
سىزگە بەرگەن ۋەدەم شۇ.

قىزنىڭ دادىسى قىزى بىلەن يىگىتنىڭ سۆزلىرىنى تىڭشاپ، ئەمدى قاندان قىلىشىم كېرەك؟ بايغا بەرسەم قىزىمدىن ئايرىلىدىكەنمەن. توختىغا بەرسەم قانداق بولار؟ ئۇنىڭدا ئون تۆت يۈلغۇن زىختىن باشقا ھېچ نەرسە يوققۇ، دەپ ئويلاپ تۇرۇشىغا، ئۆيدىن قىز بىلەن يىگىت چىقىپ ئۇنى كۆرۈپ، خىجىل بولغانلىقتىن تۇرۇپلا قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىزنىڭ دادىسى باشقا گەپ قىلماي، قىزنىى ئېلىپ ئۆزىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىپتۇ. قىز يەرگە قاراپ تۇرۇپتۇ. دادىسى:

— قىزىم، ئۇ بىر گادداي تۇرسا، ئۇنىڭ بىلەن بىر بولۇپ يوقسۇللۇقنىڭ دەردىنى تارتقۇچە، ئۆزۈڭنىڭ بەختى ئۈچۈن بىر باي كىشىگە خوتۇن بولساڭ ياخشى ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ. قىز ناھايىتى خىجىللىق بىلەن:

— بايىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تاۋار - دۇردۇن كىيىپ كۈندە دەككە يېگەندىن، توختىنىڭ ئۆيىدە ماتا كىيىپ خۇشال يۈرگىنىم ياخشىراق ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ. دادىسى، بايغا بېرىمەن دەپ ئويلىغىنىم خام خىيال ئىكەن، دەپ ئويلاپ، قىزىغا:

— بولىدۇ، ئۆزۈڭنىڭ دېگىنىگە بېرەي، خاتىرجەم بول، — دەپتۇ. قىزنىڭ ئويىغا، دادامنىڭ مۇشۇ سۆزىنى ئاڭلاشقا پەنجىرىدە توختى بولسىدى، ئۆز قۇلىقى بىلەن ئاڭلىسا ئىدى، دېگەن خىياللار كەپتۇ. دېمىسىمۇ قىزنى دادىسى يېتىلەپ كىرىپ كەتكەندە، توختى نېمە ئەھۋال بولاركىن دەپ پەنجىرىگە كېپ لىپ ماڭلاپ تىڭشاپ تۇرغانكەن. توختى بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككى ئا-

شىق - مەشۇقنىڭ كۆڭلى تىنىپتۇ.

شۇ كۈنلەردە كۈندە توختىخانغا بايلاردىن ئەلچى كېلىشكە ۋە قاسساپ بايىنىڭ بېشىنى گاڭگىرىتىش- قا باشلاپتۇ، چۈنكى بۇ بايلار، بارات بولسا بايىنىڭ مالىيى، بايغا دېسەك، گادايىنىڭ ئىشىنى توغرىلايدۇ، دەپ ئويلىشىدىكەن. هوشۇر قاسساپ توختىخاننى يۇز - ئابرۇيلۇق بىرەر بايغا بېرىپ هەم ئابرۇي، هەم پايدا تېپىشنى، يەنە بىر تەرەپتىن پالەچ ئوغلىغا ئېلىپ بېرىشنىمۇ ئويلاپ يۈرىدىكەن. بىر كۈنى توختىخان بايىنىڭ كالىسىغا هەلەپ ئېتىپ ئېغىلدا تۇرسا، بايىنىڭ پالەچ ئوغلى يەر سىيپىلاپ قىزىنىڭ قېشىغا كە- لىپتۇ. باي ئۆز كۆڭلىدە قىزنى بىر سىناپ كۆرمەكچى بوپتۇ، چۈنكى ئۇ كۆڭلىدە، ئەگەر قىز ئوغلۇمغا بوي بەرسە ئېلىپ بېرىمەن، بولمىسا مەن ئۆلۈپ كەتسەم بۇ پالەچكە ئەل بولماي رەسۋا قىلىدۇ، دەپ ئويلىغانىكەن. بايىنىڭ ئوغلى قىزغا قاراپ: «سىزنىڭ قولىڭىز ئاپئاق كۈمۈشكە ئوخشايدىكەن» دەپ، قىزنى گەپكە تۇتۇپ سۆيۈۋاپتۇ. قىز پالەچنىڭ كاچىتىغا كېلىشتۇرۇپ ئىككى تەستەك ساپتۇ. پالەچ:

— مەن سېنى ئالغاندا ئەدىپىڭنى بېرىمەن! — دەپتۇ. توختىخان:

— سەندەك پالەچكە تەگمەيمەن، سېنىڭ پۇلۇڭ قۇرۇسۇن، مەن سېنىڭ قولۇڭغا چۈشكۈچە ئۆلۈۋا- لىمەن، — دەپتۇ. باي بۇ ئەھۋالنى كۆزىتىپ تۇرغانلىقتىن، قىزنى تىرىك قولغا چۈشۈرگىلى بولمايدە- غانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ. ئۇ ئەلچى ئەۋەتكەنلەرنىڭ ئىچىدىن ياقۇپ پىخسىقنىڭ پۇلى كۆپ دەپ، تو- ختىخاننى شۇنىڭ ئوغلى سەمەت گاچىغا بېرىشنى قارار قىپتۇ. ئۇنى بالىلار «سەمەت كېكەچ» دېيىشىد- كەن. بۇ كېكەچ ئۆزىنىڭ كېكەچلىكىگە قارىماي، ناخشا توۋلاپ زاڭلىشىپ يۈرىدىكەن. باي بىر كۈنى باراتنى چاقىرتىپ، توي توغرىسىدا سۆز ئېچىپتۇ:

— قىزىڭنىڭ تەلىيى بار ئىكەن. ياقۇپبايىنىڭ سەمەت بايۋەچچە دېگەن بىر ئوغلى بار، شۇنىڭغا بەرسەك قانداق دەيسەن؟ ساڭا يۇقىرى مەھەللىدىكى ياخشى يەردىن ئون مو يەر، باغلىق بىر قورۇ - جاي، ئىككى ساغلىق بېرىدۇ، ساغلىقلار تۇغۇپ كۆپىيىدۇ. باي بولۇپ قالىسەن. سېنىڭ يېشىڭمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى، دائىم مۇشۇنداق ئۆتۈۋەرسەڭمۇ بولمايدۇ، — دەپتۇ. بۇ سۆز بىلەن بارات ئۆزىنى ئالداۋاتقانلىقىنى سېزىپ:

— مەن يالغۇز قىزىمنى ئەرگە بەرمەيمەن، قىزىمنىڭ بويى ئۆسكىلەڭ بولغان بىلەن يېشى كىچىك. ئەگەر ئەرگە بەرسەم قىزىمنىڭ تەڭتۇشى، قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولىدىغان بىرىگە بېرىمەن، — دەپتۇ.

— قىلغان ياخشىلىقلىرىمنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ مېنىڭ تۇزۇمنى يېدىڭ، ئىككى ئېغىزلىق ئۆيۈمە- نى بەردىم. سەن مېنىڭ قېشىمدا بولغىنىڭ ئۈچۈن هال - ئوقىتىڭ ئوبدان بولۇپ قالدى. سېنىڭ ئاتا - بوۋاڭمۇ مېنىڭ ئۆيۈمده تۇزۇمنى يېگەن. مەن شۇلارنىڭ هۆرمىتىنى قىلسام بىلمەيۋاتسەن. بىز يۇرت كاتتىلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، باراتنى يەرگە قاراتمايلى دەپ، ئىككى ئېغىزلىق ئۆيگە گىلە- لەرنىمۇ سېلىپ قويدۇق. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن توي قىلىمىز، — دەپتۇ باي. بارات ئاخۇن بايىنىڭ سۆزىگە كۆنمەپتۇ. باي ئاغزىغا كەلگىنىنى دەپ تىللاپ، باراتنىڭ ئۆيىگە كىرىپ باراتنىڭ ئاتا - بوۋد- سىدىن قالغان بىر قازان، بىر قۇم چۆگۈننى تارتىۋېلىپ، كونا يوتقان، بورا، يىرتىق كىگىزلىرىنى تاش- قىرىغا تاشلاپ، كۆچ دېسە كۆچ دەپ قوغلاپتۇ. بارات بىلەن توختىخان ئەسكى - تۇسكى يوتقان - كۆرپە-

لىرنى كۆتۈرۈشۈپ كوچىغا چىقىپتۇ، قانداق قىلىشنى بىلمەي كۆزىدىن ياش تامچىلىرى ئېقىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا قىز:

— دادا، رەنجىمەك، خاپا بولماك، قايغۇرماك، ئۆي تاپالمىساق گۇمبەزده ياتارمىز. دادا، يۇرۇك بۇ تەرەپكە، — دەپ دادىسىنى باشلاپ مېڭىپتۇ. قىزنىڭ خىيالى، ھېسسىياتى توختىدا ئىكەن. بۇلار كوچا ئارىلاپ مېڭىپتۇ. توختى كاۋاپچىلىق قىلىۋاتقان يەرگە كەلگەنده، توختى قىزنى كۆرۈپ دەرھال ئىشنى تاشلاپ قىزنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، قىز كۆتۈرگەن يۈكنى كۆتۈرمەكچى بوپتۇ، قىز لېۋىنى چىشلەپ، «قايتىپ كېتىڭ» دېگەن ئىشارەتنى قىپتۇ. ئۇلار كوچىدا ئۇيان يۈرۈپتۇ، بۇيان يۈرۈپتۇ، ئاخىر ئېلاخۇنباي دېگەن كىشىنىڭ ھويلىسىغا ئورۇنلىشىپتۇ. قىز ئېلاخۇنبايىنىڭ قورۇسىغا ئورۇنلاشقانلىقىدىن توختىغا خەۋەر بېرىپتۇ. توختى ئالدىراپ - تېنەپ كاۋاپنى سېتىپ تۈگىتىپ، ھوشۇربايىنىڭ ھويلىسىغا بېرىپ:

— باي ئاكا، مەن كۆچۈپ كېتىمەن، — دەپتۇ. ھوشۇربای:

— نېمىشقا كۆچۈپ كېتىسەن؟ سېنىڭمۇ چورۇقۇڭ قۇرۇي دېدىمۇ؟ — دەپ تەنە قىپتۇ. توختى:

— مېنىڭ ئولتۇرغان ئۆيۈم زەي ئىكەن. بۇ ئۆي مېنى بېسىپ ئۆلتۈرىدىغاندەك تۇرىدۇ، شۇنىڭدىن قورقتۇم. كۆچۈپ كېتىمەن، — دەپتۇ. ھوشۇربای:

— سەن ئاتاڭنىڭ ئۆلۈكىنىمۇ مېنىڭ پۇلۇم بىلەن ئۇزاتتىڭ، ئەگەر بەك كۆچۈپ كەتكۈڭ بولسا گەدىنىڭدىكى شۇ قەرزلىرىڭنى قايتۇر، — دەپتۇ.

توختى ئاتىسىدىن مىراس قالغان نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئىشلەپ تاپقانلىرىنى قوشۇپ، ئۆيلەنسەم لازىم بولار دەپ، ئازراق پۇل يىغىپ قويغانىكەن. توختى شۇ پۇللىرىنى بەرسىمۇ باي رازى بولماي، ئۇنىڭ كاۋاپدانلىرى بىلەن زىخلىرىغچە تارتىۋېلىپ، ئۇرۇپ قوغلاپ چىقىرىپتۇ. ئۇ ئېلاخۇنبايىنىڭ ئىشىكىگە بېرىپتۇ. ئېلاخۇنباي توختىنى كۆرۈپ، ئۆيگە كىرگۈزمەي ھەيدىۋېتىپتۇ. ئاڭغىچە بارات چىقىپ:

— بۇ مېنىڭ ئىنىمنىڭ بالىسى، سىز بۇنى كىرگۈزمىسىڭىز بىزمۇ كېتىمىز، — دەپ پەش قىلىپ، ئاران دېگەنده ئۇنى ئېپقاپتۇ.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئېلاخۇنباي قىزغا چاقچاق قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى ئېغىلدا قىزنى تۈتۈۋېلىپ، كۆكسىنى مىجىپ سۆيۈۋاپتۇ. بۇ ئەھۋال تەكرارلىنىشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭغا چىدىمىغان قىز ئامالسىز دادىسىغا، توختىغا بولۇۋاتقان ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. دادىسى كۆپ ئويلاپ تۇرماستىنلا، بىر مەزىن بىلەن ئۆزىنىڭ بىرنەچچە كىمبەغەل بۇرادەرلىرىنى چاقىرىپ قىزنىنى توختىغا نىكاھ قىلىپ قويۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىز - يىگىت مۇرادىغا يېتىپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي بارات كېسەل بولۇپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. توختىخان ئۇچ ئوغۇل تۇغۇپتۇ. شۇ چاغلاردا شەھەردە ئوغرى كۆپىيىشكە باشلاپتۇ. بايلار ھەر كۈنى بىر كىمبەغەلنى يالىلاپ ئۆيلىرىنى كۆزىتىدىغان بوپتۇ. ئېلاخۇنباي توختىنى نۆۋەتچى قىلىپ بىر كېچىسى كوچىغا چىقىرىپتۇ، توختى تاڭ ئاتقاندىلا ئۆيگە قايتىپتۇ. قارىسا ئايالى توختىخان كىچىك بالىسىنىڭ جەستىنى باغرىغا باسقىنىچە ھوشىدىن كەتكەن، ئوتتۇرانچى بالىسى ئوچاققا چۈشۈپ ئۆلگەن، چوڭ ئوغلى «دادا ! ئاپا !» دەپ يىغلاپ تۇرغان. توختى ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇشقا ئاز قاپتۇ. ئۇ توختىخانىنىڭ يۈزىگە سۇ چېچىپ يۇرۇپ ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. توختىخان يىغلاپ تۇرۇپ بولغان ۋەقەنى توختىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئەسلىي ئىش

مۇنداق بولغانىكەن: توختى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، شۇ مەھەللىدىكى قاسىم قورساق دېگەن باي بىر ياققا بارماقچى بولۇپ، ئىلاخۇنبايدىن توختىخاننى خوتۇنىغا ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن سوراپ كىرىپتۇ. توختىخان: «ئۇچ بالام بىلەن ئۆيىنى يالغۇز تاشلاپ بارالمايمەن» دەپ يالۋۇرسىمۇ، ئىلاخۇنباي ئۇنى بېرىشقا زورلاپتۇ. توختىخان: «خوتۇن كىشى خوتۇن كىشىنىڭ قاياشى، بارسام باراي، ئۆيده توختى يوق» دەپ ئويلاپ، كىچىك ئوغلىنى ئىلىپ قاسىم قورساقنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. قاسىم قورساقنىڭ خوتۇنى پەردازلىرىنى قىلىپ بولۇپ، توختىخانغا: «مەن بۇگۈن كىچىنى باي ئادىشىم بىلەن ئۆتكۈزىمەن، سەن ئۇنىڭ مالىيى بىلەن ئۆتكۈزسەن» دەپتۇ. توختىخان: «ئۆلۈمگە رازىمەنكى، مۇنداق ئىشقا رازى ئەمەس-مەن» دەپتۇ. باينىڭ خوتۇنى توختىخاننى زورلاپ كۆندۈرەلمىگەندىن كېيىن، ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. توختى-خان باينىڭ خوتۇنىنى تېگىگە بېسىۋېلىپ تازا ساپتۇ. باينىڭ خوتۇنى ئورنىدىن تۇرۇپ، توختىخانغا كۆ-چى يەتمەي ئۇنىڭ يەردە ئىكراپ ياتقان بالىسىنى دەسسەپ ئۆلتۈرۈپتۇ ۋە توختىخاننى شۇ ئۆيگە سو-لۇۋاپتۇ. توختىخان بالىسىنى باغرىغا بېسىپ، تاڭ ئاتقۇچە يىغلاپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن توختىخان با-لىسىنىڭ جەستىنى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە كېلىپ، ئۆيدىكى ھادىسىنى كۆرۈپ ھوشىدىن كەتكەنىكەن.

بۇ ئىككى دەردمەن شەھەرنى تاشلاپ، كۇده ـ كۆرپىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، شەھەرنىڭ ئەڭ يىراق يې-رىگە جايلاشقان قەبرىستانلىقتىكى گۇمبەزگە بېرىپ جايلىشىپتۇ. توختى كۇندۇزى شەھەرگە كىرىپ كاۋاپچىلىق قىلىدىكەن، توختىخان بالىسىنى كۆتۈرۈپ يۇرۇپ ئوتۇن تېرىيدىكەن. بىر كۇنى توختى شەھەرگە كىرىپ كېتىپتۇ. توختىخان ئوتۇن تېرىشكە جاڭگالغا بېرىپتۇ. شۇ كۇنى باشقا بىر يۇرتنىڭ ھاكىمى شىكارغا چىقىپ، بىر كېيىكنى قوغلاپ كېلىپ توختىخانغا يولۇقۇپ قاپتۇ. توختىخان بۇنىڭ كۆزىگە چۆل پەرىسىدەك كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ توختىخاندىن ھال ـ ئەھۋال سوراپتۇ. توختىخان كەچۈرمىشلە-رىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. ھاكىم:

ـــ سەن كاۋاپچى ئېرىڭنى تاشلا، مەن سېنى ئەمرىمگە ئالاي، ـــ دەپتۇ. توختىخان:

ـــ مەن ئۇنىڭدىن كەچمەيمەن، ـــ دەپتۇ. قانخور ھاكىم كېيىك ئورنىغا توختىخاننىڭ بالىسىنى ئېتىپ، توختىخاننى ئىلىپ كېتىپتۇ ۋە مەھكىمىگە ئاپىرىپ كېچىسى نومۇسىغا تېگىشكە ئۇرۇنۇپتۇ. توختىخان ھاكىمغا قارشىلىق قىپتۇ. ھاكىم ئىلاج قىلالماي، توختىخاننى شەھەر ئايلاندۇرۇپ، سازايى قىلىشقا بۇيرۇپتۇ، ئاندىن زىندانغا ساپتۇ.

توختى كاۋاپچىلىقىنى تۇگىتىپ بارسا ئايالى ۋە بالىسى يوق. ئۇ ئىزدەپ جاڭگالغا كەلسە بالىسى ئۆلۈك ياتقان. ئۇ يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئاخىر كاۋاپچىلىقنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ، خوتۇنىنىڭ راۋابىنى ئىلىپ ئۆگەنگەن پەدىلىرىگە چىلىپ، ئات ئىزىنى بويلاپ خوتۇنىنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ، ئاخىر خوتۇنى بار شەھەرگە كەپتۇ، شەھەردە بىر ناۋاي بىلەن تونۇشۇپ، شۇنىڭغا ئىشلەپتۇ.

كۇنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. كۇنلەرنىڭ بىر كۇنى ھاكىمنىڭ خوتۇنى ئوغۇل تۇغۇپتۇ. ھاكىم-نىڭ ئانىسى:

ـــ ئوغلىڭنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن، دۆلىتىڭنىڭ زىيادە بولۇشى ئۈچۈن زىندانىدىكى كىشىلەرنى ئازاد قىلساق، ـــ دەپتۇ. ھاكىم ماقۇل كۆرۈپ، زىندانىدىكىلەرنى ئازاد قىپتۇ. توختىخان زىندانىدىن چە-قىپتۇ. ئەر ـ خوتۇن تېپىشىپ، بىر ـ بىرىنى كۆرۈپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇلار شەھەردىن يىراق جايغا بېرىپ، دەريادىن سۇ چىقىرىپ، چۆل ـ باياۋاننى گۇللەندۇرۇپ، كېيىنكى ئۆمۇرلىرىنى خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزۈپتۇ.

شەيتاننىڭ تىجارىتى

ۇنلەرنىڭ بىرىدە بىر كىشى ئېغىر يۈك ئارتىلغان ئېشەكنى ھەيدەپ ناھايىتى ئالدىراش كېتىۋاتقان شەيتان بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ ۋە ھەيرانلىق بىلەن سوراپتۇ:

— ئى شەيتان، مۇنچە ئالدىراپ نەگە ماڭدىڭ؟ ئېشەككە ئارتىۋالغىنىڭ نېمە؟

— نەگە ماڭاتتىم، — دەپتۇ شەيتان، — سودا - سېتىق قىلغىلى ماڭدىم. ئېشەككە ئارتىۋالغىنىم ئۇخلىساڭ چۈشۈڭگىمۇ كىرمەيدىغان بازىرى ئىتتىك مال.

— سودىگەرچىلىك قىلاي دېدىم دېگىن، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى، — ئۇنداقتا، سېنىڭ ساتىدىغان مېلىڭ قانداق مال؟

— بۇ ماللارنىڭ ئىسمى كىبىر، ھەسەت، تەمەننا، خىيانەت، كاززاپلىق، رىيا - مەككارلىق دېيىلىدۇ، — دەپتۇ شەيتان.

شەيتاننىڭ سۆزىگە ھەيران بولغان كىشى يەنە سوراپتۇ:

— ئى شەيتان، سەن ئىسمىنى ئاتىغان بۇ نەرسىلەر مال ئەمەس، ساپلا گۇناھقۇ؟ بۇنداق نەرسىلىرىڭنى كىممۇ ئالار؟

— ئالىدۇ، — دەپتۇ شەيتان، — مەسىلەن، كىبىرنى بىلىمىنىڭ تاينى يوق چالا موللىلار ئالىدۇ، ھەتتا يېتىشمەي تالىشىپمۇ قالىدۇ، چۈنكى چالا موللىلار كىبىرگە ناھايىتى ھېرىسمەن كېلىدۇ. ئۇلار نامدارلارغا نەچچە پۈكلىنىپ سالام قىلىدۇيۇ، ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىشنىڭ ئورنىغا قولىدىكى ھاسىسىنى تەڭلەپ پوپوزا قىلىپ قويۇپ ئۆتۈپ كېتىشىدۇ. مانا بۇ كىبىر بولماي نېمە! ھەسەتنى كىشىلەرنىڭ پايدىسىغا، بەختىگە چىدىمايدىغان كىشىلەر ئالىدۇ. بۇنىڭ خېرىدارلىرى ئىچىدە ئەمەلدارلار، ھەتتا پادىشاھلارمۇ بار. بۇنداق ئەمەلدارلار ئەمەل - مەنسەپ كويىدا بىرى يەنە بىرىنى كۆرەلمەي، ئورىغا تىقىش ئۈچۈن پادىشاھقا چاقىدۇ، مەندىن ئېشىپ كېتەرمىكىن، دېگەن خىيال بىلەن پىتنە - پاسات تېرىيدۇ. دېمەك، ھەسەتخورلۇق شەھەردىمۇ، سەھرادىمۇ، ئەمەلداردىمۇ، پۇقرادىمۇ، ئوردىدىمۇ بار. مەن ئۇنى ھەر جاينىڭ، ھەركىمنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ ساتىمەن. تەمەننانى ئۆزىنىڭ ئەمەل - ئىبادىتىنى باشقىلاردىن يۇقىرى چاغلاپ، مەن كۆپ ئەمەل - ئىبادەت قىلدىم، مەنچىلىك ئىستىقامەتلىك كىشى تېپىلمايدۇ، پالانى ئۇنداق، پۇستانى مۇنداق دەپ، ئۆزىنى ھېچكىمگە تەڭ قىلمايدىغان ئەخمەقلەر ئالىدۇ. بۇ خىلدىكى كىشىلەر «تەمەننا مېلى»نى قىممەت باھادا سېتىۋالىدۇ. خىيانەت - كاززاپلىقنى قىسمەن نائەھلى ئېلىپساتارلار كۆپرەك ئالىدۇ. ئۇلار جىڭ - تارازا، گەز - مېتىرلارنى ساق تۇتمايدۇ،

خېرىدارلارنى بابلىماقنىڭ غېمىدە يۈرىدۇ، ئەرزان مالغا قىممەت باھا قويىدۇ. بەزىلەر قەسەم بىلەن كاززاپلىقىنى يوشۇرىدۇ. ئۇلار ھەتتا ئۆزىنىڭ خوتۇن - بالىلىرىغىمۇ راست گەپ قىلمايدۇ. بۇ خىل مالغا ئەنە شۇ خىلدىكى كىشىلەر تازا ئېھتىياجلىق. رىيا - مەككارلىقنى خالىس خىزمەت قىلمايدىغان كىشىلەرگە ساتىمەن. بۇنداقلار مەيلى ئىبادەت قىلسۇن، مەيلى ئىش - ھەرىكەتتە بولسۇن، ھەممىنى مەلۇم غەرەزدە قىلىدۇ. ئۇلار ئاتا - ئانىسىغا بولسۇن، تەربىيە بەرگەن ئۇستازلىرىغا بولسۇن خالىس خىزمەتتە بولمايدۇ.

شەيتان ئاخىردا شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي يولۇچى، ئەگەر مېنىڭ سۆزۈمگە پۇتمىسەڭ ۋە ياكى مالىلىرىمنىڭ خېرىدارلىرىنىڭ كۆپ ئىكەنلىكىگە ئىشەنمىسەڭ، مەن بىلەن بىللە جاھان بازىرىغا بارغىن. ناۋادا كېرەك بولسا خالىغان مالىلىرىڭنى سېتىۋال، — دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى شەيتانغا مەڭ لەنەت، ئۇنىڭ مالىلىرىنى سېتىۋالغۇچىلارغا يۈز مەڭ نەپرەت ئوقۇپ، ئاشۇ خىل مالىلارنى ئالىدىغان خېرىدارلارنىڭ چېقماسلىقىنى ئاللادىن تىلەپ، ياقىسىنى چىشلىگىنىچە ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

پادشاهنىڭ سالمى

امانىنىڭ زامانىسىدا بىر دانىشمەن سەپەرگە چىقماقچى بولۇپ، مىڭ تىللانى بىر ئەتىارغا ئامانەت قويۇپ كېتىپتۇ. بىرقانچە ئايدىن كېيىن قايتىپ كېلىپ ئەتتارىدىن مىڭ تىللانى سوراپتۇ، لېكىن ئامانەت ئالغۇچى تېنىۋاپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن دانىشمەن جېدەللىشىپ بوغۇشۇپ قاپتۇ. ئادەملەر توپلىشىپ، دانىشمەنگە نەسىھەت قىلىپ:

— بۇ ئادەم ئىنتايىن ئىنسافلىق، ئەگەر سىزدىن مىڭ تىللا ئالغان بولسا، ھەرگىزمۇ تېنىۋالمىغان بولاتتى، — دېيىشىپتۇ. بەزىلىرى:

— ئەگەر يەنە جېدەللەشسەڭ، ئۆزۈڭ زىيان تارتىسەن، — دەپ دانىشمەننى قورقۇتۇپتۇ. دانىشمەن نائىلاجلىقتىن ئۆز ئەھۋالىنى يېزىپ پادىشاھقا سۇنۇپتۇ. پادىشاھ ئەھۋالنى ئوقۇپ:

— سىز ئۇنىڭ دۇكىنىنىڭ ئالدىدا ئوچ كۈن ئولتۇرۇڭ، تۆتىنچى كۈنى مەن شۇ جايدىن ئۆتۈپ سىزگە سالام قىلىمەن، سىز گەپ قىلماي ئولتۇرىۋېرىڭ. مەن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن پۇللىرىڭىزنى تەلەپ قىلىڭ، ئۇ نېمە دېسە، دەرھال كېلىپ ماڭا خەۋەر قىلىڭ، — دەپتۇ.

دانىشمەن پادىشاھنىڭ دېگىنى بويىچە ئامانەت ئالغۇچىنىڭ دۇكىنى ئالدىدا ئوچ كۈن ئولتۇرغانىكەن، تۆتىنچى كۈنى پادىشاھ ناھايىتى ھەيۋەت بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ دانىشمەننى كۆرۈپتۇ ـ دە، ئېتىنىڭ چۈلۈۋرىنى تارتىپ بۇرۇلۇپ دانىشمەنگە ھۆرمەت بىلەن سالام بېرىپتۇ ۋە:

— ئى بۇرادىرىم، كەچ كىرگەندە مېنىڭ قېشىمغا بېرىڭ، قانداق دەرد ـ ئەھۋالىڭىز بولسا، ماڭا ئېيتىڭ، — دەپ يولىغا راۋان بوپتۇ. دانىشمەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپلا جايىدا ئولتۇرىۋېرىپتۇ. ئامانەتكار بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قورقۇپ كېتىپ، دانىشمەنگە:

— ئى تەقسىر، ئۆتكەن ئىشلارنى ماڭا قايتىدىن سۆزلەپ بېرىڭ. ماڭا ئامانەتنى بەرگەندە كىم بار ئىدى؟ قەيەردە بەرگەنىدىڭىز؟ ئېھتىمال ئۇنتۇپ قالغان بولۇشۇم مۇمكىن، — دەپ يېلىنىپتۇ. دانىشمەن مىڭ تىللانى ئامانەت بېرىش جەريانىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، ئامانەت ئالغۇچى:

— سىز راست دەۋاتىسىز، ئەمدى يادىمغا كەلدى، — دەپ دانىشمەنگە مىڭ تىللانى بېرىپ، ئۇستىلەپ كۆپ ئەپۇ سوراپتۇ.

ئىشچان قىز

زامانىنىڭ زامانىسىدا، ئىسمى ئۆزگىرىپ كەتكەن بىر يۇرتتا بىر ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى قەيىس ئىكەن. ئۇنىڭ ئايالى ئۆلۈپ كېتىپ، بىر جۈپ قوشكېزەك قىزى بىلەن قاپتۇ. قىزلارنىڭ بىرىنىڭ ئىسمى پاتىمە، بىرىنىڭ ئىسمى زۆھرە ئىكەن.

قەيىسنىڭ ئايالى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، قايتا ئۆيلىنىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، بىر جۈپ قىزىنى تەربىيىلەپ چوڭ قىلىشنى ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك بۇرچى قىپتۇ. بۇ ئارزۇغا يېتىش ئۈچۈن جاپا تارتسا ئۆكۈنمەپتۇ، ئېغىر بېسىملارغا يۈكۈنمەپتۇ، قىزلارنى ياخشى تەربىيىلەپتۇ، لېكىن ئىككى قىز-نىڭ مىجەزى ئىككى خىل بولۇپ يېتىشىپ چىقىپتۇ. پاتىمە ئىشچان، قانائەتچان، كۆيۈمچان ئىكەن، زۆھرە ھۇرۇن، ھاكاۋۇر ئىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى قەيىس ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. ئۇ ئىككى قىزىنىڭ تەقدىرىنى ئويلاپ بېشى قېتىپتۇ، ئاخىر كۆزىنىڭ تىرىكىدە ئۆي - مۈلۈكلىرىنى بۆلۈپ قويۇشنى ئويلاپ، پاتىمە بىلەن زۆھرەنى چاقىرىپ ئۆز خىيالىنى ئۇلارغا ئېيتىپتۇ. زۆھرە:

— مەن ئۆي ۋە ئۆي بىساتلىرىنى ئالىمەن، — دەپتۇ. قەيىس بۇ گەپنى ئاڭلاپ ناھايىتى ئازابلىنىپ:

— ئىككى بولسا بىرى سېنىڭ، بىرى پاتىمەنىڭ بولسۇن، — دەپتۇ. زۆھرە زادى كۆنمەپتۇ. پاتىمە:

— سىڭلىم ئۆزى دېگەنلىرىنى ئالسۇن. ئەگەر سەن رازى بولساڭ مەن قوناقتىن بىر پۇت، تورۇسقا قىسىقلىق بىر سىقىم كۈدە ئۇرۇقى، بىر يۈز توققۇز تال تاۋۇز ئۇرۇقىنى ئالسام بولدى، — دەپتۇ.

قەيىس ئۇلارغا دۈۋەت - قەلەم ئەكەلدۈرۈپ ۋەسىيەتنى يېزىپ بولۇپ ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ، ئىككى قىز يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئورنىغا كەلمەپتۇ.

ئاتىسىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرى تۈگەپ يەتتە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، زۆھرە پاتىمەنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.

پاتىمە ئامالسىز ئۆزىگە تەئەللۇق قوناق، تاۋۇز، كۈدە ئۇرۇقىنى ئېلىپ، ئۆيدىن چىقىپ ناھايىتى يىراق دەريا بويىدىكى بوزغا يېتىپ بېرىپتۇ.

پاتىمە گەرچە بۇ يەردە ئادەم بولمىغىنى بىلەن تېرىلغۇ قىلىشقا ئەپلىك جاي ئىكەنلىكىنى پەملەپتۇ - دە، مۇشۇ ئورۇندا ماكانلىشىشنى ئويلاپتۇ.

بۇ يەردە تۈرلۈك ھايۋانلار كۆپ بولۇپ، يىرتقۇچلاردىن كېچىسى ئوت قالاش بىلەن قوغدىنىپتۇ. ياۋا ئالما، نەشپۈتلەرنى يىغىپ، بىر تەرەپتىن، يېسە، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇنى چوڭ بىر تۈزلەڭلىكنىڭ

ئۇ يەر ـ بۇ يېرىگە كۆمۈپ قويۇپتۇ. كۆمۈلگەن ئالما، نەشپۈتنىڭ پۇرىقىنى ئالغان ياۋا چوشقىلار كېلىپ، ئالما، نەشپۈتلەرنى ئىزدەپ تۇزلەڭلىكنىڭ ھەممە يېرىنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىپ قېزىۋېتىپتۇ. توپا يۇمشاپتۇ.

پاتمە قېزىۋېتىلگەن يەرنىڭ كۆپ قىسمىغا قوناق، ئاز قىسمىغا تاۋۇز ۋە كۈدە تېرىپتۇ. زىرائەتلەر ئۇنۇپ چىققاندىن كېيىن، پاتمە كېچىسى پۈتۈن ئەتراپقا گۈلخان يېقىپ زىيانداشلاردىن ساقلاپتۇ. بۇ يەردە ياۋا ئۆچكىلەر كۆپ ئىكەن. پاتمە ئۇلارنى ئەپلەپ ـ سەپلەپ ئۆزىگە رام قىلىۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى سېغىپ سۈتىنى ئىچىپ كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ.

تاۋۇزلار پىشىپ، قوناق باش ئېلىپ، كۈدە كۆرپە بولغاندا، بىر شەھەرنىڭ شاھزادىسى ئوۋغا چىقىپ يولدىن ئادىشىپ بۇ يەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئۆز ئېلىدە كۆرۈپ باقمىغان بۇ مۆجىزىلەرنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ. ئۇسساپ كەتكەن شاھزادىنىڭ تەنتەك ھەمراھلىرى، نېمە بولسا بولسۇن يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ، بىر تاۋۇزنى چېقىپ يېمەكچى بولغانىكەن، تاۋۇزدىن «ئىشلىگەن چىشلەيدۇ، ئىگىمىزدىن سوراپ يېسەڭلار دەردىڭلارغا داۋا بىز، رەنجىڭلارغا شىپا بىز. ئەدەپسىزلىك قىلساڭلار، قان چىقارماي بوغۇزلاپ، تۈيدۇماستىن يۇڭۇزلاپ، جېنىڭلارنى ئېلىپ ياندا قويىدىغان بىۋاپا بىز» دېگەن سادا كەپتۇ. شاھزادە:

ــ بەس، توختاڭلار ! ــ دەپتۇ. شاھزادىنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئۇلار تاۋۇزلارنىڭ ئىگىسىنى تېپىش ئۈچۈن ئەتراپنى ئىزدەپتۇ. بىر چاغدا ئۇلار بىر ئالمۇقتا كەپتۇ. شاھزادە ئاتتىن چۈشۈپ:

گۈلدىن كۆڭلەك كىيىپتۇ
زەپ ياراشقان ئالىچۇق.

سالام ئىلىك ئالسىكەن،
قولى ئالتۇن قارانچۇق.

دەپتۇ. پاتىمە شاھزادىنىڭ سالىمىنى ئاڭلاپ:

ساڭىمۇ سالام يېگىت،
ئالىچۇققا مەرھەمەت.

ھەق ئالمايمەن تائامغا،
كەپىكى پەقەت رەھمەت.

دەپتۇ. شاھزادە ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئالىچۇققا كىرىپ، تۆردىن ئورۇن ئاپتۇ. ئامان ـ ئېسەنلىك سورىشىپ بولغاندىن كېيىن پاتىمە تالاغا چىقىپتۇ ـ دە، ئىككى تاۋۇزنى قولتۇقلىغىنىچە كىرىپ:

تاۋۇز تىلاي سىلەرگە،
ئاۋۇال تائام دەپتىكەن.

بۇرۇنسىدا خىزمىتىمۇ،
ئىشتەي بىلەن يەپتىكەن.

دەپتۇ ۋە تاۋۇز تىلىپ، مېھمانلارنى يېيىشكە تەكلىپ قىپتۇ. مېھمانلار ھەرقانچە ئۇسساپ كەتسىمۇ يېيىشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ. شاھزادە:

ھېلى تاۋۇز دېگەنتى
ئىشلىگەن چىشلەيدۇ دەپ.

باشلاپ بەرسە ئىگىسى،
ھۇزۇر ئالساق بىزمۇ يەپ.

دەپتۇ. پاتىمە ئۇلارنىڭ تاۋۇز كۆرۈپ باقمىغانلىقىنى پەملەپتۇ ـ دە، ئالدى بىلەن ئۆزى ئېغىز تېگىپتۇ. شاھزادە ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئۇسساپ ئۆلەي دەپ قالغاچقا، ئۇرۇق ۋە شاپىقىنى قوشۇپ يېگىلى تۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن پاتىمە:

مال سويغان گۆشىنى يەر،
تېرە يېگەننى كۆرمىدىم.

گۆشىنى يەپ توختىغان،
سۆڭەك يېگەننى كۆرمىدىم.

دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپتۇ.

شاھزادە ئۆزلىرىنىڭ بۇ يېڭى تۆئىمىنى يەپ قاملاشتۇرالمىغانلىقىنى ناھايىتى ئىتتىك سېزىپتۇ ـ دە:

شاپىقىنى يېمەيتتۇق،
تاتلىقلىقى يېگۈزدى.

تەشنالىقنى قاندۇرۇپ،
يەنە بارمۇ دېگۈزدى.

دەپتۇ. پاتىمە يەنە تاۋۇز ئەكىرىپ ئۇلارغا تىلىپ بېرىپتۇ. ئۇلار قانغۇچە يەپ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇپ-تۇ. مېھمانلار ھاردۇقىنى چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن، نۇرغۇن رەھمەتلەر ئېيتىپ يۇرتقا قاراپ يول ئاپتۇ.

شاھزادە ئاتقا مىنىپ يولغا چىققاندىن كېيىن، تەكرار ـ تەكرار ئارقىغا قاراپتۇ. ھەمراھلىرى شاھزادىنىڭ ئاشىقى بىقارار بولغانلىقىنى سېزىپتۇ.

ئۇلار يۇرتىغا يېتىپ بېرىشى بىلەن شاھزادە سامانەك سارغىيىپ كېتىپتۇ. تېۋىپ تەكلىپ قىلىپ، داۋالاتسىمۇ شىپا تاپماپتۇ. پادىشاھ ئوغلىنىڭ ھالىدىن ئەنسىرەپ، ھەممۇ ھاكىم بىلگەنلىرىنى سۇرۇشتۇرۇپتۇ. شاھزادىنىڭ ھەممۇ ھاكىملىرى ئۇۋ ئۈستىدە كۆرگەنلىرىنى پادىشاھقا يېتىپ بېرىشتى. پادىشاھ ئوغلىدىن ۋەزىر ـ يېڭىسىغچە بايان قىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ تېخىمۇ قىزىقىپتۇ. پادىشاھ ئوغلىدىن ۋەزىرىنى ئوردىدا قالدۇرۇپ، سول قول ۋەزىرىنى ۋە باشقا خىزمەتچى ـ مۇھاپىزەتچىلەرنى ئېلىپ ھېلىقى قىزنى زىيارەت قىلىشقا جابدۇنۇپتۇ. شاھزادە تېتىكلىشىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاتىسى بىلەن بىللە بېرىشنى ئىلتىماس قىپتۇ. پادىشاھ ماقۇل كۆرۈپتۇ.

ئۇلار ئۈچ كۈن يول مېڭىپ قىز بار دىيارغا يېتىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ئەتراپىدىكى يېشىللىق ۋە ئوخشاپ كەتكەن قوناق، تاۋۇزلارنى كۆرۈپ ھاياجىنىنى باسالماي قاپتۇ.

ئالىچۇقنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

شاھ دەپتىمەن ئۆزۈمنى،
بىر تۇپ دەرەخ تىكمەيمۇ.
شاھنىڭ شاھى بۇندا ئىكەن،
خەق مېنى شاھ دېگەيمۇ.

شاھ قىزىم سالام ساڭا،
قولۇم كۆكسۈمدە مانا.
ھۇزۇرۇڭغا كىرەيمۇ؟
جاۋابىڭنى بەر ماڭا.

دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان قىز مۇلايىم ئاۋازدا:

ئەسسالام، شاھ ئاتىمىز،
سالامەتمۇ تەنلىرى؟
بەختلىكمۇ قېرى ـ ياش،
تىنچ ـ ئامانمۇ ئەللىرى؟

ھۇزۇرۇمغا سىلەرنى
قىزغىن تەكلىپ قىلىمەن.
شاھ ئاتام دۇئا بەرسە،
شۇنچە خۇرسەن بولىمەن.

دېگەن جاۋابنى بېرىپ، پادىشاھقا ئېگىلىپ سالام بېرىپ ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ.

مېهمانلار ئۆيگە كىرىپ ئورۇن ئېلىپ بولغاندىن كېيىن، قىز ئۇلارغا تاۋۇز تىلىپ ئەكەپتۇ، پادىشاھ ۋە مەمراھلىرى بۇ تۆئىمنى يەپ مەيران بوپتۇ. پاتمە كەينىدىن سۆت، كۆجە كەلتۇرۇپتۇ. مېھمانلار بۇنى ئىچىپ تېخىمۇ ھۇزۇرلىنىپتۇ. پادىشاھ ئوۋ قىلىپ گۆش يېيىشنى بىلگەن بىلەن، سۆتتىن پايدىلىنىشنى بىلمىگىنىگە، ئاشلىقنى يىراق جايلاردىن ئالتۇنغا تېگىشىپ ئېلىپ كەلگىنى بىلەن، تېرىپ كۆپەيتىشنى بىلمىگىنىگە ئەپسۇسلىنىپتۇ.

تاماقتىن كېيىن، پادىشاھ پۇتۇكچىگە بۇگۇندىن باشلاپ پادىشاھلىقنى پاتمەگە ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقى ھەققىدە جاكارنامە يېزىشنى بۇيرۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پاتمە نۇرغۇن تۆزۈت ۋە ھۆرمەت بىلەن رەت قىپتۇ. پادىشاھ ئاخىر قىزنى ئۆزىگە مەسلىھەتچى بولۇشقا ئۈندەپتۇ. پاتمە ئامالسىز ماقۇل بوپتۇ. ئۇ پادىشاھقا مەسلىھەت بېرىپ، بۇز ئېچىشنى تېخىمۇ كېڭەيتىپتۇ.

ئارىدىن ئۇچ يىل ئۆتۈپتۇ. شاھزادە پاتمەگە كۆيۈپ كاۋاپ بولۇپ، كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇنىڭغا ئۆز مۇھەببىتىنى ئىزھار قىپتۇ. لېكىن، پاتمە مۇنداق بىر شەرت قويۇپتۇ:

— زۆھرە ئىسىملىك سىڭلىم بار، شۇنى تېپىپ ئەكەلدۈرسىڭىز ئاندىن توي قىلىمەن، — دەپتۇ.

شاھزادە زۆھرەنى ئىزدەپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. قەيىستىن قالغان ماكانغا بارسا، زۆھرە يوق ئىكەن. قولۇم ـ قوشنىلاردىن سۈرۈشتە قىلسا، زۆھرە ئاتىسىدىن قالغان مال ـ مۈلۈكلىرىنى بۇزۇپ ـ چېچىپ تۈگىتىپ، ئۆيلەرنىمۇ سېتىپ توزۇتۇپ، قەزرگە بوغۇلۇپ، قۇل بازىرىدا سېتىلىپ باشقا يۇرتقا كەتكەنكەن.

شاھزادە يۇرتمۇيۇرت ئىزدەپ ـ سۈرۈشتۈرۈپ، ئاخىر ئۇنى بىر قۇل بازىرىدىن تېپىپتۇ. ئۇنىڭ مەيدىسىگە باھاسى ئېسىقلىق بولۇپ، باشقا قۇللاردىن خېلى ئەرزان ئىكەن. شاھزادە ئاخىر ئۇنى سېتىۋېلىپ ئۈستۈبشىنى يېڭىۋشلەپ، يولدا ياخشى كۈتۈپ، پاتمەنىڭ يېنىغا قايتۇرۇپ كەپتۇ. پاتمە بىلەن زۆھرە قۇچاقلىشىپ يىغا ـ زار قىلىشىپتۇ.

زۆھرە پاتمەنىڭ ھۇزۇرىغا كەلگەندىن كېيىن ھەپتە ئۆتمەي ھەسەت قىلىشقا باشلاپتۇ، لېكىن چاندۇرماپتۇ. ۋەدە بويىچە شاھزادە بىلەن پاتمەنىڭ توي تەييارلىقى باشلىنىپتۇ. ئەتە توي دېگەن ئاخشىمى تۈيۈقسىزدىن پاتمە بىھوش بولۇپ يىقىلىپتۇ. پادىشاھ ئۆز ساقلىنى يۇلۇپ ھەسرەت چېكىپتۇ، شاھزادە ئۆزىنى كاچاتلاپ سەلدەك ياش تۆكۈپتۇ، ئەل ـ يۇرت قايغۇغا چۆمۈپتۇ. دەل شۇ چاغدا كوربىدىكى خام سۆتتىن:

بۇ كېسەلگە مەن داۋا،
زەھەر بەردى بىۋاپا.

كۆرۈپ تۇردۇم ھەممىنى،
زۆھرە دېگەن بىۋاپا.

دېگەن زۇۋان چىقىپتۇ. بۇلۇڭدىكى قوناق:

خام سۆت يالغان سۆزلىمەس،
راستلىقىغا مەن گۇۋاھ.

دەپتۇ. تاۋۇز، سېۋەتتىكى كۈدە:

سۆزى توغرا، بىز گۇۋاھ،
قېچىپ كەتمىسۇن ھەرگىز

زۆھرە دېگەن بىۋاپا.

دەپتۇ. شاھزادە دەرھال خام سۈتنى پاتمەنىڭ ئاغزىغا تېمىتقانىكەن، پاتمە كۆزىنى ئېچىپ ئېسىگە كەپتۇ. پاتمە سوئال نەزەرى بىلەن شاھزادىدىن بۇرۇن سۈت، قوناق، كۈدىلەر بايىقى سۆزلەرنى تەكرارلاپتۇ. غەزەپلەنگەن خەلق زۆھرەنى تۈتۈپ، چېچىنى يۇلۇپتۇ. پاتمە خەلقە ھاي بېرىپ، ئۇلارنى توختىتىپتۇ. خەلق ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. پاتمە:

— ياق! بۇنىڭغا ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن ئۆمۈرلۈك بىر ۋەزىپە بېرەيلى. شەھىرىمىزنىڭ شەرقىدە بىر ئىگە — چاقسىز بوۋاي، غەربىدە بىر ئىگە — چاقسىز موماي بولۇپ، ئۇلار ھالىدىن كېتىپ، ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالغان، زۆھرە ئۇلارنىڭ ئاش — ئوزۇقىنى تەييارلاپ، ئۇلارغا كېچە — كۈندۈز قارىسۇن، — دەپتۇ.

زۆھرە گۇناھىنى يۇيۇش ئۈچۈن مەجبۇرىي شۇلارغا قاراشقا بەلگىلىنىپتۇ.

پادىشاھ پاتمەنىڭ سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن ئوتتۇز كۈن ئويۇن — تاماشا، قىرىق كۈن توي — تۆكۈن قىلىپ، شاھزادە بىلەن چېتىپ قويۇپتۇ.

«ياخشىلىققا ياخشىلىق ھەركىمنىڭ ئىشى، يامانلىققا ياخشىلىق ئاقىلنىڭ ئىشى» دېگەن سۆز شۇ- نىڭدىن قالغانمىش.

ئېرىك بولغان پېرىك بولۇر

ئۇرۇنقى زاماندا بىر باي ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ نۇرغۇن يەر ـ زېمىنى، ھېسابسىز چارۋىلىرى بار ئىكەن. باينىڭ ئوچ قىزى بولۇپ، چوڭ قىزىنىڭ چېچىغا ئاق كىرىپتۇ، كىچىك قىزىنىڭ يېشى ئوتتۇزغا ئولىشىپتۇ. باينىڭ قىزلىرى ناھايىتى چىرايلىق بولغاچقا، تەرەپ ـ تەرەپتىن ئەلچىلەر كەلگەنكەن. باي ئاچ كۆز، تويماس بولغاچقا، ئەلچىلەرنى جاھاندا ماڭا تەڭ كەلگۈدەك باي بولسا قىزىمنى بېرىمەن، بولمىسا بەرمەيمەن دەپ، يولغا سالىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن قىزلىرى ئولتۇرۇپ قالغانكەن.

ئۇ باينىڭ بىر تاز قويچىسى بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ جاڭگالغا مال باققىلى كېتىۋاتسا، چاتقاللار ئارىسىدىن بىر بۆرە چىقىپ قويلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ، ئادەمگە ئوخشاش سۆزلەپ:

— ئەي تاز، قويۇڭدىن بىرنى بەر، قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، — دەپتۇ. قويچى تاز قورقۇپ كېتىپ:

— ئەي بۆرە غوجام، قوي مېنىڭ ئەمەس، باينىڭ. ئەگەر بىر قوينى سىلىگە بېرىپ قويسام، بىر يىل ۋاقتىم بىكارغا كېتىدۇ، چۈنكى مېنىڭ بىر يىللىق ئىش ھەققىم بىر قوزىلىق قوي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. بۆرە تازنىڭ ھالىنى كۆرۈپ:

— ئەي تاز، ئۇنداق بولسا بايدىن سوراپ كەلگۈچە قويۇڭنى يېمەيدىغانلىقىمغا قەسەم قىلىپ بەرسەم ئۇنامسەن؟ — دەپتۇ. قويچى تاز:

— قەسەم قىلىپ بەرسىلە ئۇنايمەن، — دەپتۇ.

— ئەگەر سەن بايدىن سوراپ كەلگۈچە قويۇڭنى يېسەم، ئۆيىدە قىزى تۇرۇپ ئەرگە بەرمىگەن بېخىللارنىڭ بېخىلى بولۇپ كېتەي، — دەپ قەسەم قىپتۇ بۆرە.

قويچى تاز بۆرىنىڭ قەسىمىنى ئاڭلاپ خىيالىغا باينىڭ ئوچ قىزى كەپتۇ ـ دە:

— ئەي بۆرە غوجام، مېنىڭ خوجايىنىمنىڭمۇ ئوچ قىزى بار، ئالدىنىڭ بېشى ئاقاردى، كىچىكىنىڭ يېشى ئوتتۇزغا ئولاشتى. ئولارنى ئەرگە بەرگەن بولسا، ئالدى بىرنەچچە پەرزەنت كۆرگەن بولاتتى. ئەگەر سىلىنىڭ مۇشۇ قەسەملىرىنى ئېلىپ خوجايىنىنىڭ ئالدىغا بارسام تېرەمنى تەتۇر سويىدۇ، — دەپ، باينىڭ ئالدىغا بۆرە ئوچۇن قوي سوراپ بېرىشقا ئۇنماپتۇ. بۆرە تازنىڭ بارغىلى ئۇنمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

— باشقا قەسەم قىلىپ بەرسەم ئۇنامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— قېنى، مەن ئاۋۋال قەسەملىرىنى ئاڭلاپ باقاي، — دەپتۇ قويچى تاز.

— ئەگەر سەن قوينى سوراپ كەلگۈچە قويۇڭنى يېسەم، مال - مۈلكىنىڭ ئۆشرە - زاكىتىنى ئايرىمايدىغان جازانىخورلاردىن بولاي، — دەپ قەسەم قىپتۇ بۆرە.

قويچى تاز بۇ قەسىمنى ئاڭلاپ دەرھال بايىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپتۇ - دە:

— ۋاي بۆرە غوجام، مېنىڭ خوجايىنىمۇ نەچچە مىڭ قوي، تۆگىسى تۇرۇپ زاكات ئايرىماي، يا ئاشلىقتىن ئۆشرە ئايرىماي، جازانىخور لۈق بىلەن كاتتا باي بولۇپ كەتكەن. مەن بۇ گەپنى كۆتۈرۈپ بارسام يەۋاتقان نېنىمدىن ئايرىلىپ قالىمەن، — دەپتۇ.

بۆرە يەنە:

— بۇنىڭدىن باشقا قەسەم قىلىپ بەرسەم بارامسەن؟ — دەپتۇ.

— ئاۋۋال قەسەم قىلىپ باقسىلا، مەن ئاڭلاپ باقاي، — دەپتۇ تاز. بۆرە يەنە:

— ئەگەر سەن بايدىن قوينى سوراپ كەلگۈچە قويۇڭنى يەيدىغان بولسام، ئىشىكىنىڭ ئالدىدا مەسچىت تۇرۇپ ئۆيىدە ناماز ئوقۇيدىغانلار قاتارىدا بولاي، — دەپ قەسەم قىپتۇ.

قويچى تاز بۇ قەسىمنى ئاڭلاپ يەنە ئۆز

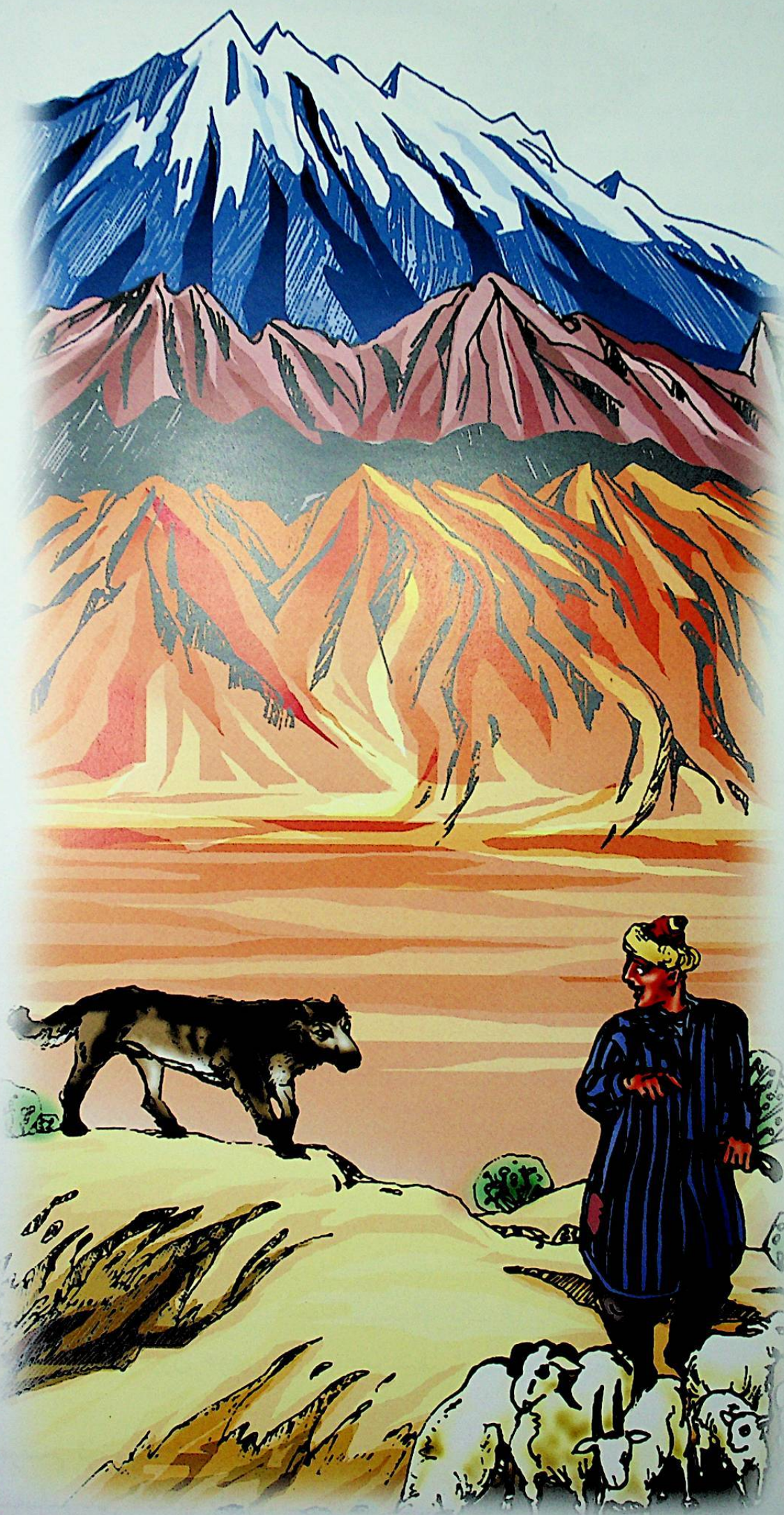

خوجايىننىڭ كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ:

— ئەي بۆره غوجام، مېنىڭ خوجايىنىمنىڭ ئىشكى ئالدىدا مەسچىت بار تۈرۈپ نامازنى ئۆيدە ئۆتەيدۇ. بۇنى بىلىپ تۈرۈپ سىلىنىڭ بۇ گەپلىرىنى كۆتۈرۈپ بارسام، مېنىڭ يېگەن نېنىم هارام بولامدۇ؟ — دەپ يەنە ماڭغىلى ئۇنىماپتۇ. بۆره قويچى تازنىڭ ماڭمىغانلىقىنى كۆرۈپ پەيلىنى بۇزۇپ:

— سەن بايدىن قوي سوراپ كەلمىسەڭ سېنى يەيمەن، — دەپ خىرس قىپتۇ. بۆرىنىڭ ئەلپازىنى كۆرگەن تاز قورقۇپ كېتىپ:

— ئازراق تەخىر قىلىپ تۇرسىلا، هازىر كېلىمەن، — دەپ ئۆله - تىرىلىشىگە باقماي، يىقىلىپ - قوپۇپ توپىسىنى قاقماي باينىڭ ئالدىغا قاراپ كېتىپتۇ.

قويچى تاز باينىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىپ بولغان ئەھۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپ، بۆرىنىڭ بېرىنچى قەسىمىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. دېگەندەك، باي بۆرىنىڭ بىرىنچى قەسىمىنى ئاڭلاپ:

— هۇ، بېشىڭنى يەيدىغان تاز، تېرەڭنى تەتۇر سويىمەن، سەن نېمە يالغان سۆزلەيسەن! — دەپ قولىغا پىچاق ئېلىپ ئۇنى قوغلاپ كېتىپتۇ. قويچى تاز بايغا يالۋۇرۇپ - يېلىنىپ مىڭ تەستە ئۇنى پەيلىدىن ياندۇرۇپ، بۆرىنىڭ ئىككىنچى قەسىمىنى ئېيتقانىكەن:

— هۇ، ئاقچى تاز، كۆكچى تاز، سەن مېنى هاقارەتلىگۈچى بولدۇڭمۇ؟ كۆزۈمدىن يوقال! — دەپ قولىغا توقماق ئېلىپ قوغلاپ كېتىپتۇ. قويچى تاز بايغا يەنە يالۋۇرۇپ:

— كەتسەمۇ كېتەي، بىراق قويلارنى كۆرسىتىپ قويۇپ كېتەي، — دەپتۇ.

— تولا كاپشىماي قويلارنىڭ يېنىغا بار! — دەپتۇ باي يادىغا قويلىرى كېلىپ، تازنى هەيدەپتۇ. بۇ چاغدا قويچى تاز بۆرىنىڭ ئۇچىنچى قەسىمىنى ئېيتىپتۇ. باي بۇنى ئاڭلاپ:

— هۇ نائىنساپ تاز، يېگىنىڭ هارام بولغۇر تاز. بۆرىمۇ گەپ قىلغان بارمۇ؟! قوي يېمەيدىغان بۆرىمۇ بارمۇ! سەن شۇنچە قوينى بۆرىگە تاشلاپ بېرىپ بۇ يەرگە كەلدىڭما؟ هاڭۋاقماي، قويلارنىڭ يېنىغا بار! — دەپ هەيدەپتۇ. قويچى تاز:

— ماڭا ئىشەنمىسىلە، مەن بۆرىگە نېمە دەپ بارىمەن، يەم بولغىلىمۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆره بارمىغىنىم تۈزۈك، بولمىسا ئىككىمىز تەڭ بارىمىز، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. باي ئۇنى ماڭغۇزالماي ئۆزىمۇ بىرگە بېرىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

باي قويچى تازنى ئالدىغا سېلىپ بارسا، قويلار جايىدا تۇرۇپتۇ، سانسا هەممىسى ساق چىقىپتۇ، لېكىن بۆرىنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. باي تازدىن:

— بۆره قېنى؟ — دەپ سوراپتۇ. تاز:

— مەن ئۆيگە قايتقاندا مۇشۇ يەرده قويلارغا قاراپ قالغان، — دەپتۇ.

باي تۇرۇپ ئويلىنىپ قاپتۇ ۋە بۆرىنىڭ ۋەدىلىرىنىڭ هەممىسى ئۆزىنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرى ئىكەنلىكىنى ئۆز ئىچىده ئىقرار قىپتۇ. بۇنىڭدىن ئەجەبلەنگەن باي، بۆره قوي يېمىگەن يەرده مەن نېمە ئۈچۈن ئىنساپلىق بولمايمەن، نېمە ئۈچۈن شۇكۇر - قانائەت قىلمايمەن؟! مەن بىر بۆرىچىلىك بولالمىدىم، دەپ ئويلاپ قورقۇپ قاپتۇ هەم شۇ جايىنىڭ ئۆزىدىلا:

— هەي قويچى تاز، سەن ئۈچ قىزىمدىن قايسىسىنى ئالساڭ شۇنى بېرەي، — دەپتۇ. قويچى تاز:

— ئەي باي ئاكا، سىلىنىڭ چوڭ قىزلىرى مېنى يامان كۆرىدۇ، سىلىنىڭ خىزمەتلىرىده بولغاندىن بۇيان بىرەر قېتىممۇ ئۇنىڭ ئاغزىدىن ياخشى گەپ ئاڭلاپ باقمىدىم. ئۇ مېنى كۆرسىلا:

لەپپە، لەپپەك، لەپپەك تاز،
گېپپى يوغان بەتتام تاز.
لەپپە، لەپپەك، لەپپەك تاز،
بېشى يېغىر، شورتاك تاز.

دەپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەي مېنى بەك زاڭلىق قىلىدۇ. مەن شۇ چوك قىزلىرىنى ئالسام، ــ دەپتۇ. باي رازىلىق بېرىپتۇ ۋە چوك قىزىنى تازغا چېتىپ قويۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن باي كەلگەن ئەلچىلەرنى قايتۇرماي، قالغان ئىككى قىزىنىمۇ ياتلىق قىپتۇ.

باي قىزلىرىنى ئەرگە بېرىپ بولغاندىن كېيىن، ئېشىنچا مال، ئاشلىقلىرىنىڭ ئۆشرە ـ زاكىتىنى ئايرىپ، يۇرت خەلقىگە تارقىتىپ بېرىپتۇ. باينىڭ چوك قىزىمۇ دەسلەپتە يىغلاپ ـ قاقشىغان بولسىمۇ، تەقدىر شۇنداق ئوخشايدۇ دەپ، ئۆزى ياخشى كۆرمىگەن تاز بىلەن بىرگە ئۆتۈشكە كۆنۈپ قاپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، «ئېرىك بولغان پىرىك بولۇر» دېگەن گەپ باينىڭ چوك قىزى بىلەن قويچى تازنىڭ كەچۈرمىشىدىن قالغانكەن.

ئالىيشىل توخۇم

ئۇنىڭدىن كۆپ يىللار ئىلگىرى بىر شەھەر بولغانىكەن. بۇ شەھەرنىڭ كىشىلىرى خاتىرجەم، راھەت ـ پاراغەتلىك تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. شۇ راھەت ـ پاراغەتلىك تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان كىشىلەر قاتاردا سەمەت ئىسىملىك بىر كىشى بولۇپ، ئۇ ئايالى بىلەن باشقا كىشىلەرگە ئوخشاش ھالال ئەمگەك قىلىپ خاتىرجەم ياشايدىكەن. سەمەت بىلەن ئايالى ناھايىتى ئىناق بولۇپ، خۇدا قوشقان بىر جۈپلەر ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا تاپا ـ تەنە، بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىدىغان سۆزلەرمۇ بولمايدىكەن. سەمەت كۈندە سودا ـ سېتىق بىلەن تاپقان پۇلىغا گۆش ـ ياغ، ئۇن ـ تۇز، سەرەڭگە سېتىۋالغاندىن سىرت، ئۆزىگە ۋە ئايالىغا كېرەكلىك نەرسىلەرنى سېتىۋالمىدىكەن. ئايالىمۇ چېۋەر، ئىشچان ئايال بولغاچقا، ئۆيىنىچىنى رەتلىك، پاكىز تۇتىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئۆيى ـ بىساتـ لىرى تەل بولۇپلا قالماي، ئايالىنىڭ كىيىم ـ كېچەك، زىبۇزىننەتلىرىمۇ تەل ئىكەن. شۇڭلاشقا، ئايال ھېچ نەرسىنىڭ غېمىنى يېمەي، ئېرى سودا ـ سېتىقتىن قايتىپ كەلگۈچە ھەر كۈنى تاماق ئېتىپ ئۇـ شىككە قاراپ ئولتۇرىدىكەن...

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئايال ئادىتى بويىچە ئاشمانتا ئېتىپ قويۇپ، ئېرىنىڭ ئىشىكتىن خۇش تەبەسـ سۈم بىلەن كىرىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. لېكىن، ئېرىنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ قارىسى كۆرۈنمەپتۇ. ئېرىنىڭ بىرەر خېيىمخەتەرگە يولۇقۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەن ئايال نەچچە رەت ئىشىكنىڭ ئالدىغا چىقىپ، نەچچە رەت يېنىپ كىرىپتۇ. ئېرى كەچ كىرىپ قارىغۇ چۈشكەندە قاش ـ قاپاقلىرى سىلىنغان، خاپا ھالدا قۇرۇق قول ئۆيگە كىرىپتۇ. ئېرىنىڭ بۇ ھالىدىن ئەجەبلەنگەن ئايال:

ـــ نېمە بولدىڭىز، ئەجەب كەچ قالدىڭىزغۇ؟ بەك ئەندىشە قىلدىم، ـــ دەپتۇ. سەمەت ئايالىنىڭ چىرايىغىمۇ قارىماي:

ـــ تولا ۋالاقشۈرمەي، يەيدىغان نەرسەڭ بولسا ئېلىپ كەل، ـــ دەپتۇ قوپاللىق بىلەن. ئايال ئېـ رىنىڭ مىجەزىنى ياخشى بىلگەچكە، بىرەر ئىشقا خاپا بولۇپ قالغاندۇ ياكى بىرەرى بىلەن بىرنەرسە دېـ يىشىپ قالغاندۇ، دەپ ئويلاپ، كۆپ گەپ قىلماي، ئېرىنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ، تەييار قىلىپ قويغان ئاشمانتىسىنى ئەكېلىپ قويۇپتۇ. ئادەتتىكى كۈنلەردە تاماقنى ناھايىتى كۆڭۈللۈك، بەھۇزۇر يېـ يىشىدىغان ئەر ـ خوتۇن بۈگۈن گەپ ـ سۆزسىز تاماق يېيىشىپتۇ. بۇ ھالنى تۇڭتىش ئۈچۈن ئايالى:

ـــ نېمە بولدى، تاماق يېگۈڭىز كەلمەيدىغۇ؟ بىرەر... ـــ دېيىشىگە، سەمەت:

ـــ ئادەم دېگەن تاماقنى شۇنچىلىكلا يېمەمدۇ، مەن كالىمىدىم، ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. بۇ سۆز ئايالغا

ئېغىر كېلىپ، ئايال تاماقنى يېدىمۇ يا تاماق ئايالنى يېدىمۇ، ھېچبىر ئىسسىق باسماي، خۇددى چۈشەلغاندەك كۆڭلى غەش بولۇپ بىئارامچىلىقتا قاپتۇ...

ئەتىسى ئايال سەھەر تۇرۇپ، ئۆيىنچىنى يىغىشتۇرۇپ، ناشتىلىق چاي ئۈچۈن تۇتۇش قىپتۇ. سەمەت يوتقاندىن چىقماي يېتىۋېرىپتۇ. ئايال تاماقنى تەييارلاپ بولۇپ چاقىرغاندىلا، يەنە گەپ ـ سۆز قىلماي ئېزىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈز ـ كۆزىنى چالا ـ بولا يۇيۇپ ئازراقلا ناشتا قىلىپ، سودا ـ سېتىق قىلىش ئۈچۈن كېتىپ قاپتۇ.

ئېرى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئايالى ئۆي، ھويلا ـ ئارامىلارنى قايتا سۈپۈرۈپ، سۇ چېچىپ، يۇ-گۇر ـ يېتىم ئىشلار بىلەن ئاخشامقى ۋە ئەتىگەنكى كۆڭۈلسىزلىكنى ئۇنتۇپ كېتىپتۇ، كەچ كىرگەندە يەنە چۆچۈرە ئېتىپ قويۇپ ئېرىنى ساقلاپتۇ. ئېرى يەنە كەچ كىرگۈچە كەلمەپتۇ. ئايال ساقلاپ ـ ساقلاپ، ئاخىر ئۇخلاپ قاپتۇ. بىر چاغدا ئىشىكنىڭ «تاراق» قىلغان ئاۋازىدىن ئايال چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ، قارىغۇدەك بولسا، تۇن نىسبىدىن ئېشىپ كەتكەنكەن. شۇڭا، ئايال ئېرىگە:

ـــ بالدۇرراق قايتىپ كەلسىڭىز بولماسمىدى، ـــ دەپتۇ. سەمەت ئالىيىپ قاراپ قويۇپ:

ـــ سېنى باقمەن دەپ مۇشۇنداق پايپېتەك بولۇپ يۈرىمەن، ـــ دەپتۇ زەردە بىلەن. ئېرىنىڭ بۇنداق قوپال مۇجەزىنى كۆرگەن ئايال باشقا سۆز قىلماپتۇ. سەمەت تەييار بولۇپ قالغان تاماقنىمۇ يې-مەي، ئۆز ئورنىدا يېتىپتۇ.

ئەتىسى سەمەت يەنە گەپ ـ سۆزسىز سودا ـ سېتىق قىلىش ئۈچۈن ئۆيدىن چىقىپ كېتى-تۇ. ئايالمۇ ئۆيدىكى يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلارنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئادەتتىكىدەك تاماقنى تەييارلاپ قويۇپ، ئېرىنى ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ، لېكىن ئېرى يەنە ئۆز ۋاقتىدا كەلمەپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتە-بارەن سەمەت چالا ـ بولا ناشتا قىلىپ گەپ ـ سۆزسىز چىقىپ كەتسە، كېچىسى يېرىم كېچىدە ئۆيگە كىرىدىغان بولۇپ قاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ھەپتىلەر توشۇپتۇ، ھەپتىلەر ئۆتۈپ، ئايلار توشۇپتۇ. بۇ ھال ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئەر - خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، يات ئادەملەردەك ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئايالنىڭ كۆڭلىگە ھەر خىل خىياللار كەپتۇ، لېكىن ئۆز ئېرىنى گۇناھكار قىلغۇسى كەلمەپتۇ. كۈنلەر شۇنداق كۆڭۈلسىز ئۆتۈۋەرگەچكە، ئاخىر ئېرىم بۇزۇلۇپ، باشقا بىر ئايالغا قاراپ قالدىمۇ يا، دەپ گۇمان قىپتۇ. بىراق، يەنىلا ئېرىگە بولغان ساداقىتى بويىچە گۇمانىنى يوققا چىقارغۇسى كەپتۇ. لېكىن، كۈنلەر شۇنداق ئۆتۈۋەرگەچكە، ئايال ئۆز گۇمانىنىڭ راست - يالغانلىقىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ، يەنە بىرقانچە كۈننى ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ.

بىر كۈنى سەھەت يەنە چالا - بۇلا ناشتا قىلىپ گەپ - سۆزسىزلا سودا - سېتىق قىلىش ئۈچۈن مېڭىپتۇ. ئايالمۇ ئېرىنىڭ كەينىدىنلا ئۇستۈېشىدىكى كىيىملەرنى يەڭگۈشلەپ، يۈزىگە چۈمبەل تارتىپ، ئىشىككە قۇلۇپ سېلىپ، ئېرىنىڭ كەينىدىن قارا كۆرۈنە مېڭىپتۇ. سەھەت شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىلىرىدىن بىرنەچچىنى كەينىدە قالدۇرۇپ، ئۆزى سودا - سېتىق قىلىدىغان كوچىغا يېتىپ بېرىپتۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ دۇكىنى تەرەپكە بىر قاراپ قويۇپ، باشقا بىر تەرەپكە مېڭىپتۇ، بىر دوقمۇشتىن ئۆتۈپ، كىچىك بىر ھويلىنىڭ ئالدىغا بېرىپ توختاپ ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، ھويلىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئېرى كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، ئايالمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ھويلىغا كىرىپتۇ. قارىسا، ئېرى بىر ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئايال ھېلىقى ئۆينىڭ ئىشىك يوچۇقىدىن مارىلىسا، ئېرى قاش - كۆزىگە قوюق گىرىم قىلغان، يۈزىگە ئۇپا - ئەڭلىك سۈرگەن، سېرىق، پالكۆز بىر ئايال بىلەن ئىرمىشىپ - چىرمىشىپ ئولتۇرغۇدەك. ئايال ئەس - ھوشىنى يوقتىپ قويغىلى تاس - تاس قاپتۇ. ئۇ مىڭ تەسلىكته ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئېرىگە قىلغان ئەقىدىسىگە مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ، دەرد - ئەلەمدە يۇرەكلىرى ئۆرتىنىپ كەينىگە يېنىپ، سەۋدايىلارچە يۇگۈرۈپ ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ، ئۆيگە كىرىپ ئىشىكنى ئىچىدىن تاقاپ، ھارغۇچە يىغلاپ ئىچىنى بوشتىپتۇ، يىغىسىنى توختىتىپ، قانداق قىلىش توغرۇلۇق كۆپ ئويلىنىپ، ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتمەكچى بوپتۇيۇ، يەنىلا كۆڭلى ئۇنماپتۇ، جەڭگى - جېدەل چىقارماقچى بوپتۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ ۋە ئېرىنىڭ ئىززەت - ئابرۇيىنى تۆكۈۋېتىشىدىن ئەنسىرەپتۇ، شۇنداق خىياللار بىلەن بولۇپ ھېچبىر چارە تاپالماي ئىچى تىت - تىت بولۇپ، يۈرىكى دەرد - ئەلەمدىن لەختە - لەختە قانغا تولۇپ، خېلى كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

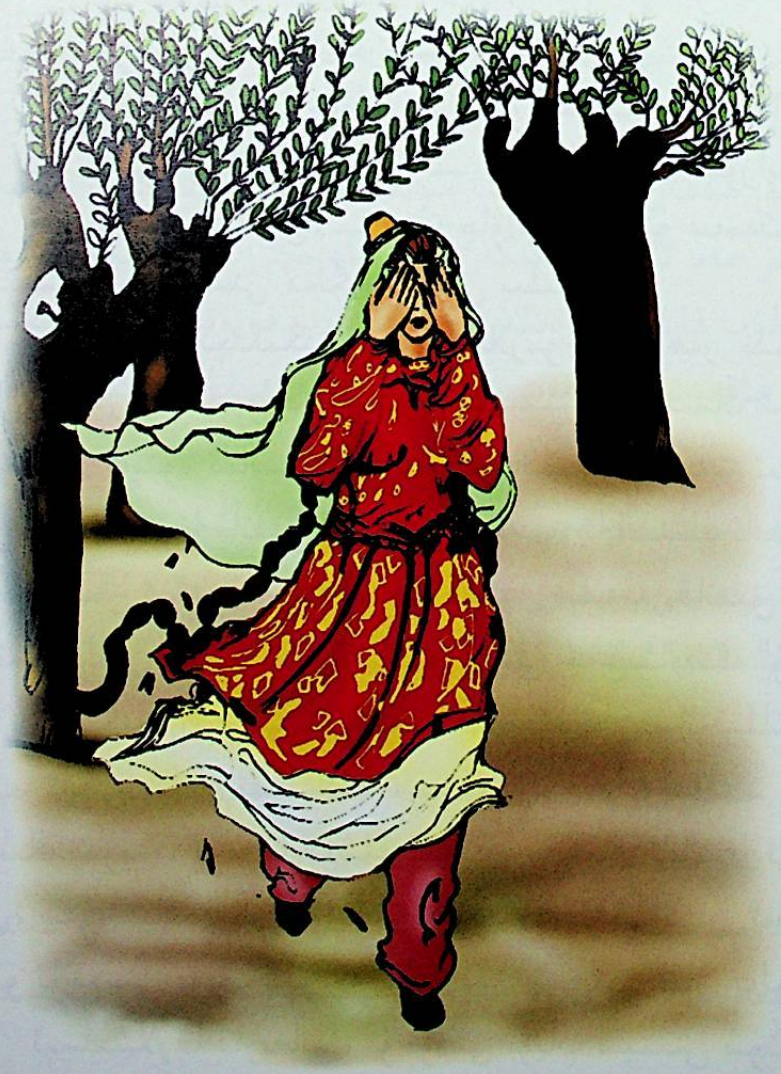

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئايال تۇ-

خوم پوشكىلى سىلىش ئۇچۇن تۇخۇملارنى چېقىۋېتىپ، ئېرىنى ئەپچىل بىر چارە بىلەن ياماڭ يولدىن قايتۇرۇشنىڭ يولىنى تېپىپتۇ، ئۆزىنىڭ بۇ ئەقىلىنى تاپقانلىقىغا خۇش بولۇپ كەتكەن ئايال، نېمە ئۇچۇن نەچچە ۋاقىتلاردىن بېرى تۇخوم پوشكىلى سالمىغاندىمەن دەپ، ئۆز - ئۆزىگە كايىپ، دەرھال قىلىۋاتقان ئىشىنى توختىتىپ، ئۆز ئەقلىنى بىر سىناپ كۆرۈشكە تۇتۇش قىپتۇ. ئايال بىر سېۋەت تۇخومنى قىزىل، يېشىل، سېرىق، قارا، بېغىرىڭ، ئالىيېشىل قىلىپ ھەر خىل - ھەر رەڭدە بويىشا باشلاپتۇ. ئۇتتۇرلۇق بويىغىنىنى ئۇتتۇرلۇق پىشۇرۇپ لېگەنگە تىزىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ھەر خىل - ھەر رەڭدە بويالغان تۇخۇملارنى پىشۇرۇپ بىر لېگەننى توشقۇزۇپتۇ. ھەر خىل رەڭدىكى توخۇملار لېگەنگە تىزىلىپ كۆزنى قاماشتۇرۇپ، ئالاچەكمەن قىلىۋېتىدىغان بىر تۇسكە كىرىپتۇ. ئايال تەييارلىق قىلىپ بولۇپ ئېرىنى ساقلاپتۇ. ئېرى يەنە يېرىم كېچىدە ئۆيگە كىرىپ، ئۆز ئورنىدا يېتىپتۇ...

ئەتىسى ئايال قايماق چاينى تەييارلاپ، ئېرىنى ئويغىتىپتۇ. سەمەت ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈز - كۆز-لىرىنى يۇيۇپ، ناشتا قىلىشقا ئولتۇرۇپتۇ. بۇ چاغدا ئايال تەييارلاپ قويغان تۇخۇمنى ئېرىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. سەمەت لېگەندىكى ھەر خىل - ھەر رەڭدىكى تۇخۇملارنى كۆرۈپ، كۆزى ئالاچەكمەن بولۇپ، ھەيرانلىقتا ئاغزىنى ئاچقىنىچە ئولتۇرۇپ قاپتۇ. بۇ چاغدا ئايال لېگەندىن قىزىل رەڭدە بويالغان تۇخومنى ئېلىپ ئېرىگە تۇتقۇزۇپتۇ. سەمەت قولىدىكى قىزىل تۇخومنى چېقىپ يەپ بولۇشىغا، ئايال لېگەندىن سېرىق رەڭدىكى تۇخومنى ئېلىپ بېرىپتۇ، سەمەت بۇنىمۇ يەپ بوپتۇ. ئايال يەنە قارا رەڭدىكى تۇخومنى ئېلىپ بېرىپتۇ، سەمەت بۇنىمۇ يەپ بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، سەمەت يەتتە - سەككىز دانە تۇخومنى يەپ بولغاندا، ئايال يەنە ئېلىپ بەرمەكچى بوپتۇ. بۇ چاغدا سەمەت:

— ھەممىسى ئوخشاش ئىكەنغۇ؟! — دەپتۇ. بۇ چاغدا ئايال:

— نەرى ئوخشاش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئىچى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ سەمەت. بۇ چاغدا ئايال يەنە:

— تېشى ئوخشىمامدىكەن؟ — دەپ قايتۇرۇپ سوراپتۇ.

— ئوخشمايدىكەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ سەمەت. شۇ چاغدا ئايال ئېرىگە ئۆز مۇددىئاسىنى ئېيتىشنىڭ پۇرستى كەلگەنلىكىنى بىلىپ:

— راست ئېيتتىڭىز، بىز ئاياللارمۇ مۇشۇ ھەر خىل بويالغان تۇخۇملارغا ئوخشاش، تېشىمىز ھەر خىل - ھەر رەڭدە بولغان بىلەن، ئىچىمىز تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن سېرىقى ئوخشاش بولغانىدەك ئوخشاش، — دەپتۇ. ئايالىدىن بۇ گەپنى ئاڭلىغان سەمەت ئىشنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتىپ، ئۆزىنىڭ نادانلىق قىلغانلىقىغا قاتتىق پۇشايمان قىلىپ، ئايالىنىڭ ئالدىدا ئىزا - ئاھانەتتىن ئاسمانغا چىقىپ كېتەي دېسە ئاسمان ئېگىز، يەرگە كىرىپ كېتەي دېسە يەر قاتتىق تۇيۇلۇپ، ئاغزىنى ئاچقانچە ئولتۇرۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سەمەتنىڭ بولمىغۇر ئىشى خەلقئالەمگە پۇر كەتمەي، يېپىق قازان يېپىق بويىچە قاپتۇ.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، سەمەت ئۆزىنىڭ كەم ئەقىللىق قىلغانلىقىغا توۋا قىلىپ، ياماڭ يولدىن يېنىپ، ئايالى بىلەن بىرلىكتە تىنچ، خاتىرجەم، راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇشنى باشلاپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇلارغا قوشنا ئايال سەمەتنىڭ ئايالىغا ئېرىنىڭ يولدىن چىققانلىقىنى دادلاپ كىرگەنىكەن، سەمەتنىڭ ئايالى ئۇ ئايالغا ئۆزىنىڭ ئىشلەتكەن ئەقلىنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايالمۇ تۇخۇمنى بوياپ ئېرىگە يېگۈزۈپ، ئېرىنى ياماڭ يولدىن قايتۇرۇپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تۇخۇمنى بوياپ سېتىش شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

كۆنىڭ ھەققى

ئۇرۇنقى زاماندا مۇسا ۋە ئەيسا دېگەن ئىككى يېگىت ئاغىنە بولۇپ ئۆتكەنىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇسا بىلەن ئەيسا كىشىنىڭ ھەققى ئۈستىدە پاراڭلىشىپ قاپتۇ. مۇسا ئەيسادىن:

— ئاداش، كىشىنىڭ ھەققى زادى كىشىدە قالامدۇ، قالمامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئايلار، يىللار ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن، ئەمما كىشىنىڭ ھەققى كىشىدە قالمايدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئەيسا.

— ئەمىسە مۇشۇ سۆزۈڭنى بىرەر كارامەت كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئىسپاتلاپ باققىنا، — دەپتۇ مۇسا.

— بولىدۇ، — دەپتۇ ئەيسا رازى بولۇپ ، — سەن كەينىڭگە بەش قەدەم چېكىنىپ ئارقاڭغا بۇرۇل. مۇسا ئارقىسىغا شۇنداق بۇرۇلۇپتىكەن، ئالدىدا ياپيېشىل مەنزىرىلىك بىر شەھەر تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئەيسا مۇسانىڭ كەينىدە تۇرۇپ، ھېكايە ئېيتىشقا باشلاپتۇ. ئۇنىڭ ھېكايىسىدە بايان قىلىنغان نەرسىلەر مۇساغا ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ.

— سەن كۆرۈپ تۇرغان مانا مۇشۇ چىرايلىق شەھەردە بىر كاتتا سودىگەر ياشىغانىكەن، — دەپ ھېكايە باشلاپتۇ ئەيسا، — ئۇ سودىگەر ئىنسابسىز ھەم ئاچ كۆز ئىكەن. بىر ياغاچچى بۇ سودىگەرگە بەش يىل ئىشلەپ، ئىش ھەققىنى ئالمىغان چاغدا ئۆلۈپ قاپتۇ. سودىگەر ئۇنى كۆمۈپ قويۇپ، تۇپراق بېشىدىن قايتىپ كېلىپلا يۇرت كاتتىلىرىنى ئۆيىگە چاقىرىپ زىياپەت بېرىپ ئوبدان مېھمان قىپتۇ، ئاخىردا مۇنداق مۇراجىئەت قىپتۇ:

— ئى جامائەت، ھەممىڭلارغا مەلۇمكى، رەھمەتلىك ياغاچچى ماڭا بەش يىل ئىشلىگەن، ئۇنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكى، كىيىم ـ كېچىكى، پۈتكۈل خىراجىتى مەندىن بولغان، يەيدىغىنىنى يەپ، ئالمىغىنىنى ئېلىپ بولغانىدى، مەندە ھېچقانداق ھەققى قالمىدى. مۇبادا كۈنلەردىن بىر كۈنلىرى بۇ ياغاچچىنىڭ ئېگىسى چىقىپ قېلىپ، مېنىڭدىن ئۇنىڭ ھەققىنى ئالمەن دېسە، سىلەر گۇۋاھ بولۇڭلار.

— بەش يىلدىن بۇيان سىلىنىڭ تۇزلىرىنى يېگەن تۇرسا، ئۇنىڭ يەنە نېمە ھەققى قالسۇن؟ ھەر قانداق ئادەم كەلسە، بىز گۇۋاھلىقتىن ئۆتىمىز، — دېيىشىپتۇ يۇرت كاتتىلىرى.

سودىگەر، بۇ ئىشتىن ئەجەب ئوبدان قۇتۇلدۇم، ئەمدى ياغاچچىنىڭ ئەۋلادلىرى دەۋا قىلىپ كېلىپ قالسىمۇ، جامائەتكە ئىتتىرىپ قويۇپلا تۇگىشىدىغان بولدۇم دەپ، خۇرسەن بوپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن خاتىرجەم يۇرۇپېرىپتۇ.

سودىگەر بىر كۈنى ئىككىنچى بىر شەھەرگە سودىگەرچىلىككە بارماقچى بوپتۇ. ئوتتۇز سەر ئالتۇنى پوتىسىغا تۈگۈپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. يولدا ھاۋا بەك ئىسسىپ كېتىپتۇ. تەرلەپ كەتكەن سودىگەر ئېتىنى چۆپكە قويۇۋېتىپ، ئۆزى ئېرىق بويىدىكى قارىياغاچنىڭ تۈۋىگە كېلىپ بىرپەس ئۇخلىماقچى بوپتۇ، بىراق ھېلىقى پوتىغا تۈگۈۋالغان ئالتۇنى بېقىنىغا پېتىپ زادىلا ئۇخلاتماپتۇ. ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ پوتىنى بېلىدىن يېشىپتۇ. بۇ دەشت ـ باياۋاندا كىم ئېلىۋالاتتى، دەپ ئويلاپ، دەرەخ شېخىغا ئىلىپ قويۇپ، يېتىپلا ئۇخلاپ كېتىپتۇ. بىرھازادا كۆزىنى ئاچسا كەچ كىرىپ قالغان. ئاللاھۇئەكبەر، نېمانچە ئۇخلاپ كەتكەندىمەن دەپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ قامچىسىنى قولىغا ئاپتۇ، ئالدىراپ ـ سالدىراپ بېرىپ توقۇقلۇق ئېتىغا مىنىپتۇ ـ دە، ئۇچقاندەك چېپىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى ئالتۇن چىگىلگەن پوتا شاختا قاپتۇ.

سودىگەر كەتكەندىن كېيىن، بىر ياغاچچى بالا جابدۇقلىرىنى كۆتۈرۈپ، ھېلىقى دەرەخ تۈۋىگە كېلىپ ئارام ئېلىشقا ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ قىرغا بېشىنى قويۇپ، ئاسمانغا قاراپ ياتقانىكەن، كۆزى دەرەخ شېخىدا ئىلىقلىق تۇرغان پوتىغا چۈشۈپتۇ، ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ پوتىنى قولىغا ئاپتۇ، ئۇنى يەشسە، كۆزلىرىنى چاقنىتىپ، ساپسېرىق ئالتۇن چىقىپتۇ. ياغاچچى بالا: «خۇدايىم بەردى» دەپتۇ ـ دە، تۇيۇقسىز كەلگەن بۇ ئامەتتىن ئالەمچە خۇشاللىققا چۆمۈپ، يۈرۈپ كېتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى سودىگەردىن ئاڭلا:

سودىگەر شۇ يەردىن قوپقانچە توختىماي مېڭىپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكەنسېرى قونالغۇغا يېتىۋېلىش ئۈچۈن تېخىمۇ ئالدىراپتۇ. يېرىم كېچىلەر بىلەن ئاران دېگەندە بىر ئۆتەڭگە يېتىپ بېرىۋاپتۇ. ئەتىسى سەھەردە ھېلىقى پوتىدىكى ئالتۇنى ئېسىگە كېلىپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپتۇ ـ دە، بېلىنى سىلاپتۇ، قارىسا پوتا يوق. شۇ ھامان پۈتۈن بەدىنىدىن ئاچچىق تەر چىقىپ، پۇتلىرى تىترەپ كېتىپتۇ، ئاتقا مىنىپتۇ ـ دە، ئارقىسىغا قايتىپ ھېلىقى قارىياغاچ تۈۋىگە كەپتۇ. ئۇ كەلگەندە دەرەخ تۈۋىدە بىر بوۋاي ھاسىسىغا تايىنىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرغانىكەن. شاخقا ئىلىپ قويغان پوتا كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ ئۇيان ـ بۇيانىنى ئىزدەپتۇ.

ـــ بىرنېمىڭىز يىتىپ كەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

ـــ ماۋۇ شاخقا پوتىغا تۈگۈلگەن بىرنېمىنى ئېسىپ قويۇۋىدىم، يوق تۇرىدۇ، سىز كۆردىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ سودىگەر.

ـــ كۆرمىدىم. ئەمدى كېلىپ ئولتۇرۇشۇم، تېخى شاخقا قارىغۇچىلىكمۇ بولمىدىم، ئۇكام، ـــ دەپتۇ بوۋاي.

ـــ راستىڭىزنى ئېيتىڭ، سۆيۈنچە بېرىمەن.

ـــ ئىللا ـ بىللا كۆرمىدىم.

ـــ ئەمىسە شەيتان ئېلىپ كېتەمدۇ؟

ـــ ۋاي توۋا، مەن كۆرمىدىم.

ـــ راستىڭنى ئېيت، بىئەجەل ئۆلىسەن، قېرى!

ـــ ھوي، قانداق ئۆكتەم نېمىسەن؟

ـــ كۆرمىگەن بولساڭ، مانا! ـــ سودىگەر پىچىقىنى ئېلىپ بوۋاينى بوغۇزلىۋېتىپتۇ...

ئەيسا ھېكايىسىنى تۈگىتىپ:

— ئەمدى ئارقاڭغا بۇرۇلۇپ، ئۆز ئورنۇڭغا كېلىپ تۇرساڭ بولىدۇ، — دەپتۇ مۇساغا.

مۇسا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ:

— سودىگەرنىڭ ئالتۇننى ياغاچچى بالا ئېلىپ كەتسە، سودىگەر ئاچچىقىدا بىگۇناھ بوۋاينى ئۆلتۈرۈۋەتتى، بۇ قانداق بولغىنى؟ — دەپتۇ.

— ئەمدى بۇنى مەن ساڭا چۈشەندۈرۈپ قويايي، — دەپتۇ ئەيسا، — ئالتۇننى ئېلىپ كەتكەن بالا ھېلىقى سودىگەرنىڭ قولىدا ئىشلەپ ئۆلۈپ كەتكەن ياغاچچىنىڭ ئوغلى بولىدۇ. ئۆلگەن بوۋاي بولسا، بۇرۇن مۇشۇ سودىگەرنىڭ ئاتىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن قاراقچى ئىدى. پۇل ئىگىسىگە تاپشۇرۇلدى، سودىگەر دادىسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالدى. ئەمدى سەن دەپ باققىنا، كىشىنىڭ ھەققى كىشىدە قالامدىكەن؟

مۇسا قايىل بولۇپ بېشىنى لىڭشىتىپ:

— كىشىنىڭ ھەققى زادى كىشىدە قالمايدىكەن، ئوخشاش بولمىغان يوللار بىلەن ھامان تۆلىنىدىكەن، — دەپتۇ.

گىلەمچى يىگىت

تام زامانىسىدا بىر باي ئۆتكەنىكەن. ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ بىرلا قىزى بولغاچقا، كۆزىگە قاراپ، بېشىنى كۈنىگە ئۇچ ۋاخ تاراپ، يېمەي يېگۈزۈپ، كىيمەي كىيگۈزۈپ چوڭ قىپتۇ. قىز رەسىدە بوپتۇ. باي دەسلەپ، ئۆزۈمگە ئوخشاش تولغان بايغا ياتلىق قىلىمەن دەپ، قىز كۆرگىلى كەلگەنلەرنى دەرۋازا سىرتىدىن قايتۇرۇپتۇ. كېيىن دەرۋازىنى ئاچماي بولماپتۇ.

ــ ھەي خوتۇن، ــ دەپتۇ باي بىر كۈنى قىزىنىڭ ئانىسىغا ئاچچىقلاپ، ــ قىز تاپقانىغا تويغۇزۇشىدىغان ئوخشىمامسەن مېنى؟ يىغقان بايلىقىم كۈيئوغۇل بولغۇچىلارغا داستىخان سېلىپ تۈگەۋاتسا، مۆرىمەي ئولتۇرۇشسەنغۇ؟ ! قىزىڭغا ئېيت، مېنى بالدۇرراق بىكار قىلسۇن !

ئانا باينىڭ گېپىنى قىزغا يەتكۈزۈپتۇ ۋە:

ــ قىزىم، ھەممىسى ئالدىڭدىن ئۆتتى. ئاتاڭنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان باي يوقكەن. نېمە ئىلاج، بايىنىڭ ئوغلىدىن بىرنى تاللىساڭ، بېشىڭنى ۋاقتىدا ئوڭشاپ قويساق، ــ دەپتۇ.

ــ باي دادامدەك پىخسىق بولىدىغان بولسا، بايغا تەگمەيمەن، ــ دەپتۇ قىز.

ــ ئۇنداق بولسا، سودىگەرگە تەگكىن.

ــ جېنىم ئانا، سودىگەرنىڭ ئىشى ھېيلىگەرنىڭ ئىشى، تۆمۈردۇر ئۇنىڭ چىشى، ئۇنداقلارنىمۇ كۆزۈم كۆرمىسۇن، ــ دەپتۇ قىز. ئانا چالۋاقاپ سوراپتۇ:

ــ بايغىمۇ تەگمىسەڭ، سودىگەرگىمۇ تەگمىسەڭ، شەھەر ئامبىلىنىڭ بەگزادىسىگە تېگەمسەن ئەمىسە؟

ــ ئامبال دەمسىنا؟ ــ ياندۇرۇپ سوراپتۇ قىز، ــ بىلسەڭ، تاتلىق ئانا، سېنىڭ ئۇ بەگزادەڭ ئۆتۈپ كەتكەن قاقۋاش كاداڭ، نەپسى يوغان باداڭ، ئۇنىڭغىمۇ تەگمەيمەن. مېنىڭ كۆڭلۈم ھۇنەرۋەننى تارتىدۇ.

ــ ھۇنەرۋەن؟ كۆڭلۈڭ ئاشۇ كوچىدىكى سولىتەكلەرنى تارتامدۇ؟ خەپ، دادامغا ئېيتىپ، تۇغۇلغىنىڭغا تويغۇزمىسام، ــ ئانا قىزىنى دۆشكەلەپ، باينىڭ ئالدىغا ھەيدەپ كىرىپ دادخورلۇق قىپتۇ. باي قىزىنى ھارغۇچە سوتلاپتۇ. قىز بولسا، ئۆز گېپىدىن تايماپتۇ.

ــ نېمە قىلساڭ قىل، لېكىن مۇشۇ دەقىقىدىن باشلاپ سەن مېنىڭ پۇشتۇم ئەمەس، مەن سېنىڭ داداڭ ئەمەس، كۆزۈمدىن يوقال ! ــ دەپتۇ باي قىزىغا كايىپ.

ئانا باينى گەپكە كۆندۈرەلمەپتۇ. قىز نائىلاج بوغچىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ يولغا چىقىپتۇ. ئانا كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ:

— ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، بىزگىمۇ قىلدىڭ بالام، خەير، يولۇڭ بولسۇن، — دەپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

قىز مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ئاخىر ئاۋات بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ، بويىنىنى قىسىپ كوچا ئارىلاپ-تۇ. ئۇ تۇماقچى، بوياقچى، ئۆتۈكچى، ماتاچى، ئاشپەز، ناۋاي...لارغا سەپسېلىپ كېتىۋېتىپتىكەن، كوچا مەركىزىدە بىر توپ ئادەم دۆۋىلىشىپ تۇرغۇدەك. قىز توپقا قېتىلىپ، سىغدىلىپ ئالدىغا ئۆتۈپتۇ، قا-رىسا، قەلەم قاشلىق، قوي كۆزلۈك، مەڭزى توغاچتەك، يۈزىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان قاۋۇل بىر يىگىت كۆزىنىڭ يېغىنى يېگۈدەك بىر پارچە گىلەمنى يېيىپ قويۇپ ئولتۇرۇپتۇ. كىشىلەر تالىشىپ سودا قىلا-ۋېتىپتۇ. قىز پەرەنجىسىنى ئاستا قايرىپ، گىلەمنى سىلاپ تۇرۇپ يىگىتتىن سوراپتۇ:

— ئۆزلىرى توقۇغانمۇ؟

— ھەئە، ئۆزۈم توقۇغان، — دەپتۇ يىگىت جاۋابەن، — شۇغىنىسى قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولغۇدەك يا بىرەر شاگىر-تىم، يا يىپ ئېگىرىپ بەرگۈدەك جورا - ھەمرا-ھىم يوق، دۇكاندا مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلىمەن دېسىلە خېنىم.

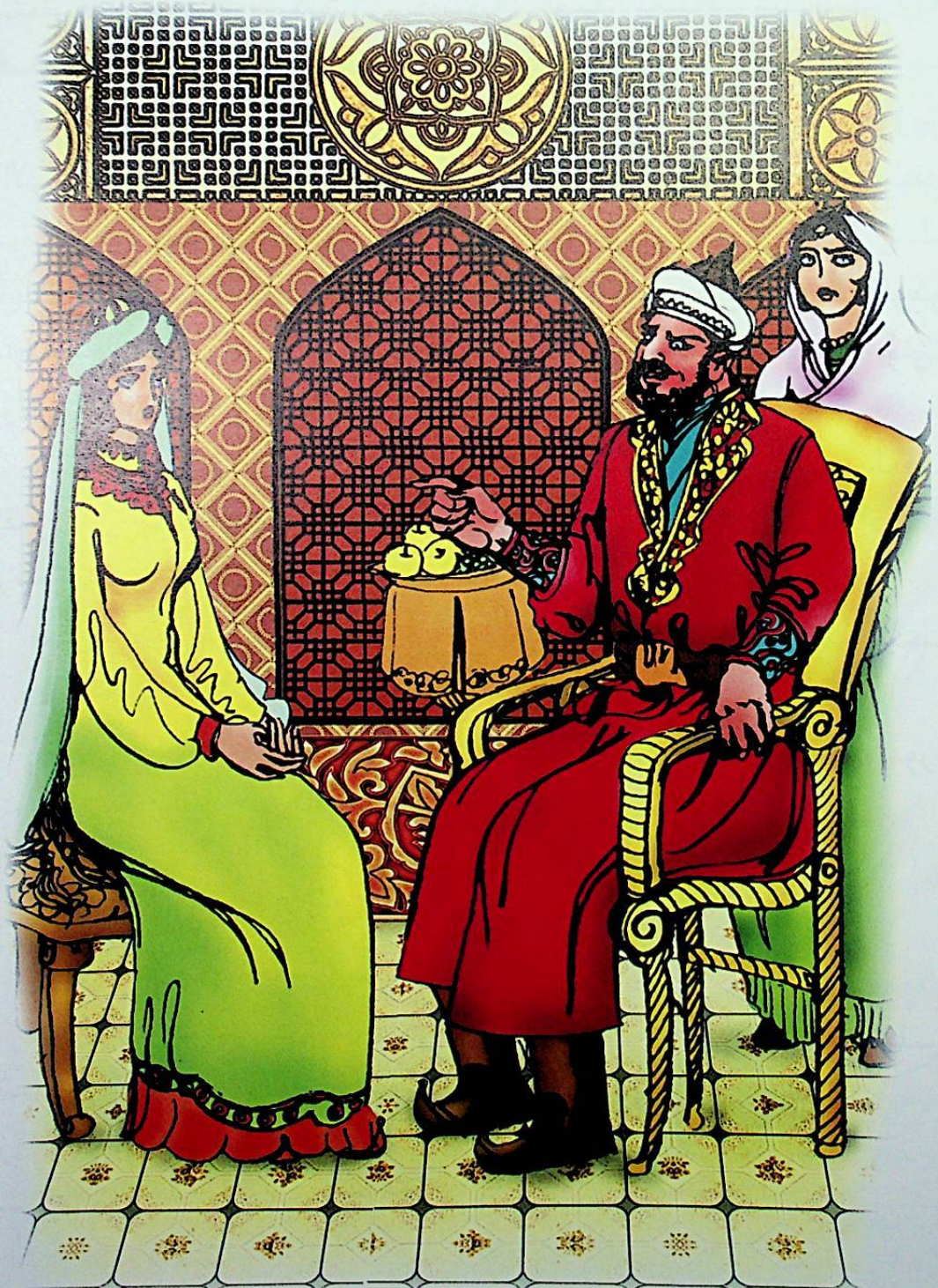

— يىپلىرىنى مەن ئېگىرىپ بەرسەم، قوبۇل كۆرەرلىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قىز. يىگىت تە-زىم قىلىپ:

— مىڭ مەرتە، تۇمەن مىڭ مەرتە قوبۇل قىلىما-دىغان! — دەپتۇ ۋە گە-لىمنى ئېلىشىغا سېتىپ، قىزنى ئۆيىگە باشلاپ مې-كىپتۇ.

گىلەمچى يىگىتنىڭ ئىسمى لوقمان، قىزنىڭ ئىسمى بۇھەجەر ئىكەن. ئۇلار يول بويى ھال - مۇڭ ئېيتىشىپ، بىر - بىرىگە ئاشىقى بىقارار بو-لۇشۇپ قاپتۇ. لوقمان بىر قازان پولۇ ئېتىپ، مە-ھەللە - كويلىرىنى چا-

قىرىپ، پەتىسىنى قىلدۇرۇپ بۇھەجەرنى ئۆز ئەمرىگە ئاپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇھەجەر يېپ ئېگىـ
ـرىپ، بويىاپ ھارماپتۇ، بازار سودىسىغىمۇ پىشىپتۇ. لوقمان دۇكاندىن چىقماي گىلەم توقۇپتۇ. بىر يىل
توقۇپتۇ، ئىككى يىل توقۇپتۇ، ئون يىل توقۇپتۇ. گىلەمنىڭ بازىرى سۇرۇپ، لوقمان بېيىپ كېتىپتۇ.
شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ بۇھەجەرگە:

ــ ھۇنەرمۇ قىپتۇق، پۇلمۇ تېپىپتۇق، ئەمدى ئۇنىڭ مېغىزىنى چاقساق. شەھەردە دۇكان ئېچىپ
بەرسەم، سىلە ئولتۇرۇپ گىلەم، يېپ ساتساڭلا، گىلەمنى نىمكارلىرىم توقۇسا، مەن شەھەر كۆرگەچ ئا-
لەمنى بىر ئايلىنىپ كەلسەم، ــ دەپتۇ.

بۇھەجەر قوشۇلۇپتۇ. لوقمان پۇختا تەييارلىنىپ، قېچىرلارغا مال ئارتىپ، ئۆزى ئارغىماقتا مىنىپ
مەشرىققە قاراپ يول ئاپتۇ، يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپتۇ، يەتتىنچى كۈنى بىر ئۆتەڭگە كې-
لىپ، يۈك ـ تاقلىرىنى ئەمدى چۈشۈرۈپ تۈرۈشىغا قىرىق قاراقچى باستۇرۇپ كەپتۇ ـ دە، مال ـ مۈ-
لۈك، پۇل ـ پۇچەك، ئات ـ قېچىرلارنىڭ بىرىنى قويماي بۇلاپتۇ. نۆۋەت لوقمانغا كەپتۇ.

ــ ھەي سودىگەر يىگىت، ــ دەپتۇ قاراقچىلار باشلىقى قىلىچىنى پارقىرىتىپ، ــ بۇگۈن ئەجـ
ـىلىڭ توشتى ! چاناپ ئۆلتۈرەيمۇ ياكى ئاتىنىڭ قۇيرۇقىغا سۆرىتىپ ئۆلتۈرەيمۇ؟ جاۋابىڭغا خۇشتارمەن.

ــ بوينۇم قىلدا باغلاقلىق، لېكىن بىر شەرتىم بار: خوتۇنۇمنى كۆرۈۋالاي، ۋەسىيەتلىرىم بار
دەۋالاي، ئاندىن قانداق ئۆلتۈرۈشنى خالىساڭلار، شۇنداق ئۆلتۈرۈڭلار، ــ دەپتۇ يىگىت بېشىنى ئېگىپ.

قاراقچى باشلىقى:

ــ قولۇمغا چۈشكەنلەرنى تىرىك قويۇۋەتكەن ئەمەسمەن. بوپتۇ، ئۆلۈكۈڭ بولسىمۇ، خوتۇنۇڭ بىلەن
دىدارلىشىۋالسۇن، ــ دەپتۇ ۋە شېرىكلىرىگە پەرمان چۈشۈرۈپتۇ، ــ بۇنى ئۆز ئېتىنىڭ قۇيرۇقىغا
سۆرىتىپ ئۆزىتىپ قويۇڭلار.

ــ خوپ، تەقسىر ! ــ قاراقچىلار قىلىچلىرىنى قىنىغا سېلىپ، لوقمانىنى چىرقىرىتىپ باغلاپ،
دارقىرىتىپ سۆرەپ ئاتىنىڭ قېشىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ. شۇ ئەسنادا قاراقچىلار باشلىقىنىڭ مەسلىھەتچـ
ـىلىرىدىن بىرى ئەقىل كۆرسىتىپ دەپتۇ:

ــ بۇ يىگىت سودىگەر ئەمەس، ھۇنەرۋەندەك قىلىدۇ. ئېلىپ كېتىپ ھۇنەر قىلدۇرساق، بىز-
مۇ ئاچ ـ توق قالماس ئىدۇق.

قاراقچىلار باشلىقى ئۇنىڭ گېپىگە كىرىپتۇ. لوقمانىنى بوشىتىپ سوراپتۇ:

ــ نېمە قىلىدىغان ئادەمسەن؟

ــ ھۇنەرۋەنمەن، تەقسىر.

ــ نېمە ھۇنىرىڭ بار؟

ــ گىلەم توقۇيالايمەن، يېپ ئېگىرىپ بويىيالايمەن.

قاراقچىلار لوقمانىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ خۇش بولۇپ، ئۇنى بىللە ئېلىپ كېتىپتۇ. ئۆزلىرى تۈ-
رۇشلۇق ئۆڭكۇرگە بېرىپ، ئولجا ئالغان يېمەكلىكلەرنى بۇلاپ ـ تالاپ يېيىشىپ، قورسىقىنى راسا تويـ
غۇزۇشۇپتۇ، ئاندىن قاراقچىلار باشلىقى ئۇچىنى كېكىرىپ، بۇرۇتىنى تولغاپ قۇلىقىغا ئالماپ تۇرۇپ
دەپتۇ:

ــ ھەي يىگىت، ھۇنىرىڭنى كۆرسەت، مەن كۆرەي.

لوقمان گىلەمنى ھەر خىل يېپ، دۇكان، ئەسۋاب بولمىسا، توقۇغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيـ

تىپتۇ. قاراقچىلار باشلىقىنىڭ سەپرايى ئۆرلەپ كايىپتۇ، ئۇ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ شىلـ
تىماقچى بولۇپ تۇرغاندا، ھېلىقى مەسلىھەتچى توسۇپ:

— تەقسىر، ئۇنىڭ دېگەنلىرى توغرا، يېپ، ئەسۋاب تېپىپ بېرەيلى، — دەپتىكەن، قاراقچىلار باشلىقى ماقۇلغا كەپتۇ ۋە سوراپتۇ:

— ھەي گالۋاڭ يىگىت، سەن ئېيتقان نەرسىلەر نەدە بار؟ تېز ئېيت!

— مەغرىبتىكى شەھەردە بىر ئايال ساتىدۇ، يىپلىرى خىل، ئەسۋاب ـ جابدۇقلىرى تەخ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ لوقمان.

قاراقچىلار باشلىقى تۆت قاراقچىنى بايۇەچچىدەك كىيىندۈرۈپتۇ. لوقمان قاراقچىلار بۇلىۋالغان گىلەم خۇرجۇننى ئالدۇرۇپ چىقىپ، رەڭدار ئارقاق يىپىدىن بىر تالدىن سۇغۇرۇپ، ئۆرۈش يىپىدىن ھەم ئالدۇرۇپ قاراقچىلارغا تۇتقۇزۇپتۇ، ئەسۋاب نۇسخىسىنىمۇ بېرىپتۇ. تۆت قاراقچى مەغرىبتىكى شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كېتىپتۇ. شەھەردە بۇھەجەرنىڭ دۇكىنىدىن باشقا گىلەم ـ يىپ ساتىدىغان دۇكان يوق ئىكەن. بۇھەجەر قاراقچىلار ئېلىپ كەلگەن يىپ، ئەسۋاب نۇسخىسىنى كۆرۈپ، ئېرىم گىلەمچىلىك دۇكىنى قۇرماقچى ئوخشايدۇ، بۇلار ئۇنىڭ خىزمەتچىلىرى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، ئەڭ ئېسىل، رەڭدار يىپ خىللىرىدىن ئىككى قاپ بېرىپتۇ، ئەسۋاب ـ جابدۇقنىمۇ كېچىكتۈرمەپتۇ، قاراقچىلارنى مېھمان قىلىپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

قاراقچىلار باشلىقى لوقماننى ئۆڭكۈردىكى ئەڭ ئىچكىرى «كىرىشى بار، چىقىشى يوق» بىر ئۆيدە گىلەم توقۇشقا بۇيرۇپتۇ. لوقمان كېلىشتۈرۈپ بىر پارچە گىلەم توقۇپتۇ. گىلەمگە ئۆزىنىڭ قەيەردە، قانداقسىگە قاراقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانلىقى، گىلەم ساتقىلى بارغانلارنىڭ قاراقچى ئىكەنلىكىـ

نى خەت بىلەن ئىزھار قىپتۇ، قاراقچىلار تۇرۇشلۇق جاي ۋە ئۆزى قامالغان ئۆينىڭ، يولنىڭ خەرىتە-
لىرىنى چۈشۈرۈپتۇ، قۇتقۇزۇشنى تەلەپ قىپتۇ. گىلەمگە سۇ پۈركۈپ ئېغىرلاشتۇرۇپتۇ. قاراقچىلار
باشلىقى ئىككى قاراقچىنى گىلەمنى سېتىپ كېلىشكە تەيىنلەپتۇ. ئىككىسى كۆتۈرەلمەپتۇ، تۆتى كۆتۈ-
رەلمەپتۇ، ئالتىسى كۆتۈرەلمەپتۇ، ئاخىر سەككىزى كۆتۈرۈپ شەھەرگە ئېلىپ مېڭىپتۇ ۋە بۇھەجەرنىڭ
دۇكىنىغا ئاپىرىپتۇ. بۇھەجەر گىلەمدىكى خەتلەرنى ئوقۇپ، خەرىتىلەرنى كۆرۈپ ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ،
گىلەم ساتقىلى كەلگەن سەككىز قاراقچىنى مېھمانغا تەكلىپ قىلىپ، ئۆيگە سولاپ يوقىتىپتۇ، ئاندىن
لوقمانىڭ ۋاپادار دوست ـ يارەنلىرىدىن ئاتمىشنى تاللاپ، ئارغىماقلارغا مىندۈرۈپ، ئۆزى سەردار بولۇپ
قاراقچىلار ماكانىغا قاراپ ئات سالىتۇ.

قاراقچىلار گىلەم ساتقىلى كەتكەن ھەمراھلىرىنىڭ يولىغا قاراپ، ئاچلىقتىن لەۋلىرىنى شوراپ،
گەمىلىرىدىن چىقىپ ئۆتەڭدە كارۋان ساقلاپ تۇرۇشقىنىدا، بۇھەجەرلەر دەشتنى چاڭ كەلتۈرۈپ، قە-
لىچلىرىنى ئوينىتىپ، ئۇچقاندەك يېتىپ كەپتۇ.

ــ سىلەر قايسى پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى؟ نەگە بارىسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ قاراقچىلار باشلىقى
بۇھەجەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ. بۇھەجەر:

ــ پېقىر سېنىڭ قولۇڭدىكى گىلەمچى يىگىتنىڭ خوتۇنى، بۇ يىگىتلەر ئۇنىڭ دوستلىرى، ــ دەپ-
تۇ ـ دە، قىلىچىنى بىر شىلتىپ قاراقچىلار باشلىقىنىڭ كاللىسىنى ئاپتۇ. قالغان قاراقچىلار قىلىچ-
لىرىنى يالىڭاچلاپ بۇھەجەرگە ئېتىلىپتۇ. لوقمانىڭ دوستلىرى ئارغىماقلىرىنى چاپتۇرۇپ، قىلىچ ـ
نەيزىلىرىنى ئوينىتىپ، قاراقچىلار سېپىگە بۆسۈپ كىرىپتۇ. جەڭ باشلىنىپ كېتىپتۇ.

قىلىچ ـ نەيزىۋازلىق ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز داۋاملىشىپتۇ. بۇھەجەرلەر قاراقچىلارنى يېغىشتۇرۇپ،
ئۆتەڭنى تىنچلاندۇرۇپتۇ، قاراقچىلارنىڭ ئۆڭكۈر ـ لەخمىلىرىنى تىنتىپ، لوقمانىنى قۇتقۇزۇپ چىقىپتۇ.

لوقمان بىلەن بۇھەجەرنىڭ شەھەردىكى گىلەمچىلىك ھۈنىرى يېڭىۋاشتىن گۈللىنىپ كېتىپتۇ.
بالىلىرىمۇ چوڭ بولۇپ، نىمكارلىرىنىڭ ئورنىنى بېسىپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان بۇھەجەرنىڭ ئاتا ـ
ئانىسى قىلغان ـ ئەتكەنلىرىگە پۇشايمان ئەيلەپ: «ھۈنەرۋەننىڭ قولى گۈل، ئۆمرى ئۇزۇن بولىدىكەن»
دېيىشىپتۇ ۋە سۇنغان ھالىنى ئوڭشىماق بولۇپ، لوقماندىن ھۈنەر ئۆگىنىپ قويۇشنى ئۆتۈنمەك بوپتۇ.
شۇنداق قىلىپ، بۇلار بىر ئائىلىگە جەم بولۇپ، بىر ـ بىرىنى ھۆرمەت قىلىپ، گىلەمچىلىك ھۈنىرى
بىلەن بایاشات تۇرمۇش كەچۈرۈپ ئۆتكەنىكەن.

پادىشاھنىڭ ئەندىشىسى

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئادىل پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭدىن بارلىق پۇقرالار ئىنتايىن رازى ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر كىشى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئۆتكەن كېچە ھەززەتلىرىنىڭ ئادەملىرىدىن بىرەيلەن ئۆيۈمگە باستۇرۇپ كىرىپ، زورلۇق بىلەن قىزىمغا چېقىلدى، ــ دەپ ئەرز قىپتۇ. پادىشاھ ئۇ كىشىگە:

ــ ئەگەر ئۇ كىشى يەنە سېنىڭ ئۆيۈڭگە باستۇرۇپ كىرسە، دەرھال مېنىڭ ئالدىمغا كەل، ــ دەپتۇ.

ئەتىسى ئاخشىمى ھېلىقى لۇكچەك يەنە ھېلىقى ئادەمنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىرىپتۇ. بىچارە ئادەم دەرھال بېرىپ پادىشاھقا ئېيتىپتۇ. پادىشاھ ئاڭلاپلا قىلىچىنى ئېلىپ ئۇنىڭ بىلەن ئۆيىگە بېرىپتۇ. پادىشاھ ئۆيگە كىرىش بىلەن تەڭلا چىراغنى ئۆچۈرۈپتۇ ـ دە، باسقۇنچىنى ئۆلتۈرۈپتۇ. ئاندىن چىراغنى يانداۇرۇپ، ئۆلگۈچىنىڭ يۈزىنى كۆرۈپتۇ ۋە: «خۇداغا شۈكۈر» دەپتۇ، ئاندىن پادىشاھ ئۆي ئىگىسىگە:

ــ ئەمدى ھەممە ئىش تامام بولدى. ئۆيۈڭدە قانداق تاماق بولسا، ئېلىپ كەل، ــ دەپتۇ. ئۆي ئىگىسى تاماق ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن غىزالىنىپتۇ. ئۆي ئىگىسى پادىشاھتىن:

ــ ئۇلۇغ، مەرھەمەتلىك شاھىم، سوئال سورىغانلىقىمنى كەچۈرگەيلا. نېمە سەۋەبتىن ئۆيىگە كىرىپلا چىراغنى ئۆچۈرىلا، كېيىن يەنە نېمىشقا يانداۇرىلا؟ ئۆلگەن كىشىنى كۆرۈپ خۇداغا شۈكۈر قىلىپ، ئاندىن كېيىن تاماق يەيلا؟ ــ دەپ سوراپتۇ تەزىم بىلەن. پادىشاھ:

ــ بۇنداق يامان ئىشنى مېنىڭ ئوغلۇمدىن باشقا كىشى قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ، دەپ گۇمان قىلىپ چىراغنى ئۆچۈردۇم. ئەگەر ئوغلۇم بولسا، مەن ئۇنىڭ يۈزىنى كۆرسەم، قولۇم تىترەپ قالار ئىدى، ئۇنىڭ مۇھەببەت رىشتى مېنىڭ قوللىرىمنى يۈگەنلىۋالغان، جان ـ جىسمىمنى دەرمانمىدىن كەتكۈزەر ئىدى، ئۇنداقتا مەن ئادالەت يولىغا قەدەم قويالمىغان، ھېچبولمىغاندا تەمتىرەپ قالغان بولاتتىم. شۇڭا، چىراغنى ئۆچۈردۇم. خۇداغا شۈكۈر دېگىنىمنىڭ سەۋەبى، چىراغنى يانداۇرۇپ قارىسام، ئۇ مېنىڭ ئوغلۇم ئەمەسكەن، بۇنىڭدىن خۇداغا شۈكۈر ئېيتتىم. تاماقنى تويغۇچە يېگىنىمنىڭ سەۋەبى شۈكى، سەن كېلىپ ماڭا ئەرز ـ شىكايەت قىلغان چاغدىلا باسقۇنچى لۇكچەكنى ئۆلتۈرمىگۈچە تاماق يېمەيمەن دەپ، ئۆزۈمگە ئەھدە قىلغان. شۇنىڭدىن تارتىپ ھازىرغىچە تاماق يېمىدىم، قورسىقىم بەكلا ئاچقانىدى، شۇڭا ھۇزۇرۇڭدا تويغۇدەك تاماق يېدىم، ــ دەپتۇ.

قارانىيەت ئايال

ھەممكى زاماندا بىر خوتۇن ئۆز ھەقەمسايىسىنىڭ خوتۇنى بىلەن دۇشمەنلىشىپ قالغان-كەن. بىر كېچىسى ئۇ ناھايىتى كۆپ مەي ئىچىپ مەست بولۇپ، ئۆزىنىڭ بالىسىنى ئۆلتۇرۇپ، بالىنىڭ جەسىتىنى ھەقەمسايىسىنىڭ ھويلىسىغا تاشلاپ قويۇپتۇ. ئەتىسى: «مېنىڭ بالامنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ» دەپ، ھەقەمسايىسىگە تۆھمەت قىلىپ، قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەرز شىكايەت قىپتۇ. قازى ئۇنىڭ ھەقەمسايىسىنى چاقىرتقۇزۇپ سوراق قىلىپ قورقۇتۇپتۇ:

— راست گەپ قىل، بولمىسا، ئۆلۈمگە بۇيرۇيمەن، — دەپ تەھدىت سالىتۇ، لېكىن ئۇ خوتۇن قەسەم ئىچىپ زادىلا ئىقرار قىلماپتۇ. قازى:

— ئەگەر سەن مېنىڭ ئالدىمدا قىيالىگاچ بولالىساڭ، سۆزۈڭگە ئىشىنىمەن، — دەپتۇ. ئۇ خوتۇن ئۇيلىپ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ:

— مەن ئۆلۈمگە رازىمەنكى، يالىگاچ بولمايمەن، — دەپتۇ. قازى ئۇنى چىقىرىۋېتىپ، ئۆز بالىسىنى ئۆلتۈرگەن خوتۇننى چاقىرتىپ:

— ئەگەر سەن مېنىڭ ئالدىمدا يالىگاچ بولالىساڭ، سۆزۈڭگە ئىشىنىمەن، — دەپتۇ. ئۇ خوتۇن ئۇيالماستىنلا يېشىنىپ يالىگاچ بوپتۇ. قازى بۇنى كۆرۈپ، ئۇنى دەرھال دەررە ئاستىغا ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇ خوتۇن تاياقتا چىدىمايلا ئۆزىنىڭ بالىسىنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئىقرار قىپتۇ. قازى ئۇنى دارغا ئېسىشنى بۇيرۇپتۇ.

قازنىڭ تەدبىرى

ەدىمكى زاماندا بىر كىشى سەپەرگە چىقماقچى بولۇپ، ئائىلە مال ـ مۇلۈكلىرىنى شۇ يەـ زىدىكى بىر موللامغا ئامانەت قويۇپتۇ. ئۇ كىشى سەپەردىن قايتىپ كېلىپ، موللامدىن مال ـ مۇلۈكلىرىنى تەلەپ قىلسا، موللام تېنىۋاپتۇ، ھەتتا موللام ئۇ كىشىنى يالغانچى، قىلىپ قەسەم ئىچىپتۇ. مال ئامانەت قويغۇچى كىشى قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. قازى ئويلىنىپ كۆرۈپ:

ــ بۇ گەپنى ھېچقانداق كىشىگە ئېيتمىغىن، مال ـ مۇلۈكلىرىڭنى ئېلىپ بېرىشكە بىر چارە ئىزدەپ باقاي، ــ دەپتۇ.

ئەتىسى قازى موللامنى چاقىرتىپ كېلىپ:

ــ مېنىڭ ئالدىمغا كېلىدىغان دەۋاگەر كۆپىيىپ كەتتى، ئۆزۈم يالغۇز ھەل قىلىشقا ئامالسىز قالـ ىدىم. سېنى ئۆزۈمگە يارىدەمچى قازى قىلىشنى مۇڭاپىق كۆردۈم، چۈنكى سەن ناھايىتى ئىنساپلىق ئادەمـ سەن، ــ دەپتۇ. موللام ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ ئۆيگە قايتىپتۇ. قازى موللامنى ئۆيگە يولغا سېلىپ بولغاندىن كېيىن، مال ئامانەت قويغۇچى كىشىنى چاقىرتقۇزۇپ كېلىپ:

ــ سەن ئەمدى بېرىپ مال ـ مۇلكۈڭنى موللامدىن تەلەپ قىلغىن، قايتۇرۇپ بېرىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ــ دەپتۇ. ئۇ ئادەم موللامنىڭ قېشىغا كەلگەنكەن، موللام ئۇنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ كېلىڭ، كېلىڭ، ئىلگىرى مال ئامانەت قويغىنىڭىزنى يادىمدىن چىقىرىپ قويغانكەنمەن، بۇـ گۈن بىر كۈن ئويلاپ يادىمغا چۈشتى، ــ دەپ ئامانەت قويغان پۇتۇن مۇلكىنى قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. شۇـ نىڭ بىلەن موللام يارىدەمچى قازى بولۇش ئۈمىدىدە قازىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. قازى ئۇنىڭغا:

ــ بۇگۈن مەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارغانىدىم، پادىشاھ ساڭا چوڭ مەنسەپ بېرىشنى مەسلىھەت قىلغانلىقىنى ئېيتتى. خۇداغا شۈكۈر قىلىپ تۇرساڭ، زور مەرتىۋىگە ئېرىشىدىغانىدەك تۇرسەن. ئەمدى مەنمۇ يارىدەمچى قازىلىققا باشقا ئادەم ئىزدەيدىغان بولدۇم، ــ دەپتۇ.

موللام شۇنىڭدىن باشلاپ چوڭ مەنسەپنىڭ تەمەسىدە، پادىشاھنىڭ نەزەرىگە ئېلىنىش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىپتۇ.

ئەرئاسمنىڭ سوۋغىتى

ار ئىكەن، يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا ئەرئاسىم ئىسىملىك بىر پادىچى ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئۆمۈر بويى چەكسىز كەتكەن چۆل - جەزىرىدە ئاچچىق سۇ ئىچىپ ھايات كەچۈرىدىكەن، ئۆمرىدە بىرەر قېتىم تاتلىق سۇ ئىچىپ باقمىغانىكەن.

ئاي، يىللار ئۆتۈپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە چۆلدە قاتتىق يامغۇر يېغىپتۇ، بىر كۆلچەككە لىققىدە يامغۇر سۈيى يىغىلىپ قاپتۇ. ئەرئاسىم دۇم يېتىپ كۆلچەكتىكى يامغۇر سۈيىدىن قانغۇچە ئىچىپتۇ، بۇ سۇ ئۇنىڭغا ناھايىتى تەملىك تېتىپتۇ. شۇڭا، ئۇ دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ تاتلىق سۇ بولمىسا كېرەك، بۇ سۇ- دىن پادىشاھقا سوۋغات قىلسام، پادىشاھ چوقۇم مەندىن خۇشال بولىدۇ، دېگەن ئويغا كەپتۇ - دە، يامغۇر سۈيىنى تۇلۇمغا توشقۇچە قاچىلاپ ئېشەككە ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ.

بىرنەچچە كۈن جاپالىق يول يۈرگەندىن كېيىن شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئوردا ئىشىكىگە كېلىپ نۆكەرلەرگە پادىشاھ بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. نۆكەرلەر ئۇنى زادى كىرگىلى قويماپتۇ. ئەر- ئاسىم چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. نۆكەرلەر ئاخىر پادىشاھقا ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ كىرىشىگە ئىجازەت بېرىپتۇ. ئەرئاسىم پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرگەنىكەن، پادىشاھ:

— ئەي يىگىت، نېمە ئەرزىڭ بار؟ — دەپ سوراپتۇ. ئەرئاسىم:

— ئەي ئۇلۇغ شاھىم، مېنىڭ ھېچ ئەرزىم يوق، پەقەت ئالىيلىرى ئۇچۇن ئۇچ كۈنلۈك يولدىن ئازراق سوۋغات ئېلىپ كەلگەنىدىم، قوبۇل قىلغايلا، — دەپتۇ ھەم يامغۇر سۈيىنى تۇلۇم بىلەنلا پادىشاھقا ئىككى قوللاپ سۇنۇپتۇ. پادىشاھ دەرھال ئۇنىڭ قولىدىن تۇلۇمنى ئېلىپ، سۇنى ئىچىپ كۆرۈپتۇ - دە، ئۇنىڭ يامغۇر سۈيى ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ، لېكىن ئەرئاسمغا ئىنتايىن ئىللىقلىق بە- لەن:

— ئەي يىگىت، ساڭا كۆپ رەھمەت، مەن بۇ سۇنى ھېچكىمگە بەرمەي ئۆزۇم ئىچىمەن، — دەپتۇ - دە، مۇلازىملارغا ئەرئاسمغا نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش ئىنئام قىلىپ، ئۇنى ھازىرلا يولغا سېلىپ قو- يۇشنى ئېيتىپتۇ. مۇلازىملار پەرماننى بەجا كەلتۇرۇپ ئەرئاسمنى يولغا ساپتۇ. مۇلازىملار قايتىپ كە- لىپ، بۇ ئىشتىن ھەيران بولغان ھالدا پادىشاھتىن:

— ئەي پادىشاھ ئالىيلىرى، نېمە ئۇچۇن پادىچىنىڭ بىر تۇلۇم يامغۇر سۈيىگە شۇنچە كۆپ ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ئىنئام قىلىلا ھەم نېمە ئۇچۇن ئۇنى بۇ جايدا تۇرغۇزماي دەرھال قايتۇرۇۋېتىلا؟ — دەپ سوراپتۇ.

پادىشاھ مۇلازىملارغا بىر قۇر مەنىلىك قاراپ چىققاندىن كېيىن:

ــ ھەي مۇلازىملار، سىلەر شۇنى بىلىشىڭلار كېرەككى، ئەرئاسىم ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل، سەممىي ۋە ساداقەتمەن ئادەم ئىكەن. چۈنكى، ئۇ ئۆمۈر بويى چۆل ـ جەزىرىدە ئاچچىق سۇ ئىچىپ يۈرگەچكە، بۇ يامغۇر سۈيىنى ئىچىپ كۆرۈپ، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ تاتلىق سۇ بولمىسا كېرەك، دەپ ئويلىغان، شۇڭا بۇنى سوۋغات قىلسا، مېنى خۇشال بولىدۇ، دەپ ئويلاپ، شۇنچە ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ سۇنى ئېلىپ كەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇنىڭغا نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش ئىنئام قىلدىم. ئۇنى بۇ جايدىن دەرھال قايتۇرۇۋەتكەنلىكىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئەگەر ئۇ بۇ جايدىكى تاتلىق سۇلارنى ئىچىپ قالسا، ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىدىن خجىل بولۇپ قالىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭ خۇشال ـ خۇراملىق بىلەن قايتقىنى تۇزۇك، ــ دەپتۇ.

مەككار خوتۇنىڭ ئاقىۋىتى

بۇرۇنقى زاماندا باغداد شەھىرىدە پەتتار دېگەن بىر سودىگەر ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسى ھەددى ـ ھېسابسىز بولۇپ، دۇنياغا بىھاجەت ئىكەن. ئۇنىڭ بىرلا ئوغلى بار بولۇپ، ئىسمى جاھانگىر ئىكەن. جاھانگىر كىچىكىدە ئانىسىدىن يېتىم قالغانىكەن. ئۇ ياۋاش چوڭ بولغاچقا، بۇنىڭدىن ئاتىسى پەتتارنىڭ كۆڭلى تولىمۇ يېرىم ئىكەن.

بىر كۈنى سودىگەرلەر پەتتارغا مەسلىھەت بېرىپ:

ــ سېنىڭ مال ـ دۇنيالىرىڭ ھەددى ـ ھېسابسىزدۇر. ياش ئادەمگە باقماس. ئوغلۇڭ يېگانە بولغاندىكىن كۆزۈڭنىڭ ئوچۇقىدا ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلىپ قويساڭ، قانداق؟ ــ دېيىشىپتۇ. پەتتار ھەمراھلىرىنىڭ مەسلىھىتىنى قوبۇل كۆرۈپ سەپەردىن قايتىپ كەپتۇ ـ دە، ئوغلىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ ئەي ئوغلۇم، مەن سېنى ئۆيلەپ قويماقچىمەن، رازىمۇسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ئوغلى جان دەپ قوشۇلۇپتۇ.

ــ خوتۇن ئېلىپ بېرىمەن، لېكىن بىر شەرتىم بار، ــ دەپتۇ پەتتار، ــ خوتۇنۇڭ ساق چىقسىمۇ، ماڭا دەيسەن، ساق چىقمىسىمۇ، ماڭا دەيسەن، ھەرگىز يالغان گەپ قىلمايسەن.

جاھانگىر ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ.

پەتتار ئەتىسىلا ئوغلىغا چىرايلىق بىر قىزنى ئېلىپ بېرىپتۇ ۋە تويىنىڭ ئەتىسى سەھەردە:

ــ خوتۇنۇڭ ساق چىقتىمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ياق، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ جاھانگىر. پەتتار ئوغلىغا:

ــ ھازىرلا خېتىنى بەرگىن، ــ دەپ بۇيرۇپتۇ. جاھانگىر خوتۇنىنىڭ خېتىنى بېرىپتۇ. پەتتار ئوغلىغا يەنە بىر قىز ئېلىپ بېرىپتۇ، ئۇمۇ ساق چىقماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئوغلىغا قىرىق قىز ئېلىپ بەرگەن بولسىمۇ، ھېچقايسىسى ساق چىقماپتۇ. پەتتار ئوغلىغا قىرىق بىرىنچى قىزنى نىكاھلاپ ئېلىپ بېرىپ:

ــ بۇچۇ؟ راست گەپ قىل، ساق چىقمىغان بولسا، يەنە ئېلىپ بېرىمەن، ــ دەپتۇ. بۇ قىزمۇ ساق چىقماپتۇ، بىراق بۇ ئىشنى دادىسىغا ئېيتىۋېرىشتىن خىجىل بولغان جاھانگىر:

ــ بۇ قىز ساق چىقتى، ــ دەپ يالغان ئېيتىپتۇ.

ــ ئەي ئوغلۇم، ئەگەر يالغان گەپ قىلغان بولساڭ، كېيىن پۇشايمان قىلىسەن، چۈنكى مېنىڭ ماڭا ئاشكارا قىلمىغان بىر سىرىم بار، ــ دەپتۇ پەتتار. جاھانگىر سۆزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ.

پەتتار شۇ كۈندىن باشلاپ خاتىرجەم بوپتۇ. بىر كۈنى ئوغلىنى بىر باھانە بىلەن يىراق بىر جايغا ئىشقا بۇيرۇۋېتىپ، كېلىنىگە:

ــ باغقا چىقىپ كېلەيلى، سىز بىلەن بىر ئىشىم بار ئىدى، ــ دەپتۇ.

ــ ئەي ئاتا، ھېچقانداق ئاتا ئۆز پەرزەنتىنىڭ ھەققىگە قارا سانىماس، ــ دەپتۇ كېلىنى ھەيران قېلىپ.

ــ جاھانگىر مېنىڭ پەرزەنتىم، سىزمۇ ھەم شۇنداق. مېنىڭ بىر مەخپىي سىرىم بار ئىدى. سىزگە ئوغلۇمدىن بەكرەك ئىشەنچ قىلغىنىم ئۈچۈن بۇ گەپنى دەۋاتىمەن، ــ دەپتۇ پەتتار ۋە كېلىنىنى باغقا باشلاپ ئىشكنى مەھكەم تاقاپتۇ، ئاندىن كېلىنىنى باغنىڭ تۆرىدىكى بىر ئىشكسىز ئۆينىڭ ئالدىغا باشلاپ كەپتۇ. ئۇ ئىشكتىن ئۆيگە كىرسە، ئىچكىرىسىدە يەنە بىر ساراي كۆرۈنۈپتۇ. پەتتار يېنىدىن بىر سقىم ئاچقۇچنى ئېلىپ سارايىنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ ئۆيگە كىرىپتۇ. سارايىنىڭ تېگىدىن يەنە بىر كىچىك ئىشىك نامايان بوپتۇ. پەتتار يەنە بىر ئاچقۇچتا ئۇ ئىشكىنىمۇ ئېچىپ كېلىنىنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپتۇ ــ دە، قىرىق ساندۇققا قاچىلانغان لەئەل ــ ياقۇت، جاۋاھىر، ئالتۇن ــ كۈمۈشلەرنى كېلىنىگە كۆرسىتىپ:

ــ ئەي قىزىم، ئوغلۇم دۆتىرەك چوڭ بولۇپ قالدى، بۇ خەزىنە ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، بۇزۇپ ــ چېچىۋېتىدۇ، شۇڭا بۇ مال ــ بىساتنى سىزگە تاپشۇرىمەن. بۇ سىرنى ھەرگىز جاھاز-گىرغا تىنغۇچى بولمايسىز. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بېشىڭلارغا كۈن چۈشۈپ قالغاندا خەج ــ خىراج قىلارسىلەر. مانا ئاچقۇچ، ــ دەپ خەزىنىنىڭ ئاچقۇچلىرىنى كېلىنىگە تاپشۇرۇپتۇ. كېلىنى ئاچقۇچنى قېبىناتىسىنىڭ قولىدىن ئاپتۇ ــ دە، شېرىن ــ تاتلىق سۆزلەر بىلەن نۇرغۇن ۋەدىلەرنى

قىپتۇ. ئەمما، خۇدايىتائالا ماڭا تۇغمەس مال - دۇنيا نېسىپ قىپتۇ. پات پۇرسەتتە ئالەمدىن ئۆتسەڭ، ئوغلۇڭدىن چىقىپ سېلىمغا تېگىپ مۇراد - مەقسىتىمگە يەتكەيمەن، دېگەنلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.

سېلىم مۇشۇ شەھەردىكى داڭلىق سودىگەرلەرنىڭ بىرى ئىكەن. پەتتارنىڭ كېلىنىنىڭ ئامانتىنى ئەسلىي سېلىم ئۆز ۋاقتىدا ئېلىپ بولغانكەن.

ئەلقىسسە: بىرقانچە زامان ئۆتكەندىن كېيىن پەتتار ئالەمدىن ئۆتۈپ قىرىق كۈن بولا - بولمايلا جاھانگىرنىڭ خوتۇنى يېڭى - يېڭى خۇيلارنى چىقىرىشقا، كۈندىن - كۈنگە بىشەملىشىشكە، جاھانگىرنى خارلاشقا باشلاپتۇ. جاھانگىرنىڭ ھالى كۈندىن - كۈنگە خارابلىشىپتۇ. ئۆيدە ئېلىشقا ياكى سېتىشقا يا-رىغۇدەك ھېچ نەرسە قالماپتۇ. جاھانگىرنىڭ خوتۇنى ھەر كۈنى جېدەللىشىپ:

— ئەر بولساڭ، تۇزۇك بول، بولمىسا، سۆزۈمنى بەر ! — دەپ غوڭغا كۆتۈرۈپتۇ.

— ئەي جاھانگىر، — دەپتۇ خوتۇنى بىر كۈنى، — سېلىمنىڭ ئۆيگە بېرىپ خوتۇنۇم سىزگە سالام ئېيتتى، سىزنى بىر كېلىپ كەتسۇن دەيدۇ، دېگىن، — دەپ جاھانگىرنى سېلىمنىڭ يېنىغا بۇيرۇپتۇ. جاھانگىر خوتۇنىنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ سېلىمنىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە:

— خوتۇنۇم سىزگە سالام ئېيتتى، بىر كېلىپ كەتسۇن دەيدۇ، — دەپتۇ. سېلىم بازاردىن ھەر خىل نازۇنېمەتلەرنى ئەكەلدۇرۇپ جاھانگىرنى راسا مېھمان قىلىپ يولغا ساپتۇ.

سېلىم خىزمەتكارىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— بازاردىن بىر سان گۆش، بىر قوينىڭ قۇيرۇقى، بىر پاتمان ئۇن، ئىككى پاتمان گۈرۈچ، بىر پاتمان ياغ ئېلىپ جاھانگىرنىڭ ئۆيگە ئاپىرىپ بېرىپ، خوتۇنىغا مەندىن سالام دېيىشنى ئۇنتۇما، — دەپتۇ.

418

سېلىمنىڭ خىزمەتكارى بۇ نەرسىلەرنى شۇ كۈنىلا جاھانگىرنىڭ ئۆيگە ئەكېلىپ بېرىپتۇ ۋە خو-تۇنىغا ئالاھىدە سالام ئېيتىپتۇ. بۇ نەرسىلەرنى كۆرگەن جاھانگىرنىڭ خوتۇنى ئېرىنىڭ ئالدىدا:

— جاھاندا سېلىمدەك قابىل، سېخىي ئادەم يوق، — دەپ ماختىنىپ، سېلىمنى بىرھازا تەرىپلەپ كېتىپتۇ. ھېلىقى نەرسىلەرنىمۇ بىر - ئىككى كۈن ئىچىدىلا قولۇم - قوشنىلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىپ ئۆينى قۇرۇقداپ قويۇپ:

— مەن ساڭا كېرەك بولىدىغان بولسام، ئۆيگە يەيدىغان بىرنەرسە پەيدا قىل، بولمىسا، سۆزۈمنى بەر ! — دەپ يەنە غوڭغا كۆتۈرۈپتۇ.

بۇ مەككار خوتۇن سېلىمنىڭ ۋىسالىغا پاتراق مۇيەسسەر بولۇش ئۈچۈن بىر كۈنمۇ جىم ئۆتمەپتۇ. ئۇ يەنە بىر كۈنى سېلىمنىڭ ۋىسالىغا تەشنالىقىنى ئىزھار قىلىپ سېلىمغا جاھانگىردىن بىر پارچە خەت ئەۋەتىپتۇ. سېلىم خەتنى ئوقۇپ يۈرىكى ئۇيناپتۇ، جاھانگىرنى ئاۋۇالقىدىن بەكرەك مېھمان قى-تۇ. تائامدىن كېيىن سېلىم خىزمەتكارىنى چاقىرىپ جاھانگىرنىڭ ئۆيگە ئاۋۇالقىدەك نەرسە - كېرەك-لەرنى ئاپىرىپ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ، ئاندىن جاھانگىرغا:

— ئەي دوستۇم جاھانگىر، نېمە ئېھتىياجىڭ بولسا، قىلچە تارتىنماي قېشىمغا كېلىۋەرگىن، ھەرقانداق مۇشكۈلۈڭنى ئاسان قىلىمەن، — دەپتۇ. جاھانگىر يەنە خامۇش قايتىپ كەپتۇ. ھېلىقى نەرسە - كېرەكلەرنى كۆرگەن خوتۇنى:

— سېلىم ئەجەب مەرد يىگىت. ئەر بولسا، ئاشۇ سېلىمدەك بولسا. سەن ئەتە بېرىپ سېلىمنى ئۆيۈ-

گه چاقىرىپ كەل، ــ دەپتۇ.

ئەتىسى خوتۇنى يۇمشاق قاتلىما، پىشۇرۇلغان گۆشلەرنى جاھانگىرغا تۇتقۇزۇپ: «بۇنى سېلىمغا ئالغاچ بارغىن» دەپ، جاھانگىرنى سېلىمنىڭ ھۇزۇرىغا يولغا سالىتۇ. جاھانگىر لام ـ جىم دېيەلمەي، سېلىمنىڭ ئۆيىگە سالام بىلەن كىرىپ كەپتۇ. سېلىم جاھانگىرنى كۈتۈۋالىتۇ ۋە خىزمەتكاردىن يەنە نەرسە ـ كېرەك ئەۋەتىپتۇ.

ــ بىز بىچارىلەرنىڭ ئۆيىگە قەدەم تەشرىپ قىلغايسىز، دەرقەمتە ئولتۇرۇپ غىزالانساق، ــ دەپتۇ جاھانگىر خوتۇنىنىڭ سالىمنى يەتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن.

ــ سىز بارغاچ تۇرۇڭ، ــ دەپتۇ سېلىم تەكلىپنى قوبۇل قىلىپ، ــ مەن شاراب ئەكەلدۇرۇپ، ئارقىڭىزدىنلا باراي.

جاھانگىر يولدا يامغۇردەك ياش تۆكۈپ كېتىۋېتىپ، دادىسىنىڭ يېقىن دوستى سەئىد دېگەن كىشىنى ئۇچرىتىپ قاپتۇ. سەئىد پەرىشان كېتىۋاتقان جاھانگىرنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ، جاھانگىرنىڭ ئەھۋالىنى سوراپتۇ. جاھانگىر بارلىق دەرد ـ ئەلەملىرىنى سەئىدكە بايان قىلىپ، يار ـ يۆلەك بولۇشىنى ئۆتۈنۈپتۇ. جاھانگىرنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن ھەيران قالغان سەئىد:

ــ سەن يالغان گەپ قىلىۋاتسەن، مەن دادىڭ بىلەن يەمەن، ھەبەش، مىسىرلارغا سودىگەرچىلىككە بارغان. دادىڭ شۇ چاغدا قىرىق قېچىردا لەئەل ـ ياقۇت، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى يۈكلەپ ئېلىپ كەلگەنىدى. شۇنچە ۋەج قېنى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. جاھانگىر سەئىدكە بۇنداق مال ـ دۇنيادىن ئۆزىنىڭ خەۋىرى يوقلۇقىنى ئېيتىپتۇ.

ــ دادىڭ جان ئۇزۇش ۋاقتىدا ماڭا ھېچقانداق ۋەسىيەت قىلمىغانمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ سەئىد.

ــ دادام ماڭا ھېچقانداق ۋەسىيەت قىلغىنى يوق، پەقەت مېنى ئۆيلەشنىڭ ئالدىدا: «خوتۇنۇڭ ساق چىقسا، ماڭا دېگىن، ساق چىقمىسىمۇ، ماڭا دېگىن» دېگەنىدى. ماڭا قىرىق قىز ئېلىپ بەردى، ھېچقايسىسى ساق چىقمىدى. ئاخىردا مۇشۇ خوتۇنۇمنى ئېلىپ بەردى، بۇمۇ ساق چىقمىدى. ئاخىر خىجالەت يۇزىسىدىن دادامغا يالغاندىن: «بۇ ساق چىقتى» دەپ، دادامنى خاتىرجەم قىلغانىدىم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ جاھانگىر.

سەئىد ناھايىتى دانا كىشى ئىكەن، جاھانگىرنىڭ سۆزلىرىدىن ئەھۋالنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتىپتۇ:

ــ دادىڭ سېنىڭ «ساق چىقتى» دېگەن سۆزۈڭگە ئاساسەن بۇ راستتىنلا قىز ئىكەن، ئوغلۇمدىن باشقىسىنى كۆرمەپتۇ، مېھرى ئوغلۇمغىلا چۈشىدىكەن، ئوغلۇمنى ياخشى يولغا باشلاپ، بايلىقىنى كۆن كەچۈرەلەيدىكەن، دەپ ئويلاپ، ماڭا ئىشەنچ قىلالمايلا ھېلىقى مال ـ دۇنيانى خوتۇنۇڭغا تاپشۇرۇپتۇ. ئەسلىي خوتۇنۇڭنىڭ ئامانىتىنى سېلىم ئالغانىكەن، شۇڭا خوتۇنۇڭنىڭ پۈتۈن ئەس ـ يادى سېلىمدا، ــ دەپتۇ سەئىد ۋە جاھانگىرغا يول كۆرسىتىپتۇ، ــ سېلىم ئۆيۈڭگە كەلگەندە خوتۇنۇڭ ھەرنېمە دېسە، جان ـ دىلىڭ بىلەن ماقۇل بولۇپ بەجا كەلتۇرگىن، لېكىن شاراب ئىچكەندە ھېيلە ئىشلىتىپ شارابنى ئاز ئىچكىن، ئۆزۈڭنى قاتتىق مەستلىككە سېلىپ بالدۇرلا يېتىۋالغىن. ئۇلارغا بىلىندۇرمەي كۆزۈڭنىڭ قۇيرۇقىدا ئىككىسىنىڭ ھەرىكىتىگە نەزەر سالغىن. ئۇلار نەگە بارسا، سەنمۇ تۇيدۇرماي كەينىگە كىرگىن، ھەرقانداق ئىش بولسا، سەۋر قىلغىن، نېمىلەرنى كۆرسەڭ ۋە نېمىلەرنى ئاڭلىساڭ، ئەتىسىلا ماڭا ئېيتقىن، ئۇنىڭ تەدبىرىنى ئۆزۈم قىلىمەن، ــ دەپتۇ سەئىد.

جاھانگىر سەئىدنىڭ مەسلىھىتى بويىچە ناھايىتى پۇختا تەييارلىق قىپتۇ. كەچتە سېلىم خىزمەتكارىغا شارابلارنى كۆتۈرگۈزۈپ جاھانگىرنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەپتۇ. جاھانگىرمۇ چاندۇرماي ئىززەت ـ ئىكراملار قىلىپ كۈتۈۋاپتۇ. ئۇلار تائامدىن كېيىن شاراب ئىچىشنى باشلاپتۇ. سېلىم جاھانگىرغا ھەدەپ شاراب تۇتىۋېرىپتۇ. جاھانگىر ئۈچ ـ تۆت پىيالە شاراب ئىچىپلا مەست بولغان بولۇپ يېتىۋاپتۇ، خوتۇنى كېلىپ مىدىرلىتىپ كۆرگەنىكەن، جىممىدە يېتىپتۇ، ئەمما كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئىككىسىنىڭ ھەرىكىتىگە نەزەر سېلىشقا باشلاپتۇ. جاھانگىرنىڭ خوتۇنى بىردەمدىن كېيىن سېلىمنىڭ چىرماقلىرىدىن ئاجراپ، ئۇنىڭ قېشىغا يەنە كېلىپ قۇلىقىنى شۇنداق چىڭ تولغاپ تارتىپتۇكى، قۇلىقى ئۈزۈلۈپ كەتكىلى تاسلا قاپتۇ. جاھانگىر چىشىنى چىشلەپ ئۈن چىقارماپتۇ. خوتۇنى راست مەست بولۇپ قاپتۇ، دەپ ئويلاپ، سېلىمغا:

ـــ ئى مېھرىبانىم، ئورنۇڭدىن تۇرغىن، مەن سېنى مەخپىي سارايغا باشلاپ باراي، ئۇ يەردە قىرىق ساندۇق ئالتۇن ـ كۈمۈش، لەئەل ـ ياقۇت بار. قېينا ـ تام ماڭا ئۆزى كۆرسەتكەنىدى. تېخى ئۇ ئۆز ئاغ ـ زى بىلەن بۇنى جاھانگىرغا ئېيتـ ماسلىقنى تاپىلـ غان. بۇ مال ـ دۇنيانى ساڭا ساقلىغانىدىم، ـــ دەپتۇ.

ئۇلار باغقا كىرىپ ھېلىقى ساراي تېگىدىكى قىرىق ساندۇق ئالتۇن ـ كۈ ـ مۈشلەرنى سېـ لىمغا بىرمۇبىر كۆرسىتىپتۇ.

جاھانگىرمۇ پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن

سارايغا كىرىپتۇ ۋە قىرىق ساندۇقتىكى لەئەل - ياقۇت، ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى كۆرۈپ ھەيران قالغىنىدىن ئاغزى ئېچىلىپلا قاپتۇ.

— ئى مەھبۇبەم، — دەپتۇ ھەممە ساندۇقلارنى ئېچىپ كۆرگەن سېلىم خۇشلۇقىدا، — مۇرادىمىز ھاسىل بولغاندىن كېيىن لەئەل - ياقۇت بىلەن زىننەتلەپ بىر مەپە ياسىتىپ، خىزمەتكارلارنى تەييارلەپ، سېنى مەپدىلا ماڭغۇزىمەن، ھەرگىز ئايىغىڭنى توپىغا دەسسەتكۇزمەيمەن.

جاھانگىر يۇقىرىقىلارنى كۆرۈپ ۋە ئاڭلاپ ئاستا كەينىگە يېنىپتۇ - دە، ئورنىغا كېلىپ يېتىۋاپتۇ.

ئەتىسى جاھانگىر سەئىدنى ئىزدەپ تېپىپ، بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، داداڭنىڭ بېغىدىن بىرنەچچە تال ئۈجمە چۈشۈقى كېسىپ ئەكىرىپ بىر يەرگە تىقىپ قوي. خوتۇنۇڭنى ئاتىسىنىڭ ئۆيىگە ئالداپ بولسىمۇ ئەۋەتىپ، كەلگەندە: «نېمىشقا پات كەلمەيسەن؟» دېگەننى باھانە قىلىپ شۇنداق قاتتىق ئۇرغىنكى، ھېچبىر ئەزايى ساق قالمىسۇن، — دەپ يول كۆرسىتىپتۇ سەئىد.

جاھانگىر ئۆيىگە كېلىپ سەئىدنىڭ دېگىنى بويىچە قىپتۇ، خوتۇنىنى شۇنداق ئۇرۇپتۇكى، سەئىد دېگەندىنمۇ نەچچە ھەسسە ئاشۇرۇۋېتىپتۇ. دەرۋەقە خوتۇنىنىڭ باش - كۆزلىرىدىن تارتىپ پۇتىنىڭ ئۇچىغىچە ھېچ يېرى ساق قالماپتۇ. خوتۇنى ئاتىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ:

— مېنى بىگۇناھ ئۇردى، ئەگەر شەرىئەت بويىچە ماڭا گۇناھ لازىم بولسا، قوبۇل قىلغايمەن، بولمىسا، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر كۈنمۇ ئۆي تۇتمايمەن، — دەپ دادلىنىپتۇ.

جاھانگىر ئىشكىلىرىنى مەھكەم ئېتىپ، سەئىدنىڭ قېشىغا كېلىپ بولغان ئىشلارنى بىرمۇبىر بايان قىپتۇ. سەئىدنىڭ ئۆيى پەتتارنىڭ بېغى بىلەن تام تۇتاش ئىكەن، پەتتار ھايات ۋاقتىدا سەئىد باغ تەرەپكە بىر دېرىزە ئاچقانىكەن، پەتتار كۆز يۇمغاندىن كېيىن سەئىد دېرىزىنى چاپلىۋەتكەنىكەن. ھېلىقى دېرىزىنى سەئىد قۇللىرىغا ئاچقۇزۇپ، سارايدىكى قىرىق ساندۇقتىكى ئالتۇن - كۈمۈشنى توشۇشنى بۇيرۇپتۇ. بايلىقلارنى توشۇپ بولغاندىن كېيىن ساندۇقلارغا لىق تاش - كېسەك، سۆڭەكلەرنى تولدۇرۇپ قويۇپ، ئىشكىلەرنى ئاۋۋالقىدەك ئېتىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۇچ كۈندىن كېيىن جاھانگىرنىڭ قېينىناتىسى، قېينانىسى جاھانگىرنى ئالدىغا سېلىپ قازىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ ۋە جاھانگىردىن قىزىنى ئاجرىتىۋالىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن مېھىر ھەققى تەلەپ قىپتۇ. قازىمۇ جاھانگىرغا مېھىر ھەققى تۆلەشكە ئەمر قىپتۇ. جاھانگىر سەئىدكە ئادەم ئەۋەتىپ قازىخانىغا ئەكەلدۇرۇپتۇ.

— ئى مۆھتەرەم قازى، — دەپتۇ سەئىد، — جاھانگىرنىڭ بىر جېنىدىن باشقا ھېچ نەرسىسى يوق، مېھىر ھەققىگە بېغىنى سېتىپ بەرسۇن.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان جاھانگىرنىڭ خوتۇنى دەرھال سېلىمغا كىشى ئەۋەتىپ ئەكەلدۇرۇپتۇ. سېلىم قىرىق ساندۇق ئالتۇن - كۈمۈشنىڭ تەمەسىدە باغنى ئالماقچى بوپتۇ. باغنىڭ باھاسى ئون مىڭ تەڭگە تەيىن تېپىپتۇ.

— ئون مىڭ تەڭگىگە مەن ئالاي، — دەپتۇ سېلىم.

— بۇ باغقا مەن شېپىدۇرمەن، چۈنكى ئۆيۈم باغقا تۇتاش. مەن ئىجازەت بەرمىگۈچە ھېچ كىشى ئالالمايدۇ. مانا مەن ئون بەش مىڭ تەڭگىگە ئۆزۈم ئالىمەن، — دەپتۇ سەئىد.

سېلىم بىلەن سەئىد باغنى تالىشا - تالىشا باھاسىنى ئاتمىش مىڭ تەڭگىگە چىقىرىپتۇ. شۇنىڭ

بىلەن باغنى سېلىم ئاتمىش مىڭ تەڭگە نەق پۇلغا ئاپتۇ.

جاھانگىر بەش مىڭ تەڭگىنى مېھىر ھەققىگە بېرىپ، قالغان تەڭگىنى بېلىگە تېڭىپ قازىخانىدىن خۇشال چىقىپ كېتىپتۇ.

سېلىم قىرىق مىڭ تەڭگىنى باشقا سودىگەرلەردىن ئۇچ كۈنلۈككە ئەللىك مىڭ تەڭگە بېرىشكە ۋە- دە قىلىپ ئالغانكەن، چۈنكى ئۇ ساندۇقتىكى دۇنيادىن بېرىمەن دەپ ئويلىغانكەن. ئۇچىنچى كۈنى كەچتە ئۇ جاھانگىرنىڭ ئاجرىشىپ كەتكەن خوتۇنى بىلەن ئەيش - ئىشرەت ئۈستىدە ئولتۇرسا، سودا- گەرلەر دەۋرەپ كىرىپ:

— مۆھلەت توشتى، ئەللىك مىڭ تەڭگىنى بەر، — دەپتۇ. سېلىم ئۇلارغا:

— بىردەم توختاپ تۇرۇڭلار، — دەپ قويۇپ، خوتۇننى ئەگەشتۈرۈپ باغقا كىرىپتۇ ۋە باغنىڭ ئە- شىكىنى مەھكەم ئەتكەندىن كېيىن سارايغا قەدەم بېسىپتۇ. سانداقلارغا قول سالغۇدەك بولسا، قوللىرى- غا ئالتۇن - كۈمۈش ئەمەس، تاش - كېسەك چىقىپتۇ.

— ئى سېلىم، — دەپتۇ خوتۇن، — سېنىڭ مەندىن باشقا يەنە مەھبۇبەڭ بار ئىكەن. بۇنى سەن، مەندىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى!

دەرغەزەپ بولغان سېلىم جان - جەھلى بىلەن:

— ھەي مەككار، جادۇگەر، بۇ سېنىڭ ھىيلە - مىكرىڭدۇر! — دەپ ۋارقىراپتۇ - دە، خەنجەرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ خوتۇنغا ئۇرۇپتۇ. خوتۇن جان ئۈزۈپتۇ. سېلىم، تاشقىرىدا سودىگەرلەر تاش - توقماق تۇتۇپ تۇرۇشىدۇ، چىقسام، مېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆزۈمنى ئۆزۈم ئۆلتۈرۈۋالاي، دەپ ئويلاپتۇ - دە، خەنجەرنى قارنىغا ئۇرۇپتۇ.

ئۇزۇن ساقلاپ بىتاقەت بولغان سودىگەرلەر ئاخىر باغنىڭ ئىشىكىنى بۇزۇپ كىرىپ ھەممە ئىشنى ئۇقۇپتۇ. ئۇلار ئەھۋالنى كۆرۈپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ بايان قىپتۇ.

جاھانگىر شۇ كۈندىن باشلاپ دۇنيادىن بىھاجەت بولۇپ، پۈتۈن ئۆمرىنى راھەت - پاراغەتتە ئۆتكۈزۈپتۇ.

كۆڭلەك

ئۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، قۇدرىتى زور، بايلىقى ھەددى ـ ھېسـاب-سىز ئىكەن، بىراق ئۇ ئۆزىنى پەقەتلا بەختلىك ھېس قىلمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەقىل ـ پاراسەتتە كامالەتكە يەتكەن بىر ئاقساقال بوۋايدىن قانداق قىلغاندا بەختكە ئېرىشكىلى بـو-لىدىغانلىقىنى سوراپتۇ. ئاقساقال پادىشاھقا:

ـــ بەخت دۇنيادا ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئەڭ قىيىن نەرسە، لېكىن مەن تېپىشنىڭ يولىنى بىلە-مەن، ـــ دەپتۇ.

ـــ ئۇنى تېپىشنىڭ يولى قانداق؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ـــ بۇ ناھايىتى ئاسان، سىز بەختلىك كىشىنىڭ كۆڭلىكىنى كىيىڭىزلا كۇيايە.

پادىشاھ ئۇ كىشىگە كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت ئېيتىپ، بەختلىك كىشىنى تېپىش قارارىغا كەپتـۇ. ئۇ سەپەرگە ئاتلىنىپ، دۇنيادىكى نۇرغۇن ئەللەرنى ئارىلاپ، ئۇ يەرلەردىكى پادىشاھ، ۋەزىـر، سـودىـگـەر، بايلارنى زىيارەت قىپتۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۆزىنى بەختلىك ھېسابلىمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ-تۇ. پادىشاھ ئاخىر ئۆز مەملىكىتىگە قۇرۇق قول قايتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇ يولدا كېلىۋېتىپ بىر دېھـ-قاننىڭ ئېتىزلىقتا كۆڭلەكمۇ كىيمەي ئەمگەك قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ دېھقان بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، يەنە بىر تەرەپتىن خۇشال ناخشا ئېيتىۋاتقۇدەك. پادىشاھ ئۇنىڭ چىرايـىـدا غـەم ـ قـايـغـۇدىـن قىلچىمۇ ئەسەر يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ھەيران بولغان ھالدا ئۇنىڭدىن:

ـــ بۇرادەر، سەن بەختلىكمۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ شۇنداق، مەن ناھايىتى بەختلىك، ـــ دەپتۇ دېھقان كۈلۈپ.

ـــ سەن پادىشاھ بولۇشنى خالايدىغانسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ـــ مەن بۇ ئىشنى ئەزەلدىن ئويلاپ باققان ئەمەس، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ دېھقان.

ـــ ئۇنداقتا، ـــ دەپتۇ پادىشاھ، ـــ كۆڭلىكىڭنى ماڭا سېتىپ بېرسەڭ، قانداق؟

ـــ كۆڭلەك؟ ـــ دەپتۇ دېھقان ھەيران بولۇپ، ـــ مەندە ئەسلا كۆڭلەك يوق.

شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ بەخت ھەققىدە يېڭىۋاشتىن ئويلىنىشقا باشلاپتۇ.

ۋاپاسىز ئوغۇللار

ئۇرۇنقى زاماندا، قەدىمىي بىپەك يولىدىكى شەھەرلەرنىڭ بىرىدە ياقۇپباي ئىسىملىك بىر سودىگەر ئۆتكەنمىكەن. ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسى بىھېسىاب، يۈز ـ ئابرۇيى ناھايىتى يۇقىرى بولسىمۇ، پەرزەنتتى يوق ئىكەن. شۇڭا، ئۇ كېچە ـ كۈندۈز خۇدادىن پەرزەنت تىلەيدىكەن، بالىلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ ئۆتكەن كىشىلەرنى كۆرگەندە، مېنىڭمۇ ئاشۇنداق بىر بالام بولسا، قولىدىن يېتىلەپ ماڭسام، نېمە دېسە، شۇنى ئېلىپ بەرسەم، دەپ ئارزۇ قىلىدىكەن.

ئۇنىڭ ئاخىر مۇرادى ھاسىل بولۇپ، خوتۇنى ئوغۇل تۇغۇپتۇ. ئۇنىڭ بېشى ئاسمانغا يەتكەندەك بوپتۇ. ياقۇپباي ئىككىنچى ئوغۇل دۇنياغا كەلگەندە خۇشاللىقىدىن يېرىلىپ كەتكۇدەك بوپتۇ. ئۇچىنچى ئوغلى تۇغۇلغاندا: «ئاھ خۇدا، ساڭا نېمە دەپ شۈكۈر ـ سانا ئېيتسام بولار؟ !» دەپ، كۆزلىرىگە ياش ئالـ- تۇ. تۇنجى ئوغلىغان ئەنۋەر، ئوتتۇرانچى ئوغلىغا ئەسقەر، كەنجى ئوغلىغا ئەكبەر دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. كەنجى ئوغلى ئەكبەر ئەمدىلا ئالتە ئايلىق بولغاندا، بالىلارنىڭ ئانىسى بەختكە قارشى تۇيۇقسىز ئېغىر كېسەل بىلەن ئۇ دۇنياغا كېتىپتۇ. «بىر خۇشاللىقتىن كېيىن بىر قايغۇ» دېگەندەك، بۇ ئەھۋالدىن يا- قۇپباي ناھايىتى بىئارام بوپتۇ. ئۇ بالىلىرىنى قانداق قىلىپ ياخشى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشۇشنىڭ غېمىدە قولى ئىشقا بارماپتۇ، بىرەر ئىنىكئانا يالىلاشقىمۇ كۆڭلى ئۇنىماي، بالىلىرىنى ئۆزى بېقىشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ئەل ـ ئاغىنىلىرى:

ــ ياقۇپباي، ئۆلگەننىڭ ئارقىسىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ، ئەمدى سېنى ئۆيلەپ قويايلى، بالىلارغا شۇ ئايال قارىسۇن، ــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

ــ ياق، بۇنداق قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ، ــ دەپتۇ ياقۇپباي، ــ ھاياتلا بولسام، بالىلىرىمنى ئۆزۈم باقىمەن، ھەرگىزمۇ ئۆگەي ئانىنىڭ قولىغا قويمايمەن.

شۇنداق قىلىپ، ياقۇپباي تىجارەت ئىشلىرىنى ئۆزىنىڭ سادىق خىزمەتچىلىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، بالىلارغا ئاش ـ تاماق ئېتىشكە بىر ئايالنى يالىلاپ، بالىلارنى ئۆزى بېقىشقا باشلاپتۇ. ئوغۇللىرى بىر ـ بىرىدىن ئوماق ۋە چىرايلىق ئىكەن. ياقۇپباي ھەر كۈنى سەھەر تۇرۇپ نامىزىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، با- لىلارنى تاماقلاندۇرۇپ، بەش ياشلىق ئوغلى ئەنۋەرنى ئوك تەرىپىگە، ئۈچ ياشلىق ئوغلى ئەسقەرنى سول تەرىپىگە ئېلىپ يېتىلەپ، كەنجى ئوغلى ئەكبەرنى مۈرىسىگە مىندۈرۈپ ئوينىتىدىكەن، ئۇلار نېمە يەي- مەن، نېمە ئويناىمەن دېسە، شۇنى ئېلىپ بېرىدىكەن، بالىلىرىسىز كېلىدىن غىزامۇ ئۆتمەيدىكەن، ئۇلار- نىڭ قىلىقلىرىدىن ھۇزۇرلىنىدىكەن.

بالىلار يىلدىن - يىلغا چوڭ بوپتۇ، لېكىن ئۇلار بەكمۇ ئەركە - ناياق بولۇپ، خالىغانىنى قىلىدۇ-كەن، بىرىنىڭ نەرسىسىنى يەنە بىرى ئېلىۋالسا، زادىلا بەرمەيدىكەن. ياقۇپباي بۇ ھالدىن خۇشال بولۇپ، ھەرقانداق نەرسىنى چىڭ تۇتمىغۇچە قولدا توختىمايدۇ. بالىلىرىم چوڭ بولسا، چاشقانغا كېپەك ئالدۇر-مايدىغان، ئۆز ئىشىغا پۇختا ئادەملەردىن بولغۇدەك، دەپ ئويلايدىكەن.

بالىلار ئارقا - ئارقىدىن مەكتەپكە بېرىپتۇ. ياقۇپباي بالىلىرىنىڭ مەكتەپكە بېرىپ - كېلىشىدە بىرەر خەۋپكە ئۇچرىماسلىقى ئۈچۈن مەخسۇس بىر مەپە ياستىپ، بالىلارنى مەپىگە ئولتۇرغۇزۇپ ئۆزى ئاپىرىدىكەن، كەچتە ئۆزى قايتۇرۇپ كېلىدىكەن. ئۇلار مەكتەپتە باشقا بالىلارغا قارىغاندا ئەتىۋارلىق بو-لۇپ، موللامۇ ئۇلارنىڭ مەيلىگە قويۇپ بېرىدىكەن، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئوقۇشىمۇ ئانچە ياخشى ئەمەسكەن.

ياقۇپباي بالىلىرى ئەمدىلا ساۋاتلىق بولۇپ، ھېساب - كىتاب قىلالىغۇدەك بولغاندا، ئۇلارنى ئۆز كەسپىنىڭ ۋارىسلىرىدىن قىلىپ يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن مەكتەپتىن چىقىرىۋاپتۇ ۋە سودا - سېتىق ئىشلىرىغا پىشۇرۇپتۇ.

ئوغۇللار ئارقا - ئارقىدىن بالاغەتكە يېتىپتۇ. ياقۇپباي ئەنۋەرگە شەھەردىكى داڭلىق سودىگەرنىڭ قىزىنى، ئەسقەرگە قازى ئاخۇنۇمنىڭ قىزىنى ئېلىپ بېرىپتۇ. شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىلىرىدىن ئۈچ دۇ-كان تەييارلاپ، ئىككى ئوغلىنى ئىككى دۇكانغا خوجايىن قىلىپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئۆزى كەنجى ئوغلى ئەكبەر بىلەن يەنە بىر دۇكانىنى ئېچىپتۇ. ئۇلارنىڭ سودىسى يىلدىن - يىلغا رونىق تېپىپتۇ.

بىر كۈنى ئەنۋەر ئۆيىگە ناھايىتى كەچ قايتىپ كەپتۇ، دادىسىغا سالام بېرىپ، بىر كۈنلۈك سودا - سېتىق ئەھۋالىنى دوكلات قىلىپ بولۇپ ھۇجرىسىغا كىرسە، خوتۇنى تەتۇر قاراپ ئولتۇرغۇدەك.

— ئاپئاق خوتۇن، بۇگۈن ساڭا نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ ئەنۋەر.

— نېمە بولاتتى، — دەپتۇ خوتۇنى، — نەدە يۈردىڭىز؟

— خېرىدارلار بىلەنچۇ.

شۇ ئاخشىمى ئەنۋەرنىڭ خوتۇنى بىرمۇنچە ئەقىل ئۆگىتىپتۇ. ئەتىسى ئەنۋەر دادىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

— سىزگە بىر مەسلىھەت بار ئىدى، دادا، — دەپتۇ ئۇ مۇلايىملىق بىلەن، — ھازىر ئوغرى - يالـ-غان كۆپىيىپ قالدى، كېچىسى دۇكاننى يالغۇز قالدۇرۇشقا بولمايدىغاندەك قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەنمۇ ئۆي بىلەن دۇكان ئوتتۇرىسىدا تولا قاتناپ ھېرىپ كەتتىم. دۇكانغا يېقىن جايدىن بىرەر باغ - ھويلا ئېلىپ كۆچۈپ كەتسەم، قانداق؟

— ئۇنداقتا مەن سېنى كۈندە كۆرۈپ تۇرالمىسام، قانداق بولىدۇ؟ — دەپتۇ ياقۇپباي بالىسىدىن ئايرىلىشقا چىدىماي.

— بىر شەھەرنىڭ ئىچىدىكى گەپقۇ، مەن كۈندە كېلەلمىسەممۇ، ھەر ئىككى كۈندە بىر كېلىپ تۇ-رىمەن ئەمەسمۇ؟

ياقاپباي ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، ئوغلىنىڭ پىكرىنى ئورۇنلۇق ھېسابلاپ ماقۇل بوپتۇ.

— يەنە بىر مەسلىھەت، — دەپتۇ ئەنۋەر دادىسىغا ئەركىلەپ، — ئىككى ئوغلىڭىزغا ئىككى دۇكان ئېچىپ بەرگىنىڭىز بەكمۇ ياخشى بولدى، لېكىن ھېسابات بىر تۇتاش بولغاچقا كىمنىڭ قانچىلىك پايدا ئېلىپ، قانچىلىك زىيان تارتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىكەن. شۇڭا، دۇكانىنىڭ ھېساب - كىتابىنىمۇ ئايرىم قىلساق.

— بەللى، ئوغلۇم، بەللى! — دەپتۇ ياقۇپباي خۇشال بولۇپ، — ئەمدى ئەقلىڭنى تاپاي دەپسەن! مەن ئىككىيلەننىڭ ھېساب - كىتابىنى ئايرىپ بېرەي.

ياقۇپباي بىرنەچچە كۈن ھېساب - كىتاب قىلىپ، دۇكاندا بار مالالارنى ۋە نەق پۇلنى ھېسابلاپ چىقىپ، ئۇچ دۇكانغا تەڭ تەقسىم قىپتۇ. ئەنۋەرنىڭ ھېسابىنى ئۆز ئالدىغا ئايرىپ بېرىپتۇ.

ئەنۋەر ئۆز ھىيلىسىنىڭ ئاسانلا ئىشقا ئاشقانلىقىدىن بەكمۇ خۇشال بوپتۇ. ياقۇپباي ئۇنىڭغا دۇكانغا يېقىن كوچىلارنىڭ بىرىدىن كاتتا بىر باغ - ھويلا ئېلىپ بېرىپتۇ. ئەر - خوتۇن ئىككىسى كۆچۈپ چىقىپ، مۇرادىغا يېتىپتۇ. ئۇنىڭ تىجارىتى تېخىمۇ رونىق تېپىشقا باشلاپتۇ.

بىر كۈنى ئەسقەرنىڭ خوتۇنىمۇ غوۋغا كۆتۈرۈپتۇ:

— سەن دادائىنىڭ قانداق ئوغلى؟ — دەپتۇ ئۇ، — ئۆز ئوغلىمۇ ياكى ئۆگەي ئوغلىمۇ؟ بىز قاچاق-غىچە دۇكاندىن بولغان پايدىغا ئىگە بولالمايمىز؟ نېمىشقا بىزنىڭمۇ ئايرىم ئۆيىمىز يوق؟

بۇ سۆزدىن كېيىن ئەسقەرنىڭمۇ ئۇيقۇسى ئېچىلىپتۇ. ئۇ بىر كۈنى دادىسىغا:

— دادا، ئاكىلىرىمغا دۇكان ئايرىپ بېرىپ، ئايرىم ئۆي تۇتۇپ بەردىڭىز، ماڭا نېمىشقا ئۇنداق قىلمايسىز؟ مەنمۇ سىز ھايات ۋاقتىڭىزدا مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈپ باقمايمەنمۇ؟

— مېنى يالغۇز قويۇپ، ئۆي ئايرىپ چىقىپ كېتىشكە قانداق چىدايسەن، ئوغلۇم؟ — دەپتۇ ياقۇپ-باي، — سەن ئەمدى ئۆمۈرۋايەت مەن بىلەن بىللە ياشا. ئۆمرۇمنىڭ ئاخىرىدا «يەككە - يېگانە، ھېلىم دېۋانە» بولۇپ قالماي.

— باشقىلار كۈنىگە بىر قېتىم كەلسە، مەن ئىككى قېتىم كېلىپ يوقلاپ تۇرىمەن، مېنىمۇ ئاكا-لىرىمغا ئوخشاش ئۆز ئەركىمگە قويۇڭ.

ئۇياقتا تارتىپ، بۇياقتا تارتىپ، ئاخىر كەنجى ئوغلىغىمۇ ئۆزى ئېچىۋاتقان دۇكانىنى ئايرىپ بېرىپ، ئۇنىڭغىمۇ باغلىق قورۇدىن بىرنى ئېلىپ بېرىپتۇ. بىر مەزگىل بالىلار ئۆز ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، ھەر

كۇنى ياكى كۇن ئارىلاپ كېلىپ بوۋاينى يوقلاپ تۇرۇپتۇ. ئۇلار ھەر كەلگەندە بوۋاي ئەڭ ياخشى تاتاملارنى ئەتكۇزۇپ كۇتۇۋالىدىكەن، ھېيت ۋە بايرام كۇنلىرىدە كېلىنلىرىگە ئالتۇن ھالقا، ئالتۇن بىلەزۈك ۋە ئۇزۇكلەرنى، ئوغۇللىرىغا ئېسىل رەختلەردىن تىكىلگەن تونلارنى سوۋغات قىلىدىكەن، ئوغۇللىرىدىمۇ مال ئېلىپ دەسمايىسى كەملەپ قالسا ياكى چوڭ شەھەرلەرگە سودىگەرچىلىككە چىقماقچى بولسا، ئۆز پۇلىدىن بېرىپ، قىينىچىلىقىنى ھەل قىلىپ قويىدىكەن. بالىلارنى ئۆزى يوقلاپ بارسا، ئايرىم سوۋغا ـ سالام ئېلىپ بارىدىكەن. شۇڭا، بالىلارمۇ، كېلىنلەرمۇ ياقۇپباينىڭ يوقلاپ كېلىشىگە بەك ھېرىسمەن ئىكەن، دادىسى يوقلاپ كەلسە، پايپېتەك بولۇپ، ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن كۇتۇۋالىدىكەن.

ئېقىۋەرسە دەريانىڭ سۇيىمۇ ئازلىغاندەك، خەجلەۋېرىپ ياقۇپباينىڭ پۇلىمۇ تۇگەشكە باشلاپتۇ، شۇڭا بالىلىرىغا ئىلگىرىكىدەك كەڭ قوللۇق قىلالماپتۇ. شۇ سەۋەبلىك ئوغۇللىرىمۇ كەمدىن ـ كەم كېلىدىغان، دادىسى ئۇلارنىڭ ئۆيىگە يوقلاپ بارسا، كېلىنلەرنىڭ قاپىقى تۇرۇلۇپ قالىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئىلگىرى كېلىنلەر ئۆز ئاتا ـ ئانىسى ۋە تۇغقانلىرىنى ئۆيىگە چاقىرسا، قېينىتىسىنىمۇ چاقىرىپ، ئۇنى ئۆينىڭ تۆرىگە چىقىرىپ كۇتۇۋالىدىكەن. ئەمدى خەۋەرمۇ قىلمايدىغان بوپتۇ.

ياقۇپباينىڭ ئۆيىدە بار زاپاس مال ـ مۇلكى تۇگىگەندىن كېيىن، ئۆزىگە بىر ئېغىزلا ئۆي قالدۇ ـ رۇپ، باغ ـ ھويلىسىنىڭ ھەممىنى سېتىپ تىرىكچىلىك قىپتۇ. ئەڭ ئاخىردا ھېچ نەرسىسى قالمايى، كوچىغا چىقىپ قاپتۇ. ئوغۇللىرىدىن يارەم سوراش ئۇچۇن ئۆيىگە بارسا، ئوغۇللارنىڭ تاپشۇرۇقى بو ـ يىچە دەرۋازىۋەنلەر ئۇنى كىرگۇزمەيدىغان بوپتۇ.

بىچارە ياقۇپباي قېرىغاندا قانداق قىلسۇن؟ ئۇ ئاخىر كوچىغا چىقىپ تىلەمچىلىك قىلىشقا

باشلاپتۇ. بىر كۈنى تىلەمچىلىك قىلىپ چوڭ ئوغلى ئەنۋەرنىڭ ھويلىسى ئالدىغا بېرىپ قالغان-
كەن، نەۋرىسى مەھەللە باللىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ: «قەلەندە - قەلەندە، يۈزى قېلىن شەرمەن-
دە» دەپ تىللىغىلى تۇرۇپتۇ. ئەنۋەر ئىشتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ، بۇ ئەھۋالنى ئۆز كۆزى بىلەن
كۆرگەن بولسىمۇ، ئوغلىنى «ھاي» دېمەي، دادىسىغىمۇ قارىماي ھويلىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ. بىر
كۈنى ياقۇپباي تىلەمچىلىك قىلىپ ئوتتۇرانچى ئوغلى ئەسقەرنىڭ دۇكىنىنىڭ ئالدىغا بارغانكەن:
«ئادەمنىڭ يۈزىنى تۆكۈپ، بۇ كوچىغا ئىككىنچى كەلمە!» دەپ ھەيدىۋېتىپتۇ. ياقۇپباي ئەڭ
ئاخىردا، ئامراق ئوغلۇم ئەكبەر ئازراق بولسىمۇ، رەھىم - شەپقەت قىلار، دەپ ئۇنىڭ ئىشكى ئال-
دىغا بارغانكەن: «سىزدەك قەلەندەرنى دادا دېيىشكە بىزنىڭ يۈزىمىز قانداق چىدايدۇ؟ سىز قەلەن-
دەرچىلىك قىلىپ بىزنىڭ يۈز - ئابرۇيىمىزنىمۇ تۆكۈپ بولدىڭىز. ماۋۇ ئازراق پۇلنى ئېلىپ،
باشقا شەھەرگە بېرىپ جان بېقىڭ!» دەپ، يول كىراسىغا يەتكۈدەك پۇل بېرىپتۇ.

ياقۇپبايىنى ئەمدى ھېچكىمۇ «باي» دېمەيدىغان بوپتۇ. «ياقۇپباي» دېگەن ئىسىم «ياقۇپ گادىي»غا
ئۆزگىرىپتۇ. ياقۇپباي: «ئاھ، خۇدا! مەن سەندىن پەرزەنت بېرىشنى تىلىگەنىدىم، سەن ماڭا پەرزەنت بې-
رىپسەنۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىنسانىيىنى بەرمەپسەن» دەپ زارلىنىپتۇ. ياقۇپباي شۇ ئەھۋالدا تۇرۇپمۇ بالە-
لىرىنى كۆرۈشكە خۇشتار ئىكەن، لېكىن يولدا ئۇچرىشىپ قالسا، باللىرى تەتۇر قاراپ ئۆتۈپ كېتە-
دىكەن. بۇنداق چاغلاردا ياقۇپباي زارلىنىپ، ئاھ، مەن سىلەرنى جېنىمدىنمۇ ئەتىۋارلاپ باققانىدىم، ئەم-
دى سىلەر ماڭا يۈزۈڭلارنى بىر كۆرسىتىشكىمۇ يارىمامسىلەر؟ دەپ ئويلايدىكەن.

كەمبەغەلچىلىك، ئاچ - يالىڭاچلىق دەردىدە ياقۇپباي ئورۇقلاپ، كۆسەيدەك بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ
ئۇستىگە، زىققە كېسىلىگە گىرىپتار بوپتۇ، داۋالىناي دېسە، پۇلى يوق، ئەھۋالى تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ-
تۇ، ئويلا - ئويلا بىر چارە تېپىپتۇ. ئۇ ياش ۋاقتىدا شەھەر بويىچە ئەڭ ئۇستا قاشتېشى ئويمىچىسى
ئىكەن. ئۆز ۋاقتىدا قاشتېشىدىن ھەر خىل زىننەت بۇيۇملىرىنى، قۇشلارنىڭ ھەيكەللىرىنى، بىلەزۈك
ۋە ھالقىلارنى ياساپ سېتىپ، ئاستا - ئاستا باي بولۇپ، كېيىن چوڭ سودىگەر بولۇپ قالغانكەن. ئۇ
ئۆزىگە ئېلىپ قالغان بىر ئېغىزلىق ئۆيگە كىرىپ ئەتراپقا نەزەر سالىپتۇ. ئۇچ دانە كاۋاشتىن باشقا
ھېچنېمە كۆزىگە چېلىقماپتۇ. ئۇ كاۋاشنى سۇرتۇپ تازىلاپ، قاشتېشى دۇكىنىغا مىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۇچ
دانە كېسەك ياساپتۇ. كېيىن بۇ كېسەكلەرگە ئالتۇن ھەل بېرىلگەن قەغەز چاپلاپ خۇرجۇنغا سېلىپ
ئەنۋەرنىڭ دۇكىنىنىڭ ئۈدۈلىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئوغلى ئۇنى ھەيدىۋەتمەكچى بولۇپ يېنىغا كەلگە-
نىكەن، خۇرجۇننى چىڭ قۇچاقلىغان ھالدا:

— ماڭا بىر ئېغىز گېپىم بار، — دەپتۇ.

— قېنى، گېپىڭىزنى قىلىپ، بۇ يەردىن تېز جۆنەڭ، — دەپتۇ ئوغلى.

— مېنىڭ كۈنلىرىم ساناقلىقلا قالدى، بۇگۈن ئۆلەمدىمەن، ئەتىمۇ، بۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ. شۇ-
ڭا، بۇ ئامانەتلەرنى ماڭا دەپ قويغىلى كەلدىم، — دەپتۇ خۇرجۇننى كۆرسىتىپ.

— نېمە ئامانەت ئۇ؟ كىمنىڭ ئامانىتى؟ — دەپ سوراپتۇ ئەنۋەر.

— بۇ مېنىڭ سىلەرگە قالدۇرماقچى بولغان ئەڭ ئاخىرقى مىراسىم، — دەپتۇ ياقۇپباي خۇرجۇنە-
نىڭ ئاغزىنى يېرىم ئېچىپ. ئەنۋەر قارىسا، ساپسېرىق ۋالىلداپ تۇرغان ئۇچ كېسەك ئالتۇن تۇرغۇدەك.

— بۇ ئالتۇنلارنى، — دەپتۇ ياقۇپباي كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ، — ھەربىرىڭلارغا بىر كېسەكتىن
ئاتاپ، ئالاھىدە تەييارلاتقانىدىم. بۇ سىرنى ماڭىلا دېدىم. مەن ئۆلگەندىن كېيىن بۇلارنى سەن تاپشۇرۇ-

ۋېلىپ، ئۇكىلىرىڭغا تەقسىم قىلىپ بەر!

— بۇنى ھازىرلا ماڭا تاپشۇرسىڭىز بولمامدۇ؟ — دەپتۇ ئەنۋەرنىڭ كۆزلىرى ئالاچەكمەن بولۇپ.

— ياق، مەن دېدىمغۇ، بۇنى مەن ئۆلگەندىن كېيىن، — دەپتۇ ياقۇپباي، — ئاڭغىچە ھەر كۈنى بېشىمغا قويۇپ يېتىۋالاي.

— ئاھ، دادا! سىز بىزگە نېمىدېگەن مېھرىبان! — دەپتۇ ئەنۋەر خۇشاللىنىپ، — ئۆزىڭىز شۇنچە قىيىن ئەھۋالدا تۇرۇپمۇ ... — ئۇ خىجىل بولغىنىدىن سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالماپتۇ، — بۇنداق كوچىلاردا خارلىنىپ يۈرمەڭ، ئۆيگە كېتەيلى، دادا! — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

— ياق، مەن دەرۋىشلىك يولىغا قەدەم قويغان ئادەممەن، مەن بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن، پەقەت ئۆلگەن ۋاقتىمدا بۇ نەرسىلەر ئىز - دېرەكسىز قالمىسۇن دەپ، سىرنى ساڭا ئاشكارىلىدىم، — دەپتۇ ياقۇپباي.

ئەنۋەر خۇشاللىقىدىن ئاشخانىغا بېرىپ ئەڭ ئېسىل تاماقلارنى ئەكېلىپ دادىسىنى مېھمان قىپتۇ.

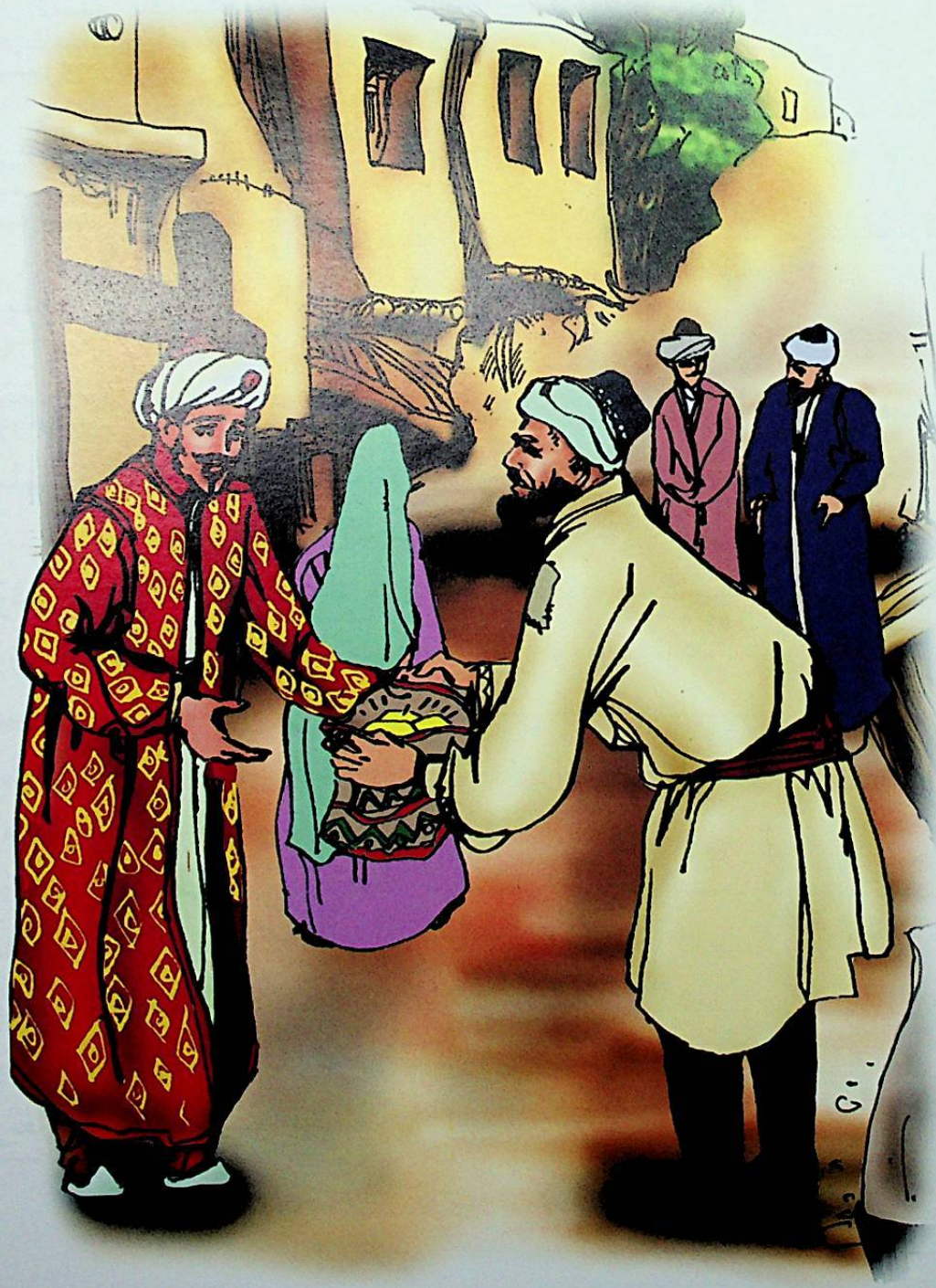

شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ ھەر كۈنى ئىككى - ئۈچ قېتىم دادىسىنى ئىزدەپ تۇرىدىغان ياكى كىشى ئەۋەتىپ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدىغان بوپتۇ. ياقۇپباي ئۆزى ئويلاپ تاپقان بۇ چارىنىڭ بىۋاپا ئوغلىغا قانداق تەسىر قىلغانلىقىنى سىناپ كۆرگەندىن كېيىن، بىر كۈنى بۇ چارىنى ئوتتۇرانچى ئوغلى ئەسقەرگە، يەنە بىر كۈنى ئەكبەرگىمۇ قوللىنىپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ ئوغۇللىرى ئۇنى يوقلاپ تۇرىدىغان، بەزى كۈنلىرى ئۈچىلىسى تەڭ يوقلاپ كېلىدىغان بوپتۇ. ئىلگىرى دادىسىنى «قەلەندەر» ھېسابلاپ قېچىپ يۈرگەن ئوغۇللار ئەمدى ئۇنى «دەرۋىش» دەپ بىلىپ، تىلەمچىلىك قىلىشىنىمۇ ھار

ئالمايدىغان بوپتۇ، ھەتتا كىشىلەر ئالدىدا ماختىنىپ: «دادام دەرۋىشلىك يولىغا ماڭغانىكەن، بىز ئۇنى چۈشەنمەي قالەندەرچىلىك قىلىپ يۈز - ئابرۇيىمىزنى تۆكتى دەپ ئويلىغانىكەنمىز» دېيىشىپ، ئىلگىرىكى ۋاپاسىزلىقىنى ئاقلايدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى چۈشلۈك تاماقتا ئۇچ ئوغلى تەڭلا كېلىپ قاپتۇ. بىرى پولۇ، بىرى مانتا، بىرى شورپا ئەكەلگەنكەن، ياقۇپباي ھەرقايسىسىدىن ئازراقتىن يىگەندىن كېيىن ئوغۇللىرىغا مۇنداق دەپتۇ:

— بۇنداق ھەر كۈنى كېلىۋەرسەڭلار، تولىمۇ ئىسراپچىلىق بولۇپ كەتكۈدەك. بۇنىڭدىن كېيىن نۆۋەتلىشىپ، بىرىڭلار بىر كۈنى، يەنە بىرىڭلار بىر كۈنى كېلىڭلار، بەزى كۈنلىرى مەن ئۆزۈم باراي، كېلىنلەرنى، نەۋرىلەرنىمۇ كۆرۈپ تۇراي.

شۇنىڭدىن كېيىن ئوغۇللار ھەر كۈنى نۆۋەت بىلەن يوقلاپ كېلىدىغان، بەزىدە ياقۇپباي ئۆزى بارىدىغان بوپتۇ، مۇنداق چاغدا كېلىنلىرى ناھايىتى خىجىل بولغان ھالدا: «بىز ئۆزلىرىنى قالەندەرچىلىك يولىغا ماڭدى دەپ ھار ئالغانىكەنمىز، ئەمدى بىلدۇق، دەرۋىشلىك يولىغا مېڭىپلا» دەپ، ئىلگىرى قىلغان ھۆرمەتسىزلىكى ئۈچۈن ئەپۇ سورايدىكەن.

ئەمدى ياقۇپبايىنىڭ ئىسمى «ياقۇپ گادای»دىن «ياقۇپ دەرۋىش»كە ئۆزگىرىپتۇ. ئوغۇللىرى ۋە كېلىنلىرى «دەرۋىش دادام» دېيىشىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، ياقۇپباي ئاخىرقى كۈنلىرىنى ياخشى ئۆتكۈزىدىغان بوپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ زىققە كېسىلى بارغانسېرى يامانلىشىپ كېتىپتۇ.

ياقۇپباي بىر كۈنى ئەنۋەرنىڭ ئۆيىدە ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قاپتۇ، ئۈچ ئوغلىنى چاقىرىپ ۋەسىيەت قىپتۇ:

— مېنىڭ كۈنۈم ئاخىرلىشىپ قالدى. كۆزۈم يۇمۇلۇپ، قىرىق نەزىرىم بېرىلگەندىن كېيىن بۇ خۇرجۇننى ئېچىپ، سىلەرگە ساقلاپ كەلگەن ئاخىرقى مۇلكۈمنى تەقسىم قىلىۋېلىڭلار. پۇل دېگەن تېپىلىدۇ، ئاتا - ئانا، ئۇرۇق - تۇغقان تېپىلمايدۇ، ئۆزئارا ئىتتىپاق ئۆتۈڭلار....

ئۇنىڭ سۆزى تېخى تۈگىمىگەنىكەن، قاتتىق بىر يۆتەل تۇتۇپتۇ - دە، جان ئۈزۈپتۇ. ئوغۇللىرى مۇشۇنداق كۈننىڭ بالدۇرراق كېلىشىنى كۈتۈپ كەلگەچكە، ئانچە كۆپ يىغا - زارمۇ قىلىشماپتۇ. مېيىت ئۈزىتىلغاندىن كېيىن، خۇرجۇنغا ھەربىر ئوغۇل بىردىن قۇلۇپ سېلىپ، كۈندە نۆۋەت بىلەن ساقلىشىپتۇ. قىرىق نەزىرىنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن ھەممىسى ئولاش - چولاش خۇرجۇننىڭ ئاغزىنى ئېچىپتۇ، ئۇچ دانە كېسەك ئالتۇننىڭ پارقىراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، خۇشاللىقىدىن ئېغىزلىرى تۆشۈكتەك ئېچىلىپ، بىردىن بۆلۈشۈپ ئاپتۇ.

چوڭ ئوغلى ئەنۋەر كېسەك ئالتۇننى ئاۋايلاپ ئېلىپ قارىسا، ئۈستىگە ئالتۇن ھەل بېرىلگەن قەغەز بىلەن ئورالغاندەك كۆرۈنۈپتۇ. قەغەزنى سويۇپ ئالغانىكەن، ئۇنىڭ ئىچىدىن سىلىقلانغان كاۋاش چىقىپتۇ. ئەسقەر، ئەكبەرلەرمۇ ئۆز ئۈلۈشلىرىنىڭ قەغەزنى سويغانىكەن، ئۇنىڭ ئىچىدىنمۇ كاۋاش چىقىپتۇ. ئۇلار كاۋاشلارغا قاراپ تۇرۇپ كېتىپ، ئىشنىڭ تەكتىگە يېتىپتۇ ۋە ئۆزلىرىنىڭ قىلغانلىرىغا قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ.

ھەركىم قىلسا ئۆزىگە

شۇنداق بىر زامان ئىكەن، زاماننىڭ پەيلى يامان ئىكەن. خان ـ بەگلەر بۇزۇق ئىكەن، ئاۋامغا ئەندىشە ئۈزۈق ئىكەن. خان ئۆز پۇقرالىرىدىن گۇماندا ـ غەمدە، يالاقچى، پايلاق ـ چىلارنىڭ قولى شۇملۇق ـ سىتەمدە، ئەلنىڭ قەلبى دەرد ـ ئەلەمدە ئىكەن.

بىر كېچىسى بىر پايلاقچى ھەربىر تۈنۈشنى پايلاپ، ھەربىر ئىشىكنى مارىلاپ، لالما ئىتتەك ھا ـ سىراپ پالاقلاپ بىر مەھەللىدە چىراغ يورۇقىنى بايقاپ قاپتۇ. بۇ پايلاقچى شاپاشلاپ بېرىپ بىر توپ پايلاقچىلارنى باشلاپ كەپتۇ. ئۇلار تۈنۈش چىقارماي پەنجىرە تۈۋىگە كەلسە، ئۆي ئىچىدىن «ھەركىم قىلسا ئۆزىگە قىلار» دېگەن سۆز ئاڑىلاپ ـ ئاڑىلاپ تەكرارلىنىۋاتقۇدەك. ئۇلار بىرى ئالدىغا ئۆتسە، بىرى قېچىپ، پەنجىرە قەغىزىدىن بىر يوچۇق ئېچىپ، ئۆي ئىچىگە شۇملۇق نەزەرىنى چېچىپتۇ. قارىسا، بىر بۆزچى بۆز توقۇۋاتىپ، ئاتقان موكىسىغا تەڭكەش قىلىپ ناخشا ئوقۇۋاتىپ، پات ـ پات ھېلىقى سۆز ـ لەرنى ئېيتىدىكەن. پايلاقچى دەرھال ئوردىغا قاراپ چېپىپتۇ. ئەھۋال خانغا مەلۇم بولغاندىن كېيىن، خاننىڭ قۇيقا چېچى تىك بولۇپ:

ـــ بۇ بۆزچى بەك خەتەرلىك ئادەم كۆرۈنىدۇ، ئۇنى دەرھال يوق قىلىشنىڭ ئامالىنى قىلىڭلار ! ـــ دەپتۇ ۋەزىرلىرىگە قاراپ.

ـــ شاھىمنىڭ ھۆكمى بەرھەقتۇر، ـــ دەپتۇ ۋەزىرلەر.

ـــ جازاغا تېغلىرىمىز تەختۇر، ـــ دەپتۇ جاللاتلار.

ـــ بۇ ئۆكتەمنىڭ يۈرىكى قاپتەك ئىكەن. ئۆكتەملەرنى جازالاپ، يۈرتنى مۇتتەھەم ـ لەردىن ئادالاپ تۇرماق لازىمدۇر. بۇ بۆزچىنىڭ يامان نىيىتىنى بېشى بىلەن قوشۇپ ئۈزۈپ تاشلىساق، تېرىسىنى تەتۇر سويۇپ ئاشلىساق، ـــ دەپتۇ قاپاق سەللە يالاقچى.

ـــ مىڭ ئاۋامنىڭ بېشىدىن خانلىق تەختىمىزنىڭ بىر كۈنلۈك سەلتەنىتى ئەلا، ئۇلۇغ ئالىيـ لىرى. يۈرتتا سۈر ـ دەھشەتكە تولغان بىر سورۇن تۈزسەك، مۇتتەھەمنىڭ بېشىنى شۇ يەردە ئۈز ـ سەك. لېكىن، بۇ پاسىق كۆپ بالىلىق يوقسۇل ئىكەن. ئۇنى بۇ ھالدا قەتل قىلساق، بۇزۇقلارنىڭ پىتنىسى تۈپەيلى باش ئاغرىقىدىن ساقلانماق تەس. مېنىڭچە، جازاسىنى مەيلى كېيىن، مەيلى بۇ ـ رۇن، ئەمما يوشۇرۇن بەرسەك، ـــ دەپتۇ يەنە بىر ۋەزىر.

ـــ ھە، شۇ چارەڭنى تېز دە ! ـــ دەپتۇ شاھ كۆزلىرىگە قان تولۇپ. قارا نىيەت ۋەزىر پادىشاھقا بىرنېمىلەرنى پىچىرلاپتۇ. پادىشاھ باش لىڭشىتىپتۇ ـ دە، مۇنداق پەرمان چۈشۈرۈپتۇ:

ـــ كەمبەغەل بۆزچىنى كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭغا تېگمىشلىك «سەدىقە» بېرىڭلار !

ھايال ئۆتمەي بۆزچى ئوردىغا كەلتۈرۈلۈپ ئۇنىڭ كەچكى غىزاسى ئۈچۈن ئالدىغا بىر تاۋاق پولـۇ

قويۇلۇپتۇ. «ئالغىن، يە، بۇ ساڭا ساخاۋەتلىك شاھمىزنىڭ سەدىقىسى» دەپتۇ پەرماننى بەجا كەلتۈرگۈ-چىلەر. بىراق، بۆزچى ئۆيىدىكى يېرىم ئاچ خوتۇن - بالىلىرىغا قىسىنىپ: «شاھمىنىڭ ئىلتىپاتىغا كۆپ تەشەككۈر. شاھ ئالىيلىرى بۇ ئاشنى ئۆيۈمگە ئاپىرىپ، بالا - چاقىلىرىم بىلەن يېيىشكە ئىجازەت قىلسا...» دەپ ئۆزرە ئېيتىپتۇ.

بۆزچىنىڭ ئىلتىماسى شاھقا يەتكۈزۈلۈپتۇ. شاھ، بۇمۇ بولىدىكەن، ئەڭ ياخشىسى، بۇ ئەنسىز بۆز-چى ئۇرۇق - جەمەتى بىلەن قۇرۇسۇن، دەپ ئويلاپ:

— بوپتۇ، بۆزچى ئاشنى بالا - چاقىلىرى بىلەن يېسۇن، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

بۆزچى بىر تاۋاق ئاشنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كەلسە، خوتۇن، بالا - چاقىلىرى ئۈيقۇغا كەتكەنكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ئېچىپ كەتكەن قورسىقىغا هاي بېرىپ، سەۋر قىل، بۇ ئۇلۇغ شاھنىڭ ئائىلىمىزگە قىلغان سەدىقە نەزىرسى، ئۇنىڭغا جەزمەن ئەتىگەندە هەممىمىز بىرلىكتە ئېغىز تېگىشىمىز كېرەك، دەپ ئويلاپ، ئاشنى تاختىۋېشىغا ئېلىپ قويۇپتۇ.

شۇ كۈنى پادىشاهنىڭ ئىككى شاهزادىسى بىر توپ نۆكەرلەر بىلەن شىكارغا چىقىپ، ئامەتسىز ئوۋدىن هېرىپ - ئېچىپ قايتقانىكەن. ئۇلار چىراغ يورۇقى كۆرۈنگەن هېلىقى بۆزچىنىڭ ئىشىكىنى قېقىپ ئۆيگە كىرىشىپتۇ - ده، ئاچقان قورساقلىرى ئۈچۈن چاپسانراق بىرەرنەرسە كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلىشىپتۇ. بۆزچى دەرهال بۇ ئېسىلزاده مېهمانلارنىڭ قولىغا سۇ بېرىپ، هېلىقى بىر تاۋاق ئاشنى داستىخانغا قويۇپتۇ. ئېچىرقىغان شاهزادىلەر ئاشتىن ئىككى - ئۈچ كاپام ئالا - ئالمايلا ئاش ئۈستىگە يىقىلىپتۇ. هەممە داڭقېتىشىپ قاپتۇ. ۋەهىمگە چۈشكەن نۆكەرلەر پاتىپاراق بولۇشۇپ، شاهزادىلەرنىڭ جەستى بىلەن بۆزچىنى دەرهال شاه ئوردىسىغا يەتكۈزۈشۈپتۇ.

بۇنىڭدىن قاتتىق غەزەپلەنگەن شاهنىڭ كۆزلىرىگە قان تولۇپتۇ - ده، ۋارقىراپتۇ:

— ئەي بۆزچى! سەن شاهزادىلەرنىڭ جېنىغا سۈيىقەست قىلىشقا قايسى يۈرىكىڭ بىلەن پېتىنىدىڭ؟!

— سۈيىقەستلىك ماڭا نامۇناسىپ، ئۇلۇغ تەقسىرىم، شاهنىڭ جىگەر پارىلىرىغە يامانلىق ئويلاش مەن گادايىنىڭ هەددى ئەمەس! — دەپتۇ بۆزچى.

— ئۇنداقتا، شاهزادىلەر قانداق قىلىپ سېنىڭ ئۆيۈڭدە زىيانكەشلىككە ئۇچرايدۇ؟! — دەپ ۋارقىراپتۇ شاه دەرغەزەپ بولۇپ.

بۆزچى بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى قىسقا ئىزهار قىپتۇ - ده، بۇ بېيىتنى ئوقۇپتۇ:

شاهىم، نەزەر سالمايسىز
مەن بۆزچىنىڭ بۆزىگە.
ئەمما، گۇمان ئەيلىمەك
بۆزچىنىڭ هەق سۆزىگە.
تىكەن تىكسە كىم يەرگە،
تىكەن ئالار، گۈل ئالماس.
تۇكۇرسە كىم ئاسمانغا،
قايتىپ چۈشەر يۈزىگە.

بەندە قازسا يوشۇرۇن
بىر بەندىگە ئورىنى،
تەڭرىم قويار ئۇدۇللاپ
شۇ ئورىنى ئۆزىگە.
ئادالەتنى كور قىلسا
زورلۇق بىلەن هۆكۈمران،
هەق هۆكۈمنى كۆرسەتەر
تەڭرىم ئۇنىڭ كۆزىگە.

بۆزچىنىڭ چېچەن لەۋزىدىن ئاققان سۆزلەردىن ۋەزىرلەرنىڭ پۈت - قولىغا تىترەك ئولىشىپتۇ. ئوردا ئەمەلدارلىرى خەلق ئالدىدىكى قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشۈپ، يوشۇرۇنچە ياقىلىرىنى چىشلىشىپتۇ. هەق جازاسىنى تېتىپ، دەرمانى قۇرۇغان شاه نېمە قىلارىنى بىلمەي تەخت ئۈستىدىلا خاپىغان كېسىلى بىلەن جان ئۈزۈپتۇ. بىگۇناه بۆزچى شۇنداق قىلىپ بالايىبەتتەردىن ئامان قالغانكەن.

ھۇنەر

ئۇنىڭدىن كۆپ زامانلار ئىلگىرى، بىزدىن ناھايىتى يىراقتا، چەكسىز كەتكەن ماكاندا بىر يۇرت بولغانىكەن. بۇ يۇرتنىڭ يېرى مۇنبەت، سۈيى مول، ھاۋاسى ساپ ئىكەن، لېكىن قىش - يازنىڭ پەرقى ناھايىتى چوڭ ئىكەن. يازلىقى پۇتۇن يۇرت جەننەت تۈسىگە كىرىپ، ھەممە ياقتا خۇش پۇراق، رەڭگارەڭ گۈل - چېچەكلەر ئېچىلىپ، بۇلبۇل، تورغايلار يېقىملىق سايرىد- شىپ دىللارنى مەھلىيا قىلسا، قارا قىش كىرىشى بىلەن يازدىكى شادىيانە تۇرمۇشتىن ئەسەرمۇ قالماي، گۈل - چېچەكلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى ئەنسىز ھۇۋلىغان جۇدۇندا قۇيۇنتاز بولۇپ ئۇچۇشىدىكەن؛ ئەتراپنى ئادەم بېلى بىلەن تەڭ ئاپئاق قار قاپلاپ كۆڭۈلنى غەش قىلىدىكەن؛ قار دەستىدىن كىشىلەر تالا - تۇز- گە چىقالماي، پۇتۇن يۇرتتا ھاياتلىق مەۋجۇت ئەمەستەك تۇس ئالىدىكەن.

ئەنە شۇ يۇرتتا ئىككى كىشى ئارىتام قوشنا بولۇپ ئۆتكەنىكەن. ئۇلار يېقىن قوشنىلاردىن بولغاچ- قا، بىر - بىرى بىلەن كىرىش - چىقىش قىلىشىپ ئۆتىدىكەن. ئۇ قوشنىلارنىڭ بىرى سودىگەر، يەنە بىرى ياغاچچى ئىكەن.

سودىگەر ئۆزىنىڭ سودا - سېتىق ئىشىدا بىرنى ئىككى قىلىپ، توققۇزى تەل، سۇنسا، ھەممىگە قولى يەتكەچكە، ھېچنېمىدىن غەم قىلماي شاھانە تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. ياغاچچى ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكىگە، قان - تەرىگە تايىنىپ يوقمۇ ئەمەس، بارمۇ ئەمەس، ئاچمۇ ئەمەس، توقمۇ ئەمەس قەدىرئەھۋال تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن، لېكىن شۇ تۇرمۇشقا زارلانماي، قانائەت قىلىپ ياشايدىكەن.

بۇ ئىككى قوشنىنىڭ تۇرمۇشى ئۇزۇن يىللار خاتىرجەم ئۆتۈپتۇ. شۇ يىللاردا يەنە يار كەپتۇ. بۇ يار ئىلگىرىكى يازلارغا قارىغاندا نەچچە ھەسسە كاتتا كەپتۇ. پۇتۇن جانلىقلارنى كائىنات ئۆزىگە مەھلىيا قىلىپ، سودىگەرنىڭمۇ يازغا بولغان مەستلىكىنى قوزغاپتۇ. سودىگەر يازنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ، ھايات گۈزەللىكىدىن بەھرىمەن بولۇش، ئۆز ئىشىنى ئۇلغايتىش ئۈچۈن ئۆيدىكى پۇتۇن مال - مۈلۈك، بىسا- تىنى دەسمايە قىلىپ، يازنىڭ مەۋرچىلىق كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، يىراق بىر ئاۋات يۇرتنى نىشانلاپ سودا ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. ئائىلىسىدىكىلەر، قولۇم - قوشنىلار سودىگەرگە ئاقيول تىلەپ قاپتۇ...

سودىگەر ئۆزى كۆزلىگەن يۇرتقا بېرىپ، سودا - سېتىق ئىشىدىن مەمنۇن بولۇپ قايتىپ كې- لىۋاتقاندا، كۈلكىنىڭ يېغىسى بولغاندەك، بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچراپ، پۇتۇن مال - بىساتىنى قاراق- چىلارغا ئولجا ئالدۇرۇپ قويۇپ: «جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان» دەپ، مىڭ تەسلىكتە جېنى- نى ساقلاپ قاپتۇ...

سودىگەر بىر كۈنى ئامان قالغان بېشىنى ئېلىپ، قاش قارايغان، ئەل تىنچىغاندا ئاستا ئۆيىگە كىرىپ كەپتۇ. ئايال ئېرىنىڭ شەپسىز كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بىر شۇملۇقنى سېزىپتۇ - ده، تەشۋىشتىن كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك بولۇپ:

— دادىسى، سىلىگە نېمە بولدى؟ — دېگەندىن باشقا گەپنى قىلالماي، ئېرىنىڭ ئۈستىدىكى چاڭ - توزان، توپىلارنى قېقىشتۇرۇپ، ئالقىنى بىلەن يۈزىنى سىلاپتۇ. سودىگەر ئەلەم بىلەن:

— ھەي، مېنى نەس باسقان ئوخشايدۇ، — دەپ ئايالىنىڭ قولىنى ئاستا بوشىتىپتۇ. ئايال ئېرىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشكە تىرىشىپ:

— دادىسى، قايتىپ كېلىۋاتقانلىقلىرىدىن خەۋەر قىلىۋەتسىلە، قولۇم - قوشنىلار بىلەن ئالدىلىرىغا چىقماسمىدۇق، — دەپتۇ. سودىگەر ئېغىر خورسىنىپ:

— ئەل - جامائەتكە مېنىڭ چاۋامنى يېيىپ تاماشا كۆرمەكچىمۇسەن؟ ! — دەپ بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئايال ئېرىنىڭ پەرىشان ھالىنى كۆرۈپ، يەنە گەپ قىلسا، ئېرىنىڭ زىتىغا تېگىپ قويدىغانلىقىنى چۈشىنىپ باشقا گەپ قىلماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدا باشقا گەپ - سۆز بولماي، يېپىق قازان يېپىق بويىچە قاپتۇ. لېكىن، «ئەلنىڭ قۇلىقى ئەللىك» دېگەندەك، ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي سودىگەرنىڭ بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچرىغانلىقى ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ سودىگەرنىڭ يۇرتىغا يېتىپ كەپتۇ. سودىگەرگە كەلگەن بۇ كۆڭۈلسىزلىكنى ئاڭلىغان قوشنىلىرى سودىگەردىن ئەھۋال سوراپ كىرىپتۇ. سودىگەر قولۇم - قوشنىلىرىغا رەھمەت ئېيتىپ، بولغان ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن سودىگەرنىڭ چىرايى ئېچىلماي، كۆڭلى غەشلىككە تولۇپ، بىتاب كىشىلەردەك قولى ئىشقا بارماپتۇ. كۈنلەر شۇنداق ئۆتىۋەرگەچكە، ياز تۈگەپ، قىش كەپتۇ. بۇ قىش شۇنداق كەپتۇ -

كى، قارلار ئىلگىرىكى قىشلاردىكىدىن نەچچە ھەسسە قېلىن يېغىپ، ئادەمنىڭ بېلىگىچە ياغقان قار يەر ـ جاھاننى قاپلاپ، خىرىس قىلىپ تولغىنىپ ياتقان ئاق ئەجدىھادەك تۇس ئېلىپ، ھەممە نەرسىنى يالماپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك كۆرۈنۈپتۇ. شۇنىڭغان ئاچ يولۋاس جاۋغايلىرىدىن كۆپۈك چاچراتقاندەك، قار ئۈچقۇنلىرىنى ئۈچۈرۈپ ئەنسىز ھۇۋلاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن يۈرت خەلقى سوغۇقتىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ، ئۆيلىرىگە بېكىنىشكە مەجبۇر بوپتۇ. باشقا كىشىلەر موريلىرىدىن تۈتۈن چىقىرىپ راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. سودىگەر بىلەن خوتۇنى بولسا، بۇلاڭ ـ تالاڭغا ئۈچرىغان مال ـ مۈلۈكنىڭ ئەلىمىدە، قىشقا ھېچ تەييارلىقى بولمىغاچقا، يازدىن ئېشىپ قالغان ئازغىنا ئوتۇن ـ ياغاچنى قالاپ تۈگىتىپ، سوغۇق ئۆيدە دۈگدىيىپ، تىترەپ ئولتۇرۇشۇپتۇ.

بىر كۈنى شۇنىڭغان توختاپ ھاۋا ئېچىلىپتۇ، كۈن ئۆزىنىڭ نۇرىنى كائىناتقا سېپىپتۇ. سودىگەر ـ نىڭ ئۆيىمۇ قۇياش نۇرىدىن بەھرە ئاپتۇ. سودىگەرنىڭ ئايالى دېرىزىدىن چۈشكەن كۈن نۇرىدا قولىنى ئىسسىتىپ ئولتۇرۇپ سىرتقا قارىغانىكەن، ئۆزلىرىنى نامرات چاغلايدىغان، باللىرى كۆپ ياغاچچى قوشنىسىنىڭ تۇرخۇنىدىن پۇرقىراپ چىقىۋاتقان ئىسنى كۆرۈپ، كۆز ئالدىغا ياغاچچىنىڭ ئايالى بالـ ـلىرى بىلەن ئىسسىق ئۆيدە راھەتلىنىپ ئولتۇرغانلىقى كېلىپ، ئۆزىنىڭ بىچارە ھالىتىگە ئېچىنىپ، كۆڭلى يېرىم بوپتۇ ھەم خىيالىدىن، بۇلارنىڭ شۇنچە سوغۇقتا بۇنداق بەھۇزۇر ئولتۇرۇشىدا بىر سىر بار... دېگەنلەرنى ئۆتكۈزۈپتۇ ـ دە، شۇ سىرنى بىلىپ بېقىشقا قىزىقىپ، ئورنىدا ئولتۇرالماي قاپتۇ.

سودىگەرنىڭ ئايالى ئاخىر ياغاچچى قوشنىسىنىڭ ئىشىكىنى ئۇرۇپتۇ. ئىشىكنى ياغاچچىنىڭ ئايالى ئېچىپتۇ. ئۆينىڭ ئىچى دېگەندەك ئىسسىق، راھەت ئىكەن. ياغاچچىنىڭ بالىلىرى مورىنى چۆرىدەپ غەمسىز ئولتۇرۇپ كۆمەچ يەۋاتقانىكەن. سودىگەرنىڭ ئايالى بۇنى كۆرۈپ ئىچى سىيرىلىپ كېتىپتۇ. ياـ غاچچىنىڭ ئايالى ئۇنى تۆرگە ئۆتكۈزۈپ، كۆرپە سېلىپ، ئالدىغا داستىخان راسلاپ:

ــ غېرىب كۆلبىمىزگە مۇبارەك قەدەملىرى يېتىپتۇ، ــ دەپ تەزىم قىلىپ، ھورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان سىنچاي بىلەن كۆمەچ قويۇپ، ــ لايىقلىرى بولمىسىمۇ، تېتىپ باقسىلا، ــ دەپ چايغا تەكلىپ قىپتۇ. سودىگەرنىڭ ئايالى:

ــ ھەشقاللا، رەھمەت، ئاۋارە بولۇپ كەتتىلە، مەن مۇنداقلا كىرىپ ئولتۇرۇپ چىقاي دەپ كىرگـە ـنىدىم، ــ دەپ، رەھمەت ئېيتىپ، چايغا ئىشتىھا بىلەن بېقىپتۇ. ئۇ قىزىق چاينى ئىچىپ، تىترەپ تۇرغان بەدىنى ئىللىغاندىن كېيىن:

ــ ۋاي جېنىم قوشنام، شۇنچە سوغۇقتا ئوتۇن ـ ياغاچنىڭ غېمىنى قىلماي بەھۇزۇر ئولتۇرۇۋېـ ـتىپسىلەر، ئوتۇن ـ ياغاچنىڭ ئامالىنى قانداق قىلىۋاتىسىلەر؟ ــ دەپ ئۆزىنىڭ تۇرخۇنىدىن تۇتۇن چىقىرالماي كېلىۋاتقانلىقىنى چاندۇرماي، ئۆزى بىلمەكچى بولغان سىرنى ئېنىقلىۋېلىشقا تىرىشىپتۇ. ياغاچچىنىڭ ئايالى ئارتۇقچە گەپ ـ سۆز قىلماي، ئۇدۇل قىلىپ:

ــ باللىرىنىڭ دادىسىنىڭ تېزىكىنى قالاپ كۈن ئېلىۋاتىمىز، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

تۇرمۇشنىڭ ئاچچىق ـ چۈچۈكىنى كۆپ تېتىمىغان سودىگەرنىڭ ئايالى، ئىش ئەسلىي مۇنداقكەن، بۇلار يېگەننىڭ كۈنجۈرىنىمۇ بىكار كەتكۈزمەيدىكەن... دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئۆزى بىلمەكـ ـچى بولغان سىرنىڭ يېشىلگەنلىكىدىن خۇش بولۇپ، ھەشقاللا ـ رەھمەت ئېيتىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

سودىگەرنىڭ ئايالى ئۆيگە كىرىپ ئەسكى گۈرجەكنى تېپىپ، ئۆينىڭ كەينىدىكى سوغۇقتا توڭلاپ كەتكەن ئادەم تېزىكىنى چوقۇپ كىرىپ ئوچاققا ساپتۇ، لېكىن مۇز بولۇپ كەتكەن تېزەككە ئوت تۇتاشـ ـتۇرالماي، بىر كۈن ئاۋارە بولۇپ، ئىچىدە قوشنىسىنى: «مېنى ئەخمەق قىپتۇ...» دەپ يۇزمىڭنى قارغاپ

كېتىپتۇ ھەم ئاچچىقىنى باسالماي قوشنىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ:

— ھەي جېنىم قوشنام، مەن سىلىنى ئۆز چاغلاپ كىرىپ گەپ سورىسام، مېنى يالغان گەپ بىلەن گول قىلىپ بىر كۈن ئاۋارە قىلدىلا، — دەپ، ئۆزلىرىنىڭ قىش كىرگەندىن بۇيانقى مورىدىن تۈتۈن چىقىرالماي ئاۋارە بولۇۋاتقانلىقىنى ھەم ئۇلارنىڭ قانداق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى كىرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ياغاچچىنىڭ ئايالى قوشنىسىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— ۋاي جېنىم قوشنام، ئوبدان قوشنام، مەن سىلىنى گەپنى چۈشىنەر دەپ، شۇنداق دەپ ساپتىمەن، مېنىڭ سىلىنى ئەخمەق ئېتىش غەرىزىم يوق. سىلى بىلىلا، بالىلارنىڭ دادىسى ياغاچچى. ئۇ ياغاچنى ئاتلاپ تۇرۇپ، ياغاچنىڭ چومىقىغا بېگەن چاپىدۇ، رەندە سالىدۇ، ھەممە كېرەكسىز ياغاچلار كەيىنىدىن چىقىدۇ. بىز شۇ نەرسىلەرنى قالاپ، قىشنىڭ غېمىنى قىلىۋاتقاچقا، شۇنداق دەپ ساپتىمەن، — دەپ ئۆز سۆزىگە تۈزىتىش بېرىپتۇ.

سودىگەرنىڭ ئايالى قوشنىسىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشىدىكى سىر باشقا ئەمەس، ھالال تەر ئاققۇزۇۋاتقانلىقى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپتۇ ھەم ئۆزىنىڭ شۇنچە ئىشقا ئەقلىنى يەتكۈزەلمەي ئاچچىقلىنىپ يۈرگىنىگە خىجىل بولۇپ:

— قوشنام، خاپىچىلىقتا سىلىنى رەنجىتىپ قويدۇم، خاپا بولمىسىلا، — دەپ ئەپۇ سوراپ چىقىپ كەتمەكچى بوپتۇ. بۇ چاغدا ياغاچچىنىڭ ئايالى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— قوشنام، «يىراقتىكى تۇغقاندىن يېقىندىكى قوشنا ئەلا» دېگەن گەپ بار. بىز قوشنا ئادەملەر، نېمە بولساق، تەڭ كۆرىمىز، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئىككى قوشنا بارنى تەڭ كۆرۈپ قىشنى خاتىرجەم ئۆتكۈزۈپتۇ. ياز يورۇپ يەرگە ئىسسىق ئۆتكەندە، قىشنى ئامان - ئېسەن ئۆتكۈزگەن ھۈنەرنىڭ كارامىتى ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن سودىگەر، ھۈنەر ئۆگىنىشنى نىيەت قىلىپ، ئۆزىگە كۆپ ياردەم قىلغان قوشنىسىغا شاگىرتلىققا كىرىپتۇ ھەم كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنىپ، بىر يازدا ئۇستا ياغاچچى بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن سودىگەر ئۆز ھۈنىرىگە تايىنىپ ھالال مېھنىتى بىلەن ھېچ نەرسىدىن قىسىلماي، خار بولماي، خاتىرجەم، باياشات تۇرمۇشقا ئىگە بوپتۇ. ئۆز تۇرمۇشىدىن مەمنۇن بولغان سودىگەر بىلەن ئۇنىڭ ئايالى: «ھۈنەر — پۈتمەس گۆھەر ئىكەن» دېيىشىپتۇ.

مانا شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلق ئارىسىغا «ھۈنەر — پۈتمەس گۆھەر» دېگەن ماقال تارالغانىكەن.

دېھقان ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى

تكەن زامانلاردا بىر دېھقان بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىنتايىن ھۇرۇن ۋە بىشىم بىر خوتۇنى بار ئىكەن. بۇ خوتۇن دائىم يېتىپ ئۇخلاش بىلەنلا بولىدىكەن، ھېچ ئىش بىلەن كارى يوق ئىكەن. دېھقان ئاق كۆڭۈل، ساددا ئادەم بولۇپ، مەدىكار ئىشلەپ، تاپقىنىنى خوتۇنىغا ئەكېلىپ بېرىدىكەن. خوتۇن بولسا، ئېرى تېپىپ بەرگەن نەرسىلەرنى بۇزۇپ ـ چېچىپ تۇگەتكەنىڭ سىرتىدا، ئېرىنىڭ ئۆيدە يوق ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ ئوغرىلىقچە تاماق ئېتىپ يەپ، ئېرىگە بىر قاچا ئاشمۇ قويمايدىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئېرىنى ھەر كۈنى: «ماڭا تۇزۇك كىيىم ـ كېچەك ئېتىپ بەرمەدىڭ» دەپ تىللايدىكەن، گاھىدا ئېرىنى كاچاتلاپمۇ كېتىدىكەن، ئۆي ئىچى ۋە تېشىنى ئاي، يىللار ئۆتۈپ كەتسىمۇ سۈپۈرۈشنى ياقتۇرمايدىكەن، ئۆينىڭ ياماق ئىشلىرى، ئۆزىنىڭ ۋە ئېرىنىڭ كىر ـ قاتلىرى يۇيۇلمايدىكەن. دېھقان خوتۇنىغا كۆپ قېتىم تەربىيە ـ نەسىھەت قىپتۇ، لېكىن خوتۇن تۇزەلمەپتۇ، ئەكسىچە تېخىمۇ بىشەملىشىپ، ئېرىگە كۆپ قېتىم ئېسىلىپ، جېدەل چىقىرىپتۇ. دېھقان بۇ ئەھۋالدىن غەزەپلىنىپ، كۈندە خوتۇنىنى ئۇرىدىغان، تىللايدىغان بولغانىنىڭ سىرتىدا، ئۆيدىن قوغلاپ چىقارماقچى بوپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن خوتۇن ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى چۈشىنىپ، بىر دانىشمەننى تېپىپ، مەسلىھەت سېلىپ كۆرۈشنى ئويلاپتۇ ـ دە، بىر دانىشمەن بوۋاينى تېپىپتۇ. ئۇ دانىشمەن بوۋايغا مۇنداق ئىلتىجا قىپتۇ:

ــ مېنىڭ ئېرىم بىرىگە كۆيۈپ قالدىمۇ، قانداق، داۋاملىق مېنى ئۇرىدىغان، تىللايدىغان بولۇپ قالدى، ھەتتا «قوپ ئۆيدىن چىق»، «خېتىڭنى ئال»، «ئۇچ تالاق قىلىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. ئاجرىشىپ كېتەي دېسەم، ئېرىمگە چىدىمايمەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە، مەن بۇ يۇرتلۇق ئەمەس، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمۇ يوق، ئۆي تۇتاي دېسەم، ھېچقانداق ئامال قىلالماي قالدىم. سىلى ئاشۇ ئېرىمنى ئۆزۈمگە ئامراق قىلىپ بەرسىلە، مېنى بۇ تاياق ـ توقماقتىن خالىي قىلىپ قويسىلا!

دانىشمەن بوۋاي ئۇنىڭغا:

ــ بۇ ئاسان ئىش، سىز خاتىرجەم بولۇپ ئەتە كېلىڭ، ــ دەپتۇ. بۇ ئايال ناھايىتى خۇشال بوپتۇ ۋە ئەتىسى يەنە دانىشمەن بوۋاينى تېپىپتۇ. بوۋاي بىلەن سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن، دانىشمەن بوۋاي يانچۇقىدىن ئۆرۈك ئۇچىسىدەك بىر تاشنى ئېلىپ ئايالغا بېرىپتۇ ۋە:

ــ سىز بۇ تاشنى ئاغزىڭىزغا داۋاملىق سېلىپ يۈرۈڭ، تاماق يېگەندىن باشقا چاغلاردا ئاغزىڭىزدا بولسۇن. بۇ تاش ئاغزىڭىزدىن چۈشۈپ كەتسە، چاتاق بولىدۇ. باشقا كىشىلەر گەپ سوراپ قالسىمۇ جاۋاب

بەرمەك. ئۆي ئىچىدە ئىش قىلىپ قولىڭىز تىنمىسۇن، بىر دەممۇ بىكار تۇرماڭ. بۇ تاش ئاغزىڭىزدا بولسىلا، ئېرىڭىز سىزنى پەقەت ئۇرمايدۇ، ــ دەپتۇ. ئايال بەكمۇ خۇشال بوپتۇ. ئۇ شۇ هامانلا تاشنى ئاغزىغا سېلىۋاپتۇ ـ دە، ئۆيگە كېتىپتۇ. دېگەندەك، تاماق يېگەندىن باشقا چاغدا تاشنى ئاغزىدىن چىقارماپتۇ، دانىشمەن بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە، بىكار تۇرماي ئىش قىپتۇ. شۇنىڭدىن بۇيان ئۆي ئىچىدە جېدەل تۇگەپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بۇلار ئاۋۋالقىدىنمۇ ياخشىراق تۇرمۇش ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. خوتۇن ئاۋۋالقى هۇرۇنلۇقىنى، بىشەملىكىنى تاشلاپتۇ. ئەسلىدە دانىشمەن كىشى تاشقا دۇئا ئوقۇمىغان، خوتۇننىڭ تولا گەپ قىلىشىنى تۇگىتىپ، ئىشقا كىرىشىپ كېتىشى ئۈچۈن شۇنداق ئامال قىلغانىكەن.

«ئېغىرلىق ــ رەهمانلىق، يېنىكلىك ــ شەيتانلىق»، «تاشنىڭ ئېغىرى سايدا قالار، خوتۇننىڭ ئېغىرى ئۆيدە قالار» دېگەن هېكمەتلىك سۆزلەر مانا شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

ئاكا-ئۇكا

ۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، نىيىنىڭ بىر يېزىسىدا بىر بوۋاي ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بولۇپ، چوڭىنىڭ ئىسمى تاشمەھەممەت، كىچىكىنىڭ ئىسمى يارمەھەممەت ئىكەن. يارمەھەممەت باتۇر، ئىشچان، ئاق كۆڭۈل ئىكەن، قولىدىن نۇرغۇن ئىش كېلىدىكەن، جاڭگاللارنىڭ ئوي - دۆڭىنى پىششىق بىلىدىكەن. تاشمەھەممەت ئۇنىڭ ئەكسىچە، ھۇرۇن، ھىيلىگەر، كالتە پەم ئىكەن. ئۇنىڭغا ھەرقانداق ئىش بۇيرۇلسا، ئۇكىسى ئۈستىدىن خوجايىنلىق قىلىپ، ئۇكىسىغا قىلدۇرىدىكەن.

يىللار ئۆتۈپ بوۋاينىڭ ئۆمرى ئاخىرلىشىپتۇ. ئۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا بالىلىرىغا ۋەسىيەت قىلىپ:

— بالىلىرىم، مەن ئەمدى پانىي ئالەمدىن باقىي ئالەمگە رەھلەت قىلىدىغان بولدۇم. سىلەرگە قىلىدىغان ئۈچ تۈرلۈك ۋەسىيىتىم بار، ئېسىڭلاردا مەھكەم ساقلاپ، شۇ بويىچە ئىش قىلىڭلار: بىرىنچى، كىشىلەرگە رەھىمدىل بولۇڭلار، يېتىم - يېسىر، ئاچ - يالىڭاچلارغا قولۇڭلاردىن كېلىشىچە خەيرخاھلىق قىلىڭلار، چۈنكى خۇدا شۇنداق كىشىلەرنى دوست تۇتىدۇ؛ ئىككىنچى، نىيىتىڭلار توغرا، دىلىڭلار پاك بولسۇن، مېھنەت بىلەن ھايات كەچۈرۈشكە ئادەتلىنىڭلار، پۇل - مالنى ئۆزۈڭلارغا دوست تۇتماڭلار، پۇل دېگەن بەزىدە ئادەمگە دۈشمەن بولىدۇ؛ ئۈچىنچى، بىر - بىرىڭلار بىلەن ئىناق ئۆتۈڭلار، ئىناق بولساڭلار سىلەرنى ھېچكىم بوزەك قىلالمايدۇ، — دەپتۇ - دە، جان ئۈزۈپتۇ. بوۋاينىڭ خېلى كۆپ مال - دۇنياسى بار ئىكەن. باشقىلارنىڭ مۇسىبەت ھەلەكچىلىكى بىلەن قالغانلىقىنى ئۆزىگە چوڭ پۇرسەت دەپ بىلگەن تاشمەھەممەت ھە دەپ ئاتىسىدىن قالغان پۇل - ماللارنى جايلاشنىڭ ئامالىنى قىپتۇ. يارمەھەممەت بولسا، يىغا - زار بىلەن ئاتىسىنىڭ مېيىتىنى ئۇزىتىپتۇ.

بوۋاينىڭ يەتتە نەزىرى تۈگىگەندىن كېيىن ئاكىسى تاشمەھەممەت يارمەھەممەتكە قاراپ:

— ئىنىم، ئاتامنىڭ ۋەسىيىتى ئېسىڭدە باردۇ، شۇنىڭغا ئاساسەن، بىز ئاتامدىن قالغان مىراسنى بۆلۈشمەي، بىر ئۆيدە بىللە ياشىساق، قانداق دەيسەن؟ — دەپتۇ.

— جېنىم بىلەن قوشۇلىمەن، ئاكا، سەن نېمە دېسەڭ شۇ، — دەپتۇ ئاق كۆڭۈل يارمەھەممەت ئاكىسىنىڭ غەرىزىنى چۈشەنمەي.

ئارىدىن خېلى كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. يارمەھەممەت ھەر كۈنى ئېتىزغا چىقىپ ئەمگەك قىلىدىكەن، تاشمەھەممەت بولسا، ئۆي ساقلاپ قالىدىكەن. يارمەھەممەت ئېتىزدىن كەلسە، تاشمەھەممەت: «قېرى بىر سائىل كەپتىكەن، پالانى نەرسىنى شۇنىڭغا بېرىۋەتتىم...» دېگەندەك باھانىلەر بىلەن ئۆيدىكى ئالتۇن -

كۇموش، نەرسە ـ كېرەكلەرنى تۇگىتىشكە باشلاپتۇ. يارمەھەممەت ئاكسىنىڭ ئىشلىرىنى بىرئاز سېزىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ بىلمىگەنگە سېلىپ يۈرۈۋېرىپتۇ. تاشمەھەممەت يۇقىرى قەدەك ئالدامچىلىقلار بىلەن ئالتۇنلارنى يوشۇرۇۋېرىپتۇ.

ئارىدىن ئاي ـ يىللار ئۆتۈپ، تۇيۇقسىزلا بۇ يېزىدا قاتتىق قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بېرىپتۇ. كىشىلەر سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ، يۈرتىنى تاشلاپ باشقا ياقلارغا كېتىشكە باشلاپتۇ. بەزىلىرى جاڭگاللارغا كۆچۈپ يەر ئېچىپ، تىرىكچىلىك قىلىشقا مېڭىپتۇ. بۇلارنىڭ قاتارىدا تاشمەھەممەت بىلەن يارمەھەممەتمۇ جاڭگالغا كۆچۈشنىڭ تەرەددۇتىغا چۈشۈپتۇ. دەل مۇشۇ پەيتتە تاشمەھەممەتنىڭ قورسىقىغا جىن كىرىپتۇ. ئۇ، يارمەھەممەتنى بىللە ئېلىپ ماڭسام، ئالتۇننى يوشۇرغىنىم ئاشكارا بولىدۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا شەرمەندە بولىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئالتۇنلارنى ئىككىيلەن تەڭ ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ، بىر ئامال قىلىپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشۇم كېرەك، دېگەن خىيالغا كەپتۇ. ئۇ شۇ خىيال بىلەن يانچۇقىدىن بىرنەچچە تەڭگىنى چىقىرىپ يارمەھەممەتكە تەڭلەپ:

ــ ئىنىم، مەن يول تەييارلىقىنى قىلغاچ تۇراي، سەن بۇ پۇلغا يېمەكلىك سېتىۋېلىپ كەل، ــ دەپتۇ. يارمەھەممەت «ماقۇل» دەپتۇ ـ دە، بازارغا قاراپ يول ئاپتۇ.

تاشمەھەممەت ئۇكىسىنى ئەپلەپ يولغا سالغاندىن كېيىن، ئۆيدىكى جىمى ئالتۇن ـ كۈمۈشنى خۇرجۇنغا قاچىلاپ، غىپپىدە يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ئىنىسىنىڭ كەينىدىن يېتىشۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ كىشىلەر ماڭغان يول بىلەن ماڭماي باشقا بىر جاڭگالغا قاراپ مېڭىپتۇ، لېكىن ئالدىراشچىلىقتا يەيدىغان نەرسە ئېلىۋېلىشنى ئېسىدىن چىقىرىپتۇ، كەينىگە ياناي دېسە، ئىنىسىغا يولۇقۇپ قېلىشتىن قورقۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ: «مەيلىلا، پۇل بولسا، جاڭگالدا شورپا ئەمەسمۇ» دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، يولىنى

داۋاملاشتۇرىۋېرىپتۇ.

ئۇ ماڭا ـ ماڭا ئۇزۇن يىللاردىن ھېچكىم ئاياغ باسمىغان بىر جاڭگالغا ئېچكىرىلەپ كىرىپ كېتىپتۇ. ماڭغانسېرى ئۇنى ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق راسا قىيناشقا باشلاپتۇ. كەچ بولغاندا ئۇ ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇق ۋە ھاردۇق دەستىدىن ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ، بىرھازادىن كېيىن ئاستا ھوشىغا كېلىپ تىڭشىسا، ئەتراپىدا ياۋايى ھايۋانلار دەھشەتلىك ھۇۋلاۋاتقۇدەك. ئۇ جان قايغۇسىدا ۋارقىراپتۇ، ئۇرۇندىن تۇرۇشقا تەمشىلىپتۇ، بىراق ئالتۇن سېلىنغان خۇرجۇن بوينىغا ئېسىقلىق بولغاچقا، ھەرقانچە زورۇقۇپ باقسىمۇ، ئورنىدىن تۇرالماپتۇ، شۇنداق قىلىپ، دەھشەتلىك قورقۇنچ ۋە قاتتىق ئاچلىق ئازابى دەستىدىن خۇرجۇننى بوينىغا ئارتقان پېتى ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ.

يارمەھەممەت بازاردىن يەيدىغان نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ ئۆيگە كەلسە، ئۆيدە ئاكىسى يوق. بۇ ئىشتىن ھەممىنى چۈشەنگەن يارمەھەممەت بىر «ئۇھ!» تارتىپتۇ ۋە بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ، بازارغا بېرىپ بىر كەتمەن، بىر چېلەك، بىر ئوقيا سېتىۋېلىپ كەپتۇ. شۇ كېچىسى ئاتىسىنىڭ بېشىدا تۇنەپ، سەھەر بىلەن تەڭ جاڭگاللىققا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە يول مېڭىپ ھارغان يارمەھەممەت بىر چۆل ـ باياۋانغا كەلگەندە، بىردەم ئارام ئېلىۋالماقچى بولۇپ يېتىپتۇ ـ دە، كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپ قاپتۇ. ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە دادىسى ئاق كىيىم بىلەن ئاپئاق ساقىلىنى سىلىغان ھالدا ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ــ بالام، سەن نىيىتىڭنى ناھايىتى توغرا تۇتتۇڭ، شۇڭا مەن سەندىن رازى. ئەمدى سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئوڭ تەرىپىڭگە يەتتە قەدەم مېڭىپ، دەسسىگەن يېرىڭنى چاپساڭ، ئۇ يەردىن سۇ چىقىدۇ. شۇ جايدا كۆمۈلۈپ قالغان بىر بۇلاق بار. سەن شۇ سۇدىن پايدىلىنىپ يەر ئېچىپ، باغ بىنا قىلغىن، ــ دەپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

يارمەھەممەت چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ، قارىسا، يېنىدا باغلام ـ باغلام كۆچەتلەر تۇرغۇدەك. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، چۈشىدە كۆرگىنى بويىچە كەتمەننى قولىغا ئېلىپ، يەتتە قەدەم مېڭىپ كەتمەننى چېپىشىغا سۇپسۇزۇك بۇلاق سۇيى بۇلدۇقلاپ چىقىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يەر ئېچىشقا باشلاپتۇ. قورسىقى ئاچسا، كېيىك ئوۋلاپ، گۆشىنى كاۋاپ قىلىپ يەپتۇ، ئۇسسىسا، بۇلاق سۇيىدىن ئىچىپتۇ، ئاچقان يەرلەرگە كۆچەتلەرنى تىكىپتۇ...

شۇنداق قىلىپ، ئاردىدىن ئۇچ يىل ئۆتكەندە بۇ كۆچەتلەر مېۋىگە كىرىپتۇ، قاقاس چۆلدە ئارام-بەخش بىر باغ بىنا بوپتۇ. بۇ باغنىڭ تەرىپى ئەتراپقا يېيىلىش بىلەن تەرەپ ـ تەرەپتىن مۇساپىرلار كېلىپ باغقا توپلىشىپتۇ.

مۇشۇ يەرگە قوشنا شەھەر پادىشاھىنىڭ ناھايىتى ساھىبجامال، تەڭداشسىز گۈزەل بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز ھەر چارشەنبە كۈنى كېنىزەكلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ ئوۋ ئوۋلاشنى ياخشى كۆرىدىكەن. ئۇ بىر چارشەنبە كۈنىمۇ ئادىتى بويىچە كېنىزەكلىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپتۇ، پېشىنگىچە يۈرۈپتۇ، ھېچقانداق بىر جانىۋار ئۇچرىتالماي تىت ـ تىت بولۇپ كېتىۋاتسا، ئالدىدىن بىر كېيىك چىقىپ قېچىپتۇ. قىز كېيىكنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ. كېيىك ھېلىقى باغنىڭ يېنىغا بېرىپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ. قىز بۇ چۆل ـ باياۋاندا ئىچىدە بۇنداق ھەشەمەتلىك باغنىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە باغنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ قارىسا، دەرۋازىنىڭ ئوڭ ـ سولىدا ئىككى يىگىت تۇرغۇدەك. مەلىكە ئۇلاردىن بۇ كىمنىڭ بېغى ئىكەنلىكىنى سوراپتۇ ھەم باغقا كىرىشنى ئىلتىماس

قىپتۇ. يىگىتلەر بۇ ئىشنى يارمەھەممەتكە خەۋەر قىلغانىكەن، يارمەھەممەت ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئاپتۇ ۋە باغدىكى ئۆيىگە باشلاپتۇ. ھال - ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن، يارمەھەممەت قىزنىڭ پا- دىشاھنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپتۇ. قىز يىگىتنىڭ كېلىشكەن تەقى - تۇرقىغا زوقلىنىپ قاراپ، ئۇنى كۆڭلىدە ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. يىگىتنىڭمۇ كۆڭلىگە بىرئاز ئىسسىق ئۆتۈپ قاپتۇ. ئاڭغىچە يە- گىتنىڭ دوستلىرى قىزنىڭ ئالدىغا ھەر خىل مېۋە - چېۋە، قەنت - گىزەكلەرنى كەلتۈرۈپتۇ. مەي باغلاپ پىشقان بۇ مېۋىلەر ھاردۇق يېتىپ ئاران كەلگەن مەلىكىگە شۇنداق تېتىپتۇكى، ئۇ ئۆز ئۆمرىدە ھېچقاچان مۇنداق شېرىن مېۋىلەرنى يەپ باقمىغاندەك ھېس قىپتۇ. داستىخان يىغىلىپ، قول يۇيۇلغا- دىن كېيىن، قىز يىگىتكە قاراپ:

— بۇ مېۋىلەر ناھايىتى تاتلىق ئىكەن، بىراق ئىچىدىكى مېغىزى تاشتىنمۇ قاتتىق ئوخشايدۇ، — دەپتۇ. يىگىت بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى دەرھال چۈشىنىپتۇ - دە، ئۇنىڭغا جاۋابەن:

— ھۆرمەتلىك مەلىكەم، سىلىگە شۇنداق تۇيۇلغان ئوخشايدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئۇنىڭ مېغىزى مېۋە- سىدىنمۇ يۇمشاق، ئۇ ھازىر ئېرىپ كېتىشكە ئازلا قېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

بۇ جاۋابنى ئاڭلىغان مەلىكە يارمەھەممەتكە ئىللىق بىر تەبەسسۇم قىپتۇ ۋە كېنىزەكلىرىگە قاراپ:

— دوستلىرىم، بۇ گۈزەل باغقا چىقىپ سەيلە - تاماشا قىلىڭلار، — دەپتۇ.

يارمەھەممەتمۇ يىگىتلىرىگە قاراپ باش ئىشارىسى قىلغانىكەن، ئۇلارمۇ كېنىزەكلەرگە قوشۇلۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئۆيدە پەقەت يارمەھەممەت بىلەن مەلىكىلا قاپتۇ. شۇ چاغدا يىگىت مەلىكىگە قاراپ:

— ھۆرمەتلىك مەلىكەم، بۇ يەردە يات ئادەم بولمىغاندىن كېيىن، چۈمپەردىڭىزنى قايرىۋەتسە- ڭىز، — دەپتۇ.

مەلىكە چۈمپەردىسىنى شۇنداق قايرىشىغا، ئۇنىڭ گۈزەل جامالىنى كۆرگەن يىگىتنىڭ ئىش- قىغا يەنە بىر ھەسسە ئىشق قوشۇلۇپتۇ. ئۇلار خېلى ۋاقىتقىچە مۇڭدىشىپتۇ، چاقچاقلىشىپ كۈ- لۈشۈپتۇ. ئاخىردا قىز يىگىتتىن ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ۋە مۇشۇنچىۋالا باغنى قانداق بىنا قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. يارمەھەممەت ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ تۈگەتكەندە، قىز ئۇنىڭ ئەقلىگە ۋە غەيرىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قىز ھەر چارشەنبە كۈنى مۇشۇ يەرگە كېلىپ سایاھەت قىلىشقا ۋەدە قىلىپ ئوردىغا قايتىپتۇ ۋە ئۇزۇن مەزگىللەرگىچە يىگىت بىلەن ھەر چارشەنبە كۈنى ئۇچرىشىپ تۇرۇپتۇ. ئاردىدىن يىللار ئۆتۈپ، قىزنىڭ ئاتىسى تۈيۈقسىزلا قازا قىپتۇ. ئوردىدىكى ئەلەمدار - قەلەمدارلار شاھنىڭ ۋەسىيىتىگە ئاساسەن قىز كىمنى تاللىسا، شۇنى پادىشاھ قىلىپ تەينىلىمەكچى بوپتۇ. قىز يىگىتنى دەرھال ئوردىغا باشلاپ كېلىپ، ئۇنى شاھلىق تەختىگە تەكلىپ قىپتۇ. يىگىت ھەر چارشەنبە كۈنى ئۆزى بىنا قىلغان باغقا كېلىپ سەيلە قىلىش ۋە مۇساپىر دوستلىرىنى يوقلاپ تۇرۇش شەرتى بىلەن تەسلىكتە ماقۇل بوپتۇ ھەمدە باغقا ئەقىللىق بىر يىگىتنى تەينىلەپتۇ.

ئوردا ئەھلى قىزنىڭ تەلىپى بويىچە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ شاھلىق تەختىنى يىگىتكە ئۆتكۈزۈپتۇ ۋە قىزنى نىكاھلاپ بېرىپتۇ. يىگىت ئۆمرىنىڭ ئاخىرغىچە ئادالەت بىلەن يۇرت سوراپ دۇنـ- يادىن ئۆتۈپتۇ.

سلىقاقسىزلىق ئۇللىقاقى ياخشى

ئامان ئاۋۋالدا، ئەل ـ يۇرت ئىچىدە بىكار تەلەپلىكى بىلەن تونۇلغان ھېكىم سۆلەت ئىسىملىك بىر بايۋەچچە ئۆتكەنىكەن. ھېكىم سۆلەت ھەرقانداق ۋاقىتتا غەلىتە ياسىنىپ، ئاجايىپ ـ غارايىپ كىيىنىدىكەن ـ دە، مۇلايىم چاققان ئىسىملىك مالىيىنى كەينىگە سېلىپ، ئاق بوز ئېتىنى مىنىپ، قارچىغىسىنى قولىغا قوندۇرۇپ يىل بويى خالىغان يېرىگە بېرىپ ئوۋ چىلىق قىلىدىكەن. ئوۋچىلىقتىن ئالغان ئاز ـ تولا غەنىيمەتلىرىگە خۇشال بولۇپ، تەختۇشلىرى ئارد ـ سىدا ماختىنىپ يۇرىدىكەن. قاش قارايغان ھامان بېشى قايغان، پۇتى تايغان يەرلەرگە بېرىپ، ئەيش ـ ئىشرەت، كەيپ ـ ساپاغا بېرىلىپ، خالايىقنىڭ نەزەرىدىن چۈشكەنىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھېكىم بايۋەچچە باشقىلاردىن شەھەردىن خېلى يىراق بىر جايدىكى ھەر خىل ياۋايى جانىۋارلار تولىمۇ كۆپ بولغان گۈزەل بىر ئورمانلىقنى تەرىپىنى ئاڭلاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭدا شۇ يەرگە بېرىپ ئوۋ قىلىپ، ئەل ـ خالايىقنى تاڭ قالدۇرۇش ئىستىكى تۇغۇلۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مالىيى مۇلايىم چاققانغا سەپەر تەييارلىقىنى تېزدىن پۈتتۈرۈش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپ، ئۆزى بۇ قېتىمقى سەپەرگە مۇناسىپ كېلىدىغان كىيىم تاللاشقا كىرىشىپتۇ.

مۇلايىم چاققان بۇ قېتىم ئوۋ قىلىدىغان يەرنىڭ بەكمۇ گۈزەل، مول غەنىيمەتلىك جاي ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، بىراق ئېشىكىنىڭ قېرىپ، ئورۇقلاپ، ئاجىزلاپ كەتكەنلىكىنى، شۇڭا بۇ قوتۇر ئېشەكنىڭ ئۈزۈن يول ۋە ئېغىر يۈككە بەرداشلىق بېرەلمەي قېلىپ ئۆزلىرىنى چۆلدە قويۇشتىن ئەنسىرەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ، غوجىسى ھېكىم بايۋەچچىدىن ۋاقىتنى كېچىكتۈرۈشنى ياكى باشقا ئېشەك ئالماشتۇرۇشنى ئىلتىماس قىپتۇ، ئەمما سەپەرگە ئالدىراۋاتقان ھېكىم بايۋەچچە مالىيىنىڭ ئەزمىلىكىدىن قاتتىق رەنجىپ:

ــ «قوتۇر ئېشەك يۈككە ئامراق» دېگەننى ئۇنتۇدۇڭمۇ؟ تولا تىلىڭنى چاينىماي چاپسان تۇتۇش قىل، باش توخۇ بىلەن تەڭ يولغا چىقمىز، ھارامزادە ! ــ دەپ دوق قىلىپ تىل ساپتۇ. ھېكىم بايۋەچچىنىڭ ئاھانىتىدىن قورقۇپ كەتكەن مالاي:

ــ خوش غوجام، توغرا ئېيتتىلا، ــ دەپ چىقىپ كېتىپتۇ ۋە كېچچە تەييارلىقنى پۈتتۈرۈپتۇ. توقسان ياماق پاختىلىق چاپىننى كىيىپ، دېگەن قەرلدە بايۋەچچىنىڭ ئىشكى ئالدىغا ھازىر بولۇپ تۇرۇپتۇ. كۈز كۈنلىرى بولسىمۇ، ھېكىم بايۋەچچە خۇددى ئالتىنچى ئايدىكىدەك بېشىغا تەلپەك، ئۇستىگە يىپەك كەمزۇل، يالاڭ تامبال كىيىپ، ئېگەر ـ يۈگەن، قۇشقۇن، تۆشۈغلىرى كۈموشتىن نەقىشلىنىپ

لەنگەن ئاق بوز ئېتىنى ئوينىتىپ، تويغا ماڭغاندەك چىقىپ كەپتۇ. مۇلايىم چاققان بايۇەچچىنىڭ بۇ سۆلىتىنى كۆرۈپ ئىچىدە كۈلگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا ھەۋىسى كەلگەن قىياپەتتە سىرلىق ھىجىيىپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. مالىيىنىڭ تەخ بولۇپ تۇرغانلىقىدىن خۇش بولغان بايۇەچچە:

— توقسان ياماق ئاتا تەگمىشلىرىڭنى جېنىڭغا جاپا قىلىپ نېمانچە قاتلاپ كېيىۋالدىڭ؟ ۋوي، سولتەك! قېنى، قوتۇرۇڭنى مىن، ئەمىسە يولغا چىقتۇق، — دەپ مەسخىرە قىپتۇ.

مۇلايىم چاققان بايۇەچچىنىڭ يالاڭ كىيىنىۋالغىنىغا بىرنېمە دېيىشنى ئويلاپتۇيۇ، يەنە كۆڭلىگە بىرنەرسىنى پۈكۈپ گەپ قىلماپتۇ. ئۇلار شۇ تەرىقىدە مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ئالاھازەل قىرىق - ئەللىك چاقىرىم يول يۈرۈپ چۈش بولاي دېگەندە چاقاغا دېگەن بىر سايغا كەپتۇ. ھېكىم بايۇەچچە ئېتىنى ئوينىتىپ، ئۇۋ قوغلاۋاتقان قۇشنىڭ كەينىدىن چېپىپ پات - پاتلا مۇلايىم چاقىرىقاندىن ئۇزاپ كېتىدىكەن ھەم ئېشەكنىڭ ئۆزىگە يېتىشىپ ماڭالماي يولنىڭ ئاۋۇمايۇاتقانلىقىدىن ئاغرىنىپ مالىيىنى تىللاپ كېتىدىكەن:

— ھوي لايغەزەل، چۇمۇلىدەك ماڭساڭ، قانداق يول ئاۋۇتىمىز؟ قوتۇرۇڭنىڭ جېنى چىقمايدىغان يېرىگە ئۇرە!

— خوش غوجام، — دەپ قويىدىكەن مۇلايىم چاققان ئارانلا كېتىۋاتقان ئېشىكىگە قاراپ قويۇپ ۋە قامچىسىنى توقۇمىغا ئاستا ئۇرۇپ قويىدىكەن.

بايۇەچچىنىڭ قۇشى ئەمدىلا قاتارغا قوشۇلغان ئىككى توشقانىنى تۇتقانىكەن، ئۇ:

— نېمىدېگەن سېمىز توشقانلار - ھە! بۇگۈن ماڭا ھەزرىتى پىرلار ئامەت ئاتا قىلغان ئوخشايدۇ، — دەپ بەكمۇ خۇش بولۇپ كۆرەڭلەپ كېتىپتۇ.

ھېكىم بايۇەچچە بىلەن مۇلايىم چاققان بىرى ئالدىدا، بىرى كەينىدە مېڭىپ سايدا يەنە بىرھازا يول يۈرگەندىن كېيىن، ئۇلار سۇلار شىلدىرلاپ ئېقىپ، قۇشلار سايرىشىپ، جانۋارلار قىيغىتىپ ئوينىاپ تۇرغان شۇنداق بىر گۈزەل جايغا كەپتۇ. بۇ باشقىلارنىڭ ماختىغىنىدىنمۇ نەچچە ھەسسە ئارتۇق گۈزەل بىر يايلاق ئىكەن. خۇشاللىقىدىن قىنى - قىنىغا پاتماي قالغان ھېكىم سۆلەت قارچىغىسىنى قويۇپ بەرگەنىكەن، قارچىغا ئوقتەك كۆك قەرىگە ئۆرلەپتۇ - دە، چاقماق تېزلىكىدە تۆۋەنگە شۇڭغۇپ چۈشۈپ بىر كېيىك ئوغلىقىنى بېشىدىن قاماللاپتۇ. بىردەمدىلا مۇنداق چوڭ ئولجىغا ئېرىشكەن بايۇەچچە خۇشاللىقىدىن ئېتىنى ھەريان چاپتۇرۇپ، كۈن نەيزە بويى قالغۇچە توختىماي ئۇۋ ئۇۋلاپتۇ. ھايت - ھۇيت دېگۈچە قىرغاۋۇل، توشقان، تۈلكە، جەرەندىن بولۇپ ئون نەچچە جانۋارنى ئۇۋلاپ، ئۆمرىدە كۆرۈپ باقمىغان ئولجىغا ئېرىشىپتۇ. مۇلايىم چاققان قوتۇر ئېشىكىنى سوكۇلدىتىپ، ھېكىم بايۇەچچە ئۇۋلىغان غەنىيمەتلەرنى يۇدۇپ يۈرۈپ ماجالى قالماپتۇ. بىر چاغدا ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن ئېشەك چىملىق ئۈستىدە يېتىۋېلىپ زادىلا تۇرالماپتۇ. بايۇەچچىنىڭ ئېتىمۇ، ئۆزىمۇ چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ قاش قارىيىشقا باشلىغاندا ئۇۋنى توختىتىپتۇ. قورسىقى ئېچىپ غولدۇرلاپ كەتكەن بايۇەچچە چىملىقتا ئوڭدىسىغا يېتىپ، مالىيىنى ئوتۇن تېرىپ، گۈلخان يېقىپ قىرغاۋۇلدىن بىرنى كاۋاپ قىلىشنى بۇيرۇپتۇ. مۇلايىم چاققان دەرھال ئىشقا كىرىشىپ، قۇرۇق ئوتۇننى تەخ قىپتۇ. ئوت يېقىش ئۈچۈن بايۇەچچىنىڭ تاش چاقمىقىنى سوراپتۇ. بايۇەچچە يانپىشىنى سىلاپلا چۆچۈپ كېتىپتۇ، تاش چاقماق ئاللىقاچان چۇشۇپ قالغانىكەن.

— غوجام، ئوت يېقىشقا ئامال قالمىدى، ئەمدى ئېلىۋالغان نانلىرىمىزنى يەپ، بۇگۈن كېچىنى

ئۆتكۈزۈپ تۇرايلى، «بۇگۈنكىنى يەپ، ئەتىنى خۇداغا قوي» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ ئېشەك بەربىر ئورنىدىن تۇرالمايدۇ، ئولجىلارنى يۇدۇشكە تېخىمۇ ئىمكان يوق، — دەپ قاپاقتىكى سوغۇق چاي بىلەن قۇرۇق ناننى يەپ، قورساقلىرىنى تويغۇزۇشۇپ ئۇخلىماقچى بوپتۇ. بايۇەچچە ئالمادىس بىرەر يىرتقۇچ-نىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن مالىينى ئۇخلىماي كۆزەتچىلىك قىلىشقا بۇيرۇپتۇ، ئۆزى ئېگىر-لىنىڭ ئىچمىكىنى ئاستىغا سېلىپ چىم ئۇستىدە يېتىپ قاپتۇ. مۇلايىم چاققانمۇ بايۇەچچىدىن كېيىنلا ئېشىكىنىڭ توقۇمىنى ئېلىپ كېلىپ، بىر ئويمانغا چۈشۈپ تۇگۈلۈپ يېتىپتۇ. مۇلايىم چاققان نەم شا-مالىنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلغانلىقىنى سېزىپ ئاسمانغا قارىسا، كۆكنى قارا بۇلۇتلار قاپلاپ، بىرمۇ يۇلتۇز كۆ-رۈنمەپتۇ. ئۇ بەك چارچاپ كەتكەچكە، بىردەمدىلا ئۇخلاپ قاپتۇ. تۇن نىسبى بولغاندا، ئۇ ئۇستىگە تاراسلاپ چۈشكەن مۆلدۈرنىڭ زەربىسىدىن ئويغىنىپ كېتىپتۇ. چۆچۈپ كەتكەن مۇلايىم چاقچاق-ۋاچچە ياتقان يەرگە قارىسا، يوق تۇرغۇدەك. ئوبدان سىنچىلاپ قارىسا، بىچارە بايۇەچچە مۆلدۈرنىڭ ئۇ-رۇشىغا چىدىماي ئېتىنىڭ ئاستىغا كىرىپ پاناھلانماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇلايىم چاققان توقۇمىنى بېشىغا ئارتىپ بېرىپ بايۇەچچىنىمۇ پاناھىغا ئالماقچى بولغانكەن، بايۇەچچە مالىينىڭ ئۆزىنى ئات ئاستىدا تۇرغىنىدا كۆرۈپ قالغانلىقىدىن نومۇس قىلىپ، ئۇنى تىللاپ كېتىپتۇ ۋە دەرھال ئاتنىڭ ئاستىدىن چىقىپ بېشىنى چاڭگاللاپ، چىلىنىڭ چۈجىسىدەك تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇۋېتۇ. ئانچە ئۇزۇنغا بارمايلا مۆلدۈر توختاپتۇ. ئەمما، كۈزىنىڭ سوغۇق جۇدۇنى كۈچىيىپ، ئىزغىرىن شامال چىقىشقا باشلاپتۇ. بايۇەچچە پاناھلىنىش ئۈچۈن ئوت ـ چۆپلەرنى يىغدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ياتقان بولسىمۇ، چۆپتىكى نەم ۋە سوغۇق شامال جان ـ جېنىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. سۆلەتۋاز بايۇەچچە يالاڭ كىيىنىۋالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە نەم يەردە ياتقانلىقى ئۈچۈن سوغۇقتىن بەزگەكتەك تىترەشكە باشلاپتۇ، ئۇنىڭ چىشلىرى كاسلداپ، ھەرقانچە قىلسىمۇ توختىتالماپتۇ. مۇلايىم چاققان بولسا، تو-قۇمنى ئاستىغا سېلىپ ئوت ـ چۆپلەرنىڭ دالدىسىدا يېتىپ دەم ئاپتۇ. بىر چاغدا ئۇ بايۇەچچىنىڭ ھا-لىغا چىدىماي، ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ۋە:

— غوجام، بەك تۇگۈلۈپ كەتتىلە، لايىقلىرىدا باشقا نەرسە بولمىغاندىكىن قېلىنراق توقۇمنى بولسا-مۇ، ئۇستىلىرىگە يېپىپ قويايمۇ؟ — دەپتۇ. توڭۇپ ھالىدىن كەتكەن بايۇەچچە يەنىلا تەن بەرمەستىن:

— يوقال، قوتۇر ئېشىكىڭنىڭ ئۇستىدىكى شۇپتۇرنى ماڭا ياپماقچىمۇسەن؟ ۋۇي كۆڭلى قارا كاززاپ ! — دەپ ۋارقىراپتۇ. مۇلايىم چاققان:

— خوش غوجام، كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا، — دېگىنىچە ئورنىغا يېنىپ كېلىپ يېتىپ قاپتۇ. بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن، سوغۇق ھېكىم بايۇەچچىنىڭ جان ـ جېنىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ھېڭگاڭ چىشلىرىنىڭ كاسلدىغان ئاۋازىنى مۇلايىم چاققان نەچچە قەدەم نېرىدا تۇرۇپمۇ ئاڭلاپتۇيۇ، لېكىن يەنىلا جىم يېتىپتۇ. بىر چاغدا ھېچ تاقىتى قالمىغان بايۇەچچە تىلىنى چاينap:

— مۇ...لايىم چا...ققان، — دەپ چاقىرىپتۇ.

— خوش غوجام، — دەپتۇ مالاي ئورنىدىلا يېتىپ ھېچ نەرسە سەزمىگەن قىياپەتتە.

— بەك... بەك تو...ڭۇپ كە ... تتىم، بايىقى ... بىرنېمەڭنى ئىس ... ئىس ... ئىسمىنى ئاتمايلا... ئۇستۇمگە، — دەپتۇ.

مانا شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلق ئارىسىدا «سىلىقلىقىدىن ئىللىقلىقى ياخشى» دېگەن تەمسىل تار-قالغانىكەن.

ئادىل ھەم دادىل ۋەزىر

ئۇرۇنقى زاماندا پادىشاھ جەمەتىدىن بولغان بىر بەگ بار ئىكەن. ئۇ پارىخورلۇققا تايىنىپ ناھايىتى كۆپ بايلىق يىغىۋالىدىكەن. ئۇ دائىم ناھەق ھۆكۈم چىقىرىپ، گۇناھسىز پۇقرالارغا ئازاب سالىدىكەن. بەزىلەر پادىشاھقا شىكايەتنامە يازغان بولسىمۇ، بەگ دائىم ئۆزىدىن قىممەتلىك سوۋغات ئېلىپ تۇرىدىغان باش ۋەزىرگە يۆلىنىپ، ئۆز ئەيىبىنى ياپىدىكەن ۋە شىكايەتچىلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىدىكەن.

پارىخورنىڭ نەپسى بىر ھالىڭ، تەكتى يوق،
پارىخوردىن كۆتمىگىل ئادىل نەزەر،
خەزىنىمۇ چۈشسە ئاڭا، چۆكتى، يوق.
نەپسى قويمايدۇ ئادالەتتىن ئەسەر.

پادىشاھنىڭ ئەخمەت ئىسىملىك يەنە بىر ۋەزىرى بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ بۇ يۇرتقا كېلىپ پۇقرالارنىڭ ئاھ ـ زارىنى ئاڭلاپ، بەگنىڭ چېكىدىن ئاشقان قىلمىشلىرىنى ئېنىقلاپ، ئۇنى مەنسەپتىن قالدۇرۇپ، زىندانغا ساپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش ھەققىدە پادىشاھقا تەكلىپ سۇنۇپتۇ. باش ۋەزىر بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ تەشۋىشلىنىپتۇ ۋە ئەخمەتنى ئۆزى ئۈچۈن كۈشەندە، ئاپەت دەپ بىلىپ، ئۇنى پادىشاھقا چېقىپ:

ــ ئۇلۇغ شاھىم، ۋەزىر ئەخمەتنىڭ شاھ جەمەتىگە ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن بۇنداق ئېغىر جازا بېرىشىدە يامان غەرىزى بار. مېنىڭ سادىق يۈرىكىم ۋەزىر ئەخمەتتىن شاھقا يەتكۈسى خەتەردىن ئەنسىرەمەكتە. شۇڭا، ئۇنىڭ قارارىنى رەت قىلىش بىلەنلا قالماي، ئۇنىڭ ئۆزىگە قاتتىق جازا بېرىش زۆرۈر، بولمىسا، شاھىمىزنىڭ ئابرۇيى، سەلتەنىتى خەۋپكە ئۇچرايدۇ، ــ دەپتۇ.

باش ۋەزىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان پادىشاھنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ، مىرشەپلەرگە:

ــ دەرھال ۋەزىر ئەخمەتنى باغلاپ ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار! ــ دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

گەرچە ئادىل بولسىمۇ شاھ، ئەمما ھوشيار بولمىسا، پايلىماي كەلگەن غەزەپ قوغلايدۇ ئادەم ئەقلىنى،
ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىپ ئالمىقى مۇشكۈل ـ قىيىن. شۇنداكىم قىلسا ھۆكۈم بارماقنى چىشلەيدۇ كىيىن.

پەرمان بىلەن ۋەزىر ئەخمەت باغلاپ كېلىنىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا جازا ھۆكۈم قىلىش ئالدىدا:

ــ ئەي ئەتىۋارىنى بىلمەيدىغان يۈزسىز، بۇ ئىشتا مېنىڭ يۈزۈمنىمۇ قىلمىدىڭمۇ؟! ــ دەپ دوق قىپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھىم، — دەپتۇ ئەخمەت ۋەزىر ۋە بەگنىڭ قىلمىشلىرىنى قىسقىچە بايان قىپتۇ، ئاخىرىدىن، — مەن كىمنىڭ يۈزى چوڭ بولسا، شۇنىڭ رايىغا بېقىشقا مەجبۇرمەن. بۇ ئىشتىمۇ ھەقىقەتنىڭ يۈزى چوڭ كەلدى. ۋەزىر ھەقىقەت ئالدىدا يەرگە قاراپ قالسا، پادىشاھنىڭ يۈزىگە قانداق قارىيالسۇن؟! — دەپ گېپىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ.

ئۇنىڭ بۇ سۆزى پادىشاھقا قاتتىق تەسىر قىپتۇ، ئېنىق دەلىل ـ ئىسپاتلار ئالدىدا ئەخمەت ۋەزىرنىڭ قارارىنىڭ توغرىلىقىغا قايىل بوپتۇ. ئۇنى باغلاقتىن يەشتۇرۇپ:

— ھەقىقەت سېنى ئاقلىغان يەردە، مېنىڭ ساڭا جازا بېرىشكە ھەققىم يوق. سەن مېنى ئادىل ۋە دادىللىقىڭ بىلەن تەسىرلەندۇرۇپ، ھەقىقەت ئالدىدا گۇناھكار بولۇپ جازالىنىشتىن ساقلىدىڭ. بۇنىڭ ئۈچۈن ساڭا مۇكاپات بېرىشىم كېرەك. جازا ھەقىقەت ئالدىدا يەرگە قاراشتىن ھەزەر قىلمايدىغان، ساختا ئىناۋەت ۋە نەپسانىيەت مەستانىسى بولغان شۇم نىيەتلەرگە تېگىشلىك! — دەپتۇ ـ دە، باش ۋەزىرنى جازالاپتۇ.

گەرچە تۇغقان مېھرى ئۇستۇن بولسىمۇ،
تەڭلىشەلمەيدۇ ھەقىقەت بەستىگە.
چۇشىدۇ موللاق ئېتىپ تۇغقانىنى دەپ،
دەسسىسە كىمكى ھەقىقەت ئۈستىگە.

شان ـ شەرەپتىن تاج كىيگەن بەزىلەر
نەپسىدىن، شەخسىي ئىناۋەتتىن كېچىپ.

بەزىلەر قالغۇسى نەپرەت ئاستىدا،
نەپس، ئابرۇي دەپ ھەقىقەتتىن كېچىپ.

زەخمىلەنسەڭمۇ ھەقىقەت ئالدىدا،
تاتۇقى ھەرقانچە گۈلدىنمۇ ئېسىل.
شۇندا ئاقىقان تامچە قانىنىڭ مېۋىسى،
تاغ بىلەن تەڭ مول ھوسۇلدىنمۇ ئېسىل.

ھەسرەت

ۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، بۇ دۇنيا يېڭىدىن مەۋجۇت بولغان زاماندا، بۇ ئالەم ھازىرقىغا ئوخشاش غەرب ـ شەرق دەپ ئىككىگە بۆلۈنگەنىكەن. شۇڭا، غەربنى بىر پادىشاھ، شەرقنى بىر پادىشاھ سورىغانىكەن. يىللار ئۆتۈپ بۇ ئىككى پادىشاھ ئوتتۇرىسىدا بايلىق، زېمىن تالىشىپ ئىختىلاپ پەيدا بوپتۇ. بۇ ئىختىلاپ تۈپەيلى ئىككى پادىشاھلىق چۈجە خورازلارغا ئوخشاش كۈندە جېدەل ـ ماجىرا چىقىرىدىكەن. كۈندە جېدەل ـ ماجىرا چىقارمىسا، ھەپتىدە، ھەپتىدە جېدەل ـ ماجىرا چىقارمىسا، ئايدا بىر نۆۋەت ئۆزئارا جەڭ قىلىپ، نۇرغۇنلىغان بىگۇناھ كىشىلەرنىڭ قېنىنى تۆكىدىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ ئاي توشۇپ، يىل ھېسابى بويىچە نەچچە ئون يىل ئۆتكەن بولسىمۇ، ئىككى پادىشاھ ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپ زادى بىر تەرەپ بولماپتۇ. بۇ تەپرىقىچىلىكتە ئەلمۇ تىنچىماي، سەرسان ـ سەرگەردانلار كۆپىيىپ، يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ جەسەتلىرى كوچىغا تولۇپتۇ. بۇنىڭغا چىدىمىغان يۇرت ئۆلىمالىرى باش قوشۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ـــ ھۆرمەتلىك پادىشاھىئالەم، جاھانشۇمۇل شاھ ئىكەنلىكلىرى ھەممىگە ئايان، ئەل دائىم پادىشاھىمىزنىڭ ھىممىتىگە موھتاج، پادىشاھنىڭ سايىسىدە ھايات كەچۈرىدۇ، پادىشاھنىڭ پەرمانىغا پەرمانبەردار. شۇڭا، پادىشاھىمىزدىن نام ـ نىشانلىرىغا، ئابرۇي ـ سەلتەنەتلىرىگە نۇقسان يېتىدىغان جەڭگى ـ جېدەلنى توختىتىپ، ئەلنى تىنچىتىپ، ئەلنىڭ يىغىسىنى يىغلاپ، يۇرتنى گۈللەندۈرۈشنى ئەل ـ يۇرت، قوۋم ـ قېرىنداشلار تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈنمەكتە، بىز شۇڭا ... ـــ دېيىشىگە پادىشاھ غەزەپلىنىپ، تۈكۈرۈكىنى چاچرىتىپ:

ـــ ھۇ كالۋا ئېشەكلەر، قېنى مېنىڭ سىلەرنى يۇرتنىڭ چوڭى دەپ بېشىمغا ئالغىنىم؟ مەن سىلەرنى، يۇرتنى، ئەلنى دەپ قان تۆكۈۋاتسام، كىم مېنى ئەل غېمىنى يېمىدى دەيدىكەن؟! كىم ئەلنى گۈللەنمىدى دەيدىكەن؟! مەن سىلەرچىلىك بىرنەرسىنى پەم ئېتەلمەمدىكەنمەن؟! سىلەر ماڭا ئەقىل ئۆگەتمەكچى بولۇشۇۋاتامسىلەر؟! ئەگەر ماڭا ئەقىل ئۆگەتمەكچى بولۇشساڭ، ئۇ ئالەمگە بېرىپ ساقلاپ تۇرۇش!... ـــ دەپ قانچىلىغان ئۆلىمالارنىڭ ھايات شامىنى ۋاقىتسىز ئۆچۈرۈپ جەھەننەمگە يوللاپتۇ. بۇ ھال بىرقانچە، ھەتتا ئون نەچچە قېتىم تەكرارلىنىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەلنىڭ دېمى تېخىمۇ ئىچىگە چۈشۈپ، بېشى ساڭگىلاپ: «جاھان ساڭا باقمىسا، سەن جاھانغا باق» دەپ، يۇرت ئۆلىمالىرىمۇ باش كۆتۈرۈپ چىقىپ جاھاننى تىنچىتىشنى خىيالمۇ قىلماي، ئۆلۈمدىن ئۆز بېشىنى قاچۇرۇپ يۈرۈشۈپتۇ.

ئارىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتۈپتۇ. ھەر ئىككى پادىشاھ ئارىدىكى ئىختىلاپنى تىنچ يول بىلەن بىر

تەرەپ قىلىپ، جەڭگى - جېدەلنى تۇگىتىپ، ئەلنى خاتىرجەم قىلىشنى ئۆزلىرى-
نىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى، شانۇ شەۋكىتىنى يەرگە ئۇرغانلىق، سەلتەنەتكە داغ چۈشۈرگەنلىك، قارشى
تەرەپنى جەڭ بىلەن بويسۇندۇرۇپ بويۇن ئەگدۈرگەندىلا، ئىززەت - ھۆرمىتىمىز ئاشىدۇ، دەپ جەڭنى
ئۇزلۇكسىز داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن پادىشاھنىڭ قول ئاستىدىكىلەرمۇ پادىشاھنىڭ غەزىپىدىن
قورقۇپ، ھەرقانداق ئەمر - پەرمانلىرىغا شەرتسىز بويسۇنۇپ، بەجانىدىللىق بىلەن بىر ئۆمۈر خىزمەت
قىلغاچقا، پادىشاھنىڭ ئەقىدىسى ئۇلارنىڭ قان - قېنىغا سىڭىپ كېتىپتۇ. شۇڭا، ھەر ئىككى پادىشاھ-
لىقتىكى ئاددىي پۇقرالاردىن باشقا پادىشاھقا خىزمەت قىلغۇچىلارنىڭ پۈتۈن خىيالى جەڭ ئارقىلىق ئۆز
رەقىبىنى قىرىپ، بويۇن ئەگدۈرۈپ، شۆھرەت قازىنىپ پادىشاھتىن ئىنئام ئېلىش ئىكەن. ئۇلار شۇ تە-
مەلەر بىلەن بەند بولۇپ ياشىغاچقا، كېچىلىرى چۈشىدىمۇ تۇگىمەس ۋەھىمىلىك ئۇرۇشلارنى قىلىپ
كېتىدىكەن، ھەتتا بەزىلىرى ئۆز رەقىبى ئۇستىدىن غەلىبە قىلىپ، خۇشاللىقىدىن چۈقان سېلىپ ئويە-
غىنىپ كېتىدىكەن، ئارقىدىنلا ئۆزىنىڭ تۆشەك ئىچىدە ياتقانلىقىنى بىلىپ، ئويغىنىپ كەتكەنلىكىگە
پۇشايمان قىلىشىدىكەن - دە، يەنە تۆشەك ئىچىگە كىرىپ ياخشى چۈشىنىڭ لەززەتلىك خىيالىنى سۈ-
رۈپ، ياخشى چۈش كۆرۈشنى تىلەش بىلەن بىرگە ئۆز رەقىبلىرىگە ئۆلۈم تىلىشىدىكەن. لېكىن، تە-
لەكلىرى ۋۇجۇدقا چىقماي بىر ئۆمۈر ۋەھىمە ئىچىدە ياشىغاچقا، بەزىبىرلىرى بىر تېرە - بىر ئۈستە-
خان بولۇپ، رەقىبلىرىدىن ئىلگىرى جەھەننەمگە سەپەر قىلغانلىرىمۇ بار ئىكەن...

كۈنلەر شۇنداق ۋەھىمە، تىلەك، قارغاش، زارلىنىش ئىچىدە بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۆتۈپ، پادە-
شاھلارنىڭ ئۆمۈر مەنزىلى توشۇپتۇ. ئۇلارنىڭ قىران چاغلىرى ئۇرۇش - تالاش بىلەن ئۆتۈپ، بەللىرى
ياەك ئېگىلىپ، قۇندۇزەك چاچ - ساقاللىرى ئۇچتەك ئاقىرىپتۇ؛ قارچىغىنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرى
خىرەلىشىپ، كۆز ئالدى تۇمان قاپلىغاندەك كۆرۈنمىدىغان ھالەتكە يېتىپتۇ؛ پۈت - قوللىرى سىرقىراپ،
بېشى ئايلىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇ ھالەت ئۇزۇن داۋام قىلماي، ھايات شامى ئارمان بىلەن ئۆچۈپ،
غەرب دىيارىنىڭ پادىشاھى ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلغان كۈنى، شەرق دىيارىنىڭ پادىشاھى ئۆز ئۆمرىدە قىل-

غان ـ ئەتكەنلىرىنى ئەسلەپ ئولتۇرغانكەن، تاشقىرىدىن ئوك قول ۋەزىرى:
ـــ پادىشاھىئالەم، سۆيۈنچە، سۆيۈنچە، ـــ دەپ يۈگۈرۈپ كىرىپ پادىشاھنىڭ خىيالىنى بۇزۇپتۇ.
پادىشاھ خىيالدىن باش كۆتۈرۈپ، ئالدىدا ئېگىلىپ سالام بېرىپ تۇرغان ئوك قول ۋەزىرىنى كۆرۈپ:
ـــ نېمە دەپ بىلجىرلاۋاتىسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.
ـــ شەۋكەتلىك شاھىم، سۆيۈنچە! ـــ دەپتۇ ئوك قول ۋەزىر يەنە.
ـــ سۆيۈنچە تەلەپ قىلغۇدەك نېمە خۇش خەۋەر ئېلىپ كەلدىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ. ئوك قول ۋەزىر:
ـــ پادىشاھ ئالىيلىرى، سىلىنىڭ ئۆمۈرلۈك رەقىبلىرى بۇ ئالەمنى سىلىگە تاشلاپ بېرىپ، ئۇ ئا-لەمگە پادىشاھ بولۇش ئۈچۈن سەپەر قىپتۇ، ـــ دەپ خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ.
پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىنىڭ ئورنىغا غەم ـ قايغۇغا پېتىپ، بېشىنى چاڭگاللاپ ئول-تۇرۇپ قاپتۇ. پادىشاھ، بۇ ئالەم بىزگە باقىي ئەمەسكەن، ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش پادىشاھ ئىدى، شۇنىڭغا قا-رىماي ئەجەل ئۇنى يۇتتى، بىر كۈنى مېنىمۇ ئۆز قوينىغا ئالىدۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق بىز نېمە ئۈچۈن بىر ـ بىرىمىز بىلەن جەڭگى ـ جېدەل قىلىپ، بىر ـ بىرىمىزنى داغدا قويىمىز، دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقاندا، ۋەزىر:
ـــ شاھ ئالىيلىرى، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆز مەقسىتىمىزگە يەتمەمدۇق، بىز بۇ پۇرسەتنى بىر ئۆمۈر كۈتكەن ئەمەسمۇ؟ ـــ دەپ پادىشاھنىڭ خىيالىنى بۆلۈپتۇ. پادىشاھ ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىغا ئاساسەن ۋەزىرگە غەزەپ بىلەن چەكچىيىپ:
ـــ ئەگەر شۇ كۈلپەت ئاۋۋال مېنىڭ بېشىمغا چۈشكەن بولسا، سەن قانداق قىلاتتىڭ؟ ـــ دەپ سو-ئال قويۇپتۇ. ۋەزىر بۇ سوئالغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي:
ـــ مەن، مەن ... ـــ دەپ دۇدۇقلاپ قاپتۇ. پادىشاھ ۋەزىر بىلەن مۇنازىرىلىشىشتىن كۆرە، ئولتۇ-رۇپ خىيال سۈرۈشنى ئەۋزەل بىلىپ:
ـــ كۆزۈمدىن يوقال، ئەمدى بولسىمۇ، خاتىرجەم ياشاي، ـــ دەپ ۋەزىرنى ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. ۋە-زىر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، پادىشاھ، شۇ ئۆلۈم ماڭىمۇ بار، ئۆلسەم، بۇ دۇنيا قالىدۇ، ياتىدىغان يې-رىم ئاشۇ گۆر، ھەتتا يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن گۆرۈمگىمۇ ئىگىدارچىلىق قىلالماي، سۆڭەكلىرىم سې-سىپ توپىغا ئايلانسا، كوزىچىنىڭ قولىدا كوزىغا ئايلىنىپ خۇمداندا كۆيىمەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق بۇ جەڭگى ـ جېدەلنى نېمە ئۈچۈن قىلىمەن؟... دېگەنلەرنى خىيال ئېكرانىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقاندا، پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرىگە باش سەركەردىلىك قىلىۋاتقان ئوغلى كىرىپ:
ـــ شاھ ئاتا، ئۆمۈرلۈك رەقىبلىرى ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلدى. ئەمدى سىلىنىڭ كۈلىدىغان چاغلىرى كەلدى. مېنىڭ لەشكەر تارتىپ جەڭ باشلىشىمغا ئىجازەت بەرگەيلا، ـــ دەپ پادىشاھنىڭ خىيالىنى بۇ-زۇپتۇ. پادىشاھ ئوغلىنىڭمۇ جەڭگى ـ جېدەل ئۈچۈن ئىجازەت سوراپ ئالدىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:
ـــ ياق، ئوغلۇم، ياق، مەن ئىجازەت بېرەلمەيمەن، ـــ دەپ ھوشىدىن كېتىپ قاپتۇ. شاھزادە ئاتا-سىنىڭ ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ، جەڭ ھەققىدىكى گەپلەرنىمۇ ئۇنتۇپتۇ. بىر چاغدا پادىشاھ ھوشىغا كېلىپ، ئوغلىنى ئۆز يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ:
ـــ ئوغلۇم، مەن بىر ئۆمۈر جەڭگى ـ جېدەل بىلەن ياشىدىم، بۇنىڭ ماڭا نېمە خوۋلۇقى بولدى؟ ئەمدى سەن مېنىڭ ئىزىمنى بېسىپ چىقىپسەن. بۇ مېنىڭ ئۆمرۈمدە ئۆتكۈزگەن ئەڭ چوڭ سەۋەنلە-كىم. مەن بۇ سەۋەنلىكىمنى يۇيۇش ئۈچۈن يەنە بىر ئەر ئۆمرى ياشاپ، ئوتتا تىرىك كۆيسەمۇ، ئەرزە-

مەيمەن. سەن ئېيتقاندەك، مېنىڭ رەقىبىم ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلدى، مېنىڭمۇ كۈنۈم ئاز قالدى. ئەگەر مەن مۇشۇ كۈندە كۆز يۇمۇپ ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلغان بولسام، بىز كىشىلەرنىڭ بېشىغا سالماقچى بولغان كۈلپەت سېنىڭ بېشىڭغا چۈشكەن بولسا، سەن قانداق قىلار ئىدىڭ؟ — دەپ ئوغلىغا قاراپتۇ. شاھزادە دادىسىنىڭ سۆزىدىن قاتتىق خورسىنىپ، ئاچچىق ئاھ ئۇرۇپ:

— بۇ مۇمكىنمۇ؟! — دەپتۇ، لېكىن خىيالغا پېتىپ قاپتۇ. پادىشاھ ئوغلىنىڭ ھالىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ قىلغان خىياللىرىنى، ئۆمۈر سەپىرىنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپ، ئاخىردا:

— ئوغلۇم، سەن مېنىڭ ھايات شامىمنى ياندۇرۇپ، جەڭگى - جېدەلنى تىنچىتىپ، ئەلنى خاتىرجەم قىلىپ، مېنىڭ ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكىمنى يۇغىن، بولمىسا، ئۆلسەممۇ كۆزۈم يۇمۇلمايدۇ، گۆرۈمدىمۇ تىنچ ياتالمايمەن، — دەپ ۋەسىيەت قىپتۇ. شاھزادە ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتى بىلەن جەڭگى - جېدەل يولىدىن قەدىمىنى تارتىپتۇ.

پادىشاھ ئۆز ئادەملىرىنىڭ، ئوغلىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق رەھىمسىز، قارا نىيەت، ئاچ كۆز بولۇپ كەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى ئويلاپ، بۇنى ئۆزىنىڭ رەھىمسىز، قارا نىيەت، ئاچ كۆزلۈكى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقىنى چۈشىنىپ، قاتتىق ئادامەت چېكىپتۇ. پادىشاھنىڭ ھاياتىغا شۇ ھەسرەت - ئادامەت ۋاقتىسىز چاڭگال سالىتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ شۇ ھەسرەت - ئادامەتتىن قۇتۇلالماي، پۈشايمان ئىچىدە بۇرۇقتۇرما بولۇپ بۇ ئالەمدىن باقي ئالەمگە كۆچۈپتۇ. ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمى شاھزادىگە ئېغىر كېلىپ ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويۇپتۇ، ئۇ ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ ئەقلىدىن ئاداشقىلى تاسلا قاپتۇ. شاھزادە ھەسرەت - ئادامەت ئىچىدە ئاتىسى بىلەن خوشلىشىپ بىر يىلدىن كېيىن تەستە ئېسىگە كېلىپ، ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتىنىڭ تېگىگە يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ جەڭگى - جېدەلنى توختىتىپ، ئاتا ۋەسىيىتى بويىچە ئەلنى تىنچىتىپ، يۇرت - مەھەللىنى خاتىرجەم قىپتۇ، بۇنىڭ بىلەن يۇرت گۈللىنىپ، ئەل ياشاتلىققا قەدەم قويۇپ، يېڭى پادىشاھتىن مەمنۇن بوپتۇ. بۇ ئىشلارنى كۆرگەن يۇرت ئۆلىمالىرى ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ، بولغان ئىشلاردىن، بولۇۋاتقان ئىشلاردىن يەكۈن چىقىرىپ: «پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال، ئاغرىمسا ئۆزگىگە، دېگەن شۇ - دە» دېيىشىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ سۆز ئەل ئىچىگە كەڭ تارقىلىپتۇ.

نىيىتى يامان ئەجىلىدىن بۇرۇن ئۆلەر

ەدىمكى زاماندا يىراق يۇرتلارنىڭ بىرىدە ئۈچ دوست بولغانىكەن. ئۇلار كۈنلەرنىڭ بىرىدە سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار ھەر كۈنى كۈن چىققاندىن تارتىپ كۈن پاتقۇچە مېڭىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر كۈنى بىر شەھەرنىڭ قارىسىنى ئاپتۇ. ماڭا ـ ماڭا شەھەر سىرتىدىكى بىر بۇلاقنىڭ يېنىغا كېلىپ ئارام ئاپتۇ، بۇلاقنىڭ سۈپسۈزۈك ئارامبەخش سۈيىدە يۈز ـ قوللىرىنى يۇيۇشۇپ، قانغۇچە ئىچىشىپ، يايرىشىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇلار تەڭلا بۇلاق ئىچىدىن يوغان بىر ئالتۇن ساقا تېپىۋاپتۇ، ئالتۇن ساقىنى ئۈچى تەڭلا ئاپتۇ، خۇشاللىقىدىن قىن ـ قىنىغا پاتماي قاپتۇ. ئۇلار بۇ قېتىمقى سەپىرىنى «قۇتلۇق سەپەر بولدى»، «ئامەتلىك سەپەر بولدى» دېيىشىپتۇ. ئاخىر ئۇلار ئۆزلىرىگە بەخت ئاتا قىلغان مۇشۇ بۇلاق تۈۋىدە ئۇزۇنراق ئارام ئېلىپ، ئاندىن شەھەرگە كىرىپ تاماشا قىلماقچى بولۇشۇپتۇ.

بۇ ئۈچ دوستنىڭ ئالتۇنغا قارىغانسېرى كۆزلىرى قىزىرىپتۇ. ھەر ئۈچىلىسىنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپ، ھەرقايسىسى ئالتۇن ساقىغا ئۆزى ئىگە بولۇۋالماقچى بوپتۇ، ئەمما بۇ نىيەتلىرىنى بىر ـ بىرىدىن يوشۇرۇپتۇ. ئۇلار شەھەرگە كىرىشتىن ئىلگىرى قورساقلىرىنى راسا تويغۇزۇۋالماقچى بولۇشۇپتۇ. ئارىدىن بىرى بازارغا بېرىپ سامسا، گۆشگىردە ئېلىپ كەلمەكچى بوپتۇ ـ دە، بازارغا مېڭىپتۇ.

ئۇ كېتىشى بىلەن قالغان ئىككىسى ئۇ كەلگەندە، ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ ئالتۇن ساقىنى بۆلۈشۈۋالماقچى بولۇپ مەسلىھەت قىلىشىپتۇ. ئەمما، سامسا ئېلىپ كېلىشكە كەتكىنىمۇ نىيىتىنى بۇزۇپ، بۇلاق تۈۋىدە قالغان ئىككى دوستىنى بىراقلا ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپ ئالتۇن ساقىغا ئۆزى يالغۇزلا ئىگە بولماقچى بوپتۇ. شۇ خىيال بىلەن بىر دۇكاندىن ئوغا سېتىۋاپتۇ. سامسىپەزگە ئۆزلىرىگە ئايرىم سامسا تۈگدۈرۈپتۇ. دورا ـ دەرمەك دېگەن باھانە بىلەن سامسىنىڭ قىيمىسىغا ئوغىنى سېپىپتۇ. سامسىپەز سامسىلارنى ئايرىم تۈگۈپ، پىشۇرۇپ، ھېلىقى نىيىتى بۇزۇقنى يولغا ساپتۇ. ئۇ سامسىنى كۆتۈرگىنىچە بۇلاق تۈۋىگە كەپتۇ. ھېلىقى ئىككىسى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. ئاندىن ئۇلار سامسىغا تۇتۇش قىپتۇ. سامسىنى راسا مەززە قىلىپ يېيىشىپ، بۇلاق سۈيىدىن ئىچىپتۇ. بۇلاق بويىدا يانپاشلاپ يېتىپ ئارام ئېلىۋېتىپ، ئوغىنىڭ تەسىرىدە شۇ يەردىلا جانلىرىدىن ئايرىلىپتۇ. ئالتۇن ساقىمۇ بۇلاق ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇ ئۈچ دوست نىيىتىنىڭ يامانلىقىدىن ئەجىلىدىن بۇرۇن ئۆلۈپتۇ.

«نىيىتى يامان ئەجىلىدىن بۇرۇن ئۆلەر» دېگەن گەپ شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

تۇغقانلىق رىشتى

ئۇرۇنقى زاماندا يېڭىسۇدا كاتتا بىر باي ياشىغانكەن. ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بولۇپ، چوڭ-نىڭ ئېتى موچۇنباي، كىچىكىنىڭ ئېتى قاغىباي ئىكەن. ئۇنىڭ ئەجەل ۋاقتى - سائىتى تولۇپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئۇنىڭ ئۆمۈر بويى تىرىشىپ - تىرمىشىپ توپلىغان مال - دۇنيالىرى ئىككى ئوغلىغا مىراس قاپتۇ. بۇ ئوغۇللار بىر مەزگىلگىچە ئاتىسىدىن قالغان مال - دۇنياغا تەڭ ۋارىسلىق قىلىپ ئۆتۈشۈپتۇ. كۈنلەر، ئايلار، يىللار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى كارۋان تۆگىسىدەك تىزىلىپ ئۆتكەنسېرى بۇ ئاكا - ئۇكىلارنىڭ كاللىسىنى ئايرىم تىرىكچىلىك قىلىپ باقمايمىزمۇ، بېيىپ قالارمىز يا كەمبەغەللىشىپ خاراب بولارمىز، پېشانىمىزدىن كۆرمەيمىزمۇ، دېگەن خىياللار چۈلغۇاپتۇ. بۇ خىيالنىڭ كەينىگە كىرگەن ئاكا - ئۇكا ئىككىسى ئۆز ئويلىرىنى بىر - بىرىگە چىرايلىقچە ئوڭ-تۇرۇپ ئېيتىشىپ، ئايرىلىپ تىرىكچىلىك قىلىش قارارىغا كەپتۇ. ئۇلار ئاتىسىدىن قالغان مال - دۇنيالارنى دەسلىپىدە دەتالاشسىز بۆلۈشۈپ، نۆۋەت قويغا كەلگەندە، ئىككى ئارىدا بىر تۈياق قوي ئېشىپ قاپتۇ. ئېشىپ قالغان بۇ بىر تۈياق قوي ئاكا - ئۇكا بۇرادەرلەرنىڭ ئارىسىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بوپ-تۇ. موچۇنباي ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىپ:

— ئۇكام، مەن چوڭ بولغاندىكىن بۇ قوينى مەن ئالاي، — دەپتۇ. قاغىبايمۇ بوش كەلمەي:

— ئاكا، مەن ساڭا قارىغاندا ئاتا - ئانامنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىنى ئاز كۆردۇم، سەن قانائەت قىل، بۇ قوينى مەن ئالاي، — دەپتۇ.

ئىككىسى بىر قوينى ئەنە شۇنداق تالىشىپ، بىر - بىرىگە پەقەت يول قويماپتۇ. ئاخىر ئۇلار كېلىشەل-مەي، قازىنىڭ ئالدىغا دەۋالىشىپ بېرىپتۇ. قازى ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، مۇنداق ھۆكۈم چىقىرىپتۇ:

— شەرىئەت ھۆكمىدە ئوغۇللار ئاتىدىن قالغان مال - دۇنياغا تەڭ ۋارىسلىق قىلىدۇ. بۇنىڭغا ئا-ساسلانغاندا، بۇ قوينى سىلەرگە يا سېتىپ پۇلىنى، يا ئۆلتۈرۈپ گۆشىنى تەڭ ئۈلەشتۈرۈپ بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. لېكىن، سىلەر قازىخانىغا دەۋالىشىپ كەلدىڭلار، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ قوي دەۋا ھەققى ئۇ-چۈن قازىخانىدا قالىدۇ.

ئاكا - ئۇكا بۇ ھۆكۈمنى ئاڭلاپ ئەلەم ئىچىدە بىر - بىرىگە قارىشىپتۇ. بۇنىڭغا نېمە ئامال؟ ئا-خىر ئۇلار دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ: «ماڭمۇ يوق، ساڭمۇ يوق دېگەن مۇشۇ» دېيىشىپ، قازىخانىدىن رو-ھى چۈشكەن ھالدا قايتىپ چىقىشىپتۇ. بۇنىڭ بىلەنلا ئاكا - ئۇكا ئوتتۇرىسىدىكى ماجىرا تۈگەپ كەت-مەپتۇ. ئۇلار غۇم ساقلىشىپ، ئەپ تاپسىلا، بىر - بىرىنىڭ ئۈستىدىن غەيۋەت - شىكايەت قىلىدىغان،

كىچىك ئىشلار ئۈچۈن سۈركىلىدىغان، ھەتتا «سەن - پەن» دېيىشىپ ئۇرۇشىدىغان دەرىجىگە يېتىپتۇ. ئەل - جامائەت ئوتتۇرىغا چۈشۈپ پەند - نەسىھەت، سالا - سۈلھى قىلسىمۇ، ياخشى بولۇش ئۈ ياقتا تۇرسۇن، ئۇروش - ماجىرالار تېخىمۇ ئەۋج ئېلىپ كېتىپتۇ. يۇرت ئىچىنى ئەنسىزلىك قاپلاشقا باشلاپ. بۇ ئىككى ئاكا - ئۇكىنىڭ ئىشى بارغانسېرى پېتىرلىشىپ، ئاخىردا ئىككى قوچقارنىڭ بېشى بىر قازاندا قاينىمىغاندەك، بۇلارنىڭ بىر مەھەللىدە تۇرۇشىغا زادىلا ئىمكان قالماپتۇ. ئاخىر قاغىباي، مۇشۇ يۇرتتىن مەنلا چىقىپ كەتسەم، بولغۇدەك دەپ، ئانا يۇرتىنى تاشلاپ، بالا - چاقىلىرىنى باشلاپ، كۆزلىرىنى ياشلاپ، مال - ۋارانلىرىنى ھەيدەپ دۆڭقوتانغا كۆچۈپ كېتىپتۇ.

يىللار ئۆتىۋېرىپتۇ. بۇ ئاكا - ئۇكىلار بىر - بىرىنى ئىزدەشمەي، تۇرغان يەرلىرىدە ياشاۋېرىپتۇ، ئۇلار ھەتتا بىر - بىرىنى ئۇنتۇپ كېتەر ھالغا كېلىشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇلارغا قېرىلىق يېتىپ، ساقال - بۇرۇتلىرىنى، باشلىرىنى قىرو قاپلاپ، بەللىرى مۇكچىيىشكە باشلاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى موچۇنباي ئاغرىپ قېلىپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ، ئەھۋالى كۈندىن - كۈنگە ئېغىرلىشىپ كېتىپتۇ. ئەل - جامائەت ئەھۋال سوراپ، يوقلاپ تۇرسىمۇ، كۆڭلى بىرنەرسىنى ئىزدىگەندەك بولارمىش. ئۇنى ئويلاپتۇ، بۇنى ئويلاپتۇ، ئەمما كۆڭلى ئىزدىگەن نەرسىنى زادىلا تاپالماپتۇ. ئاخىر ئۇنتۇپ كەتكەن ئۇكىسىنى — قاغىبايىنى يادىغا كەلتۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۆڭلى يورۇقلۇقا چىقىپ، جان تالىشىۋاتقان بېلىق سۇغا ئېرىشىپ قايتىدىن جان تاپقاندەك يايراپ كېتىپتۇ. كۆڭلى - كۆكسىگە قاغىبايىنىڭ پىراقى ئوت بولۇپ تۇتىشىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ موچۇنباي، ئۇكام قاغىباي بەلەن كۆرۈشمىسەم، زادى بولمايدىكەن، دېگەن ئويغا كەپتۇ. لېكىن، بۇنىڭغا قۇربى يەتمەيدىغانلىقىغا كۆزى

يېتىپ، يۇرت كاتتىلىرىنى ئۆيىگە چاقىرغۇزۇپتۇ، ئۇلارغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي يۇرت كاتتىلىرى، سىلەر بىلەن گاھىدا ياخشى دېيىشىپ، گاھىدا يامان دېيىشىپ مۇشۇ يۇرتتا بىرگە ياشاپ كەلدۇق. مېنىڭ ھال - كۇنۇم مۇشۇ ھالغا چۈشتى. سىلەردىن بىر ياردەم كۈتمەكچىمەن.

يۇرت كاتتىلىرى:

— موچۇنباي، بىزدىن كۈتىدىغان تەلىپىڭىز ئېيت، ئورۇندايلى، بولمىسا، بىزدە قىيامەتلىك قەرز بولۇپ قالمىسۇن، — دەپتۇ.

— بۇرادەرلىرىم، مېنى ئۇكام قاغىباي بىلەن بىر كۆرۈشتۈرۈپ قويساڭلار، ئۇكامنىڭ دىدارىنى بىر كۆرسەم، ئۆلسەم رازى ئىدىم ھەم سىلەردىنمۇ ئۇ ئالەم - بۇ ئالەم رازى بولاتتىم، — دەپ موچۇنباي نۇرسىز كۆزلىرىگە ياش ئاپتۇ.

— بولىدۇ، — دەپ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ يۇرت كاتتىلىرى.

يۇرت كاتتىلىرى سەپەر ھازىرلىقلىرىنى قىلىش ئۈچۈن موچۇنباي بىلەن خوشلىشىپ قايتىپتۇ. موچۇنباي مېھمانلار قايتقاندىن كېيىن ئۆز يېنىغا بىر موللىنى چاقىرغۇزۇپتۇ، ئۇنىڭغا ئۇكىسى قاغا-بايغا قىلغان - ئەتكىنىگە پۇشايمان يېگەنلىك مەزمۇنىدا بىر پارچە نامە پۈتكۈزۈپتۇ. نامىنى يۇرت كاتتىلىرى ئارقىلىق قاغىبايغا ئەۋەتىپتۇ.

شۇ كۈنلەردە قاغىباي ئاكىسىدەك ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭغىمۇ قېرىلىق يېتىپ، كۆزلىرىنىڭ نۇرى سۇسلىشىشقا باشلاپتۇ. ئۆزگە يۇرت دېگەن بەربىر ئۆزگە يۇرت - تە! يېڭىسۇنى سېغىنىدىغان، ئاكىسىنى، يۇرت قوۋملىرىنى پات - پات ئويلايدىغان بولۇپ قاپتۇ. بىر كىمگە دەردىنى ئېيتىپ ئېچ پۇشۇقىنى چىقىرىشقا ئامالسىز ئىكەن. مانا شۇنداق قىيىن ئەھۋالدا يۇرگەن چېغىدا ئاكىسى ئەۋەتكەن كىشىلەر يېتىپ كەپتۇ. قاغىباي ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، قىزغىن مېھمان قىلىپ ياخشى كۈتۈپتۇ. كەلگۈچىلەر ئۆز مەقسىتىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتىن ئىلگىرى موچۇنباي ئەۋەتكەن نامەنى قاغىبايغا تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. قاغىباي نامەنى كۆزىگە سۈرتۈپتۇ، خۇشاللىقتىن يۇرەكلىرى يېرىلىپ كېتەي دەپ قاپتۇ، موللا چاقىرغۇزۇپ نامەنى ئوقۇتۇپتۇ، موچۇنبايىنىڭ يۇرەك سۆزلىرىنى ئاڭلاپ يۇم - يۇم يىغلاپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدىلا كەلگۈچىلەردىن بىرى سۆز ئېلىپ:

— قاغىباي، بولدى، كۆز يېشى قىلمىسىلا، ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات دەيلى. بىز سىلىنى ئەكەتكىلى كەلدۇق. بۇنىڭغا نېمە دەيلىكىن؟ — دەپتۇ.

— ئۇھ... نېمە دەيتتىم، — دەپتۇ قاغىباي ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — ئاكام مېنى ئەكېتىش ئۈچۈن سىلەرنى ئەۋەتكەن بولسا، مەن باراي.

قاغىبايىنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن كەلگۈچىلەر خۇش بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن يول تەييارلىقىنى قىلىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار ئۇزاق يوللارنى بېسىپ، نۇرغۇن جاپالارنى يېڭىپ ئاخىر يېڭىسۇغا يېتىپ كەپتۇ، ئۇلارنى موچۇنبايىنىڭ بالىلىرى ئىشىك ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋاپتۇ. قاغىباي ئاكىسى ياتقان ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم قويۇشىغا، ئۆي ئىچىدىن ھەسرەت - نادامەتلىك، ناله - پەريادلىق مۇنداق بىر گەپ ئاڭلىنىپتۇ:

ئاش تېپىلۇر، سۇ تېپىلۇر، تۇغقان تېپىلماس،
بىر تۇتام پاختا بىلەن بويۇڭ يېپىلماس.

بۇنى ئاكىسى موچۇنباينىڭ دەۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغان قاغىباي ئۆي ئىچىگە ئېتىلىپ كىرىپتۇ، ئا-
كىسىنىڭ ھالىنى كۆرۈپ، يۈرىكى قىزدۇرۇلغان زىخ سانجىلغاندەك، ئېچىشىپ كېتىپتۇ، ئاكىسىنىڭ قې-
شىغا بېرىپ «ئاكا» دەپ ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇشىغا، موچۇنباي نۇرسىز كۆزلىرىنى ئېچىپ ئۇكىسىنى كۆ-
رۈپ:

— ئۇكام... كەلدىڭ... مۇ ! — دەپتۇ ئارانلا ۋە شۇئان ئۇنىڭ ئورۇق چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرگەندەك بوپتۇ - دە، بۇ ئالەم بىلەن خوشلىشىپتۇ. ئاكا - ئۇكىنىڭ دىدار كۆرۈشۈشى شۇ يەرگىچە بوپتۇ. قاغى-باي ئۆزىنى ئاكىسىنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ پەريات ئۇرۇپ يىغلاپتۇ، ئۇنىڭ يىغا - زارىدىن ئالەم تىترىگەن-دەك بوپتۇ. يۈرت - جامائەت سەۋر قىلىش توغرىسىدا كۆپ نەسىھەت قىپتۇ، ئەمما قاغىباينىڭ يىغىسى بېسىقماي، كۆز يېشى سەل بولۇپ ئېقىپتۇ. قاغىباي ھەرقانچە يىغلىغان بىلەن مېيىتنى ساقلىغىلى بولمىغاچقا، جامائەت مۇردىنى يۇيۇپ - تاراپ يەرلىككە قويغىلى مېڭىپتۇ. قاغىباي بېلىگە ئاق پوتا باغلاپ، ھاسا تايىنىپ، تاۋۇت ئالدىدا مۇنۇ بېيىتنى ئوقۇپ يىغلاپ مېڭىپتۇ:

تېپىلدى ئاش، تېپىلدى سۇ، تېپىلدى كەڭ يەر،
تۇغقان دېگەن تۇغقان ئۇچۇن بەكمۇ ئەزىزكەن،

يار - بۇرادەر بولۇش ئۇچۇن تېپىلدى كۆپ ئەر.
بىر - بىرىگە كۆيۈپ ئۆتسە ئۆمۇر لەزىزكەن.

لېكىن، كۆڭۈل ئۇچۇن ئۇلار بولسىمۇ ئەرمەك،
ئۇرۇق - تۇغقان ئىناق ئۆتۈك، بىزدىن پەندىيات،

بولمايدىكەن ئۆز تۇغقاندەك تىرەنچۈك - يۆلەك.
ئىناقلىقتا گۈللەيدىكەن ئوقەت ھەم ھايات.

قاغىباينىڭ ئوقۇغان بۇ بېيىتى موچۇنباينىڭ نامىزىغا قاتناشقان ھەممە كىشىگە قاتتىق تەسىر قىپتۇ، ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ ئىناق ئۆتۈشىگە ئىبرەت بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يېڭىسۇلۇقلار ئەۋلادتىن ئەۋلادقا ئىناق، كۆيۈمچان بولۇپ ياشايدىغان بولغانىكەن.

تۆت تال بۇغداي

ۇرۇنقى زاماندا ناھايىتىمۇ باي بىر دېھقان ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ بەكرى ئىسىملىك بىرلا ئوغلى بولغانىكەن. ئاتىسى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، بەكرى ئاتىسىدىن قالغان تاغار ـ تاغار ئاشلىقلارنى بىر ـ ئىككى يىلدا بۇزۇپ ـ چېچىپ تۈگىتىپ، بەكمۇ غۇربەتچىلىكتە قاپتۇ، يەيدىغىنى تۈگەپ، ھەريان چېچىپ ھېچ ئامال قىلالماپتۇ، ئاخىر بىر تاغارنى قولتۇقىغا قىسىپ، بىرەرىدىن بۇغداي سوراش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ.

بەكرى خېلى ئۇزاق يول يۈرۈپ بىر يەرگە بارغاندا، ئۆگزىدە بۇغداي سورۇۋاتقان بىر دېھقانىنى يو-لۇقتۇرۇپتۇ. قارىسا، ھېلىقى دېھقان شامال ئۈچۈرۈپ كەتكەن تۆت تال بۇغداينى ئېرىنمەي ئۆگزىدىن چۈشۈپ تېرىپ ئالمىنىغا ئېلىپ، يەنە ئۆگزىگە چىقىپ كېتىپ بارغۇدەك. بۇنى كۆرگەن بەكرى، بۇ بىر كېپىنى تىزىدىن ئاشمىغان بىچارە ئوخشايدۇ، بۇنىڭدىن ئاش سورىغۇچە يولۇمغا ماڭاي، دەپ ئويلاپ-تۇ. بەكرىنىڭ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن دېھقان:

ـــ ھەي ئوغلۇم، ساڭا نېمە بولدى؟ سالام ـ سەھىتىڭمۇ يوق ئۆتۈپ كېتىۋاتسەنغۇ؟ ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

بەكرى ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ھەم ھازىر دېھقانىنىڭ ئىشىنى كۆرۈپ كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى قالدۇرماي سۆزلەپ بېرىپ، ئۆزىنىڭ كۆپ گەپ قىلماي يولغا راۋان بولغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپتۇ.

ـــ ھە، «ئۇنچە ـ مارجان تاش ئىكەن، ئارپا ـ بۇغداي ئاش ئىكەن» دېگەننى ئاڭلىماپمىدىڭ؟ ـــ دەپ گەپ باشلاپتۇ دېھقان، ـــ مەنمۇ كاتتا سودىگەرنىڭ بالىسى ئىدىم. بىر قېتىم يىراق ئەللەرگە مال ئېلىپ بېرىپ، كېمىگە چۈشۈشكە توغرا كەلدى. دېڭىزدا قاتتىق بوران چىقىپ يولدىن ئېزىپ ئادەمزاتسىز بىر ئارالغا چىقىپ قالدۇق، شۇ چاغدا كېمىدىكى ھەممە مال ـ دۇنيالار بىز ئۈچۈن يۈك بولۇپ، كېمىنىڭ بولۇڭىدا تاشلىنىپ قالغان بىر قاپ بۇغداي جېنىمىزنى ساقلاپ قالغانىدى. شۇنىڭدىن تارتىپ بىر تال دان كۆرسەمۇ، ئېرىنمەي ئېگىلىپ ئېلىشىمنىڭ سەۋەبى شۇ. بېشىڭغا كۈن چۈشكەن بولسا، ئەكەل تا-غىرىڭنى، ـــ دېھقان شۇنداق دەپ، بەكرىنىڭ تاغىرىغا كۆتۈرەلمىگۈچىلىك بۇغداي قاچىلاپ بېرىپتۇ.

دېھقانىنىڭ سۆزلىرى بەكرىنى قاتتىق ئويغا سالىپتۇ. ئۇ ھېلىقى بۇغداينىڭ يېرىمىنى ئوزۇق قىلىپ، يېرىمىنى شۇ يىلى تېرىپتۇ. كۈزدە بىر تال داننىمۇ زايە قىلماي يىغىۋاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، يىلدىن-يىلغا ئاشلىقى كۆپىيىپتۇ، بالا ـ چاقىلىق بولۇپ، كۈنلىرى بەختلىك ئۆتۈپتۇ.

«بەكرى، قانداق قىلىپ بېيىپ كەتتىڭ؟» دەپ سورىغانلارغا، ئۇ: «ئاشنى خارلىغانىنىڭ ھالىغا ۋاي، ئاشنى قەدىرلىگەن بولۇر باي» دەپ جاۋاب بېرىدىغان بوپتۇ.

ئۇچ شەرت

ھەلۋم بىر شاھزادە ناھايىتى دانا، زېرەك، ئەقىللىق بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. بىر كۈنى بىر ۋەزىر پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ئى ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، بىر پىيالە چاي تەييارلىۋىدىم، ئۆيۈمگە قەدەم تەشرىپ قىلىپ، بىردەم ئولتۇرۇپ بەرگەن بولسىلا، — دەپ تەكلىپ قىپتۇ. بۇ ۋەزىر بىرئاز كالتە پەم، ئەقىلسىز ئىكەن، شۇڭا پادىشاھ ئۆزىرە ئېيتىپ تەكلىپنى رەت قىپتۇ، ئەمما ۋەزىر گېپىدە چىڭ تۇرۇۋېلىپ:

— بۈگۈن كۆڭلۈم سىلىنى تارتىپ قالدى، بېرىپ بىردەم - يېرىمدەم ئولتۇرۇپ بەرسىلە، — دەپ تۇ. پادىشاھ ئاخىر يۇز كېلەلمەي:

— ئۇنداق بولسا، ساڭا ئۈچ شەرت قويىمەن، شۇ ئۈچ شەرتىمدىن بىرەرىمۇ ئورۇندالمىسا قالمىسۇن، — دەپتۇ.

— باش ئۈستىگە، پادىشاھىم، سىلىنىڭ شەرتلىرىنى يۈزدەيۇز ئورۇندايمەن، قېنى ئېيتسىلا، — دەپتۇ ۋەزىر.

— بىرىنچى شەرتىم شۇكى، مەن ئۆيۈڭگە بارغاندىن كېيىن ئۆزۈڭگە دوست، مېھمانغا دۈشمەن نەرسىنى قېشىمغا ئېلىپ چىقمايسەن؛ ئىككىنچى، ئالدىمغا تائام قويىسەن، زەھەر قويمايسەن؛ ئۈچىنچى، دۈئادىن كېيىن مېنى يولغا سالمىسەن، زىندانغا سالمايسەن، — دەپتۇ پادىشاھ.

ۋەزىر پادىشاھنىڭ «زەھەر قويمايسەن»، «زىندانغا سالمايسەن» دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلاپ، قورقۇپ كەتكىنىدىن پۈت - قولىدا جانمۇ قالماپتۇ. لېكىن، ئۆزىدە ئۇنداق غەرەز بولمىغاچقا، پادىشاھنىڭ گېپىنىڭ مەنىسىگە چۈشەنمەي، پادىشاھنىڭ رازى بولغانلىقىغا خۇشال بولۇپ كېتىپ ئۆزىنىڭ قورقۇنچىسىنى بېسىپ تۇرۇپ دەپتۇ:

— پېقىرنىڭ ئۇنداق قىلىشقا بېشى ئونمۇ، پادىشاھىم؟ ھەممىسى سىلى دېگەندەك بولىدۇ.

پادىشاھ ۋەزىر بىلەن بىرگە ئۇنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ، ئۆيگە كىرىپ تىنچلىق - ئامانلىق سورىشىپ ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن، ۋەزىر يەنە بىر ئۆيگە چىقىپ كېتىپ ھايال قىلماي بىر بالىنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ. بۇ ئەمدىلا ئۆمىلىگەن بالا ئىكەن. بالىنى ئەكېلىپ پادىشاھنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپتۇ. پادىشاھ بەك خاپا بوپتۇ ۋە ئىچىدە، مەن دېگەن بىرىنچى شەرتنى ھازىرلا بۇزدىغۇ بۇ، دەپ ئولتۇرسا، بالا ئۆمىلەپ كېلىپ توپا - چاڭ، لاي قوللىرى بىلەن پادىشاھقا ئېسىلىپتۇ. پادىشاھ بالىنى ئاستا ئىتتىرىپ، ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ. بالا بىردەمدىن كېيىن يەنە ئۆمىلەپ كېلىپ پادىشاھقا ئېسىلىپتۇ. پادىشاھ بەك بىزار بوپتۇ. بۇ ئىش بىرقانچە قېتىم تەكرارلىنىپتۇ. ۋەزىر بۇ ئىشلارنى قىلچە

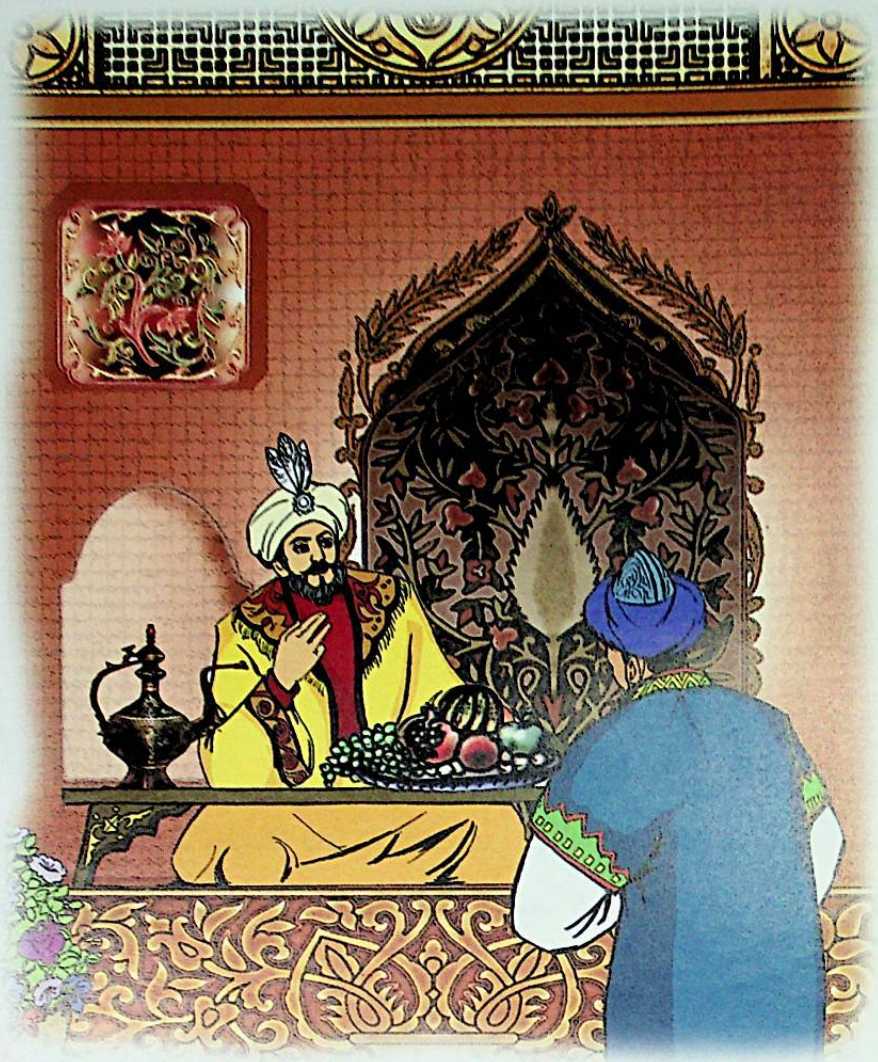

سەزمەپتۇ، بالىسىغا ھاي دېمەپتۇ. پادىشاھ چىشىنى چىشلەپ، ئۇن - تىن چىقارماي ئولتۇرۇپتۇ. ۋەزىر قولىغا سۇ ئېلىپ، داستىخان ساپتۇ، تائام كەلتۈرۈپتۇ. پادىشاھ خوش - خوشنى قايرىپ قويۇپ، زوقى بىلەن قورسىقى تويغۇچە يەپتۇ. ئاندىن داستىخاندىن يىراقلىشىپ ئولتۇرسا، ۋەزىر:

— ئالسىلا، پادىشاھىمئالەم، ئالسىلا، كىچىككىنە يېسىلە، مېنىڭ كۆڭلۈم ئۇچۇن بولسىمۇ، ئالسىلا، — دەپ قىستاۋېرىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ دۆتلۈكىدىن خاپا بولسىمۇ، لېكىن بىر نەرسە دېمەي، داستىخانغا قايتا قولىمۇ ئۇزاتماي ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. دۇئادىن كېيىن داستىخان يىغىلىپتۇ. پادىشاھ ئەمدى كېتەي دەپ ئورنىدىن تۇرسا، ۋەزىر

— بىرەم ئولتۇرۇپ بەرسىلە، پادىشاھىم، مېنىڭ كۆڭلۈم ئۇچۇن بولسىمۇ، بىرەم ئولتۇرۇپ بەرسىلە، — دەپ قاتتىق تۇتۇپتۇ. پادىشاھ ئاخىر ئۆزىنى تۇتالماي:

— ھەي ئەخمەق! نېمانچە دۆت نېمىسەن؟! مەن ئوردىدىن مېڭىشتا ئۇچ شەرت قويۇۋىدىم، سەن شۇ ئۇچ شەرتىڭ بىرەرىنى بولسىمۇ، ئورۇندىساڭچۇ! سەن بۇ شەرتلىرىمنىڭ ھەممىسىنى بۇزدۇڭ. قانداق ئادەمسەن؟ كاللاڭ بارمۇ سېنىڭ؟! — دەپتۇ. ۋەزىر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، پادىشاھنىڭ غەزەپلىك چىرايىنى كۆرۈپ داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ ۋە:

— ۋاي، مەن نېمە سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويدۇم، پادىشاھىم؟ — دەپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ پادىشاھ، — «ئۆزۈڭگە دوست، مېھمانغا دۈشمەن نەرسىنى ئېلىپ چىقمىغىن» دېسەم، ئۆيگە كىرىشىمگە بالاڭنى يېنىمغا ئېلىپ چىقتىڭ. بالاڭ ماڭا ئېسىلىپ كىيىملىرىمنى توپا - چاڭغا مىلەپ پاسكىنا قىلىۋەتتى. بالا ئۆزۈڭگە دوست بولغان بىلەن مېھمانغا دۈشمەن نەرسە. «تائام قويغىن، زەھەر قويمىغىن» دېسەم، بۇنىمۇ ئېجىرا قىلمىدىڭ. توغرا، سەن ئاش - تائام قويدۇڭ، مەن ئالسىلا، باقسىلا دېگۈزمەي، ئۆز زوقۇمچە، قورسىقىم تويغۇچە يېدىم، قورساق تويغاندىن كېيىنكى تائام ئادەمگە زەھەر ئەمەسمۇ؟! «دۇئادىن كېيىن يولغا سالغىن، زىنداڭغا سالمىغىن» دېسەم، «ماقۇل، ئۇنداقمۇ قىلامدىغان» دېدىڭ. مەن، دۇئادىن كېيىن «كېتەي» دېسەم، يەنە «ئولتۇرۇپ بەرسىلە، قونۇپ قالسىلا» دەيسەن، بۇ سېنىڭ مېھمانىنى زىنداڭغا سالغانلىقىڭ ئەمەسمۇ؟! قائىدە بويىچە مېنى چىرايلىق يولغا سالساڭ، بولمامدۇ؟ — دەپتۇ. ۋەزىر ئاغزى ئېچىلغىنىچە پادىشاھقا قاراپ تۇرۇپلا قاپتۇ. پادىشاھ ئارقىسىغىمۇ قارىماي ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۆزىنىڭ كالۋالىقىغا قاتتىق نەپرەتلەنگەن ۋەزىر جايىدىلا ئولتۇرۇپ قاپتۇ.

تاش قازی

ھەدىمكى زاماندا ئەجەم دىياردىكى خەلق پادىشاھلارنىڭ ئادالەتسىز پەرمانلىرىدىن، قازىلار-نىڭ ناھەق سوراقلىرىدىن جاق تويۇپ، ئاللادىن ئادىل قازى تەلەپ قىپتۇ، ئاللا يولىدا نۇر-غۇن سەدىقە بېرىپتۇ. بۇ ئىش ئاللانى تەسىرلەندۈرگەنلىكتىن، ئاللا بۇ دىيارغا خىسلەتدار ناملىق بىر ھەيۋەتلىك تاغ بىنا قىپتۇكى، بۇ تاغنىڭ ھەيۋىتىدىن پۈتۈن دۇنيا زىلزىلىگە كەپتۇ. خەلق ئىچىدە ھەرقانداق دەۋا بولسا، ئىلاھ تاغقا كېلىپ ئەرز قىلسا، ناھەق ئىش قىلغۇچىنى تاغ دەرھال يۇتۇپ كېتىدىكەن.

شۇنىڭدىن كېيىن خەلق خاتىرجەم بولۇپ، بۇ تاغقا «تاش قازى» دەپ نام بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كې-يىن يۇرتنى ئادالەت قاپلاپ، يۇرتتىكى ئوغرى ـ خىيانەتچىلەر تۈگەپتۇ. پادىشاھلارمۇ مۇشكۈل دەۋا ـ سوراقلارنى «تاش قازى» سورايدۇ، دەپ تاغقا بۇيرۇپتۇ. خەلق خۇشال بولۇپ، ئاللاغا ھەمدۇ سانا ئوقۇپ، ئېتە-قادلىرىنى كۈندىن ـ كۈنگە كۈچەيتىپ، مۇشۇ ئادالەتلىك كۈنلەرنىڭ مەڭگۈ داۋام قىلىشىنى تىلەپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە تاغقا ئون چاقىرىم يىراق بىر يېزىدا ئاجايىپ بىر ئىش يۈز بېرىپتۇ:

بىر يېزىدا بىر ئىمام بولۇپ، ئۇ بەكمۇ تەقۋادار كىشى ئىكەن، بۇ دۇنيادىكى ھەرقانداق ئىشتىن ئىبادەتنى ياخشى كۆرىدىكەن. ئىمامنىڭ بىر خوتۇنى بولۇپ، تولىمۇ ساھىبجامال ئىكەن. ئىمام يامان كۆزلەردىن قورقۇپ خوتۇنىنى تولىمۇ پىنھان ساقلايدىكەنكى، مەسچىتكە چىقىپ كەتسىمۇ، خوتۇنىنى ئۆيگە سولاپ، ئىشكىلەرنى قۇلۇپلاپ، بوسۇغا ئالدىنى سۈپۈرۈپ قويىدىكەن. ئايال ئۆز دېمەتلىكلىرىنىڭ توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراغلارغا كېتىپ بارغىنىنى كۆرۈپ قورسىقى كۆپۈپ، كۈنلەرنى غەمكىن ئۆتـ-كۈزىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىمامنىڭ مەھەللىسىگە بىر زەڭگى كۆچۈپ كېلىپ، ئىمام بىلەن تام قوشنا بوپتۇ. زەڭگى ئاخشاملىرى ئۆزىگە ئوخشاش نەشىخور دوستلىرىنى يىغىپ، مەي ئىچىپ، ساز چېلىپ، ئۇزاققىچە نەغمە ـ ناۋا قىلىشىدىكەن. بۇلارنىڭ پاراڭلىرىدىن جاق تويغان ئىمام ئۇلارنى تىنماي قارغاي-دىكەن، لېكىن خوتۇنى ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋېلىپ، تۈگىمەس شېرىن خىياللارنى سۈرىدىكەن، بارا ـ بارا ئىشقى ئۆرلەپ، ئىمام يوق چاغلاردا تامدىن بېشىنى چىقىرىپ تىڭشايدىغان بوپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. زەڭگى بىلەن ئىمامنىڭ خوتۇنى تېپىشىپ، ۋىسال پەيزىنىمۇ سۈرۈشتۈپتۇ. ئانچە ئۇزۇنغا بارماي ئىمامنىڭ پاك كۆڭلىگە شەك چۈشۈشكە باشلاپتۇ. ئىمام شۇنىڭدىن كېيىن خوتـ-نىنى سوراق قىپتۇ، لېكىن خوتۇنى ئىقرار قىلماپتۇ. ئاخىر ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ «تاش قازى»نىڭ قې-

شىغا دەۋاغا بېرىشقا كېـ-
لىشىپتۇ. ئىمام سۇبھى
بىلەن تەڭ بامدات نامىزى-
غا چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ-
مامنىڭ خوتۇنى ھويلا
تامدىن ئارتىلىپ، زەڭگى-
نىڭ ئۆيىگە كىرىپ: «بىز
ئەتە خىسلەتدار تاغ ئالدى-
غا دەۋاغا بارماقچى، شۇڭا
سەن ئېشىكىڭنى ئېلىپ
بېرىپ تەڭ يولدا ئوتۇن
كولاپ تۇرغىن، ناۋادا ئۇ-
مام چاقىرىپ قالسا، مېنى
بىلمىدىن تۇتۇپ ئېشەككە
مىندۇرگىن، باشقا ئىشلارنى ئۆزۈم توغرىلايمەن» دەپتۇ.

ئىمام نامازنى چالا ـ بۇلا ئادا قىلىپ، ئۆيگە كىرىپ خوتۇنىنى تاھارەت ئالدۇرۇپ تاغقا راۋان بوپتۇ.

ئۇلار يول يۇرۇپ بىر جايغا بارغاندا زەڭگىنىڭ قارىسى كۆرۈنۈپتۇ. ئىمامنىڭ خوتۇنى ئۆزىنى تاشلاپ: «ھېرىپ قالدىم، پۇتۇم ئاغرىپ كەتتى، ماڭا بىر ئېشەك تېپىپ بەرمىسىلە، بارالمىغۇدەكمەن» دەپ يېتىۋاپتۇ. ئىمام قارىسا، خېلى يىراقتا بىر ئېشەك تۇرغۇدەك. ئىمام خوتۇنىنى يۇدۇپ ئاران تەستە ئېشەكنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ، زەڭگىگە يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ. زەڭگى:

— ئۆزلىرى دېگەن بىر كاتتا زات تۇرسىلا، جان دەپ ئاپىرىپ قويىمەن، — دېگىنىچە يۇگۇرۇپ كېلىپ ئىمامنىڭ خوتۇنىنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ ئېشەككە مىندۇرۇپ، تاغقا قاراپ يېتىلەپ مېڭىپتۇ.

تاغ ئالدىغا كەلگەندە، ئىمام خوتۇنىغا:

— سەن مەن ئىمامنىڭ نىكاھىغا ئۆتكەندىن بېرى غەيرىينىڭ بەدىنى مېنىڭ بەدىنىمگە تەگمىدى، ئەگەر تەگكەن بولسا، تاغ مېنى يۇتسۇن، دەپ قەسەم قىلغىن، — دەپتۇ.

ئىمامنىڭ خوتۇنى:

— ئىمام، بۇ قانداق گەپ؟ باياتىن كۆزلىرى كۆردى، ماۋۇ ئېشەكچى مېنى كۆتۈرۈپ ئېشەككە مىنـ-
دۇرگەندە قولى بەدىنىمگە تەگدى. ئەگەر مەن سىلى دېگەندەك قەسەم قىلسام، مېنى تاغ يۇتۇپ كەتسە، مەيلىمۇ؟ — دەپتۇ. ئىمام:

— ئۇنداق بولسا، مۇشۇ ئېشەكچىنىڭكىدىن باشقا ئادەمنىڭ بەدىنى تەگكەن بولسا، مېنى تاغ يۇتـ-
سۇن، دەپ قەسەم قىل، — دەپتۇ.

ئىمامنىڭ خوتۇنى شۇنداق دەپ قەسەم قىپتۇ.

خىسلەتدار تاغ «تاش قازى» بۇ ناھەقچىلىكلەرنى كۆرگەندىن كېيىن، ئاسمان ـ زېمىننى لەرزىگە سالغۇدەك بىر گۈلدۇرلەپتۇ ـ دە، يەر يۇزىدىن غايىب بوپتۇ.

ئىمام، مەن بىگۇناھ خوتۇننى دەۋاغا ئەكەلگەن ئوخشايمەن، شۇڭا تەڭرىنىڭ غەزىپى تۇتۇپ « تاش قازى » يوقالدى، دەپ ئويلاپ، تىزلىنىپ خوتۇنىدىن ئەپۇ سوراپتۇ.

ئالتۇن قول

ۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھنىڭ ئەقىللىق، بىلىملىك، گۈزەل بىر قىزى بولغانىكەن. بۇ قىز بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن تەرەپ ـ تەرەپتىن ئەلچىلەر كېلىشكە باشلاپتۇ. بىراق، قىزدىن ھېچقانداق سادا چىقمىغاندىن كېيىن، پادىشاھمۇ قىزنىڭ رايىغا بېقىپ ئەلچىلەرگە بىرەر ئېنىق جاۋاب بېرەلمەپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئەلچىلەر كېلىۋېرىپتۇ. پادىشاھ خىجىللىقتا چىدىماي، قىزىنى چاقىرىپ:

ــ بالام، بېشىڭغا بەخت قۇشى قونۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ، بۇ بولسا، ئائىلىمىزنىڭ بەخت ـ تەلەيى. ئەلچىلەرنى قۇرۇق قايتۇرۇۋېتىشكە يۈزىمىز قانداق چىدايدۇ؟ كېلىۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى شاھزادىلەرنىڭ ئەلچىلىرى ئىكەن. مەن ساڭلا قاراشلىق تۇرۇۋاتىمەن، ئېنىق گەپ ـ سۆزۈڭنى قىلساڭ، بىز ئەلچىلەرنى قۇرۇق قايتۇرمايلى، ــ دەپتۇ. قىز:

ــ بولىدۇ ئاتا، لەۋزىڭىزنى ئالاي. مەيلى باي بولسۇن، مەيلى گادای بولسۇن، مەن ئۇچۇن بەربىر. كىم ماڭا ئۆزىنىڭ بايلىقى بىلەن گادايلىقىنى ھەم «ئالتۇن قول»لۇق يىگىت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتەلەسە، شۇنىڭ بىلەن نىكاھلىنىشقا رازى بولۇۋېرىمەن. كىمنىڭ «ئالتۇن قول» ئىكەنلىكىنى نەق مەيداندا ئۆزۈم تاللايمەن، چىراي ـ شەكلىگە قارىمايمەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ بۇ گەپلەرگە ھەيرانۇ ھەس بوپتۇ ـ دە، قىزىنىڭ شەرتىگە كۆنۈپتۇ. شەرت بويىچە، قىز ئېگىز راۋاقتا ئولتۇرۇۋ يىگىتلەرنى بىردىن ـ بىردىن ئالدىدىن ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. ئۆتكەنلەرنىڭ ھەممىسلا شاھزادىلەر، بەگزادىلەر ئىكەن. بىر چاغدا قىز شۇنداق دەپتۇ:

ــ بىرىڭلارنىڭمۇ قولى ئالتۇن ئەمەسكەن. ھەممىڭلارنىڭ بايلىقىڭلارنىلا كۆردۇم، بىراق گادايلىقىڭلارنى كۆرەلمىدىم. ئەمدى مەندىن ئۈمىد كۈتمەڭلار، مەن سىلەرگە تەگمەيمەن، مەيداندىن چىقىڭلار. بۇنىڭغا رازى بولمىساڭلار، كېلەر جۈمە كۈنى يەنە مەشەگە توپلىنىڭلار ! ــ دەپتۇ. يىگىتلەرمۇ تاراپتۇ. بۇ گەپ ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ، ھەممىلا ئادەم ئاڭلاپتۇ.

بىراق بىر يېزىدا ئاق كۆڭۈل، بىرنەچچە خىل ھۈنەرنى بىلىدىغان، بىر ئەقىللىق ئوتۇنچى يىگىت بار ئىكەن. ئۇ مەلىكىنىڭ شەرتىنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ بىر يۈرۈش تىككۈچىلىك، تۆمۈرچىلىك سايمانلىرىنى ۋە پولۇ ئېتىدىغان كەپكۈرنى خۇرجۇنغا سېلىپ، ئېشىكىنى مىنىپ، ئۇستۇېشى توپا ـ تۇمان ھالدىلا يىگىت تاللاش مەيدانىغا كىرىپ مەلىكىگە سالام بەجا كەلتۇرۇپتۇ. دەسلەپتە بۇ يىگىت قىزغا بەك بىچارە كۆرۈنۈپتۇ، مەلىكە يىگىتنىڭ نامرات تۇرقىغا قاراپ، ئۇنىڭ نېمە بايلىقى بارلىقىنى بىلەلمەي

بىر ئاز تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ چاغدا پادىشاھ ئوتۇنچى يىگىتكە قاراپ غەزەپكە كەپتۇ. مەلىكە يەنىلا مۇلايىملىق بىلەن يىگىتنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— ماڭا يېقىنراق كېلىڭ، سىزدىن سورايدىغان سوئالىم بار، — دەپتۇ.

بۇ چاغدا ھەممە شاھزادە، بەگزادىلەرمۇ مەيدانغا تەخ بولغانىكەن. مەلىكە:

— يىگىت، سىزنىڭ تۇرقىڭىزدىن گادايلىقىڭىز مانا مەن دەپلا تۇرۇپتۇ. بايلىقىڭىز بارمۇ؟ بايلىقىڭىزنى كۆرسىتىپ بېقىڭا ! — دەپتۇ. يىگىت:

— بايلىقىم خۇرجۇندا، خالىسىڭىز، كۆرسىتىمەن، — دەپتۇ ۋە خۇرجۇندىكى نەرسىلەرنى تۆكۈپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپتۇ، — سىزنىڭ ئوتتۇز كېنىزىكىڭىز بار، كىيىم تىككۈزمەكچى بولسىڭىز، رەخت سىزدىن، كېسىش، تىكىش مەندىن. ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە سىزدىن بىر تالاي پۇل ئالىمەن. مۇنۇ تۆۋرۈچىلىك سايمانلىرى بىلەن شاھ ئامبىرىدىكى تۆمۈرلەردىن شاھنىڭ ئاتلىرىنى تاقىلاش ئۈچۈن تاقا، مىخ سوقىمەن، ئاتلارنى تاقىلايمەن، ئۈنىڭدىنمۇ بىر تالاي پۇل ئالىمەن. ماۋۇ كەپكۇر بىلەن كىشىلەرنىڭ نەزىر ـ چىراغ ۋە توي ـ تۆكۈنلىرىدە ئوخشىتىپ ئاش قىلىمەن، خەلقنى خۇش قىلىمەن، ئۆزۈممۇ يەيمەن ھەم ھەق ئالىمەن. دېمەك، قولۇمنى ئىشقا سالسامىلا، شۇ زامات باي بولىمەن، سايمانلىرىمنى خۇر ـ جۇنغا سالسامىلا، گاداي بولۇپ قالىمەن.

مەلىكە شۇ مەيدانىدىلا:

— مۇشۇ «ئالتۇن قول» لۇق يىگىت ئىكەن، مەن مۇشۇ يىگىتكە تېگىمەن، — دەپتۇ. بۇ چاغدا شاھزادە، بەگزادىلەر ئاچچىقلىنىپ:

— سىز بىزنى ئەخمەق قىلدىڭىز، سىزنىڭ خىلىڭىز ئەسلىدە بىز ئىدۇق، بىر گادايىنى تاللىۋالدىڭىز. ئادەمنىڭ قولى دېگەن گۆش تۇرسا، قانداق قىلىپ قولى «ئالتۇن» بولىدۇ ؟ بىزنىڭمۇ قولىمىز ئا ـ شۇ گادايىنىڭ قولىغا ئوخشاشلا تۇرۇپتىغۇ ! — دېيىشىپتۇ. مەلىكە:

— سىلەر بىكارلا ۋاقىراشماڭلار، قولىنىڭ گۆش ئىكەنلىكىنى مەنمۇ ئوبدان بىلىمەن. مېنىڭ «ئالتۇن قول»لۇق يىگىت دېگىنىم — ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكى بىلەن جان باقىدىغان، ھەقىقىي ئەمگەك سۆيىدىغان مۇشۇنداق يىگىت ئىدى، «ئالتۇن قول» دېگەن ئەمگەككە قارىتىلغان، — دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، شاھزادە، بەگزادىلەرمۇ قايىل بوپتۇ. پادىشاھمۇ قىزىنىڭ تەلىپى بويىچە ئوتۇنچى يىگىتنى كۈيئوغۇل قىلىۋاپتۇ.

بەختنى تاپقان بالىلار

ۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر كەنتتە ئۈچ كىچىك بالا بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۈچىلىسى پادىچى ئىكەن. ئۇلار بىر - بىرى بىلەن تولىمۇ ئىناق ئىكەن. ئۇلار دائىم كەنتتىكى قوي پادىلىرىنى ئەڭ يىراقتىكى بىر ئورمانلىققا ئاپىرىپ باقىدىكەن. ئورمانلىقنىڭ ئىچىدە بىر كونا بۇلاق بولۇپ، ئۇنىڭ كۆزى ئېتىلىپ قالغاچقا، سۇ چىقمايدىغان بولۇپ قالغانىكەن، بۇلاقنىڭ كۆزىنى ئوت - چۆپ ۋە تۈرلۈك لاتقىلار توسۇۋالغانىكەن.

بىر كۈنى پادىچى بالىلاردىن بىرى:

— بىز بۇلاقنىڭ كۆزىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ سۈيىنى راۋانلاشتۇرۇپ قويساق، قانداق؟ — دەپتۇ.

— بولىدۇ، — دەپتۇ ھەمراھلىرى.

ئىككىنچى كۈنى ئۇلار بۇ يەرگە جەم بولۇپ، كەتمەن - گۈرجەكلىرىنى تەييارلاپ، ئالدى بىلەن چوڭقۇر بىر ئېرىق چېپىپتۇ، ئاندىن بۇلاقنىڭ كۆزىگە تىقىلىپ قالغان ئەخلەت - چاۋار ۋە لاتقىلارنى ئېلىپ تاشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سۈپسۈزۈك سۇ ئېقىپ چىقىپ، ئېرىق ئارقىلىق تېگى قۇم بىر كۆلچەككە قۇيۇلۇپتۇ. بۇ ئۈچ بالا سۇنىڭ ئېقىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولۇشۇپتۇ. بىر كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلار كىچىك كۆلچەكنىڭ يېنىغا چوڭقۇر بىر كۆلچەك كولاپ، ئۇنىڭ بىر تەرىپىدىن چوڭ بىر ئېغىز ئېچىپ قويۇپتۇ. ئۇلار كۆلچەكنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، بۇلاقتىن سۈپسۈزۈك سۇنىڭ ئاستا ئېقىپ چىقىپ كىچىك كۆلچەككە، ئاندىن چوڭ كۆلچەككە قۇيۇلۇپ، ئاخىردا چوڭ ئېغىزدىن چىقىۋاتقانلىقىغا قاراپ زوقلىنىپتۇ.

دەل شۇ ۋاقىتتا ئورمانلىقتىن ئاجايىپ كېلىشكەن، گۈزەل بىر قىز چىقىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ قۇندۇزدەك قاپقارا سۇمبۇل چېچى تاپىنىغا چۈشۈپ تۇرغۇدەك، قىزنىڭ بېشىدا ئاق گۈلچەمبىرەك بار ئىكەن. ئۇ كېلىپ:

— ئەسسالام، بالىلار، سىلەرنىڭ بۇلىقىڭلاردىن سۇ ئىچسەم بولامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. بالىلار:

— ئىچىڭ، بىز، كىشىلەر سۇ ئىچسۇن دەپ، بۇلاقنىڭ سۈيىنى راۋانلاشتۇرۇپ قويدۇق، — دەپتۇ.

قىز ئېگىلىپ تۇرۇپ ئاپئاق، نازۇك قوللىرى بىلەن ئۈچ يۇتۇم سۇ ئىچىپتۇ. ئاندىن:

— مەن ئۈچىڭلارنىڭ سالامەتلىكى ئۈچۈن ئۈچ يۇتۇم سۇ ئىچتىم، — دەپتۇ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا. ئۇ بىردەم تۇرۋېلىپ سۆزىنى داۋام قىپتۇ، — ياخشى ئىش قىلغىنىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن. مەن ئورمانلىق ۋە ئورمانلىقلاردا ياشايدىغان بارلىق ھايۋانلارغا، ئورمانلىقتا ئۇچۇپ يۈرگەن

بارلىق ئۇچار قۇشلارغا، شۇنداقلا ئورمانلىقتا ئۆسىدىغان بارلىق گۈللەر ۋە ئۆسۈملۈكلەرگە ۋاكالىتەن سىلەرگە تەشەككۈر بىلدۈرىمەن، سىلەرگە بەخت تىلەيمەن! خەير - خوش!

بالىلار بىر - بىرىگە قارىشىپ، خۇشاللىقىدا هاياجانلىنىپتۇ.

— سىز بىزگە بەخت تىلىدىڭىز. بەختىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىزگە ئېيتىپ بەرسىڭىز! — دەپ-تۇ بالىلاردىن بىرى هېلىقى ناتونۇش قىزغا قاراپ.

— بۇنى ئۆزۈڭلار چۈشىنىۋېلىڭلار. يەنە ئون يىلدىن كېيىن بىز دەل مۇشۇ جايدا ئۇچرىشىپ قالارمىز. شۇ چاغقىچە بەختىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىسەڭلار، شۇ ۋاقىتتا ئېيتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

قىز سۆزىنى تۈگىتىپ، قانداق تۈيۈقسىز پەيدا بولغان بولسا، شۇنداق تۈيۈقسىز غايىب بوپتۇ. بالىلار هەيران بولۇپ بىر - بىرىگە قارىشىپ قاپتۇ ۋە ئۇلاردىن بىرى:

— بىز بۆلۈنۈپ دۇنيانى ئايلىنىپ، بەختىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالايلى. مەن شەرققە بارای، — دەپتۇ.

— مەن غەربكە بارای، — دەپتۇ يەنە بىرى.

— مەن مۇشۇ كەنتتە قالای، مۇشۇ يەردە تۇرۇپمۇ بەختىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالسام، ئەجەب ئەمەس، — دەپتۇ ئۇچىنچىسى.

ئۇلار كېلىشكىنى بويىچە ئىش كۆرۈپتۇ. ئون يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار يەنە ھېلىقى بۇلاقنىڭ يېنىدا ئۇچرىشىپتۇ. بالىلار ساغلام ۋە كۈچلۈك يىگىتلەردىن بولۇپ قالغانكەن. ئۇلار يۈز كۆرۈشۈپ، تولىمۇ خۇشال بولۇشۇپتۇ.

بۇلاقنىڭ سۈپسۈزۈك سۈيى بۇرۇنقىدەكلا جىمجىت ئېقىۋاتقانكەن. بۇلاق يېنىدىكى دەرەخلەر ئۆز-سۈپ باراقسان بولۇپ، سايە تاشلاپ تۇرغۇدەك، بۇلاقنىڭ تۆت ئەتراپىدا بولسا، كىشىلەرنىڭ كېلىپ-كېتىشى بىلەن ھاسىل بولغان چىغىر يوللار تۇرغۇدەك. بۇنىڭدىن كىشىلەرنىڭ شۇ يەرگە سۇ ئىچكىلى ياكى سۇ ئالغىلى كەلگەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەك. بۇ ئۇچ يىگىت بۇ يەردىكى ئۆزگىرىشلەرگە ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن زوقلىنىپ قارىشىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ھاياجانلىنىپ: «بىزنىڭ قىلغىنىمىز گەرچە كىچىك ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كىشىلەرگە يەتكۈزگەن پايدىسى ئاز بولماپتۇ!» دېيىشىپتۇ ۋە بۇلاقنىڭ يېنىدا ھېلىقى گۈزەل قىزنىڭ كېلىشىنى كۈتكەچ سۆزلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ.

— سىلەر مېنىڭ ئون يىلدىن بېرى نېمە ئىش قىلغانلىقىمنى بىلگۈڭلار كېلىدىغاندۇ، — دەپ سۆز باشلاپتۇ بىرىنچى يىگىت، — مەن سىلەردىن ئايرىلغاندىن كېيىن بىر شەھەرگە بېرىپ، بىر ھېكمەتنى تېۋىپلىقنى ئۆگىنىپ، تېۋىپ بولۇپ يېتىشىپ چىقتىم، — دەپتۇ.

— سەن بەختىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ئىككىنچىسى ئۇنىڭدىن.

— بىلدىم، بۇ ناھايىتى ئاددىي گەپ ئىكەن. مەن كېسەللەرنى داۋالىدىم، ئۇلارنىڭ سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلدى. بۇ نېمىدېگەن بەخت! مەنمۇ باشقىلارغا ياردەم بېرەلىگەنلىكىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلدىم، — دەپتۇ ئۇ.

— مەن، — دەپتۇ ئىككىنچى يىگىت ئاستاغىنا، — نۇرغۇن يەرلەرگە باردىم، كۆپلىگەن ئىشلارنى قىلدىم، ھەتتا گۈلچىمۇ بولدۇم. مەن مۇشۇنداق تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلىگەنلىكىم ئۈچۈن، ئۆزۈمنى باشقىلارغا پايدىسى تېگىدىغان ئادەم ئىكەنمەن، دەپ ھېس قىلدىم. مېنىڭ ئەمگىكىم بىكارغا كەتمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ ئۆزۈمنى بەختلىك سانايمەن.

— ئۇنداق بولسا، سەنچۇ؟ — دەپ ئىككىيلەن يېزىدا قالغان ھېلىقى ئۈچىنچى ھەمراھىدىن سوراپتۇ.

— مەن دېھقانچىلىق قىلىپ بۇغداي تېرىدىم، بۇغداي نۇرغۇن كىشىلەرنى تويغۇزدى. ئەمگىكىمنىڭ بىكارغا كەتمەيدىغانلىقىغا سىلەرنىڭ كۆزۈڭلار يېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ ئۆزۈمنى بەختلىك، دەپ ھېسابلايمەن! — دەپتۇ ئۇ.

بۇ ئۈچەيلەن ئۇنچىقارماي ئولتۇرۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا قەيەردىندۇر ئۇشتۇمتۇتلا ھېلىقى قىز پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ قىياپىتىدە ھېچقانداق ئۆزگىرىش يوق ئىكەن، بۇرۇنقىدەكلا قۇندۇزدەك قاپقارا سۇمبۇل چېچى، بېشىدا گۈلچەمبىرىكى تۇرغان. بۇ قىزنىڭ كەمتەرلىكى، ئاق نىيەتلىكى، گۈزەللىكى ناھايىتى ئېنىق بىلىنىپ تۇرغۇدەك.

— مەن ناھايىتى خۇشال، سىلەر مېنىڭ سۆزۈمگە ئەمەل قىلىپ، يەنە مېنىڭ بىلەن كۆرۈشىتۇڭلار! — دەپتۇ قىز، — مەن سىلەرنىڭ ھەممە سۆزۈڭلارنى ئاڭلىدىم. سىلەر ئۈچىڭلار بەختىنىڭ ئەمگەككە، خەلق ئۈچۈن پايدىلىق ئىشلارنى قىلىشقا باغلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپسىلەر.

— سىز كىم بولىسىز؟ — دەپ تەڭلا سوراپتۇ ئۈچەيلەن. ئۇ:

— مەن پاراسەتلىك قىز، — دەپ جاۋاب بېرىپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

ئەمدىكى ھېكمەتلەر

ئۇرۇنقى زاماندا بىر بالا بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى «خامۇش» ئىكەن. ئۇ موللىدا ئوقۇيدىكەن. بىر كۈنى خامۇشنىڭ ساۋاق ۋاقتىدا ئۆزىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي، قانداقتۇر بىر ئىش ئۈستىدە ئويلىنىپ ئولتۇرغانلىقىنى سەزگەن موللا:

— ھەي خامۇش، نېمىشقا سۆزگە قۇلاق سالمايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ئىسمىم توغرۇلۇق ئازابلىنىۋاتىمەن، — دەپتۇ خامۇش، — چۈنكى مېنىڭ ئىسمىمنى ئاڭلىغان كىشىلەر مېنى چېچەن ئەمەسكەن دەيدۇ، شۇڭا مېنىڭ ئىسمىم ئاتالغاندا بەك بىئارام بولىمەن. ئەسلىدە مەن خېلى چېچەن، زېرەك ئىدىم. نېمە ئۈچۈن ماڭا خامۇش دەپ ئىسىم قويۇلۇپ قالدىكىن؟

موللام بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن دەپتۇ:

— ئۇنداق بولسا، سەن پۈتۈن جاھاننى كېزىپ كۆر. ئۆزۈڭگە ياققان ئىسمىنى تاپساڭ، ئىسمىڭنى شۇنىڭغا ئۆزگەرتىۋالساڭ بولىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن خامۇش جاھان كېزىپ يۈرۈپتۇ، بىر كەنتكە بارسا، بىر توپ جامائەت بىر مېيىتنى دەپنە قىلىۋاتقانىكەن، خامۇش ئۆلگۈچىنىڭ ئىسمىنى سوراپ كۆرسە «ھايات» ئىكەن.

— ھايات ئىسىملىك كىشىمۇ ئۆلەمدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ خامۇش بۇنىڭدىن ئەجەبلىنىپ.

— ھايات ئىسىملىك ئادەم بولسىمۇ، بەربىر ئۆلىدۇ، — دەپتۇ ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان بىرى.

خامۇش بۇ گەپنى ئاڭلاپ يەنە يولغا راۋان بوپتۇ. بىر شەھەرگە كەلسە، كوچىدا بىر ئەر كىشى خوتۇنىنى ئۇرۇۋاتقۇدەك.

— بۇ نېمە ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ خامۇش.

— بۇ ئەر كىشىنىڭ ئىسمى «ياۋاش»، خوتۇنىنىڭ ئىسمى «سائادەت»، — دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ بىر كىشى، — بۇ ئەر كىشىنىڭ ئاچچىقى بەك يامان. بۇلار بەك نامرات بولغاچقا، نامراتچىلىقتا تۇرمۇشنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى بىلمىگەنلىكتىن، ئىككىسى دائىم جېدەللىشىپ قالىدۇ.

خامۇش بۇنى چۈشەنمەستىن سوراپتۇ:

— بۇ ئادەمنىڭ ئىسمى ياۋاش تۇرۇقلۇق نېمىشقا مۇنداق سەپرا، قوپالدۇ؟ خوتۇنىنىڭ ئىسمى سائادەت تۇرۇقلۇق نېمىشقا شۇنچە نامراتتۇ؟

ھېلىقى كىشى ھومىيىپ تۇرۇپ:

— سەن تازا دۆت نېمىكەنسەن! — دەپتۇ.

خامۇش بۇ ئىشلارنى چۈشىنەلمەي يولىغا راۋان بوپتۇ. بىر كىشى ئۇنىڭدىن يول سوراپتۇ. خامۇش ئۇنىڭغا يولنى ئېيتىپ بېرىپ، ئىككىسى بىللە مېڭىپتۇ. ھېلىقى كىشى ئۆزىنىڭ ئىسمىنىڭ «يولباش» ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. خامۇش بۇنى ئاڭلاپ تۇرۇپ قېلىپ:

— تازا غەلىتە ئىش، ئىسمىڭىز يولباش تۇرۇقلۇقمۇ يەنە يول سورايدىكەنسىزغۇ؟ — دەپتۇ.

يولباش خامۇشنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ، «بۇ تازا سارالڭ نېمىكەن» دەپ ئويلاپ، ئۆز يولىغا كېتىپ قاپتۇ.

خامۇش بىر بازاردىن ئۆتكەندە، بىر ئادەم:

— ھەي گاداي، بۇ قېتىمقى ئوقىتىڭدە تازا پۇل تاپقانسەن؟ — دېسە، ھېلىقى كىشى:

— كۆپ ئەمەس، جەمئىي بىرەر مىليون ئەتراپىدا، — دەۋاتقۇدەك. خامۇش، گاداي كىشى قانداق قىلىپ بايغا ئايلىنىپ قالغاندۇ؟ دەپ چوڭقۇر ئويغا چۆكۈپتۇ.

ئاخىر خامۇش موللىسىنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىپ دەپتۇ:

— موللام، مەن ھەممىنى كۆردۈم، «ھايات» ئىسىملىكىمۇ ئۆلىدىكەن، «ياۋاش» ئىسىملىكىمۇ بەختىۋەي، قوپال كېلىدىكەن، «سائادەت» ئىسىملىكىمۇ نامرات بولىدىكەن، «يولباش» ئىسىملىكىمۇ يولدىن ئادەشىپ قالىدىكەن، «گاداي» ئىسىملىكىمۇ باي بولىدىكەن. مەن شۇنى چۈشەندىمكى، گەپ ئىسىمدە ئەمەس، ھەربىرىتە ئىكەن، شۇڭا ئىسىمنى ئۆزگەرتىشىنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن.

مېيىپ بالا

ئۇرۇنقى زاماندا، نامى مەشھۇر ماكاندا ناھايىتى ئاق كۆڭۈل بىر جۈپ ئەر ـ ئايال بولۇپ، ئۇلار ئىناق ياشايدىكەن، ھال ـ ئوقمتمۇ ئۆزلىرىگە يارىشا، ئالتە كۈندە گۆشلۈك تاماق، ھەپتىدە بىر پولۇ ئەتكۈدەك، كەلگەن مېھمان كۈتۈنۈپ رازى بولۇپ كەتكۈدەك ئىكەن. شۇ ـ غىنىسى، ئۇلار ئون يىل ئۆي تۈتۈشقان بولسىمۇ، پەرزەنت يۈزى كۆرمەپتۇ. ئۇلار خۇدادىن كېچە ـ كۈن ـ دۈز پەرزەنت تىلەپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇلارنىڭ زارى خۇداغا يېتىپ پەرزەنت ئاتا قىپتۇ. ئەپ ـ سۇس، ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇس... پەرزەنتنىڭ كۆزى كۆرمەس، تىلى سۆزلىمەس، قۇلىقى ئاڭلىماس، قو ـ لى تۈتماس، پۇتى باسماس ئىكەن.

ئەر ـ ئايال ئىككىلىسى: «ئى خۇدا، تىلىكىمىزنى ئىجابەت قىلىپ پەرزەنت ئاتا قىلدىڭ. بۇ نارە ـ سىدىدىن كۆز، قۇلاق، تىل، قول، پۇتنى نېمىشقا ئايىغانسەن؟» دەپ، ناله قىلىپ ئىچ ـ ئىچىدىن يىغلايدىكەن...

مېيىپ بالا يەتتە ياشقا كىرگەندە، ئەر ـ ئايال ئۇنى كوچىغا ئاچىقىپتۇ. خۇدانىڭ رەھمى كەلدىمۇ، ھېلىقى مېيىپ بالىنىڭ كۆزى ئېچىلىپتۇ، ئۇنىڭ كۆزى ئېچىلىش ھامان مەكتەپتىن يانغان بالىلارغا ئالىيىپتۇ. ئۇنىڭ ئالىيىشىدىن قورققان بالىلار قېچىپتۇ. ئۇشتۇمتۇت مېيىپ بالىنىڭ قۇلىقى ئاڭلا ـ دىغان، تىلى سۆزلەيدىغان، قولى تۇتىدىغان، پۇتى باسىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇ بالىلارنىڭ ئارقىسىدا قال ـ غان كىچىك بىر قىزغا: «ھازىر سېنى ئۇرۇشقا ئاسماندىن ۋەھىي كەلدى» دەپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغا تاش ئې ـ تىپتۇ، تاش قىزغا تېگىپ يىقىلىپ چۇشۇپتۇ. بۇنى ئاز دەپ يۇگۇرۇپ بېرىپ تېپىپتۇ. ئاتىسى بىلەن ئانىسى مىڭ تەستە ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار:

— ئى پەرۋەردىگارىم، بۇنىڭ ئەسلىي پەيلى شۇم ئىكەندۇق، قۇدرىتىڭ ئۇلۇغكەن، ئەسلىدە بالـ ـمىزنىڭ خۇي ـ پەيلىگە مېيىپلىك لايىق ئىكەن، — دەپتۇ.

بىر دەمدىن كېيىن ھېلىقى بالا قايتا كۆزى كۆرمەس، قۇلىقى ئاڭلىماس، تىلى سۆزلىمەس، قولى تۇتماس، پۇتى باسماس بولۇپ قاپتۇ.

«پەيلىگە بېقىپ پەيمانى» دېگەن گەپ مانا شۇنىڭدىن قالغانمىش.

بايىزەك

ۇرۇنقى زاماندا بەشتام شەھىرى دېگەن جايدا بۇۋى سەيشەنبە دەپ بىر خوتۇن ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ بايىزەك دېگەن بىر ئوغلى بار ئىكەن. بايىزەك كىچىك چېغىدىلا: «ھەرەمگە بارىمەن» دەپ، ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ، ھەرەمگە بېرىپ كۆپ قېتىم ھەج قىپتۇ. ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئاپىسى ۋە يۇرتىنى سېغىنىپ قايتىپتۇ، كۈن كەچ بولغاندا ئۆز شەھىرىگە كەپتۇ ـ دە، يوللارنى تونۇيالماي، قايان مېڭىشنى بىلەلمەي بىر ئادەمدىن ئۆيىنى سوراپتۇ.

ـــ سەن نېمە ئادەم؟ ـــ دەپ ياندۇرۇپ سوراپتۇ ئۇ ئادەم.

ـــ مەن بۇۋى سەيشەنبە خېنىمنىڭ ئوغلى بولىمەن، ـــ دەپتۇ بايىزەك.

ـــ نەگە بېرىپ، نەدىن كېلىۋاتىسەن؟

بايىزەك ئۆزىنىڭ ھەرەمگە بېرىپ ھەج قىلىپ كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ـــ خۇدا قوبۇل كۆردىمۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ھېلىقى كىشى.

ـــ بىلمەيمەن، خۇداغا ئىبادەت قىلدىم، كۆپ قېتىم ھەج قىلدىم، ـــ دەپتۇ بايىزەك.

ـــ سەن نەچچە يىلدىن بېرى ئاناڭنى تاشلىۋەتتىڭ. ھازىر ئاناڭنىڭ قانداق ھالەتتە قالغانلىقىنى بىلەمسەن؟ ئاناڭ «ھۇ» دېسە، ئاسماندا ئوت چاقنايدىغان ئايال ئىدى، سېنىڭ دەردىدىن تولا يىغلاپ كۆرمەس بولۇپ قالدى. ئاناڭنىڭ ئۆي ـ زېمىنلىرىمۇ بۇزۇلۇپ تۈگىدى. ئاشۇ دوقمۇشقا بارساڭ، تېمىغا تۇتا يۆلەپ، ئىشكىنى يىپ بىلەن چىگىپ قويغان بىر ئۆي بار، مانا شۇ ئۆي ئاناڭنىڭ ئۆيى، ـــ دەپ كايىپتۇ ھېلىقى كىشى. بايىزەك دوقمۇشقا بېرىپ ئانىسىنى چاقىرىپتۇ. ئانىسى ئۆينىڭ ئىچىدە تۇرۇپلا:

ـــ سەن كىم بولىسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ مەن بايىزەك.

ـــ نەگە بېرىپ، نېمە ئىشلارنى قىلدىڭ؟

ـــ مەن سېنىڭدەك ئانامنى تاشلۇۋېتىپ، مېنى يارانقان خۇدانىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ، خۇداغا ئىبادەت قىلغىلى باردىم.

ـــ خۇدا قوبۇل كۆردىمۇ؟

ـــ بىلمىدىم، ئانا، خۇداغا ئىبادەت قىلدىم، كۆپ قېتىم ھەج قىلدىم، ئەمما خۇدانىڭ قوبۇل كۆرگەن ـ كۆرمىگەنلىكىنى بىلمەيمەن، ـــ دەپتۇ بايىزەك.

ـــ چاپىنىڭنىڭ پېشىنى ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن تىق، ـــ دەپتۇ ئانا. ئانا ئوغلىنىڭ چاپىنى

پېشىنى كۆزىگە سۈرتكەندىن كېيىن كۆزى ئېچىلىپتۇ. ئاندىن ئىشىكنى ئېچىپ، بالىسى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. «سەن بارغان ھەرەمگە مەنمۇ بارىمەن» دەپ زارلاپتۇ ئانا. بايىزەك سېۋەت توقۇپ ئانىسىنى سېۋەتكە ئولتۇرغۇزۇپ، سېۋەتنى بېشىغا ئېلىپ ھەرەمگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ، ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ ھەرەمگە بېرىپتۇ. ئانىسىنى يەتتە قېتىم بەيتۇللاغا باش قويدۇرۇپ، زىيارەت قىلدۇرۇپتۇ، ئاندىن يەنە كۆتۈرۈپ ئۆز شەھىرىگە قايتىپ كەپتۇ. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن:

— ھەي ئانا، مەندىن رازى بولدۇڭمۇ؟ نەچچە يىلدىن بېرى مەن سېنى تاشلىۋېتىپ، ھالىڭدىن خەۋەر ئالالمىدىم، — دەپتۇ بايىزەك.

— ھەي بالام، خۇدا رازى بولسا، مەن رازى بولىمەن، — دەپتۇ ئانا. شۇئان كۆكتىن «ئاناڭ رازى بولسا، مەنمۇ رازى بولىمەن» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. ئانا خۇداغا، خۇدا ئانىسىغا ئىتتىرىپ بايىزەكنى تەمتىرىتىپ قويۇپتۇ. بايىزەكنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ. ئۇ: «ئاناممۇ رازى بولمىسا، خۇدامۇ رازى بولمىسا، مەن يەتمىش يىل قىلغان ئىبادىتىمنى ساتىمەن» دەپ، توۋلاپ كوچىغا چىقىپتۇ. شۇ شەھەردە بىر قىمارۋاز بار بولۇپ، ئۇ قىرىق ياشقا كىرگۈچە بىر قېتىممۇ ناماز ئوقۇمىغانىكەن. قىمارۋاز كىشىلەردىن ئىبادەتنى سېتىۋالسا، بولىدىغان - بولمايدىغانلىقى توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپتۇ. كىشىلەر قىمارۋازغا مەسلىھەت بەرگەندىن كېيىن، قىمارۋاز بايىزەكنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ.

— سىز باياتىن نېمىنى ساتىمەن دېدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇ.

— يەتمىش يىللىق ئىبادىتىمنى ساتىمەن، — دەپتۇ بايىزەك.

— نېمە ئۈچۈن ساتىمەن دەيسىز؟ — دەپتۇ يەنە قىمارۋاز.

— نەچچە يىلدىن بېرى تويمىغان نەپسىمنى تويغۇزاي، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بايىزەك.

— مېنىڭ نەچچە يىللاردىن بېرى قىلمىغان ئەسكىلىكىم قالمىدى. ھازىر يانچۇقۇمدا ئازراق پۇل بار. ئىبادىتىڭىزدىن شۇ پۇلغا تۇشلۇق بېرەمسىز؟ — دەپ سوراپتۇ قىمارۋاز.

— نەچچە پۇل بولسا مەيلى، شۇنچە پۇلغا بەردىم، — دەپتۇ بايىزەك. قىمارۋاز يانچۇقىدىن پۇلنى يەرگە تۆكۈپتۇ. بۇ پۇل ئىككى تەڭگە چىقىپتۇ. بايىزەك شۇ پۇلغا ئىبادىتىنى سېتىپتۇ، پۇلنى ئېلىپ ئاشپۇزۇلغا بېرىپتۇ، ئاشپەزگە پۇلنى تەڭلەپ:

— بۇ پۇلغا نەچچە مانتا كېلىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بەش قاسقان مانتا كېلىدۇ، — دەپتۇ ئاشپەز.

بايىزەك بەش قاسقان مانتىنى بىراقلا ئاپتۇ. ئۇ مانتىنى كۆتۈرۈپ بىر مازارغا كەپتۇ. بايىزەك: «ئالە نەپسىم، ئالە، يەتمىش يىلدىن بېرى مېنى تويغۇزمىدىڭ دەيسەن، قېنى تويغۇچە يە. سەن بۇگۈنغۇ مانتىنى يەرسەن، ئەتە ساڭا يەنە ئىككى تەڭگە بارمۇ؟» دەپ، ئۆزىنىڭ نەپسى بىلەن جەڭ قىلىۋاتسا، غىڭشىغان بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بايىزەك مانتىنى قويۇپ ئەتراپنى ئىزدەپتۇ. قارىسا، بىر ئوچۇق گۆردە بىر قانجۇق ئالتە بالىسى بىلەن يۇقىرىغا چىقالماي ياتقۇدەك. بايىزەك ئىتنى گۆردىن تارتىپ چىقىرىپ مانتا بېرىپتۇ. ئىت مانتىنى يەپ ئاسمانغا قاراپ: «ئەي خۇدا، مۇشۇ بەندەڭنى ھاجىتىدىن چىقارغايسەن» دەپ تىلەپتۇ. بايىزەك لېگەننى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. بىر چاغدا ئاسماندىن:

— ئەي بايىزەك، سەن ئۆز نەپسىڭدىن كەچمىگەن بولساڭ، ئاشۇ قانجۇق ئالتە بالىسى بىلەن ئۆلگەن بولاتتى، مەن سەندىن رازى، — دېگەن سادا كەپتۇ.

ئانا - بالا

ۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا مال - مۇلكى كۆپ، بىراق بالىسى يوق بىر باي ئۆتكەنىكەن. باي پەرزەنت كۆرۈش پىراقىدا ئۆرتىنىدىكەن. ئاي - يىللار ئۆتۈپ، ئۇنىڭ خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. ئۇلار بۇ ئوغۇلغا بەك ئامراق ئىكەن.

بىر كۈنى باي تۇيۇقسىز ئېغىر كېسەل بولۇپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. باي خوتۇنى ۋە بالىسىنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

— خوتۇن، مەن ساقىيالمايدىغاندەك تۇرىمەن، ئۆلۈپ كەتسەم، مال - مۇلكۈم تۇغقىپ كەتكۈچە سېتىپ، خەجلەپ ئوغلۇمنى ئوبدان باققىن. بالام، سەنمۇ ئاناڭنىڭ سۆزىدىن ھەرگىز چىقمىغىن، — دەپتۇ.

باي ئۇزاق ئۆتمەي ۋاپات بوپتۇ. باي ئۆلگەندىن كېيىن خوتۇنى مال - مۇلۈكنى سېتىپ خەجلەپ ئولتۇرىۋېرىپتۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بارلىق مال - مۇلۈك تۇغقىپ، ئۆيگە چاشقان كىرسە، يامانلاپ چىققۇدەك بولۇپ قاپتۇ. قاتتىق قار يېغىۋاتقان بىر كۈنى ئانىسى داڭقانىنى ئېسىپ قورايغا بېلەن ئوت تۇتاشتۇرۇۋاتسا، ئوغلى تالادىن بىر باش چامغۇرنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ.

— نەدىن تاپتىڭ بالام؟ — دەپتۇ ئانىسى.

— بازاردا بىر دېھقان چامغۇر سېتىۋاتقانىكەن، خېرىدارلار ناھايىتى كۆپ، بۇ چامغۇر شۇنداق ئايىغىدا دوملاپ يۇرۇپتىكەن، قولۇمنى ئۇزاتسام، ھېچكىم كۆرمىدى، ئالغاچ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

— ۋاي ئوبدان بالام، ئەقىللىق بالام! ساڭا مۇشۇ چامغۇرنى توغراپ ئاش ئېتىپ بېرىمەن، ئەجەب ياخشى ئىش قىپسەن، — دەپتۇ ئانا خۇش بولۇپ.

بالا ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بىر تۇخۇمنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ.

— نەدىن ئالدىڭ، بالام؟ — دەپ سوراپتۇ ئانا.

— قوشنىمىزنىڭ توخۇ كاتىكىدىن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

— ۋاي بالام، يۇگۇر، ئادەم بارمۇ، يوق؟ يوق بولسا، يەنە كاتەككە كىرىپ خورازنى تۇتۇپ كىر. ئۇنى سېتىپ ساڭا بىر قۇلاقچا ئېلىپ بېرەي، — دەپتۇ ئانا. بالا ئانىسىنىڭ دېگىنىنى ئورۇنداپتۇ...

شۇنداق قىلىپ، بالا يانچۇقىغا قول سالمىغان، ئالغان نەرسىنىڭ ھەممىسىنى ئانىسىغا ئاپىرىپ بېرىدىغان بوپتۇ. بارغانسېرى يۇرىكى قاپتەك يوغىناپ، بازار ۋە ئېغىللاردىن قوي، كالا ئوغرىلايدىغان بوپ-

تۇ. كۇنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپتۇ ـ دە، خەزىنىگە ئاچقۇچ ساپتۇ ۋە بىر خۇرجۇنغا تولدۇرۇپ ئالتۇن ـ كۈمۈش ئاپتۇ. بۇنىڭغا كۆزى تويماي، تۇخۇمدەك گۆھەرلەرنى، ياقۇت ـ مەرۋايىتلار ـ نى يانچۇقلىرى، قوينى توشقۇچە ساپتۇ ـ دە، «رەببىم» دەپ سىرتقا مېڭىپتۇ. بالا ئوردا سېپىللىدىن چۈشۈشكە ھەپىلىشۋاتقاندا، ئوردا قاراۋۇللىرى تۇيۇپ قېلىپ تۇتۇۋاپتۇ ۋە بالىنىڭ پۇتىنى يەرگە تەگ ـ كۈزمەي پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپ، ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ دەرغەزەپكە كېلىپ، بالىنى دارغا ئېسىشقا بۇيرۇپتۇ. ئالتە جاللات قىلىچىنى يالتاڭلاپ، بالىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، ياساۋۇل، مىر ـ شەپلىرىنى ئارقىسىغا سېلىپ، جازا مەيدانىغا قاراپ مېڭىپتۇ. جازا مەيدانىنى نۇرغۇن خەلق ئوراپ تۇ ـ رۇپتۇ.

ئالتە جاللات دار ئالدىدا بالىنىڭ بوينىغا سىرتماق سېلىپ، پادىشاھنىڭ ئاخىرقى يارلىقىنى كۆتۈپ تۇرۇشۇپتۇ.

ــ ئۆلۈش ئالدىدا پادىشاھقا بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى، ــ دەپتۇ بالا.

ــ بوپتۇ، گېپىنى دەۋالسۇن، ــ دەپ ئىجازەت بېرىپتۇ پادىشاھ.

ــ مېنىڭ ئانامدىن باشقا ھېچنېمەم يوق، ــ دەپتۇ بالا كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ، ــ مەن ئانامغا بەك ئامراق ئىدىم، ئانامۇ ماڭا بەك ئامراق ئىدى، شۇڭا ئۆلۈم ئالدىدا ئانام بىلەن بىر كۆرۈشۈۋالسام.

پادىشاھ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. جاللاتلار تەرەپ ـ تەرەپكە قاتراپ، بالىنىڭ ئانىسىنى ئىزدەپتۇ. ئانا بىر چەتتە كۆز يېشىنى تۆكۈپ تۇرغانىكەن، جاللاتلار ئانىنى بالىنىڭ قېشىغا ئاپىرىپتۇ.

ــ جېنىم ئانا ! ــ دەپتۇ بالا، ــ سەندىن بۇگۈن ئايرىلىدىغان بولدۇم، تىلىڭنى چىقارساڭ، بىر شورىۋالسام.

ئانا ئۆلۈم ئالدىدىكى بالىنى رازى قىلىش ئۈچۈن تىلىنى چىقارغانىكەن، ئوغلى «گاچ» قىلىپ چىشلەپتۇ، ئانا ئاغرىقتا چىدىماي «ۋايجان !» دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ، لېكىن بالا قويۇپ بەرمەي ئۇ ـ زۇۋاپتۇ. پادىشاھ بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ بالىنى يېنىغا چاقىرىپ:

ــ سەن نېمە ئۈچۈن دارغا ئېسىلىش ئالدىدا ئاناڭنىڭ رازىلىقىنى ئالماي، تىلىنى چىشلەپ ئۇ ـ زۇۋالمسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

بالا پادىشاھقا بىرىنچى قېتىم چامغۇر ئوغرىلاپ كەلگەن ۋەقەدىن باشلاپ، ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى قالدۇرماي سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە ئاخىردا مۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن ھېلىقى دېھقانىنىڭ چامغۇرىنى ئۆيگە ئېلىپ كىرگەندە، ئانام مېنى يامان ئىشتىن ياندۇرغان بولسا، مەن مۇشۇنداق ئاقىۋەتكە قالمىغان بولاتتىم، شۇڭلاشقا ئۇنىڭ مېنى ئوغرىلىققا ئۆگەتكەن تىلىنى چىشلەپ ئۈزۈۋالدىم.

پادىشاھ بالىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ، گۇناھنىڭ كىمدە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپتۇ ۋە بالىنى كەچۈرۈم قىلىپ، ئانىنى جازالاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بالا ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ھالال ئەمگەك بىلەن ئۆتۈپتۇ.

غەم دېگەن شۇنداق بولسا

وخۇ تۇرنا، بۆرە قاراقچى، تۈلكە ماراقچى، سېغىزخان يالاقچى نامىنى ئالغان زاماندا بىر پا- دىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇ كۈنىگە بىر قىزغا ئۆيلىنىدىكەن، سۈبھى يورۇش بىلەن قىزنىڭ كاللىسىنى ئالىدىكەن. كۈن ئۆتۈپ، ئاي ئۆتۈپ، شەھەردە قىز تۇگەپ، نۆۋەت ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ يالغۇز قىزىغا كەپتۇ. ۋەزىر قىزىغا بەك ئامراق ئىكەن، يىغلاپتۇ - قاقشاپتۇ. شۇ ئاردا قىز مەدرىسىدىن قايتىپ كېلىپ سوراپتۇ:

— دادا، نېمە بولدىلا؟

— سېنىڭ غېمىڭ، قىزىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋەزىر ۋە ئەھۋالنى يوشۇرماي ئېيتىپ بېرىپ- تۇ. قىز پىسكۆكىده كۈلۈپ:

— يىغلىمىسىلا، دادا، پادىشاھنىڭ ئەدىپىنى ئۆزۈم بېرىمەن، — دەپتۇ ۋە ياسىنىپ - جابدۇنۇپ، تەخلىنىپ تۇرۇپتۇ.

كەچ كىرىپتۇ. ئىككى جاللات قىزنى ئالدىغا سېلىپ ئېلىپ كېتىپتۇ. بۇنىڭدىن ئىلگىرى نۆۋىتى كەلگەن قىزلار داد - پەريات ئەيلەپ ئوردىنى كۆتۈرۈۋېتىدىكەن. ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ قىزى ئۇنداق قىلماپتۇ. ئۇ تاتارماي، تەمتىرىمەي، ئوردىغا ئۇدۇللا كىرىۋېرىپتۇ. پادىشاھ ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

— ھەي نادان قىز، مەندىن قورقمىدىڭمۇ؟

— ھەزرىتى پادىشاھىئالەم، ئۆزلىرى مەندىن قورقمىغان يەردە مەن سىلىدىن قورقاتتىممۇ؟! — دەپتۇ قىز.

بۇ سۆزدىن ئوردا ئەھلى كۈلۈشۈپتۇ. پادىشاھ كۆزىنى پارقىرىتىپ چالۋاقاپتۇ:

— ئېيتە، بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— ئەي ئەزىز شاھىم، بىر سوئالىم بار، ئاۋۋال شۇنىڭغا جاۋاب بەرسىلە، — دەپتۇ قىز.

— قېنى، سورا! — دەپتۇ پادىشاھ كۆرەڭلەپ.

— پېقىرنى ئوردىغا نېمىگە چاقىرتتىلىڭ؟

— بىر كېچىلىك ئەمرىمگە ئېلىش ئۈچۈن.

— مەنمۇ شۇنى كۈتۈپ تۇراتتىم، — دەپتۇ قىز، — ئەمما، بىر شەرتىم بار، ئورۇندىيالمىسىلا ھەممىگە رازىمەن. ئورۇندىيالمىسىلا ئۆلتۈرەمدىمەن، سازايى قىلامدىمەن، ئىختىيار ئۆزۈمده بولسۇن.

— ھەرقانداق شەرتىڭ بولسا ئورۇندايمەن، تېزرەك ئېيتقىن، — دەپتۇ شاھ.

— ئۇنداق بولسا، غەمسىز ئادەمدىن بىرنى تېپىپ كېلىلا، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرىمەن، ئۆز ئاغزىم بىلەن گەپ سورايمەن.

پادىشاھ: «ئەجەب ئاددىي شەرتكەن بۇ، غەمسىز ئادەم ئوردىنىڭ ئىچىدىلا كۆپقۇ» دەپ ئويلاپ، قىز-نىڭ شەرتىنى دەررۇ قوبۇل قىپتۇ. قىز پادىشاھقا بىر ئايلىق مۆھلەت بېرىپتۇ. ئوردا ئەھلى گۇۋاھ بوپتۇ.

پادىشاھ ئوردىنى ئايلىنىپ سۈرۈشتۈرۈپ كۆرۈپتۇ، غەمسىز ئادەم تېپىلماپتۇ. پۇقراچە كىيىنىپ شەھەرگە چىقىپتۇ. شەھەر ئوردىدىنمۇ بەتتەر ئىكەن. پۇقرالارنىڭ بەزىسى قورساق دەردىدە ژايىسىسا، بەزىسى يەر — جاي، بالا — پەرزەنت ، كىيىم — كېچەك، سودا — مۇئامىلە، ئۆلۈم — يېتىم ئۇستىدە قايغۇ-رۇۋاتقۇدەك؛ قىز بالىسى بارلارنىڭ قايغۇسى ھەممىنى بېسىپ چۈشكۈدەك؛ جېدەل — ماجرامۇ ھەر قەدەمدە ئۇچراپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ ئىلاجسىز ئۇششاقۇ چوڭ، پىششىقۇ توك ھەممە ئادەم بىلەن ئەسرارلىشىپ، مەقسىتىگە يېتەلمەپتۇ. مۆھلەت ژاقتى توشاي دەپ قاپتۇ. پادىشاھ قىزنىڭ ئالدىدا مات بولۇپ يۈزى چۈشۈپ كېتىش، جېنىدىن ئايرىلىشتىن ئەنسىرەپ ئوردىغا قايتالماپتۇ، قىزنى قولغا چۈشۈرۈش نىيىتىدىنمۇ كەچمەپتۇ. شۇ ئوي بىلەن بىر كۈنى ئۇ شەھەر مەركىزىدىكى سارايغا بېرىپ، سودىگەرلەر-دىن ئۇقۇشۇپ كۆرۈپتۇ. سودىگەرلەر: «ئالتۇنلۇقۇم دېگەن شەھەرنىڭ تاجى دۆلەت ئىسمىلىك بىر پادىشاھى بار، بەلكىم شۇنىڭ غېمى بولمىسا كېرەك» دېيىشىپتۇ. پادىشاھ رەھمەت ئېيتىپ، تاجى دۆلەتنىڭ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

ئالتۇنلۇقۇم شەھىرىنىڭ ئارىلىقى يەتتە كېچە — كۈندۈزلۈك يول ئىكەن. پادىشاھ خۇشلۇقتا ئۇچ كېچە — كۈندۈزدىلا يېتىپ بېرىپتۇ. تاجى دۆلەتنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ، مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. تاجى دۆ-لەت شاھ ئالتە پادىشاھلىقنىڭ شاھىنشاھى بولۇپ، دەپئى — دۇنيا، زىبۇزىننەت، مال — مۈلكىنىڭ ھېسابىنى ئۇقمايدىكەن؛ قەدىمى تەگكەن يەردە چارىبغى، سەيلىگاھ تېغى بار ئىكەن؛ بىر ژاخلىقىغا يۈز تىللالىق تاماق يەيدىكەن؛ قەسرىسى ئالتۇندىن، قاچا — قوشۇق، قازان — قومۇچ، ئوردا جابدۇقلىرى كۈ-مۈشتىن ياسالغانىكەن. ئەمما، ئۇ بالا ژاقتىدا ئاتىسىنىڭ پادىشاھلىق تەلىماتىنى، خەلپەتلىرىنىڭ دەر-سىنى ئۆگىنىپ بولالماي زار قاقشىغانىكەن. ئاتىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، شەھەرنى قانداق باشقۇ-رۇش، پۇل — پۇچەكنى نەدە قويۇشنىڭ غېمىدە ئۇيقۇسىز تۈننى تاڭغا ئۇلاپتۇ، ساقلى ئاقارغانسېرى با-لىسىزلىقتىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ: «ئۆلسەم شەھىرىم، دۇنيالىرىم كىمگە قالار؟» دېگەن غەمدىن باش كۆتۈرەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ غەمسىز ئۆتكەن بىر دەقىقە ژاقتىمۇ يوق ئىكەن. پادىشاھ ئاڭلاپ بولۇپ:

— پېقىرنىڭ غېمى ھەزرەتلىرىنىڭ غېمىگە ياماقمۇ بولالمايدىكەن، — دەپتۇ ۋە غەمسىز ئادەمدىن بىرنى تېپىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپ تۇرۇژاپتۇ.

تاجى دۆلەت شاھ تۇرۇپ كېتىپ:

— مەن بۇ ئىشنى سىناپ كۆرگەنىدىم، ئاخىرى قىزىقارلىق بولۇپ چىقتى. بوپتۇ، نا ئۇمىد قالمىسلا، بۇنىمۇ بىلىپ قالغانلىرى تۇزۇك، — دەپ، بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى مۇنداق بايان قىلىپ بېرىپتۇ، — غەم باسقانسېرى «ئالەمدە غەمسىز ئادەم بارمىدۇ؟ غەمسىز ئادەم قانداق بولىدىغاندۇ؟» دەيدىغان بولۇپ قالدىم. بۇنداق ئادەمنى كۆرۈشكە تەشنا بولۇپ، غەمسىز ئادەم ئۆزىنى مەلۇم قىلسا، مىڭ تىللا ئىنئام قىلىدىغانلىقىم ھەققىدە ئالتە شەھەرگە پەرمان چىقاردىم. مەنمۇ ئۆزلىرىگە ئوخشاش «غەمسىزلەر كۆپ-

تۇ» دېگەن ئويدا ئىدىم، شۇڭا خەزىنىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتۇرۇپ، كۆتۈپ ئولتۇردۇم. قانداق بولدى دې-
مەملا؟ بىر ئاي كۆتتۈم، ئىككى ئاي كۆتتۈم، بىرەر ئادەم ئۆزىنى مەلۇم قىلمىدى. ئۇچىنچى ئېيىغا
كەلگەندە، ئاپئاق ساقال بىر بوۋاي: «مانا مەن غەمسىز» دەپ، كىرىپ كەلدى. مەن ئۇنىڭدىن: «گېپىڭىز
راستمۇ؟» دەپ سورىسام، ئۇ: «غەم دېگەن قانداق نېمە؟ بىلمەيدىكەنمەن، سۆزلەپ بەرسىلە، بىلىۋالسام»
دېدى. مېنىڭ ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشىم ئاسان ئىدى، لېكىن مەن ئىشەنچلىك يەكۈنگە موھتاج ئىدىم.
شۇڭا، ئۇنىڭدىن: «تۇرمۇشىڭىزنى قانداق ئۆتكۈزۈۋاتىسىز؟» دەپ ياندۇرۇپ سورىدىم. بوۋاي: «سەككىز
ئوغلۇم بار، نۆۋەت بىلەن ھەربىرىنىڭكىدە بىر ئايدىن تۇرىمەن. يەي، كىيەي دېسەم، ئالدىمدا ئېشىپ -
تېشىپ تۇرىدۇ، ياتاي دېسەم، يەتتە قات كۆرپە تەييار» دەپ ماختىنىپ سۆزلەپ كەتتى. مەن ئۇنىڭغا:
«ئۇچ كۈندىن كېيىن كېلىپ سوئالىڭىزنىڭ جاۋابىنى ئېلىپ كېتىڭ. تىللانى شۇ چاغدا بېرەي» دېدىم.
بوۋاي بىر كۈن بۇرۇن پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلگەن، چىرايى سامانداك سارغايغان بولۇپ،
تاۋى بوش ئىدى. ئۇ ئالدىمدا تىزلىنىپ: «داد پادىشاھىئالەم، ھۇزۇرلىرىدىن ئايرىلىپ، چوڭ ئوغلۇم-
نىڭكىگە بارسام، كېلىنىم ئارقىسىنى قىلىپ تۇرۇۋالدى. نېمە ئىشكىن دەپتىمەن، ئۇقسام، باللىرىم
ئۆزلىرى ئىنئام قىلماقچى بولغان مىڭ تىللانى ئۇلۇشەلمەي جېدەل تېرىپتۇ. بىرى ‹دادامنى مەن ئوبدان
باقتىم، تىللانىڭ يېرىمى مېنىڭ› دېسە، يەنە بىرى ‹مېنىڭمۇ ئەجرىم ئاز ئەمەس، ئۇچتىن بىرىنى ئالە-
مەن› دەپتۇ. باشقىسىمۇ بوش كەلمەي قان بولۇشۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار قۇرۇق قول قايتىپ كەلگەنلىكىمنى
كۆرۈپ، ئويىگە كىرگۈزمىدى، بىر كېچە تالادا ياتتىم، ئەزرائىلنى سېغىندىم، ئۇ كەلمىدى. ئەمدى نەدە
يېتىپ - قوپۇشۇمنى، نېمە يەپ، نېمە كىيىشىمنى بىلمەيمەن. بولدى، غەم دېگەن شۇنداق بولسا، سورە-
مايلا قويماي، سوئالىمنى قايتۇرۇپ بەرسىلە» دېدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇمۇ غەملىك ئادەم بولۇپ چىقتى.
غەمسىز ئادەم جەننەتتە بارمىكىن، ھېچ بىلمىدىم. ئاۋارە بولماي كېتىۋالسىلا بولارمىكىن!

پادىشاھ ئالتۇنلۇقۇم دېگەن شەھەردىن قايتىپتۇ، بارارىدا ئۇچ كېچە - كۈندۈزدە باسقان يولنى يا-
نىردا يېرىم ئايدا تۈگىتەلمەپتۇ، يول بويى جان قايغۇسىدا كانىيىدىن غىزامۇ ئۆتمەپتۇ، ياداپ قوشۇقتەك
بولۇپ قاپتۇ، ئۆلۈۋېلىشنىڭ ئورنى يوقكەن، بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ ئوردىغا كەپتۇ ۋە قىزىنىڭ
قېشىغا كىرىپتۇ. قىز پادىشاھتىن:

— قېنى، غەمسىز ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ بېشىنى چايقاپ:

— بۇنداق ئادەم يەر يۈزىدە يوق ئىكەن، خېنىم. غەم دېگەن شۇنداق بولسا، بىر قوشۇق قېنىمنى
تىلەي، مۇندىن كېيىن ئۆزۈمنى بىلەي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

قىز قىلىچىنى قىنىغا سېلىپ:

— تۇنجى سوئاللىرىنىڭ جاۋابىنى ئۆزلىرى تاپتىلا. غەمنىڭ مەنىسىگە چۈشەنگەن بولسىلا، بوپتۇ.
نامەردلىك ئۆزلىرى بىلەن قۇرۇسۇن، مەن سىلى قىلغانىنى قىلماي، — دەپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

پادىشاھ شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆيلەنمەپتۇ، پۇقرالارنىڭ غېمىدە بوپتۇ. قىزلار چوڭ بولۇپ ئۆز جۇپ-
تىنى تېپىپتۇ.

يالتايغاق بوۋاي

ئۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بار ئىكەن، بىراق ناھايىتى كەمبەغەل ئىكەن، كەمبەغەل بولغاچ- تىمۇ ھېچ نەرسىسى يوق بىر بېچارە ئىكەن. ئۇ پۇتۇن ئۆمرىنى بايلارغا ئىشلەپ ئۆتكۈزۈپ- تۇ. بوۋاي بايلارنىڭ ئىشىكىدە ئىشلەپ يۈرگەندە، باشقا ئوتاقچى، يىللىقچى، مەدىكارلارنىڭ- مۇ ئۆزىگە ئوخشاش ئېغىر تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بايىنىڭ قولىدىكى دۇنيالار مەندە بولغا- نىدا ھەممىسىنى شۇ بېچارىلەرگە بولۇپ بېرەر ئىدىم، دەپ ئويلايدىكەن.

بىر كۈنى باي بوۋاينىڭ ئىش ھەققى ئۈچۈن كىچىككىنە يەر ۋە ئۇرۇقلۇق بېرىپتۇ. بوۋاي ناھايىتى خۇشال بوپتۇ.

ئۇ ئۆز ئالدىغا دېھقانچىلىق قىلماقچى بولغانىدا، ئۆزىنىڭ ئۇزۇندىن بېرى ئويلاپ يۈرگەن شۇ ئار- زۇلىرى يەنە قوزغىلىپ: «خۇدا، شۇ يېرىمنىڭ ھوسۇلى كۆڭلۈمدىكىدەك بولسا، ھەممىسىنى ئاچ- يالىڭاچ كەمبەغەللەر بىلەن تەڭ يەيتتىم» دېگىنىچە كېچە - كۈندۈز تىرىشىپ ئىشلەپتۇ. ئەتراپىدىكى كەمبەغەل دوست - يارلىرىمۇ ئۇزۇلمەي كېلىپ ياردەم قىلىپ تۇرۇپتۇ. ئاخىر بوۋاينىڭ تەلىپىدەك بو- لۇپ، ئاشلىق ناھايىتى ياخشى ئوخشاپتۇ. ئوخشىغاندىمۇ قانداق دەڭ، ھەربىر باشاق ئاق قوناقتىنمۇ چوڭ دان تۇتۇپ، غوللىرى باشاقلىرىنى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ كېتىپتۇ.

كۈز كېلىپ، ئاشلىقمۇ پىشىپتۇ. بىراق، بۇنداق بولۇق بۇغداينى بوۋاينىڭ ئۆزى يالغۇز قانداقمۇ يىغىۋالالىسۇن؟ ! بوۋاي پۇتۇن يېزىدىكى دېھقانلارنى ياردەمگە چاقىرىپتۇ. دېھقانلار: «بوۋاي- غا كەلگەن ئامەت بىزنىڭمۇ ئامىتىمىز» دەپ، يۈگۈرۈشۈپ كەپتۇ. ئاشلىقنى ھەممە ئۆملۈكتە ئو- رۇپ، تېپىپ، چەشلەپ تەييار قىلىپ بېرىپتۇ. مارجاندەك بۇغدايلار خامانغا دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ. تاغدەك دۆۋىلەنگەن ئاشلىقنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ، نەپسى يوغىناپ، بايلىق كويىغا چۈشۈپتۇ، چوڭ خوجايىن بولۇپ، ئۇڭدا يېتىپ راھەت كۆرۈشنى ئويلاپتۇ، يار - يۆلەك بولغانلار- نىمۇ ئۇنتۇپتۇ.

ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەپتۇ، ھاۋا بىردىنلا تۇتۇلۇپ قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ. ئارقىدىنلا سەل كېلىپ، بوۋاينىڭ پۇتۇن ئاشلىقىنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. بوۋاي يەنە ئاۋۇالقى گادايلىق ھالىغا چۈشۈپ قاپتۇ، يېنىغا ھېچكىم كەلمەيدىغان بوپتۇ، بوۋاي يالغۇز قاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ ئۆز نىيىتىدىن يانغىنىغا پۇشايمان قىلىپ:

چاقمىقىڭ چاقتى، خۇدا،
دۇمبىقىڭ سوقتى، خۇدا،
چادىن تارتىپ ھەممىسى
قىيىنداپ ئاقتى، خۇدا.

يالتايغاقلىق يامان ئىكەن،
قۇرۇق قول قالدىم، خۇدا.
دوستلار قەدىرىگە يەتمەي
ھەممىدىن بولدۇم جۇدا.

دەپ قوشاق قوشۇپ يىغلاپتۇ.
مانا بۇ چۆچەك شۇنىڭدىن قېپقالغانكەن.

كۆڭۈل

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ياۋۇز، زالىم پادىشاھ ئۆتكەنكەن. بۇ پادىشاھ ئەلدە ناھەقچىلىكنى كۆپ قىپتۇ. خەلق پېقىرلىق ـ نامراتچىلىقتا ئۆتۈپتۇ، ئۇستى ـ ئۈستىلەپ قاتتىق زۇلۇم تارتىپتۇ. پادىشاھنىڭ زۇلمى، ياۋۇزلۇقى ھەققىدە ھېچكىمنۇ بىرەر ئېغىز گەپ ـ سۆز قىلالمايدىكەن. ئەگەر پادىشاھ بىرەر ئېغىز گەپ ـ سۆز ئاڭلاپ قالسا، شۇ گەپنى قىلغان ئادەمنى ئۆلۈمگە، مال ـ مۈلكىنى تالاڭغا بۇيرۇيدىكەن. پادىشاھنىڭ زۇلمى ۋە ۋەھشىيلىكىدىن قورقۇپ، خەلق كۆزى ئوچۇق تۇرۇپ قارىغۇ، تىلى تۇرۇپ گاچا، ئەقىل ـ ھوشى تۇرۇپ دۆت بولۇۋاپتۇ. بۇ ئەلدە ساخاۋەت ئاتلىق ئاق نىيەت، ساپ دىل، ئادىل بىر كىشى بار ئىكەن، ئۇ ھەر دائىم ئەل ئارىسىدا يۈرىدىكەن، كىشىلەرگە قولىدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىدىكەن، ھاجەتمەنلەرنىڭ قانداق ھاجىتى بولسا، ئېغىر كۆرمەي راۋا قىلىپ بېرىدىكەن. خەلق ساخاۋەتنى بەك ياخشى كۆرىدىكەن. بىر كۈنى بىر كىشى كېلىپ، ساخاۋەتكە كۆڭلى ـ كۆكسىدىكى سۆزىنى ئېيتىپتۇ:

ـــ پادىشاھنىڭ زۇلمى ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، خەلقنىڭ «ئۇھ» دېگۈچىلىك مادارى قالمىدى. بۇ زالىمدىن قۇتۇلىدىغان كۈنمۇ بولارمۇ؟

ساخاۋەت بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ:

ـــ ئارغامچىنى تولغاۋەرسە ئۈزۈلىدۇ، زۇلۇم قانچە كۈچەيگەنسېرى قارشىلىقمۇ شۇنچە ئۆرلەيدۇ. يۈك كۆتۈرگەن ئادەم يۈك ئېغىرلىشىپ كۆتۈرەلمىگەندە، ئۈستىدىكى يۈكنى ئىرغىتىپ تاشلايدۇ. زۇلۇم چېكىگە يەتتى. ئۇنىڭ زالىملىقىدىن قۇتۇلىدىغان كۈنمۇ يېتىپ كېلىدۇ، ـــ دەپ دېھقانغا تەسەللى بېرىپتۇ.

ساخاۋەتنىڭ بۇ سۆزلىرى بۇنىڭدىن ئۇنىڭغا، ئۇنىڭدىن بۇنىڭغا ئاڭلىنىپ ئاخىر پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ.

پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ، ساخاۋەتنى تۇتۇپ كېلىشكە بەل باغلاپتۇ. كىمكى ساخاۋەتنى تۇتۇپ ئەكېلىپ بەرسە، ئۇنىڭغا زور ئىنئام بېرىدىغانلىقى، كىمكى ئۆز ئۆيىدە يوشۇرۇپ ساقلاپ خەۋەر قىلمىسا، ئۇنى جازالاپ، مال ـ مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا يارلىق چىقىرىپتۇ ۋە تەرەپلەرگە ئاددەم ئەۋەتىپ، ئۆي ـ ئۆيلەرنى ئاختۇرۇشقا باشلاپتۇ. پادىشاھنىڭ زۇلمىدىن قورقۇپ، ھېچكىم ساخاۋەتنى ئۆيىگە كىرگۈزمەپتۇ. ساخاۋەت ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى، دوست ـ ئاغىنىلىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئۇلارمۇ ساخاۋەتنى ئۆيىگە كىرگۈزسە، ئۆزىگە خاپىلىق يېتىپ قېلىشتىن قورقۇپ ئۆيىگە كىرگۈزمەپتۇ، ئاش ـ نان بېرىپ، ئۆزىرە ئېيتىپ يولغا ساپتۇ. پادىشاھنىڭ ئادەملىرى ئاخىر ساخاۋەتنى تۇتۇۋاپتۇ، ئۇنى دارغا ئېسىپ

ئۆلۈم جازاسى بەرمەكچى بوپتۇ ۋە: «ساخاۋەت دارغا ئېسىلىدۇ، ئاۋۋال ھەممە ئادەم جازا مەيدانىغا توپلىنىپ، بۇ گۇناھكارنى بىردىن ئۇرۇشى كېرەك. كىمكى پادىشاھنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىپ، بۇ گۇناھكارغا ئىچ ئاغرىتمىدىكەن، جازاغا تارتىلىدۇ» دەپ، شاھ يارلىق چۈشۈرۈپتۇ.

زالىم پادىشاھنىڭ ھۆكمى بويىچە بەلگىلەنگەن كۈنى پۈتۈن خەلق جازا مەيدانىغا توپلىشىپتۇ. جاللاتلار ساخاۋەتنى باغلاپ جازا مەيدانىغا كەلتۈرۈپتۇ. دارنىڭ سىرتىمقىنى ئۇنىڭ بوينىغا سېلىپ، ھەممىگە ساخاۋەتنى بىردىن ئۇرۇپ ئۆتۈشنى بۇيرۇپتۇ.

پادىشاھ تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ھەممە كىشىنىڭ ئۇرۇپ ئۆتۈشىگە سەپسېلىپ تۇرۇپتۇ. ھەممە كىشى بىردىن ئۇرۇپ ئۆتۈپتۇ. بەزىلىرى مۈشت بىلەن ئۇرۇپتۇ، بەزىلىرى شاپىلاق بىلەن ئۇرۇپتۇ، بەزىلىرى كالتەك بىلەن ئۇرۇپتۇ. ئىشقىلىپ، نېمە بىلەن بولسۇن، ھەممىسى بىردىن ئۇرۇپ ئۆتۈپتۇ. ساخاۋەت داد ـ پەريات كۆتۈرمەي، مەردانە قىياپەتتە تىك تۇرۇپتۇ.

ساخاۋەتنىڭ سالى دېگەن بىر يېقىن دوستى بارئىكەن. ئۇنىڭ ساخاۋەتنى ئۇرۇشقا قولى بارماي، ئىلاجلىقتا قولىدىكى ئەتىرگۈلنى ساخاۋەتنىڭ بۇرنىغا تەگكۈزۈپ ئۆتۈپتۇ. گۈل ساخاۋەتنىڭ بۇرنىغا تېگىشى بىلەن تەڭ ساخاۋەت «ۋايجان!» دەپ ۋارقىراپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ جاللاتلارغا:

ــ ساخاۋەتنىڭ بوينىدىكى سىرتماقنى يەش، ئۇنى ھازىرلا ئالدىمغا كەلتۈر. ئۇنى گۈل بىلەن ئۇرغۇچىنىمۇ ئېلىپ كەل، ــ دەپ ئەمر قىپتۇ.

جاللاتلار ئۇنىڭ بوينىدىكى سىرتماقنى يېشىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ.

ــ شۇنچە ئادەم ئۇرۇپ ئۆتسە، ھەتتا كالتەك بىلەن ئۇرسىمۇ «ۋاي» دېمەيسەن، بۇرنۇڭغا گۈلنى پۈرتىپ ئۆتسە «ۋايجان!» دەپ توۋلايسەن. بۇنىڭدىكى سەۋەب نېمە؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ ساخاۋەتتىن.

ــ مەن بىر گۇناھسىز ئادەم، ناھەقتىن ـ ناھەق دارغا ھۆكۈم قىلىندىم. خالايىق، بىرىنچىدىن، مېنىڭ نېمە سەۋەبتىن دارغا ئېسىلماقچى بولغانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى بىلمىگەنلىكى، ئىككىنچىدىن، ماڭا يات بولغانلىقى ئۈچۈن مېنى ئۇردى، شۇڭا ئۇلاردىن خاپا بولمىدىم. ئەمما، مېنى گۈل بىلەن ئۇرۇپ ئۆتكىنى مېنىڭ ئەڭ يېقىن، قىيامەتلىك ئاغىنەم ئىدى. ئۇنىڭ ئۇرغىنى جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتتى، تاقەت قىلالماي «ۋايجان» دەپ توۋلاپ سالدىم. كىشى ياتتىن رەنجىمەيدۇ، يېقىن كىشىدىن رەنجيدۇ، ــ دەپتۇ ساخاۋەت.

بۇ سۆز پادىشاھنىڭ كۆڭلىگە ناھايىتى يېقىپتۇ ۋە ساخاۋەتنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈم قىپتۇ. «ئادەم ياتتىن رەنجىمەيدۇ، يېقىندىن رەنجيدۇ» دېگەن بۇ سۆز شۇنىڭدىن كېيىن ھېكمەتلىك سۆز بولۇپ قېلىپ، ئەل ئارىسىغا تارقىلىپ كېتىپتۇ.

ئاچچىق ساۋاق

امانىنىڭ زامانىسىدا ھىندى مەملىكىتىدىن ئۈچ نەپەر ھىندى باشقا ئەللەرنىڭ تىلىنى ئۆگىنىشكە ئىشتىياق باغلاپ، سەپەر قىپتۇ. قارلىق تاغلار، پايانسىز ئوتلاقلارنى بېسىپ ئۆتۈپ بىر شەھەرگە كەپتۇ. ئۇلار بۇ شەھەردە بىر مەزگىل تۇرغان بولسىمۇ، يەرلىك خەلقنىڭ تىلىنى زادىلا ئۆگىنەلمەپتۇ. پەقەت بۇلاردىن بىرى «بىزلەر» دېگەن سۆزنىلا ئېسىدە قالدۇرۇپتۇ. بۇ يەردىن زېرىككەن ھىندىلار يەنە بىر شەھەرگە بېرىپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە ھەر كۈنى رەستە ئايلىنىش، ئادەملەر كۆپ يەرلەرگە بېرىش بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار ھېيتگاھ مەيدانىغا كەلگەندە، بىر توپ كىشىلەرنىڭ جېدەللىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ھىندىلار: «ھە، مانا بۇ تىل ئۆگىنىشنىڭ ئوبدان پەيتى» دېيىشىپ، بۇ غوۋغاغا قۇلاق سېلىپ تۇرغاندا، بېشىغا سەللە ئورىۋالغان ئاق ساقال ئادەم جېدەل قىلغانلارغا قاراپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ سۆزىدە «بىر پۇل ئۈچۈن» دېگەن سۆز كۆپ تەكرارلىنىپتۇ. جېدەللىشىۋاتقانلار ئاستا ـ ئاستا تارقىلىشقا باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ھىندىلار، بۇ خاسىيەتلىك سۆز بولسا كېرەك دەپ، «بىر پۇل ئۈچۈن» دېگەن سۆزنى ئېسىدە قالدۇرۇۋاپتۇ. بۇ شەھەردە خېلى ئۇزۇن تۇرغان ھىندىلار يەنە باشقا شەھەرگە كەپتۇ، لېكىن بۇ يەردىمۇ ئەھۋال ئىلگىرىكىدەك بولۇپ، ئۇلار ھەر كۈنى كوچا ئايلىنىدىكەن. كۈن ئۆتۈپتۇ، ئاي ئۆتۈپتۇ، بىرەر ئېغىزمۇ سۆز ئۆگىنەلمەپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار ئىككى ئادەمنىڭ ئۇرۇشۇپ ياقا سىقىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇشىغا، بىر ئەمەلدار كېلىپ: «ماڭ، خوتۇن تالاق» دەپتۇ. ئۇرۇشۇۋاتقانلار دەرھال ئاجرىلىپ، ھەرقايسىسى ئۆز يولىغا كېتىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ھىندىنىڭ ئۈچىنچىسى بۇمۇ بىر خاسىيەتلىك سۆز بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، بۇ سۆزنى يادلىۋاپتۇ. بۇ شەھەردىنمۇ سۆز ئۆگىنىش مەقسىتىگە يېتەلمىگەن ھىندىلار ئۆز يۇرتىغا قايتماقچى بولۇپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار يولدا كېتىۋاتقىنىدا قىيما ـ چىيما قىلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەن بىر جەسەتكە يولۇقۇپتۇ. بۇ جەسەتكە قاراپ ھەيران بولغان ھىندىلار ئۆزئارا پاراڭلىشىپ تۇرغىنىدا، بىرقانچە يايىلارنى ئەگەشتۈرگەن پاششاپبېگى كېلىپ، جەسەت يېنىدا تۇرغان ناتونۇش ئۈچ ئادەمنى كۆرۈپتۇ.

— بۇ ئادەمنى كىم ئۆلتۈردى؟! — دەپ سوراپتۇ پاششاپبېگى.

— بىزلەر، — دەپتۇ ئۆگىنىۋالغان سۆزىنى تەكرارلاپ ھىندىلارنىڭ بىرى.

— نېمىشقا ئۆلتۈرۈشتۈڭ؟! — دەپتۇ پاششاپبېگى غەزەپ بىلەن.

— بىر پۇل ئۈچۈن، — دەپتۇ يەنە بىر ھىندى.

— بىر پۇل ئۈچۈنمۇ ئادەم ئۆلتۈرۈشەمسەن؟! — غەزەپتىن پاششاپبېگىنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن

چىقىپ كەتكۈدەك بولۇپ، قوشۇمىلىرى تۇرۇلۇپ كېتىپتۇ.

پاششاپىبگىنىڭ غەزەپلەنگەنلىكىنى كۆرگەن ھىندىلارنىڭ بىرى ئۆگىنىۋالغان سۆزىنى يەنە ئىشقا سالىپتۇ:

— ماڭ، خوتۇن تالاق!

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولغان پاششاپىبگى بۇ ئۇچ ھىندىنى باغلىتىپ، باش-كۆزىگە قامچىلىغىنىچە جەسەت بىلەن يامۇلغا ئەكېلىپ ئامبالغا مەلۇم قىپتۇ. ئامبال بۇ ئۇچ ھىندىنى سوراق قىلىشقا باشلاپتۇ:

— بۇ ئادەمنى قايسىڭ ئۆلتۈردۈڭ؟!

ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن ھىندىلار كۆزلىرىنى پارقىراتقىنىچە تۇرۇپ قاپتۇ. ئامبالنىڭ سوئالى تەكرارلانغاندىن كېيىن، ھىندىلاردىن بىرى:

— بىزلەر، — دەپتۇ.

— نېمىشقا ئۆلتۈرۈشتۇڭ؟! — دەپ سوراپتۇ ئامبال.

— بىر پۇل ئۈچۈن، — دەپتۇ ھىندىلاردىن يەنە بىرى.

— بىر پۇل ئۈچۈنمۇ ئادەم ئۆلتۈرگەن بارمۇ؟! — دەپتۇ ئامبال غەزەپلىنىپ.

— ماڭ، خوتۇن تالاق! — دەپتۇ ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن يەنە بىر ھىندى.

غەزەپلەنگەن ئامبال بۇلارنى قىيناشقا بۇيرۇپتۇ. ھىندىلار قانچىلىك ئازابلانمىسۇن، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن «بىزلەر»، «بىر پۇل ئۈچۈن»، «ماڭ، خوتۇن تالاق!» دېگەن سۆزدىن باشقا سۆز چىقماپتۇ. ئاخىر بۇلارغا ئىشكەل، تاقاق سېلىپ، مەخسۇس قاتىللار ياتىدىغان زىندانغا سېلىشنى بۇيرۇپتۇ، بۇلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى تەلەپ قىلىپ، تەكشۈرۈش مەلۇماتىنى يۇقىرىغا يوللاپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپتۇ. ھىندىستاندىن بىر سودا كارۋىنى ئامبالنىڭ قېشىغا نۇرغۇن سوۋغاتلار بىلەن كەپتۇ. ئامبال سوۋغاتلارنى قوبۇل قىلىپ كارۋانلارغا زىياپەت بېرىپتۇ. ئامبال قارىسا، بۇ كارۋانلارنىڭ كىيىم-كېچىكى زىنداندا يېتىۋاتقان ھېلىقى ئۈچ «قاتىل»غا ئوخشايدىكەن. ئامبال ھەيران بولۇپ، زىندانىدىن ھېلىقى ئۈچ گۇناھكارنى ئەكەلدۈرۈپتۇ. گۇناھكارلار سودا كارۋانلىرىنى كۆرۈپ يىغلاشقان ھالدا بېشىدىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتىلىرىنى باشتىن-ئاياغ سۆزلىشىپتۇ. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئامبال بۇ ئۈچ ھىندىغا ئۆزىرىخاھلىق ئېيتىپ، يۇرتىغا يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ھەممەيلەن بۇ ئىشتىن ئاچچىق ساۋاق ئاپتۇ.

پادشاھ بىلەن باققال

ئۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە ساۋۇت دېگەن بىر كەمبەغەل باققال بار ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى ناۋات ياساپ، غالتەك بىلەن بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. خوتۇنى ئايخان ئەمگەكچان، چىرايلىق ئايال بولۇپ، ئۇلار بەك كەمبەغەللىكتە تۇرمۇش كەچۈرسىمۇ، لېكىن ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى ناھايىتى ئىناق ئۆتىدىكەن.

بىر كۈنى ئايخان سۇ ئەكەلگىلى كوچىغا چىققاندا، بەختكە قارشى كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر مەككار ۋەزىر بىلەن دوقۇرۇشۇپ قاپتۇ. ۋەزىر بۇ چىرايلىق ئايالىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئۆيىنى بىلىۋاپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ زالىم بىر پادىشاھى بولۇپ، ئۇنىڭ قىرىق بىر خوتۇنى بار ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ بىرەر چىرايلىق قىز ياكى خوتۇننىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ قالسىلا، زورلۇق بىلەن ئېلىۋالىدىكەن. ئۇ شۇ كېچىسىلا ۋەزىرى بىلەن بىرقانچە ياساۋۇللارنى ئەۋەتىپ، ئايخاننى زورلۇق بىلەن ئۆز ئوردىسىغا ئالدۇرۇپتۇ. ئايخان ئوردىدا ياخشى تۇرمۇش كەچۈرسىمۇ، ھامان ئېرىنى ئەسلەيدىكەن، كۈن بويى قاپقى ئېچىلماي، پادىشاھقا بەكمۇ غەزەپلىنىدىكەن. پادىشاھ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن كۆپ چارىلەرنى قىلغان بولسىمۇ، لېكىن مەقسىتىگە يېتەلمەپتۇ.

ئايخاننى زورلۇق بىلەن تارتىپ ئەكەتكەندىن كېيىن، ساۋۇت ئۆيىدە يالغۇز قېلىپ بەكمۇ ھەسرەت چېكىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ ئايخان بىلەن كۆرۈشۈشكە پۇرسەت تېپىش ئۈچۈن، يەنە ناۋات ياساپ غال-تەك بىلەن ئوردا تەرەپكە بېرىپتۇ. ئايخان ئوردىنىڭ تېشىدا ئېرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ دېرىزە تۈۋىگە كەپتۇ ـ دە، ئېرىنى كۆرۈش بىلەن خۇشاللىقى ئىچ ـ ئىچىگە سىغماي كېتىپتۇ. ئايخاننىڭ خىزمىتىگە قويۇلغان كېنىزەك بۇنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈۋېلىپ، پادىشاھقا:

ـــ ئايخان ناۋاتچىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشنى ياخشى كۆرىدىكەن، ـــ دەپ خەۋەر قىپتۇ.

پادىشاھ دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ ناۋاتچىنى ئوردىغا ئەكەپتۇ. ساۋۇت بۇنىڭ سىرىنى ئۇقالماي بەك قورقۇپتۇ. ئۇ ئوردىغا كىرىپ، پادىشاھنىڭ جازالاش نىيىتى يوقلۇقىنى بىلىپ بىرئاز خاتىرجەم بوپتۇ. پادىشاھ ئايخاننى خۇشال قىلىپ كۆڭلىنى ئۇتۇش ئۈچۈن، ساۋۇتنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ئۆزى كە-يىپتۇ، غالتەكنى ھەيدىگەن ھالدا ناۋاتچىدەك توۋلاپ، ئايخان تۇرغان ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ئەقىللىق ۋە جەسۇر ئايخان پادىشاھنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى كۆرۈپ دەرھال بىر پىكىرگە كەپتۇ ـ دە، شۇئانلا ياساۋۇللارنى قىچقىرىپ:

— نېمە ئۈچۈن بۇنداق بىگانە كىشىنى ئۆيۈمگە يېقىن كەلتۈرىسىلەر؟ ! ئەگەر پادىشاھ بىلسە قا-
لىدىغان بولسا، بىرىڭلارمۇ ساق قالمايسىلەر ! بۇ كىشىنى دەرھال ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار ! — دەپ تۇۋلاپتۇ.
ياساۋۇللار پادىشاھنى ئۆلتۈرۈپتۇ. ئايخان ئۆزىنىڭ ئېرىنى تېپىۋاپتۇ. ساۋۇت شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ
بولۇپ قاپتۇ.

ئوردىدىكىلەرنىڭ ۋە پۇقرالارنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى بولمىغاچقا، كىشىلەر پەقەت ئايخانىنى پادە-
شاھقا بولغان مۇئامىلىسىنى ئۆزگەرتىپتۇ، دېيىشىپتۇ. پادىشاھمۇ شەپقەتلىك بولۇپ قالغاندەك كۆرۈنۈپتۇ.

سەۋەبىنى تېپىپتۇ

امانلارنىڭ زامانىسىدا بىر مەھەللىدە ئەمەت بىلەن سەمەت دېگەن ئاكا ـ ئۇكا ياشاپتىكەن. قا-
رىماققا سەمەت ئاكىسى ئەمەتتىن قېرى كۆرۈنىدىكەن. بۇ ئىككىسى بىللە ماڭغان چاغلاردا
ئۇلارنى تونۇمايدىغان كىشىلەر ساقلىغا ئاق كىرىپ كەتكەن سەمەتنى چوڭ دەپ قالىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى دەرەخ تۈۋىدە سايىداپ ئولتۇرغان بىرقانچە كىشى ئارىسىدا: «نېمىشقا سەمەت
ئاكىسىدىن قېرى كۆرۈنىدۇ؟» دېگەن تالاش ـ تارتىش بولۇپ قاپتۇ. بىرى ئۇنى دەپتۇ، بىرى بۇنى دەپ-
تۇ، لېكىن ھېچكىم سەۋەبىنى تاپالماپتۇ. ئاخىر ئۇلاردىن بەش ـ ئالتە كىشى ئاكا ـ ئۇكىلارنىڭ ئۆيى-
گە بېرىپ بىلىپ كەلمەكچى بولۇپ مېڭىشىپتۇ. ئاۋۇال سەمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. مېھمانلارنى كۆرۈپ
485 سەمەتنىڭ خۇشاللىقى ئىچ ـ ئىچىگە پاتماي قاپتۇ، ئۇلارنىڭ ئاستىغا كۆرپە سالىپتۇ. لېكىن، سەمەتنىڭ
خوتۇنى چىراينىمۇ ئاچماي، بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. سەمەت خوتۇنىغا:

— خوتۇن، ياخشى مېھمانلار كەلدى، بىرەرنېمە قىلساڭچۇ، — دەپتۇ.

— ئۆيدە گۆش يوق، — دەپتۇ خوتۇنى قاپاقلىرىنى تۇرگىنىچە دومسىيىپ.

— گۆشسىز بولسىمۇ بىرنېمە قىلساڭچۇ، — دەپتۇ مېھمانلار ئالدىدا خىجالەت بولغان سەمەت.

— ئۇنمۇ يوق، — دەپتۇ خوتۇنى جاھىللىق بىلەن.

— ھېچبولمىغاندا نان ـ پان، چاي ـ پېيىڭ باردۇ؟ — دەپتۇ سەمەت.

— نانمۇ يوق، سۇمۇ يوق، — دەپتۇ خوتۇنى توڭلۇق بىلەن.

ئەسلىدە ئۇلارنىڭ ھال ـ ئوقىتى خېلى ياخشى بولۇپ، خوتۇنى يوق دېگەن نەرسىنىڭ ھەممىسى
بار ئىكەن.

— ياق، ياق، بىزگە ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس، ئۆزىمىز مۇنداقلا كىرىپ چىقايلى دېۋىدۇق، ئامىن
ئاللاھۇئەكبەر، — دېيىشىپ، مېھمانلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ.

ئاندىن كېيىن ئۇلار ئەمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. مېھمانلار ھويلىغا كىرىشىگىلا، ئەمەت بىلەن خو-
تۇنى چىقىپ ئوچۇق چىراي قارشى ئاپتۇ. ئۇلار ئۆيگە كىرگۈچە ئەمەتنىڭ خوتۇنى ئاۋۇال ئۆيىگە كى-
رىپ، بىر ئەسكى كۆرپىسى بار ئىكەن، شۇنى قېقىشتۇرۇپ مېھمانلارنىڭ ئاستىغا سالىپتۇ. ئەمەت مېھ-
مانلار بىلەن تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن:

— خوتۇن، مېھمانلارغا قويغۇدەك بىرەرنېمەڭ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ۋاي، بار، بار، مېھمانلار ئۇسساپ قالغاندۇ، ئاۋۇال تاۋۇز تىلايلى، — دەپتۇ خوتۇنى.

— قېنى ئەمسە، ياخشىراقمدىن بىرنى ئىلغاپ چىققىنا، — دەپتۇ ئېرى. خوتۇنى «ماقۇل» دەپ خۇشال چىقىپ كېتىپ بىر تاۋۇزنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ.

— ياخشىراقى يوقمۇ؟ — دەپتۇ مايماق تاۋۇزنى كۆرۈپ ئەمەت.

ئەسلىدە ئەمەتنىڭ تۇرمۇشى سەمەتنىڭكىگە قارىغاندا ناچار ئىكەن. شۇ كۈنى ئۇلارنىڭ ئۆيىدە ئاشۇ مايماق تاۋۇزدىن باشقا ھېچ نەرسىسى يوق ئىكەن، لېكىن ئەمەتنىڭ ئايالى:

— ماقۇل، مەن قاراپ باقاي، — دەپ چاندۇرماستىن چىقىپ كېتىپ، يەنە ھېلىقى تاۋۇزنى كۆتۈرۈپ كىرىپ تۇمشۇقى تەرىپىنى كۆرسىتىپتۇ.

— بۇ تاۋۇزۇڭ ياخشى چىقارمىكىن، قېنى، ئەكەلگىنە تىلىپ باقايلى، — دەپ تىلىپتىكەن، تاۋۇز ھەم قىزىل، ھەم تەملىك چىقىپتۇ.

مېھمانلار تاۋۇزغا ئېغىز تېگىشىپ، قىزىق پاراڭلارنى سېلىشىپ، بۇ مېھماندوست ساھىبخانىلاردىن رازى بولۇشۇپ قايتىپتۇ. يولدا كېتىۋېتىپ، ئاردىدىن بىر بوۋاي:

— بىزنىڭ تالاش ـ تارتىشمىزنىڭ تۈگۈنى ئەمدى يېشىلدى. سەمەتنى قېرىتىۋەتكەن ھېلىقى بارـ نى يوق دەپ، دومسىيىپ ئولتۇرغان خوتۇنى، ئەمەتنى ياشارتىۋەتكەن ھېلىقى يوقنى بىلىندۇرمەي، گۇلـ دەك ئېچىلىپ تۇرغان خوتۇنى. دېمەك، «ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن، ئەرنى يەر قىلغانمۇ خوتۇن» دەپ بىكار ئېيتمىغانىكەن كونىلار، — دەپتۇ.

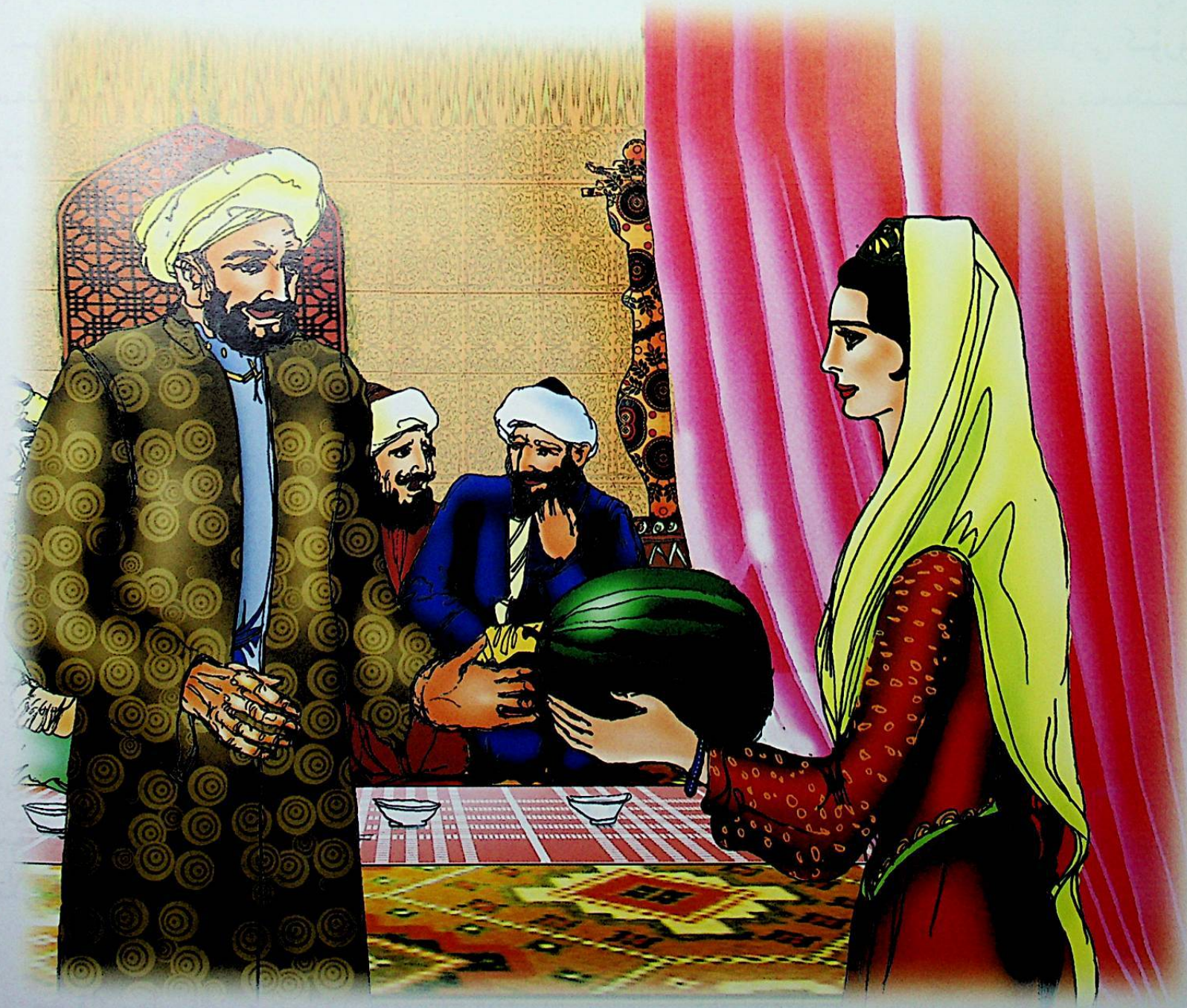

ئامەت ۋە ئاپەت

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئادىل پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ كۈندۈزى دۆلىتىنى ئادىل سورىسا، كېچىلىرى شەھىرىنى ئارىلاپ، ئەھۋال ئىگىلەيدىكەن.

بىر كېچىسى ئادىل پادىشاھ بېشىغا كۈلاھ، ئۇچىسىغا جەندە، پۇتىغا يىرتىق چورۇق كىيىپ، شەھەر رەستىسىگە كەپتۇ. بىر تار قاراڭغۇ كوچىغا كىرسە، بىر كونا ئۆينىڭ روجىكىدىن چىراغ شولىسى كۆرۈنۈپتۇ. يېرىم كېچىگىچە ئۇخلىماي ئولتۇرۇشقان كىمدۇ دەپ، ئاستا تام تۈۋىگە كېلىپ قۇلىقىنى روجەككە تۇتۇپتۇ. ئۆيدىن ئۇچ ئادەمنىڭ غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. پادىشاھ روجەككە چاپلانغان قەغەزنى تىلى بىلەن يالاپ تېشىپتۇ. قارىسا، ئۇچ ئادەم چىلىم تارتىپ نەشە چېكىپ ئولتۇرغان. ئۇلار سەيخانىنى يەڭگۈشلەپ، «خوش كەتتى» قىلىشىپ، ئىككى ـ ئۈچ قېتىمدىن چېكىشىپتۇ. ئۇلاردىن بىرى گەپ ئېچىپتۇ:

ــ ئەي، دۆلەت! بولسا دۆلىتىم، تاجۇ تەختىم، ئېچىلاتتى مېنىڭ بەختىم، مەگەر بولسا، پادىشاھ راستتىن ئادىل، بېرىپ باقسۇنچۇ ماڭا پادىشاھلىقىنى ئۈچ كۈن!

بۇنى ئاڭلىغانلاردىن بىرى شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي، يالغۇزلۇق! كىردى يېشىم بىر كەم قىرىققا، زادى ئېرىشەلمىدىم زەررە تېرىقچا، ئۆتتى ئۆمرۈم يالغۇزلۇقتا، پادىشاھ يارىدەم بەرسىدى بىر جۇپتىكارلىققا.

ئۈچىنچى بەڭگى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئاھ خۇدا! ئادىل پادىشاھنىڭ نامى جاھاندا پۇر، ئادىللىقى ھەممىگە مەشھۇر، ھاياتمدا قىلدىم كۆپ گۇناھ، شۇڭا ئاللادىن تىلەيمەن پاناھ. مەگەر پادىشاھتا بولسا ۋاپا، قىلسا ئىدى دەردىمگە دەۋا، مەككىگە بارسام، قىلسام تاۋاپ، ئۇ دۇنيا يولىدا تاپسام ساۋاب!

ئادىل پادىشاھ ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولۇپ قايتىپتۇ. رەستىگە شۇنداق چىقىشىغا تۆت جېسەكچى: «ئوغرىنى تۇت، باغلا» دەپ، پادىشاھنى ئالدىغا سېلىپ مېڭىپتۇ ۋە زىندانغا تاشلاپتۇ. ئەتىسى جېسەكچىلەرنىڭ مەلۇماتى بويىچە زىندانغا كىرگەن زىندان بېگى قارىسا، ئادىل پادىشاھ ئىكەن. پادىشاھ ئۇنىڭغا ھېچكىمگە تىنماسلىقنى تاپىلاپ، ئۆيدىن شاھانە تونلىرىنى ئەكېلىشنى بۇيرۇپتۇ. زىندان بېگى دەرھال ئەكېلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ كىيىملىرىنى كىيىپ، ئوردىسىغا كىرىپتۇ. زىندان بېگىگە ئۈچ بەڭگىنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. زىندان بېگى ئالتە جېسەكچىنى باشلاپ، بەڭگىلەرنىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ، ئۆيدىكى بەتبۇيدىن كەينىگە داجىپتۇ، ئىشكىنى ئۇلۇغ ئېچۇۋېتىپتۇ. شۇنداق قارىسا، بىرى

كائدا، بىرى پەگادا، يەنە بىرى كۆلۈڭدا، بىر قولى چىلمدا، بېشى قاپاق، كۆزلىرى چاپاق هالدا ئوڭدد. سىغا يېتىشقان ئوچ ئادەمنى كۆرۈپتۇ. جېسەكچىلەر ئۇلارنى تارتىشتۇرۇپ، دۆشكەلەپ، پۇت ـ قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي ئوردىغا ئېلىپ كەپتۇ. كۆتىگە تەگكەن پۇتىنىڭ پالاق ـ پۇلۇقى، باشلىرىغا قۇيۇلغان سۇنىڭ شالاق ـ شۇلۇقى بىلەن هوشىغا كەلگەن بەڭگىلەر ئۆزلىرىنىڭ پادىشاه ئالدىدا تۇرغىنىنى كۆرۈپ، كۆزلىرى چەكچىيىپتۇ، ئېغىزلىرى ئۇمچىيىپتۇ.

ـــ خوش، پاسىق بەندىلەر، ـــ دەپتۇ پادىشاه، ـــ ئۇيقۇڭلارنى ئېچىڭلار، ئۆزۈڭلارنىڭ نامۇ هاـ لىڭلارنى بايان قىلىڭلار!

بىرئاز هوش ـ كاللىسىنى يىغقان بىر بەڭگى شۇنداق دەپتۇ:

ـــ ئەي پادىشاهىئالەم، بىر قوشۇق قېنىمىزنى تىلەيمىز.

ـــ راست گەپ قىلىڭلار، قېنىڭلاردىن كېچىش كېيىنكى ئىش، ـــ دەپتۇ پادىشاه.

ـــ مېنىڭ ئىسمىم ساقى، بۇنىڭ ئىسمى باقى، ماۋۇنىڭ ئىسمى هەمەۋاقى، بىز مۇشۇ شەهەر پۇقراسى، بىزنىڭ ئىسمسق جېنىمىزدىن باشقا نەرسىمىز يوق. ئاخشام بۇ ئىككى بۇرادىرىم ئۆـ يۇمگە كەلگەنىكەن. هەـ... بىرئازدىن... هەـ... ئىچ پۇشۇقى چىقاردۇق. ئۇـ نىڭدىن كېيىن نېمە بولـ غىنىنى بىلمەيمىز.

ـــ ئۆيۇڭدە نېمە دېيىشتىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پادىشاه، ـــ نىيىتىڭلار دۇرۇس بولسا، ئارزۇ ـ ئارمىـ نىڭلارغا يېتىشكە ئىجازەت بېرىمەن.

بۇ سۆزدىن روهلانغان، ئۆزىنىڭ دىيانەت يولىغا ماڭماقچى بولغىنىنى ئاڭلىسا، پادىشاهنىڭ خۇش بولۇشىغا كۆزى يەتكەن باقى دەپتۇ:

ـــ توغرا يولغا

ماڭماي، ئەگرى يولغا كىرىپ، شەرىئەت چەكلىگەن ئىشنى قىلىپ گۇناھ ئۆتكۈزدۈم. مەن ئىككى كەم ئەللىك ياشقا كىردىم. ياشلىقىمدا نۇرغۇن ھاۋايى ـ ھەۋەسلەرگە بېرىلىپ، قىلمىغان ئەسكىلىكىم قالمىدى. بۇنى ئويلىسام ھەم ئۇيلىمەن، ھەم قورقىمەن. شۇڭا، ھەرەمگە بېرىپ، گۇناھلىرىمدىن ساقىت بولۇپ كەلسەم، دېگەن ئارمىنىم بار. بىراق، ئارمىنىم بولۇپ، دەرمانىم بولمىغاچقا، ئارمىنىمغا يېتەلمەي يۇرگەن. كېچە ئۇلپەتلىشىپ ئولتۇرۇپ كەيپىم ئاشقاندا، مانا شۇ ئارمىنىمنى دەپ، مەگەر پادىشاھتا بولسا ۋاپا، قىلسا ئىدى دەردىمگە داۋا، مەككىگە بېرىپ قىلسام تاۋاب، ئۇ دۇنيا يولىدا تاپسام ساۋاب، دەپ ساپتىمەن.

— ناھايىتى ئوبدان گەپ بولىدى، ئورۇنداشقا بولىدۇ، — دەپتۇ پادىشاھ.

بۇنىڭدىن روھلانغان ھەمەۋاقى ئىلتىجا قىپتۇ:

— مەن بىر كەم قىرىققا كىردىم. ئۆزۈمنى غېرىب ۋە مۇساپىر ھېس قىلىۋاتىمەن. شۇڭا، كېچە ئاغىنىمىز ساقىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، ئۆزلىرىنى ئادىل پادىشاھ دەپ بىلىپ، خۇدا دىلىغا سالسا، پادىشاھ بەرسە ماڭا روزىغار ھەم جۇپتىكار، دېگەنىدىم.

بىر چەتتە تەرگە چۆمۈلۈپ ئولتۇرغان ساقى پادىشاھقا يەر ئاستىدىن قاراپ ـ قاراپ قويۇپتۇ.

— ناھايىتى ئوبدان گەپ بولدى، ئورۇنداشقا بولىدۇ. ھە ساقى، سەنچۇ، — دەپتۇ پادىشاھ.

— ھە، مە... مەن، ھە، ھېچنېمە دېمىگەنتىم. پادىشاھىئالەم، ئۆلۈمدىن خەۋىرىم بارکى، باشقىسىدىن خەۋىرىم يوق

— ئادەم نىيەت قىلغانكەن، شىجائەت بولۇشى كېرەك. شىجائىتىڭ بولسىلا، بەلكىم بىر مەزگىل دەۋر سۈرۈپ قالساڭ ئەجەب ئەمەس، — دەپ پادىشاھ ساقىغا سىناش نەزەرىدە قاراپتۇ.

بۇ گەپتىن ساقىنىڭ بۇرنىغا يىراقتىن مەززىلىك تاۋامنىڭ پۇرىقى كەلگەندەك، ئارمىنى ھەل بولىدىغاندەك بوپتۇ ـ دە، جۇرئەتلىنىپ گەپ باشلاپتۇ:

— ھى ـ ھى ـ ھى... شۇنداق، شۇنداق، پادىشاھىئالەم، بىرنەچچە كۈن دەۋر سۈرۈپ ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ئىدى. ئۆزۈم باش كۆتۈرۈپ چىقىپ بىر ئىش قىلالمىدىم. ئەمدى سىلىنىڭ سايىلىرىدە بولسىمۇ، سىلى كەينىمدىن يۆلەپ بەرسىلە، بىرنەچچە كۈن جاھان سوراپ باقسام دېگەنتىم.

— ئوبدان، — دەپتۇ پادىشاھ ۋە ئەمر قىپتۇ، — دىۋان بېگى، باقى خەزىنە ھېسابىغا مەككىگە يولغا سېلىنسۇن، ھەمەۋاقىغا تاللاپ جۇپتىكار پاتمە قىلىنسۇن، ساقى ئوردىدا قالدۇرۇلۇپ، سەيلىگاھقا بارگاھلار تىكىلسۇن.

دىۋان بېگى خەزىنىچىدىن بىر مىڭ بىر يۈز تىللا ئالدۇرۇپ ساقىغا بېرىپ، ئون لەشكەر قوشۇپ: «شور دەريادىن ئۆتكۈزۈۋېتىپ كېلىڭلار» دەپتۇ.

يۈز تىللانى ھەمەۋاقىغا بېرىپ، ئۈچ كۈن ئىچىدە ھەمەۋاقى تاللىغان قىزنى ئېلىپ بېرىڭلار، دەپ يولغا ساپتۇ. بىر قىسىم ئوردا خىزمەتچىلىرىنى چاقىرىپ:

— ھازىر سەيلىگاھقا چېدىر تىكىپ، بارگاھ قۇرۇڭلار، تائام تەييارلاڭلار، ئەتە بولغۇسى شاھقا تاج كىيدۇرۇلىدۇ، — دەپتۇ.

ئەتىسى تۇڭ ـ ئەلەملەر قادالغان، چېدىرلار تىكىلگەن بارگاھتا لەشكەرلەر سەپ تۈزۈپ تۇرغان ھالەت بارلىققا كەپتۇ. پادىشاھ كېلىپ شۇنداق تەكلىپ قىپتۇ:

— ئاۋۋال تائام، ئاندىن كالام. ھەممەيلەن چېدىرغا كىرەيلى.

ئالدى بىلەن ئۆزى شاھانە چېدىرغا كىرىپتۇ. ساقى چېدىرنىڭ تۆرىگە بەش قات كۆرپە سېلىنغانلىقى، كۆرپىدىن بەش گەز كەلگۈدەك ئېگىزلىكتە بەش پاتمان كەلگۈدەك بىر قورام تاشنىڭ ئىنچىكە بىر ئارغامچا بىلەن باغلاپ ئېسىپ قويۇلغانلىقىنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ.

بۇ ھالنى كۆزىتىپ تۇرغان پادىشاھ:

ــ خوش، ساقىئاخۇن، يۇقىرى ئۆتسىلە، بۇگۈنكى ئورۇنلىرى كۆرپىدە، قېنى ئولتۇرسىلا، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ بىر ياندىن ئورۇن ئاپتۇ. ئوردا ئەمەلدارلىرى ئىككى ياندىن ئورۇن ئاپتۇ. ساقى ئىككىلىنىش ۋە قورقۇش ئىلكىدە ئۆمىلەپ بېرىپ تاش ئاستىدىكى كۆرپىگە ئېڭىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. قولىغا سۇ ئېلىنىپ، داستىخان سېلىنىپ، قوينىڭ گۆشى، تۆشى، كىشمىش، گۈلە بېسىلغان چوڭ بىر تاۋاق ئاش ساقىنىڭ ئالدىغا قويۇلۇپتۇ. باشقىلار پادىشاھنىڭ تەكلىپى بىلەن پولۇ يېيىشكە كىرىشىپتۇ. ساقى بىر كۆزى ئاشتا، بىر كۆزى تاشتا، تەرلەپ ـ تەپچىرەپ، چىرايىدىن قېنى قېچىپ، تىرىك تۇرۇپ جېنى چىقىپ، يىلاندەك تولغىنىپ، ئىشتىنى بۇلغىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. پادىشاھ ۋە ئوردا ئەمەلدارلىرى ئاشنى يەپ بوپتۇ.

ــ ھە، ساقىئاخۇن، تاماقنى يېمەپتۇقۇ؟ ئىشقا ھەسەت قىلغان بىلەن ئاشقا ھەسەت قىلىشقا بولمايدۇ. ئاش كەلسە يېيىش كېرەك، ئىش كەلسە قىلىش كېرەك. قېنى بەھۇزۇر ئالسىلا، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ۋەھىمە ئىچىدە ھالى قالمىغان ساقى شۇنداق جاۋاب قىپتۇ:

ــ ئى پادىشاھىئالەم، نەپسىم ئاشقا ھۇرۇپ تۇرىدۇ، گېلىمنى بىرنېمە بوغۇپ تۇرىدۇ. قانداق قىلاي؟

پادىشاھ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ـ دە، شۇنداق دەپتۇ:

ــ نەپسى چېكىدىن ئاشسا، تەمەخور ھەم بالاخور بولىدۇ. سەن پادىشاھ بولماقچى ئەمەسمىدىڭ! دۆلەت ــ بەخت، بېشىڭنىڭ ئۈستىدىكى تاش ــ ئاپەت، ئالدىڭدىكى ئاش ــ ئامەت. ئاپەتنى يېڭىش ئۈچۈن، بىرىنچىدىن، ئەقىل ـ پاراسەت؛ ئىككىنچىدىن، قورقماس يۈرەك، جاسارەت؛ ئۈچىنچىدىن، پۈرسەت كېرەك. بۇ ئۈچىدىن بىرى كەم بولسا بولمايدۇ. ئەنە شۇ چاغدىلا ئاپەتنى يېڭىپ، ئامەتنى قولغا كەلتۈرەلەيسەن ۋە ساقلاپ تۇرالايسەن. سەندە پاراسەت يوق تۇرۇقلۇق، يەنە ئويلىماي سۆزلىدىڭ، ئەمدى ئاغرىماي ئۆلسەن. سەندە نە جاسارەت يوق، قورقۇپ ئالدىڭدىكى تەييار تاماقنى يېيەلمىدىڭ، ئاچتىن ئۆلىسەن. سەن ئۆلسەڭ كىم ھۆكۈمران بولماقچى، روھىڭمۇ؟ جىسمىڭ بۇنچىلىك بولسا، روھىڭ قانچىلىك بولار؟ ھەي ئەخمەق. دۇنيادا ئەخمەقلەر قانچە كۆپ بولسا، پىتنە ـ پاسات شۇنچە كۆپ بولىدۇ. دۇنيادا بىر ئەخمەق يوقالسا، بىر ئۇلۇش پىتنە ـ پاسات كېمىيىدۇ. سەندەك ئەخمەقلەرنىڭ ئاقىۋىتى ئۆز پۇتىغا ئۆز زى پالتا چېپىش. جاللات! بۇ ئۇخلىماي چۇش كۆرگەن ئەخمەقنى شاش بايتالنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ، ئارقىدىن ئايغىرنى قويۇپ بېرىڭلار. قىلىچنى قانغا بوياشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇنىڭ جىسمى توپىغا مىلىنىپ ئۆز ئەكسىنى تاپسۇن. دۇنياغا يارىلىشىنىڭ ئەھمىيىتى بولمىغانلارغا شۇ قىسمەت جايىزدۇر!

جاللاتلار پەرماننى دەرھال بەجا كەلتۈرۈپتۇ.

ئەنە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن كىشىلەر ئارىسىدا «ئاغزىمغا كەلدى دەپ دېمە، ئالدىمغا كەلدى دەپ يېمە»، «ئاغزىغا كەلگەننى دېيىش نادانىنىڭ ئىشى، ئالدىغا كەلگەننى يېيىش ھايۋانىنىڭ ئىشى» دېگەن ماقال قالغانكەن.

ئىبرەت

ئۇرۇنقى زاماندا، بىر ئوغۇل قېرىپ مۈكچىيىپ كەتكەن دادىسىنى بېقىش ئېغىر كەلگەچكە دەريانىڭ تاشلىۋېتىشىنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوغلى دادىسىنى كۆتۈرۈپ بېرىپ دەريانىڭ تاشلاي دەپ تۇرغاندا، دادىسى:

— بالام، مېنى تاشلىماقچى بولساڭ، ئەنە ئاۋۇ... چوڭقۇر قاينامغا تاشلىغىن، — دەپتۇ، — مەنمۇ بوۋاڭنى شۇ يەرگە تاشلىۋەتكەنىدىم.

ئوغلى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ: «مەن دادامنى خارلاپ دەريانىڭ تاشلىۋەتسەم، كەل-گۈسىدە مېنىمۇ بالىلىرىم دەريانىڭ تاشلىۋەتسە، قانداق بولغىنى؟»

شۇنىڭ بىلەن ئوغلى دادىسىنى ھاياش قىلىپ ئۆيىگە قايتۇرۇپ كەپتۇ ۋە ھۆرمەتلەپ ئوبدان بېقىپتۇ.

ئىزاھلار:

‹1› بۇرەندە — موزدۇزلارنىڭ چەم كېسىدىغان ئەسۋابى.

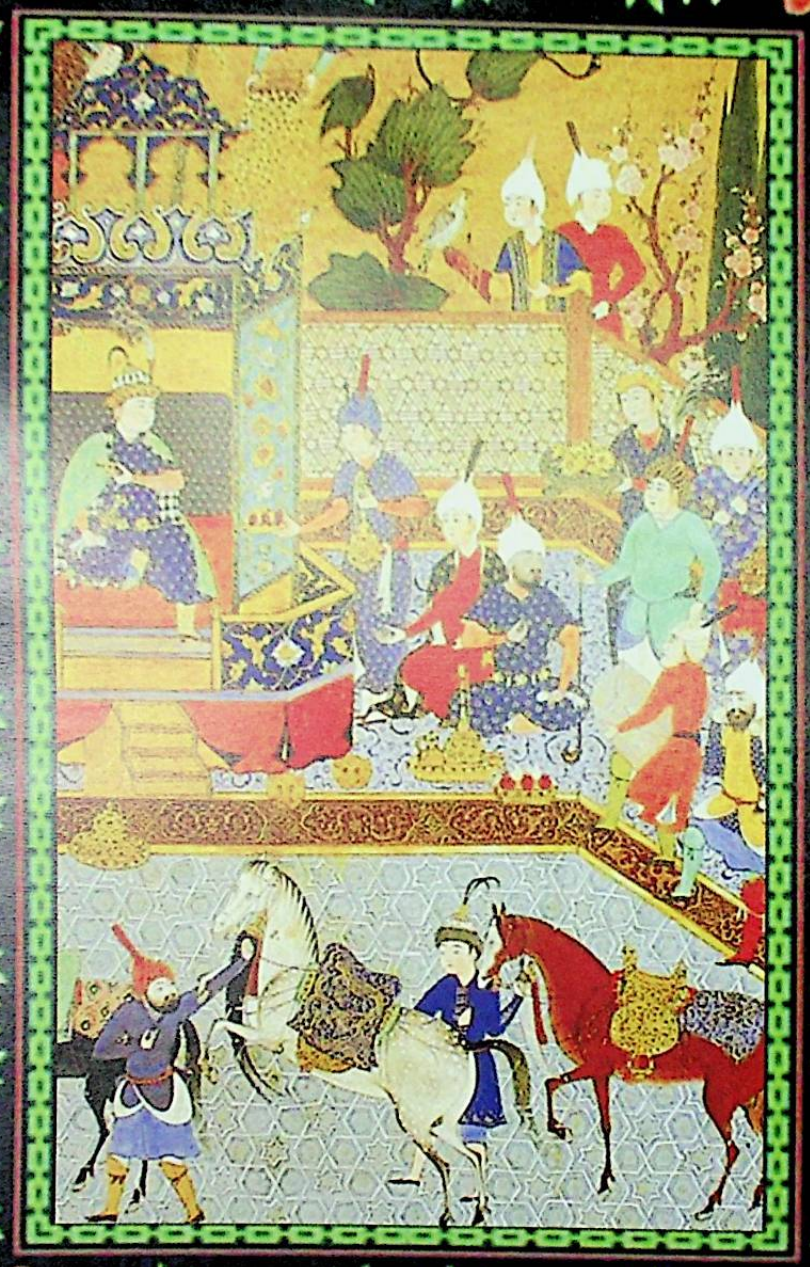

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مەسئۇل مۇھەررىرلەر: ئەخمەت ئىمىن، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

مۇھەررىرلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئازات ئالماس، ئەخمەت پاسار، ئەزىزى، پاتىگۇل مىجىت، قادىر ئارسلان، مەخسۇم ئېلاخۇن، مۇنارجان توختاخۇن، مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، ئوبۇل ئىسلام

مەسئۇل كوررېكتورلار: ئاسىيە ئەخمەت، رىشىت ھاجى ۋاھىدى، ئايگۇل سابىت
كوررېكتورلار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى) ئابلىز ئاببباس، ئابلىز ئەمەت، قېيۇم مۇھەممەت، ماھىنۇر كەنجى، ھەببۇللا ئېلى، ۋەلى زەيدىن، ياسىن زايىدوف

تېخنىداكتور: مۇھەممەتئېلى لېتىپ

گۇزەل سەنئەت مۇھەررىرى : مۇراددىل ئابىد

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

(4 - توم)

نەشر قىلغۇچىلار: مىللەتلەر نەشرىياتى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
پوچتا نومۇرى: 100013 830001
نەشرىياتلارنىڭ ئادرېسى: بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 ـ قورۇ
ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ قورۇ
باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
تارقاتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
نەشرى: 2005 ـ يىل 9 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم
بېسىلىشى: 2005 ـ يىل 9 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم
ئۆلچىمى: 1092 x 787 مىللىمېتىر 8 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 62 قىستۇرما ۋاراقى : 6
سانى: 2000 — 0001
كىتاب نومۇرى: 5 — 06896 — 105 — ISBN 7
باھاسى: 4800.00 يۈەن (جەمئىي 12 توم)

图书在版编目（CIP）数据

维吾尔民间文学大典．4／《维吾尔民间文学大典》编委会编．—北京：民族出版社；乌鲁木齐：新疆人民出版社，2005．8
ISBN7—105—06896—5

Ⅰ．维．．．Ⅱ．维．．．Ⅲ．维吾尔族—民间文学—作品综合集—中国—维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ．I 277

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2005）第 090113 号

维吾尔民间文学大典（第四卷）

主　　编：阿不都热合满．艾白
责任编辑：艾合买提．伊明，牙库甫．买买提肉孜，
编　　辑：阿扎提．阿里玛斯，艾合买提．帕萨尔，艾则孜，帕提古丽．米吉提，卡得尔．阿尔斯兰，麦合苏木．伊拉洪，穆纳尔江．托合塔洪，买买提吐尔迪．米扎．艾合买提，吾布力．伊斯拉木
责任校对：阿斯亚．艾合买提，热西提阿吉．瓦依迪，阿依古丽．沙比提
校　　对：阿布列孜．阿巴斯，艾比布拉．艾力，克由木．买买提，瓦力．再丁，玛依努尔．坎吉，牙生．扎依提夫
技术编辑：买买提艾力．里提甫
美术编辑：木拉丁．阿比提

出　　版：民族出版社　　新疆人民出版社
社　　址：北京市和平里北街 14 号　　邮编：100032
　　乌鲁木齐市解放南路 348 号　　邮编：830001
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：各地新华书店
版　　次：2005 年 9 月第 1 版　　2005 年 9 月第 1 次印刷
开　　本：787 X1092　毫米　　1/8
印　　张：62　　插页：6
印　　数：0001-2000 册
书　　号：ISBN7—105—06896—5
定　　价：4800．00 元（共 12 卷）

ISBN 7-105-06896-5
9 787105 068968 >